

: પ્રાપ્તિ સ્થાન :

શ્રી અ. લા. શ્રે. સ્થાનકવાસી
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ
બોન લોજ પાસે, રાજકોટ.

Published by

Shri Akhil Bharat S S
Jain Shastroddhar Samiti
Garedja Kuva Road RAJKOT
(Saurashtra) W Ry India

●
ગીત ગ્રાપ્તિ પ્રત ૧૦૦૦
વીર સવત ૨૪૮૬
વિક્રમ સવત : ૨૦૧૬
ઈસ્વી યન્ ૧૬૬૦
●

સુદક્ષ જાને સુદક્ષસ્થાન
જગતિલાલ હેનચક મહેતા
જ પ આ ર ત પ્રિય,
જ ર હી જા કુ વા શેક
શાક માર્કેટ પાસે, રાજકોટ.

दशाश्रुतस्कंध सूत्रकी विषय सूचि ।

१	मङ्गलाचरण	२
२	जम्बूस्वामी के प्रति सुवर्म स्वामीका उद्देश	३---४
३	भगवद्शब्दका अर्थ	५---६
४	दशाश्रुतस्कन्धका शब्दार्थ	७---८
५	असमाधिस्थान का वर्णन	९---३५
६	शवलदोषोंका वर्णन	३६---५३
७	आशातनाओं का वर्णन	५६---७२
८	गणिसम्पदा का वर्णन	७३---१००
९	गणिसम्पदामें चार प्रकारके विनयका वर्णन	१०१---१०८
१०	गणिसम्पदामें विनयप्रतिपत्तिका वर्णन	१०९---१२४
११	चित्तसमाधिस्थानका वर्णन	१२५---१६१
१२	उपासकप्रतिमाका वर्णन	१६२---१७५
१३	नाम्तिकवादियोंका वर्णन	१७६---२११
१४	आस्तिकवादियोंका वर्णन	२१२---२१५
१५	उपासक प्रतिमाका वर्णन	२१६---२४४
१६	सातवां अध्ययनकी अवतरणिका और भिक्षुप्रतिमाका वर्णन	२४५---२४८
१७	भिक्षुप्रतिमाधारीके कर्तव्यका वर्णन	२४९---२५०
१८	भिक्षुप्रतिमाधारीके भिक्षाविधिका वर्णन	२५१---२५४
१९	भिक्षुप्रतिमाधारीके गोचरकालका वर्णन	२५५---२५६
२०	भिक्षुप्रतिमाधारीकी गोचरचर्याका वर्णन	२५७---२५८
२१	भिक्षुप्रतिमाधारीकी निवासविधि	२५९---२६०
२२	भिक्षुप्रतिमाधारीके उपाश्रयकी विधि	२६१---२६२
२३	भिक्षुप्रतिमाधारीकी संस्कारविधि	२६३---२६४
२४	भिक्षुप्रतिमाधारीका कल्पवर्णन	२६५---२८४
२५	भिक्षुप्रतिमाका वर्णन	२८५---२८७
२६	भिक्षुप्रतिमा नहीं पालने वालोंके दोषोंका वर्णन	२८८
२७	भिक्षुप्रतिमा परिपालनके गुणोंका वर्णन	२८९---२९१
२८	आठवां अध्ययनकी अवतरणिका और पंचकल्याणकका स्वरूप	२९२---२९७
२९	नवम अध्ययनकी अवतरणिका और भगवानके समवरण का वर्णन	२९८---३००

३०	भगवान के उपदेशका वर्णन	३०१
३१	(३०) महाभोहनीय स्थानोंका वर्णन	३०२-३२४
३२	मोहनीय स्थानोंके त्यागका उपदेश	३२५-३२९
३३	दशवा अभ्ययन प्रारम्भ श्रेणिक राजाका वर्णन	३३०-३३४
३४	रामपुरुषोंके प्रति शक्ति राजकी आशा	३३५-३४०
३५	भगवान् के आगमनका वर्णन	३४१
३६	भगवान् के आगमनका श्रेणिक राजाको निवेदन	३४२-३४६
३७	श्रेणिक राजाका भगवान् का वन्दन करनेके लिये जाना	३४७-३४८
३८	नगर सम्मार्जन-सिंघन धार्मिकरथ सज्जीकरणादि वर्णन	३४८-३५२
३९	भगवान् को वन्दन करनेके लिये श्रेणिक राजाका गमन	३५३-३५८
४०	भगवान् को वन्दना करनेके लिये सज्जित हुई चेलुपका वर्णन	३५९-३६०
४१	भगवान् का उपदेश	३६१-३६२
४२	निर्ग्रन्थके मनोभावका वर्णन	३६३-३६४
४३	निर्ग्रन्थीके मनोभावका वर्णन	३६५-३६६
४४	निर्ग्रन्थ और निर्ग्रन्थियोंके संकल्पके विषयमें भगवान् का पूछना	३६७-३६८
४५	भगवान् का उपदेश और निर्ग्रन्थ निर्ग्रन्थियोंका वर्णन	३६९-३८५
४६	स्त्रियोंके निदानकर्मका वर्णन	३८६-३८९
४७	निर्ग्रन्थोंके स्त्रीसम्बन्धी निदानकर्मका वर्णन	३८९-३९६
४८	निर्ग्रन्थियोंके पुरुषसम्बन्धी निदानका वर्णन	३९७-४०५
४९	देवमन्त्रका निदान और देवीभोगसम्बन्धी देवीमन्त्रनिदान का वर्णन	४०६-४२४
५०	भावकर्ममन्त्रनिदानका वर्णन	४२५-४३०
५१	साधुसम्बन्धी निदानका वर्णन	४३१-४३३
५२	निदानरहितसंयम फलका वर्णन	४३७-४४१
५३	भगवान् के उपदेशकी सफलताका वर्णन और उपसंहार	४४२-४४५
५४	संक्षेपसे सबनिदानका वर्णन और सन्वसमाप्ति	४४५-४४८
५५	शास्त्रमस्तु	४४९-४५१

પ્રસ્તાવના.

જેનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ વિચિત્ર ‘મુનિદર્શિણી’ ટીકાસહિત આ ‘દશાશ્રુતસ્કન્ધમૂત્ર’ ભાવ્ય પ્રાણિઓને ભગવત્પ્રરૂપિત સદુપદેશો સરલતાથી સમજાવતે તે માટે પ્રસ્તુત છે આ સૂત્ર શ્રુતરૂપી મહાદૃક્ષના થડરૂપ હોવાના કારણે ‘દશાશ્રુતસ્કન્ધ’ એ નામથી પ્રસિદ્ધ છે

જિનેન્દ્ર ભગવાનનો પ્રત્યેક ઉપદેશ ‘સર્વ પ્રાણિઓને મોક્ષનો પરમ આનન્દ પ્રાપ્ત થાય’ તે માટે હોય છે

આ સૂત્ર પણ પ્રાણિઓને રાગદ્વેષ આદિ દુન્દોષથી છોડાવી મોક્ષના તરફ પ્રગતિ થવા ચિરન્તન નિત્ય નવીન સદેશ આપે છે

આના પ્રથમ અધ્યયનમાં અસમાધિસ્થાનોનું વર્ણન છે, માટે આ પ્રથમ અધ્યયનનું નામ ‘અસમાધિસ્થાન’ છે જેના દ્વારા ચિત્તને સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત થાય છે, અર્થાત્ ચિત્ત મોક્ષમાર્ગ તરફ પ્રગતિ કરે છે, તેને સમાધિસ્થાન કહે છે તેનાથી વિપરીતને-અર્થાત્ જેના દ્વારા ચિત્ત અસચમમાંજ લાગ્યું રહે તેને અસમાધિસ્થાન કહે છે. આના વીસ લેહ છે જ્યાં સુધી ચિત્ત સ્વસ્થતાને પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી મોક્ષને માટે કરવામાં આવતા પ્રયત્ન નિરર્થકજ નજી, આથી પ્રથમ અધ્યયનમાં અસમાધિસ્થાનોનું વર્ણન કર્યું છે ‘અસમાધિસ્થાન પરિત્યાગ્ય છે’ એમ સૂચિત કર્યું છે અસમાધિસ્થાનના સેવનથી શુ થાય છે? તે દ્વિતીય અધ્યયનમાં કહે છે જે સાધુ અસમાધિસ્થાનનું સેવન કરે છે તેને ‘શબલત્વ-દોષ’ લાગે છે, જેના આચરણથી સાધુના સચમ-જીવનમાં શબલત્વ-દોષ-પડી જાય છે તેને શબલત્વ-દોષ કહે છે આ માટે આ બીજા અધ્યયનનું નામ ‘શબલદોષ’ છે એ શબલત્વ દોષ ચારિત્રસબધી હોય છે આના એકવીસ લેહ છે આ શબલત્વ દોષોને જાણીને તેને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કોઈ સાધુ અસમાધિસ્થાનોનું

३०	मगवान के उपदेशका वर्णन	३०१
३१	(३०) महामाहनीय स्थानोंका वर्णन	३०२-३२४
३२	मोहनीय स्थानोंके त्यागका उपदेश	३२५-३२९
३३	दशवा अष्टययन प्रारम्भ श्रेणिक रामाका वर्णन	३३०-३३४
३४	राजपुरुषोंके प्रति श्रेणिक रामकी आज्ञा	३३५-३४०
३५	भगवान् के आगमनका वर्णन	३४१
३६	भगवान् के आगमनका श्रेणिक रामको निषेधन	३४२-३४६
३७	श्रेणिक राजाका भगवान् का बन्दन करनेके लिये जाना	३४७-३४८
३८	नगर सम्मार्जन-सिंचन धार्मिकारथ सज्जीकरणदि वर्णन	३४८-३५०
३९	भगवान् को बन्दन करनेके लिये श्रेणिक रामाका गमन	३५३-३५८
४०	भगवान् को बन्दना करनेके लिये सज्जित हुई श्रेणिका वर्णन	३५९-३६०
४१	भगवान् का उपदेश	३६१-३६२
४२	निग्रन्थके मनोभावका वर्णन	३६३-३६४
४३	निग्रन्थीके मनोभावका वर्णन	३६५-३६६
४४	निग्रन्थ और निग्रन्थियोंके संक्षयके विषयमें भगवान् का पूछना	३६७-३६८
४५	भगवान् का उपदेश और निग्रन्थ निग्रन्थियोंका वर्णन	३६९-३८५
४६	स्त्रियोंके निदानकर्मका वर्णन	३८६-३८९
४७	निग्रन्थोंके स्त्रीसम्बन्धी निदानकर्मका वर्णन	३८९-३९६
४८	निग्रन्थियोंके पुरुषसम्बन्धी निदानका वर्णन	३९७-४०५
४९	देवमन्त्रका निदान और देवीमोगसम्बन्धी देवीमन्त्रनिदान का वर्णन	४०६-४२४
५०	आश्चर्यमन्त्रनिदानका वर्णन	४२५-४३०
५१	साधुसम्बन्धी निदानका वर्णन	४३१-४३६
५२	निदानरहितसपथ फलका वर्णन	४३७-४४१
५३	भगवान् के उपदेशकी सफलताका वर्णन और उपसंहार	४४२-४४५
५४	संक्षेपसे सर्वनिदानका वर्णन और ग्रन्थसमाप्ति	४४५-४४८
५५	शालग्रामस्तुति	४४९-४५१

પ્રસ્તાવના.

જેનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ વિરચિત ‘મુનિહર્ષિણી’ ટીકાસહિત આ ‘દશાશ્રુતસ્કન્ધમૂત્ર’ લાઘ્ય પ્રાણિઓને ભગવત્પ્રરૂપિત સદુપદેશો સરલતાથી સમજાવતે માટે પ્રસ્તુત છે આ સૂત્ર શ્રુતરૂપી મહાવૃક્ષના થડરૂપ હોવાના કારણે ‘દશાશ્રુતસ્કન્ધ’ એ નામથી પ્રસિદ્ધ છે

જિનેન્દ્ર ભગવાનનો પ્રત્યેક ઉપદેશ ‘સર્વ પ્રાણિઓને મોક્ષનો પરમ આનન્દ પ્રાપ્ત થાય’ તે માટે હોય છે

આ સૂત્ર પણ પ્રાણિઓને રાગદ્વેષ આદિ દ્વન્દ્વોથી છોડાવી મોક્ષના તરફ પ્રગતિ થવા ચિરન્તન નિત્ય નવીન સંદેશ આપે છે

આના પ્રથમ અધ્યયનમા અસમાધિસ્થાનોનું વર્ણન છે, માટે આ પ્રથમ અધ્યયનનું નામ ‘અસમાધિસ્થાન’ છે જેના દ્વારા ચિત્તને સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત થાય છે, અર્થાત્ ચિત્ત મોક્ષમાર્ગ તરફ પ્રગતિ કરે છે, તેને સમાધિસ્થાન કહે છે તેનાથી વિપરીતને-અર્થાત્ જેના દ્વારા ચિત્ત અસચમમાજ લાગ્યું રહે તેને અસમાધિસ્થાન કહે છે. આના વીસ લેહ છે જ્યાં સુધી ચિત્ત સ્વસ્થતાને પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી મોક્ષને માટે કરવામા આવતા પ્રયત્ન નિર્થકજ નજી, આથી પ્રથમ અધ્યયનમા અસમાધિસ્થાનોનું વર્ણન કર્યું છે ‘અસમાધિસ્થાન પરિત્યાજ્ય છે’ એમ સૂચિત કર્યું છે અસમાધિસ્થાનના સેવનથી શુ થાય છે? તે દ્વિતીય અધ્યયનમા કહે છે જે સાધુ અસમાધિસ્થાનનું સેવન કરે છે તેને ‘શખલત્વ-દોષ’ લાગે છે, જેનાં આચરણથી સાધુના સંયમ-જીવનમા શખલત્વ-દોષ-પડી જાય છે તેને શખલત્વ-દોષ કહે છે આ માટે આ ધીમ અધ્યયનનું નામ ‘શવલદોષ’ છે એ શખલત્વ દોષ ચારિત્રસંગ્રહી હોય છે આના એકવીસ લેહ છે આ શખલત્વ દોષોને જાણીને તેને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ દોષ સાધુ અસમાધિસ્થાનોનું

સેવન કરે તો તે નિયમિત શબ્દત્વ રોપના જાગી થાય છે, તથા તેના દ્વારા અશાતના
 પણ થાય છે આ હેતુથી તૃતીય અધ્યયનમાં અશાતનાનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું
 છે અને હીપે આ તૃતીય અધ્યયનનું નામ 'આશ્વાતના' છે જેના દ્વારા જ્ઞાન
 આદિ શુદ્ધોનો સર્વથા ખસ (નાશ) થાય છે તેને આશ્વાતના કહે છે આ પણ
 અતિરિક્ત રોપ છે. આના તેત્રીસ લેહ છે આ પ્રકારે જો તો સ્પષ્ટ સમજાય
 છે કે-જે અસમાધિસ્થાનનું સેવન કરે છે તે શબ્દત્વરોપ તથા અશાતનાના
 જાગી થાય છે, તથા જે તેનું સેવન કરતા નથી તે ગણિત પદાઓથી વિભૂષિત
 થાય છે માટે આ ચોથા અધ્યયનમાં ગણિત પદાઓનું વર્ણન છે તેથી આ
 અધ્યયનનું નામ 'ગણિતસમ્યક્' છે ગણિત પદાનો અર્થ છે-અભિજ્ઞોની અર્થાત્
 જ્ઞાનાદિ શુદ્ધોની મુક્ત આત્માઓની સ પદા, અર્થાત્ અલૌકિક સર્વ અનુપમ શક્તિ
 આના આઠ લેહ છે તે પછી પાંચમા અધ્યયનમાં ચિત્ત સમાધિનું વર્ણન છે આ
 માટે પાંચમા અધ્યયનનું નામ 'ચિત્તસમાધિ' છે જેમણે અભિજ્ઞ પદાઓને ઉપલબ્ધ
 કરી હીપે છે તેમનું ચિત્ત સમાધિ પ્રાપ્ત કરી લે છે અર્થાત્ તેમનું ચિત્ત પેતાની
 સ્વાભાવિક વ્યવસ્થાને છોડી દઈ મોક્ષમાર્ગમાં સ્થિર થઈ જાય છે આ હેતુથી
 ગણિત પદા પછી ચિત્તસમાધિનું વર્ણન કરવામાં આવે છે આ ચિત્તસમાધિના કથ
 લેહ છે ગણિત પદાઓથી મુક્ત મોક્ષમાર્ગ-આત્મ આત્માના શાસન પ્રમાણે વર્તનાર
 આત્મસમુદાય તથા સાધુસમુદાય બન્ને છે આ બન્નેની પદિમાઓ સિદ્ધ ચિત્ત છે
 તેમાંથી પહેલાં 'સૂચીકાન્દ ન્યાય' થી અર્થાત્ અજ્ઞવર્ણન દોવાથી ઉપાસકપદિમા
 યોનું અર્થાત્ સાવકોની પદિમાઓનું વર્ણન છઠ્ઠા અધ્યયનમાં કરવામાં આવ્યું છે
 આ માટે છઠ્ઠા અધ્યયનનું નામ 'ઉપાસકપદિમા' છે ઉપાસકપદિમા અજિવાર છે
 ત્યાર પછી સાતમા અધ્યયનમાં ભિક્ષુપદિમાઓનું વર્ણન છે. જેને હીપે આ સાતમા
 અધ્યયનનું નામ 'ભિક્ષુપદિમા' છે તે જાર છે ત્યાર પછી 'પર્યુપજ' નામના
 આઠમા અધ્યયનમાં મહાવીર સ્વામીના અતિરિક્ત વર્ણન છે પદિમાઓની સમાપ્તિ
 પછી વર્ષાશલ આવે છે તે સમયે સાધુ મુનિશાળ યોગ્ય ક્ષેત્ર બેઠને વાતુર્માંસ
 કરવા માટે અર્થાત્ વર્ષાશલ ન્યતીત કરવા માટે ત્યાં નિવાસ કરે છે અસાઠની
 પુનમથી વાતુર્માંસનો પ્રારંભ થાય છે તે દિવસથી લઈને 'એક માસ અને વીસ

દિવસ 'વીત્યા' પછી ભાદરવા સુદ પાચમે સવતસરીપર્વ હોય છે તે દિવસે અમે તેની પહેલાના સાત દિવસ, એ આઠેય દિવસ 'પર્યુપણાપર્વ' કહેવાય છે આ આઠ દિવસોમાં વર્તમાન નીર્ધના પ્રવર્તક લગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીનું ચરિત્ર શ્રવણ કરાવાય છે આ માટે આ અધ્યયનનું નામ 'પર્યુપણ' છે આમા લગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીના ચરિત્રનું વર્ણન છે પ્રત્યેક મુનિએ યથોચિત રીતે પર્યુપણા-પર્વનું આરાધન કરવું જોઈએ આ ઉપર કહેલા અધ્યયનોદ્વારા ઉપદેશાએલા આચારથી જે વર્જિત છે તે મહામોહનીય કર્મોનું ઉપાર્જન કરે છે આ અધ્યયનમા કયા કયા કાચ્છોથી મહામોહનીય કર્મોનું અર્જન થાય છે તેનું વર્ણન છે આથી આ નવમા અધ્યયનું નામ 'મહામોહનીયસ્થાન' છે સાધુએ માટે ઉચિત છે કે મહામોહનીય કર્મના ઉત્પન્ન થવાના કાચ્છો સારી રીતે સમજીને તેમનાથી દૂર રહેવું આના ત્રીસ ભેદ છે આ ત્રીસેય ભેદોને જ પરિણાથી જાણી લઈને પ્રત્યાખ્યાનપરિણાથી ત્યાગ કરીને મુનિજન તેનાથી દૂર રહે છે પરંતુ જો કોઈ સાધુ કે સાધ્વી કદાચિત્ મોહનીય કર્મના વશથી તપસ્યા કરતા થકા તેના હૃદયમા કામભોગની તીવ્ર અંભિલાષા ઉત્પન્ન થઈ જાય છે ત્યારે તે નિદાન કરે છે નિદાનના પ્રભાવથી તે મોક્ષમાર્ગથી વિચલિત થઈ જાય છે, તથા અનન્ત સસાર ચક્રમા પરિભ્રમણ કરે છે મોક્ષમહેલની નિસરણીસમાન રત્નત્રયથી નીચે પડી જાય છે આ માટે મોક્ષાર્થિઓએ નિદાન ન કરવું જોઈએ આ હેતુથી આ દશમા અધ્યયનમા નવ નિદાનોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, માટે આ અધ્યયનનું નામ 'નિદાનકર્મ' છે આનું 'આયતિસ્થાન' આવું પણ નામ છે. કેમકે 'આયતિ' નો અર્થ થાય છે 'લાભ' તે લાભ, દ્રવ્ય અને લાવના ભેદથી બે પ્રકારનો હોય છે દ્રવ્યથી-આગામી કાલમાં જન્મ લેવાનો લાભ, કારણ કે-નિદાન કરવાવાળાને નિદાનનું ફળ ભોગવવા માટે અવશ્ય જન્મ ગ્રહણ કરવો પડશે લાવથી-જ્ઞાનાદિનો લાભ આ બેઉ પ્રકારના લાભનું વર્ણન આમા હોવાથી આનું નામ 'આયતિસ્થાય' પણ છે અથવા 'આયતિસ્તૂતરઃ કાલઃ' આ વચનથી 'આયતિ' નો અર્થ થાય છે-ઉત્તરકાલ-અર્થાત્ ભવિષ્યકાલ, તેનું જે સ્થાન તે 'આયતિસ્થાન' કહેવાય છે અર્થાત્ જે કર્મ-નિદાનકર્મ-નું પરિણામ ઉત્તરકાલ-આગામી જન્મમા થતું હોય તેને 'આયતિસ્થાન' કહે છે આ દસમા અધ્યયનમા ઉત્તર જન્મમા મળવાવાળા નિદાનકર્મના ફળનું પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યું છે માટે આનું નામ 'આયતિસ્થાન' છે આ નિદાનોનું સ્વરૂપ જાણી લઈને સાધુઓએ તેમનાથી સર્વથા દૂર રહેવું જોઈએ આ પ્રકારે આ 'દશાશ્રુતસ્કન્ધ સૂત્ર' પ્રત્યેક મોક્ષાભિલાષીને માટે પરમ ઉપદેય (મિળવવા લાયક) છે પ્રત્યેક શ્રાવક તથા સાધુએ આનો સ્વાધ્યાય કરવો જોઈએ

સેવન કરે તો તે નિવશત શબ્દત્વ દેખના જાગી શકાય છે, તથા તેના દ્વારા અશ્વત્થના
 પવ્વ યાવ છે આ હેતુથી તુલ્ય અધ્યયનમાં આશ્વત્થનાનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું
 છે અને હીધે આ તુલ્ય અધ્યયનનું નામ 'આશ્વત્થના' છે જેના દ્વારા જ્ઞાન
 આદિ જુઓનો સર્વથા સ્વયં (નાશ) થાય છે તેને આશ્વત્થના કહે છે આ પવ્વ
 સ્વાસ્થ્યસંબંધી દેખ છે. આના તેજીસ લેઈ છે આ પ્રકારે જો તો સ્પષ્ટ સમજાય
 છે કે-જે અસમાધિશ્ચાનનું સેવન કરે છે તે શબ્દત્વદેખ તથા અશ્વત્થનાના
 જાગી થાય છે, તથા જે તેનું સેવન કરતા નથી તે અવિસ પદ્મજોની વિશુદ્ધિત
 થાય છે માટે આ સ્વાધ્યા અધ્યયનમાં અવિસ પદ્મજોનું વર્ણન છે તેથી આ
 અધ્યયનનું નામ 'અવિસમ્પદા' છે અવિસ પદ્મજોનો અર્થ છે-અવિજોની અર્થાત્
 જ્ઞાનાદિ જુઓની મુક્ત આશ્ચર્યની સ પદ્મ, અર્થાત્ અલોકિક સર્વ જન્યપમ શક્તિ.
 આના આઠ લેઈ છે તે પછી પાંચમા અધ્યયનમાં ચિત્ત સમાધિનું વર્ણન છે આ
 માટે પાંચમા અધ્યયનનું નામ 'ચિત્તસમાધિ' છે જેમણે અવિસ પદ્મજોને ઉપલબ્ધ
 કરી હીધી છે તેમનું ચિત્ત, સમાધિ પ્રાપ્ત કરી લે છે અર્થાત્-તેમનું ચિત્ત પોતાની
 સ્વાસ્થ્યનિક અવસ્થાને ઊઠી રહી શોભામાં જાં સ્થિર થઈ જાય છે આ હેતુથી
 અવિસ પદ્મ પછી ચિત્તસમાધિનું વર્ણન કરવામાં આવે છે આ ચિત્તસમાધિના કથ
 લેઈ છે અવિસ પદ્મજોની મુક્ત મોક્ષમાર્ગ-આરૂઢ આશ્ચર્યના સાચન પ્રમાણે વર્તનાર
 આવકસમુદાય તથા સાધુસમુદાય બન્ને છે આ બન્નેની પદિમાજો ચિત્ત ચિત્ત છે.
 તેમાંથી પહેલાં 'યુષ્કિલાહ ન્યાય' થી અર્થાત્ અસ્થવર્ણન દેખાથી ઉપાસકપદિમા
 જોનું અર્થાત્ આવકોની પદિમાજોનું વર્ણન છઠ્ઠા અધ્યયનમાં કરવામાં આવ્યું છે
 આ માટે છઠ્ઠા અધ્યયનનું નામ 'ઉપાસકપદિમા' છે ઉપાસકપદિમા અનિવાર છે
 ત્યાર પછી સાતમા અધ્યયનમાં ચિત્તપદિમાજોનું વર્ણન છે. જોને હીધે આ સાતમા
 અધ્યયનનું નામ 'ચિત્તપદિમા' છે તે જાણ છે ત્યાર પછી 'વર્ણવજ' નામના
 આઠમા અધ્યયનમાં મહાવીર સ્વામીના અસ્થિનું વર્ણન છે પદિમાજોની સમાધિ
 પછી વર્ણવજ આવે છે તે સગથે સાધુ અનિવાર યોગ્ય ક્ષેત્ર જોઈને વાતુમાંસ
 કરવા માટે અર્થાત્ વર્ણવજ વ્યવહાર કરવા માટે ત્યાં નિવાસ કરે છે અસાધની
 પુનમની વાતુમાંસને પ્રારબ્ધ થાય છે તે દિવસથી લઈને જોકે પ્રાસ અને વીજ

દિવસ વીત્યા પછી ભાદરવા સુદ પાચમે સવત્સરીપર્વ હોય છે તે દિવસે અમે તેની પહેલાના સાત દિવસ, એ આઠેય દિવસ 'પર્યુષણપર્વ' કહેવાય છે આ આઠ દિવસોમા વર્તમાન નીર્ધના પ્રવર્તક ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીનું ચત્રિ શ્રવણ કરાવાય છે આ માટે આ અધ્યયનનું નામ 'પર્યુષણ' છે આમાં ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીના ચરિત્રનું વર્ણન છે પ્રત્યેક મુનિએ યથોચિત રીતે પર્યુષણપર્વનું આરાધન કરવું જોઈએ આ ઉપર કહેલા અધ્યયનોદ્વારા ઉપદેશાએલા આચારથી જે વર્જિત છે તે મહામોહનીય કર્મોનું ઉપાર્જન કરે છે આ અધ્યયનમા કયા કયા કારણોથી મહામોહનીય કર્મોનું અર્જન થાય છે તેનું વર્ણન છે આથી આ નવમા અધ્યયનનું નામ 'મહામોહનીયસ્થાન' છે સાધુએ માટે ઉચિત છે કે મહામોહનીય કર્મના ઉત્પન્ન થવાના કારણો સારી રીતે સમજીને તેમનાથી દૂર રહેવું આના ત્રીસ લેહ છે આ ત્રીસેય લેહોને રૂ પરિજ્ઞાથી જાણી લઈને પ્રત્યાજ્ઞાનપરિજ્ઞાથી ત્યાગ કરીને મુનિજન તેનાથી દૂર રહે છે પરંતુ જો કોઈ સાધુ કે સાધ્વી કદાચિત્ મોહનીય કર્મના વશથી તપસ્યા કરતા થકા તેના હૃદયમા કામભોગની તીવ્ર અભિલાષા ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ત્યારે તે નિદાન કરે છે નિદાનના પ્રભાવથી તે મોક્ષમાર્ગથી વિચલિત થઈ જાય છે, તથા અનન્ત સસાર ચક્રમા પરિભ્રમણ કરે છે મોક્ષમહેલની નિસરણીસમાન રતનત્રયથી નીચે પડી જાય છે આ માટે મોક્ષાર્થિઓએ નિદાન ન કરવું જોઈએ આ હેતુથી આ દશમા અધ્યયનમા નવ નિદાનોનું વર્ણન કરવામા આવ્યું છે. માટે આ અધ્યયનનું નામ 'નિદાનકર્મ' છે આનું 'આયતિસ્થાન' આવું પણ નામ છે. કેમકે 'આયતિ' નો અર્થ થાય છે 'જામ' તે લાભ, દ્રવ્ય અને લાભના લેદથી જે પ્રકાગ્નો હોય છે દ્રવ્યથી-આગામી કાલમા જન્મ લેવાનો લાભ, કારણ કે-નિદાન કરવાવાળાને નિદાનનું ફળ ભોગવવા માટે અવશ્ય જન્મ ગ્રહણ કરવો પડશે ભાવથી-જ્ઞાનાદિનો લાભ આ જેઉ પ્રકારના લાભનું વર્ણન આમા હોવાથી આનું નામ 'આયતિસ્થાન' પણ છે. અથવા 'આયતિસ્તૂત્તરઃ કાલઃ' આ વચનથી 'આયતિ' નો અર્થ થાય છે-ઉત્તરકાલ-અર્થાત્ ભવિષ્યકાલ, તેનું જે સ્થાન તે 'આયતિસ્થાન' કહેવાય છે અર્થાત્ જે કર્મ-નિદાનકર્મ-નું પરિણામ ઉત્તરકાલ-આગામી જન્મમા થતું હોય તેને 'આયતિસ્થાન' કહે છે આ દસમા અધ્યયનમા ઉત્તર જન્મમા મળવાવાળા નિદાનકર્મના ફળનું પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યું છે માટે આનું નામ 'આયતિસ્થાન' છે આ નિદાનોનું સ્વરૂપ જાણી લઈને સાધુઓએ તેમનાથી સર્વથા દૂર રહેવું જોઈએ આ પ્રકારે આ 'દશાશ્રુતસ્કન્ધ સૂત્ર' પ્રત્યેક મોક્ષાભિલાષીને માટે પરમ ઉપાદેય (મિળવવા લાયક) છે. પ્રત્યેક શ્રાવક તથા સાધુએ આનો સ્વાધ્યાય કરવો જોઈએ

અર્થજ્ઞાન સાથે સ્વાધ્યાય કરવો જોઈ વાસ્તવિક સ્વાધ્યાય છે અર્થેનું જ્ઞાન બધાને
 સહેજે યામ જો હેતુથી જોનારો અર્થ જોનારો જિવાકર પૂર્યપ્રી યાસીલાક્ષ્મી મહાત્મ
 સહેજે આ સુત્રની સંસ્કૃત ટીકા કરેલી છે આ ટીકા સરલ શબ્દોમાં કરવામાં આવી
 છે જેથી સાધારણ સંસ્કૃત બોલુનાર પણ તેના દ્વારા યામ મેળવી શકે છે ટીકામાં
 માર્મિક સ્થળો પર વિસ્તારથી વિવેચન કરવામાં આવેલું છે જેથી સ્વાધ્યાય કરવા-
 નાજોને જોવે સ્થળે શુભમતાથી સમજણ પડશે. સંસ્કૃત ન બોલવાવાળા અમ્ય
 પ્રાજિજ્ઞોને પણ અર્થ સહિત સ્વાધ્યાય કરવાનો હાથ મળે તે માટે સાથે-સાથે
 હિન્દી શુભશાલી અનુવાદ પણ આપવામાં આવ્યો છે આ પ્રકારે આ સૂત્ર મૂલ 'પ્રાકૃત'
 સંસ્કૃત ટીકા, હિન્દી તથા શુભશાલી અનુવાદ સાથે આર બાપાઓમાં પ્રકાશિત થયેલ
 છે અમે સર્વ અમ્ય પ્રાજિજ્ઞોને જોઈ શુભ સમગતિ થઈએ છીએ કે તેઓ ટીકાસહિત
 આ સુત્રનો સ્વાધ્યાય કરીને પોતાનું આત્મકલ્યાણ કરતાં માનવજીવનનું પરમ લક્ષ્ય
 મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે. અમ્ય વિસ્તરેલું

ઉપલેખ

શુનિ કન્દેશલાલ

તા ૧૦ જાનેવારી ૧૯૫૭

તા ૧૬-૧૨-૫૬ થી તા ૧૫-૧-૬૦ સુધીની મળેલી મહત્તે

- (૧) શાહ છબીલાલ દરજીવનશાસ
 (આમળના ફા ૩૦૧૧ માં ઉમેરવાના) અમદાવાદ ફા ૨૦૭
- (૨) અદુલાલ કાનઈ મહેતા શુભ ફા ૨૫૧
- (૩) કિશનલાલ શી મહેતા શુભ ફા ૨૫૧
- (૪) શ્રી બેરમી શ્યા. જોન સમ દાન વલયાદ દરજીલાલ મહેતા બેરમી ફા ૨૫૧
- (૫) સ્વ શેઠ લીમતલાલ ગમનલાલના સ્મારણાર્થે તેમનાં
 શુપ્રીયા મેલથા દારકાદસ એ ઠ પ્રથમ તરફથી અમદાવાદ ફા ૩૫૧
- (૬) શ્રીમાન લાલજી રતનજીજી C/o આર્થ શ્રી હેલ્થપરી હિન્દી ફા ૨૫૧
- (૭) સ્વ પૂ. બા. વિશાગીબેનના સ્મારણાર્થે
 હા. શેઠ જાણલાલ પોપટલાલ અમદાવાદ ફા ૨૫૧
 (આમળના ફા ૨૫૧ માં ઉમેરવાના)
- (૮) બા. સી. જોન કાનઈબેનના સ્મારણાર્થે
 હા. જાનસાર નાગરલાલ દરજીવનશાસ અમદાવાદ ફા ૨૫૧
- (૯) શ્રી ઉમેશજી ઠાકરશી જોપાળી
 C/o M/s મુ. ટી. જોપાળી એ ઠ થા.સ. અમદાવાદ ફા ૩૫૧
- (૧૦) શેઠ જાણલાલ નારણલાલ પેરાલ ફા ૨૫૧

दानवीरोनी नामावली.

*

श्री अखिल भारत श्वेताम्बर स्थानकवासी
जैन शास्त्रोद्धार समिति.

*

गरेडीया 'कुवा रोड-ग्रीन लोज पास,
राजकोट.

*

शरुआत ता. १८-१०-४४ थी ता. १५-१२-५९ सुधीमां
दाखल थयेल मेम्बरोनां सुदारक नामो,

*

गामवार ककावारी लिस्ट.

*

(रु. २५० थी ओछी रकम भरनारनुं नाम आ यादीमां
सामेल करेल नथी.)

આથમુરઘીશ્રીઓ—૧૦

(બોધાર્તા ઓછી રૂ ૫૦૦૦ ની રકમ આપનાર)

નંબર	નામ	ગામ	રૂપિયા
૧	ડોઠ ઘાન્તીલાલ મગજદાસભાઈ	જાણીતા મીલમાળીક	અમદાવાદ ૧૦૦૦
૨	ડોઠ હરચંદ્ર વાલીદાસભાઈ ચારીયા દા ડોઠ લાલચંદ્રભાઈ જેષન્દભાઈ, નગીનભાઈ, ગુજલાલભાઈ તથા ચાંદ્રમદાસભાઈ		માળવટ ૬૦૦૦
૩	કોઠારી જેષન્દભાઈ અજામર દા જરગચિંદભાઈ જેષન્દભાઈ	રાજકોટ	૫૦૫૧
૪	ડોઠ ઘાઠીભાઈ ઝીવનભાઈ	ચારસી	૫૦૦૧
૫	સ્વ પિતાશ્રી છગનલાલ ડામજદાસના સ્મરણાર્થે જ માગીલાલ છગનલાલભાઈ ખાખસાર અમદાવાદ		૫૨૫૧
૬	સ્વ દિનેશભાઈના સ્મરણાર્થે જ ડોઠ વાલિલાલ મળીલાલ જેમંગભાઈ	અમદાવાદ	૫૦૦૦
૭	ડોઠ આત્માગમ માણિકલાલ દા ડોઠ શીમનાદાલભાઈ ઘાન્તીલાલભાઈ તથા પ્રમુખભાઈ		અમદાવાદ ૬૦૦૧
૮	શ્રી ડામડી ધેલડી ચીરાણી અને શ્રી વઢધીપાઈ ચીરાણી સમારક દ્રસ્ટ દા ડામડી ધેલડી ચીરાણી	રાજકોટ	૫૦૦૦
૯	શ્રી ડામડી ધેલડી ચીરાણી અને શ્રી વઢધીપાઈ ચીરાણી સમારક દ્રસ્ટ દા માતૃશ્રી વઢધીપાઈ ચીરાણી	રાજકોટ	૫૦૦૦
૧૦	ડોઠ પાંચાલાલ બીનાચરદાસ	અમદાવાદ	૫૨૫૧

सुरब्बीश्रीओ—२१

(ओछामां ओछी रु. १००० नी रकम आपनार)

- १ शाह रंगजीभाइ मोहनलाल ह. पोपटलाल
मोहनलाल तथा प्रेमचंद रंगजीभाइ अमदावाद ३७५१
- २ वकील जीवराजभाइ वर्धमान कोठारी
ह. कहानदासभाइ तथा वेणीलालभाइ जेतपुर ३६०५
- ३ दोशी प्रभुदास मूळजीभाइ राजकोट ३६०४
- ४ म्हेता गुलाबचन्द पानाचन्द राजकोट ३२८९।।।-।।
- ५ म्हेता माणेकलाल अमूलखराय घाटकोपर ३२५०
- ६ सघवी पीताम्बरदास गुलाबचन्द जामनगर ३१०१
- ७ नामदार ठाकोर साहेब लखधोरसिंहजी बहादुर मोरवी २०००
- ८ शेठ त्हेरचन्द कुंवरजी ह. शेठ न्यालचन्द त्हेरचन्द सिद्धपुर २०००
- ९ शाह छगनलाल हेमचन्द वसा
ह. मोहनलालभाइ तथा मोतीलालभाइ मुंबइ २०००
- १० श्री स्थानकवासी जैन संघ
ह. शेठ चन्द्रकांत वीकमचन्द मोरवी १९६३
- ११ म्हेता सोमचंद तुलसीदास तथा तेमनां धर्मपत्ति
अ. सौ. मणीगौरी मगनलाल रतलाम १५००
- १२ म्हेता पोपटलाल मावजीभाइ जामजोधपुर १५०२
- १३ दोशी कपुरचंद अमरशी ह. दलपतरामभाइ जामजोधपुर १००२
- १४ बगडीआ जगजीवनदास रतनशी दामनगर १००२
- १५ शेठ माणेकलाल भाणजीभाइ पोरबंदर १००१
- १६ श्रीमान चद्रसिंहजी साहेब म्हेता (रेल्वे मेनेजर) कलकत्ता १००१
- १७ म्हेता सोमचंद नेणसीभाइ (करांचीवाळा) मोरवी १००१
- १८ शाह हरीलाल अनोपचंद खंभात १००१
- १९ कोठारी छवीलदास हरखचंद मुंबइ १०००
- २० कोठारी रंगीलदास हरखचंद शिहोर १०००
- २१ मोदी केशवलाल हरीचंद अमदावाद १००१

आग्रपुरजीथ्रीओ—१०

(भाषावा भाछा ४ ५५५० नी रकम भागनाह)

नंवर	नाम	गाम	रपिगा
१	डोट शासीगाल भगनामवाह	जार्गीना सीन्मार्गीक	भमदापाद १०००
२	डोट हम्बधन कारीगमवाह यारीया हा डोट गाल्बदवाह जेचन्दवाह, नगीनवाह, गृजगालवाह तथा यदुमदासवाह		माणवर ६०००
३	कीमरी जेचन्दवाह अजगाम हा हरगविन्दवाह जेचन्दवाह	गजकोट	७५७१
४	डोट धाडीवाह जीयनवाह	थारसी	७००१
५	इय विनाथी छगनगाल नामना स्मरणार्थ ४ मागीगाल छगनगालवाह भावसार	भमदापाद	५०७१
६	इय विनवाहना स्मरणार्थ ४ डोट कानिगाल मगीगाल जेर्मागवाह		भमदापाद ५०००
७	डोट भग्नागाम माणिरगाल हा डोट बीमनगालवाह शार्मीगालवाह था प्रमृणवाह		भमदापाद ६००१
८	श्री नामती येन्ती योगी भन श्री कदवीवाह योगी स्मारक दृष्ट हा शमती यन्ती योगी	गजकोट	७०००
९	श्री नामती यन्ती योगी भन श्री कदवीवाह योगी स्मारक दृष्ट हा मानुधी कदवीवाह योगी	गजकोट	७०००
१०	डोट पापागाल योगीपरशम		भमदापाद ७०७१

मुरब्बीश्रीओ—२१

(ओछामां ओछी रु. १००० नी रकम आपनार)

- १ शाह रंगजीभाइ मोहनलाल ह. पोपटलाल
मोहनलाल तथा प्रेमचंद रंगजीभाइ अमदावाद ३७५१
- २ वकील जीवराजभाइ वर्धमान कोठारी
ह. कहानदासभाइ तथा वेणीलालभाइ जेतपुर ३६०५
- ३ दोशी प्रभुदास मूळजीभाइ राजकोट ३६०४
- ४ म्हेता गुलाबचन्द पानाचन्द राजकोट ३२८९।।।-।।
- ५ म्हेता माणेकलाल अमुलखराय घाटकोपर ३२५०
- ६ सघवी पीताम्बरदास गुलाबचन्द जामनगर ३१०१
- ७ नामदार ठाकोर साहेब लखधोरसिंहजी बहादुर मोरवी २०००
- ८ शेठ त्हेरचन्द कुंवरजी ह. शेठ न्यालचन्द त्हेरचन्द सिद्धपुर २०००
- ९ शाह छगनलाल हेमचन्द वसा
ह. मोहनलालभाइ तथा मोतीलालभाइ मुंबइ २०००
- १० श्री स्थानकवासी जैन संघ
ह. शेठ चन्द्रकांत वीकमचन्द मोरवी १९६३
- ११ म्हेता सोमचंद तुलसीदास तथा तेमनां धर्मपत्नि
अ. सौ. मणीगौरी मगनलाल रतलाम १५००
- १२ म्हेता पोपटलाल मावजीभाइ जामजोधपुर १५०२
- १३ दोशी कपुरचंद अमरशी ह. दलपतरामभाइ जामजोधपुर १००२
- १४ बगडीआ जगजीवनदास रतनशी दामनगर १००२
- १५ शेठ माणेकलाल भाणजीभाइ पोरबंदर १००१
- १६ श्रीमान चद्रसिंहजी साहेब म्हेता (रेल्वे मैनेजर) कलकत्ता १००१
- १७ म्हेता सोमचंद नेणसीभाइ (करांचीवाळा) मोरवी १००१
- १८ शाह हरीलाल अनोपचंद खंभात १००१
- १९ कोठारी छबीलदास हरखचंद मुंबइ १०००
- २० कोठारी रगीलदास हरखचंद शिहोर १०००
- २१ मोदी केशवलाल हरीचंद अमदावाद १००१

सहायक मेम्बरो ५७

(ओछामां ओछी का ५०० नी रकम आपनार)

१ श्री स्थानकवासी जैनसंघ

हा शेठ हुंसाभाइ बेलमीभाइ बडथाण दाहेर ७५०

२ शेठ नरोत्तमदास ओघडभाइ शीष ७००

३ शेठ रतनशो हीरजीभाइ ह गोरघनदासभाइ जामजोधपुर ५५५

४ बाटवीया गीरधर परमानंद ह अमीचंदभाइ स्वास्तीजाळीआ ५२७

५ मोरबीबाळा संपबी देवचंद नेणशीभाइ तथा तेमनां पर्म

पत्ति अ सौ मणीयाइ तरफयी ह मुलचंद देवचंद मलाड ५११

६ बोरा मणीलाल पोपटलाल अमदावाद ५०२

७ गोसलीया इरीलाल लालचंद तथा

चैपावन गोसलीया अमदावाद ५०२

८ शाह प्रेमचंद माणेकचंद तथा अ सौ

अमरतबेन अमदावाद ५०२

९ शेठ इश्वरलाल पुरुषोत्तमदास अमदावाद ५०१

१० शेठ चंद्रमाल छगनलाल अमदावाद ५०१

११ शाह शान्तीलाल माणेकलाल अमदावाद ५०१

१२ शेठ शीवलाल डमरभाइ (करांचीवाला) छीपडी ५०१

१३ कामदार ताराचंद पोपटलाल घोराजीबाळा राजकोट ५०१

१४ म्हेता मोहनलाल कपुरपव राजकोट ५००

१५ शेठ गोविंदजीभाइ पोपटभाइ राजकोट ५००

१६ शेठ रामजी शामजी बीराणो राजकोट ५०१

१७ स्व पिताम्ही मंदाजीना स्मरणार्थ

ह बेणीचंद शान्तीलाल (जाग्रुभावाळा) मेघनगर ५०१

१८ श्री स्थानकवासी जैनसंघ

ह शेठ ठाकरशी करशामजी धानगड ५००

- १९ शैठ ताराचंद पुखराजजी औरंगाबाद ५००
- २० श्री स्थानकवासी जैनसंघ औरंगाबाद ५००
- २१ म्हेता मृळचंद राघवजी
हा. मगनलालभाई तथा दुर्लभजीभाई धाफा ७५०
- २२ शैठ हरखचन्द पुरुषोत्तम हा. इन्दुकुमार चोरवाड ५००
- २३ शैठ केसरीमलजी वसन्तीमलजी गुगलीया राणावास ५००
- २४ स्था. जैनसंघ
हा. वाटवीआ अमीचन्द गीरधरभाई खाखीजाळीआ ५०१
- २५ शैठ खीमजीभाई घावाभाई हा. फुलचन्दभाई,
गुलाबचन्दभाई नागरदासभाई तथा जमनादासभाई मुंघइ ५०१
- २६ शैठ मणीलाल मोहनलाल डगली
हा. मुळजीभाई मणीलाल मुंघइ ५०१
- २७ स्व. कांतीलालभाइना स्मरणार्थे
हा. शैठ बालचन्द साकरचन्द मुंघइ ५०१
- २८ कामदार रतीलाल दुर्लभजी (जैतपुरवाळा) मुंघइ ५०१
- २९ शाह जयंतीलाल अमृतलाल शीव ५०१
- ३० वोरा मणीलाल लक्ष्मीचन्द शीव ५०१
- ३१ शैठ गुलाबचन्द सुंदरभाई तथा कस्तुरवेन
हा. भाई अनोपचन्द खाररोड ५०१
- ३२ महान त्यागी वेन धीरजकुवर चुनीलाल म्हेता धाफा ५०१
- ३३ श्री स्थानकवासी जैनसंघ धाफा ५०१
- ३४ श्री मगनलाल छगनलाल शैठ राजकोट ५०१
- ३५ शैठ चतुरदास ठाकरशी तथा
अ. सौ. नंदकुंवरवेन जामनगर ५०३
- ३६ शैठ देवचन्द अमरशी
(वेन धीरजकुंवरनी दीक्षा प्रसंगे भेट) भाणवड ५०१

- ૧૭ શ્રી સ્થાનકવાસી જૈનસંઘ
(બેન ધીરજકુબરનો વીક્ષા પ્રસંગે મેટ)   ખાળબહ ૫૦૧
- ૧૮ ઘકીલ વાઢીલાલ મેમચન્દ શાહ   વીરમગામ ૫૦૧
- ૧૯ મહેતા શાંતિલાલ મળીલાલ દ કમલાચેન મહેતા અમદાવાદ ૫૫૬
- ૪૦ ઓયુત લાલચન્દજી તથા અ સૌ ધીસાચેન   ,, ૫૦૧
- ૪૧ શેઠ મોહનલાલ મુકુટલાલ ચાલયા   ,, ૫૦૧
- ૪૨ સ્વ શેઠ ડકાભાઈ ત્રીભોવનવાસના સ્મરણાર્થે
તેમનાં ધર્મપત્નિ લક્ષ્મીબાઈ ગોરખર તરફથી
દા મરઘાચેન તથા મણુચન   ,, ૫૦૧
- ૪૩ પારેશ્વ જયંતીલાલ મનસુખલાલ રાજકોટવાળા
દા વિનુભાઈ   ,, ૫૦૧
- ૪૪ શ્રીયુત શેઠ લાલચન્દજી મોઓલાલજી   ,, ૫૦૧
- ૪૫ શ્રી યાંકાનેર સ્થા જૈન સંઘ   યાંકાનેર ૫૦૧
- ૪૬ શ્રી સ્થા જૈન સંઘ   ચોટાદ ૫૦૧
- ૪૭ શેઠ શુદ્ધમલજી શેપમલજી જોયર (વરાદ) વીપલગાંધ ૫૦૧
- ૪૮ સ્વ તુરસ્વીયા લહેરચન્દ માણેકચન્દના સ્મરણાર્થે
તેમનાં ધર્મપત્નિ જીવતીબાઈ તરફથી
દા માઈ જયંતીલાલ તથા પૂનમચન્દ ડામામ ૫૦૧
- ૪૯ શાહ અચલદાસ શુકનરાજજી
દા શેઠ શુકનરાજજી અમદાવાદ ૫૦૧
- ૫૦ ખાવસાર જ્યોતીદાસ ગણેશભાઈ   ઘઘુકા ૫૦૧
- ૫૧ અ મૌ હીરાચેન માણેકલાલ મહેતા ઘાટકોપર (મુષઈ) ૫૦૧
- ૫૨ મહેતા શાન્તીલાલ મગનલાલ તથા
અ મૌ પદ્માવતી શાન્તીલાલ મહેતા   અમદાવાદ ૫૦૦
- ૫૩ શેઠ હીરાચન્દજી વનેચન્દજી કટારીયા   હુપલી ૫૦૧
- ૫૪ શેઠ છોટુભાઈ હરમોચિંદવાસ કળેરીવાળા   મુંબઈ ૫૦૧

- ५५ पारेख रतिलाल नानचन्द मोरबीवाळा तरफथी
तेमना पिताश्री नानचन्द गोविंदजीना स्मरणार्थे
तथा तेमनां धर्मपत्नि अ. सौ. वसंत बहेनना
अवाइ तप निमित्ते हा. भुपतलाल रतिलाल अमदावाद ५११
- ५६ स्व. शाह श्रीभोवनदास मगनलालना स्मरणार्थे
तेमनां धर्मपत्नि शीवकुवरबाइ तरफथी
हा. रतीलाल श्रीभोवनदास अमदावाद ५११
- ५७ श्रीमान नाथालाल भाणेकचन्द पारेख मुंबई (माहुंगा) ५०१
- ५२२ मेम्बरोनुं गामवार लीस्ट

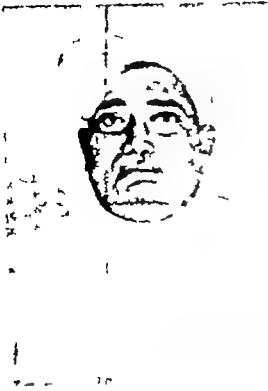
अमदावाद तथा परांओ.

- १ शेठ गीरधरलाल करमचन्द २५१
- २ शेठ छोटालाल वखतचन्द ह. फकीरचन्दभाइ २५१
- ३ शाह कान्तीलाल श्रीभोवनदास २५१
- ४ शाह पोपटलाल मोहनलाल २५१
- ५ शेठ प्रेमचन्द साकरचन्द २५०
- ६ शाह रतीलाल बाडीलाल २५१
- ७ शेठ लालभाइ मगळदास २५१
- ८ स्व. अमृतलाल वर्धमानना स्मरणार्थे
ह. कानजीभाइ अमृतलाल २५१
- ९ भावसार भोगीलाल जमनादास (पाटणवाळा) २५१
- १० शाह नटवरलाल चन्दुलाल २५१
- ११ शाह नरसिंहदास श्रीभोवनदास २५१
- १२ श्री शाहपुर दरीयापुरी आठकोटी स्था. जैन उपाश्रय
ह. वहीवट कर्ता शेठ इश्वरलाल पुरुषोत्तमदास २५१
- १३ श्री छीपापोळ दरीयापुरी आठकोटी स्था. जैनसंघ
ह. शेठ चन्दुलाल अचरतलाल २५१

૧૪ શાહ બીનુભાઈ ચાલાભાઈ	
C/o શાહ ચાલાભાઈ મહાસુમ્બરામ	૨૫૧
૧૫ શાહ ખાઈલાલ વજમશી	૨૫૧
૧૬ શ્રી સુસ્થલાલ શ્રી શેઠ હા શો કુ સરસ્વતીમ્હેન શેઠ	૨૫૧
૧૭ શ્રી સૌરાષ્ટ્ર સ્થા જૈનસંઘ	
હા શાહ કાન્તિલાલ જીવણલાલ	૨૫૧
૧૮ મોદી નાપાલાલ મહાદેવદાસ	૨૫૧
૧૯ શાહ મોહનલાલ શ્રીકમદાસ	૨૫૧
૨૦ શ્રી ઉકોટી સ્થા જૈનસંઘ	
હા શાહ પોષાલાલ વીતામ્બરદાસ	૨૫૧
૨૧ શેઠ પોપટલાલ હંસરામના સ્મરણાર્થે	
હા શેઠ વાણીલાલ પોપટલાલ	૨૫૧
૨૨ દેશાઈ અમૃતલાલ વર્ધમાન વાપોદરાવાળાના સ્મરણાર્થે	
હા ખાઈલાલ અમૃતલાલ દેશાઈ	૨૫૧
૨૩ શાહ નવનીતલાલ અમૃતમ્બરાય	૨૫૧
૨૪ શાહ મળીલાલ આણારામ	૨૫૧
૨૫ શાહ બીનુભાઈ માકરચન્દ	૨૫૧
૨૬ શાહ વરજીવનદાસ ઉમેશ્ચન્દ	૨૫૧
૨૭ શાહ રત્નકોર્નાન કસ્તુરચન્દ	૨૫૧
૨૮ સંઘવી જીવણલાલ હાગનલાલ (સ્થા જૈન)	૨૫૧
૨૯ શાહ શાંતિલાલ મોહનલાલ વ્રાંગવાવાળા	૨૫૨
૩૦ અ સૌ ધેન રતનવાઈ નાદેશા	
હા ધુલાજીભાઈ વંપાલાલજી	૨૫૧
૩૧ શાહ હરિલાલ જેઠાલાલ ખાઈલાલાલા	૨૫૧
૩૨ શ્રી મરમપુર દરીયાપુરી ખાઠકોટી સ્થા જૈન ઉપાશ્રય	
હા માચમાઈ બોગીલાલ હાગનલાલ	૨૫૧

આ.ઇ.મુરખીશ્રીઓ

(સ્વ.) શેડ હરખચ દ કાલીદાસ વારીઆ
ભાણુવડ.

ડોઠારી હરગોવિ દલાધ જેચ દ
રાજકોટ.

(સ્વ) શેઠ આત્મારામ માણેકલાલ
અમદાવાદ.

शेठ शांतिदास भगणदासबाब
अभेदाबाद.

(સ્વ.) શેઠ ધારશીભાઈ જીવણભાઈ
સોલાપુર.

છગનલાલ શામળદાસ ભાવસાર
અમદાવાદ.

३३ शेट पुखराजजी समतीरामजी सादहीवाळा	२५१
३४ स्व. पिताश्री जवाहीरलालजी तथा पूज्य चाचाजी हजारीमलजी बरडीयाना स्मरणार्थें ह. मूळचंदजी जवाहीरलालजी	२५१
३५ स्व. भावसार बवाभाई (मंगळदास) पानाचन्दना स्मरणार्थें हा. तेमनां धर्मपत्नि पुरीबेन	२५१
३६ स्व. पिताश्री रवजीभाई तथा स्व. मातुश्री मूळीबाईना स्मरणार्थें हा. ककलभाई कोठारी	३०१
३७ भावसार केशवलालभाई सगनलालभाई	२५१
३८ शाह केशवलाल नानचंद जाखडावाळा हा. पार्वतीबेन	२५१
३९ शाह जीतेन्द्रकुमार वाडीलाल माणिकचन्द राजसीतापुरवाळा (सावरमती)	२५१
४० श्री स्था. जैन संघ (सावरमती)	२५०
४१ श्री बीपिनचंद्र तथा उमाकांत चुनीलाल गोपाणी (राणपुरवाळा)	३०१
४२ भावसार छोटालालभाई छगनलालभाई	२५१
४३ भावसार शकराभाई छगनलालभाई	२५१
४४ अ. सौ. जीवीबेन रतीलाल हा. भावसार रतीलाल हरगोविंददास	२५१
४५ संघवी बालुभाई कमळशी तथा तेमनां धर्मपत्निओ अ. सौ. चंपाबेन तथा वसंतबेन तरफथी	२५१
४६ अ. सौ. विद्याबेन वनेचंद देशाई वर्षी तप तथा अठाई प्रसंगे हा. भुपेन्द्रकुमार वनेचंद देशाई	४१७
४७ शाह नटवरलाल गोकळदास	२५१
४८ शाह शामळभाई अमरशीभाई	२५१
४९ अ. सौ. कंकुबेन (भावसार भोगीलालभाई छगनलालभाईनां धर्मपत्नि)	३०९

૫૦	શ્રી જાનિતાબેન (જાગંતીલાલ બોમીલાલનાં મર્મપતિ)	૨૫૧
૫૧	શ્રી જાંતાબા (ધીરુભાઈ બોમીલાલનાં મર્મપતિ)	૨૫૧
૫૨	શ્રી. શ્રી. રુચીલાલ (રમણભાઈ બોમીલાલનાં મર્મપતિ)	૨૫૧
૫૩	શ્રી હીરાબી શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી દા. માગસલજી શાંતાબીજી	૩૦૧
૫૪	શ્રી રાણીલાલ મોખાભાઈ	૨૫૧
૫૫	શ્રી રુચીલાલજી અંબાજીનાં સ્મરણાર્થી	૩૦૧
૫૬	શ્રી રાણીલાલ શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી	૨૫૧
૫૭	શ્રી રાણીલાલ શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી	૩૦૧
૫૮	શ્રી રાણીલાલ શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી	૨૫૧
૫૯	શ્રી રાણીલાલ શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી	૨૫૧
૬૦	શ્રી રાણીલાલ શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી	૨૫૧
૬૧	શ્રી રાણીલાલ શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી	૨૫૧
૬૨	શ્રી રાણીલાલ શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી	૨૫૧
૬૩	શ્રી રાણીલાલ શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી	૨૫૧
૬૪	શ્રી રાણીલાલ શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી	૨૫૧
૬૫	શ્રી રાણીલાલ શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી	૨૫૧
૬૬	શ્રી રાણીલાલ શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી	૨૫૧
૬૭	શ્રી રાણીલાલ શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી	૨૫૧
૬૮	શ્રી રાણીલાલ શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી	૨૫૧
૬૯	શ્રી રાણીલાલ શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી	૨૫૧
૭૦	શ્રી રાણીલાલ શાંતાબીજીનાં સ્મરણાર્થી	૨૫૧

७०. संघवी सूर्यकांत चुनीलालना स्मरणार्थे
 हा. संघवी जीवणलाल चुनीलाल २५१
- ७१ भावसार मोहनलाल अमूलखराय २५१
- ७२ शाह फुलचन्द मुलचन्दभाई हा. हसमुखभाई फुलचन्दभाई २५१
- ७३ शाह लल्लुभाई मगनभाई चूडावाला
 हा. जसवंतलाल लल्लुभाई ३०१
- ७४ श्रीमान मीश्रीलालजी जवाहीरलालजी वरडीया अत्वरवाळा २५१
- ७५ म्हेता मुलचन्द मगनलाल २५१
- ७६ वैद्य नरसीदास साकरचन्दनां धर्मपत्नि रेवावाइना स्मरणार्थे
 ह. हरीलालभाई २५१
- ७७ कुमारी पुष्पावेन हरीलाल (चांदमुनिना उपदेशाथी) २५१
- ७८ शाह मणीलाल ठाकरशी ह. कमळावेन मणीलाल
 (चांदमुनिना उपदेशाथी) २५१
- ७९ मीस नलीनीवेन जयतिलाल २५१
- ८० अ. सौ. लीलावती ईश्वरलाल २५१
- ८१ स्व. उमेदराम श्रीभुवनदासना धर्मपत्नि काशीवाइना
 स्मरणार्थे ह. शांतिलाल उमेदराम (चांदमुनिना उपदेशाथी) २५१
- ८२ स्व. भावसार मोहनलाल छगनलालना धर्मपत्नि दिवाळी-
 वाइना स्मरणार्थे ह. रतीलाल माणेकलाल
 (चांदमुनिना उपदेशाथी) २५१
- ८३ म्हेता देवीचन्दजी खूबचन्दजी धोका. गढसीयाणावाळाना
 स्मरणार्थे ह. म्हेता चुनीलाल हरमानचन्द २५१
- ८४ घासीलालजी मोहनलालजी कोठारी C/o लक्ष्मी पुस्तकभंडार २५१
- ८५ शाह मणीलाल छगनलाल २५१
- ८६ स्व. शेठ नाथलाल रतनाभाई मारफतीयाना स्मरणार्थे
 पुनाव्हेन् तरफथी ह. करसनभाई (चांदमुनिना उपदेशाथी) २५१

૯૭	ભાવસાર જયંતિલાલ મોગીલાલ	૩૦૧
૯૮	„ દીનુભાઈ મોગીલાલ	૨૫૧
૯૯	„ રમણલાલ મોગીલાલ	૨૫૧
૧૦૦	„ કનુભાઈ મકરચન્દ	૨૫૧
૧૦૧	દોઠ મેરુમલજી માણેષ જોષયુગ્યાલા	૨૫૧
૧૦૨	દય યેનાળી વર્ધમાન રામજીભાઈ કુંદળીવાળાના સ્મરણાર્થે જા જાંતિલાલ વર્ધમાન	૨૫૧
૧૦૩	દય ચાહ કચરાભાઈ ભોરાભાઈના સ્મરણાર્થે જા જાંતિલાલ કચરાભાઈ	૨૫૧
૧૦૪	દય સ્વયમર્મી વધુ જા જાહ રીત્તભદ્રામજી જયંતિલાલજી	૨૫૧
૧૦૫	જા મૌ મરહુમીયન મળીલાલ જનુરભાઈ જાહ (મદાનંદી છોટાલાલ મહારાજશ્રીના વપદશપી)	૨૫૧
૧૦૬	જીમનલાલ મળીલાલ જાહ દરિયાણી સંપ્રદાયના ધૂ. મપસવી મહારાજ શ્રી માણેકશંદ્રજી મહારાજના જિવ્ય મુનિશ્રી મગનલાલજી મહારાજશ્રીના સ્મરણાર્થે	૨૫૧
૧૦૭	જેકુંચર વ્રજલાલ પારેલ	૨૫૧
૧૦૮	જુનમળંદજી જવાહરલાલજી વરચીયા	૨૫૧
૧૦૯	જા મૌ લીલાવતી ધીરજલાલ મેતા C/o ડો ધીરજલાલ ધીરુમલાલ મેતા	૩૦૧
૧૧૦	શ્રીયુગ દરજીવનદામ ગાયશંદ્ર જા સચીલદામ દરજીવન	૩૦૧
૧૧૧	જોડ રામમલજી ધામીમલજી કાઠારી જોડીયણવાળા તરપધી	૨૫૧
૧૧૨	જોડ ગુનીલાલ અગવાનજી C/o રતીલાલ ગુનીલાલ	૨૦૧
૧૧૩	જાગ્યવતી અરચીંદુમાર C/o ધરચીંદુમાર મકરાભાઈ	૨૫૧

१०४ अ. सौ. चंचलबेन मनसुखलाल	
हा. मनसुखलाल जेठालाल रुपेश	२५१
१०५ स्व. आसीबाह तथा शेठ वस्तीमलजी भोमाजीनां	
स्मरणार्थे हा. शेठ मीश्रीमलजी देवीचंदजी	
ओसवाल केरुवाळा	२५१
१०६ स्व. शेठ कीशनमलजी मांडोथना स्मरणार्थे	
हा. शीरेमलजी कीशनमलजी सोजतवाला	२५१
१०७ स्व. शेठ वकतावरमलजीना स्मरणार्थे	
हा. शेठ घीसालालजी मुकनराजजी शीघारीया	
(जोधपुरवाळा)	२५१
१०८ शाह महासुखलाल भाइलाल	
(सदानंदी पंडित मुनिश्री छोटालालजी महाराजना	
उपदेशधी)	२५१
१०९ अ. सौ. कान्ताबेन काळीदास	
C/o कुमार बुक बाइन्डींग वर्क्स	२५१
अजमेर	
१ शेठ भुरालाल मोहनलाल	२५१
अमरेली	
१ मास्तर हकमीचन्द दीपचन्द शेठ	२५१
अमलनेर	
१ शाह नागरदास वाघजीभाइ	२५१
२ श्री स्था. जैनसंघ हा. शाह गांडालाल भीखालाल	२५१
अल्वर	
१ श्रीमती चंपादेवी C/o बुद्धामलजी रतनलालजी सचेती	२५१
२ चांदमलजी महावीरप्रसाद पालावत	२५१
३ श्रीयुत रुषभकुमार सुमतिकुमार जैन	२५१

आणंद

- १ शेट रमणीकलाल प कपासी ह मनसुखलालमाइ २५१
भासनसोल
- १ पावीसी मणीलाल चन्द्रभुजना स्मरणार्थे तेमनां धर्मपत्नि
मणीमाइ तरफथी ह रसिकलाल, अनिलकान्त, यिनोदराय २५१
भाटकोट
- १ शाह बुनीलाल नारणजी ३०१
इन्दौर
- १ अ सौ बेन दयाबेन मोहनलाल देशाइ
जेतपुरवाळा (अ सौ बेन विद्याबेनना
वर्षांतप निमित्ते) ह। अरविंदकुमार, जीतेन्द्रकुमार २५१
- २ भाइलाल छगनलाल तुरखीया ३५१
- ३ स्व गौरीशंकर काळीदास दशाइ जेतपुरवाळाना
स्मरणार्थे ह। अमृतलाल गौरीशंकर २५०
- इगतपुरी
- १ पन्नालाल लम्बीचंद जैम २५१
वदयपुर
- १ श्रीपुत साहेबलालजी महेता ३०१
- २ शेट मोतीलालजी रणजीतलालजी हींगळ २५१
- ३ शेट मगनलालजी बागरेबा २५१
- ४ अ सौ बेन चन्द्रावती ते श्रीमान बहोतलालजी जाहरभा
धर्मपत्नि ह शेट रणजीतलालजी हींगळ २५१
- ५ स्व शेट काळुलालजी लोढाना स्मरणार्थे
ह शेट दोस्तसिंहजी लोढा २५१
- ६ स्व शेट प्रतापमलजी साखलाना स्मरणार्थे
ह। माणलाल हीरालाल साखला २५१

- ७ पूज्य पिताश्री मोतीलालजी म्हेताना स्मरणार्थे
 ह. रणजीतलालजी मोतीलालजी म्हेता २५१
- ८ शेठ छगनलाल वागरेचा २५१
- ९ शेठ भीमराज धावरचन्द वाफणा २५१
- १० श्रीमती सोहीनीबाइ
 C/o रणजीतलालजी मोतीलालजी हींगड २५१
- ११ शेठ पद्मलालजी गणेशलालजी हींगड २५१
- १२ शेठ दीपचंद पद्मलालजी लोढा २५१

उमरगांवरोड

- १ शाह मोहनलाल पोपटलाल पानेलीघाळा २५१

उपलेटा

- १ शेठ जेठालाल गोरधनदास २५१
- २ स्व. बेन संतोकयेन कचरा ह. ओतमचन्दभाइ छोटालालभाइ
 तथा अमृतलालभाइ घालजी (कल्याणवाळा) २५१
- ३ शेठ खुशालचंद कानजीभाइ हा. शेठ प्रतापभाइ २५१
- ४ संघाणी मूळशकर हरजीवनभाइना स्मरणार्थे
 हा. तेमना पुत्रो जयंतीलालभाइ तथा रमणीकलाल २५१
- ५ दोशी विठ्ठलजी हरखचंद २५१

एडन केम्प

- १ शाह गोकळदास शामजी उदाणी २५१
- २ शाह जगमोहनदास परसोतमदास २५१
- ३ म्हेता प्रेमचन्द माणेकचन्दना स्मरणार्थे
 हा. रायचन्दभाइ, पोपटलालभाइ तथा रसीकलालभाइ २५१

आकोला

- १ शेठ कंचनलालभाइ राघवजी अजमेरा
 C/o मेसर्स अजमेरा ब्रदर्स एन्ड कुं.
 (पूज्य सदानदी मुनिश्री छोटालालजी महाराजना
 उपदेशाधी) २५१

કુડાલગણ

૧ ડોઠ ધંપાચાકાજી દેધીચદ્દજી ૨૦૧

કપ્રામગણ

૧ શ્રી જૈન શ્વે સ્થા મંચ હ ડોઠ દ્યર્થદ અમુલમ્ ૨૫૧

કચકળા

૧ શ્રી કચકળા જૈન શ્વે સ્થા (શુજગમી) મચ
હ જાહ જયમુલ્લાય પ્રમુલ્લાય ૨૬૧

કળાણ

૧ ડોઠ માહનકાલ જોડામાહના સ્મરણાર્થે
હ ડોઠ આપ્માગમ માહનમા ૨૫૧

૨ હા મયાચન્દ મગનકાલ ડોઠ હ હા રતનચન્દ મયાચન્દ ૨૫૧

૩ શ્વે નાયાવાય ઉમેદચન્દના સ્મરણાર્થે
હ જાહ રમીલાય નાયાકાલ ૨૫૧

૪ ડોઠ મળીલાલ તલકચન્દના સ્મરણાર્થે
હ મારપનીયા ચન્દુલાલ મળીકાલ ૨૫૧

૫ શ્વે શ્રીપુત્ર ચાલીલાલ વરદાસમદાસના સ્મરણાર્થે
હ ઘેડામાહ તથા આપ્માગમમાહ ૨૫૧

૬ ડોઠ નાગરદાસ કેદાચલાલ ૨૫૧

૭ શ્રી સ્થાનકયામી જૈન મંચ
હ ડોઠ આપ્માગમમાહ મોજનલાલમાહ ૨૫૧

કઠી

૧ શ્રી સ્થા દરીયાપુત્રી જૈન મંચ
હ માવમા દામાદરદાસમાહ દશ્વરમાહ ૨૦૧

૨ પાવતીધેન C/O જેમીંગમાહ દશ્વરમાહ ૨૦૧

કાનપુર

૧ જાહ રમણીલાલ પ્રમચન્દમાહ ૨૦૦

૨ જાહ દરશીજાનદાસ પુષ્પચન્દમાહ ૨૦૧

૩ સ્વ. કાઢીદાસ જોઠાલાલના સ્મરણાર્થે	
હ. સુમનલાલ કાઢીદાસ	૨૫૧
કુંદણી—આટકોટ	
૧ દોશી રતીલાલ ટોકરશીભાઈ	૨૫૧
કોલકી	
૧ પટેલ ગોવિંદલાલ ભગવાનજી	૨૫૧
૨ પટેલ લ્હીમજી જોઠાભાઈ વાઘાળી	
(તેમના સ્વ. સુપુત્ર રામજીભાઈના સ્મરણાર્થે)	૩૦૨
કલ્યાણ	
૧ સંઘવી ઠાકરશીભાઈ સંઘજીના સ્મરણાર્થે	
હા. શાહ હીંમતલાલ હરલ્લચન્દ	૨૫૧
લ્હાલ્હીજાઢીયા	
૧ વાટવીયા ગુલાલ્લચન્દ લીલાલ્લર	૨૫૧
લ્હીચન	
૧ શેઠ કીશનલાલ પૃથ્વીરાજ	૩૫૨
લુઢ્ઢા રોઢ	
૧ શેઠ ગીરધારીલાલજી સીતારામજી	૩૦૦
૨ શેઠ નરસીંહદાસ શાંતીલાલજી ભોરલાલાઢા	૨૫૧
લ્હંભાત	
૧ શેઠ માળેકલાલ ભગવાનદાસ	૨૫૧
૨ શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હ. પટેલ કાન્તીલાલ અંવાલાલ	૨૫૧
૩ શાહ સાકરચન્દ મોહનલાલ	૨૫૧
૪ શાહ વન્દુલાલ હરીલાલ	૨૫૧
૫ શાહ શકરાભાઈ લ્લેવચન્દ	૨૫૧
૬ શાહ ત્રિભોવનદાસ મંગલ્લદાસ	૨૫૧

गांधीधाम

१ शाह मोरारजी भागजी एन्ड कुर्मा २५१

हंदा

१ स्व महेता पुनमचन्द मधानभाइना स्मरणार्थे
६ तेमनां धर्मपति वीयाळीबेन लीलाघर २५१

गोंडल

१ स्व बालसा वच्छराज सुलसीदासनां धर्मपति कमळभाइ
६ माणिकचन्दभाइ तथा कपुरचन्दभाइ २५१

२ पीपळीआ लीलाघर दामोदर तरफणी तेमनां धर्मपति
७ सौ लीलायती साफरचन्द कोठारीना बीजा बरसीतपनी
खुशालीमां ३०१

३ कामदार जुटालाल केशवजीना स्मरणार्थे
६ हरीलाल जुटाभाइ ३०१

४ स्व कोठारी कृपाशंकर माणिकचन्दना स्मरणार्थे
६ तेमनां धर्मपति प्रभांकुंवरबेन २५१

५ कोठारी गुलाबचन्द रायचन्द २५१

६ जसाणी रुगनाथभाइ नामजी ६ चुनीलालभाइ २५१

गोधरा

१ शाह श्रीभोवनदास छगनलाल ३०१

२ स्व प्रेमचंद ठाकरशीना स्मरणार्थे
६ शाह चुनीलाल प्रमर्षद ३०१

हंताला (कच्छ)

१ शाह मालशी घेलाभाइ २५१

गुलापपुरा

१ श्री स्था जेम वर्षमान संघ
६ मार्गोलालजी उकारमलजी २५१

घटकण

१ शाह चन्दुलाल केशवलाल	२५१
घोलवड (धाणा)	
१ महेता गुलाबचन्दजी गंभीरमलजी	३००
घोडनदी	
१ शेठ चंद्रमान शोभाचंद गादिया	२५१
चुडा (झालावाड)	
१ श्री स्था. जैनसंग्र हा. रतीलाल गांधी प्रमुख	२५१
जलेसर (चालासोर)	
१ संघवी नानचन्द पोपटभाई धानगढवाळा	२५१
जयपुर	
१ श्रीमान हिंमतसिंहजी साहेब गळंडिया एडिसनल	
कमीशनर अजमेर डीवखनवाळानां धर्मपत्ति अ. सौ.	
माणेकडुंवरव्हेन तरफथी ह. खुशालसिंहजी गळंडिया	३५१
२ श्रीमान शेठ शीरेमलजी नवलखानां धर्मपत्ति	
अ. सौ. प्रेमलतादेवी	२५१
जामजोधपुर	
१ श्री स्था. जैनसंग्र ह. महेता पोपटलाल मावजीभाई	३८७
२ शाह श्रीभोवनदास भगवानजी पानेलीवाळा	२५१
३ दोशी माणेकचन्द भवान	२५१
४ पटेल लालजी जुठाभाई	२५१
५ शेठ वाचनजी जेठाभाई	२५१
६ शेठ व्रजलाल चुनीलाल	२५१

जामनगर

१ शेठ छोटालाल केशवजी	२५१
२ चोरा चीमनलाल देवजीभाई	२५१

- १ डो साहेब पी पी शेठ २५०
४ शाह रंगीलदास पोपटसाल २५१

जामर्लाभाळीपा

- १ शेठ वसनजी भारणजी २५१
२ श्री स्या जैनसय हा म्हेता रणछोडदास परमाणंद २५१
३ संयवी प्राणलाल सवजीभाह २५१
४ महेता हेमचन्द काळीदास २५१

जावरा

- १ स्व भंडारी स्वरुपचर्जी शाहना चर्मपत्ति मोतीबेनमा
स्मरणार्थे ह श्रीयुत लालचर्दजी राजमलजी किशनगडवाळा
(चांदमुनिना उपदेशापी) २५१

जुनागड

- १ शाह मणीलाल मीठाभाह ह हरीलालभाह
(हादीना माळीभाबाळा) २५१

शुमारदेव (मध्य मांद)

- १ बेलणी श्रीकमजी लाभाभाह २५१

जेतपुर

- १ शेठ अमृतलाल हीरजीभाह ह नरमेरामभाह (जमापुरवाळा) २५१
२ दीशी छोटालाल बनेचन्द २५१
३ कोठारी बोलरकुमार बेणीलाम २५१
४ भ सौ गेन सुरजकुवर बेणीलाल कोठारी २५१

जेतसर

- १ शाह लक्ष्मीचन्द कपुरचन्द २५१
२ कामदार सीलाचर जीवराजना स्मरणार्थे तेमर्ना चर्मपत्ति
जबदबेन तरफयी ह शान्तीलालभाह गोडवाळा २५१

जोधपुर (राजस्थान)

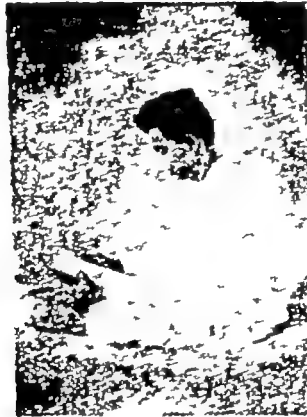
- १ शेठ हस्तीमलजी धनरुपमलजी सामसुणा २५१

૫.) શેઠશ્રી દિનેશભાઈ
કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ.

(સ્વ.) શેઠશ્રી શામળ વેલ્લજી
રાજકોટ.

શ્રી વિનોદકુમાર વીરાણી
રાજકોટ.

(દીક્રા લીધા પહેલા શાસ્ત્રાભ્યાસ કરતા)

શેઠશ્રી નેસિંગભાઈ પોંચાલાલભાઈ

(સ્વ.) શેઠ રંગજીભાઈ મોહન

२ शेट पुखराजजी पदमराजजी भंडारी	२५१
३ शेट नवरतनमलजी धनवंतमिहजी	२५०
४ शेट वस्तीमलजी आनंदमलजी सामसुखा	२५१

जोरावरनगर

१ श्री श्वे. स्था. जैन संघ ह. शेट चपकलाल धनजीभाइ	२५१
जमशेदपुर	

१ दोशी झवेरचंद वल्लभजी	२५१
------------------------	-----

झरीया

१ श्री जैन स्था. संघ हा. शेट कनैयालाल बी. मोदी	२५१
डोंडाइचा	

१ श्री स्था. जैन संघ हा. शेट चंपालालजी मारवे	२५०
ढसा (बाया धोळा)	

१ श्री ढसागाम श्री स्था. जैन संघ ह. एक सदग्रहस्थ तरफथी	२५१
--	-----

२ श्री स्था. जैन संघ हा. वगडिया नरभेराम जेठालाल	
(ढसा जंकशन)	२५०

तासगांव

१ स्व. चुनीलालजी दुगडना स्मरणार्थे तेमनां धर्मपत्नि	
ढोंडुवाइना तरफथी हा. शेट रामचंदजी दुगड	३५१
धानगढ	

१ शाह ठाकरशीभाइ करशनजी	२५१
------------------------	-----

२ शेट जेठालाल श्रीभोवनदास	२५१
---------------------------	-----

३ शाह धारशीभाइ पाशवीरभाइ ह. सुखलालभाइ	२५१
---------------------------------------	-----

४ शाह श्रीभोवन गोपालजी तथा अ. सौ. कसुंबाबेन श्रीभोवन	२५१
--	-----

दहाणुरोड (धाणा)

१ शाह हरजीवनदास ओघड खंधार (करांचीवाळा)	२५१
--	-----

દાહ્યાદ

- ૧ કોટ માળેકગાળ્યાદ વગારગી ૨૫૧
ગિરી

- ૧ ગાળા વૃણધરગી ઝેન (મંદુદ વચવાગી) ૩૫૧
૨ શ્રીયુત ચીજનચંચી ચ્હનાવચંચી વાગધીયા
દા શ્રીમર્મી નગીના દુધી તથા શ્રીયુત ચ્હનાવચંચી ઝેન ૨૫૧
૩ ગાળાગી ધીદુનવાગી ઝેન ગચ મમ ૩૦૧
૪ ગાળાગી શુભદાનવાગી ઝેન ગચ મમ ૩૦૧
૫ ધ શ્રી મરગમચન કુમ્મગી વાગચ ૨૫૧
૬ ચ્હ ગચ્છીચંચીના મ્મરગાર્થે નગીનાદધી શુર્ગીનીના
તરકધી જા મંચી દમનકુમારગી ઝેન ૨૫૧
૭ ચેન ચિત્તાકુમારિ ઝેન ૮૦ ચ્હનાવચંચી ઝેન
(જયોવુદ મરચ ચ્હમાધી કુમ્મનીગી મહામતીની
મેરગાર્થી) ૨૫૧

ધાર (મધ્યપ્રાંત)

- ૧ કોટ ગાગમગી વનાગાગી ૨૫૧

ધાંગવા

- ૧ શ્રી તથા ઝેન માગ મંચ જ કોટ મંગચીમાદ ગીચગા ૨૫૧
૨ મંચધી નચ્છીદામ વચ્ચનચંચી ૩૦૧
૩ ગચ્છ નાગદામ દરગાર્થીદદામ ૨૫૧
૪ વાગી વચ્ચનચંચી મંગચી ૨૫૧

ધાપા

- ૧ કોટ મળીગાળા ઝેનદમાદ ૨૫૧

ધાગગી

- ૧ દાના મમદામ ચુગીમાદ ૩૦૧

२ पिताश्री भगवानजी कचराभाइना तथा चि. हंसाना स्मरणार्थे	
ह. पटेल दलोचंद भगवानजी	३०१
३ अ. सौ. वचीवेन बाबुभाइ	२५१
४ धी नव सौराष्ट्र ओइल मील प्रा. लीमीटेड	२५१
५ स्व. रायचंद पानाचंद शाहना स्मरणार्थे	
ह. चीमनलाल रायचंद	३०१
६ गांधी पोपटलाल जेचंद	२५०
७ देगाई छगनलाल डायाभाइ लाठवाळानां धर्मपति दिवाळीवेन	
तरफथी ह. कुमारी हसुमती	२५१
धंधुका	
१ शेठ पोपटलाल धारशी	२५१
२ स्व. गुलाबचंदभाइना स्मरणार्थे ह. पोपटलाल नानचंद	२५१
३ वसाणी चत्रभुज बाघजीभाइ	२५१
धूलिया	
१ श्री अमोल जैन ज्ञानालय हा. कनैयालाल छाजेड	२५१
नंदुरवार	
१ श्री स्थानकवासी जैन संघ ह. शेठ प्रेमचंद भगवानलाल	२५०
नारायण गाम	
१ मोतीलालजी हीराचंदजी चोरडीया बोरीवाला	२५१
नडीयाद	
१ शेठ मोहनलाल मुराभाइ	२५१
पोर्टसुदान	
१ शेठ सोमचंद परसोतमदास	३०१
पाणसणा	
१ श्री स्थानकवासी जैन संघ ह. छोटालाल पुंजाभाइ	२५१

पाल्पापुर

- १ लक्ष्मीधन ह मङ्गा हरीशङ्क पीताम्बरदाम २५१
- २ श्री लक्ष्मीशङ्क स्थानक्यामी जैन पुष्पकाम्य २५१
- ३ मङ्गा मणीशङ्क आदित्यदाम २५१
- ४ मङ्गा मुरजमल आदित्यदाम २५१

पाण्डेज

- १ स्व मनगुणशङ्क भास्करशङ्क भवानी स्मरणार्थ ३०१
- २ भास्कर शीरजशङ्क मनगुणशङ्क ३०१

पुना

- १ शंठ उल्लसचन्दजी कथञ्चन्दजी पाका २५१

प्रानिज

- १ श्री प्रानिज म्हा जैनसंघ ह श्रीपुन भवानी महागुणराम २५०

फाल्गुना

- १ मङ्गा पुष्पराजजी हम्मीमङ्गजी (मादरीवाला) ३०१
- २ मङ्गा कुन्दनमङ्गजी भवानीदजी (मादरीवाला) २५१

वरपाठा (भण्डारा)

- १ स्व भास्करशङ्क भवानीदामना स्मरणार्थ २५१
- २ सप्तर्षि भवानी मुरजधन भाराजजी २५१

वसमरा (वागणी)

- १ शंठ पापशङ्करायजी रायरीवाला ह शंठ मानसंग मेमचन्द २५१

वसगा (वरुडा)

- १ शंठ गांगजी कथञ्चजी (शानवहा भाट) २५१

वागनामरा

- १ शास्त्र जेठमङ्गजी हस्तीमङ्गजी, भगवानदामजी भणसारी २५१

बोरा

- १ स्वरूपचन्दजी जवाहरमलजी बोरडीया
मेनोवाइ सुगनलालजीना स्मरणार्थे
(चांदमुनिना उपदेशी) २५१
- २ बेन राधीबाइ (पूज्य आचार्य धर्मदासजी महाराजना
संप्रदायना मंत्रि कीशनलालजी महाराजना सुशिष्य
शोभागमलजी महाराजना शिष्य स्व. केवलचंदजी
महाराजना स्मरणार्थे) चांदमुनिना उपदेशी २५१

बेंगलोर

- १ बाटवीया वनेचन्द अमीचन्द महावीर देखटाइल स्टोर तरफथी
भाइ चन्द्रकांतना लग्ननी खुशालीमां २५२
- २ शेठ कीशनलालजी फूलचंदजी साहेब २५१

बोटाद

- १ स्व. वसाणी हरगोविंददास छगनलालना स्मरणार्थे
ह. तैमनां धर्मपति छवलवेन २५१

बीकानेर

- १ शेठ भेरुदानजी शेठीया २५४

बिदडा

- १ शाह कानजी शामजी २५१

बेलारी

- १ श्री स्था. जैन संघ हा. हजारीमलजी हस्तीमलजी रांका २५१

बदनावर

- १ श्री वर्धमान स्था. जैन श्रावक संघ
हा. मिश्रीलाल जैन बकील २५१

બોદેલી

૧ ડાહ પ્રપીળચન્દ મરમીદામ (માર્ણદયાજી)	૨૭૧
૨ ડાહ શીરધરભાઈ માકરચન્દ	૨૫૧

માળચંદ

૧ ડોટ જીવન્દભાઈ માળેકચન્દ	૩૬૭
૨ મંચવી માળેકચન્દ માણચંત્રી	૨૭૧
૩ ડોટ ભાગ્યજીભાઈ માળેકચન્દ (ભાગ્યપુરચાજી)	૨૭૧
૪ ડોટ રામજી જીણાભાઈ	૨૫૧
૫ ડોટ વદમજી મીંચજી વાંકરીઆ	૨૭૧
૬ વાંકરીઆ શાંદાભાઈ જાનજીભાઈ	
૬ અ મી જાનાધન વમનજી	૨૫૧
૭ ચક્રીલ મળીભાઈ ચગામભાઈ વુનામ	૨૫૧

મીંચ

૧ ચંચકભાઈજી જૈન પુસ્તકાલય	
૬ ડોંગામજી માંગીમજી માંદોલ	
(મૂની માંગીલાલજીના સપ્તદશાથી)	૨૫૧
વીળવાદા	

૧ શ્રી જાનિ જૈન પુસ્તકાલય ૬ ચાંદમજી માનમજી મંચવી	૨૭૧
૨ ડોટ લીમરાજ મીશ્રીભાઈજી	૨૫૧

માજાવ (કચ્છ)

૧ જ્ઞાન મંદિરના મજૂરી ડાહ કુંવરજી જીવરાજ	૨૭૧
વાવનાર	
૧ મ્ય કુંવરજી વાવાખાઈના મમળાર્થે	
૬ ડાહ મદરચન્દ કુંવરમી	૨૭૧
૨ વાગામી વદમભાઈજી માંદલ	૨૫૧

भुसावल

१ शेठ राजमल नंदलाल महेता चेरीटेषल दूस्त २५१

मद्रास

१ शेठ मेघराजजी देवीचन्दजी महेता २५१

२ श्रीयुत बापालाल भाइचंद महेता २५१

मनोर (धाणा)

१ शाह शेरमलजी देवीचन्दजी जसवंतगढवाळा
ह. पूनमचन्दजी शेरमलजी घोल्या २५१

मानकुवा (कच्छ)

१ स्व. महेता कुंवरजी नाथालालना स्मरणार्थे
ह. तेमनां धर्मपत्नि कुंवरघाई हरखचन्द

(मानकुवा स्थानकवासी जैनसंघ माटे) २५१

मालेगांव

१ श्री स्था. जैन संघ ह. फतेलाल मालु जैन २५१

मुंबई तथा परांओ

१ शेठ छगनलाल नानजीभाई २५१

२ शाह हरजीवन केशवजी २५१

३ घेलाणी प्रभुलाल त्रीकमजीभाई (बोरीवली) २५२

४ श्री वर्धमान स्था. जैन संघ

ह. केशरीमलजी अनोपचन्दजी गुगळीया (मलाड) २५१

५ शेठ डुंगरशी हंशराज वीसरीया २५१

६ शाह रमणीकलाल काळीदास तथा

अ. सौ. कान्तावेन रमणीकलाल २५१

७ शाह हिमतलाल हरजीवनदास २५१

- ૮ ડાહ જાનકી માંગણીની કામગીરી ૨૫૧
- ૯ ડાહ જીવણી માંગેલ (જાનકી મેરાગાવાળા) ૨૬૧
- ૧૦ યોગ વામાજી સંમગીના સ્મરણાર્થ
જા યંચવળા વામાજી જાનકી ૨૬૧
- ૧૧ જ્ય જી. વિનાશી શ્રીચંદ યોગીનાજી જાનકીવાળાના
સ્મરણાર્થ જા કંઠાવાળા શ્રીચંદ યોગ ૨૬૧
- ૧૨ જા કુંવરજી મેરાગા ૨૫૧
- ૧૩ જ્ય માતુશ્રી માંગેલકેમના સ્મરણાર્થ
જા યોગ જાનકીના માંગી (વાચકેદવાળા) ૨૦૧
- ૧૪ જ્ય જાનકીના જા, યોગ જુદવાળા માંગેલકેમ ૨૫૧
- ૧૫ જા જી, વામાજી જા યોગ જાનકીના જાનકીના (મલાહ) ૨૫૧
- ૧૬ શ્રીયુગ જાનકીના જાનકીના જાનકીના
જા જાનકીના જાનકીના જાનકી ૨૦૧
- ૧૭ જ્ય જાહ જાનકી માંગણી જુદવાળાના સ્મરણાર્થ
જા જાનકી માંગણી (મલાહ) ૨૦૧
- ૧૮ ડાહ જાનકી જાનકીના જાનકીના ૨૫૧
- ૧૯ ડાહ જાનકીના જાનકીના જાનકીના ૨૫૧
- ૨૦ જીવણા જુદવાળા જાનકીના ૨૬૧
- ૨૧ જ્ય જાનકીના જાનકીના જાનકીના સ્મરણાર્થ
જા જાનકીના જાનકીના જાનકીના ૨૦૧
- ૨૨ જ્ય જાહ જાનકીના જાનકીના જાનકીના સ્મરણાર્થ
જા જાનકીના જાનકીના જાનકીના (મલાહ) ૨૫૧
- ૨૩ જ્ય જાનકીના જાનકીના જાનકીના સ્મરણાર્થ
જા જાનકીના જાનકીના જાનકીના ૨૫૧
- ૨૪ જ્ય જાનકીના જાનકીના સ્મરણાર્થ તથા માતુશ્રી
દિવાળીવાળા ૧૬ જાનકીના જાનકીના જાનકીના
જા જાનકીના જાનકીના (મલાહ) ૨૫૧

२५ शेठ खुशालभाई खंगारभाई	२५०
२६ शाह प्रेमजी मालशी गंगर (मलाड)	२५१
२७ स्व. पिताश्री पन्तुभाई मोनाभाईना स्मरणार्थे हा. शाह कानजी पन्तुभाई (मलाड)	२५१
२८ शाह वेलजी जेशींगभाई छासरावाळा तरफथी तेमनां धर्मपत्नि अ. सौ. स्व. नानवाइना स्मरणार्थे	३०१
२९ स्व. पिताश्री रायशी वेलजीना स्मरणार्थे हा. शाह दामजी रायशी (मलाड)	३०१
३० शेठ त्रंबकलाल कस्तुरचंद लींबडीवाळा तरफथी श्री अजरामर शास्त्रभंडार लींबडी माटे (माडुंगा)	२५१
३१ स्व. पिताश्री भीमजी कोरशी तथा मातुश्री पालाबाईना स्मरणार्थे हा. शाह उमरशीभाई भीमशी (मलाड)	३०१
३२ शेठ चुनीलाल नरभेराम बेकरीवाळा	२५१
३३ शाह वरजांगभाई शीवजी (मलाड)	२५१
३४ श्रीयुत रतीलाल भाइचंद महेता	२५१
३५ शाह खीमजी भूळजी पूजा (मलाड)	२५१
३६ मेसर्स सवाणी ट्रान्सपोर्ट कम्पनी हा. शेठ माणिकलाल वाडीलाल	२५१
३७ घेलाणी वलभजी नरभेराम हा. नरसीभाई वलभजी	२५१
३८ अ. सौ. समतावेन शान्तीलाल C/o शान्तीलाल उजमशी शाह (मलाड)	२५१
३९ तेजाणी कुबेरदास पानाचंद	२५१
४० कपासी मोहनलाल शीवलाल	२५१
४१ स्व. केशवलाल वछराज कोठारीना स्मरणार्थे सुरजवेन तरफथी हा. तनसुखलालभाई (मलाड)	२५१
४२ दडीया अमृतलाल मोतीचंद (घाटकोपर)	२५१
४३ शेठ सरदारमलजी देवीचंदजी कावेडीया (सादडीवाळा)	२५१

४४ दोशी चन्द्रभुज सुन्दरजी (घाटकोपर)	- -	२५१
४५ दोशी जुगलकीशोर चन्द्रभुज (घाटकोपर)		२५१
४६ दोशी प्रवीणचन्द्र चन्द्रभुज (घाटकोपर)		२५१
४७ शाह श्रीभोयनदास मानसिंग दोडीवाळाना स्मरणार्थे हा शाह हरसुखचन्द श्रीभोयनदास		२५१
४८ शाह जेठालाल डामरशी ब्राह्मणावाळा हा शाह बाहीलाल जेठालाल		२५०
४९ शाह चन्दुलाल केशवलाल		२५१
५० स्व पिताश्री शामळजी कल्याणजी गोंडलवाळाना स्मरणार्थे हा धृजलाल शामळजी बावीसी		२५१
५१ शाह मेमजी हीरजी गाला		२५१
५२ स्व पिताश्री भगवानजी हीराचन्द जमाणीना स्मरणार्थे ह लक्ष्मीचन्दभाइ तथा केशवलालभाइ		३०१
५३ स्व पिताश्री हंसराज हीराना स्मरणार्थे ह देवशी हंसराज कच्छ धीदडावाळा (मलाड)		२५१
५४ स्व मातुशी गीमतीयाइना स्मरणार्थे ह पोपटलाल पानाचंद		२५१
५५ शेठ नेमचन्द स्वरुपचन्द अंभातवाळा ह भाइ जेठालाल नेमचन्द		२५१
५६ स्व पिताश्री शाह अंयालाल परसोतम पाणझाणावाळाना स्मरणार्थे तेमना पुत्रो तरफशी ह बापासुलभाइ		२५१
५७ बेन केशरपाइ चन्दुलाल जेसींगलाल शाह		२५१
५८ दोडीया जेसींगलाल श्रीकमजी		२५१
५९ शाह कान्तीलाल मगनलाल (घाटकोपर)		२५१
६० कोठारी सुखलालजी पूनमचंदजी (सार)		२५१
६१ स्व मातुशी कडवीबाइना स्मरणार्थे ह तेमना पौत्र हकमीचन्द ताराचन्द दोशी (अंबेरी)	२५१	२५१

६२	पारेख चीमनलाल लालचन्दनां धर्मपत्नि अ. सौ. श्रीमती चंचळबाइना स्मरणार्थे ह. साराभाइ चीमनलाल	२५१
६३	शाह कोरशीभाइ हीरजीभाइ	३०१
६४	पिताश्री कुंदनमलजी मोतीलालजी मुथाना स्मरणार्थे ह. मोतीलाल जुवरमल (अहमदनगरवाळा)	२५१
६५	श्री वर्धमान श्वेताम्बर स्था. जैन संघ ह. शेठ रुपचन्द शीवलाल कामदार (अंधेरी)	२५१
६६	अ. सौ. कमळाबेन कामदार ह. रुपचन्द शीवलाल (अंधेरी)	२५१
६७	डी मरीना मोर्डन हाइस्कूल ट्रस्ट फंड ह. शाह मणीलाल ठाकरशी	२५१
६८	स्व. मातुश्री जीवीबाइना स्मरणार्थे ह. शामजी शीवजी कच्छ गुंदाळावाळा (गोरेगांव)	२५१
६९	शाह रवजीभाइ तथा भाइलालभाइनी कंपनी (कांदीवली)	२५१
७०	अ. सौ. लाछुबेन ह. रवजी शामजी (कांदीवली)	२५१
७१	अ. सौ. बेन कुंदनगौरी मनहरलाल संघवी (खाररोड?)	२५१
७२	शाह करशन लघुभाइ (दादर)	३०१
७३	अ. सौ. रंजनगौरी चन्दुलाल शाह C/o चन्दुलाल लक्ष्मीचन्द (माटुंगा)	२५१
७४	म्हेता मोटर स्टोर्स हा. अनोपचन्द डी. महेता	२५१
७५	शेठ मनुभाइ माणेकचन्द हा. झाटकीया नरभेराम मोरारजी (घाटकोपर)	२५१
७६	खेताणी मणीलाल केशवजी (वडीयावाळा) घाटकोपर	२५१
७७	स्व. कस्तुरचन्द अमरशीना स्मरणार्थे हा. तेमनां धर्मपत्नि झवेरबेन मगनलालनी वती-	
	जयंतीलाल कस्तुरचंद मशकारीआ	२५१
७८	स्व. पूज्य मातुश्री जकलबाइना स्मरणार्थे हा. देशाइ ब्रजलाल काळीदास (मलाड)	२५१

७९	शाह नटवरलाल वीपचंद तरफपो तेमना धर्मपति भ सौ सुशीमाबेनना वर्षीतपनी खुशालीमां	२५१
८०	शेठ रसीकलाल प्रभाशकर मोरबीवाळा तरफबी तेमना मातुशी मणीबेनना स्मरणार्थे	१०१
८१	कोटीचा जयंतीलाल रणछोडदास सौभाग्यचंद शुभागाडवाळा	१५१
८२	मोदी अमेचन्द सुरचन्द राजकोटवाळा हा बोसालाल अमेचन्द	१५१
८३	स्व शाह रायशी कथराभाइना स्मरणार्थे तेमना धर्मपति नेणबाइ बती ह शाह जेठालाल रायशी	२५१
८४	श्रीयुत जे सी चोरा	१५०
८५	श्री बर्चमान स्या जैन आवक संघ ह संघवी भीमलाल अमरचन्द (दावर)	२५१
८६	स्व आशाराम गीरधरलालना स्मरणार्थे ह शांतीलाल आशारामनी बती जसवंतलाल शांतीलाल लखतरवाळा	१५१
८७	शांतीलाल डुगरशी अदाणी	१५१
८८	श्रीमती मणीबाइ वृजलाल पारेस चेरीदेवळ ट्रस्ट फंड ह पारेस वृजलाल कुलभजी	२५१
८९	शाह मनहरलाल प्राणजीवनदास	२५१
९०	चोरा ठाकरशी जसरराज C/o M/s ठाकरशी एन्ड कुं	१५१
९१	दोशी भीमलाल वृजलाल	१५१
९२	शाह गोपालजी मानसग	१५१
९३	दोशी फुलचंद माणेकचंद	२५०
९४	गांधी शांतीलाल माणेकचन्द	१५१
९५	शेठ मणीबाळ शुभाचन्द	१५१
९६	कोठारी रमणीकलाल कस्तुरचन्द	२५१
९७	व्हेन चन्दनयेन अमृतलाल चारिया	१५१
९८	शेठ चंपकलाल गुनीलाल दादमावाळा	१५१

मांडवी (कच्छ)

१ श्री स्था. छ कोटी जैन संघ हा. महेता चुनीलाल बेलजी २७७

मांडवा (धोळाजंकशन)

१ श्री मांडवा स्था. जैन संघ

ह. अ. सौ. कन्चनगौरी रतिलाल गोसलीया गढडावाळा २५१

मेसाणा

१ शाह पदमशी सुरचन्दना स्मरणार्थे हा. शीवलाल पदमशी २५१

मोम्बासा

१ शाह देवराज पेथराज २५०

२ श्रीयुत नाथलाल डी. महेता २५१

यादगीरी

१ शेठ बादरमलजी सूरजमलजी बेन्कर्स २५०

राणपुर (झालावाड)

१ श्रीमति मातुश्री समरतयाइना स्मरणार्थे

ह. डो. नरोत्तमदास चुनीलाल कापडीया २५१

राणावास (मारवाड)

१ शेठ जवानमलजी नेमीचन्दजी हा. बाबु श्रीखण्णचन्दजी ३०१

राजकोट

१ बाडीलाल डाईंग एन्ड पिन्टींग वर्कस ४००

२ शेठ रतीलाल न्यालचन्द २५१

३ बाबु परशुराम छगनलाल शेठ (उदेपुरवाळा) २५०

४ शेठ मनुभाइ सुळचन्द (एन्जीनीअर साहेब) २५१

५ शेठ शान्तीलाल प्रेमचन्द तेमनां धर्मपत्निना वरसीतप प्रसंगे २५१

६ उदाणी न्यालचन्द हाकेमचन्द वकील २५१

७ शेठ प्रजाराम बीडलजी २५१

८ बहेन सुर्यबाळा नौतमलाल जसाणी (वरसीतपनी खुशाली) २५१

- ९ मोदी सौभाग्यचन्द मोतीचन्द २५१
- १० वडाणी श्रीमजी बेलजी तरफथी तेमना धर्मपति २५१
 अ सौ समरतयेनना घरसीतपनी खुशाली
- ११ दोशी मोतीचंद भारशीभाइ (रीटायर्ड पंजीमीअर साहेब) २५१
- १२ कामदार चन्दुलाल जीधराज भांगघावाळा २५०
- १३ हेमाणी बेलुभाइ सयचंद २५१
- १४ प्रभुलाल न्यालचन्द दफतरी २५१
- १५ स्व महेता देवचन्द पुरुषोत्तमना स्मरणार्थ तेमना धर्मपति
 हेमकुंवरबाइ तरफथी हा जयन्तिलाल दवचन्द महेता २५१
- १६ पारेन्व शीवलाल हुंशाभाइ मोम्बासावाळा
 ह अ सौ कंचनबहेन २५१
 राजाजीकाकेरडा (भीलवाला)
- १ श्रीमान जोरावरमलजी धर्मचन्दजी हुंगरलाल
 (मुनिभी मांगीलालजीना उपदेशाधी) २५१
 रापशुर
- १ स्व मातुश्री मोंचीबाइना स्मरणार्थ ह शाइ धीवलाल
 शुळावचन्द पडवाणवाळा २५१
 रथुन
- १ कामदार गोरधनदास भगनलालना धर्मपति
 अ सौ कमळाबेन २५१
 रापर (पच्छ)
- १ पूरय बालजीभाइ ग्यालचन्द २५१
 रतलाम
- १ अनेक भक्तजमो तरफथी
 हा श्रीमान केशरीमलजी बक
 (बेचल मुनिना उपदेशाधी) २५१

लखतर

- १ शाह रायचन्द ठाकरशीना स्मरणार्थे
हा. शाह शान्तीलाल रायचन्द २५१
- २ भावसार हरजीवनदास प्रभुदासना स्मरणार्थे
हा. भाइ श्रीभोवनदास हरजीवनदास २५१
- ३ शाह चुनीलाल माणेकचन्द २५१
- ४ शाह जादवजी ओघडभाइ सदादवाळाना स्मरणार्थे
हा. भाइ शान्तीलाल जादवजी २५१
- ५ दोशी ठाकरशी गुलाबचन्दना स्मरणार्थे तेमनां धर्मपत्नि
समरतवेन वृजलाल तरफथी हा. जयन्तिलाल ठाकरशी २५१
- ६ शाह तलकशी हीराचंदना स्मरणार्थे ह. अमृतलाल तलकशी २५१
लालपुर

- १ शेठ नेमचन्द सवजीभाइ मोदी हा. मगनलालभाइ २५१
- २ शेठ मुळचन्द पोपटलाल हा. मणीभाइ तथा जेसींगलालभाइ २५१

लाखेरी (राजस्थान)

- १ मास्तर जेठालाल मोनजीभाइ हा. महेता अमृतलाल
जेठालाल (सीवील एन्जीनीअर साहेब) २५१

लीमडी (पंचमहाल)

- १ शाह कुंवरजी गुलाबचंद २५१
- २ छाजेड घासीराम गुलाबचन्द २५१=
- ३ शेठ वीरचन्द पन्नालालजी कर्णावट २५१

लीमडी (सौराष्ट्र)

- १ शाह चक्रुभाइ गुलाबचंद २५१

लाकडीया (कच्छ)

- १ श्री स्था. जैन संघ ह. शाह रतनशी करमण २५१

कोनाबला

- १ शेट धनराजजी मूळचन्द मूया २५१
लुपियाना

- १ राजेन्द्रकुमार जैन दिवहीवाळा २५१
वढवाण शहर

- १ शाह दीलीपकुमार सबाइलाल ह सबाइलाल श्रंबकलाल शाह २५१
२ शाह मगनलाल गोकळदास हा. रतीलाल मगनलाल कामदार २५१
३ संघवी मूळचन्द बेचरभाइ हा भाइ जीवणलाल गफतदास २५१
४ शेट वृजलाल सुत्तलाल २५१
५ शेट कान्तीलाल नागरदास २५१
६ चोरा धनसुज मगनलाल २५१
७ संघवी शीवलाल हीमजीभाइ २५१
८ शाह देवशी देवकरण २५१

- ९ चोरा डासाभाइ लालचन्द स्या जैन संघ २५१
हा चोरा मानचन्द शीवलाल
१० चोरा धनजीभाइ लालचन्द स्या जैन संघ २५१
हा चोरा पानार्चद गोबरदास
११ दोशी वीरचंद सुरचंद हा दोशी मानचंद वजमशी - २५१
१२ स्य चोरा मणीलाल मगनलाल २५१
हा चोरा धनसुज मगनलाल
१३ शाह बाडीलाल देवजीभाइ २५१

वढामण

- १ श्री वढामण स्या जैन संघ २५१
हा श्री बाणाभाइ हलुभाइ पटेल

वळसाळ

- १ शाह प्रोमचन्द मूळजीभाइ २५१

वणी

- १ महेता नानालाल छगनलालनां धर्मपत्नि स्व. चंचळबेन
तथा पुरीबेनना स्मरणार्थे हा. भाइ मनहरलाल नानालाल २५१

वडोदरा

- १ कामदार केशवलाल हिमतराम प्रोफेसर साहेब
(गोंडलवाळा) २५१
२ वकील मणीलाल केशवलाल शाह २५१

वडीया

- १ पंचमीया भवानभाइ काळाभाइ (जेतपुरवाळा) २५१

वांकांनेर

- १ मास्तर कान्तीलाल त्रंबकलाल खंदेरीया २५१
२ दफतरी चुनीलाल पोपटलाल मोरवीवाळा
हा. भाइ प्राणलाल चुनीलाल २५१

वींछीया

- १ श्री स्था. जैन संघ ह. अजमेरा रायचन्द वृजपाळ २५१

वीरमगाम

- १ शाह वीठ्ठलभाइ मोदी मास्तर २५१
२ शाह नागरदास माणेकचन्द २५१
३ शाह मणीलाल जीवणलाल (शाहपुरवाळा) २५१
४ शाह अमुलख (बसुभाइ) नागरदासनां धर्मपत्नि अ. सौ.
बेन लीलावंतीना वरसीतपनां पारणानी खुशालीमां
ह. भाइ कान्तीलाल नागरदास १००
५ स्व. शेठ उजमशी नानचन्दना स्मरणार्थे
ह. शेठ चुनीलाल नानचन्द २५१
६ स्व. शेठ मणीलाल लक्ष्मीचंदना स्मरणार्थे
ह. स्त्रीमचंदभाइ (खाराघोडावाळा) २५१

- ७ स्व शेट हरीपाल प्रसुदामना स्मरणार्थे
 ४ शेट अनुमाह हरीलाल २५१
- ८ मधर्षी जेष्ठदाह नारणदास २७१
- ९ स्व शाह घेलझीमाह माकरचन्दमाहना स्मरणार्थे
 ४ घीमनलाल घेलझी २५१
- १० पारेण्य मणीलाल गोफरशी लानीयाला तरफधी
 (मोनीबेनना स्मरणार्थे) २५१
- ११ शाह नारणदाम नानजीमाहना सुपुत्र बाहीलालमाहना
 धर्मपत्नि अ मौ नारंगीबेनना धरमीतप निमीरा
 ४ जान्नीमाह २७१
- १२ स्व छपीलदाम शोकलदामना स्मरणार्थे तेमना धर्मपत्नि
 कमलाबेन तरफधी हा मंशुलाकुमारी २७१
- १३ श्री स्वा जैन आषिका मध
 ४ प्रसुम्ब. अ सौ रभाबेन बाहीलाल २७१
- १४ स्व श्रीभोवनदाम देवचन्द तथा स्व अ सौ बच्चनबेनना
 स्मरणार्थे हा दो हिमलाल गुम्बलाल २५१
- १५ शाह मूलचन्द कानजीमाह तरफधी
 ४ शाह नागरदाम आचदमाह २७१
- १६ शेट मोहनलाल पीशांवरदास
 ४ भाइ कंघायलाल तथा मनसुम्बमाह २५१
- १७ श्रीमन्नी हीराबेन नथुमाहना धरमीतप निमित्त
 ४ नथुमाह नानचन्द शाह ३०१
- १८ स्व मणीयार परमोत्तमदाम सुन्दरजीना स्मरणार्थे
 ४ शेट माकरचन्द परमात्तमदाम २७१
- १९ शेट मणीलाल शीषलाल २५१

वेरावल

- १ शाह केशवलाल जेचन्दभाइ २५१
 २ शाह खीमचन्द सौभाग्यचंद वसनजी २५१
 ३ स्व. शेठ मदनजी जेचन्दभाइना स्मरणार्थे तेमनां धर्मपत्नि
 लाडकुंवरबाइ तरफथी ह. धीरजलाल मदनजी २५१
 ४ श्री स्था. जैन संघ हा. शाह शोभेचन्द करदानजी २५१

वडगांव स्टेदान

- १ शेठ माणिकचन्दजी राजमलजी वाफणा २५१

सरखेज

- १ स्व. पिताश्री शाह फकीरचन्द पुंजाभाइना स्मरणार्थे
 हा. शाह रमणलाल फकीरचन्द २५१

सतारा

- १ स्व. मदनलालजी कुंदनमलजी कोठारीना स्मरणार्थे
 ह. तेमनां धर्मपत्नि राजकुंवरबाइ मदनलालजी २५१

सासवड

- १ शेठ चन्दनमलजी मुथाना धर्मपत्नि अ. सौ. रंगबाइ मुथा
 तरफथी हा. अमरचन्दजी मुथा २५१

सादडी

- १ शेठ देवराजजी जीतमलजी पूनमीया २५१

सालबनी (वंगाल)

- १ दोशी चुनीलाल फुलचन्द मोरबीवाळा २५०

साणंद

- १ शाह हीराचन्द छगनलाल ह. शाह चीमनलाल हीराचन्द ३०१
 २ अ. सौ. चम्पाबेन ह. दोशी जीवराज लालचन्द २५१

१ पटेल महासुखलाल बोसाभाइ	२५१
४ शाह साकरचन्द कानजीभाइ	२५१
५ पुरीबेन भीमनलाल कवघाणजी सघवी सीमडीबाळाना स्मरणार्थे हा वाडीवाल मोहनलाल कोठारी	२५१
६ पारंज नेमचन्द मोतीचन्द मुळीबाळाना स्मरणार्थे ह पारंज भीखालाल नेमचन्द	२५१
७ सघवी नारणदास परमशीमा स्मरणार्थे हा भाइ जयन्तिलाल नारणदास	२५१
८ शाह कस्तुरचन्द हरजीवनदास हा डो माणेकलाल कस्तुरचन्द शाह	२७१

सुरत

१ श्री स्या जैन संघ हा शाह रतीलाल लक्ष्मभाइ	२५१
२ श्रीयुत कम्पाणचन्द माणेकचन्द हडालावाळा	२५१
३ श्री हरीपुरा छकोडी स्या जैन संघ हा बाबुलाल छोडालाल	२५१

सुबई (कच्छ)

१ साबळा शामजी हीरजी तरकपी (सदानंदी जैन मुनिश्री छोडालाल महाराजना उपदेशापी सुबई स्या जैन संघ ज्ञानमंडारने मेठ)	२५१
---	-----

सुरेन्द्रनगर

१ शेठ चांपशीभाइ सुखलाल	२५१
२ भावसार बुनीलाल प्रेमचन्द	२५१
३ स्व केशवलाल मूळजीभाइनां धर्मपति अमृतबाइना स्मरणार्थे हा शाह भाइलाल केशवलाल	२५१
४ शाह न्यालचन्द हरलचन्द	२५१
५ शाह वाडीवाल हरलचन्द	२५१

संजेली (पंचमहाल)

- १ शाह लुणाजी गुलाबचन्द २५१
 २ श्री स्था. जैन संघ हा. शेठ प्रेमचन्द दलीचन्द २५१
 हाटीना भाळीया

- १ शेठ गोपालजी मीठाभाइ २६०
 २ अ. सौ. मंजुलाबेन भगवानदास गांधी २५१

हारीज

- १ शेठ अमूलखभाइ मुळजी हा. प्रकाशचन्द अमूलख ३०१
 २ स्व. बेन चन्द्रकान्ताना स्मरणार्थ हा. अमूलख मुळजीभाइ ३०१

ता. १५-१२-५९ सुधीमां मेम्बरोनी संख्या.

- १० आद्य मुरब्बीश्री
 २१ मुरब्बीश्री
 ५७ सहायक मेम्बरो
 ५२२ लाइफ मेम्बरो
 ६६ बीजा कलासना मेम्बरो
 ३७६ कुल मेम्बरो

राजकोट

ता. १६-१२-५९

साकरचन्द भाइचन्द शेठ

मंत्री

મમણસ ધના પૂ જ્ઞાચાર્યશ્રી શાસ્ત્રવેદા આદ્યમારામજી મહારાજ તેમજ મમણ
સ ધના બીજા મહારથીઓ તેમજ અન્ય શાસ્ત્રજ્ઞ સતો તથા સતીઓ, પ્રોફેસર સહકર્મી
તથા વિદ્વાન તત્ત્વીઓના અભિપ્રાયો અંગે અગાઉ પ્રસિદ્ધ કરી ચૂક્યા છીએ. કાલેમા
આવેલા નવા અભિપ્રાયો આ નીચે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે

ગોડલ સમઢાયના ગાઢીપતિ પૂજ્ય આચાર્યશ્રી
બા બ્ર શાસ્ત્રજ્ઞ પુરુષોત્તમજી મહારાજશ્રીના
શાસ્ત્રો માટેના ઉદ્દગારો -

“ પૂજ્ય શ્રી ઘાણીલાલજી મહારાજ આગમ પ્રકાશનને બા બે સુરીફની જગમર
કર્મ વગર અઢનીશ તનતોઢ મહેનત કરી રહ્યા છે તેને માટે ધન્યવાદ છે

ઢારણકે શાસ્ત્રોઢાર સમિતિ ઢારા તેમનાં બઢાર પઢેલાં શાસ્ત્રોનું વાંચન કર્યાં
મને તે ઉપરથી ખત્રી થયું છે કે બીજા પ્રકાશનો કરવા પૂજ્યશ્રી ઘાણીલાલજી મહાર
જગે મહેનત ઢઢને જે પ્રકાશન કર્યાં છે તે મને ક્રેષ્ટ લાગે છે.”

અગે પૂજ્ય આચાર્યશ્રી શુરુઢેવ પુરુષોત્તમજી મહારાજના સ્વચ્છેથી ઉપરના
શબ્દો સરી પડ્યા છે તેની મે આ નોંધ કરી છે.

બિ. આકેશ્વર ઢાપ્પર ઢેઢ

ગોઢલ તા. ૨૦-૬-૨૬ રવિવાર

અમદાવાદ સારંગપુર પરી. પાનાચંદ ઝવેરચંદનો ઉપાશ્રય
સંવત ૨૦૧૫, ની ઔષ્ઠીયદાપૂર્ણીમા, બુધવાર.

વયોવૃદ્ધ સ્થીરવાસી મુનિશ્રી માણેકચંદ

મહારાજનો અભિપ્રાય.

પૂ. આચાર્ય ઘાસીલાલજી મહારાજ,

આપના તરફથી જહાર આવેલાં શ્રી આચારાગ સૂત્ર લા. ૧ અને મા ૨નો, શ્રી દશવૈકલિક લા. ૧ લો, શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી લા ૧ લો, તથા આવશ્યક સૂત્ર વાંચી વિચારી પરમોદલામ ભાવ થયો, જ્ઞાન તાજી થયું અને ઘણુંજ નવું જાણવાનું મળ્યું

યુગે યુગે ધર્મોદ્ધારક મહાપુરુષો થઈ ગયા, તે પ્રમાણે આપશ્રીએ પ્રવચનની પ્રભાવનાનો ઉદ્ધાર કરી તીર્થંકર જિન નામ કર્મ ઉપાજર્યું છે. તે મહાવીર પ્રભુના સિદ્ધાંતોને અહેનીંશ વદન નમસ્કાર હો

પૂ શ્રી. ઘાસીલાલજી મહારાજની આગમખત્રીસી

આજથી ૧૫ વર્ષ પહેલાં મરૂધર પ. પૂ શ્રી ઘાસીલાલજી મ. સૌરાષ્ટ્રના પધાર્યા અને સૌરાષ્ટ્રના આગમપ્રિય મહાનુભાવોએ તેમની વિદ્વત્તા, સંસ્કૃત ભાષાનું તેમનું જ્ઞાન વગેરે જોઈને તેમને વિનંતી કરી કે આપણા સમાજ માટે હજારો વર્ષ સુધી જીવિત રહે તેવું સંસ્કૃત ટીકાવાળું આગમ સાહિત્ય આપના દ્વારા લખાશે તો તે જૈન સમાજ માટે ખૂબજ ઉપયોગી થઈ પડશે, આ વાત પૂજ્યશ્રીએ કબુલ કરી

શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ નામની સંસ્થા સ્થપાઈ અને થોડાક તરડકા છાંયા નિહાળ્યા પછી આ સમિતિ આજે ઘણી મજબુત બની ગઈ છે તેણે અત્યાર સુધીમાં ૧૭-૧૮ આગમો પ્રસિદ્ધ કર્યા છે ૩-૪ આગમો પ્રેસમાં છપાઈ રહ્યાં છે. ૪-૫ આગમો લખાઈને તૈયાર થઈ રહ્યાં છે અને માત્ર ૭-૮ આગમો હવે લખવાનાં બાકી રહ્યાં છે. જે પૂ શ્રી ઘાસીલાલજી મ ની શારીરિક સ્થિતિ શાસનદેવની કૃપાથી બરોબર રહેશે તો ત્રણ વર્ષમાં આ સંપૂર્ણ ખત્રીસી લખવાનું કાર્ય પાર પડશે આ માટે અમે પૂ શ્રી ઘાસીલાલજી મ. અને શાસ્ત્રોદ્ધાર સમીતીને અનેકાનેક ધન્યવાદ પાઠવીએ છીએ અને ઇચ્છીએ છીએ કે આ કાર્ય નિર્વિઘ્ને પાર પડે.

તત્રી “ સ્થાનકવાસી જૈન ” તા. ૫-૧૨-૫૬

શાસ્ત્રોદ્ધારનું બગીરથ કાર્ય

જેન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ મારફત પૂજ્ય શ્રી બાત્રીલાલજી મહાશય શાસ્ત્ર ઉપર સંસ્કૃત ટીકા લખી રહ્યા છે તેમજ તેના અનુવાદો શુભસતી તેમજ હિંદી ભાષામાં સાથે થાય છે અને આ રીતે જોકે શાસ્ત્ર ચાર ભાષામાં પ્રગટ થાય છે આવું શાસ્ત્રો લગભગ ૧૮ થી ૨૦ પ્રજા થઈ જયા છે અને ઉપ લગભગ ૧૦-૧૫ પ્રજામાં સંસ્કૃત ટીકા અક્ષિત લખાઈ ગયા છે જોકે જત્રીશીના સપ્ત પુસ્તકો લગભગ ૫૦-૬૦ જેટલી સંખ્યામાં થશે અને શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ તે સપ્ત જત્રીશી માત્ર ૩૫૧ રૂપિયા અન્નાદાને ફેર બેઠા પહેલાં છે કે જેની કિંમત આશરે ૮૦ થી ૯૦૦ લગભગની થાય.

આવી સમી કિંમતે આગમ જત્રીશી થેં ઘર પહેલાંડવાનું કાર્ય કેમકે પણ આજ સુધી કર્યું હોય તો આ પ્રથમ જ છે આ પહેલાં જોકે પ્રથમ પૂજ્ય શ્રી અમુલખજીજી મહાશયે આગમો ઉપર હિંદી અનુવાદ કરેલ અને જેને શેઠ મુખેજી મહાશય જવાહરપ્રસાદે છપાવીને ફરેક જગ્યાએ મોકલ પહેલાંડાવે પણ તે વખતે બહુ જ કામ સંસ્કૃત હતું જ્યારે જ્યારે તો કાગળના ભાવ ૧૦ ગણા વધી ગયા છે તેમજ છપાઈ વગેરેના ભાવ પણ વધ્યા છે તે ઉપરાંત આ શાસ્ત્રો તો સંસ્કૃત ટીકા સાથે પ્રગટ થાય છે એટલે આ સૂતની જત્રીશીની કિંમત જોકે હજારની આંકીએ તો પણ જોઈ છે માટે આવી મુશ્કેલ તક કોઈ પણ સથ કે સંસ્થા જતી ન કરે જોવી જેન પ્રમાણને અમદારી વિનવી છે પાંચ વરસ પછી આ જત્રીશી હજાર રૂપિયા જેતા પણ નહિ મળે એ સીએ આસ આનમાં ફાળવા જેવું છે

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी-महाराज-विरचित-
मुनिहर्षिणीटीकासमलङ्कृतम्

दशाश्रुत स्कन्ध सूत्रम्

(मङ्गलाचरणम्)

(इन्द्रवज्रान्तर्गतवालानामकछन्दः)

श्रीवर्द्धमानं गुणसन्निधानं, सिद्धालये शाश्वतराजमानम् ।

धर्मोपदेशादिविधेर्निदानं, नमामि भक्त्या जगतीप्रधानम् ॥ १ ॥

(शिखरिणीछन्दः)

चर्तुज्ञानोपेतं जिनवचनपीयूषमतुलं,

पिवन्तं कर्णोभ्यामविरति पुटाभ्यां गुणगृहम् ।

अधौघं भिन्दन्तं सकलजनकल्याणसदनं,

प्रणम्य प्रेम्णा तं गुणिषु गुणिनं गौतममिनम् ॥ २ ॥

दशाश्रुतस्कन्धसूत्रकी मुनिहर्षिणी टीका का हिन्दी अनुवाद ।

शास्त्र की निर्विघ्न समाप्ति के लिये मंगलाचरण करते हैं :-

“ श्रीवर्द्धमान ”-मिति-शाश्वत सिद्धिगतिमें विराजमान, अनन्त केवलज्ञानादि गुणों के निधान श्रुतचारित्र धर्म के उपदेशक और त्रिलोक के वन्दनीय श्रीचरमतीर्थङ्कर वर्धमान स्वामी को मैं (घासीलाल मुनि) भक्तिभावसे नमस्कार करता हूँ ॥ १ ॥

दशाश्रुतस्कन्धसूत्रकी मुनिहर्षिणी टीकाके

गुजराती अनुवाद.

मंगलाचरण.

शास्त्रकी निर्विघ्न समाप्तिने भाटे मंगलाचरण करे छे:-

‘वर्धमान’ मिति-निरंतर सिद्धिगतिमा विराजमान, अनन्त केवलज्ञानादि गुणाना निधान (संसार) श्रुतचारित्र धर्माना उपदेशक, तथा त्रिलोकना वन्दनीय श्री चरमतीर्थङ्कर वर्धमान स्वामीने हु (घासीलाल मुनि) भक्तिभावशी नमस्कार करे छु (१)

(शुद्धलविक्रीडितम्)

पट्टकायप्रतिपालकं च कल्याणमोपदेशप्रदं,

यत्नार्यं मुखबन्धिकाविसृष्टास्येर्दुं मसमाननम् ।

अन्तर्जान्तविनाशकारिधनमरग्योतिष्यं चिन्तयन्,

वन्दित्प्रविहारिणं गुरुवरं पञ्चमवतारायकम् ॥ ३ ॥

बैनीं सरस्वतीं नत्वा, टीकां बालोपकारिणीम् । - -

दशामृतस्कन्धसूत्रे, ह्रुवेऽहं मुनिहर्षिणीम् ॥ ४ ॥

“चतुर्हानोपेत”-मिति-प्रतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान और मनः पर्ययज्ञान, इन चारों ज्ञान के धारी, तथा अनुपम और भगवान के मुख द्वारा अमोघधारा से निकले हुए पंचनरूप अमृत को कर्णपुट से सतत पीनेवाले, सद्गुणों के भण्डार, पाप का नाश करने वाले, सकल भव्यजीवों के कल्याणकारक, गुणिजनों में अष्ट उन गणवर गौतमस्वामी को नम्रभावसे नमस्कार करके ॥ २ ॥

तथा- “पट्टकाये”-ति-पट्टकाय के रक्षक, क्या-धर्म के उपदेशक, तथा जिनका मुखबन्ध आयुकायादि जीवों की रक्षा के लिये होरासहित मुखबन्धिका से सुशोभित है, अर्थात् जीवों की यतना के लिये मुखपर होरासहित मुखबन्धिका धारण करने वाले हैं अत एव जिनका मुख शान्तरस से पूर्ण है । जिनके नखों का तेज-पुंज प्राणियों के हृदय में रहे हुए मिथ्यात्व रूप अधकार का विनाश करने वाला है, ऐसे पंचमहाप्रतपारी, सम-विहारी गुरुवर का ध्यान और नमस्कार करके ॥ ३ ॥

“चतुर्हानोपेत”-मिति-प्रतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान-तथा मनःपर्ययज्ञान, ये चारों ज्ञानों की शक्त, तथा अनुपम-जैमिनी जगज्जगत् के भी जैवा, तथा भगवान्नाय मुखद्वारा अमोघधारा की नीलगेहा पञ्चमामृतने कर्णपुट की (हाने की) सतत पीववाण, सद्गुणों का भण्डार, पापों का नाश करवाण तथा स भव्यजीवों के कल्याणकारक, श्रेष्ठजीवों में उत्तम जैवा अष्टप्र गौतम स्वामीने नम्रभावसे नमस्कार करीने (२)

तथा “पट्टकाये”-ति-पट्टकायल्लोना रक्षक इयाधर्मना उपदेशक, तथा जैमिनी मुखबन्ध बाहुकाय आदि ल्लोनी रक्षाने भाटे होरासहित मुखबन्धिका की सुशोभित है-अर्थात् ल्लोनी यतना भाटे अष्टप्र होरासहित मुखबन्धिका धारण करवावाण है जने आधी जैमिनी मुख शान्तरस की पूर्ण है, जैमिनी यस्वना नभने तेज-पुंज प्राणीजैमिनी मनना मिथ्यात्वकी अधकारना नाश करे है, जैवा पंचमहाप्रतपारी उच्चविहारी गुरुवरनु ध्यान तथा नमस्कार करीने (३)

इह किल पञ्चमगणधरः श्रीसुधर्मास्वामी जम्बूनामानं स्वशिष्यं
पीयूषोपमवचोभिराढादयन् प्रशस्तं संवोधयन्नाह—‘सुयं मे’ इत्यादि ।

मूलम्—सुयं मे आउसं ! तेणं भगवया एवमक्खायं सू०॥१॥

छाया=श्रुतं मया आयुष्मन् ! तेन भगवता एवमारव्यातम् । १।

टीका-आयुष्मन् ?=હે ચિરજીવિન ! સંયમપ્રધાનતયા પ્રશસ્તજીવિન !
જમ્બૂ : ! ! આયુષ્મન્નિતિપદં શિષ્યસ્ય જમ્બૂસ્વામિનઃ કોમલવચનામન્વ્રણં વિનીત-
તાલ્યાપનાર્યમ્ । કિઞ્ચ-તસ્યાશેષશ્રુતજ્ઞાનોપદેશશ્રવણગ્રહણધારણરત્નત્રયાઽઽરાધન-

તથા-“ જૈની ”-મિતિ-જિન ભગવાન કી વાણી કો નમસ્કાર
કર મૈ (ઘાસીલાલ મુનિ) દશાશ્રુતસ્કન્ધસૂત્ર કી અલ્પબુદ્ધિ વાલોં કો
બોધ કરાને વાલી મુનિદર્પિણી નામક ટીકા રચતા હૂં ॥૪॥

‘इहे’ ति-इस सूत्र में पंचम गणधर सुधर्मास्वामी अपने शिष्य
जम्बू-स्वामी को अमृततुल्य वचनों से आनन्दित करते हुए उत्तम रीति
से सम्बोधित करके कहते हैं-‘ सुयं मे ’ इत्यादि ।

‘ आयुष्मन् ! ’ इति-हे चिरजीविन् ! संयमी जीवन वाले हे
जम्बू ! ! ‘ आयुष्मन् ’ ऐसा सुकोमल शब्द का सम्बोधन, शिष्य जम्बू-
स्वामी को विनयशीलता दिखानेके लिये दिया गया है । ‘ आयुष्मन् ’
सम्बोधन का दूसरा भी तात्पर्य यह है कि :- सम्पूर्ण श्रुतज्ञान के
उपदेशका श્રवण करने, ग्रहण करने, धारण करने, ज्ञान, दर्शन, चારित्र
का આરાધન કરને ઔર મોક્ષસાધન - યોગ્યતા કી પ્રાપ્તિ કરને કે

તથા ‘ જૈની ’-મિતિ-જિનભગવાનની વાણીને નમસ્કાર કરીને હું (ઘાસીલાલ
મુનિ) દશાશ્રુતસ્કન્ધસૂત્રની અલ્પબુદ્ધિવાળાને બોધ કરાવવાવાળી મુનિદર્પિણી
નામની ટીકા રચુ છું. (૪)

‘ इहे ’ ति आ सूत्रमा पंचम गणधर सुधर्मा स्वामी पोताना शिष्य जम्बू
स्वामीने अमृततुल्य वचनोत्थी आनन्दित करता उत्तम रीते सम्बोधित करता कहे छे-
‘ सुयं मे ’ इत्यादि

‘ आयुष्यन् ’ इति- हे चिरंजीवी; संयमी જીવનવાળા હે જમ્બૂ !
‘ આયુષ્મન્ ’ એવા સુકોમલ શબ્દનું સંબોધન, શિષ્ય જમ્બૂસ્વામીની વિનયશીલતા
ખતાવવા માટે આપેલું છે ‘ આયુષ્મન્ ’ શબ્દના સંબોધનનું બીજું પણ તાત્પર્ય
એ છે કે-સંપૂર્ણ શ્રુતજ્ઞાનના ઉપદેશનું શ્રવણ કરવું, અહણ કરવું ધારણ કરવું, જ્ઞાન-
દર્શન-ચારિત્રનું આરાધન કરવું, તથા મોક્ષ-સાધન માટે યોગ્યતાની પ્રાપ્તિ કરવી એ

योग्यतामाप्स्यर्थमेतद्वचनम् । विनाऽऽयुषा भुतध्वणादिमोक्षपर्यन्तसिद्धिर्न कस्य-
चित् समवतीति भावः । एतद्वचनप्रभावादेव जम्बूस्वामी मोक्षपदं तस्मिन्नेव
जन्मनि प्राप ।

मया=सुधर्मणा साक्षात् भगवद्भुवात् भुत=भरणविषयीकृतं न तु पर-
म्परया, गतो गणधराणामनन्तरागमो भवति । 'मया भुत' मित्यनेन 'गुरुकुले
निवसता मय'स्मर्थो लभ्यते । गुरुकुलनिवास विना हि गुरुधरणसरोजस्पर्श-
पूर्वकामिवादं तन्मुखारविन्दविनिःसृतवचनप्रवर्णं च नोपपद्यते ।

भगवता=प्रसस्यभगवद्भार्याः-भगः-(१) धानं-सर्वार्थविषयकम्, (२)
माहात्म्यम्-भनुपममहनीयमहिमसम्पन्नत्वम्, (३) यज्ञः-विविधानुष्ठानप्रतिष्ठा-

लिये 'आयुष्मन्' सम्बोधन है । अर्थात् आयुष्य विना शास्त्र अवग-
से लेकर मोक्षतप की निधि कोई भी प्राप्त नहीं कर सकता है ।
इस वचन के प्रभाव से ही जम्बू स्वामीने उसी ही जन्म में मोक्ष
पद की प्राप्ति की ॥

मैंने साक्षात् भगवान् के मुखसे सुना है परम्परा से नहीं ।
क्योंकि गणधरा को साक्षात् भगवान् से ही आगम की प्राप्ति होती
है । अर्थात् गणधरा के लिये अनन्तरागम (साक्षात् आगम) होते हैं ।

'मया भुतम्' इस वाक्य से शिष्यका गुरु के समीप निवास
करना सूचित होता है । गुरु के समीप न रहने से उनके चरणकमल
का स्पर्शपूर्ण वदन और उनके मुखकमलमेंसे निकले हुए वचनों का
श्रवण नहीं हो सकता ।

'भगवता' शब्दमें जो 'भग' शब्द है उसके दश अर्थ होते
हैं । जैसे—

समस्तभी मुक्त होवाने कारणे 'आयुष्मन्' सम्बोधन है अर्थात् आयुष्य विना
शास्त्रअवगमनी मांथिने मोक्ष सुधीनी सिद्धि कोई पण प्राप्त करी शकत नभी आ-
वधानता प्रभावणीव जम्बूस्वामीने जोव न भर्मा मोक्षधनी प्राप्ति करी

मैं साक्षात् भगवान्ना थी युष्मभी साक्षात्पु है परपराभी नदि, केमके,
अनुधने स क्षात् भगवान् द्वाराव आगमनी प्राप्ति थाव है अर्थात् अनुधनेने भये
अनन्तरागम (साक्षात् आगम) है 'मया भुतम्' आ वाक्यभी शिष्यने गुरु-
समीप निवास करवा सूचित थाव है गुरुनी समीप न रहनेवाणी तेमना वरजुभगव-
रपर्यपूर्ण वदन तथा तेमना युष्मकमलमांथी नीकलां वचनोनु श्रवण अ शकत
नभी. 'भगवता' शब्दमा के 'भग' शब्द है तेना दश अर्थ थाव है केमके-

परीषद्दोषसर्गसहनसमुद्भूता कीर्तिः, यद्वा - जगद्रक्षणप्रज्ञासमुत्था कीर्तिः, (४) वैराग्यम् - सर्वथाकामभोगाभिलाषराहित्यम्, यद्वा - क्रोधादिकपायनिग्रहलक्षणम्, (५) मुक्तिः - सकलकर्मक्षयलक्षणो मोक्षः, (६) रूपम् - सकलहृदयहारि सौन्दर्यम्, (७) वीर्यम् - अन्तरायान्तजन्यमनन्तसामर्थ्यम्, (८) श्रीः - घनघातिकर्मपटलविघटनजनितज्ञानदर्शनसुखवीर्यरूपानन्तचतुष्टयलक्ष्मीः (९) धर्मः - अपवर्गद्वारकपाटोद्घाटनसाधनीभूतः श्रुतचारित्र्यलक्षणः, (१०) ऐश्वर्यम् - लोकत्रयाधिपत्यं चास्याऽ-

(१) ज्ञान - जीवादि पदार्थों का प्रकाश करनेवाला बोध । (२) महात्म्य - अनुपम महिमा । (३) यश - अनेकप्रकार के अनुकूल और प्रतिकूलपरीषह उपसर्ग को सहन करने से उत्पन्न हुई कीर्ति । (४) वैराग्य - कामभोगों की इच्छाका सर्वथा त्याग, अथवा क्रोधादि कषायों का निग्रह । (५) मुक्ति - समस्त कर्मों का नाश स्वरूप मोक्ष । (६) रूप - देवमनुष्यों के हृदय को हरण करने वाला सौन्दर्य । (७) वीर्य - अन्तरायकर्मका नाश होनेसे आत्मा में उत्पन्न होनेवाला अनन्त बल । (८) श्री - घनघाति कर्मोंके नाश होजाने पर प्रगट हुई ज्ञान दर्शन सुख और वीर्यस्वरूप अनन्तचतुष्टयलक्ष्मी । (९) धर्म - श्रुतादिरूप, तथा यथाख्यातचारित्र्यस्वरूप जो कि मोक्षका द्वार खोलने में साधन है । (१०) ऐश्वर्य - तीनलोक का स्वामित्व ।

(१) ज्ञान - जीवादि पदार्थोंका प्रकाश करवावाणो बोध. (२) महात्म्य - अनुपम महिमा. (३) यश - अनेक प्रकारका अनुकूल तेमन् प्रतिकूल परिषद उपसर्गने सहन करवाथी उत्पन्न थयेही कीर्ति. (४) वैराग्य - कामभोगानी इच्छानो सर्वथा त्याग, अथवा क्रोधादि कषायनो निग्रह (५) मुक्ति - समस्त कर्मोंका नाश स्वरूप मोक्ष (६) रूप - देव मनुष्योंका हृदयने हरवावाणु सौंदर्य. (७) वीर्य - अन्तराय कर्मोंका नाश थवाथी आत्माका उत्पन्न थतु अनन्त बल (८) श्री - घनघाति कर्मोंका नाश थवाथी प्राप्त थयेही ज्ञान दर्शन सुख तथा वीर्यस्वरूप अनन्तचतुष्टयलक्ष्मी (९) धर्म - श्रुत आदि रूप, तथा यथाख्यात चारित्र्य स्वरूप, के जे मोक्षका द्वार खोलवाका साधन छे (१०) ऐश्वर्य - त्रय लोकनु स्वामित्व.

स्तीति भगवान्, तेन भगवता ज्ञानादियुक्तेन, तेन-तीर्थङ्करेण वक्ष्यमाणार्थस्य तीर्थङ्करमापितत्वात्च्छब्देनात्र तीर्थङ्करपरामर्शः—।।। उक्तञ्च—“अस्य मासश्चरिहा, सुप्तं गयति गणधरा गिठणा” इत्यादि । भगवतीर्थङ्करोपदिष्टमर्थरूप-मागममुपादाय मेधाभिने गणधरा मूर्धरूपमागमं निश्चिन्वन्तीत्यर्थः ।

एवं-वक्ष्यमाणरीत्या आख्यातं-द्वादशविधपरिपदं कथितम् ।।।।।

आगमोक्तार्थस्य कार्पनिकत्वाभावाद् द्रव्यार्थिकनयेनार्थरूपोऽयमागमोऽज्ञादिरिति भावः । एषा परम्परा, परिवर्ति-सर्वेषां गणधराणां विनीतः स्वस्थावेवासिम्मोक्षमार्गं सविनयं पृष्टा गणधराः “सुप्तं मे” इति वाक्यं प्रवदन्ति । उक्तञ्च— ।।।।। ।।।।। ।।।।।

ये सप्त अर्थ जिनमें पाये जाते हैं। वे भगवान् हैं । उन तीर्थङ्कर भगवान् ने आगे कहे जाने वाले भावों का निरूपण किया है । अतः यहाँ “तेन” शब्द से तीर्थङ्कर अर्थ लेना चाहिये । कहा है कि—“अस्य मासश्चरिहा सुप्तं गयति गणधरा गिठणा” इत्यादि । अर्थात् अर्थरूप आगम तीर्थङ्कर भगवान् कहते हैं और उसी अर्थको मूल आगमरूपमें गणधर रूपते हैं ।।।।। ।।।।। ।।।।।

उन भगवान् ने उस अर्थ को द्वादशविध परिपद में वक्ष्यमाण रीति से कहा है । यह अर्थरूप आगम सर्वज्ञकथित होने के कारण संध्या सत्य है कार्पनिक नहीं है । और द्रव्यार्थिक नय से अनादि है । ।।।।। ।।।।। ।।।।।

सप्त गणधरों की यही परिपाटी है कि वे विनय के साथ अपने २ विनीत शिष्यों के पूछने पर ‘सुप्तं मे’ ऐसा वाक्य बोलते । कहा भी है—

अप्य सर्वे अर्थ जेमां भये छ ते भगवान् छ ते तीर्थङ्कर भगवान् आगम उपर ठडेवाभां आपनार आपोनु निरूपण्य कर्तुं छे । माटे अर्थात् ‘तेन’ शब्दसे तीर्थङ्कर अर्थ लेवे । अर्थात् कर्तुं छे ।—‘अस्य मासश्चरिहा सुप्तं गयति गणधरा गिठणा’ इत्यादि, अर्थात्-अर्थरूप आगम तीर्थङ्कर भगवान् ठडे छे अने ते अर्थने भूत-आगम-रूपमां गणधरा रूप छे ।

ते भगवान् ने अर्थने द्वादशविध परिपदमां वक्ष्यमाण रीति से कही छे । अर्थरूप आगम सर्वज्ञकी ठडेवाजेला देवाना आपणकी सर्वज्ञा सत्य छे—कार्पनिक नयी द्रव्यार्थिक नय कणी दृष्टिसे अनादि छे ।

सर्वे गणधरानी के परिपाटी छे छे तेजो विनय साथे पितपिताना विनीत शिष्यानां पूछवाची ‘सुप्तं मे’ जेवुं वाक्य बोलते छे, क्युं ययुं छे—

(ભુજંગપ્રયાતમ્)

“સ્વશિષ્યેરુદારપ્રભાવૈઃ સુધીમિઃ,

સદા સેવ્યમાનાઃ પ્રપૃષ્ઠા ગણીન્દ્રાઃ ।

દયાસિન્ધવો વન્ધવો મહુવાચા,

“સુયં મે” ઇતિ પ્રત્યભાપન્ત સર્વે” ॥ ૧ ॥ ઇતિ ।

અથ દશાશ્રુતસ્કન્ધસૂત્રશબ્દાર્થો નિરૂપ્યતે—દશાધ્યયનપ્રતિપાદકં શાસ્ત્રં દશા, સા ચાઽસૌ શ્રુતસ્કન્ધઃ—ગુરુસમીપે શ્રૂયતે શ્રવણવિપયીક્રિયતે ઇતિ શ્રુતમ્—પ્રતિવિશિષ્ટાર્થપ્રતિપાદનફલં ભગવતો નિમૃષ્ટમાત્મીયશ્રવણકોટરપ્રવિષ્ટં ક્ષાયોપશમિકભાવપરિણામાવિર્ભાવકારણં, તત્, સ્કન્ધઃ વૃક્ષપ્રકાણ્ડ ઇવ । અથવા શ્રૂયન્તે ઇતિ શ્રુતાનિ પૂર્વોક્તાનિ, તેષાં સ્કન્ધઃ સમૂહઃ, સ એવ સૂત્રમ્=આગમ ઇતિ

પ્રભાવશાળી બુદ્ધિમાન્ અપને ૨ શિષ્યો દ્વારા વિનીત ભાવસે પૂછે જાને પર દયા કે સાગર, જગદ્વન્ધુ, ષડ્જીવનિકાય કે વન્ધુ સમી ગણધરદેવ અપની કોમલવાણી સે ‘સુયં મે’ એસા ફરમાતે હૈં કિન્તુ ‘મેં કહતા હૂં’ એસા નહીં બોલતે ॥ ૧ ॥

દશાશ્રુતસ્કન્ધ સૂત્રકા શબ્દાર્થ હસ પ્રકાર હૈ :—દશ અધ્યયન કે વિવેચન કરને વાલે શાસ્ત્રકો દશા કહતે હૈં । ગુરુ કે સમીપ મેં જો સુના જાતા હૈં ડસકો શ્રુત કહતે હૈં । જો કિ સર્વોત્તમ અર્થકા પ્રતિપાદન કરતા હૈં । ભગવાન્ કે મુખ કમલ સે નિકલ કર ભવ્ય-જીવોં કે કર્ણવિવર મેં પ્રવેશ કર ક્ષાયોપશમિક ભાવકો પ્રકટ કર-નેકા કારણસ્વરૂપ હૈં વહી વૃક્ષ કે સ્કન્ધ—(જહાં સે શાખા આદિ નિકલે) સ્વરૂપ હૈં । તાત્પર્ય યહ હૈં કિ :—દશ અધ્યયન કા પ્રતિ-

પ્રભાવશાળી બુદ્ધિમાન્, પોતપોતાના શિષ્યોદ્વારા વિનીત ભાવથી કાઠપણ પૂછવામા આવતાં, જ્યાના સાગર, જગદ્વન્ધુ, ષડ્જીવનિકાયના બધુ, સર્વે બધુધર દેવ પોતાની કોમળ વાણીથી ‘સુયં મે’ એમ ફરમાવે છે પરતુ ‘હું’ કહું છું’ એમ બોલતા નથી (૧)

દશાશ્રુતસ્કન્ધ સૂત્રનો શબ્દાર્થ આ પ્રકારે છે :—

દશ અધ્યયનનું વિવેચન કરવાવાળાં શાસ્ત્રને દશા કહે છે ગુરુની સમીપમાં જે સામળવામાં આવે છે તેને શ્રુત કહે છે કે જે સર્વોત્તમ અર્થનું પ્રદિપાદન કરે છે ભગવાનના મુખકમલથી નીકળી, ભવ્ય જીવોના કર્ણ-વિવર (કાન) મા પ્રવેશ કરી ક્ષાયોપશમિક ભાવને પ્રગટ કરવાના કારણ સ્વરૂપ છે તેજ વૃક્ષના સ્કન્ધ (થડ કે જ્યાથી શાખા આદિ નીકળે છે) સ્વરૂપ છે. તાત્પર્ય એ છે કે.— દશ અધ્યયનનું

दशाधुतस्कन्धसूत्रम् । यद्वा-दशाधुतस्कन्धसूत्रमिति शब्द आगमविशेषे प्रसिद्धः ।
अस्य दशाकल्प इति पर्यायः ।

अस्य दशाध्ययनानि, तत्र-(१)प्रथमेऽध्ययने-विंशतिरसमाधिस्थानानि ।
(२) द्वितीय एकविंशति श्रवणा । (३) तृतीये-अष्टविंशतिश्रवणाः । (४) चतुर्थेऽष्टौ
गणिसम्पद । (५) पञ्चमे-दश चित्तसमाधिस्थानानि । (६) षष्ठे-एकादशोपासक-
प्रतिमा । (७) सप्तमे-द्वादश भिक्षुप्रतिमाः । (८) अष्टमे-वर्द्धमानस्वामिनो
हस्तोत्तरासु उत्तराफल्गुनीनक्षत्रेष्वित्यर्थः पञ्च कल्याणानि बभूवुरिति । (९)
नवमे-प्रिश्नमाहनीयस्थानानि । (१०) दशमे-नव निदानस्थानानि सन्ति ॥ सू० १ ॥

तत्र विंशत्यसमाधिस्थानाभ्यः प्रथममध्ययन प्रारम्भते, तत्रेदमादिसूत्रम्-
'इह खलु' इत्यादि ।

मूत्रम्-इह खलु थेरेहिं भगवतेहिं वीस असमाहिट्टाणा
पण्णत्ता कयरे खलु थेरेहिं भगवतेहिं वीस असमाहिट्टाणा

पादन करने वाला यह आगम है । अथवा छेड़ सूत्रों में आगमविशेष
का नाम दशाधुत स्कन्ध है और इसको दशाकल्प भी कहते हैं ।

इस आगमके दशा अध्ययन हैं । (१) प्रथम अध्ययन में बीस
असमाधियाँ का वर्णन है । (२) द्वितीय अध्ययन में इक्कीस श्रवण
दोषों का । (३) तृतीय अध्ययन में तेतीस आशाननाओं का । (४)
चतुर्थ में आठ गणिसम्पदाओं का । (५) पंचम में दशान्वित समा-
धिका । (६) छठ में उपासक की ग्यारह प्रतिमाओंका । (७) सातवें
में पारद भिक्षुप्रतिमाओंका । (८) आठवें में श्री वर्द्धमान स्वामी के
पाँच कल्याणों का । (९) नौवें में तीस महामोहनीय कर्मों का और
(१०) दशवें में नव निदानों का वर्णन है ॥ सू० १ ॥

प्रतिपादन करवावाहु आ आगम छे अध्ययन छे सूत्रेमा आगमविशेषनु नाम छे
सूत्रम् इह छे अने आने दशाकल्प पत्र छे छे

आ आगमना दशा अध्ययन छे (१) प्रथम अध्ययनमा बीस असमाधिज्जेनु
वर्णन छे (२) द्वितीय अध्ययनमा ओक्कीस श्रवण दोषेनु, (३) तृतीय अध्ययनमा
तेतीस आशाननाज्जेनु (४) चतुर्थमा आठ गणिसम्पदज्जेनु (५) पंचममा दश-
ान्वितसमाधिज्जेनु (६) छठमा उपासकनी अजीआर प्रतिमाज्जेनु (७) सातमा अष्ट-
विंशतिप्रतिमाज्जेनु (८) अठमां श्री वर्द्धमान स्वामीना पञ्च कल्याणज्जेनु (९) नव
मां प्रिश्नमाहनीय ज्जेनु, तथा (१०) दशमां नव निदानेनु वर्णन छे सू० १ ॥

પણત્તા ઇમે खलु ते थेरेहिं भगवन्तेहिं वीसं असमाहिट्ठाणा
पणत्ता । तं जहा- ॥ सू० २ ॥

છાયા-इह खलु स्थविरैर्भगवद्भिर्विंशतिसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि, कत-
राणि खलु तानि स्थविरैर्भगवद्भिर्विंशतिसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि ?, इमानि खलु
तानि स्थविरैर्भगवद्भिर्विंशतिसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि । तद्यथा-॥सू० २॥

પશ્ચમગણધરદેવઃ શ્રીસુધર્મસ્વામી સ્વશિષ્યં શ્રીજમ્બુસ્વામિનં પ્રત્યાહ-
હે જમ્બૂઃ ! इह=अस्मिन् जिनशासने खलु=निश्चयेन स्थविरैः = भगवत्कथि-
ततपःसंयमाद्यनुष्ठाने सीदतः प्रमादादिना तत्राऽप्रवर्तमानांश्च मुनीन् ऐहिक-
पारलौकिकाऽपायान् प्रदर्श्य पुनस्तत्र स्थिरीकुर्वन्तीति स्थविराः, तैस्तथा,
भगवद्भिः=लोकातिशायिमहिम्भिः वीर्यान्तरायक्षयोपशमजन्यसकलग्राह्यवचनप्रभा-
वसम्पन्नैश्च श्रुतकेवलिभिः, विंशतिः=विंशतिसंख्यकानि, असमाधिस्थानानि=

‘ત્ર’ ઇતિ-उन दश अध्ययनों में वीस असमाधिस्थान नामका
प्रथम अध्ययन का आरंभ किया जाता है । उसमें यह आदि सूत्र
है - ‘इह खलु’ इत्यादि ।

પશ્ચમ ગણધર શ્રી સુધર્મા સ્વામી અપને શિષ્ય જમ્બુસ્વામી
કો કહતે હૈં કિ-हे जम्बू ! इस जिनशासन में जो तप संयम के
अनुष्ठान में सीदाते (खेद पाते हुए) तथा प्रमाद आदि से संयम
क्रिया में प्रवृत्ति नहीं करते हुए मुनियों को इस लोक परलोक सम्बन्धी
अनेक दुःखों को दिखाकर तप संयम में स्थिर करने वाले स्थविर
कहलाते हैं, भगवान् अर्थात् - अलौकिक महिमा वाले, तथा वीर्या-
न्तराय के क्षयोपशम से उत्पन्न सकलजनग्राह्य वचन वाले श्रुतकेवली
कहलाते हैं, उन स्थविर भगवान् श्रुतकेवलियों ने असमाधि के वीस

‘ત્ર’ ઇતિ એ દશ અધ્યયનોમાં વીસ અસમાધિસ્થાન નામના પ્રથમઅધ્ય-
યનનો આરંભ કરવામાં આવે છે તેમાં આ આદિસૂત્ર છે.- ‘इह खलु’ ઇત્યાદિ

પ્રથમ ગણધર શ્રી સુધર્માસ્વામી પોતાના શિષ્ય જમ્બુસ્વામીને કહે છે કે-
હે જમ્બૂ ! આ જિનશાસનમાં જે તપસંયમના અનુષ્ઠાનમાં સીદાતા (ખેદ કરતા) તથા
પ્રમાદ આદિથી સંયમ ક્રિયામાં પ્રવૃત્તિ કરતા નથી એવા મુનિઓને આ લોક તથા
પરલોક સંબંધી અનેક દુઃખો દેખાડી તપ સંયમમાં સ્થિર કરવાવાળા ‘સ્થવિર’
કહેવાય છે, ભગવાન-અર્થાત્ અલૌકિક મહિમાવાળા, તથા વીર્યાન્તરાયના ક્ષય-ઉપશમથી
ઉત્પન્ન સકલજનગ્રાહ્ય (બધા માણસો સ્વીકારે તેવા) વચન કહેવાવાળા ‘શ્રુતકેવલી’
કહેવાય છે તે સ્થવિર ભગવાન શ્રુતકેવલિઓએ અસમાધિનાં વીસ સ્થાન કહ્યા છે.

समाधिः सम्यग्मोक्षमार्गस्थानरूपः सम्यग्मार्गप्रवृत्तिरूपाऽऽत्मपरिणाम इत्यर्थः,
न समाधिरसमाधिः, तस्य स्थानानि=असमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि=प्रतिपादितानि ।

फतराणि=कानि खलु तानि स्थविरभगवद्भिर्विश्वविरसमाधिस्थानानि
प्रज्ञप्तानि=कथितानि ? एतन्मोक्षमाह—‘इमानि खल्वि’-ति-इमानि वक्ष्यमाण-
रूपाणीत्यर्थः । शेषं पुनरुक्तम् । तद्यथा-तद्वर्णयति—

ननु यदा भगवतेन विश्वविरसमाधिस्थानानि कथितानि तदा ‘स्थविर’
भगवद्भिरिमानि विश्वविरसमाधिस्थानानि प्रतिपादितानी’-इत्येवं कथमुक्तम् ?
इति चेत्, वृणु-स्थविरा भगवन्तः श्रुतकेवलिनो भवन्तीति तेषां भगवत्स-
द्वचनवत्त्वसिद्धयर्थं तेषां वयार्थप्रतिपादितविषयाणां भगवदुक्तार्थः सह समता

स्थान कहे हैं । सम्यक् मोक्षमार्ग में स्थित रहने को अर्थात् सत्य
मार्गमें प्रवृत्ति करने रूप आत्माका परिणाम को समाधि कहते हैं । उससे
भिन्न को असमाधि कहते हैं । जम्बू स्वामी पूछते हैं कि-हे भदन्त !
स्थविर भगवान् श्रुतकेवलियों ने जिन धीस प्रकार के असमाधि
स्थानों का वर्णन किया है वे असमाधिस्थान कौन से हैं ? रुधिरास्वामी
कहते हैं—‘इमानि खलु’ इति, हे जम्बू ! वे धीस असमाधि स्थान
इस प्रकार हैं—

यहाँ पर यह प्रश्न होता है कि यदि भगवान् ने ही धीस
असमाधिस्थान कहा है तो “स्थविर भगवन्तो ने धीस असमाधिस्थान
कहा है” ऐसा क्यों कहा है ? क्यों कि जिन २ भाषों का वर्णन
तीर्थंकर भगवान् करते हैं उन्हीं भाषों को लेकर ही स्थविर भगवान्
भी निरूपण करते हैं । इसका समाधान यह है कि-स्थविर भगवान्
प्रायः श्रुतकेवली होते हैं । उनके वचन भगवान् के जैसे ही होते हैं,

सम्यग् मोक्षमार्गमा विस्तु शब्देन, अर्थात् — सम्यग्मार्गमा प्रवृत्ति करवा इस
आत्मानां परिणामने समाधि कहे है तेनाथी निम्नने असमाधि कहे है । अन्त्यस्वामी
पूछे है—हे भदन्त ! स्थविर भगवान् श्रुतकेवलीको के वीस प्रकारका असमाधि
स्थानोनु वर्णन करुं ? ते असमाधिस्थान कथां कथां ? रुधिरास्वामी कहे है—
‘इमानि खलु’ इति, हे जम्बू ! ते धीस असमाधिस्थान आ प्रकारनां है—

अर्थात् प्रश्न को धार्य है के जो भगवान् के वीस असमाधिस्थान कथां है ते
‘स्थविर भगवान् के वीस असमाधिस्थान कथां है’ जैसा के कहे है । केभडे के के
भावोनु वर्णन तीर्थंकर भगवान् करे है तेन भावोने वर्णने व स्थविर भगवान्
पण निरूपण करे है आनु समाधान को है के-स्थविर भगवान् प्रायः श्रुतकेवली
होते है तेभनां वचन भगवान् के वीस भाषा है जेवी वात शान्ति करवा भावे,

દર્શયતું ચૈવમુક્તમિતિ । અયમત્ર પર્યવસિતાર્થઃ--શ્રુતકેવલિનેઽપિ ભગવન્તે ઇવ સમ્યગ્ વક્તુમર્હન્તીત્યુક્તં યુક્તિયુક્તં સિદ્ધયતિ ।

નત્તુ ભગવત્કથિતવિંશત્યસમાધિસ્થાનતોઽધિકાનાં--વિષય-કપાય-નિદ્રા-વિકથા-પ્રમૃતીનામપ્યસમાધિસ્થાનાનાં સમ્ભવેઽપ્યસમાધિસ્થાનાનાં વિંશતિત્વમેવ ભગવતા કયં કથિતમ્ ? इति चेत्, मैवम्, ततोऽधिकानां सर्वेषामपि भगवदुक्तविंशत्यन्यतमस्थानेष्वेवान्तर्भावान् ॥ सू० २ ॥

અથ વિંશતિસમાધિ સ્થાનાનિ ક્રમેણાહ-

મૂલમ્-દવ-દવચારી યાવિ ભવઈ ૧ । અપમજ્જિયચારી યાવિ ભવઈ ૨ । દુષ્પમજ્જિયચારી યાવિ ભવઈ ૩ ॥ સૂ૦ ૩ ॥

છાયા-દ્રુત-દ્રુતચારી ચાપિ ભવતિ ૧ । અપમાર્જિતચારી ચાઽપિ ભવતિ ૨ । દુષ્પમાર્જિતચારી ચાપિ ભવતિ ૩ ॥ સૂ૦ ૩ ॥

ટીકા-‘દ્રુતે-દ્રુતે’-ત્યાદિ । (૧) દ્રુત-દ્રુતચારી=શીઘ્રશીઘ્રગામી ભવતિ

ऐसी बात साबित करने के लिये, और भगवान के कहे हुए अर्थ के साथ उनके कहे हुए विषय की समानता दिखाने के लिये ऐसा कहा है । यहाँ यह बात सिद्ध होती है कि-श्रुतकेवली भी भगवान की तरह सम्यक् बोलते हैं ।

વિષય, કપાય, નિદ્રા, વિકથા આદિ અસમાધિસ્થાન વીસસે અધિક પ્રતીત હોને પર મી ઉન સવકા અન્તર્ભાવ વીસ મેં હી હો જાતા હૈ, ઇસ આશય સે ભગવાન ને વીસ કા હી પરિગણન કિયા હૈ ॥ સૂ૦ ૨ ॥

અવ વીસ અસમાધિસ્થાન ક્રમસે કહતે હૈ:-

‘દવદવ’ હત્યાદિ ।

દવદવ-અતિશીઘ્ર ચલને વાલા સાધુ પ્રથમ અસમાધિસ્થાન કે

તથા ભગવાને કહેલા અર્થની સાથે તેમના કહેલા વિષયની સમાનતા દેખડવા માટે એ પ્રમાણે કહેલું છે. અહીં એ વાત સિદ્ધ થાય છે કે શ્રુતકેવલી પણ ભગવાનની જેમ સમ્યક્ બોલે છે

વિષય-કપાય-નિદ્રા-વિકથા આદિ અસમાધિસ્થાન વીસથી વધારે પ્રતીત થાય છે છતાં એ બધાનો અન્તર્ભાવ વીસમાજ થઈ જાય છે, એ હેતુથી ભગવાને વીસનીજ ગણના કરી છે (સૂ૦ ૨)

હવે વીસ અસમાધિ સ્થાન ક્રમપ્રમાણે કહે છે:-

‘દવદવ’ હત્યાદિ

દવદવ-અતિશીઘ્ર ચાલવાવાળા સાધુ પ્રથમ અસમાધિસ્થાનના દોષના ભાગી

સ પ્રથમાઽસમાધિસ્થાનદોષમાગી જાયતે ।

હ્રીઘ્રીઘ્રગમનેન ઈર્યાસમિત્યુપયોગામાયઃ, તેન પ્રાણિચિરાપના, આત્મ-
ચિરાપના ચ, તથા ચ સંયમચિરાપના, તથા ચ કટુકફલપ્રદકર્મમવાઃ, તેન
સંસારપરિવ્રમજ, તેન કર્મસંધામાયઃ, તેન કેવલજ્ઞાનાઽપ્રાપ્તિઃ, તથા સકલકર્મ-
ક્ષયાઽમાયઃ, તેન ચ મોક્ષામાયઃ । તસ્માન્મુમુક્ષુણા ‘જયં ચરે’ इति भगवद्वाक्यं
મનસિ નિષાય ઈર્યાસમિત્યારાપનેન સંયમારાપના વિધેયા । एवं सर्वत्र यथा
સ્થાનં યોમનીયમિતિ માયઃ । ૧ ।

(૨) અપમાર્જિતચારી—અપમાર્જિતે, વિષસે પ્રયૂતનીવસકુલે સ્થલે, તથા
રજન્યાદૌ રજોહરણાદિના પ્રમાર્જનરહિતે સ્થાને ચરિતું=ચસ્મિતુ હ્રીસ્મસ્યેવિ તથા
રજોહરણાદિના પ્રમાર્જનરહિતસ્યલે ગમનશીલો ત્રિતીયાઽસમાધિસ્થાનદોષમાગી
મયતીત્યાશ્ચયઃ । ૨ ।

દોષ કા માગી હોતા હૈ । અતિહ્રીઘ ચલને સે ઈર્યાસમિતિ કા ઉપયોગ
નહીં રહતા । ઇસસે પ્રાણિચિરાપના ઓર આત્મચિરાપના હોતી હૈ, તથા
સંયમચિરાપના હોતી હૈ । અનન્તર કટુક ફલ દેને ચાલા કર્મબન્ધ હોતા
હૈ । ઇસસે સંસાર મેં પરિવ્રમજ હોતા હૈ । અતઃ કર્મકા ક્ષય નહીં
હોતા । ઇસસે કેવલજ્ઞાન કી પ્રાપ્તિ નહીં હોતી હૈ । કેવલજ્ઞાન કી અ
પ્રાપ્તિ સે સકલ કર્મોં કા ક્ષય નહીં હોતા । ઇસસે મોક્ષ કા અમાય
રહતા હૈ । ઇસલિયે મુમુક્ષુ કો “જયં ચરે” એસા ભગવાન્ કા વાક્ય
મનમેં રખકર ઈર્યાસમિતિ કે આરાપના સે સંયમ કી આરાપના કરના
ચાહિયે । ઇસી પ્રકાર સય જગદ્ વ્યાપોગ્ય યોજના કરના ઉચિત હૈ । ૧।

“અપમાર્જિતચારી”—દિવસ મેં જહીં અનેક ઝીવ હોં એસે સ્થાન
મેં ઓર રાત્રિમેં રજોહરણ વગેરહ સે ન ઠૂંજે કુપ સ્થાનમેં ચલને

માય ઇ । અતિ હ્રીઘ ચાલવાથી ઈર્યાસમિતિનો ઉપયોગ રહેતો નથી. તેથી પ્રાણિ-
ચિરાપના તથા આત્મચિરાપના માય છે તથા સંયમચિરાપના માય છે ત્યારપછી કર્મોં
ફળ દેવાવાળાં કર્મોં ન માય છે તેથી સંસારમાં પરિવ્રમજ માય છે આ પ્રમાણે
કર્મોં ક્ષય થતો નથી. વળી તેથી કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતી નથી. કેવલજ્ઞાનની
અપ્રાપ્તિથી કેમકે માય થતો નથી. તેથી યોગ્યતા અમાય રહે છે આ માટે મુમુક્ષુઓને
‘જયં ચરે’ એવું ભગવાનનું વાક્ય અન્યા શાસ્ત્રોંને ઈર્યાસમિતિની આરાપનાથી
સંબંધની આરાપના કરવી જોઈએ. આ પ્રકારે અધી જોએ તથા યોગ્ય માનવ
કરવી ઉચિત છે (૧)

‘અપમાર્જિતચારી’ દિવસના વખતે જ્યાં અનેકજીવો દેખા જોવા રજાનમાં
તથા રાત્રિએ રહેલશય વગેરેથી વાળેલ ન દેખા જોવા રજાનમાં ચાલવાવાળા મુનિ

(૩) દુષ્પ્રમાર્જિતચારી-અવિધિનાઽનુપયોગેન ચ રજોહરણાદિના પ્રમાર્જિતે માર્ગે ચરિતું શીલમસ્યેતિ સ તથા ભવતિ । અપિશબ્દાત્-શય્યાસંસ્તારકોપકર-
ણોચારપ્રસવ્વળાદિપરિષ્ઠાપનક્રિયાયા ગ્રહણમ્ । इदं तृतीयमसमाधिस्थानम् ।

ત્રીણ્યેતાનિ ઈર્યાસમિતિસમ્બન્ધીનિ અસમાધિસ્થાનાનિ કથિતાનિ ॥સૂ૦૩॥

મૂલમ્-અઙ્ગરિત્ત-સેજાસણિષ્ ॥ સૂ૦ ૪ ॥

છાયા-અતિરિત્ત-શય્યાસનિકઃ ॥ સૂ૦ ૪ ॥

ટીકા-‘અઙ્ગરિત્ત’-ઇત્યાદિ-અતિરિત્તે-શાસ્ત્રોક્તમર્યાદાતોઽધિકે શય્યા-શરીર-
પ્રમાણા, ઉપલક્ષણાત્ સંસ્તારકથ-સાર્દ્દહસ્તદ્વયપ્રમાણઃ, આસ્યતે-ઉપવિશ્યતેઽ
સ્મિશ્ચિત્યાસનમ્ = આતાપનાસ્વાધ્યાયાદિસ્થાનમ્, ઉપલક્ષણાદ્રસત્યાદિકં યેત્યનયો-
રિત્તરેતરયોગદ્વન્દ્વસ્તથા ઇતિ અતિરિત્તશય્યાસને તાભ્યાં વ્યવહરતીતિ અતિરિત્ત-

વાલા મુનિ દ્વસરી અસમાધિસ્થાનરૂપ દોષકા ભાગી હોતા હૈ । ૨ ।

“દુષ્પ્રમાર્જિતચારી” અવિધિ સે તથા વિના ઉપયોગ કે રજોહરણ
આદિ સે પ્રમાર્જિત કિયે હુણ માર્ગ મેં ચલને કા જિસકા સ્વભાવ
હૈ વહ તીસરા અસમાધિસ્થાન દોષ કા ભાગી હોતા હૈ ॥ ૩ ॥

અપિ શબ્દ સે શય્યા સંસ્તારક ઉપકરણ આદિ કે વિષય મેં
ભી સમઘ્ન લેના ચાહિયે । યેતીનેાં સ્થાન ઈર્યાસમિતિસમ્બન્ધી હૈ ॥૩॥ સૂ૦૩॥

“અઙ્ગરિત્ત” ઇત્યાદિ । જિસ પર સોંતે હૈં ઉસકો શય્યા કહતે હૈં ।
ઉસકી લગ્ન્યાઈ શરીર જિતની હોતી હૈ । ઓર ઉપલક્ષણ સે સંસ્તારક
(સંથારા)કા ભી ગ્રહણ કિયા જાતા હૈ । સંસ્તારક ઢાઈ હાથકા હોતા હૈ ।
જિસકે ઉપર વૈઠ જાય ઉસે આસન કહતે હૈં । આતાપના સ્વાધ્યાય આદિ
કા સ્થાન । ઉપલક્ષણને નિવાસસ્થાન ભી લિયા જાતા હૈ । મર્યાદા સે

બીજા અસમાધિસ્થાનરૂપી દોષના ભાગી થાય છે. (૨)

“દુષ્પ્રમાર્જિતચારી” —અવિધિથી તથા ઉપયોગ વિના વાળેલા માર્ગમાં
ચાલવાને જેના સ્વભાવ છે તે ત્રીજા અસમાધિસ્થાન દોષના ભાગી થાય છે (૩)

“અપિ” શબ્દથી શય્યા, સંસ્તારક, ઉપકરણ આદિ વિષયમાં પણ સમજી
લેવું જોઈએ. કારણ કે આ ત્રણે સ્થાન ઈર્યાસમિતિસમ્બન્ધી છે (૩)

‘અઙ્ગરિત્ત’ ઇત્યાદિ જેના પર સુવાય છે તે શય્યા કહેવાય છે તેની લગ્ન્યાઈ શરીર
જેવડી હોય છે, તથા ઉપલક્ષણથી સંસ્તારક (સંથારા)નું પણ અહણ કરાય છે સંસ્તારક
અડી હાથનું હોય છે જેના ઉપર બેસવામાં આવે છે તેને આસન કહે છે તે આતાપના
સ્વાધ્યાય આદિનું સ્થાન છે. ઉપલક્ષણથી નિવાસસ્થાન પણ તેમાં લેવાય છે. મર્યાદાથી

શય્યાસનિકાઃ, મર્યાદાધિકશય્યાસનાદિસેવનેન ષત્તુર્યાસમાપિસ્યાન દોષમાગી મન્વતિ, પ્રમાણાધિક્રવસ્તુગ્રહણે યયોષિતતત્પ્રમાર્જના પ્રતિલેખના વિરહાતેષુ નાનાદિ-
 ધ્રુવસત્યાવરજીવોત્પત્તિઃ સમ્માખ્યસે, તેનાડસ્ટમ-સપ્તમોમય વિરાષના સમ્મન્વત્યેવ ।
 અપ્રાયં દષ્ટાન્તઃ-કશ્ચિન્મર્યાદાતિરિક્તશય્યા-સંસ્તારકાદિસેવી મુનિઃ સર્વેષાં શય્યાશી-
 નાં યયાકાલં પ્રતિલેખનાદ્યમાયે તદીયશય્યાદૌ કુન્ન્યુકપ્રમૃતિપ્રમૂઠજીવાનામુત્પત્તિ-
 જાત્વા, પુનઃપુનર્ગૌર્વાદિમેરિતોડપિ નાસૌ શય્યાદિર્લ પ્રતિલેખયતિ, નાપિ પ્રમાખ્યયતિ,
 કદાચિત્, કૃષ્ણમહામુનઃસ્તચ્છય્યાયાં સમાજગમ । સ પ્રમાદી શય્યામપ્રતિ-
 લેખ્યાપ્રમાર્જ્યેવ તદુપુરિ અપિતસ્તેન મુજજ્ઞેન લ્પટઃ પ્રવલ્લવેદનાભિરનાહોવિત

અધિક શય્યા ઓર આસનકા જો સપયોગ કરતા હૈ, વહ ષત્તુર્ય અ સમાનિસ્યાન દોષકા માગી હોતા હૈ ।

પ્રમાણ સે અધિક ષત્તુકા ગ્રહણ કરને સે વનકા પ્રમાર્જન ઓર પ્રતિલેખન યયોષિત નહીં હો સક્તા અતઃ વનમેં અનેક પ્રકાર કે અસ ઓર સ્થાયર જીવોં કી ઉત્પત્તિ કી સમ્ભાવના હૈ । વસસે આત્મ વિરાષના ઓર સંયમવિરાષના અવરય હી હોતી હૈ । યહૌ એક દષ્ટાન્ત હૈ । કોઈએક મુનિ, પ્રમાણ સે અધિક શય્યા ઓર સંસ્તારક રલ્ખતા યા । વહ શય્યા ઓર સંસ્તારક આદિકા યયાકાલ નિયમાનુસાર પ્રતિલેખન કરતા યા । અતઃ વસકે શય્યા સંસ્તારાદિકમેં કુન્ન્યુકા આલિ અનેક જીવોંકી ઉત્પત્તિ હુઈ । શુરુજીને ધારવાર કહા તો સી વહ અપને શય્યા આદિકા પ્રમાર્જન નહીં કરતા યા । એક સમય કાલા સર્પ વસકી શય્યામેં (બિછોનેમેં) આકર બેઠગયા । વહ પ્રમાદી શય્યા કા પ્રમાર્જન ઓર પ્રતિલેખન યિના કિયે વસકે ઉપર મો ગયા । વસ સર્પને વસકો

અધિક શય્યા તથા આસનનો જે ઉપયોગ કરે છે તે ષત્તુર્ય અસમાપિસ્યાન દોષના ભાગી થાય છે પ્રમાણથી વધારે વસ્તુ ગ્રહણ કરવાથી તેનું પ્રમાર્જન તથા પ્રતિલેખન યોગ્ય રીતે થતું નથી જાણી તેમાં અનેક પ્રકારના અસ તથા સ્થાયર જીવોની ઉત્પત્તિની સંભાવના છે, તેથી આત્મવિરાષના તથા સંયમવિરાષના અવરય થાય છે અર્થાત્ એક દર્શન છે—

એક એક મુનિ પ્રમાણથી અધિક શય્યા તથા સંસ્તારક આદિ રાખત હતા તે શય્યા તથા સંસ્તારક આદિનું યોગ્ય સમયે નિઃશ્ચાનુસાર પ્રતિલેખન કરતા નહિ જાણી તેની શય્યા તથા સંસ્તારાદિકમાં કુન્ન્યુકા આદિ અનેક જીવોની ઉત્પત્તિ થઈ શુરુજીને ધારવાર કહ્યું છતાં પણ તે પિતાની શય્યા આદિનું પ્રમાર્જન કરતા (સાફ કરતા) નહિ એક સમય તેની શય્યામાં (પથારીમાં) કળીા સર્પ જાનીને બેસી બૂથો તે પ્રમાદી શય્યાને પ્રમાર્જન અને પ્રતિલેખન કર્યા વગર તેની ઉપર મુઠ બધા તે સર્પ

प्रतिक्रान्तो बालमरणेन दीर्घाध्वचतुर्गतिसंसारं प्राप्तवान्, तस्मात् साधुभिर्मर्यादातोऽधिकं शय्यादिकं न ग्राह्यम् ॥ ४ ॥

मूलम्—राइणिअ—परिभासी ॥ सू० ५ ॥

छाया—रात्रिक—परिभाषी ॥ ५ ॥

टीका—‘रायणिअ’—त्यादि । रत्नैर्ज्ञानादिभिर्व्यवहरतीति रात्रिकः पर्यायज्येष्ठ इत्यर्थः तेन परिभाषितुं=प्रलपितुं शीलमस्येति रात्रिकपरिभाषी । पर्यायज्येष्ठेन सह विवदमानोऽसमाधिदोषभाग् भवति ॥ ५ ॥

मूलम्—थेरोवघाइए ॥ सू० ६ ॥

छाया—स्थविरोपघातिकः ॥ ६ ॥

टीका—‘थेरोपघाइए’ इति । स्थविरघातचिन्तकः, उपलक्षणात् सकल मुनिघातचिन्तकः ॥ ६ ॥

काटा । अतिशय वेदना होने लगी, जिससे अपने पापको आलोचना और प्रतिक्रमण नहीं कर सका, इस कारण वह बालमरण से मरकर चतुर्गति संसार को प्राप्त किया । अतः मुनियों को चाहिये कि मर्यादा से अधिक कोई उपकरण नहीं रखे, और जो भी मर्यादित उपकरण हों उनकी प्रतिलेखनादि क्रिया यथावस्थित करे ॥ ४ ॥

‘राइणिय०’ इत्यादि । ज्ञानादि रत्नवाले रात्रिक हैं, अर्थात् दीक्षा में बड़े रात्रिक कहलाते हैं । जो साधु पर्यायज्येष्ठ के साथ विवाद करता है वह असमाधि दोषका भागी होता है ॥ ५ ॥

‘थेरो०’ इत्यादि ।

स्थविरों का घात करने के लिये विचार करने वाला । उप-

तेने કરડયો, અતિશય વેદના થવા લાગી જેથી તે પોતાના પાપની આલોચના તથા પ્રતિક્રમણ કરી શક્યા નહિ એ કારણથી તે બાલમરણથી મરી ગયા અને ચતુર્ગતિ સંસારને પ્રાપ્ત કર્યો આથી મુનિઓ માટે ઉચિત છે કે મર્યાદાથી અધિક કોઈ ઉપકરણ ન રાખવું અને જે કંઈ મર્યાદિત ઉપકરણ હોય તેની પ્રતિલેખનાદિ ક્રિયા યથાયોગ્ય કરે. (૪)

‘રાયણિ’ ઇત્યાદિ જ્ઞાનાદિ રત્નવાળા રાત્રિક છે. અર્થાત્ દીક્ષામાં મોટા રાત્રિક કહેવાય છે જે સાધુ પર્યાયજ્યેષ્ઠની સાથે વિવાદ કરે છે તે અસમાધિ દોષના ભાગી થાય છે (૫)

‘થેરો’ ઇત્યાદિ

સ્થવિરોને ઘાત કરવા માટે વિચાર કરવાવાળા, ઉપલક્ષણથી સમસ્ત મુનિના

मूल्म्-भूओवधाइए ॥ सू० ७ ॥

छाया-भूतोपपातिकः ॥ ७ ॥

टीका-‘भूओवधाइए’ इति । प्राणि-भूत-नीच-सत्त्व-घातचिन्तकः । हिंसा-दोषपरायणः समाधिस्थान न समते, यतः सकलप्राणिप्राणप्राणमेव समाधि-कारणम्, तस्मात् भूतोपपातचिन्तनं मुनिभिर्वर्जनीयम् ॥ ७ ॥

समाधिप्रतिषन्धक कपाय वर्णयति-‘समस्रणे’ इत्यनेन ।

मूल्म्-सजलणे ॥ सू० ८ ॥

छाया-सजलनः ॥ ८ ॥

टीका-‘समस्रणे’ इति । प्रतिक्षणं क्रोधकृतां=प्रतिक्षणक्रोधी प्रीयेषु मित्रभावं परित्यजति, मित्रभावमाभावेन समाधिपरिनिरोधो भवति ॥ ८ ॥

मूल्म्-कोहणे ॥ सू० ९ ॥

छाया-क्रोधन ॥ ९ ॥

लक्षण से समस्त मुनिका घात करने का विचार करने वाला ॥९॥

‘भूओव’ इत्यादि । प्राणी भूत, नीच, सत्त्व आदि के घात का विचार करने वाला हिंसादोषपरायण असमाधिस्थान का सेवी है । क्योंकि समस्त प्राणियों के प्राणकी रक्षा करना ही समाधिक कारण है, अतः भूतोपपातचिन्तन को मुनि वर्ज्य है ।

समाधिप्रतिषन्धक कपाय का वर्णन करते हैं-‘समस्रणे’ इति ।

प्रतिक्षणं क्रोध करने वाला जीवों के प्रति मित्रभाव का त्याग करता है । मित्रभावकमभाव से असमाधिस्थानका भागी होता है ॥८॥

घात इत्यनेन विचार इत्यवगच्छ, (१)

‘भूओव’ इत्यादि प्राणी, भूत, नीच, सत्त्व, आदिना घातने विचार इत्यवगच्छ हिंसादोष परस्पर असमाधि स्थानतुं सेवन करे छे, केअठे समस्त प्राणिभेदा प्राणी रक्षा करनी केअ समधिने देत छे केअ भूतोपपातचिन्तन मुनिके वर्ज्य इत्ये (७) समाधिप्रतिषन्धक कपायतुं वर्णन करे छे-

‘समस्रणे’ इति प्रतिक्षणं क्रोध इत्यवगच्छ, एतेन अनेना मित्र भावने त्याग करे छे मित्रभावना अभावशी असमाधिस्थान दोषना काशी याव छे (८)

टीका- 'कोहणे' इति । स्वपरसन्तापकस्तीव्रकषायीत्यर्थः, तस्मात् समाधिमिच्छुना क्षमाशीलेन भाव्यम् ॥ ९ ॥

मूलम्-पिट्टिमंसिष् ॥ सू० १०

छाया- पृष्ठमांसिकः ॥ १० ॥

टीका- 'पिट्टिमंसिष्' इति । अत्र पृष्ठशब्दः परोक्षार्थपरः, मांसशब्दः परद्रूपणाविष्करणार्थपरः 'पिट्टिमंसं न खाड्ज्जा' इति भगवद्वचनात्, तेन-पृष्ठे=परोक्षे मांसं=परद्रोपाविष्करणमस्यास्तीति पृष्ठमांसिकः=परोक्षे परद्रूपणा-विष्कारक इत्यर्थः, निन्दकः स्वगुणनाशकः सर्वैर्निन्द्यश्च भवति ॥ १० ॥

मूलम्-अभिक्षणं अभिक्षणं ओहारयित्ता भवइ ॥११॥

छाया- अभीक्ष्णमभीक्ष्णमवधारयिता भवति ॥ ११ ॥

टीका- 'अभिक्षणं' -मित्यादि । अभीक्ष्णमभीक्ष्णं=पुनः पुनः अवधा-

'कोहणे' इति ।

स्व और पर को सन्ताप करने वाला तीव्रकषायी होता है अतः समाधि की इच्छा करने वाले को क्षमाशील होना चाहिये ॥ ९ ॥

'पिट्टिमंसिष्' इति ।

'पिट्टिमंसं न खाड्ज्जा' भगवान् के इस वाक्य से यहाँ पृष्ठि शब्द का अर्थ परोक्ष (पीछे) और मांस शब्द का अर्थ दूसरों के दोष को कहना होता है । तात्पर्य यह है कि-जो पीछे निन्दा करनेवाला है वह निन्दक अपने गुणों का नाश करता है और वह सर्वनिन्दनीय होकर असमाधिस्थान का भागी होता है ॥ १० ॥

'अभिक्षणं' इत्यादि ।

बारंवार निश्चयकारी भाषा बोलने वाला असमाधि दोष का

'कोहणे' इति स्व तथा पर ने सन्ताप करवावाणा तीव्रकषायी थाय छे ओथी समाधिनी इच्छा करवावाणाओ क्षमाशील थयु ओधओ (९)

'पिट्टिमंसिष्' इत्यादि

'पिट्टिमंसं न खाड्ज्जा' भगवानना आ वाक्यथी अर्धी 'पृष्ठि' शब्दने अर्थ परोक्ष (पाछण) तथा मांस शब्दने अर्थ जीवना दोषने कहेवा, ओयो थाय छे तात्पर्य ओ छे ठे ने पाछणथी निन्दा करवावाणा छे ते निन्दक पोताना गुणोना नाश करे छे तथा ते सर्वनिन्दनीय थधने असमाधिस्थान दोषना लागी थाय छे (१०)

રપિતા= નિશ્ચયકારિમાપામાપી અસમાધિદાપમાગ્ મથતિ=જાયસે, દ્રવ્ય-ક્ષત્ર-કાલ- માનાદ્ યત્ર સદેહો મનતિ તસ્મિન્ વિષયે 'ઇદમિત્યમથે' -તિક્ષ્ણનેન મૃપાવાદપસદ્ધિ, તેન સફળદાપમાત્તિ, તથા ચાડ્ડત્મસયમવિરાધના, તથા વ સસારપરિભ્રમણમ્, અતઃ સદિગ્ધવિષયે પુનઃ પુનર્નિશ્ચયકારિમાપણં મુનીનામ દિત્વાય મથતિ ॥ ૧૧ ॥

મૂલમ્-નવણ્ અહિગરણાણં અણુપ્પણાણ ઉપાદૃષ્ટા મથદ્ ॥ ૧૨ ॥

છાયા- નવાનામધિકરણાનામનુત્પન્નાનામુત્પાદયિતા મથતિ ॥ ૧૨ ॥
ટીકા- 'નવણ્' મિતિ । નવાનાં=નૂતનાનામ્ અધિકરણાનામ્, અધિક્રિયતે=નરકનિગોદાધનનન્તર્જન્મમરણદુઃસ્વર્ગર્થે પાત્યતે યૈરિત્થવિકરણાનિ=જન્મજા,

માગી હોતા હૈ । દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ઔર 'માથ' સે જહો સંદેહ હોતા હૈ વહો "યહ પેમા હી હૈ" પેમા પાલને સે મૃપાવાદ હો જાતા હૈ । ઉસસે સમસ્ત દોષોં કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ । તત આત્મસંયમવિરાધના હોતી હૈ । આત્મધિરાધના ઔર સયમવિરાધના સે 'સસાર' મેં પરિભ્રમણ કરના પડતા હૈ । હસલિયે શકાયુક્ત પદાર્થોં કે વિષય મેં વારવાર નિશ્ચયવાલા વચન બોલમા મુનિ કે લિયે અહિત કરને વાલા હૈ ॥૧૧॥

'નવણ્' હત્યાદિ । અનુત્પન્ન નવીન કલદ્રોં કો વસ્પન્ન કરને વાલા અસમાધિસ્થાન ઘોષકા માગી હોતા હૈ । હસ સૂત્ર મેં અધિકરણ શબ્દકા અર્થ કલદ્રહોતા હૈ । 'અધિક્રિયતે' જિસપે દ્વારા આત્મા નરક નિગોદ આદિ

'અમિકલ્પણ' ઇત્યાદિ વારવાર નિશ્ચયકારી થાપ બોલવાવાળા અસમાધિ દોષના ભાગી થાય છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ તથા ભાવથી જ્યાં સંદેહ થાય છે ત્યાં જ્યાં આશંકા છે એવું બોલવાથી મૃપાવાદ થઈ જાય છે તેનાથી અમસ્ત દોષોની પ્રાપ્તિ થાય છે અને પછી આત્મ સંયમની વિરાધના થાય છે આત્મવિરાધના તથા સયમવિરાધનાથી સસારમાં પરિભ્રમણ કરવું પડે છે. જ્યાં માટે શકાયુક્ત પદાર્થોના વિષયમાં વારવાર નિશ્ચયવાલા વચન બોલવા એ મુનિને માટે અહિત કરવાવાળું છે. (૧૧)

'મવણ્' ઇત્યાદિ ન દેવ તથા નવીન કલદ્રા અનુત્પન્ન કરવાવાળા અસમાધિ દોષના ભાગી થાય છે જ્યાં સુવચ્ચ અધિકરણ, શબ્દને અર્થ કલદ્ર કે કલદ્રા થાય છે 'અધિક્રિયતે'.

તેમાં, તથા અનુત્પન્નાનામ્=અજાતાનાં કલ્પનાનામ્ ઉત્પાદયિતા=નિર્પાદયિતા
અસમાધિસ્થાનદોષમામ્ ભવતિ, નૂતનકલ્પોત્પાદકો જન્મમરણાદ્યનન્તદુઃખચ્છે-
દકસ્ય ભવશ્રમણનિવારકરયાડનન્તજ્ઞાનાદિસમ્પાદકરયાડક્ષયાડમરપદદાયકસ્ય વિ-
નય-શ્રુત-તપ-આચારાશ્રયસમાધિચતુષ્ટયસ્યાપિ સંહારકો ભવતિ, પરમ્પરયા
પરસન્તાપક આત્મસંયમવિરાધી ચતુર્ગતિસંસારેડનન્તકાલં પરિભ્રમતિ, અનન્ત-
દુઃખં ચાનુભવતિ ॥ ૧૨ ॥

મૂલમ્ - પોરાણાણં અહિગરણાણં શ્વાકિંયવિઉવસમિયાણં
પુણોદીરેત્તા ભવઈ ॥ સૂ. ૧૩ ॥

છાયા- પુરાતનાનામધિકરણાનાં ક્ષમાપિતવ્યુપશમિતાનાં પુનરુદીરયિતા
ભવતિ ॥ ૧૩ ॥

ટીકા- 'પુરાતનાના' મિતિ-પુરાતનાનાં=વ્યતીતાનામ્ ક્ષમાપિતાનાં

અનન્ત જન્મ મરણ રૂપ દુઃખ કે સ્વદ્દે મેં ગિરાયા જાના હૈં ઉસકો
અધિકરણ કહતે હૈં । નહીં ઉત્પન્ન હુએ કલ્પ કો ઉત્પન્ન કરને વાલા
મુનિ અસમાધિ દોષ કા ખાગી હોતા હૈં । નવીન કલ્પ કો ઉત્પન્ન
કરને વાલા મુનિ જન્મ મરણ આદિ અનેક અનન્ત દુઃખોં કો નાશ
કરને વાલી, સંસારશ્રમણ કો છુડાને વાલી, અનન્તજ્ઞાન આદિ કો ઢેને
વાલી, અક્ષય ઔર અમર પદકો પ્રાપ્ત કરાને વાલી વિનયસમાધિ,
શ્રુતસમાધિ, તપસમાધિ ઔર આચારસમાધિ કા વિનાશક હોતા હૈં ।
પરમ્પરાસે પરસન્તાપક ઔર આત્મવિરાધી સંયમવિરાધી હોતા હુઆ
ચતુર્ગતિ સંસાર મેં અનન્તકાલ તક પરિભ્રમણ કરતા હૈં । ઔર વહાં
અનન્ત દુઃખોં કા અનુભવ કરતા હૈં ॥ ૧૨ ॥

જેના દ્વાર આત્મા નરક નિગોઢ આદિ અનન્ત જન્મ મરણ રૂપ દુઃખના ખાડામાં નાખ-
વામાં આવે છે તેને અધિકરણ કહે છે કણ્થો પેદા ન થતો હોય ત્યાં કણ્થો પેદા
કરવાવાળા મુનિ અસમાધિ દોષના ભાગી થાય છે. નવા કણ્થા ઉત્પન્ન કરનાર મુનિ,
જન્મ મરણ આદિ અનેક અનન્ત દુઃખોના નાશ કરવાવાળી, સંસારશ્રમણને છોડવાવાળી
અનન્ત જ્ઞાન આદિને દેવાવાળી અક્ષય અને અમર પદને પ્રાપ્ત કરાવવાવાળી વિનય-
સમાધિ, શ્રુતસમાધિ, તપ સમાધિ તથા આચારસમાધિના વિનાશક બને છે પરંપરાથી
પરસતાપક તથા આત્મવિરાધી, સંયમવિરાધી થાય છે, અને એમ કરતા કરતા ચતુ-
ર્ગતિસંસારમાં અનન્તકાળસુધી પરિભ્રમણ કરે છે અને ત્યાં અનન્ત દુઃખોના અનુભવ
કરે છે. (૧૨)

पुण्यसमितानाम्=उपशान्तानाम् अपि करणानां=हेतूनां पुनरुदीरयिता=पुनरुद्घाटयिता असमाधिदोषमाय भवति ।

प्रशान्तकलेद्योदीरक परमकलुषितमात्र जनयति, आत्मस्वरूपप्रतिकूलो मित्रभावं त्यजति, सम्पद्भ्रष्टास्थितपरमशान्तिमपनयति रत्नत्रयसमाधिं त्यजति विनयगुण परिहरति, धर्मशुद्धिध्यानावात्मानं पातयति, आर्तरोद्रध्यानं सेवते, नरकादिकुगलिसाधकपरिणामपरिणतो बालवीर्यं स्फोटयति, पण्डित वीर्यपरिनिर्मितोऽपारसंसारसागराऽऽवर्णं निमज्जति ॥ १३ ॥

मूत्रम्—अकाले सज्जायकारण आवि भवइ ॥ १४ ॥

छाया—अकाले स्वाध्यायकारकमापि भवति ॥ १४ ॥

टीका—‘अकाल’ इत्यादि—अकाले—शास्त्रमर्यादोक्तकालः पौड्यादि

‘पोराणां’ इत्यादि ।

क्षमापन किये हुए पुराणे उपशान्त क्लेशों का फिर उद्घाटन करने वाला (उभारने वाला) मुनि असमाधि दोष का भागी होता है । शान्त कलहों को फिर उभारने वाला अत्यन्त कलुषित भावको उत्पन्न करता है । आत्मस्वरूप के विरुद्ध होकर मित्रभाव का त्याग करता है । सम्पद्भ्रष्टाका अवलम्बन कराने वाली परमशान्ति को दूर करता है । रत्नत्रय की समाधि का त्याग करता है । विनयरूप गुणका नाश करता है । धर्मशुद्ध ध्यान से आत्माको गिरता है । आर्तरोद्रध्यान का सेवन करता है । नरक बगैरह कुगति कराने वाले बालवीर्य का प्रकाशन करता है और वह पण्डितवीर्यसे वञ्चित होकर अपार संसारसागर के आवर्त में डूब जाता है ॥ १३ ॥

‘पोराणां’ इत्यादि क्षमापन करानेवा मुनि शान्ति पायेला क्लेशोंने पाछा उद्घाटन करवावाण (उभारवावाण) मुनि असमाधि दोषना भागी भाव छि शान्त क्लेशोंने पाछा उभारवावाण अत्यन्त कलुषित भावने उत्पन्न करे छे. आत्मस्वरूपकी विरुद्ध भावने मित्र भावने त्याग करे छे सम्पद् भ्रष्टानु अवलम्बन करवावावाणी परमशान्तिने दूर करे छे. रत्नत्रयकी समाधिने त्याग करे छे धर्मशुद्ध ध्यानकी आत्माने नीचे पाटे छे (आत्मातुं पतन करे छे) आर्त रोद्र ध्यानतुं सेवन करे छे. नरक आवि प्रभृति करवावावाण बालवीर्यतुं प्रकाशन करे छे तथा ते पण्डितवीर्यकी वञ्चित यद्य अपार संसारसागरना भावने (दश) भां दूषी भाव छे (१३)

સ્વસ્તહિન્નોઽકાલસ્તત્ર સ્વાધ્યાયકારકઃ- અધ્યયનમધ્યાયઃ, શોભનોઽધ્યાયઃ= હીનાધિકાદ્યક્ષરાદિરહિતં મૂલમુત્રોચારણં સ્વાધ્યાયઃ, તસ્ય કારકશ્વાપિ અસમાધિ-
દોષભાગ્ ભવતિ ।

અસ્વાધ્યાયે સ્વાધ્યાયકરણેન શ્રુતજ્ઞાનાવિનયલોકવિરુદ્ધવશુદ્ધદેવાદિ-
જનિતોપસર્ગોદિપ્રભૂતદોષસમ્ભવઃ । યથા-સમ્યક્ સિત્તોઽપિ વૃક્ષ-લતા-ગુલ્મમાદિઃ
સ્વઋતાવેવ ફલતિ, અકાલે ફલિતોઽપિ ઉપસર્ગં જનયતિ, અકાલે વૃષ્ટોઽપિ
મેઘો હિતાય ન ભવતિ, અકાલ ઉત્તમપિ વીજં ન સમ્યક્ ફલદં ભવતિ ।
તથૈવાડ્યમપિ સ્વાધ્યાયઃ સમુચિતકાલ એવ સાદરં કૃતઃ પ્રશસ્તો ભવતિ ।

‘ અકાલે ’ इत्यादि । शास्त्र को मर्यादा में जो कहा गया है
पौरुष्यादिरूप समय वह काल कहा जाता है । उससे अनिरिक्त
अकाल है । उसमें स्वाध्याय करने वाला होना या अधिक अक्षर
उच्चारण करने वाला अस्समाधिदोष का भागी होता है ।

અસ્વાધ્યાય મેં સ્વાધ્યાય કરનેસે શ્રુતજ્ઞાનકા અવિનય લોક-
વિરુદ્ધ વર્તન ક્ષુદ્ર દેવોં સે ઉત્પન્ન ઉપસર્ગ આદિ અનેક દોષોં કી
સમ્ભાવના હોતી હૈ । જૈસે ઠીક રીતિ સે જલ સેચન કિયે જાને પર
ભી વૃક્ષ લતા ગુલ્મ આદિ અપની ઋતુ મેં હી ફલ દેતે હૈ । અકાલ
મેં ફલ દેતે હૈ તો હાનિકારક હોતે હૈ । અકાલ મેં યદિ મેઘ કી
વૃષ્ટિ હો તો ભી હિતકારક નહીં હોતી હૈ । ઓર અકાલમેં વોચા હુઆ
વીજ અઞ્છા ફલ દેને વાલા નહીં હો સકતા । હસી તરહ યહ સ્વા-
ધ્યાય ભી શાસ્ત્રવિહિત કાલ મેં હી કિયા જાય તો પ્રશસ્ત ફલ દેને
વાલા હોતા હૈ ।

‘ અકાલે ’ इत्यादिशास्त्रની मर्यादाभा ने छोड़ेवाला व्याप्यु छे ‘ पौरुष्यादिरूप ’ समय
तेने ‘ काल ’ छोड़े छे तेनाथी विरुद्ध ते अकाल छोड़ेवाय छे, तेभा स्वाध्याय करवावाणा,
हीन (अध्वर) के वधादे अक्षर उच्चारण करवावाणा असमाधिदोषना भागी थाय छे.
अस्वाध्ययभा स्वाध्याय करवाथी श्रुतज्ञानने आविनय, लोकविरुद्ध वर्तन, क्षुद्र
देवोभी उत्पन्न उपसर्ग आदि अनेक दोषनी स भावना थाय छे नेभे सारी रीते पाष्णी
पावा छता पणु वृक्ष लता गुल्म आदि पोतानी ऋतुभाज रूप आपे छे अकालभां
इस आपे तो हानिकारक होय छे अकालभा ने मेघनी वृष्टि थाय तो पणु हितकारक
थती नथी, तथा अकाले वावेहु भीज सारा इस देवावाणु यर्ध शक्तु नथी अवीज
रीते आ स्वाध्याय पणु शास्त्रविहित कालभाज करवाभा आवे तो प्रशस्त इस
देवावाणु थाय छे

प्रसङ्गोऽस्वाध्यायनामान्पाह—

१ उल्कापाते—(तारापतने) प्रहरपर्यन्तमस्वाध्यायः । भूकम्पोऽप्यत्रै-
वान्तर्भवति । २ दिव्याहो-यावद्विशाऽरुणिमा तावत् । ३ घनगर्गिते—प्रहरमात्रम् ।
४ विद्युद्विद्योतने—प्रहरमात्रम् । ५ विद्युत्पाते—अष्ट-द्वादश-पौडसप्रहरमात्रम् ।
६ यूपके-संध्याप्रभा चन्द्रप्रभा च यत्र युगपद्भवतः स यूपकस्तत्र संध्याप्रभा-
चन्द्रप्रभयोर्मिधत्वे शुक्लपक्षप्रतिपदादिविनश्ये, रजनीसुप्तप्रहरमात्रम् । 'बाहचन्द्र'
इति भाषायाम् । ७ यक्षादीप्तके-गगनेऽन्तराऽन्तरा दृश्यमाने विद्युत्सदृशे प्रकाशे
यावद्वर्धनम् । ८ पञ्चवर्गभूमिका यावत्पतति तावत्पर्यन्तम् । ९ मणिकार्या-

प्रसङ्ग से अस्वाध्याय के नाम कहते हैं अर्थात् किस काल में
स्वाध्याय नहीं करना चाहिये यह पताले हैं:-

(१) जब उल्कापात होवे-तारा टूटे तब एक प्रहर तक अस्वा-
ध्याय होता है । भूमिकम्प का भी इसमें अन्तर्भाव है । (२) जब
तक दिशा लाल रहती है तब तक । (३) मेघगर्जना यदि होतो एक
प्रहर तक । (४) बिजली की घमक हो तो एक प्रहर तक ।
(५) बिजली के गिरने पर आठ बारह अथवा सोलह प्रहर तक ।
(६) यूपक में अर्थात् संध्या की प्रभा और चन्द्र की प्रभा का
जिस समय मिश्रभाव होता हो उस समय की-तात्पर्य यह है कि
शुक्लपक्ष की प्रतिपदा आदि तीन तिथियों में रात्रि के प्रथम प्रहर
में अस्वाध्याय रहता है । इसीको पालचन्द्रप्र अस्वाध्याय कहते हैं ।
(७) यक्षादीप्तक में अर्थात् यक्षपिङ्ग-आकाश में थोड़े २ अन्तर से
दिजली जैसा प्रकाश दिव्याह्न होता हो तब, जब तक वह विद्यु दिव्यता

का प्रसङ्ग अस्वाध्यायना नाम कहे है, अर्थात् क्या बाह्य अस्वाध्याय न करे
ये अर्थ हैं:-

(१) अर्थात् उल्कापात का तारा अथवा तारे को एक प्रहर सुभी अस्वाध्याय का अव-
काश है । (२) अर्थात् सुभी दिशा लाल रजनी होय तब सुभी ।
(३) मेघगर्जना के साथ तो एक प्रहर सुभी । (४) बिजली घमके तो एक प्रहर सुभी ।
(५) बिजली पडे तो आठ, बार के सोण प्रहर सुभी । (६) यूपकना अर्थात् संध्या
प्रकाश के अन्तः प्रकाशना के समये मिश्रभाव का तब समये, तबपर्यन्त के है
के-सुद पञ्चमी के अन्तः तिथी आदि तब तिथीको अर्थात् रात्रिना पडेका पडेका अस्वाध्याय
है के अने अने अने अस्वाध्याय कहे है । (७) यक्षादीप्तकना अर्थात् यक्षपिङ्ग-
आकाशना थोड़ी थोड़ी बार बिजली के प्रकाश आतुं होता तब तब, अर्थात् सुभी

ધૂમિકારૂપાપ્ત્ત્યનક્ષણાયાં યાત્તદવસ્થિતિસ્તાવત્ । પ્રાતર્ધૂમિકાપાતો મહિકેત્યુ-
ચ્યતે મેઘગર્ભાસેષુ इयं सूक्ष्मवर्षणे भवति । ૧૦ રજઝડ્ઘાતે-પાતોત્ત્વાતે
આકાશવર્તિનિ શ્લક્ષ્ણતરે રેણુપુદ્ગલે પૃથ્વીકાયે ધનરૂપેણ ઉઢીયમાને સતિ
યાવત્તદુત્પત્તનં તાવત્ ।

इत्याकाशिकोऽस्वाध्यायो दशविधः ।

૧ યાવદસ્થિ દૃશ્યતે તાવદસ્વાધ્યાયઃ । ૨ માંસં યાવદ્ દૃશ્યતે તાવત્ ।

૩ રુધિરં યાવદ્ દૃશ્યતે તાવત્ । ૪ અપૃચ્ચિ વિષ્ટાદિકં યાવદ્ દૃશ્યતે તાવત્ ।

૫ જાજ્ઞત્યમાનં શ્મશાનં યાવદ્ દૃશ્યતે તાવત્ । ૬ ચન્દ્રગ્રહણે સૂર્યગ્રહણે ચ-
અષ્ટ-દ્વાદશ-પોઢશપરપર્યન્તમ્ । તત્ર સ્વલ્પગ્રાસે ૮ અષ્ટપદ્મમાત્રમ્ । તદધિ-

રહે તથ તક । (૮) પાંચ વર્ણની ધૂવર જ્ય તક ગિરતી હૈ તથ તક ।
(૯) મહિશ-ધૂમિકા જૈસા મેઘકે ગર્ભ માસોં મેં પ્રાતઃકાલ જો સૂક્ષ્મ
વર્ષા હોતી હૈ ઉસ કાલ મેં । (૧૦) રજઝડ્ઘાત મેં-પવન સે આકાશ
મેં સૂક્ષ્મ ધૂલિપુદ્ગલ સઘન રૂપસે ઉઢતે હૈં તથ, જ્ય તક ઉનકા ઉડના
રહતા હૈ તથ તક ।

इस रीति से आकाशनिमित्त दश जानका अस्वाध्याय है । गाज
और बिजली ग अस्वाध्याय आर्द्रा से स्वानि नक्षत्र तक के काल में नहीं
माना जाता है । (१) हड्डी जहाँ तक ही दिख पड़ती तहाँ तक अस्वाध्याय
है । इसी प्रकार जहाँ तक, २ मांस, ३ रुधिर, ४ अपवित्र वस्तु विष्टा
आदि, तथा ५ जलता हुआ श्मशान दिखाई दे तहाँ तक अस्वाध्याय
जानना चाहिये । (६) चन्द्रग्रहण और सूर्यग्रहण का आठ, बारह, अथवा

તે ચિન્હ દેખાતુ હેય ત્યા સુધી (૮) પાચ વર્ણુ (૨ગ) ની ધૂવર જ્યા સુધી પડે છે
ત્યા સુધી (૯) મહિકા-ધુમાડા જેવી-આકાળ જેવી ગદ્ગદામાથી સવારે સૂક્ષ્મ વર્ષા થાય છે
તે સમયમા (૧૦) રજઝડ્ઘાનમા-પવનથી આકાશમા સૂક્ષ્મ ધૂલિપુદ્ગલ સઘનરૂપમા
ઊડતી હોય ત્યારે, જ્યા સુધી તે ઊડતી હોય ત્યા સુધી

આ પ્રમાણે આકાશનિમિત્ત દશ જાતના અસ્વાધ્યાય છે ગર્જના તથા વિજ્રણીનો
અસ્વાધ્યાય અર્દ્રાથી સ્વાત નક્ષત્ર સુધીના સમયમા માનવામા આવતો નથી.

(૧) જ્યાસુધા હાડકુ જોરામા આવે ત્યા સુધી અસ્વાધ્યાય છે આ પ્રકારે જ્યાં
સુધી (૨) માસ (૩) લોહી (૪) અપવિત્રવસ્તુ (વિષ્ટા આદિ) તથા (૫) જળતું શ્મશાન
દેખાય ત્યા સુધી અસ્વાધ્યાય જાણવો જોઈએ (૬) ચન્દ્રગ્રહણ તથા સૂર્યગ્રહણ અઠ,
બાર, અથવા સોળ પ્રહર સુધીનો અસ્વાધ્યાય થાય છે. તેમા એ વિવેચન છે કે-થોડા

कप्रासे १२ द्वादशमहरपर्यन्तम् । सर्वप्रासे १६ पौनश्चमहरपर्यन्तम् । ७ राज
मृत्यो-यावत्सिंहासनाच्छ्रोऽपरो राजा न भवति तावत् । ८ राजयुद्धे-यत्र क्षेत्रे
यावद्भानयुद्ध तावत्पर्यन्तम् । ९ उपाभये यावन्मृतकलेवर विद्यमानमस्ति तावत् ।
१० मनुष्यस्य श्वेतः श्वेतस्तपरिमितप्रदेशाम्बन्तरे, गोमहिष्यादिपञ्चेन्द्रियक्षयत
पट्टिस्ताम्बन्तरे च स्वाध्याया न विवेय ।

१ जापाद-२ मात्रपदा-३ऽऽश्विन-४ कार्तिक-पूर्णिमासु, ५ भाद्रप
कृष्णा-६ऽऽश्विनकृष्णा-७ कार्तिककृष्णा-८ मार्गशीर्षकृष्णा-प्रतिपदा, तथा पर
स्परया ९ वैश्रपूर्णिमायां १० वैशाखकृष्णाप्रतिपदि च एवं दशमु विविध
रामिद्विषमन्वाध्याय । १ सार्य-२ प्रातर्गृह्णार्द्रमात्रम्, ३ मध्याह्न-४ मध्यरात्र-

सोलह प्रहर तक का अस्वाध्याय होता है । उसमें यह विवेचन है कि-याज्ञा
प्राप्त होने पर आठ प्रहर तक, उससे अधिक प्राप्त होने पर पारह
प्रहर तक और सर्वप्राप्त होने पर सोलह प्रहर तक का अस्वाध्याय
जानना चाहिये । (७) राजा का मृत्यु होने पर जब तक दूसरा राजा
सिंहासन पर आरुढ़ नहीं होता है तब तक । (८) जिस क्षेत्र में जब
तक राजाओं का युद्ध चलता हो तब तक । (९) उपाभय में जब तक
मृतकलेवर पड़ा हो तब तक । (१०) मनुष्य के सुर्दे से सौ हाथ
तक के प्रदेश के भीतर, और गो महिषी आदि पञ्चेन्द्रिय क्षय से
साठ हाथ के भीतर स्वाध्याय नहीं करना चाहिये ।

जापाद, मात्रपद, आश्विन और कार्तिक मास की पूर्णिमा
४ में । भाद्रपणकृष्ण, आश्विनकृष्ण, कार्तिककृष्ण और मार्गशीर्ष-
कृष्ण प्रतिपदा ८ में, तथा वैश्रपूर्णिमा ९ और वैशाखकृष्ण प्रतिपदा

आसनु प्रहसु याव तो आठ प्रहर सुधी, तेनाभी बधारे आसनु याव तो बार प्रहर
सुधी अने प्रप्रास (संपूर्णप्रास) नु याव तो सोण प्रहर सुधी अस्वाध्याय जावये
जेष्ठजे (७) राजानु मृत्यु भयु दोष तो जथा सुधी जीजे राजा सिंहासनपर आरुढ़
न याव तब सुधी (८) जे प्रदेशमा जथा सुधी राजजोननु मुद्ध आसतु दोष तब सुधी
(९) उपाभयमा जथा सुधी मृतकलेवर पडेसो दोष तब सुधी (१०) मनुष्यमा मर्दाभी
जेष्ठजे दोष सुधीन प्रदेशनी अह, तथा आय कोस आदि पञ्चेन्द्रियन राजभी साठ
हाथनी अह स्वाध्याय न करवो जेष्ठजे

असा, साहरवे, आसे अने कात्तिक मासनी पुनमे ४ अ.पक्ष आसे कात्तिक
अने भाद्रपद मासनी १६ जेष्ठ १, जेठ १ पुनमे ६ वैशाख १६ जेष्ठ १० जेष्ठ

पृथ्वीकायस्य बहुवक्ष्माप्रकारेणैकतरं तद्रक्षाप्रकारमाह—‘गसरक्खे’—इत्यादि ।

छाया-सरजस्फुपाणिपादः ॥ १५ ॥

किस वक्त किस आगम का स्वाध्याय करना चाहिये सो लिखते हैं—अनुयोगद्वार, दशवैकालिक और नन्दीसूत्र का स्वाध्याय अस्वाध्याय कालसे अतिरिक्त सब काल में किया जाता है । आवश्यक सूत्रका तो सब काल में स्वाध्याय किया जाता है ! आचाराङ्ग आदि ग्यारह अङ्गों का और औपपातिक आदि बारह उपाङ्गों का रात और दिन के प्रथम और अन्तिम प्रहर के आये सुहृत् रूप अस्वाध्याय समय को छोड़कर स्वाध्याय करना चाहिये । ॥सू० १४॥

કથે વળતે કયા આગમનો અસ્વાધ્યાય રાખવો જોઈએ તે લખે છે:—

અનુયોગદ્વાર દશવૈકાલિક તથા નન્દીસૂત્ર નો સ્વાધ્યાય, અસ્વાધ્યાય કાલને છોડીને
ખીબ્બ સર્વકાળે કરી શકાય છે આવશ્યક સુત્રોનો તો સર્વકાળે સ્વાધ્યાય કરી શકાય છે
આચારાંગ આદિ અગિયાર અંગોનો તથા ઔપપાતિક આદિ બાર ઉપાંગોનો સ્વાધ્યાય
રાત્રિએ અને દિવસના પ્રથમ અને છેલ્લા પ્રહરના અરધ મુદૂર્ત રૂપ અસ્વાધ્યાય
સમય છોડીને કરવો જોઈએ (સૂ. ૧૪)

ટીકા—‘સસરક્ત’ ત્યાદિ । સરસ્કં=રેણુપરિતં પાણિય પારમાનયોઃ
 સનાદારઃ પાણિગદં यस્ય સ સરસ્કપાણિત્વાદિ=મધિરરજોઽવપુષ્ઠિરપાણિત્વાદિ,
 સરસ્કપાણિપાદાનામાસનાદાશુરવેશ્વનમ્મસમાધિસ્થાનદોષ જનયતિ ।

નનુ કયમેતાદશક્રિયયાઽસમાધિરુત્પયતે इति चेत्, भूयताम्-जीव
 हिमा प्राणानिपातात्मकाऽसमाधिरूपेण परिणमते, अत्र रजोरूपपृथ्वीक्षय
 निर्देशेन सस्थोपलक्षणतयाऽष्कायादीनामपि पञ्चानां ग्रहण, तेन-पट्टापरक्षाया
 धारणं कर्तव्यतया तदुभावे पश्मीनिकायहिंसासम्भावेनाऽसमाधिस્थानदोषः
 प्रादुर्भवति । अतः समाधिमिच्छुना पण्यमपि पश्मीनिक्षयजोशानां शिवाय
 नाना विरमणीयमिति भावः ॥ सू० १२ ॥

પૃથ્વીકાય કી રક્ષા કે અનેક પ્રદારો મેં સે એક કા વર્ગન
 કરતે હૈ:-‘સસરક્ત’ હત્યાદિ ।

यदि मधिर रज से हाय पैर स्वरहे हो उस समय भ्रामन
 भादि के ऊपर बैठे तो वह असमाधि स्थान के दोष का भागी होता है ।

यहाँ यह शंका होती है कि:-ऊपर लिखी हुई क्रिया से
 कैसे असमाधि होती है? उत्तर है कि—प्राणानिपातस्वरूप जीवहिंसा
 असमाधि के रूप में परिणत होती है । इस सूत्र में रजरूप पृथ्वी
 काय से अप्काय वगैरह पञ्चकाय का भी ग्रहण समझना चाहिये ।
 अतः पटकाय की रक्षा अवश्य कर्तव्य होने से उन कायों की रक्षा
 न होने पर-छ जीवनिकाय की हिंसा होने पर असमाधि स्थान का
 दोष होना है । अतः समाधि की इच्छा करने वाला मुनि छह प्रकार
 के जीवों की विराधना से दूर रहे ॥ सू. १५ ॥

પૃથ્વી કાયની રક્ષાના અનેક પ્રકાર માટે એક જ વર્ગન કરે છે -

‘સસરક્ત’ હત્યાદિ એ સજિવ રજથી કામ પગ ખમ્મજેલા હોય તે વખતે
 આશ્રન આદિના ઉપર બેસે તે તે અસમાધિસ્થાનના દોષના ભાગી થાય છે

અહીં એ શંકા થાય છે કે ઉપર લખેલી ક્રિયાથી અસમાધિ કેવી રીતે થાય છે
 જવાબ એ છે કે - પ્રાણુતિપાતસ્વરૂપ જીવહિંસા અસમાધિના રૂપમાં પરિણમ પામે છે,
 આ સૂત્રમાં રજરૂપ પૃથ્વીકાયથી અપ્કાય અદિ પચ્ચકાય નું પણ ગ્રહણ સમજાવેલું
 એમજો તેથી પૃથ્વીકાયની રક્ષા એ અવશ્ય જનવ્ય થવાથી તે કાયોની રક્ષા ન થતાં
 છજીવનિકાયની કિંવા કયાથી અસમાધિસ્થાનનો દોષ લાગે છે માટે સમાધિની ઇચ્છા
 કરવાવાળા મુનિએ છ પ્રકારના જીવોની વિરાધનાથી દૂર રહેવું (સૂ. ૧૫)

મૂલમ્-સદ્કરે ॥ સૂ. ૧૬ ॥

છાયા-શબ્દકરઃ ॥ સૂ. ૧૬ ॥

ટીકા-‘સદ્કરે’ इति-શબ્દ-રાત્રેઃ પ્રથમપ્રહરાનન્તરમારમ્બ્યાઽઽમૂર્યોદયં ગાઠમુલ્લાપં કર્તુ શીલમસ્યેતિ શબ્દકરઃ, સોઽસમાધિસ્થાનદોષભાગ્ભવતિ ।

અર્થે ભાવઃ-વન-વસત્યાદી દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલભાવં વિજ્ઞાય શબ્દોચ્ચારણં કર્તવ્યં, યતો વસતૌ રુગ્નાદ્યવસ્થાયાં જનાનાં નિદ્રાદિભદ્નાદ્, વને ચ ગાઠશબ્દશ્રવણેન પક્ષ્યાદીનાં ભયાન્ન સ્વ-પર-વિરાધનાસમ્ભવઃ ॥ સૂ. ૧૬ ॥

મૂલમ્-ઘંઘ્રકરે ॥ સૂ. ૧૭ ॥

છાયા-ઘંઘ્રકરઃ ॥ ૧૭ ॥

ટીકા-‘ઘંઘ્રકરે’ इति-યેન યેન ગણસ્ય સંઘસ્ય વા ભેદો ભવતિ તદ્ઘા-પકોઽસમાધિસ્થાનદોષભાગ્ભવતિ, તાદૃશશબ્દપ્રયોગેન ચતુર્વિધસદ્ધે છેદભેદસમ્ભવ-સ્તેન મહાનનર્થઃ સ્યાદતો ભેદોત્પાદકશબ્દો નોચ્ચારણીયઃ ॥ ૧૭ ॥

‘સદ્કરે’ इत्यादि । रात के प्रथम प्रहर के बाद से लेकर सूर्योदय तक जो बहुत जोरसे शब्द करता है वह असमाधि दोषका भागी होता है । आशय यह है कि-वन और वसति में द्रव्य क्षेत्र काल और भाव को जानकर शब्द का उच्चारण करना चाहिये । क्योंकि कि वसति में रुग्णादि अवस्थामें मनुष्यों की निद्रा का भङ्ग हो जाने से और वन में बड़ा शब्द सुनने पर पक्षी आदि को भय होने से स्वविराधना और परविराधना का सम्भव होता है ॥ सू. १६ ॥

‘ઘંઘ્રકરે’ इत्यादि । जिससे गणका अथवा संघका भेद उत्पन्न हो उसे घंझा कहते हैं उसे करने वाला अर्थात् घंझावाक्य बोलने वाला

‘સદ્કરે’ इत्यादि रात्रिना प्रथम प्रहरनी पक्षीथी लघ्नि सूर्योदय सुधी ने बहुत जोरसे शब्दोच्चार करवाभा आवे तो ते असमाधिदोषना लागी थाय छे आशय जे छेके वन अने वसतिमां द्रव्य, क्षेत्र, काल तथा लावने लक्ष्मीने शब्दनु उच्चारण करवुं जेष्ठजे केभके-वसतीमा रुग्ण आदि अवस्थाभा मनुष्योनी निद्राना भङ्ग थछ जवाथी, तथा वनमा जेरथी अवाज सलगाताज पक्षी आदिने लय थछ जवाथी स्वविराधना तथा परविराधनाना सभाव रह्ये छे (१६)

‘ઘંઘ્રકરે’ इत्यादि जेनाथी गणुना अथवा संघना खेद उत्पन्न थाय तेने घंझा कह्ये छे. ते करवावाणा अर्थात् अर्जवाक्य बोलवावाणा मुनि असमाधि दोषना लागी थाय छे

મૂલ્ક—કલ્હકરે ॥ સૂ૦ ૧૮ ॥

છાયા—કલ્હકર: ॥ ૧૮ ॥

ટીકા—‘કલ્હકરે’ इति—कल्हो वाग्युद्धं वाचिक मण्डनमित्यर्थ, तत्क
रणाशील, अप्रशस्तक्रोधाद्यौदयिकभाषणशतः कल्हकरणशीलोऽसमाधिस्थानदोष
मागमयति । अर्थ भावः—

यथा—मृत्तिवाग्वनने गर्तो भवति, स गर्तः स्वपरनिपतनाय, सूक्ष्मोऽपि
रजःकणो नेत्र निपतितः सन् दृष्टिविधाताय, छद्मुरोऽपि विपकृष्टको महावेदनायै
भवति, तथैव छद्मुरोऽपि कल्होत्पादक शब्द काणिकभूपमहिषीपद्मावतीशब्द
वमहानयाय नायते, अतः समाधिच्छिन्ना सर्वथा शान्तिजनकशब्दमापकेण
मुनि असमाधि दोष का भागी होता है । ऐसे शब्द प्रयोग से चतुर्विध
संघ में छेद भेद होजाता है । और उससे बड़ा अनर्थ हो सकता
है । अतः भेद की उत्पत्ति करने योग्य शब्दों को नहीं बोलना
चाहिये ॥ सू १७ ॥

‘कल્હકર’ इत्यादि । कल्ह शब्द का अर्थ वाग्युद्ध है । क्रोधादिक
अप्रशस्त औदयिक भाषके वश से कल्होत्पादक शब्द बोलने वाला अ
समाधिस्थान के दोष का भागी होता है । जैसे मिट्टी खानेसे सूझा होना
स्वभाविक है । और वह स्व-पर के गिरने गिराने में कारण होता है ।
छोटा रजकण यदि नेत्रमें गिरता है तो वह दृष्टविधातक बनता है ।
छोटा भी जहरीला कांटा यही वेदना-बड़ा दुःख देता है । इस तरह
से थोड़ा भी कल्ह उत्पन्न करने वाला शब्द कोणिकराज की महा-
रानी पद्मावती के शब्दके समान महान अनर्थकारी निपटता है ।

એવા શબ્દ પ્રયોગથી ચતુર્વિધ અવર્મા ઉદ્ભવે છે તથા તેનાથી બારે અનર્થ
થઈ શકે છે, તે માટે બોલની ઉત્પત્તિ કરવા યોગ્ય શબ્દો ન બોલવા બોધ્યો. (૧૭)

‘કલ્હકરે’ ઇત્યાદિ કલ્હ શબ્દનો અર્થ વાગ્યુદ્ધ છે ક્રોધાદિકને ઉત્પન્ન કરનાર
અપ્રશસ્ત ભાષને વશ થઈ કલ્હ પેદા થાય એવા શબ્દ બોલનાવાળા અસમાધિ સ્થાનના
દોષના ભાગી થાય છે જેમકે—માટી ખેંદવાથી ખાડો થાય એ સ્વાભાવિક છે અને તે
વજરને પડવા પાડવામાં કાણુ બને છે નાનું રજકણુ એ આખા પડે તો તે દ્રષ્ટિવિધાતક
બને છે નાનો પપ્પ ઝેરીથી કાંટો ભરે વેદના અને બહુ દુઃખ દે છે એ રીતે થોડો
પપ્પ કલ્હ ઉત્પન્ન કરવાવાળો શબ્દ દોષિકરાજની મહારાણી પદ્માવતીના શબ્દની પેઠે
મહાન અનર્થકારી નીપટે ॥ એટલા માટે અમાધિ પ્રાપ્તકરવાળા મુનિએ અર્થ

भवितव्यम्, शान्तिजनकशब्दोच्चारणेन घोरघटाविघटनेन सूर्य इवाऽऽत्मगुणगणः प्रकाशते । इति ॥ सू० १८ ॥

मूलम्-सूरप्पमाणभोई ॥ सू० १९ ॥

छाया-सूरप्पमाणभोई ॥ १९ ॥

टीका-‘सूरे’ त्यादि । सूरप्रमाणभोजी-सूर्योदयात्सूर्यास्तगमनं यावदन्नपानव्यवहारी, सूर्योदयात्सूर्यास्तगमनकालपर्यन्तं पुनः पुनरानीय भोजनशील इत्यर्थः, अयं भावः-अपरिमितभोजनेन समाधिर्न लभ्यते, अतोऽन्तप्रान्ताद्याहारो निर्दोषोऽपि प्रमाणेन कार्यः । प्रमाणाधिकाऽऽहारेण विषूचिकादिरोगवृद्धि-स्वाध्यायादिकाऽभाव - स्वविराधना - संयमविराधनारूपाऽसमाधिस्थानप्राप्तिः सम्भवति ॥ सू० १९ ॥

इसलिये समाधि प्राप्त करने वाले मुनि को चाहिये कि सर्वथा शान्ति-कारक शब्दों का उच्चारण करे । शान्तिजनक शब्द बोलने से जैसे सूर्य बादलों की घोर घटा के दूर होने पर प्रकाशित होता है वैसे ही आत्मगुण प्रकाशित होजाते हैं ॥ सू १८ ॥

‘सूर०’ इत्यादि । सूर्य के उदय से लेकर सूर्य के अस्तपर्यन्त जो मुनि भोजनको बारंवार लाकर खाने पीने का व्यवहार करता है, वह असमाधि-स्थान के दोष का भागी बनता है । तात्पर्य यह है कि-बिना प्रमाण के भोजन करनेसे समाधि मिलती नहीं । अतः अन्नपानादि आहार निर्दोष होने पर भी प्रमाणसे करना चाहिये । प्रमाण से अधिक आहार करने से विषूचिकादि (संग्रहणी आदि) रोगों की वृद्धि होती है । स्वाध्याय आदि हो सकता नहीं । और स्वविराधना संयम-

शान्तिकारक शब्दोंनु उच्चारण करु जोधजे शान्तिजनक शब्द बोलपाथी जेभ सूर्य वादणी घोरघटाथी दूर होवाथी प्रकाशित थाय छे तेवीज रीते आत्मगुण प्रकट थय नय छे (सू० १८)

‘सूर०’ इत्यादि. सूर्यना उदयथी भाडीने सूर्यना अस्त पर्यन्त जे मुनि भोजनने बार बार लव आवीने जावापीवानो व्यवहार करे छे ते असमाधिस्थानना दोषने भागीजनेछे तात्पर्य जे छे के-प्रमाण बिनानु भोजन करवाथी समाधी भजती नथी भाटे अन्न पान आदि आहार निर्दोष होय तो यणु प्रमाणपर करवे जोधजे प्रमाणथी वधारे आहार करवाथी विषूचिकादि (मण्डूकी आदि) रोगनी वृद्धि थाय छे.

मूलम्-एषणाऽसमिष्ट आधि भवड ॥ सू० २० ॥

छाया-एषणाऽसमितिमापि भवति ॥ सू० २० ॥

रीका-‘एषणे’ स्यात् । एषणाऽसमित - एषणां=निर्दोषमिष्टादेर एषणम्

सम्पत् इतः=प्राप्त समितः, न समिताऽसमितः=निर्दोषमिष्टादिग्रहणे पण्डित
धीपवर्जिनोऽसमाधिदापमाभवति ।

अथ भाव - राक्षसादारव्यपाशोपाध्यादिकं यन्मुक्तं साधुमिरेषण्यैव
प्राप्तम् । अथवाऽनेषणायाऽऽहारादिवस्तुग्रहणेऽसमाधिस्थानदापमाभवति । तथा
एषणाममिति सम्पत् तत्परताविरहणं पटुजीयनिकायानुरूप्यायां न्यूनताऽप्यवति ।
यत - एषिदपि किञ्चिद्वस्तु यदा ग्रहीतुं याति तत्र यदि ‘इदं सदापं निर्दोषं च’ ति

विराधना रूप असमाधिस्थानकी प्राप्ति होती है ॥ सू० १९ ॥

‘एषणा’ इत्यादि । एषणा का अर्थ होता है दोषरहित भिक्षा
आदि की ग्राह, उसमें असमित-अमावधान अर्थात् निर्दोष भिक्षा
आदि ग्रहण करने में पण्डितजीपरहित मुनि असमाधिदोषका भागी
होता है । तात्पर्य यह है कि -

मय-अहार यन्न पात्र और उपाश्रय आदि वस्तुका स्वीकार
एषणा से ही करना चाहिये । अथवा अनेपणीय आहारादि वस्तुका
ग्रहण करने पर असमाधिस्थानदोष का भाग्य होना पड़ता है ।
एषणाममिति में मयथा तत्पर न रहेने से पटुजीयनिकाय की अतु
रूप्यामें न्यूनता आसानी है । कोई भी मुनि कोई वस्तु का छेन को
जाना है तब यदि ‘यह हाथ पाशो है या निर्दोष’ एसा अन्यएषण
स्वाध्याय आदि मय ग्रहणे नही तथा स्वविशेषण अवमविशेषण रूप असमाधि
स्थानकी प्राप्ति मय है (सू० १६)

‘एषणा’ अन्वयिरे एषणानो अर्थ था च दोषरहित भिक्षा आदिनी ग्रह
नेर्षा असमित असमाधन अर्थन निर्दोषमि ॥ आदि प्रहण्ये एषणा पण्डितजीपरहित
मुनि असमाधि देवता काही था च तात्पर्य के है -

मय-अहार यन्न पात्र तथा उपाश्रय आदि वस्तुना स्वीकार एषण सीव
होने केम नदिना अनेपणीय अहार आदि वस्तुना अहण्ये एषणा असमाधि
स्थान देवता काही था च तथा एषणाममितिमा मयथा तत्पर न रहेना
पटुजीयनिकाय अतु रूप्या अन्वयिरे एषण मुनि असमाधि
वस्तुना देवता काही था च है के आ देवता ही है निर्दोष है नही अन्य

नाऽन्वेपयति तदा एषणां विना पदार्थग्रहणेन षड्जीवनिकायानुकम्पाविरहो भवति । यथौषधाशिनः पथ्यसेवनेनैव नैरुज्यं, तथैव मुनेरपि एषणयैवाहारादि-ग्रहणेन चारित्रशुद्धिः, तथाऽऽत्मशुद्धिः, तथा च समाधिप्राप्तिः, तथा च तपः-संयमाराधनं, तेन च शुक्लध्यानं, तेन ज्ञानाद्यनन्तचतुष्टयमाविर्भवति, तेन यथा-ख्यातचारित्रं, तेन सकलकर्मक्षयस्तेन च मोक्षः । अत एषणायां मुनिना सय-त्नेन भाव्यमिति ॥ सू० २० ॥

उपसंहारम्नाह—‘एष’ इत्यादि ।

मूलम्—एष खलु थेरेहिं भगवंतेहिं वीसं असमाहिट्टाणा पण्णत्ता त्ति वेमि ॥ सू० २१ ॥

नहीं करता है तो एषणा विना पदार्थ ग्रहण करने से षड्जीवनि-काय के प्रति अनुकम्पाका अभाव हो जाता है । जैसे औषध सेवन करने वाला पथ्य का पालन करता है तो रोगमुक्त होता है । वैसे ही मुनिका एषणा से ही निर्दोष आहार आदि ग्रहण करने पर चारित्र शुद्ध होता है । चारित्रशुद्धि से आत्म-शुद्धि होती है । आत्मशुद्धि से समाधि की प्राप्ति होती है । उससे तप संयम का आराधन होता है । उससे शुक्ल ध्यान होता है । उससे ज्ञान आदि अनन्त चतुष्टय का उदय होता है । उससे यथा-ख्यात चारित्र होता है उससे सकल कर्मों का क्षय होता है, और उससे मोक्ष होता है । इसलिये मुनि एषणा में प्रयत्नशील होवे ॥सू. २०॥

पण्णा (तपास) न करतो होय तो ओषण्णाविना पदार्थ ग्रहण करवाथी षड्जीवनिकायना प्रतिअनुकपाणे अभाव थध जाय छे जेभडे—औषध सेवन करवावाणो पथ्यनु पालन ग्रहण करे छे तो रोगमुक्त थाय छे. तेवीज्जी रीते मुनिनीओषण्णाथीज्जी निर्दोष आहारआदि करवाथी चारित्रशुद्धि थाय छे चारित्रशुद्धिथी आत्मशुद्धि थाय छे आत्मशुद्धिथी समाधि प्राप्त थाय छे तेनाथी तप संयमनु आराधन थाय छे तेनाथी शुक्ल ध्यान थाय छे तेनाथी ज्ञान आदि अनन्त चतुष्टयने उदय थाय छे तेथी यथाख्यात चारित्र थाय छे, तेनाथी सकलकर्मोना क्षय थाय छे, तथा तेनाथी मोक्ष थाय छे ओ भाटे मुनिओ ओषण्णाभा प्रयत्नशील थवुं (सू० २०)

छाया-एतानि ननु स्थविरैर्भगवद्विभिन्नैश्चित्समाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि,
इति प्रचीमि ॥ २१ ॥

टीका-‘एतानी’ ति । ‘एतानी’ स्यात्त्रिपदानां व्याख्या सुगमा ॥ सू० २१ ॥

॥ इति धी-विश्वविख्यात-जगद्विष्णु-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशमापाकमित्तमित्त
कलापासापक-प्रसिद्धदगधपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-वादिमानमर्दक-धीशाहस्रम-
पतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-‘जैन शास्त्राचार्य’-पद्मपित्त-कालापुरराज
गुरु-बाळप्रसाधारि-जैनाचार्य-जैनधर्मविवाकर-पूज्यधी-घासीछाल-
प्रतिविरचितायां श्रीदशाधृतस्कन्धसूत्रस्य मुनिहर्षिण्याख्यायां व्या-
ख्यायाम्-असमाधिस्थाननामकं प्रथममध्यायनं समाप्तम् ॥ १ ॥

अध्ययन का उपसंहार करते हुए सुधर्मास्वामी कहते हैं:-
‘एए’ इत्यादि ।

हे जन्मू ! ये पूर्वोक्त जो बीस असमाधिस्थान स्थविर भग-
वानने कहे हैं वे मैं तुम्हें कहता हूँ ॥ सू० २१ ॥

मुनिहर्षिणी टीका के हिन्दी अनुवाद में

‘असमाधिस्थान’ नामका प्रथम

अध्ययन समाप्त हुआ ॥ १ ॥

अध्ययनको उपसंहार करता सुधर्मा स्वामी कहते हैं:- ‘एए’ इत्यादि
हे जन्मू ! आ उपर कहलाये जो बीस असमाधिस्थान स्थविर भगवानने कहा
उ ते हूँ तने कहूँ छ (२१)

मुनिहर्षिणी टीकाना गुजराती अनुवादार्थ

‘असमाधिस्थान’ नामक प्रथम

अध्ययन समाप्त થયું (१)

॥ अथ शवलदोषं द्वितीयमध्ययनम् ॥ २ ॥

प्रथमाध्ययनेऽसमाधिस्थानानि कथितानि, तन्सेविनां शवलदोषप्राप्तिर्भवतीत्यतो द्वितीयाध्ययने एकविंशतिं शवलदोषान् प्ररूपयन्नाह—‘सुयं मे’ इत्यादि ।

अथवा असमाधिस्थानानि निषेवमाणः शवलो भवति । अथवा शवलत्वस्थानेषु स्थितस्याऽसमाधिर्भवति, अतोऽसमाधिस्थानपरित्यागाय शवलत्वस्थानानि परिहरणीयानीत्यनेन सम्बन्धेनाऽऽयातस्याऽस्य शवलाध्ययनस्य व्याख्यानं प्रस्तूयते—‘सुयं मे’ इत्यादि ।

मूलम्—सुयंमे आउसं तेणं भगवया एवमक्खायं, इह खलु थेरेहिं भगवंतेहिं एगवीसं सबला पणत्ता । कयरे खलु ते थेरेहिं भगवंतेहिं एगवीसं सबला पणत्ता ? । इमे खलु ते थेरेहिं भगवंतेहिं एगवीसं सबला पणत्ता, तं जहा—

अथ शवल नामका दूसरा अध्ययन ॥ २ ॥

प्रथम अध्ययन में असमाधिस्थानों का निरूपण किया है, असमाधिस्थान के सेवन से शवल दोष की प्राप्ति होती है, अतः प्रथमाध्ययन से संबंध होने पर इस दूसरे अध्ययनमें इक्कीस शवल-दोषों का वर्णन करते हुए कहते हैं—‘सुयं मे’ इत्यादि ।

अथवा—असमाधिस्थानका सेवन करने से शवल दोष का भागी होता है । अथवा—शवल स्थान में रहनेसे असमाधि होती है इसलिये असमाधिस्थान का त्याग करने के लिये शवल स्थान का परित्याग करना चाहिये, इस सम्बन्ध से उपस्थित इस शवलाध्ययन की व्याख्याका आरम्भ करते हैं—‘सुयं मे’ इत्यादि ।

अथ शण्ड नामनुं णीणु अध्ययन ॥ २ ॥

प्रथम अध्ययनमा असमाधि स्थानानु निरूपणु कर्तुं छे, असमाधिस्थानना सेवनथी शण्ड दोषनी प्राप्ति थाय छे तेथी प्रथम अध्ययननी साथे सणध होवाथी आ णीण अध्ययनमा ओकवीस शण्ड दोषानु वण्णुन करता छे—‘सुयं मे’ इत्यादि

अथवा — असमाधिस्थाननु सेवन कवाथी शण्ड दोषना भागी थाय छे अथवा शण्ड स्थानमा गेवाथी असमाधि थाय छे आ माटे असमाधिस्थाननो त्याग करवा माटे शण्ड स्थाननो परित्याग कवा जेधजे आ सणधना डारणुथी आ शण्ड अध्ययननी व्याख्यानो आरल करे छे—‘सुयं मे’ इत्यादि

છાયા-શ્રુત મયા આયુષ્મન્ ! તેન મગધતૈશ્વમાશયાતમ્-ઈહ સ્વલ્લ સ્પ
વિરૈર્મગધક્ષિરેફવિશ્વતિઃ શ્વભાઃ મદ્દત્તા, કતરે સ્વલ્લ તે સ્પવિરૈર્મગધક્ષિરેફ
વિશ્વતિઃ શ્વભાઃ મદ્દત્તાઃ । । રમે સ્વલ્લ તે સ્પવિરૈર્મગધક્ષિરેફવિશ્વતિઃ શ્વભાઃ
મદ્દત્તાઃ । તથાયા-

ટીકા-પ્રતેષાં વ્યાસ્યાનં માગત્ । શ્વલસ્વરૂપં નિરૂપ્યતે-શ્વલ-કર્ણુર
ચારિત્રં યૈઃ ક્રિયાવિશેષેનિમિત્તપૂતૈઃ સમ્પદ્યતં તે ક્રિયાવિશેષાઃ શ્વભા ઉચ્ચન્તે,
શ્વભાઃ સન્ત્યેષામિત્યર્થેઽર્થેઆદિત્વાદશ્વમત્યયે કૃતે શ્વભાઃ-શ્વમવન્તઃ-ચારિત્ર-
કર્ણુરતાસમ્પાદકક્રિયાવિશેષવન્તઃ સાધયોઽપિ શ્વભા મળ્યતે ।

શ્વભો દ્વિવિધો દ્રવ્યમાવમદાત્ । તથ દ્રવ્યશ્વભોઽશ્વગણાદિપુ કર્ણુરવર્ણં
તથા પ્રસિદ્ધઃ । માશ્વશ્વભા મુનિવ્રતેષુ સંભ્રમ્નોઽતિક્રમ-વ્યતિક્રમાઽતિચારુતા
દોષવિશેષ' । તપ્રાતિક્રમઃ-આપાદનાદિદોષદૂષિતશ્વભોગનિમન્નજ્યે કૃતે સતિ

इसका व्याख्यान प्रथम सूत्र की तरह समझ लेना ।

શાવલ કે સ્વરૂપ કા નિરૂપણ કરતે હૈં - જિન ક્રિયાઓ કે
નિમિત્ત સે ચારિત્ર શાવલ - કર્ણુર હોતા હૈં વન ક્રિયાઓ કો શ્વલ
કહતે હૈં । 'શાવલ હૈં જિનકો' હસ અર્થ મેં શાવલ શબ્દ સે 'અર્શ
આદિ' હસ સૂત્રસે અષ્ પ્રત્યય કરને પર 'શ્વભાઃ=શ્વલવાલે=ચારિત્ર
કર્ણુર કરને ઘાલી ક્રિયાઓં વાલે સાયુ' યહ અર્થ નિકલતા હૈં ।

શ્વલ દ્રવ્ય ઔર માશ કે મેદસે દો પ્રકાર કા હોતા હૈં દ્રવ્ય
શ્વલ ઘોડા ઔર ગૌ આદિ મેં કર્ણુર વર્ણ (ચિત્રવર્ણ) સ્વરૂપ સે
પ્રસિદ્ધ હૈં । માશશ્વલ મુનિવ્રત મેં અતિક્રમ વ્યતિક્રમ ઔર અતિ-
ચાર રૂપ સે રહને વાલા દોષવિશેષ હૈં । જનમેં સે અતિક્રમ-કિસી

આનુ બ્યાખ્યાન પ્રથમ સૂત્રની જેમ સમજ લેવું.

શ્વલના સ્વરૂપનું નિરૂપણ કરે છે-જે ક્રિયાઓના નિમિત્તથી આસ્તિ શ્વલ-
કર્ણુર થાય છે તે ક્રિયાઓને શ્વલ કહે છે 'શ્વલ ॥ જેને' એવા અર્થમાં શ્વલ
શબ્દથી 'અર્શ આદિ' આ સૂત્રથી અષ્ પ્રત્યય કરવાથી 'શ્વભાઃ=શ્વલ વાલે
આસ્તિ કર્ણુર કરવાવાળી ક્રિયાઓ કરવાવાળા સાયુ એવા અર્થ નીકળે ॥

શ્વલ દ્રવ્ય તથા શાવન કોટથી બે પ્રકારના થાય છે દ્રવ્યશ્વલ થોડા તથા
ગામ આદિના કર્ણુર વર્ણ (ચિત્રવર્ણ) સ્વરૂપથી પ્રસિદ્ધ છે. શાવશ્વલ મુનિવ્રતના
અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ તથા અતિચાર રૂપથી શ્વલવાળા દોષવિશેષ છે તેમાંથી અતિક્રમ-

तत्स्वीकारे भवति १ । पात्रं गृहीत्वा तदर्थं गमने यावन्न गृहीतं तावद् व्य-
तिक्रमः २ । दातुगृहं गत्वा तत्समादाय स्वस्थानं समागतो यावद् गलत्रिल्यादयो
नावतारयति तावदतिचारः ३ । भुक्ते तु अनाचारः सर्वथा भङ्गरूपो भवति ।
यथा—दर्पण एकस्मिन् देशे यदा मलिनो भवति तदा मलिनप्रदेशमात्रं संशो-
ध्यते । यदा तु सर्वोऽपि मलिनो भवति तदा सर्वोऽपि संशोध्यते । यत एक-
देशमलिनो दर्पणः आकृतिग्रहणे सम्यक् समर्थो न भवति, सर्वथा मलिनस्तु-
आकृतिग्रहणे सर्वथा समर्थो न, तथैव चाग्निदर्पणोऽपि देशमलिनः सर्वमलिनो
वा न मोक्षसाधको भवति । इति ॥

व्यक्तिने साधु को अपने घर भोजन के लिए निमन्त्रण दिया, उस
निमन्त्रण को स्वीकार करना अतिक्रम दोष कहा जाता है १ ।

व्यतिक्रम—पात्र को लेकर उसके लिये गया जब तक ग्रहण
नहीं करता है तब तक व्यतिक्रम दोष कहा जाता है २ ।

अतिचार—देने वाले के घर पर जाकर अशनादि लेकर अपने
स्थानमें आने के बाद जब तक गले के नीचे नहीं उतारता है तब
तक अतिचार दोष होता है । अशनादि का भोगना सर्वथा भङ्गरूप
अनाचार दोष होता है । जैसे दर्पण एक में मलिन होता है तब
मलिन प्रदेश मात्र को शुद्ध करते हैं, जब सम्पूर्ण दर्पण मलिन हो-
जाता है तब सम्पूर्ण दर्पण की शुद्धि करते हैं, क्यों कि असुक्त देश
में मलिन दर्पण आकृति का ग्रहण करने में ठीकसा समर्थ होता
नहीं और सर्वथा मलिन दर्पण सर्वथा समर्थ नहीं होता है । इस

अथ व्यक्तिने साधुने पोताने घेर भोजन माटे निमन्त्रण आभ्यु आ निमन्त्रणुने
स्वीकार करवो ते अतिक्रम दोष कडेवाय छे (१)

व्यतिक्रम - पात्रने लधने ते माटे गया पाणु न्या सुधी अडणु करता नथी
त्या सुधी व्यतिक्रम दोष कडेवाय छे (२) अतिचार—देवावाणाने घेर लधने अशन
आदि लधने पाछा पोताने स्थाने आव्या आढ न्या सुधी ते गणानी नीचे नथी
उतरतु त्या सुधी अतिचार दोष कडेवाय छे (३) अशन आदिने भोग करवो अ
सर्वथा लगडप अनाचार दोष कडेवाय छे. नेम दर्पणुने असुक्त लाग मलिन थाय
तो तेडला मलिन लागने शुद्ध करवो पडे छे अने ने आभु दर्पणु मलिन थाय तो
आभा दर्पणुने शुद्ध करवु पडे छे केमडे दर्पणुने असुक्त लाग मलिन रडेवाथी
आकृति अडणु अरापर करी शकती नथी तेमज आभुय दर्पणु मलिन होय तो

અથ શ્વસ્રોપાન્ દર્શયતિ—‘હત્યકમ્મ’ इत्यादि ।

મૂલમ્—હત્યકમ્મ કરેમાણે સ્થલે ॥ સૂ. ૧ ॥

છાયા—હસ્તકર્મ કુર્વન્ શ્વલ ॥ ૧ ॥

ટીકા—‘હત્યકમ્મ’—इत्यादि । वेदधिकारसेवन इस्तादिप्रयोगेण कर्त्तुं उप
लक्षणात्—उदन्यैः कारयन् कर्त्तुं नमनुमोदयन् वा श्वस्रो भवत्येकः ॥ सू. १ ॥

મૂલમ્—મેટ્ટુણ પઢિસેવમાણે સ્થલે ॥ સૂ. ૨ ॥

છાયા—મેયુન પ્રતિસંવમાનઃ શ્વલઃ ॥ ૨ ॥

ટીકા—‘મેયુન’—मित्यादि । सुगममिदम् ।

અતિક્રમમ્પતિક્રમાઽતિચારૈરશ્રિતયમંવ મનુષ્ય—તિર્યક્સમ્પન્ચિ શ્વલસ્વપ્ન,
અનાચારે વુ સર્વમજ્ઞ ॥ સૂ. ૨ ॥

મૂલમ્—રાઙ્મોયણમુજમાણે સ્થલે ॥ સૂ. ૩ ॥

છાયા—રાત્રિમોજન મુજ્ઞાનઃ શ્વલઃ ॥ ૩ ॥

રીતિ સે ચારિત્ર-વર્ણન શ્રી અમુક દેશમાં મલિન હોને પર ઓર
સમ્પૂર્ણ મલિન હોને પર મોક્ષ લેને ચાલા નહીં હોતા હૈ ।

અથ શ્વલ લોપોં ન્નો કહતે હૈ—‘હત્યકમ્મ’ इत्यादि ।

હસ્તક્રિયા કરને ચાલા દૂસરાં સે કરાનેચાલા ઓર કરતે હુપ દૂસરાં
કા અનુમોદન કરને ચાલા શ્વલ લોપ કા ભાગી બનતા હૈ ॥ સૂ. ૧ ॥

‘મદુગં’ इत्यादि । इमं सूत्रं का अर्थ सुगम है ।

અતિક્રમ, પ્યતિક્રમ, ઓર અતિચાર દ્વારા ક્રિયા હુઆ મૈયુન
મનુષ્ય તિર્યક્ સમ્પન્ચિ હોને પર શ્વલલોપયુક્ત હોતા હૈ । યદિ અના
ચાર દ્વારા સેવન ક્રિયા જાય તો સર્વથા વ્રતમજ્ઞ કહા જાના હૈ ॥ સૂ. ૨ ॥

સર્વથા અજ્ઞ કરી શકાતી નથી. કોવીજ રીતે આત્મિકર્મણુ પણ અમુક દેશમાં મલિન
થવાથી અથવા સંપૂર્ણ મલિન થવાથી મોક્ષ આપવાવાળા થતા નથી.

હવે શ્વલ લોપો કહે છે—‘હત્યકમ્મ’ इत्यादि.

હસ્તક્રિયા કરવા વાળા, બીજા પાસે કાપવાવાળા તથા બીજા જ કરતા હોય તેને
અનુમોદન આપવાવાળા શ્વલ લોપના ભાગી બને છે (સૂ. ૧)

‘મેટ્ટુગં’ इत्यादि. આ સૂત્રને અર્થ સુગમ છે

અતિક્રમ, પ્યતિક્રમ તથા અતિચાર દ્વારા કરેલ મૈયુન, મનુષ્ય તિર્યક્ શ્વલથી
થતા શ્વલ લોપયુક્ત થાય છે જો અનાચાર દ્વારા સેવન કરવામાં આવે તો સર્વથા
વ્રતમજ્ઞ કહેવાય છે (સૂ. ૨)

टीका—‘रात्रिभोजन’—मित्यादि । सुगममिदं सूत्रम् ॥ सू० ३ ॥

मूलम्—आहाकर्मं भुंजमाणे शबले ॥ सू० ४ ॥

छाया—आधाकर्म भुञ्जानः शबलः ॥ ४ ॥

टीका—‘आहाकर्म’—त्यादि—साधोराकाङ्क्षां मनसि निधाय तदर्थं पद्-
जीवनिकायोपमर्दनं कृत्वा निष्पादितमाहारादिकमाधाकर्म, तद्भुञ्जानः शबलो
भवति । आधाकर्मदोषदूषितमाहारं भुञ्जानो मुनिश्चारित्रादयः पतति, स्वात्मा-
नमधो नरकादौ नयतीति महादोषजनकमेतदाधाकर्मदोषदूषिताहारादिसेवनम् ।
उक्तंचान्यत्रापि संघपट्टकग्रन्थे औद्देशिकभोजनद्वारव्याख्यानानवसरे श्रीजिनवल्लभ-
सूरिणा—

षट्कायानुपमर्द्य निर्दयमृषीनाधाय यत्साधितं,

शास्त्रेषु प्रतिषिध्यते यदसकृन्निस्तृणताधायि तत् ।

गोमांसाद्युपम यदाहुरथ यद् भुक्त्वा यतिर्यात्यथ,—

स्तत्को नाम जिघित्सतीह सघृणः सङ्घादिभक्तं विदन् ॥१॥

‘रात्रिभोजन’ इत्यादि ।

रात्रिभोजन करने वाला शबल दोष का भागी होता है ॥सू० ३॥

‘आहाकर्म’ इत्यादि । साधु के निमित्त—साधु के लिये षट्काय का
उपमर्दन करके बनाये हुए आहार आदि आधाकर्म कहते हैं । उसका
भोजन करने वाला मुनि शबल दोष का भागी होता है । आधाकर्म दोष
से दूषित आहारका भोजन करने वाला मुनि चारित्र्य से पतित होता
है, अपने आत्मा को नरक के तरफ ले जाता है अतः आधाकर्म-
दोषदूषित आहार आदि का सेवन बड़ा दोष उत्पन्न करता है ।
श्री जिनवल्लभ सूरि ने भी अपने संघपट्टक ग्रन्थ में औद्देशिक भोजन-
हार का व्याख्यान करते हुए कहा है किः—

‘रात्रिभोजन’ इत्यादि रात्रिलोचनक रवावाणा शबल दोषना लागी थाय छे (सू० ३)

‘आहाकर्म’ इत्यादि साधुना निमित्त—साधु माटे षट्कायनु उपमर्दन करी बना-
ववाभा आवेला आहार आदिने आधाकर्म कह्ये तनु लोचन करवावाणा मुनि शबल
दोषना लागी थाय छे आधाकर्म दोषथी इषित आहारनु लोचन करवावाणा मुनि
आरित्रथी पतित थाय छे पोताना आत्माने नरकना तन्क लई जाय छे तेथी आधाकर्मदोष
इषित आहार आदिनु सेवन मोटे दोष उत्पन्न करे छे श्री जिनवल्लभ सूरिने पण
पोताना संघपट्टक ग्रन्थमा औद्देशिक भोजन करनु व्याख्यान करता छहु छे के—

साधून् मनसि निधाय पृथिव्यादिपट्टकायोपमर्शनं कृत्वा निष्पादित
माहारादिकं शस्त्रेषु पुनः पुनर्निषिद्धं स्वमान्यगुरुणा तीर्थङ्करनामोपादाय गो
मांसतुल्यं कथितमपि च तीर्थङ्कराणां विविचिनीं दृष्टिमभृतयस्याहस्यमभ्रनादिकं
स्वार्थं निष्पादयन्तः सादरं भुञ्जानाश्च नो भयते, अहो ! कीदृशी तेषां
निम्नसूतेत्ययं विस्तरण ॥ अ० ४ ॥

“पट्टकायानुपमर्शं निर्दयमृषीनापायं यस्मापित,
शास्त्रेषु प्रतिषिध्यते यदमकृन्निम्नं श्लाघायि तत् ।
गोमांसाद्युपमं यदाहृत्य यद् भुक्त्वा यतिर्यात्यय,
स्तत्को नाम जिघ्रिन्मतीह मर्षणः सङ्गादिभक्तं विदन्” ॥१॥ इति ।

मुनि के उद्देश से पट्टकाय की हिंसा करके जो कि शास्त्रों
में अनेक स्थानों में निषिद्ध है ऐसा गोमांसादितुल्य भोजन को
यदि कोई यति खाए तो उसका अच-पतन होता है । ऐसे आचार
कर्मों आहार आदि को पट्टकाय के प्रतिपालक कौन मुनि ग्रहण
कर सकता है ? अर्थात् काह नहीं ॥ १ ॥

तापर्यं यह है कि-साधु के भावका मनमें लाकर पृथिव्यादि
पट्टकाय का आगम्य करके पनाये हुए भयानादि चार प्रकार के
आचारकर्मों आहार का ग्रहण करना मुनि के लिये शास्त्रों में पारिवार
मना किया है । इस आहार को तीर्थङ्कर भगवान का नाम लेकर
स्वमान्य अपने गुरु जिनवन्मसुरिने गोमांस भुक्ष्य पताया है ।

पट्टकायानुपमर्शं निर्दयमृषीनापायं यस्मापित ।

शास्त्रेषु प्रतिषिध्यते यदमकृन्निम्नं श्लाघायि तत् ॥

गोमांसाद्युपमं यदाहृत्य यद् भुक्त्वा यतिर्यात्यय-

स्तत्को नाम जिघ्रिन्मतीह मर्षणं सङ्गादिभक्तं विदन् ॥ १ ॥

मुनिना उद्देश्यी पट्टकाय की हिंसा करके १ आश्रमा अनेक स्थानों निषिद्ध
अनारोक्त ॥ अथ गोमांस आदिभुक्ष्य भोजनन ४ ४५ यति आश्रम तो नेनु अप-
पन्न आय ८ अथ गोमांस आदि आहार आदि, पट्टकायने प्रतिपादक कथे मुनि भय
४ १ अपत्त ४ १ नदि. (१)

तापर्यं ये छ ४-साधुना आपने भनभा गानी पृथ्वी आदि ५ भायना अपर
आदी अनारोक्त अशन आदि आश्रम आश्रमा आश्रमा अश्रम ४२५ ये मुनिने
आश्रम आश्रमा ५४५५ अना ४ ५ छ आश्रम, नीम ४५ अश्रमनु नाम अति
वमान्य पनाया शुद्ध विनयवश्या मुनि गोमांसभुक्ष्य अनारोक्त छ ता पत्त तीय

साध्वर्थं सम्मुखमानीय दीयमानं वा अभिहतमित्यर्थः, भुञ्जानः शवलो भवति॥मू० ६॥

मूलम्—अभिकखणं अभिकखणं पडियाइक्खित्ता णं भुंजमाणे
सवले ॥ सू० ७ ॥

छाया—अभीक्षणमभीक्षणं प्रत्याख्याय खलु भुञ्जानः शवलो ॥मू० ७॥

टीका—‘अभिकखणं’—मित्यादि—अभीक्षणमभीक्षणं=वारं-वारं प्रत्याख्याय=

प्रत्याख्यानं कृत्वाऽऽशनादिकं भुञ्जानः शवलो भवति । अयं भावः

प्रत्याख्यातस्य कस्यचित्पदार्थस्य पुनर्ग्रहणे सत्यमर्यादा परिपहोपसर्ग-
सहनसामर्थ्यधैर्यप्रभृतिगुणानां भङ्गः सम्भवति तटस्थानामन्यसाध्वादीनां चेतसि
साधुमहत्त्वं हासमुपैति, मुनिधर्मोपहासश्च संजायते । एतादृशाऽनियत कार्य-
कार्यकारिणां चारित्र निन्दनीयं भवति, लोकसमक्षं तादृशाऽऽचरणप्रकाशे जनानां

लिये हुए । (४) अणिसिद्धं—एक वस्तु के अनेक स्वामी होने पर सचकी
सम्मति के बिना एक व्यक्ति द्वारा दिये हुए, और (५) आहट्टु-
साधु के लिये सामने लाकर दिये जाने वाले, इन पाँच प्रकार के
आहारों का भोगने वाला शवल दोष का भागी होता है ॥ ६ ॥

‘अभिकखणं २’ इत्यादि वारंवार प्रत्याख्यान करके पदार्थोंका भोग
करने वाला शवल दोषका भागी होता है । तात्पर्य यह है कि—जिसका
पदार्थ त्यागकर दिया हो ऐसे पदार्थोंका पुनःग्रहण करनेसे प्रतिज्ञाकी हानि
परीषहोपसर्गसहनसामर्थ्य और धैर्य आदि गुणों का भंगा होता है ।
मध्यस्थ मुनि आदि के मनमें साधुपनका महत्त्व उठ जाता है । और
मुनिधर्मका हास होता है । इस रीति से नियम रहित कार्य करने
वाले का चारित्र निन्दनीय होता है । जनता में प्रकट हो जाने से

द्वारा अपायेला, तथा (५) आहट्टु=साधुने माटे सामे लावीने आपवामा आपनारा,
अेवा पात्र प्रक्षालना आहारना लोग कृपावाणा शणल दोषना लागी थाय छे (६)

‘अभिकखणं २’ इत्यादि वारंवार प्रत्याख्यान करीने पदार्थोंना लोग करवावाणा
शणल दोषना लागी थाय छे तात्पर्य अे छे अे—अे पदार्थोंना त्याग करी दीये छेय ते पदार्थने
करीने गळण करवाथी प्रतिज्ञानी छानि, पण्डित-उपसर्गसहनसामर्थ्य तथा धैर्य आदि
गुणोंना लाग थाय छे मध्यस्थ मुनि आदिना मनमा साधुपणानु महेत्व ठी नय
छे तथा मुनिधर्मना हास थाय छे आवी गीते नियमरहित कार्य करवावाणानु आदित्र
निन्दनीय थाय छे जनतामा नदरे थय जता जनताना इहयमाथी तेना विश्वास ठी

हीयते । यदि राजा भ्रमणोपासक सम्यग्दृष्टिर्वा स्यात्तथापि तन्निमित्तनिष्पादिताहारो न ग्राह्यः, उपलक्षणान् बहुमूल्यं वस्त्रादिकमपि राजमघनाभ-
ग्राह्यम् । उत्पत्तिवारार्थं निष्पादितस्याऽभाविकस्य शास्त्रनिर्धारितमूल्यवतो वस्त्रा-
देभ्य ग्रहणे काऽपि न सतिः ॥ सू० ५ ॥

मूल्म-कीय वा पामिष वा अच्छिज वा अणिसिद्ध वा
आहहृ दिजमाणं मुजमाणे सवले ॥ सू० ६ ॥

छाया—क्रीत वा पामित्य वा आच्छिन्नं वा अनिसृष्टं वा आहृत्य
दीयमानं युज्जानं चकत् ॥ सू० ६ ॥

टीका—‘कीय’—इत्यादि—क्रीतं=साध्यं मूल्यं गृहीतम् ? । वा=
अथवा पामित्य=साध्यं सुच्छिद्य-उद्धार गृहीत्वा दत्तम् २ । आच्छिन्न=कल्प-
विधिर्यस्य इस्ताद् बलेन गृहीत्वा दीयमानं वा ३ । अनिसृष्टम्=अनेकत्वा-
मिकवस्तुमात्रं विनाऽन्यदीयामिमांशकृत्येन स्वामिना दत्तं वा ४ । आहृत्य=

वाले साधुओं को विपूषिका (हैजा) आदि रोग हो जाने की सम्भा-
वना है । और ब्रह्मचर्य समाधिका नाश होता है । यदि राजा भ्र-
मणोपासक हो अथवा सम्यग्दृष्टि हो तो भी उस के लिये बना हुआ
आहार ग्रहण नहीं करना चाहिये । उपलक्षण से राजमघन से बहु-
मूल्य वस्त्र आदि भी नहीं ग्रहण करना चाहिये । राजाके परिवार
के लिये बनाया हुआ आहार, और शास्त्र में कहा हुआ प्रमाणयुक्त
मूल्यवाला वस्त्र ग्रहण करने में कोई दोष नहीं है ।

‘ कीय ’ इत्यादि

(१) कीयं—मूल्य लेकर लिये हुए । (२) पामिष—उधार लिये
हूए । (३) अच्छिज्जं—कीमी मिर्चल के हाथ से पलपूर्वक छीनकर

जगत्पण साधुओंने विपूषिका (हैजा) आदि रोग भवानी सम्भावना छे तथा ब्रह्मचर्य
समाधिना नाश याय छे जे राजा, भ्रमणोपासक होय अथवा सम्यग्दृष्टि होय तो
पण तेना भाटे जनावेला आहार ग्रहण न करेय जेधर्ये उपलक्षणी राजमघनभांभी
बहुमूल्य वस्त्र आदि ग्रहण न करेय जेधर्ये राजाना परिवार भाटे जनावेला आहार
तथा शास्त्रभां छेला प्रमाणयुक्त मूल्यवाला वस्त्र ग्रहण करेयभां छेय दोष नहीं । (५)

‘ कियं ’ इत्यादि (१) कीयं—मूल्य छेने लीपेला (२) पामिष—उधार लीपेला
(३) अच्छिज्जं—केल निर्जलना दायभांभी जगत्पूर्वक जुगारी लीपेला (४)
अणिसिद्ध—जेक वस्तुना अनेक भांति होवाभी जधानी सभनि बिना जेक अहित

साध्वर्थं सम्मुखमानीय दीयमानं वा अभिहृतमित्यर्थः; भुञ्जानः शवलो भवति ॥ मृ० ६ ॥

मूलम्—अभिक्षणं अभिक्षणं पडियाइक्खित्ता णं भुंजमाणे
सवले ॥ सू० ७ ॥

छाया—अभीक्षणमभीक्षणं प्रत्याख्याय श्वलु भुञ्जानः शवलः ॥ मृ० ७ ॥

टीका—‘अभिक्षण’—मित्यादि—अभीक्षणमभीक्षणं=वारं-वारं प्रत्याख्याय=

प्रत्याख्यानं कृत्वाऽगनादिकं भुञ्जानः शवलो भवति । अयं भावः

प्रत्याख्यातस्य कस्यचित्पदार्थस्य पुनर्ग्रहणे सत्यमर्यादा परिषहोपसर्ग-
सहनसामर्थ्यधैर्यप्रभृतिगुणानां भद्रः सम्भवति तदस्थानामन्यसाध्वीनां चेतमि
साधुमहत्त्वं ह्रासमुपैति, मुनिधर्मोपहासश्च संजायते । एतादृशाऽनियत कार्य-
कार्यकारिणां चारित्र निन्दनीयं भवति, लोकसमक्षं तादृशाऽऽचरणप्रकाशे जनानां

लिये हुए । (४) अणिमिट्ठं—एक वस्तु के अनेक स्वामी होने पर सबकी
सम्मति के बिना एक व्यक्ति द्वारा दिये हुए, और (५) आहट्टु-
साधु के लिये सामने लाकर दिये जाने वाले, इन पाँच प्रकार के
आहारों का भोगने वाला शवल दोष का भागी होता है ॥ ६ ॥

‘अभिक्षणं २’ इत्यादि बारंवार प्रत्याख्यान करके पदार्थोंका भोग
करने वाला शवल दोषका भागी होता है । तात्पर्य यह है कि—जिसका
पदार्थ त्यागकर दिया हो ऐसे पदार्थोंका पुनःग्रहण करनेसे प्रतिज्ञाकी हानि
परीषहोपसर्गसहनसामर्थ्य और धैर्य आदि गुणों का भंगा होता है ।
मध्यस्थ मुनि आदि के मनमें साधुपनका महत्त्व उठ जाता है । और
मुनिधर्म का ह्रास होता है । इस रीति से नियम रहित कार्य करने
वाले का चारित्र निन्दनीय होता है । जनता में प्रकट हो जाने से

कारा अपायेला, तथा (५) आहट्टु=साधुने भाटे सामे लावीने आपवामा आवनारा,
येवा पाय प्रक्षारना आहारना लोग करवावाणा शवल दोषना लागी थाय छे (६)

‘अभिक्षणं २’ इत्यादि बारंवार प्रत्याख्यान करीने पदार्थोंना भोग करवावाणा
शवल दोषना लागी थाय छे तात्पर्य ये छे के—ये पदार्थनो त्याग करी दीधो छाय ते पदार्थने
करीने जडणु करवाथी प्रतिज्ञानी हानि, परिषद—उपसर्गसहनसामर्थ्य तथा धैर्य आदि
गुणोंना लोग थाय छे मध्यस्थ मुनि आदिना मनमा साधुपणानु महत्त्व उठी न्दय
छे तथा मुनिधर्मनो ह्रास थाय छे आवी रीते नियमरहित कार्य करवावाणानु चारित्र
निन्दनीय थाय छे जनतामा जडिं थय जता जनताना हृदयमाथी तेनो विश्वास उठी

मूम्—अतो मासस्स सओ माइट्टाणे करेमाणे सवले ॥सू१०॥

छाया-अन्तो मासस्य श्रीणि मावस्थानानि कुर्वन् शबस ॥ १० ॥

टीका-‘अतो मासस्स’-इत्यादि । मासस्य=एकस्य मासस्य अन्तः=मध्य

श्रीणि मावस्थानानि=मायास्थानानि कुर्वन्=संयमानः शबसो भवति । अयं माव
साधूनां मावस्थानं कदापि न सेवनीयं, परं प्रमादशान्मासाभ्यन्तरे
द्विवारादधिकं यदि भिक्षुत्वस्तत्सेवनं भवत्येव शबमन्त्रं स्यादवति ।

मायायिन आत्मा क्रोध-मान-माया-ममैश्वर्यं कपायैर्युक्तो भवति,
किन्तु स मुनिः सदा इदमत्र चिन्तयति-‘कथयन्त्यः कपायेभ्य मे आत्मा
मुक्तः स्या’-इति । एष परिम्यितो मुनिरकदाऽमीभ्यां विमुच्य यत्र मोहादय
वशात् पुनरेतान् सेवेत तदा तत्कृते नियमित-‘द्विवारादधिकं मायास्थानस्य
सेवनेन सिद्धं शबस्त्वभागी भवती’-इति ॥ सू० १० ॥

इससे अधिक तीसरी बार बार करने वाला मुनि अवश्य दोष का
भागी होता है ॥ सू० ९ ॥

‘अतो मासस्स’ इत्यादि । एक मास के भीतर तीन माया-
स्थान करने वाला मुनि शबल दोष का भागी होता है । आशय यह
है कि-साधुओं को मायासेवन कभी नहीं करना चाहिये । प्रमाद के
कारण यदि एक मास में दो बार से अधिक मायासेवन हो जाय तो
शबल दोषका भागी होता है ।

माया वाले की आत्मा क्रोध, मान, माया और लोभ, इन
चार कपायवाली होती है । परन्तु वह सर्वदा चिन्तन करता है कि-
“मैं कैसे इन कपायों से मुक्त हो जाऊँ” एक बार इनसे मुक्त
होकर यदि माह के उदय से वह पुनः इनको सेवन कर तो उसका
मुनि अवश्य शबल दोषका भागी थाय है (सू ६)

‘अतो मासस्स’ इत्यादि । एक मासनी अर्द्ध त्रय मासास्थानं कर्त्तव्यम्
मुनि शबल दोषका भागी थाय है आशय जो है कि-साधुओंको मायासेवन की
वस्तु न लेनी। प्रमादना कारणशी ने जो मासमा ने वारशी वधारे मायासेवन
कां वाय तो शबल दोषका भागी थाय है

मायावाहानी आमा-क्रोध, मान, माया तथा लोभ, जो चार कपाय वाली
है किन्तु ते सर्वदा चिन्तन करे है कि- दु केवी रीते आ कपायेभी मुक्त कां
मायासेवन उद्यमी ते पाछे तेनु सेवन करे

हृदयजातोऽपि मुनिषु विश्वास प्रचलति, इहाऽपरम च साके घोरदुःखं जायते
अतः प्रत्याग्यातपदार्थानां पुनः स्वीकारः श्रवणस्वादिदोषजनको मुनिना नास्-
लम्बनीय । पुनः पुनः प्रत्याख्यानं गृहीत्वा तत्प्रोटकं सप्तमं श्रवणं ॥५०॥

मूत्रम्—अतो छण्ह मासाण गणाओ गण सकममाणे
सबले ॥ सू० ८ ॥

छाया—अन्तः पष्णां मासानां गणाद्गण सक्रामन् श्रवणं ॥८॥

टीका—‘अतो छण्ह’—इत्यादि । दीक्षादिनमारभ्य पष्णां मासानाम्
अन्तःप्रभ्यन्तरं गणाद्—एक वाचनाऽऽचारक्रियाभ्यपरस्परसापसानेककुम्पमुखाया
गणा गच्छ इति यावत्, तस्मात् स्वाधिष्ठितगणाद् गणं=परगच्छ सक्रामन्=ज्ञाना
प्रर्धमपि गच्छन् मुनिः श्रवणा भवति । अयं भावः—

यदि ज्ञान दर्शन—चारित्र्यदुर्पर्यं प्रचलच्छा स्यात्, स्वर्गणे च तद्वृद्धि
मेवितुं नास्ति, तदा तदर्थं गुरुनिदशेन मुनिः परगणं गन्तुं शक्नोति, परञ्च

जनता क हृदय से उनका चिह्नवाम उठ जाता है । वह इस लोक
और परलोक में घोर दुःख पाता है, इमलिये एक बार जिनका
प्रत्याख्यान किया हा ऐसे पदार्थ पुनः ग्रहण नहीं करना चाहिये ।
बारम्बार प्रत्याख्यान(पञ्चसन्वाण)का मोड़ना मानवों कायल दोष है ॥सू०७॥

“अतो छण्ह” इत्यादि । दीक्षादिन से लेकर छ मास तक एक
गच्छ स दूसरे गच्छ में जान वाला मुनि श्रवण दोष का भागी
होता है । तात्पर्य यह है कि—यदि ज्ञान, दर्शन और चारित्र्य की
वृद्धि के लिये उत्कट इच्छा हो, और अपने गच्छ में उनकी वृद्धि
न हो सकती हो तो गुरु की आज्ञा से दूसरे गच्छ में जा सकता

आय छ ते आ वाक्या तथा परवाक्यां गौर दु अ पाये छ जे भाटे जेकवा नहुं
प्रत्याख्यान कहुं दोष तथा पदार्थने इरीने अन्तु क वा न जे जे बारबार प्रत्या
ख्यान (पञ्चपाणु) ता री जे सागमे श्रवण दोष छे (सू० ७)

‘अतो छण्ह’ इत्यादि

टीका—दिक्पुत्री भाषिने छ मास मुनी जेक अन्तर्भी जीव अन्तर्मा वाचवाक्य
मुनि श्रवण दोषना भागी थाय छ ता पर्यं जे छ छे— जे नान दर्शन तथा चरि
त्रणी वृद्धि भाटे छे कइ प्रत्या दोष अने पापाना अन्तर्मा नेनी वृद्धि न थनी दोष
ने अन्तर्मा अन्तर्भी जीव अन्तर्मा न श्रवण छ पन्नु छ मासनी अन्तर्मा

पण्मासाभ्यन्तरे गच्छान्तरगमनं न श्रेयस्करं, धर्मश्रद्धावृद्धयर्थं गुरुजनपरिचय-
दृढतायै च गुरुकुले तावदवधिनिवासस्याऽवश्यं कर्तव्यत्वात् ॥ सू० ८ ॥

मृत्म्-अंतो मासस्स तओ दगलेवे करेमाणे सबले ॥सू० ९॥

छाया-अन्तर्मासस्य त्रीन् उदकलेपान् कुर्वन् शवलः ॥सू० ९॥

टीका-‘अन्तोमासस्स’-इत्यादि । मासस्य=एकस्य मासस्य अन्तः=मध्ये
त्रीन्=त्रिकृत्वः, उदकलेपान्=असत्यन्यमार्गेऽपि मार्गसमागतनद्याद्युत्तरणरूपान्
कुर्वन् शवलो भवति । अयं भावः—

चातुर्मास्याऽनन्तरमष्टसु मासेषु धर्मप्रचाराय देगविहारो विहित इति
तस्याऽवश्यकर्तव्यत्वेन विचरतां साधूना मार्गे नदीप्रभृतिसमागमे शास्त्रविधिना
तमवतीर्थं गन्तव्यं, परञ्चैकमासाभ्यन्तरे द्विवारं जलाशयावतरणमेतत्सूत्रसम्मतम्,
अतोऽधिकं तृतीयवारं तदवतरणं कुर्वाणो मुनिरवश्यं शवलत्वमासीति ॥सू० ९॥

है । परन्तु छः मास के भीतर दूसरे गच्छ में जाना कल्याणकारक
नहीं है । क्यों कि धर्मश्रद्धा की वृद्धि के लिये और गुरुजन का
परिचय पुष्ट होने के कारण गुरु के समीप छः मास तक रहना अ-
त्यन्त आवश्यक है ॥ सू० ८ ॥

‘अंतो मासस्स’ इत्यादि । एक मास में तीन बार उदकलेप
लगाना अर्थात् दूसरा मार्ग न होने पर भी मार्ग में आई हुई नदी
आदि का उतरना शवल है । तात्पर्य यह कि—चातुर्मास के बाद
आठ मास तक धर्म का प्रचार के लिये साधुओं का विहार सम्मत
है, अतः उस विहार में विचरते हुए साधुओं के मार्ग में नदी आदि
आने पर शास्त्रविहित विधि से पार कर जाना चाहिये । परन्तु एक
मास के भीतर दो बार नदी आदिका पार करना सूत्रसम्मत है ।

गच्छमाज्जु इत्थाणुशङ्क नथी डेमडे-धर्म-श्रद्धानी वृद्धिने माटे तथा गुरुजनना परि-
चय पुष्ट होवाना शरणुथी गुरुनी समीप छ मास सुधी रहेवु अत्यन्त जरूरी छे (सू० ८)

‘अंतो मासस्स’ इत्यादि अेक मासमा त्रणुवार उदकलेप लगाउवे अर्थात्
थीले मार्ग न होय तो पणु मार्गमा आवेली नदी उतरवाथी शयल दोष लागे छे
तात्पर्य अे छे डे- चातुर्मास पछी आठमास सुधी धर्मना प्रचार माटे साधुओना
विहाउ समत छे तेथी तेवा विहारमा विचरता साधुओना मार्गमा नदी आदि
आववाथी शास्त्रविहित विधिथी पाउ करी ज्जु न्नेधअे, परन्तु अेक मासनी अदर अे
वअत नदी आदि पार करवी सूत्रसमत छे तेनाथी वधारे त्रीणुवार पार कवावाणा

મૂસ્મ-અતો માસસ્સ તઓ માહટ્ટાણે કરેમાણે સવલે ॥ સૂ. ૧૦ ॥

છાયા-અતો માસસ્ય શ્રીણિ માતસ્થાનાનિ કુર્વન્ સ્વપ્ન ॥ ૧૦ ॥

ટીકા-‘અતો માસસ્મ’-ત્યાગિ । માસસ્ય=એકસ્ય માસસ્ય અન્તઃ=મન્યે

શ્રીણિ માતસ્થાનાનિ=માયાસ્થાનાનિ કુર્વન્=સેવમાનઃ સ્વપ્નો મચતિ । અય માષઃ સાધુનાં માતસ્થાનં કદાપિ ન સેવનીય, પરં પ્રમાદપશ્ચાન્માસાભ્યન્તરે દ્વિવારાદધિકં યદિ ચિકુન્વસ્તસ્મંચન મચત્તદા સ્વપ્નસ્ય મ્યાદેષેતિ ।

માયાચિન આત્મા ક્રોધ-માન-માયા-લોભૈશ્ચતુર્મિ કપાયૈર્યુક્તો મચતિ, કિન્તુ ત મુનિ સદા શ્વેતશ્ચિન્તયતિ-‘કયમસ્ય કપાયેભ્યઃ મ આત્મા મુક્ત સ્યા’-દિતિ । એવં પરિસ્થિતૌ મુનિરેકદાઽમીભ્યો ચિત્તુર્યપ્ત યદિ માહાદય વધાત્ પુનરતાન સેવેત તદા તસ્કૃતે નિયમિત-‘દ્વિવારાદધિકં માયાસ્થાનસ્ય સેવનેન મિશ્નુ’ સ્વપ્નસ્વમાગી મચતી’-તિ ॥ મૂ. ૧૦ ॥

इनसे अधिक तीसरी बार बार करने वाला मुनि अवश्य दोष का भागी होता है ॥ सू. १० ॥

‘અતો માસસ્સ’-ત્યાગિ । એક માસ કે भीतर तीन माया-स्थान करने वाला मुनि शायल दोष का भागी होता है । आशय यह है कि-साधुओं को मायासेवन कभी नहीं करना चाहिये । प्रमाद के कारण यदि एक मास में दो बार से अधिक मायासेवन हो जाय तो शायल दोषका भागी होता है ।

माया वाले की आत्मा क्रोध, मान, माया और लोभ, इन चार कपायवाली होती है । परन्तु वह सर्वदा चिन्तन करता है कि- “मैं कैसे इन कपायों से मुक्त हो जाऊँ ” एक बार इनसे मुक्त होकर यदि मोह के उदय से वह पुनः इनको सेवन कर तो उसके मुनि अवश्य शयल दोषका भागी थाय छे (सू. ६)

‘અતો માસસ્સ’-ત્યાગિ. જોક માસની અંદર ત્રણ માયાસ્થાન કરવાનાજી મુનિ શયલ દોષના ભાગી થાય છે આશય જો છે કે-સાધુઓએ માયાસેવન કરી કરવું ન જોઈએ. પ્રમાદના કારણથી જો જોક માસમાં જો વારથી વધારે માયાસેવન થઈ જાય તો શયલ દોષના ભાગી થાય છે

માયાવાશાની આત્મા-ક્રોધ, માન, માયા તથા લોભ, જો ચાર કપાય વાલી થાય છે પરન્તુ તે સર્વદા ચિંતન કરે છે કે- હું કેવી રીતે આ કપાયોથી મુક્ત થઈ જાઉં એવા તનાથી મુક્ત થઈ ને જો મોહના ઉદયથી તે પાછો તનુ સેવન કરે

मूलम्—सागारिपिण्डं भञ्जमाणे सचले ॥सू० ११॥

छाया-सागारिकपिण्डं भुञ्जानः शवलः ॥ ११ ॥

टीका-‘सागारिय’-इत्यादि । अगारं=गेहं तेन सहितः सागारः-गृह-
पतिर्यश्च साधुभ्यो निवासार्थं वसतिं ददाति तस्याऽयं सागारिकः स चाऽसौ
पिण्डश्च सागारिकपिण्डः=शय्यातरपिण्ड इत्यर्थस्तं चतुर्विधमशनम्, दूउपलक्षणा
वस्त्रपात्रादिकमपि भुञ्जानः=सेवमानो शवलो भवति । अयमभिप्रायः—

यस्मिन्नुपाश्रये स्थाने वा साधुस्तिष्ठेत्तदधिष्ठातृगृहादशनवसनादिग्रहणं
न कुर्यात्, यदि तस्यैव गृहे आहारादिकमपि याचेत तदा स्थानदानभावोऽपि
तन्मनसि परिवर्तेत, यद् वसतिदाने साधोरशनादिकमपि ममैव दातव्यं भवेत् ।

लिये नियम कर दिया गया है कि—दो से अधिक घर यायास्थान
सेवन से भिक्षु शवल दोष का भागी होता है ॥ सू० १० ॥

“सागारिपिण्डं” इत्यादि । अगार का अर्थ होता है घर ।
घर के साथ जो रहता है वह सागार कहा जाता है, अर्थात्—सागार
का अर्थ होता है गृहपति, जो साधुओं के लिये निवास करने को
स्थान देता है । उसके सम्बन्धी पिण्ड सागारिकपिण्ड कहा जाता है ।
अर्थात्—सागारिकापण्ड का अर्थ शय्यातरपिण्ड होता है । ऐसे चार
प्रकार के अनशन की, और उपलक्षण से वस्त्र पात्र आदि की सेवना
से शवल दोष लगता है ।

आशय यह है कि—जिस उपाश्रय में अथवा स्थान में साधु
रहते हैं उसके स्वामी के घर से अशनादि तथा वस्त्रादि नहीं लेना
चाहिये । यदि उसके ही घर से आहार आदि की याचना की जाय
तो तेना भाटे नियम डरी आपेक्ष छे डे—जेथी वधावे वार भायास्थान सेवनथी भिक्षु
शवल दोषने लागी भने छे (सू० १०)

‘सागारिपिण्डं’ इत्यादि अगारनेो अर्थ थाय छे घर घरनी साथे ने
रहे छे ते सागार डडेवाय छे अर्थात्—सागारनेो अर्थ थाय छे गृहपति ने साधुओने
भाटे निवास करवानु स्थान आपे छे तेना सम्बन्धीपिण्ड सागारिकपिण्ड डडेवाय छे
अर्थात् सागारिकपिण्डनेो अर्थ शय्यातरपिण्ड थाय छे जेवा यात्र प्रकारना अशननी
तथा उपलक्षणथी वस्त्र पात्र आदिनी सेवनाथी शवल दोष लागे छे

आशय जे छे डे—जे उपाश्रयभा अथवा स्थानभा साधु रहे छे तेना स्वामीना
वेगथी अशन आदि तथा वस्त्र आदि न लेवा जेधजे जे तेनाज वेगथी आहार

તથા ચ સતિ સાધુનાં ચસતિર્દોષ્યં માયતેત્યત શાસ્ત્રકારૈઃ શ્રવ્યાતરપિષ્ઠો નિપેધિતઃ ।

નન્નુ યસ્મિન્ બને મક્તિમાયાસમ્મયસ્તતો ન કિશ્ચિદપિ ગ્રહીતમુચિતં, યથા સમક્તિમાયં સાધવે સમર્પયતિ તતો ગ્રહણે કા સતિ ?-રિતિ ચેત્, ભૂયતામ્-કશ્ચિદપિ નિયમં સર્વસાધારણો મવત્યતઃ સમક્તિમાયં વદતો હસ્તાદ્ ગ્રહણે સ્પરશનમનસિ વૈમનસ્યં સમુદિયાત્ । અન્યેષાં સાધુનાં ચેતસિ નાનાવિષ સ્કન્ધવિકલ્પાઃ મવેષ્ટું શ્વક્રુણુઃ । યયા-કમ્યચિદાન્યગ્રહમાગતસ્ય સાધોષિ ચેડયં વિચારઃ સ્ફુરિતમર્હતિ-‘મયમશ્વાદિક ન મયં મયચ્છતિ, કિન્નુ તદ્ ગૃહ માગત્ય સ્થિતોઽહમ્ ?’ ઇત્યાપનેકવિધસંકલ્પવિકલ્પૈ રાગદ્વેષોત્પત્તિઃ સમ્મયતિ, અતઃ શ્રવ્યાતરગૃહે આહારાદેરસ્વીકાર एष સમીचीन ।

તો હસકા સાધુ કો મક્તિન દેને કા મી મન હટ જાતા હૈ ઓર વિચારતા હૈ કિ-સ્થાન દિયા તો આહારાદિ મી હમૈ દેના પડેગા । હસ પ્રકાર કે દોષોકો દેખકર મગવાન્ ને શ્રવ્યાતરપિષ્ઠ કા નિવેધ કિયા હૈ !

યહાં શંકા હોતી હૈ કિ-જિસ મનુષ્ય મૈ મક્તિ-ભાવ નહીં હૈ હસસે કુછ મી ગ્રહણ ન કરના યોગ્ય હૈ, કિન્નુ જો મક્તિભાવ પૂર્વક સાધુઓ કો દેતા હૈ તો હસસે હેને કા ક્યા દોષ હૈ ?

સમાધાન યહ હૈ કિ-કોઈ મી મિયમ સર્વસાધારણ હોતા હૈ, અતઃ મક્તિભાવ સે દેનેપાહે કે હાથ સે ગ્રહણ કરને પર દુસરે મનુષ્ય કે હૃદય મૈ વૈમનસ્ય હસજ્ઞ હાતા હૈ । દુસરે સાધુઓ કે ચિત્ત મૈ અનેક પ્રકાર કે સંકલ્પ વિકલ્પ હલ્પમ હોતે હૈ । મેસે કિ-કોઈ ધનિક કે ઘર આયે કુણ સાધુ કે મન મૈ વિચાર હો સકતા હૈ કિ

આહિની યાચના કરવામાં આવે તો સાધુને મક્તિન દેવાથી પણ તેનું મન હટી જાય છે, તથા વિચાર કરે છે કે-સ્થાન આપ્યું તો આહાર પણ મારે દેવા પડશે એ પ્રકારનો દોષ ભેદને મગવાને શ્રવ્યાતરપિષ્ઠનો નિવેધ કર્યો છે.

આહી શંકા થાય છે કે-જે મનુષ્યમાં ભક્તિભાવ ન હોય તેની પાસેથી કાંઈ મહત્ત્વ ન કરવું યોગ્ય છે પરંતુ જે ભક્તિભાવપૂર્વક સાધુઓને આપે છે તેની પાસેથી દેવામાં શું દોષ છે ?

સમાધાન એ છે કે-કોઈપણ નિયમ સર્વસાધારણ હોય છે આથી ભક્તિ ભાવથી દેનારના પાસેથી મહત્ત્વ કરવાથી ખીલ મનુષ્યના હૃદયમાં વૈમનસ્ય ઉત્પત્તિ થાય છે તમ કે-કોઈ ધનિકને ઘેર આવેલા સાધુના મનમાં વિચાર થાય કે “આ

શય્યાતરગૃહે પીઠ-ફલક-શય્યા-સંસ્તારક-ભસ્મ-સવસ્ત્રશિષ્યાદિગ્રહણે ન કાપિ ક્ષતિઃ, કિન્તુ લુઞ્ચનાર્થે ભસ્મ તદગૃહતો ન ગ્રાહ્યમ્, લુઞ્ચનસમયે મુખે ભસ્મનિપાતે શય્યાતરપિણ્ડગ્રહણદોષસમ્ભવાત્ । इत्येव त्रिकालहितकृतो वीतरागस्य भगवतो मतम् ॥ सू० ११ ॥

મૂલમ્—આઉટ્રિયાણ પાળાહવાયં કરેમાણે સબલે ॥સૂ૦૧૨॥

છાયા—આકુટયા પ્રાણાતિપાતં કુર્વન્ શવલઃ ॥ ૧૨ ॥

ટીકા—‘આઉટ્રિયાણ’-इत्यादि । आकुटया-‘इदं करोमी’-त्येवं बुद्ध्वा प्राणातिपातं=पद्मजीवनिकायहिंसां कर्त्तुं शवलो भवति । बुद्धिपूर्वकजीवधाते शवलत्वदोषभाग् भवतीत्यर्थः ॥ सू० ૧૨ ॥

“ यह धनिक मुझे अन्न पान नहीं देता है, मैं इसके घर क्यों आया ? ” इत्यादि अनेक संकल्प-विकल्प से द्वेष की उत्पत्ति होती है, अतः शय्यातर के घरसे आहार आदि का ग्रहण करना योग्य नहीं है । शय्यातर के घर से पीठ, चाजौठ, फलक-पाट पाटला शय्या, सस्तारक, भस्म तथा वस्त्रसहित शिष्य आदि का ग्रहण करने में कौड़ भी हानि नहीं है । किन्तु केशलुञ्चन के लिये भस्म आदि उनके घरसे नहीं लेना चाहिये । लुञ्चन समय में भस्म मुख में गिरने से शय्यातरपिण्ड ग्रहण का दोष लगता है । यह तीन काल के हितको देखने वाले वीतराग की आज्ञा है ॥ सू० ११ ॥

‘आउट्रियाए पाणाइ०’ इत्यादि । “ मैं यह करता हूँ ” ऐसा जान-बूझ कर पद्मजीवनिकाय की हिंसा जो करता है उसको शवल दोष होता है, अर्थात् बुद्धिपूर्वक प्राणातिपात करने से शवल दोष

ધનિક મને અન્ન પાન દેતો નથી હું અહીં કેમ આવ્યો ” ઇત્યાદિ અનેક સંકલ્પ-વિકલ્પથી દ્વેષની ઉત્પત્તિ થાય છે તેથી શય્યાતરના ઘરથી આહાર આદિનું ગ્રહણ કરવું યોગ્ય નથી શય્યાતરને ઘર પીઠ બાજોઠ ફલક-પાટ પાટલા, શય્યા સસ્તારક ભસ્મ તથા વસ્ત્રસહિત શિષ્ય આદિને ગ્રહણ કરવામાં કોઈ પણ હાનિ નથી પરંતુ કેશલુચનને મોટે ભાગે ભસ્મ આદિ તેના ઘરમાંથી ન લેવું જોઈએ લુચન સમયમાં ભસ્મ મોઢામાં પડવાથી શય્યાતરપિણ્ડગ્રહણનો દોષ લાગે છે આ ત્રણકાળના હિતને જોવાવાળા વીતરાગની આજ્ઞા છે (૧૧)

‘આઉટ્રિયાણ પાણાઈ૦’ ઇત્યાદિ ‘હું આ કરું છું’ એવું બાણી-બુઝીને પદ્મજીવનિકાયની હિંસા જે કરે છે તેને શવલ દોષ થાય છે અર્થાત્ બુદ્ધિપૂર્વક

तथा च सति साधूनां वसतिर्दोषिण्यं जायतेत्यतः शास्त्रकारैः श्रव्यातरपिण्डो निषेधितः ।

ननु यस्मिन् जने भक्तिमायासम्भवस्ततो न किञ्चिदपि ग्रहीतुमुचितं, यत्र समक्षिमात्र साधवे समर्पयति सतो ग्रहणे का सति?—रिति चेत्, भूयताम्—कश्चिदपि नियमः सर्वसाधारणो भवत्यतः समक्षिमायै वदतो हस्ताद् ग्रहणे उपरजनमनसि वैमनस्यं समुदियात् । अन्यथा साधूनां चेतसि नानाविध सकल्पविकल्पाः प्रवेष्टुं शक्नुयुः । यथा—कल्पविद्यान्धसृष्टमागतस्य साधोर्बि चेत्यं विचारः स्फुरितुमर्हति—‘मयमन्नादिकं न मयं मयच्छति, किम् तद् सृष्ट मागत्य स्थितोऽहम्?’ इत्यायनेकविधसंकल्पविकल्पौ रागद्वेषोत्पत्तिः सम्भवति, अतः श्रव्यातरपिण्डे आहारादरस्वीकार एव समीचीनः ।

तो उसका साधु को भक्तान देने का भी मन इट जाता है और विचारता है कि—स्नान दिया तो आहारादि भी हमें देना पड़ेगा । इस प्रकार के दोषोंको देखकर भगवान् ने श्रव्यातरपिण्ड का निषेध किया है !

यहाँ शंका होती है कि—जिस मनुष्य में भक्ति—भाव नहीं है उससे कुछ भी ग्रहण न करना योग्य है, किन्तु जो भक्तिभावपूर्वक साधुओं को देता है तो उससे लेने का क्या दोष है ?

समाधान यह है कि—कोई भी नियम सर्वसाधारण होता है, अतः भक्तिभाव से देनेवाले के हाथ से ग्रहण करने पर दूसरे मनुष्य के हृदय में वैमनस्य उत्पन्न होता है । दूसरे साधुओं के चित्त में अनेक प्रकार के संकल्प विकल्प उत्पन्न होते हैं । जैसे कि—कोई धनिक के घर आये हुए साधु के मन में विचार हो सकता है कि

आदिनी याचना करवाया जाये तो साधुने भक्तान देवाधी पक्षु तेनु भव करी जाय छे, तथा विचार करे छे के—अथान आभ्यु तो आहारा पक्षु भार देवे पछी जे प्रकारनो दोष जेहने भगवाने श्रव्यातरपिण्डो निषेध कर्यो छे

अहाँ शंका थाय छे के—जे मनुष्यमा भक्तिभाव न होय तेनी पासेधी कछ अहणु न करतु योग्य छे, परंतु जे भक्तिभावपूर्वक साधुज्योने जाये छे तेनी पासेधी देवामा हु दोष छे ?

समाधान जे छे के—कहाँपक्षु नियम सर्वसाधारण होय छे आधी भक्तिभावधी देनायता हाथधी अहणु करवाधी जीअ मनुष्यमा हृदयमा वैमनस्य उत्पन्न थाय छे तेम के—कहाँ धनिकने घर आवेसी साधुना भनया विचार थाय के “अ

શય્યાતરગૃહે પીઠ-ફલક-શય્યા-સંસ્તારક-ભસ્મ-સવસ્ત્રશિપ્યાદિગ્રહણે ન કાપિ ક્ષતિઃ, કિન્તુ લુઞ્ચનાર્થે ભસ્મ તદ્ગૃહતો ન ગ્રાહ્યમ્, લુઞ્ચનરામયે મુખે ભસ્મનિપાતે શય્યાતરપિણ્ડગ્રહણદોષસમ્ભવાત્ । इत्येव त्रिकालहितकृतो वीतरागस्य भगवतो मतम् ॥ सू० ११ ॥

મૂલમ્—આઉટ્રિયાઈ પાળાઈવાયં કરેમાળે સવલે ॥સૂ०૧૨॥

છાયા—આકુટયા પ્રાણાતિપાતં કુર્વન્ શવલઃ ॥ ૧૨ ॥

ટીકા—‘આઉટ્રિયાઈ’-इत्यादि । आकुटया-‘इदं करोमी’-त्येवं बुद्ध्वा प्राणातिपातं=पङ्जीवनिकायहिंसां कर्त्तुं शवलो भवति । बुद्धिपूर्वकजीवधाते शवलत्वदोषभाग् भवतीत्यर्थः ॥ सू० ૧૨ ॥

“ यह धनिक मुझे अन्न पान नहीं देता है, मैं इसके घर क्यों आया ? ” इत्यादि अनेक संकल्प-विकल्प से द्वेष की उत्पत्ति होती है, अतः शय्यातर के घरसे आहार आदि का ग्रहण करना योग्य नहीं है । शय्यातर के घर से पीठ, गजौठ, फलक-पाट बाटला शय्या, सस्तारक, भस्म तथा वस्त्रसहित शिष्य आदि का ग्रहण करने में कोई भी हानि नहीं है । किन्तु केशलुञ्चन के लिये भस्म आदि उनके घरसे नहीं लेना चाहिये । लुञ्चन समय में भस्म मुख में गिरने से शय्यातरपिण्ड ग्रहण का दोष लगता है । यह तीन काल के हितको देखने वाले वीतराग की आज्ञा है ॥ सू० ११ ॥

‘આઉટ્રિયાઈ પાળાઈ૦’ इत्यादि । “ मैं यह करता हूँ ” ऐसा जान-बूझ कर पङ्जीवनिकाय की हिंसा जो करता है उसको शवल दोष होता है, अर्थात् बुद्धिपूर्वक प्राणातिपात करने से शवल दोष

ધનિક મને અન્ન પાન દેતો નથી હું અહીં કેમ આવ્યો ” ઇત્યાદિ અનેક સંકલ્પ-વિકલ્પથી દ્વેષની ઉત્પત્તિ થાય છે તેથી શય્યાતરના ઘેરથી આહાર આદિનું ગ્રહણ કરવું યોગ્ય નથી શય્યાતરને ઘેર પીઠ બાલેઠ ફલક-પાટ પાટલા, શય્યા સસ્તારક ભસ્મ તથા વસ્ત્રસહિત શિષ્ય આદિને ગ્રહણ કરવામાં કોઈ પણ હાનિ નથી પરંતુ કેશલુચનને માટે ભસ્મ આદિ તેના ઘરમાંથી ન લેવું જોઈએ લુચન સમયમાં ભસ્મ મોઢામાં પડવાથી શય્યાતરપિંડગ્રહણનો દોષ લાગે છે આ ત્રણકાળના હિતને જોવાવાળા વીતરાગની આજ્ઞા છે (૧૧)

‘આઉટ્રિયાઈ પાળાઈ૦’ ઇત્યાદિ ‘હું આ કરું છું’ એવું બાણી-બુઝીને પંજીવનિકાયની હિંસા જે કરે છે તેને શવલ દોષ થાય છે અર્થાત્ બુદ્ધિપૂર્વક

કૈરદત્તં ગૃહન શવલત્વદોષભાગ્ભવતિ ॥ સૂ. ૧૪ ॥

મૂલમ્-આઉદિયાઐ અણન્તરહિઆઐ પુઢવીઐ ઠાણં વા નિસીહિયં વા ચેતમાણે સવલે ॥ સૂ. ૧૫ ॥

છાયા-આકુટ્યા અનન્તર્હિતાયાં પૃથિવ્યાં સ્થાનં વા નૈપેધિકીં વા ચેતયન્ શવલઃ ॥ સૂ. ૧૫ ॥

ટીકા-‘આઉદિયાઐ’-ઇત્યાદિ । આકુટ્યા અનન્તર્હિતાયામ્=અન્તરરહિતાયાં સચિત્તાયામિતિ યાવત્ પૃથિવ્યાં સ્થાનં=નિવાસં વા નૈપેધિકીંમ્=ઉત્થાનાદિકં સ્વાધ્યાયભૂમિં વા ચેતયન્=વિજાનન્ ધાતૂનામનેકાર્થત્વાત્ કુર્વન્નિતિ યાવત્ શવલો ભવતિ ॥ સૂ. ૧૫ ॥

મૂલમ્-एवं ससणिद्धाए पुढवीए, एवं ससरक्खाए पुढवीए ॥ १६ ॥

છાયા-एवं सस्निग्धायां पृथिव्याम् एवं सरजस्कायां पृथिव्याम् ॥ સૂ. ૧૬ ॥

ટીકા-‘एव’-मित्यादि । एवम्=अनेन प्रकारेण सस्निग्धायां - स्निग्धाः=चिकणाः कर्दमादयस्तेन सहितायाम्=आर्द्रायामित्यर्थः, एवं सरजस्कायां रजः=सचित्तः पृथिवीकणस्तेन मिश्रितायाम् पृथिव्याम् ‘स्थानं नैपेधिकीं वा चेतयन् शवलो भवती’-ति पूर्वसूत्रतोऽनुवर्तनीयम् । इतः पूर्वसूत्रे सचित्तस्त्रनिरू-

અદત્ત, ગાથાપતિ-અદત્ત ઔર સાધર્મી-અદત્ત લેને વાલા શવલ દોષકા ભાગી હોતા હૈ ॥ સૂ. ૧૪ ॥

“ આઉદિયાઐ અણંતં ” ઇત્યાદિ । જાન-વૃદ્ધ કર સચિત્ત પૃથિવી-પર વૈઠતા, ઉઠતા ઔર સ્વાધ્યાય કરતા હૈ તો શવલ દોષ લગતા હૈ ॥ સૂ. ૧૫ ॥

“ एवं ससणिद्धाए ” ઇત્યાદિ । હસી તરહ આર્દ્ર ભૂમિ પર ઔર સચિત્ત ભૂમિ પર વૈઠના ઉઠના સ્વાધ્યાય આદિ કરના શવલ દોષ હૈ । પૂર્વસૂત્રમેં સચિત્ત પૃથ્વી પર સ્થાન ઔર ઉપવેશન કા નિષેધ ક્રિયા

દોષ લાગે છે. અર્થાત્ દેવઅદત્ત, ગુરુઅદત્ત, રાજાઅદત્ત, ગાથાપતિઅદત્ત તથા સાધર્મી-અદત્ત લેવાવાળા શળદ દોષના લાગી થાય છે (સૂ. ૧૪)

‘ આઉદિયાઐ અણંતં ’ ઇત્યાદિ. જાણી જોઈને સચિત્ત પૃથ્વી ઉપર બેસવું ઉઠવું તથા સ્વાધ્યાય કરે છે તો શળદ દોષ લાગે છે, (સૂ. ૧૫)

‘ एवं ससणिद्धाए ’ ઇત્યાદિ એવી રીતે આર્દ્ર (ભીની) જમીન ઉપર તથા સચિત્ત ભૂમિ ઉપર બેસવા ઉઠવા સ્વાધ્યાય કરવા આદિથી શળદ દોષ થાય છે અગાઉના સૂત્રમા સચિત્ત પૃથ્વી પર સ્થાન તથા ઉપવેશનનો નિષેધ કર્યો છે તથા

पायां पृथिव्यां स्थानोपवेशनयोर्निषेधः । अत्रऽपि चायामपि पृथिव्यामावृता-
सचिन्तरजसोः सत्त्वे तयोर्निषेध इति श्रेयः । उपलक्षणाच्छ्रयतादिनिषेध ॥ सू० १६ ॥

मृन्म-एव आउट्टियाए चित्तमताए सिलाए चित्तमंताए
लेल्लए कोलावाससि वा दारु-जीव पइट्टिए सअहे सपाणे सवीए
सहगिए सओसे सउदगे सउत्तिंगपणगदगमहीए मक्कडासताणए
सहृप्पगारे ठाणं वा सिज्ज वा निसीहिय वा चेएमाणे सवले ॥ १७ ॥

छाया-एवमाकुट्टया चित्तवस्थां शिलायां चित्तवति छेष्टे कोलावासे वा
दारुणि जीवप्रतिष्ठिते, साऽण्डे, समाणे, सवीजे, सहरिते, सौसे, सोदके, सो
चिद्वपनकदम्बमृचिकायां मर्कटसन्तानके, तथा प्रकारे स्थान वा श्रव्या वा नैपे-
धिक्री वा चेतपन (कुर्वन्) कवचः ॥ सू० १७ ॥

टीका-‘एवं आउट्टियाए चित्तमंताए’-इत्यादि । एवम्=अधुना प्रकारेण चित्तवस्थां
=सचिन्तायां शिलायां=पाषाणमयपीठफलकादौ द्वाराऽपि स्थितदारुणि वा, चित्तवति
छेष्टे=छोटे-पृथिवीखण्डे, कोलावासे=कोला=पुणस्तोपां वासे=निवासस्थाने वा
जीवप्रतिष्ठिते=प्रतिष्ठान प्रतिष्ठा=स्थितिनिवास इति यावत्, जीवानां प्रतिष्ठा जीव
प्रतिष्ठा, सा आताऽस्यति जीवप्रतिष्ठित तस्मिन्, -तथा जीवाधिष्ठिते=सजीव
दारुणि=काष्ठे दारुनिर्मिततादृशपीठफलकादौ, साऽण्डे=पिपीकाद्यण्डयुक्ते, समाणे=
हृन्दिपादिप्राणिसहित, सवीजे=आग्निगोपूमादिपीमसहिते, सहरिते=द्वर्षाप्रवासा-

है, और इस सूत्र में अश्विस्त पृथ्वी पर भी आवृता और सचित्त
रजक रहने पर उनका निषेध है । उपलक्षण से ज्ञान आदि का भी
निषेध जानना चाहिये ॥ सू० १६ ॥

“ एवं चित्तमंताए ” इत्यादि । इसी प्रकार सचित्त शिला पर
अथवा द्वार के नीचे रह हुए काष्ठ ऊपर, पृथ्वी के ठेले पर, पुण
घासे पाष्ठ पर जीवयुक्त स्थान पर, जीव घासे काष्ठ पर, चिञ्जी
आदि क अण्डोसहित और दो हन्दिप घासे प्राणि सहित, शाली

आ सूत्रमा अश्विस्त पृथ्वी पर यज्ज आवृता तथा सचित्त रजक पठेवासी ततो
निषेध इति ॥ उपलक्षणं यथा आदिना यज्ज निषेध आणुवो जेधको. (सू० १६)

‘ एवं चित्तमंताए ’ इत्यादि आ प्रकारे सचित्त शिलापर अथवा द्वारनी
नीचे राजेतां काष्ठ उपर पृथ्वी केठेले भाटीना देश उपर, पुणकाय काष्ठं उपर
एवापवाता स्थान उपर एवातवाता उक्तं उपर, द्वीरी वजेरेतां ह्दवाता, तथा जे
हन्दिपवाता प्राणि एवापवाता, अथवा जेपूमा आदि जीवाता, जेमां इत आदि उक्त

दियुक्ते सौसे=रजनिनिपतितमूक्ष्मोदककायसहिते, सोदके=सचित्तजलयुक्ते, सोत्तिङ्गे=पिपीलिकाश्रिते, पनकदकमृत्तिकायां पनकः=वर्षाकालिकभूमिकाष्ठाद्युत्पन्नपञ्चवर्णपनकनिगोदविशेषः 'फूलण' इति भाषायाम्, दकं=जलं, ताभ्यां सहितायां मृत्तिकायाम् । मर्कटसन्ताने-मर्कटो=लूता 'मकडी' तस्य सन्तानः=जालं तस्मिन् लूतातन्तुजाले, तथाप्रकारे=तादृशे यत्र जीवविराधना संभवेत्तत्राऽन्यस्मिन्नपि स्थले वा स्थानं वा=स्वाध्यायध्यानाद्यर्थमुत्थानं, शय्यां वा=निवासं नैषेधिकीम्=उपवेशनरूपां वा चेतयन्=कुर्वन् शवलो भवति ॥ सू० १७ ॥

मूलम्-आउट्रियाए मूल-भोयणं वा कंद-भोयणं वा खंध-भोयणं वा तया-भोयणं वा, पवाल-भोयणं वा पत्त-भोयणं वा हरिय-भोयणं वा भुंजमाणे शवले ॥ सू० १८ ॥

छाया-आकुट्या मूलभोजनं वा कन्दभोजनं वा स्कन्धभोजनं वा त्वग्भोजनं वा प्रवालभोजनं वा पत्रभोजनं वा पुष्पभोजनं वा फलभोजनं वा वीजभोजनं वा हरितभोजनं वा भुञ्जानः शवलः ॥ सू० १८ ॥

टीका-'आउट्रियाए'-इत्यादि । आकुट्या-मूलभोजनं-मूलं=भूमध्यगकन्दाधः-

गोधूम आदि बीजसहित और जिसमें दूर्वा आदि हैं, जिस पर रात्रि में गिरा हुआ ओस का पानी है, जिस पर सचित जल है, जिस पर पिपीलिका आदि रहते हैं, ऐसे स्थल में स्थान और उपवेशन करने वाला, तथा पनक=फूलण और दक=जल से युक्त मिट्टी पर, मकडीने बनाये हुवे जाले पर, इत्यादि जीवविराधना होने को जहां संभवना हो ऐसे स्थल में स्वाध्याय, ध्यान के लिये उठना शय्या, निवास नैषेधिकी-बैठना आदि क्रिया करने से शवल दोष लगता है ॥ १७ ॥

'आउट्रियाए मूल०' इत्यादि । मूल का भोजन अथवा कन्दका

येवा, जेना उपर रात्रिमा ओसनु पाणी पड्यु होय येवा, जेना उपर सचित्त जल छे येवा, जेना उपर झीडी आदि रहे छे तेवा-स्थणमा स्थान तथा उपवेशन (भेठक) करवावाणा, तथा पनक=फूलण अने दक=पाणीवाणी भाटी उपर, करौणीआये (मकडीआ) भनावेला जणा भाये, इत्यादि जया जीवविराधना यवानी संभावना होय येवा स्थणमा स्वाध्याय, ध्यानने भाटे उठु, शय्या, निवास, नैषेधिकी-भेठक आदि क्रिया करवाथी शवल दोष लागे छे (सू० १७)

'आउट्रियाए मूल०' इत्यादि मूलनु भोजन अथवा कन्दनु भोजन, पृथ्वीमा

स्थितो वृक्षावयवविशेषः, तस्य भोजनम्, वा=अथवा कन्दभोजनं-कन्दं=मूलो-
परि वृक्षावयवविशेषः, तस्य भोजनं स्कन्धभोजनं-स्कन्धं=कन्दोपरितनशाखा-
मरोद्भूतमागः, तस्य भोजनं वा, त्वग्भोजनं वा, त्वग्भोजनं-वृक्षत्वचभोजनं
वा, प्रवालभोजनं-प्रवालं=नवपल्लवः, तस्य भोजनं वा, पत्रभोजनं वा, पुष्प-
भोजनं वा, बीजभोजनं वा, हरितभोजनं=हरितकायभोजनं वा भुञ्जानः=कुशीलः
श्वलो भवति । पूर्वोक्तदशविधसचिचवनस्पतिं तद्व्यतमं वा सचिचवनस्पतिं
भुञ्जानः श्वलदोषमागं भवति ॥ सू० १८ ॥

मूस्म-अतो संवच्छरस्स दस दग-लेवे करेमाणे सवले ॥ सू० १९ ॥

छाया-अन्तः संवत्सरस्य दशोदकलेपान् कुर्वन् श्वलः ॥ सू० १९ ॥

टीका-‘अतोः संवत्सरस्य’-इत्यादि । संवत्सरस्य=वर्षस्य अन्तः=मध्ये
दश=दशसंख्यकान् उदकलेपान्=मार्गसमागतनद्यामुत्तरणरूपान् कुर्वन् श्वला
भवति । अयं भावः-

भोजन, पृथ्वी में रहा वृक्षा वृक्ष का अवयव कन्द के नीचे का भाग
मूल कहा जाता है । और मूल से ऊपर वृक्ष अवयव को कन्द
कहते हैं । और स्कन्धभोजन, स्कन्ध का अर्ध-कन्द व ऊपर का
भाग-जहाँ से शाखा का प्रारम्भ होता है ऐसे वृक्षविभाग को स्कन्ध
कहते हैं । त्वग्भोजन-वृक्ष की छाल का भोजन, एव प्रवाल-नवीन
पत्र, पुष्प, बीज और हरितकायका भोजन करने वाला श्वल दोषका
भागी होता है । पूर्वोक्त दश प्रकार की सचिच वनस्पति का,
अथवा उन में से किसी एक का भी आहार करने वाला श्वल
दोष वाला होता है ॥ सू० १८ ॥

‘अतो संवच्छरस्स’ इत्यादि । एक वर्षमें दश उदकलेपका लगाने
वाला मुनि श्वल दोष का भागी होता है । आशय यह है कि-

रहेला वृक्षनां अवयवकन्दानीं नीचिना भाजने मूलं कहे छे तथा मूलानीं उपरान्न वृक्षनां
अवयवने कन्द कहे छे । पत्नी स्कन्धभोजनं स्कन्धने अर्धं कन्दानीं उपरान्न भाग-अभागी
शाखाने आरम्भ भाग छे जेवा वृक्षविभागने स्कन्ध कहे छे त्वग्भोजनं वृक्षानीं छालनु
भोजन, तथा प्रवाल-नवीनपत्र पुष्प, बीज तथा हरितपत्रनु भोजन करवा बाग्य
श्वल दोषना भागी भाग्य छे । पूर्वोक्त दश प्रकारनी सचिच वनस्पतिना, अथवा तेभागी
कहे पत्रु जेकने आहार करवावाग्य श्वल दोषवाग्य भाग्य छे (सू. १८)

‘अतो संवच्छरस्स’ इत्यादि जेक वर्षमा दश उदकलेपने लगवावा भाग्य मुनि

નનુ-‘અંતો માસસ્સ તઓ દગલેવે’ इति पूर्व (९) सूत्रे मासाभ्यन्तरे द्विवारमुदकलेपे शवलत्वदोषाभावाद वर्षमध्ये (२४) चतुर्विंशतिवारमुदकलेपेऽपि न शवलत्वदोषः, इति शङ्कानिवारणार्थमस्मिन् सूत्रे ‘दसउदगलेवे’ इति कथितम्, वर्षाभ्यन्तरे नववारादधिकदंकलेपादवश्यं शवलत्वदोषभाग भवतीति भावः॥सू० १९॥
मूलम्-अंतो संवच्छरस्स दस-माइठाणाइं करेमाणे सवले ॥सू० २०॥

છાયા-અન્તઃ સંવત્સરસ્ય દશ માતૃ-સ્થાનાનિ કુર્વન્ શવલઃ ॥સૂ० ૨૦॥

ટીકા-‘અંતો’-इत्यादि । सवत्सरस्य अन्तः=मध्ये दश मातृस्थानानि=मायास्थानानि कुर्वन्=सेवमानः शवलो भवति । इदमपि सूत्रम् त्रिशिष्य विधायकं तेन ‘अंतो मासस्स तओ माइठाणे’ इति सूत्रानुसारेण वर्षमध्ये चतुर्विंशतिमायास्थानसेवनं न शवलत्वदोषाधायकमित्यपास्तम् ॥ सू० २० ॥

‘અંતો માસસ્સ’ इस नौवें सूत्र में एक मास में दो बार उदकलेप से शवल दोष नहीं लगता अतः वर्ष में २४ चौबीस बार उदक लेप होने पर भी शवल दोष नहीं लगना चाहिये ? । इस शंका का निवारण करने के लिये इस सूत्र में “दस उदगलेवे” ऐसा कहा है । एक वर्षमें नव बार से अधिक उदकलेप से अवश्य शवल दोष लगता है॥सू० १९॥

‘અંતો સંવચ્છરસ્સ’ इत्यादि । एक वर्ष में दश मायास्थान के सेवने से शवल दोष लगता है । इस सूत्र से भी जानना चाहिये कि-वर्ष के मध्य में नौ बार से अधिक मायास्थान सेवन करने से शवल दोष लगता है ॥ सू० २० ॥

શબલ દોષના લાગી થાય છે આશય એ છે કે- ‘અંતો માસસ્સ’ આ નવમા સૂત્રમા એક માસમા બે વાર ઉદકલેપ થી શબલ દોષ નહિ લાગે કહ્યું છે તે પ્રમાણે વર્ષમા ૨૪ ચોવીસવાર ઉદકલેપ હોવાથી પણ શબલ દોષ ન લાગવો જોઈએ

આ શંકાનુ નિવારણ કરવા માટે આ સૂત્રમા ‘દસ ઉદકલેવે’ એમ કહ્યું છે એક વર્ષમા નવવારથી વધારે ઉદકલેપથી અવશ્ય દોષ લાગે છે (સૂ० ૧૯)

‘અંતો સંવચ્છરસ્સ’ इत्यादि એક વર્ષમા દશ માયાસ્થાનના સેવનથી શબલ દોષ લાગે છે આ સૂત્રમા પણ જાણવું જોઈએ કે-એક વર્ષની મધ્યમા નવ વારથી વધારે માયાસ્થાન સેવન કરવાથી શબલ દોષ લાગે છે (સૂ० ૨૦)

સ્થિતો વૃક્ષાવયવવિશેષ, તસ્ય મોજનમ્, વા=અથવા કન્દ્મોજન=કન્દ=મૂલો-
પરિ વૃક્ષાવયવવિશેષાઃ, તસ્ય મોજન સ્કન્ધમોજન=સ્કન્ધ=કન્દોપરિઠનશાસ્ત્ર-
પરોદ્વસમાગઃ, તસ્ય માંજન વા, ત્વગ્મોજન વા, ત્વગ્મોજન=વૃક્ષસ્વચામોજન
વા, પ્રવાલમોજન=પ્રવાલઃ=નવપદ્મ, ત્વગ્મોજન વા, પત્રમાજન વા, પુષ્પ
મોજન વા, વીજમોજન વા, હરિતમોજન=હરિતકાયમોજન વા મુજ્જાન=કુષોમઃ
શરણો મયતિ । પૂર્વોક્તદશવિધસચિત્તવનસ્પતિ ઉદ-પતમ વા સચિત્તવનસ્પતિ
મુજ્જાનઃ ષષ્ઠસદાપમાગ્ મયતિ ॥ સૂ. ૧૮ ॥

મૂલ્મ-અંતો સવચ્છરસ્સ દસ દગ-લેવે કરેમાળે સવલે ॥સૂ. ૧૯॥

ઢાયા-અન્તઃ સવત્સરસ્ય વશેત્તકલેપાન્ કુર્વન્ ષષ્ઠાઃ ॥ સૂ. ૧૯ ॥

ટીકા-‘અંતોઃ સવત્સરસ્ય’-इत्यादि । सवत्सरस्य=वर्षस्य अन्तः=मध्य
दश=दशसस्यकान् उदकलेपान्=मार्गसमागतनद्याद्युत्तरणरूपान् कुर्यन् षष्षा
मयति । मयं मावः-

મોજન, પૃથ્વી મેં રહ્યા હુઆ વૃક્ષ કા અવયવ કન્દ કે નીચે કા માગ
મૂલ કહા જાતા હૈ । ઓર મૂલ સે ઉપર વૃક્ષ અવયવ કો કન્દ
કહતે હૈ । ઓર સ્કન્ધમોજન, સ્કન્ધ કા અર્થ-કન્દ કે ઉપર કા
માગ-જહાં સે શાખા કા પ્રારમ્ભ હોતા હૈ એસે વૃક્ષવિમાગ કો સ્કન્ધ
કહતે હૈ । ત્વગ્મોજન-વૃક્ષ કી છાલ કા મોજન, એવ પ્રવાલ-નવીન
પત્ર, પુષ્પ, વીજ ઓર હરિતકાયકા મોજન કરને ચાલા શવલ દોપકા
માગી હોતા હૈ । પૂર્વોક્ત દશ પ્રકાર કી સચિત્ત વનસ્પતિ કા,
અથવા ડન મેં સે કિસી એક કા મી આહાર કરને ચાલા શવલ
દોપ ચાલા હોતા હૈ ॥ સૂ. ૧૮ ॥

‘અંતો સવચ્છરસ્સ’ इत्यादि । एक वर्षमें दश उदकलेपका लगान
वाला मुनि शायल दोप का भागी होता है । आशय यह है कि-

પહેલા વૃક્ષનાં અવયવકેન્દ્રની નીચેના ભાગને મૂલ કહે છે તથા મૂલની ઉપરના વૃક્ષના
અવયવને કન્દ કહે છે વળી સ્કન્ધલેખન સ્કન્ધનો અર્થ કન્દની ઉપરનો ભાગ-અર્થથી
શાખાનો આરભ થાય છે એવા વૃક્ષવિભાગને સ્કન્ધ કહે છે ત્યજ્યોચન વૃક્ષની ઝાડનું
લેખન, તથા પ્રવાલ-નવીનપત્ર, પુષ્પ, વીજ તથા હરિતવ્રજનું લેખન કહેવા વાળા
શવલ દોપના ભાગી થાય છે પૂર્વોક્ત દશ પ્રકારની સચિત્ત વનસ્પતિના, અથવા તેમની
કેઈ પણ એકનો આહાર કરવાવાળા શવલ દોપવાળા થાય છે (સૂ. ૧૮)

‘અંતો સવચ્છરસ્સ’ इत्यादि એક વર્ષમાં દશ ઉદકલેપને લગાડવા વાળા મુનિ

નનુ-‘અંતો માસસ્સ તઓ દગલેવે’ इति पूर्व (९) सूत्रे मासाभ्यन्तरे द्विवारमुदकलेपे शवलत्वदोषाभावाद्वर्षमध्ये (२४) चतुर्विंशतिवारमुदकलेपेऽपि न शवलत्वदोषः, इति शङ्कानिवारणार्थमस्मिन् सूत्रे ‘दसउदगलेवे’ इति कथितम्, वर्षाभ्यन्तरे नववारादधिकदकलेपादवश्यं शवलत्वदोषभाग भवतीति भावः॥सू० १९॥
 मूलम्-अंतो संवच्छरस्स दस-माइठाणाइं करेमाणे सवले ॥सू० २०॥

छाया-अन्तः संवत्सरस्य दश मातृ-स्थानानि कुर्वन् शवलः ॥सू० २०॥

टीका-‘अतो’-इत्यादि । संवत्सरस्य अन्तः=मध्ये दश मातृस्थानानि=मायास्थानानि कुर्वन्=सेवमानः शवलो भवति । इदमपि सूत्रम् विशिष्य विधायकं तेन ‘अंतो मासस्स तओ माइठाणे’ इति सूत्रानुसारेण वर्षमध्ये चतुर्विंशतिमायास्थानसेवनं न शवलत्वदोषाधायकमित्यपास्तम् ॥ सू० २० ॥

‘अंतो मासस्स’ इस नौवें सूत्र में एक मास में दो वार उदकलेप से शवल दोष नहीं लगता अतः वर्ष में २४ चौबीस वार उदक लेप होने पर भी शवल दोष नहीं लगना चाहिये ? । इस शंका का निवारण करने के लियें इस सूत्र में “दस उदगलेवे” ऐसा कहा है । एक वर्षमें नव वार से अधिक उदकलेप से अवश्य शवल दोष लगता है॥सू० १९॥

‘अतो संवच्छरस्स’ इत्यादि । एक वर्ष में दश मायास्थान के सेवने से शवल दोष लगता है । इस सूत्र से भी जानना चाहिये कि-वर्ष के मध्य में नौ वार से अधिक मायास्थान सेवन करने से शवल दोष लगता है ॥ सू० २० ॥

શબલ દોષના લાગી થાય છે આશય એ છે કે- ‘અંતો માસસ્સ’ આ નવમા સૂત્રમાં એક માસમાં બે વાર ઉદકલેપ થી શબલ દોષ નહિ લાગે કહ્યું છે તે પ્રમાણે વર્ષમાં ૨૪ ચોવીસવાર ઉદકલેપ હોવાથી પણ શબલ દોષ ન લાગે એ જોઈએ

આ શકાનું નિવારણ કરવા માટે આ સૂત્રમાં ‘દસ ઉદકલેવે’ એમ કહ્યું છે. એક વર્ષમાં નવવારથી વધારે ઉદકલેપથી અવશ્ય દોષ લાગે છે (સૂ० ૧૯)

‘અંતો સંવચ્છરસ્સ’ ઇત્યાદિ એક વર્ષમાં દશ માયાસ્થાનના સેવનથી શબલ દોષ લાગે છે આ સૂત્રમાં પણ બાણુવુ જોઈએ કે-એક વર્ષની મધ્યમાં નવ વારથી વધારે માયાસ્થાન સેવન કરવાથી શબલ દોષ લાગે છે (સૂ० ૨૦)

मूल्म-आउट्टियाए सीओदग त्रियङ्ग-वग्घारिएण हस्तेण वा मत्तेण वा दब्बीए वा भायणेण वा असण वा पाण वा स्वाइमं वा साइम वा पडिगाहिता भुजमाणे सबले ॥सू०२१॥

छाया-आकुटपा शीतोदकचिकटव्यापारितेन हस्तेन वा अमभ्रेण वा दर्व्या वा भाजनेन वा भश्चन वा पान वा स्वाद्य वा स्वाद्य वा प्रतिगृह्य भुञ्जानः शबलः ॥ सू० २१ ॥

टीका-‘आउट्टियाए’-इत्यादि । आकुटपा शीतोदकचिकटव्यापारितेन-शीते= सविध यद् उदक=जलं तेन चिकटः=सिक्तः, व्यापारितः=व्याप्तम् यस्तेन हस्तेन वा अमभ्रेण=पात्रेण दर्व्या वा भाजनेन=स्रग्धुक्तोरादिना वा भश्चन वा पानं वा स्वाद्यं वा स्वाद्य वा प्रतिगृह्य=आशय भुञ्जानः शबलो भवति ॥सू०२१॥
उपसहरमाह-‘एए’ इत्यादि ।

मूल्म-एए खलु ते येरेहिं भगवतेहिं यगवीसं सबला पण्णत्तात्ति वेमि ॥ सू० २२ ॥

‘आउट्टियाए सीओदग’ इत्यादि । जान-बूझकर सविस्त पानी से भीने हुए हाथ पात्र तथा कटलु आदि से ग्रहण किये हुए अन्न पान स्वाद्य स्वाद्य, इन चार प्रकार के आहार को भोगने वाला पापल दोष का भागी होता है ॥ सू० २१ ॥

‘आउट्टियाए सीओदग’ इत्यादि । जानी-बोझने मविस्त पाणीथी नीलमेला हाथ पात्र तथा कटली आदिभी भक्षण करेला भश्चन पान पाद्य स्वाद्य, ये चार प्रकारन आहारिणो भोग करवावाला शबल दोषना भागी याव है (सू० २१)

छाया-एते खलु ते स्थविरैर्भगवद्भिरेकविंशतिः शवलाः प्रज्ञप्ता इति
ब्रीवीमि । सू० २२ ।

टीका-‘एए खलु’ इत्यादि । इदं सूत्रं स्पष्टम् ॥ सू० २२ ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा
कलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-

वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-

‘जैनशास्त्राचार्य’-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-

-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर

पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायाम्

श्रीदशाश्रुतस्कन्धसूत्रस्य मुनिहर्षिण्या

ख्यायां व्याख्याया शवलं-नामकं

द्वितीयमध्ययनं समाप्तम् ॥२॥

उपसंहार करते हुए कहते हैं-‘एए’ इत्यादि ।

हे जम्बू ! ये पूर्वप्रदर्शित इक्कीस शवल स्थविर भगवान ने
जिस प्रकार कहे हैं वैसे ही मैं तुझे कहता हूँ ॥ सू० २२ ॥

मुनिहर्षिणी टीका के हिन्दी अनुवाद में

‘शवलत्वदोष’ नामका

द्वितीय अध्ययन

समाप्त हुआ ॥२॥

उपसंहार करता हूँ-‘एए’ इत्यादि

हे जम्बू ! आ पूर्वप्रदर्शित इक्कीस शवल स्थविर भगवाने ने प्रकारे कहा है
ते प्रकारे हूँ तने कहूँ हूँ (सू० २२)

मुनिहर्षिणी टीकाना गुजराती अनु-

वादभां ‘शवलत्वदोष’ नामकं

धीनुं अध्ययन

समाप्त થયું (२)

सेहस्त ॥१॥ सेहे रायणियस्त सपक्ख गंता भवइ आसायणा
 सेहस्त ॥२॥ सेहे रायणियस्त आसन्न गता भवइ आसायणा
 सेहस्त ॥३॥ सेहे रायणियस्त पुरओ ठिच्चा भवइ आसायणा
 सेहस्त ॥४॥ सेहे रायणियस्त सपक्ख ठिच्चा भवइ आसायणा
 सेहस्त ॥५॥ सेहे रायणियस्त आसन्न ठिच्चा भवइ आसायणा
 सेहस्त ॥६॥ सेहे रायणियस्त पुरओ निसीइत्ता भवइ आसा
 यणा सेहस्त ॥७॥ सेहे रायणियस्त सपक्ख निसीइत्ता भवइ
 आसायणा सेहस्त ॥८॥ सेहे रायणियस्त आसन्न निसीइत्ता
 भवइ आसायणा सेहस्त ॥९॥ (सू० २)

छाया-बैसो रात्तिकस्य पुरतो गन्ता भवत्याश्चातना बैसस्य ॥१॥ बैसो
 रात्तिकस्य सपक्ष गन्ता भवत्याश्चातना बैसस्य ॥२॥ वसो रात्तिकस्याऽऽसन्नं
 गन्ता भवत्याश्चातना बैसस्य ॥३॥ बैसो रात्तिकस्य पुरतो स्याता भवत्या
 चातना बैसस्य ॥४॥ बैसो रात्तिकस्य सपक्षं स्याता भवत्याश्चातना बैसस्य
 ॥५॥ बैसो रात्तिकस्याऽऽसन्नं स्याता भवत्याश्चातना बैसस्य ॥६॥ बैसो रा

भी रात्तिक कहें जाते हैं । शिष्य रहनाधिक के आगे गमन करे तो
 शिष्य को आशातना लगती है ॥१॥ शिष्य यदि शुर्वादि-शुरु तथा
 पर्वों के बराबर चले तो आशातना होती है ॥ २ ॥ शिष्य यदि शुरु
 आदि के पीछे संघट्टा करता हुआ चले तो आशातना होती है ॥३॥
 शिष्य यदि शुरु आदि के आगे खड़ा रहे तो आशातना होती है ॥४॥
 शिष्य यदि शुरु आदि के बराबर खड़ा रहे तो आशातना लगती है ॥५॥
 शिष्य यदि शुरु आदि के पीछे संघट्टा करता हुआ खड़ा रहे तो
 आशातना होती है ॥ ६ ॥ शिष्य यदि आचार्य आदिके आगे बैठे

पर्वान्येऽथ पक्ष रात्तिक कहे जाय छे शिष्य रहनाधिकी आगम जाय तो शिष्यने
 आशातना लागे छे (१) शिष्य ने शुरु आदि-शुरु तथा पर्वानि आचार्य आदि तो
 आशातना जाय छे (२) शिष्य ने शुरु आदिनी पाछा सभटा करवा करता जाये
 तो आशातना जाय छे (३) शिष्य ने शुरु आदिनी आगम उबो रहे तो आशातना
 जाय छे (४) शिष्य ने शुरु आदिनी बराबर आगम उबो रहे तो आशातना लागे छे
 (५) शिष्य ने शुरु आदिनी पाछा सभटा करवा उबो रहे तो आशातना जाय छे

मूलम्-केड रायणियस्स पुव्वसंकलवितव्वे सिया, तं सेहे पुव्वतरागं आलवड पच्छा रायणिण भवड आसायणा सेहस्स ॥ १२ ॥ (सू० ५)

छाया-कश्चिद् रात्निकस्य पूर्वसंकल्पितव्यः स्यात् तं शैक्षः पूर्वतरक-मालपति पश्चाद् रात्निको भवत्यागतना शैक्षस्य ॥ १२ ॥ (सू० ५)

टीका-‘केड’-इत्यादि । कश्चित्=कोऽपि जनो रात्निकस्य पूर्वसंकल्पित-व्यः=प्राग्वक्तव्यः स्यात्, एवं परिस्थितौ त=पूर्वसंकल्पितव्यं जनं शैक्षो यदि पूर्वतरकं=प्रागेव आलपति=वदति रात्निकस्तत्पश्चात्=शैक्षालापादनन्तरमालपति तदा शैक्षस्याऽऽशातना भवति ॥ १२ ॥ (मृ० ५)

मूलम्-सेहे रायणियस्स राओ वा विक्खले वा वाहरमाण-स्स ‘अज्जो ! के सुत्ता के जागरा ?’ तत्थ सेहे जागरमाणे रायणियस्स अपडिसुणेत्ता भवड आसायणा सेहस्स ॥ १३ ॥ (सू० ६)

छाया-शैक्षो रात्निकस्य रात्रौ वा विकाले वा व्याहरतः ‘हे आर्या ! के सुप्ताः के जाग्रति ?’ तत्र शैक्षो जाग्रद् यदि रात्निकस्याऽप्रतिश्रोता भवत्या-शातना शैक्षस्य ॥ १३ ॥ (मृ० ६)

टीका-‘शैक्षो रात्निकस्ये’ इत्यादि । शैक्षाः=शिष्यो रात्रौ विकाले वा ‘हे आर्या ! के सुप्ता, के जाग्रति ?’ इति व्याहरतो=वदतो रात्निकस्य तत्र=व्याहारे शैक्षो जाग्रत्=प्रबुध्यमानोऽपि यदि अप्रतिश्रोता=गुरवे नोत्तरं प्रयच्छति तदा शैक्षस्याऽऽशातना भवति ॥ १३ ॥ (मृ० ६)

‘केड’ इत्यादि । कोऽहं व्यक्ति गुरु के पास आवे उसके साथ यदि शिष्य गुरु के पहले ही वार्त्तालाप करने लगे तो शिष्य को आशातना होती है ॥ १२ ॥ (मृ० ५) ‘सेहे रायणियस्स’ इत्यादि । गुरुने रात्रि अथवा विकाल में शिष्य को बुलाया कि- ‘हे आर्या ! कौन-कौन सोये हुवे हैं और कौन कौन जागते हैं ?’ उस समय

‘केड’ इत्यादि केह व्यक्ति गुरुनी पासे तेनी साथे ने शिष्य पड़ेला न वार्त्तालाप करवा लागे तो शिष्यने आशातना थाय छे (१२) ॥सू० ५॥

‘सेहे रायणियस्स’ इत्यादि गुरुने रात्रे अथवा विकालमा शिष्यने बोलाव्ये के-हे आर्या ! केह केह सुता छे अने केह केह जागते छे ? ते सभये जागते

छाया-शैतो रास्त्रिकेन सार्द्धं वहिर्विचारभूमिं वा निष्क्रान्तः सन्
(यदि) तत्र शैतः पूर्वतरकमाश्रयति पश्चाद् रास्त्रिकः, भवति आशातना शैतस्य
॥ १० ॥ (सू० ३)

टीका-‘शैतो रास्त्रिकेने’-इत्यादि । शैतः=शिष्यो रास्त्रिकेन सार्द्धं=सा
वहिविचारभूमिं=वाद्याचारभूमिं, वेति धानयालङ्कारार्थम्, निष्क्रान्तः=निर्गतः सन्
यदि तत्र=मलात्सर्गम-याश्रयित्वाऽपनोदनविषये शैतः=शिष्यः पूर्वतरक=रास्त्रि-
काऽऽश्रयनात् प्रागेव आश्रयति=शुद्धिं करोति पश्चाद् रास्त्रिकः शुद्धिं करोति
तदा शैतस्याऽऽशातना भवति ॥ १० ॥ (सू० ३)

मूलम्-सेहे रायणिपणं सद्धिं वहिया विचारभूमिं वा वि-
हारभूमिं वा निष्कृते समाणे तत्थ सेहे पुब्बतराग आलोपइ
पच्छा रायणिप भवइ आसायणा सेहस्स ॥११॥ (सू० ४)

छाया-शैतो रास्त्रिकेन सार्द्धं वहिर्विचारभूमिं वा विहारभूमिं वा नि-
ष्क्रान्तः सन्-तत्र शैतः पूर्वतरकमाश्रयति पश्चाद् रास्त्रिकः, भवति आशा-
तना शैतस्य ॥ ११ ॥ (सू० ४)

टीका-‘शैत’-इत्यादि । शैतो रास्त्रिकेन सार्द्धं वहिः विचारभूमिं वा
विहारभूमिं=स्वाध्यायभूमिं वा निष्क्रान्तः सन् तत्र=स्वत्वान्ने समागतः शैतो
यदि पूर्वतरक=प्रागेव आश्रयति=आश्रयनां करोति, रास्त्रिकः पश्चात् तदा
शैतस्याऽऽशातना भवति । स्पष्टिकादिस्थानात् पराहस्य स्वत्वान्ने समागतः
शिष्य आचार्यादितः प्राग् यदि ईर्ष्यापयिकीं प्रतिकामत्तदा शैतस्याऽऽशातना
भवतीति भावः ॥ ११ ॥ (सू० ४)

भूमि- स्पष्टिलभूमि में गया हुआ गुरु के पहले शीघ्र करे तो
आशातना होती है ॥ १० ॥ (सू० ३) ‘सेहे’ इत्यादि । शिष्य
आचार्य के साथ विचारभूमि-स्पष्टिलभूमि विहारभूमि-स्वाध्यायभूमि
में साथ गया और वहाँ से वापस आकर शिष्य यदि गुरु के पूर्व
ऐर्ष्यापयिक प्रतिक्रमण करे तो शिष्य को आशातना होती है ॥११॥(सू०४)

गयेला गुरुनी पहिला शीघ्र करे तो आशातना आय छे (१) ॥ सू० ३ ॥
‘सेहे’ इत्यादि शिष्य आचार्यनी साथे निष्क्रान्तभूमि-विहारभूमि के निकट
भूमि-स्वाध्यायभूमिमें साथे गये होय आने तबही पाछे आवी जे शिष्य गुरुनी
पहिला ऐर्ष्यापयिक प्रतिक्रमण करे तो शिष्यने आशातना आय छे (११) ॥ सू० ४ ॥

मूलम्-केइ रायणियस्स पुव्वसंकलवितव्वे सिया, तं सेहे पुव्वतरागं आलवइ पच्छा रायणिण भवइ आसायणा सेहस्स ॥ १२ ॥ (सू० ५)

छाया-कश्चिद् रात्निकस्य पूर्वसंकल्पितव्यः स्यात् तं शैक्षः पूर्वतरक-मालपति पश्चाद् रात्निको भवत्यागतना शैक्षस्य ॥ १२ ॥ (सू० ५)

टीका-‘केइ’-इत्यादि । कश्चित्=कोऽपि जनो रात्निकस्य पूर्वसंकल्पित-व्यः=प्राग्वक्तव्यः स्यात्, एवं परिस्थितौ तं=पूर्वसंकल्पितव्यं जनं शैक्षो यदि पूर्वतरकं=प्रागेव आलपति=वदति रात्निकस्तत्पश्चात्=शैक्षालापानन्तरमालपति तदा शैक्षस्याऽऽगतना भवति ॥ १२ ॥ (सू० ५)

मूलम्-सेहे रायणियस्स राओ वा वियाले वा वाहरमाण-स्स ‘अज्जो ! के सुत्ता के जागरा ?’ तत्थ सेहे जागरमाणे रायणियस्स अपडिसुणेत्ता भवइ आसायणा सेहस्स ॥ १३ ॥ (सू० ६)

छाया-शैक्षो रात्निकस्य रात्रौ वा विकाले वा व्याहरतः ‘हे आर्याः ! के सुप्ताः के जाग्रति ?’ तत्र शैक्षो जाग्रद् यदि रात्निकस्याऽप्रतिश्रोता भवत्या-गतना शैक्षस्य ॥ १३ ॥ (सू० ६)

टीका-‘शैक्षो रात्निकस्ये त्यादि । शैक्षाः=शिष्यो रात्रौ विकाले वा ‘हे आर्या ! के सुप्ता, के जाग्रति ?’ इति व्याहरतो=वदतो रात्निकस्य तत्र=व्याहारे शैक्षो जाग्रत्=प्रबुध्यमानोऽपि यदि अप्रतिश्रोता=गुरवे नोत्तरं प्रयच्छति तदा शैक्षस्याऽऽगतना भवति ॥ १३ ॥ (सू० ६)

‘केइ’ इत्यादि । कोइ व्यक्ति गुरु के पास आवे उसके साथ यदि शिष्य गुरु के पहले ही वार्त्तालाप करने लगे तो शिष्य को आशातना होती है ॥ १२ ॥ (सू० ५) ‘सेहे रायणियस्स’ इत्यादि । गुरुने रात्रि अथवा विकाल में शिष्य को बुलाया कि- ‘हे आर्या ! कौन-कौन सोये हुवे हैं और कौन कौन जागते हैं ?’ उस समय

‘केइ’ इत्यादि कोइ व्यक्ति गुरुनी पासे तेनी साथे जे शिष्य पड़ेला न वार्त्तालाप करवा लागे तो शिष्यने आशातना थाय छे (१२) ॥सू० ५॥

‘सेहे रायणियस्स’ इत्यादि गुरुजे रात्रे अथवा विकालमा शिष्यने बोलाव्ये। डे-डे आर्यो । कोण कोण सुता छे अने कोण कोण जागते छे ? ते समये जागते

मूत्रम्-सेहे असण वा पाण वा खाइम वा साइम वा पडिगाहिता त पुव्वमेव सेहतरागस्स आलोपइ पच्छा रायणियस्स आसायणा सेहस्स ॥ १३ ॥ (सू० ७) ।

छाया-शैशोऽश्न वा पान वा स्नानं वा स्नानं वा मतिष्ठन् तत्पूर्वमेव शैशवरकस्यास्नानायति पश्चाद् रात्रिकस्यास्नाना शैशस्य ॥ १४ ॥ (सू० ७)

टीका-‘सेहे असण’-मिस्यादि । शैशोऽश्न वा पान वा स्नानं वा स्नानं वा मतिष्ठन्=आवाय तद्वन्मननादिकं, यदि पूर्वमेव=रात्रिकोऽश्नोचनात् शैशवरकस्य=लघुमुनिः समीपे आलोचयति रात्रिकस्य-य पार्श्वे पश्चादालोचयति तदा शैशस्याऽऽश्नातना भवति ॥ १४ ॥ (सू० ७)

मूत्रम्-सेहे असण वा पाण वा खाइम वा साइम वा पडिगाहिता त पुव्वमेव सेहतरागस्स उवदसेह पच्छा रायणियस्स आसायणा सेहस्स ॥ १५ ॥ (सू० ८)

छाया-शैशोऽश्न वा पानं वा स्नानं वा स्नानं वा मतिष्ठन् तत्पूर्वमेव शैशवरकस्योपदर्शयति पश्चाद् रात्रिकस्याऽऽश्नातना शैशस्य ॥ १५ ॥ (सू० ८)

टीका-‘सेहे असण’-मिस्यादि । शैशोऽश्ननादिकं चतुर्विधमाहारं मतिष्ठन् तद्यदि रात्रिकस्योपदर्शनात् पूर्वमेव शैशवरकस्य=लघुमुनेरुपदर्शयति पश्चाद् रात्रिकस्योपदर्शयति तदा शैशस्याऽऽश्नातना भवति ॥ १५ ॥ (सू० ८)

शिष्य जागता ह्रमा मी गुरु को उत्तर नहीं देता है तो शिष्य को आशातना होती है ॥ १३ ॥ (सू० ७)

‘सेह’ इत्यादि । शिष्य भोजनादि चार प्रकार का आहार ग्रहस्थ के घर से लाकर पहले लघुमुनि के पास आलोचना करे पश्चात् गुरु के पास तब शिष्य का आशातना होती है ॥ १४ ॥ ॥ सू० ७ ॥

‘महे’ इत्यादि । शिष्य भोजन आदि चार प्रकार के आहार को लाकर गुरु के पूर्व ही लघुमुनि को दिन्वाये पश्चात् गुरु को दिन्वाये तो शिष्य को आशातना होती है ॥ १५ ॥ (सू० ८ ॥

टीका पत्र गुरुने उत्तर न जाये तो शिष्यने आशातना भवति (१३) ॥ सू० ६ ॥
‘महे’ इत्यादि शिष्य भोजनादि चार प्रकारका आहार गुरुस्थाने देनी चाहतीने पहले लघुमुनिनी पास आलोचना करे पछी गुरुनी पास करे तो आशातना भवति (१४) ॥ सू० ७ ॥

मूलम्—सेहे असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिगाहिन्ता तं पुव्वमेव सेहतरागं उवणिमंतेइ पच्छा रायणियं आसायणा सेहस्स ॥ १६ ॥ (सू० ९)

छाया-शैक्षोऽशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्य तत् पूर्वमेव शैक्षतरकमुपनिमन्त्रयति पश्चाद् रात्रिकमाशातना शैक्षस्य ॥ १६ ॥ (मृ० ९)

टीका—‘सेहे असणं’—मित्यादि । शैक्षोऽशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं वा प्रतिगृह्य तद्=अगनादिकं यदि पूर्वमेव शैक्षतरकं=लघुमुनिम् उपनिमन्त्रयति, रात्रिकं पश्चादुपनिमन्त्रयति तदा शैक्षस्याऽऽशातना भवति ॥ १६ ॥ (मृ० ९)

मूलम्—सेहे रायणिण्ण सद्धिं असणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिगाहिन्ता तं रायणियं अणापुच्छित्ता जस्स जस्स इच्छइ तस्स तस्स खद्धं खद्धं दलयइ आसायणा सेहस्स ॥ १७ ॥ (सू० १०)

छाया-शैक्षो रात्रिकेन सार्द्धम् अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्य तद् रात्रिकमनापृच्छ्य यस्मै यस्मै इच्छति तस्मै तस्मै खद्धं खद्धं ददात्याशातना शैक्षस्य ॥ १७ ॥ (मृ० १०)

टीका—‘सेहे रायणिण्ण’—इत्यादि । शैक्षोमरात्रिकेन सार्द्धमशनादिकं चतुर्विधमाहारं प्रतिगृह्य तद्=अशनादिकं यदि रात्रिकम् अनापृच्छ्य=अपृष्ट्वा यस्मै यस्मै मुनये इच्छति=दातुमभिलषति तस्मै तस्मै मुनये खद्धं खद्धं=प्रचुरं-प्रचुरं ददाति तदा शैक्षस्याऽऽशातना भवति ॥ १७ ॥ (मृ० १०)

‘सेहे’ इत्यादि । शिष्य अशनादि चार प्रकार का आहार लाकर यदि लघुमुनि को पहिले और गुरु को पीछे आमन्त्रित करे तो शिष्य को आशातना होती है ॥ १६ ॥ (सू० ९)

‘सेहे रायणिण्ण’ इत्यादि । शिष्य गुरु के साथ अशनादि

‘सेहे’ इत्यादि शिष्य अशन आदि चार प्रकारना आहारने लावीने गुरुनी पडेल ० लघुमुनिने देणाडे अने पछी गुरुने देणाडे तो शिष्यने आशातना थाय छे (१५) ॥ सू ८ ॥

‘सेहे’ इत्यादि शिष्य अशन आदि चार प्रकारना आहार लध आवीने जे लघुमुनिने पडेल अने गुरुने पछी आमन्त्रित करे तो शिष्यने आशातना थाय छे (१६) ॥ सू ९ ॥

‘सेहे रायणिण्ण’ इत्यादि शिष्य गुरुनी साथे अशन आदि लध आवीने

मृम्म्-सेहे असण वा ४ पडिगाहिता रायणिण सद्धिं
भुजमाणे तत्थ सेहे खद्ध-खद्ध, डार्गं, ऊत्तड-ऊत्तड, रसिय
रसिय मणुल्ल-मणुल्ल, मणाम-मणाम, निद्ध-निद्धं लुक्ख-
आहारित्ता भवइ आसायणा सेहस्स ॥ १८ ॥ (सू० ११)

छाया-शैक्षोऽश्ननं वा ४ मसिगुल्ल रात्तिकेन सार्द्धं भुञ्जानस्तत्र शैषः
खद्धं-खद्ध (मधुरं मधुर), डार्गं-डार्गं (मशस्त मशस्त) उत्तट-उत्तट, रसिकं
रसिक, मनोद्धं-मनोद्ध, मनाज्म मनोज्म, स्निग्ध-स्निग्धं, रूक्षं-रूक्षमाहारयिता
मवत्पाशातना होसस्य ॥ १८ ॥ (सू० ११)

टीका-‘सेहे’-इत्यादि । शैक्षोऽश्ननं वा ४ चतुर्विधमाहारं प्रतिगुल्ल
रात्तिकेन सार्द्धं भुञ्जानस्तत्र (शैक्ष) खद्ध-खद्धं=अधिकमधिकं डार्गं-डार्गं-
मशस्त-मशस्तम्, उत्तटउत्तटम्=उत्तममत्तमम्, रसिक-रसिकं=माधुर्याविरम
युक्तं मनोद्ध-मनाद्धं मनसा ज्ञायत इति मनोद्ध=मनोज्ञरूक्षं, मनोज्म-मनोज्म
मनसाऽप्यते=गम्यत इति मनाज्म=हृदयानन्दजनक, स्निग्ध-स्निग्धं=घृतादियुक्तं
घृतपूरादिक, रूक्षं रूक्षं=नीरसं-नीरसं सत् स्वादिष्टं पर्यटिकाविक यदि आहार
यिता स्याच्चदा शैक्षस्याऽऽशातना भवति ॥ १८ ॥ (सू० ११)

लाकर गुरु के बिना पूछे यदि जिस-जिस को चाहे उस-उस को
मधुर-अधिक आहार दे तो शिष्य को आशातना होती है ॥ १७ ॥ (सू० १०)

‘सेहे’ इत्यादि । गुरु के साथ आहार करता हुआ शिष्य
प्रशस्त-प्रशस्त-शरीर को सुख दायी, ऊत्तड-ऊत्तड=उत्तम-उत्तम अर्थात्
ताजा-ताजा, रसियं-रसियं=सरस-सरस-मणुल्ल-मणुल्ल=मनगमता,
मणामं-मणामं=हृदय को आनन्द देनेवाला, निद्धं-निद्धं=स्निग्ध-स्निग्ध=
घी से चक्कफित घेवर आदि, लुक्ख-लुक्खं=रूक्ष-रूक्ष पापड़ आदि,
जो जो पदार्थ मन के अनुकूल हो उसे जम्मी-जम्मी और अधिक-

भुजने पूछना बिना जे जेने जेने आछे तेने मधुर-वधारे आहार अपि ते शिष्यने
आशातना भाय छे (१७) ॥ सू १० ॥

‘सह’ इत्यादि भुजनी साथे आहार करता शिष्य प्रशस्त-प्रशस्त=शरीरने
सुखदायी, उत्तड-उत्तड=उत्तम-उत्तम अर्थात् ताजा-ताजा, रसिय-रसिय=सरस-
सरस, मणुल्ल-मणुल्ल=मनगमता, मणाम मणाम=हृदयने आनन्द देनेवाला, निद्ध-
निद्ध=स्निग्ध-स्निग्ध=घी से चक्कफित घेवर आदि, लुक्ख-लुक्ख=रूक्ष-रूक्ष
आदि ? ते पदार्थ मनने अनुकूल होय ते जम्मी-जम्मी तथा वधारे-वधारे अर्थात्

मूलम्—सेहे रायणियं खद्धं खद्धं वक्ता भवइ आसायणा

सेहस्स ॥ २३ ॥ (सू० १६)

छाया-शैक्ष रात्तिक खद्धं खद्धं (प्रचुरं-प्रचुरं) वक्ता भवत्याशातना
शैक्षस्य ॥ २३ ॥ (सू० १६)

टीका-‘सेहे’—इत्यादि । शैक्षो यदि रात्तिकं प्रति खद्धं खद्धं प्रचुरं-
प्रचुरम्=अप्रमितं प्रयोजनादधिकं निरर्थकं कठोरं वा वक्ता=कथयिता स्यात्तदा
शैक्षस्याऽऽशातना भवति ॥ २३ ॥ (सू० १६)

मूलम्—सेहे रायणियं तज्जाएणं तज्जाएणं पडिहणित्ता भवइ

आसायणा सेहस्स ॥ २४ ॥ (सू० १७)

छाया-शैक्षो रात्तिकं तज्जातेन तज्जातेन प्रतिहन्ता भवत्याशातना
शैक्षस्य ॥ २४ ॥ (सू० १७)

टीका-‘सेहे रायणियं’—मित्यादि । यदि रात्तिकं तज्जातेन तज्जातेन=
रात्तिकमुखनिःसृतवचनानुरूपप्रतिवचनेन प्रतिहन्ता=शब्देन शब्दं धातयिता,
ग्लानादिसेवाद्यर्थं गुरुणा प्रेरितः शिष्यः प्रतिवदति-‘भवतैव कथं न क्रियते’
इत्यादिरूपेण वक्ता स्यात्तदा यक्षस्याऽऽशातना भवति ॥ २४ ॥ (सू० १७)

लोक में अपकीर्ति को प्राप्त करता है और परलोक में कुयोनि में
जन्म लेता है ॥ १ ॥ ॥ २२ ॥ (सू० १५)

‘सेहे’ इत्यादि । शिष्य गुरु के प्रति प्रयोजन से अधिक निर-
र्थक अथवा कठोर वचन बोले तो शिष्य को आशातना होती है ॥ २३ ॥
(सू० १६)

‘सेहे’ इत्यादि । ग्लान आदि की वैयावच करने के लिये गुरु
से प्रेरणा किया हुआ शिष्य यदि ‘आप ही क्यों न करते हो’ ऐसा
अपमानजनक तद्रूप प्रतिवचन बोले तो शिष्य को आशातना होती
है ॥ २४ ॥ (सू० १७)

प्राप्त करे छे तथा परलोकांमा कुयोनिमा जन्म ले छे (१) २२ ॥ सू १५ ॥

‘सेहे’ इत्यादि शिष्य गुरुणी सामे प्रयोजनथी वधारे निरर्थक अथवा कठोर
वचन बोले तो शिष्यने आशातना थाय छे (२३) ॥ सू १६ ॥

‘सेहे’ इत्यादि ग्लान आदिनी वैयावच करवा माटे गुरुना तरक्षी प्रेरा-
येवा शिष्य ने ‘आपज डेम करता नथी’ जेम अपमानजनक ओपुज प्रतिवचन
बोले तो शिष्यने आशातना थाय छे (२४) ॥ सू १७ ॥

छाया-शैक्षो रास्त्रिकस्य 'कि' मितिबक्ता भवत्प्राज्ञातना शैक्षस्य ॥ २१ ॥ (सू० १४)

टीका-‘सेहे रायणियम्’-इत्यादि । शैक्षो रास्त्रिकस्य शिष्याह्वाने दूरेस्थित एव ‘कि’ मिति=किं दूये-किं दूये, इतिबक्ता=उत्तरयिता यदि स्पष्टदा शैक्षस्याऽऽज्ञातना भवति ॥ २१ ॥ (सू० १४)

मूम्-सेहे रायणिय ‘तुम्’ तिवक्ता भवइ आसायणा सेहस्स ॥ २२ ॥ (सू० १५)

छाया शैक्षो रास्त्रिकं ‘म्’ इतिबक्ता भवत्प्राज्ञातना शैक्षस्य ॥ २२ ॥ (सू० १५)

टीका-‘सेहे रायणिय’-मित्यादि । शैक्ष=शिष्यो यदि रास्त्रिकं मिति ‘त्वम्’ इति=इत्याकारक ‘तू’-कारसम्बद्धं न तु ‘भदन्त’ इत्यादिकं वक्ता=कथयिता स्यात्तदा शैक्षस्याऽऽज्ञातना भवति । उक्तञ्च—

“हं करोति यदा शिष्यस्त्ववाऽऽचार्यं प्रमादतः ।

इहाऽकीर्तिमवाप्नोति, कुयोर्नि पापिगच्छति ॥ १ ॥” इति ॥ २२ ॥ (सू० १५)

‘सेहे’ इत्यादि । गुरु के बुलाने पर शिष्य यदि गुरुके समीप न आकर दूर रहा हुआ ही ‘क्या कहते हैं ?’ ऐसा कहे तो शिष्य को आशामना होती है ॥ २१ ॥ (सू० १४)

‘सेहे’ इत्यादि । शिष्य गुरु को ‘तू’-इस प्रकार तूकारे से बोले और ‘हे भदन्त’ इत्यादि न कहे तो शिष्य को आशामना होती है । कहा है कि :—

“हं करोति यदा शिष्यस्त्वं वाऽऽचार्यं प्रमादतः ।

इहाऽकीर्तिमवाप्नोति, कुयोर्नि पापिगच्छति ॥ १ ॥” इति ।

शिष्य प्रमाद से गुरु को तूकार-शब्द से बुलाता है तो इस

‘सेहे’ इत्यादि गुरुना बुलावण्याशी शिष्य ने तेमनी पासे न कथा इत्यर्थः ॥ २१ ॥ (सू० १४) ॥

‘सेहे’ इत्यादि शिष्य गुरुने तु जोम तु काराशी बोले अने उ भदन्त इत्यादि न कहे तो शिष्यने आशामना याम छे ॥ २१ ॥ (सू० १४) ॥

“हं करोति यदा शिष्यः—स्व वाऽऽचार्यं प्रमादतः ।

इहाऽकीर्तिमवाप्नोति, कुयोर्नि पापिगच्छति ॥ १ ॥” इति ।

शिष्य प्रमादशी गुरुने तूकार शब्दशी बुलावे तो आ आशामना अपकीर्तिने

મૂલમ્—સેહે રાયણિયસ્સ કહં કહેમાણસ્સ પરિસં ભેત્તા ભવઙ્
આસાયણા સેહસ્સ ॥ ૨૮ ॥ (સૂ૦ ૨૧)

છાયા—શૈક્ષો રાત્નિકસ્ય કથાં કથયતઃ પરિપદં ભેત્તા ભવત્યાશાતના
શૈક્ષસ્ય ॥ ૨૮ ॥ (સૂ૦ ૨૧)

ટીકા—‘સેહે’—ઇત્યાદિ શૈક્ષો યદિ કથાં કથયતો રાત્નિકસ્ય પરિપદં=
સમાં શ્રોતૃગણં ભેત્તા=વિષ્ટયિતા હેદં ભેદં કર્તા સ્યાત્તદા શૈક્ષસ્યાઽઽશાતના
ભવતિ ॥ ૨૮ ॥ (સૂ૦ ૨૧)

મૂલમ્—સેહે રાયણિયસ્સ કહં કહેમાણસ્સ કહં અર્ચિંછદિત્તા
ભવઙ્ આસાયણા સેહસ્સ ॥ ૨૯ ॥ (સૂ૦ ૨૨)

છાયા—શૈક્ષો રાત્નિકસ્ય કથાં કથયતઃ કથામાચ્છેત્તા ભવત્યાશાતના
શૈક્ષસ્ય ॥ ૨૯ ॥ (સૂ૦ ૨૨)

ટીકા—‘સેહે’—ત્યાદિ । શૈક્ષો યદિ કથાં કથયતો રાત્નિકસ્ય કથામ્
આચ્છેત્તા=મિહ્નાવેલાનિર્દેશાદિના મજ્જયિતા ભવતિ તદા શૈક્ષસ્યાઽઽશાતના
ભવતિ ॥ ૨૯ ॥ (સૂ૦ ૨૨)

મૂલમ્—સેહે રાયણિયસ્સ કહં કહેમાણસ્સ તીસે પરિસાણ
અણુટ્ટિયાણ અભિન્નાણ અવ્વુચ્છિન્નાણ અવ્વોગડાણ દોઘ્વંપિ તઘ્વંપિ

‘સેહે’ ઇત્યાદિ । ગુરુ કે વ્યાખ્યાન સે શિષ્ય યદિ પ્રસન્ન નહીં
હોતા હૈ તો આશાતના હોતી હૈ ॥ ૨૭ ॥ (સૂ૦ ૨૦)

“સેહે” ઇત્યાદિ । ગુરુ કે વ્યાખ્યાનકાલ મેં શિષ્ય પરિષદ કો
છિન્ન—મિન્ન કરે તો શિષ્ય કો આશાતના હોતી હૈ ॥ ૨૮ ॥ (સૂ૦ ૨૧)

‘સેહે’ ઇત્યાદિ । ગુરુ કે વ્યાખ્યાનસમય મેં “અવ મિહ્ના કા
સમય હો ગયા” ઇત્યાદિ । વોલકર વિદ્વેષ કરે તો આશાતના હોતી
હૈ ॥ ૨૯ ॥ (સૂ૦ ૨૨)

‘સેહે’ ઇત્યાદિ ગુરુના વ્યાખ્યાનથી શિષ્ય નો પ્રસન્ન ન થાય તો આશાતના
થાય છે (૨૭) ॥ સૂ. ૨૦ ॥

‘સેહે’ ઇત્યાદિ ગુરુના વ્યાખ્યાનકાલમા શિષ્ય પરિષદને છિન્ન—મિન્ન કરે તો
શિષ્યને આશાતના થાય છે (૨૮) ॥ સૂ. ૨૧ ॥

‘સેહે’ ઇત્યાદિ ગુરુના વ્યાખ્યાનસમયમા ‘હવે મિહ્નાનો સમય થઇ ગયો’
ઇત્યાદિ બોલીને વિદ્વેષ કરે તો આશાતના થાય છે (૨૯) સૂ. ૨૨

मृन्म-सेहे रायणियस्स कह कहमाणस्स 'इति' एव वत्ता

भवइ आसायणा सेहस्स ॥ २५ ॥ (सू० १८)

छाया-शैलो राल्लिकस्स कयां कययत 'इति' एव वत्ता मयत्ताशातना शैलस्स ॥ २५ ॥ (सू० १८)

टीका-‘सेहे रायणियस्स’-इत्यादि । शैलो यदि कयां कययतो राल्लिकस्स व्याख्यानाने ‘इति’=अनेन प्रकारेण वक्तव्यम्, इत्य न वक्तव्यम्, एवम्=एतादृश वक्ता=मापिता स्यात्तदा शैलस्याऽऽशातना भवति ॥ २५ ॥ (सू० १८)

मृन्म-सेहे रायणियस्स कह कहमाणस्स 'नो सुमरसी'

ति वत्ता भवइ आसायणा सेहस्स ॥ २६ ॥ (सू० १९)

छाया-शैलो राल्लिकस्स कयां कययत 'नो स्मरसि' इति वक्ता मयत्ताशातना शैलस्स ॥ २६ ॥ (सू० १९)

टीका-‘सेहे’-इत्यादि । शैलो यदि कयां कययतो राल्लिकस्स व्याख्यानाने ‘ना स्मरसि’=स्व स्मृतिषय नाऽऽनयसि’ इति=इत्याकारक वक्ता=मापिता यदि स्यात्तदा शैलस्याऽऽशातना भवति ॥ २६ ॥ (सू० १९)

मृन्म-सेहे रायणियस्स कह कहमाणस्स णो सुमणे भवइ

आसायणा सेहस्स ॥ २७ ॥ (सू० २०)

छाया-शैलो राल्लिकस्स कयां कययतो ना सुमना मयत्ताशातना शैलस्स ॥ २७ ॥ (सू० २०)

टीका-‘सेहे रायणियस्स’-इत्यादि । शैलो यदि कयां कययतो राल्लिकस्स सुमनाऽऽममणो न जायते तदा शैलस्याऽऽशातना भवति ॥ २७ ॥ (सू० २०)

‘सहे’ इत्यादि । गुरु के व्याख्यानसमय में गुरु को ‘ऐसा बोलना चाहिये, इस रीति से नहीं बोलना चाहिये’ ऐसा कहे तो शिष्य को आशातना होती है ॥ २७ ॥ (सू० १८)

‘सेहे’ इत्यादि । गुरु के व्याख्यानसमय में ‘तुम को यदि नहीं जाना है’ ऐसा कहे तो आशातना लगती है ॥ २६ ॥ (सू० १९)

‘सेहे’ इत्यादि । गुरु के व्याख्यानसमय में गुरु ने आज जो कुछ बोला है उसे न जानते तो शिष्य ने आशातना था ॥ (२५) ॥ सू० १८ ॥

‘सहे’ इत्यादि । गुरु के व्याख्यानसमय में ‘तुमने यह जाना नहीं’ ज्ञेय है तो आशातना जाये ॥ (२६) ॥ सू० १९ ॥

मूलम्--सेहे रायणियस्स सिज्जा-संथारण चिट्ठित्ता वा निसि-
इत्ता वा तुयट्ठित्ता वा भवइ आसायणा सेहस्स ॥३२॥ (सू० २५)

छाया-शैक्षो रात्निकस्य शय्या-संस्तारके स्थाता वा निपत्ता वा
त्वग्वर्तयिता वा भवत्याशातना शैक्षस्य ॥ ३२ ॥ (सू० २५)

टीका-'सेहे'-इत्यादि । शैक्षो रात्निकस्य शय्या-संस्तारके स्थाता=
आरूढो वा निपत्ता=उपवेष्टा वा त्वग्वर्तयिता=पार्श्वपरिवर्तयिता वा शयितेति
यावत् यदि भवति तदा शैक्षस्याऽऽशातना भवति ॥ ३० ॥ (सू० २५)

मूलम्--सेहे रायणियस्स उच्चासणंसि वा समासणंसि वा
चिट्ठित्ता वा निसीइत्ता वा तुयट्ठित्ता वा भवइ आसायणा
सेहस्स ॥ ३३ ॥ (सू० २६)

छाया-शैक्षो रात्निकस्योच्चासने वा समासने वा स्थाता वा निपत्ता
वा त्वग्वर्तयिता वा भवत्याशातना शैक्षस्य ॥ ३३ ॥ (सू० २६)

टीका-'सेहे'-इत्यादि । शैक्षो रात्निकस्योच्चासने=उत्तुङ्गासने वा समा-
सने=तुल्यासने वा स्थाता निपत्ता=उपवेष्टा त्वग्वर्तयिता=शयिता वा यदि भवति
तदा शैक्षोस्य=शिष्यस्याऽऽशातना भवति ॥ ३३ ॥ (सू० २६)

विना चला जाय तो शिष्य को आशातना होती है ॥३१॥ (सू० २४)

'सेहे' इत्यादि । गुरु के शय्या - संस्तारक पर यदि शिष्य
खड़ा होवे, बैठे और शयन करे तो उसको आशातना होती है ।
॥ ३२ ॥ (सू० २५)

'सेहे' इत्यादि । शिष्य यदि गुरु से ऊंचे आसन पर या
गुरु के बराबरी के आसन पर खड़ा होवे, बैठे अथवा शयन करे तो
उस को आशातना लगती है ॥ ३३ ॥ (सू० २६)

કદાચ જો પગથી સઘટ્ટા થઈ બેઠા અને જો હાથ જોડીને દ્વિમાપન કર્યા વિના ગ્રાહ્યો
બેઠા તો શિષ્યને આશાતના થાય છે (૩૧) ॥ સૂ. ૨૪ ॥

'સેહે' ઇત્યાદિ ગુરુના શય્યા-સંસ્તારક ઉપર જો શિષ્ય ઉભો રહે, એસે કે
શયન કરે તો તેને આશાતના થાય છે (૩૨) ॥ સૂ. ૨૫ ॥

'સેહે' ઇત્યાદિ શિષ્ય જો ગુરુથી ઉચ્ચ આસન ઉપર અથવા ગુરુની બરા-
બરીના આસન ઉપર ઉભો હોય, એસે કે શયન કરે તો તેને આશાતના લાગે છે
(૩૩) ॥ સૂ. ૨૬ ॥

तमेव कह कहिता भवइ आसायणा सेहस्स ॥३०॥ (सू० २३)

छाया-शैलो रात्तिकस्य कथां कथयतस्वस्यां परिपद्यन्नुत्थितायामभि
प्रायामभ्युच्छिन्नायामव्याकृतायां द्वितीय तृतीयमपि तामेव कथां कथयिता
मवस्थाप्यातना शैलस्य ॥३०॥ (सू० २३)

टीका-‘सेहे’-इत्यादि । शैल कथां कथयतो रात्तिकस्य तस्यां-कथा
प्रचारिण्यां परिपदि=समायाम् अनुत्थितायाम्=उत्थानरहितायाम् अभिभाषां=
मेदरहितायाम् अस्त्वच्छिन्नायामित्यर्थः, अभ्युच्छिन्नायाम्=व्यवच्छेदरहितार्ण यथा
प्रववस्थितायाम्, अव्याकृतायां=निःस्पन्नायाम् उपदेश्यथन्यतत्परायामित्यर्थः,
द्वितीय तृतीयमपि यारं तामेव कथां=गुल्फारितामेव कथां कथयिता यदि
भवति तदा शैलस्याऽऽशातना भवति ॥ २३ ॥ (सू० २३)

मूल्म-सेहे रायणियस्स सिज्जा संधारणं पाप्पणं संधहिता
हृत्येण अणणुणवित्ता गच्छइ भवइ आसायणा सेहस्स ॥३१॥ (२४)

छाया-शैलो रात्तिकस्य शय्या-संस्तारक पादेन सपटय इस्तेनाननु
शाय्य गच्छति मवस्थाप्यातना शैलस्य ॥ ३१ ॥ (सू० २४)

टीका-‘सेहे’-इत्यादि । शैलो रात्तिकस्य शय्यां=शरीरपरिमितां संस्ता
रक=सार्द्धइस्तद्वयमित प्रमादयः कदाचित् पादेन=चरणेन सपटय=स्यूता इस्तेन
अननुशाय्य = असमापयित्वा यदि गच्छति तदा शैलस्याऽऽशातना भवति
॥ ३१ ॥ (सू० २४)

‘सेहे’ इत्यादि । गुरु के व्याख्यान में एकत्रित हुई परिपद
के उठने के, मिला होने के, व्यवच्छिन्न होने के और विस्तारने के पूर्व,
सुनने के लिए समाजनों के उत्सुक होने पर भी यदि उसी-(गुरुजी
की कही हुई) कथा को दो या तीन बार कहे तो शिष्य को आशा
तना होती है ॥ ३० ॥ (सू० २३)

‘सेहे’ इत्यादि । शिष्य, गुरु के शय्या और संस्तारक का
प्रमादयश कदाचित् पैर से संघटा होने पर हाथ जोड़कर क्षमापन किये

‘सेहे’ इत्यादि गुरुना व्याख्यानमा एकत्रित भवेत्ती परिपद्यता उठवा, उठ
पदवा व्यवच्छिन्ना यथा अने विजेशय कथा-पठेत्ता, आशयना भागे समाजनों उत्सुक
यता होय तो सु ने तेन-शुद्धको केहेती-आने ने अथवा नव बार केहे तो
शिष्यने आशातना थाय ॥ (३) ॥ सू २३ ॥

‘मइ’ इत्यादि शिष्य गुरुनी शय्या तथा स पादने प्रमादने नय भइ

मूलम्--सेहे रायणियस्स सिज्जा-संथारए चिट्ठित्ता वा निसि-
इत्ता वा तुयट्ठित्ता वा भवइ आसायणा सेहस्स ॥३२॥ (सू० २५)

छाया-शैक्षो रात्निकस्य शय्या-संस्तारके स्थाता वा निपत्ता वा
त्वग्वर्तयिता वा भवत्याशातना शैक्षस्य ॥ ३२ ॥ (सू० २५)

टीका--'सेहे-त्यादि । शैक्षो रात्निकस्य शय्या-संस्तारके स्थाता=
आरूढो वा निपत्ता=उपवेष्टा वा त्वग्वर्तयिता=पार्श्वपरिवर्तयिता वा शयितेति
यावत् यदि भवति तदा शैक्षस्याऽऽशातना भवति ॥ ३० ॥ (सू० २५)

मूलम्--सेहे रायणियस्स उच्चासणंसि वा समासणंसि वा
चिट्ठित्ता वा निसीइत्ता वा तुयट्ठित्ता वा भवइ आसायणा
सेहस्स ॥ ३३ ॥ (सू० २६)

छाया-शैक्षो रात्निकस्योच्चासने वा समासने वा स्थाता वा निपत्ता
वा त्वग्वर्तयिता वा भवत्याशातना शैक्षस्य ॥ ३३ ॥ (सू० २६)

टीका--'सेहे'-इत्यादि । शैक्षो रात्निकस्योच्चासने=उत्तुङ्गासने वा समा-
सने=तुल्यासने वा स्थाता निपत्ता=उपवेष्टा त्वग्वर्तयिता=शयिता वा यदि भवति
तदा शैक्षोस्य=शिष्यस्याऽऽशातना भवति ॥ ३३ ॥ (सू० २६)

विना चला जाय तो शिष्य को आशातना होती है ॥३१॥ (सू० २४)

'सेहे' इत्यादि । गुरु के शय्या-संस्तारक पर यदि शिष्य
खड़ा होवे, बैठे और शयन करे तो-उसको आशातना होती है ।
॥ ३२ ॥ (सू० २५)

'सेहे' इत्यादि । शिष्य यदि गुरु से ऊँचे आसन पर या
गुरु के बराबरी के आसन पर खड़ा होवे, बैठे अथवा शयन करे तो
उस को आशातना लगती है ॥ ३३ ॥ (सू० २६)

કદાચ જો પગથી સઘટ્ટા થઈ બંધ અને જો હાથ બેઠીને ક્ષમાપન કર્યા વિના ચાલ્યો
બંધ તો શિષ્યને આશાતના થાય છે (૩૧) ॥ સૂ. ૨૪ ॥

'સેહે' ઇત્યાદિ ગુરુના શય્યા-સંસ્તારક ઉપર જો શિષ્ય ઉભો રહે, યેસે કે
શયન કરે તો તેને આશાતના થાય છે (૩૨) ॥ સૂ. ૨૫ ॥

'સેહે' ઇત્યાદિ શિષ્ય જો ગુરુથી ઉચ્ચ આસન ઉપર અથવા ગુરુની બરા-
બરીના આસન ઉપર બેઠો હોય, યેસે કે શયન કરે તો તેને આશાતના લાગે છે
(૩૩) ॥ સૂ. ૨૬ ॥

उपसंहारभाह—'एयायो'—इत्यादि ।

मूल्म-एयाओ खलु ताओ थेरेहिं भगवतेहिं तेसीस आ
सायणाओ पणत्ताओ चिचेमि (सू० २७)

॥ इति तद्व्या दसा समत्ता ॥ ३ ॥

छाया-पताः खलु ताः स्वधिरैर्मगपन्निस्रयस्त्रिष्वनाशातनाः प्रज्ञा इति
ब्रवीमि ॥ (सू० २७)

टीका—'पताः खलु' इत्यादि । स्वधिर्यकमिद ॥ (सू० २७)

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्गुरुम-प्रसिद्धवाचक-पद्मवर्ममापाकचित्तमस्त्रि-
कलापाळापक-प्रविशुदगधपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूचम-
पतिकोशापुररामप्रवच—' जैन शास्त्राचार्य '—पद्मपित्त-कोशापुरराम
गुरु-पाछवर्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मविधाकर-पूज्यश्री-भासीलाल-
प्रतिविरचितायां श्रीदशभुतस्कन्धप्रस्य मुनिहर्षिण्याख्यापार्ण व्या-
ख्यायाम्-आशातनानामकं तृतीयमध्ययनसमाप्तम् ॥१॥

उपसंहार करते हैं—' एयायो ' इत्यादि ।

स्थविर भगवन्तो ने इसतरह तेसीस आशातनाओं का निरु-
पण किया है ॥ सुधर्मा स्वामी कहते हैं—हे जम्बू ! जैसा भगवान्
के पास मैंने सुना है वैसा तुझे कहता हूँ ॥ (सू० २७)

दशभुतस्कन्ध सुत्र की मुनिहर्षिणी

टीका के हिन्दी अनुवाद में

आशातना नामका तीसरा

अध्ययनसमाप्त हुआ ॥ ३ ॥

उपसंहार करे है—'एयायो' इत्यादि

स्थविर भगवन्तो जे आनी शीते तेसीस आशातनाजोनु निरुपण कर्युं छे
सुधर्मास्वामी कह्ये छे—हे जम्बू ! जे प्रभावे भगवान्नी पास मे सांख्य छे ते
प्रभावे छे तने कह्ये छे ॥ सू० २७ ॥

दशभुतस्कन्ध सुत्रनी मुनिहर्षिणी टीकाना

सुगुहाती अनुवादमा आशातना नामनुं

तीनु अध्ययन समाप्त भय (३)

છાયા-શ્રુતં મયા આયુષ્મન ! તેન મગધતૈવમાર્યાતમ્-इह सख्य स्य विरैर्भगवद्भिरष्टविधा गणिसम्पदः प्रज्ञता । कतराः सख्य ता अष्टविधा गणिसम्पदः प्रज्ञता ? इमाः सख्य ता अष्टविधा गणिसम्पदः प्रज्ञताः, तद्यथा—॥सू० १॥

ટીકા-‘સુય મે’-इत्यादि । हे आयुष्मन ! मया श्रुतं तेन मगधता, एव=वक्ष्यमाणम् आख्यात=कथितम्, -इह=चतुर्धाध्ययने स्थविरैर्भगवद्भिरष्टविधाः=अष्टप्रकारकाः गणिसम्पदः-गणः-ज्ञानादिगुणानां समूहः, साधुसमुदायः प्रभूतप्रतापी वा सोऽस्याऽस्तीति गणी=आचार्यस्तस्य सम्पदः=रत्नादिधनानीन सम्पदः=समृद्धय प्रज्ञताः=प्रकृतिताः । कतरा ? इत्याह-इमाः=अनुपद वक्ष्य-माणा सख्य अष्टविधाः गणिसम्पदः प्रज्ञताः । तद्यथा-तद्व=गणिसम्पदष्टविधत्वं यथा विद्यते तथा प्रदर्श्यते—॥सू० १॥

કાઃ ગણિસમ્પદઃ ? इत्याह-‘आचारसंपदे’-त्यादि ।

મૂલ્ક-—૧ આચાર-સપયા ૨ સુય-સપયા ૩ સરીર-સપયા ૪ વચન-સપયા ૫ વાચના-સપયા ૬ મહ-સપયા ૭ પમોગ સંપયા ૮ સગહ-પરિજ્ઞા અટુમા ॥ સૂ. ૨ ॥

છાયા-૧ આચાર-સંપદ્ ૨ શ્રુત-સમ્પત્ ૩ સરીર-સમ્પત્ ૪ વચન-સમ્પત્ ૫ વાચના-સમ્પત્ ૬ મતિ-સમ્પત્ ૭ પ્રયોગ-સમ્પત્ ૮ સગ્રહ-પરિજ્ઞા અપ્તમી ॥ સૂ. ૨ ॥

हे आयुष्मन् शिष्य ! मैंने सुना है वन भगवान ने ऐसा कहा है कि:-इस चौथे अध्ययनमें स्थविर भगवन्तों ने आठ प्रकार की गणिसम्पदशब्दों का निरूपण किया है । जो ज्ञानादि गुणों के धारक हैं, साधु समुदाय के सारणा वारणा करने वाले और परम प्रतापी हैं वे गणी कहलाते हैं । गणी-आचार्य, उनकी रत्नादि धनके समान आठ प्रकार की सम्पदाएँ हैं । उनका वर्णन किया जाता है-“आचारसंपदा” इत्यादि ।

હે આયુષ્મન્ શિષ્ય ! મેં સાંભળ્યું છે કે તે ભગવાને એમ કહ્યું છે કે-આ ચોથા અધ્યયનમાં સ્થવિર ભગવન્તોએ આઠ પ્રકારની ગણિસમ્પદશબ્દોનું નિરૂપણ કર્યું છે જે જ્ઞાનાદિ ગુણોના ધારક છે સાધુસમુદાયની સારણી વારણી કરવાનાળા તથા પરમપ્રતાપી છે તે બધી કહેવાય છે ગણી-આચાર્ય તેમની રત્નાદિધનની પેઠે આઠ પ્રકારની સમ્પદાઓ છે તેમનું વર્ણન કરવામાં આવે છે -‘આચારસપયા’ ઇત્યાદિ.

टीका-‘आयारे’-त्यादि । १ आचारसम्पत्=आचरणमाचारः=वीतराग-
प्रणीताचरणम्, आ=मर्यादाया चरणं=चारः, मर्यादया कालनियमादिलक्षणया
चार आचारो वा, स ज्ञान-दर्शन-चारित्र-तपोवीर्यलक्षणः पञ्चधा, यद्वा=आ=
मर्यादया चारो=विद्वार आचारः, मोक्षार्थमनुष्ठानविशेषो वा, ज्ञानादिविषयक-
मनुष्ठानं वा । आचर्यते गुणवृद्ध्या इत्याचारः साधुजनाचरितम्, यद्वा-शिष्टा-
चारतो ज्ञानादिसेवनविधिः, स एव सम्पदिव सम्पत्=समृद्धिः ।

यद्वा-आचारः=आचाराङ्गसूत्राख्यं प्रथममङ्गम्, अस्याध्ययनेन हि ज्ञानादिपञ्च-
विधाचारः परिज्ञातो भवति, तत्प्रतिपादिताऽनुष्ठेयाचरणमेव सम्पदिव सम्पत् ।

(१) आचारसम्पदा—आचार—वीतराग भगवान् के कहे हुए
आचरण को आचार कहते हैं १, तथा मर्यादा में चलना २, अथवा-
मर्यादा-काल नियम आदि मर्यादा से जो आचरण ३, अथवा ज्ञान
दर्शन चारित्र तप और वीर्य लक्षण वाला पाँच प्रकार का आचरण
४, तथा भगवान् की कही हुई मर्यादा से विचरना ५, अथवा मोक्ष
के लिये अनुष्ठानविशेष ६, अथवा ज्ञानादिविषय का अनुष्ठान ७,
अथवा गुणवृद्धि-अर्थात् चढते परिणाम से किया जाने वाला आचार
अर्थात् साधुजनों का आचरण ८, शिष्ट-अर्थात् तीर्थङ्कर-गणधरा-
दिकों के आचार के अनुसार ज्ञानादिसेवनविधि ९, उसको आचार
कहते हैं उस की सम्पदा-समृद्धि के समान होने के कारण आचार-
सम्पदा कहलाती है ।

अथवा आचार - आचाराङ्गसूत्रनामक प्रथम अङ्ग है, उसके
अध्ययन से ज्ञानादि पाँच प्रकार के आचार का ज्ञान होता है, अतः

(१) आचारसम्पदा—आचार—वीतराग भगवान् के कहे हुए आचरण को
आचार कहते हैं १, तथा मर्यादा में चलना २, अथवा मर्यादा-काल नियम आदि मर्यादा
से जो आचरण ३, अथवा ज्ञान दर्शन चारित्र तप तथा वीर्य लक्षणवाला पाँच प्रकार का
आचरण ४, तथा भगवान् की कही हुई मर्यादा से विचरना ५, अथवा मोक्ष के लिये
अनुष्ठानविशेष ६, अथवा ज्ञानादि विषय का अनुष्ठान ७, अथवा गुणवृद्धि अर्थात्
चढता परिणाम से किया जाने वाला आचार अर्थात् साधुजनों का आचरण ८,
शिष्ट-अर्थात् तीर्थङ्कर गणधरादिना आचार के अनुसार अनुष्ठानविधि ९, उसको
आचार कहते हैं उस की सम्पदा-समृद्धि के समान होने के कारण आचार-
सम्पदा कहलाती है ।

२ भुतसम्पत्-भुतम्=आगमः, स एव सम्पदिव सम्पत्=समृद्धिः ।
 ३ शरीरसम्पत्-शरीर=कायस्तदेव सम्पदिव सम्पत्=रूप-सावण्या-ऽऽरोह-परि-
 णाह स्थिरसदननत्वादिसंज्ञा । ४ वचनसम्पत्-वचन=सर्वव्यवहारहेतुवाच्यापारः,
 तदेव सम्पदिव सम्पत्=आदेय सत्य-प्रिय-हित-मितस्थादिसंज्ञा । ५ वाचना-
 सम्पत्-वाचना=शुरुमुखात् भुतस्य स्फुटतया पठनं, सैष सम्पदिव सम्पत्=मन्त्र-
 रमणीयत्वादिसंज्ञा । ६ मतिसम्पत्-मतिः=सिद्धान्तादिकादिसंज्ञा, सैष सम्प-
 दिव सम्पत्=हेयोपादेयविवेकपटीयस्त्वादिरूपा । ७ प्रयोगसम्पत्-प्रयोगः=प्रया-

यह भी आचार कहलाता है, उसमें वर्णित विषय का आचरणरूप सम्पदा जो कि सम्पत्ति की तरह होती है वह भी आचारसम्पदा कहलाती है ।

(२) भुतसम्पदा-आगमरूप समृद्धि । (३) शरीरसम्पदा-शरीररूपी समृद्धि । सुन्दर स्वरूप-न मोटा न छोटा न पतला न जाड़ा न रूख न कर्कश, ऐसी शरीर की समृद्धि शरीरसम्पदा कही जाती है । (४) वचनसम्पदा-समस्त व्यवहार का हेतु वाणी के व्यवहार को वचन सम्पदा कहते हैं । वाणी जो कि आदेय - ग्रहण करने योग्य हो, सत्य हो, प्रिय हो हितकारक हो और परिमित हो उसको वचन सम्पदा कहते हैं । (५) वाचनासम्पदा-शुरु के मुख से सुने हुए को स्पष्टता से बोलना उसको वाचना कहते हैं । वाचनासम्पदा जो कि सुनने में मनोहर हो । (६) मतिसम्पदा-जल्दी पदार्थ को ग्रहण करना उसको मति कहते हैं, मतिसम्पदा - वस्तु के हेयोपादेय के विवेक

प्राप्त प्रकारना आचारनु शान बाध छे तेही के पक्ष आचार कहेवाय छे तेभा वचन केबा विषयना आचाररूप सम्पदा के सम्पत्तिनी पेठे होय छे तेही ते पक्ष आचार सम्पदा कहेवाय छे (३) 'भुतसम्पदा' आगमरूप समृद्धि (४) 'शरीरसम्पदा' शरीर रूपी समृद्धि सुन्दर स्वरूप-न मोटा न नानु, न पातलु न जाडु, न रुख न कर्कश, जेवी शरीरनी समृद्धि शरीरसम्पदा कहेवाय छे (५) 'वचनसम्पदा' समस्त व्यवहारनु करण वाणीने व्यवहार छे तेने वचनसम्पदा कहे छे, वाणी के के आदेय-अदेय करवा होय होय, सत्य होय, प्रिय होय, हितकरक होय जने परिमित होय तेने वचनसम्पदा कहे छे (६) वाचनासम्पदा शुरुना मुखी साक्षिछे स्पष्टताही भावतु तेने वाचना कहे छे के के साक्षिगवाय मनोहर होय छे तेने वाचनासम्पदा कहे छे (७) 'मतिसम्पदा' जल्दी पदार्थ जल्दु करवे ते मति कहेवाय छे मतिरूप-वस्तुना

જનમ્ આત્મસામર્થ્ય દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવં વિજ્ઞાય વાદાદિકરણં, સ એવ સમ્પદિવ સમ્પત્ત્વ=લોકોત્તરવાદસામર્થ્યરૂપા । ૮ સંગ્રહપરિજ્ઞા-સંગ્રહઃ=દ્રવ્યતો વસ્ત્રપા-ત્રાદીના, ભાવતોડનેકજાસ્રાસજનેભ્યઃ પદાર્થાનામેકત્રીકરણં, તત્ર પરિજ્ઞા=પરિ-જ્ઞાને વિચક્ષણતા, અષ્ટમી=અષ્ટાના પૂરણી સમ્પત્ ॥ સૂ૦ ૨ ॥

અથાડષ્ટવિધામ્ સમ્પત્ત્મ પ્રથમામાચારસમ્પદમાહ-‘સે કિં તં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સે કિં તં આચારસંપયા ? આચારસંપયા ચઠવિવિહા પળ્લતા, તં જહા-(૧) સંજમ-ધ્રુવ-જોગજુત્તયાવિ ભવઙ્, (૨) અસંપગ્ગહિયઅપ્પયા, (૩) અણિયતવિત્તિયા, (૪) વુહ્હ-સીલયાવિ ભવઙ્ । સે તં આચારસંપયા ॥ સૂ૦ ૩ ॥

છાયા-અથ કા સા આચારસમ્પદ્ ? આચારસમ્પદ્ ચતુર્વિધા પ્રજ્ઞા, તથા-(૧) સંયમ-ધ્રુવ-યોગયુક્તતાડપિ ભવતિ । (૨) અસંપ્રગૃહીતાત્મતા, (૩) અનિયતવૃત્તિતા, (૪) વૃદ્ધશીલતા । ભવતિ । સૈપાડસચારસમ્પત્ ॥ સૂ૦ ૩ ॥

કી ચતુરતા । (૭) પ્રયોગસમ્પદા-આત્મસામર્થ્ય કો પ્રયોગ કહતે હૈ । દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ઔર ભાવ કો જાન કર વાદ આદિ કે કરનેરૂપી સમ્પદા હી પ્રયોગસમ્પદા કહી જાતી હૈ । અર્થાત્ લોકોત્તર વાદ કે સામર્થ્ય કો હી પ્રયોગસમ્પદા કહતે હૈ । (૮) સંગ્રહપરિજ્ઞા-સંગ્રહ કા અર્થ હોતા હૈ ઁકઢ્ઠા કરના । ઁકઢ્ઠા કરના દો પ્રકાર સે હોતા હૈ-દ્રવ્ય સે ઔર ભાવ સે । વસ્ત્ર પાત્ર આદિ કા ઁકત્રીકરણ કરના દ્રવ્યતઃસંગ્રહ કહા જાતા હૈ, ઔર અનેક જાસ્ર તથા આસજનોં સે પદાર્થ કે ઁકત્રીકરણ કો ભાવતઃસંગ્રહ કહતે હૈ, ઁસમેં વિચક્ષણતા કો પરિજ્ઞા કહતે હૈ । વહી આઠવીં સમ્પદા હૈ ॥ સૂ૦ ૨ ॥

હાલ ઁપાદેયના વિવેકમા ચતુરતા (૭) ‘પ્રયોગસમ્પદા’ આત્મસામર્થ્યને પ્રયોગ કહે છે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ તથા ભાવને જાણી લઈને વાદ આદિના કરવારૂપી સમ્પદા જ પ્રયોગ-સમ્પદા કહેવાય છે અર્થાત્ લોકોત્તર વાદના સામર્થ્યનેજ પ્રયોગસમ્પદા કહે છે (૮) ‘સંગ્રહપરિજ્ઞા’-સંગ્રહનો અર્થ થાય છે ઁકઢ્ઠું કરવું ઁકઢ્ઠું કરવું કે પ્રકારે થાય છે-દ્રવ્યથી તથા ભાવથી વસ્ત્ર પાત્ર આદિનું ઁકત્રીકરણ કરવું તે દ્રવ્યતઃસંગ્રહ કહેવાય છે અને અનેક જાસ્ર તથા આપ્તજનોથી પદાર્થનું ઁકત્રીકરણ તે ભાવતઃસંગ્રહ કહેવાય છે તેમા વિચક્ષણતાને પરિજ્ઞા કહે છે તે આઠમી સમ્પદા છે (સૂ૦ ૨)

ટીકા-‘સે કિં સં’-इत्यादि । अयं=प्रस्तुता सा=पूर्वोक्ता आचारसम्पत् का =किं स्वक्या ? । आचारसम्पत्=चतुर्विधा=चतुःप्रकारा, तद्यथा-सत्त्वानुविध्यं प्रवर्त्यते- १ सयमधुवयोगयुक्तता-संयमन सयमः=सावधव्यापारात् सम्पत्परमण, यद्वा पापव्यापारमारतो नियमतः सयम्यते = सवध्यते मयीदायामात्माऽनेनेति संयमः, यदि वा-स=शोभनाः प्राणातिपातादृतमापणाऽऽत्ताऽऽदानाभ्यामपरिग्रह- विरमणलक्षणा यमा अस्मिन्निति सयमभारिभ, तेन तस्य वा धुवो=ऽवसो योगः=सम्बन्धस्तेन युक्तः समाधुवयोगवान् तद्भावस्तथा भवति, ‘अपि’ समुच्चये प्रथमप्रेऽपि ॥

अयं इन आठ प्रकारकी सम्पदाओं में से प्रथम आचार सम्पदा का वर्णन करते हैं-‘से किं त आचार’ इत्यादि ।

हे भदन्त ! वन आचारसम्पदा के कितने भेद हैं-इ जम्बू ! आचारसम्पदा चार प्रकार की है- (१) संयमधुवयोगयुक्तता, (२) असप्रगृहीतात्मता (३) अनियतवृत्तिता, (४) वृद्धशीलता ।

१ संयमधुवयोगयुक्तता-सावध व्यापार से अलग रहना संयम कहा जाता है । अथवा जिस के द्वारा आत्मा को पापव्यापार से मयीदा में रखा जाता है उस को संयम कहते हैं । अथवा सम्-सर्वथाप्रकार प्राणातिपात, मृषावाद, अवज्ञादान, मैथुन और परिग्रह से निवृत्त होना यम है, जिसमें ये हों ऐसे चारित्र को संयम कहते हैं । वसमें अथवा उसके साथ आत्मा का अच्छा सम्बन्ध संयम-धुवयोग है । वससे युक्त हा वह सयमधुवयोगयुक्त अर्थात् समाधि उपयोग वाला होना । “अपि” शब्द समुच्चय अर्थ में है । इसी तरह आगे भी समझ लेना चाहिए ।

હવે આ આઠ પ્રકારની સમ્પદાઓમાંથી પ્રથમ આચારસમ્પદાનું વર્ણન કરે છે- ‘સે કિં સં આચાર’-इत्यादि.

હે ભદન્ત ! તે આચાર સમ્પદાના કેટલા ભેદ છે ? હે જમ્બૂ ! આચાર સમ્પદા ચાર પ્રકારની છે (૧) સયમધુવયોગયુક્તતા, (૨) અસપ્રગૃહીતાત્મતા (૩) અનિયતવૃત્તિતા (૪) વૃદ્ધશીલતા ।

૧ સંયમધુવયોગયુક્તતા-સાવધ વ્યાપારથી અલગ રહેવું તેને સયમ કહેવાય છે અથવા તેના દ્વારા આત્માને પાપવ્યાપારથી મુક્તિદર્શન અથવામાં આવે છે તેને સયમ કહે છે અથવા સમ સર્વથા પ્રકારે પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અવજ્ઞાદાન, મૈથુન તથા પરિગ્રહથી નિવૃત્ત રહેવું તે યમ છે જેમાં તે હેય જેવાં ચારિત્રને સયમ કહે છે તેમાં અથવા તેની સાથે આત્માનો અચ્છ સબંધ સયમધુવયોગ છે. તેનાથી યુક્ત

२ असंप्रगृहीतात्मता—असंप्रगृहीतः=अनहङ्कारवान् आत्मा यस्याऽसौ तथा=‘अहं जातिमानाचार्यो गच्छाधिपतिर्वहुश्रुतस्तपस्वी’ इत्याद्यहङ्काररहितः, तद्भावस्तत्ता जात्यादिमदरहितेत्यर्थः ।

३ अनियतवृत्तिता—अनियता=अनिश्चिता वृत्ति=वर्तनं विहारो यस्य स तथा, तद्भावस्तत्ता ‘गामे एगराई नयरे पंचराई’ इत्यादिरूपेणाऽप्रतिबन्धविहारितेत्यर्थः ।

४ वृद्धशीलता—वृद्धाः=श्रुतेन पर्यायेण वा महान्तस्तेषां शीलं=संयम-नियम-चारित्रादिलक्षणम् इव शीलं यस्य स तथा भवति, वपुर्मनसोर्विकार-रहितो भवतीत्यर्थः। अथवा वृद्धग्लानादेः सम्यग् वैयावृत्यादिकरणकारणशीलो भवति, तद्भावस्तत्ता । सा उक्तलक्षणा एषाऽऽचारसम्पत् ॥ सू० ३ ॥

२ असंप्रगृहीतात्मता— जिसकी आत्मा अहंकाररहित है वह ‘असंप्रगृहीतात्मा’ कहा जाता है । ‘मैं अमुक जाति का हूँ । मैं आचार्य हूँ । मैं गच्छका अधिपति हूँ । मैं बहुश्रुत हूँ । मैं तपस्वी हूँ’ इत्यादि अहङ्काररहित और जात्यादिमदरहित आत्मा का होना । ३ अनियतवृत्तिता — जिसका विहार अनिश्चित है । गाँव में एक रात और नगर में पाँच रात ऐसे प्रतिबन्धरहित विहार करने वाला होना । ४ वृद्धशीलता — श्रुत और पर्याय — दीक्षा से बड़ों के समान शीलसंयम नियमचारित्रादि वाला अर्थात् शरीर--मानस-विकाररहित वृद्धशील कहा जाता है अथवा वृद्ध और ग्लान -- रोगी आदि की वैयावच (सेवा) करने कराने में उत्सुक रहता है । ऐसा होना वृद्ध-शीलता है । ॥ सू० ३ ॥

હોય તે સયમક્રિયયોગયુક્ત અર્થાત્ સમાધિઉપયોગવાળા થયુ તે ‘અપિ’ શબ્દ સમુચ્ચય અર્થમા છે એવીજ રીતે આગળ સમજી લેયુ બેધએ ૨ અસપ્રગૃહીતાત્મતા— જેનો આત્મા અહંકાર-રહિત છે તે ‘અસપ્રગૃહીતાત્મા’ કહેવાય છે ‘હું અમુક જાતનો છું, હું આચાર્ય છું, હું ગચ્છનો અધિપતિ છું, હું બહુશ્રુત છું, હું તપસ્વી છું’ ઇત્યાદિ અહંકાર-રહિત તથા જાતિ આદિના મદથી રહિત આત્મા થયુ તે ૩ અનિયતવૃત્તિતા— જેનો વિહાર અનિશ્ચિત છે ગામમા એક રાત તથા નગરમા પાંચ રાત એવા પ્રતિ-બન્ધ વિનાના વિહાર કરવાવાળા હોયુ ૪ વૃદ્ધશીલતા—ડુંગર તથા પર્યાય-દીક્ષાથી મહા-નના જેવા શીલ, સયમ, નિયમ, ચારિત્રાદિવાળા અર્થાત્ શરીર-માનસ-વિકારરહિત વૃદ્ધશીલ કહેવાય છે અથવા વૃદ્ધ અને ગ્લાન-રોગી આદિની વૈયાવચ (સેવા) કરવા કરાવવામા ઉત્સુક રહે છે એવા યયુ તે વૃદ્ધશીલતા છે (સૂ० ૩)

य आचारवान् भवति स एव भुतवान् भवतीति भूतसम्पदमाह—
'से किं त सुय०' इत्यादि।

मृम्-से किं त सुयसपया ? सुयसपया चउट्टिवहा पण्णत्ता
त जहा-यहुस्सुययावि भवइ, परिचियसुययावि भवइ, विचित्त
सुययावि भवइ, घोसविसुद्धिकारययावि भवइ सेत सुयसपया ॥४॥

छाया-अथ का सा 'भूतसम्पत् ?' भूतसम्पत्तुर्विधा मद्रज्ञा तद्यथा-१
बहुभुततापि भवति, २ परिचित्तभुततापि भवति । ३ विविप्रभुततापि भवति ।
४ चोपविशुद्धिकारकतापि भवति । सैषा भूतसम्पत् ॥ २ ॥

टीका-'से किं त' इत्यादि-सा=सामान्यतः प्रायुक्ता भूतसपत् का=किं
स्वरूपा ? भूतसपत् चतुर्विधा मद्रज्ञा=मरूपिता, तद्यथा- १ बहुभुतता-बहु=
मधुर भूतम्=आगमो यस्य स तथा=सास्त्रार्थपारगः यस्मिन् काष्ठ पावन्त
आगमा वर्त्तन्त तावत् सर्वान् हेतुदृष्टान्तादिमिर्मानातीति भावः उन्नायन्तया ।
२ परिचित्तभुतता-परिचित्तम्=अत्यन्तमभ्यस्तमत एव सरङ्गम् ज्ञात भूतम्=आगमा
येन स तथा क्रमात्क्रमवाचनाभिरस्त्वस्मिन्मार्गैरतदुभय इत्यर्थः, विविप्रागमइ इति

जो आचार वाले होते हैं वे ही भूतयाले होते हैं, अतः
अथ भूतसम्पदा को कहत हैं—"से किं त सुय०" इत्यादि ।

भूतसम्पदा कितने प्रकार की है ? उत्तर दत्त हैं कि-चार प्रकार
की होती है । (१) बहुभुतता (२) परिचित्तभुतता (३) विविप्रभुतता
(४) चोपविशुद्धिकारकता, इस तरह से चार प्रकारकी होती है ।

१ बहुभुतता - बहुत आगमों के जानने वाला बहुभुत कहा
जाता है । शास्त्रों के अर्थ का पार करने वाला । जिस समय में
जिसने शास्त्र हों उन सबको हेतु और दृष्टान्त से जानने वाला होना ।

ये आचारवान् ज्ञायते ते भूतवाणा ज्ञायते तेऽपि एवं भूतसम्पदा कहे से-
'से किं त सुय०' इत्यादि।

भूतसम्पदा के/का प्रकार-ती है ? उत्तर दे के के-चार प्रकारकी है

(१) बहुभुतता, (२) परिचित्तभुतता, (३) विविप्रभुतता, (४) चोप
विशुद्धिकारकता आ प्रकार चार प्रकारकी है

१ बहुभुतता- बहुत आगमोंके ज्ञानवाला बहुभुत कहेजाय है शास्त्रोंका
अर्थ पार करवाया के समय के/का शास्त्रों ज्ञायते ते ज्ञानने हेतु तथा दृष्टान्तों ज्ञानवा

यावत्, तद्भावस्तत्ता । ३ विचित्रश्रुतता-विचित्रं = जीवादीनां सूक्ष्मरूपप्रकाश-
रूतया विलक्षण नानाप्रकारकं वा श्रुतं यम्य स तथा स्वसमयपरममयोत्सर्गाप-
वादबह्वर्थविचारणायुक्तश्रुतवानित्यर्थः, तद्भावस्तत्ता । ४ घोषविशुद्धिकारकता-
घोषः=शब्दः, तस्य विशुद्धिः=अनलङ्कृतासत्याप्रियाहिताऽमिताप्रासङ्गिकत्वादि-
दोषापनयनपूर्वकालङ्कृत-सत्य-हित-प्रियमितप्रामाङ्गिकत्वादिकरणलक्षणा, तस्याः
कारकस्तद्भावस्तत्ता तथा भवति । सा=निरुक्तलक्षणा एषा श्रुतसम्पत् ॥ सू० २ ॥

शरीरसम्पद्धर एव श्रुतवान् भवतीति शरीरसम्पदमाह-‘से किं तं
शरीर’ इत्यादि ।

मूलम्-से किं तं शरीरसंपया ? शरीरसंपया चउव्विहा
पणत्ता, तं जहा-आरोह-परिणाहसंपन्नयावि भवइ, अणोत्तप्प-
सरीरया, थिरसंघयणया, बहुपडिपुण्णिदिययावि भवइ । से
तं शरीरसंपया ॥ सू० ३ ॥

२ परिचितश्रुतता -- आगमों का मर्मज्ञ होना और आगमों के
सूत्र अर्थ तथा उभय-देनों का क्रम-आदि से अन्त तक, उत्क्रम-
अन्त से आदि तक का धाराप्रवाह से वाचना । ३ विचित्रश्रुतता -
जीव आदि का सूक्ष्म स्वरूप प्रकाश करने वाले अनेक प्रकार के आगमों
का जानकार होना और स्वसमय परसमय उत्सर्ग एवं अपवाद
आदिका जानना । ४ घोषविशुद्धिकारकता - घोष का अर्थ शब्द होता
है । उसके अनलङ्कृतत्व-असत्यत्व-अप्रियत्व-अहितत्व - अमितत्व
और अप्रासंगिकत्व आदि दोषों को दूर करके अलङ्कृतत्व-सत्यत्व-
प्रियत्व - हितत्व - मितत्व और प्रासङ्गिकत्व आदि गुणों से युक्त
करनेरूप विशुद्धिका करना । इस रीति से श्रुतसम्पत् की विचा-
रणा की गई है । ॥ सू० २ ॥

वाणाथवुते २परिचितश्रुतता-आगमोना भर्मज्ञ थवु अने आगमोना श्रुत तथा अर्थ
अने वेडिना डम-आदिथी अ त सुधी, डिडमअ तथी आदि सुधी धाराप्रवाडथी वायवु ते
३ विचित्रश्रुतता एव आदिना सूक्ष्म स्वरूप प्रकाश करवावाणा अनेक प्रकारना आग-
मोना ज्ञाणकार थवु अने स्वसमय, परसमय, उत्सर्ग तेमज्ज अपवाद आदि ज्ञाणवा
४ घोषविशुद्धिकारकता- घोषोना अर्थ शब्द थाय छे तेनी अनलङ्कृतत्व, अस-
त्यत्व, अप्रियत्व, अहितत्व, अमितत्व तथा अप्रासङ्गिकत्व आदि दोषोने दूर करीने
अलङ्कृतत्व सत्यत्व-प्रियत्व-हितत्व- मितत्व अने प्रासङ्गिकत्व आदिगुणोथी युक्त
करवाइय विशुद्धि करी. आ रीते श्रुतसम्पत्ती विचारणा करी छे (सू० २)

छाया—अथ का सा शरीरसम्पत् ? शरीरसम्पत्तुर्विधा महत्ता, तद्यथा—
आरोह परिणाहसम्पन्नतापि भवति । अनवभ्राप्यशरीरता, स्थिरसंहननता, बहु
प्रतिपूर्णेन्द्रियताऽपि भवति । सैषा शरीरसम्पत् ॥ सू० ३ ॥

टीका—‘से किं त’ इत्यादि । अथ=मस्तुता सा=पूर्वोक्ता शरीर
सम्पत् का=किं स्वरूपा ? तत्राह—शरीरसम्पत् चतुर्विधा महत्ता, तद्यथा—१ आरोह
परिणाह-सम्पन्नता आरोहः=उचितद्वेष्य परिणाहो=उचितविस्तारस्वाभ्यां सम्पन्नः=
समन्वितः, तद्भावस्तथा । २ अनवभ्राप्यशरीरता—अवभ्राप्यम्—लज्जनीयम् अङ्गीन
त्वकुरूपत्वादिमिष्टग्राहास्यादिजनकं शरीर यस्य सा ऽवभ्राप्यशरीर, न—अवभ्राप्य
शरीरोऽनवभ्राप्यशरीरः=मलज्जनीयास्तद्भावस्तथा । सुन्दराकृतिमानेव आचार्यपद
योग्यो भवतीत्यर्थः, ‘यत्राकृतिस्तत्र गुणा वसन्ति’ इति नीतिरपि भूयते ।
३ स्थिरसंहननता—स्थिरं=दृढं संहननं=वज्रकृपमनाराधादिस्मरणं शरीरास्थि-
सङ्घयो यस्य स तथा, तद्भावस्तथा । वज्रवच्छरीर एवोपदेष्टादिना गच्छ
निर्वाहको भवतीति तात्पर्यम् ।

शरीरसम्पत्ता घाले ही भुतवान् होते हैं, अतः शरीरसम्पत्ता
कहते हैं—

“से किं त शरीर०” इत्यादि । (१) आरोहपरिणाहसम्पन्नता
(२) अनवभ्राप्यशरीरता, (३) स्थिरसंहननता, (४) बहुप्रतिपूर्णेन्द्रियता ।
इस प्रकार से चार प्रकार की शरीरसम्पत् होती है । १ आरोह-
परिणाहसम्पन्नता—उचित छम्बाई और चौड़ाई को आरोह—परिणाह
कहते हैं उससे युक्त होना । २ अनवभ्राप्यशरीरता—अङ्गीन, कुरूप,
घृणाजनक और हास्यकारक शरीर जिसका है उसको अवभ्राप्यशरीर
और उससे अतिरिक्त को अनवभ्राप्यशरीर कहते हैं । ऐसा होना
अर्थात् सुन्दर आकृतिका होना । सुन्दर आकृतिवाला ही आचार्यपद

शरीरसम्पत्तावाञ्छा श्रुतवान् देव्य के तैसी शरीरसम्पत्ता रहे थे—

‘से किं त शरीर०’ इत्यादि

(१) आरोहपरिणाहसम्पन्नता (२) अनवभ्राप्यशरीरता (३) स्थिरसं-
हननता, (४) बहुप्रतिपूर्णेन्द्रियता, ये प्रकार चार आतनी शरीरसम्पत् थाय थे
१ आरोहपरिणाहसम्पन्नता उचित लम्बाई तथा चौड़ाई ने आरोह—परिणाह
के तैसी युक्त देव्य ते २ अनवभ्राप्यशरीरता अङ्गीन, कुरूप, घृणाजनक अने का
रूपका के शरीर अनु देव्य तेने अवभ्राप्यशरीर तथा तैनाथी के लक्ष्य ते अनवभ्रा-
प्यशरीर कहलाय के अर्थु देव्य अर्थात् सुन्दर आकृतिवाञ्छा देव्य सुन्दर आकृतिवाञ्छा

૪ વહુપ્રતિપૂર્ણેન્દ્રિયતા વહુ=સમ્યક્ પ્રતિપૂર્ણાનિ=અવિકલાનિ ઇન્દ્રિયાણિ=શ્રોત્રાદીનિ यस્ય સ તથા, તદ્ભાવસ્તત્તા । અવિકલેન્દ્રિયો હિ પરમાર્થસાધકો ભવતીત્યભિપ્રાયઃ । સા=પૂર્વોક્તા એવા શરીરસમ્પત્ ॥ સૂ૦ ૩ ॥

આચારશ્રુતશરીરસમ્પદ્વાનેવ વચનસમ્પત્તિશાલી ભવતીતિ વચનસમ્પદ-માહ-‘સે કિં તં વચણ૦’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સે કિં તં વચણસંપયા ? વચણસંપયા ચઠવિવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા આદેયવચણયાવિ ભવઈ, મહુરવચણયાવિ ભવઈ, અણિસ્સયવચણયાવિ ભવઈ, અસંદિઘ્વચણયાવિ ભવઈ । સે તં વચણસંપયા ॥ સૂ૦ ૪ ॥

છાયા—અથ કા સા વચનસમ્પત્ ? વચનસમ્પત્તિચતુર્વિધા પ્રજ્ઞા, તદ્વથા -આદેયવચનતાઽપિ ભવતિ, મધુરવચનતાપિ ભવતિ, અનિશ્રિતવચનતાપિ ભવતિ, અસંદિઘવચનતાપિ ભવતિ । સૈવા વચનસમ્પત્ ॥ સૂ૦ ૪ ॥

ટીકા-‘સે કિં તં’ ઇત્યાદિ-સા=વક્ષ્યમાણસ્વરૂપા વચનસમ્પત્ કા=કિં લ-ક્ષણા ? વચનસમ્પત્ ચતુર્વિધા પ્રજ્ઞા=પ્રરૂપિતા, તદ્વથા-૧ આદેયવચનતા-આદેય=

કે યોગ્ય હોતા હૈ- “યત્રાકૃતિસ્તત્ર ગુણા વસન્તિ” અર્થાત્ જહાં આકૃતિ હૈ વહાં ગુણ ભી રહતે હૈ । ” એસા નીતિશાસ્ત્ર મેં કહા હૈ ।

સ્થિરસંહનમતા-શરીર વજ્ર-કષ્ઠમ-નારાચ આદિ દૃઢસંઘચણ વાલા હોના । બલવાન શરીર વાલા હી ઉપદેશ આદિ સે ગચ્છ કા નિર્વાહ કર સકતા હૈ, એસા તાત્પર્ય હૈ । ૪ વહુપ્રતિપૂર્ણેન્દ્રિયતા—શ્રોત્ર આદિ પાંચોં ઇન્દ્રિયોં સે પૂર્ણ હોના, પૂર્ણઇન્દ્રિયવાલા હી પરમાર્થ કા સાધક હો સકતા હૈ । ઇસ રીતિસે શરીરસમ્પત્ કહી ગઈ હૈ ॥સૂ૦ ૩॥

આચાર, શ્રુત ઓર શરીર સમ્પદા વાલે વચનસમ્પત્તિશાલી હોતે હૈ, અતઃ વચનસમ્પદા કહતે હૈ !

‘સે કિં તં વચણ૦’ ઇત્યાદિ । ઇસ સૂત્રમેં પ્રશ્ન ઓર ઉત્તર

આચાર્યપદને યોગ્ય હોય છે “યત્રાકૃતિસ્તત્ર ગુણા વસન્તિ” અર્થાત્ જ્યાં આકૃતિ હોય ત્યાં ગુણ પણ રહે છે એમ નીતિશાસ્ત્રમા કહ્યું છે (૩) સ્થિરસંહનનતા-શરીર વજ્ર-કષ્ઠમ નારાચ આદિથી દૃઢસંઘચણવાલું હોવું. બળવાન શરીરવાળાને ઉપદેશ આદિથી ગચ્છને નિર્વાહ કરી શકે છે એ તાત્પર્ય છે (૪) વહુપ્રતિપૂર્ણેન્દ્રિયતા - શ્રોત્ર આદિ પાંચેય ઇન્દ્રિયોથી પૂર્ણ હોવું પૂર્ણ ઇન્દ્રિયોવાળાને પરમાર્થના સાધક હોઈ શકે છે એવી રીતે શરીરસમ્પત્ કહી છે (સૂ૦ ૩)

આચાર શ્રુત અને શરીર સમ્પદાવાળા વચનસમ્પત્તિશાલી હોય છે તે કારણે વચનસમ્પદા કહે છે -

‘સે કિં તં વચણ૦’ ઇત્યાદિ આ સૂત્રમા પ્રશ્ન તથા ઉત્તર પૂર્વવત

अदेयतया सकलजनप्राप्य वचन-वचो यस्य स तथा, तद्भावस्तथा । २ मधुर
वचनता-मधुर=कोमल मिष्टतायुक्त वचन यस्य स तथा, तद्भावस्तथा, माधुर्य
गाम्भीर्यादिगुणयुक्तत्वेन सकलभातृजनाहादकवचनवशेत्यर्थः । ३ अनिधितवचन
ता-अनिधित=रागद्वेपरहित कश्चिदुद्दिष्टाऽकथित सर्वसाधारणहितकरं वचनं यस्य
स तथा, तद्भावस्तथा, पक्षपातवचनरहिततत्त्यर्थः । ४ असदिग्धवचनता मदिग्ध
-सदेह -साधक-साधक प्रमाणाभावादनवस्थितानेकफोणिसम्पत्तिं ज्ञान सशयपर
पर्यायस्तदाश्रित, न सद्विग्धमसंदिग्ध=सकलसंशयादिदोषपरहितं वचन यस्य स
तथा । तद्भावस्तथा सैषा वचनसम्पत् ॥ सू० ४ ॥

पूर्ववत् समग्रना आहिये । (१) आदेयवचनता (२) मधुरवचनता (३)
अनिधितवचनता (४) असदिग्धवचनता । इस तरह चार प्रकार की
वचनसम्पदा है । (१) आदेयवचनता-जिमका वचन अद्वायुक्त होनेसे सम
स्त मनुष्यों को प्रहण करने योग्य है वह आदेयवचन कहा जाता है ।
ऐसे वचनवाला होना । (२) मधुरवचनता-कोमलता और माधुर्य-युक्त
वचनवाला होना । तात्पर्य यह है कि समस्त मनुष्यों को सुनने में
आनन्द उत्पन्न करने वाला माधुर्य गम्भीरता आदि गुणयुक्त वचन
वाला मधुरवचनी कहा जाता है । ऐसा होना । (३) अनिधितवचनता-
रागद्वेपरहित, सर्वसाधारण का हितकारक, पक्षपातरहित वचन वाला
होना । (४) असदिग्धवचनता-साधक और साधक प्रमाण न होने से
अनेक प्रकारका विषय करने वाला ज्ञान सशय संदेह कहा जाता
है । संदेह जिनमें न हो उसको असंदिग्ध कहते हैं । तात्पर्य यह
है कि-सकल संशय आदि दोष-रहित वचन वाला होना । इस रीति
से वचनसम्पदा का निरूपण किया है ॥ सू० ४ ॥

समग्रना आहिये (१) आ वचनता (२) मधुरवचनता (३) अनिधितवचनता (४)
असदिग्धवचनता कोवी रीते चार प्रकारकी वचनसम्पदा हैं (१) आदेयवचनता-
जो वचन अद्वायुक्त होवासी समस्त मनुष्योंके अहङ्ग कल्याणको ही ते आदेयवचन
कहेवाय है, जेवा यहु (२) मधुरवचनता-कोमलता तथा माधुर्ययुक्त वचनवाय
होवु तरबर्थ को है-समस्त मनुष्योंके आनन्द उत्पन्न कल्याण
माधुर्य जशीन्ता आदि गुणयुक्त वचनवाला मधुरवचनता कहेवाय है जेवा होवु
(३) अनिधितवचनता-राग द्वेपरहित सर्वसाधारणका हितकारक पक्षपात रहित
वचनवाला होवु (४) असदिग्धवचनता-साधक तथा साधक प्रमाण न होवासी अनेक
प्रकारका विषय करवावणु ज्ञान सशय-संदेह कहेवाय है, जेवा संदेह जेमा न होय ते
असंदिग्ध कहेवाय, तात्पर्य को है-सकल संशय आदि दोष-रहित वचनवाला होवु
जेवी रीते वचनसम्पदानु निरूपण कियुं है (सू० ४)

उक्तसम्पदानेव वाचनायोग्यो भवतीति वचनासम्पदमाह—‘से किं तं वायणा’ इत्यादि ।

मूलम्—से किं तं वायणासंपया ? वायणासंपया चंडविवहा प्रणत्ता, तं जहा १ विइइ उदिसइ, २ विइय वाएइ, ३ परिनिव्वाविय वाएइ, ४ अत्थनिज्जावययावि भवइ । से तं वायणासंपया ॥ सू० ५ ॥

छाया—अथ का सा वाचनासम्पत् ? वाचनासम्पच्चतुर्विधा प्रज्ञप्ता, तद्यथा १ विदित्वोद्दिशति, २ विदित्वा वाचयति, ३ परिनिर्वाण्य वाचयति, ४ अर्थनिर्यापकतापि भवति, सैषा वाचनासम्पत् ॥ सू० ५ ॥

टीका—‘सेकिंतं’ इत्यादि । अथ=प्रस्तुता सा=पूर्वोक्ता वाचनासम्पत् का=किं स्वरूपा ? वाचनासम्पत् चतुर्विधा प्रज्ञप्ता, तद्यथा—१ विदित्वा=कस्मिन्नागमेऽस्याधिकारः ? इत्यादि ज्ञात्वा उद्दिशति=पाठयति । २ विदित्वा=शिष्यस्य धारणादिशक्तिं तदयोग्यतां च विज्ञाय वाचयति=सरहस्यं प्रमाणनयहेतुदृष्टान्तयुक्त्यादिभिः सूत्रार्थतदुभयवाचनां ददाति । ३ परिनिर्वाण्य=परि=समन्तात्

पूर्वोक्त सम्पदा वाले वाचनायोग्य होते हैं अतः वाचनासम्पदा का निरूपण करते हैं । ‘से किं तं वायणा’ इत्यादि ।

(१) विदित्वोद्दिशति, (२) विदित्वा वाचयति, (३) परिनिर्वाण्य वाचयति, (४) अर्थनिर्यापकता । इस रीति से चार प्रकार की वाचनासम्पदा है ॥

१ विदित्वोद्दिशति—इसका किस आगम में प्रवेश हो सकता है । ऐसा जानकर पढ़ाना । २ विदित्वा वाचयति—शिष्य की धारणाशक्ति और उसकी योग्यता को जानकर रहस्य के साथ प्रमाण-नय-हेतु-दृष्टान्त-युक्ति आदि से सूत्र अर्थ और दोनों की वाचना

पूर्वोक्त सम्पदावाणा वाचनायोग्य होथे छे तेथी वाचनासम्पदानु निरूपण करे छे—
‘से किं तं वायणा०’ इत्यादि

(१) विदित्वोद्दिशति (२) विदित्वा वाचयति (३) परिनिर्वाण्य वाचयति (४) अर्थनिर्यापकता अे रीते चार प्रकारनी वाचनासम्पदा छे

(१) विदित्वोद्दिशति आनो क्या आगममा प्रवेश थछे शके छे अे नल्लुने शीभववु (२) विदित्वा वाचयति शिष्यनी धारणशक्ति तथा तेनी योग्यता नल्लुने रहस्यनी साथे प्रमाण-नय-हेतु-दृष्टान्त-युक्ति आदिथी सूत्र अर्थ तथा मेउनी वाचना

सर्वप्रकारेण निर्वाप्य=नितरां निस्त-देहतया पूर्वपठितसूत्राणापकादिकं सृतिरूपेण शिष्यात्मपरिणतमप्युच्य वाचयति=सूत्रार्थं ददाति, अन्यथा-अपरिणत बुद्धये (शिष्याय) दीयमानं सूत्रार्थमपरिपक्वमनिश्चितनीरमिव विनश्यति । एतादृशी योग्यता सम्पदा मोक्ष्यते । अपि=निश्चयन । ४ अर्थनिर्यापकता=अर्थ=सूत्रमतिपादितजीवादितत्त्वनिर्णयरूप परमार्थं निर्यापयति=पूर्वापरसङ्गत्या उत्सर्गापवादस्याद्वादादिरहस्यपरिज्ञातपूर्वकं स्वयं जानानोऽवेभ्य प्रतिपादयंश्च निर्वापयतीति । त तपोवत, अविच्छिन्नसूत्रार्थपरम्परानिर्वाहक इत्यर्थं भवति=जायते, उद्भासस्तथा ॥ सू० ५ ॥

वाचनामस्यज्ञानपि मविसम्पद् विना वाग्विजयी न भवतीति मतिरसम्पदमाह-‘से किं त मइ०’ इत्यादि ।

सूत्रम्-से किं त मइसपया । मइसपया चउव्विहा पणत्ता तं जहा-१ उग्गहमइसपया, २ ईहामइसपया, ३ अवायमइसपया, ४ धारणामइसपया । से किं तं उग्गहमइसपया ? उग्गहमइसपया छव्विहा पणत्ता, त जहा-१ खिप्प उग्गिण्हेइ, २

वेना । ३ परिनिर्वाप्य वाचयति-परि=सर्वप्रकार से । निर्वाप्य=संबद्ध-रहित प्रथम पढाये हुए सूत्रों का आलाप का सृतिरूप से शिष्य की आत्मा में जम गया जानकर सूत्रों के अर्थ पढाना । अन्यथा कच्चे घड़े में रखे हुए जलकी तरह अपरिपक्व बुद्धि वाले शिष्य को दिया हुआ सूत्र अर्थ नष्ट हो जाना है । ४ अर्थनिर्यापकता-सूत्रमें निरूपण किये हुये जीव अजीव आदि तत्त्वों का निर्णयरूप परमार्थ को पूर्वापरसंगतिद्वारा, उत्सर्ग अपवाद स्यादाव आदिके रहस्यका ज्ञानपूर्वक स्वयं जानकर दूसरों को सिखाना वह अर्थनिर्यापकता है ॥ सू० ५ ॥

देवी. (१) परिनिर्वाप्य वाचयति परि-सर्वप्रकारे निर्वाप्य-संबद्धरहित प्रथम शीभवेत् सूत्रेणा आलापनं स्मृतिरूपेण शिष्येणा मनसा विसृज्यते आक्षीपेत् सूत्रेणा अर्थं शीभवेत् । अन्यथा ज्ञानं धारणा पाक्षीनी येते अपरिपक्व बुद्धिवाशा शिष्येण शीभवेत् सूत्रं अर्थं नष्टं भवति । (४) अर्थनिर्यापकता सूत्रेणा निरूप्यते इत्यादि । अन्यथा अर्थं तत्त्वानां निष्कर्षः परमात्मने पूर्वापरसंगतिद्वारा उत्सर्ग अपवाद स्यादाव आदिना रहस्येणा ज्ञानपूर्वकं येते आक्षीपेत् जीवने शीभवेत् ते अर्थ-निर्यापकता ये. (सू. ५)

बहु उग्गिण्हेइ ३ बहुविहं उग्गिण्हेह, ४ धुवं उग्गिण्हेइ, ५ अणिसियं उग्गिण्हेइ, ६ असंदिद्धं उग्गिण्हेइ । से तं उग्ग-
हमइसंपया १ । एवं ईहामईवि २ । एवं अवायमईवि ३ ।
से किं तं धारणामइसंपया ? धारणामइसंपया छव्विहा पणन्ता,
तं जहा-१ बहु धरेइ, २ बहुविहं धरेइ, ३ पोरणं धरेइ,
४ दुद्धरं धरेइ, ५ अणिसियं धरेइ, ६ असंदिद्धं धरेइ ।
से तं धारणामइसंपया ॥ सू० ६ ॥

छाया—अथ का सा मतिसम्पत् ? मतिसम्पच्चतुर्विधा प्रज्ञप्ता, तद्यथा—१
अवग्रहमतिसम्पत्, २ ईहामतिसम्पत् ३ अवायमतिसम्पत्, ४ धारणामतिसम्पत् ।
अथ का साऽवग्रहमतिसम्पत् ? अवग्रहमतिसम्पत् षड्विधा प्रज्ञप्ता, तद्यथा—१
क्षिप्रमवगृह्णाति, २ बहुअवगृह्णाति, ३ बहुविधमवगृह्णाति, ४ ध्रुवमवगृह्णाति,
५ अनिश्रितमवगृह्णाति, ६ असंदिग्धमवगृह्णाति । सेयमवग्रहमतिसम्पत् । एव-
मीहामतिरपि २ । एवमवायमतिरपि ३ । अथ का सा धारणामतिसम्पत् ?
धारणामतिसम्पत् षड्विधा प्रज्ञप्ता, तद्यथा—१ बहु धारयति, २ बहुविधं धार-
यति, ३ पुराणं धारयति, ४ दुर्द्धरं धारयति, ५ अनिश्रितं धारयति, ६
असंदिग्धं धारयति । सेयं धारणामतिसम्पत् ॥ सू० ६ ॥

टीका—‘से किं तं मइसंपया’ इत्यादि—अथ=प्रस्तुता सा=मतिसम्पत् का=
किलक्षणा ? उत्तरमाह—मतिसम्पत्-मननं मतिः=वस्तुनिर्णयात्मकमानसिकव्या-
पारविशेषः, तद्रूपा सम्पत्, सा चतुर्विधा प्रज्ञप्ता=प्ररूपिता, तद्यथा—१ अवग्रह-
मतिसम्पत्-अवग्रहणमवग्रहः सामान्यार्थपरिच्छेद इत्यर्थः, स्पर्शनादीन्द्रियजन्यं

वाचनासम्पदा वाला होने पर भी मतिसम्पदा बिना वाग्विजयी
नहीं हो सकता, अतः मतिसम्पदा कहते हैं—‘से किं तं मइसंपया’ इत्यादि ।

पदार्थ का निर्णय करने वाला मन का व्यापारविशेष मति कही
जाती है । मतिरूप सम्पदा मतिसम्पदा ॥ (१) अवग्रहमतिसंपदा

वाचनासम्पदावाणा होवा छता पणु मतिसम्पदा बिना वाग्विजयी थय शकतु
नथी आथी मतिसम्पदा छडे छे—‘से किं तं मइसंपया’ इत्यादि पदार्थने निर्णय
करवावाणा मननेा व्यापारविशेष ते मति छडेवाय छे मतिइय सम्पदा ते मतिसम्पदा.
(१) अवग्रहमतिसम्पदा (२) ईहामतिसम्पदा (३) अवायमतिसम्पदा (४) धारणा-

સ્વરૂપનામજાત્યાદિકરૂપનારહિતસ્ય સામાન્યસ્યાઽનિર્દેશ્યસ્ય વસ્તુનો નિર્ણાયક જ્ઞાનમયગ્રહઃ, અવ્યક્ત જ્ઞાનમિતિ યાવત્, સ એવ મતિમમ્પદ્ । ૨૦ ईहामतिसम्पत् - ईहानमीहा=चेष्टा-निश्चयविशेषनिश्चासेत्यर्थः, स्वरूपनामजात्यादि कल्पनारहित सामान्यपदार्थज्ञानानन्तर विशेषज्ञानेच्छा, यथा-यादा-प्रकारं सत्तोरप्यायतसाच नयार-भायमानस्य पुन स्पर्शनेन्द्रियेण स्पर्शसामान्यं ज्ञाते सति 'कीदृशोऽयं

(૨) ईहामतिसम्पदा (૩) અઘાયમતિસમ્પદા (૪) ધારણામતિસમ્પદા ।
 इस रीति से चार प्रकार की मतिसम्पदा है ॥

૧ અવગ્રહમતિસમ્પદા- અવગ્રહણ કો અવગ્રહ કહતે હૈં અર્થાત્ સામાન્ય અર્થકા જ્ઞાન હોના અવગ્રહ કહા જાતા હૈં । ઔર મી સ્પષ્ટ તયા કહા જાય તો યહ કહ સકતે હૈં કિ-સ્પર્શન આદિ ઇન્દ્રિય સે વત્પન્ન જુઆ સ્વરૂપ નામ ઔર જાતિ આદિ કી કલ્પના સે રહિત સામાન્યકા જો કિ 'યહ એસા હી હૈ' इस रीति से अनिर्देश्य जिसका निर्देश नहीं किया जा सके, ऐसी वस्तु का निर्णय करने वाला ज्ञान अवग्रह कहा जाता है । अन्यक्त ज्ञान ही अवग्रहमतिसम्पत् कहा जाता है ।

૨ ईहामतिसम्पदा - ईहान को ईहा कहते हैं । ईहा का अर्थ होता है चेष्टा निश्चयविशेष की जिज्ञासा । स्वरूप नाम जाति आदि कल्पनारहित सामान्य पदार्थ के ज्ञान के बाद विशेष ज्ञान की इच्छा । जैसे कि - अत्यन्त अधकार में बह नेत्र होने पर भी अध जैसे पुरुष की स्पर्शन इन्द्रिय से स्पर्शसामान्य का ज्ञान होने पर भी 'यह

મતિમમ્પદા જે રીતે ચાર પ્રકારની મતિસમ્પદા છે

(૧) અવગ્રહમતિસમ્પદા અવગ્રહણને અવગ્રહ કહે છે; અર્થાત્ સામાન્ય અર્થનું જ્ઞાન હોવા તે અવગ્રહ કહેવાય છે છતાં પણ વખાણે સ્પષ્ટતાથી કહીએ તો એમ કહી શકાય છે કે-સ્પર્શન આદિ ઇન્દ્રિયથી ઉત્પન્ન થતા સ્વરૂપ નામ તથા જાતિ આદિની કલ્પનાથી રહિત સામાન્યનો-જેમ કે 'આ બોલોજ છે' એવી રીતે અનિર્દેશ્ય-જેનો નિર્દેશ નથી કરવામાં આવતો, એવી વસ્તુના નિષ્કૃષ્ટ કરવાવાળું જ્ઞાન અવગ્રહ કહેવાય છે અવ્યક્ત જ્ઞાન જ અવગ્રહમતિસમ્પદા કહેવાય છે

(૨) ईहामतिसम्पदा ઇહાન ને ઇહા કહે છે ઇહાનો અર્થ યાવ છે એટલે નિશ્ચયવિશેષની છતાં સામાન્ય, નામ, જાતિ આદિ કલ્પનાવરહિત સામાન્ય પદાર્થના જ્ઞાનની મહી વિશેષ જ્ઞાનની ઇષ્ટતા, જેમ કે-અત્યન્ત અધકારમાં મોટી આંખો હોય છતાં પણ આધગત જેવા પુરુષની સ્પર્શન ઇન્દ્રિયથી સ્પર્શસામાન્યનું જ્ઞાન હોવા છતાં

સ્પર્શઃ ? કસ્યાઽય સ્પર્શઃ ? કિમયં કમલનાલસ્પર્શઃ આદોસ્વિદ્ ભુજઙ્ગમસ્પર્શઃ ?
 इति, सैव मतिसम्पत् । ३ अवायमतिसम्पत्-अवायः=सामान्यज्ञानोत्तरं विशेषनि-
 श्चयार्थं विचारणायां प्रवृत्तायां गुणदोषविचारणाजनितो निश्चयः, यथा-‘किमयं
 कमलनालस्पर्शः ? आ तस्विद् भुजङ्गमस्पर्शः ?’ इतिविचारणायां ‘मृणालस्यैवाऽयं
 स्पर्शः, अत्यन्तशीतादिगुणवत्त्वादित्यस्यैवाऽय’ मिति निश्चयोऽन्यं भुजङ्गमस्य-
 स्पर्शमपनुदति तस्मादयं निश्चयोऽवाय इति निगद्यते, स एव मति सम्पत् ।
 ४ धारणामतिसम्पत् - निश्चितस्यैवास्याऽर्थस्याऽविन्युतिवासनास्मृतिरूपं धारणं

સ્પર્શ કૈસા હૈ ? કિસકા હૈ ? કયા યહ કમલનાલ કા સ્પર્શ હૈ અથવા
 સર્પ કા સ્પર્શ હૈ ? ‘એસી જિજ્ઞાસા હોતી હૈ ડસી કો ર્હામતિ-
 સમ્પદા કહતે હૈ ।

૩ અવાયમતિસમ્પદા-અવાય કા અર્થ કયા હૈ ?, અવાય-સામાન્ય
 જ્ઞાન કે અનન્તર વિશેષ કા નિશ્ચય કરને કે લિયે વિચાર પ્રવૃત્ત
 હોને કે સમય ગુણ ઓર દોષ કી વિચારણા સે જો નિશ્ચય હોતા
 હૈ ડસકો અવાય કહતે હૈ । જૈસે—‘કયા યહ કમલનાલ કા સ્પર્શ
 હૈ ? અથવા સર્પ કા સ્પર્શ હૈ ?’ એસી વિચારણા મેં ‘યહ સ્પર્શ
 કમલનાલ કા હી હૈ, કયોં કિ હસ મેં અત્યન્ત શીતલતા આદિ ગુણ
 હૈ ।’ એસા નિશ્ચય સર્પ આદિ કે સ્પર્શ કા નિરાકરણ કરતા હૈ અતઃ
 એસા નિશ્ચય અવાય કહા જાતા હૈ, યહી અવાયરૂપી મતિસમ્પદા હૈ ।

૪ ધારણામતિસમ્પદા-નિશ્ચિત કિયે હુણ અર્થ કી અવિન્યુતિ,

પછી ‘આ સ્પર્શ કેવો છે ? કેવો છે ? શુ આ કમલનાલનો સ્પર્શ છે ? અથવા
 સર્પનો છે ?’ એવી જિજ્ઞાસા થાય છે તેને ઈલામતિસમ્પદા કહે છે

(૩) અવાયમતિસમ્પદા અવાયનો અર્થ શુ છે?, અવાય-સામાન્ય જ્ઞાન
 પછી વિશેષનો નિશ્ચય કરવા માટે વિચાર પ્રવૃત્ત હોવાના સમયે શુણ તથા દોષની
 વિચારણાથી જે નિશ્ચય થાય છે તેને અવાય કહે છે જેમ કે- ‘શુ આ કમલ-
 નાલનો સ્પર્શ છે ? અથવા સર્પનો સ્પર્શ છે ? એવી વિચારણામા આ સ્પર્શનો કમલ-
 નાલનો છે કેમકે આમા અત્યન્ત શીતલતા આદિ શુણ છે’ એજ પ્રમાણેનો નિશ્ચય
 સર્પ આદિના સ્પર્શનુ નિરાકરણ કરે છે અર્થાત્ એવો નિશ્ચય અવાય કહેવાય છે એજ
 અવાયરૂપી મતિસમ્પદા છે

(૪) ધારણામતિસમ્પદા નિશ્ચિત કરેલા અર્થની અવિન્યુતિ-વાચના તથા

ધારણા, સા ચ દૃઢતાયસ્વાપન્નાઽપાય એવ । તથાઽભિચ્યુતિર્નામ - નિશ્ચિ-
તાર્યોપયોગાદ્વિચ્છેદનમ્, સા-અન્તર્મુદ્ધર્તપ્રમાણા । અભિચ્યુત્યાઽઽરિતઃ સસ્કારો
વાસના, સા સચ્ચયમસંસ્કરેય વા ચાત્કાલં મયતિ । તતઃ કાલાન્તરે કુતમિ
ત્વાદ્યાર્યદર્શનાદિકારણાત્ સસ્કારમ્બોધે 'તદેવેર્ધં યન્મયા પ્રાગુપલબ્ધ' - મિત્યા-
વિરૂપમુત્પન્નમાનં જ્ઞાનમ્-સ્મૃતિઃ । ઉક્તશ્ચ—

“તયર્ણતર તત્ત્યાઽવિચ્છર્ણ ઓ ચ વાસનામોગો ।

કાલતરે ય જં પુણ, અણુસરર્ણ ધારણા સા ડ ॥ ૧ ॥”

છાયા—“તદનન્તરં તદુત્પાઽવિચ્છયન યથ વાસનાયોગ ।

કાલાન્તરે ચ યત્પુનરણુસરર્ણ ધારણા સા તુ ॥ ૧ ॥”

વાસના ઓર સ્મૃતિરૂપ ધારણા કો ધારણા કહતે હૈ । પેસી ધારણા
દૃઢ અવસ્થા મેં રહી હુઈ અધાય હી હૈ । નિશ્ચિત અર્થ કે ઉપયોગ
સે અતિરિક્ત ન હોના અભિચ્યુતિ કહી જાતી હૈ । ઉસકા પ્રમાણ
અન્તર્મુદ્ધર્ત તક હી હૈ । અભિચ્યુતિ સે હોને વાલે સંસ્કાર કો વાસના
કહતે હૈ । વાસના અમુક સમય તક અથવા અસંખ્ય કાલ તક હોતી
હૈ, અનન્તર દુસરે સમય મેં કોઈ બી સ્થાન મેં વેસે હી પદાર્થ કો
દેલ કર સંસ્કાર કી જાગૃતિ હોને પર “યહ વહી હૈ ઓ મેંને પૂર્વ-
કાલ મેં પ્રાપ્ત કિયા થા” પેસી સ્મૃતિ હોતી હૈ । કહા બી હૈ:-

“તયર્ણતર તત્ત્યા,-ઽવિચ્છર્ણ ઓ ચ વાસનામોગો ।

કાલતરે ય જં પુણ, અણુસરર્ણ ધારણા સા ડ ॥ ૧ ॥” ઇતિ ।

અર્થાત્ અનન્તર જમસે ઉત્પન્ન જુઝા અભિચ્છયન ઓર વાસના-

સ્મૃતિરૂપ ધારણાને ધારણા કહે છે એવી ધારણા દૃઢ અવસ્થામાં રહેલ અવાચક છે.
નિશ્ચિત અર્થના ઉપયોગથી અતિરિક્ત (ઉલટું) ન હોવાં તે અભિચ્યુતિ કહેવાય છે.
તેનું પ્રમાણ અન્તર્મુદ્ધર્ત સુધી જ છે અભિચ્યુતિથી થવાવાળા સંસ્કાર ને વાસના કહે છે.
વાસના અમુક સમય સુધી અથવા અસંખ્ય કાળ સુધી રહે છે અનન્તર બીજે સમયે
કોઈ પણ સ્થાનમાં એવાજ પદાર્થને બદલેને સંસ્કારની જાગૃતિ થઈ આવતા “આ
તબ છે કે ને મેં પૂર્વકલમાં પ્રાપ્ત કરું હતું” એવી સ્મૃતિ થાય છે કહું પણ છે કે-

“તયર્ણતરં તત્ત્યા,-વિચ્છર્ણ ઓ ચ વાસનામોગો ।

કાલંતરં ય જં પુણ, અણુસરર્ણ ધારણા સા ડ ॥ ૧ ॥” ઇતિ

અર્થાત્ અનન્તર તેનાથી ઉત્પલ્લબ્યેલા અભિચ્છયન તથા વાસનાયોગ અને
કાલાન્તરમાં તેનું પુનઃસ્મરણ એ બધા ધારણા નામે કહેવાય છે (૧)

કિન્ન- “ એતાશ્ચાઽવિચ્યુતિવાસનાસ્મૃતયો ધારણાલક્ષણસામાન્યાન્વર્થયોગાદ્ધાર-
ણાશબ્દવાચ્યાઃ” ઇતિ । એવં ચ ધારણૈવ મતિસમ્પત્ ।

અથ કા સાઽવગ્રહમતિસમ્પત્ ? તત્રાદ-અવગ્રહમતિસમ્પત્ પદ્ધતિ, તત્
પદ્ધતિયં યથા—

૧ ક્ષિપ્રમવગૃહ્ણાતિ-તદાવરણીયક્ષયોપશમાધિક્યાત્ શીઘ્રં ચન્દનાદિસ્પર્શ
સ્વેનાઽઽત્મનાવગૃહ્ણાતિ-જાનાતિ । ૨ વદ્ધવગૃહ્ણાતિ-વહુ=અધિકં વસ્તુ ભિન્નભિન્ન-
જાતીયમેકૈકં તત્તદ્રૂપેનાવગૃહ્ણાતી-અવચુચ્યતે યથા-સ્પર્શાવગૃહઃ-રુચિજ્જનશ્ચન્દનાદિ-
સ્પર્શસ્ય વહુત્વે ચન્દનસ્પર્શોઽયં ચીનાંશુકસ્પર્શોઽયં નવનીતસ્પર્શોઽયમિતિ તત્તદ્રૂપેના

યોગ, તથા કાલાન્તર મેં ઉસકા પુનઃ સ્મરણ, યે સવ ધારણા નામસે
કહે જાતે હેં ॥ ૧ ॥

કહા મી હૈ-“ અવિચ્યુતિ, વાસના ઓર સ્મૃતિ, યે સવ ધારણાલક્ષણકે સામાન્ય
યોગ વાલે હોને સે ધારણા કહે જાતે હેં । ” ધારણા હી મતિસમ્પદા હૈ ।

અવગ્રહમતિસમ્પદા છઃ પ્રકાર કી હૈ । (૧) ક્ષિપ્રમવગૃહ્ણાતિ
(૨) વદ્ધવગૃહ્ણાતિ (૩) વહુવિધમવગૃહ્ણાતિ (૪) ધ્રુવમવગૃહ્ણાતિ
(૫) અનિશ્રિતમવગૃહ્ણાતિ (૬) અસન્દિગ્ધમવગૃહ્ણાતિ ॥

૧ ક્ષિપ્રમવગૃહ્ણાતિ-તદાવરણીય-ક્ષયોપશમકી અધિકતાસે ચન્દન
આદિ કે સ્પર્શ કો શીઘ્ર અપને આપહી ગ્રહણ કરતા હૈ-જાનતા હૈ ॥

૨ વદ્ધવગૃહ્ણાતિ - અધિક વસ્તુકા ભિન્ન ૨ જાતિ વાલી હોને
પર મી પ્રત્યેક કો અપને અપને સ્વરૂપ સે જાનલેતા હૈ, જૈસે સ્પર્શ-
વગ્રહ, કોઈ મનુષ્ય ચન્દન આદિ અનેક વસ્તુઓં કા સ્પર્શ હોને પર
“ યહ ચન્દન કા સ્પર્શ હૈ યહ રેશમી કપડે કા સ્પર્શ હૈ યહ મક્ક-

કલ્પુ છે કે - “ અવિચ્યુતિ વાસના અને સ્મૃતિ, એ બધા ધારણાલક્ષણના
સામાન્ય યોગવાળા હોવાથી ધારણા કહેવાય છે ” ધારણા જ મતિસમ્પદા છે

અવગ્રહમતિસમ્પદા છ પ્રકારની છે (૧) ક્ષિપ્રમવગૃહ્ણાતિ (૨) વદ્ધવગૃહ્ણાતિ
(૩) વહુવિધમવગૃહ્ણાતિ (૪) ધ્રુવમવગૃહ્ણાતિ (૫) અનિશ્રિતમવગૃહ્ણાતિ (૬)
અસન્દિગ્ધમવગૃહ્ણાતિ,

(૧) ક્ષિપ્રમવગૃહ્ણાતિ તદાવરણીય-ક્ષયોપશમની અધિકતાથી ચન્દન આદિના
સ્પર્શને શીઘ્ર પોતે પોતાની મેળે જ ગ્રહણ કરે છે-જાણે છે

(૨) વદ્ધવગૃહ્ણાતિ અધિક વસ્તુઓ પુત્રી પુત્રી નતિવાળી હોવા છતાં પણ
પ્રત્યેકને તેના સ્વરૂપથી જાણી લે છે જેમકે-સ્પર્શાવગ્રહ કોઈ મનુષ્ય ચન્દન આદિ

તમવપુષ્યતે । ૩ બહુવિધમવગૃહ્ણાતિ મહયો વિધાઃ=મકારા यस્ય સ બહુવિધોર્ધ્વ
સ્તમવગૃહ્ણાતિ, યથા સ એવ ચન્દનાદિસ્પર્શ એકેક શીતસ્નિગ્ધમૃદુકઠિનત્વાદિ
રૂપેણ યદાડવપુષ્યતે તદા બહુવિધ શીતત્વ-સ્નિગ્ધત્વ-મૃદુત્વ-કઠિનત્વાદિગુણે
મિશ્ર સ્પર્શમિશ્રતયા કુર્વન્ સોડવબોધઃ-‘બહુવિધમવગૃહ્ણાતિ’ ઇત્યુચ્યતે । ૪ ધ્રુવ
મવગૃહ્ણાતિ-ધ્રુવ= નિત્ય નિશ્ચય-અર્થમવગૃહ્ણાતિ=મિશ્રતયાડવપુષ્યતે, જનસ્ય
યદા યદા તેન ચન્દનાદિસ્પર્શેન સમ્બન્ધો મપતિ તદા તદા ચન્દનસ્પર્શોડવ,
નવનીતસ્પર્શોડવ, પીનાંશુકસ્પર્શોડવમિત્યાદિકં તત્તદ્રૂપેણ તત્તસ્પર્શમવગૃહ્ણતિ ।
૫ અનિભિતમવગૃહ્ણાતિ-નિભિતો=હેતુમતિતો યથા-કેનચિત્ પૂર્વે ચન્દનાદિસ્પર્શઃ
ન કા સ્પર્શા હૈ ।” ઇત્યાદિ રૂપ સે મિશ્ર મિશ્ર જાનતા હૈ ।

૩ બહુવિધમવગૃહ્ણાતિ - जिस अर्थ में अनेक प्रकार हैं उसको
बहुविध कहते हैं, उसको जानता है, जैसे-बड़ा चन्दन आदि स्पर्श
एक एक शीत, थिकना, मृदु, कठिन आदि रूप से जाना जाता है ।
जब अनेक प्रकार के स्पर्श को शीतलता, स्निग्धता मृदुता और
कठिनता आदि गुणों से मिला-मिला जानता है तब उस ज्ञानको
‘बहुविधमवगृह्णाति’ कहते हैं ॥

૪ ધ્રુવમવગૃહ્ણાતિ-ધ્રુવ કો અર્થાત્ નિત્ય નિશ્ચલ અર્થ કો મિશ્ર
રૂપ સે જાનતા હૈ । મનુષ્ય કો જય-જય-વસ ચન્દન આદિ આ સ્પર્શ
હોતા હૈ તથ તથ ‘યહ ચન્દનકા સ્પર્શા હૈ, યહ મક્ષ્વન કા સ્પર્શા હૈ, યહ
રેશમી વસ્ત્ર કા સ્પર્શા હૈ’ હમ પ્રકાર સે વસ-વસ સ્પર્શાકો જાનતા હૈ ।

૬ અનિભિતમવગૃહ્ણાતિ-નિભિત કા અર્થ હૈ હેતુમતિ, હેતુકારા

अनेक वस्तुज्जेना स्पर्शं भत्ता ‘आ चन्दनने स्पर्शं छे ‘आ रेशमी वप नि स्पर्शं
छे आ मक्ष्मने स्पर्शं छे ‘तथादि इपथी मिल-मिल आवी दे छे

(૩) બહુવિધમવગૃહ્ણાતિ કે અર્થમાં અનેક પ્રકાર છે તે બહુવિધ કદબધ
છે તેન બાજે છે જગદે તે ચન્દન આદિ સ્પર્શ એક એક શીત, ચિક્ષ્ણ, મૃદુ,
કઠિન આદિ રૂપથી જાણી છે છ ક્યારે અનેક પ્રકારના સ્પર્શને શીતલતા મિલે થતા
મૃદુતા તમા કઠિનતા આદિ શુભેથી જુદા જુદા બાજે છે ત્યારે તે જ્ઞાન બહુવિધમ
વગૃહ્ણાતિ કદબધ છે

(૪) ધ્રુવમવગૃહ્ણાતિ ધ્રુવને અર્થાત નિત્ય, નિશ્ચલ અર્થને જુદા સ્પર્શ બજે
છે મનુષ્યને ક્યારે ક્યારે તે ચન્દન આદિના સ્પર્શ થાય છે ત્યારે આ ચન્દનના
સ્પર્શ છે આ મક્ષ્મના સ્પર્શ છે આ રેશમી વસ્ત્રના સ્પર્શ છે એ પ્રકારે તે તે
સ્પર્શને જાણે છે

(૫) અનિભિતમવગૃહ્ણાતિ નિશ્ચિતનો અર્થ છે હેતુમતિ હેતુકારા અર્થ

શીતમૃદુસ્નિગ્ધત્વાદિનાઽનુભૂતાઃ; કાલાન્તરે પુનસ્તદુપસ્થિતૌ 'અયં ચન્દનાદિસ્પર્શઃ શીતમૃદુસ્નિગ્ધત્વાદિતઃ' इति शीतत्वादिना हेतुना प्रमितो योऽर्थश्चन्दनादिस्पर्शरूपः स निश्चितोऽभिधीयते, तद्भिन्नोऽनिश्चितः; अर्थात्तादृगानुमानेन हेतुना तदा तं विषयं तज्ज्ञानं न परिच्छिनत्ति तदाऽनिश्चितमहेतुकमर्थमवगृह्णातीति व्य-
वह्रियते । ६ असंदिग्धमवगृह्णाति-असंदिग्ध=सकलमंशयादिदोपरहितं, यथा-चन्द-
नादिस्पर्शमवगृह्णज्ञानं 'चन्दनम्यैव, चीनांशुरुस्यैव, नवनीतस्यैवाऽयं स्पर्शः'
इत्येवंरूपं यदा प्रवर्तते तदाऽसंदिग्धमवगृह्णातीत्युच्यते । एवम्=पूर्वोक्तसिमा-
दिप्रकारेण-ईदामतिसम्पदपि २, अवायमतिसम्पदपि ३ विज्ञेया ।

यथાર્થરૂપ સે જાના હુઆ । પૂર્વકાલ મેં શીત મૃદુ સ્નિગ્ધત્વરૂપ હેતુ
સે ચન્દન આદિ સ્પર્શ કાં અનુભવ કિયા હો, ઔર કાલાન્તર મેં
ઉસકી ઉપસ્થિતિ હો તવ “યહ ચન્દન આદિ કા સ્પર્શ હૈ, ક્યોં
કિ યહ શીતલ હૈ, કોમલ હૈ, ચિંકના હૈ,” इत्यादि । इस प्रकार
शीतत्वादि हेतु से अनुमित किया हुआ जो चन्दन आदिका स्पर्श-
रूपी अर्थ ही निश्चित कहा जाता है । उससे भिन्न अनिश्चित कहा
जाता है । अर्थात् ऐसे अनुमान से हेतु से जब उस विषय का
उस ज्ञान का परिच्छेद नहीं करता है तब 'अनिश्चित-अहेतुक अर्थ
का अवग्रह करता है' ऐसा व्यवहार होता है ।

૬ અસંદિગ્ધમવગ્રહાતિ-અસંદિગ્ધ કા અર્થ હોતા હૈ સમ્પૂર્ણ
સંશય આદિ દોષોં સે રહિત । જૈસે કિ-ચન્દન આદિકા સ્પર્શ કરતા
હુઆ 'યહ ચન્દન કા હી સ્પર્શ હૈ, રેશમી વસ્ત્ર કાં હી સ્પર્શ હૈ,
યહ સ્પર્શ મક્કજૂનકા હી હૈ' इस रीति से जब ज्ञान होता है तब

૩૫થી જાણેલું પૂર્વકાલમા શીત-મૃદુ-સ્નિગ્ધત્વરૂપ હેતુથી ચન્દન આદિ સ્પર્શનો
અનુભવ કર્યો હોય અને કાલાન્તરમા જ્યારે તે મળી આવે ત્યારે 'આ ચન્દન આદિનો
સ્પર્શ છે કેમકે- આ શીતલ છે, કોમળ છે, ચિંકણ છે' इत्यादि આ પ્રકારે શીતલ
આદિ હેતુથી અનુમિત કરેલો જે ચન્દન આદિનો સ્પર્શ તે ૩૫ અર્થજ નિશ્ચિત
કહેવાય છે, તેથી ઉલટું અનિશ્ચિત કહેવાય છે, અર્થાત્ જોવા અનુમાનથી હેતુથી
જ્યારે તે વિષયનું તે જ્ઞાનનું પરિચ્છેદ ન થાય (બુદ્ધ ન થાય) ત્યારે અનિશ્ચિત-અહે-
તુક અર્થનો અવગ્રહ થાય છે ' જોવો વ્યવહાર થાય છે

(૬) અસંદિગ્ધમવગ્રહાતિ અસંદિગ્ધનો અર્થ થાય છે સંપૂર્ણ સંશય આદિ
દોષોથી રહિત, જેમકે- ચન્દન આદિનો સ્પર્શ કરતા 'આ ચન્દનનો જ સ્પર્શ છે
રેશમી વસ્ત્રનો જ સ્પર્શ છે આ સ્પર્શ માખણનો જ છે' એ રીતે જ્યારે જ્ઞાન

અયમ્પસ્તુતા સામાયુક્તા ધારણામતિસમ્પદા કાઃકિંસ્વરૂપા ? તમાર-
ધારણામતિસમ્પદા પદ્ધિષાપદ્મકારા પ્રજ્ઞતાપરૂપિતા, તત્ પદ્ધિપત્ત્વ યમા-
૧ મહુ ધારયતિ-મહુ=મિશ્રજાતીયમનેકં સત્તત્રૂપેણ ધારયતિ=નિર્ણયાર્થે સ્વાડકિ-
વ્યુતિવામનાસ્મૃતિલક્ષણાં ધારણાં નયતિ । ૨ મહુવિષય=નાનાપ્રકારં શીતત્વાદિ
શુભિર્મિત્રં સ્પર્શાદિકં ધારયતિ । ૩ પુરાણમ્=અતીતકાલજાત વસ્તુ ધારયતિ,

‘અસન્દિગ્ધમવગૃહ્ણતિ’ કહા જાતા હૈ ? । હસ પ્રકાર સે પ્રથમ કહી
હુઈ ક્ષિપ્ર આદિ પ્રકાર સે રૂદ્ધામતિસમ્પદા ૨ અવાયમતિસમ્પદા ૩
શ્રી સમજાની જાહીયે । જૈસે-૧ ક્ષિપ્રમીહતે, ૨ જહીહતે, ૩ મહુવિષ-
મીહતે, ૪ ધ્રુવમીહતે, ૫ અનિશ્ચિતમીહતે ૬ અસન્દિગ્ધમીહતે એ
ક્ષિપ્રમયૈતિ, હસ્પાદિ છહ કો શ્રી જાન હેવે ।

ધારણામતિસમ્પદા કિતને પ્રકાર કી હૈ ? ઉત્તર મેં કહા જાતા
હૈ કિ—ધારણામતિસમ્પદા છહ પ્રકાર કી હૈ—

(૧) મહુ ધારયતિ (૨) મહુવિષય ધારયતિ (૩) પુરાતન ધારયતિ
(૪) દુર્ધર ધારયતિ (૫) અનિશ્ચિત ધારયતિ (૬) અસન્દિગ્ધ ધારયતિ ।
હસ પ્રકાર સે છહ મેવ હૈ ।

૧ મહુ ધારયતિ-મહુ-અલગ જાતિ જાહે અનેક વસ્તુઓંકા ડસી
ડસી રૂપસે નિર્ણય કરના અવિન્યુતિ-વાસના-સ્મૃતિલક્ષણ વાલી ધારણા
હૈ । ૨ મહુવિષય ધારયતિ-શીતત્વ આદિ શુભોંસે મિશ્ર સ્પર્શાદિકી ધારણા
કરતા હૈ । ૩ પુરાણ ધારયતિ-અતીતકાલિક વસ્તુ કી ધારણા કરતા હૈ ।

અ. ૭ ઉ. ત્વારે અસન્દિગ્ધમવગૃહ્ણતિ’ કહેવાય છે, આ પ્રકારે પ્રથમ કહેલ ક્ષિપ્ર
આદિ પ્રકારથી ઇદમતિસમ્પદા ૨ અવાયમતિસમ્પદા ૩ મહુ સમજાની જોઈએ. જેમકે—
(૧) ક્ષિપ્રમીહતે (૨) જહીહતે (૩) મહુવિષમીહતે (૪) ધ્રુવમીહતે (૫) અનિ-
શ્ચિતમીહતે (૬) અસન્દિગ્ધમીહતે એ પ્રમાણે ક્ષિપ્રમયૈતિ ઇત્યાદિ ૭ પ્રકારને પણ
જાણી લેવા.

ધારણામતિસમ્પદા કેટલા પ્રકારની છે ? ઉત્તરમાં કહું છે કે—ધારણામતિ-
સમ્પદા ૭ પ્રકારની છે—

(૧) મહુ ધારયતિ (૨) મહુવિષય ધારયતિ (૩) પુરાતન ધારયતિ (૪)
દુર્ધર ધારયતિ (૫) અનિશ્ચિત ધારયતિ (૬) અસન્દિગ્ધ ધારયતિ એ પ્રકારે ૭ મેવ છે

[૧] મહુ ધારયતિ મહુ—અલગ જાતિવાલી અનેક વસ્તુઓંનો તે તે રૂપથી
નિર્ણય કરવા. અવિન્યુતિ વાસના-સ્મૃતિ-લક્ષણવાળી ધારણા હૈ [૨] મહુવિષ-
ય ધારયતિ શીતત્વ આદિ શુભોંથી જુદા જુદા સ્પર્શ આદિની ધારણા કરે છે.
પુરાણ ધારયતિ અતીતકાલિક વસ્તુની ધારણા કરે છે જેમકે — ‘આ મુનિએ

યથા-જનેન મુનિનાઽમુકસ્મિન્ વર્ષે, માસિ, પક્ષે, પ્રહરે, પલે, વિપલે, ક્ષણે દીક્ષા ગૃહીતેતિ સાધારણજનવિસ્મરણયોગ્યકાલજ્ઞાનં ધારયતીતિ દૃષ્ટાન્તઃ । ૪ દુર્ધરં-દુઃસ્વેન બુદ્ધેરતિપરિશ્રમેણ ધાર્યતેઽસૌ દુર્ધરઃ=કઠિનો મદ્ગજાલશ્રેણિસમારોહણાદિ-વિષયસ્તં ધારયતિ । ૫ અનિશ્રિતમ્=અહેતુકમ્ ઔત્પત્તિક્યાદિબુદ્ધયંત્ર ધારયતિ । ૬ અસંદિગ્ધં = સકલસંશયરહિતં ધારયતિ, પૂર્વોક્તરૂપા યોગ્યતા 'સમ્પદા' પ્રોચ્યતે । સેયં ધારણામતિસમ્પદ ૪ ॥ સૂ૦ ૬ ॥

મતિસમ્પદ્ધાનેત્ર વાદપ્રયોગસમ્પદ્ધાન્ ભવતીતિ પ્રયોગસમ્પદમાહ-'સે કિં ત પઓગ૦' ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સે કિં તં પઓગસંપયા ? પઓગસંપયા ચઽવિવાહ પળ્ળન્તા, તં જહા-૧ આયં વિદાય વાયં પઽંજિત્તા ભવઙ્, ૨ પરિસં વિદાય વાયં પઽંજિત્તા ભવઙ્, ૩ સ્વેત્તં વિદાય વાયં પઽંજિત્તા ભવઙ્, ૪ વત્થુ વિદાય વાયં પઽંજિત્તા ભવઙ્ । સે તં પઓગસંપયા ॥ સૂ૦ ૭ ॥

જૈસે-ઈસ મુનિને અમુક વર્ષ મેં અમુક માસ મેં, અમુક પક્ષમેં, અથવા પ્રહર મેં, પલમેં, વિપલ મેં, ક્ષણ મેં, દીક્ષા ગ્રહણ કી, जिसको साधारण मनुष्य भूल जाते हैं ऐसे कालज्ञानको धारण करता है । ૪ દુર્ધરં ધારયતિ-બુદ્ધિ કે અતિપરિશ્રમ સે जिसका धारण किया जाय उसको दुर्धर कहते हैं । કઠિન ભંગજાલ ગુણશ્રેણિ - સમારોહણ આદિ વિષય કો ધારણ કરતા હૈ । ૫ અનિશ્રિતં ધારયતિ-અહેતુક-વિના કિસી હેતુ કો લિયે ઔત્પત્તિકી આદિ બુદ્ધિદ્વારા ધારણ કરતા હૈ । ૬ અસંદિગ્ધં ધારયતિ-સમ્પૂર્ણ સંશય સે રહિત ધારણ કરતા હૈ । यह धारणामतिसम्पदा है । ॥ સૂ૦ ૬ ॥

અમુક વર્ષમા અમુક માસમા, અમુક પક્ષમા, અથવા અમુક-પ્રહરમા, પલમા કે વિપલમા કે ક્ષણમા દીક્ષા ગૃહણ કરી જેને સાધારણ મનુષ્ય ભૂલી જાય છે એવા કાલના જ્ઞાનની ધારણા કરે છે [૪] દુર્ધરં ધારયતિ બુદ્ધિના અતિપરિશ્રમથી જે ધારણ કરવામા આવે તેને દુર્ધર કહે છે કઠિન ભંગજાળ ગુણશ્રેણીસમારોહણ આદિ વિષયને ધારણ કરે છે (૫) અનિશ્રિત ધારયતિ અહેતુક-કાર્યપણ હેતુ વિના ઔત્પત્તિકી આદિ બુદ્ધિ દ્વારા ધારણ કરે છે [૬] અસંદિગ્ધં ધારયતિ સમ્પૂર્ણ સંશયથી રહિત ધારણ કરે છે આ ધારણા મતિસમ્પદા છે (સૂ૦ ૬)

છાયા-અથ કા સા પ્રયોગસમ્પદ્ ? પ્રયોગસમ્પદ્વર્તિષા પ્રજ્ઞતા, તથવા-
 ૧ આત્માને વિદિત્વા વાદ પ્રયોજતા મર્યતિ, ૨ પરિપદ વિદિત્વા વાદ પ્રયોજતા
 મર્યતિ, ૩ ક્ષેત્ર વિદિત્વા વાદ પ્રયોજતા મર્યતિ, ૪ વસ્તુ વિદિત્વા વાદ પ્રયો
 જતા મર્યતિ । સેયં પ્રયોગસમ્પદ્ ॥ સુ૦ ૭ ॥

ટીકા-‘સે કિં ત’-इत्यादि । अथ-सा=मात्रज्ञता प्रयोगसम्पत् का=किं
 स्वरूपा ? प्रयोगसम्पद्वर्तिषा प्रज्ञता, तथया-१ आत्मानं=निर्भ-अहं प्रमाणनया-
 दिस्वरूपज्ञाननिपुणोऽस्मि न चे ?-ति समर्थमसमर्थ वा विदित्वा वाद-स्वमत
 स्थापनसंक्षणम्, उपसंक्षणादर्मकथा-सामाचारीप्रवृत्तिप्रकरण प्रयोक्ता मर्यति । २
 परिपद=संभो शास्त्रादुर्विदग्धादिरूपां संगत-साहचर्य-वार्त्ताककावास्तिकादिरूपां वा

મતિસમ્પદા થાલા હી વોદપ્રયોગસમ્પદા થાલો હો સકતા હૈ
 અતઃ પ્રયોગસમ્પદા કા નિરૂપણ કરસે હૈ-‘સે કિં તં પ્રયોગ૦’ इत्यादि ।

પ્રયોગસમ્પદા ચાર પ્રકાર કી હૈ । (૧) આત્મા કો જ્ઞાન કર
 વાદ કા પ્રયોગ કરતા હૈ, (૨) પરિપદ કો જ્ઞાનકર વાદ કા પ્રયોગ
 કરતા હૈ, (૩) ક્ષેત્ર કો જ્ઞાનકર વાદ કા પ્રયોગ કરતા હૈ, (૪) વસ્તુ
 કો જ્ઞાનકર વાદ કા પ્રયોગ કરતા હૈ ।

[૧] ‘આયં’ આત્માનં, અપની આત્મા કો-‘મૈં પ્રમાણ નય આદિ
 સ્વરૂપ કે જ્ઞાન મૈં નિપુણ હૈં વા નહીં ?’ ऐसे समर्थ अथवा अम
 र्थ ज्ञानकर अपने मतको स्थापन करता है । उपलक्षण से धर्म की
 कथा सामाचारी आदि का प्रयोग करने वाला होता है । [२] ‘परिसं’
 [परिपद] यह समा, शा-ज्ञानकार है, अथवा अज्ञा-अज्ञानकार है
 अथवा दुर्विदग्ध-अनघट है, ऐसा ज्ञानकर, तथा यह समा बौद्ध है;

મનિષ પદાવાળા અથા પછી જ પ્રયોગ સમ્પદાવાળા અર્થ શકાય છે આથી
 પ્રયોગસમ્પદાનું નિરૂપણ કરે છે- ‘સે કિં તં પ્રયોગ૦’ इत्यादि

પ્રયોગસમ્પદા ચાર પ્રકારની છે (૧) આત્માને જાણીને પછીથી પ્રયોગ કરે
 છે (૨) પરિપદ ને જાણીને પછીથી પ્રયોગ કરે છે (૩) ક્ષેત્રને જાણીને પછીથી
 પ્રયોગ કરે છે (૪) વસ્તુને જાણીને પછીથી પ્રયોગ કરે છે

‘આયં’ = આત્માનં પાતાના જ માને ‘હું પ્રમાણ, નય આદિ સ્વરૂપના
 જ્ઞાનમાં નિપુણ છું કે નહીં ?’ એવો સમર્થ અથવા અસમર્થ જાણીને પાતાના મતનું
 સ્થાપન કરે છે ઉપલક્ષણથી ધર્મની કથા સામાચારી આદિને પ્રયોગ કરવાવાળો કહે છે
 ૨ ‘પરિસં’ = (પરિપદ) જા. અથા શા=જ્ઞાનકર છે અથવા અજ્ઞા=અજ્ઞાનકર

વિદિત્વા વાદં પ્રયોક્તા ભવતિ । ૩ ક્ષેત્રમ્=આર્યાઽનાર્યાધિષ્ઠિતં સ્થાનં સુલભવોધિક
દુર્લભ વોધિકં વા ગ્રામનગરાદિકં વિદિત્વા વાદં પ્રયોક્તા ભવતિ । ૪ વસ્તુ=વાદસ્ય
વિષયં દારુણમદારુણં, દ્રવ્યાનુયોગાદિરૂપં, પુણ્યપાપનિરૂપણરૂપં વા । અથવા વસ્તુ
હેયોપાદેયોપેક્ષણીયભેદાત્ત્રિવિધં, તત્ર હેયં-ક્રોધાદિકમ્, ઉપાદેયં-ક્ષાન્ત્યાદિકમ્,
ઉપેક્ષણીયં-પરદોષાદિકં ચ વિદિત્વા વાદં પ્રયોક્તા ભવતિ, સેયં પ્રયોગસંપદ્ ભવતિ ।

અર્થ ભાવઃ—આત્મશક્ત્યાદિકં વિચિન્ત્ય વાદાદૌ પ્રવર્તનીયં, તથા કૃત એવ
કાર્ય સફલં ભવતિ યથા-વૈદ્યો રોગં તન્નિદાનં ચ વિચાર્ય તદપનોદનાર્થં સપથ્યં
ભૈષજ્યં પ્રયુક્તે, તથા પ્રયુક્તે ચ તત્ર સાફલ્યં લભતે ॥ સૂ. ૭ ॥

અથવા સાંખ્ય અથવા કાપાલિક ઔર ચાર્વાક-નાસ્તિકમતાનુયાયી હૈ,
એસા જાનકર વાદ કરતા હૈ । [૩] 'સ્થેત્તં' [ક્ષેત્રં] હસ ક્ષેત્ર મેં આર્ય
લોગ રહતે હૈં યા અનાર્ય લોગ ?- અથવા હસ નગર મેં રહને વાલે
મનુષ્ય સુલભવોધિ હૈં યા દુર્લભવોધિ ? એમા જાનકર વાદ કા પ્રયોગ
કરતા હૈ । [૪] 'વસ્તુ' [વસ્તુ] વાદ કા વિષય કઠિન હૈં યા સરલ હૈં ?
દ્રવ્યાનુયોગાદિ રૂપ હૈં અથવા પુણ્યપાપનિરૂપણરૂપ હૈં ? ઉસકો વસ્તુ
કહતે હૈં । અથવા વસ્તુ, હેય ઉપાદેય ઔર ઉપેક્ષણીય ભેદ સે ત્રીન
પ્રકાર કી હૈં । ક્રોધ આદિ હેય હૈં । ક્ષાન્તિ આદિ ઉપાદેય હૈં । ઔર
પરદોષ આદિ ઉપેક્ષણીય હૈં । એસા જાનકર વાદ કા પ્રયોગ કરતા
હૈં । હસ રીતિ સે પ્રયોગસમ્પદા કા નિરૂપણ હુઆ । તાત્પર્ય યહ
હૈં કિ-આત્મશક્તિ આદિ કો જાનકર વાદ આદિ મેં પ્રવૃત્ત હોના
ચાહિયે, એસા કરને પર હી કામ સફલ હોતા હૈં । જૈસે વૈદ્ય રોગ

છે કે હૃવિદગ્ધ-અણુઘટ છે, એવું જાણીને, તથા આ સમા યૌદ્ધ છે અથવા સાંખ્ય
કે કાપાલિક કે ચાર્વાક નાસ્તિકમતાનુયાયી છે, એવું જાણીને વાદ કરે છે ૩ 'સ્થેત્તં' [ક્ષેત્રં]
આ ક્ષેત્રમા આર્યલોક નહે છે કે અનાર્ય લોક ? - અથવા આ નગરમા
રહેવાવાળા સુખભવોધિ છે દુર્લભવોધી ? એ જાણી લઇને પછી પ્રયોગકરે છે,
૪ 'વસ્તુ' (વસ્તુ) 'વાદનોવિષય કઠિન છે કે સહેલો છે ?' દ્રવ્યાનુયોગ
આદિરૂપ છે કે પુણ્યપાપનિરૂપણરૂપ છે ? તેને વસ્તુ કહે છે. અથવા વસ્તુ હેય
ઉપાદેય અને ઉપેક્ષણીય એવા ભેદે કરીને ત્રણ પ્રકારની છે ક્રોધ આદિ હેય છે
ક્ષાન્તિ આદિ ઉપાદેય છે અને પરદોષ આદિ ઉપેક્ષણીય છે, એ જાણીને પછી પ્રયોગ
કરે છે આ રીતે પ્રયોગસમ્પદાનું નિરૂપણ થયું, તાત્પર્ય એ છે કે-આત્મશક્તિ
આદિને જાણીને પછી તે વાદવિષયમા પ્રવૃત્ત હોવું જોઈએ એમ કરવાથીજ કામ

प्रयोगसम्पन्न एव सग्रहपरिज्ञा नैपुण्यं मनतीति सग्रहपरिज्ञासम्पदमाह-
'से किं तं संग्रहपरिज्ञा' इत्यादि ।

मूत्रम्—से किं तं संग्रहपरिज्ञा नाम सपया ? संग्रहपरि-
ज्ञानाम सपया चउच्चिह्वा पण्णत्ता ? तं जहा—बहुजणपाउग्ग
याए वासावासेसु खेत्त पडिलेहिच्चा भवइ, १ बहुजणपाउग्ग
याए पाडिहारिय—पीठ—फलंग—सेज्जा—सथारय उग्गिणिह्त्ता भवइ,
३ कालेण कालं समानइत्ता भवइ, ४ अहागुरु संपूणत्ता
भवइ । से—तं संग्रहपरिज्ञा नाम—सपया ॥ सू० ८ ॥

छाया—अथ का सा संग्रहपरिज्ञा नाम सम्पत् ? संग्रहपरिज्ञा नाम सम्प
चतुर्विधा भवति, सपया=१ बहुजनमायोग्यतया प्रवासासेषु क्षेत्रे प्रतिष्ठेत्तमिता
भवति, २ बहुजनमायोग्यतया प्रातिहारिक—पीठ—फलक—स्रग्ग्या—सस्तारकमद्यप्रतिता
भवति, ३ कालेन कालं समानयिता भवति, ४ यथागुरु संपूणयिता भवति ।
सैर्य संग्रहपरिज्ञा नाम सम्पत् ॥ सू० ८ ॥

टीका—'से किं तं' इत्यादि । अथ=प्रसूता सा=प्रायुक्ता संग्रहपरिज्ञा,
संग्रहणं संग्रहः=स्वीकार, वस्तुवस्तुकोर्णं वा, तत्र परिज्ञा=परिज्ञानम्, सा तपोका
नाम=प्रसिद्धा सम्पत् ? का ?=किंस्वरूपा ? किमेवा च ? तत्राऽऽह संग्रहपरिज्ञा
नाम सम्पच्चतुर्विधा भवति, सपया—बहुजनमायोग्यतया-बहवश्च ते जनाः=भुक्ति-

को और उसके निदान को जानकर उसको निवृत्ति के लिये पथ्य के
साथ औषध दता है तब उसको सफलता मिलती है ॥ सू० ७ ॥

प्रयोगसम्पदा वाला ही संग्रहपरिज्ञा में निपुणता प्राप्त कर
सकता है । अतः संग्रहपरिज्ञासम्पदा कहते हैं—'से किं तं ग-
परिज्ञा' इत्यादि ।

जम्भूस्वामी कहते हैं—हे भवन्त ! संग्रहपरिज्ञासम्पदा कितने

सहस्र भाग हैं जेभडे वेद श्रवणे ज्ञाने तेना निदानने ज्योतीने तेनी निवृत्ति भाडे
पथ्यनी साथे औषध जाये छे तब तेने सङ्गता भये छे (सू० ७)

प्रयोगसम्पदावाला संग्रहपरिज्ञा में निपुणता प्राप्त करी शकें छे, ज्योती
संग्रहपरिज्ञासम्पदा कहे छे 'से किं तं संग्रहपरिज्ञा' इत्यादि।

जम्भूस्वामी कहे छे—हे भवन्त ! संग्रहपरिज्ञासम्पदा केवल भवन्ती छे ।

जनास्तेषां प्रायोग्यं=योग्यं, तस्य भावस्तत्ता तया, वर्षावासेषु=वर्षा=वर्षचुस्तत्र
वासाः=निवासास्तेषु, येन मुनीनां संयमयात्रानिर्वाहः सुखेन भवेत् तोदशं
क्षेत्रं=ग्रामनगरादिकं प्रतिलेखयिता=शास्त्रानुसारेण निरीक्षको भवति १ । बहु-
जनप्रायोग्यतया=सकलमुनिजनयोग्यतया प्रातिहारिक-पीठ-फलक-शय्या-संस्तार-
कम्, प्रतिहरणं प्रतिहारः=प्रत्यर्पणं, तमर्हतीति प्रातिहारिकं प्रत्यर्पणयोग्यं, तच्च
पीठं=चतुष्पादिकादिकं, फलकः=पट्टादिकः, शय्या=शयनीयं स्वस्वशरीरपरिमितं,
संस्तारकः=तृणादिनिर्मितसार्द्धद्वयमिताऽऽसनविशेषः, एतेषां समाहारस्तथा,
तद् अवग्रहीता=शास्त्रविधिना संग्राहको भवति २ । कालेन कलनं कालः=नव-

प्रकार की है ? सुधर्मास्वामी कहते हैं-हे जम्बू ! संग्रहपरिज्ञासम्पदा
चार प्रकार की है ।

संग्रह का अर्थ होता है स्वीकार अथवा वस्तु का अवलोकन ।
उसकी परिज्ञा-ज्ञान संग्रहपरिज्ञा कहलाती है ।

१ बहुजनप्रायोग्यतया वर्षावासेषु क्षेत्रं प्रतिलेखयिता भवति —
वर्षाकाल निवास के लिये मुनियों के योग्य ग्राम अथवा नगर आदि
का शास्त्रमर्यादानुसार गवेषणा करने वाला होना क्षेत्रप्रतिलेखनारूप
पहली संग्रहपरिज्ञा सम्पदा है । २ बहुजनप्रायोग्यतया प्रातिहारिक-पीठ-
फलकशय्यासंस्तारकमवग्रहीता भवति-मुनियों के योग्य प्रातिहारिक-पट्टि-
हारा पीठ-बाजौट, फलक-पाट, शय्या-शरीरप्रमाण, संस्तारक-तृण
आदि से बनाया हुआ ढाड़ हाथ का आसन, इन सबका शास्त्रविधि
से ग्रहण करने वाला होना । यह पीठफलकादिसंग्रहरूप दूसरी संग्रहपरि-

सुधर्मास्वामी कहे छे-छे जम्बू ! संग्रहपरिज्ञासम्पदा चार प्रकारनी छे

संग्रहने अर्थ थाय छे स्वीकार अथवा वस्तुनु अवलोकन. तेनी परिज्ञा=
ज्ञान ते संग्रहपरिज्ञा कहेवाय छे.

(१) बहुजनप्रायोग्यतया वर्षावासेषु क्षेत्रं प्रतिलेखयिता भवति-
वर्षाकाल निवासने माटे मुनियेने योग्य गाँव अथवा नगर आदिने शास्त्रमर्यादा
अनुसार गवेषणा करवावाणा थनु ते क्षेत्रप्रतिलेखनार्थ पड़ेही संग्रहपरिज्ञासम्पदा छे
(२) बहुजनप्रायोग्यतया प्रातिहारिकपीठफलकशय्यासंस्तारकमवग्रहीता भवति-
मुनियेने योग्य प्रातिहारिक - पट्टिकारा पीठ - बाजौट, इलक - पाट, शय्या - शरीर
प्रमाण, संस्तारक तृण आदिथी बनावेत अही हाथनु आसन, जे अधाना शास्त्र-
विधिथी संग्रह करवावाणा छेलु ते पीठइलकादिसंग्रहार्थ पीठ संग्रहपरिज्ञा सम्पदा छे.

पुराणादीनां समयादीनां वा पर्यायाणां सकलानां संख्यानां वा सा, तथा-
 'मासिकोऽय, सांत्सरिकोऽय, वारदोऽय'-मित्यादिरूपेण कल्पते=परिमितत्वेन
 ज्ञायते यस्माद्वस्त्वनेन-वेति काल, अथवा-कलयन्ति=ज्ञानिनः समयसमूह-रूपेण
 परिच्छिन्दन्ति यमिति कालः, यद्वा-
 'मासिकोऽय, सांत्सरिकोऽय' मित्यादि
 रूपतया कल्पन्ति=परिमितत्वेन जानन्ति वस्तु यस्मिन् सतीति कालस्त्वान्
 'इयता कालेन इदं कर्तव्य' मिति क्रमेण तत्तत्कार्येषु विभक्तेनोचितेन कालेन,
 यद्वा 'कालेन' इत्यत्र 'ण' इति वाक्यालङ्कारे काले=पूर्वोक्त-रूपे काले काल
 काल आभयत्वंनास्तीति कालम् अधिक्रमणमतिछेदनस्वाध्यायध्यानादिकं, तत्,
 समानयिता=यथा, कालमनुष्ठाता भवति ३ । यथा गुरु=गुरुमनविक्रम्य संपूनीयता

ज्ञासम्पदा है २ । ३ कालेन काल सम्मानयिता भवति—काल का सर्व
 अनेक प्रकार का है—काल अर्थात् संकलन जो पदार्थ की नवीन पर्याय
 को उत्पन्न करे और पुरानी का नाश करे, अथवा जिस से समयोप-
 का परिगणन हो उसे काल कहते हैं । अथवा 'यह मासिक है,
 यह वार्षिक है, यह वारद' शब्द का है' इत्यादिरूपसे जिस द्वारा
 वस्तु का ज्ञान होता है उसे काल कहते हैं । जिसको ज्ञानी पुरुष
 समय का समुदायरूप मानते हैं उसे काल कहते हैं । अथवा जिस
 के द्वारा 'यह महीने का है, यह वर्ष का है' इत्यादिरूप माप से
 वस्तु का ज्ञान होता है उसको काल कहते हैं । इस प्रकार के काल
 को आभय कर के तथा काल में-उचित काल में अधिक्रमण, प्रति
 छेदन, स्वाध्याय, ध्यान आदि का 'सम्मानयिता' यथा समय अनु-
 ष्ठात करने कराने वाला होना । यह काल-सम्मानरूप तीसरी समष्टि

(३) कालेन काल सम्मानयिता भवति —कालने अर्थ अनेक प्रकारने छे
 काल अर्थात् संकलन जे पदार्थना नवीन पर्यायने उत्पन्न करे अने सुग्री पर्यायने
 नाश करे, अथवा जेनाही समय आदिनी अलगरी छेय तेने काल कहें छे अथवा
 आ मासिक छे आ वार्षिक छे आ शब्द शब्दनु छे' इत्यादिरूपधी जेना द्वारा
 वस्तुनु ज्ञान माप छे तेने काल कहें छे जेने ज्ञानी पुरुष समयना समुदायरूप माने
 छे तेने काल कहें छे अथवा जेना द्वारा आ महीनानु छे आ वर्षनु छे इत्यादि
 रूप मापधी वस्तुनु ज्ञान माप छे तेने काल कहें छे आ प्रकारे कालने आभय
 करान तथा कालमा-उचितकालमा अधिक्रमण प्रतिछेदन स्वाध्याय, ध्यान आदिनु
 सम्मानयिता यथासमय अनुष्ठात करवा करवावाला छे यहु ते कालसम्मानरूप तीछ

પર્યાયજ્યેષ્ઠ મુનિં વન્દનવ્યવહારાદિના સમ્માનયિતા ભવતિ=જાયતે ૪ । સા= ઉક્તા इयं सङ्ग्रहपरिज्ञा नाम सत्पत् ॥ सू० ८ ॥

સમ્પ્રતિ ગણિકર્તવ્યમાદ--‘આયરિઓ’ इत्यादि ।

મૂલમ્—આયરિઓ અંતેવાસી इमाए चउव्विहाए विणय-
પડિવત્તીए विणइता भवइ निरणत्तं गच्छइ, तं जहा—१ आया-
रविणएणं, २ सुयविणएणं ३ विक्खेवणाविणएणं, ४ दोस-
निग्घायणविणएणं ॥ सू० ९ ॥

છાયા-આચાર્યોઽન્તેવાસિનોઽનયા ચતુર્વિધયા વિનયપ્રતિપત્ત્યા વિનિ-
યિતા ભવતિ-નિર્કર્ણત્વં गच्छति । तद्यथा-१ आचारविनयेन, २ श्रुतविनयेन, ३
विक्षेपणाविनयेन, ४ दोषनिर्घातनविनयेन ॥ सू० ९ ॥

ટીકા-‘આયરિઓ’-इत्यादि । ‘आइ’ इत्यभिध्याप्त्या मर्यादया वा
पञ्चविधमाचारं स्वयमाचरति परानाचारयति वा इत्याचार्यः=गणी, अनया=अनु-
वक्ष्यमाणया चतुर्विधया=चतुःप्रकारया विनयप्रतिपत्त्या, विनयति = नाशयति
सकलक्लेशकारमष्टप्रकारं कर्म यः स विनयः=आचरादिश्चतुर्विधस्तस्य प्रतिपत्त्या=

પરિજ્ઞાસમ્પદા હૈ ॥ ૪ यथा गुरुसंपूजयिता भवति—पर्यायज्येष्ठ मुनियो
का वन्दन व्यवहारादिसे ‘सम्मानयिता’ सम्मान करने वाला होना ।
यह यथागुरुसम्मानरूप चौथी संग्रहपरिज्ञासम्पदा है-४ । यह संग्रह-
परिज्ञा नामकी सम्पदा हुई ॥ सू० ८ ॥

અવ ગણી કા ક્રિર્તવ્ય કહતે હૈ—‘આયરિઓ’ इत्यादि ।

જો પાંચ પ્રકાર કા આચાર સ્વયં પાલતે હૈ ઔર-દૂસરોં સે
पलवाते हँ वे आचार्य कहलाते हैं । वे चार प्रकार की विनयप्रति-
पत्ति द्वारा शिष्य को विनयशाली बनाकर ऋणमुक्त होते हैं । आठ
प्रकारके कर्मक्लेशोंका निवारण करने वाला विनय है । उसका अन्ते-

સ અહ પરિજ્ઞા સમ્પદા છે (૪) यथा गुरुसंपूजयिता भवति—पर्यायज्येष्ठ मुनियोना
वन्दन-व्यवहार आदिथी सम्मानयिता-सम्मान करवावाणा थैवु आ यथागुरुसम्मानइय
थैथी स अह परिज्ञासम्पदा છે આ સ અહ પરિજ્ઞા નામની સમ્પદા અહ (સૂ૦ ૮)

હવે ગણીનું કર્તવ્ય કહે છે-‘આયરિઓ’ इत्यादि

જે પાંચ પ્રકારના આચાર પોતે પાળે છે -તથા ણીના પાસે પળાવે છે તે
आचार्य कहेवाय છે તે ચાર પ્રકારની વિનયપ્રતિપત્તિદ્વારા શિષ્યને વિનયશીલ બના-
વીને ઋણમુક્ત થાય છે. આઠ પ્રકારના કર્મકલેશોના નિવારણ કરવાવાળો વિનય છે

स्वीकारेण, अन्तेवासिनः—अन्ते=गुरोः समीपे चारित्रक्रियायां वस्तु स्थितं=
 समभावो येषामित्यन्तेवासिनः=शिष्यास्तान् विनयिता=शिक्षयिता मपति=मायते
 तेन निष्कणत्वम्=श्रृणुमुक्ततां गच्छति=प्राप्नोति । गच्छधुरावहनसमर्थश्चिपस्य
 शिक्षकत्वेन गणी श्रृणुमुक्तो भवतीत्याययः । तत्=चातुर्विध्यं यथा—१ आचार
 विनयेन आचारो=शुनीना मोक्षार्थमनुष्ठानं ज्ञानाचारादिमक्षण इत्यर्थः, स एव
 विनयः आचारविनयस्तेन, विनयिता मपतीत्यन्वयः, एवमग्रेऽपि । २ भुतवि
 नयन-भुतम्=आगम, तदेव विनयस्तन । ३ विक्षेपणाविनयेन-विक्षिप्यते=
 मिथ्यात्वादितः पृथक्क्रियतेऽनयति विक्षेपना, (सौमस्वान्न कीप्) सम्प्र
 कृत्वादिधर्मो स्थापना, सैव विनयः, स चतुर्विधः, तत्र १ मिथ्यादृष्टि मिथ्या

वासी-शिष्य का सिखलाना विनयप्रतिपत्ति है । चारित्र की आरा
 धना करने के लिए गुरु के समीप निवास करे उसे अन्तेवासी कहते
 हैं । विनय प्रतिपत्ति चार प्रकार की है — तात्पर्य यह है कि-
 शिष्य को गुरु का आचरण करने में समर्थ बनाने से आचार्य
 कणमुक्त-अपने कर्तव्य का पालन करने वाले होते हैं । वह विनय
 चार प्रकार का है—[१] आचारविनय [२] भुतविनय [३] विक्षेपणा-
 विनय [४] दोषनिर्घातिनविनय ।

१ आचारविनय-आचार-अनुष्ठान का मोक्ष के लिये जो ज्ञान
 चार आदि अनुष्ठान, उसका सिखलाना ।

२ भुतविनय-भुत-आगम का सिखलाना ।

३ विक्षेपणाविनय - जीवों को मिथ्यात्वादि दुर्गुणों से हटाकर
 सम्प्रकृत्य आदि धर्म में स्थापन करना विक्षेपणाविनय है ।

तने अन्तेवासी शिष्यने शिष्यत्वं ते विनयप्रतिपत्ति छे चारित्रनी आराधना करना
 भाटे गुरुसमीप निवास करे तने अन्तेवासी कहे छे विनयप्रतिपत्ति चार प्रकार
 छे तात्पर्य को छे छे शिष्यन अकलने चार पद्वन करवायं समर्थ बनानावासी
 आचार्य कणमुक्त-प्राप्ताना कर्तव्यनु पालन करवावाय छे तने विनय चार प्रक-
 रना छे (१) आचारविनय (२) भुतविनय (३) विक्षेपणाविनय (४) दोषनिर्घातिनविनय

[१] 'आचारविनय'—आचार-अनुष्ठाने मोक्षन भाटे जे ज्ञानाचार
 आदि अनुष्ठान, ते शिष्यत्वं

[२] 'भुतविनय'—भुत-आगम शिष्यत्वं

[३] 'विक्षेपणाविनय'—छेनेने मिथ्यात्व आदि दुर्गुणोधी हटावी सम्प्र-
 कृत्य आदि धर्ममा स्थापन करवु ते विक्षेपणाविनय छे

मार्गाद्विक्षिप्य सम्यक्त्वमार्गे ग्राहयतीत्येकः । २ सम्यग्दृष्टिं तु गृहस्थं गृहस्थ-
भावाद्विक्षिप्य प्रव्रजयतीति द्वितीयः । ३ सम्यक्त्वाच्चारित्राद्वा च्युतं तद्भावाद्वि-
क्षिप्य पुनस्तत्रैव व्यवस्थापयतीति तृतीयः । ४ स्वयं च चारित्रधर्मस्य यथैवा-
भिष्टद्विस्तथैव प्रवर्ततेऽनेषणीयपरिभोगादित्यागेनैषणीयपरिभोगादिस्वीकारेण चेति
चतुर्थः । सैव विनयस्तेन विनयिता भवति ।

४ दोषनिर्घातनविनयेन—दोषाणां = मिथ्यात्वाऽविरतिकषायप्रमादादीनां
निर्घातनो = विनाशकः, स चाऽसौ विनयः प्रागुक्तलक्षणस्तेन तथा विनयिता
भवति ॥ सू० ९ ॥

अथाऽऽचारविनयं समेदमाह—‘से किं तं आचारविण्ण’ इत्यादि ।

मूलम्—से किं तं आचारविण्ण ! आचारविण्ण चउव्विहे
पण्णत्ते—तं जहा-१ संजमसामायारी यावि भवइ, २ तवसामा-
यारी यावि भवइ; ३ गणसामायारी यावि भवइ, ४ एगल्ल-
विहारिसामायारी यावि भवइ । से तं आचारविण्ण ॥ सू० १० ॥

वह चार प्रकार का होता है— [१] मिथ्यादृष्टिको मिथ्यामार्ग
से निकाल कर सम्यक्त्वमार्गका ग्रहण कराना । [२] सम्यग्दृष्टि गृह-
स्थको गृहस्थभाव से मुक्त कराकर प्रव्रजित कराना । [३] सम्यक्त्वसे
तथा चारित्र से जिसका भाव गिर गया हो उसको पुनः स्थिर करना ।
[४] जिस तरह चारित्रधर्म को वृद्धि हो उसी तरह अशुद्ध अज्ञ-
नादि का त्याग करके शुद्ध अज्ञानादि का ग्रहण करना ।

[४] दोषनिर्घातनविनय—मिथ्यात्व अविरति कषाय प्रमाद आदि
दोषों का विनाश करने वाला विनय दोषनिर्घातनविनय कहा जाता
है । उसका सिखलाना ॥ सू० ९ ॥

ते चार प्रकारना थाय छे—(१) मिथ्यादृष्टिने मिथ्यामार्गमाथी डाढी सम्यक्-
त्वमार्गानु अड्डणु कराववु, (२) सम्यग्दृष्टि गृहस्थने गृहस्थभावथी मुक्त करावीने
प्रव्रजित कराववा, (३) सम्यक्त्वथी तथा चारित्रथी जेना भाव पतन थयेतो छेय
तेने द्दरीथी स्थिर करवा (४) जेवी रीते चारित्रधर्मनी वृद्धि थाय तेवी रीते अशुद्ध
अज्ञान आदिने त्याग करी शुद्ध अज्ञान आदि अड्डणु करवु

(४) दोषनिर्घातनविनय मिथ्यात्व अविरति कषाय प्रमाद आदि दोषे ने
विनाश कराववाणे विनयदोषनिर्घातनविनय छेवाय छे, ते शिखववे (सू० ९)

छाया—अथ कोऽसाधारणविनयः ? आचारविनयचतुर्विधः प्रकृतः, तद्यथा—
 १ सयमसामाचारी चापि भवति, २ तपसामाचारी चापि भवति, ३ गण
 सामाचारी चापि भवति, ४ एकाकिविहारसामाचारी चापि भवति । सोऽव-
 माचारविनयः ॥ सू० १० ॥

टीका—‘से किं त’—इत्यादि । अथ—प्रस्तुतः आचारविनयः कः ? किं
 सप्तमः ? किमेवकृष ? तत्राऽऽह—आचारविनयः—आचारो—मुनिसमाचारः ज्ञाना-
 दिरूपः पञ्चविधः, स एव विनयः—कर्मोऽष्टकपिनाशकं चतुर्विधः—चतुर्मेवकः
 प्रकृतः—प्रकृति, तद् = चतुर्विध्यं यथा—१ सयमसामाचारी—संयमस्वभावः
 प्रथम आचारविनयः, तत्र—सयमः—सकृत्साधनयोगोपरमणसप्तमः सप्तदशविधस्तस्य
 सामाचारी—स—सम्यग् आचार—आचरणं यस्य स समाचारस्तस्य भावः सामा-
 चार्य्यं, तदेव सामाचारी, ‘चापि’ इमे अभ्यस्य तपसर्गप्रतिरूपके, तत्र ‘चा’—

अथ आचारविनय का वर्णन करते हैं—“से किं तं आचार०”
 इत्यादि ।

क्रमानुसार आचारविनय के कितने भेद हैं ? इस प्रश्नका
 उत्तर देते हैं—आचार का अर्थ होता है कि ज्ञानादिरूप पाँच प्रकार
 का मुनिका आचरण । वह आचरणरूपी विनय आठ प्रकार के कर्म
 का विनाश करने वाला आचारविनय कहा जाता है । आचारविनय
 चार प्रकार का है, जैसे कि— [१] संयमसामाचारी, [२] तपससा-
 मचारी, [३] गणसामाचारी, [४] एकाकिविहारसामाचारी ।

[१] संयमसामाचारी—संयम का अर्थ होता है समस्त साधन
 व्यापार का निवर्तन, वह सप्तह प्रकार का होता है । उसका सम्यग्

भेद आचारविनयनु वर्णन करे—‘से किं तं आचार०’ इत्यादि

क्रमानुसार आचारविनयका केवल दो है ? तत्र प्रश्नका उत्तरमें कहे—आचार
 के दो भाग हैं—ज्ञानादिरूप पाँच प्रकारका मुनिका आचरण। ते आचाररूपी विनय
 आठ प्रकारका कर्मका विनाश करवावागो आचारविनय कहेवाय है आचारविनय
 चार प्रकारका है केवल है—

[१] संयमसामाचारी [२] तपससामाचारी, [३] गणसामाचारी, [४]
 एकाकिविहारसामाचारी ।

[१] संयमसामाचारी संयमका अर्थ भाव है समस्त साधन आचारनु
 निवर्तन ते सप्तह प्रकारका भाव है तेनु सप्तह आचारनु करु ते च यम कहेवाय है

समुच्चयार्थकः, 'अपि' निश्चयार्थकः, यस्यामाचार्यः स्वयमुत्कृष्टतया संयम-
माचरति, अन्यं ग्राहयति, सीदन्तं स्थिरीकरोति, उद्यतचरणं मुनिं चोपवृह्य-
तीति भावः । एवमग्रेऽपि । २ तपःसामाचारी-तपः=अष्टविधकर्मनिकृन्तन-
लक्षणमनशनादि द्वादशविधं, तस्य सामाचारी-समाचरणम् । ३ गणसामाचारी=
गणः=एकवाचनाऽऽचारक्रियास्थितसाधुसमुदायस्तस्य सामाचारी=प्रतिलेखनादि-
क्रियासु बालग्लानादिवैयावृत्त्येषु च सीदतो मुनेः प्रेरणं, स्वस्य तत्र समुद्यु-
क्तत्वं च । ४ एकाकिविहारसामाचारी=एक एवैकाकी सजातीयद्वितीयरहित-

आचरण करना संयमसामाचारी है । जिस सामाचारी में आचार्य
स्वयं सर्वोत्कृष्ट होकर संयम पालते और दूसरों को पलाते हैं, जो
संयम में सीदाते - परीषद् उपसर्ग आने पर क्लेश पाते हैं उनको
स्थिर करते हैं, संयममार्गमें चलनेवाले को प्रोत्साहन देते हैं । इसी
तरह आगे तप आदि में भी समझना चाहिए ।

[२] तपसामाचारी—आठ प्रकार के कर्म का नाश करने वाला
अनशन आदि बारह प्रकार के तपके आचरण को तपसामाचारी
कहते हैं ।

[३] गणसामाचारी - एक वाचनाचारक्रिया में रहे हुए साधु-
समुदाय को गण कहते हैं । उसकी सामाचारी । प्रतिलेखन आदि
क्रियाओं में और बाल ग्लान आदि की वैयावृत्ति-वैयावच में सीदाते
हुए मुनिको मधुरवचनादि से प्रेरणा करके सेवामें लगाना और स्वयं
भी उसके लिए ध्यान रखना गणसामाचारी है ।

संयम- सामाचारी ते छे ठे जेमा आचार्य पोते सर्वोत्कृष्ट थधने संयम पाणे छे
अने भीन पासे पणावे छे जे संयममा सीदाथ छे परीषद् उपसर्ग आवतां क्लेश
थाय छे तेने स्थिर करे छे संयममार्गमा थाववावाणाने प्रोत्साहन दे छे. आवी रीते
आगण तप आदिमा पणु समजवु जेष्ठये

[२] तपसामाचारी आठ प्रकारना कर्मना नाश करवावाणा अनशनआदि
बार प्रकारना तप, तेनु आचरणु तपसमाचारी कहेवाथ छे

[३] गणसामाचारी ओक वाचनाचारक्रियामां रहेनार साधुसमुदायने गणु कहे
छे तेनी सामाचारी-प्रतिलेखन आदि क्रियाओमा तथा बाल ग्लान आदिनी वैयावृत्ति-
वैयावचमा सीदाता मुनिने मधुरवचन आदिथी प्रेरणा करीने सेवामा लगाववा, तथा
पोते पणु तेने माटे ध्यान राखवु ते गणसामाचारी छे

स्वस्य विहारः=अष्टसु मासेषु निनकल्पितवाच्यवस्थायां विचरणं, तस्य सामा-
चारी=सम्पादनम्, एषा चाष्टगुणसम्पन्नस्याऽनगारस्यैव भवति । म चतुर्विधोऽ-
यमाचारविनयः ॥ सू० १० ॥

अथ भुतविनयमाह—‘से किं त सुय’ इत्यादि ।

मूलम्—से किं त सुयविणय ? सुयविणय चउन्विहे पण्णत्ते,
त जहा १ सुत्त वाण्ह, २ अत्थ वाण्ह, ३ हिय वाण्ह,
४ निस्सेस वाण्ह । से त सुयविणय ॥ सू० ११ ॥

‘‘ ज्ञाया—अथ कोऽसौ भुतविनयः ? भुतविनयश्चतुर्विधः प्रकृतः, तद्यथा—
१ सूत्रं वाचयति, २ अर्थं वाचयति, ३ हितं वाचयति ४ निःशेषं वाचयति ।
सौज्यं भुतविनयः ॥ सू० ११ ॥

टीका—‘से किं त’ इत्यादि । अयं = प्रस्तुते असौ = प्रागुक्तः
भुतविनयः कः = किंस्वरूपः ? किमेव ? तथाऽऽह—भुतविनयश्चतुर्विधः प्रकृतः,

‘‘ [४] एकाकिविहारसामाचारी—आठ महीना, जिनकल्पी भावि
अयस्यामे रहकर शास्त्र की आज्ञानुसार अकेला विचरना । यह आठ
गुण वाले अनगार का ही कल्प है, अन्यका नहीं । यह चार प्रकार
का आचारविनय है ॥ सू० १० ॥

अथ भुतविनयका वर्णन करते हैं—“से किं त सुयविणय”
इत्यादि ।

—भुतविनय का क्या स्वरूप है ? उसके कितने भेद हैं ? ।
इस प्रश्न का उत्तर इस प्रकार है—भुतविनय चार प्रकार का है ।
(१) सूत्रं वाचयति, (२) अर्थं वाचयति, (३) हितं वाचयति, [४]
निःशेषं वाचयति ।

[४] एकाकिविहारसामाचारी आठ महीना जिनकल्पी भावि अयस्यामे
रहकर शास्त्र की आज्ञा अनुसार अकेला विचरना । यह आठ गुणवाला अनगार का
कल्प है । जिनको नहीं आचार प्रकरण आचारविनय है (सू० १०)

इसे भुतविनयनु वर्णन करते हैं—‘से किं त सुयविणय’ इत्यादि
भुतविनयनु इस स्वरूप है ? तब ठीक प्रकार है ? आ प्रश्नको उत्तर ज-
रिते है—भुतविनय चार प्रकार का है [१] सूत्रं वाचयति, [२] अर्थं वाचयति
[३] हितं वाचयति, [४] निःशेषं वाचयति ।

तद्यथा-१ सूत्रं=साद्वोपाङ्गं द्वादशाङ्गं वाचयति=शिष्यमध्यापयति, २ अर्थं=शब्दप्रतिपाद्य वस्तु वाचयति=प्रतिपादयति, ३ हितं=पथ्यं शिष्यस्य कल्याणकारकं शिष्यं परीक्ष्य वाचयति=आदिशति, अन्यथाऽऽमकुम्भे प्रक्षिप्तं जलमिव शिष्ये दत्तं श्रुतं प्रिश्यति, ४ निःशेषं=सम्पूर्ण प्रमाणनवोपेतं वाचयति । सोऽयम्=स एषः श्रुतविनयः ॥ सू ११ ॥

विक्षेपणाविनयमाह-‘से किं तं विक्खेवणा०’ इत्यादि ।

मूलम्--से किं तं विक्खेवणाविणए ? विक्खेवणाविणए चउप्पिहे। पण्णत्ते, तं जहा-१ अदिट्ठधम्मं दिट्ठपुब्बगताए विणएता भवइ, २ दिट्ठपुब्बगं साहम्मियताए विणएता भवइ, ३ चुयं धम्माओ धम्मे टावइता भवइ, ४ तस्सेव धम्मस्स हियाए सुहाए खमाए निस्सेसाए, आणुगामियताए अब्भुट्ठेता भवइ । से तं विक्खेवणाविणए ॥ सू० १२ ॥

१ सूत्रं वाचयति-ग्यारह अंग बारह उपाङ्ग शिष्य को पढावे ।

२ अर्थं वाचयति-शब्द के अर्थ शिष्य को पढावे ।

३ हितं वाचयति-शिष्य की बुद्धि आदि की परीक्षा करके उसके हितकारी हो वैसा पढावे । अन्यथा कच्चे घड़े में भरे हुए जल की तरह अयोग्य शिष्य को दिया हुआ-पढाया हुआ श्रुत नष्ट हो जाता है ।

४ निःशेषं वाचयति- सम्पूर्ण प्रमाण और नय युक्त पढावे । यह श्रुतविनय है ॥ सू० ११ ॥

[१] सूत्रं वाचयति अगीयार अग णार उपाग शिष्यने भण्णवे.

(२) अर्थं वाचयति शब्दना अर्थ शिष्यने लण्णवे

(३) हितं वाचयति शिष्यनी बुद्धि आदिनी परीक्षा करी तेने हितकर थाय तेणु लण्णवे नहि तो छाया घडाभां लरेला जलनी पेठे अयोग्य शिष्यने आपेखुं-शीष्यवेखुं श्रुत नष्ट थज नय छे

(४) निःशेषं वाचयति सम्पूर्ण-प्रमाण अने नय युक्त शिष्यवे आ श्रुतविनय छे (सू ११)

छाया-अथ कोऽसौ विक्षेपणाविनयः ? विक्षेपणाविनयश्चतुर्विधः प्रकृतः,
तद्यथा-१ अदृष्टधर्म इष्टपूर्वकतया विनेता भवति २ इष्टपूर्व साधर्मिकतया
विनेता भवति, ३ च्युतं धर्माद् धर्मे स्थापयिता भवति, ४ तस्यैव धर्मस्य
हिताय सुखाय क्षमाय निःश्रेयसाय आनुगामिकतया अभ्युत्थाता भवति ।
सोऽयं विक्षेपणाविनयः ॥ सू० १२ ॥

टीका-‘से किं त-इत्यादि । अथ = प्रस्तुतो विक्षेपणाविनयः कः ?
किंलक्षणः ? किंमेदम् ? तत्राऽऽह-विक्षेपणाविनयश्चतुर्विधः प्रकृतः=परुषित, तद्यथा
१ अदृष्टधर्म=त इष्ट=अस्तुष्टेयत्वेन न ज्ञातो धर्मः=सम्पन्नदर्शनादिरूपो येन सोऽ
इष्टधर्मस्त तयोक्त-सम्पन्नदर्शनाज्ञात्मकधर्महीन, इष्टपूर्वकतया-पूर्व=माए इष्ट=
परिचित इति इष्टपूर्वः=याक्तनपरिचितः, स एव इष्टपूर्वकतया मानो इष्टपूर्वकता
तया, पूर्वपरिचितत्वेन विनेता=विक्षेपयिता भवति, मिथ्यात्वानं मिथ्यामार्ग
विक्षेप्य सम्पन्नमार्गे योजयतीति प्रथमः । २ इष्टपूर्वक-पूर्व इष्टो-धर्मे प्रवृत्तत्वेन

अथ विक्षेपणाविनय को कहते हैं- “से किं तं विक्षेपणा”
इत्यादि । विक्षेपणाविनय का लक्षण क्या है ? और उसके मेद किन्ते
हैं ? । इस प्रश्न के उत्तर में कहते हैं-विक्षेपणाविनय चार प्रकार
का है । जैसे-[१] अदृष्टधर्म इष्टपूर्वकतया विनेता भवति, [२] इष्ट
पूर्वक साधर्मिकतया विनेता भवति, [३] च्युतं धर्माद् धर्मे स्थापयिता
भवति, [४] तस्यैव धर्मस्य हिताय सुखाय क्षमाय निःश्रेयसाय
आनुगामिकतया अभ्युत्थाता भवति ।

१ अदृष्टधर्म इष्टपूर्वकतया विनेता भवति-सम्पन्नदर्शन आदि स्व
रूप वाले धर्मसे रहित को पूर्वपरिचित स्वरूप से सिन्धाने वाला होना ।
तात्पर्य यह है कि-मिथ्यात्व में पड़े हुए को वहाँ से निकाल कर
सम्पन्नमार्गमें लाना ।

दो वे विक्षेपणाविनयनु अथवा ३२ छ- ‘से किं तं विक्षेपणा’ उत्तरादि
विक्षेपणाविनयनां लक्षणं तु ३३ ? तथा तेना प्रकाश इदंल ३४ ? ये प्रश्न
उत्तरमां ३५ छ ३- विक्षेपणाविनय चार प्रकारना छ बोधा ३- (१) अदृष्टधर्म
इष्टपूर्वकतया विनेता भवति, (२) इष्टपूर्व साधर्मिकतया विनेता भवति, (३)
धर्माद् च्युत धर्मे स्थापयिता भवति (४) तस्यैव धर्मस्य हिताय सुखाय ० भवति
(१) अदृष्टधर्म इष्टपूर्वकतया विनेता भवति सम्पन्नदर्शन आदि स्वरूप-
वाला धर्मही रहितने पूर्वपरिचित स्वरूपही विक्षेपणावाला अनु तात्पर्य ० छ ३
३-मिथ्यात्वमां पड़ेवाने त्वाही ठाहीने सम्पन्न मार्गमां लाववे।

परिचितो योऽसौ दृष्टपूर्वः, स एव दृष्टपूर्वकस्तं साधर्मिकतया-समानः=तुल्य एक इत्यर्थः धर्मः सधर्मस्तमाचरतीति साधर्मिकः=एकधर्मा तस्य भावस्तया=एकधर्मा-चरणकर्तृत्वेन विनेता भवति, सम्यक्त्वनं गृहस्थं गृहस्थधर्माद्विक्षिप्य संयमं ग्राहयतीति द्वितीयः । ३ धर्माद्=उक्तलक्षणात् च्युतं=स्खलितं पतितमित्यर्थः धर्मे=सम्यक्त्वादिरूपे स्थापयिता=स्थिरयिता भवति, सम्यक्त्वधर्माच्चारित्रधर्माद्वा भ्रष्टं तत्स्थानाद्विक्षिप्य पुनः सम्यक्त्वे चारित्रे वा समारोपयतीति तृतीयः । ४ हिताय=स्वस्य उभयलोकोपकाराय सुखाय-उदपरलोकसातोदयाय, क्षमाय=ऐहिकपारित्रिकप्रयोजनसाधनाय, निःश्रेयसाय=सर्वथा कल्याणाय तस्यैव सम्यक्त्व चारित्रलक्षणस्य धर्मस्य आनुगामिकतया-अनु=पश्चाद् गच्छतीत्यनुगामी स

२ दृष्टपूर्वं साधर्मिकतया विनेता भवति-पूर्वमें-पूर्वसमय में धर्म में प्रवृत्त होने से परिचित जो है वह दृष्टपूर्व कहा जाता है । उसको साधर्मी समझ कर सिखाना । अर्थात् सम्यक्त्वी गृहस्थ को गृहस्थ-धर्म से निकाल संयमी बनाना ।

३ धर्मात् च्युतं धर्मे स्थापयिता भवति - धर्म से गिरे हुए को धर्म में स्थिर करना । सम्यक्त्वधर्म से अथवा चारित्रधर्म से पतित हुए शिष्यों को पुनः सम्यक्त्व में अथवा चारित्र में स्थिर करना ।

४ तस्यैव धर्मस्य हिताय सुखाय क्षमाय निःश्रेयसाय अनुगामिकतया अभ्युत्थाता भवति-हिताय-दोनों लोकमें अपने हितके लिये, सुखाय-दोनों लोक में अपने सुख के लिये, क्षमाय-दोनों लोक की प्रयोजन-सिद्धि के लिये, निःश्रेयसाय - अपने सर्वथा कल्याण के लिये उसी

(२) दृष्टपूर्वं साधर्मिकतया विनेता भवति पूर्वभा-पूर्व समयभा धर्मभा प्रवृत्त होवाशी परिचित जे होय ते दृष्टपूर्व कहेवाय छे तेने साधर्मी समझने शिष्यवु अर्थात् सम्यक्त्वी गृहस्थने गृहस्थधर्मशी काढीने संयमी बनाववे।

(३) धर्मात् च्युतं धर्मे स्थापयिता भवति धर्मशी पतन पावेलांने धर्मभा स्थिर करवा सम्यक्त्व धर्मशी अथवा चारित्रधर्मशी पतित थयेला शिष्येने क्शीने सम्यक्त्वभा अथवा चारित्रभा स्थिर करवा।

(४) तस्यैव धर्मस्य हिताय सुखाय क्षमाय निःश्रेयसाय आनुगामि-कतया अभ्युत्थाता भवति हिताय-जेउ दोडोभा पोताना छितने भाटे, सुप्पाय-जेउ दोडभा पोताना सुप्पने भाटे, क्षमाय-जेउ दोडनी प्रयोजनसिद्धिने भाटे निःश्रेयसाय-पोताना सर्वथा कल्याणने भाटे ते श्रुतचारित्र्य धर्मां अनुयायी थधने

एवाऽऽनुगामिकस्तस्य भावस्तथा=अनुगमनेन-अनुयायितया अस्त्युत्थावा=आरा-
मको भवति । स्वयं च स्वहिताद्यर्थमेपणीयग्रहणानेपणीपरित्यागादिना सम्प-
त्स्यत्वारिप्रलक्षणधर्मस्य यथामिदृदिमैवेत्तथा समुद्युक्तो मनतीति चतुर्थः । स=
पूर्वोक्तोऽयं विक्षेपणाविनयः ॥ सू० १२ ॥

साम्प्रतं दोषनिर्घातनविनयमाह-‘से किं तं दोसं’ इत्यादि ।
मुख्य-से किं तं दोसनिग्घायणविणयः ? दोसनिग्घायण
विणय चउविय पण्णत्ते, त जहा-१ कुद्धस्स कोह विणयता
भवह, २ दुट्ठस्स दोसे णिगिणिहता भवह, ३ कखियस्स कसे
छिदिता भवह, ४ आया सुप्पणिहिण यावि भवह । से तं
दोसनिग्घायणविणय ॥ सू० १३ ॥

आया-अय कोऽसौ दोषनिर्घातनविनयः ? दोषनिर्घातनविनयमनुवि-
मस्य, तद्यथा-१ कुद्धस्य क्रोधं विनेता भवति, २ दुष्टस्य-दोषं निराशीव
भवति, ३ काङ्क्षितस्य काङ्क्षां छेदा-भवति, ४ आत्मसुममिहितेषां भवति ।
सोऽयं दोषनिर्घातनविनय ॥ सू० १३ ॥

टीका-‘से किं तं’ इत्यादि । अयं दोषनिर्घातनविनयः-दोषस्य
क्रोधादिसहस्यस्य निर-आधिक्येन घातन दोषनिर्घातन, तदेव विनयः स
तथाक्तः क=विमक्षणः ? किमदम् ? तमाह-दोषनिर्घातनविनयमनुविमः प्रस-
भुतचारित्र्यरूप धर्मका अनुयायी होकर आराधक होना, अर्थात् स्वयं
अपने हित आदि के लिये एपणीय के ग्रहण से अनेपणीय के परि-
त्याग से सम्पत्स्यत्वारिप्रलक्षण धर्म की जिस रीति से वृद्धि हो उसी
रीति से तत्पर होना । यह विक्षेपणाविनय है ॥ सू० १२ ॥

अयं दोषनिर्घातनविनयका निरूपण करते हैं- “ से किं तं
दोसं ” इत्यादि ।

जिससे क्रोध आदि दोषों का निर्घातन - निवारण हो वह

आराधक अनु-अर्थात् पाते पीताना दित आदने आटे अपवीयना प्रदुष्ये अने
पवीयना परित्यागधो सम्पत्स्यत्वारिप्रलक्षण धर्मनी ने रीते तद्वत् आध से रीते उपर
स्तु आ निरुपणविनय ॥ (सू० १२)

इये दोषनिर्घातनविनयानु-निर्घातन-विनय-‘से किं तं दोसं’ इत्यादि
जनाओं को आदि दोषों के निर्घातन-निवारण के लिये दोषनिर्घातन विनय

प्ररूपितः, तद्यथा—१ क्रुद्धस्य=विनीतस्यापि शिष्यस्य किञ्चिन्निमित्तमासाद्योदी-
र्णक्रोधस्य क्रोधं=क्रोधं विनयिता=मृदुवचनादिभिः, क्रोधपरित्यागरूपं आचारशिक्ष-
णेन वा निवारयिता भवति । २ दुष्टस्य=विषयकषायपिरणामदूषितस्य, जात्या-
दिमदमत्तस्य वा दोषं=दुष्परिणामरूपं दुर्गुणं निग्रहीता=तज्जनितनरकनिगोदो-
दिदुर्गतिविपाकप्रदर्शनेनावरोधा भवति । ३ काङ्क्षितस्य=परपापखण्डाडम्बर-
दिदर्शनेन, परस्य, वस्त्रपात्राशनाध्ययनविहारादिदर्शनेन, वा सञ्ज्ञाताभिलापस्य

दोषनिर्घातन विनय है । उसके कितने भेद हैं ? चार भेद हैं । जैसे—

- (१) क्रुद्धस्य क्रोधं विनेता भवति (२) दुष्टस्य दोषं निग्रहीता भवति ।
(३) काङ्क्षितस्य काङ्क्षां छेत्ता भवति (४) आत्मप्रणिहितश्चापि भवति ।

१ क्रुद्धस्य क्रोधं विनेता भवति—शिष्य विनयशील होने पर भी किसी निमित्त से क्रोधी हो जाने पर भी उसके क्रोध की मृदुवचन आदि से शांति करना अर्थात् क्रोध का परित्याग जिससे हो ऐसा आचार सिखाने वाला होना ।

२ दुष्टस्य दोषं निग्रहीता भवति—दुष्ट का अर्थ होता है विषय-
कषाय-परिणाम से दूषित अथवा जाति आदि मद से उन्मत्त, उसके दुर्गुणों का निग्रह-दूर करने वाला होना, अर्थात् दुष्परिणामरूप दोष से होने वाले नरक निगोद आदि दुर्गति के विपाक दिखाकर दोष को रोकने वाला होना ।

३ काङ्क्षितस्य काङ्क्षां छेत्ता भवति—परपापखण्ड के आडम्बर
छे तेना डेटला बोट छे ? आर बोट छे — जेमडे—

- (१) क्रुद्धस्य क्रोधं विनेता भवति (२) दुष्टस्य दोषं निग्रहीता भवति
(३) काङ्क्षितस्य काङ्क्षां छेत्ता भवति (४) आत्मप्रणिहितश्चापि भवति ।

क्रुद्धस्य क्रोधं विनेता भवति—शिष्य विनयशील होना पणु कोछ
निमित्तथी कोछ थछ जवा वणते पणु तेना कोधनी मृदु वचन आदिथी शांति करवी,
अर्थात् कोधने परित्याग जेनाथी थाय जेवा आचार शिष्यववावाणा थवु

(२) दुष्टस्य दोषं निग्रहीता भवति—दुष्टने अर्थ थाय छे विषय-कषाय
परिणामथी दूषित, अथवा जाति आदिना मद्यथी उन्मत्त, तेना दुर्गुणतो निग्रह-दूर
करवावाणा थवु अर्थात् दुष्परिणामरूप-दोषथी थवावाणी नरक निगोद आदि दुर्गतिना
विपाक जतावी दोषने नरकवावाणा थवु

(३) काङ्क्षितस्य काङ्क्षां छेत्ता भवति—परायाना पाणु उने आडम्बर जेमडे,

कास्तां=तत्तत्प्रमाणान्तरं चेत्ता=तत्तद्योग्योपदेशमदानादिनाऽपमेता भवति ।

४ आत्मसुप्रणिहितः=आत्मना स्वयं सुप्रणिहितः=समाहितचित्तः स तयोक्तः, 'माया' इत्यत्र "दीर्घं स्त्रीमियोद्धत्ती" इति ध्रुवेण दीर्घः । स्वयं च पूर्वोक्तदोषपरिहारेण उपदेशादिपरिभ्रमावेदनेन च प्रशस्तपण्डितवान् भवति, न तु खेदलिप्तः प्रवृत्तिभ्रमो वा भवेदिति भावः ॥ सू० १३ ॥

पूर्व शिष्यं मति गणिनः कर्त्तव्यं प्रदर्शितम्, साम्प्रतमाचार्यं मति शिष्य-
कर्त्तव्यमाह—'तस्सेव इत्यादि ।

सूक्ष्म-तस्सेव गुणजाह्वयस्त असेवासिस्त इमा चउन्निहा
विणयपट्टिचत्ती भवइ, तं जहा-१ उपकरणउप्यायण्या, २ सा-
हिल्या, ३ वण्णसजलण्या, ४ भारपञ्चोल्हण्या ॥ सू० १४ ॥

छाया—तस्मै एवगुणजातीयाय (गणिने) असेवासिस्त एषा चउन्निहा-
विनयप्रतिपत्तिर्भवति, तद्यथा-१ उपकरणोत्पादनता, २ साहाय्यता, ३ वक्त्र-
संज्ञकता, ४ मारमत्परोक्षता ॥ सू० १४ ॥

टीका—'तस्सेव'—मित्यादि । तस्मै=आगुप्ताय एवगुणजातीयाय=एवम्
उक्तमकारा गुणाः अष्टविधगणिसम्पद्वास्तव्यकारणान्, पूर्वोक्तगुणविशिष्ट इत्य-

आदि देखने से, दूसरों के वस्त्र, पात्र, भोजन, अभ्यसन, बिहार
आदि के देखने से जिसको अभिलाषा होती है वह कांक्षित कहा
जाता है । योग्य उपदेश आदि से उसको अभिलाषा का निवारण
करने वाला होना ।

४ आत्मसुप्रणिहितः—समाहित चित्तवाला—स्वयं पूर्वोक्त दोष के
परिहार से उपदेश 'आदि' परिभ्रम के आवेदन से उत्तम ज्ञानवाला
होना, खेद युक्त नहीं होना । तथा अद्यासे विचलित नहीं होना ॥ सू० १३ ॥

अथवा जीवना वस्त्र पात्र भोजन अभ्यसन बिहार आदि देखने से अभिलाषा
आदि से ते कांक्षित कहेवाय ॥ योग्य उपदेश आदिसे तेनी अभिलाषा न निवारण
करवायाय भव

(४) आत्मसुप्रणिहितः समाहित चित्तवाला—यह ते पूर्वोक्त दोषना प्रसिद्धी
उपदेश आदि परिभ्रमना आवेदनशी उत्तम ज्ञानवाण, भवुं नैऋत न भवुं, तत्र
अद्यासे विचलित न भवुं. (सू० १३)

र्थतस्मै गणिने, प्रकारवति 'जातीयर' प्रत्ययः । अत्र 'चतुर्थ्याः षष्ठी' इति सूत्रेण चतुर्थीस्थाने षष्ठी । अन्तेवासिनः=शिष्यस्य एषा चतुर्विधा विनय-प्रतिपत्तिः=विनयप्रवृत्तिः भवति=जायते, तद्यथा—

१ उपकरणोत्पादनता-उपक्रियते तपःसंयमौ येन तदुपकरणं वस्त्र-पात्रादिकं तस्योत्पादनः=गवेषणया प्रबन्धकस्तस्य भावस्तत्ता । २ सहायकता=निःस्वार्थ उपकारो बालग्लान-रोगादिपीडितानां । ३ वर्णसंज्वलनता-वर्ण्यते=प्रकाश्यते वचसा यः स वर्णो गच्छगुर्वादीनां गुणः, तस्य संज्वलनः=प्रका-

पूर्व में शिष्य के प्रति गणि (आचार्य) का कर्तव्य कहा, अब आचार्य के प्रति शिष्यका कर्तव्य कहते हैं—'तस्सेवं' इत्यादि ।

पूर्वोक्त आठ प्रकार की सम्पदा वाले गणी के प्रति शिष्य की चार प्रकार की विनयप्रतिपत्ति है । वह इस प्रकार है—(१) उपकरणोत्पादनता (२) सहायकता (३) वर्णसंज्वलनता (४) भारप्रत्यवरोहणता ।

यहाँ विनयप्रतिपत्तिका अर्थ होता है गुरुभक्ति ।

१ उपकरणोत्पादनता—तप संयम का उपकारक होने से वस्त्र पात्र आदि को उपकरण कहते हैं । उनका गवेषणा करके प्रबन्ध करना । २ सहायकता—बाल, ग्लान और रोगादि से पीडितों का निःस्वार्थ उपकार करना । ३ वर्णसंज्वलनता—जो वर्णित किया जाय अर्थात् वचन से जिसका प्रकाश किया जाय वह वर्ण, तात्पर्य यह है कि—गच्छ, गुरु,

पूर्वभा शिष्यना प्रति गणी (आचार्य)नु कर्तव्य कछुं हवे आचार्यप्रति शिष्यनु कर्तव्य कछे छे— 'तस्सेवं' इत्यादि

पूर्वोक्त आठ प्रकारनी सम्पदावाणा गणीने प्रति-शिष्यनी चार जतनी विनय-प्रतिपत्ति छे ते आ प्रकारे छे —

(१) उपकरणोत्पादनता (२) सहायकता (३) वर्णसंज्वलनता (४) भारप्रत्यवरोहणता ।

अही विनयप्रतिपत्तिनो अर्थ थाय छे गुरुभक्ति

(१) उपकरणोत्पादनता तप संयमना उपकारक होवाथी वस्त्र पात्र आदिने उपकरण कछेवाय छे तेनी तपासमा रहीने प्रबन्ध करवे।

(२) सहायकता बालक, ग्लान (डूभी) तथा रोग आदिथी पीडाताओ उपर नि स्वार्थ उपकार करवे।

(३) वर्णसंज्वलनता जेनु वर्णन करी सकाय अर्थात् वचनथी जेने प्रकाश कराय ते वर्ण तात्पर्य ओ छे हे—गच्छ गुरु तथा विनयसनना शुष्ण तेनु प्रकाशन

अकस्तस्य भावस्तथा—शुरुगच्छमिनशासनादिगुणप्रकाशनम् । ४ । भारमत्यवरो
 इणता—भार—कार्यनिर्वाहणाधिकारः गणिन उत्तराधिकार इत्यर्थस्तस्य मत्यव-
 रोहणः—निर्वाहस्तस्य भावस्तथा—शुरुमारनिर्वाहकेता ॥ सू० १४ ॥

॥ १ ॥ साम्प्रतमुपकरणोत्पादनतामेवमाह—‘से किं तं उवगरणं’ इत्यादि ।
 ॥ १ ॥ मूल्म्—से किं तं उवगरणउप्यायणया । उवगरणउप्यायणया
 चउव्विहा पणत्ता, त जहाअणुप्यणणाइ उवगरणाइ उप्याइता
 भवइ, पोराणाइ उवगरणाइ सारक्खिता सगोविता भवइ, परित
 जाणित्ता, पच्चुदारिता भवइ, अहाविहि संविमइता भवइ ।
 से त उवगरणउप्यायणया ॥ सू० १५ ॥

॥ १ ॥ छाया—अथ का सा उपकरणोत्पादनता ? उपकरणोत्पादनता चतुर्विधा,
 मद्यता, तद्यता—१ अनुसन्धाने उपकरणानि उत्पादयितुं भवति, २ पुराणानि
 उपकरणानि सरसितुं संग्रहितुं भवति, ३ परीत शोषा प्रत्युदयता भवति,
 ४ यथाविधि सविमक्ता भवति । सेवमुपकरणोत्पादनता ॥ सू० १५ ॥
 ॥ १ ॥ टीका—से किं तं—इत्यादि । अयं—प्रस्तुता सा—मायुक्ता उपकरणो-
 त्पादनता का ?—किंरूपे किंमकारा च ? तत्राऽऽह—उपकरणोत्पादनता चतुर्विधा
 मद्यता, तद्यता—

तथा जिनशासन के गुणों का प्रकाशन करना । अर्थात् गण अथवा
 गणी आदि के गुणों का गान करना । ४ भारमत्यवरोहणता—कार्य का
 निर्वाह करने का अधिकार अथवा गणी का उत्तराधिकार, भार कहा
 जाता है । उसका निर्वाह करना, अर्थात् शुरुमारका वहन करना ॥ सू० १४ ॥
 अथ उपकरणोत्पादनता के अर्थ कहते हैं— “ से किं तं उव-
 गरणं ” इत्यादि ।

उपकरणोत्पादनता के कितने अर्थ हैं ?—चार अर्थ हैं । जैसे—

१ अनुसन्धान अथवा मद्यी आदिना उपकरणों का गान करना

(४) भारमत्यवरोहणता कार्योन्मा निर्वाह करनेवाले अधिकार अथवा मद्यीना
 उत्तराधिकार अथवा अद्यवाध छे तेना निर्वाह करये असात् शुरुमारनु वहन, ४१५ (सू १४)
 अवे उपकरणोत्पादनताना वेद अवे छे ‘से किं तं उवगरणं’ इत्यादि
 उपकरणोत्पादनताना वेद अवे छे ? उत्तर आये छे ते आर प्रकाशना छे अमे—

१ अनुत्पन्नानि=पूर्वमप्राप्तानि अपेक्षमाणानि उत्पादयिता=एषणाशुद्ध्या समुपार्जयिता भवति । २ पुराणानि=जीर्णानि उपकरणानि संरक्षिता=सीवनादिना रक्षणशीलो भवति, न तु 'स्फाटित' मिति कृत्वा परिष्ठापको भवति, तथा तानि संगोपिता=उभयकालप्रतिलेखनेन सम्यग् रक्षको भवति, न तु श्रावकादिगृहे उपाश्रयादौ वा स्थापयिता भवति, एकत्रस्थापने तु यथाकालप्रतिलेखनाया अभावेन जीवोत्पत्तेरवश्यम्भावात्संयमविराधनाया मूर्छालक्षणपरिग्रहदोषस्या च सम्भवात् ।

[१] अनुत्पन्नानि उपकरणानि उत्पादयिता भवति [२] पुराणानि उपकरणानि संरक्षिता संगोपिता भवति [३] परीतं ज्ञात्वा प्रत्युद्धर्ता भवति [४] यथाविधि संविभक्ता भवति ॥

१ अनुत्पन्नानि उपकरणानि-उत्पादयिता भवति-प्रथम प्राप्त नहीं हैं और जिनकी अपेक्षा है, ऐसे उपकरणों का एषणा शुद्धि से उपार्जन करने वाला होना । २ पुराणानि उपकरणानि संरक्षिता संगोपिता भवति-जीर्ण उपकरणों का सीना आदि से रक्षण करना किन्तु "फट गया है अतः फेंक देना चाहिये" ऐसा विचार नहीं करना । और उपकरणों का उभयकाल प्रतिलेखनद्वारा अच्छी तरह से रक्षण करना । श्रावक के घर में अथवा उपाश्रय आदि में रख छोड़ना नहीं । एक स्थान में रखने से यथाकाल प्रतिलेखन नहीं हो सकता इससे अवश्य जीवोत्पत्ति होती है । उससे संयम की विराधना और मूर्छालक्षण परिग्रहदोष होने की सम्भावना होती है ।

(१) अनुत्पन्नानि उपकरणानि उत्पादयिता भवति (२) पुराणानि उपकरणानि संरक्षिता संगोपिता भवति (३) परीतं ज्ञात्वा प्रत्युद्धर्ता भवति (४) यथाविधि संविभक्ता भवति.

[१] अनुत्पन्नानि उपकरणानि-उत्पादयिता भवति प्रथम प्राप्त न होय अने जेनी अपेक्षा होय ओवा उपकरणोनु ओषण शुद्धिथी उपार्जन करवावाणा थयु

(२) पुराणानि उपकरणानि संरक्षिता संगोपिता भवति शुद्धि उपकरणोनु सीवना आदि करीने रक्षण करवु पणु 'फाटी गयु छे माटे डेकी हेवु जेधये' ओवा विचार न करवो, तथा उपकरणोना जेठ वषत प्रतिलेखनद्वारा सारी रीते रक्षण करवा, श्रावकना घरमा अथवा उपाश्रय आनिमा राणी भूकवा नाडि ओक स्थानमा राखवाथी यथाकाल प्रतिलेखन थयु शकतु नथी तेथी अवश्य शुवोत्पत्ति थाय छे, तेथी संयमनी विराधना अने मूर्छालक्षणपरिग्रह दोष यवानी सम्भावना थाय छे

३ परीतं-परि-समन्ताद् इत-न्यूनतां प्राप्तम् अल्पमुपकरणजातमित्यर्थः
ज्ञात्वा-विदिता मत्स्यदर्श-पुनरानीय पूरयिता भवति । यद्वा-परीतम्-अस्यो-
पधिकमन्तर्देशादागतं प्रापूर्णकम्, अन्यगणगतं वा साधर्मिकं सीदन्तं दद्यात्
मत्स्यदर्श-तत्पूरणेन तदुपकर्त्ता भवति ।

४ यथाविधि-शास्त्रोक्तविधिना सविमक्ता-संविमागकर्त्ता भवति । बाल-
म्हानादीनां तथायोग्यवस्तुमहाता भवतीत्यर्थः । सेपमुपकरणोत्पादनता ॥ सू० १५ ॥

सम्पत्तिं सहायकताचिन्तयमाह-‘से किं त साहिष्णुता’ इत्यादि ।

मूलम्-से किं त साहिष्णुता ? साहिष्णुता चउन्निहा पण्णता,
त जहा १ अणुलोम-वाकसहितयावि भवई, २ अणुलोम-काय
किरियता, ३ पटिरूपकायसफासणया, ४ सव्वत्थेसु अपडिलो
मया । से त साहिष्णुता ॥ सू० १६ ॥

छाया-अय के ये सहायकता ? सहायकता चतुर्विधा मज्झता, तद्वया
१ अनुलोमवाकसहितताऽपि भवति, २ अनुलोमकायक्रियता, ३-प्रतिरूपकाय
सस्पर्शनता, सर्वार्थज्वमतिक्रोमता । सेय सहायकता ॥ सू० १६ ॥

टीका-‘से किं त’-इत्यादि । अय-मस्तुता इयम्-एषा सहायकता
का ?=किं स्वरूपा ? किमेवा ? च, तमाऽऽह-सहायकता चतुर्विधा मज्झता, तद्वया-

३ परीतं ज्ञात्वा मत्स्यदर्शं भवति-परीत-उपकरणों की न्यूनता
जानकर फिर याचना करके उसकी पूर्ति करना । अथवा परीत-अल्प
उपधिवाले दूसरे दण से आये हुए मुनि के, अथवा दूसरे गण के
समानसामान्यारी वाले मुनिके उपकरण आदि की पूर्ति करना ।

४ यथाविधि सविमक्ता भवति-शास्त्रोक्त विधि से संविमाग
करने वाला होना, अर्थात् बाल ग्लान आदि को यथायोग्य वस्तु देना ।
इसी का उपकरणोत्पादनता कहते हैं ॥ सू० १५ ॥

३ परीतं ज्ञात्वा मत्स्यदर्शं भवति परीत-उपकरणों की न्यूनता जानकर फिर याचना करके उसकी पूर्ति करना । अथवा परीत-अल्प उपधिवाला मुनि दूसरी गण से आये हुए मुनि के समान सामान्यारी वाले मुनिके उपकरण आदि की पूर्ति करनी ।

४ यथाविधि सविमक्ता भवति शास्त्रोक्त विधि से संविमाग करने वाला होना, अर्थात् बाल ग्लान आदि को यथायोग्य वस्तु देना । इसी का उपकरणोत्पादनता कहते हैं (सू० १५)

૧ અનુલોમવાક્સહિતઃ-અનુલોમા=ગુરોરનુકૂલા ચ વાગ્=વાણી અનુ-
લોમવાક્ તથા સહિતઃ=યુત્તઃ-ગુરોર્ગ્રહણ્યાસેવનીશિક્ષારૂપાજ્ઞાયાઃ 'તથેતિ' કૃત્વા
સમારાધકો ભવતિ=જાયતે, તદ્ભાવસ્તત્તા ।

૨ અનુલોમકાયક્રિયતા કાયસ્ય=સ્વશરીરસ્ય ક્રિયા=સેવારૂપા પ્રવૃત્તિ-
રિતિ કાયક્રિયા, અનુલોમા=ગુરોરનુકૂલા કાયક્રિયા યસ્ય સ તથોક્તઃ=ગુરોરા-
જ્ઞાનુકૂલમેવ સર્વથા સ્વશરીરવ્યાપારકર્તા, તસ્ય ભાવસ્તત્તા શિષ્યસ્ય સર્વા શરીર-
ક્રિયા ગુરુનિર્દેશાધીના ભવતીતિ ભાવઃ ।

૩ પ્રતિરૂપકાયસંસ્પર્શનતા-પ્રતિરૂપમ્=મનોડનુકૂલં કાયસ્ય=ગણિપ્રભૃતિ-
પર્યાયજ્યેષ્ઠાનાં શરીરસ્ય સંસ્પર્શનઃ=સમ્યક્સ્પર્શકઃ, તસ્ય ભાવસ્તત્તા=ગુરોરસ્થ્યા-
દિમુખજનકં કરચરણાદિસંવાહનં, તૈલાદિમર્દનં વેતિ ભાવઃ ।

અવ સહાયકતાવિનય કહા જાતા હૈ-“ સે કિં તં સાહિલ્યા ”
ઈત્યાદિ ।

સહાયકતા ચાર પ્રકાર કી હોતી હૈ । (૧) અનુલોમવાક્-
સહિતતાપિ ભવતિ (૨) અનુલોમકાયક્રિયતા (૩) પ્રતિરૂપકાયસંસ્પર્શનતા
(૪) સર્વાર્થેષ્વપ્રતિલોમતા ।

૧ અનુલોમવાક્સહિતતા—ગુરુ કી ગ્રહણ - આસેવના - શિક્ષા-
રૂપી આજ્ઞા કા “ જૈસી આપકી આજ્ઞા ” એસા કહકર પાલન કરને
વાલા હોના ।

૨ અનુલોમકાયક્રિયતા—ગુરુ કી આજ્ઞા કે અનુસાર સર્વથા અપને
શરીર કા વ્યાપાર કરને વાલા હોના । શિષ્યકી સમસ્ત શરીરક્રિયા
ગુરુ-આજ્ઞા કે આધીન હી હોતી હૈ, એસા તાત્પર્ય હૈ ।

૩ પ્રતિરૂપકાયસંસ્પર્શનતા—ગુરુ મહારાજ કે મનોડનુકૂલ શરીર

હવે સહાયકતાવિનય કહે છે- ‘સે કિં તં સાહિલ્યા ઇત્યાદિ

સહાયકતા ચાર પ્રકારની થાય છે (૧) અનુલોમવાક્સહિતતાપિ ભવતિ (૨)
અનુલોમકાયક્રિયતા (૩) પ્રતિરૂપકાયસંસ્પર્શનતા (૪) સર્વાર્થેષ્વપ્રતિલોમતા

અનુલોમવાક્સહિતતા ગુરુની પ્રહણ-આસેવની-શિક્ષાધી આજ્ઞાનુ ‘જેવી
આપની આજ્ઞા’ એમ કહીને પાલન કરવાવાળા થવું

૨ અનુલોમકાયક્રિયતા ગુરુની આજ્ઞા અનુસાર સર્વથા પોતાના શરીરનો
વ્યાપાર કરવાવાળા થવું શિષ્યની સમસ્ત શરીરક્રિયા ગુરુની આજ્ઞાને આધીનજ હોય
છે, એ તાત્પર્ય છે

૩ પ્રતિરૂપકાયસંસ્પર્શનતા ગુરુ મહારાજના મનોડનુકૂલ શરીરનો સમ્યક્સ્પર્શ

४ सर्वायेषु=शुभोः सर्वकार्येषु अप्रतिशोभता=अप्रतिशुभता ऋषुभावेन सर्वथाऽनुकूलभावरणेति भावः । सा=मातृका इयं सहायकता, तथा=१ शिष्या मधुरभाषी, २ गुरुगणिनामनुकूलसेवाकारी, ३ शरीरस्य 'समुचितसंवादनकारी, ४ सर्वत्र निष्कपटभाषक मनेदिति निर्गमितोऽर्थः ॥ सू० १६ ॥

साम्प्रत वर्णसंज्वलनतामाह—'से किं ते वर्णः' इत्यादि ।

मूलम्—से किं त वर्णसंज्वलनया ? वर्णसंज्वलनया अत्र विवहा पण्णत्ता, त जहा-अहासञ्चार्यं वर्णवाहं भवइ, अवर्णवाहं पट्टिहणितं भवइ, वर्णवाहं अणुघृहिता भवइ, आयतु इहसेवी यावि भवइ । से त वर्णसंज्वलनया ॥ सू० १७ ॥

छाया-अथ केयं वर्णसंज्वलनता ? वर्णसंज्वलनता चतुर्विधा मङ्गला, तथा-१ यायावर्णानां वर्णवादी भवति, २ अवर्णवादिनं प्रतिहन्ता भवति, ३ वर्णवादिनमनुवृद्धिता भवति, ४ आत्मगन्धसेवी चापि भवति । सेयं वर्णसंज्वलनता ॥ सू० १७ ॥

टीका—'से किं तं'—इत्यादि । अथ=प्रस्तुता इयं वर्णसंज्वलनता का ? =किंरूपा ? किमेवा च ? तत्राऽऽह—वर्णसंज्वलनता चतुर्विधा मङ्गला, तथा-

का सम्यक् स्पर्श करना—शुभ महाराज के शरीर को समाधि हो इस प्रकार की वैयाकरण करना । तथा तेल आदि की मालीश करना ।

४ सर्वायेषु-अप्रतिशोभता-शुभ के समस्त कार्य में ऋषुभाव से सर्वथा अनुकूल भावरण करना । तात्पर्य यह है कि—शिष्य को मधुर बोलने वाला ? शुभ महाराज के अनुकूल सेवा करने वाला २, शरीरका अनुकूल रूप से संवादन-वैयाकरण करने वाला ३, और सर्वथा कपटरहित ४, होना चाहिये । यह सहायकता नामकी दूसरी विनयप्रतिपत्ति है ॥ सू० १६ ॥

४ सर्वायेषु-शुभ महाराजका शरीरने समाधि भाव को प्रकटनी वैयाकरण करनी तथा तेल आदिसे मालीश करनी

४ सर्वायेषु-अप्रतिशोभता शुभना समस्त कार्यमां अनुकूलभाषी सर्वथा अनुकूल भावरण करनी तात्पर्य को से से-शिष्ये मधुर बोलनावाला १, शुभमहाराजकी अनुकूल सेवा २, शरीरनु अनुकूल रूपे संवादन-वैयाकरण करवावाला ३ तथा सर्वथा कपट रहित ४ मनु कोहने आ सहायकता नामकी भील विनय प्रतिपत्ति से (सू १६)

१ याथातथ्यानां=यथा=येन प्रकारेण तथ्यं=सत्यं=वीतरागवचनमित्यर्थः, तेन ये वर्तन्ते ते याथातथ्याः=वीतरागवचनपरायणास्तेषां गुरुगणिगणप्रभृतीनां वर्णवादी=गुणानुवादको भवति=जायते । २ अवर्णवादिनम्=आचार्यादिगुणानुवादविमुखं तन्निन्दकमित्यर्थः, प्रतिहन्ता=समुचितोत्तरेण निरुत्तरयिता शिक्षयितेत्यर्थः, भवति । ३ वर्णवादिन=गुर्वादिगुणग्राहकं जनम् अनुवृंहिता=धन्यवादोन्माहयिता भवति । ४ आत्मवृद्धसेवी आत्मनः=स्वस्माद् वृद्धानां=पर्यायज्येष्ठानां, यद्वा-आत्मना=स्वयं वृद्धानां=जीर्णवयसामिद्विताकारं विज्ञाय सेवी=तद्भीप्सितसम्पादनेन सेवाकारको भवति । सा=प्रागुक्तं वर्णसंज्वलनता ॥ सू० १७ ॥

अब वर्णसंज्वलनता का वर्णन करते हैं—“से किं तं वर्ण०” इत्यादि । हे भदन्त ! वर्णसंज्वलनता कितने प्रकार की है ?

वर्णसंज्वलनता चार प्रकार की है—(१) याथातथ्यानां वर्णवादी भवति (२) अवर्णवादिनं प्रतिहन्ता भवति (३) वर्णवादिनमनुवृंहिता भवति (४) आत्मवृद्धसेवी च भवति ।

१ याथातथ्यानां वर्णवादी भवति—जिस प्रकार से जिन भगवान का वचन है इसी रीति से जो वर्तन करते हैं वे “याथातथ्य” कहे जाते हैं । वीतराग के वचन में तत्पर गुरु गणी और गण आदि के गुणों का वर्णन करने वाला होना । २ अवर्णवादिनं प्रतिहन्ता भवति—आचार्य आदि की निन्दा करने वाले को योग्य उत्तर देकर निरुत्तर बनाने वाला होना । ३ वर्णवादिनमनुवृंहिता भवति—गुरु आदि के गुणों का गान करने वाले मनुष्य को धन्यवाद आदि से उत्साह देने वाला

७वे वर्णसंज्वलनता नु वर्णुन करे छे— ‘से किं तं वर्ण०’ इत्यादि,

हे भदन्त ! वर्णसंज्वलनता केवल प्रकाशनी छे ? वर्णसंज्वलनता चार प्रकाशनी छे (१) याथातथ्याना वर्णवादी भवति (२) अवर्णवादिनं प्रतिहन्ता भवति (३) वर्णवादिनमनुवृंहिता भवति (४) आत्मवृद्धसेवी च भवति.

१ याथातथ्यानां वर्णवादी भवति जे प्रकारे जिन भगवानु वचन छे ते रीते जे वर्तन करे छे ते याथातथ्य कहेवाय छे वीतरागना वचनभा तत्पर गुरु गणी तथा गण आदिना शुष्मानु वर्णुन करवावाणा थयु २ अवर्णवादिनं प्रतिहन्ता भवति आचार्य आदिनी निन्दा करवावाणाने योग्य उत्तर आपीने निरुत्तर बनाववाणा थयु. ३ वर्णवादिनमनुवृंहिता भवति गुरु आदिना शुष्मानु गान करवावाणा मनुष्यने धन्यवाद आदिथी उत्साह देवावाणा थयु ४ आत्मवृद्धसेवी च भवति योताथी

भवति, ४ साधर्मिकाणामधिकरणे उत्पन्ने तत्रानिश्चितोपश्रितोऽपक्षग्राही, मध्य-
स्थभावभूतः सम्यगव्यवहरमाणस्तस्याधिकरणस्य क्षमापनव्युपशमनतया सदा
समितमभ्युत्थाता भवति, कथं नु साधर्मिकाः अल्पशब्दाः, अल्पश्लोकाः, अल्प-
कलहाः, अल्पकपायाः, अल्पतुमंतुमाः, संयमबहुलाः, संवरबहुलाः समाधिबहुलाः,
अप्रमत्ताः, संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन्तः, एवं च खलु विहरेयुः । सेयं
भारप्रत्यवरोहणता ॥ सू० १८ ॥

एषा खलु सा स्थविरैर्भगवद्भिरष्टविधा गणिसम्पत् प्रज्ञप्तेति ब्रवीमि ॥

॥ इति चतुर्थी दशा समाप्ता ॥ ४ ॥

टीका—‘से किं तं’ इत्यादि । अथ सा भारप्रत्यवरोहणता का ?=
किंस्वरूपा ? किंभेदा च ? तत्राऽऽह—१ भारप्रत्यवरोहणता चतुर्विधा प्रज्ञप्ता, तत्रथा—

१ असंगृहीतं परिजनं संग्रहिता-असंगृहीतं=केनाऽपि क्रोधादिकारणेन
गच्छान्निस्सृतं परिजनं=शिष्यादिकं संग्रहिता=द्रव्यक्षेत्रकालभावमवलोक्य मृदु-
वचनादिना स्वगणे स्थापयिता भवति=जायते । २ शैक्षं=नवदीक्षितमभ्युत्पन्नं

अब भारप्रत्यवरोहणता का वर्णन करते हैं—“से किं तं भार”
इत्यादि । भारप्रत्यवरोहणता कितने प्रकार की है ?

भारप्रत्यवरोहणता चार प्रकार की है । जैसे—(१) असंगृहीतं
परिजनं संग्रहिता भवति (२) शैक्षमाचारगोचरं संग्रहयिता भवति
(३) साधर्मिकस्य ग्लायतो यथास्थाम वैयावृत्येऽभ्युत्थाता भवति (४)
साधर्मिकाणामधिकरणे उत्पन्ने तत्रानिश्चितोपश्रितोऽपक्षग्राही० अभ्यु-
त्थाता भवति ।

१ असंगृहीतं परिजनं संग्रहिता भवति—कोई भी क्रोध आदि कारण
वश अपने गच्छ में से निकले हुवे शिष्य आदि को, द्रव्य क्षेत्र काल
और भाव को देखकर मृदुवचन आदि से अपने गणमें पुनः रखना ।

इवे भारप्रत्यवरोहणतानु वर्णनं करे छे— ‘से किं तं भार०’ इत्यादि

भारप्रत्यवरोहणता कितनी छे ? भारप्रत्यवरोहणता चार प्रकारनी छे जेमे छे

(१) असंगृहीतं परिजनं संग्रहिता भवति (२) शैक्षमाचारगोचरं संग्रहयिता
भवति (३) साधर्मिकस्य ग्लायतो यथास्थाम वैयावृत्येऽभ्युत्थाता भवति (४)
साधर्मिकाणामधिकरणे उत्पन्ने तत्रानिश्चितोपश्रितोऽपक्षग्राही० अभ्युत्थाता भवति

(१) असंगृहीतं परिजनं संग्रहिता भवति क्रोध आदि कारणवशात् पेटाना
गच्छभाषी निकलेला शिष्य आदिने द्रव्य, क्षेत्र, काल, तथा भाव जेधने डेअणवचन
आदिथी पेटाना गच्छभाषीने राखवे।

या शिष्ये आचारगोचरं-आचारो=ज्ञानाद्याचारविधिः, गोचरो=मिताचरादिविधिभेत्त्यनयोः समाहारस्तु संग्राहयिता=सिद्धयिता भवति । ३ साधर्मिकस्य समानसामाचारीकस्य म्सायतो=रोगादिना सीदतः, यथास्थाम=यथाशक्ति वैषाद्युत्पन्ने=बहुविधाऽऽहारोपधमैषज्याद्यानयनश्रव्यासस्तारकप्रतिषेधनादिरूपे अभ्युत्पाता=उद्यता भवति । ४ साधर्मिकाणाम् अधिकरणे=परस्परं कष्टे उत्पन्न सति तत्र-अनिधितोपाधित-निमित्तो=रागः, उपाधितोद्वेगस्ताभ्यां रहितः रागद्वेय रहित इत्यर्थः, तथा-अपसग्राही=पक्षपातरहिताऽत्र एव मध्यस्थभावमूढ-मध्य=अन्तराले तिष्ठतीति मध्यस्थस्वस्य भावस्तु भूत=भासा=उभयपक्षितानुसन्धायकः,

२ शैलमाचारगोचर संग्राहयिता भवति-नवीन दीक्षा वाले अथवा अभ्युत्पन्न-साधारण बुद्धि वाले शिष्य को आचारज्ञानादि पांच प्रकार का आचार और गोचर-मिक्षाचरण आदि की विधि सिखाना ।

३ साधर्मिकस्य० अभ्युत्पाता भवति-रोग आदि से ग्लानि पाले हुए साधर्मिक - समानसामाचारी वाले की वैषाद्य के लिए चार प्रकार के आहार औषध भैषज्य आदि के लाने में तथा दाय्या संस्तारक आदिका प्रतिषेधन करने में यथाशक्ति उद्यत रहना ।

४ साधर्मिकाणां० अभ्युत्पाता भवति-साधर्मिकों में परस्पर कलह उत्पन्न होने पर मध्यस्थ भावको धारण कर निमित्त-राग, उपाधित-द्वेय, इन दोनों से रहित हो किसी का पक्ष नहीं लेता हुआ दोनों के हित में लगे, शास्त्रोक्त विधि से प्रयत्न करे और अपराध की

(२) शैलमाचारगोचरं संग्राहयिता भवति नवीन दीक्षवाला अथवा अभ्युत्पन्न-साधारण बुद्धिवाला शिष्यने आचारज्ञानादि पांच प्रकार का आचार तथा वैषाद्य=मिक्षाचरण आदिनी विधि सीखाउगी।

(३) साधर्मिकस्य० अभ्युत्पाता भवति रोग आदिसे ग्लानि कोनकर साधर्मिक=समान सामाचारी वाणनी वैषाद्यजन भाटे चार प्रकार का औषध, भैषज्य आदि लई आनवाया तथा दाय्या संस्तारक आदिनु प्रतिषेधन करवाया यथाशक्ति उद्यत रहेगी।

(४) साधर्मिकाणां अभ्युत्पाता भवति साधर्मिकों में परस्पर कलह उत्पन्न होता मध्यस्थ भावने धारण करी निमित्त=राग, उपाधित=द्वेय, ये दोनो से रहित होने के लिये पक्ष न लेता लेता कितना दाय्या लहेतु शास्त्रोक्त विधिनी प्रयत्न करेगा अने अपराधनी क्षमापना करवाया साधन रहेतु शांतीने भाटे अथ

सम्यक्=शास्त्रोक्तविधिना व्यवहरमाणः=प्रवृत्तिं कुर्वन् प्रयतमान इत्यर्थः, तस्याधिकरणस्य क्षमापनव्युपशमनतया=क्षमापनं=जातापराधस्य परस्परं क्षमाप्रदानं, व्युपशमनं=परस्परं क्रोधादिप्रशान्तनं, तयोर्भावस्तथा, तथा सदा=सर्वदा समितं=सावधानं तथा स्यात्तथा अभ्युत्थाता=अधिकरणनिवारणे समुद्युक्तो भवति ।

अथ स किं विचारयतीत्याह-‘कहं नु’ इत्यादि । ‘नु’ वितर्के कथं=केन प्रकारेण साधर्मिकाः-एते साधवः अल्पशब्दाः=विगतराटीकाः ‘राड’ इति भाषायाम्, अल्पशब्दाः=नष्टपरस्परभेदोत्पादकवचनाः, अल्पकलहाः-कलस्य=शान्त-व्यवहारस्य हननं कलहः, अल्पः=अपगतः कलहो यतस्ते तथा=अपगतवाचिक-भण्डनाः, अल्पकषायाः=विनष्टकषायाः, अल्पतुमंतुमाः अल्पम्=अपगतं तुमंतुमं-‘स्वल्पापराधेऽपि-‘त्वमेवं पुरा कृतवान्, त्वमेवं सदाऽपि करोषि’ इत्यादि प्रल्पनं येषां ते तथोक्ताः-अविद्यमान त्वंत्वमन्त इत्यर्थः, एतेष्वल्पशब्दोऽभाववाचकः । संयमबहुलाः-संयमः-सावद्ययोगात् सम्यगुपरमणं बहुलः=प्रचुरो येषां ते तथा=प्रभूतसंयमवन्त इत्यर्थः । अत्र बहुलशब्दस्य पूर्वप्रयोगार्हत्वेऽपि सौत्रत्वान्न पूर्वप्रयोगः, एवमग्रेऽपि, संवरबहुलाः-संत्रियते=निरुध्यते आस्रवकर्म येन स संवरः, यद्वा-संवरणं संवरः=स्थगनम्, स द्रव्य-भाव-भेदाभ्यां द्विविधः, तत्र-द्रव्यतः-१ तथाविधद्रव्येण मसृणमृत्तिकादिना सलिलोपरितस्तरण्यादेरनारतं प्रविशन्नीराणां विवराणां पिधानम्, २ भावतः-समिति-गुप्तिप्रभृतिभिरात्मतरण्यां क्षरत्कर्मसलिलानां स्थगनम्, अत्र भावसंवरश्चास्त्रिलक्षणो गृह्यते, बहुलः=संवरो येषां ते तथोक्ताः, समाविबहुलाः-बहुलःप्रभृतः समाधिः=सम्यक्तया मोक्ष-

क्षमापना कराने में सावधान हो, शांति के लिये सदा उद्योगशील होवे और विचार करे-“कहं नु” इत्यादि - किस प्रकार ये मुनि शान्त बने, इनको आपसकी लड़ाई मिटे । ये लोग परस्पर भेदो-त्पादक शब्द न बोले, जातिभंग करने वाले कलह से दूरे, कषाय का त्याग करे, परस्पर तू-तूकार शब्द का प्रयोग न करे, अर्थात् अल्प अपराध के होने पर भी एक दूसरे को ‘तुमने ही अपराध किया है और करते रहते हो’ इत्यादि न बोले, संयमबहुल, संवरबहुल,

उद्योगशील थलु अने विचार करेवा- ‘कहं नु’ इत्यादि- क्या प्रकारे मुनि शांत बने ओमनी अदर-अदरनी लडाई केवी रीते मटे? आ बोडो परस्पर बेद उत्पन्न थाय तेवा शब्दो न बोले शांतिभंग करवावाणा कलहथी हटी नय कषायने। त्याग करे, परस्पर तू-तूकार (तु कराना) शब्दने। त्याग करे अर्थात् अल्प अपराध होतां पाथु ओअ भीजाने ‘तेज अपराध कर्था छे अने कर्था करे छे’ इत्यादि न बोले संयम-

માર્ગાવસ્થાન યયો તે તયોક્તાઃ, અપમત્તાઃ—કૃપાયમમાદરદિતાઃ, સંયમેન =
સાનપ્રયોગાસ્તમ્યશુપરમેણ તપસા—મનસનાદિભક્ષણેન આત્માન માનવન્તો—રાષ-
યન્તઃ, એવ ચ—ઉચ્ચતરીત્યા સ્વલ્લ—નિશ્ચયેન एते साधव विहरेयुઃ—વિહરેયુઃ ।
સેય મારપત્યવરોહણતા ॥ સુ. ૯ ॥

પપા સ્વલ્લ સ્પષ્ટિરેમગરગ્નિરણ્વિષા ગમિસમ્પત્ત મક્ષતેતિ ।

‘ચિયેમિ’ इति प्रवीमि श्रीसुषर्मास्वामी जम्बूस्थामिनमाह—यथा मय-
वत्सकाशात् भुत सयैव त्वां कथयामि ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्गुरुम-मसिद्धवाचक-पञ्चदशमापाकमित्तमस्ति
कम्पापासापक-प्रविशुद्दगणपद्यनेकप्रन्यनिर्मायक-वादिमानमर्दक-भ्रीष्माहम्भ-
पतिकोल्हापुरराजमदत्त - ‘ जैनशास्त्राचार्य ’-पदभूषित-कोल्हापुरराज
गुरु-बालप्रभचारि-जैनचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीखाल-
प्रतिविरचितायां श्रीश्रीश्रीभुतस्कन्धमुग्रस्य मुनिहर्षिण्याख्यायां व्या-
ख्यायाम्-गणिसम्यक्नामकं चतुर्थमध्ययनं समाप्तम् ॥४॥

સમાધિયજ્ઞલ, ઔર અપ્રમાત્રી હોકર સંયમ તપ સે આત્મા કો મક્ષિત
કરતે હુણ વિચરે, પેસી મલના કા કરના મારપત્યવરોહણતા કા
ચૌધા મેવ હે । યહ મારપત્યવરોહણતા કા નિરૂપણ હુઆ ॥ સુ. ૧૮ ॥

યહ આચાર્ય મહારાજ કે પ્રતિ શિષ્ય કી બિનયપ્રતિપત્તિ કહી
ગઈ હે । સ્પષ્ટિર મગકંતોને યહ પૂર્વોક્ત આઠ પ્રકાર કી ગણીસમ્પદા
કહી હે । શ્રી સુષર્માસ્વામી જમ્બૂસ્થામી સે કહતે હે કિ—હે જન્મ !
મગવાન સે જેસા સુના હે વૈસા હી મેં તુજે કહતા હું ॥

इति दशाभुतस्कन्ध 'सुत्र की मुनिहर्षिणी टीका के हिन्दी अनुवाद
में 'गणिसम्पत्' नामका चौथा अध्ययनसमाप्त हुआ ॥ ३ ॥

અહુલ, જાવરજહુલ સમાધિ-ગહુલ તથા અપ્રમાત્રી મુનિ સહમ તપથી આત્માને
માવિત કરતાં નિચરે, એવી કાવના કરની તે મારપત્યવરોહણતાના ચૌધા સેવ છે
અપ્રમાત્રે આ મારપત્યવરોહણતાનું નિરૂપણ કર્યું (સુ. ૧૮)

આચાર્ય મહારાજ પ્રતિ શિષ્યની બિનયપ્રતિપત્તિ કહી છે
સ્પષ્ટિર ભગવતોએ પૂર્વોક્ત આઠ પ્રકારની ગણિસમ્પદા કહી છે
શ્રી સુષર્માસ્વામી જમ્બૂસ્થામીને કહે છે કે હે જન્મ ! ભગવાન પાસેથી જે
પ્રમાણે મેં સમજ્યું છે તેજ પ્રમાણે હું તમને કહું છું (૪)

દશામુવસ્કન્ધ સુત્રની “મુનિહર્ષિણી” ટીકાના શુદ્ધશાલી અનુવાદમાં
‘ગણિસમ્પત્ત’ નામનું ચોથું અધ્યયન અમાપ્ત થયું (૪)

॥ अथ पञ्चममध्ययनम् ॥

चतुर्थाध्ययने समाधिसाधनीभूता गणिसम्पद् उक्ताः, तत्सम्पन्ना एव चित्तसमाधावधिकारिणो भवन्तीति पञ्चमाध्ययने तत्साध्यभूतं चित्तसमाधिं वर्णयति—‘सुयं मे’ इत्यादि ।

येन चित्तं मोक्षमार्गे वा धर्मध्यानादौ स्थिरीभवति स चित्तसमाधिरभिधीयते, स च द्रव्यभावभेदाद् द्विविधः, तत्र द्रव्यसमाधिः—कस्यचिज्जनम्य सासारिकपदार्थोपभोगेच्छाया सत्यां तत्प्राप्त्या चित्तं समाधिं प्राप्नुयाच्चेत्तदाऽसौ द्रव्यसमाधिः कथ्यते, ज्ञान-दर्शन — चारित्र्येषु चित्तं निधायोपयोगपूर्वकं जीवा-

पञ्चम अध्ययन

चतुर्थ अध्ययन में समाधि के साधन गणिसम्पदा का निरूपण किया । उससे युक्त ही चित्त की समाधि में अधिकारी होते हैं, अतः पञ्चम अध्ययन में उसका साध्य चित्तसमाधि का निरूपण करते हैं—“सुयं मे” इत्यादि ।

जिससे चित्त मोक्ष के मार्ग में अथवा धर्मध्यान आदि में स्थिर होता है वह चित्तसमाधि कहा जाता है । चित्तसमाधि द्रव्य और भाव के भेद से दो प्रकार की है ।

द्रव्यचित्तसमाधि—कोई मनुष्य को ससार के पदार्थ की उपभोग की इच्छा होती है तब उसकी प्राप्ति होने पर चित्तका समाधान होता है, अतः यह द्रव्यचित्तसमाधि है । ज्ञान, दर्शन और चारित्र्य में चित्त को रख कर उपयोगपूर्वक जीवादि पदार्थ के स्वरूप

पांचम अध्ययन

येथा अध्ययनमा समिधिना साधन, गणिसम्पदानु निरूपण कथुं तेनाथी युक्त होय तेज् यित्तनी समाधिमा अधिकारी थाय छे हुवे पाचमा अध्ययनमा तेना साध्य चित्तसमाधिनु निरूपण कराय छे—‘सुयं मे’ इत्यादि

जेनाथी यित्त मोक्षना मार्गमा अथवा धर्म ध्यान आदिमा स्थिर थाय छे ते यित्तसमाधि कहेवाय छे यित्तसमाधि द्रव्य तथा भावना सेदथी छे प्रकारनी छे द्रव्यचित्तसमाधि— कौन मनुष्यने ससारना पदार्थना उपभोगनी इच्छा थाय न्याये तेनी प्राप्ति थता यित्तनु समाधान थाय छे त्याये आ द्रव्य चित्तसमाधि थछ कहेवाय छे ज्ञान दर्शन तथा आरित्र्यमा यित्तने राखीने उपयोगपूर्वक जीवादि पदा-

દિપદાર્થસ્વરૂપાઽનુભવકરણં ભાવચિત્તસમાધિ । અકુશલચિત્તનિરોધેન કુશલચિત્તોદીરણયાઽનાપાસેન સમાધિરુત્પદ્યતે ।

અગ્રાદિનિપયેષુ સામ્ય દ્રવ્યાણાં મિથઃ સમતૈર્ધૈર્મિત્રમેષ દ્રવ્યસમાધિર્મન્વતિ । યથા-ઉચિતમાત્રયા અર્કરયા મિલિત પયો વિશેષેણ સર્વેભ્યો રોચતે, તૈવ દ્રવ્યાણિ સમુચિતપ્રમાણેન પરસ્પર મિલિતાન્યેન દ્રવ્યસમાધિર્મતિ હેતુઃ, ઇતરથા ન । એવ યત્કેષાં માપ્ય ચિત્ત સમાધી લીનં સ્પાત્ સ ક્ષેત્રસમાધિઃ, યસ્મિન્ કાલે ચિત્ત સમાધિત્ સ્પાત્ સ કાલસમાધિઃ । માત્રસમાધિ-જ્ઞાનદર્શન-આરિત્ર-તપો-વીર્યસ્વરૂપઃ, યદા જ્ઞાનાદિષુ પદ્મસુ ચિત્તમેકાગ્રદ્રવ્યા પ્રવર્તતે તદા માત્રસમાધિરુત્પદ્યતે । इह मात्रसमाधेरधिकारस्तत्रेदमादि सूक्ष्म-‘सुय ये’ इत्यादि ।

કા અનુભવ કરના ભાવચિત્તસમાધિ છે । અકુશલ ચિત્ત કો રોધને પર કુશલ ચિત્ત કી ઉદીરણા કરને પર અનાપાસ-સહજ હી સમાધિ વસત્ત હોતી છે ।

શબ્દ આદિ વિષયોં મેં સમતા, દ્રવ્યોં કી પરસ્પર સામ્યતા સે एक होना उसको ही द्रव्यसमाधि कहते हैं । जैसे-यदि दूध में साखर उचित मात्रा से मिलादी जाय तो वह दूध सबके लिए बिकर होता है । इसी प्रकार योग्य प्रमाण से परस्पर मिला हुआ द्रव्य ही समाधि के प्रति हेतु है, अन्यथा नहीं । इसी तरह जिस क्षेत्र को प्राप्तकर चित्त, समाधि में लीन हा उसको क्षेत्रसमाधि कहत हैं । जिस काल में चित्त समाधित होता है वह कालसमाधि कहा जाता है । भावसमाधि-ज्ञान, दर्शन, आरित्र, तप और वीर्यस्वरूप भावसमाधि है । जब ज्ञान आदि पाँच में चित्त एकाग्ररूपि से प्रवृत्ति

ર્થના સ્વરૂપેના અનુભવ કરવો તે ભાવચિત્તસમાધિ છે । અકુશલ ચિત્તને રોધવાથી કુશલચિત્તની ઉદીરણા કરતા અનાપાસ-સહજ-માત્ર સમાધિ ઉત્પન્ન થાય છે

શબ્દ આદિ વિષયોમા સમતા, દ્રવ્યોની પરસ્પર સામ્યતાથી એક વસ્તુ તેનેજ દ્રવ્યસમાધિ કહે છે જેમકે-એ દૂધમા સાકર ઉચિત માત્રાથી મેળવી દેવાય તો તે દૂધ બધાને માટે ફિક્કર થાય છે આ પ્રકારે એવા પ્રમાણથી પરસ્પર મળી ગયેલાં દ્રવ્ય સમાધિના પ્રતિ હેતુ છે અન્યથા નહીં. આવી રીતે જે ક્ષેત્રને પ્રાપ્ત કરી ચિત્ત સમાધિમાં લીન થાય તેને ક્ષેત્રસમાધિ કહે છે જે કાલમાં ચિત્ત સમાધિત થાય છે તે કાલસમાધિ કહેવાય છે । ભાવસમાધિ-જ્ઞાન, દર્શન, આરિત્ર, તપ તથા વીર્યસ્વરૂપ ભાવસમાધિ છે - આપે જ્ઞાન આદિ પાંચમાં ચિત્ત એકાગ્રવૃત્તિથી પ્રવૃત્તિ

મૂલ્મ-સુયં મે આંડસં તેણં ભગવયા એવમક્વાયં-इह खलु
थेरेहिं भगवंतेहिं दस चित्तसमाहिठाणा पण्णत्ता । कयरे खलु
ते थेरेहिं भगवंतेहिं दस चित्तसमाहिठाणा पण्णत्ता ? । इमे
खलु ते थेरेहिं भगवंतेहिं दस चित्तसमाहिठाणा पण्णत्ता,
तं जहा-॥ सू० १ ॥

छाया-श्रुतं मयाऽऽयुष्मन् ! तेन भगवतैवमाख्यातम्-इह खलु स्थ-
विरैर्भगवद्भिर्दशचित्तममाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि ? । कतराणि खलु तानि स्थवि-
रैर्भगवद्भिर्दशचित्तसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि । इमानि खलु तानि स्थविरैर्भग-
वद्भिर्दशचित्तसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि । तद्यथा-॥ सू० १ ॥

टीका-‘सुय’-मित्यादि । हे आयुष्मन् ! जम्बू ! मया गुरुकुलनिवा-
सिना श्रुतम्=कर्णगोचरीकृतं तेन=लोकत्रयप्रसिद्धेन भगवता=श्रीवर्द्धमानस्वामिना
एवं=वक्ष्यमाणम् आख्यातं=कथितम्-इह=पञ्चमाध्ययने खलु स्थविरैर्भगवद्भिः
दश=दशसंख्यकानि चित्तसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि=प्ररूपितानि । चित्तम्=अन्तः
करणविशेषस्तस्य समाधिः=समाधानं चित्तसमाधिः-प्रशस्तभावः, तस्य स्थानानि=

करता है तब भावसमाधि की उत्पत्ति होती है । यहाँ भावसमाधि
का अधिकार है । उसका यह प्रथम सूत्र है:-‘सुयं मे’ इत्यादि ।

सुधર્મા स्वामी कहते हैं-हे आयुष्मन् जम्बू ! मैंने गुरु के
समीप रहकर उनकी सेवा करते हुए विनय के साथ सुना है । तीन
लोक में प्रसिद्ध भगवान् श्री वर्द्धमानस्वामी ने वक्ष्यमाण रीति से
कहा है-इस पञ्चम अध्ययन में स्थविर भगवन्तों ने चित्तसमाधि के
दशस्थान निरूपण किये हैं । अन्तःकरण को चित्त कहते हैं उसका समाधान
होना चित्तसमाधि है, अर्थात् प्रशस्तभाव को समाधि कहते हैं ॥ सू० १ ॥

કરે છે ત્યારે ભાવસમાધિની ઉત્પત્તિ થાય છે અહીં ભાવસમાધિનો અધિકાર છે તેનું
આ પ્રથમ સૂત્ર છે -‘સુયં મે’ ઇત્યાદિ

સુધર્મા સ્વામી કહે છે-હે આયુષ્મન્ જમ્બૂ ! મે ગુરુની સમીપ રહીને તેમની
સેવા કરતા કરતા વિનય સાથે સાભળ્યું છે ત્રણ લોકમાં પ્રસિદ્ધ ભગવાન શ્રી વર્ધ-
માન સ્વામીએ વક્ષ્યમાણ રીતે કહ્યું છે-આ પાંચમા અધ્યયનમાં સ્થવિર ભગવન્તોએ
ચિત્તસમાધિના દશ સ્થાન નિરૂપણ કર્યા છે અતઃકરણને ચિત્ત કહે છે. તેનું સમાધાન
થવું તે ચિત્તસમાધિ છે, અર્થાત્ પ્રશસ્તભાવને સમાધિ કહે છે (સૂ ૧)

कारणानि प्रकृतानि । कतराणि=कानि खलु स्थविरैर्मगवन्निर्दक्षचित्तसमाधिस्थानानि प्रकृतानि ? । इमानि=वक्ष्यमाणानि तानि स्थविरैर्मगवन्निर्दक्षचित्तसमाधिस्थानानि प्रकृतानि, तद्यथा=तत्प्रस्तावो यथा-॥ सू० १ ॥

प्रस्तुतविषय वर्षयन्नाह—‘तेण कालेण’ इत्यादि ।

मृच्छू—तेण कालेण तेण समयण वाणियगामे नाम नगरे होत्था । एत्थ नयरवण्णओ भाणियव्वो । तस्स ण वाणिय गामस्स नयरस्स वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए दूइपलासए णाम चेइए होत्था । चेइयवण्णओ भाणियव्वो । जियसतू राया तस्स धारिणी नाम देवी । एव सव्वसमोसरण भाणि यव्व, जाव पुढवीसिलापट्टए, सामी समोसवे, परिसा निमाया, धम्मो कहिओ, परिसा पडिगया ॥ सू० २ ॥

छाया—तस्मिन् काले तस्मिन् समये वाणिजग्रामे नाम नगरमासीत् । अत्र नगरवर्णको भवितव्यः । तस्य खलु वाणिजग्रामस्य नगरस्य बहिष्कर पौरस्त्ये दिग्भागे दूतिपलाशकं नाम चैत्यमासीत् । चैत्यवर्णको भवितव्यः । जितशत्रू राजा, तस्य धारिणी नाम देवी । एवं सर्वे समवसरण भवितव्यम्, यावत् पृथिवीशिलापट्टकः, स्वामी समवसृतः, परिपक्विगता, भर्माः कविता, परि पत् प्रतिगता ॥ सू० २ ॥

टीका—‘तेण’ इत्यादि । तस्मिन् काले=अवसर्पिण्याश्चतुर्वारकम्पतजे तस्मिन् समये=मगधन्महावीरस्वामिसमकालिकनगरसत्ताकाले वाणिजग्रामे नाम=

जम्बूद्वीपे पूछते हैं—हे भवन्त ! ये दश चित्तसमाधिस्थान कौन से हैं—सुधर्मास्थामी कहते हैं—हे जम्बू ! जो दश चित्तसमाधिस्थान वक्ष्यमाण प्रकार से कहे हैं उसका प्रसंग इस प्रकार है—‘तेण कालेण’ इत्यादि ।

उस काल उस समय में अर्थात् चौथे क्षारे में मगधान महावीर स्वामी के विचरण के समय वाणिजग्राम नामका एक नगर था ।

जम्बूद्वीपे पूछते हैं—हे भवन्त ! ये दश चित्तसमाधिस्थान कौन कौन हैं ? श्रीशुभार्थ स्वामी बड़े ठीक—हे जम्बू ! जो दश चित्तसमाधिस्थान वक्ष्यमाण प्रकार से कहे हैं तेने प्रसंग आवी सीते छ—‘तेण कालेण’ इत्यादि ।

ते काल ते समये अर्थात् चौथे क्षारे मगधान महावीर स्वामीने विचरण

वाणिजग्रामनामकं नगरं=मूलनगरं राजधानीत्यर्थः आसीत्, अत्र=इह नगरप्रस्तावे
नगरवर्णकः=नगरवर्णनाधिकारः भणितव्यः= 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे' इत्यादि
शास्त्रोक्तो वक्तव्यः, विशेष जिज्ञासमानैरन्यतः औपपातिकसूत्रादितो नगरवर्णनं
सङ्ग्राह्यम् । तस्य खलु वाणिजग्रामनगरस्य वहिः=बाह्ये उत्तरपौरस्थ्ये=ऐशाने
दिग्भागे=दिगन्तराले दूतिपलाशकम्=एतन्नामकं नाम=प्रसिद्धं चैत्यम्=उद्यानम्
आसीत् । अत्रापि चैत्यवर्णनाधिकारो भणितव्यः । तत्र नगरे जितशत्रुः राजा
आसीत् । तस्य जितशत्रोः राज्ञः धारिणीनाम देवी=महिषी । एवम्=अनेन
प्रकारेण सर्वं समवसरणं=समवसरणवर्णनं भणितव्यं=वर्णनीयम् । 'यावत्' याव-
च्छब्देन औपपातिकसूत्रोक्तविशेषणं संग्राह्यम्, तत्रोद्याने पृथिवीशिलापट्टकः=
सिंहासनाकारः पाषाणखण्डविशेष आसीत् । स्वामी=भगवान् महावीरः सम-
वसृतः=समागतः । ततः परिपत्=जितशत्रुप्रभृतिनगरवासिजनसमुदायो भगवद्व-
न्दनार्थं स्वस्वस्थानाद् निर्गता=निःसृता सती भगवदुपकण्ठे समागता । ततो

यहाँ नगर का वर्णन जानना चाहिए, 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे' इत्यादि-
रूप से औपपातिकसूत्रोक्त चम्पानगरी के समान जानना चाहिए ।
उस वाणिजग्राम नगर के वहार ईशान कोण में दूतिपलाशक नामका
एक प्रसिद्ध उद्यान था । उद्यान का वर्णन भी औपपातिकसूत्र से
जानना चाहिये । उस नगर में जितशत्रु नामका राजा था । उस
राजा के धारिणी नामकी रानी थी । इन सब का वर्णन भी औप-
पातिक सूत्र में है । उस उद्यान में सिंहासन के आकार का एक
शिलापट्ट था । वहाँ भगवान् महावीर स्वामी समवसृत हुए, अन-
न्तर जितशत्रु आदि नगरनिवासी मनुष्यसमुदाय परिषदरूप से भग-
वान् को वन्दना करने के लिये अपने-स्थान से समवसरण में

समये वाणिज्यग्राम नामे ओक नगर હતુ અહીં નગરનુ વર્ણન 'રિદ્ધત્થિમિયસમિદ્ધે'
ઇત્યાદિરૂપથી ઔપપાતિકસૂત્રમા કહેલ ચમ્પાનગરીના સમાન બાણી લેવું જોઇએ તે
વાણિજ્યામનગરની બહાર ઇશાન કોણમા દૂતિપલાશક નામે ઓક પ્રસિદ્ધ ઉદ્યાન હતુ
ઉદ્યાનનુ વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રથી બાણી લેવું જોઇએ તે નગરમા જિતશત્રુ નામે
રાજા હતો તે રાજાને ધારિણી નામે રાણી હતી એ બધાનુ વર્ણન પણ ઔપપાતિક-
સૂત્રમા છે તે ઉદ્યાનમા સિંહાસનના આકારનો ઓક શિલાપટ્ટ હતો ત્યાં ભગવાન મહા-
વીર સ્વામી સમવસૃત થયા બાદ જિતશત્રુ આદિ નગરનિવાસી મનુષ્યસમુદાય પરિષદ-
રૂપે ભગવાનને વન્દના કરવા માટે પોત-પોતાના સ્થાનથી સમવસરણમા આવ્યા અને

भगवता महावीर्यं धर्मः=भुवचारिभादिभक्षण कथितः=परुषित । परुषका-
नन्तर परिपद प्रतिगता=स्व स्व स्थान माप्ता ॥ सू० २ ॥

अनुत्पन्नपूर्वाणि दक्षचित्तसमाधिस्थानानि कथां समुत्पद्यन्ते । इति म-
थान् भ्रमणनिर्ग्रन्थान् सम्बोध्य प्राह-‘अजो’ इत्यादि ।

मूलम्-अजो त्ति समणे भगव महावीरे समणा निग्गयाय
निग्गयीओ य आमत्तिता एव वयासी-इह खलु अजो ? नि
ग्गयाण वा निग्गयीण वा इरियासमियाणं भासासमियाण
एसणासमियाण आयाण-भट्ट-भत्त निम्बवेवणासमियाण उच्चार
पासवण-खेल-जल्ल-सिंघाण-पारिट्टावणियासमियाण मणसमि
याण वयसमियाण कायसमियाण, मणयुत्ताण वययुत्ताण काव
युत्ताण, गुत्तिदियाण गुत्तवभयारीणं आयट्टीण (अययट्टीण वा)
आयहियाण आयजागीण आयपरक्कमाण पक्खियपोसहिप्पसु
समाहिपत्ताणं सियायमाणाण इमाइ दस चित्तसमाहिठाणाइ
असमुप्पण्णपुब्बाइ समुप्पज्जेज्जा, तज्जहा—॥ सू० ३ ॥

छाया-आर्या ! इति भ्रमणो भगवान् महावीरः भ्रमणान् निर्ग्रन्थान्
निर्ग्रन्थीभाऽऽम्भ्यैषमवासीत्-इह खलु आर्याः ! निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां
वा ईषांसमितानां, आपाममितानाम् एषणासमितानाम्, आदानमाप्तामभ-नि
क्षेपणाममितानाम्, उच्छाः-प्रसन्नम्-खेल-जल्ल-सिंघाण-पारिट्टापनिभसमितानां,
मनःसमितानां, कायसमितानाम् मनायुत्तानां, वायुयुत्तानां, काययुत्तानां, धर्मैर्नि-
याणां, दृष्टमक्षधारिणाम्, आत्मार्यिणाम्, (आयतार्थिनां वा) आत्मरितानाम्
आत्मयागिणाम्, आत्मपराक्रमाणां, पाक्षिकपोषिकेषु समाधिमाप्तानां ध्यायणम्
इमानि दक्षचित्तसमाधिस्थानानि असमुत्पन्नपूर्वाणि समुत्पद्यन्ते, तद्वयया ॥ सू० ३ ॥

आया । और उस परिपद में भगवान् ने भुवचारिघरूप धर्मका निरु-
पण किया । धर्मकथा के बाद वह परिपद अपने २ स्थान पर गयी ॥ सू० २ ॥

ते पक्षिभ्यः भगवान् भुवचारिघरूप धर्मं निरूपयन्तु । धर्मकथान्ती पक्षी ते परिपद-
पेत्त-पेत्तान्ते स्थाने गच्छ (सू० २)

ટીકા-‘અજ્ઞો !’-ઇત્યાદિ । શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરઃ હે આર્યાઃ=હે પ્રશસ્તરત્નત્રયમર્યાદારાધકાઃ । ઇતિ=અનેન સમ્બોધનેન, શ્રમણાન્-શ્રામ્યન્તીતિ શ્રમણાઃ સંસારવિષયસ્થિત્તાઃ, તપઃસંયમે શ્રમશીઞ્ચ, તાન્ નિર્ગ્રન્થાન્-ગ્રન્થાદ્ દ્રવ્યતઃ સુવર્ણાદિરૂપાદ્ ભાવતો=મિથ્યાત્વાદિલક્ષણાન્નિષ્ક્રાન્તા નિર્ગ્રન્થાઃ=વાહ્યા-અભ્યન્તરગ્રન્થરહિતા તાન્ સાધૂન્, નિર્ગ્રન્થીઃ=વાહ્યાઅભ્યન્તરગ્રન્થરહિતાઃ સાધ્વીશ્ચ આમન્વ્ય-સમ્બોધ્ય એવં-વક્ષ્યમાણમ્ અવાદીત્-અકથયત્, હે આર્યાઃ ! ઇહ-

જો પહિલે કમી ખી ઉત્પન્ન નહીં હુએ એસે દશ પ્રકાર કે ચિત્તસમાધિ સ્થાન કિન કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં ? ઇસકા વર્ણન ભગવાન્ શ્રમણનિર્ગ્રન્થોં કો સમ્બોધન કરકે કહતે હૈં—“ અજ્ઞો ” ઇત્યાદિ ।

હે આર્યો ! એસા સમ્બોધન કરકે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી કહને લગે-આર્યાઃ-પ્રશસ્ત સર્વોત્તમ ત્રીન રત્નો કી મર્યાદા કા પાલન કરને વાલે આર્ય કહે જાતે હૈં ।

શ્રમણ-જો સંસારકે વિષયોં સે સ્થિત્ત હો જાતે હૈં ઉનકો શ્રમણ કહતે હૈં । ઓર નપ સંયમ મેં પરિશ્રમ કરને વાલે ખી શ્રમણ કહે જાતે હૈં । નિર્ગ્રન્થ-વાહ્ય ઓર અભ્યન્તર ગ્રન્થ સે રહિત । ગ્રન્થ દો પ્રકાર કે હોતે હૈં । દ્રવ્યતઃ ઓર ભાવતઃ । સુવર્ણ આદિરૂપ દ્રવ્યતઃ ગ્રન્થ કહા જાતા હૈં । મિથ્યાત્વાદિરૂપ ભાવતઃ ગ્રન્થ કહા જાતા હૈં । ઉનસે રહિત સાધુઓં કો । એવં નિર્ગ્રન્થીઃ-વાહ્ય ઓર આભ્યન્તર ગ્રન્થ-રહિત સાધ્વિયોં કો સમ્બોધન કર કે ઇસ રીતિ સે કહને લગે-

જે પહેલા કહી પણ ઉત્પન્ન ન થયા હોય એવા દશ પ્રકારના ચિત્તસમાધિસ્થાન કોને પ્રાપ્ત થાય છે ? આનુ વર્ણન ભગવાન શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોને સંબોધન કરીને કહે છે- ‘અજ્ઞો’ ઇત્યાદિ

હે આર્યો ! એમ સંબોધન કરીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી કહેવા લાગ્યા- આર્યાઃ-પ્રશસ્ત સર્વોત્તમ ત્રણ રત્નોની મર્યાદાનું પાલન કરવાવાળા આર્ય કહેવાય છે

શ્રમણ- જે સંસારના વિષયોથી બિન્ન થઈ જાય છે તેને શ્રમણ કહે છે અને તપ સંયમમા પરિશ્રમ કરવાવાળા પણ શ્રમણ કહેવાય છે નિર્ગ્રન્થ-વાહ્ય તથા આભ્યન્તર ગ્રન્થથી રહિત ગ્રન્થ જે પ્રકારના થાય છે દ્રવ્યતઃ અને ભાવતઃ સુવર્ણ આદિરૂપ દ્રવ્યતઃ ગ્રન્થ કહેવાય છે મિથ્યાત્વાદિરૂપ ભાવતઃ ગ્રન્થ કહેવાય છે તેમનાથી રહિત એવા સાધુઓને, નિર્ગ્રન્થી - વાહ્ય અને આભ્યન્તર ગ્રન્થરહિત સાધ્વિઓને સંબોધન કરીને આ રીતે કહેવા લાગ્યા.-

अस्मिन् जिनशासनं स्मृत - निश्चयन निर्गन्थानां निर्गन्थीनां वा वक्ष्यमाण-
विशेषणविशिष्टानां पूर्वोक्त्यन्तानि दश चित्तसमाधिस्थानानि समुत्पद्यन्ते, इत्य-
ग्रेण सम्बन्धः । कथम्युक्तानाम् ? इति तेषां विशेषणान्याह - 'इरियासमितानाम्'
इत्यादि । १ ईर्यासमितानाम् - 'ईर गतौ कम्पने च' इत्यत्र बाहुसद्वद्
भावे ण्यसि टापि यस्य द्वित्वे ईर्या=गमन तत्र समिता=सावधाना ईर्या
समिताः=पुरतो जीवरसार्थं युग्यमाश्रयमागन्वस्तद्विष्टिगामिनः, तेषाम्, २ भाषा
समितानां=भाष्य भाषा तत्र समु=सम्यग्=युक्त्यपुक्ति-द्विताऽहित-विवेचनाम्,
इत्याः=भाषाः सावधपरिहारपूर्वकनिरवन्भाषामापिणस्तृतीया-भाषासमितानाम्, ३
एषणा=गवेयजा, तत्र समितानां=द्विचत्वारिंशदोषवर्जनेन भवताद्विग्रहणे प्रवृत्ता-
नाम्, ४ आदानेत्यादि-आदाने=ग्रहणे माण्डमाश्रयो भाष्यस्य=पात्रस्य मास्सस्य

हे आर्यो ! इस जिनशासन में वक्ष्यमाणविशेषणविशिष्ट
अमणनिर्गन्थ निर्गन्थियों को पहले नहीं उत्पन्न हुए ऐसे दश चित्त-
समाधिरूपान उत्पन्न होते हैं ।

ये अमण निर्गन्थ आदि कैसे होते हैं सो कहते हैं-

(१) ईर्यासमितानाम्-ईर्या का अर्थ होता है गमन करना ।
उस में समिताः- सावधान । जीव की रक्षा के लिये आगे युग्य-
प्रमाण भूमिको देखते हुए चलने वाले, (२) भाषासमितानाम्-युक्ति
और अयुक्ति, हित और अहित की विवेचना कर सावध भाषा का
परित्यागपूर्वक निर्दोष भाषा क बोलने वाले, (३) एषणासमितानाम्-
एषणा=गवेयजा, ब्यालीस वाप रहित शुद्ध अशनादि का ग्रहण करने
में प्रवृत्ति करने वाले, (४) आदानेत्यादि-माण्ड उपकरण आदि का

हे आर्यो ! इस जिनशासनमें वक्ष्यमाणविशेषणविशिष्ट अमणनिर्गन्थ अने
निर्गन्थीयोंने पहले न उत्पन्न कया होय कोना इस चित्तसमाधि स्थान उत्पन्न कया
छ ते अमण निर्गन्थ आदि केना होय छ ? ते कहे छ-

(१) ईर्यासमितानाम्-ईर्या नेा अर्थ गमन करतु तेषां समितानां
सावधान लवनी रक्षाने भाटे आगत युग्यप्रमाण भूमिने ओधने वालना बाज, (२)
भाषासमितानाम्-युक्ति अने अयुक्ति हित अने अहितनी विवेचना करीने सावध
भाषाना परित्यागपूर्वक निर्दोष भाषाना बोलना बाज, (३) एषणासमितानाम्-अेषणा
गवेयजा वेतालीसदे परहित शुद्ध अशन आदिनु ग्रहण करन भां प्रवृत्ति करवाना,
(४) आदानेत्यादि- आंक उपकरण आदिनु सम्बद्ध प्रकाशनी प्रतिवेधन अने प्रमा-

उपकरणस्य वस्त्रादिरूपस्य च, यद्वा-भाण्डामत्रयोः-भाण्डस्य=वस्त्राद्युपकरणस्य
अमत्रस्य=पात्रस्य च, उभयोर्निक्षेपणे=अवस्थापने समितानां = समितियुक्तानां
सुप्रतिलेखितसुप्रमार्जितादिक्रमेण प्रवृत्तानाम्, ५ उच्चारप्रस्रवणेत्यादि-उच्चारः=
पुरीष प्रस्रवणं=मूत्र, खेलं=निष्ठीवनं, जल्लः=प्रस्वेदमलः, शिङ्घाण=नासिकामलः,
एतेषा परिष्ठापनायां समितानां=स्थण्डिलादिदोषपरिहारपूर्वकं प्रवृत्तानाम्, ६ मनः
समितानां-मनः=अन्तःकरणविशेषस्तत्र समितानां=निरवयवप्रवर्तकानां कुशलमन=
उदीरणानामित्यर्थः, ७ वाक्समितानां-वाक्=वाणी, तत्र समितानाम्=अनृतक-
दुत्वसावद्यादिदोषपरिहारपूर्वकं प्रवृत्तानाम्, ८ कायसमितानां-कायः=शरीरं, तत्र
समितानां=प्राण्युपघातादिदोषपरिहारपूर्वकं प्रवर्तकानाम्, तथा ९ मनोगुप्तानां=
मनोगुप्तिमताम्, मनोगुप्तिस्त्रिधा-यथा-१ आर्तरोद्रध्यानानुबन्धकल्पनाजालवियो-

सम्यक् प्रकार से प्रतिलेखन और प्रमार्जन करने वाले तथा भाण्डोप-
करण के लेने में और रखने में यतना वाले, (५) उच्चारप्रस्रवणेत्यादि-
उच्चार-बड़ी नीत, और प्रस्रवण-लघुनीत, खेल-थूकना, जल्ल-पसीने
का मल, शिङ्घाण-नाक का मल, इन सब के परिष्ठापन में स्थण्डिल
आदि दोष के परिहारपूर्वक प्रवृत्ति करने वाले, (६) मनःसमितानाम्-
मनकी शुद्धि में प्रवृत्ति करने वाले, कुशलमन की उदीरणा करने
वाले, (७) वाक्समितानाम्-अनृत, कटुत्व और सावद्य आदि दोषों
का परिहारपूर्वक वाणी की प्रवृत्ति करने वाले, (८) कायसमितानाम्
प्राणोपघातादिदोषपरित्यागपूर्वक काया की प्रवृत्ति करने वाले । (९)
मनोगुप्तानाम्-मनोगुप्तिवाले । मनोगुप्ति तीन प्रकार की है-

(१) आर्तरोद्रध्यानानुबन्ध कल्पनासमूह से विद्युक्त होना पहली

जन्तु करवावाणा तथा लाडोपकरणे लेवाभा तथा राखवाभा यतना वाला (५)
उच्चारप्रस्रवण एत्यादि- उच्चार-भोटीनीत अने प्रस्रवण=लघुनीत, खेल= थूकनु,
जल्ल= पसीनेना भण, शिङ्घाण=नाकने भण अे गंधाना परिष्ठापनमा स्थण्डिल
आदि दोषना परिहारपूर्वक प्रवृत्ति करवावाणा (६) मनःसमितानाम्-मननी शुद्धिमा
प्रवृत्ति करवावाणा कुशल मननी उदीरणा करवावाणा, (७) वाक्समितानाम्-अनृत
कटुत्व अने सावद्य आदि दोषना परिहारपूर्वक वाणीनी प्रवृत्ति करवावाणा, (८)
कायसमितानाम्-प्रोपघातादि-दोषपरित्यागपूर्वक कायानी प्रवृत्ति करवावाणा (९)
मनोगुप्तानाम्-मनोगुप्ति वाला मनोगुप्ति त्रय प्रकारनी छे —

(१) आर्तरोद्रध्यानानुबन्धी कल्पनासमूहशी विद्युक्त थवुं ते पडेली मनोगुप्ति

अस्मिन् जिनशासने । खलु - निश्चयन निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा वैश्यमात्र-
विशेषणविशिष्टानां पूर्वोक्तपञ्चानि वक्ष्यन्ति चित्तसमाधिस्थानानि समुत्पद्यन्ते, इत्य-
ग्रेष्वसम्बन्धः । कथम्भूतानाम् ? इति तेषां विशेषणान्वाह-“ईर्यासमितानाम्”
इत्यादि । १ ईर्यासमितानाम्-“ईर गतौ सम्पन्ने च” इत्यत्रा बाहुसम्य-
भावे व्यति टापि यस्य द्वित्वे ईर्या=गमन तत्र समिताः=साधनानां ईर्या-
समिताः=पुरतो जीवरक्षाये युग्यमात्रभूभागन्यस्तद्विष्टिगामिनः, तेषाम्, २ मापा-
समितानां-मापय्यं भापा तत्र सम्=सम्पद्य=युक्त्यपुक्ति-द्विताऽद्वित-विवेचनाय,
इताः=माताः साधनपरिहारपूर्वकनिरवज्जापामापिणस्तत्तेषां-मापासमितानाम्, ३
एषणा=गवेपणा, तत्र समितानां=द्विचत्वारिंशदोषवर्जनेन मन्तादिप्रवृत्ते प्रवृत्ता-
नाम्, ४ आदानेत्यादि-आदाने=प्रवृत्ते माण्डमात्रयोः माण्डस्य=मात्रस्य मात्रस्य=

हे आर्य ! इस जिनशासन में वक्ष्यमाणविशेषणविशिष्ट
अमणनिर्ग्रन्थ निर्ग्रन्थियों को पहले नहीं उत्पन्न हुए ऐसे वक्ष्य-
समाधिरथान उत्पन्न होते हैं ।

वे अमण निर्ग्रन्थ आदि कैसे होते हैं सो कहते हैं-

(१) ईर्यासमितानाम्-ईर्या का अर्थ होता है गमन करना ।

वस में समिताः- साधनान । जीव की रक्षा के लिये आगे युग्य
प्रमाण भूमिको देखते हुए चलने वाले, (२) भापासमितानाम्-युक्ति
और अयुक्ति, द्वित और अद्वित की विवेचना कर मापय्य भापा का
परित्यागपूर्वक निर्दोष भापा के खोलने वाले, (३) एषणासमितानाम्-
एषणा=गवेपणा, थयालीस दोष रहित शुद्ध अशनादि का प्रवृत्ति करने
में प्रवृत्ति करने वाले, (४) आदानेत्यादि-माण्ड उपकरण आदि का

हे आर्य ! आप जिनशासनमा वक्ष्यमाणविशेषणविशिष्ट अमणनिर्ग्रन्थ अने
निर्ग्रन्थीजाने पढ़ेंगे न कि पक्ष गया होय कोवा इस चित्तसमाधि स्थान उत्पन्न भव
छ ते अमण निर्ग्रन्थ आदि केवा होय छ ? ते कहें छ-

(१) ईर्यासमितानाम्-ईर्या ने अर्थ थाय छे गमन करवु तेमा समिताः

साधनान लवनी रक्षने भाटे आर्यग भुम्भप्रमाण भूमिने जेधने आलवा पाण्ड (२)
भापासमितानाम्-युक्ति अने अयुक्ति, द्वित अने अद्वितनी विवेचना करीने साधन
भापाना परित्यागपूर्वक निर्दोष भापाना खोलवा पाण्ड (३) एषणासमितानाम्-जवेपण
जवेपणा नेताकोशकोपरद्वित शुद्ध अशन आदिनु अक्षय करवाभां प्रवृत्ति करवापाण्ड
(४) आदानेत्यादि- आद उपकरण आदिनु अभय प्रकाशनी प्रतिवेदन अने प्रभा

उपकरणस्य वस्त्रादिरूपस्य च, यद्वा-भाण्डामत्रयोः-भाण्डस्य=वस्त्राद्युपकरणस्य
अमत्रस्य=पात्रस्य च, उभयोर्निक्षेपणे=अवस्थापने समितानां = समितियुक्तानां
सुप्रतिलेखितसुप्रमार्जितादिकमेण प्रवृत्तानाम्, ५ उच्चारप्रस्रवणेत्यादि-उच्चारः=
पुरीषं प्रस्रवणं=मूत्रं, खेलं=निष्ठीवनं, जल्लः=प्रस्वेदमलः, शिङ्घ्राण=नासिकामलः,
एतेषां परिष्ठापनायां समितानां=स्थण्डिलादिदोषपरिहारपूर्वकं प्रवृत्तानाम्, ६ मनः
समितानां-मनः=अन्तःकरणविशेषस्तत्र समितानां=निरवयवप्रवर्तकानां कुशलमन=
उदीरणानामित्यर्थः, ७ वाक्समितानां-वाक्=वाणी, तत्र समितानाम्=अनृतक-
कटुत्वसावद्यादिदोषपरिहारपूर्वकं प्रवृत्तानाम्, ८ कायसमितानां-कायः=शरीरं, तत्र
समितानां=प्राण्युपघातादिदोषपरिहारपूर्वकं प्रवर्तकानाम्, तथा ९ मनोगुप्तानां=
मनोगुप्तिमताम्, मनोगुप्तिस्त्रिधा-यथा-१ आर्तरौद्रध्यानानुबन्धिकल्पनाजालवियो-

सम्यक् प्रकार से प्रतिलेखन और प्रमार्जन करने वाले तथा भाण्डोप-
करण के लेने में और रखने में यतना वाले, (५) उच्चारप्रस्रवणेत्यादि-
उच्चार-बड़ी नीत, और प्रस्रवण-लघुनीत, खेल-थूकना, जल्ल-पसीने
का मल, शिङ्घ्राण नाक का मल, इन सब के परिष्ठापन में स्थण्डिल
आदि दोष के परिहारपूर्वक प्रवृत्ति करने वाले, (६) मनःसमितानाम्-
मनकी शुद्धि में प्रवृत्ति करने वाले, कुशलमन की उदीरणा करने
वाले, (७) वाक्समितानाम्-अनृत, कटुत्व और सावद्य आदि दोषों
का परिहारपूर्वक वाणी की प्रवृत्ति करने वाले, (८) कायसमितानाम्
प्राणोपघातादिदोषपरित्यागपूर्वक काया की प्रवृत्ति करने वाले । (९)
मनोगुप्तानाम्-मनोगुप्तिवाले । मनोगुप्ति तीन प्रकार की है-

(१) आर्तरौद्रध्यानानुबन्धिकल्पनासमूह से वियुक्त होना पहली

जैन करवावाणा तथा भांडोपकरणे लवाभा तथा राखवाभा यतना वाला (५)
उच्चारप्रस्रवणेत्यादि- उच्चार-मोटीनीत अने प्रस्रवण=लघुनीत, खेल= थूकना,
जल्ल= पसीनाना भण, शिङ्घ्राण=नाकना भण. अने गंधाना परिष्ठापनमा स्थण्डिल
आदि दोषना परिहारपूर्वक प्रवृत्ति करवावाणा (६) मनःसमितानाम्-मनकी शुद्धिमा
प्रवृत्ति करवावाणा कुशल मनकी उदीरणा करवावाणा, (७) वाक्समितानाम्-अनृत
कटुत्व अने सावद्य आदि दोषना परिहारपूर्वक वाणीकी प्रवृत्ति करवावाणा, (८)
कायसमितानाम्-प्राणोपघातादि-दोषपरित्यागपूर्वक कायाकी प्रवृत्ति करवावाणा (९)
मनोगुप्तानाम्-मनोगुप्ति वाला मनोगुप्ति त्रय प्रकारकी छे —

(१) आर्तरौद्रध्यानानुबन्धिकल्पनासमूहसे वियुक्त थवुं ते पहिली मनोगुप्ति

शक्तता प्रवृत्ति, २ साक्षात्प्राप्ति परलोकसाधिनी धर्मप्रेमानुबन्धिनी मध्य
स्थतापरिणामरूपा द्वितीया, ३ कुशलऽकुशलमनोवृत्तिनिरोधेन विराम्यस्तपोम-
सम्पादिताऽनस्याविशेषजन्याऽऽत्मस्वरूपरमणता तृतीया । तदुक्तं—

“विमुक्तकल्पनामाल, समत्वे सुप्रतिष्ठितम् ।

आत्माराम मनस्तज्जैर्मनोगुप्तिरुदाहृता ॥ १ ॥ इति,

१० वाग्युत्तानां=निष्कलममराणां वचनगुप्तिमतामित्यर्थः, ११ काय
गुप्तानां=शरीरस्य गमनाऽऽगमन-प्रचयन-स्पन्दनादिक्रियायां गोपनं कायगुप्ति-
स्वद्वयम्, सा च गुप्तिद्विधा, यथा—१ चेष्टानिवृत्तिरूपा, २ यथाऽऽगम चेष्टा-

मनोगुप्ति । (२) शास्त्र का अनुसरण करने वाली और परलोक का साधन
करने वाली मध्यस्थता के परिणामस्वरूप दूसरी मनोगुप्ति । (३) कुशल
और अकुशल मन के निरोध से चिरकाल मनोयोग के अभ्यास
से प्राप्त की हुई अवस्थाविशेष से उत्पन्न होने वाले आत्मस्वरूप में
रमणरूप तिसरी मनोगुप्ति । कहा है:—

“विमुक्तकल्पनामाल, समत्वे सुप्रतिष्ठितम् ।

आत्माराम मनस्तज्जैर्मनोगुप्तिरुदाहृता ॥ १ ॥ इति,

“कल्पना से सदा मुक्त समताशाली सर्वदा ।

आत्मा में ही मन रहे मनगुप्ति है तदा ॥ १ ॥

(१०) वाग्युत्तानाम्=वचनगुप्ति वाले । (११) कायगुप्तानाम्-
कायोत्सर्ग आदि से शारीरिक क्रियाओं के गोपन करने वाले, इस
गुप्ति के दो भेद हैं—(१) चेष्टानिवृत्तिरूपा और (२) आगम के भव

(२) शास्त्र का अनुसरण करने वाली और परलोक साधन करने वाली मध्यस्थता
परिणामस्वरूप श्रील मनोगुप्ति (३) कुशल और अकुशल मन की निरोधनी चिरकाल
मनोयोग का अभ्यास से उत्पन्न होने वाली उत्पन्न अवस्था का आत्मस्वरूप
रमणरूप श्रील मनोगुप्ति भव है—

“विमुक्तकल्पनामाल, समत्वे सुप्रतिष्ठितम् ।

आत्माराम मनस्तज्जैर्मनोगुप्तिरुदाहृता ॥ १ ॥” इति

कल्पना की सदा मुक्त समताशाली सर्वदा ।

आत्मा में ही मन रहे मनोगुप्ति है तदा ॥

(१०) वाग्युत्तानाम्=वचनगुप्तिवाला (११) कायगुप्तानाम्=कायाने-उत्सर्ग
आदि की शारीरिक क्रियाओं का गोपन करने वाला का गुप्तिनाम है तदा—(१) चेष्टा
निवृत्तिरूपा और (२) आगमप्रभावे नियमित चेष्टा का गुप्ति करने वाला, तथा प्रेक्षणी

नियमनलक्षणा च, तत्र प्रथमा-कायोत्सर्गादिना परीषहसहनपूर्वककायनिश्चलता-
करणरूपा, २ द्वितीया-गुरुमापृच्छ्य शरीरसंस्तारकप्रतिलेखनप्रमार्जनादिसमयो-
चितक्रियासमूहसम्पादनपूर्वकं शयनाऽऽसनादि विधेयम्, ततो गुरुनिदेशेन शय-
नाऽऽसननिक्षेपादानादिषु स्वतन्त्रचेष्टान्यागेन नियतकायचेष्टारूपा, उक्तञ्च-

“उपसर्गप्रसङ्गेऽपि, कायोत्सर्गजुपो मुनेः ।

स्थिरीभावः शरीरस्य, कायगुप्तिर्निगद्यते ॥ १ ॥

शयनाऽऽसननिक्षेपाऽऽदानसंक्रमणेषु च ।

स्थानेषु चेष्टानियमः, कायगुप्तिस्तु साऽपरा” ॥२॥ इति,

सार नियमित चेष्टा में प्रवृत्ति करनेरूप, उनमें पहली-परीषहसहन-
पूर्वक कायोत्सर्गादिसे शरीर को निश्चल करना, (२) दूसरी-गुरु की
आज्ञा को प्राप्तकर शरीर और सस्तारक का प्रतिलेखना और प्रमा-
र्जना आदि समयोचित क्रियाओं को करते हुए शयन और आसन
आदि करना । तात्पर्य यह है कि अपनी स्वतन्त्र चेष्टा का त्याग कर
के गुरु की आज्ञा से सोना बैठना लेना देना आदि सब क्रियाएँ करें ।

“उपसर्गप्रसङ्गेऽपि, कायोत्सर्गजुपो मुनेः ।

स्थिरीभावः शरीरस्य, कायगुप्तिर्निगद्यते ॥ १ ॥

शयनाऽऽसननिक्षेपाऽऽदानसंक्रमणेषु च ।

स्थानेषु चेष्टानियमः, कायगुप्तिस्तु साऽपरा ॥ २ ॥

कायोत्सर्ग में रहते हुए मुनि उपसर्ग आने पर शरीर को
स्थिर भाव से (अचल) रखे यह पहली कायगुप्ति है ॥ १ ॥ शयना-

परीषहसहनपूर्वक कायोत्सर्गादिशी शरीरने निश्चल कर-
प्राप्त करीने शरीर तथा सस्तारकनी प्रतिलेखना आने प्रमार्जना आदि समयोचित
क्रियाओं करता शयन तथा आसन आदि कर-
चेष्टाने त्याग करीने गुरुनी आज्ञाशी सुबु भेसबु देबु देबु आदि सधणी क्रियाओं करवी

“उपसर्गप्रसङ्गेऽपि कायोत्सर्गजुपो मुनेः ।

स्थिरीभावः शरीरस्य, कायगुप्तिर्निगद्यते ॥ १ ॥

शयनाऽऽसननिक्षेपाऽऽदानसंक्रमणेषु च ।

स्थानेषु चेष्टानियमः, कायगुप्तिस्तु साऽपरा” ॥ २ ॥

कायोत्सर्गभा रहेता मुनि उपसर्ग आवता शरीरने स्थिर भावशी अचल राधे,
आ पहली कायगुप्ति छे (१) शयनासन आदि राधती वधते, अहणु करवा वधते,

गलसणा मयमा, २ आत्मानुशामिनी परलोकसाधिनी चर्मप्याननुशामिनी मय-
स्वतापरिणामरूपा द्वितीया, ३ कुशलाऽकुशलमनोवृत्तिनिराधेन विराम्यस्तयोग-
सम्पादिताऽनस्थाविशेषजन्याऽऽत्मस्वरूपरमणता तृतीया । तदुक्त-

“ विमुक्तकल्पनाजालं, समत्वे सुप्रतिष्ठितम् ।

आत्माराम मनस्तज्जैर्मनोगुप्तिरुदाहृता ” ॥ १ ॥ इति,

१० वाग्युत्तानां=निरुद्धवाच्यमराणां वचनगुप्तिमतामिदं, ११ काय-
गुत्तानां=शरीरस्य गमनाऽऽगमन-प्रचलन-स्पन्दनादिक्रियाणां गापन कायगुप्ति-
स्तद्वताम्, सा च गुप्तिद्विधा, यथा-१ चेष्टानिवृत्तिरूपा, २ घेयाऽऽगम चेष्टा-

मनोगुप्ति । (२) शास्त्र का अनुसरण करने वाली और परलोक का साधन
करने वाली मध्यस्थता के परिणामस्वरूप दूसरी मनोगुप्ति । (३) कुशल
और अकुशल मन के निरोध से चिरकाल मनोयोग के अभ्यास
से प्राप्त की हुई अवस्थाविशेष से उत्पन्न होने वाले आत्मस्वरूप में
रमणरूप तिसरी मनोगुप्ति । कहा है:-

“ विमुक्तकल्पनाजालं, समत्वे सुप्रतिष्ठितम् ।

आत्माराम मनस्तज्जैर्मनोगुप्तिरुदाहृता ” ॥ १ ॥ इति,

“ कल्पना से सदा मुक्त समताशाली सर्वदा ।

आत्मा में ही मन रहै मनगुप्ति है तदा ” ॥ १ ॥

(१०) वाग्युत्तानाम्-वचनगुप्ति वाले । (११) कायगुत्तानाम्-
कायोत्सर्ग आदि से शारीरिक क्रियाओं के गोपन करने वाले, इस
गुप्ति के दो भेद हैं-(१) चेष्टानिवृत्तिरूप और (२) आगम के अनु-

(२) शास्त्र का अनुसरण करनेवाली और परलोक को साधन करनेवाली मध्यस्थता
परिणामस्वरूप थील मनोगुप्ति, (३) कुशल और अकुशल मन का निरोध की शक्ति
मनोयोग का अभ्यास की प्राप्त की अवस्थाविशेष से उत्पन्न होनेवाला आत्मस्वरूप
रमणरूप तील मनोगुप्ति कहे हैं -

“ विमुक्तकल्पनाजालं, समत्वे सुप्रतिष्ठितम् ।

आत्माराम मनस्तज्जैर्मनोगुप्तिरुदाहृता ॥ १ ॥” इति

कल्पना की सदा मुक्त समताशाली सर्वदा ।

आत्मा में ही मन रहै मनोगुप्ति है तदा ॥

(१०) वाग्युत्तानाम्-वचनगुप्तिवाला (११) कायगुत्तानाम्-कायाने उत्सर्ग
आदि की शारीरिक क्रियाओं को गोपन करनेवाला आ गुप्तिना के दो भेद हैं-(१) चेष्टा
निवृत्तिरूप और (२) आगमप्रभावे निवर्जित के द्वारा अगुप्ति करनेवाला, दोनों फल

नियमनलक्षणा च, तत्र प्रथमा-कायोत्सर्गादिना परीपहसहनपूर्वककायनिश्चलता-
करणरूपा, २ द्वितीया-गुरुमापृच्छ्य शरीरसंस्तारकप्रतिलेखनप्रमार्जनादिसमयो-
चितक्रियासमूहसम्पादनपूर्वकं शयनाऽऽसनादि विधेयम्, ततो गुरुनिदेशेन शय-
नाऽऽसननिक्षेपादानादिषु स्वतन्त्रचेष्टान्यागेन नियतकायचेष्टारूपा, उक्तञ्च-

“उपसर्गप्रसङ्गेऽपि, कायोत्सर्गजुपो मुनेः ।

स्थिरीभावः शरीरस्य, कायगुप्तिर्निगद्यते ॥ १ ॥

शयनाऽऽसननिक्षेपाऽऽदानसंक्रमणेषु च ।

स्थानेषु चेष्टानियमः, कायगुप्तिस्तु साऽपरा” ॥२॥ इति,

सार नियमित चेष्टा में प्रवृत्ति करनेरूप, उनमें पहली-परीपहसहन-
पूर्वक कायोत्सर्गादिसे शरीर को निश्चल करना, (२) दूसरी-गुरु की
आज्ञा को प्राप्तकर शरीर और संस्तारक का प्रतिलेखना और प्रमा-
र्जना आदि समयोचित क्रियाओं को करते हुए शयन और आसन
आदि करना । तात्पर्य यह है कि अपनी स्वतन्त्र चेष्टा का त्याग कर
के गुरु की आज्ञा से सोना बैठना लेना देना आदि सब क्रियाएँ करें ।

“उपसर्गप्रसङ्गेऽपि, कायोत्सर्गजुपो मुनेः ।

स्थिरीभावः शरीरस्य, कायगुप्तिर्निगद्यते ॥ १ ॥

शयनाऽऽसननिक्षेपाऽऽदानसंक्रमणेषु च ।

स्थानेषु चेष्टानियमः, कायगुप्तिस्तु साऽपरा ॥ २ ॥

कायोत्सर्ग में रहते हुए मुनि उपसर्ग आने पर शरीर को
स्थिर भाव से (अचल) रखे यह पहली कायगुप्ति है ॥ १ ॥ शयना-

परीपहसहनपूर्वक कायोत्सर्गादिना शरीरने निश्चल कर (२) भीष्म-शुरुनी आज्ञा
प्राप्त करीने शरीर तथा संस्तारकनी प्रतिलेखना अने प्रमार्जना आदि समयोचित
क्रियाओं करता शयन तथा आसन आदि कर (३) तात्पर्य जो छे छे डे-पोतानी स्वतन्त्र
चेष्टानो त्याग करीने शुरुनी आज्ञाथी सुषु मेसुषु वेसु डेसु आदि सधणी क्रियाओं करवी

“उपसर्गप्रसङ्गेऽपि कायोत्सर्गजुपो मुनेः ।

स्थिरीभावः शरीरस्य, कायगुप्तिर्निगद्यते ॥ १ ॥

शयनाऽऽसननिक्षेपाऽऽदानसंक्रमणेषु च ।

स्थानेषु चेष्टानियमः, कायगुप्तिस्तु साऽपरा” ॥ २ ॥

कायोत्सर्गभा नहेता मुनि उपसर्ग आवता शरीरने स्थिर भावधी अचल राजे,
आ पहली कायगुप्ति छे (१) शयनासन आदि राभती बभते, थडसु करवा वभते,

१२ गुप्तेन्द्रियाणां-गुप्तानि=स्वस्त्रनिपयास्त्रिष्वानि इन्द्रियाणि येषां ते
 गुप्तेन्द्रियास्तेषाम्, षष्ठीकृतेन्द्रियाणामित्यर्थः, १३ गुप्तब्रह्मचारिणां गुप्तो=रक्षितो
 ब्रह्मण कुशलानुष्ठानस्य चारः=चरणं यावज्जीवनं मैथुनविरमणलक्षणं स येषामस्तीति
 गुप्तब्रह्मचारिणस्तेषाम्, १४ आत्मार्थिनाम्-आत्मनोऽर्थः=प्रयोजनं मोक्षलक्षणं
 येषां ते आत्मार्थिनस्तथा, यद्वा-‘आययद्वीणं’ इति पाठे ‘आयतार्थिनाम्’
 इतिच्छाया, तत्र-आयत=श्रीर्धकास्त्राद्यभ्यसितस्त्वान्मांस, सोऽर्थः=प्रयोजनं येषां
 ते तयाकृतास्तेषाम् १५ आत्महितानाम्-आत्मनां=सर्वजीवानां हिताः=कल्याण-
 कारिणस्तेषां = पद्मजीवनिकायमतिपालकानाम्, १६ आत्मयोगिनाम्=आत्मनो
 योगा = मनोनाकायमभ्युपगमास्तं सन्ति येषां ते आत्मयोगिनस्तेषां स्ववर्गीकृत-
 वाह्मनःकाययोगवताम्, १७ आत्मपराक्रमाणाम्=आत्मबलशालिनाम्, १८ पा-
 त्रिकपोपप्रेषु-पक्षे पक्षयोर्वा भवाः पात्रिकास्तं च पोषधाः-पोष=पुष्टिं प्रकृमा-
 दर्मस्य दक्षते=कुर्वन्तीति पोषधाः-आष्टमी-चतुर्दशी-पूर्णिमा-त्यमावास्यादिपर-
 दिनानुष्ठेया उपवासादिप्रवृत्तिरेषास्तेषु, उक्तञ्च-

सन आदि को रखते समय, ग्रहण करते समय, स्थानान्तर करत
 समय तथा स्थान-बैठते उठते समय कायचेष्टा का नियमन रखना
 यह दूसरी कायगुप्ति है ॥ २ ॥ (१२) गुप्तेन्द्रियाणाम्-इन्द्रियो का
 निग्रह करने वाले । (१३) गुप्तब्रह्मचारिणाम्-गुप्त का अर्थ होता है
 रक्षित, पावज्जीवन ब्रह्मचर्य पालने वाले । (१४) आत्मार्थिनाम्-आत्मा-
 के मोक्षरूपी प्रयोजन वाले अथवा “आययद्वीण” आयतार्थिनाम्-
 मोक्षामिलायी । (१५) आत्महितानाम् पद्मजीवनिकाय क प्रतिपालक ।
 (१६) आत्मयोगिनाम्-आत्मयोगी अर्थात् मन, वचन और कायका
 वश करने वाले । (१७) आत्मपराक्रमाणाम्-आत्मबलवाले (१८) पात्रि-
 कपोपप्रेषु समाधिप्राप्तानाम्-पात्रिक अर्थात् प्रत्येक पक्षमें आने वाली

स्थानान्तर करवा जबतक उक्त स्थाने बैसता उठता काम स्थाना निवृत्त पालना, जे
 वीज अथवासि ३ (२)

(१२) गुप्तेन्द्रियाणाम्-इन्द्रियना निग्रह करवावाला (१३) गुप्तब्रह्मचारिणाम्-
 शुभनो अर्थ थाय ३ रक्षित वाचतुष्यत ब्रह्मचर्य पालवावाला (१४) आत्मार्थिनाम्
 आत्माना मोक्षरूपी प्रयोजनवाला अथवा ‘आययद्वीण’ आयतार्थिनाम्-मोक्षामिलायी
 (१५) आत्महितानाम्-पद्मजीवनिकायना प्रतिपालक (१६) आत्मयोगिनाम्- आत्मयोगी
 अर्थात् मन, वचन मन कामने वश करवावाला (१७) आत्मपराक्रमाणाम्-आत्म
 बलवाला (१८) पात्रिकपोपप्रेषु समाधिप्राप्तानाम्-पात्रिक अर्थात् प्रत्येक पक्षम

“सर्वेष्वपि तपोयोगः, प्रशस्तः कालपर्वसु ।

अष्टम्यां पञ्चदश्यां च, नियतः पोषधं वसेत्” ॥१॥

અવ ‘ચ’-શબ્દોડનુક્તપર્વસંગ્રાહકસ્તેન દ્વિતીયા - પશ્ચમી-ચતુર્દશીનાં વ્રહ્મણમ્, સમાધિપ્રાપ્તાનાં - સમાધિઃ = સમ્યક્મોક્ષમાર્ગાવસ્થાનાં, તં પ્રાપ્તાનામ્, ૧૯ ધ્યાયતાં=ધર્મધ્યાનાદિકં સમાચરતામ્ । ઇમાની = અનન્તરં વક્ષ્યમાણાનિ દશ=દશસંખ્યકાનિ ચિત્તસમાધિસ્થાનાનિ અસમુત્પન્નપૂર્વાણિ=કદાઽપ્યતીતકાલે ન સમુત્પન્નાનિ સમુત્પન્નન્તે=પ્રાદુર્ભવન્તિ । તથા-તત્=તાનિ દશસમાધિસ્થાનાનિ યથા=યેન પ્રકારેણ ભગવતા કથિતાનિ તથા કથ્યન્તે—॥મુ૦ ૩ ॥

અષ્ટમી, ચતુર્દશી, પૌર્ણમાસી અમાવાસ્યા આદિ પર્વ તિથિયોં મેં કિયે જાને વાલે ઉપવાસ આદિ વ્રત ધર્મ પુષ્ટિ કરને વાલે હોને સે પોષધ કહે જાતે હૈ । કહા હૈ કિ—

“સર્વેષ્વપિ તપોयोगઃ, પ્રશસ્તઃ કાલપર્વસુ ।

અષ્ટમ્યાં પૅચ્ચદશ્યાં ચ, નિયતઃ પોષધ વસેત્”

એસે તો સવ પર્વોં મેં તપ કરના પ્રશસ્ત હૈ કિન્તુ અષ્ટમી ઔર પૂર્ણિમા કો તો નિયમ સે પોષધ કરના ચાહિયે । યહાં ‘ચ’ શબ્દ સે અનુક્ત પર્વોં કા સંગ્રહ હોતા હૈ અતઃ દ્વિતીયા પશ્ચમી ચતુર્દશી ઔર અમાવસ્યા કો ઔ પોષધ-સ્વાધ્યાય ધ્યાન આદિ દ્વારા સમાધિ પ્રાપ્ત કરના ચાહિયે । (૧૯) ધ્યાયતામ્-ધર્મધ્યાન આદિ કરને વાલે । એસે શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ આદિકો દશ ચિત્તસમાધિસ્થાન પ્રાપ્ત હોતે હૈ ॥સૂ૦ ૩॥

આવવાવાળી અષ્ટમી ચતુર્દશી, પૌર્ણમાસી, અને આમાવાસ્યા આદિ પર્વ તિથિઓમા કરવામા આવતા ઉપવાસ આદિ વ્રત ધર્મની પુષ્ટિ કરવાવાળા હોવાથી પોષધ કહેવાય છે કહ્યું છે કે —

સર્વેષ્વપિ તપોयोगઃ પ્રશસ્તઃ કાલપર્વસુ ।

અષ્ટમ્યાં પૅચ્ચદશ્યાં ચ, નિયતઃ પોષધં વસેત્ ॥ ૧ ॥

એમ તો (સામાન્ય રીતે તો) યથા પર્વોમા તપ કરવુ પ્રશસ્ત છે, છતા પણ અષ્ટમી તથા પૂર્ણિમાએ તો નિયમથી પોષધ કરવુ નોંધએ અહીં ‘ચ’ શબ્દથી અનુક્ત પર્વોનો સંગ્રહ થાય છે એટલે બીજા પાચમ ચૌદશ અને અમાવાસ્યા દિવસે પણ પોષધ-સ્વાધ્યાય ધ્યાન આદિ દ્વારા સમાધિ પ્રાપ્ત કરવી નોંધએ (૧૯) ધ્યાયતામ્ ધર્મધ્યાન આદિ કરવાવાળા એવા શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ આદિને દશ ચિત્તસમાધિસ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે (નૂ ૩)

— १२ गुप्तेन्द्रियाणां-गुप्तानि=स्वस्वविषयाभिन्नानि इन्द्रियाणि येषां ते
 गुप्तेन्द्रियास्तेषाम्, वशीकृतेन्द्रियाणामित्यर्थः, १३ गुप्तब्रह्मचारिणां गुप्तो=रक्षितो
 ब्रह्मचरः कुशलानुष्ठानस्य चार =चरण यावज्जीवन मैथुनविरमणमक्षणं स ययामस्तीति
 गुप्तब्रह्मचारिणस्तेषाम्, १४ आत्मार्यिनाम्-आत्मनोऽर्थ =प्रयोजनं मोक्षसम्पत्ति-
 ययां ते आत्मार्यिणस्तेषां, यद्वा-‘आययद्गीणं’ इति पाठे ‘आयतार्थिनाम्’
 इतिच्छाया, तत्र-आयतः=दीर्घकालावस्थितिमत्त्वा मोक्षः, सोऽर्थः=प्रयोजनं ययां
 ते तयोक्तास्तेषाम् १५ आत्महितानाम्-आत्मनो=सर्वभूतानां हिताः=कल्याण-
 कारिणस्तेषां = पञ्चजीवनिकायप्रतिपालकानाम्, १६ आत्मयोगिनाम्=आत्मनो
 योगा = मनोवाक्यवसन्त्यास्ते सन्ति येषां ते आत्मयोगिणस्तेषां स्ववशीकृत-
 वाह्मन-काययोगवताम्, १७ आत्मपराक्रमाणां=आत्मवल्लभाभिरामां, १८ पा-
 तिकपोपपेषु-पक्षे पक्षयोश्च भवा पातिकास्तं च पोपषा-पोप=पूर्णि प्रकृता-
 उर्मस्य दपते=कुर्वन्तीति पोपषाः-आष्टमी-चतुर्विंशी-पूर्णिमा-स्वमावास्यादिर्क-
 दिनानुष्ठेया उपवासादिमहतिशेषास्तेषु, उक्तञ्च-

सन आदि को रखते समय, ग्रहण करते समय, स्थानान्तर करत
 समय तथा स्थान-बैठते उठते समय कायवेष्टा का नियमन रखना
 यह दूसरी कायगुप्ति है ॥ २ ॥ (१२) गुप्तेन्द्रियाणाम्-इन्द्रियो का
 निग्रह करने वाले । (१३) गुप्तब्रह्मचारिणाम्-गुप्त का अर्थ होता है
 रक्षित, यावज्जीवन ब्रह्मचर्य पालने वाले । (१४) आत्मार्यिनाम्-आत्मा
 के मोक्षरूपी प्रयोजन वाले अथवा “आययद्गीणं” आयतार्थिनाम्-
 मोक्षामिलायी । (१५) आत्महितानाम् पञ्चजीवनिकाय के प्रतिपालक ।
 (१६) आत्मयोगिनाम्-आत्मयोगी अर्थात् मन, वचन और कायका
 ब्रह्म करने वाले । (१७) आत्मपराक्रमाणां-आत्मवल्लभा (१८) पाति-
 कपोपपेषु समाधिप्राप्तानाम्-पाक्षिक अर्थात् प्रत्येक पक्षमें आन घाती

स्थानान्तर करवा पक्षते तथा स्थाने भेदता उठता काय वेष्टाना नियम आजना, जे
 गीत कायगुप्ति ७ (२)

(१२) गुप्तेन्द्रियाणाम्-इन्द्रियना निग्रह करवाणाम् (१३) गुप्तब्रह्मचारिणाम्-
 शुभनी अर्थ याव जे रक्षित कायज्जीवन ब्रह्मचर्य आजवाणाम् (१४) आत्मार्यिनाम्
 आत्माना मोक्षरूपी प्रयोजनवाणाम् अथवा ‘आययद्गीणं’ आयतार्थिनाम्-मोक्षामिलायी
 (१५) आत्महितानाम्-पञ्चजीवनिकायना प्रतिपालक (१६) आत्मयोगिनाम्- आत्मयोगी
 अर्थात् मन, वचन अन कायने ब्रह्म करवाणाम्, (१७) आत्मपराक्रमाणां-आत्म
 भगवाणाम् (१८) पातिकापोपपेषु समाधिप्राप्तानाम्-पाक्षिक अर्थात् प्रत्येक पक्षम

भावान् ज्ञातुम्, ८ केवलज्ञानं वा तस्याऽसमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत, केवलकल्पं लोकालोकं ज्ञातुम्, ९ केवलदर्शनं वा तस्याऽसमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत, केवलकल्पं लोकालोकं द्रष्टुम्, १० केवलमरणं वा तस्याऽसमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत, सर्वदुःखप्रहाणाय ॥ सू० ४ ॥

प्रथमसमाधिस्थाने धर्मचिन्ता-

टीका-‘धम्मचिन्ते’-इत्यादि । १ तस्य=अधिगतगणिसम्पदवृत्तस्य मुनेः सर्वे=सर्वज्ञप्रणीतं निःशेषं धर्म=धर्मपदार्थं जीवाजीवादिवस्वरूप ज्ञातुम्-अवबोद्धुम् असमुत्पन्नपूर्वा=अभूतपूर्वा प्रागननुभूतेत्यर्थः धर्मचिन्ता-धर्माः=जीवाजीवादिद्रव्याणामनुयोगोत्पादादिस्वभावास्तेषामनुचिन्तनम्, ‘इमे नित्या आहोस्विद-अनित्याः ? रूपिणोऽरूपिणो वा ?’ इत्यादिरूपं, ‘सर्वेषु धर्मेषु=निर्दोषत्वात् जिनधर्मः श्रेयस्करः’ इत्येतद्रूपं वा समुत्पद्येत=जायेत । २ द्वितीये-स्वप्नदर्शनम्-सुप्तजाग्रदवस्थायां स्वप्नो जायते, स्वप्नो हि दृष्टश्रुतादेः कस्यापि पदार्थस्या-

अब उन दश चित्तसमाधिस्थानों को सूत्रकार कहते हैं-
“ धम्मचिन्ता ” इत्यादि ।

प्रथम समाधिस्थान में धर्म चिन्ता-धर्म की विचारणा उत्पन्न होती है । जिन्होंने आठ प्रकार की गणिसम्पदा प्राप्त की है, ऐसे मुनियों को, सर्वज्ञप्रणीत संपूर्ण धर्म-जीव अजीव आदि के स्वरूप जानने के लिये प्रथम नहीं अनुभव किया हुआ जीव अजीव आदि द्रव्यों का अनुयोग और उत्पाद आदि स्वभाव वाले धर्मों का चिन्तन, “ ये नित्य हैं ? अथवा अनित्य हैं ? ये रूपी हैं अथवा अरूपी ? ” इत्यादि स्वरूपचिन्तन अथवा “ समस्त धर्म में जिनधर्म श्रेयस्कर है क्यों कि जिनधर्म निर्दोष है ” ऐसा चिन्तन उत्पन्न होता है २ द्वितीय समाधिस्थान में-स्वप्नदर्शन होता है, स्वप्न, सुप्त और जाग्रत

इसे ते दश चित्तसमाधि स्थानने सूत्रकार कहे छे-‘धम्मचिन्ता’ इत्यादि

प्रथम समाधिस्थानमा धर्मचिन्ता-धर्मनी विचारणा उत्पन्न थाय छे जेज्जेज्जे आठ प्रकारनी गणिपम्पदा प्राप्त करी छाय जेवा मुनिज्जेने, सर्वज्ञ-प्राणीत संपूर्ण धर्म-जिव-अजिव आदिनु स्वरूप जाणुवा भाटे प्रथम न अनुभवेल्ले जिव-अजिव आदि द्रव्येनो अनुयोग अने उत्पाद आदि स्वभाववाणा धर्मेनु चिन्तन-‘आ नित्य छे ? अथवा अनित्य छे ? आ रूपी छे ? अथवा अरूपी छे ?’ इत्यादि-स्वरूपचिन्तन अथवा ‘समस्त धर्ममा जिनधर्म श्रेयस्कर छे कसके जिनधर्म निर्दोष छे’ जेभ चिन्तन उत्पन्न थाय छे (२) णीमा समाधिस्थानमा स्वप्नदर्शन थाय छे स्वप्न-सुप्त

अथ दशचित्तमवाधिस्यानानि सूत्रकार आह-‘धम्मचिन्ता’ इत्यादि ।

मूलम्-१ धम्मचिन्ता वा से असमुप्पण्णपुब्बा समुप्पज्जेज्जा सव्व धम्म जाणित्तय, २ सुमिणदसणे वा से असमुप्पण्ण पुब्बे समुप्पज्जेज्जा अहातच्च सुमिण पासित्तय, ३ सण्णिजाइ सरणेण सण्णिणणणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जेज्जा-अप्पणो पोरणिणय जाइ सुमरित्तय, ४ देवदंसणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जेज्जा दिव्य देविदिंइ दिव्य देवजुइ दिव्य देवाणुभावं पासित्तय, ५ ओहिणणणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जेज्जा ओहिणा लोय जाणित्तय, ६ ओहिदसणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जेज्जा ओहिणा लोय पासित्तय, ७ मण-पज्जवणणणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जेज्जा अतो मणु न्सक्खित्तसु अट्ठुवाइज्जेसु दीवसमुहेसु सण्णीण पच्चिदियाण पज्जत्ताण मणोगय भावे जाणित्तय, ८ केवलणणणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जेज्जा केवलकप्प लोयालोय जाणित्तय, ९ केवलदसणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जेज्जा केवल कप्प लोयालोय पासित्तय, १० केवलमरणे वा से असमुप्पण्णपुब्बे समुप्पज्जेज्जा सव्वदुक्खप्पहाणाय ॥ सू० ४ ॥

छाया-धर्मचिन्ता वा तस्याऽसमुत्पन्नपूर्वा समुत्पद्येत, सर्वं धर्मं हातुम्, १ स्वप्नदर्शनं वा तस्याऽसमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत यायावत्प्य स्वप्नं द्रष्टुम्, २ संक्षिप्तातिस्मरणेन सन्निधानं वा तस्या समुत्पन्नपूर्वसमुत्पद्येत, आत्मनः पौराणिभी भाति स्मर्तुम्, ४ दशदर्शनं वा तस्य अममृत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां तेयधूर्तिं दिव्यं देवानुमाद्य द्रष्टुम्, ५ अवधिज्ञानं वा तस्याऽसमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत अवधिना पार्कं हातुम् अवधिदर्शनं वा तस्याऽसमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत, अवधि ना पार्कं द्रष्टुम्, ७ मनःपर्यवज्ञानं वा तस्याऽसमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत, मनो मनोपसर्पेत्पदवर्तीपट्टीपसमुद्रेषु सन्निधां पञ्चेन्द्रियाणां पयौस्रानां मनोगतान्

ભાવાન જ્ઞાતુમ્, ૮ કેવલજ્ઞાનં વા તસ્યાઽસમુત્પન્નપૂર્વં સમુત્પન્નેત, કેવલકલ્પં
લોકાલોકં જ્ઞાતુમ્, ૯ કેવલદર્શનં વા તસ્યાઽસમુત્પન્નપૂર્વં સમુત્પન્નેત, કેવલ-
કલ્પં લોકાલોકં દ્રષ્ટુમ્, ૧૦ કેવલમરણં વા તસ્યાઽસમુત્પન્નપૂર્વં સમુત્પન્નેત,
સર્વદુઃસ્વપ્રહાણાય ॥ મુ. ૪ ॥

પ્રથમસમાધિસ્થાને ધર્મચિન્તા-

ટીકા - 'ધર્મચિન્તે' - ઇત્યાદિ । ૧ તસ્ય = અધિગતગણિમસ્પદષ્ટકસ્ય મુનેઃ
સર્વ = સર્વજ્ઞપ્રણીતં નિઃશેષં ધર્મ = ધર્મપદાર્થં જીવાજીવાદિવસ્વરૂપં જ્ઞાતુમ્ - અવબોધુમ્
અસમુત્પન્નપૂર્વા = અભૂતપૂર્વા પ્રાગનનુભૂતેત્યર્થઃ ધર્મચિન્તા - ધર્માઃ = જીવાજીવાદિ-
દ્રવ્યાણામનુયોગોત્પાદાદિસ્વભાવાસ્તેપામનુચિન્તનમ્, 'ઇમે નિત્યા આદૌસ્વિદ્-
અનિત્યાઃ ? રૂપિણોઽરૂપિણો વા ?' ઇત્યાદિરૂપં, 'સર્વેષુ ધર્મેષુ = નિર્દોષત્વાત્ જિન-
ધર્મઃ શ્રેયસ્કરઃ' ઇત્યેતદ્રૂપં વા સમુત્પન્નેત = જાયેત । ૨ દ્વિતીયે - સ્વપ્નદર્શનમ્ -
સુપ્તજાગ્રદવસ્થાયાં સ્વપ્નો જાયતે, સ્વપ્નો હિ દૃષ્ટશ્રુતાદેઃ કસ્યાપિ પદાર્થસ્યા-

અવ ડન દશ ચિત્તસમાધિસ્થાનોં કો સૂત્રકાર કહતે હૈ-
“ ધર્મચિન્તા ” ઇત્યાદિ ।

પ્રથમ સમાધિસ્થાન મેં ધર્મ ચિન્તા-ધર્મ કી વિચારણા ઉત્પન્ન
હોતી હૈ । જિન્હોને આઠ પ્રકાર કી ગણિસમ્પદા પ્રાપ્ત કી હૈ, એસે
મુનિયોં કો, સર્વજ્ઞપ્રણીત સમ્પૂર્ણ ધર્મ-જીવ અજીવ આદિ કે સ્વરૂપ
જાનને કે લિયે પ્રથમ નહીં અનુભવ કિયા હુવા જીવ અજીવ આદિ
દ્રવ્યોં કા અનુયોગ ઔર ઉત્પાદ આદિ સ્વભાવ વાલે ધર્મોં કા ચિન્તન,
“ યે નિત્ય હૈં ? અથવા અનિત્ય હૈં ? યે રૂપી હૈં અથવા અરૂપી ? ”
ઇત્યાદિ સ્વરૂપચિન્તન અથવા “ સમસ્ત ધર્મ મેં જિનધર્મ શ્રેયસ્કર હૈ
ક્યોં કિ જિનધર્મ નિર્દોષ હૈ ” એસા ચિન્તન ઉત્પન્ન હોતા હૈ ૨
દ્વિતીય સમાધિસ્થાન મેં-સ્વપ્નદર્શન હોતા હૈ, સ્વપ્ન, સુપ્ત ઔર જાગ્રત

હવે તે દશ ચિત્તસમાધિ સ્થાનને સૂત્રકાર કહે છે-‘ધર્મચિન્તા’ ઇત્યાદિ

પ્રથમ સમાધિસ્થાનમા ધર્મચિન્તા-ધર્મની વિચારણા ઉત્પન્ન થાય છે જેઓએ
આઠ પ્રકારની ગણિસમ્પદા પ્રાપ્ત કરી હોય એવા મુનિઓને, સર્વજ્ઞ-પ્રણીત સમ્પૂર્ણ
ધર્મ-જીવ-અજીવ આદિનું સ્વરૂપ જાણવા માટે પ્રથમ ન અનુભવેલો જીવ-અજીવ
આદિ દ્રવ્યોનો અનુયોગ અને ઉત્પાદ આદિ સ્વભાવવાળા ધર્મોનું ચિન્તન-‘આ નિત્ય
છે ? અથવા અનિત્ય છે ? આ રૂપી છે ? અથવા અરૂપી છે ?’ ઇત્યાદિ-સ્વરૂપચિન્તન
અથવા ‘સમસ્ત ધર્મમા જિનધર્મ શ્રેયસ્કર છે કંમકે જિનધર્મ નિર્દોષ છે’ એમ
ચિન્તન ઉત્પન્ન થાય છે (૨) બીજા સમાધિસ્થાનમા સ્વપ્નદર્શન થાય છે સ્વપ્ન-સુપ્ત

નુમનમ્, ત યાયાતપ્ય=વાસ્તવિક પ્રવૃત્તિ=વિલોકિતમ્, અનુમપિતુમિત્યર્થઃ અસ-
મૃતપદ્યપૂર્વ=કદાઽપ્યતીતકાલે ન સજ્જાતમ્-અનુપૂત સ્વપ્નદર્શન સમુત્પન્નત ।
૩ તૃતીયે-સ્વપ્નીયાં=નિર્મા, પૌરાણિકીં=પૂર્વકામમત્તાં, જાતિ=અનન મવમિત્યર્થઃ
સ્મર્તુ=સ્મૃતિપય નેતુ સજ્જિજાતિસ્મરણેન-સજ્જાન સજ્જા=મૃતર્ક્તમાનમવિષ્યત્સ્વમાય
પર્યાલોચન, દેવગુરુધર્મપરિજ્ઞાનં યા, સાઽપ્યાઽસ્તીતિ સજ્જી=વિશિષ્ટસ્મરણાદિસ્વ
મનોવિજ્ઞાનમત્યક્ષઃ પચ્ચેન્દ્રિય પ્રાણી, તસ્ય જાતિ.=મૃતસ્તસ્યાઃ સ્મરણેન=સ્વ
સજ્જિમવસ્વૃત્યા અસમૃતપદ્યપૂર્વ સજ્જિજ્ઞાનં=સજ્જિનઃ પૂર્વોક્તજ્ઞાનસ્ય મનોસંધિમતો
યજ્ઞાનમ્=અનેકજન્માનુપૂતનાનાપદાર્થવિષયકમવધોચન, તદ્ / સમુત્પન્નેત । ॥ ૪
તુર્યે-સસ્ય દિવ્યાં - વિચિમત્તાં પ્રધાનાં દેવદિ = દેવાનાં વિમાનરત્નાવિભિભૂતિ,
દિવ્યામ્=ઉચ્ચમાં દેવદ્યુતિ=દેવસમ્બન્ધિચરીરાઽઽમરણાદિમકાશં, દિવ્યં=મૃદુ દેવ-

અવસ્થા મેં હોતા હૈ । સ્યમ્ન કા અર્થ હોતા હૈ કિ દેલે છુપ ઓર સુને
છુપ કોઈ પદાર્થ કા અનુમવ કરના, ડસકા વાસ્તવિક અનુમવ
કરને કે લિપ્ત અમૃતપૂર્વ-કમી મી મૃતકાલ મેં ન હુઆ પેસા સ્યમ્ન
વર્ણન ઉત્પન્ન હોતા હૈ । ૩ તૃતીય સમાધિસ્થાન મેં-અમૃતપૂર્વ જાતિ
સ્મરણ જ્ઞાન હોતા હૈ । અપને પૂર્વ-મય કા સ્મરણ કરના જાતિસ્મરણ
હૈ । ડસસે પ્રાણી અપને પૂર્વ કે સજ્જિપચ્ચેન્દ્રિય મય જો ધારાપ્રવાહ
કે સ્વ સે અર્થાત્ અન્તરરહિત કિયે હૈ ડન ઉત્કૃષ્ટ (૧૦૦) નૌસૌ
મયો તદ્ કા સ્મરણ કરતા હૈ । જો મૃત મવિષ્ય વર્તમાન કા વિચાર
કર સકે તથા દેવ ગુરુ ધર્મ કા પહ્ચાન સકે યદ્, અર્થાત્ વિશિષ્ટ
સ્મૃતિરૂપમનાવિજ્ઞાનસમ્પક્ષ પચ્ચેન્દ્રિય પ્રાણી સજ્જિ જહસાતા હૈ । (૪)
ચોથે સમાધિસ્થાન મેં દ્વવર્ણન હોતા હૈ । દેવોં કી વિમાન રત્ન આદિ

તેમજ અમૃત અવસ્થામા યાય છે સ્વપ્નનો અર્થ યાય ॥ ૩ કે બેબેલા અને સાંભળેલા
કેાઈ પણ પદ્યાર્થનો અનુભવ કરવો તેના વાસ્તવિક અનુભવ કરવા માટે અમૃતપૂર્વ-
જ્ઞાનને કહી પણ ન થયેલા બોવા સ્વપ્નદર્શન ઉત્પન્ન થાય છે (૩) ત્રીજા સમાધિ
સ્થાનમા અમૃતપૂર્વ વ્યાતિસ્મરણ જ્ઞાન થાય છે. પોતાના પૂર્વભવનું સ્મરણ કરવું તે
વ્યાતિસ્મરણ છે તેનાથી પ્રાણી પોતાના પૂર્વના સજીવચેન્દ્રિય અવ કે તે ધારાપ્રવાહરૂપે
અર્થાત્ અન્તરરહિત ક્યાં છે તે ઉત્કૃષ્ટ [૬૦૦] નવસેા નવ મુખીનું સ્મરણ કરે છે જે
મૃત અવિષ્ય વર્તમાનના વિચાર કરી શકે તથા દેવ ગુરુ ધર્મને બાજી શકે તે અર્થાત્
વિશિષ્ટસ્મૃતિરૂપ મનોવિજ્ઞાનસમ્પક્ષ ન પચ્ચેન્દ્રિયપ્રાણી સજીવ કહેવાય છે. (૪) ચોથા
સમાધિસ્થાનમા દેવદર્શન થાય છે દેવોની વિમાન રત્ન આદિ દિવ્ય પિંદિ તથા દેવના

નુભાવં=દેવસમ્યન્નિચિમ્મં ચત્તાનુશાયનાદિકં દ્રષ્ટું દેવદર્શનં=દેવસાક્ષાત્કારો
નાડનમુત્પન્નપૂર્વં સમુત્પન્નેત । ૫ પન્નમે-તસ્ય અવધિના-અવ=અધોવિસ્તૃતરૂપિ-
વસ્તુ ‘एतावत् क्षेत्रं पश्यन् एतावन्ति द्रव्याण्येतावन्तं कालं पश्यती’ ત્યાદિ-
પરસ્પરનિયમિતક્ષેત્રાદિલક્ષણયા મર્યાદયા ધીયતે=પર્ગિન્નિચ્છયતેડનેનેત્યવધિજ્ઞાન-
વિશેષઃ, સ ચ મર્યાદોપલક્ષિતસ્તેન લોક=મુવનં જ્ઞાતુમ્ અસમુત્પન્નપૂર્વમ્ અવાધ-
જ્ઞાનમ્=ઇન્દ્રિયમનોનિરપેક્ષમાત્મનો રૂપિદ્રવ્યમાક્ષાન્કારકારણં જ્ઞાનમ્, ઉક્તશ્ચ-

“द्रव्याणि मूर्तिमन्त्येव, विषयो यस्य सर्वतः ।

नैयत्यरहितं ज्ञानं, तत् स्यादवधिलक्षणम्” ॥ ૧ ॥ इति ।

एतादृशमवधिज्ञानं समुत्पન્नेत=પ્રાદુર્ભવેત્ ।

દિવ્ય ક્રદ્ધિ ઔર દેવો કે શરીર આમરણ આદિ કી દિવ્ય કાન્તિ,
તથા દેવ સમ્યન્ધી દિવ્ય વૈભવ-શાસન કા પ્રભુત્વ આદિ દેશ્વને કે
લિગ પૂર્વ મેં નહીં અનુભવ કિયા હુઆ એસા દેવ કા સાક્ષાત્કાર
હોતા હૈ । (૫) પાંચવે સમાધિસ્થાન મેં અવધિજ્ઞાન હોતા હૈ । જો
અધોદિશા કી વસ્તુઓં કો વિસ્તાર સે જાનતા હૈ વહ અવધિજ્ઞાન
હૈ । અથવા અવધિ કા અર્થ હૈ મર્યાદા અર્થાત્ જો દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ
ભાવ સી મર્યાદા કો લેકર મન ઔર ઇન્દ્રિયોં કી અપેક્ષા નહીં રમ્વતા
હુઆ કેવલ રૂપી દ્રવ્યોં કો હી જાનતા હૈ વહ અવધિજ્ઞાન હૈ । કહા બી હૈ-

“द्रव्याणि मूर्तिमन्त्येव, विषयो यस्य सर्वतः ।

नैयत्यरहितं ज्ञानं, तत्स्यादवधिलक्षणम्” ॥ ૧ ॥ इति ।

જિસકા વિષય સર્વ રૂપી દ્રવ્ય હૈ । ઔર નિયતિરહિત અર્થાત્
અધોદિશા મેં વિસ્તાર સે જાનને ચાલા હૈ ડસકો અવધિજ્ઞાન કહતે હૈ ॥

શરીર આમરણ આદિની દિવ્ય કાન્તિ તથા દેવસમ્યન્ધી દિવ્ય વૈભવ-શાસનનું પ્રભુત્વ
આદિ જોવાને માટે પૂર્વમા અનુભવ ન થયો હોય એવા દેવનો સાક્ષાત્કાર થાય છે.
(૫) પાંચમા સમાધિસ્થાનમા અવધિજ્ઞાન થાય છે જે અધોદિશાની વસ્તુઓના વિસ્તા-
રથી બાહ્ય છે તે અવધિજ્ઞાન છે અથવા અવધિજ્ઞાનનો અર્થ છે મર્યાદાથી જ્ઞાન અર્થાત્
જે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવની મર્યાદાને લઇને મન અને ઇન્દ્રિયોની અપેક્ષા ન રાખતા
કેવલ રૂપી દ્રવ્યને જ બાહ્ય છે તે અવધિજ્ઞાન છે કહ્યું પણ છે કે-

द्रव्याणि मूर्तिमन्त्येव, विषयो यस्य सर्वतः ।

नैयत्यरहितं ज्ञानं, तत्स्यादवधिलक्षणम् ॥ ૧ ॥ छति ॥

જેનો વિષય સર્વ રૂપી દ્રવ્ય છે અને નિયતિગ્રહિત અર્થાત્ અધોદિશામા વિસ્તા-
રથી બાહ્યવાળા છે તેને અવધિજ્ઞાન કહે છે (૬) છઠ્ઠા સમાધિસ્થાનમા અવધિદર્શન

६ पठे-तस्य अवधिना सोकं द्रष्टुम्=असमुत्पन्नपूर्वम्=अवधिदर्शनम्-अवधिरेव-अवधिना वा दर्शनमवधिदर्शनम्, अत्राऽऽद्ये विग्रहे अवधीयतेऽनेनेत्यवधिरित्यर्थोऽवधिश्च, द्वितीयऽवधिश्चाऽवधिदर्शनावरणीयस्योपशमार्थस्तनमवधिदर्शनावरणीयस्य स्योपशमेन जायमानो रूपित्तमान्यग्रहणस्वभावो दर्शनविशेषः, समुत्पद्येत । ७ सातमे-तस्य मनुष्यक्षेत्रेषु-मनुष्यस्य=मानस्य क्षेत्रेषु=सोकेषु अन्तः=मध्य=अर्धतृतीयद्वीपसमुद्रेषु=अर्धतृतीयषु द्वीपसमुद्रेषु=अर्धद्वीपघातकीलम्बपुष्करार्द्धेषु सन्निना=मनोऽलम्बिमताम् एवमिदानीं पञ्चन्त्रिंशत्पार्श्वानामनुष्णादीना पयोसकानां=पयोसिपट्टकसम्यक्मानां मनोगतान्=इदयस्थितान् भावान् परिणामस्वरूपान् घटपटादिपदार्थान् वा ज्ञातुम् असमुत्पन्नपूर्व मन पर्यवज्ञानपरि=सर्वतोचनमनम्-अवः=अवगमः, मनसः पर्यवा मनःपर्यव, मनःस्रग्दाऽत्र

(६) छठे समाधिस्थान में अवधिदर्शन होता है, अवधिदर्शनका अर्थ दो प्रकार का है । “अवधिरेव दर्शनम्, अवधिना दर्शनम् वा” अवधिरूपी दर्शन अथवा अवधि से दर्शन । यहाँ प्रथम विग्रह में जिससे अवधान-सामान्यरूप से निर्णय होता है और द्वितीय विग्रह में अवधि शब्द का अर्थ अवधिदर्शनावरणीय कर्म का क्षयोपशम होता है, अतः अवधिदर्शनावरणीय कर्म का क्षयोपशम से उत्पन्न होता हुआ रूपी द्रव्य को सामान्य रीति से ग्रहण करने का स्वभाव वाला दर्शन उत्पन्न होता है । (७) सातवें समाधिस्थान में मन पर्यवज्ञान होता है । अर्थात् द्वीपरूप मनुष्य क्षेत्र में अर्थात् जम्बूद्वीप घातकीलम्बपुष्करार्द्ध में रहने वाले मनोऽलम्बि वाले पञ्चन्त्रिंशत् मनुष्य आदि के मनमें रहे हुए भावों को, अथवा घट पट आदि पदार्थों को जानने के लिए पूर्व में नहीं उत्पन्न हुआ ऐसा मनःपर्यवज्ञान-मन में रहे हुए समस्त पदार्थ विषयक ज्ञान, जोकि विशिष्टरूप से होता है,

यावत् अवधिदर्शन-नो अर्थ द्वि प्रकारो छ अवधिरेव दर्शनम्, अवधिना दर्शनम् वा” अवधिरूपी दर्शन अथवा अवधिनी दर्शन अर्थात् प्रथम विग्रहमा अवधि-दर्शनो अर्थ अवधि-दर्शनावरणीय कर्मना क्षयोपशमानी उत्पन्न यत्वा द्वीप-द्रव्येन सामान्य रीति अवश्य कर्तव्या स्वभाववाणां दर्शन उत्पन्न यावत् (७) सातमा समाधि-स्थानमा मनःपर्यवज्ञान यावत् अवधिद्वीपेषु मनुष्यक्षेत्रमा अर्थात् जम्बूद्वीप घातकीलम्बपुष्करार्द्धमा रहितवाणां मनोऽलम्बिवाणां पञ्चन्त्रिंशत् मनुष्य आदिना मनमा रहितवापने अथवा घट पट आदि पदार्थाने अनुभवाभाटे पूर्वमा उत्पन्न न भवुं कोय जेतुं मनःपर्यवज्ञान-मनमा रहितो अवस्तवस्तुविषयानु ज्ञान के के विशिष्टरूपी यावत्

મનોગતવસ્તુપરસ્તેન મનોગતવસ્તુવિષયકજ્ઞાનમિતિ તદર્થઃ, મનઃપર્યવશ્ચ તજ્ઞાનં મનઃપર્યવજ્ઞાનં=મનોગતપદાર્થવિષયક જ્ઞાનં વિશિષ્ટં, તસ્ય સામાન્યજ્ઞાનેન સહ 'સામાન્યવિશેષયોરભેદ એવ સંસર્ગઃ' ઇતિ નિયમાદભેદસમ્બન્ધેનાન્વયસ્તથા ચાય-મર્થઃ પર્યવસિત-મનોગતપદાર્થવિષયકબોધરૂપં જ્ઞાનં યથા-નીલઘટોઽપિ ઘટ એવ ।

યદ્વા-મનઃશબ્દસ્ય મનોવર્તિપદાર્થે 'મશ્ચાઃ ક્રોશન્તી'-ત્યાદિવલ્લક્ષણયા મનઃ=મનોવર્તિપદાર્થમ્-અવતિ=અવગાહતે વિષયીકરોતીતિ મનઃપર્યવં'પચાદિત્વાદ્ચ' તત્ત્વ જ્ઞાનં મનઃપર્યવજ્ઞાનં=સમયક્ષેત્રસ્થસંજ્ઞિમનોગતપદાર્થાવગાહિ જ્ઞાનમિતિ તદર્થઃ ।

યદ્વા-મનસઃ = ભવાત્મકસ્ય પર્યવઃ = સમ્યગ્વબોધઃ મનઃપર્યવજ્ઞાનં, સમુત્પન્નત=જાયેત । ૮ અષ્ટમે તસ્ય કેવલકલ્પં-કેવલઃ પરિપૂર્ણો યઃ કલ્પત

ઉસકા સામાન્ય જ્ઞાન કે સાથ અભેદ રહતા હૈ । અર્થાત્ હસ જ્ઞાન મૈ વસ્તુ કા નિર્ણય વિશેષરૂપ સે હી હોતા હૈ સામાન્યરૂપ સે નહીં । અતઃ યહ તાત્પર્યાર્થ નિઃકલતા હૈ કિ-મન મૈ રહેં હુવે પદાર્થ કો વિષય કરને વાલા બોધરૂપ જ્ઞાન, જૈસે નીલ ઘટ ભી ઘટ હી હૈ ।

અથવા 'મન' શબ્દ કા અર્થ લક્ષણા સે 'મન મૈ રહે હુએ પદાર્થ' અર્થ હોતા હૈ । મનઃ=મનોવર્તી પદાર્થ કો અવતિ=વિષય કરતા હૈ વહ 'મનઃપર્યવ' હૈ એસે જ્ઞાન કો મનઃપર્યવજ્ઞાન કહતે હૈં । અર્થાત્ મનુષ્યક્ષેત્ર મૈ રહને વાલે સંજ્ઞિ પશ્ચેન્દ્રિય કે મનોગત પદાર્થો કા વિષય કરને વાલા જ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન હૈ ।

અથવા-'મનપર્યવ' શબ્દ કા અર્થ મન કા સમ્યગ્ જ્ઞાન, એસા હોતા હૈ । મનવિષયક સમ્યક્ બોધરૂપ જ્ઞાન મનઃપર્યવજ્ઞાન કહલાતા હૈ, વહ ઉત્પન્ન હોતા હૈ । (૮) આઠવે સમાધિસ્થાન મૈ કેવલજ્ઞાન

તેનો સામાન્ય જ્ઞાનની સાથે અલેદ રહે છે અર્થાત્ આ જ્ઞાનમા વસ્તુનો નિર્બુધ્ય વિશેષ-રૂપથીજ થાય છે સામાન્યરૂપથી નહિ તેથી એ તાત્પર્ય નિકળે છે કે-મનમા રહેલા પદાર્થને વિષય કરવાવાળું બોધરૂપ જ્ઞાન, જેમકે-નીલઘટ પણ ઘટજ છે

અથવા-'મનઃ' શબ્દનો અર્થ લક્ષણથી 'મનમા રહેલો પદાર્થ' એવો અર્થ થાય છે. મન=મનોવર્તી પદાર્થને અવતિ=વિષય કરે છે તે મન પર્યવ છે એવા જ્ઞાનને મન પર્યવજ્ઞાન કહેવાય છે અર્થાત્ મનુષ્યક્ષેત્રમા રહેવાવાળા સંજ્ઞિપશ્ચેન્દ્રિયના મનોગત પદાર્થોના વિષય કરવાવાળું જ્ઞાન મન પર્યવજ્ઞાન છે

અથવા-'મનઃપર્યવ' શબ્દનો અર્થ મનનું સમ્યગ્ જ્ઞાન એવો થાય છે મન વિષયના સમ્યક્ બોધરૂપ જ્ઞાન મન પર્યવજ્ઞાન કહેવાય છે, તે ઉત્પન્ન થાય છે (૮)

इति कल्पः परिपूर्णः कल्पमानस्तम्, लोकालोक-लोकयते=दृश्यते केवलज्ञान-
मास्थतेति लोकः, स च चतुर्दशरज्ज्वात्मको घर्माधर्मास्तिकायादिद्रव्याभारभूतो
वैशाखस्यानकटिन्यस्तद्वस्तुपरिमितपुरुषोपसहितभावाश्रयविशेषः, तद्विपरीतोऽमो
कमानयोः समाहारस्तथा तत् ज्ञातुम् = अतुमवितुम् असम्यक्तत्वात्पूर्व = गतकावे
कदापि नोत्पन्नं प्रथममेव जातमित्यर्थः, केवलज्ञान-केवलम्=इन्द्रियादिसाहाय्य-
नपेक्षितत्वेनाऽसहाय्य सकलज्ञेयज्ञायिसकलावरणमभिनाशानन्तरमादुर्भूतमनन्यतु
ल्यं, तच्च ज्ञान केवलज्ञानं सम्यक्तुल्यम् । ९ नवमं-तस्य केवलकल्प लोकालोक
द्रष्टुम् असम्यक्तत्वात्पूर्व केवलदर्शन-केवल = सम्पूर्णवस्तुतत्त्वग्राहक सामान्यज्ञान

होता है, इसमें केवलकल्प-संपूर्ण लोकालोक को जानने वाला तथा
पहले कमी उत्पन्न नहीं हुआ ऐसा केवलज्ञान उत्पन्न होता है।
लोकालोक का अर्थ होता है-केवलज्ञान से जो देखा जाता है वह
लोक कहा जाता है। वह चौदह रज्जुस्वरूप घर्मास्तिकाय आदि द्रव्यों
का आधार कमर पर हाथ रमकर नाचते हुए नट के आकार वाले
आकाशविशेष को लोक कहते हैं, उस से विपरीत को अलोक कहते
हैं। केवलज्ञान की व्याख्या-केवल का अर्थ होता है कि-इन्द्रिय आदि
की सहायता की अपेक्षा न करता हुआ समस्त ज्ञेय पदार्थों को
जानने वाला-विषय करने वाला सकल मल और आवरण के विनाश
के बाद उत्पन्न हुआ अनन्यसदृश जो ज्ञान-केवलज्ञान उत्पन्न होता
है। (९) नवमं समाधिस्थान में केवलदर्शन उत्पन्न होता है, केवल
कल्पलोकालोक को जानने वाला पूर्व में कमी उत्पन्न नहीं हुआ ऐसा

આઠમા સમાધિસ્થાનમા કેવળજ્ઞાન થાય છે એમાં કેવળકલ્પ=સંપૂર્ણ લોકાલોકને
બાબવાવાળું તથા પહેલા ઠી ઉત્પન્ન થયેલું ન હોય એવું કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે
લોકાલોકને અર્થ કેવળજ્ઞાનથી જે જેમાં શકાય છે તે લોક કહેવાય છે તે બીજા
રજ્જુસ્વરૂપ ધર્માસ્તિકાયા આદિ દ્રવ્યોનો આધાર કમરપર હાથ રાખીને નાચતા નટના
આકારવાળા આકાશવિશેષને લોક કહે છે તેનાથી વિપરીત (અલોક) તેને અલોક કહે છે
કેવળજ્ઞાનની વ્યાખ્યા- કેવલનો અર્થ થાય છે ઇન્દ્રિય આદિની સહાયતાની
અપેક્ષા ન કરતા સમસ્ત જ્ઞેય પદાર્થને બાબવાવાળું-વિષય કરવાવાળું-સકલ મળ અને
આવરણ ના વિનાશ પછી ઉત્પન્ન થયેલું અનન્ય જેનું જે જ્ઞાન તે કેવળજ્ઞાન
ઉત્પન્ન થાય છે (૯) નવમા સમાધિસ્થાનમા કેવલદર્શન ઉત્પન્ન થાય છે કેવલકલ્પ
લોકાલોકને બાબવાવાળું પૂર્વમા કમી ઉત્પન્ન ન થયેલું એવું કેવલદર્શન-સમસ્ત

રૂપમ્ इन्द्रियाद्यनपेक्षितत्वेनाऽसहायं यद् दर्शनं केवलावरणक्षयाव्यवहितोत्तर-
क्षणजायमानमलૌકિકं विलोकनरूप समुत्पद्येत । १० दशमे - तस्य सर्वदुःख-
प्रहाणाय=निःशेषदुःखविनाशाय असमुत्पन्नपूर्वं केवलमरणं=केवलेन=केवलज्ञानेन
सहितं यन्मरणं=शरीरत्यागः, तत् समुत्पद्येत । अयं भावः—

इह सूत्रे सर्वेषां समाधीनां निदानं ज्ञानसमाधिर्विद्यते, अतः सूत्रकारेण
सर्वतः प्रथमं व्यवहारनयाश्रितभावसमाधिस्थानं वर्ण्यते—अस्मिन्नाद्यनन्तसंसार-
चक्रे प्रत्येकं प्राणिनां जन्ममरणसंसारसागरावर्ते भूयो भूयो भ्रमतां स्त्री-धन-
यशः—पुत्रादिमोघचिन्ताभुजङ्गीदष्टमर्मणामप्राप्तशर्मणां पावनं मानवजीवनमञ्जलि-

केवलदर्शन-समस्त वस्तुतत्त्वका ग्रहण करने वाला सामान्यज्ञानस्वरूप
इन्द्रिय आदि की अपेक्षा न रहने से असहाय जो दर्शन, केवल-
दर्शनावरणीय के क्षय से उत्पन्न होने वाला अलૌકિક सामान्य
विलोकनरूप दर्शन, केवलदर्शन है । (१०) दशवें समाधिस्थान में
केवलमरण होता है उस में समस्त दुःखों का नाश करने वाला पूर्व
कभी भी उत्पन्न नहीं हुआ ऐसा केवल मरण केवलज्ञान के साथ
शरीर का त्याग होता है । तात्पर्य यह है कि—इस सूत्रमें सब
समाधियों का मूल कारण ज्ञानसमाधि है । अतः सूत्रकार सबके प्रथम
व्यवहार नय के आश्रित भावसमाधिका वर्णन करते हैं—इस अनादि
अनन्त संसाररूपी चक्र में हरएक प्राणि जन्म मरणरूपीसंसार सागर
के आवर्त में (भँवर में) बारम्बार घूमते हैं । जिन के मर्मस्थान में
स्त्री धन यश पुत्र आदि की निष्फल चिन्तारूपी सर्पिणी ने काटा
है और जिन्होंने कल्याण प्राप्त नहीं किया है, ऐसे जीवों का पवित्र

વસ્તુતત્ત્વનું ગ્રહણ કરવા વાળું સામાન્યજ્ઞાનસ્વરૂપ, ઇન્દ્રિય આદિની અપેક્ષા ન રહે-
વાથી અસહાય જે દર્શન, કેવલદર્શનાવરણીયના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થવાવાળું અલૌકિક
સામાન્યવિલોકનરૂપ દર્શન તે કેવલદર્શન છે. (૧૦) દશમા સમાધિસ્થાનમા કેવલમરણ
થાય છે તેમા સમસ્ત દુઝોનો નાશ કરવાવાળું પૂર્વે કદી પણ ઉત્પન્ન ન થયેલું
એવું કેવલમરણ કેવલજ્ઞાનની સાથે શરીરનો ત્યાગ થાય છે તાત્પર્ય એ છે કે — આ
સૂત્રમા બધી સમાધિઓનું મૂળ કારણ જ્ઞાનસમાધિ છે. અહીં સૂત્રકાર સૌથી પ્રથમ
વ્યવહાર નયના આશ્રિત ભાવસમાધિનું વર્ણન કરે છે—

આ અનાદિ અનન્ત સંસારરૂપી ચક્રમા દરેક પ્રાણી જન્મ મરણ રૂપી સંસાર
સાગરના આવર્તમા [દિશામા] વારંવાર ધૂમે છે જેના મર્મસ્થાનમા સ્ત્રી, ધન, યશ,
પુત્ર, આદિની નિષ્ફલચિંતારૂપી સર્પિણીએ ડબ્બ માર્યો છે અને જેઓને કલ્યાણપ્રાર્થિત

इति कल्प परिपूर्णः कल्पमानस्तम्, भोकामासं-लोभयते=इत्यते केवलज्ञान-
मास्वतेति लोका, स च चतुर्दशरज्जुस्वात्मको धर्माधर्मास्तिकायादिद्रव्याभारभूतो
वैशाखस्यानकम्पिन्यस्तद्वस्तद्वयपरिमितपुरुषोपलक्षितआकाशविशेषः, तद्विपरीतोऽभ्यो-
पमानयोः समाहारस्तथा तत् ज्ञातुम् = अनुभवितुम् असमुत्पन्नपूर्व = गतकाले
पदापि नोत्पन्न मयममेव जातमित्यर्थ, केवलज्ञान-केवलम्=इन्द्रियादिसाक्षात्
नपेक्षितत्वेनाऽसहाय सफलब्रह्मायिसफलभावरणमन्विनाशानन्तरमादुर्मतमन्यतु
न्यं, तद्य ज्ञान केवलज्ञानं समुत्पद्येत । ९ नवमे-तस्य कवमकल्प माफामाक
द्रष्टुम् मममुत्पन्नपूर्व केवलदर्शन-केवल = सम्पूर्णरस्तुतत्रग्राहक सामान्यज्ञान

होता है, इसमें केवलकल्प-सपूर्ण लोकालोक को जानने वाला तथा
पहले कभी उत्पन्न नहीं हुआ ऐसा केवलज्ञान उत्पन्न होता है ।
लोकालोक का अर्थ होता है-केवलज्ञान से जो देखा जाता है वह
लोक कहा जाता है । वह चौदह रज्जुस्वरूप धर्मास्तिकाय आदि द्रव्यों
का आधार कमर पर हाथ रखकर नाचते हुए नट के आकार वाले
आकाशविशेष को लोक कहते हैं, उस से विपरीत को अलोक कहते
हैं । केवलज्ञान की व्याख्या-कवल का अर्थ होता है कि-इन्द्रिय आवि
की सहायता की अपेक्षा न करता हुआ समस्त ज्ञेय पदार्थों को
जानने वाला-विषय करने वाला सकल मल और आवरण के बिनाश
के बाद उत्पन्न हुआ अनन्यसहच जो ज्ञान-केवलज्ञान उत्पन्न होता
है । (९) नववें समाधिस्थान में केवलदर्शन उत्पन्न होता है, केवल
कल्पलोकालोक को जानने वाला पूर्व में कभी उत्पन्न नहीं हुआ ऐसा

આઠમા સમાધિસ્થાનમાં કેવળજ્ઞાન થાય છે એમાં કેવળકલ્પ=સંપૂર્ણ લોકાલોકને
અણવાવાળું તથા પહેલા કદી ઉત્પન્ન થયેલું ન હોય એવું કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે
લોકાલોકને અર્થ કેવળજ્ઞાનથી જે એક શકાય છે તે લોક કહેવાય છે તે એક
સ્વરૂપ ધર્માસ્તિકાયા આદિ દ્રવ્યોને આધાર કમર પર ઢાંચે શરીરને નાચતા નટના
આકારવાળા આકાશવિશેષને લોક કહે છે તેનાથી વિપરીત (ઉલટું) તેને અલોક કહે છે
કેવલજ્ઞાનની વ્યાખ્યા- કેવલને અર્થ થાય છે ઇન્દ્રિય આદિની સહાયતાની
અપેક્ષા ન કરતાં સમસ્ત જ્ઞેય પદાર્થને અણવાવાળું-વિષય કરવાવાળું-સકલ મળ અને
આવરણ ના વિનાશ પછી ઉત્પન્ન થયેલું અનન્ય જેવું જે જ્ઞાન તે કેવળજ્ઞાન
ઉત્પન્ન થાય છે (૬) નવમા સમાધિસ્થાનમાં કેવલદર્શન ઉત્પન્ન થાય છે કેવલક
લોકાલોકને અણવાવાળું પૂર્વમાં કદી ઉત્પન્ન ન થયેલું એવું કેવલદર્શન-સમસ્ત

સહૈવ જીવાજીવાદિપદાર્થાન્ વિજ્ઞાપ્ય શ્રુતધર્મેણ સ્વસ્ય પરસ્ય ચ કલ્યાણં કર્તું પ્રભવતિ । ધર્મજ્ઞાનમેવાઽઽત્મસમાધિનિદાનં, તત્ત્વ ધર્મચિન્તામન્તરા ન ભવિતુ-મર્હતીતિ ધર્મચિન્તૈવાઽઽત્મસમાધિનિદાનમ્ ।

યથાર્થસ્વપ્નદર્શનેન ચિત્તં સમાધિં પ્રાપ્નુયાત્ પરં ચેદં સ્વપ્નદર્શનં શ્રમ-ણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય દશસ્વપ્નવદ્ મોક્ષફલપ્રદમેવ યદિ સ્યાત્તદા ભાવ-સમાધિઃ સમ્પત્તુમર્હતિ, યદિ સ્વપ્નેન સાંસારિકપદાર્થમનુભૂય સમાધિં પ્રાપ્નુયા-ત્તદાઽસૌ ન ભાવસમાધિરપિ તુ દ્રવ્યસમાધિરેવ, અતો ધર્મચિન્તયા સ્વપતો ય-થાર્થસ્વપ્નદર્શનમપિ ચિત્તસમાધૈર્મુખ્યકારણમસ્તિ ॥ સૂ૦ ૪ ॥

હૈ । યદિ ઇન સવ ભાવોં કા ધ્યાન રખતે હુણ્ ધર્મચિન્તા કી જાગ્રી તો આત્મા અવદ્ય હી આત્મસમાધિ પ્રાપ્ત કરેગા, ઔર સાથ હી જીવાજીવાદી પદાર્થોં કો ઠીકર જાનકર ઉપયોગપૂર્વક શ્રુતધર્મ કે દ્વારા અપના ઔર દૂસરોં કા કલ્યાણ કર સકતા હૈ । ધર્મજ્ઞાન હી આત્મ-સમાધિ કા કારણ હૈ । વહ ધર્મચિન્તા કે વિના નહીં હો સકતા, અતઃ ધર્મચિન્તા હી આત્મસમાધિ કા સૂલ હૈ ।

યથાર્થ સ્વપ્ન કે દર્શન સે ચિત્તસમાધિ કી પ્રાપ્તિ કર સકતા હૈ । પરન્તુ યહ સ્વપ્નદર્શન શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર કે દશ સ્વપ્ન કી તરહ જો મોક્ષ દેને વાલા હો તવ ભાવસમાધિ આ સકતી હૈ । યદિ સ્વપ્નદ્વારા સાંસારિક પદાર્થોં કી ઉપલબ્ધિ હોકર ચિત્તકો સમાધિ પ્રાપ્ત હો તો વહ ભાવસમાધિ નહીં અપિતુ દ્રવ્ય સમાધિ હી હૈ । અતઃ ધર્મચિન્તા દ્વારા સોને વાલે કા યથાર્થ સ્વપ્નદર્શન ધી ચિત્તસમાધિ કા એક મુખ્ય કારણ હૈ ॥ સૂ૦ ૪ ॥

છે જો આ સર્વભાવોને ધ્યાનમાં રાખીને ધર્મચિન્તા કરવામાં આવે તો આત્મા અવશ્યમેવ આત્મસમાધિ પ્રાપ્ત કરશે અને તે સાથેજ જીવ અજીવ પદાર્થોને ઠીક ઠીક બાણી લઈને ઉપયોગપૂર્વક શ્રુતધર્મદ્વારા પોતાનું તથા બીજાનું કલ્યાણ કરી શકે છે ધર્મજ્ઞાનજે આત્મસમાધિનું કારણ છે તે ધર્મચિન્તા વિના પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી માટે ધર્મચિન્તાજે આત્મસમાધિનું મૂળ છે

યથાર્થ સ્વપ્નના દર્શનથી ચિત્ત, સમાધિની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે પરન્તુ આ સ્વપ્નદર્શન શ્રમજી ભગવાન મહાવીરના દશ સ્વપ્નની પેઠે જે મોક્ષ દેવા વાળા છે તેવા હોય તો ભાવસમાધિ આવી શકે છે, જો સ્વપ્નદ્વારા સાંસારિક પદાર્થોની ઉપલબ્ધિ થઈને ચિત્તને સમાધિ પ્રાપ્ત થાય તો તે ભાવ-સમાધિ નહિ પણ દ્રવ્યસમાધિજે આથી ધર્મ-ચિન્તાદ્વારા સુતેલાને યથાર્થ સ્વપ્નદર્શન ન પણ ચિત્ત સમાધિનું એક મુખ્ય કારણ છે. (સૂ. ૪)

ગતમણમિષ પ્રતિક્ષણં નરયતિ, તેષાં ધર્મચિન્તાનોકાયાં માનસ ન સંવરતિ, અતોઽપ સૂત્રકારઃ પ્રતિપાદયતિ—માગ્ધર્મમાચનાપિરહેઽપિ વિદ્યમાનકાષ્ઠે ધર્મચિન્તા પ્રવૃત્તિચેતદા ધર્મચિન્તયા શ્રુતચારિશાત્મક—ધર્મસ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનં મવિતુમર્હતિ યેન ધર્મમનુષ્ટાય મુલ્હેન યયસિ ધુતરણં સમ્પદ્યતે ।

સર્વતઃ પ્રથમ સકલપદાર્થગત ઉત્પાદન્યયઘ્રોમ્યરૂપો ધર્મો જ્ઞાતવ્યઃ । તતો હેયજ્ઞેયોપાદેયરૂપે પરિણમનીયઃ, ચિત્તેઽનુમવનીયં ચ — પૂર્વાપરવિરોધા-માવાત્ પદાર્થાનાં સમ્યગ્બોધકસ્થાવનુપમત્વાચ મગવદ્ભાષિત સર્વમાન્યમસ્તીતિ । યદ્યેતાન પદાર્થાચિન્તયન ધર્મચિન્તાં કુર્યત્તદાઽઽત્માઽવશ્ય સમાર્ષિ પ્રાપ્નુયાત્, માનવ જીવન, અક્ષલી મેં સે જૈસે જલકા પ્રતિક્ષણ નાશ હોતા હૈ જૈસે હી પ્રતિક્ષણ નષ્ટ હોતા હૈ । ઉનકા મન ધર્મચિન્તારૂપી નૌકા કો નહીં પાતા હૈ । હસલિય યહાં સૂત્રકાર પ્રતિપાદન કરતે હૈ—પૂર્વ મેં ધર્મમાચના ન હોને પર મી વર્તમાનકાલ મેં યદિ ધર્મ મેં પ્રવૃત્તિ કી જાય તો ધર્મચિન્તા સે શ્રુતચારિશ્રસ્વરૂપ ધર્મ કા સમ્યક્ જ્ઞાન હૈતા હૈ । જિસ સે ધર્મ કા અનુષ્ઠાન કર કે મુલ્હ સે સસારસાગર કા તૈરના હો સકતા હૈ ।

સમ સે પહ્લે પ્રત્યેક પદાર્થ કે ઉપાદ વ્યય ઔર ઘ્રોમ્યરૂપ ધર્મ કા જ્ઞાન કર લેના આહિયે । અનન્તર ઉસકો હેય, જ્ઞેય ઔર ઉપાદેયરૂપ મેં પરિણત કરના આહિયે । ઔર ચિત્ત મેં અનુમવ કરના આહિયે કિ — સર્વજ્ઞોક કયન પૂર્વાપર અવિરુદ્ધ હાને સે, પદાર્થો કા ખલી-મૌતિ વાષક હોને સે તથા અનુપમ હોને કે કારણ સર્વમાન્ય

કરેલી નથી એવા છતાં પવિત્ર માનવ—હવન, અજલીમાથી ભેમ જલને પ્રતિક્ષે નાશ થાય છે તેવીજ રીતે પ્રતિક્ષણ નાશ થાય છે તેનું મન ધર્મચિન્તારૂપી નાવને મેગવી શકતું નથી આથી અહીં સૂત્રકાર પ્રતિક્ષણ કરે છે કે—પૂર્વમાં ધર્મમાચના ન હોવા છતાં પણ વર્તમાન કાળમાં જો ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે તો ધર્મચિન્તાથી શ્રુતચારિશ્રસ્વરૂપ ધર્મનું સમ્યક્ જ્ઞાન થાય છે એનાથી ધર્મનું અનુષ્ઠાન કરીને મુખથી સસારસાગર તરી શકાય છે

સૌથી પહેલાં પ્રત્યેક પદાર્થના ઉત્પાદ વ્યય અને ઘ્રોમ્યરૂપ ધર્મનું જ્ઞાન મેગવનું જોઈએ પછી તેને હેય જ્ઞેય અને ઉપાદેય રૂપમાં પવિત્રત કરવું જોઈએ તથા ચિત્તમાં અનુમવ કરવો જોઈએ કે—સર્વજ્ઞોક કયન પૂર્વાપર અવિરુદ્ધ હોવાથી પદાર્થોનું સારી રીતે મોખ દેવાવાળું હોવાથી, તથા અનુપમ હોવાને કારણે સર્વમાન્ય

સદૈવ જીવાજીવાદિપદાર્થાન્ વિજ્ઞાય શ્રુતધર્મેણ સ્વસ્ય પરસ્ય ચ કલ્યાણં કર્તું પ્રभवति । ધર્મજ્ઞાનમેવાઽઽત્મસમાધિનિદાનં, તત્ત્વ ધર્મચિન્તામન્તરા ન ભવિતુ-મર્હતીતિ ધર્મચિન્તૈવાઽઽત્મસમાધિનિદાનમ્ ।

યથાર્થસ્વપ્નદર્શનેન ચિત્તં સમાધિં પ્રાપ્નુયાત્ પરં ચેદં સ્વપ્નદર્શનં શ્રમ-ણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય દશસ્વપ્નવદ્ મોક્ષફલપ્રદમેવ યદિ સ્યાત્તદા ભાવ-સમાધિઃ સમ્પત્તુમર્હતિ, યદિ સ્વપ્નેન સાંસારિકપદાર્થમનુભૂય સમાધિં પ્રાપ્નુયા-ત્તદાઽસૌ ન ભાવસમાધિરપિ તુ દ્રવ્યસમાધિરેવ, અતો ધર્મચિન્તયા સ્વપતો ય-થાર્થસ્વપ્નદર્શનમપિ ચિત્તસમાધેર્મુખ્યકારણમસ્તિ ॥ મૂ० ૪ ॥

હૈ । યદિ-ઇન સવ ભાવોં કા ધ્યાન રખતે હુણ્ ધર્મચિન્તા કી જાગ્રી તો આત્મા અવજ્ય હી આત્મસમાધિ પ્રાપ્ત કરેગા, ઓર સાથ હી જીવાજીવાદી પદાર્થોં કો ઠીકર જાનકર ઉપયોગપૂર્વક શ્રુતધર્મ કે દ્વારા અપના ઓર દૂસરોં કા કલ્યાણ કર સકતા હૈ । ધર્મજ્ઞાન હી આત્મ-સમાધિ કા કારણ હૈ । વહ ધર્મચિન્તા કે વિના નહીં હો સકતા, અતઃ ધર્મચિન્તા હી આત્મસમાધિ કા મૂલ હૈ ।

યથાર્થ સ્વપ્ન કે દર્શન સે ચિત્તસમાધિ કી પ્રાપ્તિ કર સકતા હૈ । પરન્તુ યહ સ્વપ્નદર્શન શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર કે દશ સ્વપ્ન કી તરહ જો મોક્ષ દેને વાલા હો તવ ભાવસમાધિ આ સકતી હૈ । યદિ સ્વપ્નદ્વારા સાંસારિક પદાર્થોં કી ઉપલબ્ધિ હોકર ચિત્ત કો સમાધિ પ્રાપ્ત હો તો વહ ભાવસમાધિ નહીં અપિતુ દ્રવ્ય સમાધિ હી હૈ । અતઃ ધર્મચિન્તા દ્વારા સોને વાલે કા યથાર્થ સ્વપ્નદર્શન ભી ચિત્તસમાધિ કા એક મુખ્ય કારણ હૈ ॥ સૂ० ૪ ॥

છે જે આ સર્વભાવોને ધ્યાનમાં રાખીને ધર્મચિન્તા કરવામાં આવે તો આત્મા અવશ્યમેવ આત્મસમાધિ પ્રાપ્ત કરશે અને તે સાથેજ જીવ અજીવ પદાર્થોને ઠીક ઠીક જાણી લઇને ઉપયોગપૂર્વક શ્રુતધર્મદ્વારા પોતાનું તથા બીજાનું કલ્યાણ કરી શકે છે ધર્મજ્ઞાનજ આત્મસમાધિનું કારણ છે તે ધર્મચિન્તા વિના પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી માટે ધર્મચિન્તાજ આત્મસમાધિનું મૂળ છે

યથાર્થ સ્વપ્નના દર્શનથી ચિત્ત, સમાધિની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે પરન્તુ આ સ્વપ્નદર્શન શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરના દશ સ્વપ્નની પેઠે જે મોક્ષ દેવા વાળા છે તેવા હોય તો ભાવસમાધિ આવી શકે છે, જે સ્વપ્નદ્વારા સાંસારિક પદાર્થોની ઉપલબ્ધિ થઇને ચિત્તને સમાધિ પ્રાપ્ત થાયતો તે ભાવ-સમાધિ નહિ પણ દ્રવ્યસમાધિજ છે આથી ધર્મ-ચિન્તાદ્વારા મુક્તિલાભે યથાર્થ સ્વપ્નદર્શન પણ ચિત્ત સમાધિનું એક મુખ્ય કારણ છે.(સૂ.૪)

अथ दससमाधिस्थानानि क्रमेण निरूपयन् प्रथम (१) धर्मचिन्तां वर्णयति—‘ओयं’ इत्यादि ।

मूल्म्—ओय चित्तं समादाय, ज्ञाणं समुत्पज्जइ ।

धम्मो ठिओ अविमणो, निब्बाणमभिगच्छइ ॥ १ ॥

छाया—भोजविषं समादाय, ध्यानं समुत्पद्यते ।

परं स्थितोऽविमना,—निर्माणमपि गच्छति ॥ १ ॥

टीका—‘ओयं’ इत्यादि । धर्मचिन्तया मुनेः भोजः=रागद्वेषपरहित, विषं समादाय=स्ववशं नीत्वा ध्यानम्=अन्तर्मुहूर्त्तमात्रमेकाग्रचित्तवस्थानरूपं धर्मध्यानं समुत्पद्यते = सभायते । भुतचारित्रमक्षणे ययार्थोपसम्पत्के ज्ञानक्रियारूपे वा स्थितः=वर्त्तमानः अविमनाः=स्थिरचित्तो, जिनवचने शङ्कादिरहित इति भावः, मुनिः निर्दोषः=मोक्षं च अभिगच्छति=सम्पत् प्राप्नोति ॥ सू० १ ॥

जातिस्मरणममाध वर्णयति—‘ण इम’ इत्यादि ।

मूल्म्—ण इम चित्तं समादाय, मुज्जो लोयसि जायइ ।

अप्पणो उत्तम ठाणं, सस्सिणाणेण जाणइ ॥ २ ॥

छाया—नेद चित्तं समादाय, भूया लोके जायते ।

आत्मन उचमं स्थानं सस्सिज्ञानेन जानाति ॥ २ ॥

अथ दश समाधिस्थानों का गाथाओं द्वारा क्रम से वर्णन करते हुए पहले (१) ‘धर्मचिन्ता’ का वर्णन करते हैं—‘ओयं’ इत्यादि ।

मुनि धर्मचिन्ता से चित्त को रागद्वेषपरहित कर के तथा अपने वश में कर अन्तर्मुहूर्त्तमात्र एकाग्रचित्तवस्थानरूप धर्मध्यान प्राप्त करता है । भुतचारित्ररूपी धर्म में अथवा सम्यग्-ज्ञान-क्रियारूप धर्म में स्थिरचित्त, जिनवचन में शङ्काविदोपरहित, ऐसा मुनि मोक्ष की प्राप्ति करता है ॥ १ ॥

द्वे दश समाधिस्थानानां गाथायां द्वारा क्रमशः वर्णन करता पहले (१) ‘धर्मचिन्ता’ का वर्णन करे छे ‘ओयं’ इत्यादि ।

मुनि धर्मचिन्ताधी चित्तने रागद्वेषरहित करीने तथा पीतान्त वशमा सधीने अन्तर्मुहूर्त्तमात्र एकाग्रचित्तवस्थानरूपी धर्मध्यान आप्त करे छे भुतचारित्ररूपी धर्ममा अथवा सम्यग्ज्ञानक्रियारूप धर्ममा स्थिरचित्त जिनवचनमा शङ्का आदि दोपरहित, कोना मुनि मोक्षनी आप्त करे छे (१)

ટીકા-‘નેદ’-મિત્યાદિ । મુનિઃ इदं चित्तम्=જાતિસ્મરણજ્ઞાનં સમાદાય=પ્રાપ્ય લોકે=સંસારે ભૂયઃ=પુનઃ ન જાયતે=નોત્પદ્યતે । સચ્ચિજ્ઞાનેન=જાતિસ્મરણેન આત્મનઃ=સ્વસ્ય ઉત્તમમ્=ઉત્કૃષ્ટં સ્થાનં=સંયમં, હિતમ્, અથવા નિરતિશયાનન્દલક્ષણં મોક્ષં જાનાતિ=બુદ્ધ્યતે ॥ ૨ ॥

યથાર્થસ્વપ્નં વર્ણયતિ—‘અહા તત્ત્વં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-અહાતત્ત્વં તુ સુમિણં, ચિત્તમ્ પાસઙ્ગ સંબુદ્ધે ।

સત્ત્વં વા ઓહં તરઙ્ગ, દુઃખાઓ ય વિમુચ્ચઈ ॥૩॥

છાયા-‘યાથાતથ્યં તુ સ્વપ્નં, ક્ષિપ્તં પશ્યતિ સંવ્રતઃ ।

સર્વં વૌયં તરતિ, દુઃખાત્ત્વં વિમુચ્ચતે ॥ ૩ ॥

ટીકા-‘અહાતત્ત્વં’-ઇત્યાદિ । સંવ્રતઃ=ઇન્દ્રિયનોઇન્દ્રિયદમનેન નિરુદ્ધાસવઃ સમાહિતાત્મા સંયતઃ યાથાતથ્યં=યથાર્થફલં સ્વપ્નં પશ્યતિ=અવલોકતે । સ્વપ્નફલમાહ - દૃષ્ટયાથાતથ્યસ્વપ્નઃ સંયતઃ ‘વા’ શબ્દો નિશ્ચયાર્થકઃ, સર્વમ્, ઓયં=સંસારપ્રવાહં ક્ષિપ્તં=શીઘ્રં તરતિ = પારયતિ ચ=પુનઃ દુઃખાત્=દુઃખકારણ-

(૨) જાતિસ્મરણ કે પ્રભાવ કા વર્ણન કરતે હૈં-‘જાનમં’ ઇત્યાદિ ।

મુનિ હસ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન કો પ્રાપ્ત કર સંસાર મેં પુનઃ પુનઃ જન્મ નહીં ગ્રહણ કરતા હૈ । ઓર સચ્ચિજ્ઞાન-જાતિસ્મરણ સે અપને ઉત્તમ સંયમ અથવા નિરતિશયાનન્દરૂપી મોક્ષ કો જાન લેતા હૈ ॥૨॥

(૩) યથાર્થસ્વપ્નકા વર્ણન કરતે હૈં- ‘અહાતત્ત્વં’ ઇત્યાદિ ।

ઇન્દ્રિયકે દમનદ્વારા આસુવકા નિરોધ હોજાને પર, તથા આત્મા સંયત હોજાને સે યથાર્થફલવાલે સ્વપ્નકો દેખતા હૈ । જિસને સ્વપ્નકો યથાતથ્ય દેખા હૈ વૈસા મુનિ સમસ્ત સંસારપ્રવાહ કો પાર કરતા હૈ ।

(૨) જાતિસ્મરણના પ્રભાવનુ વર્ણન કરે છે— ‘જાનમં’ ઇત્યાદિ

મુનિ એવા જાતિસ્મરણ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરીને સંસારમા ફરી-ફરીને જન્મ ગ્રહણ કરતા નથી, અને સચ્ચિજ્ઞાન-જાતિસ્મરણથી પોતે ઉત્તમ સંયમ નિરતિશયાનન્દરૂપી મોક્ષને પામી લે છે (૨)

(૩) યથાર્થસ્વપ્નનુ વર્ણન કરે છે- ‘અહાતત્ત્વં’ ઇત્યાદિ

ઇન્દ્રિયના દમનદ્વારા અસવનો નિરોધ થઈ જતા તથા આત્મા સંયત થઈ જતા યથાર્થફલવાળા સ્વપ્નને જુએ છે જેણે સ્વપ્નને યથાતથ્ય જોયા છે એવા મુનિ સમસ્ત સંસારપ્રવાહને પાર કરે છે, શારીરિક માનસિક બેઉ જાતના દુઃખોથી મુક્ત થઈ બી

अथ दश समाधिस्थानानि क्रमेण निरूपयन् प्रथम (१) धर्मचिन्तां वर्णयति—‘ओयं’ इत्यादि ।

मूढम्-ओय चित्त समादाय, ज्ञाणं समुप्यज्जइ ।

धम्मो ठिओ अविमणो, निव्वाणमभिगच्छइ ॥ १ ॥

छाया-मोज्झितं समादाय, ध्यान समुत्पद्यते ।

धर्मे स्थितोऽविमना,—निर्वाणमभिगच्छति ॥ १ ॥

टीका—‘ओयं’ इत्यादि । धर्मचिन्तया मुने मोजः=रागद्वेषपरहितं, चित्तं समादाय=स्वपरां नीत्वा ध्यानम्=अन्तर्मुहूर्तमात्रेणैकाग्रचित्तावस्थानरूप धर्मध्यानं समुत्पद्यते = संजायते । धृतचारिष्रमसणे यथार्थोपधम्मके ज्ञानक्रियारूपे वा स्थितः=वर्तमानः अविमना=स्विरचित्तो, जिनवचने चाङ्गादिरहित इति भावः, मुनिः निर्वाणं=मोक्षं च अभिगच्छति=सम्पद् प्राप्नोति ॥ सू० १ ॥

जातिस्मरणमभाष वर्णयति—‘अ इम’ इत्यादि ।

मूढम्-ण इम चित्तं समादाय, भुज्जो लोयसि जायइ ।

अप्पणो उत्तम ठाणं, सस्सिणाणेण जाणइ ॥ २ ॥

छाया-नेह चित्त समादाय, भूयो लोके जायते ।

आत्मन उत्तम स्थान सङ्निधानेन जानाति ॥ २ ॥

अथ दश समाधिस्थानों का गाथाओं द्वारा क्रम से वर्णन करते हुए पहले (१) ‘धर्मचिन्ता’ का वर्णन करते हैं—‘ओयं’ इत्यादि ।

मुनि धर्मचिन्ता से चित्त को रागद्वेषपरहित कर के तथा अपने वश में कर अन्तर्मुहूर्तमात्र एकाग्रचित्तावस्थानरूप धर्मध्यान प्राप्त करता है । धृतचारिष्ररूपी धर्म में अथवा सम्यग्-ज्ञान-क्रियारूप धर्म में स्थिरचित्त, जिनवचन में चाङ्गादिदोषपरहित, ऐसा मुनि मोक्ष की प्राप्ति करता है ॥ १ ॥

द्वे दश समाधिस्थानानु गाथाओं द्वारा कथनी वर्णन करतां पड़ेला (१) ‘धर्मचिन्ता’ नु वर्णन करे छे ‘ओयं’ इत्यादि ।

मुनि धर्मचिन्ताशी चित्तने रागद्वेषपरहित करीने तथा चेताना वशमें करीने अन्तर्मुहूर्तमात्र ओकाग्रचित्तावस्थानरूपी धर्मध्यान प्राप्त करे छे । धृतचारिष्ररूपी धर्ममें अथवा सम्यग्ज्ञानक्रियारूप धर्ममें स्थिरचित्त जिनवचनमें शक्य आदि दोषपरहित, ओका मुनि मोक्षनी प्राप्त करे छे (१)

अल्पहारस्य-अल्पः=स्तोकः आहारः=चतुर्विधमशनं यस्यासावल्पाहारस्तस्य, दान्त-
स्य-द्रुमयति=जयति इन्द्रियाणीति दान्तः=जितेन्द्रियस्तस्य, तायिनः-तायते=
रक्षति एकेन्द्रियादिजीवानिति तायी, तस्य=पट्टजीवनिकायपालकस्य साधोः,
देवाः=वैमानिकाः स्वात्मानं दर्शयन्ति=दृष्टिपथमानयन्ति प्रत्यक्षा भवन्तीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अवधिज्ञानमाह-‘सर्वकाम०’ इत्यादि ।

मूलम्-सर्वकामविरक्तस्स, खमओ भयभैरवं ।

तओ से ओही भवइ, संजयस्स तवस्सिणो ॥ ५ ॥

छाया-सर्वकामविरक्तस्य, क्षमतो भयभैरवम् ।

ततस्तस्यावधिर्भवति, संयतस्य तपस्विनः ॥ ५ ॥

टीका-‘सर्वकामे’-इत्यादि । सर्वकामविरक्तस्य=सर्वे च ते कामाश्च
सर्वकामाः=शब्दादयस्तेभ्यो विरक्तस्य=वितृष्णस्य, भयभैरवं-विभेत्यस्माद् इति
भयं=भयकारणं, तेन भैरवः=अत्यन्तभयोत्पादकः श्मशानादौ पिशाचादिशब्दस्तं
क्षमतः=सहति, ‘से’ तस्य ततः=तदन्तरं संयतस्य-जितेन्द्रियस्य तपस्विनः=
अनशनादिदुष्करतपोवतः अवधिः=पूर्वोक्तस्वरूपमवधिज्ञानं भवति उत्पद्यते ॥ ५ ॥

गय्या संस्तारक का सेवन करने वाले को, तथा अल्पाहारी, इन्द्रियों का
दमन करने वाले षट्काय के रक्षक मुनि को देवदर्शन - वैमानिक
देवों का दर्शन होता है, अर्थात् ऐसे महात्मा के सामने देव प्रगट
होते हैं ॥ ४ ॥

(५) अवधिज्ञान का वर्णन करते हैं- ‘सर्वकाम०’ इत्यादि ।

शब्दादि विषयों से विरक्त, तथा श्मशानादि में पिशाचादिका
अत्यन्त भयोत्पादक शब्द सहन करने वाले जितेन्द्रिय और दुष्कर
तपश्चर्या करने वाले मुनि को अवधिज्ञान होता है ॥ ५ ॥

तथा अल्पाहारी, इन्द्रियोने दमन करवावाणा, षट्कायना रक्षक मुनिने देवदर्शन-वैमानिक
देवानु दर्शन थाय छे, अर्थात् जेवा महात्मान्नी सामे देव प्रगट थाय छे (४)

(५) अवधिज्ञाननु वर्णुन करे छे- ‘सर्वकाम०’ इत्यादि.

शब्दादि विषयोत्थी विरक्त तथा श्मशानादिमा पिशप्रथ आदिना अत्यन्त लयो-
त्पादक शब्द सहन करवावाणा जितेन्द्रिय तथा दुश्कर तपश्चर्या करवावाणा मुनिने अव-
धिज्ञान प्राप्त थाय छे. (५)

कर्मसः शारीरिकमानसिकोभयदुःखाद्वा विमुच्यते । अयं भावः - सयतेन्द्रियस्य स्वप्नं व्याशुफम्भान् भवति, सयतेन्द्रिय एव महावीर स्वामिवत् यथार्थं स्वप्नं पश्यति, यथार्थस्वप्नदर्शनेन स आत्मा मनसिष्ठुं तरति, कर्मबन्धनेभ्यश्च विमुच्यते ॥ ३ ॥

अथ देवदर्शनमाह—‘पताइ’ इत्यादि ।

मूलम्—पताइ भयमाणस्स विविच सयणासण ।

अप्याहारस्स दत्तस्स, देवा दसेति ताइणो ॥ ४ ॥

छाया-प्रान्तानि भजमानस्य, विविक्तं क्षपणासनम् ।

अत्याहारस्य दान्तस्य, देवा दर्शयन्ति तायिनः ॥ ४ ॥

टीका—‘पताइ’—इत्यादि । प्रान्तानि—प्रत्यक्षः पर्युपितत्वेन वा, अन्तः—प्रवसानं यथा तानि—स्वामाविकरसरहितानि पर्युपितानि माण्डे उर्ध्वरितानि अस्तुतकमिभितवद्धवणकादिनिष्पन्नानि दोपरहितानि अयोपस्या चतुर्विधानि, विविक्तं—स्त्रीपशुपण्डकादिरहितमेकान्तक्षपणासनं—क्षपणं क्षप्या=वसतिः, आसने=सार्द्धइस्तद्वयपरिमितम्, अनयाः समाहारस्तथा, तद् भजमानस्य=सेवमानस्य

शारीरिक और मानसिक दोनों दुःखोंसे मुक्त होजाता है । तात्पर्य यह है कि—जिसकी इन्द्रियां दान्त हैं ऐसा महावीर स्वामी की नाई यथार्थ स्वप्न को देखता है । यथार्थ स्वप्न का दर्शन से वह आत्मा भव सिद्धि को तैर जाता है, और कर्मबन्धन से मुक्त हो जाता है ॥३॥

(४) देवदर्शन का वर्णन करते हैं—‘पताइ’ इत्यादि ।

पात्रमें स्वामाविकरसरहित एकट्टे किये हुए खड़ी लकड़से निर्मित बाल और घने आवि से बने हुए दोपरहित चार प्रकार के भोजन करनेवाले को, और स्त्री पशु पण्डक आवि से रहित एकान्त स्थान में

॥ तात्पर्य ये छे छे—कोणी छन्दसो दान्त छे जोवा महावीर स्वामीना पठे ते बन्धन स्वप्न कुछे छे बन्धन स्वप्नना दर्शनसी ते आत्मा भवसिद्धिने तारी भव छे अने कर्मबन्धनसी मुक्त भव भव छे (३)

(४) देवदर्शनं वर्णन करे छे—‘पताइ’ इत्यादि

पात्रमां स्वाविकरसरहित एकट्टी कयली आटी छजली मिश्रित कयली बाल तथा बन्ध आविभी लम्बवेला दोपरहित चार प्रकारना आहार करवावाणने तथा स्त्री पशु पण्डक आविभी रहित एकान्त स्थानमां राख्य सत्ताएकुं सेवन करवावाणने,

अल्पहारस्य-अल्पः=स्तोकः आहारः=चतुर्विधमशनं यस्यासावलपाहारस्तस्य, दान्त-
स्य-दमयति=जयति इन्द्रियाणीति दान्तः=जितेन्द्रियस्तस्य, तायिनः-तायते=
रक्षति एकेन्द्रियादिजीवानिति तायी, तस्य=पट्टजीवनिकायपालकस्य साधोः,
देवाः=वैमानिकाः स्वात्मानं दर्शयन्ति=दृष्टिपथमानयन्ति प्रत्यक्षा भवन्तीत्यर्थः ॥४॥

अवधिज्ञानमाह-‘सर्वकाम०’ इत्यादि ।

मूलम्-सर्वकामविरक्तस्स, खमओ भयभैरवं ।

तओ से ओही भवइ, संजयस्स तवस्सिणो ॥ ५ ॥

छाया-सर्वकामविरक्तस्य, क्षमतो भयभैरवम् ।

ततस्तस्यावधिर्भवति, संयतस्य तपस्विनः ॥ ५ ॥

टीका-‘सर्वकामे’-इत्यादि । सर्वकामविरक्तस्य=सर्वे च ते कामाश्च
सर्वकामाः=शब्दादयस्तेभ्यो विरक्तस्य=वितृष्णस्य, भयभैरवं-विभेत्यस्माद् इति
भयं=भयकारणं, तेन भैरवः=अत्यन्तभयोत्पादकः श्मशानादीं पिशाचादिशब्दस्तं
क्षमतः=सहति, ‘से’ तस्य ततः=तदन्तरं संयतस्य-जितेन्द्रियस्य तपस्विनः=
अनगनादिदुष्करतपोवतः अवधिः=पूर्वोक्तस्वरूपमवधिज्ञानं भवति उत्पद्यते ॥ ५ ॥

शय्या संस्तारक का सेवन करने वाले को, तथा अल्पाहारी, इन्द्रियों का
दमन करने वाले षट्काय के रक्षक मुनि को देवदर्शन - वैमानिक
देवों का दर्शन होता है, अर्थात् ऐसे महात्मा के सामने देव प्रगट
होते हैं ॥ ४ ॥

(५) अवधिज्ञान का वर्णन करते हैं- ‘सर्वकाम०’ इत्यादि ।

शब्दादि विषयों से विरक्त, तथा श्मशानादि में पिशाचादिका
अत्यन्त भयोत्पादक शब्द सहन करने वाले जितेन्द्रिय और दुष्कर
तपश्चर्या करने वाले मुनि को अवधिज्ञान होता है ॥ ५ ॥

तथा अल्पाहारी, इन्द्रियोने दमन करवावाणा, षट्कायना रक्षक मुनिने देवदर्शन-वैमानिक
देवानु दर्शन थाय छे, अर्थात् जेवा महात्मान्नी सामे देव प्रगट थाय छे (४)

(५) अवधिज्ञानतुं वर्णन करे छे- ‘सर्वकाम०’ इत्यादि

शब्दादि विषयोणी विरक्त तथा श्मशानादिमा पिशाच आदिना अत्यन्त लये-
त्पादक शब्द सहन करवावाणा जितेन्द्रिय तथा दुष्कर तपश्चर्या करवावाणा मुनिने अव-
धिज्ञान प्राप्त थाय छे. (५)

સૂત્રકારોઽવધિદર્શનં વર્ણયતિ—‘તવસા’ ઇત્યાદિ ।

મૂમ્મ-તવસા અવહત્તેલેન્સસ્સ, દસર્ણં પરિસુજ્ઞાઈ ।

ઉદ્દહે અહે તિરિથ ચ, સંધ્યમણુપસ્સઈ ॥ ૬ ॥

છાયા-તપસાઽપહૃતછેરયસ્ય, દર્શનં પરિશુદ્ધયતિ ।

ઊર્ધ્વમખસ્તિર્યક્ ચ, સર્વમણુપરયતિ ॥ ૬ ॥

ટીકા-‘તવસા’-ઇત્યાદિ । તપસા-તાપયતિ=દહતિ કર્માદિકમિતિ તપ=અનશનાદિ, તેન અપહૃતછેરયસ્ય=અપહૃતા=દૂરીકૃતા છેદયા-નિશ્ચયત=ક્રિયપતે કર્મયા સહાઽઽત્માઽનયતિ છેરયા=આત્મપરિણામવિશેષા યન સોઽપહૃતછેરય-સ્વસ્ય=સ્વાત્મપ્રદેશાદપનીતાયુ મકુળ્યાદિછેરયાપ્રયસ્ય વૃક્ષનમ્=અવધિદર્શનં પૂર્વોક્તં પરિશુદ્ધયતિ=માન્નિ-યાપારે સ્ફટિકવદ્ વર્ણયત્ત્વા નિર્મલં ભવતિ, તેન ઊર્ધ્વમ્ ઊર્ધ્વલોકમ્, અથ-અર્ધલોક, તિર્યગ્-મધ્યલોક ચ, તપ તિર્યગ્ઽસત્ત્વેપદ્વીપ-સમુદ્રાત્મક લોકં સર્વં=નિ-શ્લેષમ્ અણુપરયતિ-સાક્ષાત્કરોતિ । તપ યે જીવાદયા માયાઃ કર્માણિ ચા સન્તિ, યૈર્વા જીવૈયમ ગમ્યત, તત્ સ્થાનમ્, સર્વાન પુદ્

(૬) અવધિદર્શનકાવર્ણન ક્રિયા આતા હૈ-‘તવસા’ ઇત્યાદિ । આઠ પ્રકાર કે કર્મકો જો અસ્મીભૂત કરતા હૈ વહ તપ કહા જાના હૈ । વહ તપ અનશન આદિ ચારહ પ્રકાર કા હૈ । ઇસસે કૂળ્ણ નીલ કાપોત, ઇન ત્રીન અશુભ છેદયાઓં કો દૂર કરને વાલે મુનિ કા અવધિદર્શન શુદ્ધ હોતા હૈ, અર્થાત્ મલિનતા દૂર હોજાને પર વહ સ્ફટિક કી તરહ અથવા વર્ણયત નિર્મલ હોજાતા હૈ અતઃ ઊર્ધ્વલોક, અર્ધલોક, તિર્યગ્ લોક, યહાં તિર્યક અસત્ત્વેપદ્વીપસમુદ્ધરૂપી લાક કા સાક્ષાત્કાર કરતા હૈ । તપા જો જીવાદિ માય અથવા કર્મ હૈ, ઇનકે પરિણામ સ જો જીવ જદા જાતા હૈ ઇસ સ્થાન કો અર્થાત્ જૈસે જો પરિણામ હોતા

(૬) અવધિદર્શનનું વર્ણન કરવામા આવે છે-‘તવસા’ ઇત્યાદિ.

આઠ પ્રકારના કર્મને જે અસ્મીભૂત કરે છે તે તપ કહેવાય છે તે તપ અનશન આદિ ચાર પ્રકારના છે તેનાથી કૂળ્ણ નીલ કાપોત, જે ત્રણ અશુભ છેદયાઓને દૂર કરવાવાળા મુનિનું અવધિદર્શન શુદ્ધ થાય છે-અર્થાત્ મલિનતા દૂર થઈ અપ્યક્ષીતે સ્ફટિકની જેમ અથવા કવચની પેઠે નિર્મલ થઈ જાય છે જિત્તે ઊર્ધ્વલોક, અર્ધલોક, તિર્યક લોક, ત્યાં તિર્યક અસત્ત્વેપદ્વીપસમુદ્ધરૂપી લોકને સાક્ષાત્કાર કરે ॥ તપા તે તપા તે અવધિ કામ અથવા કર્મ છે, તેને પરિણામે જે જીવ અથવા માય છે તે

ગલપરિણામાન્ પश्यति—યથા પુદ્ગલાનાં પરિણામસ્તથા સર્વં સર્વાત્મના સર્વાસુ
ચ દિક્ષુ યથાવસ્થિતં વિલોકયતીતિ ભાવઃ ॥ ૬ ॥

અથ મનઃપર્યવજ્ઞાનં વર્ણયતિ—‘સુસમાહિયં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—સુસમાહિયલેસ્સસ્સ, અવિતક્કસ્સ ભિક્ખુણો ।

સત્ત્વઓ વિપ્પમુક્કસ્સ, આયા જાણઈ પજ્જવે ॥ ૭ ॥

છાયા—સુસમાહિતલેશ્યસ્ય, અવિતર્કસ્ય મિશ્નોઃ ।

સર્વતો વિપ્રમુક્તસ્ય, આત્મા જાનાતિ પર્યવાન્ ॥ ૭ ॥

ટીકા—‘સુસમાહિયે’—ત્યાદિ । સુસમાહિતલેશ્યસ્ય—સુ=સુષ્ટુ નિરવધાનુ-
ષ્ઠાનાત્ શોભનાઃ સમાહિતઃ—ગૃહીતાઃ લેશ્યાઃ=અન્તઃકરણવૃત્તયસ્તૈજસીપ્રભૃતયો યેન
સ સુસમાહિતલેશ્યસ્તસ્ય=પવિત્રવૃત્તેઃ, અવિતર્કસ્ય અવિચ્છિન્નમાનો વિતર્કઃ = અશ્ર-
દ્ધાનં શઙ્કાકાઙ્કાદિરૂપં યસ્ય સોઽવિતર્કસ્તસ્ય=કુતર્કવર્જિતસ્ય નિશ્ચલશ્રદ્ધાવત
ઇત્યર્થઃ મિશ્નોઃ=મુનેઃ સર્વતઃ=સર્વથા સર્વેભ્યો વિષયેભ્યો વાહ્યાભ્યન્તર સંયોગાદ્વા
વિપ્રમુક્તસ્ય=દ્રવ્યભાવસંયોગરહિતસ્ય આત્મા પર્યવાન્=સમયક્ષેત્રસ્થસઙ્ગિમનોગત-
ભાવાન્ જાનાતિ=મનઃપર્યવજ્ઞાનસમાધિમનુભવતીતિ ભાવઃ ॥ ૭ ॥

હૈ ડસી પ્રકાર સે સમસ્ત પુદ્ગલપરિણામ કો સર્વરીતિ સે સવ દિશાઓ
મેં જૈસા હૈ વૈસા હી દેખતા હૈ ॥ ૬ ॥

(૭) અવ મનઃપર્યવજ્ઞાન કહતે હૈ—‘સુસમાહિય’ ઇત્યાદિ । સુસમા-
હિતલેશ્યાવાન્ અર્થાત્ તેજ, પદ્મ, શુક્લ, ફન તીન પ્રશસ્ત લેશ્યાયુક્ત
હોનેસે જિસકી અંતઃકરણવૃત્તિ શુદ્ધ હોગઈ હૈ, જિસકો કુતર્ક નહીં
હૈ, જિસકી શ્રદ્ધા નિશ્ચલ હૈ, એસે મુનિ કી—જો કિ સર્વથા સર્વ પ્રકાર
સે વાહ્ય ઓર આભ્યન્તર વિષયોં કે સંયોગ સે વિમુક્ત હૈ, અર્થાત્
દ્રવ્ય ભાવ સંયોગ સે રહિત હૈ, વહ આત્મા પર્યવોં કો જાનતા હૈ,

સ્થાનને અર્થાત્ જેવુ જે પરિણામ થાય છે તે પ્રકારે સમસ્ત પુદ્ગલપરિણામને સર્વ રીતે
સર્વ દિશાઓમા જેવા છે તેવાજ બુઝે છે (૬)

(૭) હવે મન પર્યવજ્ઞાન કહે છે — ‘સુસમાહિયં’ ઇત્યાદિ સુસમાહિતલે-
શ્યાવાન્ અર્થાત્ તેજ, પદ્મ, શુક્લ, એ ત્રણ પ્રશસ્ત લેશ્યાયુક્ત હોવાથી જેની અત-
કરણવૃત્તિ શુદ્ધ થઈ ગઈ છે જેને કુતર્ક નથી જેની શ્રદ્ધા નિશ્ચલ છે એવા મુનિ-
કે જે સર્વથા સર્વ પ્રકારે ગાહ્ય અને આભ્યન્તર વિષયોના સંયોગથી વિમુક્ત છે,

સમ્પતિ કેવલજ્ઞાન વર્ણયતિ-‘જયા સે’ इत्यादि ।

મૂલ્ય-જયા સે જાણાવરણ, સબ્બ હોઈ સ્વર્ગ ગય ।

તઓ લોગમલોગં ચ, જિણો જાણઈ કેવલી ॥ ૮ ॥

છાયા-યદા તસ્ય જ્ઞાનાવરણ, સર્વ મયતિ સ્ય ગતમ્ ।

તતો લોકમ્લોક ચ, જિનો જાનાતિ કેવલી ॥ ૮ ॥

ટીકા-‘જયા સે’-इत्यादि । यदा=यस्मिन् काले तस्य पुनः सर्व

સમ્પૂર્ણ જ્ઞાનાવરણ-જ્ઞાનસ્ય સામાન્યવિશેષાત્મકપદાર્થગ્રહણરૂપબોધસ્ય મતિ-શ્રુત-
અધિમન-પર્યયકેવલસક્ષણસ્ય આચરણં નેત્રસ્ય પટ ઇવ માત્રત આચ્છાદકમ્ સ્ય
સૌભાગ્યં ગતં=પ્રાપ્ત મયતિ-ગાયતે તતઃ- તદા જિનઃ સર્વજ્ઞઃ પાતિકર્મચતુષ્ટય-
વિજેતૃત્વાત્, કેવલી કેવલજ્ઞાનસમ્પન્નઃ સન્ લોકમ્ ચતુર્દશરજ્જ્વાત્મકમ્, જ-
લોકમ્ તદ્વિક્રમનન્તાકાશરૂપ જાનાતિ-અનુબ્રુયતે ॥ ૮ ॥

અર્થાત્ અઢાઈ ડીપ મેં રહે હુપ સહી પચ્ચેન્નિય જીર્ણો કે મનોગત
આર્થો કા જાનતા હૈ ॥ સૂ. ૭ ॥

(૮) અથ કેવલજ્ઞાન કા વર્ણન કરતે હિ-‘જયા સે’ इत्यादि ।

જિસ સમય મેં યુનિકા સમસ્ત જ્ઞાનાવરણ ક્ષય હોતા હૈ તથ
થે પાતિકર્મ-ચતુષ્ટય કા વિજય કરને વાલે કેવલજ્ઞાનસમ્પન્ન કેવલી
હોકર ચૌદશરજ્જ્વાલિન લોક કો ઔર અનન્તઆકાશરૂપ અલોક કો
જાનતે હિ । જ્ઞાનાવરણ - જ્ઞાન અર્થાત્ સામાન્યવિશેષાત્મક પદાર્થ કા
ગ્રહણરૂપ બોધ=મતિ, શ્રુત, અવધિ, મન પર્યય, કેવલસક્ષણ, ઇસકા
આચરણ જો નેત્ર કે પટકી તરફ માત્ર સે આચ્છાદન કરને વાલા હૈ ॥૮॥

અર્થાત્ દ્રવ્ય ભાવ સંયોગમાં સ્થિત જ તે આત્મા પર્યવેને બાધે છે, અર્થાત્ અદી
લીધમાં સ્થેલા સહી પચ્ચેન્નિય છવેના મનોગત ભાવેને બાધે છે (૭)

(૮) કહે કેવલજ્ઞાનનું વર્ણન કરે છે-‘જયા સે’ इत्यादि.

જે સમયે યુનિકા સમસ્ત જ્ઞાનાવરણ ક્ષય થાય છે ત્યારે તે પાતિકર્મ ચતુ-
ષ્ટયના વિજય કરવાવાળા કેવલજ્ઞાનસમ્પન્ન કેવલી જાને ચૌદશરજ્જ્વાલિન લોકને અને
અનન્તઆકાશરૂપ અલોકને બાધે છે

જ્ઞાનાવરણ-જ્ઞાન અર્થાત્ સામાન્ય વિશેષાત્મક પદાર્થના ગ્રહણરૂપ બોધમતિ
શ્રુત, અવધિ, મન:પર્યય કેવલ-સક્ષણ તેમનું આચરણ-જેમ નેત્રની પટી તેવી રીતે
આવધી આચ્છાદન કરવાવાળું છે. (૮)

અથ કેવલદર્શનં વર્ણયતિ-‘ જયા ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-જયા સે દરિસણાવરણં, સઠ્ઠં હોઈ खयं गयं ।

તઓ લોગમલોગં ચ, જિણો પાસઈ કેવલી ॥ ૯ ॥

છાયા-યદા તસ્ય દર્શનાવરણં, સર્વં ભવતિ ક્ષયં ગતમ્ ।

તતો લોકમલોકં ચ, જિનઃ પશ્યતિ કેવલી ॥ ૯ ॥

ટીકા—‘ જયા સે ’ ઇત્યાદિ । યદા=યસ્મિન્ કાલે તસ્ય=મુનેઃ સર્વં સમસ્તં દર્શનાવરણં-દર્શનસ્ય=સામાન્યાવબોધરૂપસ્યાઽઽવરણમ્=આચ્છાદકં કર્મ ક્ષયં ગતં ભવતિ તતઃ=આવરણક્ષયાનન્તરં જિનઃ=જિનસ્વરૂપઃ સન્ કેવલી=કેવલજ્ઞાની લોકમલોકં ચ પશ્યતિ=સાક્ષાત્કરોતિ ॥ ૯ ॥

પૂર્વં જ્ઞાનાવરણીયક્ષયેણ કેવલોત્પત્તિઃ પ્રદર્શિતા, સા ચ મોહનીયક્ષયે-
નૈવ ભવતીતિ સામ્પ્રતં તદુપાયમાહ-‘ પડિમાણ ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-પડિમાણ વિશુદ્ધાણ, મોહણિજ્જે खयं गए ।

અસેસં લોગમલોગં ચ, પાસેઈ સુસમાહિણ ॥ ૧૦ ॥

છાયા-પ્રતિમયા વિશુદ્ધયા, મોહનીયે ક્ષયં ગતે ।

અશેષં લોકમલોકં ચ, પશ્યતિ સુસમાહિતઃ ॥ ૧૦ ॥

ટીકા-‘ પડિમાણ ’-ઇત્યાદિ । પ્રતિમયા=દ્વાદશભિક્ષુપ્રતિમયા નાનાવિધા-
ભિપ્રહલક્ષણયા, યાવજ્જીવં સદોરકમુખવસ્ત્રિકારજોહરણધારણસ્વરૂપયા, એહલૌકિક

(૯) અવ કેવલદર્શન કા વર્ણન કરતે હૈં-‘ જયા ’ ઇત્યાદિ ।

જિસ કાલ મેં ઉસ મુનિકા સમસ્ત-સામાન્યાવબોધરૂપ દર્શન
કા આવરણ કરને વાલા કર્મ ક્ષય હો જાતા હૈ, તવ વહ જિનસ્વરૂપ
કેવલજ્ઞાની હોકર લોકાલોક કા સાક્ષાત્કાર કરતા હૈ ॥ સૂ. ૯ ॥

પ્રથમ ‘ જ્ઞાનાવરણીય કે ક્ષય સે કેવલજ્ઞાન કી ઉત્પત્તિ હોતી
હૈ ’ એસા કહા । અવ-કેવલજ્ઞાન કી ઉત્પત્તિ મોહનીય કે ક્ષય સે હી

(૯) હવે કેવલદર્શનનું વર્ણન કરે છે-‘ જયા ’ ઇત્યાદિ

જે કાલે તે મુનિના સમસ્ત-સામાન્યાવબોધરૂપ દર્શનને આવરણ કરવાવાળા
કર્મ ક્ષય થઈ જાય છે તે સમયે જિનસ્વરૂપ કેવલજ્ઞાની થઈ ને લોકાલોકનો સાક્ષા-
ત્કાર કરે છે (૯)

પ્રથમ ‘ જ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયથી કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય છે ’ એમ કહ્યું હવે-
કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ મોહનીયના ક્ષયથીજ થાય છે, આ માટે મોહનીય કર્મના ક્ષયનો

मम्यति केवलज्ञान वर्णयति-‘जया से’ इत्यादि ।

मूलम्-जया से णाणावरणं, सञ्च होइ खगं गयं ।

तथो लोगमलोगं च, जिणो जाणइ केवली ॥ ८ ॥

छाया-यदा तस्य ज्ञानावरणं, सर्वं भवति सयं गतम् ।

ततो लोकमलोकं च, जिणो जानाति केवली ॥ ८ ॥

टीका-‘जया से’-इत्यादि । यदा-यस्मिन् काष्ठे तस्य घृतेः सर्वं

सम्पूर्णं ज्ञानावरणं-ज्ञानस्य सामान्यविशेषात्मकपदार्थग्रहणरूपबोधस्य मति-भ्रुता-
वधिमनोपर्यवकेवलज्ञानस्य आवरणं नेत्रस्य पट इव मानव आच्छादकस्य सप्त
शीघ्रतां गतं-मास भवति-जायते ततः - तदा जिनः सर्वज्ञः चातिकर्मचतुष्टय-
विजेतृत्वात्, केवली केवलज्ञानसम्पन्नः सन् लोकम् चतुर्दशरज्ज्वात्मकम्, अ-
लोकम् तन्निभमनन्ताकाशरूपं जानाति-अबुध्यते ॥ ८ ॥

अर्थात् अन्धार्ई दीप में रहे हुए सखी पञ्चेन्द्रिय जीवों के मनोगत
भावों को जानता है ॥ सू० ७ ॥

(८) अब केवलज्ञान का वर्णन करते हैं-‘जया से’ इत्यादि ।

जिस समय में मुनिका समस्त ज्ञानावरण क्षय होता है तब
वे चातिकर्म-चतुष्टय का विजय करने वाले केवलज्ञानसम्पन्न केवली
होकर चौदहरज्जुप्रमाण लोक को और अनन्तआकाशरूप अलोक को
जानते हैं । ज्ञानावरण - ज्ञान अर्थात् सामान्यविशेषात्मक पदार्थ का
ग्रहणरूप बोध=मति, भ्रुत, अवधि, मनोपर्यव, केवललक्षण, वसका
आवरण जो नेत्र के पटवी तरह नाथ से आच्छादन करने वाला है ॥ ८ ॥

अर्थात् इन्द्रिय भाव समोजमो रहित थे ते आत्मा पर्यवने जाये थे अर्थात् अर्द्ध
दीपमो रहेता सखी पञ्चेन्द्रिय लवोना मनोजम भावोने जाये थे (७)

(८) अब केवलज्ञाननु वर्णन करे थे-‘जया से’ इत्यादि ।

जे समये मुनिना समस्त ज्ञानावरण क्षय भाव थे त्वारे ते चातिकर्म चतु-
ष्टयना विजय करवावाला केवलज्ञानसम्पन्न केवली बहने चौदहरज्जुप्रमाण लोकने अने
अनन्ताकाशरूप अलोकने जाये थे

ज्ञानावरण-ज्ञान अर्थात् सामान्य विशेषात्मक पदार्थना अद्वय रूप निभमति
भ्रुत, अवधि, मनोपर्यव केवली-वसका तेमनु आवरण-नेत्र नेत्री पटवी तेवी रीते
आवधी आच्छादन करवावाला थे (८)

અથ કેવલદર્શનં વર્ણયતિ-‘જયા’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-જયા સે દરિસણાવરણં, સઠ્ઠં હોઈ સ્વયં ગયં ।

તથો લોગમલોગં ચ, જિણો પાસઈ કેવલી ॥ ૯ ॥

છાયા-યદા તસ્ય દર્શનાવરણં, સર્વં ભવતિ ક્ષયં ગતમ્ ।

તતો લોકમલોકં ચ, જિનઃ પશ્યતિ કેવલી ॥ ૯ ॥

ટીકા-‘જયા સે’ ઇત્યાદિ । યદા=યસ્મિન્ કાલે તસ્ય=મુનેઃ સર્વં

સમસ્તં દર્શનાવરણં-દર્શનસ્ય=સામાન્યાવબોધરૂપસ્યાઽઽવરણમ્=આચ્છાદકં કર્મ ક્ષયં ગતં ભવતિ તતઃ=આવરણક્ષયાનન્તરં જિનઃ=જિનસ્વરૂપઃ સન્ કેવલી=કેવલજ્ઞાની લોકમલોકં ચ પશ્યતિ=સાક્ષાત્કરોતિ ॥ ૯ ॥

પૂર્વં જ્ઞાનાવરણીયક્ષયેણ કેવલોત્પત્તિઃ પ્રદર્શિતા, સા ચ મોહનીયક્ષયે-
ણૈવ ભવતીતિ સામ્પ્રતં તદુપાયમાહ-‘પડિમાઈ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-પડિમાઈ વિશુદ્ધાઈ, મોહણિજ્જે સ્વયં ગઈ ।

અસેસં લોગમલોગં ચ, પાસેઈ સુસમાહિઈ ॥ ૧૦ ॥

છાયા-પ્રતિમયા વિશુદ્ધયા, મોહનીયે ક્ષયં ગતે ।

અશેષં લોકમલોકં ચ, પશ્યતિ સુસમાહિતઃ ॥ ૧૦ ॥

ટીકા-‘પડિમાઈ’-ઇત્યાદિ । પ્રતિમયા=દ્વાદશભિક્ષુપ્રતિમયા નાનાવિધા-
ભિગ્રહલક્ષણયા, યાવજ્જીવં સદોરકમુગ્રવસ્ત્રિકારજોહરણધારણસ્વરૂપયા, ઐહલૌકિક

(૯) અવ કેવલદર્શન કા વર્ણન કરતે હૈં-‘જયા’ ઇત્યાદિ ।

જિસ કાલ મેં ઉસ મુનિકા સમસ્ત-સામાન્યાવબોધરૂપ દર્શન
કા આવરણ કરને વાલા કર્મ ક્ષય હો જાતા હૈ, તવ વહ જિનસ્વરૂપ
કેવલજ્ઞાની હોકર લોકાલોક કા સાક્ષાત્કાર કરતા હૈ ॥ સૂ. ૯ ॥

પ્રથમ ‘જ્ઞાનાવરણીય કે ક્ષય સે કેવલજ્ઞાન કી ઉત્પત્તિ હોતી
હૈ’ એસા કહા । અવ-કેવલજ્ઞાન કી ઉત્પત્તિ મોહનીય કે ક્ષય સે હી

(૬) હવે કેવલદર્શનનું વર્ણન કરે છે-‘જયા’ ઇત્યાદિ

જે કાલે તે મુનિના સમસ્ત-સામાન્યાવબોધરૂપ દર્શનને આવરણ કરવાવાળા
કર્મ ક્ષય થઈ જાય છે તે સમયે જિનસ્વરૂપ કેવલજ્ઞાની થઈ ને લોકાલોકનો સાક્ષા-
ત્કાર કરે છે (૬)

પ્રથમ ‘જ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયથી કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય છે’ એમ કહ્યું હવે-
કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ મોહનીયના ક્ષયથીજ થાય છે, આ માટે મોહનીય કર્મના ક્ષયને.

—पारलौकिकमुखाभिलाषात्मिकया वा प्रतिज्ञया विशुद्धया—निरतिचारत्वेन सम्प-
 गाराधितया मोहनीये—मोहयति—मद्यमिव सर्वसद्विवेकविकलं करोत्यात्मानमिति
 मोहनीयं धातिकर्म, उपलक्षणात् ज्ञानदर्शनावरणीयान्तरायकर्मभ्रमं च, तस्मिन्
 सय गते सति सुसमाहितः = ज्ञानादिषु सम्पक् समाहित = समप्रधानपुष्पा
 केवलज्ञानकेवलदर्शनयथाख्यातचारिष्वस्यसमाधिमान् सर्वज्ञ सन्नित्यर्थ, अनेपं
 सम्पूर्णं लोकलोकं चोक्तलक्षणं पश्यति ॥ १० ॥

होती है, इस छिये मोहनीय कर्म के क्षय का उपाय कहते हैं—
 'पहिमाए' इत्यादि ।

पारह प्रकार की विष्णु-प्रतिमा-प्रतिज्ञा से अर्थात् अनेक प्रकार
 के अभिग्रह करनेरूप, जीवनपर्यन्त डोरा के साथ मुखवस्त्रिक और
 रजोहरण के धारण करनेरूप, मद्यवा इहलोक और परलोक के सुख
 की इच्छा नहीं करनेरूप विशुद्ध प्रतिज्ञा से मोहनीय कर्म के, उप-
 लक्षण से ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय और अन्तराय, इन चारों ही
 धातिकर्मों के क्षय हो जाने पर आत्मा सुसमाहित केवलज्ञान केवल
 दर्शन और यथाख्यातचारिष्वस्य समाधिसम्पन्न अर्थात् सर्वज्ञ होकर
 सम्पूर्ण लोकलोक को देखता है । आत्मा को मद्य की तरह अन्धे
 और बुरे के विवेक से रहित करता है अतः यह मोहनीय कर्म
 कहाता है ॥ १० ॥

उपाय ढूँढे थे—'पहिमाए' इत्यादि

पार प्रकार की विष्णु-प्रतिमा-प्रतिज्ञा से अर्थात् अनेक प्रकार की अभिग्रह
 करनेरूप, जीवनपर्यन्त डोरा के साथ मुखवस्त्रिक और रजोहरण के धारण करनेरूप,
 मद्यवा इहलोक और परलोक के सुख की इच्छा न करनेरूप विशुद्ध प्रतिज्ञा से मोहनीय
 कर्मों—उपलक्षणीय ज्ञानावरणीय दर्शनावरणीय और अन्तराय, जो चारों धाती कर्मों
 के क्षय भवित्वा आत्मा सुसमाहित केवलज्ञान केवलदर्शन और यथाख्यातचारिष्वस्य
 समाधिसम्पन्न अर्थात् सर्वज्ञ अने सम्पूर्ण लोकलोक को देखे । आत्माने मद्य की
 पीठे सारा लेमज आराधना विवेकही रहित करे छे भटे आ मोहनीय कहोपाय छे (१०)

મોહનીયક્ષયે સકલકર્મક્ષયો ભવતીતિ સદૃશાન્તં પ્રદર્શયતિ - ‘જહા’
 ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-જહા મત્થએ સૂણેઈ, હંતાએ હમ્મઙ્ગ તલે ।

एवं कम्माणि हम्मंति, मोहणिज्जे खयं गए ॥११॥

છોયા-યથા મસ્તકે મૂચ્યાં, હતાયાં હન્યતે તલઃ ।

एवं कर्माणि हन्यन्ते, मोहनीये क्षयं गते ॥ ११ ॥

ટીકા—‘જહે’-ત્યાદિ । યથા=યેન પ્રકારેણ મસ્તકે=શિરસિ મૂચ્યાં
 હતાયાં સત્યાં તલઃ=તાલતરુઃ હન્યતે=વિનશ્યતિ । એવમ્=અનેન પ્રકારેણ મો-
 હનીયે ક્ષયં ગતે સતિ કર્માણિ=અવગિષ્ટાણિ સર્વાણિ જ્ઞાનાવરણીય-દર્શનાવરણી-
 યાઽન્તરાયરૂપાણિ હન્યન્તે=વિનશ્યન્તિ । અત્ર કર્મણઃ કર્તૃત્વેન વિવક્ષા ‘ભિદ્યતે
 કાષ્ઠ’ મિત્યાદિવત્ ॥ ૧૧ ॥

किञ्च-‘सेणावङ्गमि’ इत्यादि ।

મૂલમ્-સેણાવઙ્ગમિ મિહએ, જહા સેણા પણસ્સઙ્ગ ।

एवं कम्माणि णस्संति, मोहणिज्जे खयं गए ॥१२॥

મોહનીય કે ક્ષય હાંને પૂર સવ કર્મોં કા ક્ષય હોતા હૈં ઉસકા
 દૃશાન્ત કે સાથ વિવરણ કરતે હૈં-‘જહા’ ઇત્યાદિ ।

જિસ પ્રકાર તાલ વૃક્ષ કે ઊપર સૂઈ કા ઘાવ કરને-ચુમાને
 પર વહ તાલવૃક્ષ સમ્પૂર્ણ નષ્ટ હો જાતા હૈ, ઉસી પ્રકાર મોહનીય
 ક કે નાશ હોને પર અવશિષ્ટ જ્ઞાનાવરણીય-દર્શનાવરણીય-અન્ત-
 રાયસ્વરૂપ ત્રીન ઘાતિકર્મ બી નષ્ટ હો જાતે હૈં । યહા “કર્માણિ હન્યન્તે”
 હિસ વાક્ય મેં કર્મ કો હી કર્તા માના હૈ જૈસે “તળ્ડુલાઃ પચ્યન્તે”
 ધાવલ સ્વયં પકતે હૈં, હિસી તરહ યહાં બી સમઙ્ગના ચાહિયે ॥સૂ૦૧૧॥

મોહનીયનો ક્ષય થઈ જતા સકલ કર્મોના ક્ષય થાય છે તેવું દૃષ્ટાંતની
 સાથે વિવરણ કરે છે- ‘જહા’ ઇત્યાદિ

જે પ્રકારે તાલવૃક્ષના ઉપર સોયનો ઘા કરવાથી-સોય ખોસવાથી તે તાલ-
 વૃક્ષ સમ્પૂર્ણ નષ્ટ થાય છે, તેવી રીતે મોહનીય કર્મનો નાશ થવાથીજ અવશિષ્ટ
 જ્ઞાનાવરણીય-દર્શનાવરણીય-અન્તરાયસ્વરૂપ ત્રણ ઘાતી કર્મ પણ નષ્ટ થઈ જાય છે
 અહીં ‘કર્માણિ હન્યન્તે’ એ વાક્યમાં કર્મનેજ કર્તા માન્યો છે જેમકે ‘તળ્ડુલાઃ
 પચ્યન્તે’ આવલ સ્વયં પાકે છે, તેવી રીતે અહીં પણ સમજી લેવું જોઈએ (૧૧)

छाया-सेनापतौ निहते, यया सेना प्रणश्यति ।

एषं कमौणि नश्यन्ति, मोहनीय क्षय गते ॥ १२ ॥

टीका-‘सेनापति’ इत्यादि । यथा सेनापतौ=सैन्यनायके निरुते=
यस्य प्राप्ते सैन्यं=इत्यभ्युपगच्छति मनुनि सैन्यं प्रणयति, एष मोहनीये सत्यं मते
सति कर्माणि=अवशिष्टानि भीति कर्माणि नश्यन्ति ॥ १२ ॥

अन्यत्र-‘धूमहीणा’ इत्यादि ।

मृत्-धूमहीणो जहा अग्नी, खीयद् से निरिधणे ।

एव कम्माणि खीयति, मोहणिज्जे स्वय गप् ॥१३॥

प्राया-धूमहीनो यथाऽग्निः, क्षीयच्छेऽसौ निरिन्धनः ।

एष कर्मोपि स्वीयते, मादनीये स्य गते ॥ १३ ॥

टीका—‘धूमहीनो’—इत्यादि । यथा धूमहीनः=धूमवर्जितः निरन्धनः
इन्धनरहितः महत्पशून् सन्निवृत्तः असौ=मसिदुः अग्निः क्षीयते=क्षयदशां प्राप्नोति,
एव माहनीये क्षय गते सति श्लेषकमाणि क्षीयन्ते ॥ १३ ॥

पुनश्च-‘सुक्०’ इत्यादि ।

मूल्म-सुक्ष्ममूले जहा रुक्खे, सिंधमाणे ण रोहइ ।

एव कम्मा ण रोहति, मोहणीज्जे स्वय गण ॥१४॥

भीर हृष्टान्त वेत्ते हैं—‘सेषामहम्भि’ इत्यादि ।

जिस प्रकार सेनानायक का नाश हो जाने पर हाथी, घोड़ा, पदाति आदि सेना नष्ट हो जाती है इसी प्रकार मोहनीय कर्म के नाश होने पर अवशिष्ट तीनों कर्म नष्ट हो जाते हैं ॥ सू० १२॥

भौर दृष्टान्त वेत्ते हैं—‘धुमहीणो’ इत्यादि ।

ऐसे घूमरहित इधन बिमा की अग्नि नष्ट हो जाती है वैसे ही मोहनीय के नष्ट हो जाने पर शेष कर्म भी नष्ट हो जाते हैं ॥ख० १३३॥

બીજી દૃષ્ટિએ જાણે છે-‘મેળાવફમિય’ પ્રત્યાદિ.

ને પ્રકારે સેનાનાયકનો નાશ કર્ય જતાં હાથી થોડા પાંચદસ જાણિ સેના
નબર કર્ય જાય છે તે પ્રકારે મોહનીય કર્મનો નાશ કર્ય જતાં અવશિષ્ટ ત્રણે કર્મ
નાશ પામી છે (૧૨)

બીજી દશાત આપે છે—‘સુમહીણી’ ઇત્યાદિ

જેમ પૂજારહિત બળતણ વિનાની અગ્નિ નજર થઈ જાય છે તેમ મોહનીશતા નાશ થી શેષ કર્મ પણ નાશ થાય છે (૧૩) -

छाया-शुष्कमूले यथा वृक्षः सिच्यमानो न रोहति ।

एवं कर्माणि न रोहन्ति, मोहनीये क्षयं गते ॥ १४ ॥

टीका—‘सुकमूले’-इत्यादि । यथा शुष्कमूलः=अनाद्रिमूलः वृक्षः=तरुः सिच्यमानः=जलैराद्रीक्रियमाणः सन्नपि न रोहति=न पल्लवाङ्कुरादिभिर्वर्धते, एवं मोहनीये क्षयं गते सति कर्माणि=उक्तानि त्रीणि न रोहन्ति=नोत्पद्यन्ते ॥ १४ ॥

अथ च-‘जहा’ इत्यादि ।

मूलम्-जहा दड्ढाणं बीयाणं, न जायन्ति पुण अंकुरा ।

कम्मबीएसु दड्ढेसु, न जायन्ति भवंकुरा ॥ १५ ॥

छाया-दग्धानां बीजानां, न जायन्ते पुनरङ्कुराः ।

कर्मबीजेषु दग्धेषु, न जायन्ते भवाङ्कुराः ॥ १५ ॥

टीका-‘जहा’ इत्यादि । यथा दग्धानां=भस्मीभूतानां बीजानां भूमौ प्ररोपणेऽपि ततोऽङ्कुराः पुनः=भूयो न जायन्ते=नोत्पद्यन्ते, एवं कर्मबीजेषु=कर्मरूपबीजेषु दग्धेषु ध्यानाग्निना भस्मीभूतेषु भवाङ्कुराः=पुनर्जन्मरूपाः न जायन्ते=नोद्भवन्ति ॥ १५ ॥

अथ दशमं केवलमरणरूपसमार्धि वर्णयति-‘चिच्चा’ इत्यादि ।

मूलम्-चिच्चा ओरालियं वोदिं, नामं गोयं च केवली ।

आउयं वेयणिज्जं च, छित्ता भवइ नीरण ॥ १६ ॥

और दृष्टान्त देते हैं-‘सुकमूले’ इत्यादि ।

जैसे मूल सूख जाने पर वृक्ष को खूब पानी पिलाया जाय तो भी उस में पल्लव और अङ्कुर आदि नहीं होते हैं वैसे ही मोहनीयकर्म के क्षय होने पर शेष कर्मों की उत्पत्ति नहीं होती है ॥ सू०-१४ ॥

और भी दृष्टान्त कहते हैं-‘जहा दड्ढाणं’ इत्यादि ।

जिस प्रकार दग्ध बीजों को भूमि में बोया जाय तो भी उनसे अङ्कुर नहीं होता है । इसी तरह कर्मरूप बीज के ध्यानरूप अग्नि

वणी दृष्टात आपे छे-‘सुकमूले’ इत्यादि

जेम भूण सुकाई नवाथी वृक्षने लले भूण पाणी पाछिमे तो पण तेमा पल्लव अङ्कुर आदि आपता नथी, तेवीज रीते मोहनीयकर्मने क्षय थावाथी शेष कर्मेभी उत्पत्ति नथी थती (१४)

इरी दृष्टात छे छे-‘जहा दड्ढाणं’ इत्यादि

जेम अणेला बीजे भूमीमा वाववामा आवे तो पण तेनाथी अङ्कुर उत्पन्न

છાયા-સેનાપતૌ નિહતે, યથા સેના મણાયતિ ।

एष कर्माणि नश्यन्ति, मोहनीये क्षय गते ॥ १२ ॥

ટીકા-‘સેનાપતૌ’-‘સેનાપતૌ’=સૈન્યનાયકે નિહતે=મૃત્યુ પ્રાપ્તે સૈન્ય=હસ્ત્યશ્વપશાતિમમૃતિસૈન્ય મણાયતિ, ઇષ મોહનીયે ક્ષય ગતે સતિ કર્માણિ=મવશિષ્ટાણિ ત્રીણિ કર્માણિ નશ્યન્તિ ॥ ૧૨ ॥

अन्यच्च-‘धूमहीणा’ इत्यादि ।

મૂમ્-ધૂમહીણો જહા અમ્મી, સ્વીયહ સે નિરિંધને ।

एव कस्माणि स्वीयति, मोहणीज्जे स्वय गय ॥ १३ ॥

छाया-धूमहीनो यथाऽग्नि, स्वीयतेऽसौ निरिधनः ।

एष कर्माणि स्वीयते, मोहनीये क्षय गते ॥ १३ ॥

ટીકા-‘ધૂમહીણો’-‘ધૂમહીણો’=ધૂમવર્મિતઃ નિરિધનઃ=અગ્નિરહિતઃ મહ્યગ્ન્યઃ સશિષ્યર્થઃ અસૌ=મસિદ્ અગ્નિઃ સ્વીયતે=સ્વયદશા પ્રાપ્નોતિ, ઇષ મોહનીયે ક્ષય ગતે સતિ શેષકર્માણિ સ્વીયતે ॥ ૧૩ ॥

पुनश्च-‘सुक०’ इत्यादि ।

મૂમ્-સુકમૂલે જહા રુક્ષ્વે સિંચમાણે ણ રોહહ ।

एव कस्मा ण रोहति, मोहणीज्जे स्वय गय ॥ १४ ॥

और दृष्टान्त देते हैं-‘सेनापइम्मि’ इत्यादि ।

जिस प्रकार सेनानायक का नाश हो जाने पर हाथी, घोड़ा, पशुति आदि सेना नष्ट हो जाती है इसी प्रकार मोहनीय कम के नाश होने पर अवशिष्ट तीनों कम नष्ट हो जाते हैं ॥ सू० १२॥

और दृष्टान्त देते हैं-‘धूमहीणा’ इत्यादि ।

जैसे धूमरहित इधन बिना की अग्नि नष्ट हो जाती है वैसे ही मोहनीय के नष्ट हो जाने पर शेष कर्म भी नष्ट हो जाते हैं ॥ सू० १३॥

બીજુ દ્રષ્ટાન્ત આપે છે-‘સેનાપઇમ્મિ’ ઇત્યાદિ.

જે પ્રકારે સેનાનાયકનો નાશ થઈ જતા હાથી ઘોડા પાશુદશ આદિ સેના નષ્ટ થઈ જાય છે તે પ્રકારે મોહનીય કર્મોનો નાશ થઈ જતાં અવશિષ્ટ ત્રણે કર્મો નાશ પામે છે (૧૨)

બીજુ દ્રષ્ટાન્ત આપે છે-‘ધૂમહીણો’ ઇત્યાદિ.

જેમ ધૂમરહિત જળાગ્નિ બિનાની અગ્નિ નષ્ટ થઈ જાય છે તેમ મોહનીયના નાશ થી શેષ કર્મ પણ નાશ થાય છે (૧૩)

छाया-एवमभिसमागम्य, चित्तमादाय आयुष्मन् ! ।

श्रेणिशोधिमुपागम्य, आत्मशोधिमुपैति च ॥ १७ ॥ इति ब्रवीमि
॥ पञ्चमी दशा समाप्ता ॥ ५ ॥

टीका-‘एव’ मित्यादि । हे आयुष्मन् ! शिष्य ! एवम् उक्तप्रकारेण
अभिसमागम्य-अभि = सर्वतः समागम्य = विज्ञाय चित्तं = रागद्वेषरहितमन्तःकरणं
आदाय = अवलम्ब्य श्रेणिशोधि-श्रेण्याः = क्षपकश्रेण्याः शोधि = नैर्मल्यम् उपागम्य =
प्राप्य मुनिः आत्मशोधिम् = आत्मनो निर्मलतां ज्ञानावरणीयादिदोषराहित्यम्
उपैति = प्राप्नोति ॥ १७ ॥

‘चित्तेमि’ इति ब्रवीमि इति = एतद् ब्रवीमि = भगवन्महावीरस्वामिमुखाद्
यथा श्रुतं तथा हे जम्बू ! त्वां कथयामि ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित-
कलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-वादिमोक्षमर्दक-श्रीशाहूच्छत्र-
पतिकोल्हापुरराजप्रदत्त - ‘जैनशास्त्राचार्य’ - पदभूषित-कोल्हापुरराज-
गुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-
व्रतिविरचिताया श्रीदशाश्रुतस्कन्धसूत्रस्य मुनिहर्षिण्याख्यायां व्या-
ख्यायाम्-चित्तसमाधिस्थानाख्यं पञ्चममध्ययनं समाप्तम् ॥५॥

पूर्वोक्त विषय का उपसंहार करते हुवे कहते हैं ‘एवं’ इत्यादि ।

हे आयुष्मन् ! शिष्य ! इस रीति से सब जान कर अन्तः-
करण को रागद्वेषरहित बना कर और क्षपकश्रेणि की शुद्धि को पाकर
मुनि आत्मशुद्धि को पाता है ॥ सू० १७ ॥

इति ‘ब्रवीमि’-सुधर्मा स्वामी कहते हैं- हे जम्बू ! भगवान्
महावीर के मुख से जैसा मैंने सुना वैसा तुझे कहता हूँ ॥

इति दशाश्रुतस्कन्ध सूत्र की ‘मुनिहर्षिणी’ टीका के हिन्दी अनुवाद
में ‘चित्तसमाधि’ नामका प्रथम अध्ययन समाप्त हुआ ॥ ५ ॥

पूर्वोक्त विषयको उपसंहार करता कहे छे-‘एवं’ इत्यादि

हे आयुष्मन् ! शिष्य ! आ रीते सधनुं गच्छी लक्ष्मि अन्त करवुने रागद्वेष-
रहित मनानीने तथा क्षपकश्रेणीनी शुद्धिने मेणवीने मुनि आत्मशुद्धि प्राप्त करे छे (१७)

इति ब्रवीमि- सुधर्मास्वामी कहे छे के-हे ! जम्बू ! भगवान् महावीरना
मुखेशी नेवु मे सामान्यु तेवुज तमने कहु छु

दशाश्रुतस्कन्धसूत्रनी ‘मुनिहर्षिणी’ टीकाना

शुद्धशती अनुवादमां चित्तसमाधि नामनुं

प्रथम अध्ययन समाप्त थयु (५)

छाया-स्यवस्वोदारिकीं योन्दि, नाम गोमं च केचमी ।

आयुष्क वेदनीयं च, छित्त्वा भवति नीरजाः ॥ १६ ॥

टीका-विष्णे-इत्यादि । केषली=केवलज्ञानी औदारिकी-मांसास्मिन्ना-
युवदा मोक्षहेतुत्वाद् उदारा सैषोदारिकी तां योन्दि=तनु स्यवस्वा=विहाय नाम
गोमं च=नामकर्म गोमकर्म च, तथा-आयुष्क वेदनीयं सैत्यघातिकर्मवत्पुण्य
छित्त्वा=अपनीय नीरजाः-रजसः कर्मरूपाद् निष्कान्तो नीरजाः=कर्मरजोरेहिता
भवति=आयत्ते, यथा रजो नेमाविक पिपचे तथा कर्माऽपि ज्ञानादिक्रमाद्बोधि,
इति कर्मणो रजसं सादृश्याच्चक्षुता ॥ १६ ॥

पूर्वोक्तविषयमुपसंहरन्नाह-‘एव’ इत्यादि ।

मृस्म-एव अभिसमागम्य, चित्तमादाय आउसो । ।

सेणिसोहिमुवागम्य, आयसोहिमुवेइ य ॥ १७ ॥ चिवेमि ।

॥ पञ्चमी दत्ता समत्ता ॥ ५ ॥

से भस्मीभूत हो जाने पर भी भयरूपी भङ्गुर नहीं होता है, अर्थात् पुनर्जन्म नहीं होता ॥ सू० १६ ॥

(१६) अब केवलमरणरूपी दशवीं समाधि का वर्णन करते हैं- ‘चिवा’ इत्यादि ।

केवलज्ञानी मांस, अस्थि (हड्डी) और स्नायु (नसाबाल) से पचे हुए औदारिक शरीर को छोड़कर नामकर्म, गोत्रकर्म, आयुर्कर्म और वेदनीय, इन चार प्रकार के अधातिकर्मों को दूर कर कर्मरूप रज से रहित हो जाते हैं । जैसे रज-चूली में छ आदि को ढँक देता है वैसे कर्म भी ज्ञान आदि को ढँक देता है अतः कर्म का और रजका सादृश्य होने से कर्म को रज कहा है ॥ सू० १६ ॥

नकि मास, केचमी शीते कर्मरूप जीवन्ना ज्ञानरूप अग्निधी कस्मीभूत भवाभी काय रूपी भङ्गुर भवेत् नका अर्थात् पुनर्जं भ भवेत् नशी (१५)

(१६) कवे केवलमरण रूपी दशवीं समाधिनु वर्णन करे छ-‘चिवा’ इत्यादि

केवलज्ञानी मांस अस्थि (हड्डी) जने स्नायु (नसाबाल) भी अधातिक औदारिक शरीरने छोड़ीने नामकर्म, गोत्रकर्म आयुर्कर्म जने वेदनीय, जे चार प्रकारना अधाति कर्मने दूर करीने कर्मरूप रजशी रहित रज काय छे. एव रज नेत्र आदिने दक्षि है छे तेवीज शीते कर्म पञ्च ज्ञान आदिने दक्षि है छे आधी कर्मनी तथा रजनी समानता कोवाभी कर्मने रज कहैल छे (१६)

छाया-एवमभिसमागम्य, चित्तमादाय आयुष्मन् ! ।

श्रेणिशोधिमुपागम्य, आत्मशोधिमुपैति च ॥ १७ ॥ इति ब्रवीमि
॥ पञ्चमी दशा समाप्ता ॥ ५ ॥

टीका-‘एव’ मित्यादि । हे आयुष्मन् ! शिष्य ! एवम् उक्तप्रकारेण
अभिसमागम्य-अभि = सर्वतः समागम्य = विज्ञाय चित्तं = रागद्वेषरहितमन्तःकरणं
आदाय = भवत्वम्य श्रेणिशोधिं-श्रेण्याः = क्षपकश्रेण्याः शोधिं = नैर्मल्यम् उपागम्य =
प्राप्य मुनिः आत्मशोधिम् = आत्मनो निर्मलतां ज्ञानावरणीयादिदोषराहित्यम्
उपैति = प्राप्नोति ॥ १७ ॥

‘त्तिवोमि’ इति ब्रवीमि इति = एतद् ब्रवीमि = भगवन्महावीरस्वामिमुखाद्
यथा श्रुतं तथा हे जम्बू ! त्वां कथयामि ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित-
कलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्र-
पतिकोल्हापुरराजप्रदत्त - ‘जैनशास्त्राचार्य’ - पदभूषित-कोल्हापुरराज-
गुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-
व्रतिविरचितायां श्रीदशाश्रुतस्कन्धभूत्रस्य मुनिहर्षिण्याख्यायां व्या-
ख्यायाम्-चित्तसमाधिस्थानाख्यं पञ्चममध्ययनं समाप्तम् ॥५॥

पूर्वोक्त विषय का उपसंहार करते हुवे कहते हैं ‘एवं’ इत्यादि ।

हे आयुष्मन् ! शिष्य ! इस रीति से सब जान कर अन्तः-
करण को रागद्वेषरहित बना कर और क्षपकश्रेणि की शुद्धि को पाकर
मुनि आत्मशुद्धि को पाता है ॥ सू० १७ ॥

इति ‘ब्रवीमि’-सुधर्मा स्वामी कहते हैं- हे जम्बू ! भगवान्
महावीर के मुख से जैसा मैंने सुना वैसा तुझे कहता हूँ ॥

इति दशाश्रुतस्कन्ध सूत्र की ‘मुनिहर्षिणी’ टीका के हिन्दी अनुवाद
में ‘चित्तसमाधि’ नामका प्रश्नम अध्ययन समाप्त हुआ ॥ ५ ॥

पूर्वोक्त विषयको उपसंहार करता कहे छे-‘एवं’ इत्यादि

हे आयुष्मन् ! शिष्य ! आ रीते सधणु बाली लधने अन्त करणुने रागद्वेष-
रहित भनावीने तथा क्षपकश्रेणीनी शुद्धिने भेगवीने मुनि आत्मशुद्धि प्राप्त करे छे (१७)

इति ब्रवीमि- सुधर्मास्वामी कहे छे के-हे ! जम्बू ! भगवान् महावीरना
सुपेथी नेवुं मे साखणु तेवुन तमने कहु छुं

दशाश्रुतस्कन्धसूत्रनी ‘मुनिहर्षिणी’ टीकाना

गुजराती अनुवादमां चित्तसमाधि नामनुं

पञ्चम अध्ययन समाप्त थयुं (५)

॥ અથ પઠ્યધ્યયનમ્ ॥

પઞ્ચમાધ્યયને દશ સમાધિસ્થાનાનિ ષર્ણિતાનિ, તદવસ્મિન્ન ચ સર્વેણ સમ્પતિઃ, તત્ર સાધુવૃત્તીનાં નિશેષઃ । સાધુવૃત્ત્યા સમાધિભામોઽતિભેયસ્કરઃ, પરઞ્ચ-સાધુવૃત્ત્યૈવ સર્વે સમાધિમાપ્નુમર્હન્તીત્યપ ન નિયમઃ સમ્મવતિ, વહુનામપિ સાધુવૃત્તિસાધનાક્ષમતયા સાધુવૃત્તિગ્રહણામમર્યસ્થાત, અત્ર સાધુવૃત્તિરિતિ ભાવક વૃત્ત્યા સમાધિભામઃ કાર્યઃ । તથા ચ પઞ્ચમાધ્યયનેન સહાઽસ્ય પઠ્યાધ્યયનસ્યા-યમમિસમ્બન્ધઃ-ભાવકાણાં સમાધિમમીષ્ણુનાયેકાદશપ્રતિમા સમાધિપ્રયોજિકા ઇતિ તાસાં પ્રતિપાદનં સમાધ્યયમાવશ્યકમ્ ।

છઠા અધ્યયન

પૅંચમે અધ્યયન મેં દશ સમાધિસ્થાન કા ષર્ણન કિયા ગયા હૈ । ડસ કા અવલમ્બન કરના સમી કો યોગ્ય હૈ । ડન મેં સંય-મિયોં કો સંયમ ઢારા ડસ કા લાભ કરના અતીવ ભેયસ્કર હૈ, કિન્તુ “સયમવૃત્તિ સે હી સબ સમાધિ પ્રાપ્ત કરને કે યોગ્ય હોતે હૈ ।” ઁસા કોઈ નિયમ નહીં હૈ ક્યોં કિ અનેક મનુષ્ય મુનિયોં કા આચાર પાલને મેં અમમર્ય હોને સે મુનિવૃત્તિ કા ગ્રહણ નહીં મી કર સકતે । હમલિયે મુનિવૃત્તિ કો નહીં રત્ન સકને ઘાછે કો આવકવૃત્તિ મેં રહ કર હી સમાધિ કા લાભ કરના ચાહિયે । પઞ્ચમ અધ્યયન કે સાથ હમ પઠ અધ્યયન કા પઢ સમ્બન્ધ હૈ કિ—સમાધિ પ્રાપ્ત કરને કી ઇચ્છા ઘાછે આવકોં કો ગ્યારહ પ્રતિમાઓં કા અરાધન કરના સમાધિ કા પ્રયોગક હૈ, અત્ર ગ્યારહ પ્રતિમાઓં કા પ્રતિપાદન કરના આવશ્યક હૈ ।

છઠું અધ્યયન

પાંચમા અધ્યયનમા દશ સમાધિસ્થાનનુ વર્ણન કર્યું છે તેનું અવલમ્બન કરવું સર્વને માટે યોગ્ય છે તેમા પણ સમગ્રિઓએ સમમર્યાસ તેના લાભદેવો મળેજ એવશર છે પરન્તુ “સયમવૃત્તિથીજ સર્વે સમાધિ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય હોય છે એવા કેવળ નિયમ નથી કેમકે અનેક મનુષ્ય મુનિઓના આચાર પાળવામાં અસમર્થ હોવાથી મુનિવૃત્તિને અલ્પ ન પણ કહી શકે. આ માટે મુનિવૃત્તિ ન સધી શકે તેઓએ આવા વૃત્તિમાં સ્ત્રીનેજ સમાધિને લાભ કરી તેવો ભેદજો. પાંચમા અધ્યયનની સાથે આ છઠા અધ્યયનનો જો સબન્ધ છે કે—સમાધિ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાત્રા આવકોને બીજી આર પ્રતિમાઓનું આરાધન કરવું તે સમાધિનું પ્રયોજક છે. માટે બીજાવાર પ્રતિમાઓનું પ્રતિપાદન કરવું આવશ્યક છે

इयं प्रतिमा-उपासकप्रतिमाऽपि कथ्यते । तत्रोपासकप्रतिमापदार्थः कः ? इति जिज्ञासा चेद्, ऊन्यते-उपासते सेवन्ते साधुनित्युपासकाः= श्रावकाः, यद्वा साधुनास् उप=समीपे आसते धर्मकथाश्रवणार्थमिति-उपासकास्तेषां प्रतिमा अभिग्रहविशेषः प्रतिजेति यावत् ।

उपासकाश्चतुर्विधाः-द्रव्य-तदर्थ-मोह-भावभेदात् । तत्र—

(१) द्रव्योपासकः-द्रव्योपासकयोग्यताकशरीरः, उपासकभाववद्वायुष्कः, उपासकभावसम्मुखान्तनामगोत्रादिकर्मश्च ।

(२) तदर्थोपासकः-कमपि पदार्थमभीप्सुः । तत्र पदार्थेच्छा च सचित्ताचित्तमिश्रपदार्थविषयकभेदात् त्रिविधा, सचित्तेच्छा द्विपदचतुष्पदभेदाद् द्विधा,

यह प्रतिमा उपासकप्रतिमा भी कही जाती है । उपासकप्रतिमा का क्या अर्थ है ? सो बताते हैं:-जो साधुओं की सेवा करते हैं उनको उपासक-श्रावक कहते हैं । अथवा साधुओं के समीप में धर्म-कथा सुनने के लिए जो बैठते हैं वे उपासक कहे जाते हैं । उन की प्रतिमा-प्रतिज्ञा अभिग्रहविशेष वह उपासकप्रतिमा नाम से प्रसिद्ध है ।

(१) द्रव्य, (२) तदर्थ, (३) मोह और (४) भाव के भेद से उपासक चार प्रकार के होते हैं ।

(१) द्रव्योपासक-जिसका शरीर उपासक होने के योग्य है । जिसने उपासकभाव से आयुष्कर्म का बन्ध किया हो और जिस के नामगोत्रादि कर्म उपासकभाव के सम्मुख आगये हो ।

(२) तदर्थोपासकः- जो कोई भी पदार्थ के मिलने की इच्छा रखता हो । वह पदार्थेच्छा सचित्त अचित्त और मिश्र पदार्थों के भेद

आ प्रतिमाने उपासकप्रतिमा पणु कडेवाय छे उपासकप्रतिमानो शु अर्थ छे ? ते बतावे छे.-जे साधुओनी सेवा करे छे तेमने उपासक=श्रावक कहे छे, अथवा साधुओनी समीपमा धर्मकथा साभणवा भाटे जेसे छे तेमने उपासक कडेवाय छे तेमनी प्रतिमा-प्रतिज्ञा अभिग्रहविशेष ते उपासकप्रतिमाना नामथी प्रसिद्ध छे

१ द्रव्य २ तदर्थ ३ मोह तथा ४ भावना लेहथी उपासक चार प्रकारना थाय छे-

(१) द्रव्योपासक- जेनु शरीर उपासक थवाने योग्य होय जेहे उपासक भावथी आयुष्कर्मना अध कर्यो होय अने जेना नामगोत्रादी कर्म उपासक भावना सम्मुख आवी गया होय

(२) तदर्थोपासक-जे कौनपणु पदार्थ भोगववानी इच्छा राखता होय ते पदार्थनी इच्छा सचित्त-अचित्त तथा मिश्र पदार्थोना लेहथी त्रणु प्रकारनी होय छे

॥ अथ पष्ठमध्ययनम् ॥

पञ्चमाध्ययने दक्ष समाधिस्थानानि वर्जितानि, तदवलम्बनं च सर्वेषां समुचितं, तत्र साधुवृत्तीनां विशेषतः । साधुवृत्त्या समाधिलामोऽतिभेयस्करः, परञ्च—साधुवृत्त्यैव सर्वे समाधिमाप्नुमन्तीत्यप्यननियम सम्भवति, बहूनामपि साधुवृत्तिसाधनासमस्तया साधुवृत्तिग्रहणामभ्यस्त्यात्, अतः साधुवृत्तिरहितैः श्वारहृत्स्या समाधिलामः कार्यः । तथा च पञ्चमाध्ययनेन सहाऽस्य पष्ठमध्ययनस्यायमसिद्धम्बन्धः—श्वारहृत्स्या समाधिमभीप्सूनामेकादशप्रतिमाः समाधिप्रयोजिका इति तासां प्रतिपादनं समाध्ययनाध्ययनम् ।

छठा अध्ययन

पौण्ड्रवे अध्ययन में दक्ष समाधिस्थान का वर्णन किया गया है । उस का अवलम्बन करना सभी को योग्य है । उन में सयमियों को सयम द्वारा उस का लाभ करना अतीव भेयस्कर है, किन्तु “सयमवृत्ति से ही सय समाधि प्राप्त करने क योग्य होते हैं ।” ऐसा कोई नियम नहीं है क्यों कि अनेक मनुष्य मुनियों का आचार पालने में असमर्थ होने से मुनिवृत्ति का ग्रहण नहीं भी कर सकते । इसलिये मुनिवृत्ति को नहीं रख सकने वाले को श्वारहृत्स्या में रह कर ही समाधि का लाभ करना चाहिये । पञ्चम अध्ययन के साथ इस पष्ठ अध्ययन का यह सम्बन्ध है कि—समाधि प्राप्त करने की इच्छा वाले श्वारहृत्प्रतिमाओं का अराधन करना समाधि का प्रयोजक है, अतः श्वारहृत्प्रतिमाओं का प्रतिपादन करना आवश्यक है ।

छठी अध्ययन

पाँचवा अध्ययनमा दक्ष समाधिस्थानान्तु वर्जितं कर्तुं छे, तेन अवलम्बनं कर्तुं सर्वे माटे योग्य छे तेमा पञ्च सयमिज्जोअजे सयमद्वारा तेमा लाभदेवे। पण्डितेअजेमस्तु छे परन्तु “सयमवृत्तिभीअजे अर्थे समाधि प्राप्त कर्त्ता येअ छे।” जेवे केअ नियम नही केअके अनेक मनुष्य मुनियेअ आचार पालनमा असमर्थ होवाही मुनिवृत्तिने अर्हण न पण्ड कही शके आ माटे मुनिवृत्ति न पण्ड शके तेज्जोअ श्वारहृत्प्रतिमां स्तुतेअ समाधिने लाभ कही देवे जेअजे। पाँचवा अध्ययननी साथे आ छठी अध्ययनने जे सयम छे के—समाधि प्राप्त कर्त्तवानी इच्छावाला श्वारहृत्प्रतिमाओं आराधन कर्त्तु ते समाधिनु प्रयोजक छे। माटे अजीवार प्रतिमाज्जोअ प्रतिपादन कर्त्तु आवश्यक छे।

इयं प्रतिमा-उपासकप्रतिमाऽपि कथ्यते । तत्रोपासकप्रतिमापदार्थः कः ? इति जिज्ञासा चेद्, ऊच्यते-उपासते सेवन्ते साधूनित्युपासकाः= श्रावकाः, यद्वा साधूनाम् उप=समीपे आसते धर्मकथाश्रवणार्थमिति-उपासकास्तेषां प्रतिमा अभिग्रहविशेषः प्रतिज्ञेति यावत् ।

उपासकाश्चतुर्विधाः-द्रव्य-तदर्थ-मोह-भावभेदात् । तत्र—

(१) द्रव्योपासकः-लब्धोपासकयोग्यताकशरीरः, उपासकभाववद्वायुष्कः, उपासकभावसम्मुखगतनामगोत्रादिकर्मश्च ।

(२) तदर्थोपासकः-कमपि पदार्थमभीप्सुः । तत्र पदार्थेच्छा च सचित्ताऽचित्तमिश्रपदार्थविषयकभेदात् त्रिविधा, सचित्तेच्छा द्विपदचतुष्पदभेदाद् द्विधा,

यह प्रतिमा उपासकप्रतिमा भी कही जाती है । उपासकप्रतिमा का क्या अर्थ है ? सो बताते हैं:-जो साधुओं की सेवा करते हैं उनको उपासक-श्रावक कहते हैं । अथवा साधुओं के समीप में धर्म-कथा सुनने के लिए जो बैठते हैं वे उपासक कहे जाते हैं । उन की प्रतिमा-प्रतिज्ञा अभिग्रहविशेष वह उपासकप्रतिमा नाम से प्रसिद्ध है ।

(१) द्रव्य, (२) तदर्थ, (३) मोह और (४) भाव के भेद से उपासक चार प्रकार के होते हैं ।

(१) द्रव्योपासक-जिसका शरीर उपासक होने के योग्य है । जिसने उपासकभाव से आयुष्कर्म का बन्ध किया हो और जिस के नामगोत्रादि कर्म उपासकभाव के सम्मुख आगये हो ।

(२) तदर्थोपासक:- जो कोई भी पदार्थ के मिलने की इच्छा रखता हो । वह पदार्थेच्छा सचित्त अचित्त और मिश्र पदार्थों के भेद

આ પ્રતિમાને ઉપાસકપ્રતિમા પણ કહેવાય છે ઉપાસકપ્રતિમાનો શુ અર્થ છે ? તે બતાવે છે -જે સાધુઓની સેવા કરે છે તેમને ઉપાસક=શ્રાવક કહે છે, અથવા સાધુઓની સમીપમા ધર્મકથા સાભળવા માટે બેસે છે તેમને ઉપવાસ કહેવાય છે તેમની પ્રતિમા-પ્રતિજ્ઞા અભિગ્રહવિશેષ તે ઉપાસકપ્રતિમાના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

૧ દ્રવ્ય ૨ તદર્થ ૩ મોહ તથા ૪ ભાવના લેદથી ઉપાસક ચાર પ્રકારના થાય છે-

(૧) દ્રવ્યોપાસક- જેનું શરીર ઉપાસક થવાને યોગ્ય હોય જેણે ઉપાસક ભાવથી આયુષ્કર્મનો બંધ કર્યો હોય અને જેના નામગોત્રાદી કર્મ ઉપાસક ભાવના સન્મુખ આવી ગયા હોય

(૨) તદર્થોપાસક-જે કોઈપણ પદાર્થ મેળવવાની ઇચ્છા રાખતા હોય તે પદાર્થની ઇચ્છા સચિત્ત-અચિત્ત તથા મિશ્ર પદાર્થોના ભેદથી ત્રણ પ્રકારની હોય છે.

તથા પુત્ર-મિત્ર-કલ્પપ્રાદિવાઠછા ટિપ્પવેચ્છા, ગોમધૃતિપશુવાઞ્છા ચતુષ્પદેચ્છા ।
તથા વ્યાપમર્થઃ પર્યવસિતઃ-પુત્રમિત્રકલ્પપ્રવનવાન્યગવાદિસાંસારિકવસ્તુનિ સમ
મીપ્સુસ્તમાપ્સ્યર્થદ્યુપાસીનસ્તદર્થોપાસકઃ ઇતિ ।

(૩) મોહોપાસક-સ્વકામવાસનાતૃપ્તયે શબ્દાદિવિપયાસક્ત મોહપક્ષે
નાનાવિષકાર્યકારકઃ, ત્રિપદ્મપુષ્પરશ્મત્રયમમિતાઃ (૩૬૩) પાશ્વબ્દમતારભૂમિના
ઽપિ મોહોપાસકાઃ સન્તિ । एतादृशा जनाः मोहनीयकर्मोदयेन सत्यपदार्थं ह
न द्रष्टुं शक्नुवन्तीति मिथ्यादर्शनमेव स्वसिद्धान्तमन्यमानास्तत्र लीना भवन्ति ।
चे एतन्मत सर्वस्वभूतं मत्वा संसारे भ्रमन्ति ।

(૪) માહોપાસકઃ-સમ્યગ્દૃષ્ટિયા શુભચરિણામૈશ જ્ઞાનદર્શનચારિત્રશુભ
સે ત્રીન પ્રકાર કી હોતી હૈ । સચ્ચિત્સેચ્છા ટિપ્પદ્મ ઓર ચતુષ્પદ કે
મેદ્ સે દો પ્રકાર કી હોતી હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ - પુત્ર, મિત્ર,
કલ્પ-આપી ઓર વાસ્ટ એવં ઘન વાન્ય આદિ સાંસારિક વસ્તુ કી
ઉત્કટ ઇચ્છા રહ્યતે જુએ વજ્રતિપ્રાપ્તિ કે લિયે વધાસના કરે ઘસકો
તદર્થોપાસક કહતે હૈ ।

[૩] મોહોપાસક-જો અપની કામવાસનાઓં કો તૃપ્ત કરને કે
લિયે શબ્દાદિકવિષયોં મેં આસક્ત હોકર મોહ કે વશ સે અનેક પ્રકાર
કા કાર્ય કરને વાલા હોતા હૈ વહ મોહોપાસક કહા જાતા હૈ । (૩૬૩)
ત્રીનસૌ ગ્રેસઠ પાશ્વબ્દ મતકા અઘલમ્બન કરને વાલે મોહોપાસક હૈ ।
વેસે વ્યક્તિ મોહનીય કર્મ ક ઉદય સે સત્ય પદાર્થ કો તો દેશ્વ હી
નહીં સક્તે મત મિથ્યાદર્શન કો હી અપના સિદ્ધાન્ત બનાકર તાહીન હો
જાતે હૈ । વે અપને મત કો સર્વસ્વ માનકર સંસાર મેં ભ્રમણ કરતે હૈ ।

સચ્ચિત્ત ઇચ્છા ટિપ્પદ્મ અને ચતુષ્પદ શેઠથી જે પ્રકારની હોય તે તદર્થને જે છે કે-પુત્ર-
મિત્ર કલ્પ આદિ અને વાસ્ટ, ઉપરાત અને વાન્ય આદિ સાંસારિક વસ્તુની ઉત્કટ ઇચ્છા
રાખવા છતાં વનન્તિ પ્રાપ્તિને માટે વધાસના કરે તેઓને તદર્થોપાસક કહે છે.

(૩) મોહોપાસક- જે પેતાની કામવાસનાઓને તૃપ્ત કરવા માટે શબ્દાદિ
વિષયોમા આસક્ત થઇને મોહને વશ થઇ અનેક પ્રકારના કાર્ય કરવાનુ ઇચ્છા હોય છે
તેમને મોહોપાસક કહેવાય છે. ઉદત્ર ત્રણસેત્રેસક પાષાક મતનું અઘલમ્બન કરવાવાળા
મોહોપાસક છે જેવા વ્યક્તિ મોહનીય કર્મના ઉદયથી સત્ય પદાર્થને તો જોઈએ શકતા
નથી તેથી મિથ્યાદર્શનનેજ પેતાનો સિદ્ધાન્ત બનાવીને તેમા તત્ત્વીન થઇ આવે છે
તેઓ પેતાના મતને સર્વસ્વ માનીને જ સાચામા ખમણ કરે છે

श्रमणानुपासीनो गवां पयोऽर्धमुपासनामिव श्रमणानां गुणार्थमुपासनां कुरुते । भावोपासक एव श्रमणोपासकः श्रावकश्च व्यवहियते, तत्र शृणोति श्रावयति वा धर्मं यः स श्रावकः इती व्युत्पत्तिवलेन तयोः समानार्थकता बोध्या ।

अत्रायं प्रश्नः—श्रोता वा श्रावयिता श्रावकश्चेत्तर्हि गणधरप्रभृतयोऽपि श्रावकाः स्युस्तेषामपि भगवन्मुखाच्छ्रवणकर्तृत्वात्, शिष्याणां श्रावयितृत्वाच्च, अथवा श्रवणश्रावणकर्तृत्वेन सर्वेऽपि श्रावकाः सम्भवेयुरिति चेद् श्रावक-शब्दस्य योगरूढत्वस्य गोपङ्कजादिशब्दवदङ्गीकाराभोक्तानां श्रावकत्वापत्तिरपितु गृहस्थानामेव शास्त्रसम्मता श्रावकशब्दव्यवहार्यतेति ।

अत्रायं प्रश्न उपतिष्ठति—श्रावकोपासकयोः किमन्तरम् ? इति चेद्, उच्यते—श्रावकशब्दोऽत्रतिसम्यग्दृष्टि-देशवत्युभयार्थकः, उपासकशब्दो देशविर-तिधारकार्थक एव सूत्रेषु प्रयुक्तः, यथा—उपासकदशाङ्गसूत्रस्याऽऽनन्दादिगृहस्था-

[४] भावोपासकः—जो सम्यग्दृष्टि और शुभ परिणामों से ज्ञान दर्शन और चारित्रधारी श्रमणको उपासना करता है उसे भावोपासक कहते हैं । श्रमण की उपासना केवल गुणों के लिये ही की जाती है, जिस प्रकार गाय की उपासना दूध के लिये । भावोपासक को ही श्रमणोपासक और श्रावक भी कहते हैं । जो धर्म को सुनता है और सुनाता है उस को 'श्रावक' कहते हैं ।

'धर्मं शृणोति वा श्रावयतीति श्रावकः' इस व्युत्पत्ति से पूर्वोक्त दोनोंका समान अर्थ होता है ।

यहाँ पर यह प्रश्न उपस्थित होता है कि—सुनने वाला अथवा सुनाने वाला श्रावक कहा जाता है तब गणधर आदि भी श्रावक

(४) भावोपासक— जे सम्यग्दृष्टि अने शुभ परिणामोथी ज्ञान दर्शन अने आरित्रधारी श्रमणनी उपासना करे छे तेमने भावोपासक कह्ये छे श्रमणनी उपासना केवण शुद्धिने माटे करवाभा आवे छे जे प्रकारे गायनी उपासना दूधने माटे थाय छे तेम भावोपासकनेव श्रमणोपासक तथा श्रावक पण कह्ये छे. जे धर्मने साधने छे तथा स भगवे छे तेने श्रावक कह्ये छे

'धर्मं शृणोति वा श्रावयतीति श्रावकः' जे व्युत्पत्तिथी पूर्वोक्त जेउने समान अर्थ थाय छे

अही भावे अत्र उपस्थित थाय छे जे—साधनवावाणा अथवा स भगववावाणा श्रावक कह्येवाय छे त्यादे गणधर आदि पण श्रावक कह्येवाथे, जेभे तेभे पण भगवा-

ટીકા—‘સુય મે’ इत्यादि । हे आयुष्मान् ! हे प्रशस्तायुः ! मया भुवं भवणविपयीकृतं तेन भगवता महावीरेण एवं-पश्यमाणम् आख्यात-कवितम्, तदेवाह-इह तल्ल-स्पष्टाध्ययने स्वविरैभगवद्भिः एकादश-एकादशसख्यकाः उपासकप्रतिमाः-उपासये साधून् सेवन्त इत्युपासकास्तेषां प्रतिमाः=प्रतिज्ञाः भवि-प्रवृत्तिशेषा इत्यर्थः । मङ्गलाः=प्ररूपिताः । कतरा ?=काः ? खलु ताः स्वविरै भगवद्भिरेकादशोपासकप्रतिमा । मङ्गलाः । इमाः=अनन्तरं वक्ष्यमाणाः खलु ताः स्वविरैभगवद्भिरेकादशउपासकप्रतिमाः मङ्गला, तद्व=एकादशविषय यथा ॥ सू० १ ॥

अथ वर्धनप्रतिमां वर्णयन् तदाहयौर्ध्वं पूर्वमक्रियावादिस्वरूपं तत्फलं च वर्धयति—‘अकिरियावाई’ इत्यादि ।

मूल्म्—अकिरियावाई याचि भवइ, नाहियवाई, नाहियप
ण्णे, नाहियदिट्टી, णोसम्मावाई, णोणितियावाई, णसतिपर
लोगवाई, णत्थि इहलोए, णत्थि परलोए, णत्थि माया, णत्थि
पिया, णत्थि अरिहता, णत्थि चक्खवी, णत्थि बलदेवा, णत्थि

प्रतिज्ञाविशेष को प्रतिमा कहते हैं—अतः प्रतिमाका प्रतिपादन करने वाले छठे अध्ययन का वर्णन करते हुवे कहते हैं—‘सुयं मे’ इत्यादि ।

हे प्रशस्त आयु वाले जम्बू ! मैंने सुना है उस भगवान् महावीरने कहा है कि—इस छठे अध्ययन में स्वविर भगवन्ना ने ग्यारह उपासकप्रतिमाएँ कही हैं । साधुओं की जो उपासना करता है वह उपासक कहा जाता है । उस की प्रतिमा—प्रतिज्ञा—भविष्य-विशेष कही है । ये इस प्रकार—॥ सू० १ ॥

પ્રતિજ્ઞાવિશેષને પ્રતિમા કહેવાય છે આથી પ્રતિમાનું પ્રતિપાદન કરવાવાળા આ છઠ્ઠા અધ્યયનનું વર્ણન કરતાં કહે છે કે—‘સુયં મે’ ઈત્યાદિ.

હે પ્રશસ્ત આયુવાળા જમ્બુ ! મેં સાંભળ્યું છે કે શ્રી ભગવાન મહાવીરે કહ્યું છે કે—આ છઠ્ઠા અધ્યયનમાં સ્વવિર ભગવન્નાએ અગીયાર ઉપાસકપ્રતિમાઓ કહી છે સાધુઓની જે ઉપાસના કરે છે તે ઉપાસક કહેવાય છે. તેમની પ્રતિમા-પ્રતિજ્ઞા-અભિ-પ્રવૃત્તિશેષ કહેવાય છે. તે આ પ્રમાણે—(સૂ. ૧)

વાસુદેવા, ણત્થિ ણિરયા, ણત્થિ ણેરઙ્ગયા, ણત્થિ સુક્કડદુક્કડાણં
ફલવિત્તિવિસેસો, ણો સુચિણ્ણા કમ્મા સુચિણ્ણફલા ભવંતિ,
ણો દુચ્ચિણ્ણા કમ્મા દુચ્ચિણ્ણફલા ભવંતિ, અફલે કલ્લાણપાવણ,
ણો પચ્ચાયંતિ જીવા, ણત્થિ ણિરયાઈ, ણત્થિ સિદ્ધી, સે—એવં
વાદી, એવંપણ્ણે, એવંદિટ્ઠી, એવંછંદરાગમઙ્ગણિવિદ્ધે યાવિ ભવઙ્ગા||સૂ.૦૨||

છાયા—અક્રિયાવાદી चापि भवति, नास्तिकवादी, नास्तिकप्रज्ञः, ना-
स्तिकदृष्टिः, नोसम्यग्वादी, नोनित्यवादी, नोसत्परलोकावादी, नास्ति इहलोकः
नास्ति परलोकः, नास्ति माता, नास्ति पिता, न सन्ति अर्हन्तः, न सन्ति चक्र-
वर्तिनः, न सन्ति बलदेवाः, न सन्ति वासुदेवाः न सन्ति निरयाः, न सन्ति
नैरयिकाः, नास्ति सुकृतदुष्कृतानां फलवृत्तिविशेषः, नो सुचीर्णानि कर्माणि
सुचीर्णफलानि भवन्ति, नो दुश्चीर्णानि कर्माणि दुश्चीर्णफलानि भवन्ति, अफले
कल्याणपावके नो प्रत्यायान्ति जीवाः, नास्ति निरयादि नास्ति सिद्धिः स एवं
वादी, एवंप्रज्ञः, एवंदृष्टिः, एवंछन्दोरागाभिनिविष्टश्चापि भवति ॥ सू. २ ॥

ટીકા—‘અક્રિયાવાદી’—इत्यादि । अक्रिया=क्रियाया अभावं वदितुं शील-
मस्येत्यक्रियावादी = “ उत्पत्त्यनन्नाग्निनाशशीलतया प्रतिक्षणमनवस्थायिपदार्थस्य
क्रिया न सम्भवतीत्ये” —वंवादी, उक्तश्च—

दर्शनप्रतिमा का वर्णन करते हुवे उस की दृढता के लिये प्रथम
अक्रियावादी के स्वरूप तथा उस के फल का कथन करते हैं:—‘अकि-
रियावादी’ इत्यादि ।

क्रिया के अभाव का कथन करने का स्वभाव वाला—“उत्पत्ति
के बाद पदार्थ के विनाशशील होने के कारण वह प्रतिक्षण अन-
वस्थायी-बदलता रहता है अतः उसकी क्रिया नहीं हो सकती है”
ऐसा बोलने वाला अक्रियावादी कहा जाता है, कहा भी है:—

દશ નપ્રતિમાનુ વર્ણન કરતા તેની દૃઢતાને માટે પ્રથમ અક્રિયાવાદીનુ સ્વરૂપ
તથા તેના ફલનુ કથન કરે છે —‘અકિરિયાવાદી’ ઇત્યાદિ .

ક્રિયાના અભાવનું કથન કરવાના સ્વભાવવાળા, “ ઉત્પત્તિની પછી પદાર્થના
વિનાશશીલ હોવાના કારણે તે પ્રતિક્ષણ અનવસ્થાયી=અદૃઢ હોય છે આથી તેની
ક્રિયા થઈ શકતી નથી” એમ બોલનારા અક્રિયાવાદી કહેવાય છે કહ્યું પણ છે —

“સળિકાઃ સર્વસંસ્કારાઃ-અસ્થિરાણાં કૃતઃ ક્રિયા ।

મૃતિર્યેષાં ક્રિયા સૈવ, કારક સૈવ ચોચ્યતે ॥૧॥” ઇતિ ॥

અથવા-અક્રિયાં=‘જીવાદિપદાર્થો નાસ્તી’-ન્યાદિકાં ક્રિયાવિરહસ્થાનાં
 ધવિદુઃ ક્ષીન્નમસ્યતિ અક્રિયાવાદી=‘નાસ્તિ માતા, નાસ્તિ પિતે’-તથવાવાદી=
 યયાઽવસ્થિત વસ્તુનેકાન્તાત્મકં તથાસ્તિકવન્ત્વકાન્તાત્મકમવાસ્તીતિપરુપકા,
 નાસ્તિક ઇત્યર્થઃ ।

ક્રિયાવાદ, આસ્તિકવાદ, સમ્યક્ચર્ચનં ચેત્યેકાર્યતઃ, પરબ્રહ્મદોઽ-
 ક્રિયાવાદઃ - જીવાજીવાદિપદાર્થોનાં સત્તાયા અપલાપો નાસ્તિકવાદઃ, इदं મિ
 ધ્યાદર્શનમ્ ।

“સળિકાઃ સર્વસંસ્કારાઃ-અસ્થિરાણાં કૃતઃ ક્રિયા ।

મૃતિર્યેષાં ક્રિયા સૈવ, કારક સૈવ ચાચ્યતે ॥૧॥” ઇતિ ॥

અર્થાત્-સમ્ય સંસ્કાર ઉત્પન્ન થાતે હી નષ્ટ હો જાતે હૈં હમ
 લિપે વે ક્ષણિક હૈં, અતઃ જિન પદાર્થોં કી સત્તા હી નહીં ડનકી ક્રિયા
 કેસે હા સકની હૈ ? કયોં કિ ડન કી મૃતિ - ડસતિ હી ક્રિયા હૈ
 ઓર વહી કારક-કર્તા હૈ, અર્થાત્ વહ ડસતિરુપ ક્રિયા કા હી કષા
 હા સકતા હૈ ॥૧॥

અથવા-‘જીવ આદિ પદાર્થ નહીં હૈ’ હસ તરહ યોલને ચાલા
 અક્રિયાવાદી હૈ । અર્થાત્-“ન માતા હૈ, ન પિતા હૈ” એસા યોલને
 ચાલા । ‘યયાવસ્થિત વસ્તુ અનકાન્તાત્મક નહીં હૈ, કિન્તુ એકાન્તાત્મક હૈ,
 એસા યોલને ચાલા નાસ્તિક હૈ । ક્રિયાવાદ, આસ્તિકવાદ, સમ્યક્-

“સળિકાઃ સર્વસંસ્કારાઃ-અસ્થિરાણાં કૃતઃ ક્રિયા ।

મૃતિર્યેષાં ક્રિયા સૈવ, કારક સૈવ ચોચ્યત ॥૧॥” ઇતિ ॥

અર્થાત્-અથા સમ્યક ઉત્પન્ન થનાર નષ્ટ થઈ અથ ઇ તે માટે તે ક્ષણિક
 ઇ આથી ને પદાર્થની સત્તા નથી તેમની ક્રિયા કેવી રીતે હોઈ શકે ? કેમકે
 તેમની મૃતિ-ઉત્પત્તિ ક્રિયા ઇ અને તેજ કારક-કર્તા ઇ અર્થાત્ તે ઉત્પત્તિ-રૂપ
 ક્રિયાનાજ કર્તા થઈ શકે ઇ (૧)

અથવા-અથ આદિ પદાર્થ નહીં અ પ્રમાણે બેલાવાવાળા અક્રિયાવાદી ઇ
 અર્થાત્ માતા નથી પિતા નથી” એમ બેલાવાવાળા “અથાવસ્થિત વસ્તુ /
 અનેકાન્તાત્મક નથી, પરન્તુ એકાન્તાત્મક છે” એમ બેલાવાવાળા નાસ્તિક ઇ ।

નાસ્તિકવાદી-‘નાસ્તિ પરલોકાદિ’ ઇત્યાકારક્રમતિર્યસ્ય સ નાસ્તિકસ્ત-
સ્ય વાદોઽસ્યાસ્તીતિ, નાસ્તિકં વદિતું શીલમસ્યેતિ વા નાસ્તિકવાદી, નાસ્તિક-
કપ્રજ્ઞઃ=નાસ્તિકબુદ્ધિઃ, નાસ્તિકદૃષ્ટિઃ નાસ્તિકરૂપાભિપ્રાયો यस્ય સ તથા=મિ-
થ્યાદૃષ્ટિઃ, નોસમ્યગ્વાદી=અયથાર્થવાદી, નોનિત્યવાદી=અનિત્યવાદી, નોસત્પર-
લોકવાદી=સત્-ગદ્ધાવયુક્તઃ પરલોકઃ સત્પરલોકઃ, તં વંદિતુ શીલમસ્યેતિ તથા,
તદ્વિજ્ઞઃનોસત્પરલોકવાદી=પરલોકસદ્ધાવનિષેધક ઇત્યર્થઃ । નાસ્તીહલોકઃ, ના-
સ્તિ પરલોકઃ=પરોઽસ્માદન્યો લોકો નાસ્તિ=ન વિદ્યતે, નાસ્તિ માતા=જનની
ન વિદ્યતે, નાસ્તિ પિતા જનકો ન વર્તતે, અર્હન્તો ન સન્તિ, ચક્રવર્તિનો ન
દર્શન, એ શબ્દ પર્યાયવાચક હૈં । इससे विस्द्ध अक्रियावाद-जीव-
अजीव आदि पदार्थों का अपलाप नास्तिकवाद और वह मिथ्यादर्शन
कहा जाता है ।

નાસ્તિકવાદી કા અર્થ હોતા હૈં કિ- ‘પરલોક આદિ નહીં હૈં’
એસી મનિ હૈં જિસકી, વહ નાસ્તિક કહા જાના હૈં । ઉસ કે વાદ કો
નાસ્તિકવાદ કહતે હૈં । નાસ્તિકવાદ જિસકો હૈં વહ નાસ્તિકવાદી કહલાતા
હૈં, અથવા નાસ્તિક બોલને કા સ્વભાવ હૈં જિસકા વહ નાસ્તિકવાદી કહા
જાતા હૈં । તથા જો નાસ્તિકપ્રજ્ઞ=નાસ્તિક બુદ્ધિ વાલા, નાસ્તિકવાદી નો-
સમ્યગ્વાદી=અયથાર્થવાદી નહીં હૈં । નોનિત્યવાદી-પદાર્થોં કો નિત્ય નહીં
માનને વાલા અર્થાત્ ક્ષણિક માનને વાલા હૈં, તથા નોસત્પરલોકવાદી=
પરલોક કી સત્તાકો નહીં માનને વાલા હોતા હૈં ઓર હસ પ્રકાર
બોલતા હૈં—“ નહીં તો યહ લોક હૈં, નહીં પરલોક હૈં, ન માતા હૈં,
ન પિતા હૈં, ન અરિહન્ત હૈં, ન ચક્રવર્તી, ન બલદેવ હૈં ન વાસુદેવ,

ક્રિયાવાદ, આસ્તિકવાદ, સમ્યગ્દર્શન, એ શબ્દ પર્યાયવાચક છે તેનાથી ઉલટો આક્રિ-
યાવાદ-અવ અણવ આદિ પદાર્થોના અપલાપ નાસ્તિકવાદ અને મિથ્યાદર્શન કહેવાય છે.
નાસ્તિકવાદી નો અર્થ થાય છે કે-‘પરલોક આદિ નથી’ એવી જેની
મતિ છે તે નાસ્તિક કહેવાય છે તેના વાદને નાસ્તિકવાદ કહે છે જેનો નાસ્તિકવાદ
હોય તે વ્યક્તિને નાસ્તિકવાદી કહે છે અથવા નાસ્તિક બોલાવાનો જેનો સ્વભાવ
છે તેને નાસ્તિકવાદી કહેવામાં આવે છે

વળી જે નાસ્તિકપ્રજ્ઞ=નાસ્તિક બુદ્ધિવાળા, નાસ્તિકવાદી નોસમ્યગ્વાદી=અથ-
ર્થવાદી હોતા નથી નોનિત્યવાદી=પદાર્થોને નિત્ય ન માનવાવાળા અર્થાત્ ક્ષણિક માન-
વાવાળા હોય છે અને આ પ્રકારે બોલે છે-“નથી તો આ લોક, નથી પરલોક ન
માતા છે, ન પિતા છે, ન અરિહન્ત છે, નથી ચક્રવર્તી, નથી બલદેવ, નથી વાસુ-

“સજિજ્ઞાઃ સર્વસસ્કારા, -અસ્થિરાણાં કુતઃ ક્રિયા ।

મૂર્તિર્યેષાં ક્રિયા સૈવ, કારક સૈવ યોજ્યતે ॥ ૧ ॥” ઇતિ ॥

અર્થતઃ-અક્રિયા=‘જીવાદિપદાર્થો’ નાસ્તી’-‘પાદિકાં ક્રિયામિદમસ્ત્વં
વદિતું ક્ષીણમસ્થિતિ અક્રિયાવાદી=‘નાસ્તિ માતા, નાસ્તિ પિતે’-‘સ્વપ્નવાદી=
યથાડમ્નિયતં વસ્ત્વનેકાન્તાત્મક તથાસ્તિકન્ત્યેકાન્તાત્મકમવાસ્તીતિમરૂપકઃ,
નાસ્તિક ઇત્યર્થ ।

ક્રિયાવાદઃ, આસ્તિકવાદઃ, સમ્યગ્વર્ધનં ચેત્યેકાર્થઃ, એતદ્વિરુદ્ધોઽ
ક્રિયાવાદઃ - જીવાનીઆદિપદાર્થોનાં સત્તાયા અપભાવો નાસ્તિકવાદઃ, એ મિ
ધ્યાવર્ણનમ્ ।

૨ “સજિજ્ઞાઃ સર્વસસ્કારા, -અસ્થિરાણાં કુતઃ ક્રિયા ।

મૂર્તિર્યેષાં ક્રિયા સૈવ, કારક સૈવ યોજ્યતે ॥ ૧ ॥” ઇતિ ॥

અર્થતઃ- સર્વ સસ્કાર ઉત્પન્ન હોતે હી નષ્ટ થા જાતે હૈં ફસ
લિષે ચે ક્ષણિક હૈં, અતઃ જિન પદાર્થોં કી સત્તા હી નહીંં ઉનકી ક્રિયા
કેસે હા સકની હૈં ? ક્યોં કિ ઉન કી મૂર્તિ-ઉત્પત્તિ હી ક્રિયા હૈ
ઘોર વહી કારક-કર્તા હૈ, અર્થતઃ વહ ઉત્પત્તિરૂપ ક્રિયા કા હી કર્તા
હો સકતા હૈ ॥ ૧ ॥

અથવા- ‘જીવ આદિ પદાર્થ નહીં હૈ’ ફસ તરફ ધોલને ચાલા
અક્રિયાવાદી હૈ । અર્થતઃ- “ન માતા હૈ, ન પિતા હૈ” એમા ધોલને
ચાલા । ‘યથાવસ્થિત વસ્તુ એકાન્તાત્મક નહીં હૈ, કિન્તુ એકાન્તાત્મક હૈ,
પસા ધોલને ચાલા નાસ્તિક હૈ । ક્રિયાવાદ, આસ્તિકવાદ, સમ્યગ્-

“સજિજ્ઞાઃ સર્વસસ્કારા, -અસ્થિરાણાં કુતઃ ક્રિયા ।

મૂર્તિર્યેષાં ક્રિયા સૈવ, કારક સૈવ યોજ્યતે ॥ ૧ ॥” ઇતિ

અર્થતઃ-અથા સર્વસસ્કાર ઉત્પન્ન થનાજ નષ્ટ થઇ જાય છે તે માટે તે ક્ષણિક
છે આથી તે પદાર્થની સત્તાજ નથી તેમની ક્રિયા કેવી રીતે હોઈ શકે ? કેમકે
તેમની મૂર્તિ-ઉત્પત્તિજ ક્રિયા છે અને તેજ કારકઅર્થ છે અર્થતઃ તે ઉત્પત્તિ-રૂપ
ક્રિયાનાજ કર્તા થઇ શકે છે (૧)

અથવા- એજ આદિ પદાર્થ નથી એ પ્રમાણે બોલવાવાળા અક્રિયાવાદી ॥
અર્થતઃ માતા નથી, પિતા નથી” એમ બોલવાવાળા “અથાવસ્થિત વસ્તુ ।
એકાન્તાત્મક નથી, પરન્તુ એકાન્તાત્મક છે” એમ બોલવાવાળા નાસ્તિક છે ।

નિરૂપિતમ્ ? इति चेदुच्यते—मिथ्यात्वं हि सम्यग्दर्शनप्रतिपक्षभूतं, तत्प्रतिपक्षतया प्रथमं तज्ज्ञानेन सम्यग्दर्शने दृढता संपद्यत इति हेतोः पूर्वं मिथ्यात्वं निरूपितम् ।

यद्वा सर्वं प्राणिनां पूर्वं मिथ्यात्वमेव भवति, अनन्तरं केषाञ्चित् सम्यक्त्वं जायते, इति हेतोश्च प्रथमं मिथ्यात्वमेव निरूपितम् । तद् आभिग्रहिकाऽनाभिग्रहिकभेदाद् द्विविधम् । आभिग्रहिकं हि कुदर्शनाऽऽग्रहरूपम्, यथा—‘नास्ति जीवोऽनित्यो वा जीवः, नास्ति वा परलोकः’ इत्यादिलक्षणम् । अनाभिग्रहिकमिथ्यात्वं चाऽसञ्ज्ञिनां तथाविधविवेकविकलानामक्रियावादिनां भव्यानामभव्यानामपि च भवति ।

પ્રથમ મિથ્યાત્વ કા નિરૂપણ ક્યોં કિયા હૈ ? ।

उत्तर यह है कि—मिथ्यात्व सम्यग्दर्शन का प्रतिपक्षी है । उसका प्रतिपक्षी होनेसे प्रथम उसके ज्ञान से सम्यग्दर्शन में दृढता होती है अतः पूर्वं मिथ्यात्व का निरूपण किया गया है ।

अथवा सब प्राणियों को प्रथम मिथ्यात्व ही होता है, अनन्तर कोई एक को सम्यक्त्व उसल होता है, इस कारण से प्रथम मिथ्यात्व का निरूपण किया है,

मिथ्यात्व आभिग्रहिक और अनाभिग्रहिक के भेद से दो प्रकार का है । आभिग्रहिक कुदर्शन का आग्रहस्वरूप है । जैसे “ जीव नहीं है अथवा जीव अनित्य है अथवा परलोक नहीं है । ” इत्यादिरूप । अनाभिग्रहिक—मिथ्यात्व असंज्ञी को, तथा हेयोपादेय का विवेकरहित अक्रियावादी भव्य और अभव्यों को होता है ।

યોગ્ય થાત પરંતુ તેને બાદલે પ્રથમ । મિથ્યાત્વનું નિરૂપણ કેમ કર્યું છે ?

ઉત્તર એ છે કે—મિથ્યાત્વ સમ્યગ્દર્શનનું પ્રતિપક્ષી છે તેના પ્રતિપક્ષી હોવાથી પ્રથમ તેના જ્ઞાનથી સમ્યગ્દર્શનમાં દૃઢતા થાય છે આ માટે પહેલા મિથ્યાત્વનું નિરૂપણ કર્યું છે અથવા સર્વે પ્રાણિઓને પ્રથમ મિથ્યાત્વજ હોય છે આ કારણથી પ્રથમ મિથ્યાત્વનું નિરૂપણ કર્યું છે મિથ્યાત્વ આા અહિક અને અનાભિઅહિકના ભેદ કરીને બે પ્રકારનું થાય છે આભિઅહિક કુદર્શનના આઅહસ્વરૂપ છે, જેમકે— “જીવ છેજ નહીં અથવા જીવ, અનિત્ય છે, અથવા પરલોક છે નહીં ” ઇત્યાદિરૂપ અનાભિઅહિક મિથ્યાત્વ અસંજ્ઞાને તથા હેય ઉપાદેયના વિવેકરહિત અક્રિયાવાદી ભવ્ય તથા અભવ્યને થાય છે

सन्ति बलदेवाः, न सन्ति पापदेवाः न सन्ति, निरयाः=नरका न सन्ति, नै
यिकाः=नारकभीषाः न सन्ति, सुकृतदुष्कृतानां=पुण्यपापानां फलवृत्तिविशेषः=
फलस्वरूपपरिपाकविशेषो नास्ति, सुधीर्मानि=सुकृतानि कर्माणि सुधीर्भक्तानि =
सुकृतकर्मफलानि न भवन्ति = दुधीर्मानि = दुष्कृतकर्माणि दुधीर्भक्तानि
दुष्कृतफलानि न भवन्ति, कल्याणपापके = पुण्यपापे अफले=फलरहिते स्तः,
भीषाः=मायिनः नो प्रत्यायान्ति=गत्यन्तरज-म न युद्धन्ति, नीरयादिः=नरका
दिगतिपतुष्टय नास्ति, सिद्धिः=मोक्षलक्षणा नास्ति, सः=नास्तिक एवमादीन्भवेन
प्रकारेण निगदन्स्त्रीषा, एवमत्र =इत्याकारकमतिः, एवंदृष्टिः=इत्याकारकचिन्ता
वान्, एषणन्दोरागामिनिविष्टमापि=एवम्=ईदृक् छन्दः=अभिप्राय रागः=स्नेह
स्वप्नाभिनिविष्टः=स्त्रीप्राग्रहवांश्चापि भवति=आपते ।

ननु प्रतिमाधिकारे प्रथमा दर्शनप्रतिमा वरीवर्ति । दर्शनमिह सम्य
क्त्वमत् पूर्व सम्यक्त्वनिरूपणमेव युक्त, किन्तु वस्तुस्थाने पूर्व किमर्थं मिथ्यात्व

न नरक हैं न नारकी, न पुण्य का फल है न पाप का, न अच्छे
कर्मों का फल है न बुरे कर्मों का, न पुण्य का फल मिलता है न
पाप का, न कोई जीव मरकर जन्मान्तर-परलोक में बसल होता है,
न नरकादि चार गति हैं, न सिद्धि-मोक्ष है ” । वह अकियावादी
इस प्रकार का बोलने वाला, इसी प्रकार की बुद्धिवाला, इसी प्रकार
की दृष्टि-विचार वाला और इसी प्रकार के अभिप्राय में, रागमें और
इसी प्रकार की मति में वह हठाग्रही होता है ।

यहाँ शङ्का हाती है कि-प्रतिमा के अधिकार में प्रथम दर्शन
प्रतिमा है । यहाँ दर्शन का अर्थ होता है सम्यक्त्व, अतः पहिले
सम्यक्त्व का निरूपण करना ही योग्य था किन्तु उसके स्थान में

हेव नथी, नरक नथी, नापकी नथी पुण्यनु हण के नथी पापनु, नथी, सांशं कर्मनु
हण के नथी पुण्यनु, नथी भणतु पुण्यनु हण के नथी भणतु पापनु नथी डोषं लुप
भरीने व मान्तर-परलोकमा उत्पन्न भते, नथी नरक आदि चार भति, नथी सिद्धि
के नथी मोक्ष” ते अकियावादी आचार्य प्रहरे भोक्ताराना, आ प्रहारेनी बुद्धिवाणा, आ
प्रहारेनी दृष्टिर्विचार वाणा भने आ प्रहारेनी अभिप्रायणा शत्रुभां भने जेवाव
प्रहारेनी प्रतिमा दक्षिणही डोष छे

अहाँ शङ्का याव छे के-प्रतिमाना अधिकारनां प्रथम दर्शनप्रतिमा छे
अहाँ दर्शनने। अहाँ याव छे सम्यक्त्व, आधी पढेकां सम्यक्त्वनु निरूपण करई

નિરૂપિતમ્ ? इति चेदुच्यते—मिथ्यात्वं हि सम्यग्दर्शनप्रतिपक्षभूतं, तत्प्रतिपक्षतया प्रथमं तज्ज्ञानेन सम्यग्दर्शने दृढता संपद्यत इति हेतोः पूर्वं मिथ्यात्वं निरूपितम् ।

यद्वा सर्वं प्राणिनां पूर्वं मिथ्यात्वमेव भवति, अनन्तरं કેપાશ્ચિત્ સમ્યક્ત્વં જાયતે, इति हेतोश्च प्रथमं मिथ्यात्वमेव निरूपितम् । तद् आभिग्रहिकाऽनाभिग्रहिकभेदाद् द्विविधम् । आभिग्रहिकं हि कुदर्शनाऽऽग्रहरूपम्, यथा— 'नास्ति जीवोऽनित्यो वा जीवः, नास्ति वा परलोकः' इत्यादिलक्षणम् । अनाभिग्रहिकमिथ्यात्वं चाऽसञ्ज्ञानां तथाविधविवेकविकलानामक्रियावादिनां भव्यानामभव्यानामपि च भवति ।

પ્રથમ મિથ્યાત્વ કા નિરૂપણ ક્યોં કિયા હૈ ? ।

उत्तर यह है कि—मिथ्यात्व सम्यग्दर्शन का प्रतिपक्षी है । उसका प्रतिपक्षी होनेसे प्रथम उसके ज्ञान से सम्यग्दर्शन में दृढता होती है अतः पूर्वं मिथ्यात्व का निरूपण किया गया है ।

अथवा सब प्राणियों को प्रथम मिथ्यात्व ही होता है, अनन्तर कोई एक को सम्यक्त्व उसल होता है, इस कारण से प्रथम मिथ्यात्व का निरूपण किया है,

मिथ्यात्व आभिग्रहिक और अनाभिग्रहिक के भेद से दो प्रकार का है । आभिग्रहिक कुदर्शन का आग्रहस्वरूप है । जैसे “ जीव नहीं है अथवा जीव अनित्य है अथवा परलोक नहीं है । ” इत्यादिरूप । अनाभिग्रहिक—मिथ्यात्व असंज्ञी को, तथा हेयोपादेय का विवेकरहित अक्रियावादी भव्य और अभव्यों को होना है ।

યોગ્ય થાત પરતુ તને બદલે પ્રથમ ।મિથ્યાત્વનું નિરૂપણ કેમ કર્યું છે ?

ઉત્તર એ છે કે—મિથ્યાત્વ સમ્યગ્દર્શનનું પ્રતિપક્ષી છે તેના પ્રતિપક્ષી હોવાથી પ્રથમ તેના જ્ઞાનથી સમ્યગ્દર્શનમાં દૃઢતા થાય છે આ માટે પહેલા મિથ્યાત્વનું નિરૂપણ કર્યું છે અથવા સર્વે પ્રાણીઓને પ્રથમ મિથ્યાત્વજ હોય છે આ કારણથી પ્રથમ મિથ્યાત્વનું નિરૂપણ કર્યું છે મિથ્યાત્વ આા અહિક અને અનાભિઅહિકના ભેદ કરીને બે પ્રકારનું થાય છે આભિઅહિક કુદર્શનના આઅહસ્વરૂપ છે, જેમકે— “જીવ છેજ નહીં અથવા જીવ, અનિત્ય છે, અથવા પરલોક છે નહીં ” ઇત્યાદિરૂપ અનાભિઅહિક મિથ્યાત્વ અસજ્ઞાને તથા હેય ઉપાદેયના વિવેકરહિત અક્રિયાવાદી ભવ્ય તથા અભવ્યને થાય છે

અક્રિયાવાદે મધ્યા અમધ્યાખ બનાઃ પ્રવર્તન્તે, ક્રિયાવાદે ચ મધ્યા-
સ્માન એવ પ્રવર્તન્તે, તથૈવ કથિત શુદ્ધ્યાસિકોઽપિ મથતિ । યતસ્તૈસ્તુકૃષ્ટ-
પુદ્ગલપરાવર્તનસ્યામ્યન્તર એવ સિદ્ધગતિઃ પ્રાપ્સ્યતે । ઈદ્રશ્ચ અપિ બનાધિર
સમારિતયા ક્રિયત્સમયમક્રિયાવાદે પ્રવિણતિ તદ્વા ને બના સ્વસિદ્ધાન્તં પ્ર-
યન્તિ-યત્-આત્મા ચતુરઃ કોઽપિ પદાર્થો નાસ્તિ, પદ્મમૂલેભ્યોઽતિરિક્તા કાઽપિ
દ્વિવ્યવસ્થિતિર્નાસ્તિ જગતિ, અથો જ્ઞોકસ્ય વા પરમ્જ્ઞોકસ્ય સત્તૈવ નાસ્તીતિ ।

તે પુણ્યપાપયારિહલોક પરલોકે ધા ન વિશ્વસન્તિ 'નાસ્ત પરમ્જ્ઞોક'
ઇતિ મતિર્યેષાં તે નાસ્તિકાઃ, ઇતિ નાસ્તિકશબ્દસ્ય વ્યુત્પત્ત્યાઽપિ તથા પ્રતીયત,
અર્થાત્-યેષાં મતિ પરમ્જ્ઞોકધિપયા ન મથતિ તે નાસ્તિકા ઉચ્ચન્તે । તે ચ

અક્રિયાવાદ મેં મન્ય ઓર અમન્ય દોનોં કા સમાવેશ હૈ
ઔર ક્રિયાવાદ મેં કેવલ મન્ય આત્મા હી લિયે જાતે હૈ । उन में
कोई शुक्लपक्षी भी होते हैं । क्यों कि वे उत्कृष्ट देश-ऊन पुद्-
गल—परावर्तन के भीतर ही सिद्धिगति को प्राप्त करेंगे, किन्तु ऐसे
जीव धिरकाल ससार में रहने से कितनेक काल तक अक्रियावादी
बनकर वे अपने नास्तिकता का सिद्धांत बनाखते हैं और कहने
लगाते हैं कि—“आत्मा कोई पदार्थ नहीं है । पद्ममूल से अतिरिक्त
कोई भी विषय प्राप्ति नहीं है, अतः इस लोक की अपवा परलोक
की मत्सा ही नहीं है ।” इत्यादि ।

वे “પુણ્ય પાપ હૈ, રહમોગ પરલોક હૈ” ऐसी भ्रष्टा नहीं रखते
हैं । “परलोक नहीं है” ऐसी मति रखने वाला नास्तिक कहा जाता
है । इस शब्दव्युत्पत्ति से भी ऊपर लिखा हुआ अर्थ प्रतीत होता है ।

અક્રિયાવાદમા અન્ય તથા અમન્ય બેઉનો સમાવેશ છે, અને ક્રિયાવાદમા
કેવલ અન્ય આ માત્ર હવામા આપ છે તેમાંથી કોઇ શુદ્ધપદ્મ પણ હોય છે કેમકે-
તેઓ ઉત્કૃષ્ટ દેશ-જિનપુદ્ગલ-પરાવર્તમાજ સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરશે પરંતુ એવ
જન લાગે પછા સસારમા રહેવાથી કેન્દ્રાક વખત સુધી અક્રિયાવાદી બનીને તેઓ
પાતાની નાસ્તિકતાને સિદ્ધાંત બનાવી દે છે અને કહેવા લાગે છે કે-“આત્મા કોઈ
પદાર્થ છે નહીં । પદ્મમૂલથી અતિરિક્ત (સુધી) કોઈપણ દ્વિવ્ય શક્તિ છે નહીં તેથી
આ લોકની અથવા પરલોકની સત્તા છે નહીં ” ઇત્યાદિ

તેઓ ‘પુણ્ય પાપ છે, આલોક પરલોક છે’ એવી મઠા સમજતા નથી
‘પરલોક છે નહીં’ એવી મતિ રાખવાવાળા નાસ્તિક કહેવાય છે આ શબ્દવ્યુત્પ-
ત્તિથી પણ ઉપર લખેલ અર્થ પ્રતીત થાય છે અર્થાત્ જેની મતિ પરલોકધિપયક

मोक्षमपि निषेधयन्ति । तेषां कृते न माता न पिता । ते-अर्हतः, चक्रवर्तिनो, बलदेवान्, वासुदेवान् नरकं, नैरायिकं, सुकृतदुष्कृते, तत्फलं च नाङ्गीकुर्वन्ति, यतस्ते पञ्चभूतातिरिक्तः कोऽपि पदार्थो नास्त्येवेति निजमन्तव्यं निश्चिन्वन्ति, ते कर्तारं भोक्तारं वा कमपि पदार्थं नाभ्युपगच्छन्ति, अतः पापपुण्ययोः, फलविशेषोऽपि तत्कृते नास्ति फलस्तेषां तत्फलप्राप्तिरपि न भवितुमर्हति तेषां कृते न तपो न संयमो नापि ब्रह्मचर्यादिशुभकर्मणां किमपि फलमस्ति, नापि हिंसादिदुष्कृतानां च किमपि अशुभदुष्फलं ते स्वीकुर्वन्ति, मृत्योरनन्तरमात्मा परलोके नोत्पद्यते, नापि नरकमारभ्य मोक्षपर्यन्तः कोऽपि स्थानविशेषः ।

अर्थात् जिन की मति परलोकविषयक नहीं है, वे नास्तिक कहे जाते हैं वे मोक्ष का भी निषेध करते हैं । उनके लिए माता नहीं पिता नहीं, वे अर्हन्त, चक्रवर्ती, बलदेव, वासुदेव, नरक, नारकीय जीव, सुकृत, दुष्कृत और उन के फल को नहीं मानते हैं, क्यों कि उनका मन्तव्य है कि - पञ्चभूत से अतिरिक्त कोई भी पदार्थ नहीं है । वे कर्ता भोक्ता कोई भी पदार्थ को स्वीकार नहीं करते हैं, अतः उनके लिए पाप और पुण्य का फल कुछ नहीं है । और न उन के मत से पुण्य पाप के फल की प्राप्ति ही हो सकती है । उनके सिद्धान्त में न तप है न संयम है । ब्रह्मचर्य आदि शुभ कर्मों का कुछ भी फल नहीं है । और हिंसा आदि बुरे कर्मों का कोई भी अशुभ फल नहीं मानते हैं । मृत्यु के बाद आत्मा परलोक में जन्म नहीं लेता है । नरक से लेकर मोक्षपर्यन्त कोई भी गति नहीं है ।

नथी छोती तेने नास्तिक ठडेवाय છે તેઓ મોક્ષનો પણ નિષેધ કરે છે તેમને માટે માતા છે નહિ પિતા છે નહિ. તેઓ અર્હન્ત, ચક્રવર્તી, બલદેવ, વાસુદેવ, નરક, નારકીય જીવ, સુકૃત, દુષ્કૃત તથા તેના ફળને માનતા નથી, કેમકે તે તેમનું મન્તવ્ય છે કે-પચ્ચભૂતથી અતિરિક્ત (જુદો) કોઈ પણ પદાર્થ નથી તેઓ કર્તા ભોક્તા કોઈ પણ પદાર્થનો સ્વીકાર કરતા નથી. તેથી તેમના માટે પાપ અથવા પુણ્યનું ફલ છે નહિ. તેમજ તેમના મતથી પુણ્ય કે પાપના ફલની પ્રાપ્તિ પણ થઈ શકતી નથી તેમના સિદ્ધાન્તમા તપ છે નહિ, સંયમ છે નહિ, બ્રહ્મચર્ય આદિ શુભ કર્મોનું કાંઈ ફલ છે નહિ અને હિંસા આદિ પરાણ કર્મોનું કોઈપણ અશુભ ફલ પણ માનતા નથી. મૃત્યુ પછી આત્મા પરલોકમા જન્મ નથી લેતા. નરકથી લઈને મોક્ષ પર્યન્ત કોઈ પણ ગતિ છે નહિ.

इह नास्तिकवाद निमगतिं स्थिरीकृत्य ते पूर्वप्रतिपादितस्वसिद्धान्ते मन्नास्तिष्ठन्ति, त एव पूर्णकदाग्रहिणो निगद्यन्ते । ॥ सू० २ ॥

मिथ्यादृष्टिः कथमासन्नपञ्चके प्रसृतं ? इति वर्णयति—‘से भवइ’ इत्यादि।

सूत्रम्—से भवइ महिच्छे, महारम्भे महापरिग्रहे, अहम्मिष, अहम्माणुष, अहम्मसेवी, अहम्मिष्टे, अहम्मक्त्वाइ, अहम्मरागी, अहम्मपलोई, अहम्मजीवी, अहम्मपलज्जणे, अहम्मसीलसमुदायारे अहम्मेणं चेव विस्ति कप्पेमाणे विहरइ ॥ सू० ३ ॥

छाया—स भवति महेच्छ, महारम्भः, महापरिग्रहः, अपार्मिकः, अप-
मांजुगः, अपर्मसेवी, अपर्मिष्ठः अपर्माख्यायी, अपर्मरागी, अपर्मप्रलोकी, अपर्मजीवी,
अपर्मप्रज्ञानः, अपर्मस्त्रीसमुदायारोऽपर्मैव चैव वृत्ति कल्पयन् विहरति ॥ सू० ३ ॥

टीका—‘से भवइ’—इत्यादि । स=पूर्वोक्तछत्तणो नास्तिकः, महेच्छा=
महती=राज्यविभवपरिवारादिका सर्वातिशायिनी इच्छा=मन्तःकरणमहच्चरित्व स
महेच्छः=विशालसाहसः । महारम्भः=महान्=इच्छापरिमाणेनाऽकृतमयादया वृत्त
भारम्भः=पञ्चेन्द्रियाण्युपमर्दनलक्षणो यस्य स महारम्भः । महापरिग्रहः=परिमा-
णातिरेकेण धनधान्यदिपदवस्तुष्वप्युपवासुषेधाविपरिग्रहवान्, निवृत्तिमावरोहितः ।

इस नास्तिकवाद में अपनी बुद्धि को स्थिर रखकर पूर्वोक्त अपने सिद्धान्तमें मग्न रहते हैं। ये ही पूर्ण कदाग्रही कहे जाते हैं ॥ सू० २॥

मिथ्यादृष्टि पांच आसन्न में कैसे प्रवृत्ति करते हैं ? इसका वर्णन करते हैं—‘से भवइ’ इत्यादि ।

पूर्व में जिसका वर्णन किया गया है ऐसा नास्तिक महेच्छा= राज्य विभव परिवार आदि की बड़ी इच्छा वाला होता है । महारम्भा= इच्छापरिमाण की मर्यादा रहित पञ्चेन्द्रिय आदि जीवों का उपमर्दन करने वाला महारम्भी । महापरिग्रह= धन धान्य दिपद वस्तुष्वप्युप-

आ नास्तिकवादमें चेताना की बुद्धिने स्थिर राखीने पूर्वोक्त चेताना सिद्धान्तमें मग्न रहे छ तेन्नाच पूर्व कदाग्रही ठकेनाच छे. (सू. २)

मिथ्यादृष्टि पांच आसन्नमें केली रीते प्रवृत्ति करे छे ? तेनु वर्णन करे छे—

‘से भवइ’ इत्यादि.

पूर्वमें तेनु वर्णन करवाया आसन्न छे जेना नास्तिक महेच्छा= राज्य विभव परिवार आदिनु बड़ी इच्छा बाला होय छे महारम्भः= पञ्चअपरिमायनी मर्यादारहित पञ्चेन्द्रिय आदि जेवनां उपमर्दन करवावाला अकारणी महापरिग्रहः= धन धान्य

त्यर्थः । अत एव अधार्मिकः-धर्म=श्रुतचारित्रलक्षणं चरतीति धार्मिकस्तद्विपरी-
तोऽधार्मिकः । अधर्मानुगः-धर्म=श्रुतचारित्रलक्षणमनुगच्छतीति धर्मानुगस्तद्विरोधी
तथा, सावद्यमार्गानुगामीत्यर्थः । अधर्मसेवी-कलत्रादिनिमित्तपट्टकायोपमर्दकः ।
अधर्मिष्ठः-अतिशयितो धर्मोऽस्यास्तीति-धर्मिष्ठः=धार्मिकप्रवरस्तद्विपरीतः-पापिष्ठ
इत्यर्थः, घातककमेकारित्वाद् अधर्मबहुल इति यावत् । अधर्माख्यायी-अधर्म
आख्यातुं शीलं यस्य सोऽधर्माख्यायी=अधर्मप्ररूपकः । अधर्मरागी=न धर्मो-
ऽधर्मस्तत्र रक्षितुं शीलं यस्य सोऽधर्मरागी=सावद्यकर्मानुरागशीलः । अधर्मप्रलोकी
न धर्मोऽधर्मः=पापं, तं प्रकर्षेण लोकितुं=द्रष्टुं शीलं यस्य सोऽधर्मप्रलोकी=
कलत्रार्थसावद्यप्रदर्शी । अधर्मजीवी-अधर्मेण=पापेन जीवितुं=प्राणान्-धर्तुं शीलं
यस्याऽसावधर्मजीवी=अधर्मेण प्राणधारी । अधर्मप्ररञ्जनः-अधर्मः=पापं तत्र प्रक-
र्षेण रज्यते इति अधर्मप्ररञ्जनः, अधर्मशीलसमुदाचारः=अधर्मशीलः=सावद्यशीलः
समुदाचारः=यत्किञ्चनानुष्ठानं यस्याऽसौ तथा, एतादृशः सन् अधर्मेण चैव=
केवलमधर्मगैव वृत्तिं=जीविकां कल्पयन्=कुर्वन् विहरति=विचरति ॥ सू० ३ ॥

घर और क्षेत्र आदि का महापरिग्रही । अधार्मिकः-श्रुतचारित्ररूप धर्म
से विपरीत चलने वाला, अधर्मानुगः-सावद्य मार्ग पर चलने वाला ।
अधर्मसेवी -- पुत्र, कलत्रादिको के लिए पट्टकायका उपमर्दन करने
वाला । अधर्मिष्ठः - महा अधर्मी । अधर्माख्यायी - अधर्म की प्ररूपणा
करने वाला । अधर्मरागी-अधर्म में ही अनुराग रखने वाला । अधर्म-
प्रलोकी-अधर्म को देखने वाला । अधर्मजीवी-अधर्म से जीने वाला ।
अधर्मप्ररञ्जनः-अधर्म से खुश होने वाला । -अधर्मशील०-अधर्म स्वभाव
वाला । और वह केवल अधर्म से ही जीविका सम्पादन करता हुआ
विचरता है ॥ सू० ३ ॥

द्विपद अतुष्यद वास्तु-घर तथा क्षेत्र आदिना महा परिग्रही अधार्मिकः-श्रुत चारित्र
धर्मशी विपरीत आलवावाणा अधर्मानुगः- सावद्य मार्गे आलवावाणा अधर्मसेवी-
पुत्र कलत्र आदिना माटे पट्टकायनु उपमर्दन करवावाणा अधर्मिष्ठः महा अधर्मी अध-
र्माख्यायी-अधर्मनी पश्यत्वा करवावाणा अधर्मरागी-अधर्मभाज अनुराग (प्रीति)
राभवावाणा अधर्मप्रलोकी-अधर्मने ज्ञेवावाणा अधर्मजीवी- अधर्मशी लववावाणा
अधर्मप्ररञ्जनः-अधर्मशी पुश यवावाणा अधर्मशील०-अधर्म स्वभाववावाणा अने ते
मात्र अधर्मशी न लविका सम्पादन करता विचरे छे (सू ३)

इह नास्तिकत्वादे निगमसि स्थिरीकृत्य ते पूर्वमतिपादितस्वसिद्धान्ते
मन्नास्तिष्ठन्ति, स एव पूर्णकदाग्रहिणो निगद्यते । ॥ सू० २ ॥

मिथ्यादृष्टिः कयमास्रपञ्चके मर्यते ? इति वर्णयति—‘से भवइ’ इत्यादि ।

मूलम्—से भवइ महिच्छे, महारम्भे महापरिग्रहे, अहम्मिय,
अहम्माणुप, अहम्मसेवी, अहम्मिष्टे, अहम्मक्खाई, अहम्मरागी,
अहम्मपलोई, अहम्मजीवी, अहम्मपलज्जणे, अहम्मसीलसमुदायारे
अहम्मणेणं चैव विस्ति कप्पेमाणे विहरइ ॥ सू० ३ ॥

छाया—स भवति महेच्छा, महारम्भः, महापरिग्रहः, अपार्मिकाः, अप-
मानुगाः, अपर्मसेवी, अपर्मिष्ठः, अपर्माख्यायी, अपर्मरागी, अपर्मप्रलोकी, अपर्मजीवी,
अपर्ममरज्जनः, अपर्मजीवसमुदाचारोऽपर्मैव चैव वृत्ति कप्पयन् विहरति ॥ सू० ३ ॥

टीका—‘से भवइ’—इत्यादि । स=पूर्वोक्तलक्षणो नास्तिकः, महेच्छा-
महती=राज्यविमलपरिवारादिका सर्वाभिजायिनी इच्छा=भन्तःकरणप्रवृत्तिर्यस्य स
महेच्छा=विशाललाभसः । महारम्भः=महान=इच्छापरिमाणेनाऽकृतमयीदया कुरइ
भारम्भः=पञ्चेन्द्रियाद्युपमर्दनलक्षणा यस्य स महारम्भः । महापरिग्रहः=परिमा-
यातिरेकेण धनधान्यद्विपद्वस्तुष्यद्वस्तुष्वेवादिपरिग्रहवान्, निवृत्तिमावराहित इ

इस नास्तिकत्वाद् में अपनी बुद्धि को स्थिर रखकर पूर्वोक्त
अपने सिद्धान्तमें मग्न रहते हैं । ये ही पूर्ण कदाग्रही कहे जाते हैं । ॥सू०२॥

मिथ्यादृष्टि पाँच आलस्य में कैसे प्रवृत्ति करते हैं ? उसका
वर्णन करते हैं—‘से भवइ’ इत्यादि ।

पूर्व में जिसका वर्णन किया गया है ऐसा नास्तिक महेच्छा-
राज्य विमल परिवार आवि की बड़ी इच्छा वाला होता है । महारम्भा-
इच्छापरिमाण की मयीदारहित पञ्चेन्द्रिय आवि जीवों का उपमर्दन
करने वाला महारम्भी । महापरिग्रह -धन धान्य द्विपद वस्तुष्यद-
वास्तु-

आ नास्तिकत्वाद्गतां चोत्तानीं बुद्धिने स्थिर शशीने पूर्वोक्त चोत्तानीं सिद्धान्तमा
भज्य रते छे तेजोवत् पूर्ण कदाग्रही कहेवाय छे । (सू० २)

मिथ्यादृष्टि पाँच आलस्यमा केनी शीते प्रवृत्ति करे छे ? तेनु वर्णन करे छे-

‘से भवइ’ इत्यादि

पूर्वमा लेनु वर्णन करवायां आञ्जु छे-जेवा नास्तिक महेच्छा-राज्य विमल
परिवार आविनु बड़ी इच्छा वाणा जेव छे महारम्भः-पञ्चेन्द्रिय आवि जीवों का उपमर्दन
पञ्चेन्द्रिय आवि लेवाना उपमर्दन करवावाणा महारम्भी महापरिग्रहः- धन धान्य

भविष्यती”-त्यविचार्यकारी, साहसिकः-सहसा=अविमर्शात्मकेन बलेन वर्तत इति साहसिकः = भाविनमनर्थमविचार्यं प्रवर्तमानोऽकार्यकारीत्यर्थः, उत्कञ्चनः=शूलाधारोपणार्थमुत्कण्ठावान्, उत्कोचग्राही वा ‘लौच’ इति भाषायाम्, वञ्चनः=वञ्चकः प्रतारकः ‘ठग’ इति भाषायाम्, मायी=मायावी कपटधारीति यावत्, निकृतिः=निकृष्टा=परप्रतारणादिका कृतिः=आचरणं यस्यासौ तथा, पूर्वकृतमाया-प्रच्छादनार्थमपरमायाकारीत्यर्थः । कूटमायी=नानाविधक्रियया परवञ्चनपरः, पर-वञ्चनार्थं तुलाप्रस्थादेर्न्यूननाधिककरणशील इत्यर्थः । सातिसंप्रयोगबहुलः-अति=अतिशयस्तेन सहितं=साति = अतिशयितं द्रव्यं तस्य संप्रयोगः =संमिश्रणं तेन बहुलः=परवञ्चनार्थमतिशयितद्रव्येणाल्पमूल्यद्रव्यसंयोगकारी, दुःशीलः =दुष्टप्रकृतिक, दुष्परिचयः=कुत्सितपरिचयः चिरकालमुपकृतोऽपि क्षणेन कृतघ्नताकारी-

से मेरी कैसी दशा होगी ’ ऐसा विचार न कर कार्य करने वाला । साहसिओ-विचार किये बिना बल से प्रवृत्ति करने वाला अर्थात् भावी अर्थ का विचाररहित प्रवृत्ति करने वाला - अकार्यकारी । उक्कंचण-किसी को शूली-फाँसी पर चढ़ाने के लिये उत्कण्ठित, अथवा घूस लेने वाला । वंचण-वञ्चना करने वाला ठग । माई-माया-कपट करने वाला । नियडी-प्रथम की हुई माया का आच्छादन करने के लिये दूसरी माया करने वाला । कूडमाई-अनेक प्रकार की क्रियासे दूसरों को ठगने वाला अर्थात् दूसरों को ठगने के लिये तुला (तराजू) आदि से कम देने, अधिक लेने आदि का स्वभाव वाला । साइसंप-ओगबहुले-दूसरों को ठगने के लिये मँहगा द्रव्य के साथ सस्ते द्रव्य का संयोग करने वाला । दुस्सीले-खराब स्वभाव वाला । दुष्परिच-

डेवी दशा थशे’ ओनो विचार न करता कार्य करवावाणा साहसिओ-विचार कर्था वगर बेरथी प्रवृत्ति करवावाणा अर्थात् भावी अर्थना विचाररहित प्रवृत्ति करवावाणा-अकार्य करवावाणा उक्कंचण= डेधने शूली-फाँसी उपर चड़ाववा भाटे उत्कण्ठित, अथवा दाथ- लेवावाणा वंचण वचन करवावाणा-ठग माई- माया-कपट करवावाणा नियडी-प्रथम करायेदी माया (ठगणाल) ने आच्छादन करवा (छुपाववा) भाटे भील माया करवावाणा कूडमाई=अनेक प्रकारनी क्रियाथी भीलने ठगवावाणा अर्थात् भीलने ठगवा भाटे तुला (तराजूवा) आदिथी ओछु देवा, वधारे लेवाना स्वभाववाणा साइसंपओगबहुले-भीलने ठगवा भाटे मोघा द्रव्य (थीन) साथे सस्ता (डलका) द्रव्यने लेजवी देवावाणा दुस्सीले-अराब स्वभाववाणा दुष्परिच- धणा सभयसुधी

અથ નાસ્તિકસ્વરૂપં વર્ણયતે-‘હણ’ ઇત્યાદિ ।

મૂળ—હણ, છિન્દ, મિંદ, વિકતપ, લોહિયપાળી, વહો, રહો, સુહો, અસમિશ્લિયકારી, સાહસિઓ, ઉક્તચણે, વચણે, માર્દ, નિયદી, વૂઢમાર્દ, સાહસપઓગવદ્ગુલે, વુસ્સોલે, દુપ્પરિચયે, વુચ્ચરિય, વુરણુણય, દુન્વણ, દુપ્પરિચયાણદે નિસ્સીલે, નિમ્વણ, નિગ્ગુણે, નિમ્મેરે, નિપ્પચ્ચક્ષ્ણાણપોસહોવવાસે, અસાહુ ॥ સૂ. ૦૪ ॥

જાયા-જહિ, છિષિ, મિષિ, વિકતક, માહિતપાણિ, વણ્ઠ, રૂઠ, ધૂઠ, અસમીપિતકારી, સાહસિક, ઉત્કચ્ચન, વચ્ચન, માયી, નિકૃતિ, કૂટ માયી, સાતિસપયોગવદ્ગુમ, વુન્ચીય, વુપ્પરિચય, વુ ધ્ય, વુરણુણય, વુર્વત, વુપ્પત્પાનન્દ, નિષ્ચીલ, નિર્વત, નિર્ગુણ, નિર્મરદ, નિપ્પત્પાનપોપપોપ-વાસઃ અસાધુ ॥ સૂ. ૪ ॥

ટીકા-‘હણ’-ઇત્યાદિ । જહિ=હિષિ, છિન્ધિ=ઘેચિકુરુ, મિષિ=વિદારય, પ્રીધાનિતિ શેષ, ઇત્યથમાદિશ્ચન સ્વયમપિ ચિકર્ત્વક=વિશપેજ હિંસક, સ્લોહિતપાણિ-સ્લોહિતો=રુધિરાક્તો પાળી=પરો યમ્ય ॥ તથા=વધિરસિત્તસ્ત્વ, વહઃ=ક્રોધનિર્માતૃચિત્ત, રૂઠ=રોઠઃ પ્રાણિમયોત્પાદક ઇતિ યાત્વ, ધૂઠ=પ્રાણિપીડકશત્ અથમ સ્વઃ ઇતિ યાત્વ, અસમીપિતકારી-અસમીપિતુમ્=પરિચારિત્વં કર્તુ ધીશ્વમસ્યેત્યસમોપિતકારી=‘પ્રાણિચ્ચર્હિમાકમણા મમ કીદશી ઇશા

અથ નાસ્તિકશબ્દો કા સ્વરૂપં વર્ણયતે હે ‘હણ’ ઇત્યાદિ ।

‘હણ—જીવોં કો મારા, છિંદ-છેદન કરો, ઓર મિંદ-મેદન કરો ।’ હમ મરહ કા આદેશ કરતા હે । તથા વિકતપ-સ્વયં જીવોં કા કાતને ઘાલા હે । લોહિયપાળી-હમ કે હાથ અધિર સે મિસ રહતે હે । વહો-પ્રગણ્ઠ ક્રોધી । રહો-પ્રાણિયોં કો અથ ઉપજાને ઘાલા । સુહો-જીવોં કો પીછા ઉપદ્ર કરને ઘાલા । અસમિશ્લિયકારી-ચિના યિવારે કરને ઘાલા અર્થાત્-‘પ્રાણિચ્ચ ઓર હિંસા દ્વારા કર્મ કરને

હવે નાસ્તિકશબ્દોનું સ્વરૂપ કહે છે-‘હણ’ ઇત્યાદિ.

હણ=હવેને મારો છિન્દ=છેદન કરો અને મિંદ=મેદન કરો આવી રીતે આદેશ (આજ્ઞા) કરે છે તથા વિકતપ-પોતેજ હવેને કાપવાવાળા થાય છે લોહિય પાળા-તેના હાથ લોહીથી ખરડાએલા રહે છે વંઢો-પ્રગણ્ઠ ક્રોધી રહો-પ્રાણિયોને અથ ઉપબંધવાવાળા સુહો હવેને પીડ ઉત્પન્ન કરવાવાળા અસમિશ્લિયકારી-ચિનાર વિના કામ કરવાવાળા અર્થાત્ ‘પ્રાણવધ અને હિંસાદ્વારા કર્મ’ કરવાથી મારી

भविष्यती”-त्यविचार्यकारी, साहसिकः-सहसा=अविमर्शात्मकेन बलेन वर्तत इति साहसिकः = भाविनमनर्थमविचार्य प्रवर्तमानोऽकार्यकारीत्यर्थः, उत्कञ्चनः=शूलाद्यारोपणार्थमुत्कण्ठावान्, उत्कोचग्राही वा ‘लञ्च’ इति भाषायाम्, वञ्चनः=वञ्चकः प्रतारकः ‘ठग’ इति भाषायाम्, मायी=मायावी कपटधारीति यावत्, निकृतिः=निकृष्टा=परप्रतारणादिका कृतिः=आचरणं यस्यासौ तथा, पूर्वकृतमाया-प्रच्छादनार्थमपरमायाकारीत्यर्थः । कूटमायी=नानाविधक्रियया परवञ्चनपरः, पर-वञ्चनार्थं तुलाप्रस्थादेन्यूननाधिककरणशील इत्यर्थः । सातिसंप्रयोगबहुलः-अति=अतिशयस्तेन सहितं=साति = अतिशयितं द्रव्यं तस्य संप्रयोगः =संमिश्रणं तेन बहुलः=परवञ्चनार्थमतिशयितद्रव्येणाल्पमूल्यद्रव्यसंयोगकारी, दुःशीलः =दुष्टप्रकृतिक, दुष्परिचयः=कुत्सितपरिचयः चिरकालमुपकृतोऽपि क्षणेन कृतघ्नताकारी-

से मेरी कैसी दशा होगी’ ऐसा विचार न कर कार्य करने वाला । साहसिओ-विचार किये बिना बल से प्रवृत्ति करने वाला अर्थात् भावी अर्थ का विचाररहित प्रवृत्ति करने वाला - अकार्यकारी । उक्कंचण-किसी को शूली-फाँसी पर चढ़ाने के लिये उत्कण्ठित, अथवा घूस लेने वाला । वंचण-वञ्चना करने वाला ठग । माई-माया-कपट करने वाला । नियडी - प्रथम की हुई माया का आच्छादन करने के लिये दूसरी माया करने वाला । कूडमाई-अनेक प्रकार की क्रियासे दूसरों को ठगने वाला अर्थात् दूसरों को ठगने के लिये तुला (तराजू) आदि से कम देने, अधिक लेने आदि का स्वभाव वाला । साइसंप-ओगवहुले-दूसरों को ठगने के लिये मँहगा द्रव्य के साथ सस्ते द्रव्य का संयोग करने वाला । दुस्सीले-खराब स्वभाव वाला । दुष्परिच-

डेवी दशा थशे’ ओने विचार न करता कार्य करवावाणा साहसिओ-विचार कर्था वगर नेरथी प्रवृत्ति करवावाणा अर्थात् भावी अर्थना विचाररहित प्रवृत्ति करवावाणा-अकार्य करवावाणा उक्कंचण= डोढने शूली-फाँसी उपर अडाववा भाटे उत्कण्ठित, अथवा दाथ- देवावाणा वंचण वचना करवावाणा-ठग माई- माया-कपट करवावाणा नियडी-प्रथम करायेली माया (ठगणाए) ने आच्छादन करवा (छुपाववा) भाटे भील माया करवावाणा कूडमाई=अनेक प्रकारनी क्रियाथी भीलने ठगवावाणा अर्थात् भीलने ठगवा भाटे तुला (तराजू) आदिथी ओछु देवा, वधारे देवाना स्वभाववाणा साइसंपओगवहुले-भीलने ठगवा भाटे मोघा द्रव्य (थील) साथे सस्ता (डलडा) द्रव्यने लेणवी देवावाणा दुस्सीले-अराब स्वभाववाणा दुष्परिच- धणा समथसुधी

त्यर्थः । दुःखं-दुःखं-दुःखं चर्या=भावरणं यस्य स दुःखरितवानित्यर्थः, दुरनु-
नयः=दुःखेन वशीकरणीयः, दुर्धतः=कृत्स्नतयत दुष्टप्रतिज्ञ इति यावत्, दुष्प-
त्यानन्दः=बहुभिरपि सन्तापकारणैरनुत्पद्यमानसन्तोषः, दुःखेनानन्दयत इति दु-
ष्पत्यानन्दः प्रत्युपकारेण इत्युक्त्याऽऽकारध्मातो दुःखेन प्रत्यानन्दयते, यदि वा
सत्युपकारे प्रत्युपकारमीकैरनन्दयते प्रत्युत प्रत्युपकारं दापयमाणादयति ।
निश्चीलः-श्रीमाद् निष्कान्ता निश्चीलः = ब्रह्मचर्यपरिणाम रहितः, निर्वृतः=
नियमरहितः स्थूलप्राणातिपातादिविरतिरहित इति यावत्, निर्गुणः-गुणेष्वप्यो-
दर्शनचारित्र्यरूपेभ्यः क्षान्त्यान्वितस्योभ्यां वा निष्कान्ता निर्गुणः, निर्मयीदः-
मर्यादायाः=वर्त्मनियमव्यवस्थाया निष्कान्तः=उक्तप्रसङ्गमयाद्वाराहित इत्यर्थः, नि-
ष्पत्याख्यानपोषधोपवासः-प्रत्यागन्वानं=परिहरणायवस्तुपरित्यागः, पोषधोपवास
अष्टमीचतुर्दश्यादिपर्वसु शास्त्राभिहितानक्षनादिवत् उद्गृहीतः, अमाघुः सम्प्रगृह्यमानं

बहुत समय तक उपकार किया हा तो भी थोड़ी देर में कृतघ्नता
करने वाला । दुश्चरि-दुष्ट आचरण करने वाला । दुरणुण-दुःख से
काहू में आने वाला । दुष्प्र-दुष्ट प्रतिज्ञा वाला । दुष्प्रद्वियाणंदे-दुस्सरो
के दुःख में आनन्द मानने वाला । अथवा उपकारी का उपकार न
मानकर उल्टा उसका दाप निकालने वाला अर्थात् किसीने उपकार
किया तो भी " पीछा उपकार करना पड़ेगा " इस भय से उपकार
में दोषों की परपरा उत्पन्न करने वाला । निम्सीछे-ब्रह्मचर्य की मर्यादा
रहित । निष्प्र-नियमरहित अर्थात् स्थूल-प्राणातिपात आदि की
विरतिरहित । निर्गुणे-दर्शन चारित्र्य आदि गुणों से रहित, अथवा
क्षान्ति आदि गुणों से रहित । निम्मरे-धर्म नियम की मर्यादा से
रहित । निष्प्रवक्ष्याण०-अष्टमी चतुर्दशी आदि पर्व में शास्त्राभिहित

उपकार कर्षे होय छत्ता पक्ष मीदीय चारमा कृतघ्नता करवावाण दुश्चरि=दुःख आन
दुःख करवावाण दुरणुण=दुःखभी काहूमा आनवावाण दुष्प्र=दुष्ट प्रतिज्ञावाण
दुष्प्रद्वियाणंद-भीजना दुःखमा आनद मानवावाण अथवा उपकारीन उपकार न
मानता उल्टा तेना दाप करवावाण अर्थात् काहूमा उपकार कर्षे होय तो पक्ष 'आमे
उपकार करवे परसे जेवा लगी उपकारमा दोषनी परपरा उत्पन्न करवावाण
निम्स स-ब्रह्मचर्यनी मर्यादा रहित निम्प्र-मतनियम रहित निर्गुणे दर्शनचारित्र्य
आदि गुणेष्वप्यो रहित, अथवा क्षान्ति आदि गुणेष्वप्यो रहित निम्मरे-धर्म नियमनी
मर्यादा रहित निष्प्रवक्ष्याण० अष्टमी चतुर्दशी आदि पर्व में शास्त्राभिहित पक्ष

ज्ञानचारित्र्यैर्मोक्षं माधयतीति साधुस्तद्विपरीतोऽसाधुः पापमयकार्यकारित्वात्,
अस्तीति शेषः ॥ सू० ४ ॥

पुनः स कीदृशो भवतीति नास्तिकवादिनं वर्णयति—‘सव्वाओ’ इत्यादि ।

मूलम्—सव्वाओ पाणाइवायाओ अप्पडिविरओ जावजीवाए,
जाव सव्वाओ. परिग्गाओ, एवं सव्वाओ कोहाओ, सव्वाओ
माणाओ, सव्वाओ सायाओ, सव्वाओ लोभाओ, पेज्जाओ,
दोसाओ, कलहाओ, अब्भक्खाणाओ, पिसुण्ण—परपरिवायाओ,
अरइरइ--मायामोसाओ, मिच्छादंसणसज्जाओ अप्पडिविरओ जा-
वजीवाए ॥ सू० ५ ॥

छाया—सर्वस्मात् प्राणातिपातादप्रतिविरतो यावज्जीवम्, यावत् सर्व-
स्मात् परिग्रहात्, एव सर्वस्मात् क्रोधात्, सर्वस्माद् मानात्, सर्वस्या मायायाः, सर्व-
स्मात् लोभात्, जेम्ग, द्वेषान्, कलहात्, अभ्याख्यानात्, पैशुन्य-परिवादतः, अर-
तिरिति—मायामृपातः, मिथ्यादर्शनगल्पादप्रतिविरतो यावज्जीवम् ॥ सू० ५ ॥

टीका—‘सव्वाओ’—इत्यादि । (१) सर्वस्मात्=निःशेषात् प्राणातिपातात्
प्राणातिपातः=पाणिबधः स द्विविधः—स्थूल-सूक्ष्मजीव विषयभेदात्, तत्र स्थूला

पचखाण पौषध उपवास आदि व्रत रहित । असाहू-सम्यग्दर्शन ज्ञान
चारित्र्य से मोक्ष को जो साधता है वह साधु कहा जाता है, उससे
विपरीत असाधु कहा जाता है, अर्थात् सर्वपापमयी प्रवृत्ति करने वाला
होता है ॥ सू० ४ ॥

फिर नास्तिकवादी का वर्णन करते हैं—‘सव्वाओ’ इत्यादि ।

नास्तिकवादी किसी प्रकार के प्राणातिपात से निवृत्ति नहीं
करता है । (१) प्राणातिपात—प्राणियों का बध । बध दो प्रकार का है,

आणु पौषध उपवास आदि व्रत रहित असाहू-सम्यग्दर्शन ज्ञान चारित्र्यी मोक्षने
के साधे छे ते साधु कहवाय छे, तेनाथी विपरीत (उलटा) असाधु कहवाय छे अर्थात्
सर्व पापमयी प्रवृत्ति करवावाणा होय छे (सू. ४)

द्विरी नास्तिकवादीनु वर्णन करे छे—सव्वाओ इत्यादि

नास्तिकवादी काछ प्रकारना प्राणातिपातथी निवृत्ति करता नथी (१) प्राणातिपात-
प्राणीभोना बध, बध के प्रकारना छे स्थूल आने सूक्ष्म, जेवा सेह छे स्थूल-दीप्ति-

त्यर्थ । दुष्पर्यः—दुर्=दुष्टा चर्या=आचरणं यस्य स दुष्परितवानित्यर्थ, दुष्ट-
नयः=दुःखेन वशीकरणीयः, दुर्गतः=कृत्स्नतवत दुष्टप्रविष्ट इति यावत्, दुष्-
स्थानन्दः=बहुमिरपि सन्तापकारणैरनुत्पद्यमानसन्तापः, दुःखेनानन्दत इति दु-
ष्पस्थानन्दः प्रत्युपकारेण इतुनाऽऽङ्कारध्मातो दुःखेन प्रस्थानन्द्यते, यदि वा
सत्युपकारं प्रत्युपकारमीकनैवानन्द्यते प्रत्युत प्रत्युपकारं दोषमेवोत्पादयति ।
निशीलः—शीमाद् निष्कान्ता निशीलः=ब्रह्मचर्यपरिणाम रहित, निर्गतः=
नियमरहित स्थूलप्राणातिपातादिविरतिरहित इति यावत्, निगुणः—गुणेश्चो=
दर्शनचारित्र्यरूपेभ्यः क्षान्त्यादिभ्यः शेषेभ्यो वा निष्कान्तो निर्गुणः, निर्मयाद्-
मर्यादायाः=धर्मनियमव्यवस्थाया निष्कान्तः=उक्तमक्षयमर्यादागहित इत्यर्थः, नि-
ष्पत्त्याख्यानपापचोपवास—प्रत्यारयानं=परिहरणोपक्रमोपरित्यागः, पोषचोपवासः
अष्टमीचतुर्दश्यादिपर्वसु शास्त्रविहितानश्वनादिवत् तद्रहित, अमाशु सम्पद्दर्शन

बहुत समय तक उपकार किया हो तो भी थोड़ी देर में कृपणता
करने वाला । दुश्चरिण—दुष्ट आचरण करने वाला । दुश्गुण—दुःख से
काबू में आने वाला । दुष्प्रण—दुष्ट प्रतिज्ञा वाला । दुष्प्रविषाण—दुस्तरों
के दुःख में आनन्द मानने वाला । अथवा उपकारी का उपकार न
मानकर उल्ट उल्टा दाप निकालने वाला अर्थात् किसीने उपकार
किया तो भी “ पीछा उपकार करना पड़ेगा ” इस भय से उपकार
में दोषों की परपरा उत्पन्न करने वाला । निम्सीछे—ब्रह्मचर्य की मर्यादा
रहित । निगुण—नियमरहित अर्थात् स्थूल—प्राणातिपात आदि की
विरतिरहित । निगुणे—दर्शन चारित्र्य आदि गुणों से रहित, अथवा
क्षान्ति आदि गुणों से रहित । निम्मेर—धर्म नियम की मर्यादा से
रहित । निष्पत्त्याख्यान०—अष्टमी चतुर्दशी आदि पर्व में शास्त्रविहित

उपकार कर्षे होय छत्ता पक्षे शीघ्र चारमा कृतमता करवावाण दुश्चरिण=दुष्ट अथ
रक्ष करवावाण दुश्गुण=दुष्ट अथी शत्रुमा आववावाण दुष्प्रण=दुष्ट प्रतिज्ञावाण
दुष्प्रविषाण=भीषना दुष्टमा जानइ मानवावाण अथवा उपकारीना उपकार न
मानता उल्टा तेना दाप करवावाण अर्थात् कर्षे होय छत्ता उपकार कर्षे होय तो पक्षे 'सामे
उपकार करवे पक्षे जेवा न भी उपकारीमा होयनी परपरा उत्पन्न करवावाण
निम्सीछे—ब्रह्मचर्यनी मर्यादा रहित निगुण=मतनियम रहित निगुणे दर्शन चारित्र्य
आदि श्रेयोभी रहित, अथवा क्षान्ति आदि श्रेयोभी रहित निम्मेरे—धर्म नियमनी
मर्यादा रहित निष्पत्त्याख्यान०' अष्टमी चतुर्दशी आदि पर्वमा शास्त्रविहित पक्ष

જ્ઞાનચારિત્રૈર્મોક્ષં સાધયતીતિ સાધુસ્તદ્વિપરીતોઽસાધુઃ પાપમયકાર્યકારિત્વાત્, અસ્તીતિ શેષઃ ॥ સૂ. ૪ ॥

પુનઃ સ કીદૃશો ભવતીતિ નાસ્તિકવાદિનં વર્ણયતિ—‘સવ્વાઓ’ इत्यादि ।

મૂલમ્—સવ્વાઓ પાળાઈવાયાઓ અપ્પહિવિરઓ જાવજીવાણ્, જાવ સવ્વાઓ. પરિગ્ગાઓ, एवं सव्वाओ कोहाओ, सव्वाओ माणाओ, सव्वाओ मायाओ, सव्वाओ लोभाओ, पेज्जाओ, दोसाओ, कलहाओ, अब्भक्खाणाओ, पिसुण्ण—परपरिवायाओ, अरइरइ--मायामोसाओ, मिच्छादंसणसज्जाओ अप्पहिविरओ जावजीवाण् ॥ सू. ५ ॥

છાયા—सर्वस्मात् प्राणातिपातादप्रतिविरतो यावज्जीवम्, यावत् सर्वस्मात् परिग्रहात्, एवं सर्वस्मात् क्रोधात्, सर्वस्माद् मानात्, सर्वस्या मायायाः, सर्वस्मात् लोभात्, प्रेम्ण, द्वेषात्, कलहात्, अभ्याख्यानात्, पैशुन्य-परिवादतः, अतिरति-मायामृषातः, मिथ्यादर्शनशल्यादप्रतिविरतो यावज्जीवम् ॥ सू. ५ ॥

टीका—‘सव्वाओ’—इत्यादि । (१) सर्वस्मात्=निःशेषात् प्राणातिपातात् प्राणातिपातः=पाणिबधः स द्विविधः—स्थूल-सूक्ष्मजीव विषयभेदात्, तत्र स्थूला

પચ્ચાણ પૌષધ ઉપવાસ આદિ વ્રત રહિત । અસાહુ—સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર સે મોક્ષ કો જો સાધતા હૈ વહ સાધુ કહા જાતા હૈ, ઉસસે વિપરીત અસાધુ કહા જાતા હૈ, અર્થાત્ સર્વપાપમયી પ્રવૃત્તિ કરને વાલા હોતા હૈ ॥ સૂ. ૪ ॥

फिर नास्तिकवादी का वर्णन करते हैं—‘सव्वाओ’ इत्यादि ।

નાસ્તિકવાદી કિસી પ્રકાર કે પ્રાણાતિગત સે નિવૃત્તિ નહીં કરતા હૈ । (૧) પ્રાણાતિપાત—પ્રાણિયોં કા વધ । વધ દો પ્રકાર કા હૈ,

ખાણુ પૌષધ ઉપવાસ આદિ વ્રત રહત અસાહુ—સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રથી મોક્ષને જે સાધે છે તે સાધુ કહવાય છે, તેનાથી વિપરીત (ઉલટા) અસાધુ કહેવાય છે અર્થાત્ સર્વ પાપમયી પ્રવૃત્તિ કરવાવાળા હોય છે (સૂ. ૪)

ફરી નાસ્તિકવાદીનુ વર્ણન કરે છે — સવ્વાઓ इत्यादि

નાસ્તિકવાદી કાઇ પ્રકારના પ્રાણાતિપાતથી નિવૃત્તિ કરતા નથી (૧) પ્રાણાતિપાત—પ્રાણીઓના વધ, વધ બે પ્રકારના છે સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ, એવા ભેદ છે સ્થૂલ—દ્વીન્દ્રિ-

ક્રીન્દ્રિયાત્પ્રયા જીવાઃ સૂક્ષ્માથેકેન્દ્રિયાઃ પૃથિવ્યાદયઃ, ય ચાપિ વાદરાઃ, ન તુ સૂક્ષ્મનામકર્મોદયવર્તિનઃ સર્વલોકક્રમ્યાપિનસ્તેષાં વધાસમ્મવાત્, સ્પષ્ટ આયુઃ સપ ગૈવ તેષાં મરણાત્, તથ સાધૂનાં દ્વિવિધાદપિ પ્રાણાતિપાતાભિવૃત્તિર્વિધેયા, તથ સ્થૂલપ્રાણાતિપાતો દ્વિવિધ સકલ્પજાઽઽરમ્મજમદાત્, તથ-સકલ્પજ - 'ઈમ્ ઇન્મી' -તિ મનાવિધાગ્જાતઃ, આરમ્મજ - કર્પણાદિજાત, તસ્માત્=પરજીવનિકાપરિ સાત યાવજ્જીવં=જીવનપર્યન્તમ્ અમતિવિરતઃ-ન મતિવિરતઃ=ન નિવૃત્તો નાસ્તિ કસ્તથૈવ । સર્વદા નિરતા મવતીતિ શ્રેયઃ । યાવત્-યાવન્નિવૃત્તન મૃપાવાદાઽ-દવાઽઽદાનમૈયુનાનિ સદ્-સુખતે, તથ-

(૧) મૃપાવાદ-સતોઽપચાપાઽસતથ મરુપર્ણ, સ ચ સર્વદ્રવ્યગુણવર્ણય વિષય મવતિ, તત ।

સ્થૂલ ઓર સૂક્ષ્મ મેલ્ સે । સ્થૂલ ક્રીન્દ્રિય સે લેકર પચ્ચેન્દ્રિય તલ્, ઓર ઇક ઇન્દ્રિય વાલે પૃથ્વી આદિ સૂક્ષ્મ કહે જાતે હૈં । સૂક્ષ્મનામ કર્મોદય વાલે જો કિ સર્વલોક મેં ગ્યાસ હૈં, વનકા પહોં પ્રવ્રણ નહીં કિયા જાતા, કયાં કિ વનકા બધ અસમ્મથ હૈં, વનકા મરણ સ્વતઃ આયુષ્ય કા ક્ષય હોને સે હાતા હૈં । સાધુઓ કી પૂર્વોક્ત પ્રકાર કે સ્થૂલ ઓર સૂક્ષ્મ ઇન દોનોં પ્રકાર કે પ્રાણાતિપાત સે નિવૃત્તિ હોતી હૈં । સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત દો પ્રકાર કા હૈં । (૧) સંકલ્પજ ઓર (૨) આરમ્મજ । સંકલ્પજ “મૈં ઇસકો મારું ” વેસા મન મેં વિચાર કરમા । આરમ્મજ-કર્પણ-લેત લેહને આદિસે હોને વાલા । બહુ નાસ્તિકવાદી ઇમ્ પરજીવનિકાપર કી હિંસા સે જીવન પર્યન્ત કમી નિવૃત્ત નહીં હોતા હૈં । પહોં ‘યાવત્’ શબ્દ સે મૃપાવાદ અવત્તાદાન ઓર મૈયુન મી સમજના બાહિયે ।

યથા લલન પચ્ચેન્દ્રિય સુખીના અને એક ક્રીન્દ્રિયવાળા પૃથ્વી આદિ સૂક્ષ્મ કહેવાય છે સૂક્ષ્મ એટલે સૂક્ષ્મનામકર્મોદય વાળા કે જે સર્વલોકમાં ગયાસ છે તે અર્થ બહોં પ્રવ્રણ કરેલ નથી, કેમકે તેમનો વધ કરવો અસમ્મથ છે તેમજુ મરણ પેતાની મેળ આજુ-પેનો ક્ષય થતા થાય છે સાધુઓને પૂર્વોક્ત પ્રકારના સ્થૂલ તથા સૂક્ષ્મ એ મે પ્રકારના પ્રાણાતિપાતથી નિવૃત્તિ થાય છે સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત એ પ્રકારના છે (૧) સંકલ્પજ અને (૨) આરમ્મજ । સંકલ્પજ-“ મું તેને મારું ” એવો મનમાં વિચાર કરવો આરમ્મજ-કર્પણ= લેતર લેહનું આદિથી વધવાળા. તે નાસ્તિકવાદી આ પર જીવનિકાપરની હિંસાથી જીવનપર્યન્ત કમી નિવૃત્ત થતો નથી. બહોં યાવત્ શબ્દથી મૃપાવાદ, અવત્તાદાન, તથા મૈયુન પણ અમલ લેવું બોધાયે.

(૩) અદત્તાઽઽદાનમ્-અદત્તસ્ય = દેવગુર્વાધનનુજ્ઞાતસ્યાઽઽદાનં = ગ્રહણમ્, યદ્વસ્તુ ગ્રહીતું ધારયિતું વા શક્યતે તદ્વસ્તુમાત્રવિષયકમાદાનં ભવતિ, ન તુ તદન્યવિષયકમ્, તદુક્તમ્-

“કમ્હિણં મંતે ! જીવાણં અદિણ્ણાદાણં કિરિયા કજ્જહ ? ગોયમા ! ગ્રહણધારણિજ્ઞેસુ દવ્વેસુ” (ભગ૦ ૧ શ૦, ૬ ઉ૦,) તતઃ ।

(૪) મૈથુન-સ્ત્રીપુંસયોઃ કર્મ, મૈથુનાધ્યવસાયોઽપિ ચિત્રલેપ્યકાષ્ટાદિકર્મ-ગતરૂપેષુ રૂપસહગતેષુ સ્વ્યાદિષુ વિષયેષુ ભવતિ, ન તુ સકલવસ્તુવિષયે । ઉક્તશ્ચ-

“કમ્હિણં મંતે ! જીવાણં મેઠ્ઠુણેણં કિરિયા કજ્જહ ? , ગોયમા ! રૂવેસુ વા રૂવસહગણેસુ વા દવ્વેસુ (ભગ૦ ૧ શ૦, ૬ ઉ૦) ઇતિ; તસ્માત્ સર્વસ્માત્ ।

(૫) સર્વસ્માત્ પરિગ્રહાત્-પરિગ્રહણં પરિગ્રહઃ=સ્વસ્વામિભાવેન મૂર્છા,

(૨) મૃષાવાદ-સત્ય વસ્તુ કા અપલાપ કરના ઓર અસત્ય કા નિરૂપણ કરના । વહ સર્વ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય કે વિષય મેં હોતા હૈ ।

(૩) અદત્તાદાન - દેવ ગુરુ આદિ કી વિના આજ્ઞા કે ગ્રહણ કરના । જો વસ્તુ સાધુ કે ગ્રહણ કરને ઓર ધારણ કરને કે યોગ્ય હૈ ઉસ વસ્તુમાત્ર કા યહાં આદાન-ગ્રહણ સમજના ચાહિયે, ઉમ સે અન્ય કા નહીં । યહી વાત ભગવાનને “કમ્હિણં મંતે” ઇત્યાદિ સે ભગવતીસૂત્ર શતક ૧ ઉદેશ ૬ મેં કહો હૈ ।

(૪) મૈથુન-ચિત્ર, લેપ્ય, કાષ્ટકર્મ, આદિ કે રૂપ ઓર રૂપ કે સાથ સ્ત્રી આદિ કે વિષય મેં હોતા હૈ, સકલ વસ્તુ મેં નહીં હોતા । યહી વાત “કમ્હિણં મંતે ! જીવાણં” ઇત્યાદિ પાઠ સે ભગવતીસૂત્ર શ૦ ૧ ઉ૦ ૬ મેં હૈ ।

(૨) મૃષાવાદ-સત્યવસ્તુને અપલાપ કરવો અને અસત્યનું નિરૂપણ કરવું તે દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયના વિષયમાં થાય છે

(૩) અદત્તાદાન-દેવ ગુરુ આદિની આજ્ઞાવિના કાઈ ગ્રહણ કરવું જે વસ્તુ સાધુએને ગ્રહણ કરવા અને ધારણ કરવા યોગ્ય હોય તે વસ્તુમાત્રનું અહીં આદાન-ગ્રહણ સમજ લેવું જોઈએ તેનાથી બીજી વસ્તુનું નહિ આ વાત ભગવાને ‘કમ્હિણં મંતે’ ઇત્યાદિથી ભગવતીસૂત્ર શતક ૧ ઉદેશ ૬ માં કહી છે.

(૪) મૈથુન-ચિત્ર લેપ્ય કાષ્ટકર્મ આદિના રૂપમાં તથા રૂપની સાથે સ્ત્રી આદિના વિષયમાં થાય છે બીજી વસ્તુમાં થતું નથી.-આ વાત “કમ્હિણં મંતે જીવાણં” ઇત્યાદિ પાઠમાં ભગવતીસૂત્ર શતક ૧ ઉદેશ ૬ માં છે

स च प्राणिनामधिकलोमात् समस्तवस्तुविषये प्रादुर्भवति, स च (परिमह) बाह्याभ्यन्तरमेवाद् द्विविधः, तत्र बाह्य -सयमसाधनीभूतवस्त्रपात्राद्यतिरिक्तघन-धान्यादिमेवाद् बहुविध, आभ्यन्तरम्-मिथ्यात्वाऽविरतिक्रपायप्रमादादिमेवाद् मेरुषा । स च परिग्रहा वास्तविकोऽनर्थकारकः, तथा चाक्तम्-

“द्रेपस्याऽऽपत्तन घृतेरपचय क्षात्ते प्रतीपो विधिः,
व्याक्षेपस्य सुहृन्मदस्य भवन ध्यानस्य कष्टा रिपुः ।
दुःस्वस्य प्रभवः सुस्वस्य निघन पापस्य वासो निजः,
प्राज्ञस्यापि परिग्रहो ग्रह इव बलेष्टाय नाशाय च ॥१॥” इति ।

(५) परिग्रह-मूर्छा-भ्रमत्व-माष से वस्तु का ग्रहण करना, वह प्राणियों को अधिक लोभ से होता है । बाह्य और आभ्यन्तर के भेद से दो प्रकार का परिग्रह होता है ।

बाह्य -सयम के साधन वस्त्र और पात्र आदि से अतिरिक्त घन और धान्य आदि के भेद से बहुत प्रकार का है ।

आभ्यन्तर-मिथ्यात्व अविरति कपाय आदि के भेद से अनेक प्रकार का है । वह परिग्रह वास्तविक अनर्थकारक है । कहा भी है-

“द्रेपस्याऽऽपत्तन घृतेरपचयः क्षात्तेः प्रतीपो विधिः,
व्याक्षेपस्य सुहृन्मदस्य भवन ध्यानस्य कष्टो रिपुः ।
दुःस्वस्य प्रभवः सुस्वस्य निघने पापस्य वासो निजः
प्राज्ञस्यापि परिग्रहो ग्रह इव बलेष्टाय नाशाय च ॥१॥” इति ।
परिग्रह द्रेप का स्थान है । वैष का नाश करने वाला है ।

(५) परिग्रह- भ्रमत्व-भ्रमत्व-मावशी वस्तु श्रद्धा करनी, ते प्राणीजाने वधारे बोलभी भाव छ. लक्ष्य करने आत्मन्तरना खेदभी छे प्रकरण पश्चिद्ध भाव छे लक्ष्य-सयमना साधन वस्त्र करने पात्र आदिभी अतिरिक्त घन तथा धान्य आदिभी लक्ष्य प्रकरण छे आत्मन्तर-मिथ्यात्व अतिरिक्त कपाय आदिना खेदभी अनेक प्रकरण छे ते पश्चिद्ध वास्तविक अनर्थकारक छे बहुत पक्ष छे -

“द्रेपस्याऽऽपत्तन घृतेरपचयः क्षात्ते प्रतीपो विधिः-
व्याक्षेपस्य सुहृन्मदस्य भवन ध्यानस्य कष्टा रिपुः ।
दुःस्वस्य प्रभवः सुस्वस्य निघने पापस्य वासो निजः
प्राज्ञस्यापि परिग्रहा ग्रह इव बलेष्टाय नाशाय च ” ॥१॥ इति ।
परिग्रह द्रेपनु स्थान छे वैषना नाश करवापायी छे क्षान्तिने शत्रु छे

તસ્માત્ (પરિગ્રહાત્) । એવમ્=અનેન પ્રકારેણ સર્વસ્માત્ (૬) ક્રોધાત્
ક્રોધઃ=અક્ષમાપરિણામઃ ક્રોધમોહનીયોદયજન્યઃ કૃત્યાકૃત્યવિવેકોન્મૂલકઃ સ્વ-
પરયોરપાયદેતુરન્તર્વહિઃકમ્પનલક્ષ્યો જીવપરિણામવિશેષસ્તસ્માત્ ।

(૭) માનઃ=અભિમાનોઽહંકાર ઇતિ યાવત્, સ ચ જાતિકુલાદિસમુત્પન્નઃ
સકલાનર્થમૂલમ્ । ઉક્તચ્ચ-

“અહંકારગ્રહો યાવદ્, હૃદયવ્યોમ્નિ વિદ્યતે ।

તાવત્ સુખસમાધીના, નૈવ લેગોઽપિ વર્તતે” ॥ ૧ ॥

જ્ઞાન્તિ કા શત્રુ હૈ । વ્યાક્ષેપ કા મિત્ર હૈ, અર્થાત્ ધર્મકાર્ય મેં અન્ત-
રાય કરને વાલા હૈ । અહંકાર કા ઘર હૈ । ધ્યાન કા ભયંકર શત્રુ
હૈ । દુઃખ કા ઉત્પાદક હૈ । સુખ કા વિનાશક હૈ । પાપ કે રહને
કા નિજ સ્થાન હૈ । વિદ્વાન કો ભી વહ પરિગ્રહ કૂર ગ્રહ કે સમાન
ક્લેશ ઓર નાશદશા કો પહુંચાતા હૈ ॥ ૧ ॥

ऐसे परिग्रह से, तथा क्रोध से-

(૬) ક્રોધ-અક્ષમારૂપ પરિણામ કો ક્રોધ કહતે હૈ, ક્રોધ મોહ-
નીય કે ઉદય સે ઉત્પન્ન હોને વાલા, કૃત્ય ઓર અકૃત્ય કે વિવેક
કો મુલાને વાલા સ્વપર કો નન્તાપ પહુંચાને વાલા, ભીતર ઓર બાહર
કમ્પન ઉત્પન્ન કરને વાલા જીવપરિણામ-વિશેષ હી ક્રોધ કહા જાતા
હૈ, ઇસ ક્રોધ સે ।

(૭) માન-અભિમાન, અહંકાર । યહ જાતિ ઓર કુલ આદિ
સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ, એવં સર્વ અનર્થ કા મૂલ હૈ । કહા ભી હૈ-

વ્યાક્ષેપનો ભિત્ર છે, અર્થાત્ ધર્મકાર્યમા અન્તરાય કરવાવાળો છે અહંકારનું ઘર
છે ધ્યાનનો ભયંકર શત્રુ છે હૃદયનો ઉત્પાદક છે સુખનો વિનાશક છે પાપને
રહેવાનું નિજસ્થાન છે વિદ્વાનને પણ આ પરિગ્રહ કૂરઅહની પેઠે કલેશ તથા નાશ-
દશાને પમાડે છે (૧)

એવા પરિગ્રહથી તથા ક્રોધથી-

(૬) ક્રોધ-અક્ષમારૂપ પરિણામને ક્રોધ કહે છે ક્રોધમોહનીયના ઉદયથી ઉત્પન્ન
થવાવાળા, કૃત તથા અકૃતના વિવેકથી રહિત કરવાવાળા સ્વપરને સન્તાપ પહોંચાડ-
નાર, અતરમા અને બહાર કમ્પન ઉત્પન્ન કરવાવાળા જીવપરિણામ-વિશેષને જ ક્રોધ
કહેવાય છે આ ક્રોધથી-

(૭) માન-અભિમાન, અહંકાર, એ જાતિ અને કુલ આદિથી ઉત્પન્ન થાય
છે તે સર્વ અનર્થનું મૂળ છે કહ્યું પણ છે-

स च प्राणिनामधिकलोभात् समस्तवस्तुविषये प्रादुर्भवति, स च (परिग्रहः) प्राणाम्पन्तरमेवाद् द्विविधः, तत्र बाह्य-सयमसाधनीभूतवस्त्रपात्राद्यतिरिक्तघन-धान्यादिमेवाद् बहुविधः, आम्पन्तरम्-मिथ्यात्वाऽभिरतिरिक्तपात्रमादादिमेवाद्-नेकधा । स च परिग्रहा वास्तविकाऽनर्थकारकः, तथा चोक्तम्-

“वेपस्याऽऽयतनं घृतेरपचयः क्षातेः प्रतीपो विधिः-

व्यासपस्य सुहृन्मदस्य भयनं ध्यानस्य कष्टो रिपुः ।

दुःखस्य प्रमथः सुखस्य निघनं पापस्य वासो निमः,

प्राज्ञस्यापि परिग्रहो ग्रह इव वल्लेष्टाय नाशाय च ॥१॥” इति ।

(५) परिग्रह-मूर्छा-ममत्व-भाव से वस्तु का ग्रहण करना, वह प्राणियों को अधिक लोभ से होता है । बाह्य और आम्पन्तर के मेद से दो प्रकार का परिग्रह होता है ।

बाह्य - सयम के साधन वस्त्र और पात्र आदि से अतिरिक्त घन और धान्य आदि के मेद से बहुत प्रकार का है ।

आम्पन्तर-मिथ्यात्व अतिरिक्त कपाय आदि के मेद से अनेक प्रकार का है । वह परिग्रह वास्तविक अनर्थकारक है । कहा भी है-

“वेपस्याऽऽयतनं घृतेरपचयः क्षातेः प्रतीपो विधिः-

व्यासपस्य सुहृन्मदस्य भयनं ध्यानस्य कष्टो रिपुः ।

दुःखस्य प्रमथः सुखस्य निघनं पापस्य वासो निमः

प्राज्ञस्यापि परिग्रहो ग्रह इव वल्लेष्टाय नाशाय च ॥१॥” इति ।

परिग्रह वेप का स्थान है । वैष का नाश करने वाला है ।

(५) परिग्रह- मूर्छा-ममत्व-भाव से वस्तु ग्रहण करनी से प्राणीजोने वधारे होकर भी वध छ जाकर अने आम्पन्तरमेव सेवरी से अकारण परिग्रह कर ॥ बाह्य-सयमके साधन वस्त्र अने पात्र आदि से अतिरिक्त घन तथा धान्य आदि से बहुत प्रकार का ॥ आम्पन्तर-मिथ्यात्व अतिरिक्त कपाय आदि से अनेक प्रकार का ॥ ते परिग्रह वास्तविक अनर्थकारक से बहुत पण्य से -

“वेपस्याऽऽयतनं घृतेरपचयः क्षातेः प्रतीपो विधिः-

व्यासपस्य सुहृन्मदस्य भयनं ध्यानस्य कष्टो रिपुः ।

दुःखस्य प्रमथः सुखस्य निघनं पापस्य वासो निमः

प्राज्ञस्यापि परिग्रहो ग्रह इव वल्लेष्टाय नाशाय च ॥१॥ इति ।

परिग्रह वेपनु स्थान ॥ वैषने नाश करवावाले से क्षान्तिने यतु से

योदयाद् विपयेष्वनुरागः, मायामृषा-माया=कपटं, तथा सह मृषा=मृषावादः।
तृतीयकषायद्वितीयाश्रयसंयोगरूपस्ताभ्यात्, (१८) मिथ्यादर्शनं शल्यात्-मिथ्या-
दर्शनं=कुदेव-कुगुरु-कुधर्मेषु सुदेवत्वादिवुद्धिः, तदेव विविधव्यथाजनकतया शल्य-
मिव शल्यं मिथ्यादर्शनशल्यं तस्मात् यावज्जीवम् अप्रतिविरतः=अनिवृत्तस्तत्रैवा-
ऽऽसक्त इति यावत् नास्तिको भवतीति शेषः ॥ सू० ५ ॥

उक्तमेव विशदयति-‘सव्वाओ’ इत्यादि ।

मूलम्-सव्वाओ कसाय-दंतकट्ट-णहाण--महण--विलेवण-सह-
फरिस-रस-रूव-गंध-मल्लाऽलंकाराओ अप्पडिविरओ जावजीवाए
सव्वाओ सगड-रहजाण-जुग्ग-गिल्लि--थिल्लि-सीया-संदमाणिय-सय-
णा-ऽऽसण-जाण--वाहण-भोयण-पवित्थर-विहिओ अप्पडिविरओ
जावजीवाए ॥ सू० ६ ॥

छाया-सर्वेभ्यः कषाय-दन्तकाष्ठ-स्नान-मर्दन-विलेपन-शब्द-स्पर्श-रस-
रूप-गन्ध-माल्या-ऽलङ्कारेभ्योऽप्रतिविरतो यावज्जीवम्, सर्वस्मात् शकट-रथ-यान-
युग्य-गिल्लि थिल्लि-गिविका-स्यन्दमानिका-गयना-ऽऽसन-पान-वाहन-भोजन प्रवि-
स्तर-विधितोऽप्रतिविरतो यावज्जीवम् ॥ सू० ६ ॥

टीका-‘सव्वाओ’-इत्यादि । सर्वेभ्यः=निःशेषेभ्यः कषायेत्यादि-कषायः
गैरिकवर्णी वस्त्रविशेषः, दन्तकाष्ठं=दन्तधावनीभूता तरुलघुशाखा स्नानं=सचित्तादि-
नलेन गात्रमलगोधनम्, मर्दनं=तैलादिनाऽङ्गस्य शोभाद्यर्थमनुलेपनम्, शब्दः=

कपट को माया कहते हैं, उसके साथ मृषावाद । तृतीय कषाय और
द्वितीय आश्रय का संयोगरूप । (१८) मिथ्यादर्शनशल्य-मिथ्यादर्शन-
कुदेव, कुगुरु, कुधर्म आदि में सुदेव, सुगुरु, सुधर्म की बुद्धि मिथ्या
दर्शन है, वही अनेक प्रकार के दुःख उत्पन्न करने वाला होने से
शल्य (शरीर में लगे हुए तीर की दूटी हुई नौक) के समान है ।
इन सब पापों से नास्तिकवादी यावज्जीव निवृत्ति नहीं करता है ॥सू० ५॥

छे तेनी साथे मृषावाद तृतीय कषाय अने द्वितीय आश्रयना संयोगरूप (१८)
मिथ्यादर्शनशल्य= मिथ्यादर्शन-कुदेव, कुगुरु, कुधर्म आदिमा सुदेव, सुगुरु, सुधर्मनी
बुद्धि ते मिथ्यादर्शन छे ते अनेक प्रकारना दुःख उत्पन्न करवावाणुं होवाथी शल्य
(शरीरमा लागेली तीरनी दूटी-गयेली अण्णी) ना नेवुं छे आ-अथा पापथी नास्ति-
कषादी यावज्जीवन निवृत्ति करी शकतो नथी (सू० ५) ।

तस्मात् मानात्, सर्वस्मा (८) मायायाः—माया=घृष्टता परदृष्टानमि-
त्स्यर्थः, तस्याः, सर्वस्मात् (९) लोमात्—लोमः=घृष्टता (लोहपता)
तस्मात्, (१०) मेष्णः=घृष्टद्वारादिस्नेहात्, (११) द्वेषात्—द्वेषणं द्वेषोऽप्रीति
रूपजीवपरिणामस्तस्मात्, (१२) क्लृप्तात्—पाचिषमण्डनात् वाम्पुद्रादितयावत्
(१३) अम्याख्यानात्=असद्विषयापारापणात्, (१४) पैशुन्य—(१५) परपरिवाद-अनेक
पैशुन्य=कर्मान्तिकादी मरुक्ते विद्यमानग्याविद्यमानस्य वा दोषोद्घाटनम्, पर
परिवाद=प्रभृतजनसमक्ष परदोषप्रकाशनम्, ताभ्याम्, (१६) अरतिरति (१७)
मायामृपातः—मिथ्यात्वमोहनीयादपादमेऽनमिषुचिररतिस्तत्तद्विज्ञा रतिः=मोहनी-

“महद्भारप्रहा पावद्, हृदयव्याप्ति विधत्ते ।

तावत्सुखसमाधीनां, नैव लेशाऽपि वर्तते ॥ १ ॥” इति ।

हृदयरूपी आकाश में जब तक अहङ्काररूपी घट रहता है तब
तक आत्मा की सुख और समाधिका लेश भी नहीं होता ॥ १ ॥
उक्त मान से—(८) माया—दूसरों की ठगनेरूप कपट । (९) लोम—लोहपता ।
(१०) मेम—गृह दारा आदि का स्नेह । (११) द्वेष—अप्रीतिरूप जीव-
परिणाम । (१२) क्लृप्त—वचनयुद्ध । (१३) अम्याख्यान—असद् वाप का
आराप । (१४) पैशुन्य—झुगली करना । (१५) परपरिवाद—अनेक मनुष्यों
के पास दूसरों के दोषों का उद्घाटन करना । (१६) अरतिरति—
मिथ्यात्वमोहनीय के उदय से धर्म में रति न रहना उसको अरति
कहते हैं, मोहनीय के उदय से विषयो में प्रम लस कोरति कहते
हैं, अरति के साथ रति को अरतिरति कहते हैं । (१७) मायामृपा-

“महद्भारप्रहा पावद् हृदयव्याप्ति विधत्ते ।

तावत्सुखसमाधीनां नैव लेशाऽपि वर्तते ॥ १ ॥” इति ।

हृदयरूपी आकाश में जमासुधी अहङ्काररूपी घट रहे है तो तब सुधी आत्माने
सुख अने समाधिने लेशमात्र पण प्राप्त कते नहीं (१) ते मानधी (८) माया
जीवन अन्वय कपट (९) लोम—लोहपता, (१०) मेम—अद्वैत आदिना स्नेह (११)
द्वेष—अप्रीतिरूप जीवपरिणाम (१२) क्लृप्त—वचनयुद्ध (१३) अम्याख्यान—असद् वा-
पने आराप (१४) पैशुन्य—झुगली करना (१५) परपरिवाद—अनेक मनुष्यों की
आत्मा दोषों उद्घाटन करने (१६) अरतिरति मिथ्यात्वमोहनीयता हृदयधी धर्मों
इसी न रहे तने अरति अहे है, मोहनीयता हृदयधी विषयों में प्रम ते रति अहे
नाथ है अरतिनी साथ रतिने अरतिरति अहे है (१७) मायामृपा अहंते माया अहे

योदयाद् विषयेष्वनुरागः, मायामृषा-माया=कपटं, तथा सह मृषा=मृषावादः ।
तृतीयकषायद्वितीयाश्रयसंयोगरूपस्ताभ्यात्, (१८) मिथ्यादर्शन शल्यात्-मिथ्या-
दर्शनं=कुदेव-कुगुरु-कुधर्मेषु सुदेवत्वादिवुद्धिः, तदेव विविधव्यथाजनकतया शल्य-
मिव शल्यं मिथ्यादर्शनशल्यं तस्मात् यावज्जीवम् अप्रतिविरतः=अनिवृत्तस्तत्रैवा-
ऽऽसक्त इति यावत् नास्तिको भवतीति शेषः ॥ सू० ५ ॥

उक्तमेव विशदयति-‘सव्वाओ’ इत्यादि ।

मूलम्-सव्वाओ कसाय-दंतकट्ट-ण्हाण--महण--विलेवण-सह-
फरिस-रस-रूव-गंध-मल्लाऽलंकाराओ अप्पडिविरओ जावजीवाए
सव्वाओ सगड-रहजाण-जुग-गिल्लि-थिल्लि-सीया-संदमाणिय-सय-
णा-ऽऽसण-जाण--वाहण-भोयण-पवित्थर-विहिओ अप्पडिविरओ
जावजीवाए ॥ सू० ६ ॥

छाया-सर्वेभ्यः कषाय-दन्तकाष्ठ-स्नान-मर्दन-विलेपन-शब्द-स्पर्श-रस-
रूप-गन्ध मालया-ऽलङ्कारेभ्योऽप्रतिविरतो यावज्जीवम्, सर्वस्मात् शकट-रथ-यान-
युग-गिल्लि-थिल्लि-शिविका-स्यन्दमानिका-शयना-ऽऽसन-पान-वाहन-भोजन प्रवि-
स्तर-विधितोऽप्रतिविरतो यावज्जीवम् ॥ सू० ६ ॥

टीका-‘सव्वाओ’-इत्यादि । सर्वेभ्यः=निःशेषेभ्यः कषायेत्यादि-कषायः
गैरिकवर्णी वस्त्रविशेषः, दन्तकाष्ठं=दन्तधावनीभूता तरुलघुगाखा स्नानं=सञ्चितादि-
जलेन गात्रमलशोधनम्, मर्दनं=तैलादिनाऽङ्गस्य शोभाद्यर्थमनुलेपनम्, शब्दः=

कपट को माया कहते हैं, उसके साथ मृषावाद । तृतीय कषाय और
द्वितीय आश्रव का संयोगरूप । (१८) मिथ्यादर्शनशल्य-मिथ्यादर्शन-
कुदेव, कुगुरु, कुधर्म आदि में सुदेव, सुगुरु, सुधर्म की बुद्धि मिथ्या
दर्शन है, वही अनेक प्रकार के दुःख उत्पन्न करने वाला होने से
शल्य (शरीर में लगे हुए तीर की टूटी हुई नौक) के समान है ।
इन सब पापों से नास्तिकवादी यावज्जीव निवृत्ति नहीं करता है ॥सू० ५॥

छे तेनी साथे मृषावाद तृतीय कषाय अने द्वितीय आश्रवना संयोगरूप (१८)
मिथ्यादर्शनशल्य= मिथ्यादर्शन-कुदेव, कुगुरु, कुधर्म आदिमा सुदेव, सुगुरु, सुधर्मनी
बुद्धि ते मिथ्यादर्शन छे ते अनेक प्रकारना दुःख उत्पन्न करवावाणु छेवाधी शल्य
(शरीरमा लागेदी तीरनी टूटी-गयेदी आणी) ना नेवुं छे आ अधा पापधी नास्ति-
कषाधी यावज्जीवन निवृत्ति करी-शकतो नथी (सू ५)

अनुकूलवचन स्पर्शः=शीतोष्णादि, रसः=मधुरादि, रस्य=नीलमीतादिकम्,
गन्धः=कस्तुरिकापाणोदः, मास्य=जातीप्रभृतिकुसुमरचितमाला, अमङ्गारः=
केयूरादिभूषणम् - रस्यो जावजीवमप्रतिविरतः, सर्वस्मात् शकटेत्यादि-शकट
रथो मसिद्धो याने=जल-स्थल-नमोगमनसाधन नौकावायुयानप्रभृतिभक्षणम्,
युग्यम्=पुरुषद्वयोस्तिष्ठयानम्, गिह्मिः=पुरुषस्कन्धैरुष्माना षोडशिका, पिह्मिः=
वेसरादिषाणयानम् 'स्वचरगाढी' इति मापायाम्, शिनिषा=मसिद्धा 'पासम्बी'

नास्तिकवादी फिर किस वस्तु से निवृत्ति नहीं करता है ?
तो कहते हैं—'सम्भावो कसाय०' इत्यादि ।

वह नास्तिकवादी सब प्रकार के कपाय आदि से निवृत्ति कर
नहीं सकता । अर्थात् कपाय-पांच वर्ग के रंगे हुए वस्त्र आदि से
तथा दन्तधावनकण्ड सचित्र जलसे स्नान करना, शरीर पर तैल का
मालिश करना, शरीरशोभा के लिए चन्दन आदि का छेप करना,
अनुकूल वचन, शीत उष्ण आदि स्पर्श, मधुर आदि रस, नील आदि
रस्य, कस्तुरी आदि की सुगन्धि, सुगन्धि आदि पुष्पों की माला, केयूर-
मुजबब आदि भूषण, इन से जावजीव निवृत्ति नहीं करता है । तथा
सर्व शकट आदि से विरति नहीं करता है । अर्थात् शकट-गाड़ी,
रथ, यान-जल स्थल आकाश आदि में चलने वाले नौका हवाई जहाज
आदि, युग्य-दो पुरुषों द्वारा चढ़ाया जाने वाला वाहन । गिह्मि-पुरुषों
के कन्धे से चढ़ा ये जाने वाला वाहन-डोला पालखी । पिह्मि स्वचर
गाड़ी, शिनिषा-पालखी, स्पन्दमानिका—जिस में केवल एक ही पुरुष

नास्तिकवादी इसी क्षण क्षण पशुभी निवृत्ति पाभी सकते नही ? ते कहे ०—
'सम्भावो कसाय०' इत्यादि ।

ते नास्तिकवादी तमाम प्रकारका कपाय आदिभी निवृत्ति पाभी सकते नही—
अर्थात् कपाय—छेपे जातका रंगभी रंगामिला वस्त्र आदि तथा दन्तधावनकण्ड
सचित्रकण्ठी स्नान केशु शरीरकी शोभा बढ़ा देने आदिने छेप कपड़े, अनुकूल
वाक्की, शीत-उष्ण आदि स्पर्श, मधुर आदि रस नील आदि रस्य, कस्तुरी आदि
सुगन्धि, सुगन्धि आदि पुष्पानी माला केशु—सुगन्ध-य आदि कृष्ण केनकीय जलछेप
निवृत्ति पावता नही, तथा सर्व शकट आदिभी विरति होता नही, अर्थात् शकटगाड़ी,
रथ, यान-जल, स्थल, आकाश आदिमा चलवावाणां नौका, हवाईजहाज आदि
युग्य के पुरुषद्वारा चढ़ावनामा आवता वाहन, गिह्मि-पुरुषानी आंधभी छपा
नामा आवता वाहन, डोली, पालखी, पिह्मि अस्वचरगाड़ी शिनिषा ॥ चढ़भी

इति भाषायाम्, स्यन्दमानिका पुरुषप्रमाणावकाशदायिदीर्घो द्विहस्तप्रमाण
चतुरस्रवेदिकोपशोभितगोलदेशप्रसिद्धः जम्पानविशेषः, शयनानि-पल्यङ्गादीनि
आसनानि पीठफलकादीनि, यानं=सामान्यतो गमनसाधनम्, वाहनं=गजाश्वादि-
रूपम्, भोजनम्=अशननादिकम्, प्रविस्तरः कलशस्थाल्याद्युपकरणसमूहः, तेषां
विधितः=करणात् यावज्जीवम् अप्रतिविरतो भवति ॥ सू० ६ ॥

उक्तविषयः पुनरपि वर्ण्यते-‘असमिक्खियकारी’ इत्यादि—

मूलम्-असमिक्खियकारी सव्वाओ आस-हत्थि-गो-महिस-
गवेलय-दास-दासी-कम्मकर-पोरुस्साओ अप्पडिविरओ जावजी-
वाए । सव्वाओ कयविक्रयमासद्धमासरूवगसंववहाराओ अप्प-
डिविरओ जावजीवाए । सव्वाओ हिरण्ण-सुवण्ण-धण धन्न-मणि-
मोत्तिय-संख-सिलप्पवालाओ अप्पडिविरओ जावजीवाए । स-
व्वाओ कूडतुलकूडमाणाओ अप्पडिविरओ जावजीवाए । सव्वा-
ओ आरंभ-समारंभाओ अप्पडिविरओ जावजीवाए । सव्वाओ
पयणपयावणाओ अप्पडिविरओ जावजीवाए । सव्वाओ करण-
करावणाओ अप्पडिविरओ जावजीवाए । सव्वाओ कुट्टण-पिट्ठ-
णाओ, तज्जणतालणाओ, वह-बंध परिकिलेसाओ अप्पडिविरओ

के बैठने का स्थान हो । दो हाथ के नाप की जिस में चौरस वेदी
हो ऐसा गोलदेशप्रसिद्ध पालखीविशेष । शयन—पलङ्ग आदि, आसन-
पीठ फलक आदि, तथा यान—सामान्यरूप से छोटा गाड़ी आदि, वाहन-
हाथी घोड़ा आदि, भोजन—अशन आदि, प्रविस्तर—कलश थाली
लोटा आदि उपकरण, इन के भोगोपभोगसे जावजीव निवृत्त नहीं
होता है ॥ सू० ६ ॥

स्यन्दमानिका=जहाँ केवल एक पुरुषने भेसवानी जग्या डोय छे जे डायना भापनी
जेभा चौरस वेदी डोय जेनी गोलदेशप्रसिद्ध पालखीविशेष शयन= पलङ्ग आदि
आसन= पीठ इलक आदि तथा यान= सामान्यरूपथी नानी गाड़ी आदि वाहन=
हाथी घोड़ा आदि, भोजन= अशन आदि प्रविस्तर= कलश थाली लोटा आदि उप-
करण तेषां भोगोपभोगथी अप्पडिविरओ=उपनयनान्त निवृत्त यता नथी (सू. ६)

जावजीवाए । जेयावण्णे तहप्पगारा सावज्जा अओहिया कम्मा कज्जन्ति परप्पाणपरियावणकढा कज्जन्ति ततोवि य अप्पट्टिविरओ जावजीवाए ॥ सू० ७ ॥

छाया-असमीक्षितकारी, सर्वेभ्योऽथ-इति-गा-महिप-गवेलक-दास-दासी-कर्मकर-पौरुषेभ्योऽप्रतिविरतो यावज्जीवम् । सर्वस्मात् क्रय-विक्रय-मा-पार्द्ध-मापस्पर्कसम्पन्नद्वारावप्रतिविरता यावज्जीवम् । सर्वेभ्यो विरप्य-सुवर्ण-धनधान्य-मणि-मौक्तिक-शङ्ख-स्त्रिणाभवालेभ्योऽप्रतिविरता यावज्जीवम् । सर्वाभ्यां कूटतुम्हा-कूटमानाभ्यामप्रतिविरतो यावज्जीवम् । सर्वाभ्यामारम्भ-समारम्भाभ्यामप्रतिविरता यावज्जीवम् । सर्वाभ्यां पचन-पाचनाभ्यामप्रतिविरतो यावज्जीवम् । सर्वाभ्यां कण-कारणाभ्यामप्रतिविरतो यावज्जीवम् । सर्वाभ्यां कूटन-पिडनाभ्यां, तर्जन-ताडनाभ्यां, वध-बध-परिच्छेदभ्यामप्रतिविरतो यावज्जीवम् । यानि चान्यानि तथाप्रकाराणि साधनानि असाधकानि कर्माणि क्रियन्ते, परमाणपरितापनकराणि च क्रियन्ते, ततोऽप्यप्रतिविरतो यावज्जीवम् ॥ सू० ७ ॥

टीका-‘असमिक्षितकारी’-इत्यादि । असमीक्षितकारी=माविनमनस्य सा वधकर्माशुमपरिणामाद्यात्मकमविचार्य कार्यकारी सर्वेभ्यः अन्वेष्यादि अन्व-इति-गो-महिपा-प्रसिद्धा, गवेलकः=मेघः, दासः=किङ्करी परिवारक इति यावत्, दासी=किङ्करी (सेविका) कर्मकरः=कार्यकारकः, पौरुषम्=पुंशतिसमूहः, एते भ्यो यावज्जीवमप्रतिविरतः=अनिवृत्तो भवति । सर्वस्मात् क्रयविक्रयेत्यादि-

पुनः उक्त विषय की विवेचना करते हैं-‘असमिक्षितकारी’-इत्यादि ।

यह नास्तिकवादी असमीक्षितकारी-‘मैं साधक कर्म करता हूँ उस से अशुभ परिणाम होता है और अशुभ परिणाम से बंधे कुछे कर्मों का मक्षिप्य मैं कैसा कहवा फल ओगना पड़ेगा’ इस बात का नहीं विचार कर कार्य करने वाला यह घोडा, हाथी, गाय, महिप, मेघ, आवि, और दास दासी पदातिका समुदाय, इन सब से निवृत्त नहीं

होने उक्त निषधनी विवेचना करे छ-‘असमिक्षितकारी’ इत्यादि

वे नास्तिकवादी, ‘असमीक्षितकारी’ को साधक कर्म करे हुए तोनाभी अशुभ परिणाम आयेंगे अने अशुभ परिणामों की अपेक्षाओं को नहीं लक्ष्य रखेंगे वे कोनाचु पक्षों’ के बातों को विचार न करवां कर्म करवावाणी से, घोडा, हाथी, गाय, मेघ सब अशुभ आदि तथा दास दासी पदातिका समुदाय को नास्तिकवादी नास्तिक

क्रयः=स्वद्रव्यदानेन परवस्तुस्वायत्तीकरणम्, विक्रयः=परद्रव्यग्रहणेन निजवस्तु-
प्रायत्तीकरणम्, माषः=पञ्चभिर्गुञ्जाभिः परिमितो मानविशेषस्तस्यार्द्ध=समांशः,
माषः=गुञ्जापञ्चकमितमानविशेषः, ताभ्यां परिमितं यद्रूपकं=रजतमुद्रा तद्
माषार्द्धमापरूपकम्-एतेषां संव्यवहारात्=प्रवृत्तिरूपात् यावज्जीवम् अप्रतिविरतो
भवति । सर्वेभ्यो हिरण्येत्वादि-हिरण्यं=रूप्यं, सुवर्णं=कनकं, धनं गणिम-धरिम-
मेय-परिच्छेद्यभेदाच्चतुर्विधम्, धान्यं-व्रीहि-कोद्व-मुग्द-माप-तिल-गोधूम-
शालियवादिकम्, मणिः-पृथ्वीकायः-इन्द्रनील-रत्न-वैदूर्य-पद्मराग-चन्द्रकान्त-

होता है । तथा अपना द्रव्य देकर दूसरो की वस्तु का ग्रहण करना
क्रय कहा जाता है । दूसरों का द्रव्य लेकर अपनी चीज दूसरों के
हवाले करना विक्रय कहा जाता है । क्रयका अर्थ खरीद करना होता
है । विक्रय का अर्थ बेचना होता है । पाँच गुञ्जा से तोले हुए नाप
को माप कहते हैं, उस के आधे विभाग-ममाण को माषार्ध कहते
हैं । इन रजत मुद्रारूप कार्यों से यावज्जीव निवृत्त नहीं होता है ।
तथा हिरण्य-चाँदी, सोना, धन, धन-गणिम, धरिम, मेय, परिच्छेद्य
के भेद से चार प्रकार का होता है ।

(१) गणिम-जो वस्तु गिनती से दी जाय - नारियल, सुपारी
आदि । (२) धरिम-जो तराजू से तोल कर दी जाय-शालि आदि ।
(३) मेय-जो माप कर दी जाय दूध, घी, तेल आदि, तथा वस्त्रा-
दिक । (४) परिच्छेद्य-कसोटी आदी से परीक्षा कर दी जाय - मणि
मुक्तादि । धान्य-चावल, कोदरा मुँग, उड़द, तिल, गेहूँ, शालि और

तथा पोतानु द्रव्य आपीने भीजानी वस्तुनु ग्रहणु करु के जेने ' क्रय ' कडेवाय छे
भीजनु द्रव्य लहने पोतानी चीज भीजने हवाले करवी तेने विक्रय कडेवाय छे क्रयना
अर्थ थाय छे भरीह करु विक्रयने अर्थ थाय छे वेचवु पाय गुणधी तोणेला
मापने माष कडेवाय छे तेने अरधे विभाग-समांशक-माषार्ध कडेवाय छे जेवा रजत
मुद्राश्च चर्येथी एवनपर्यन्त निवृत्त थतो नथी तथा हिरण्य-चाँदी-सोनु धन
धन=गणिम धरिम मेय अने परिच्छेद्य जेवा लेदथी चार प्रकारनु थाय छे (१)
गणिम=जे वस्तु गणुतरीथो अपाय छे ते जेमके-नारियल, सोपारी आदि- (२)
धरिम=जे त्राजवाथी तोणीने अपाय छे ते जेमके-शालि आदि (३) मेय=जे मापीने
अपाय छे ते जेमके-दूध घी तेल आदि, तथा वस्त्रादिक (४) परिच्छेद्य-कसोटी आदिथी
परीक्षा करीने अपाय छे ते जेमके-मणि मुक्ता आदि धान्य=योणा, कोदरा, भग,

यष्टिमुष्ट्यादिकरणम्, २ वाचिकः=परप्राणातिपाताद्यर्थं क्षुद्रविद्यादिप्रयोगसंकल्प-
सूचकः शब्दः, ३ मानसिकः=परपीडायै मन्त्रादिस्मरणं, ताभ्यां यावज्जीवम-
प्रतिविरतो भवति ।

सर्वाभ्यां पचन-पाचनाभ्यां-पचनं=पाक आहारादिनिष्पादनम्, पाच-
नम्=अन्येनाहारादिमम्पादनं, ताभ्यां यावज्जीवम् अप्रतिविरतः, सर्वाभ्यां करण-
कारणाभ्यां यावज्जीवम् अप्रतिविरतः । सर्वाभ्यां कुट्टन-पिट्टनाभ्यां-कुट्टनं=मुश-
लादिना हननं, पिट्टनं=मुद्गरादिनाऽभिहननं, ताभ्याम्, तर्जन-ताडनाभ्याम्-
तर्जनं=शिरोऽङ्गुल्यादिस्फोरणतो 'ज्ञास्यसि रे जालम् !' इत्यादि भग्नं मत्स्यं
वा, ताडनं=चपेटादिदानं, ताभ्याम्, वधवन्धपरिक्लेशेभ्यः वधो=घातः,
वन्धो=निगडादौ बन्धनं, परिक्लेशः=क्षुधादिना परितापनं, तेभ्यः यावज्जीवम्
अप्रतिविरतः । यानि च=अनिर्दिष्टनामानि तथाप्रकाराणि=तथा-विधानि सावधानि=

मुट्टी आदि का व्यापार । (२) वाचिक समारम्भ-प्राणातिपात आदि के
लिये क्षुद्रविद्यादि प्रयोग का संकल्पसूचक शब्द । (३) मानसिक समारम्भ-
दूसरों को पीडा पहुँचाने के लिये मन्त्र आदि का स्मरण ।

उनसे वह जावजीव निवृत्त नहीं होता है । तथा आहार आदि
का पचन पाचन, सब प्रकार के सावध कर्म का करना, कराना ।
पिट्टन-मुद्गर आदि से पीटना । कुट्टन-मुशल आदि से कूटना । तर्जन-
मस्तक अथवा अङ्गुली आदि को हिलाकर-“ अरे मूर्ख ! तुझे पता
लगेगा ” ऐसे तिरस्कार से बोलना । ताडन-चपेटादि से ताडन करना ।
वध-खड्ग आदि से घात करना । बन्धन-बेड़ी आदि में जकड़ना ।
परिक्लेश-भूख प्यास आदि से दुःख देना । इन सब से वह जीवन-

(१) कायिक समारम्भ मारवा मारो लाकडी, मुट्टी आदिना व्यापार (२) वाचिक
समारम्भ- प्राणातिपात आदिने मारो क्षुद्रविद्या आदिना प्रयोगना संकल्पसूचक शब्द-
(३) मानसिक समारम्भ-भीजने पीडा पहुँचावना मारो मन्त्र आदिनु स्मरण

अेनाथी ते शवनपर्यन्त निवृत्त थतो नथा तथा आहार आदिना पचन पाचन,
सर्वे प्रकारना सावधकर्म करवा कगववा । पिट्टन=मुद्गर आदिथी पीटवु, कुट्टन=मुशल
आदिथी कुटवु, तर्जन=मस्तक अथवा आगणी आदिनं हलायिने अरे मूर्ख ! तने
भणर पश्ये अेम तिरस्कारथी बोलवुं ताडन=सोटीक लापडाक आदिथी ताडन करवु,
वध=भड्ग आदिथी घात करवे । बन्धन=बेड़ी आदिना जकडवुं, परिक्लेश=भूख तरस
आदिथी दुःख देवु आ भधाथी ते शवनपर्यन्त निवृत्त थतो नथा तथा अेवा प्रका-

सपापानि अधोधिकानि-अविद्यमाना बोधिर्जन्मान्तरे जैनधर्मप्राप्तियेषां यद्य वा
 तानि तथा=बोधिरहितानि कर्माणि=कार्याणि क्रियन्ते, परमाजपरितापनकराणि
 परेषाम्=अन्येषां प्राणानां=प्राणिनां परितापनं=उपया, तत्कराणि=तद्विषयकानि
 च कर्माणि क्रियन्ते=विधीयन्ते ततः=तेभ्यः पूर्वकृतेभ्यः पावज्जीवम् अप-
 विविरतः=मनिवृत्तस्तथैव यावज्जीवमासक्तो भवति ॥ सू० ७ ॥

पुनरपि स श्रीश्रीम-पासप्यधार्मिकक्रियां करोति ? इत्यत्राह - 'से
 जहानामए' इत्यादि ।

मूलम्-से जहानामए-केइ पुरिसे कलम मसूर तिल-मुमा
 मास निष्काव कुलस्थ-आलिसिंदग-जबजवा, एवमाइएहिं अपठे
 कूरे मिच्छादह पउजइ । एवमेव सहप्यगारे पुरिसजाए तित्तिर
 वइग लावग कवोय-कविंजल-मिय महिस-वराह-गाह-गोह-कुम्भ
 सरीसिवाइएहिं अभठे कूरे मिच्छादह पउजइ ॥ सू० ८ ॥

जाया-तद् यथानामकः कबन पुइयः कसम-मसूर-तिल-मुम्भ-मास
 निष्काव-कुलस्था आलिसिंदक-जबजवाः, एवमादिष्वयत्नः कूरो मिष्यादण्डं महु
 नहि । एवमेव यथामकारः पुरुषजातस्तिचिर-वर्तक-लावक-कपोत-कपिजल-कप-
 मरिच वराह-प्राह गोधा कूर्म-सरीसृपादिष्वयत्नः कूरा मिष्यादण्डं प्रयुनक्ति ॥८॥

टीका-‘से जहानामए’-इत्यादि। तद् ! यथानामकोऽदेवदद्यादिकिञ्चिन्नामा
 कबन=अनिर्दिष्टसङ्ख्यः पुकया=पुमान् ‘कसम’ इत्यादि-कसमः=आसिबिज्ञपः, उक्तञ्च
 “कसमः किम् विख्याता, जायते स बृहदने ।

काश्मीरवेष एवोक्तो महातण्डुलमर्मकः ॥ १ ॥” इति

पर्यन्त निवृत्त नहीं होता है । तथा इस प्रकार के और भी साधन कर्म
 जो अधोधिजनक हैं उन सब से जावजीव निवृत्ति नहीं करता है ॥ सू० ७ ॥

फिर वह किस प्रकार की अधार्मिक क्रिया करता है ? वह
 दण्डान्त द्वारा कहते हैं-‘स जहानामए’ इत्यादि ।

कलम एक प्रकार की शालि है । कहा भी है:-

नाना वीथ पय सावयकन के जे अधोधिजनक ते जावजीव लयनपर्यन्त निवृत्त
 पावते नही (सू० ७)

हरी त केवा प्रकारनी अधार्मिक क्रिया करे ते दण्डान्तद्वारा करे ते

‘से जहानामए’ इत्यादि

कलम जे प्रकारनी शालि ते महु पय ते -

ममूरो = मालवादिदेशप्रसिद्धो धान्यविशेषः, तिलमुग्दभाषाप्रसिद्धाः, निष्पावः=वल्लकः 'वालोल' इति भाषायाम्' कुलत्थः प्रसिद्धः, आलिसिदक = चपलः 'चवला' इति भाषायाम् । यवयवः=धान्यविशेषः 'जवार' इति ख्यातः एवमादिषु=एतत्प्रभृतिषु, अत्र सप्तम्यर्थे तृतीया, एवमुक्तेषु अयत्नः=तद्रक्षायत्न-रहितः क्रूरो=निर्दयः सन मिथ्यादण्डं=निरपराधेषु मिथ्यैवारोप्य दण्डः=हिंसनम् मिथ्यादण्डस्तं=हिंसां प्रयुनक्ति=करोति ।

एवमेव=अनेनैव प्रकारेण-तथाविधः पुरुषजातः=नास्तिकवादी पुरुषः, तित्तिरः=पक्षिविशेषः वर्तकः='वटेर' इति ख्यातः, लावकः । प्रसिद्धः, कपोतः- 'कवूतर' इति ख्यातः कपिञ्जलः=पक्षिविशेषः, 'कुरज' इति ख्यातः, मृग-महिषौ प्रसिद्धौ वराहः=शूकरः, ग्राहः=मकरो जलजन्तुविशेषः, गोधा=प्रसिद्धा 'गोह' इति भाषायाम्, कूर्मः=कच्छपः, सरीसृपः=सर्पः, एते आदयो येषां तेषु=एत-

“कलमः किल विख्यातो, जायते स बृहद्वने ।

काश्मीरदेश एवोक्तो, महातण्डुलगर्भकः ॥ १ ॥” इति ।

यह कलम बड़े वन में होता है । जिस के गर्भ में बड़े २ तण्डुल रहते हैं और काश्मीर देश में ही होता है ॥ १ ॥

जैसे कोई पुरुष कलम, मसूर जो कि मालव आदि देश में उत्पन्न होता है । तिल, मृग, उडद, निष्पाव-वालोल, कुलत्थ, आलिसिदक-चवला, जवजव-जवार आदि धान्य को अयत्नशील हो क्रूरता से उपमर्दन करता हुआ मिथ्यादण्डका प्रयोग करता है । इसी प्रकार नास्तिकवादी तित्तिर, वटेर, लावक, कवुतर, कुरज, मृग, महिष, शूकर, मकर, गोह, कच्छप (कछुआ) सर्प, इत्यादि निरपराध प्राणियों

“कलमः किलविख्यातो, जायते स बृहद्वने

काश्मीरदेश एवोक्तो, महातण्डुलगर्भकः ॥१॥ धति

आ कलम मोटा वनमा थाय छे जेना गर्भमा भेटा मोटा तण्डुल रहे छे अने काश्मीर देशमाज थाय छे (१)

जेम ठाँ पुरुष कलम, मसुर के जे मालव आदि देशमा उत्पन्न थाय छे, तल भग अउठ निष्पाव-वालोल, कुलत्थ, आलिसिदक-बोला, जवजव जवार आदि धान्य ने अयत्नशील थधने क्रूरताथी उपमर्दन करतो मिथ्यादण्डने प्रयोग करे छे ओही रीते नास्तिकवादी तेतर गटेर लावक कवुतर कुरज मृग पाछे शूकर मकर गोह (घो) कच्छप (कायणा) सर्प, धत्यादि निरपराधी प्राणिओनी अयत्नशील थध ने

स्मृतिषु प्राणिषु अयत्नः=यत्नरहितः क्रूरः=निष्करुण सन् मिथ्यादर्शं प्रयुनक्ति
 =इदं वाति । 'एषां वषे न दोषोऽस्तीति'-बुद्ध्या विनस्तीति भावः ॥ सू० ८ ॥
 पुनर्नास्तिकक्रिया वर्ण्यते-'आवि य' इत्यादि ।

मूष्म-जावि य से बाहिरिया परिसा भवइ, त जहा-
 दासेति वा पेसेति वा मितपति वा भाइछेति वा कम्मकरेति
 वा भोगपुरिसेति वा, तेमिपि य ण अपणयरगसि अहाल
 हुयसि अवराहसि सयमेव गरुय ढड वसेति, त जहा ॥ सू० ९ ॥

छाया-याऽपि न तस्य बाधा परिपद्यति, तद्यथा-दास इति वा प्रेय
 इति वा भूतक इति वा मागिक इति वा कर्मकर इति वा भोगपुरुष इति
 वा तेषामप्यन्तरस्मिन् यथासुषुकेऽपराधे स्वयमेव गुरुक दण्ड - वर्तयति,
 तद्यथा-॥ सू० १० ॥

टीका-"आवि"-इत्यादि । तस्य=नास्तिकस्य याऽपि=या काचित् बाधा
 परिपद्य=मनसमुदाया भवति=सम्पद्यते तद्यथा-दास=किङ्कर इति=मयम् वा
 भयवा प्रेयः=प्रेयणीयो दूत इति यावत्, वा=अथवा भूतकः=भूतिगुरु=वर्तनो-
 पजीवी इति=मय वा, मागिक=मागवान् भक्षग्राहीति वा कर्मकरः=पुद्गलिकर्म
 करणशक्तिः इति वा, भोगपुरुषः=भोगमगानः पुरुषो भोगपुरुषः आकपारि-
 वाडित्यान्मध्यमपदलोपः अन्योपार्जितानामर्पणानां भोगकारी तदुपार्जितवस्तुषु

की अयत्नशील होकर क्रूरता से अभूत " इन के वष में कोई पाप
 नहीं है " इस बुद्धि से हिंसा करता है ॥ सू० ८ ॥

फिर भी नास्तिकवादी की क्रिया का वर्णन करते हैं-'आवि
 य से बाहिरिया' इत्यादि ।

वस्तु नास्तिक की जो बाधा परिपद्य जैसे-दास-किङ्कर, प्रेय-
 दूत, भूतक-चेतन से काम करने वाला, मागिक-भाग लेने वाला,
 कर्मकर-घर का कार्य करने वाला भोगपुरुष-अन्य तमके-उपार्जित

वस्तुओं पर अर्थात् तेना वधमा केअ पाप नही जेनी बुद्धिनी तेनी हिंसा करेउ (सू ८)

वर्ण्य भव नास्तिकवादीनी क्रियानु वर्णन करे छे-'आवि य से बाहिरिया'
 इत्यादि.

ते नास्तिकनी के जाहा परिपद्य जेनीके- दास-किङ्कर, प्रेय-दूत, भूतक-चेतन
 केउते जहाउ केअ काम करवावाला, मागिक-भाग लेवावाला, कर्मकर-घरनु काम कर
 वावाला भोगपुरुष अन्य-जेनु उपार्जित मनने उपेक्षा करवावाला, तेजेजे केअ

जीवीत्यर्थः । तेषां=पूर्वोक्तानां दासादिभोगपुरुषपर्यन्तानामपि अन्यतरस्मिन् कस्मिंश्चिदपि यथालघुके सर्वथा स्वल्पे कपर्दिकाद्यपहरणरूपे उच्चैःशब्दोच्चारणा-
दिरूपे वा अपराधे=अपकारे सति स्वयमेव=आत्मनैव न तु नियन्त्रपेक्षां करोति
गुरुकं-गुरुमेव गुरुकं=महान्तं प्राणातिपातादिकारकं दण्डं=गासनं वर्तयति=प्रयो-
जयति तद्दण्डवर्तनं यथा-॥ सू० ९ ॥

गुरुक दण्डस्वरूपं दर्शयति-‘इमं’ इत्यादि ।

मूलम्-इमं दंडेह, इमं मुंडेह, इमं तज्जेह, इमं तालेह, इमं
अंदुयबंधणं करेह, इमं नियलबंधणं करेह, इमं हडिबंधणं करेह,
इमं चारगबंधणं करेह, इमं नियलजुयलसंकोडियमोडियं करेह,
इमं हत्थछिन्नयं करेह, इमं पायछिन्नयं करेह, इमं कण्णछिन्नयं
करेह, इमं नक्कछिन्नयं करेह, इमं उट्टछिन्नयं करेह, इमं सीस-
छिन्नयं करेह, इमं वेयछिन्नयं करेह, इमं हियउप्पाडियं करेह,
इमं नयण-वसण-दसण-वदण-जिब्भुप्पाडियं करेह, इमं ओलंबियं
करेह, इमं घंसियं, इमं घोलियं, इमं सूलाइयं, इमं सूला-
भिन्नं, इमं खारवत्तियं करेह, इमं दब्भवत्तियं करेह, इमं सी-
हपुच्छियं करेह, इमं वसहपुच्छियं करेह, इमं दवग्गिदड्ढियं
करेह, इमं काकणीमंसखावियं करेह, इमं भत्तपाणनिरुद्धयं
करेह, इमं जावजीवबंधणं करेह, इमं अन्नतरेणं असुभेणं
कुमारेणं सारेह ॥ सू० १० ॥

छाया-इमं दण्डयत, इमं मुण्डयत, इमं तर्जयत, इमं ताडयत, इम-
मन्दुकवन्धनं कुरुत, इमं निगडवन्धनं कुरुत, इमं हडिवन्धनं कुरुत, इमं चा-

धनका उपभोग करने वाला, उनके किसी प्रकार के मात्र कोडी की
चोरौरूप अथवा जोर से बोलनेरूप छोटे भी अपराध के होजाने पर
वह किसी दमरे की अपेक्षा नहीं रखता हुआ अपने-आप ही उनको
बड़ा भारी दण्ड देता है, जैसे कि-॥ सू० ९ ॥

पक्ष प्रकारनी मात्र कोडीनी चोरीइय अथवा जेदथी भोलवाइय नाने पक्ष अपराध
कर्थे होय तो ते भीज कोडीनी अपेक्षा न राखता पोतेज तेमने गहुभादे दंड
आये छे जेमडे-(सू० ९)

रक्षन्त्यनं कुरुत, इमं निगडयुगलसङ्कुचितमोटितं कुरुत, इमं इस्वच्छिन्नकं कुरुत, इमं पादच्छिन्नकं कुरुत, इमं कर्णच्छिन्नकं कुरुत, इमं नासिकाच्छिन्नकं कुरुत, इममोष्ठच्छिन्नकं कुरुत, इमं शीर्षच्छिन्नकं कुरुत, इमं मुलच्छिन्नकं कुरुत, इमं वेदच्छिन्नकं कुरुत, इमं हृदयोत्पाटितं कुरुत, एव नयन-वृषण-दशन-चदन-जिह्वोत्पाटितं कुरुत, इममवलम्बितं कुरुत, इमं घर्षितम् इमं घोलितम्, इमं शूलाचितम्, इमं शूलाभिषम्, इमं सारवर्षितं कुरुत इमं दर्मवर्षितं कुरुत, इमं सिंहपुच्छितं कुरुत, इमं वृषभपुच्छितं कुरुत, इमं दावाग्निदग्धकं कुरुत, इमं काकिमीमांसलादितं कुरुत, इमं मक्षतपाननिरुद्धकं कुरुत, इमं यावज्जीवन्धनं कुरुत, इममन्यतरेणाशुयेन कुमारेण मारयत ॥ सू० १० ॥

टीका-‘इम’-मित्यादि । भो ! इम=दासादिभ्यम् दण्डयत=दण्डरूपेण शिरष्यादिकं गृह्यत कञ्चादिना महरत वा, इमस्=एतम् मदाज्ञाभोषिन्म् गृह्ययत=शिरस्यकेलान् कर्तयत इमं तर्जयत=अङ्गुल्यादिना मर्त्सयत, इमं ताडयत=चपेटादिना ताडितं कुरुत इमस्=अपरापिन अन्दुक्वन्धनम्-अन्यते=अन्यतेऽनेनेत्यन्दुक ‘इत्यकन्धी’ ति मापायां तेन बन्धनं=नियन्त्रणं यस्य तत्राभूतं कुरुत, इमं निगडबन्धन=निगडेन=वेडीतिप्रसिद्धेन बन्धनं यस्य ताडयत कुरुत, इडिबन्धन=लोटकबन्धनं ‘खोडा’ इति मापायाम् कुरुत, चारकबन्धनं-

पडे दण्ड का स्वल्प वर्णन करते हैं-‘इम’ इत्यादि ।

नास्तिकवादी अपने आज्ञाकारी पुरुषों को कहता है कि—

हे पुरुषो ! इन अपराधी दास आदि पर दण्ड (जुर्माना) करो, अथवा कशा-आयुक्त आदि से इनको मारो । मेरी आज्ञा का उल्लङ्घन करने वाले इनका शिर मुँहा डालो । तर्जोह-इन का मंगुली आदि से तर्जन करो । ताडोह-इन को चपेटे लगाओ । अन्दुक्वन्धन-इन को हाथकड़ियों से जकड़ दो । नियस्यन्धन-इन को बेडियों में डाल दो । इडिबन्धन-इन को त्वाडे में दे दो । चारकबन्धन-इन को जेल

भा.इ.इ.ना. २२३५३३ २२३३ ३३—‘इम’ इत्यादि.

नास्तिकवादी ये ताया आज्ञाकारी पुरुषोने डंडे डे डे-डे पुरुषो ! आ अपराधी दास आदिने डंड (जुर्माना) करो, अथवा कशा-आयुक्त आदिसे तने मारो मारी आशुनु उडलवन करवावालाओनु भयु भु.डी नाओ तर्जोह= तेने आभणी आ-दिथी तर्जन करो-अगकावे। तिरकशे। ताडोह= तेने से.डी आया अन्दुक्वन्धन तने

चारकं=कारागृहं तत्र बन्धनं यस्य तथाभूतं कुरुत, इमं निगडयुगल-सद्वकुचित-
मोटितं-निगडस्य युगलं-युग्म तेन पूर्वं सद्वकुचितः पश्चान्मोटितः=कुटिलीकृ-
ताङ्गरतथाविधं कुरुत, इमं हस्तच्छिन्नकं-हस्ते=करे छिन्नः=वर्तितो हस्तच्छिन्नः,
स एव हस्तच्छिन्नकस्तम् कुरुत, अत्र छिन्नशब्दस्य परनिपातः प्राकृतत्वात्,
एवमग्रेऽपि बोध्यम् । एवम्=अनेन प्रकारेण पादच्छिन्नकं कर्णच्छिन्नकं, नासिका-
छिन्नकम्, ओष्ठच्छिन्नकं, शीर्षच्छिन्नकं, मुखच्छिन्नकं, वेदच्छिन्नकं=छिन्नचिह्नकं,
हृदयोत्पाटितं=विदीर्णहृदयम् कुरुत, एवम्=अनेन प्रकारेण उत्पाटितनयनवृषण-
दशनवदनजिह्वम्, अवलम्बितम्=कूपवृक्षादौ रज्ज्वादिना लम्बितम्, घर्षितम्=
कठिनभूम्यादौ काष्ठादिवद् घर्षिताङ्गम्, घोलितं=दधिभाण्डवत् मन्थितम्,
शूलाचितं=शूलिकोपरि समारोपितम्, शूलाभिन्नम्, क्षारवर्तितं-शस्त्रेण च्छिन्वा
लवणादीभिः क्षारपदार्थैः वर्तितं=सहितम्, दर्भवर्तितं-दर्भेषु=तीक्ष्णाग्रकुशेषु

में डाल दो । गियलजुयलसंकोडियमोडियं-इन को दोनों पैर बांध कर
शरीर को पीछली ओर मोड़ दो । इसी प्रकार हत्यछिन्नयं-इन के हाथ
काट डालो, पैर काट डालो, कान काट डालो, नाक काट डालो, ओष्ठ
काट डालो, मस्तक कटा डालो, मुख काट डालो, पुरुषचिह्न काट
डालो, हृदय को चीर डालो, तथा इसी प्रकार इन का नेत्र, वृषण-
अण्डकोष, दांत, शरीर और जिह्वा को खींच डालो । गले में रस्सी
बांध कर कुएँ तथा वृक्ष पर लटकादो । घंसियं-लकड़ी की तरह कठिन
भूमि में इनके शरीर को घसीटो । घोलियं-दही की तरह इनका
मन्थन कर डालो । शूलाइयं-शूली पर चड़ा दो । शूलाभिन्नं-इनका
शरीर त्रिशूल से भेद डालो । खारवत्तियं-शास्त्रो से छेद कर इन के

हाथकडिओथी नकडी हीओ। नियलवधणं तेने ओडिओ। नाओ। हडिवधणं० तेने
ओडाभा दध हीओ। चारगवंधण तेने नेलभा नाओ। नियलजुयलसंकोडियमोडिय
तेने ओ पग गाधीने शरीरनी पाछणना भागभा भरडी हीओ। ओवीन रीते
हत्यछिन्नयं तेना हाथ कापी नाओ। पग कापी नाओ, कान कापी नाओ, नाक कापी
नाओ, डोठ कापी नाओ, माथु कापी नाओ, मोहु कापी नाओ, पुरुषचिह्न कापी
नाओ। हुदयने चीरी नाओ, तथा ओन प्रकारे तेना नेत्र, वृषण-अण्डकोष, दात, शरीर
अने लभने ओथी नाओ। गणाभा रसी गाधीने डुवाभा तथा वृक्ष उपर लटकावे।
घंसियं= लाकडीनी पेठे कडणु भूमि उपर तेना शरीरने घसेडो। घोलियं दहीनी पेठे
तेने वलौपी नाओ, शूलाइयं शूली उपर अडावी हीओ। शूलाभिन्नं तेना शरीरने
त्रिशूलथी सेही नाओ। खारवत्तियं शास्त्रो छेहीने तेभा भीडुं वगेरे भार बरी हीओ।

वर्तितं=स्थापितम्, सिंहपुच्छित = सिंहपुच्छवदमित्यर्थः एवं वृषमपुच्छितम्,
 दाराम्निवर्गपक्ष=वनवह्निना भस्मीभूतम्, काकिणीमांसखादित-काकिणी=कपर्दिका
 तपुश्यमस्य यन्मांसं गण्डशः कृत, तत् काक-सुद-कृषकुर-शृगासादिभिः
 खादित=मक्षितम्, मक्षतपाननिरुद्धकम्=अपरुद्धमक्षतपानकं, माजनपानरहितमिति
 यावत्, इमं पारज्जीवषधन, जीष=जीवनं प्राणस्थितिमभिधाय्य जीषनपर्यन्त-
 मिति यावत्, पपनं यावज्जीवषधन, तत् कुरुत, इममन्यतरण=वह्नां मध्ये
 केनचिद्वन्यतयेन अभ्युयेन कुमारैः=मृष्टादिभेदनस्पर्शणेन कुत्सितेन मारणेन
 मारयत=घातयत ॥ सू० १० ॥

नास्तिकानामाभ्य-रिक्परिषदं प्रति व्यवहारं वर्णयति-‘जावि य’त्यादि-

मूक्म्-जावि य से अर्द्धिमतरिया परिस्ता भवद्, त जहा

मायाति वा पियाति वा भायाति वा भगिणिचि वा भज्जाति
 वा भूयाति वा सुण्हाति वा, तेसिपि य णं अण्णयरसि अहा
 लहुयसि अवराहसि सयमेव गरुय दढ वत्तेह, त जहा-॥सू०११॥

छाया-याऽपि च सम्पाऽऽभ्यन्तरिका परिप्लवति तद्यथा-मातेति
 वा पितेति वा भ्रातृति वा भगिनीति वा भार्येति वा दुहितेति वा म्रुपेति
 वा, तेषामपि च सङ्ख्यं अन्यतरस्मिन् यथाबधुकेऽपराधे स्वयमथ गुरुकं दण्डं
 वर्तयति तद्यथा-॥ सू० ११ ॥

शरीर में नमक-आदि क्षार भर दो । दग्धवस्त्रिय-इन के शरीर में
 दान आदि तीखे घास जुभाओ । सीहपुच्छिय-सिंह की पूँछ के साथ
 बाँध कर छोड़ दो । इस प्रकार वृषमपुच्छिय-बैल की पूँछ से बाँध
 दो । दशगिर्हूय-दाशगिर्ह में जला दो । काकणीमसखाय-कौड़ी जैसे
 इन क मांस के टुकड़े कर के कौप, गीष, कुत्ता और सियार आदि
 को खिलाओ । इन का प्वाना और पीना पंष कर दो । इन को
 जीवनभर बाँध रस्सो । इन को किसी एक प्रकार की कुमौत से
 मार डालो ॥ सू० १० ॥

दग्धवस्त्रिय=१। दशगिर्ह इति आदि चतुर्न भाग असा साहपुच्छिय-सिंह की
 पुच्छी साथे तेने बांधी छोटे मुछी दीजे, केवीर रान वसमपुच्छिय=वनजहनी
 पुच्छीजे बांधि दशगिर्हूय=दाशगिर्ह । अथवा राना काकणीमसखाय=तेना
 भासना कौड़ी जेवा कटका करी काजडा, जीष, कुत्ता शिवाज आदिन अपराधी दीजे
 तेने अपराधवा पीनराधवानु बांध करी, तेने जीवनभर बांधी राखे। तेने दण्डपत्र
 प्रहारना क्रोते भरी नाखे (सू० १०)

ટીકા—‘જાવિ ય’—ઇત્યાદિ । ‘ધૂયા’ ઇતિ દૂહિતા । ‘સુળા’ ઇતિ સુળા=પુત્રવધૂઃ । શેષં સ્પષ્ટમ્ ॥ સૂ૦ ૧૧ ॥

અથ માતૃપ્રમૃતિષુ દણ્ડપ્રકારં વર્ણયતિ—‘સીઓદગ૦’ ઇત્યાદિ—

મૂલમ્—સીઓદગવિયડંસિ કાયં બોલિત્તા ભવઈ, ઉસિણો-
દયવિયડેણ કાયં સિંચિત્તા ભવઈ, અગણિકાણ કાયં ઉઙ્ઘિતા
ભવઈ, જોત્તેણ વા વેત્તેણ વા નેત્તેણ વા કસેણ વા છિવાડીણ
વા લયાણ વા પાસાઈં ઉદાલિતા ભવઈ, દંડેણ વા અટ્ટિણા
વા મુટ્ટિણા વા લેલુણ વા કવાલેણ વા કાયં આઉટ્ટિતા
ભવઈ, તહપ્પગારે પુરિસજાણ સંવસમાણે દુમ્મણા ભવંતિ, તહ-
પ્પગારે પુરિસજાણ વિપ્પવસમાણે સુમણા ભવંતિ ॥ સૂ૦ ૧૨ ॥

છાયા—શીતોદકવિકટે કાયં વ્રુહિતા ભવતિ, ઉણ્ણોદકવિકટેન કાયં
સેક્તા ભવતિ, અગ્નિકાયેન કાયમુદ્ગધા ભવતિ, યોક્ત્રેણ વા વેત્રેણ વા નેત્રેણ
વા કશયા વા છિવાડિકયા વા લતયા વા પાર્શ્વાન્યુદાલયિતા ભવતિ, દણ્ડેન
વા અસ્થા વા મુષ્ટયા વા લેણ્ડુકેન વા કપાલેન વા કાયમ્ આકુટ્ટિતા ભવતિ,
તથાપ્રકારે પુરુષજાતે સંવસતિ દુર્મનસો ભવન્તિ, તથાપ્રકારે પુરુષજાતે વિપ્ર-
વસતિ સુગમનસો ભવન્તિ ॥ સૂ૦ ૧૨ ॥

ટીકા—‘શીતોદકે’—ત્યાદિ । શીતં ચ તદુદકં શીતોદકં તેન વિકટે=
શીતજલવત્ત્વેન દુમ્સહે જલાશયાદૌ શીતક્રતુપ્રમૃતિષુ કાયં=શરીરં વ્રુહિતા=નિમ-

અવ નાસ્તિક કા આભ્યન્તર પરિષત્ત્ કે સાથ વર્તાવ કા વર્ણન
કરતે હૈં:—‘જાવિ ય સે અઘ્મિંતરિયા’ ઇત્યાદિ ।

નાસ્તિકવાદી કી જો આભ્યન્તર પરિષદ્ હતી હૈ, જૈસે માતા,
પિતા, ભ્રાતા, ભગિની, ભાર્યા, પુત્રી ઓર પુત્રવધૂ, હનકે કિસી એક
છોટે સે અપરાધ કે હોને પર ભી સ્વયં ભારી દણ્ડ દેના હૈ । જૈસે—॥સૂ૦ ૧૧॥

હવે નાસ્તિકના આભ્યન્તર પરિષદ્ની સાથેના વર્તાવનુ વર્ણન કરે છું—

‘જાવિ ય સે અઘ્મિંતરિયા’ ઇત્યાદિ

નાસ્તિકવાદીની જે આભ્યન્તર પરિષદ્ હોય છે, જેમકે—માતા, પિતા, ભાઈ,
બહેન, સ્ત્રી પુત્રી અને પુત્રવધૂ, તેમના કોઈ પણ નાના જેવા અપરાધ થતાં પણ પોતે
તેમને કોઈ દેડ આપે છે. જેમકે—(સૂ ૧૧)

वर्तितं=स्थापितम्, सिंहपुच्छितं = सिंहपुच्छवदमित्यर्थः एष वृषमपुच्छितम्,
 दावाग्निदग्धम्=वनवह्निना भस्मीभूतम्, काकिणीमांसत्वादित-काकिणी=कपर्दिका
 तपुस्यमस्य यन्मांसं स्तब्धशः कृतं, तत् काक-सुद-कुक्कुरभृगासादिभि-
 स्वादित=मसितम्, मषतपाननिरुद्धकम्=अपरुद्धमक्तपानकं, भाजनपानरहितमिति
 यावत्, इम यावज्जीवन्धनं, जीव=जीवनं प्राणस्थितिमभिधाय्य जीवनपर्यन्त-
 मिति यावत्, बन्धन यावज्जावध-धनं, तत् कुरुत, इमम अन्यतरेण=वह्नां मध्ये
 केनचिदन्यतमन अशुभेन कुमारेण=मल्लादिभदनलसणेन कुत्सितेन मारणेन
 मारयत=घातयत ॥ सू० १० ॥

नास्तिकानामाभ्यस्किपरिषदं प्रति व्यवहार वर्णयति-‘जावि य’त्यादि-

मूल्म्-जावि य से अर्द्धिभस्तरिया परिस्ता भवद्, त जहा

मायाति वा पियाति वा भायाति वा भगिणिन्ति वा भज्जाति
 वा धूयाति वा सुण्हाति वा, तेसिपि य णं अण्णयरसि अहा
 लुह्यसि अवराहसि सयमेव गरुय दहं वत्तेह, त जहा-॥सू०११॥

छाया-याऽपि च तस्याऽऽभ्यन्तरिका परिपञ्चयति तद्यथा-मातति
 वा पितेति वा भ्रातेति वा भगिनीति वा मायेति वा इदितेति वा म्बुवेति
 वा, तेषामपि च मल्ल अन्यतरस्मिन् यथाभ्युक्तेऽपराधे स्वयमेव गुरुकं दण्डं
 प्रत्ययति तद्यथा-॥ सू० ११ ॥

शरीर में नमक-आदि क्षार भर दो । दध्मपचियं-इन के शरीर में
 डाम आदि तीखे घास चुमाओ । सीहपुच्छिय-सिंह की पूँछ के साप
 बाँध कर छोड़ दो । इस प्रकार वममपुच्छियं-बैल की पूँछ से बाँध
 दो । दवगिगदुय-दावाग्नि में जला दो । काकिणीमंसत्वाद्य-कौड़ी जैसे
 इन के मांस के टुकड़े कर के कौप, गीष, कुप्ता और सियार आदि
 को खिलाओ । इन का खाना और पीना बंद कर दो । इन को
 जीवनभर बाँध रम्यो । इन को किसी एक प्रकार की कुमौत से
 मार डालो ॥ सू० १० ॥

दध्मपचियं=१। क्षारभा दध्म आदि लवण भात आसं साहपुच्छियं=सिंहनी
 पुछी साथ तेने लापी छे। मुही बीजे, कोवीर हीन वसमपुच्छियं=अण्णनी
 पुछीजे लापे। दवगिगदुय=दावाग्नि । नग्ग वीजा। काकिणीमंसत्वाद्यं=तेना
 भांजना केही केना कटका करी काजडा जीष, कुत्ता, शियाण आदिन अपराधी बीजे।
 तेने अपराधका पीवरावणानु बांध करे। तेने लवणकर लापी साथे। तेने कसपव
 प्रकारना कुमौते मारो नाये। (सू. १०)

ટીકા—‘જાવિ ય’—ઈત્યાદિ । ‘ધૂયા’ ઇતિ દૂહિતા । ‘સુણ્હા’ ઇતિ સુણ્હા=પુત્રવધૂઃ । શેષં સ્પષ્ટમ્ ॥ સૂ૦ ૧૧ ॥

અથ માતૃપ્રભૃતિષુ દણ્ડપ્રકારં વર્ણયતિ—‘સીઓદગ૦’ ઇત્યાદિ—

મૂલમ્—સીઓદગવિયડંસિ કાયં બોલિત્તા ભવઈ, ડસિણો-
દયવિયડેણ કાયં સિંચિત્તા ભવઈ, અગણિકાણ કાયં ડહુહિતા
ભવઈ, જોત્તેણ વા વેત્તેણ વા નેત્તેણ વા કસેણ વા છિવાડીણ
વા લયાણ વા પાસાઈં ડહાલિતા ભવઈ, દંડેણ વા અટ્ટિણા
વા મુટ્ટિણા વા લેલુણ વા કવાલેણ વા કાયં આડટ્ટિતા
ભવઈ, તહપ્પગારે પુરિસજાણ સંવસમાણે દુમ્મણા ભવંતિ, તહ-
પ્પગારે પુરિસજાણ વિપ્પવસમાણે સુમણા ભવંતિ ॥ સૂ૦ ૧૨ ॥

છાયા—શીતોદકવિકટે કાયં વ્રુહિતા ભવતિ, ડણ્ણોદકવિકટેન કાયં
સેક્તા ભવતિ, અગ્નિકાયેન કાયમુદ્ગધા ભવતિ, યોક્ત્રેણ વા વેત્રેણ વા નેત્રેણ
વા કશયા વા છિવાડિકયા વા લતયા વા પાર્શ્વાન્યુદાલયિતા ભવતિ, દણ્ડેન
વા અસ્થા વા મુષ્ટયા વા લેષ્ટુદેન વા કપાલેન વા કાયમ્ આકુટિતા ભવતિ,
તથાપ્રકારે પુરુષજાતે સંવસતિ દુર્મનસો ભવન્તિ, તથાપ્રકારે પુરુષજાતે વિપ્ર-
વસતિ સુગમનસો ભવન્તિ ॥ સૂ૦ ૧૨ ॥

ટીકા—‘શીતોદકે’—ત્યાદિ । શીતં ચ તદુદકં શીતોદકં તેન વિકટે=
શીતજલવત્ત્વેન દુસ્સહે જલાશયાદૌ શીતક્રાંતુપ્રભૃતિષુ કાયં=શરીરં વ્રુહિતા=નિમ-

અવ નાસ્તિક કા આશ્યન્તર પરિષદ્ કે સાથ વર્તાવ કા વર્ણન
કરતે હૈઃ—‘જાવિ ય સે અભિંતરિયા’ ઇત્યાદિ ।

નાસ્તિકવાદી કી જો આશ્યન્તર પરિષદ્ હોતી હૈ, જૈસે માતા,
પિતા, આતા, મગિની, માર્યા, પુત્રી ઓર પુત્રવધૂ, હનકે કિસી એક
છોટે સે અપરાધ કે હોને પર મી સ્વયં મારી દણ્ડ દેતા હૈ । જૈસે—॥સૂ૦ ૧૧॥

હવે નાસ્તિકના આશ્યન્તર પરિષદની સાથેના વર્તાવનું વર્ણન કરે છે—
‘જાવિ ય સે અભિંતરિયા’ ઇત્યાદિ

નાસ્તિકવાદીની જે આશ્યન્તર પરિષદ્ હોય છે, જેમકે—માતા, પિતા, ભાઈ,
પણેન, સ્ત્રી પુત્રી અને પુત્રવધૂ, તેમના કોઈ પણ નાના જેવા અપરાધ થતાં પણ પોતે
તેમને ભારી દડા આપે છે જેમકે—(સૂ ૧૧)

અયિતા મવતિ, ઉષ્ણોદકવિકતેન=તત્ત્વજમવિકરાદેન કાય-શરીરં સેવતા=પ્રસેપ્તા મવતિ, અભિકાયેન=તદ્વિના કાયમુદગ્ધા=મસ્મીકર્તા મવતિ, યોગપ્રેષ=પ્રપમા વિસયોજનરજ્જ્વા, 'ચા' શબ્દા સર્વપ્ર શાક્યાભિકારે, વેષેણ=અભ્યક્તેન યઠ્ઠુ છેનેતિ યાવત્ નેપ્રેણ=વધિમન્યનદખ્ધરજ્જ્વા, કસ્યા=અશ્વાદિતાઢન્યા ચર્મયટ્ટપા, છિવાહિકયા=વલ્લકાદિવૃક્ષફલિકયા, યમ્યા ધીજે નિઃસારિતે સ્વઢાકારં કોષ્ઠ દ્વય મવતિ સા ફમ્મિકા વલ્લકાદિવૃક્ષાણાં મવતિ, તયા ફમ્મિકયા, સ્તયા=વૃક્ષ-વલ્લપા પાર્શ્વનિ=શરીરસ્ય વામ-દક્ષિણપ્રાગાન્-ઉદ્ધાભયિતા=તત્ત્વસ્ય ત્વચ્ચર્મયિ ઉત્પાટયિતા મવતિ, દશ્વેન=સ્ફુટેન ચા, અમ્યા=(‘હૃદી’ इति मायायां ख्यातेन) મુષ્ટિના ચા, છેપ્પુકેન=આઠેન પૃથ્વીસ્ત્રગ્ધેનેતિ યાવત્ કપાછેન=માઢસ્ત્રગ્ધેન ચા કાયમ્ આકુટિતા=શરીરસ્ય છેદન-મદન-વ્યાપારકર્તા મવતિ । તયા પ્રકારે=

અપ દળકા વર્ણન કરતે હૈ—‘સીમોદગ’ इत्यादि ।

વહ નાસ્તિકવાદી છોત ખતુ મેં અત્યન્ત ઠંડે જલસે મરે હુપ જલાશય મેં उन को डूबाना है । અત્યન્ત ગર્મ જલ उनके शरीर पर छिड़कता है, અનેક શરીર કો અગ્નિ સે જલાતા હૈ । જોષેળ-જૂપમ આદિ કા સંયોજન કરને કે माघन को जोतर कहते हैं । જેમ-જેત, નેતેળ-નેતર-દહીં મધને કી ઢોરી । કસેજ-ચમડે કા ખાલુક, इन सय से मारता है । તયા છિવાહીપ-વલ્લક વૃક્ષ કી ફલી કો છિવાહી કહતે હૈ, ચીરને પર उमके दोनों भाग तलवार की धार जैसे तीखे होजाते हैं, उन से, तथा स्याए-किसी वृक्ष की सता से शरीर के दोनों पसवाड़े का चमड़ा उखेड़ देता है । તયા દશેળ-લાઠી, અઢિવા-હૃદી, ઓર મુઢિમા-મુષ્ટિ સે છેછુપ્પ-હેલા, કપાછેળ-ઘડે કે ડુકડે,

હવે હકતુ વર્ણન કરે છે—‘સીમોદગ’ इत्यादि

આ નાસ્તિકવાદી શીતજાતુમા અત્યન્ત ઠંડા પાણીથી મરેલા જળાશયમા તેમને ડુબાડે છે. તેમના શરીર ઉપર અત્યન્ત ગરમ પાણી છટે છે તેમના શરીરને અગ્નિથી બાળે છે જોષેળ-જળક આદિને આદ્યમાં બેઠાવના સાધનને નેતર ઠંડે છે જેતેળ-નેતરની છડી નેતેળ-નેતર અથવા દહીં વડોવવાની ઢોરી કસેજ આમધને ખાલુક એ બધાથી મારે છે તથા છિવાહીપ વલ્લક વૃક્ષની ફલીને છિવાહી કહે છે/ તેને ચીરવાથી તેના બેઉ ભાગ તલવારની ધાર જેવા તીક્ષ્ણ થઈ જાય છે તેનાથી તથા મચાપ જેવું વૃક્ષની સતાથી શરીરના બેઉ પડખાનું આમડું ઉખેડી નાળે છે, તથા દંડેળ લાઠી અઢિવા લાઠી અને મુઢિમા મુઠીને છેછુપ્પ ઢેલા કપાછેળ વડાઈ

તથાવિદ્યે તાદૃશે ઇતિ યાયત્ પુરુષજાતે=પુરુષજાતીયે સંવસતિ-સમ્=સમીપે વસતિ=તિષ્ઠતિ સતિ દુર્મનસઃ=ઇતરે જનાઃ માતાપિત્રાદયો વિષ્ણુહૃદયા ભવન્તિ । તથા પ્રકારે=તાદૃશે પુરુષજાતે વિપ્રવસન્તિ=પ્રવાસં ગતે પૃથગ્મૃતે સતિ તે મુમનમઃ=પ્રસન્નચિત્તા ભવન્તિ ॥ સૂ૦ ૧૨ ॥

પુનઃ પૂર્વોક્તમેવ વિષયં વર્ણયતિ-‘તદ્દૃષ્યગારે’ ઇત્યાદિ-

મૂલમ્-તદ્દૃષ્યગારે પુરિસજાણ દંડપાસી દંડગુરુણ, દંડપુરુષઘટે અહિણ અર્સિસ લોયંસિ, અહિણ પરંસિ લોયંસિ । તે દુઃખેતિ સોયંતિ, એવં ઝુરંતિ તિષ્પંતિ પિટ્ટંતિ પરિતપ્પંતિ । તે દુઃખસ્વણ સોયણ-ઝુરણ-તિષ્પણ-પિટ્ટણ-પરિતપ્પણ-વહ-વંધ-પરિકિલેસા-ઓ અપ્પહિવિરયા ભવંતિ ॥ સૂ૦ ૧૩ ॥

છાયા-તથાપ્રકારઃ પુરુષજાતઃ દણ્ડપાર્શ્વી દણ્ડગુરુકઃ, દણ્ડપુરુષકૃતઃ અહિતોઽસ્મિન્ લોકેઽહિતઃ પરમ્મિન્ લોકે । તે દુઃખયન્તિ, શોચયન્તિ, એવં ઝુરયન્તિ, તેપથ્યન્તિ, પિટ્ટયન્તિ, પરિતાપયન્તિ, તે દુઃખન-શોચન-ઝુરણ-તેપન પિટ્ટન-પરિતાપન-વધ-વંધ-પરિકલેશાદપ્રતિવિરતા ભવન્તિ ॥ સૂ૦ ૧૩ ॥

ટીકા-‘તદ્દૃષ્યગારે’ ઇત્યાદિ । તથાપ્રકારઃ=તથાવિધઃ પુરુષજાતઃ=પુરુષજાતીયો દણ્ડપાર્શ્વી-દણ્ડયુક્તં પાર્શ્વ=કક્ષાધઃ શરીરસ્ય વામ-દક્ષિણભાગરૂપં દણ્ડપાર્શ્વં તદસ્યાસ્તીતિ દણ્ડપાર્શ્વી=જનનીજનકાદિતાદનાર્થ કક્ષાધસ્તલે દણ્ડ

દ્વન સે શરીર કા છેદન ભેદન કરતા હૈ । ઇસ તરહ નાના પ્રકાર કે દંડ ઢેકર માતા પિતા આદિ કો બડા કષ્ટ ઉસન્ન કરતા હૈ જિસ સે એસે મનુષ્ય કે સમીપ રહને પર માતા પિતા આદિ દુઃખી હોતે હૈ । એસે મનુષ્ય જવ બાહર જાતે હૈ તબ માતા-પિતા આદિ પ્રસન્ન રહતે હૈ ॥ સૂ૦ ૧૨ ॥

ફિર ડસી વિષય કા વર્ણન કરતે હૈ-‘તદ્દૃષ્યગારે’ ઇત્યાદિ ।

પૂર્વ પ્રકાર કા નાસ્તિકવાદી પુરુષ દંડપાસી - માતા પિતા કો

ડીકરા, એનાથી શરીરને છેદન ભેદન કરે છે, આવી રીતે ઘણા પ્રકારના દડ આપીને માતા પિતા આદિને બહુ કષ્ટ ઉત્પન્ન કરે છે, જેથી તેવા મનુષ્યની સમીપ રહેવાથી માતા પિતા આદિ દુઃખી થાય છે એવા મનુષ્ય બન્યાં બહાર બાય છે ત્યારે માતા પિતા આદિ બધા ખુશી રહે છે (સૂ. ૧૨).

વળી તેજ વિષયનું વર્ણન કરે છે-‘તદ્દૃષ્યગારે’ ઇત્યાદિ

ઉપર કહ્યાં તે પ્રકારના નાસ્તિકવાદી પુરુષ દંડપાસી માતા પિતાને મારવા

ધારી, યદ્વા 'દંઢમાસી' इति पाठे 'दण्डमर्शी' इति च्छाया, तत्र दण्डं मर्शितुं श्रीलमस्यति स तथा-अन्यापराधेऽपि कठिनकठिनतरादिदण्डविचारक इत्यर्थः । दण्डगुरु-दण्डनं दण्ड-स्वादनादिरूपः, तत्र गुरुरिवति दण्डगुरु स एव तथा, यद्वा-गुरुरेव गुरु स दण्डा यस्य स तथा महादण्डयिता, आर्ष स्वादगुरुकण्डस्य न पूर्यमयोग । दण्डपुरस्कृतः-पुरस्कृतः=अप्रेकृतो दण्डा यन स तथा क्रोधादिष्माततया दण्डस्यैव प्रथमतः पुरस्कृता, अस्मिन्=इह लोकं अहितः=अहितकर स्वात्मनः क्षुभित्यर्थः, परस्मिन् माक अहित । ते=नास्तिका दुःखयन्ति=परान् निष्कारणं ब्रूयन्ति, साचयन्ति=शोकाकुली कुर्वन्ति, एवम्=अनेन प्रकारेण मुरयन्ति=अन्याधारविना दुर्बलं कुर्वन्ति, सेपयन्ति=अधुना विमाचयन्ति रादयन्तीति यावत् पिष्टयन्ति=मुद्गरादिना पला

મારને કે લિપે યગલ મેં દણ્ડ રચ્ચતા હૈ । અથવા-'દણ્ડમર્શી'-इस पाठ का अर्थ यह है कि-माता पिता आदि के पाड़े से अपराध के होने पर भी कठिन से कठिन दण्ड देने का विचार करने वाला । दंडगुरु-दण्डगुरुक का अर्थ होता है कि-मार पीट करने में गुरु जैसा, अथवा यद्वा दण्ड करने वाला, तथा जार से मारन वाला । दंडपुर स्कंदे-क्रोध आदि में आविष्ट होकर दण्ड-लाठी को ही आगे रखन वाला । अहिण अस्मि०—इस लोक में अपने ही आत्मा का शत्रु है तथा अहिण परसि०-परलोक में भी अपनी आत्मा का अहित करता है । वे नास्तिक दुःखेति - दूसरों को बिना कारण दुःख देते हैं । सोयति-शोक-चिन्ता उसम कराते हैं । मुरति-दुःख पहुँचा कर मुराते हैं । तिप्यति-दहन कराते हैं । पिष्टति-मुद्गर (मुन्गल) आद से बख

ખાટે બગલમાં કદ શયે છે અથવા દંઢમર્શી એવા પાઠના અર્થ એ છે કે-માતા પિતા આદિના જરા સરખે અપરાધ થઈ જતા પછી સખાતમાં સખત કદ દેવાનો વિચાર કરવાવાળા દંઢગુરુ- દશુરુકને અર્થ થાય છે કે- મારગીટ કે વામા શુરુ જવા, અથવા કારે કદ કપાવાળા તથા બેશ્ચી મા વાવાળા દંઢપુરસ્કંદે-ક્રોધ આદિ આ વર્તા ઉદ્દેશ્ય થઈ કદ-લાકડીને જ આગળ રાખવાવાળા અહિણ અસ્મિ ૦ આ લોકમાં પોતાનાજ આત્માના દુશ્મન છે તથા અહિણ પરસિ ૦ ૫ લોકમાં પણ પોતાનું અહિત કરે છે ફરી તે નાસ્તિક દુઃખેતિ- બીજાને વિના કારણ દુઃખ દે છે સાયતિ શોક-ચિન્તા ઉત્પન્ન કરાવે છે મુરતિ-દુઃખ આપીને મુસાવે (શીખાવે) છે તિપ્યતિ શવડાવે છે પિષ્ટતિ- મુદ્ગમ આદિથી (બજાને પોતા જેમ પાટે છે તેમ) પીટે છે

दिवत्ताडयन्ति, परितापयन्ति=विविधातापं जनयन्ति, ते दुःखन-झुरण-तेपन-पिटन-परितापन-वध-बन्ध-परिक्लेशात्-दुःखनं=दुःखोत्पादनं, शोचन=शोकोत्पादनं झुरणं=दुर्बलीकरणं, तेपनम्=अश्रुक्षरणोत्पादनं, पिटनं=मुद्गरादिना हननं, परितापनं=सर्वतस्तापस्य=कायिकादिदुःखस्योत्पादनम् वधो=घातः, बन्धो=निगडादिवन्धनम्, एतज्जन्यात् परिक्लेशात् अप्रतिविरताः=अनिवृत्ता-भवन्ति, परपरिक्लेशदत्तचित्ता एव सततं वृत्तेन्त इति भावः ॥ सू० १३ ॥

संप्रति नास्तिकदशा वर्णयति-‘एवामेव’ इत्यादि-

मूलम्-एवामेव ते इत्थिकामभोगेहिं मुच्छिया गिच्छा गढिया अज्झाववण्णा जाव वासाइं चउ-पंचमाइं छ-इसमाइं वा अप्पतरं वा भुज्जतरं वा कालं भुंजित्ता कामभोगाइं, पसेवित्ता वेरायतणाइं, संचिणित्ता बहुइं पावाइं कम्माइं ओसण्णं संभारकडेण कम्मुणा. से जहानामएअयगोलेइ वा सेलगोलेइ वा उदयंसि पक्खित्ते समणे उदगतलमइवइत्ता अहे धरणीतलपइट्टाणे भवइ, एवामेव तहप्पगारे पुरिसजाए वज्जवहुले धूणवहुले पंकवहुले वेरवहुले दंभनियडिसाइवहुले, आसायणवहुले अजसवहुले अप्पत्तियवहुले उस्सण्णं तसपाणघाई कालमासे कालं किच्चा धरणितलमइवइत्ता अहेनरगधरणितलपइट्टाणे भवइ ॥ सू० १४ ॥

के समान पीटते हैं। परितप्पन्ति-अनेक प्रकार से संताप पहुँचाते हैं। इस प्रकार वे दुःखन, शोचन, झुरण, तेपन, पिटन, परितापन, वध, बन्ध, परिक्लेश से दुःख देना, शोक कराना, दुर्बल करना, आस निकलवाना, मुद्गर आदि से पीटना, परिताप पहुँचाना, घात करना, वेडो आदि से जकड़ना, इन सब से जावजीव निवृत्त नहीं हाते हैं, अर्थात् इन पापी में निरन्तर तप्पर रहते हैं ॥ सू० १३ ॥

तिप्पन्ति अनेक प्रकारे संताप करावे छे आ प्रमाणे ते दुःखन, शोचन, झुरण, तेपन पिटन, परितापन, वध बन्ध, परिक्लेशात् दुःख देवु, शोक कराववे, दुर्बल करी देवु, आसु पडाववा, मुद्गर आदिथी पीटवुं, परिताप पडोआववे, घात करवे, वेडी आदिथी बाधवु अे बाधथी छवनपर्यन्त निवृत्त थता नथी अर्थात् अे पापोभा निरन्तर तत्पर रहे छे, (सू. १३)

छाया-एवमेव ते स्त्रीकामभोगेषु मूर्च्छिता वृद्धा ग्रथिता अध्युपपन्ना
यावद्वर्षाणि चत्वारि, पञ्च, षड्, दश वाऽन्यतर वा भूयस्तर वा कालं भुक्त्वा
कामभोगान्, प्रमेक्ष्य वैराग्यतनानि, सञ्चित्य बहूनि पापानि कर्माणि आसृज्य
सम्भारकृतेन कर्मणा तद्व्ययानामकम्-अयोगोक्त इति वा शैल्योक्त इति वा
वदके प्रसिप्तं सन् उदकनलमतिवर्त्य अपो धरणीतलमपतिष्ठानो भवति, एवमेव
तथा प्रकारः पुरुषनातोऽप्यथ बहुष धूनयद्भुम्, पङ्कयद्भुम्, वैरयद्भुम्, दम्भनि
कृतिसातिबहुलः अपञ्चोबहुलः, अपसीतिबहुलः उत्सृज्य भसमाणघाती कालमासे
कालं कृत्वा धरणीतलमतिवर्त्यपोनरकधरबीतलमपतिष्ठानो भवति ॥६०॥ १४॥

टीका-‘एवमेव’-स्यादि । एवमेव=अनेनैव प्रकारेण ते=नास्तिकाः
स्त्रीकामभोगेषु=स्रग्भ्रादिष्विषयेषु मूर्च्छिता=मोहवशेन सदसद्विवेकविहताः, वृद्धा
=लोलुपाः, ग्रथिता=आसक्ता, अध्युपपन्ना=तद्वचनित्वाः विषयभोगप्रसक्ता
इत्यर्थः, यावत् चत्वारि पञ्च षड् दश वा वर्षाणि, वा=अथवा अन्यतरम्=
अन्यवपम्, भूयस्तरम्=अतिबहुं वा कालं यावत् कामभागान्=विषयभागान्
भुक्त्वा=उपभुज्य, तथा वैराग्यतनानि=वैराग्यवन्धस्थानानि प्रमेक्ष्य=निपेक्ष्य सम-
रकृतेन-सम्भारा=बहुवर्त्मकमयागस्तेन कृतेन=सम्पादितेन कर्मणा=दुष्परिणामि-
कृत्येन बहूनि=मञ्जुराणि पापानि=माघयानि कर्माणि=बद्ध-सृष्ट-निद्ध-निका-
षितावस्थानि ‘आसृज्य’ बाहुरयन (देशी शब्दोऽयम्) संब्रित्य=समृद्ध, तद्यथा-
नामकं=यथादृष्टान्तम्, तद्वत् दृष्टान्तेन दर्शयति-यथा अयागोक्त=मोहविण्

अथ नास्तिक की दशा का वर्णन करते हैं-‘एवमेव’ इत्यादि ।

इसी प्रकार से नास्तिकाकी स्त्रीकामभोगों में मूर्च्छिता-मूर्च्छित
होते हैं । गिद्धा-लोलुप होते हैं । गडिया-आसक्त होते हैं । अग्नी
वदव्या-विषयभोगों में ही तल्लीन रहते हैं । यावत् चार, पाँच, छः,
दश वर्ष पर्यन्त अथवा इस से कुछ न्यून या अधिक समय तक
कामभोगों का भोगकर और वैराग्यों का संख्य कर अनेक पाप कर्मों
का उपार्जन करते हुये प्रायः मारी कर्मों की प्रेरणा से, जैसे लोहेका

उपे नास्तिकना दशानु वर्णन करे छे-‘एवमेव’ इत्यादि ।

आपका प्रकारकी नास्तिकाकी स्त्रीकामभोगों में मूर्च्छिता मूर्च्छित था छे
गिद्धा लोलुप था छे गडिया-आसक्त था छे अग्नावदव्या विषय भोगों में
तल्लीन रहे छे चार, पाँच, छः, दश वर्ष भूमी अथवा तेनाथी के छे वधारे जेछ
समय भूमी कामभोगे ने उपार्जते। अन्त्ये काही कर्मोंनी प्रेरणा, जेभ ते छेने।

तथा च शैलगोलकः-शैलः=पापाणस्तस्य गोलकः=गोलाकारपिण्डः उदके=जले
प्रक्षिप्तः=निहितः सन् उदकतलं जलभागम् अतिक्रम्य अधो धरणीतलप्रनिष्ठानो
अधःप्रदेशे भूमितलावस्थितिको भवति, एवमेव = इत्थमेव तथाप्रकारः=तादृशः
पूर्वोक्तप्रकारपापकारी पुरुषजातः=कश्चित्पुरुषः, अवघ्रवहुलः=अतिपापिष्ठः, यद्वा-
'वज्रवहुलः' इतिच्छाया, वज्रमिव कर्म, तेन वहुलः=समृद्धः वज्रोपमकठोरकर्म-
युक्तः, धूनवहुलः, धूननं धूनं कर्मक्लेशकारणं तेन वहुलः, पङ्कवहुलः-पङ्क=
पापं तेन वहुलः, वैरं =शात्रवं तेन वहुलः, दम्भेत्यादि-दम्भः=कपटः, नि-
कृतिः=मायासहितः कपटः साति=परवचनयुक्तं कर्म एतैर्वहुलः, आशातनावहुलः
आ=सामस्त्येन शात्यन्ते=विनाश्यन्ते ज्ञानादिगुणा याभिस्ता आशातनाः=प्रति-
पिद्धाचरणानि, ताभिर्वहुलः, अयशोवहुलः=अकीर्तिवहुलः प्रचुराऽयशोभागी,
अप्रतीतिवहुलः-अप्रतीतिः=ताडनादिना विश्वासवच्छेदस्तद्वहुलः, उस्सन्नं-बाहु-
ह्येन त्रसप्राणघाती - त्रसनामकर्मोदयात् त्रसन्ति = उद्विजन्तीति त्रसास्त एव *
प्राणाः=प्राणन्तीति प्राणाः=प्राणिनस्तान् घातयितुं शीलमस्येति स तथा=द्वीन्द्रि-
यादिजीवहिंसात्रान् कालमासे-कालो=मरणं तस्य मासः=प्रक्रमाद्वसरः काल-

अथवा पत्थर का गोला जल में फैंका हुआ जलका अतिक्रमण कर
के नीचे भूमि के तल पर जा बैठता है उसी तरह पूर्वोक्त पापी पुरुष,
वज्रवहुले—अवघ्रवहुलः-अतिपापिष्ठ पापोंसे भरा हुआ अथवा “वज्र-
वहुलः”—वज्र जैसे कर्मों से भारी धूणवहुले—क्लेशकारी कर्मों से भारी,
पंकवहुले-पापरूप कीचड़ से भरे हुए, वैरवहुले-बहुत जीवों को दुःख-
दायी होने से वैरभाव वाले, दंभनियडिसाइवहुले — महादम्भी, महा-
कपटी, और महाधूर्त, आमायणवहुले-देव गुरु धर्म की आशातना करने
वाले । अप्पत्तियवहुले - जीवों को दुःख देने से अप्रतीति अविश्वास
वाले, अजसवहुले—प्रतिपिद्ध आचरण से अपकीर्तिवाले, उस्सणं-प्राय

अथवा पत्थरने गोला पाणीमा ड़ेकता पाणीने अतिक्रमण (पार) करीने नीचे लूमने
तणीअे नधने असे छे तेवीन रीते पूर्वोक्त पापी पुरुष अवघ्रवहुलः अतिपापिष्ठ=
पापथी भरेला अथवा वज्रवहुले-वज्र जेवा कर्मथी भारे, धूणवहुले-क्लेशकारी
कर्मथी भारे. पंकवहुले- पापइपी डीअइथी भरेला वैरवहुले-घण्टाओवेनेहु अदायी
डोवाथी वैरभाववाणा, दंभनियडिसाइवहुले महादम्भी महाकपटी अने महाधूर्त
आसायणवहुले- देव गुरु धर्मनी आशातना करवावाणा, अप्पत्तियवहुले ओवेने
हुअ देवाथी अप्रतीति (अविश्वास) वाणा अजसवहुले-प्रतिपिद्ध आचरणथी अथ-

मासस्तस्मिन्=मरणापरमे कालं कृत्वा=कालधर्म प्राप्त्य धरणीतलं=पृथ्वीतलम्
अतिवर्त्य=अतिक्रम्य अपोनरकधरणीतलमतिष्ठानो तमस्तमादिनरकभूमिमागार
स्थितिको भवति ॥ सू० १४ ॥

नरकर्णनमाह-‘ते ण नरगा’ इत्यादि-

मूष्म-ते ण नरगा अतोवहा, बाहिचउरसा अहे खुरप्प
सठाणसठिया, निच्चधकारतमसा, ववगय-गह-चदसुर-गक्खत्त
जोइसप्पहा, मेद-वसा-मस-रुहिर पूयपढल चिक्खल्ल-लित्ताणुले
वणतला, असुइविस्सा, परमदुब्बिगधा, काउयअगणिवण्णाभा,
कक्खडफासा, दुरहियासा, असुभा नरगा, असुभा नरएसु वेयणा,
नो चेव ण नरएसु नेरइया निहायति वा, पयलायति वा,
सुति वा रति वा धिति वा मति वा उवलमति ते ण तत्थ
उज्जल विउल पगाढ कक्खत्त कङ्कय चड दुक्खं दुग्ग तिक्खं
तिव्वं दुक्खहियास नरएसु नेरइया नरयवेयण पच्चणुभवमाणा
विहरति ॥ सू० १५ ॥

आया-ते खल्ल नरका अन्तर्ज्वा, बहिचउरसा, अप धुरमसम्पानसं-
स्थिताः, नित्यन्वकारतमसो व्यपगतग्रहचन्द्रसूर्येनक्षत्रव्याप्तिः प्रमा, मदा वसा मास
रुधिर-पूयपटलचिक्खल्लभूमिमानुलेपनतलाः, अशुचिविस्त्राः, परमदुरभिगन्धाः,
कापोताग्निवर्णाभा, कक्खत्तस्पर्शा, दुरपिसङ्गाः अशुभा, नरका, अशुभा नरकेषु
वेदना । ना चेव खल्ल नरकेषु नैरयिका निद्रान्ति वा प्रचमापते वा स्पृति
वा रति वा धृति वा मति बोधसमते ते । खल्ल तपोज्ज्वा विपुर्मा प्रगाढा
कर्कशा कटुका चण्डा कटा दत्ता दुर्गा तीक्ष्णा तीव्रा दुःखाध्यास्या नरकेषु
नरकवदना मत्त्यनुभवतो विहरन्ति ॥ सू० १५ ॥

टीका-‘ते’-इत्यादि । ते=येषु ‘नास्तिका’ गच्छति ‘न’ इति वाक्या-
सङ्कारं नरकाः=निरयावासा अन्तर्ज्वाः=अन्तः=अप्ये वृत्ता=वर्तुल्यस्थानाः,

कर के प्रसप्राणपाती-दीन्त्रिधादि प्राणियों की हिंसा करने वाले पापी
पुरुष मरण के समय कालधर्म प्राप्त कर, पृथ्वीतलका अतिक्रमण कर
के अपोनरकधरणीतल में-तमस्तमादि नरक में जाते हैं ॥ सू० १४ ॥

धृति=आत्म, उत्सर्ण्य=मुक्त्य करीने त्रसप्राणपाती- द्विन्त्रिधादि प्राणीजैली क्रिया
करवावणा, ते पापी पुरुष मरण समये कालधर्मने प्राप्त करी पृथ्वीतलने अतिक्रमण
करी अपोनरकधरणीतलमा-तमस्तमादि नरकमा वध्य छे (सू. १४)

વહિઃ=વાહ્યે ચતુરસ્રાઃ=ચતુષ્કોણાઃ, અધઃ=અધો ભાગે ક્ષુરપ્રસંસ્થાનસંસ્થિતાઃ-ક્ષુર-પ્રસંસ્થાનવન્તઃ, નિત્યાન્ધકારતમસઃ-નિત્યં=સાર્વકાલિકમ્ અન્ધકારતમઃ-અન્ધકાર-રેષુ તમઃ=અન્ધકારતમઃ=અતિશયિતતમો યત્ર તે તથા=સર્વથા=સત્યન્તાન્ધકારયુક્તાઃ, વ્યપગતગ્રહચન્દ્રસૂર્યનક્ષત્રજ્યોતિઃપ્રમાઃ-ગ્રહ-ચન્દ્ર-સૂર્ય-નક્ષત્રપ્રકાશપુદ્ગલ રહિતાઃ, માંસં, રુધિરં=શોણિતં પૂય = પક્કં રુધિરમ્, એતેષાં પટલ=મમૂહઃ એવ ચિક્ષવલ્લં=પ્રચુરકર્દમસ્તેન લિપ્તમ્, અનુલેપનં=લેપયુક્તં તલં યત્ર તે તથા, અશુચિવિસ્રાઃ=અશુચિ=અપવિત્રં વિસ્રમ્=કુચિતમાંસાદિગન્ધો યત્ર તે તથા અતએવ પરમદુર-ભિગન્ધાઃ-પરમઃ=અતિશયિતઃ દુરભિગન્ધો=દુર્ગન્ધો યત્ર તે તથા, કાપોતા-ગ્નિવર્ણામાઃ=કૃષ્ણાગ્નિવર્ણામાઃ ।

કર્કશસ્પર્શાઃ=વજ્રમયકણ્ઠકાકીર્ણત્વાત્ કઠિનસ્પર્શાઃ, અત એવ દુરધિ-સઘ્વાઃ=દુઃસ્થેન સઘ્નીયાઃ અશુમાઃ=અવિદ્યમાનં શુભં=કલ્યાણં યત્ર તે તથા, નરકાઃ=નૈરયિકનિવાસાઃ, નરકેષુ=નિરયેષુ અશુમા=પશ્ચાનામપીન્દ્રિયાર્થાનામશો-ભનત્વાત્ શાતરઘિતા વેદના=વ્યથા । નરકેષુ નૈરયિકાઃ=નરકસ્થજીવાઃ ન નિ-દ્રાન્તિ=નિદ્રાં ન લભન્તે, ન પ્રચલાયન્તે=ઈપદપિ ન સ્વપન્તિ, સ્મૃતિઃ=સ્મરણં

અવ નરક કા વર્ણન કરતે હૈં—‘તે ણં નરગા’ ઇત્યાદિ ।

વે નરકાવાસ, મધ્ય મે ગોલ હૈં । વાહર ચતુષ્કોણ વાલે હૈં । નીચે ક્ષુર (ડસ્તરા) કે સમાન તીક્ષ્ણ હૈં । સર્વથા અન્ધકારયુક્ત હૈં । જહાં ગ્રહ ચન્દ્ર સૂર્ય નક્ષત્રોં કા પ્રકાશ નહીં હોતા હૈ । વે નરકાવાસ વસા માંસ રુધિર ઓર પીવ - વિકૃત રુધિર કે કીચડ સે યુક્ત હૈં, અપવિત્ર હૈં, કુચિત - સડે હુએ માંસ આદિ કી ગધ વાલે હોને સે જહાં અતિશય દુર્ગન્ધ હૈ ઓર ધમ્મમાન -- લોહે કી કાલી અગ્નિ કી જ્વાલા કે સમાન વર્ણ વાલે હૈં । વજ્ર કે કાંટે યુક્ત હોને સે જિન કા સ્પર્શ કઠોર હૈ હમ લિએ વે દુસ્સહ્ય હૈં અશુભ હૈં ઓર વહાં અશુભ હી વેદના હૈ । નરક કે જીવોં કો નિદ્રા નહીં આતી હૈ -- વે

હવે નરકનુ વર્ણન કરે છે—‘તે ણં નરગા’ ઇત્યાદિ

તે નરકવાસ મધ્યમા ગોળ છે બહાર ચતુષ્કોણ વાળા છે નીચે ક્ષુર (અસ્તરા) ના જેવા તીક્ષ્ણ ધારવાળા છે બિલકુલ અધઃપ્રયુક્ત છે જ્યાં અહ, અન્દ્ર, સૂર્ય, નક્ષ-ત્રોનો પ્રકાશ નથી તે નરકવાસ વસા માંસ રુધિર અને પીવ (પર)=વિકૃત રુધિરના કીચડથી યુક્ત છે અપવિત્ર છે, કુચિત=સડેલા માંસ આદિથી ગધવાળા હોવાથી જ્યાં અતિશય દુર્ગન્ધ છે અને ધમ્મમાન લોહાની કાળી અગ્નિની જ્વાલાના જેવા વર્ણવાળા છે વજ્રના કાંટાવાળા હોવાથી જેનો સ્પર્શ કઠોર છે તેથી તે હુ સહ્ય છે, અશુભ છે,

मासस्तस्मिन्=मरणावसरे काल कृत्वा=कालधर्म प्राप्त घरणीतलम्=पृथ्वीतलम्
अतिवर्त्य=अतिक्रम्य अधोनरकघरणीतलमतिष्ठानो तमस्तमादिनरकभूमिमागाव
स्थितिको भवति ॥ सू० १४ ॥

नरकवर्णनमाह-‘तं ण नरगा’ इत्यादि-

सूक्ष्म-ते ण नरगा अतोवहा, बार्हिचउरसा अहे खुरप्प
सठाणसठिया, निच्चकारतमसा, ववगय-गह-चदसूर-णक्खत्त
जोइसम्पहा, मेद-वसा मस-रुहिर पूयपडल चिक्खल्ल-लिच्चाणुले
वणतला, असुइविस्सा, परमदुब्बिगघा, काउयअगणिवण्णाभा,
कक्खडफासा, वुरहियासा, असुभा नरगा, असुभा नरप्पसु वेयणा,
नो वेव ण नरप्पसु नेरइया निदायति वा, पयलायति वा,
सुति वा रति वा धिति वा मति वा उवलमति ते ण तत्थ
उज्जल विउल पगाढ कक्खत्तं कहुय चढ दुक्ख दुग्ग तिक्ख
तिव्व दुक्खहियास नरप्पसु नेरइया नरयवेयण पक्खणुभवमाणा
विहरति ॥ सू० १५ ॥

छाया-ते स्व नरका अन्तर्गताः, बहिर्गताः, अथाः खुरपसम्पानत-
स्थिताः, नित्याचकारतमसा व्यपगतप्रवृत्त्यन्तर्गतेनसप्रवृत्तिः प्रभाः, मेदा-वसा मांस
रुधिर-पूयपटलचिक्खल्लप्रसिद्धानुलपनतला, अनुनिषिद्धा, परमदुरभिगन्ता,
कापातामिवर्णाभाः, कक्खडफासाः, दुरपिस्ता अशुभा नरकाः, अशुभा नरकेषु
वेयना । ना वेव स्व नरकेषु नैरयिकाः निदान्ति वा पयमायते वा स्थिति
वा रति वा धिति वा मति बोधकमते ते । स्व तत्रोज्ज्वला विपुला मगधा
कर्कशा कटुका चण्डा क्का दत्ता दुर्गा तीष्णा तीक्षा दुःस्वाध्यास्या नरकेषु
नरकवेदना प्रत्यनुभवन्तो विहरन्ति ॥ सू० १५ ॥

टीका-‘ते’-इत्यादि । ते=येषु ‘नास्तिका’ गच्छति ‘तं’ इति शब्दा-
लङ्कार नरकाः=निरयायासाः अन्तर्गताः=अन्तःमध्ये गताः=वर्तुमस्त्यानाः

कर के प्रगप्राणपाती-धीन्द्रियादि प्राणियों की हिंसा करने वाले पापी
पुरुष मरण के समय कालधर्म प्राप्त कर, पृथ्वीतलका अतिक्रमण कर
के अधोनरकघरणीतल में-तमस्तमादि नरक में जाते हैं ॥ सू० १४ ॥

इति बाण्य, उस्तर्णा-शुक्लत्वं इतीने त्रसप्राणपाती- धिन्द्रियादि प्राणीजानां हिंसा
करणात्, ते पापी पुरुष भवेत् शुभे कालधर्मे प्राप्त इति पृथ्वीतलेन अतिक्रमण
इति अधोनरकघरणीतलमा-तमस्तमादि नरकाभा व्यथे छे. (सू. १४)

गुरुकः=उपरितनभागावच्छेदेन गौरवान्वितः भाराभिभूत इति यावत् यतः= यत्र निम्न=गभीरं स्थानं यतो=यत्र दुर्ग=दुष्प्रवेशं यतो=यत्र च विपमं=कठिनम् अत्युच्चैस्त्वातिनीचैस्त्वादिना दुस्तरं स्थानं विद्यते ततः=तस्मिन् गभीर-दुर्गमनिम्नोन्नतस्थाने प्रपतति=प्रकर्षेण निपातमाश्रयते, एवमेव=अनेनैव प्रकारेण तथाप्रकारः=तादृशः प्राप्तनास्तिकभावः पुरुषजातः=पुरुषजातीयः पुरुषा-धमः, दुष्कर्मकारी कर्मवातप्रेरितो नरकगते पतति ततो निस्सृत्य गर्भाद्= एकस्माद् गर्भाद् गर्भ=गर्भान्तरम्, जन्मन=एकस्मात् जन्मनो जन्म=जन्मान्तरम्, माराद्=एकस्माद् मृत्यो, मारम्=मरणान्तरं, दुःखाद्=एकस्माद् दुःखात् दुःखं=दुःखान्तरं प्रप्नोति । असौ दक्षिणगामिनैरयिक-दक्षिणां (दिशं) गन्तुं शीलमस्येति दक्षिणगामी, स चासौ नैरयिक, पुन कृष्णपाक्षिक-कृष्णानां नास्तिकत्वेन मलिनानां पक्षो=वर्गस्तत्र भव कृष्णपाक्षिक=क्रूरकर्मकारी, अत

उक्त विषय को ही दृष्टान्तद्वारा पुष्ट करते हैं-‘से जहानाम’ इत्यादि ।

जैसे कोई वृक्ष पर्वत के शिखर पर उसन्न हुआ हो और उसका मूल कट गया हो एवं ऊपर का भाग बड़ा ही योझा वाला हो, ऐसा वृक्ष नीचे दुर्गम विषम स्थान में गिरता है, इसी प्रकार पूर्वोक्त नास्तिकवादी कर्मरूप वायुसे प्रेरित होकर नरकरूप खड्डे में गिर जाते हैं । फिर वहाँ से निकल कर एक गर्भ से दूसरे गर्भ में, एक जन्म से दूसरे जन्म में, एक मरण से दूसरे मरण में और एक दुःख से दूसरे दुःख में प्राप्त होते हैं । यह नास्तिकवादी दक्षिण गामी नैरयिक अर्थात् नरकावास में भी दक्षिण दिशा के नरकस्थानों में उसन्न होने वाला कृष्णपाक्षिक-अर्थात् अर्धपुद्गलपरावर्तन से अधिक

उपर कहेला विषयने दृष्टान्तद्वारा ६६ करे छे-‘से जहानाम’ इत्यादि

जेम कोई वृक्ष पर्वतना शिखर उपर उत्पन्न थयु होय तेनु मूल कपाळ गयु होय ओटले उपरना लाग गहुण बारवाणो होय ओयु वृक्ष नीचे दुर्गम विषम स्थानमा पडी नय छे ओवी रीतेज पूर्वोक्त नास्तिकवादी कर्मरूप वायुथा प्रेरामेल होधने नर-करूप भाडामा पडी नय छे पछी त्याथी नीकणीने ओक गर्भमाथी थीन गर्भमा, ओक जन्ममाथी थीन जन्ममा, ओक मरणमाथी थीन मरणमा अने ओक दुःखमाथी थीन दुःखमा प्राप्त थाय छे ओ नास्तिकवादी दक्षिणगामी नैरयिक अर्थात् नरका-वासमा पयु दक्षिण दिशाना नरकस्थानोमा उत्पन्न थवावाणा, कृष्णपाक्षिक=अर्थात्

जात्यानेः, रतिम्-अनुरागं वा धृति-धैर्यं वा मर्ति-बुद्धिं वा नो-न वैश्वम्सल्ल
 उपपन्नमते-प्राप्नुवन्ति । से-नैरयिकाः तत्र-नरकेषु उज्ज्वला-सर्वत उत्कृष्टा
 विपुला-महती प्रगाढा-मस्यन्ता कर्कशा-कठिना कटुका-पतिकृमा बण्डा-हारा
 रुद्रा-रीरा भयानकामिति यावत् दुःखा-दुःमरुपा दुर्गाम्-दुःखेन तरणीया
 तीक्ष्णा-हृदयविदारकतया स्वरा, तीव्रा-रुहोरा दुःखाधिसंशाम्-दुःखेनापिसह
 नयोग्या नरकवदना-नरकव्यथां मस्यन्नुपगन्तो विहरन्ति-पर्यवर्तत ॥ सू० १५ ॥

पुन पूर्वोक्तमत्र विषय दृष्टान्तद्वारा परिपुनष्टि 'से जहा०' इत्यादि ।
 मूत्रम-से जहानामए रुक्खे सिया, पव्वयगगे जाण मूल-
 च्छिद्ये अग्गे गुरुए, जओ निच्च, जओ दुग्ग, जओ विसम,
 तओ पवडति, एवामेव तहप्पगारे पुरिसजाण गव्वाओ गव्व
 जम्माओ जम्म माराओ मारं दुक्खाओ दुक्ख दाहिणगामि
 नेरइए कण्हपविस्सए आगमेस्साण दुल्लभयोहिए यावि भवइ ।
 से त अकिरियावाइ ॥ सू० १६ ॥

छाया-तद्वयानामका वृत्त स्यात्, पर्वताग्रे जाता मूलच्छिन्नाऽग्रे
 रुद्रा यता निम्न यता दुर्गा यतो विषम, ततः प्रपतति, एवमेव तथाप्रकारः
 पुरुषजाता गर्मादभेदं अन्मना जन्म मारान्मारं दुःस्याद् दुःखं दक्षिणगामिना
 विद्ध कृष्णवासिक् आगमिष्यति काल दुर्लभवापिभाऽपि भवति । साज्माव
 क्रियावादी ॥ सू० १६ ॥

टीका-'म मज्झानामए'-इत्यादि । तद्वयानामक-किञ्चिन्नामययावत्-
 नरकस्यान्-मवम् म पर्वताग्र-मिगिनिम्नर जान -उत्पन्न-मूलच्छिद्य-छिद्यमूत्र मग्रे
 तनिक भी नहीं मोते हैं । ये स्मृति मेम, धैर्य, बुद्धि प्राप्त नहीं करत
 हैं । ये नागरी नेरव में उज्ज्वल, विपुल, प्रगाढ़, कर्कश, कटुक, बण्ड,
 रौद्र, दुःखमय, तीक्ष्ण, तीव्र और दुःसह वेदना का अनुभव करत
 रहते हैं ॥ सू० १० ॥

अने त्य अशुभक वेदन ॥ नरकना एवेन । नही आनदी-तज्जे अशुभल सई
 शान्त नही तेज्जे अनृति, प्रेम, धैर्य के पुण्य प्राप्त करत नही तेज्जे नागरी नर-
 कमा उज्ज्वल विपुल, प्रगाढ़ कर्कश, कटुक, बण्ड, रौद्र, दुःखमय, तीक्ष्ण, अने दुःसह
 वेदनाना अनुभव करत रहते हैं (सू. १५)

सन्ति देवाः अस्ति सिद्धिः, सोऽयमेवंवादी, एवं प्रज्ञः, एवं दृष्टिः, एवं छन्दराग-
मतिनिविष्टश्चापि भवति । स च भवति महेच्छो यावदुत्तरगामिकी नैरयिकः, शुक्लपा-
क्षिकः, आगमिष्यति काले मुलभवोधिकश्चापि भवति । सोऽयं क्रियावादी॥मू० १७॥

टीका-‘से किरियावाई’-इत्यादि । स=नास्तिकवादिभिन्नः क्रियावादी
भवति-क्रियां=परलोकादिसत्त्वारूपां वदितुं शीलमस्येति तथा । सः कथम्भूतो
भवति ? इत्याह-‘तं जहे’ त्यादि । तद् यथा-तद्वर्णनं यथा-आस्तिकवादी-
अस्त्यात्मेति वदितुं शीलमस्य स तथा, आस्तिकप्रज्ञः - अस्ति = परलोकादि-
सत्त्वारूपा क्रिया विषयिनया यस्यां प्रज्ञाया सा आस्तिकी = परलोकादि-
सत्त्वगर्भा सा प्रज्ञा यस्य स तथा, आस्तिकदृष्टिः- अस्ति दृष्टिः = दर्शनं
ज्ञानात्मकं यस्येति स तथा, यद्वा-आस्तिको=परलोकादिसत्त्वविषयिणी दृष्टिः=
ज्ञानं यस्यास्तीति स आस्तिकदृष्टिः, सम्यग्वादी - सम्यक् = तत्त्वार्थश्रद्धानरूपं
प्रगस्तं वदितुं=परम्पति कथयितुं शीलमस्य स तथा भवति, नित्यवादी-नित्यं=
त्रिकालापायरहित मोक्ष वदितुं शीलमस्य स तथा, सत्परलोकवादी - परलोक-

अब आस्तिकवादी का वर्णन करते हैं-‘से किरियावाई’ इत्यादि ।

अक्रियावादी का विवरण करने के बाद क्रियावादी का वर्णन
करते हैं-वह क्रियावादी इस प्रकार का होता है, जैसे-आद्वैतवादी-
आस्तिकवादी-‘आत्मा है, परलोक है,’ इत्यादि बोलने वाला, आदि-
यपने-आस्तिक प्रज्ञा वाला अर्थात् परलोक मानने की बुद्धि वाला ।
आद्वैतवादी - आस्तिकदृष्टि - परलोक आदि की दृष्टि (श्रद्धा) वाला
‘सम्मावाई’-सम्यग्वादी-तत्त्वार्थश्रद्धानरूप सम्यग्वाद बोलने वाला ।
‘नितियावाई’-नित्यवादी-तीनकाल में जिस का नाश नहीं है ऐसे
मोक्ष को कहने वाला । संतिपरलोकवादी-सत्परलोकवादी-परलोक की

डोवे आस्तिकवादीनु वर्णन करे छे-“से किरियावाई” इत्यादि

अक्रियावादीनु विवरणु कर्था पञ्जी क्रियावादीनु वर्णन करे छे-

ते क्रियावादी आवा प्रकाशना थाय छे जेभक्त-आद्वैतवादी - आस्तिक-वादी=

आत्मा छे परलोक छे इत्यादि शीलवावाणा आद्वैतपन्ने-आस्तिकप्रज्ञ=आस्तिक प्रज्ञा-
वाणा, अर्थात् परलोक मानवानी बुद्धिवाणा आद्वैतवादी - आस्तिक दृष्टि=परलोक
आदिनी दृष्टि (श्रद्धा) वाणा, ‘सम्मावाई’-सम्यग्वादी=तत्त्वार्थ-श्रद्धानरूप सम्यग्वाद
शीलवावाणा, ‘नितियावाई’ नित्यवादी=त्रिकालमा जेना नाश नथी जेवा मोक्षने
छेवावाणा, संतिपरलोकवादी सत्परलोकवादी=परलोकनी सत्ता मानवावाणा डोय छे.

एव मधुरससारभागी भुवि घृतदेहः आगमिष्यति=मविष्यति बाछे दुर्लभ
वापिक=दुर्लभा=दुष्प्राप्ता वापि=प्रन्मान्तरे जैनधर्मप्राप्तिपथस्य स तथा-पुरा
पजिनपमप्राप्तिक, चापि भवति । सः=मस्तुतः असी अत्रियावादी ॥सू० १६॥

अयान्तिरुवादिष्यं वर्णयति-‘स किरियावाई’ इत्यादि-

मूलम्-से किरियावाई यावि भवइ, नं जहा-आहियवाई,
आहियपझे, आहियदिट्टी, सम्मावाई, गितियावाई, सतिपरलोग
वाई, अस्थि इह लगे, अस्थि परलगे, अस्थि माया, अस्थि पिया,
अस्थि अरिहता, अस्थि चक्कवट्टी अस्थि बलदेवा अस्थि वासुदेवा,
अस्थि सुक्कइदुक्कडाण कम्माण फलविचिविसेसे, सुचिण्णा
कम्मा सुचिण्णफला भवति, दुच्चिण्णा कम्मा दुच्चिण्णफला
भवति, सफले कल्लाण-पावण, पच्चायति जीवा, अस्थि नेरइया,
जाव अस्थि देवा, अस्थि सिद्धी, से एववादी, एवपझे, एवदिट्टी,
एवछद-राग-मइ-निविट्टे यावि भवइ । से भवइ महिच्छे,
जाव उत्तरगामिण नेरइय सुक्कपक्खिण आगमेस्साण सुलभयोहिण
यावि भवइ । से त किरियावाई ॥ सू० १७ ॥

छाया-त क्रियावादी चापि भवति, वद्यथा-आस्तिकवादी, आत्मिकप्रज्ञः,
आग्निकइष्टि, सम्यग्वादी, निस्पवादी, मत्परमात्मवादी, अस्ति इह मोक्षा,
अस्ति परमात्मः, अस्ति माता, अस्ति पिता, सन्ति अदन्तः, सन्ति चक्रवर्तिनः,
सन्ति पल्लवाः, सन्ति वामुत्तराः, अस्ति सुकृत-दुष्कृतानां कर्मणां फलवृत्ति
विशेषा, सुचीर्णानि कर्माणि सुधीणकमानि भवन्ति, दुधीर्णानि कर्माणि दुर्धीर्ष
पणानि भवन्ति, सफले कल्याण-पापक प्रस्थापयन्ति जीवाः, सन्ति नैरपिक्काः,
समागम्यक में परिश्रमण करने वाला होता है, और यह जन्मान्तर में भी
बुद्धमयोपि दाता है अर्थात् जिनधर्म की प्राप्ति नहीं कर सकेगा ॥सू० १९॥

अर्थ-पुत्रमत्तपरापतनधी अधिः स मात-अहर्मा परिश्रमजु कल्याणाया याव उ अने ते
जन्म-जन्मान्तरमां पजु इह ल-मोधी याव छे, अर्थात् जिनधर्मनी प्राप्ति करी
शक्ये नहि (सू. १६)

સન્તિ દેવાઃ અસ્તિ સિદ્ધિઃ, સોઽયમેવંવાદી, एवं प्रज्ञः, एवं दृष्टिः, एवं छन्दराग-
मतिनिविष्टश्चापि भवति । स च भवति महेच्छो यावदुत्तरगामिकी नैरयिकः, शुक्लपा-
क्षिकः, आगमिष्यति काले सुलभवोधिकश्चापि भवति । सोऽयं क्रियावादी॥મૂ० ૧૭॥

ટીકા-‘સે કિરિયાવાઈ’-ઈત્યાદિ । સ=નાસ્તિકવાદિભિન્નઃ ક્રિયાવાદી
ભવતિ-ક્રિયાં=પરલોકાદિસત્તારૂપાં વદિતું શીલમસ્યેતિ તથા । સઃ કથમ્ભૂતો
ભવતિ ? ઇત્યાહ-‘ત જહે’ ત્યાદિ । તદ્ યથા-તદ્ વર્ણનં યથા-આસ્તિકવાદી-
અસ્ત્યાત્મેતિ વદિતું શીલમસ્ય સ તથા, આસ્તિકપ્રજ્ઞઃ-અસ્તિ = પરલોકાદિ-
સત્તારૂપા ક્રિયા વિષયિતયા યસ્યાં પ્રજ્ઞાયા સા આસ્તિકી = પરલોકાદિ-
સત્ત્વગર્ભા સા પ્રજ્ઞા યસ્ય સ તથા, આસ્તિકદૃષ્ટિઃ-અસ્તિ દૃષ્ટિઃ = દર્શનં
જ્ઞાનાત્મકં યસ્યેતિ સ તથા, યદ્વા-આસ્તિકો=પરલોકાદિસત્ત્વવિષયિણી દૃષ્ટિઃ=
જ્ઞાનં યસ્યાસ્તીતિ સ આસ્તિકદૃષ્ટિઃ, સમ્યગ્વાદી-સમ્યક્ = તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનરૂપં
પ્રજ્ઞસ્તં વદિતું=પરમ્પતિ કથયિતું શીલમસ્ય સ તથા ભવતિ, નિત્યવાદી-નિત્યં=
ત્રિકાલાપાયરહિત મોક્ષ વદિતું શીલમસ્ય સ તથા, સત્પરલોકવાદી-પરલોક-

અવ આસ્તિકવાદી કા વર્ણન કરતે હૈં-‘સે કિરિયાવાઈ’ ઇત્યાદિ ।

અક્રિયાવાદી કા વિવરણ કરને કે બાદ ક્રિયાવાદી કા વર્ણન
કરતે હૈં-વહ ક્રિયાવાદી ઇસ પ્રકાર કા હોતા હૈ, જૈસે-અહિયવાઈ-
આસ્તિકવાદી-‘આત્મા હૈ, પરલોક હૈ,’ ઇત્યાદિ બોલને વાલા, આહિ-
યપન્ને-આસ્તિક પ્રજ્ઞા વાલા અર્થાત્ પરલોક માનને કી બુદ્ધિ વાલા ।
આહિયદિદ્વી - આસ્તિકદૃષ્ટિ - પરલોક આદિ કી દૃષ્ટિ (શ્રદ્ધા) વાલા
‘સમ્માવાઈ’-સમ્યગ્વાદી-તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનરૂપ સમ્યગ્વાદ બોલને વાલા ।
‘નિતિયાવાઈ’-નિત્યવાદી-ત્રીનકાલ મેં જિસ કા નાશ નહીં હૈ એસે
મોક્ષ કો કહને વાલા । સંતિપરલોકવાઈ-સત્પરલોકવાદી-પરલોક કી

હવે આસ્તિકવાદીનુ વર્ણન કરે છે-“સે કિરિયાવાઈ” ઇત્યાદિ

અક્રિયાવાદીનુ વિવરણ કર્યા પછી ક્રિયાવાદીનુ વર્ણન કરે છે-

તે ક્રિયાવાદી આવા પ્રકારના થાય છે જેમકે-આહિયવાઈ - આસ્તિક-વાદી=

આત્મા છે પરલોક છે ઇત્યાદિ બોલવાવાળા આહિયપન્ને-આસ્તિકપ્રજ્ઞ=આસ્તિક પ્રજ્ઞા-
વાળા, અર્થાત્ પરલોક માનવાની બુદ્ધિવાળા આહિયદિદ્વી - આસ્તિક દૃષ્ટિ=પરલોક
આદિની દૃષ્ટિ (શ્રદ્ધા) વાળા, ‘સમ્માવાઈ’-સમ્યગ્વાદી=તત્ત્વાર્થ-શ્રદ્ધાનરૂપ સમ્યગ્વાદ
બોલવાવાળા, ‘નિતિયાવાઈ’ નિત્યવાદી=ત્રણકાળમા જેનો નાશ નથી એવા મોક્ષને
કહેવાવાળા, સંતિપરલોકવાઈ સત્પરલોકવાદી=પરલોકની સત્તા માનવાવાળા હોય છે.

સધાનિગદનશ્રીસા, અસ્તિ હલોકાઃ=અર્થ લોકાઃ=મનુષ્યમયરૂપ, અસ્તિ પરલોક= નરકાદિરૂપ અસ્તિ માતા = મનની અસ્તિ પિતા = જનનો વર્તે, સન્તિ અર્હન્ત-અર્હન્તો મગચન્તો વિન્નતે, ચક્રવર્તિન = પદ્મચ્છદપૃથિવીપતયો વર્તન્તે, સન્તિ ષસદેવાઃ, ષાસુદેવા સન્તિ = શ્રિલગ્નઢાધિપતયો પિથતે, સુકૃતદુષ્કૃત- કર્મણાં=પુણ્યપાપકર્મણાં ફલતૃત્તિવિશ્લેષ,=સુસ્વદુઃસ્વાસ્મકરૂપરિણામવિશેષઃ અસ્તિ= વિદ્યતે, સુચીર્ણાનિ = શુભપરિણામૈરાચરિતાનિ કર્માણિ = કૃત્યાનિ, સુચીર્ણ- ક્ષાનિ=શુભફળાનિ મયન્તિ, દુષ્કીર્ણાનિ=દુષ્પરિણામૈરાચરિતાનિ પ્રાણાતિપાતાદીનિ કર્માણિ દુષ્કીર્ણફળાનિ-નરકનિગોદાદયશુભફળાનિ મયન્તિ, કન્યાપાપકે= પુણ્યપાપે સફલે=સુસ્વદુઃસ્વમયપરિણામસહિતે, જીવાઃ=પ્રાણિન મર્યાયાન્તિ= પરમોક્ષાદાગચ્છન્તિ, ગમનાગમન કુર્વન્તીત્યર્થઃ, નૈરયિકા = નારકા જીવાઃ મન્તિ યાચદ-યાચચ્છન્દેન-તિર્યક્મનુષ્યાઃ સર્વશ્ચ-તે, દેવાઃ સન્તિ, સિદ્ધિઃ=માદ્ધ લક્ષણા અસ્તિ, સાઃ=આસ્તિકઃ (ક્રિયાવાદી) પુરુષઃ, एवं વાદી-પદ=પૂર્વોક્ત

સત્તા માનને ચાલા હોતા હૈ । ફિર વહ કયા-કયા ચોલ્તા હૈ ? મો કહતે હૈ-‘ અત્થિ હલોગે ’ इत्यादि । મનુષ્યાદિમયરૂપ યહ લોક હૈ । નરક આદિ પરલોક હૈ । માતા, પિતા, અર્હન્ત, ચક્રવર્તી, ષસદેવ, ષાસુદેવ હૈ, તથા સુકૃત ઓર દુષ્કૃત કર્મો કા ફલ સુસ્વ ઓર દુઃસ્વ હૈ । શુભ પરિણામ સે કિયે જુલે કર્મ શુભ ફલ ચાલે હોત હૈ । સ્વરાષ પરિણામ સે આચરણ કિયે જુલે કર્મ-પ્રાણાતિપાત આદિ, નરક નિગોદ આદિ સે અશુભ ફલ દને ચાલે દાતે હૈ । પુણ્ય ઓર પાપ, સુસ્વ ઓર દુઃસ્વરૂપી પરિણામ ચાલે હોતે હૈ । જીવ પરલોક મેં જાતે હૈ ઓર આતે મી હૈ । નારક જીવ હૈ । યહો ‘ યાચત્ ’ શબ્દ સે તિર્યક ઓર મનુષ્ય મી લિયે જાતે હૈ । દેવ હૈ । માદ્ધરૂપી સિદ્ધિ હૈ, इत्यादि यात को मानने वाला आस्तिक-क्रियावादी कहा जाता है ।

વળી તેમજ શુ ઇ બાલે છે ? ત કહે છે- અત્થિ હલોગે-इत्यादि. મનુષ્યાદિમયરૂપ આ લોક છે નરક આદિ પરલોક છે માતા, પિતા, અર્હન્ત ચક્રવર્તી ષસદેવ, ષાસુદેવ છે તથા સુકૃત અને દુષ્કૃત કર્મોનાં ફલ સુખ અને દુઃખ છે શુભપરિણામથી કરેલાં કર્મો શુભ ફલવાળા થાય છે ખરાબ પરિણામથી આવશ્યક કરેલાં કર્મો-પ્રાણાતિ પાત આદિ, નરક નિગોદ આદિ અશુભફલ દેવાળા થાય છે પુણ્ય અને પાપ સુખ અને દુઃખરૂપી પરિણામવાળા થાય છે જીવ પરલોકમાં જાય છે અને ત્યાંથી અદેવે પજુ છે નારક જીવ છે અદ્વી ‘ યાચત્ ’ શબ્દથી તિર્યક અને મનુષ્ય પજુ લેવામાં આવે છે માદ્ધરૂપી સિદ્ધિ છે इत्यादि यात को मानने वाला आस्तिक-क्रियावादी केवलय છે. આ

વદિતું શીલમસ્ય સ તથા, एवं प्रज्ञः, एवं=पूर्वोक्तप्रकारा प्रज्ञा=निर्मला बुद्धिर्यस्य
 स तथा, एव दृष्टि-च्छन्द-राग-मति-निविष्टश्चापि एवम्=उत्कलक्षणा दृष्टिः=
 समुद्भूतपदार्थगतसम्यग्दर्शन यस्येति, एवं छन्दः=अभिप्रायश्च रागः=स्नेहश्च
 मतिः=बुद्धिश्चेत्येवामितरेतरयोगः, दृष्टिच्छन्दरागमतयस्ताम् निविष्टः=प्रवृत्तो
 भवति तथापि स यदि महेच्छः-महती=राज्यविभवपरिवारादिका सर्वातिशा-
 यिनी इच्छा=अन्तःकरणप्रवृत्तिर्यस्य तथा महारम्भपरिग्रहादीच्छावान् जायते
 तदा यावत् नरके उत्पद्यते, ततो निस्सृत्य स गर्माद् गर्भ=जन्मनो जन्म,
 मृत्योर्मृत्युं, दुःखाद् दुःखं प्राप्नोति । नरकेऽपि स उत्तरगामिनैरयिकः-उत्तरां
 (दिगं) गन्तुं शीलमस्येति उत्तरगामी, स चामौ नैरयिकः = नारकः, शुक्ल-
 पाक्षकः-शुक्लस्याऽऽस्तिकत्वेन शुद्धस्य पक्षो=वर्गस्तत्र भवस्तथा=आस्तिकाभि-
 प्रायवान् भवति । शुक्लपाक्षिक इति विशेषणेनेदं फलितम्-असौ अपार्द्धपुद्गल-
 परावर्तनेनावश्य मोक्षं प्रयाति । आगमिष्यति = भविष्यति काले जन्मान्तरे
 इत्यर्थः, सुलभबोधिकः-सुलभा बोधिः = जिनधर्मप्राप्तिर्यस्य स तथा भवति ।
 सः पूर्वोक्तप्रकारकः अयम्=एषः क्रियावादी भवति ॥ सू० १७ ॥

इम प्रकार સે નિર્મલ બુદ્ધિ વાળા । ઉત્તરૂપ દૃષ્ટિ વાળા । યહાં
 દૃષ્ટિ કા અર્થ તત્ત્વશ્રદ્ધાનરૂપ હૈ । ઇસી પ્રકાર કા અભિપ્રાય-પ્રેમ
 ઔર બુદ્ધિ વાળા હોતા હુઆ ખી યહ આસ્તિકવાદી યદિ રાજ્ય વિભવ
 પરિવાર આદિ કી મહાઇચ્છા વાળા ઔર મહાઆરમ્ભ વાળા હો જાતા
 હૈ તો વહ મહાઆરમ્ભી મહાપરિગ્રહી હો કર યાવત્ નરક મેં જાતા
 હૈ । વહા સે નિકલ કર જન્મ સે જન્મ, મૃત્યુ સે મૃત્યુ કો, એક
 દુઃખ સે નિકલ કર દૂમરે દુઃખ કો પાતા હૈ । વહ નરક મેં ખી
 ઉત્તરગામી નૈરયિક તથા શુક્લપાક્ષિક હોતા હૈ । વહ દેશ ઝન અર્ધ-
 પુદ્ગલપરાવર્તન સે અવશ્ય મોક્ષ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ઔર જન્માન્તર

પ્રકારે નિર્મલ બુદ્ધિવાળા, ઉત્કલ્પ દૃષ્ટિવાળા, આહી દૃષ્ટિનો અર્થ તત્ત્વશ્રદ્ધાનરૂપ છે,
 એવા પ્રકારના આભિપ્રાય-પ્રેમ-અને બુદ્ધિવાળો થતા પણ જો તે આસ્તિકવાદી ગાંધી
 વિભવ પગ્વાર આદિની મહાઇચ્છાવાળો અને મહાઆરભવાળો થાય તો તે મહાઆ-
 રભી મહાપરિગ્રહી થઈને નરક સુદામા બન્ય છે ત્યાંથી નિકળીને એક જન્મથી બીજા
 જન્મમા, અને એક મૃત્યુથી બીજા મૃત્યુમા, એક દુઃખથી બીજા દુઃખમા બન્ય છે તે
 નરકમા પણ ઉત્તરગામી નૈરયિક તથા શુક્લપાક્ષિક થાય છે. તે દેશ-ઝન અર્ધપુદ્ગલ-
 પરાવર્તનથી અવશ્ય મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે અને જન્માન્તરમા સુલભબોધિ થાય છે.

સધાનિગદનશીલઃ, અસ્તિ હૃદમાકઃ=અય લોકઃ=મનુષ્યમયરૂપ, અસ્તિ પરલોકઃ= નરકાદિરૂપઃ અસ્તિ માતા = જનની અસ્તિ પિતા = જનકા વર્તેતે, સન્તિ મર્હન્તઃ=મર્હન્તો મગવન્તો વિજ્ઞાતે, ચક્રવર્તિન = પટ્ટવજ્રપૃથિવીપતયો વર્તેન્ત, સન્તિ ષલદેવાઃ, વાસુદેવા સન્તિ = ત્રિલજ્જઠાધિપતયા નિધાતે, સુકૃતદુષ્કૃત-કર્મજાં=પુણ્યપાપકર્મજાં ફલપ્રતિવિશેષ.=સુખદુઃસ્વાત્મકપરિણામવિશેષ અસ્તિ= વિપ્રતે, સુચીર્ણાનિ = શુભપરિણામૈરાચરિતાનિ કર્માણિ = કૃત્યાનિ, સુધોર્ણ-લાનિ=શુભપન્થાનિ મયન્તિ, દુષીર્ણાનિ=દુષ્પરિણામૈરાચરિતાનિ પ્રાણાતિપાતાદીનિ કર્માણિ દુષ્ધોર્ણકથાનિ-નરકાનિગોદાદ્યશુભકથાનિ મયન્તિ, કલ્યાણપાપકે= પુણ્યપાપ સફલે=સુખદુઃસ્વપરિણામસંવિત્, જીવાઃ=પ્રાણિનઃ મત્યાપાન્તિ= પરમ્લોકાદાગચ્છન્તિ, ગમનાગમન કુર્વન્તીત્યર્થઃ, નૈરપિકા = નારકા જીવા મન્તિ યાવદ્-યાવદ્વચ્છેદન-તિર્યક્મનુષ્યા સર્જ્યમાતે, દેવા સન્તિ, સિદ્ધિઃ=માક્ષ-લપ્તયા અસ્તિ, મઃ=આસ્તિકઃ (ક્રિયાવાદી) પુરુષ, एवं વાદી-પ્રથ=પૂર્વોક્ત

સત્તા માનને ઘાલા હોતા હૈ । ફિર યહ કયા-કયા બોલતા હૈ ? મો કહતે હૈ-‘ અસ્તિ હૃદ્ભોગે ’ હત્યાદિ । મનુષ્યાદિમયરૂપ યહ લોક હૈ । નરક આદિ પરલોક હૈ । માતા, પિતા, મર્હન્ત, ચક્રવર્તી, ષલદેવ, વાસુદેવ હૈ, તથા સુકૃત ઓર દુષ્કૃત કર્મો કા ફલ સુખ ઓર દુઃખ હૈ । શુભ પરિણામ સે કિયે જુલે કર્મ શુભ ફલ વાલે હોત હૈ । શ્વરાષ પરિણામ સે આચરણ કિયે જુલે કર્મ-પ્રાણાતિપાત આદિ, નરક નિગોદ આદિ સે અશુભ ફલ દેને વાલે હોતે હૈ । પુણ્ય ઓર પાપ, સુખ ઓર દુઃખરૂપી પરિણામ વાલે હોતે હૈ । જીવ પરલોક મેં જાતે હૈ ઓર આતે મી હૈ । નારક જીવ હૈ । યહાં ‘ યાવત્ ’ શબ્દ સે તિર્યક ઓર મનુષ્ય મી લિયે જાતે હૈ । દેવ હૈ । માક્ષરૂપી સિદ્ધિ હૈ, હત્યાદિ વાત કો માનને વાલા આસ્તિક-ક્રિયાવાદી કહા જાતા હૈ ।

વળી તેમ્ના શુ જાણે છે ? તે કહે છે- અસ્તિ હૃદ્ભોગે-હત્યાદિ. મનુષ્યાદિમયરૂપ આ લોક છે નરક આદિ પરલોક છે માતા, પિતા, મર્હન્ત એકેવલી જનકેવ વાસુ-દેવ છે તથા સુકૃત અને દુષ્કૃત કર્મોના ફળ સુખ અને દુઃખ છે શુભપરિણામથી કહેલા કર્મો શુભ ફલવાળા થાય છે અશુભ પરિણામથી આચરણ કહેલા કર્મો-પ્રાણાતિ-પાત આદિ, નરક નિગોદ આદિ અશુભફલ દેવાવાળા થાય છે પુણ્ય અને પાપ સુખ અને દુઃખરૂપી પરિણામવાળા થાય છે સુખ પરલોકમાં જાય છે અને ત્યાંથી આવે પણ છે નારક સુખ છે ત્યાંથી યાવત્ શબ્દથી તિર્યક અને મનુષ્ય પણ દેવામાં આવે છે. માક્ષરૂપી સિદ્ધિ છે. હત્યાદિ વાતન માનવાવાળા આસ્તિક-ક્રિયાવાદી કહેવાય છે. આ

વદિતું શીલમસ્ય સ તથા, એવં પ્રજ્ઞઃ, એવં=પૂર્વોક્તપ્રકારા પ્રજ્ઞા=નિર્મલા બુદ્ધિર્યસ્ય
સ તથા, એવ દૃષ્ટિ-છન્દ-રાગ-મતિ-નિવિષ્ટથાપિ એવમ્=ઉક્તલક્ષણા દૃષ્ટિઃ=
સમુદ્ભૂતપદાર્થગતમમ્યગદર્શન યસ્યેતિ, એવ છન્દઃ=અભિપ્રાયશ્ચ રાગઃ=મ્નેહશ્ચ
મતિઃ=બુદ્ધિશ્ચેત્યેવામિતરેતરયોગઃ, દૃષ્ટિછન્દરાગમતયસ્તાસુ નિવિષ્ટઃ=પ્રવૃત્તો
ભવતિ તથાપિ સ યદિ મહેચ્છઃ-મહતી=રાજ્યવિભવપરિવારાદિકા સર્વાતિશા-
યિની ઇચ્છા=અન્તઃકરણપ્રવૃત્તિર્યમ્ય તથા મહારમ્ભપરિગ્રહાદીચ્છાવાન્ જાયતે
તદા યાવત્ નરકે ઉત્પદ્યતે, તતો નિસ્સૃત્ય સ ગર્ભાદ્ ગર્ભ=જન્મનો જન્મ,
મૃત્યોર્મૃત્યુન્, દુઃસ્વાદઃશ્વં પ્રાપ્નોતિ । નરકેઽપિ સ ઉત્તરગામિનૈરયિકઃ-ઉત્તરાં
(દિગ્) ગન્તુ શીલમમ્યેતિ ઉત્તરગામી, સ ચામો નૈરયિકઃ = નારકઃ, શુક્લ-
પાક્ષિકઃ-શુક્લસ્યાઽઽસ્તિકત્વેન શુદ્ધસ્ય પક્ષો=વર્ગસ્તત્ર ભવન્તથા=આસ્તિકાભિ-
પ્રાયવાન્ ભવતિ । શુક્લપાક્ષિક ઇતિ વિશેષણેનેદં ફલિતમ્-અસૌ અપાર્દ્વપુદ્ગલ-
પરાવર્તનેનાવશ્યં મોક્ષ પ્રયાતિ । આગમિષ્યતિ = ભવિષ્યતિ કાલે જન્માન્તરે
ઇત્યર્થઃ, મુલભવોધિકઃ-મુલભા વોધઃ = જિનધર્મપ્રાપ્તિર્થસ્ય સ તથા ભવતિ ।
સઃ પૂર્વોક્તપ્રકારકઃ અયમ્=એપઃ ક્રિયાવાદી ભવતિ ॥ સૂ. ૧૭ ॥

इम प्रकार से निर्मल बुद्धि वाला । उक्तरूप दृष्टि वाला । यहाँ
दृष्टि का अर्थ तत्त्वश्रद्धानरूप है । इसी प्रकार का अभिप्राय-प्रेम
और बुद्धि वाला होता हुआ भी यह आस्तिकवादी यदि राज्य विभव
परिवार आदि की महाइच्छा वाला और महाआरम्भ वाला हो जाता
है तो वह महाआरम्भी महापरिग्रही हो कर यावत् नरक में जाता
है । वहाँ से निकल कर जन्म से जन्म, मृत्यु से मृत्यु को, एक
दुःख से निकल कर दूसरे दुःख को पाता है । वह नरक में भी
उत्तरगामी नैरयिक तथा शुक्लपाक्षिक होता है । वह देश ऊन अर्ध-
पुद्गलपरावर्तन से अवश्य मोक्ष को प्राप्त करता है और जन्मान्तर

પ્રકારે નિર્મલ બુદ્ધિવાળા, ઉક્તરૂપ દૃષ્ટિવાળા, અહીં દૃષ્ટિનો અર્થ તત્ત્વશ્રદ્ધાનરૂપ છે
એવા પ્રકારના આભિપ્રાય-પ્રેમ-અને બુદ્ધિવાળો થતા પણ જો તે આસ્તિકવાદી ગત્ય
વિભવ પાંચવા આદિની મહાઇચ્છાવાળો અને મહાઆરમ્ભવાળો થાય તો તે મહાઆ-
રમ્ભી મહાપરિગ્રહી થઈને નરક સુદ્ધામા જાય છે ત્યાંથી નિકળીને એક જન્મથી બીજા
જન્મમા, અને એક મૃત્યુથી બીજા મૃત્યુમા, એક દુઃખથી બીજા દુઃખમા જાય છે તે
નરકમા પણ ઉત્તરગામી નૈરયિક તથા શુક્લપાક્ષિક થાય છે. તે દેશ-જિન અર્ધપુદ્ગલ-
પરાવર્તનથી અવશ્ય મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે અને જન્માન્તરમા મુલભવોધિ થાય છે.

उपासकस्यैकाग्रप्रतिमा वर्णयन् सूत्रकार पूर्व प्रथमां प्रतिमां दर्शयति—‘अह पढमा’ इत्यादि—

मूलम्—अह पढमा उवासगपढिमा-सव्वधम्मरुई यावि भवइ । तस्स ण बहुइ सील-व्रत-गुण-विरमण-पञ्चक्खाण-पोसहोववा साइ नो सम्म पटुवियपुव्वाइ भवति । एव दसणसावगो भवइ । इमा पढमा उवासगपढिमा १ ॥ सू० १८ ॥

छाया—अथ प्रथमोपासकप्रतिमा—सर्वधर्मरुचिषापि भवति । तस्य लक्ष्यं बह्वं शील-व्रत-गुण-विरमण-प्रत्याख्यान-पोषणोपवासाः नो सम्पक् प्रस्थापितपूर्वा भवन्ति । एव दर्शनभावको भवति । इय प्रथमोपासकप्रतिमा १ ॥ सू० १८ ॥

टीका—अथ पढमा उपासग पढिमा इत्यादि । तत्र स्थित उपासको यादृशा भवति तदाह—‘सर्वधर्मे’-इत्यादि । सर्वधर्मरुचिः—सर्वे च ते धर्माः=ज्ञान्त्वाद्यस्तथ रुचिः=अनुरागो यस्य स तथा, चकारा वाक्यान्तरार्थः, अपिरनुक्तसङ्ग्राहकत्वेन धर्मदृढतादिसद्गुणरुचिश्च भवति । तस्य क्रियावादिन उपासकस्य लक्ष्यं=निश्चयेन बह्वं=अनुरागः शील-व्रत-गुण-विरमण-प्रत्याख्यान

में सुलभयोधि होता है अर्थात् जिनधर्म को प्राप्त करता है । इस प्रकार क्रियावादी का वर्णन हुआ ॥ सू० १७ ॥

अथ आवक की ग्यारह प्रतिमाओं का वर्णन करते हुए सूत्रकार प्रथम प्रतिमा का वर्णन करते हैं—‘सव्वधम्मरुई’ इत्यादि ।

पहली उपासकप्रतिमा में उपासक को क्षान्ति आदि सर्व धर्मों में प्रीति होती है । यहाँ चकार वाक्यान्तर में है, अपि शब्द से धर्म में दृढता और सद्गुण में रुचि वाला होता है । किन्तु उस क्रियावादी उपासक के बहुत से शील, व्रत, गुण, विरमण, प्रत्या-

अर्थात् जिनधर्मों में प्रीति करे छ आ प्रकार क्रियावादीनु वर्णन यथु (सू० १७)

द्वे आवाकनी अजीवार प्रतिभाषोनु वर्णन करेता सूत्रकार प्रथम प्रतिभाषु

वर्णन करे छ—सव्वधम्मरुई इत्यादि

पहली उपासकप्रतिमाया उपासकने क्षान्ति आदि सर्व धर्मोभा प्रीति भाष छ अर्थात् ‘अकार वाक्यान्तरभा छ अपि’ शब्दधी धर्मों में दृढता अने सद्गुणोभा रुचिवादी अर्थ वाक्य छ परंतु ते क्रियावादी उपासकभाया अन्ना शील, व्रत, गुण,

પોષધોપવાસાઃ, તત્ર શીલાનિ=સામાયિક-દેશાવકાશિક-પોષધા-ડતિથિસંવિભાગા-
 ર્યાનિ, વ્રતાનિ=પશ્ચાણુવ્રતાનિ, ગુણાઃ=ત્રીણિ ગુણવ્રતાનિ, વિરમણં=મિથ્યા-
 ત્વાન્નિવર્તનમ્, પ્રત્યાખ્યાનં=પર્વદિનેષુ ત્યાજ્યાનાં પરિત્યાગઃ, પોષધોપવાસઃ-
 પોષં=પુષ્ટિં ધર્મસ્ય વૃદ્ધિમિતિ યાતદ્ ધત્તે ઇતિ પોષધઃ=ચતુર્દશ્યષ્ટમ્યમાવાસ્યા-
 પૂર્ણિમાદિપર્વદિનાનુષ્ટેયો વ્રતવિશેષઃ, સ ચાઽઽહાર-શરીરસત્કારત્યાગ-બ્રહ્મચર્યા-
 ઽન્યાપારભેદાચ્ચતુર્વિધઃ, એતાદશનિયમાત્મકે પોષધે, તેન સહિતા વા ઉપવાસા-
 શ્ચેત્યેવામિતરેતરયોગઃ તથા, સમ્યક્=સુચારુરૂપેણ પ્રસ્થાપિતપૂર્વાઃ-પૂર્વં પ્રસ્થા-
 પિતાઃ=પ્રવર્તિતા ઇતિ પ્રસ્થાપિતપૂર્વાઃ પૂર્વં પ્રવર્તિતાઃ શીલાદયો નો=ન ભવન્તિ
 અર્થાત્ શીલાદયઃ સર્વે ઉપાસકસ્યાત્મનિ પૂર્વં સર્વથા સંસ્થાપિતા ન ભવન્તીતિ
 તાત્પર્યમ્ । એવમ્=અનેન પ્રકારેણ એતત્પ્રતિમાધારી દર્શનશ્રાવકો ભવતિ । ઇયં
 પ્રથમોપાસકપ્રતિમા શ્રાવકપ્રતિમા ભવતિ । ઇયં પ્રતિમૈકમાસિકી ભવતિ ॥મૂ.૦૧૮॥

હ્યાન, પોષધોપવાસ આદિ ગ્રહણ કિયે હુએ નહીં હોતે હિં । શીલ-
 શબ્દ સે સામાયિક, દેશાવકાશિક, પોષધ, અતિથિસંવિભાગ, યે ચાર
 લિયે જાતે હિં । વ્રત સે-પાંચ અણુવ્રત, ગુણ સે - ત્રીન ગુણવ્રત લિયે
 જાતે હિં । વિરમણ-મિથ્યાત્વ સે નિવૃત્તિ કરના । પ્રત્યાહ્યાન-પર્વ-
 દિનોં મેં નિષિદ્ધ વસ્તુ કા ત્યાગ કરના । પોષધોપવાસ-‘પોષં ધત્તે’
 ઇસ વ્યુત્પત્તિ સે ધર્મ કી વૃદ્ધિ કો જો કરતા હૈ વહ પોષધ કહાતા
 હૈ, અર્થાત્ ચતુર્દશી, અમાવાસ્યા, અષ્ટમી, પૂર્ણિમા આદિ પર્વ દિનો
 મેં અનુષ્ઠાન કરને યોગ્ય વ્રત કો પોષધ કહતે હિં । વહ આહારત્યાગ
 ૧, શરીરસત્કારત્યાગ ૨, બ્રહ્મચર્ય ૩, અન્યાપાર ૪, ઇન ભેદોં સે ચાર
 પ્રકાર કા હૈ । એસે નિયમરૂપી પોષધ મેં, અથવા પોષધ કે સાથ જો
 ઉપવાસ હો ઁસ કો પોષધોપવાસ કહતે હિં । યે સવ ઁન કે સર્વથા

વિમરણ, પ્રત્યાહ્યાન, પોષધોપવાસ આદિ ગ્રહણ કરેલા હોતા નથી ‘શીલ’ શબ્દ
 સામાયિક, દેશાવકાશિક, પોષધ, અતિથિસંવિભાગ એ ચાર માટે વપરાય છે વ્રતથી
 પાંચ અણુવ્રત ‘ગુણ’થી ત્રણ ગુણુવ્રત લેવાય છે, વિરમણથી મિથ્યાત્વથી નિવૃત્તિ કરવી,
 પ્રત્યાહ્યાન=પર્વદિવસોમા નિષિદ્ધ વસ્તુનાં ત્યાગ કરવો પોષધોપવાસ=‘પોષં ધત્તે’
 એ વ્યુત્પત્તિથી ધર્મની વૃદ્ધિને જે કરે છે તે પોષધ કહેવાય છે અર્થાત્ ચતુર્દશી,
 અમાવાસ્યા, અષ્ટમી, પૂર્ણિમા આદિ પર્વ દિવસોમા અનુષ્ઠાન કરવા યોગ્ય વ્રતને
 પોષધ કહેવાય છે. તે આહારત્યાગ (૧) શરીરસત્કારત્યાગ (૨) બ્રહ્મચર્ય (૩) અ-
 ન્યાપાર (૪), એવા લેહોથી ચાર પ્રકારના છે એવા નિયમરૂપી પોષધમાં અથવા
 પોષધની સાથે જે ઉપવાસ થાય તેને પોષધોપવાસ કહેવાય છે એ બધા તેમનાથી

उपासकम्यैकाग्रप्रतिमा वर्णयन् सूत्रकार पूर्व प्रथमां प्रतिमां दर्शयति—‘अह पढमा’ इत्यादि—

मूलम्—अह पढमा उवासगपढिमा-सव्वधम्मरुई यावि भवइ । तस्स ण वहुइ सील त्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहोववा साइ नो सम्म पट्टवियपुब्बाइ भवति । एव दसणसावगो भवइ । इमा पढमा उवासगपढिमा १ ॥ सू० १८ ॥

छाया—अथ प्रथमोपासकप्रतिमा—सर्वधर्मरुचिमापि भवति । तस्य लक्ष्यं यत् शीघ्र-व्रत-गुण-विरमण-प्रत्याख्यान-पोषणोपरासाः नो सम्यक् प्रस्थापितपूर्वा भवन्ति । एव दर्शनभावको भवति । इय प्रथमोपासकप्रतिमा १ ॥ सू० १८ ॥

टीका—अथ पढमा उपासग पढिमा इत्यादि । तत्र स्थित उपासका यादृशो भवति तदाह—‘सर्वधर्मे’-त्यादि । सर्वधर्मरुचि—सर्वे धर्मेषु चित्तवर्त्तमाना इति । तस्य लक्ष्यं यत् शीघ्र-व्रत-गुण-विरमण-प्रत्याख्यान-पोषणोपरासाः नो सम्यक् प्रस्थापितपूर्वा भवन्ति । एव दर्शनभावको भवति । इय प्रथमोपासकप्रतिमा १ ॥ सू० १८ ॥

मैं सुलभवाचि होता है अर्थात् जिनधर्म को प्राप्त करता है । इस प्रकार क्रियावादी का वर्णन हुआ ॥ सू० १७ ॥

अथ आवश्यक की व्याख्या प्रतिमाओं का वर्णन करते हुए सूत्रकार प्रथम प्रतिमा का वर्णन करते हैं—‘सव्वधम्मरुई’ इत्यादि ।

पहली उपासकप्रतिमा में उपासक को क्षान्ति आदि सर्व धर्मों में प्रीति होती है । यहाँ चकार वाक्यालङ्कार में है, अपि शब्द से धर्म में दृढता और सद्गुण में रुचि वाला होता है । किन्तु उस क्रियावादी उपासक के बहुत से चील, व्रत, गुण, विरमण, प्रत्या-

अर्थात् जिनधर्मों में प्रीति करे छे आ प्रकार क्रियावादीनु वर्णन भयु (सू. १७)

उवे आवश्यकनी अजीव्यार प्रतिमाओनु वर्णन करवां सूत्रकार प्रथम प्रतिमांनु वर्णन करे छे—सव्वधम्मरुई इत्यादि

पहली उपासकप्रतिमाया उपासकने क्षान्ति आदि सर्व धर्मोंमें प्रीति पाव छे अर्थात् चकार वाक्यालङ्कारमें छे ‘अपि’ शब्दभी धर्मोंमें दृढता अने साधुवृत्ति आदिनालो अर्थ पाव छे, परंतु ते क्रियावादी उपासकओंना धम्या शील व्रत, उप-

द्वेपरहितत्वेन सर्वेषु जीवेषु स्वात्मसाम्यं, समशब्दस्यात्र भावप्रधाननिर्दिष्टत्वात्, तस्याऽऽयः=प्राप्तिः समायः=प्रवर्धमानशरदचन्द्रकलावत् प्रतिक्षणविलक्षणज्ञानादिलाभः, यद्वा समः=साम्य, साम्यभावजनिता प्रतिक्षणमपूर्वापूर्वकर्म निर्जरा-हेतुभूता शुद्धिः, तस्य आयो=लाभः समायः, स प्रयोजनमस्येति सामायिकम् यद्वा समस्याऽऽपो यस्मात्तत्समायं, तदेव सामायिकम् । उक्तञ्च-

“सामायिक गुणानामाधारः खमिव सर्वभावानाम् ।
नहि सामायिकहीनाश्रणादिगुणान्विता येन ॥ १ ॥
तस्माज्जगाद भगवान्, सामायिकमेव निरुपमोपायम् ।
शारीरमानसानेकदुःखनाशस्य मोक्षस्य ” ॥ २ ॥

सामायिक-समस्य आयः समायः । सम - रागद्वेषरहित सर्व भूतों को आत्मवत् जाननेरूप आत्मपरिणाम, उसका आय—बढते हुए शरद ऋतु के चन्द्रकला के समान प्रतिक्षण विलक्षण ज्ञानादि का लाभ, अथवा समता से होने वाली प्रतिक्षण में अपूर्व कर्मनिर्जरा के कारण-रूप शुद्धि का लाभ । वही जिसका प्रयोजन हो उसको सामायिक कहते हैं । कहा भी है—

“सामायिकं गुणाना, -माधारः खमिव सर्वभावानाम् ।
नहि सामायिकहीना, -श्रणादिगुणान्विता येन ॥ १ ॥
तस्माज्जगाद भगवान्, सामायिकमेव निरुपमोपायम् ।
शारीरमानसानेकदुःखनाशस्य मोक्षस्य ॥ २ ॥ ” इति ।

सामायिक सब गुणों का आधार है, जैसे सब भावों आ

पालन करता नहीं सामायिक=समस्य आयः=समाय-सम-रागद्वेषरहित, सर्वभूतों ने आत्मवत् जगत्वाइय आत्मपरिणाम, तेने आय वधतीजती शरदऋतुनी चन्द्रकलानी पेठे प्रतिक्षेपे विलक्षण ज्ञानादिने लाभ, अथवा समताथी थावाणी प्रतिक्षेपे अपूर्व २ कर्मनिर्जरा का कारण रूप शुद्धिने लाभ जेने जेनु प्रयोजन होय तेने सामायिक कहैवाय छे, कह्य पद्य छे -

“सामायिकं गुणाना, -माधारः खमिव सर्वभावानाम् ।
नहि सामायिकहीना, -श्रणादिगुणान्विता येन ॥ १ ॥
तस्माज्जगाद भगवान्, सामायिकमेव निरुपमोपायम् ।
शारीरमानसानेकदुःखनाशस्य मोक्षस्य ॥ २ ॥ इति

अर्थ - सामायिक सर्वे गुणोंने आधार छे जेभ सर्व भावोंने आधार

अथ द्वितीयोपासकप्रतिमामाह—‘अहावरा दावा’ इत्यादि—

मूम्म-अहावरा दोच्चा उवासगपडिमा, सव्वधम्मरुई यावि

भवइ । तस्स ण वहुइ शील-व्वय-गुण-धेरमण-पच्चक्खाण
पोसहोववासाइ सम्म पट्टवियाइ भवति । से ण सामाइय
देसावगासिय नो सम्म अणुपालिता भवइ । दोच्चा उवास
गपडिमा २ ॥ सू० १९ ॥

छाया अथाऽपरा द्वितीयोपासकप्रतिमा, सर्वधर्मरुचिश्चापि भवति । तस्य
त्वत्तु बहव शील-व्रत-गुण-विरमण-प्रत्याख्यान-पापघापवासा* सम्यक् प्रस्था
पिता भवन्ति । स त्वत्तु सामायिक द्वावकाशिक नो सम्यगनुपालयिता भवति ।
द्वितीयोपासकप्रतिमा २ ॥ १९ ॥

टीका—‘अहावरा’—इत्यादि । अथ=अथमप्रतिमासमाराचनान्तरम् अपरा=
अथा द्वितीया उपासकप्रतिमा=आवकप्रतिमा व्रतप्रतिमस्यार्थं प्ररूप्यत-एत
त्प्रतिमाधारी भावक* सर्वधर्मरुचिश्चापि भवति । तस्य=उपासकस्य त्वत्तु बहवः
‘शील-व्रत-गुण-विरमण-प्रत्याख्यान-पापघापवासा’ इति पूर्वसूत्रवत् व्या
ख्ययम्, एत शीलादयः सम्यक्=वाक्येण प्रस्थापिता=आत्मानि निरति
चारक्या निवेष्टिता भवन्ति, स=उपासकः सामायिकम्-समः-ममत्वं=ताम

नहीं होते हैं । इस प्रकार प्रथमप्रतिमाधारी दर्शन—आवक होता है ।
सम्यकअद्वानरूप यह प्रथम उपासकप्रतिमा है, यह प्रतिमा एक मान
की होती है । ॥ सू० १८ ॥

अथ दूसरी उपासकप्रतिमा का वर्णन करते हैं—‘अहावरा दावा’
इत्यादि ।

दूसरी उपासकप्रतिमा - व्रतप्रतिमा का निरूपण किया जाता
है—दूसरी प्रतिमा वाले आवक की क्षान्त्यादि सर्व धर्म में रुचि होती
है, और वह शीलव्रत आदि को सम्यकरूप से धारण करता है किन्तु
यह सामायिक और द्वावकाशिक का सम्यक पालन नहीं करता है ।

सब व दत्ता नहीं आ प्रहरे प्रथमप्रतिमाधारी दर्शनआवक आवत सम्बद्धमद्वान
दय आ प्रथम उपासकप्रतिमा जेक भासणी आव छि (सू १८)

द्वे श्रील उपासकप्रतिमानु वर्णन करे छे—अहावरा दोच्चा इत्यादि ।
श्रील उपासकप्रतिमा-व्रतप्रतिमानु निरूपण करवाया आवे छि—श्रील प्रति
माधारी आवतणी क्षान्ति आवि सर्व धर्ममां ह्वि आव छि जने ते शीलव्रत आ
दिने सम्बद्धवणी धारण करे छि परतु ते सामायिक जने देसावकाशियानु सम्बद्ध

દ્વેષરહિતત્વેન સર્વેષુ જીવેષુ સ્વાત્મસામ્યં, સમશબ્દસ્યાત્ર ભાવપ્રધાનનિર્દિષ્ટત્વાત્,
તસ્યાઽઽયઃ=પ્રાપ્તિઃ સમાયઃ=પ્રવર્ધમાનશરદચન્દ્રકલાવત્ પ્રતિક્ષણવિચ્છેદજ્ઞાના-
દિલાભઃ, યદ્વા સમઃ=સામ્યં, સામ્યભાવજનિતા પ્રતિક્ષણમપૂર્વાપૂર્વકર્મ નિર્જરા-
દેતુભૂતા શુદ્ધિઃ, તસ્ય આયો=લાભઃ સમાયઃ, સ પ્રયોજનમસ્યેતિ સામાયિકમ્
યદ્વા સમસ્યાઽઽયો યસ્માત્તત્સમાયં, તદેવ સામાયિકમ્ । ઉક્તશ્ચ-

“સામાયિક ગુણાનામાધારઃ સ્વમિવ સર્વભાવાનામ્ ।

નહિ સામાયિકહીનાશ્ચરણાદિગુણાન્વિતા યેન ॥ ૧ ॥

તસ્માજ્જગાદ ભગવાન્, સામાયિકમેવ નિરુપમોપાયમ્ ।

શારીરમાનસાનેકદુઃસ્વનાશસ્ય મોક્ષસ્ય ” ॥ ૨ ॥

સામાયિક-સમસ્ય આયઃ સમાયઃ । સમ - રાગદ્વેષરહિત સર્વ ભૂતોં
કો આત્મવત્ જાનનેરૂપ આત્મપરિણામ, ઉસકા આય—વઢતે હુએ શરદ
ક્રતુ કે ચન્દ્રકલા કે સમાન પ્રતિક્ષણ વિલક્ષણ જ્ઞાનાદિ કા લાભ,
અથવા સમતા સે હોને વાલી પ્રતિક્ષણ મેં અપૂર્વ ૨ કર્મનિર્જરા કે કારણ-
રૂપ શુદ્ધિ કા લાભ । વહી જિસકા પ્રયોજન હો ઉસકો સામાયિક
કહતે હેં । કહા મી હૈ—

“સામાયિકં ગુણાના, -માધારઃ સ્વમિવ સર્વભાવાનામ્ ।

નહિ સામાયિકહીના, -શ્ચરણાદિગુણાન્વિતા યેન ॥ ૧ ॥

તસ્માજ્જગાદ ભગવાન્, સામાયિકમેવ નિરુપમોપાયમ્ ।

શારીરમાનસાનેકદુઃસ્વનાશસ્ય મોક્ષસ્ય ॥ ૨ ॥ ” ઇતિ ।

સામાયિક સબ ગુણોં કા આધાર હૈ, જૈસે સબ ભાવોં આ

પાલન કરતા નથી સામાયિક=સમસ્ય આયઃ=સમાય-સમ-રાગદ્વેષરહિત, સર્વભૂતોને
આત્મવત્ જાણવારૂપ આત્મપરિણામ, તેનો આય વધતીજતી શરદક્રતુની ચન્દ્રકલાની
પેઠે પ્રતિક્ષણ વિલક્ષણ જ્ઞાનાદિનો લાભ, અથવા સમતાથી થવાવાળી પ્રતિક્ષણે અપૂર્વ
૨ કર્મનિર્જરાના કારણરૂપ શુદ્ધિનો લાભ એજ જેનું પ્રયોજન હોય તેને સામાયિક
કહેવાય છે, કહ્યું પણ છે -

“સામાયિક ગુણાના, -માધારઃ સ્વમિસ સર્વભાવાનામ્ ।

નહિ સામાયિકહીના, -શ્ચરણાદિગુણાન્વિતા યેન ॥ ૧ ॥

તસ્માજ્જગાદ ભગવાન્, સામાયિકમેવ નિરુપમોપાયમ્ ।

શારીરમાનસાનેકદુઃસ્વનાશસ્ય મોક્ષસ્ય ॥ ૨ ॥ ઇતિ

અર્થ - સામાયિક સર્વે ગુણોનો આધાર છે જેમ સર્વે ભાવોનો આધાર

सामायिकविषयं विस्तरस्य उपासकदशाङ्गसूत्रस्यागारधर्मसमीची-
टीकातोऽप्यसेयम् । देशावकाशिकम्-दशे दिग्ब्रतगृहीतस्य विकृपरिमाणस्य अ-
काशो विभागोऽवस्थान विषयो यस्य तद्देशावकाशं तदेव देशावकाशिकम् नो-
न सम्यग् अनुपासयिता=कायेन सरञ्चिता भवति । यद्यपि भाषकस्य द्वाद-
शव्रतानि सम्पगाराधनीयानि भवन्ति तथापि ॥ सामायिक - देशावकाशिक-
कायन निरतिषार यथाकालमारोपयितुं न शक्नोति । इयं व्रतप्रतिमा मासद्वय-
सम्पाद्यते । इति द्वितीयोपासकप्रतिमा २ ॥ सू० १९ ॥

अथ तृतीयावस्थापासकप्रतिमां विवृणोति-‘ महावरा तच्चा ’ इत्यादि-
मूलम्-अहावरा तच्चा उवासगपटिमा । सव्वधम्मल्लं यावि
भवइ । तस्स ण वड्ढइ सील-व्वय-गुण-धेरमण-पच्चक्खण-
पोसहोववासाइ सम्म पटुवियाइ भवति से णं सामाइय देसा
वगासिय सम्म अणुपालिता भवइ । से ण चउइसि-अटुमि-
उइटु-पुण्णमासिणीसु पटिपुण्ण पोसहोववास नो सम्म अणु
पालिता भवइ । तच्चा उवासगपटिमा ३ ॥ सू० २० ॥

आधार आकाश है । सामायिकहीन का चारित्र्य भावि गुण नहीं होते
हैं ॥ १ ॥ अतः भगवान् ने सामायिक को ही सकल बुद्ध का विना-
शक मोक्ष का निरूपण उपाय कहा है ॥ २ ॥

सामायिक का विवरण विस्तार से उपासकदशाङ्ग सूत्र की अगार-
धर्मसमीचीनी टीका से जान लेना । यद्यपि भाषक के लिये चारह व्रतों
का सम्यग् आराधन करना आवश्यक है जो भी वह सामायिक व्रत
और देशावकाशिक व्रत का सम्यक्प्रत्यय शरीर से आराधन नहीं कर
सकता है । इस दूसरी प्रतिमा-व्रत-प्रतिमा का दो मास में सम्पा-
दन होता है ॥ सू० १९ ॥

आकाश छे तेम सभायिक वयरनामा आरव्व आदि शुक्क होता नथी (१) आभी
अमजाने सभायिकनेक सक्कं दु-अनु विनाशक भोक्षेना निरुपम उपाय कल्लु छे (२)

सामायिकनु विवरण विस्तारसी उपासकदशाङ्ग सूत्रनी अगारधर्मसमीचीनी
टीकासी अण्णी वीनु जेहि आचरने आठे आर मतेनु सम्भत्त आराधन करुनु आर
२५४ छे छत्ता पय ते सामायिक व्रत आने देशावकाशिक व्रतनु सम्भत्त-तथा (आरी
हीते) शरीरसी आराधन करी शक्ता नथी आ भील प्रतिमा-व्रत-प्रतिमानु मे
असर्मा क पावन भाव छे. २. (स १६)

છાયા-અથાપરા તૃતીયોપાસકપ્રતિમા । સર્વધર્મરુચિશ્ચાપિ ભવતિ । તસ્ય
 સ્વલુ વહવઃ શીલ-વ્રત-ગુણ-ચિત્રણ-પ્રત્યાશ્રયાન-પોષધોપવાસાઃ સમ્યક્ પ્રસ્થા-
 પિતા ભવન્તિ । સ ચ સામાયિકં દેશાવકાશિકં સમ્યગ્નુપાલયિતા ભવતિ ।
 સ સ્વલુ ચતુર્દશ્યષ્ટમ્યુદ્દિષ્ટપૌર્ણમાસીષુ પ્રતિપૂર્ણ પોષધોપવાસં નો સમ્યગ્નુપાલયિતા
 ભવતિ । તૃતીયોપાસકપ્રતિમા ૩ ॥ સૂ. ૨૦ ॥

ટીકા - ‘અહાવરા’-અત્યાદિ । અથ દ્વિતીયપ્રતિમાપ્રરૂપણાનન્તરમ્
 અપરા=અન્યા તૃતીયા ઉપાસકપ્રતિમા નિરૂપ્યતે-સર્વધર્મરુચિશ્ચાપિ ભવતીતિ
 પ્રાગ્વત્ । તસ્ય=ઉપાસકસ્ય સ્વલુ વહવઃ સ્ત્યારમ્ય ભવન્તીત્યન્તસ્ય વ્યાશ્રયા
 પૂર્વોક્તદિશાઽવસેયા । સ સ્વલુ ઉપાકશ્ચ સામાયિકં પૂર્વોક્તલક્ષણં, દેશાવકાશિકં
 ચ પ્રાગુક્તરૂપં સમ્યગ્નુપાલયિતા ભવતિ । સ સ્વલુ ચતુર્દશ્યષ્ટમ્યુદ્દિષ્ટપૌર્ણમાસીષુ ચતુ-
 ર્દશી, અષ્ટમી, ઉદ્દિષ્ટા=અમાવાસ્યા, પૌર્ણમાસી=પૂર્ણિમા, એતાસુ તિથિષુ પ્રતિપૂર્ણ=
 સમ્પૂર્ણ પોષધોપવાસં નો=ન સમ્યગ્નુપાલયિતા ભવતિ । ઇતિ તૃતીયોપાસક-
 પ્રતિમા । ઇયં ત્રેમાસિકી પ્રતિમા ૩ ॥ સૂ. ૨૦ ॥

અથ ચતુર્થીમુપાસકપ્રતિમામાહ-‘અહાવરા ચઉત્થી’ અત્યાદિ-

મૂલમ્-અહાવરા ચઉત્થી ઉવાસગપડિમા-સન્નિધિમ્મરુદ્ધિ યાવિ
 ભવઈ । તસ્ય ણં બહુઈ સીલ-વ્રત-ગુણ-વેરમણ-પદ્મચ્ચાણ પો-

અવ તૃતિય ઉપાસક પ્રતિમા કા વર્ણન કરતે હૈં-‘અહાવરા
 તચ્ચા’ અત્યાદિ ।

અવ તિસરી પ્રતિમા કા નિરૂપણ કરતે હૈં-અસકો ક્ષાન્ત્યાદિ
 સર્વ ધર્મ મેં રુચિ હોતી હૈ, અત્યાદિ પૂર્વવત્ સમક્ષના ચાહિયે । અસકે
 શીલ વ્રત આદિ ધારણ કિયે હુણ હોતે હૈં । વહ સામાયિકવ્રત ઔર
 દેશાવકાશિકવ્રત કા સમ્યક્ પાલન કરતા હૈ પરન્તુ ચતુર્દશી અષ્ટમી
 અમાવાસ્યા ઔર પૌર્ણમાસી, અન તિથિયોં મેં પોષધોપવાસ કા સમ્યક્
 પાલન નહીં કરતા હૈ । યહ ત્રીન માસ કી પ્રતિમા હૈ ૩ ॥સૂ. ૨૦॥

હવે ત્રીજી ઉપાસકપ્રતિમાનુ વર્ણન કરે છે-‘અહાવરા તચ્ચા’ અત્યાદિ

ત્રીજી પ્રતિમાનુ હવે નિરૂપણ કરે છે-તેની ક્ષાન્ત્યાદિ સર્વ ધર્મમા રુચિ
 થાય છે, અત્યાદિ અગાઉની પેઠે સમગ્રજી જોધએ તેને શીલ વ્રત આદિ ધારણ કરેલા
 હોય છે તે સામાયિક વ્રત અને દેશાવકાશિક વ્રતનુ સમ્યક્ પાલન કરે છે પરન્તુ
 ચતુર્દશી અષ્ટમી અમાવાસ્યા અને પૌર્ણમાસી, એ તિથિઓમા પોષધોપવાસનુ
 સમ્યક્ પાલન કરતા નથી આ ત્રણમાસની પ્રતિમા છે ૩ (સૂ. ૨૦)

सामायिकविषयार्ण विस्तरत उपासकदशाङ्गसूत्रस्यागारधर्मसंगीतनी-
टीकातोऽपसेयम् । देशावकाशिकम्-देशे दिग्भ्रतसृष्टीतस्य विकृतिपरिमाणस्य भ-
काशो विभागोऽवस्थानं विषयो यस्य सदेशावकाश तदैव देशावकाशिकम् नो-
न सम्यग् अनुपालयिता=कायेन सरणिता भवति । यद्यपि भाषकस्य द्वाद-
शव्रतानि सम्यगाराधनीयानि भवन्ति तथापि स सामायिक-वैशाखकाशिकव्रते
कायेन निरतिचारं यथाकालमारामयितुं न शक्नोति । इयं व्रतप्रतिमा मासपू-
न सम्पाद्यत । इति द्वितीयोपासकप्रतिमा २ ॥ सू० १९ ॥

अथ तृतीयावपासकप्रतिमां विवृणोति-‘अहावरा तथा’ इत्यादि-

मूलम्-अहावरा तथा उवासगपटिमा । सव्वधम्मसुं पाप्मि
भवइ । तस्स ण वहुइ सील-व्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खण-
पोसहोववासाइ सम्म पटुविषाइ भवति से ण सामाइयं देसा
वगासिय सम्म अणुपालिता भवइ । से ण चउइसि-अटुमि
उइटु-पुण्णमासिणीसु पटिपुण्ण पोसहोववास नो सम्म अणु
पालिता भवइ । तथा उवासगपटिमा ३ ॥ सू० २० ॥

आधार आकाश है । सामायिकहीन का चारित्र्य आदि गुण नहीं होते
हैं ॥ १ ॥ अतः भगवान् ने सामायिक को ही सकल दुःख का विना-
शक मोक्ष का निरुपम उपाय कहा है ॥ २ ॥

सामायिक का विवरण विस्तार से उपासकदशाङ्ग सूत्र की अगार-
धर्मसंगीतनी टीका से जान लेना । यद्यपि भाषक के लिये दारुण व्रतों
का सम्यग् आराधन करना आवश्यक है तो भी वह सामायिक व्रत
और देशावकाशिक व्रत का सम्यक्कृतया शरीर से आराधन नहीं कर
सकता है । इस दूसरी प्रतिमा-व्रत-प्रतिमा का दो मास में सम्पा-
दन होता है ॥ सू० १० ॥

आकाश है तेम सभाषिक वयस्यार्ण आरित्र आदि गुण होता नथी (१) आशी
अत्रयाने सभाषिकनेक सर्व दुःखानु विनाशक मोक्षनो निरुपम उपाय कसु है (२)

आभाषिकनु विवरण विस्तरत उपासकदशाङ्ग सूत्रनी अगारधर्मसंगीतनी
टीकाशी लखी सवुं लेक आनउने आटे आर मतेनुं सम्मग् आराधन करुं आर
शक है छता पण ते आभाषिक व्रत आने देशावकाशिक व्रतनु सम्मग्-तथा (सारी
रीते) शरीरशी आराधन करी सकता नथी. आ आशी प्रतिमा-व्रत-प्रतिमानु से
आसभा सपादन पाव है २. (सू १०)

છાયા-અથાપરા તૃતીયોપાસકપ્રતિમા । સર્વધર્મરુચિશ્ચાપિ ભવતિ । તસ્ય
 खलु बहवः शील-व्रत-गुण-विवरण-प्रत्याख्यान-पोषधोपवासाः सम्यक् प्रस्था-
 पिता भवन्ति । स च सामायिकं देशवकाशिकं सम्यगनुपालयिता भवति ।
 स खलु चतुर्दश्यष्टम्युद्दिष्टपौर्णमासीषु प्रतिपूर्णं पोषधोपवासं नो सम्यगनुपालयिता
 भवति । तृतीयोपासकप्रतिमा ३ ॥ सू० २० ॥

ટીકા - ‘અહાવરા’-ઈત્યાદિ । અથ દ્વિતીયપ્રતિમાપ્રરૂપણાનન્તરમ્
 अपरा=अन्या तृतीया उपासकप्रतिमा निरूप्यते-सर्वधर्मरुचिश्चापि भवतीति
 प्राग्वत् । तस्य=उपासकस्य खलु बहवः इत्यारभ्य भवन्तीत्यन्तस्य व्याख्या
 पूर्वोक्तदिशाऽवसेया । स खलु उपासकश्च सामायिकं पूर्वोक्तलक्षणं, देशवकाशिकं
 च प्रागुक्तरूपं सम्यगनुपालयिता भवति । स खलु चतुर्दश्यष्टम्युद्दिष्टपौर्णमासीषु चतु-
 र्दशी, अष्टमी, उद्दिष्टा=अमावास्या, पौर्णमासी=पूर्णिमा, एतासु तिथिषु प्रतिपूर्णं=
 सम्पूर्णं पोषधोपवासं नो=न सम्यगनुपालयिता भवति । इति तृतीयोपासक-
 प्रतिमा । इयं त્રेमासिकी प्रतिमा ३ ॥ सू० २० ॥

અથ ચતુર્થીઉપાસકપ્રતિમામાહ-‘અહાવરા ચઉત્થી’ ઇત્યાદિ-

મૂલમ્-અહાવરા ચઉત્થી ઉવાસગપડિમા-સઃવધમ્મરુઈ યાવિ
 ભવઈ । તસ્સ પં બહુઈં સીલ-વ્રત-ગુણ-વેરમણ-પચ્ચક્કવાણ પો-

अब तृतीय उपासक प्रतिमा का वर्णन करते हैं—‘अहावरा तच्चा’ इत्यादि ।

अब तिसरी प्रतिमा का निरूपण करते हैं-उसको क्षान्त्यादि
 सर्व धर्म में रुचि होती है, इत्यादि पूर्ववत् समझना चाहिये । उसके
 शील व्रत आदि धारण किये हुए होते हैं । वह सामायिकव्रत और
 देशवकाशिकव्रत का सम्यक् पालन करता है परन्तु चतुर्दशी अष्टमी
 अमावास्या और पौर्णमासी, इन तिथियों में पोषधोपवास का सम्यक्
 पालन नहीं करता है । यह तीन मास की प्रतिमा है ३ ॥सू० २०॥

હવે ત્રીજી ઉપાસકપ્રતિમાનું વર્ણન કરે છે-‘અહાવરા તચ્ચા’ ઇત્યાદિ

ત્રીજી પ્રતિમાનું હવે નિરૂપણ કરે છે-તેની ક્ષાન્ત્યાદિ સર્વ ધર્મમાં રૂચિ
 થાય છે, ઇત્યાદિ અગાઉની પેઠે સમજવું જોઈએ તેને શીલ વ્રત આદિ ધારણ કરેલા
 હોય છે તે સામાયિક વ્રત અને દેશવકાશિક વ્રતનું સમ્યક્ પાલન કરે છે પરન્તુ
 ચતુર્દશી અષ્ટમી અમાવાસ્યા અને પૌર્ણમાસી, એ તિથિઓમાં પોષધોપવાસનું
 સમ્યક્ પાલન કરતા નથી આ ત્રણમાસની પ્રતિમા છે ૩ (સૂ ૨૦)

सहोववासाइ सम्म पट्टवियाइ भवति । से ण सामाइय देसा
वगासिय सम्म अणुपालिता भवइ । से ण चउइसि-अट्टमि
उदिह पुण्णमासिणीसु पडिपुण्ण पोसह सम्म अणुपालिता भवइ ।
से ण एगराइय उवासगपडिम नो सम्म अणुपालिता भवइ ।
चउत्थी उवासगपडिमा ४ ॥ सू० २१ ॥

छाया-अथाऽपरा चतुर्थ्युपासकप्रतिमा सर्ववर्मरुचिष्यापि भवति । तस्य
स्वल्प बहवः शीघ्रव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपापघातनासाः सम्यक् प्रस्थापिता
भवन्ति । स च सामायिक सम्यगनुपालयिता भवति । स च चतुर्दश्यष्टम्यु-
दिष्टपूर्णांमामीषु प्रतिपूर्णं पापघं सम्यगनुपालयिता भवति । स्ववैकरात्रिकीषु
पासकप्रतिमां ना सम्यगनुपालयिता भवति । चतुर्थ्युपासकप्रतिमा ४ ॥ सू० २१ ॥

टीका- अहावरा'-इत्यादि । अयं=तृतीयप्रतिमाप्ररूपस्थान-तरम् अपरा-
तृतीयप्रतिमातो-तिरिक्ता चतुर्थी उपामकप्रतिमा प्ररूप्यत । तथाहि-सर्ववर्म
रुचिष्यापि भवति । तस्य स्वल्प बहवः शीघ्र-व्रत-गुण-विरमण-प्रत्याख्यान-
पापघोपनासाः सम्यक् प्रस्थापिता भवन्ति । स च सामायिकं दशावकाशिकं
सम्यगनुपालयिता भवति । स च चतुर्दश्यष्टम्युदिष्टपूर्णांमामीषु प्रतिपूर्णं पापघं
सम्यगनुपालयिता भवति । स 'ण' इति वाक्यान्वहारे, यस्मिन् दिने उपवासं

अयं चौथी उपामकप्रतिमा का वर्णन करते हैं- 'अहावरा चउत्थी'
इत्यादि ।

अयं तृतीय प्रतिमा का निरूपण करने के बाद चतुर्थी उपा-
सकप्रतिमा का निरूपण किया जाता है उसमें क्षान्त्यादि सर्वं वर्म
में रुचि होती है तथा आत्मा में बहुत से शील, व्रत, गुण, विरमण,
प्रत्याख्यान, पापघोपनाम, सम्यक् रूप से ग्रहण किए हुए होते हैं ।
यह सामायिक व्रत और दशावकाशिक व्रत का सम्यक् पालन करता
है । और चतुर्दशी अष्टमी अमावास्या पूर्णिमासी तिथियों में प्रति-
पूर्ण पापघ का सम्यक् अनुपालन करता है किन्तु जिस दिन में उप-

५५ श्रीमती उपसकप्रतिमानु वर्णन करे है- 'अहावरा चउत्थी' इत्यादि ।

तीसरी प्रतिमा का निरूपण वर्णनाह ५५ श्रीमती उपसक प्रतिमानु निरूपण
करनामा आये है-नेनी क्षान्त्यादि अयं वर्ममां रुचिदोष है तं शान्तिक मन जाने
दशावकाशिक मनु सम्यक् पालन करे है अने चतुर्दशी अष्टमी अमावास्या तथा
पूर्णिमासी तिथिमेमा प्रतिपूर्ण पापघउ सम्यक् अनुपालन करे है परंतु ने दिनसे

કરોતિ તસ્મિન્ દિને રાત્રૌ વા એકરાત્રિકીમ્=એકરાત્રિસમ્પાદ્યામ્ ઉપાસક-
પ્રતિમામ્ કાયોત્સર્ગાવસ્થાયાં ધ્યાનરૂપા પ્રતિમાં નો સમ્યગનુપાલયિતા ભવતિ ।
इति चतुर्थ्युपासकप्रतिमा । इयं चातुर्मासिकी ४ ॥ सू० २१ ॥

અથ પશ્ચમીમુપાસકપ્રતિમાં પ્રરૂપયતિ-‘અહાવરા પંચમી’ इत्यादि-

मूलम्-अहावरा पंचमा उवासगपडिमा । सव्वधम्मरुई यावि

भवई तस्स णं बहुइं सीलव्वय जाव सम्मं अणुपालिता
भवइ से णं सामाइयं तहेव से णं चउदसी ...तहेव, से
णं एगराइयं उवासगपडिमं सम्मं अणुपालिता भवइ । से णं
असिणाणए, वियडभोई, मउडिकडे, दिया बंभयारी, रत्तिं परि-
माणकडे । से णं एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणे, जहन्नेण
एगाहं वा दुवाहं वा तियाहं वा उक्कोसेण पंचमासं विहरइ ।
पंचमा उवासगपडिमा ५ ॥ सू० २२ ॥

છાયા-અથાપરા પશ્ચમ્યુપાસકપ્રતિમા । સર્વધર્મરુચિશ્ચાપિ ભવતિ । તસ્ય
खलु बहवः शीकृतव्रत यावत् सम्यगनुपालयिता भवति । स च सामायिक
तथैव, स च चतुर्दशी० तथैव, स चैकरात्रिकीमुपासकप्रतिमां सम्यगनुपालयिता
भवति । स चास्नातः, विकटभोजी, मुकुलीकृतः, दिवा ब्रह्मचारी रात्रौ परिमाण-
कृतः । स खल्वेतद्रूपेण विहारेण विहरन् जघन्येनैकाहं वा द्व्यहं वा त्र्यहं वा
उत्कर्षेण पञ्च मासान् विहरति ॥ पञ्चम्युपासकप्रतिमा ५ ॥ सू० २२ ॥

ટીકા-‘અહાવરા’-इत्यादि । अथ = चतुर्थीपासकप्रतिमाप्ररूपणानन्तरम्
अपरा=चतुर्थ्यप्रतिमाभिन्ना पञ्चमी उपासकप्रतिमा प्ररूप्यते । ‘तथाहि-सर्वधर्म-

वास करता उस दिन में अथवा रात्रि में “ एकरात्रिकी ” उपासक-
प्रतिमा का सम्यक् आराधन नहीं करता है । यह चतुर्थी उपासक-
प्रतिमा चार महीने की है ४ ॥ सू० २१ ॥

અવ પાંચવી ઉપાસકપ્રતિમા કા વર્ણન કરતે હૈં-‘અહાવરા પંચમી’
इत्यादि ।

ઉપવાસ કરે છે તે દિવસે અથવા રાત્રિમા ‘એકરાત્રિકી’ ઉપાસકપ્રતિમાનુ સમ્યક્
આરાધન કરતા નથી આ ચોથી ઉપાસકપ્રતિમા ચાર મહીનાની છે ૪ (સૂ. ૨૧)

હવે પાંચમી ઉપાસકપ્રતિમાનુ વર્ણન કરે છે-‘અહાવરા પંચમી’ इत्यादि

करोति तस्मिन् दिने रात्रौ वा एकरात्रिकीम्=एकरात्रिसम्पाद्याम् उपासक-
प्रतिमाम् कायोत्सर्गावस्थायां ध्यानरूपां प्रतिमां नो सम्यगनुपालयिता भवति ।
इति चतुर्थ्युपासकप्रतिमा । इयं चातुर्मासिकी ४ ॥ सू० २१ ॥

अथ पञ्चमीमुपासकप्रतिमा प्ररूपयति—‘अहावरा पंचमी’ इत्यादि—

मूलम्—अहावरा पंचमा उवासगपडिमा । सव्वधम्मरुई यावि
भवई तस्स णं बहुइं सीलव्वय. ..जाव सम्मं अणुपालिता
भवइ से णं सामाइयं ..तहेव से णं चउदसी. ..तहेव, से
णं एगराइयं उवासगपडिमं सम्मं अणुपालिता भवइ । से णं
असिणाणए, वियडभोर्ड, मउडिकडे, दिया वंभयारी, रत्तिं परि-
माणकडे । से णं एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणे, जहन्नेण
एगाहं वा दुवाहं वा तियाहं वा उक्कोसेण पंचमासं विहरइ ।
पंचमा उवासगपडिमा ५ ॥ सू० २२ ॥

छाया—अथापरा पञ्चम्युपासकप्रतिमा । सर्वधर्मरुचिश्चापि भवति । तस्य
खलु बहवः शीघ्रतव्रत यावत् सम्यगनुपालयिता भवति । स च सामायिक
तथैव, स च चतुर्दशी० तथैव, स चैकरात्रिकीमुपासकप्रतिमां सम्यगनुपालयिता
भवति । स चास्नातः, विकटभोजी, मुकुलीकृतः, दिवा ब्रह्मचारी रात्रौ परिमाण-
कृतः । स खल्वेतद्रूपेण विहारेण विहरन् जघन्येनैकाहं वा द्व्यहं वा त्र्यहं वा
उत्कर्षेण पञ्च मासान् विहरति ॥ पञ्चम्युपासकप्रतिमा ५ ॥ सू० २२ ॥

टीका—‘अहावरा’—इत्यादि । अथ = चतुर्थ्युपासकप्रतिमाप्ररूपणानन्तरम्
अपरा=चतुर्थ्यप्रतिमाभिन्ना पञ्चमी उपासकप्रतिमा प्ररूप्यते । ‘तथाहि—सर्वधर्म-

वाम करता उस दिन में अथवा रात्रि में “ एकरात्रिकी ” उपासक-
प्रतिमा का सम्यक् आराधन नहीं करता है । यह चतुर्थी उपासक-
प्रतिमा चार महीने की है ४ ॥ सू० २१ ॥

अब पाँचवी उपासकप्रतिमा का वर्णन करते हैं—‘अहावरा पंचमी’
इत्यादि ।

उपवास करे छे ते दिवसे अथवा रात्रिमा ‘एकरात्रिकी’ उपासकप्रतिमानु सम्यक्
आराधन करता नथी आ चोथी उपासकप्रतिमा आर महीनानी छे ४ (सू. २१)

इवे पाचमी उपासकप्रतिमानु वर्णन करे छे—‘अहावरा पंचमी’ इत्यादि

रुचिभावि भवति । तस्य 'ण' इति शक्यालङ्कारे, यद्वत् क्षीम-व्रत-गुण विर-
मण प्रत्याख्यान-पौषघापपासान् सम्यगनुपाख्यिता भवति । स च सामायिक
दशानकाशिक तथैव चतुर्दशीदिषु प्रतिपूर्णे पापर्थ सम्यगनुपाख्यिता भवति ।
स च=उपासकः अस्मात् =न कृतस्माना विकटमाजी-विकटे=पक्ते दिवसे न
रात्राविति यावत् मासु क्षीमस्त्विति विकटमाजी=दिवस एव चतुर्विंशद्वाराकारी
मुकुलीकृता=पक्कसन्नस्वधारी दिषा ब्रह्मचारी=दिने मेधुननिवृत्त, रात्रौ परिमाण
कृतः-कृतं परिमाणं यत्न स परिमाणकृतः भार्यत्वात्कृतस्त्वस्य पूर्वप्रवागाईस्त्वपि
न पूर्वप्रवाग । दिनातिरिक्तरात्रवपि कृतमेधुनपरिमाणः । स =उपासकः 'ण'
इति शक्यालङ्कारे एतद्व्यपेण=एतादृशेन विहारेण=माचरणेन विहरन्=विचार
जपन्यन-एकादश=एकदिनम् वा द्वयद्व=द्विदिन वा त्रयद्व=त्रिदिन वा उत्तरपेण
उत्कृष्टतया पञ्च मासान् विहरति=विचरति । 'जपन्त्येनैकाद्व द्वयद्व वा त्रयद्व
उत्तरपेण पञ्चमासान्' इति प्रतिपादनस्यापमभिप्राय -एतद्व्यतिपादारी यदि काल-
धर्म माञ्जुभाष्यना दीप्तां शुद्धीयात् तदा प्रतिमापाप्मनभङ्गरूपदापस्त नैव सम्पदुं

अथ पांचवी प्रतिमा कहते हैं—इस प्रतिमा वाले की क्षान्त्या
दिभर्षजर्मयिपयक रुचि होती है । उसमें क्षील आदि व्रत ग्रहण किए
रहते हैं । यह सामायिक और देवायकाशिक व्रतकी मली—मौलि
आराधना करता है । चतुर्दशी आदि पर्व दिनों में पौषव्रत का अनु-
ष्ठान करता है । एकरात्रिको उपामकप्रतिमा का भी अच्छी तरह
पालन करता है । यह स्नान नहीं करता । रात्रिमोजन का त्याग
करता है । घांती भी एक हांग खुली रखता है । दिन में ब्रह्मचारी
रहता है और रात्रि में मेधुन का परिणाम करने वाला होता है ।
इस प्रकार विचरता हुआ यह कम से कम एक दिन वा दिन वा
तीन दिन से लेकर अधिक से अधिक पाँच मास तक विचरता है

अथ पांचवी प्रतिमा कहे छे आ प्रतिमापालान् क्षान्त्यादि सर्वधर्म निष्-
धर्मा इति होय छे—तेजे क्षीलआदि व्रत ग्रहण करेलांज होय छे त स भक्ति तक्ष
देवायकाशिक व्रत छे सारी रीते आराधना करे छे चतुर्दशी आदि पर्व दिवसोभा
पौषव्रतानु अनुष्ठान करे छे जेकरात्रिको उपामकप्रतिमानु पक्ष सारी रीते पालन
करे छे ते स्नान करता नही रत्रिमोजनो त्याग करे छे घांतीआ छे जेकर हांग
(हाथी) खुली राखे छे दिवसमा ब्रह्मचारी रह्ये छे अने रात्रिमा मेधुननु परिमाण
करवावाज होय छे आ अत्रे विचरता तजो जोआमा जेकरा जेकर दिवस जे दिवस
अथवा त्रय दिवसओ लछने पचासोभा पचास पांच भास सुधी विचरे छे आनु जे

શક્તુયાદિતિ । યાવજ્જીવં તત્પરિપાલનમપિ ન દોષાય ભવતીતિ માદઃ । ઇતિ
પશ્ચમ્યુપાસક પ્રતિમા પશ્ચમાસિકી ૫ ॥ સૂ૦ ૨૨ ॥

અથ પટ્ટીમુપાસકપ્રતિમાં નિરૂપયતિ-‘અઠાવરા છટ્ટી’ ઇત્યાદિ—

મૂલ્ય-અઠાવરા છટ્ટી ઉવાસગપડિમા । સવ્વધર્મમરુદ્ધં યાવિ

ભવઈ, જાવ સે ણં એગરાઈયં ઉવાસગપડિમં અણુપાલિતા ભવઈ
સે ણં અસિણાણે, વિયડભોઈ, મઝલિકહે, દિયા વા રાઓ
વા વંભયારી, સચિત્તાહારે સે અપરિણાણે ભવઈ । સે ણ એયા-
રૂવેણ વિહારેણ વિહરમાણે જહન્નેણ એગાહં દુયાહં વા જાવ
ઉક્કોસેણ છમ્માસે વિહરેજ્ઞા । છટ્ટી ઉવાસગપડિમા ૬ ॥સૂ૦૨૩॥

છાયા-અથાપરા પઠ્યુપાસકપ્રતિમા । સર્વધર્મરુચિશ્ચાપિ ભવતિ । યાવત્
સ સ્વલુ એકરાત્રિકીમુપાસકપ્રતિમામનુપાલયિતા ભવતિ । સ ચાસ્ત્રાનકઃ, વિકટ-
મોજી, મુકુલીકૃતઃ, દિવા વા રાત્રી વા વ્રહ્મચારી સચિત્તાહારસ્તસ્યાઽપરિજ્ઞાતો
ભવતિ । સ ચૈતદ્રૂપેણ વિહારેણ વિહરન્ જઘન્યેનૈકાહં દ્રવ્યં ત્ર્યહં વા યાવદુત્ક-
ર્ષેણ પળ્માસાન્ વિહરેત્ । પઠ્યુપાસકપ્રતિમા ૬ ॥ સૂ૦ ૨૩ ॥

ટીકા-‘અઠાવરા’-ઇત્યાદિ । અથ=પશ્ચમપ્રતિમાનિરૂપણાનન્તરમ્ અપરા=
પશ્ચમપ્રતિમાતોઽન્યા પટ્ટી ઉપાસકપ્રતિમા નિરૂપયતે, તથાહિ-સર્વધર્મરુચિશ્ચાપિ
ભવતિ, યાવત્-યાવચ્છબ્દેન તમ્ય સ્વલુ વદ્યઃ શીલવ્રતગુણવિરમણપ્રત્યાશ્રયાન-

इस का यह तात्पर्य है कि — यह प्रतिमाधारी जो कालधर्मको प्राप्त
होजाय अथवा दीक्षा ले ले तो प्रतिसापालनभङ्गरूप दोष उसको नहीं
लगता है । और यदि जावजीव भी इस प्रतिमा का पालन करे तो
भी दोष नहीं है । यह प्रतिमा पाँच मास की होती है ५ ॥सू० २२॥

अव छटी उपासकप्रतिमा का निरूपण करते हैं — ‘अठावरा
छटी’ इत्यादि ।

अव पांचवीं प्रतिमा के बाद छटी प्रतिमा का निरूपण किया

તાત્પર્ય છે કે-આ પ્રતિમાધારી જો કાલધર્મ પામે અથવા દીક્ષા લીએ તો પ્રતિમા
પાલનભંગરૂપ દોષ તેને લાગતો નથી અને જો યાવજીવન પણ આ પ્રતિમાનું
પાલન કરે તો પણ દોષ નથી આ પ્રતિમા પાંચ માસની હોય છે (સૂ. ૨૨)

હવે છઠી ઉપાસકપ્રતિમાનું નિરૂપણ કરે છે-‘અઠાવરા છટ્ટી’ ઇત્યાદિ

હવે પાંચમી પ્રતિમા પછી છઠી પ્રતિમાનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે, જેમકે:-

पोषधोपवासः सम्यक् प्रस्थापिता भवन्ति । स च सामायिकं देशावकाशिकं सम्यगनुपालयिता भवति । स च चतुर्दश्यष्टम्युपिष्टौगैमासीष्टु प्रतिपूर्णे पापघ्नं सम्यगनुपालयिता भवति । एतेषां व्याख्यातपूर्वाणां सङ्ग्रहः । सः=उपासकः एकरात्रिकीमुपासकप्रतिमामनुपालयिता भवति । स च अज्ञानकः=स्नानसामान्यरहित, विक्रमोजी-रात्रपतिरिक्तसमय दिवसे चतुर्विधाहारभोजी, मुहुषी कृतः=एककसत्रस्रपारी दिवा वा रात्रौ वा ब्रह्मचारी=मैथुननिवृत्तः । तस्य=उपासकस्य सविचाहारः अपरिहृतः=अपरित्यक्तो भवति, औषधादिसक्नप्रसङ्गेऽनस्मिन् वा कारणे सविचाहारस्य न परिम्यागः, अन्यथा सर्वथा सविचस्य परित्याग इति ध्येयम् । स च उपासक एतद्रूपेण=एतादृशेन विहारेण विरत भवन्न्यन एकाहम्=अहोरात्र इच्छा इच्छा वा यावत्=अभिव्याप्य उत्कर्षेण पम्पान विहरेत् । इति पण्डितुपासकप्रतिमा ६ ॥ सू० २३ ॥

जाता हैं । जैसे कि —जो छोटी प्रतिमा ग्रहण करता है उसकी सर्व धर्मविषयक रुचि होती है । “यावत्” शब्द से उसकी आत्मा में अनेक शील व्रत, गुण, विरमण, प्रत्याख्यान, पोषधोपवास सम्यक् ग्रहण किये हुए होते हैं । वह सामायिक व्रत का और देशावकाशिक व्रत का सम्यक् अनुपालन करता है । चतुर्दशी आदि तिथियों में प्रतिपूर्णे पोषध का सम्यक् अनुपालन करता है । तथा एकरात्रिकी उपासकप्रतिमा का पालन करता है स्नान नहीं करता है । रात्रि भोजन नहीं करता है । पोती की एक लांग खुली रहता है । दिन और रात्रि में ब्रह्मचर्यव्रत पालन करता है । हमके औषध आदि सेवन के अथवा दूसरे कारणवशा सविस्साहार का त्याग नहीं होता है, अर्थात् बिना कारण सविस्स आहार का त्याग होता है । वह उपासक हम प्रकार के नियम से अथवा एक दिन दो दिन तीन दिन

के छोटी प्रतिमानु ग्रहण करे छे तेनी सर्वधर्मविषयक इच्छा होय छे ‘यावत्’ शब्दकी तेना व्याख्या अनेक शील, व्रत, गुण, विरमण, प्रत्याख्यान, पोषधोपवास, सारी शीते ग्रहण के लोका होय छे ते सामायिक व्रतनु अने देशावकाशिक व्रतनु सम्यक् अनुपालन करे छे चतुर्दशी आदि तिथिजोभां प्रतिपूर्णे पोषधनु सम्यक् अनुपालन करे छे तथा एकरात्रिकी उपासकप्रतिमानु पालन करे छे स्नान करता नही रात्रिभोजन करता नही पोतीआनी जोक लांग खुली राखे छे दिवस अने रात्रिभ ब्रह्मचर्यव्रतनु पालन करे छे ते औषध आदि सेवनना तथा बीज कारणवश सविस्साहारना त्याग करता नही अर्थात् बिना कारण सविस्स आहारना त्याग होय छे ते उपासक आ प्रकारना नियमकी अन्य-अन्य जोक दिवस के दिवस त्रय दिवस अने ४ ५

અથ સપ્તમીમુપાસકપ્રતિમાં પ્રદર્શયતિ—‘અઠાવરા સત્તમા’ इत्यादि—

મૂલમ—અઠાવરા સત્તમા ઉવાસગપડિમા । સર્વધર્મમ્મરૂં યાવિ
ભવઈ । જાવ રાઓવરાયં વા બંભયારી સચિત્તાહારે સે પરિણાણ
ભવઈ । આરંભે સે અપરિણાણ ભવઈ । સે ણં ણ્યારૂવેણ
વિહારેણ વિહરમાણે જહન્નેણ ણ્ઘાહં વા દુયાહં વા તિયાહં વા
જાવ ઉક્કોસેણ સત્તમાસે વિહરેજ્ઞા । સે તં સત્તમા ઉવાસ-
ગપડિમા ૭ ॥ સૂ. ૨૪ ॥

છાયા—અથાપરા સપ્તમ્યુપાસકપ્રતિમા । સર્વધર્મરુચિશ્ચાપિ ભવતિ ।
યાવદ્ રાત્ર્યપરાત્ર્યં વા બ્રહ્મચારી । સચિત્તાહારસ્તસ્ય પરિજ્ઞાતો ભવતિ ।
આરમ્ભસ્તસ્યાપરિજ્ઞાતો ભવતિ । સ સ્વલ્વેતદ્રૂપેણ વિહારેણ વિહરન્ જઘન્યે-
નૈકાહં વા દ્વચહં વા ત્ર્યહં વા યાવદુત્કર્ષેણ સપ્તમાસાન્ વિહરેત્ । સેય સપ્ત-
મ્યુપાસકપ્રતિમા ૭ ॥ સૂ. ૨૪ ॥

ટીકા—‘અઠાવરા’—इत्यादि । અથ=પષ્ટપ્રતિમાનિરૂપણાનન્તરમ્ અપરા=
ષષ્ટપ્રતિમાતોડતિરિક્તા સપ્તમી ઉપાસકપ્રતિમા નિરૂપ્યતે, તથાદિ—સર્વધર્મરુચિ-
શ્ચાપિ ભવતિ । યાવત્—શીલવતાદિ સર્વં પૂર્વવત્ । રાત્ર્યપરાત્ર્યં—રાત્રિઃ=નિશા,
અપરાત્ર્યશ્ચ—અપગતા રાત્રિરપરાત્ર્યશ્ચેત્યનયોઃ સમાદારો રાત્ર્યપરાત્ર્યમ્, અત્યન્તસંયોગે
દ્વિતીયા, તેન નિરન્તરં રાત્રિન્દિવમિત્યર્થઃ, ‘વા’ શબ્દો વાક્યાલઙ્કારાર્થઃ ।

और उत्कृष्ट छ मास तक रहता है । यह छठी उपासकप्रतिमा छह महीने की होती है ६ ॥ सू. २३ ॥

अब सातवी उपासकप्रतिमा का वर्णन करते हैं — ‘अठावरा सत्तमा’ इत्यादि ।

अब छठी प्रतिमा के बाद सातवी प्रतिमा का निरूपण करते हैं, जैसे कि—उसकी सर्वधर्म में रुचि होती है । शील, व्रत, गुण आदि सर्व पूर्ववत् जानना । रात्र्यपरात्र—अहोरात्र अर्थात् रात और दिन

છમાસ સુધી રહે છે આ છઠ્ઠી ઉપાસકપ્રતિમા છ મહિનાની થાય છે ૬ (સૂ. ૨૩)

હવે સાતમી ઉપાસકપ્રતિમાનુ વર્ણન કરે છે—અઠાવરા સત્તમા ઇત્યાદિ

છઠ્ઠી પ્રતિમા પછી હવે સાતમી પ્રતિમાનુ નિરૂપણ કરે છે જેમકે—તેની સર્વ-
ધર્મમા રૂચિ હોય છે શીલ, વ્રત, ગુણ, આદિ સર્વં પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે બાણુવુ
રાત્ર્યપરાત્ર્ય—અહોરાત્ર અર્થાત્ રાતે અને દિવસે સદૈવ બ્રહ્મચારી રહે છે તેણે અશન

प्रश्नचारी=मैथुननिवृत्तः । तस्य सचिच्छाहारः-सचिच्छस्य=अशुन-वणकादिकस्य
 अपक्वदुग्धकौषध्यादिकस्य वा, पाने-अपासुकात्कस्य तत्कालकृतस्य सचिच्छ-
 लवणादिरमसंयुक्तस्य वा स्वाधे-कर्कटिकाचिमिटिकादिकस्य, स्वाधे-दन्त-
 घावन-ताम्बूल इरीतक्याद, आहारः=सचिच्छाहार, स परिज्ञातः=परित्याग
 भवति, आरम्भः=पचन-पाचनादिसावद्यव्यापारः अपरिज्ञातः=करणकारणादु-
 मोदनामिरपरित्यक्ता भवति । स उपासक एतद्रूपेण=एतद्वृत्तयेन विहारेण-
 प्रवर्तनेन विहरन्=प्रवर्तमानः जघन्यन एकाहं वा द्वयाहं वा त्रयाहं वा यत्तद्
 उत्कर्षेण सप्त मासान् विहरेत्=चिचरेत् । सा=उक्तवृत्तया इयम्=एषा सप्तमा
 उपासकप्रतिमा ७ ॥ सू० २४ ॥

सदैव प्रश्नचारी रहता है । उसके अशन, पान, स्वाध, और स्वाध,
 इन चार प्रकार के सचिच्छ आहार का त्याग होता है । अशन में
 चना आदि, तथा अपक्व और दुग्धक औषधि आदि, पान में सचिच्छ
 जल तथा तत्काल में डाले हुए सचिच्छ लवण आदि से मिश्रित,
 स्वाध में ककड़ी और खरबूजा आदि, स्वाध में दन्तघावन (इतवन)
 ताम्बूल, इरिडे आदि आहार सचिच्छ आहार कहा जाता है । वह
 इन सबका परित्याग करता है तथा आरम्भ-पचन पाचन आदि
 सावद्य व्यापार का करना कराना और अनुमोदन आदि का त्याग
 नहीं करता है । वह इस वृत्ति से जघन्य एक दिन दो दिन या
 तीन दिन तक उत्कर्ष से सात महीने तक बिचरता है । यह सातवीं
 उपासकप्रतिमा सात मास की होती है ७ ॥ सू० २४ ॥

पान आदि अने स्वाध को चार प्रकारका सचिच्छ आहारने त्याग करके दोष के
 अशनमा अथवा अग्नि तथा अपक्व अने दुग्धक औषधि आदि, पानमा (पीवार्मा)
 सचिच्छ जल तथा तत्कालमा नापेहु सचिच्छ भीकु (भीअके) आदिभी मिश्रित जल-
 घर्मा-ककड़ी तथा खरबूज औषध आदि, स्वाधमा-दन्तघावन (इतवन) ताम्बूल, इरिडे
 आदि आहार सचिच्छ आहार कहेवाय छे ते आ अधाने परित्याग करे छे तथा
 आरम्भ-पचन पाचन आदि सावद्यव्यापार करवे छे करववे अने अनुमोदन
 आदिने त्याग करवा नथी लेवो आ वृत्तिभी जघन्य कोक दिनस के दिनस के
 त्रय दिनस सुधी, उ त्रयवी (वधारेमा वधारे) सात महिना सुधी बिचरे छे आ
 सातवीं उपासकप्रतिमा सात मासनी आव छे ७ (सू २४)

અથાઽષ્ટમીમુપાસકપ્રતિમાં પ્રરૂપયતિ-‘અઠાઽવરા અટ્ટમા’ ઇત્યાદિ-

મૂલમ્-અઠાવરા અટ્ટમા ઉવાસગપડિમા । સઽવધમ્મરુઙ્ગયાવિ
ભવઙ્ગ । જાવ રાઓવરાયં વંભયારી । સચિત્તાહારે સે પરિણ્ણાણ
ભવઙ્ગ । આરંભે સે પરિણ્ણાણ ભવઙ્ગ । પેસારંભે અપરિણ્ણાણ
ભવઙ્ગ । સે ણં ણ્યારૂવેણ વિહારેણ વિહરમાણે જાવ જહન્નેણ
ણ્ણાહં દુયાહં તિયાહં વા જાવ ઉક્કોસેણ અટ્ટમાસે વિહરેજ્ઞા ।
સે તં અટ્ટમા ઉવાસગપડિમા ૮ ॥ સૂ૦ ૨૫ ॥

છાયા-અથાઽપરાઽષ્ટમ્યુપાસકપ્રતિમા । સર્વધર્મરુચિશ્ચાપિ ભવતિ । યાવદ્
રાત્ર્યપરાત્રં બ્રહ્મચારી । સચિત્તાહારસ્તસ્ય પરિજ્ઞાતો ભવતિ । આરમ્ભસ્તસ્ય પરિ-
જ્ઞાતો ભવતિ । પ્રેણ્યારમ્ભોઽપરિજ્ઞાતો ભવતિ । ચૈતદ્રૂપેણ વિહારેણ વિહરન્
યાવજ્જથ્થન્યેનૈકાહં દ્વચ્ચહં ત્ર્યહં વા યાવદુત્કર્ષેણાઽષ્ટમાસાન્ વિહરેત્ । સેયમઽષ્ટ-
મ્યુપાસકપ્રતિમા ૮ ॥ સૂ૦ ૨૬ ॥

ટીકા-‘અઠાવરા’ ઇત્યાદિ । અથ=સત્તમપ્રતિમાપ્રરૂપણાનન્તરમ્ અપરા=
સત્તમપ્રતિમાતો ભિન્ના અઽષ્ટમી ઉપાસકપ્રતિમા પ્રરૂપ્યતે, તથાઽ-સર્વધર્મરુચિ-
શ્ચાપિ ભવતિ । યાવદ્ રાત્ર્યપરાત્રમ્=અઠોરાત્રં બ્રહ્મચારી, તસ્ય સચિત્તાહારઃ
પરિજ્ઞાતઃ=પ્રત્યાહ્યાતો ભવતિ । તસ્ય આરમ્ભઃ સ્વકૃતઃ કૃષિવાણિજ્યાદિસા-
વધવ્યાપારઃ પરિજ્ઞાતઃ=પરિત્યાક્તો ભવતિ । કિન્તુ પ્રેણ્યારમ્ભઃ પ્રેણ્યાણામ્=

અવ આઠવી ઉપાસકપ્રતિમા કા નિરૂપણ કરતે હૈ-‘અઠાવરા
અટ્ટમા’ ઇત્યાદિ ।

અવ આઠવી પ્રતિમા કા પ્રરૂપણકરતે હૈ-ઇસ પ્રતિમા કો ધારણ
કરને વાલે કી સર્વધર્મવિષયક રુચિ હોતી હૈ, વહ યાવદ્ રાત્રિ ઓર
દિવસ મેં બ્રહ્મચર્યવ્રત કા પાલન કરતા હૈ । સચિત્ત આહાર કા
પરિત્યાગ કર દેતા હૈ । વહ સ્વયં આરમ્ભ - કૃષિ વાણિજ્ય આદિ
સાવધ વ્યાપાર કા પરિત્યાગ કરતા હૈ કિન્તુ દૂસરો-શ્રુત્ય આદિ સે

હવે આઠમી ઉપાસકપ્રતિમાનુ નિરૂપણ કરે છે.-‘અઠાવરા અટ્ટમા’ ઇત્યાદિ.

આઠમી પ્રતિમાનુ હવે રૂપણ કરે છે-આ પ્રતિમાને ધારણ કરવાવાળાની
સર્વધર્મવિષયક રુચિ હોય છે તે રાત્રિ અને દિવસ બેઉમા બ્રહ્મચર્યવ્રતનું પાલન
કરે છે સચિત્ત આહારનો પરિત્યાગ કરી દે છે તે સ્વયં (પોતેજ) આરમ્ભ-કૃષિ
વાણિજ્ય આદિ સાવધવ્યાપારનો પરિત્યાગ કરે છે પરંતુ બીજા-શ્રુત્ય=નોકર આ-

બ્રહ્મચારી=મૈથુનનિવૃત્તઃ । તસ્ય સચિત્તાહાર-સચિત્તસ્ય=અશને-વળકારિકત્વ
અપરુદ્ધુપ્પકીપધ્વાદિકસ્ય યા, પાને-અપાસુકાદિકસ્ય તત્કાલકૃતસ્ય સચિત્
લગ્નાદિરસમસુષુપ્તસ્ય યા સ્વાપ્ને-કર્કશ્નિકાધિમિટિકાદિકસ્ય, સ્વાપ્ને-દન્ત
પાચન-તામ્બૂલ ઠરીતય્યાદ , આહારઃ=સચિત્તાહાર, સ પરિશ્રાતઃ=પરિત્યક્તો
મવતિ, આરમ્ભઃ=પચન-પાચનાદિસાવધન્યાપાર અપરિશ્રાતઃ=કરમકારવાત્
મોદનામિરપરિસ્પૃક્તો મવતિ । સ ઉપાસકઃ એતદ્રૂપણ=એતદ્વ્રજણેન વિહારેક=
પ્રવર્ત્તનેન વિહરન્=મવર્તમાન જયન્યન એકાદ યા દ્વિપદં યા ત્ર્યપદં યા ચતુ
રુત્કર્ષેભ સપ્ત માસાન્ વિહરેત્=વિચરેત્ । સા=ઉત્કર્ષણા ઇયમ્=એવા સમ્પન્નો
ઉપાસકપ્રતિમા ૭ ॥ સુ. ૨૪ ॥

સદૈષ બ્રહ્મચારી રહતા છે । ઉસકે અશન, પાન, સ્વાપ, ઓર સ્વાપ,
इन चार प्रकार के सचित्त आहार का त्याग होता है । अशन में
चूना आदि, तथा अपक्व और दुष्पक्व औषधि आदि, पान में सचित्त
जल तथा तत्काल में डाले हुए सचित्त लघण आदि से मिश्रित,
स्वाप में ककड़ी और ग्वरपूजा आदि, स्वाप में दन्तघावन (इतबन)
ताम्बूल, हरडे आदि आहार सचित्त आहार कहा जाता है । वह
इन सबका परित्याग करता है, तथा आरम्भ-पचन पाचन आदि
सावध व्यापार का करना कराना और अनुमोदन आदि का त्याग
नहीं करता है । वह इस वृत्ति से जयन्य एक दिन दो दिन या
तीन दिन तक उत्कर्ष से सात महीने तक विचरता है । यह सातवीं
उपासकप्रतिमा सात मास की होती है ७ ॥ सू. २४ ॥

પાન ખાદ્ય અને સ્વાપ બે બાર પ્રકારના સચિત્ત આહારનો ત્યાગ કરેલો હોય છે.
અશનમાં બધું આદિ તથા અપકવ અને દુષ્પકવ ઔષધિ આદિ, પાનમાં (પીવામાં)
સચિત્ત જલ તથા તત્કાલમાં નાખેલું સચિત્ત ચીકુ (નીમક) આદિથી મિશ્રિત, ખ-
દ્યમાં-કકડી તથા તસ્પૂજ ચીકણાં આદિ સ્વાધ્યમા-દન્તઘાવન (દાવણ) તામ્બૂલ, હરડે
આદિ આહાર સચિત્ત આહાર કહેવાય છે તે આ બધાનો પરિત્યાગ કરે છે તથા
આરમ્ભ-પચન પાચન આદિ સાવધવ્યાપાર કરવો કે કરાવવો અને અનુમોદન
આદિનો ત્યાગ કરતા નથી તેઓ આ વૃત્તિથી જયન્ય બેક દિવસ કે દિવસ કે
ત્રણ દિવસ સુધી ઉત્કર્ષથી (વધારેમાં વધારે) સાત મહિના સુધી વિચરે છે. આ
સાતમી ઉપાસકપ્રતિમા સાત માસની થાય છે ૭ (સુ. ૨૪)

અથાઽપ્રમીમુપાસકપ્રતિમાં પ્રરૂપયતિ-‘અઠાઽવરા અઠ્ઠમા’ ઇત્યાદિ-

મૂલમ્-અઠાવરા અઠ્ઠમા ઉવાસગપડિમા । સઁવધમ્મરુઙ્ગ યાવિ
ભવઙ્ગ । જાવ રાઓવરાયં વંભયારી । સચિત્તાહારે સે પરિણ્ણાણ
ભવઙ્ગ । આરંભે સે પરિણ્ણાણ ભવઙ્ગ । પેસારંભે અપરિણ્ણાણ
ભવઙ્ગ । સે ણં ઇયારૂવેણ વિહારેણ વિહરમાણે જાવ જહન્નેણ
એગાહં દુયાહં તિયાહં વા જાવ ઉક્કોસેણ અઠ્ઠ માસે વિહરેજ્ઞા ।
સે તં અઠ્ઠમા ઉવાસગપડિમા ૮ ॥ સૂ. ૨૫ ॥

છાયા-અથાઽપરાઽપ્રમ્યુપાસકપ્રતિમા । સર્વધર્મરુચિશ્ચાપિ ભવતિ । યાવદ્
રાત્ર્યપરાત્રં વ્રહ્મચારી । સચિત્તાહારસ્તસ્ય પરિજ્ઞાતો ભવતિ । આરમ્ભસ્તસ્ય પરિ-
જ્ઞાતો ભવતિ । પ્રેષ્યારમ્ભોઽપરિજ્ઞાતો ભવતિ । ચૈતદ્રૂપેણ વિહારેણ વિહરન્
યાવજ્જધન્યેનૈકાદં દ્રવ્યં જ્યહં વા યાવદુત્કર્ષેણાપ્રમાસાન્ વિહરેત । સેયમપ્ર-
મ્યુપાસકપ્રતિમા ૮ ॥ સૂ. ૨૬ ॥

ટીકા-‘અઠાવરા’ ઇત્યાદિ । અથ=સપ્તમપ્રતિમાપ્રરૂપણાનન્તરમ્ અપરા=
સપ્તમપ્રતિમાતો મિત્રા અપ્રમી ઉપાસકપ્રતિમા પ્રરૂપ્યતે, તથાદિ-સર્વધર્મરુચિ-
શ્ચાપિ ભવતિ । યાવદ્ રાત્ર્યપરાત્રમ્=અઢોરાત્રં વ્રહ્મચારી, તસ્ય સચિત્તાહારઃ
પરિજ્ઞાતઃ=પ્રત્યાખ્યાતો ભવતિ । તસ્ય આરમ્ભઃ સ્વકૃતઃ કૃષિવાણિજ્યાદિસા-
વધવ્યાપારઃ પરિજ્ઞાતઃ=પરિત્યક્તો ભવતિ । કિન્તુ પ્રેષ્યારમ્ભઃ પ્રેષ્યાણામ્=

અવ આઠવી ઉપાસકપ્રતિમા કા નિરૂપણ કરતે હૈં-‘અઠાવરા
અઠ્ઠમા’ ઇત્યાદિ ।

અવ આઠવી પ્રતિમા કા પ્રરૂપણકરતે હૈં-હસ પ્રતિમા કો ધારણ
કરને વાલે કી સર્વધર્મવિષયક રુચિ હોતી હૈ, વહ યાવદ્ રાત્રિ ઓર
દિવસ મેં વ્રહ્મચર્યવ્રત કા પાલન કરતા હૈ । સચિત્ત આહાર કા
પરિત્યાગ કર દેતા હૈ । વહ સ્વયં આરમ્ભ - કૃષિ વાણિજ્ય આદિ
સાવધ વ્યાપાર કા પરિત્યાગ કરતા હૈ કિન્તુ દૂસરો-ભૃત્ય આદિ સે

હવે આઠમી ઉપાસકપ્રતિમાનું નિરૂપણ કરે છે. ‘અઠાવરા અઠ્ઠમા’ ઇત્યાદિ

આઠમી પ્રતિમાનું હવે પ્રરૂપણ કરે છે-આ પ્રતિમાને ધારણ કરવાવાળાની
સર્વધર્મવિષયક રુચિ હોય છે તે રાત્રિ અને દિવસ બેઉમાં પ્રવ્રત્યર્થવ્રતનું પાલન
કરે છે સચિત્ત આહારનો પરિત્યાગ કરી દે છે તે સ્વયં (પોતેજ) આરમ્ભ-કૃષિ
વાણિજ્ય આદિ સાવધવ્યાપારનો પરિત્યાગ કરે છે પરંતુ બીજા-ભૃત્ય=નોકર આ-

आवेष्टकारिणां भृत्यादीनाम् आरम्भः—तत्कृतः कृपिवाणिज्यादिरूपः साध-
व्यापारः अपरिष्कृतः—न प्रत्याख्यातो भवति । उपासकस्याष्टमप्रतिमायां स्वयं-
कृतस्य एवारम्भः परिष्कृता भवति, न तु प्रेक्ष्यारम्भ इत्यर्थः ।

प्रेक्ष्यारम्भेऽपि तीव्रपरिणामो यथा नापद्येत तथा जीवननिर्वाहस्याप-
यान्तराभावात् प्रेक्ष्यारम्भो मन्दमन्दतरादिपरिणामेनाप्रत्याख्यातो भवति । तथा
पि—स्वार्थं स्वार्थं वा पूर्वमारम्भे प्रवृत्तं प्रेक्ष्य मरयति न तु त्वार्थं वृत्तमा-
रम्भं कारयतीति विशेषः ।

ननु स्वयंकृतारम्भमाप्तो निवृत्तस्य को लाभः स्यात्, य एवारम्भो
स्वयंकृतः स एव प्रेक्ष्यार्थो निवृत्तमनतो भवति, तथापि पद्मीवनिकायविराज-
आरम्भ कराने का परिस्थिति नहीं करता है । उपासक की आठवीं
प्रतिमा में स्वयं किये हुए आरम्भ का ही त्याग होता है, प्रेक्ष्यारम्भ
का अर्थात् दूसरे से आरम्भ कराने का त्याग नहीं होता ।

प्रेक्ष्यारम्भ में यह विशेषता जाननी चाहिये -

प्रेक्ष्यारम्भ इस प्रकार का होना चाहिये कि जिस में आत्मा
का तीव्र परिणाम न हो, वह भी जीवननिर्वाह का दूसरा उपाय
न होने के कारण मन्द मन्दतर परिणाम से अप्रत्याख्यात है । उस
में भी अपने या दूसरे के लिये आरम्भ में प्रवृत्त हुए प्रेक्ष्य को
प्रेरणा करे, किन्तु अपने लिए नया आरम्भ नहीं करावे ।

यहो शका होती है कि—स्वयं आरम्भमात्र से निवृत्त हानि
से क्या लाभ ? क्यों कि जो दोष स्वयं आरम्भ करने में होता है
वही दोष प्रेक्ष्य भृत्य नाम आदि के द्वारा कराने में भी हागा ।

इसी आरम्भ करानेवाला परिस्थिति करता नहीं उपासक की आठवीं प्रतिमा में ऐसे
दोष आरम्भ करने का त्याग था कि प्रेक्ष्यारम्भ करनेवाले जीव को स्वयं आरम्भ कराने
वाला लाभ करता नहीं

प्रेक्ष्यारम्भ को विशेषता जाननी चाहिये—

प्रेक्ष्यारम्भ ऐसा प्रकाशने देना चाहिये कि जहाँ आत्मानु तीव्र परिणाम न
होय तो पण जीवननिर्वाहने जीवने उपाय न होवाना कारणे मन्द मन्दतर परि-
णामभी अप्रत्याख्यात है तहाँ पण पोताने आटे के जीवने आटे आरम्भ
प्रवृत्त मनेका प्रेक्ष्यने प्रेरणा करे परन्तु पोताने आटे नये आरम्भ न कराने
अही शका थाय कि—प्रेक्ष्य आरम्भमात्र ही निवृत्त होवाही शुं लाभ ?

નાયાસ્તથૈવ સદ્ભાવાત્ ? इति चेत्, उच्यते-या सर्वथा संपूर्णरूपेण निर्दय-कठोर-तीव्ररूपा परिणामधारा स्वयं कृतारम्भे भवति न तथा प्रेष्ठारम्भे, यथा प्रवल-वेगेन धावमानः कश्चित्पुरुषः क्वचित्पापाणादिसम्बन्धं प्राप्य स्वल्पितः सन् मन्दगत्या प्रवर्तते तथा-आत्मपरिणामोऽपि प्रेष्ठसम्बन्धं प्राप्य मन्दीभवति, तथाहि-‘अहो ? आरम्भमयः खलु जीवननिर्वाहः, आरम्भस्तु दुर्गतिहेतुभूतत्वात् सर्वथा प्रत्याख्येयो भवति, कथं तर्हि निर्वाहयामि जीवनम्’ इति विचिन्त्य प्रेष्ठપ્રેરણાસમય એવ સ્વાત્મપરિણામઃ શિથિલીભવતીતિ ।

કેચિતુ-‘અલ્પતરઃ સ્વયંકૃત આરમ્ભઃ સ્વમ્યૈકત્વાત્ વિવેકપૂર્વકકાર્ય-

ઉત્તર મેં કહા જાતા હૈ કિ-જો સર્વથા સમ્પૂર્ણરૂપ સે નિર્દય કઠોર, તીવ્રરૂપ પરિણામ કી ધારા સ્વયં કિયે જાને વાલે આરમ્ભ મેં હોતી હૈ વૈસી પ્રેષ્ટ્યારમ્ભ મેં નહીં હોતી । જૈસે વડે વેગ સે દૌડને વાલા પુરુષ કોઈ પથર આદિ કી ઠોકર ખાકર ગિરતા હુઆ મન્દ-ગતિ સે પ્રવૃત્તિ કરતા હૈ વૈસે હી આત્મપરિણામ મી પ્રેષ્ટ્ય કા સમ્બન્ધ પાકર મન્દ હો જાતે હૈં ઓર વહ વિચાર કરને લગતા હૈ કિ-‘અહો ! યહ જીવન કા નિર્વાહ આરમ્ભમય હૈ, ઓર આરમ્ભ દુર્ગતિ કા હેતુ હોને સે સર્વથા હેય — ત્યાજ્ય હૈ, તવ મેં જીવન-નિર્વાહ કૈસે કરૂં ?’ એસા વિચાર કર મૃત્યોં કો પ્રેરણા કરતે સમય હી અપને આત્મપરિણામ શિથિલ હો જાતે હૈં ।

કોઈ કહતે હૈ કિ-સ્વયં એક હોને સે ઓર વિવેકપૂર્વક કાર્ય

કેમકે જે દોષ પોતે આરભ કરવાથી થાય છે તેજ દોષ પ્રેષ્ટ્ય-ભૃત્ય દાસ આદિની ધાંગ કરાવવાથી પણ થશે

ઉત્તરમા કહેવામા આવે છે કે-જે સર્વદા સંપૂર્ણરૂપે નિર્દય કઠોર, તીવ્રરૂપ પરિણામની ધાંગ પોતાથી કરવામા આવનાર આરભમા થાય છે તેવી પ્રેષ્ટ્યારભમા થતી નથી, જેમકે-ધણી વેગથી દોડવાવાળો પુરુષ દોષ પથર આદિની ઠોકર ખાઈને પડતા મન્દ ગતિથી પ્રવૃત્તિ કરે છે તેવીજ રીતે આત્મપરિણામ પણ પ્રેષ્ટ્યનો સબધ હોવાથી મન્દ થઈ જાય છે અને વિચાર કરવા લાગે છે કે- ‘અહો ! આ જીવનનો નિર્વાહ આરભમય છે. અને આરભ દુર્ગતિનો હેતુ હોવાથી સર્વથા હેય=યાજ્ય છે. ત્યારે હું જીવનનિર્વાહ કેવી રીતે કરૂં ?’ એમ વિચાર કરીને ભૃત્ય ને પ્રેરણા કરતી વખતેજ પોતાના આત્મપરિણામ શિથિલ થઈ જાય છે.

કેાઈ કહે છે કે- પોતે એક હોવાથી અને વિવેકપૂર્વક કાર્ય કરવાવાળો

आवेष्टकारिणां भृत्यादीनाम् आरम्भः=सत्कृतः कृपिषानिज्यादिरूपः सारव-
 ष्यापारः अपरिज्ञानम्न प्रत्याख्यातो भवति । उपासकस्याष्टमप्रतिमायां सप्त-
 कृतरूप एवारम्भ परिनिर्मिता भवति, न तु प्रेक्ष्यारम्भ इत्यर्थः ।

प्रेक्ष्यारम्भेऽपि तीव्रपरिणामा यथा नापद्येत तथा जीवननिर्वाहस्योप-
 यान्तराभावात् प्रेक्ष्यारम्भो मन्दमन्दतरादिपरिणामनाप्रत्याख्यातो भवति । उक्त-
 पि-अन्यार्थं स्वार्थं वा पूर्वमारम्भे प्रवृत्तं प्रेक्ष्य प्ररयति न तु स्वार्थं वृत्तमा-
 रम्भं कारयतीति विशेषः ।

ननु स्वयंकृतारम्भमाधत्ता निवृत्तस्य का लाभः स्यात्, य एवारम्भं
 स्वयंकृतः स एव प्रेक्ष्याणां नियोजनतो भवति, तत्रापि पञ्चजीवनिकापविराज-

आरम्भ कराने का परित्याग नहीं करता है । उपासक की आठवीं
 प्रतिमा में स्वयं किये हुए आरम्भ का ही त्याग होता है, प्रेक्ष्यारम्भ
 का अर्थात् दूसरे से आरम्भ कराने का त्याग नहीं होता ।

प्रेक्ष्यारम्भ में यह विशेषता जाननी चाहिये:-

प्रेक्ष्यारम्भ इस प्रकार का होना चाहिये कि जिस में आत्मा
 का तीव्र परिणाम न हो, वह भी जीवननिर्वाह का हमरा उपाय
 न होने के कारण मन्द मन्दतर परिणाम से अप्रत्याख्यात है । उस
 में भी अपने या दूसरे के लिये आरम्भ में प्रवृत्त हुए प्रेक्ष्य को
 प्रेरणा करे, किन्तु अपने लिए नया आरम्भ नहीं करावे ।

यहँ शका होती है कि—स्वयं आरम्भमात्र से निवृत्त होने
 से क्या लाभ ? क्यों कि जो दोष स्वयं आरम्भ करने में होता है
 वही दोष प्रेक्ष्य भृत्य दाम आदि के द्वारा कराने में भी होगा ।

द्विती आरम्भ कदाचनानां परित्याग करता नहीं उपासकनी आठवीं प्रतिमामां पीते
 करेता आरम्भनोक्त त्याग भाव है प्रेक्ष्यारम्भनो=अर्थात् जीवने पासे आरम्भ कदाच
 नानो त्याग करता नहीं

प्रेष्यारम्भमा मे नियोजता आत्मनी मेधमे —

प्रेष्यारम्भ मेवा प्रकारनो होनो मेधमे के मेवा आत्मानु तीव्र परिणाम न
 होय ते पञ्च लुपननिर्वाहिनो जीवने उपाय न होवाना कारणे स ह मन्दतर परि-
 णामनी अप्रत्याख्यात है तेमा पञ्च पीताने भाटे के जीवने भाटे आरम्भ
 प्रवृत्त बनेता प्रेक्षने प्रेरणा करे पञ्च पीताने भाटे नये आरम्भ न कदाचने-

अदी शका भाव है के-पीते आरम्भमात्रभी निवृत्त होवाभी शु लाभ ?

નાયાસ્તથૈવ સદ્ભાવાત્ ? इति चेत्, उच्यते-या सर्वथा संपूर्णरूपेण निर्दय-कठोर-तीव्ररूपा परिणामधारा स्वयं कृतारम्भे भवति न तथा प्रेक्षारम्भे, यथा प्रबल-वेगेन धावमानः कश्चित्पुरुषः क्वचित्पापाणादिसम्बन्धं प्राप्य स्खलितः सन् मन्दगत्या प्रवर्तते तथा-आत्मपरिणामोऽपि प्रेक्ष्यसम्बन्धं प्राप्य मन्दीभवति, तथाहि-‘अहो ? आरम्भमयः खलु जीवननिर्वाहः, आरम्भस्तु दुर्गतिहेतुभूतत्वात् सर्वथा प्रत्याख्येयो भवति, कथं तर्हि निर्वाहयामि जीवनम्’ इति विचिन्त्य प्रेक्षप्रेरणासमय एव स्वात्मपरिणामः शिथिलीभवतीति ।

કેચિતુ-‘અત્પતરઃ સ્વયંક્રુત આરમ્ભઃ સ્પર્મ્યૈકત્વાત્ વિવેકપૂર્વકકાર્ય-

उत्तर में कहा जाता है कि-जो सर्वथा सम्पूर्णरूप से निर्दय कठोर, तीव्ररूप परिणाम की धारा स्वयं किये जाने वाले आरम्भ में होती है वैसी प्रेक्षारम्भ में नहीं होती । जैसे बड़े वेग से दौड़ने वाला पुरुष कोई पत्थर आदि की ठोकर खाकर गिरता हुआ मन्द-गति से प्रवृत्ति करता है वैसे ही आत्मपरिणाम भी प्रेक्ष्य का सम्बन्ध पाकर मन्द हो जाते हैं और वह विचार करने लगता है कि-‘अहो ! यह जीवन का निर्वाह आरम्भमय है, और आरम्भ दुर्गति का हेतु होने से सर्वथा हेय — त्याज्य है, तब मैं जीवन-निर्वाह कैसे करूँ ?’ ऐसा विचार कर भूत्यों को प्रेरणा करते समय ही अपने आत्मपरिणाम शिथिल हो जाते हैं ।

કોઈ કહતે હૈ કિ-સ્વયં એક હોને સે ઔર વિવેકપૂર્વક કાર્ય

કેમકે જે દોષ પોતે આરભ કરવાથી થાય છે તેજ દોષ પ્રેખ્ય-ભૂત્ય દાસ આદિની ધાગ કરાવવાથી પણ થશે

ઉત્તરમા કહેવામા આવે છે કે-જે સર્વદા સપૂર્ણરૂપે નિર્દય કઠોર, તીવ્રરૂપ પરિણામની ધાગ પોતાથી કરવામા આવનાર આરભમા થાય છે તેવી પ્રેખ્યારભમા થતી નથી, જેમકે-ધણા વેગથી દોડવાવાળો પુરુષ કોઈ પત્થર આદિની ઠોકર ખાઈને પડતા મન્દ ગતિથી પ્રવૃત્તિ કરે છે તેવીજ રીતે આત્મપરિણામ પણ પ્રેખ્યનો સબ્ધ હોવાથી મન્દ થઈ જાય છે અને વિચાર કરવા લાગે છે કે- ‘અહો ! આ જીવનનો નિર્વાહ આરભમય છે અને આરભ દુર્ગતિનો હેતુ હોવાથી સર્વથા હેય=ત્યાજ્ય છે. ત્યારે હું જીવનનિર્વાહ કેવી રીતે કરૂં ?’ એમ વિચાર કરીને ભૂત્ય ને પ્રેરણા કરતી વખતેજ પોતાના આત્મપરિણામ શિથિલ થઈ જાય છે.

કોઈ કહે છે કે- પોતે એક હોવાથી અને વિવેકપૂર્વક કાર્ય કરવાવાળો

કારિત્વાદ, પ્રેક્ષ્યૈઃ કારિત્વસુ વહુતમ, તથા વિશ્વાન્તર્વર્તિનાં સર્વેણાં સ્વમિત્ત-
ત્વેન સમ્રાઽડપ્તયા પ્રેક્ષ્યાણાં વહુતમત્વાત્ અધિકપૂર્વકકાર્યકારિત્વાદ' इति
वदन्ति तत्र समीचीनम्—

स्वयं कृते एवास्મिन् કારિતાદ્યપેક્ષયા વહુતમ પ્રામવિયામનાવિશ્વર્ષ
પ્રતિ કર્તુર્વ્યાપારસ્ય સાક્ષાત્કારણતયા તીવ્રતરપરિણામમન્યત્વાત્ । एवं च ना-
स्त्यस्मादधिकस्तीव्रतरः कारितादिरूप आरम्भ ।

અતઃ એવારમ્ભેપુ સ્વયંકૃતાડરમ્ભમ્પૈવ મહત્વાત્ ત્રિવિધકરણેપુ પ્રામવિયામના
અતઃ એવ તત્કલમાગોડપિ કારિતાદ્યપેક્ષયા વહુતમો મવતિ, યયા તણ્ડુલમત્સ્યા
સ્વયકરણરૂપણૈવ તીવ્રાત્મપરિણામેન સત્તમનરક્ષામી મવતિ । તસ્માત્ રૂ

करने वाला होने से स्वयंकृत आरम्भ अरूप है और प्रेक्ष्यद्वारा कराया
हुआ महा आरम्भ है, क्योंकि कि-प्रेक्ष्य-अपने से भिन्न होने के कारण
समस्त ससार के सभी प्रेक्ष्यों का ग्रहण होजाता है और वे विवेक
पूर्वक कार्य भी नहीं कर सकते हैं । जो ऐसा कहते हैं वह ठीक
नहीं है, क्योंकि कि-उसमें आरम्भ के प्रति कलाँ या व्यापार साक्षात्
कारण होने से, तीव्रतर परिणाम होते हैं अतः कारित आदि की
अपेक्षा स्वयंकृत आरम्भ ही महा आरम्भ है । कारित आदि आरम्भ
इस से अधिक तीव्र नहीं है ।

स्वयंकृतआरम्भ महा आरम्भ होने के कारण ही त्रिविध
करणाँ में भगवान ने इसको ही प्रथम कहा है । और इसके फल
का उपभोग भी कारित आदि की अपेक्षा अत्यन्त कटु है । जैसे
तण्डुलमस्य स्वयं करणरूप तीव्र परिणाम मात्र से ही सत्तम नरक

હોવાથી સ્વયંકૃત આરમ્ભ અત્યંત છે અને પ્રેક્ષ્યદ્વારા કરાવેલા મહા આરમ્ભ છે. કેમકે
પ્રેક્ષ્ય પોતાનાથી છુટો હોવાના કારણે સમસ્ત સસારના બધા પ્રેક્ષ્યોનું ગ્રહણ કરે
અર્થ બાધ છે અને તથો વિવેકપૂર્વક કાર્ય પણ કરી શકતા નથી જે એમ કહે છે
તે ઠીક નથી કેમકે-તમા આરમ્ભના પ્રતિ કરાવેલા વ્યાપાર સાક્ષાત્ કારણ હોવાથી
તીવ્રતર પરિણામ થાય છે તેથી કારિત આદિની અપેક્ષાએ સ્વયંકૃત આરમ્ભ મહા
આરમ્ભ છે કારિત આદિ આરમ્ભ તેનાથી બધારે તીવ્ર હોતા નથી

સ્વયંકૃત આરમ્ભ મહામહા હોવાના કારણેજ ત્રિવિધ કારણોમાં ભગવાને તેનેજ
પ્રથમ કહ્યું છે અને તેના ફલને ઉપભોગ પણ કારિત આદિની અપેક્ષાએ અત્યન્ત
કટુ છે જેમકે તદુક્તમત્સ્ય સ્વયંકરણરૂપ તીવ્ર પરિણામમાગ્યથીજ સત્તમનરકાગ્રામી

तस्यैव प्रत्याख्यानं कर्तुमुचितम् । अनेनैवाशयेन भगवता सामायिकप्रतिज्ञा-
यामुपदिष्टम्—“करेमि भन्ते सामाइयं सावज्जं जोग पच्चक्खामि जाव नियमं
पज्जुवासामि दुविहं—तिविहेणं न करेमि न कारयेमि” इत्यादि, तत्र स्वयंकृत-
स्यैव सावद्ययोगस्यादौ प्रत्याख्यानविधानाय पूर्वं ‘न करेमि’ इत्येवोपदिष्टं
न तु ‘न कारयेमि’ इति । अत एव भगवताऽस्मिन् सूत्रेऽष्टमप्रतिमाप्ररूपणाव-
सरे ‘आरंभे से परिण्णाए भवइ । पेसारंभे अपरिण्णाए भवइ’ इति वचनेन
“स्वयंकृत एव आरम्भः प्रथमं प्रत्याख्यातो भवति न तु प्रेष्ठारम्भः” इति
प्रतिबोधितम् । एतद्विरुद्धप्ररूपणायामुत्सूत्रप्ररूपणापत्तिः, ततश्चानन्तसंसारित्व-
मापद्येत । स च=उपासकः खलु एतद्रूपेण=एतादृशेन विहारेण विहरन्=प्रवर्त-
मानो यावद् जघन्येन—एकाहं द्वयहं त्रयहं वा यावद्=अभिध्याप्य उत्कर्षेण अष्ट

गामी होता है । अतः सबसे प्रथम उसका ही प्रत्याख्यान करना
उचित है । इसी आशय से भगवान् ने सामायिकप्रतिज्ञा में इस
प्रकार कहा है—“करेमि भन्ते ! सामाइयं” इत्यादि । यहाँ स्वयंकृत
सावद्ययोग का प्रथम प्रत्याख्यान करने के लिये पहले “न करोमि”
ऐसा ही कहा किन्तु “न कारयामि” ऐसा नहीं कहा । अत एव
भगवान् ने इस सूत्र में आठवीं प्रतिमा का निरूपण करते समय
“आरंभे से परिण्णाए भवइ” इस वचन से स्वयंकृत आरम्भ का ही
प्रत्याख्यान कहा है किन्तु प्रेष्ठारम्भ का नहीं । इस से विरुद्ध निरू-
पण करने से उत्सूत्रप्ररूपणा का दोष आवेगा, और इस से अनन्त
ससार की प्राप्ति होगी ।

वह उपासक ऐसा करता हुआ जघन्य एक दिन दो दिन

थाय छे आथी सर्वथी प्रथम तेनु ज प्रत्याख्यान करवु उचित छे ओ आशयथी
भगवाने सामायिकप्रतिज्ञामा आ प्रकारे कहु छे — “करेमि भन्ते सामाइय”
इत्यादि अही स्वयंकृत सावद्य योगनु प्रथम प्रत्याख्यान करवा भाटे पड़ेला
‘न करोमि’ ओमज कहु छे किन्तु ‘न कारयमि’ ओम कहु नथी तेथी भगवाने
आ सूत्रमा आठमी प्रतिमानु निरूपण करती वणते “आरंभे से परिण्णाए भवइ”
ओ वचनथी स्वयंकृत आरंभनु ज प्रत्याख्यान कहु छे किन्तु प्रेष्ठारंभनु नथी कहु
आ कारणथी तेथी विरुद्ध प्ररूपण करवाथी उत्सूत्रप्ररूपणानो दोष लागसे अने तेथी
अनन्त ससारनी प्राप्ति यसे

ते उपासक ओम करता-करता जघन्य ओक दिवस ओ दिवस अथवा त्रय दिवस

કારિત્વાદ્ય, પ્રેવ્યૈઃ કારિતસ્તુ વહુતમ, તમ ત્રિધાન્તર્ભર્તિનાં સર્વેણાં સ્મિત્વંન સમ્રદ્ધાઽપચ્યા પ્રેવ્યાણા વહુતમસ્વાત્ અભિવકર્તૃવકર્તૃકારિત્વાદ્ય' મિ વદન્તિ તમ સમીચીનમ્—

સ્વય કૃતે પચારમ્મ* કારિતાદ્યપેક્ષયા વહુતમ પ્રાનવિયોગનાદિર્મ્મ પ્રતિ કર્તુમ્યપિણસ્ય સાક્ષાત્કાગ્નતયા તીઘતરપરિણામનન્યત્વાત્ । एवं च न-
स्त्यस्मादधिकस्तीघ्रतर कारितादिरूप आरम्भः ।

અત્ત પચારમ્મપુ સ્વયકૃતાઽરમ્મમ્યૈવ મહત્ત્વાત્ ત્રિવિધકરણેષુ પ્રાવચ્યમ્ ।
અત્ત એવ તત્કલ્પમાગોઽપિ કારિતાદ્યપેક્ષયા વહુતમો મવતિ, યયા તણ્હુત્તમમ્
સ્વયંકરણરૂપેજૈવ તીઘ્રાત્મપરિણામન સત્તમનરવગામી મવતિ । તસ્માદ્ દુર્

કરને થાલા હોને સે સ્વયકૃત આરમ્મ અવપ હૈં ઔર પ્રેવ્યદ્વારા કારણ
હુઆ મહા આરમ્મ હૈ, કયોં કિ-પ્રેવ્ય-અપને સે મિલ્લ હોને કે કારણ
સમસ્ત સસાર કે સમી પ્રવ્યોં કા ઘટ્ટણ હોજાતા હૈં ઔર વે વિવક
પૂર્વક કાર્ય મી નહોં કર સકતે હૈં । જો તેમ્મા કહતે હૈં વહ ઠીક
નહોં હૈ, કયોં કિ-ઉસમેં આરમ્મ કે પ્રતિ કર્તા કા વ્યાપાર સાક્ષાત્
કારણ હાને સે, તીઘતર પરિણામ હોવે હૈં અતઃ કારિત આદિ કે
અપેક્ષા સ્વયંકૃત આરમ્મ હી મહા આરમ્મ હૈ । કારિત આદિ આરમ્મ
ઇસ સે અધિક તીઘ નહોં હૈ ।

સ્વયકૃતઆરમ્મ મહા આરમ્મ હોને કે કારણ હી ત્રિવિધ
કરણાં મેં બગવાન ને ઇમકા હી પ્રથમ કહા હૈ । ઔર ઇસકે કલ્પ
કા ઉપભોગ મી કારિત આદિ કી અપેક્ષા અત્પન્ત કદુ હૈ । જૈત
તણ્હુત્તમસ્ય સ્વય વરણરૂપ તીઘ પરિણામ માત્ર સે હી સત્તમ નરક

દોષથી સ્વયકૃત આરમ્મ અવપ હૈ અને પ્રેવ્યદ્વારા કારણે મહા આરમ્મ હૈ જેમ
પ્રેવ્ય પોતાનાથી જુદો દોષાળા કદુ સમસ્ત સસારના બધા પ્રેવ્યોનુ અવકાશ
મળ જાય છે અને તેઓ વિવેક પૂર્વક કાર્ય પણ કરી શકતા નથી ને જોમ કહે છે
તે ઠીક નથી. જેમકે-તમા આરમ્મના પ્રતિ કર્તાના વ્યાપાર સાક્ષાત્ કારણ દોષથી
તીઘતર પરિણામ થાય છે તેથી કારિત આદિની અપેક્ષાએ સ્વયકૃત આરમ્મ મહા
આરમ્મ હૈ કારિત આદિ આરમ્મ તેનાથી વધારે તીવ્ર દોષાળા નથી

સ્વયકૃત આરમ્મ મહાવકા દોષાળા કારણે ત્રિવિધ કારણોના ભગવાને તેનેજ
પ્રથમ કહ્યાં છે અને તેના કલ્પને ઉપભોગ પણ કારિત આદિની અપેક્ષાએ અત્પન્ત
કદુ હૈ જેમકે તદુત્તમ સ્વયકરણરૂપ તીઘ પરિણામમાત્રથીજ સત્તમનરકથી

મવતિ । તસ્ય પ્રેષ્યારમ્ભઃ=મૃત્યુએન કૃપ્યાદિત્રયાપારઃ પરિજ્ઞાતઃ=પરિત્યક્તો મવતિ ।
 ઉદ્દિષ્ટમવતમ્=પતિમાધાગ્નિમુદિશ્ય સમ્પાદિતમ્ યદ્ મવતમ્=ઓદનાદિકં તત્
 તસ્ય=ઉપાસકસ્ય અપરિજ્ઞાતમ્=અપ્રત્યાશ્રયાતં મવતિ । મ ચ એતદ્રૂપેણ વિહારેણ
 વિહરન્ જગ્ન્યેન એકાહં વા દ્વ્યહં વા ત્ર્યહં વા ઉત્કર્ષેણ નવ માસાન્ યાવદ્
 વિહરેત્ । સેયં તવમ્યુપાસકપ્રતિમા ૯ ॥ સૂ૦ ૨૬ ॥

અથ દશમીમુપામક્રપ્રતિમા વિઠ્ઠુતે-‘અહાવરા દસમા’ ઇત્યાદિ ।

મૃત્યુ-અહાવરા દસમા ઉવાસગપડિમા । સવ્વધમ્મરુદ્ધં યાવિ
 મવઈ । જાવ ઉદ્દિષ્ટમને સે પરિણાએ મવઈ । સે ણં શુર-
 મુંડા વા સિહાધારા વા । તસસ ણં આમટ્ટુસસ સમામટ્ટુસસ
 વા કપ્પંતિ દુવે માસાઓ માસિત્તએ, જહા જાણં વા જાણં
 અજાણં વા ણો જાણં । સે ણં એયારુવેણ વિહારેણ વિહરમાણે
 જહન્નેણ એગાહં વા દુયાહં વા તિયાહં વા ઉક્કોસેણ દસ માસે
 વિહરેજ્ઞા । સેતં દસમા ઉવાસગપડિમા ૧૦ ॥ સૂ૦ ૨૭ ॥

છાયા-અથાપરા દશમ્યુપાસકપ્રતિમા । સર્વધર્મરુચિશ્ચાપિ મવતિ । યા-
 વદુદ્દિષ્ટમવત તસ્ય પરિજ્ઞાતં મવતિ । શુરમુણ્ડિતો વા શિલાધારકો વા । તસ્ય
 શ્વલ્લ આમાપિતસ્ય વા કલ્પેતે દ્વે ભાપે માપિતુમ્, યથા જાનન્ વા (અહં) જાને,
 અજાનન્ વા નો જાને । ય ચૈતાદશેન વિહારેણ વિહરન્ જગ્ન્યેનૈકાહં વા દ્વ્યહં
 વા ત્ર્યહં વા ઉત્કર્ષેણ દશમામાન્ વિહરેત્ । સેયં દશમ્યુપામક્રપ્રતિમા ૧૦ ॥ સૂ૦ ૨૭ ॥

આદિ આરમ્ભ કા પરિત્યાગ કરતા હૈ । મૃત્યુ આદિ અન્ય દ્વારા
 આરમ્ભ કરાને કા પરિત્યાગ કરતા હૈ પરન્તુ ડસકે ઉદ્દિષ્ટમક્ત-ડસકે
 લિએ બનાયે ગયે આહાર આદિ કા પરિત્યાગ નહીં હોતા હૈ । વહ
 ડસ તરહ સે જગ્ન્ય એક દિન દો દિન અથવા ત્રીન દિન ઓર ઉત્કૃષ્ટ
 નવ માસ પર્યન્ત વિચરતા હૈ । યહ નવમી પ્રતિમા નૌ મહીને કી
 હોતી હૈ ॥ સૂ૦ ૨૬ ॥

કરે છે કૃષિ-વાણિજ્ય આદિ આરભનેા પરિત્યાગ કરે છે ભૃત્ય આદિ અન્ય દ્વારા
 આરભ કરાવવાનેા પરિત્યાગ કરે છે પરન્તુ તે ઉદ્દિષ્ટલક્ષત=તેના માટે બનાવાયેલા
 આહાર આદિના પરિત્યાગ કરતા નથી તે આવી રીતે જગ્ન્ય એક દિવસ બે દિવસ
 અથવા ત્રણ દિવસ અને ઉત્કૃષ્ટ નવ મહિના સુધી વિચરે છે આ નવમી પ્રતિમા નવ
 મહિનાની થાય છે ૯ (સૂ ૨૬)

मासान् विहरेत् । सा=पूर्वोक्तकृपा इयम् अष्टमी उपासकप्रतिमा ८ ॥ सू० २४ ॥

अथ नवमीपुपासकप्रतिमां निरूपयति— अष्टावरा नवमा' इत्यादि ।

मूलम्—अष्टवरा नवमा उपासकप्रतिमा । सन्वधम्मरुई यात्रि
भवइ । जाव राओवराय वभवारी । सच्चित्ताहारे से परिण्णाए
भवइ । आरमे से परिण्णाए भवइ । पेसारमे से परिण्णाए
भवइ । उद्धिठभत्ते से अपरिण्णाए भवइ । से ण एयारुवेण
विहारेण विहरमाणे जह्मेण एगाह वा दुयाह वा तियाह वा उक्के-
सेण नव मासे विहरेज्जा । से त नवमा उपासकप्रतिमा ९ ॥ सू० २५ ॥

छाया—अष्टावरा नवम्युपासकप्रतिमा । सर्वधर्मरुचिभाषि भवति । पान्त्
रात्र्यपरात्रं ब्रह्मचारी । सच्चित्ताहारस्तस्य परिज्ञातो भवति । आरम्भस्तस्य पी
ज्ञातो भवति । प्रेण्यारम्भस्तस्य परिज्ञातो भवति । उरिष्ठमक्त तस्याऽपरिज्ञातं
भवति । स चैतद्रूपेण विहारण विहरन् अथन्यनैकाह वा द्व्यह वा त्र्यह वा
स्फर्षेण नव मासान् विहरेत् । सेयं नवम्युपासकप्रतिमा ९ ॥ सू० २५ ॥

टीका—‘अष्टावरा’—इत्यादि । अथ=अष्टमप्रतिमाकथनानन्तरम् अपरा=उद-
तिरिक्ता नवमी उपासकप्रतिमा निरूप्यते, तथाहि—सर्वधर्मरुचिभाषि भवति
यावद्—रात्र्यपरात्रम्=अहोरात्रं ब्रह्मचारी । तस्य सच्चित्ताहार परिज्ञातः=प्रत्य-
क्षातो भवति । तस्य आरम्भः=कृषि-वाणिज्यादिभ्यापारः परिज्ञातः=परित्यक्तो

अथवा तीन दिन और उत्कृष्ट आठ मास तक रहता है । यह आठवीं
प्रतिमा आठ महीने की होती है ८ ॥ सू० २४ ॥

अथ नवमी प्रतिमा का निरूपण करते हैं—‘अष्टावरा नवमी’
इत्यादि ।

आठवीं प्रतिमा के बाद नवमी प्रतिमा का निरूपण करते हैं—
यह सब धर्म में स्थिति वाला होता है । रात्रि और दिवस में ब्रह्म-
चर्य पालना है । सच्चित्ताहार का प्रत्याख्यान करना है । कृषि वाणिज्य

अने उल्लेख (व्याख्या) आठ मास सुधी २४ छ आ आठमी प्रतिमा अ-
भूतानां धार छ ८ (सू० २५)

दो नवमी प्रतिमानु निरूपण करे छ—‘अष्टावरा नवमी’ इत्यादि ।
आठमी प्रतिमानु पछी नवमी प्रतिमानु निरूपण करे छ—अने सर्व धर्ममें
इतिहास दोष छ रात्रि तथा दिनसमा प्रवर्तन पाये छ सच्चित्ताहार प्रत्याख्यान

ભવતિ । તસ્ય પ્રેષ્યારમ્ભઃ=શ્રુત્યેન કૃષ્યાદિવ્યાપારઃ પરિજ્ઞાતઃ=પરિત્યક્તો ભવતિ ।
 ઉદ્દિષ્ટભક્તમ્=પ્રતિમાધારિણમુદ્દિશ્ય સમ્પાદિતમ્ યદ્ ભક્તમ્=ઓદનાદિકં તત્
 તસ્ય=ઉપાસકસ્ય અપરિજ્ઞાતમ્=અપ્રત્યાહ્યાતં ભવતિ । સ ચ એતદ્રૂપેણ વિહારેણ
 વિહરન્ જઘન્યેન એકાહં વા દ્વચહં વા ત્ર્યહં વા ઉત્કર્ષેણ નવ માસાન્ યાવદ્
 વિહરેત્ । સેય નવમ્યુપાસકપ્રતિમા ૯ ॥ સૂ. ૨૬ ॥

અથ દશમીમુપાસકપ્રતિમા વિઘ્નુતે-‘અહાવરા દસમા’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-અહાવરા દસમા ઉવાસગપડિમા । સઠ્વધર્મમ્મરુદ્ યાવિ
 ભવઈ । જાવ ઉદ્દિષ્ટભક્તે સે પરિણાણ ભવઈ । સે ણં છુર-
 મુંડણ વા સિહાધારણ વા । તસ્સ ણં આમટ્ટસ્સ સમામટ્ટસ્સ
 વા કપ્પંતિ દુવે માસાઓ માસિત્તણ, જહા જાણં વા જાણં
 અજાણં વા ણો જાણં । સે ણં ણ્યારૂવેણ વિહારેણ વિહરમાણે
 જહન્નેણ એગાહં વા દુયાહં વા તિયાહં વા ઉક્કોસેણ દસ માસે
 વિહરેજ્ઞા । સેતં દસમા ઉવાસગપડિમા ૧૦ ॥ સૂ. ૨૭ ॥

છાયા-અયાડપરા દશમ્યુપાસકપ્રતિમા । સર્વધર્મરુચિશ્રાપિ ભવતિ । યા-
 વદુદ્દિષ્ટભક્તં તસ્ય પરિજ્ઞાતં ભવતિ । છુરમુણ્ડિતો વા શિલાધારકો વા । તસ્ય
 સ્વલુ આમાપિતસ્ય વા કલ્પેતે દ્વે ભાષે માષિતુમ્, યયા જાનન્ વા (અહં) જાને,
 અજાનન્ વા નો જાને । ય ચૈતાદ્દશેન વિહારેણ વિહરન્ જઘન્યેનૈકાહં વા દ્વચહં
 વા ત્ર્યહં વા ઉત્કર્ષેણ દશમાસાન્ વિહરેત્ । સેયં દશમ્યુપાસકપ્રતિમા ૧૦ ॥ સૂ. ૨૭ ॥

આદિ આરમ્ભ કા પરિત્યાગ કરતા હૈ । શ્રુત્ય આદિ અન્ય દ્વારા
 આરમ્ભ કરાને કા પરિત્યાગ કરતા હૈ પરન્તુ ઉસકે ઉદ્દિષ્ટભક્ત-ઉસકે
 લિણ બનાયે ગયે આહાર આદિ કા પરિત્યાગ નહીં હોતા હૈ । વહ
 હસ તરહ સે જઘન્ય એક દિન દો દિન અથવા ત્રીન દિન ઓર ઉત્કૃષ્ટ
 નવ માસ પર્યન્ત વિચરતા હૈ । યહ નવમી પ્રતિમા નૌ મહીને કી
 હોતી હૈ ॥ સૂ. ૨૬ ॥

કરે છે કૃષિ-વાણિજ્ય આદિ આરંભના પરિત્યાગ કરે છે શ્રુત્ય આદિ અન્ય દ્વારા
 આરંભ કરાવવાનો પરિત્યાગ કરે છે પરન્તુ તે ઉદ્દિષ્ટભક્ત=તેના માટે બનાવાયેલા
 આહાર આદિનો પરિત્યાગ કરતા નથી તે આવી રીતે જઘન્ય એક દિવસ બે દિવસ
 અથવા ત્રણ દિવસ અને ઉત્કૃષ્ટ નવ મહિના સુધી વિચરે છે આ નવમી પ્રતિમા નવ
 મહિનાની થાય છે ૯ (સૂ. ૨૬)

मासान् विहरेत् । सा=पूर्वोक्तस्था इयम् अष्टमी उपासकप्रतिमा ८ ॥ सू० २५ ॥

अथ नवमीउपासकप्रतिमां निरूपयति- महावरा नवमा' इत्यादि ।

मूत्र-अह्वरा नवमा उपासकप्रतिमा । सन्धधम्मरुई यदि

भवइ । जाव राओवराय धमयारी । सच्चित्ताहारे से परिण्णाए

भवइ । आरमे से परिण्णाए भवइ । पेसारमे से परिण्णाए

भवइ । उद्धिभत्ते से अपरिण्णाए भवइ । से ण एयारुवण

विहारेण विहरमाणे जहल्लेण एगार्ह वा कुयाह वा तियाह वा उल्ले

सेण नव मासे विहरेज्जा । से त नवमा उपासकप्रतिमा ९ ॥ सू० २६ ॥

छाया-अष्टम्या नवम्युपासकप्रतिमा । सर्वधर्मरुचिभाषि भवति । परम्परा
राष्ट्रपराग्रं ब्रह्मचारी । सच्चित्ताहारस्तस्य परिज्ञातो भवति । आत्मस्तस्य
ज्ञातो भवति । प्रेय्यारम्भस्तस्य परिज्ञातो भवति । उरिष्टमर्कं तस्याऽपरिज्ञातं
भवति । स चैतद्रूपेण विहारण विहरन् जघन्यनैकां वा इषा वा भ्या वा
स्पर्शेण नव मासान् विहरेत् । सयं नवम्युपासकप्रतिमा ९ ॥ सू० २६ ॥

टीका-‘महावरा’-इत्यादि । अथ=अष्टमप्रतिमाअथमानन्तरम् अपरा=अष्ट
तिरिका नवमी उपासकप्रतिमा निरूपयते, तथाहि-सर्वधर्मरुचिभाषि भवति
पावद्-राष्ट्रपराग्रम्=भट्टोरात्र ब्रह्मचारी । तस्य सच्चित्ताहारः परिज्ञातः=अज्ञातः
कथातो भवति । तस्य आरम्भः=रूपि-वाचिग्यान्विग्यापारः परिज्ञातः=परिज्ञातो

अथवा तीन दिन और उत्कृष्ट आठ मास तक रहता है । यह आठवीं
प्रतिमा आठ महीने की होती है ८ ॥ सू० २७ ॥

अथ नवमी प्रतिमा का निरूपण करते हैं-‘महावरा नवमी’
इत्यादि ।

आठवीं प्रतिमा के बाद नवमी प्रतिमा का निरूपण करते हैं-
यह सब धर्म में रुचि लाया जाता है । रात्रि और दिवस में ब्रह्म-
धर्म पाठता है । सच्चित्ताहार का प्रत्याख्यान करता है । श्रुति वाणिज्य

अने उत्कृष्ट (वधारेभा नवारे) आठ मास सुधी रहै छे आ आठवीं प्रतिमा अने
अष्टमीनी भाव छे ८ (सू० २५)

अने नवमी प्रतिमानु निरूपण करै छे-‘महावरा नवमी’ इत्यादि ।
आठवीं प्रतिमानु पछी नवमी प्रतिमानु निरूपण करै छे-अने सर्व धर्म-
इतिवत्ता दोष छे रात्रि तथा दिवसभा प्रत्याख्यान पाये छे सच्चित्ताहार प्रत्याख्यान

अथैकादशीमुपासकप्रतिमां वर्णयति—‘अहावरा एगारसमा’ इत्यादि—

मूलम्—अहावरा एगारसमा उवासगपडिमा । सव्वधम्मरुई यावि भवइ । जाव उद्धिभत्तं से परिण्णाए भवइ । से णं खुरमुंडए वा लुंचियसिरए वा, गहियायारभंडगनेवत्थे । जे इमे समणाणं निगंथाणं धम्मे पण्णत्ते, तं सम्मं काएणं फासेमाणे, पालेमाणे पुरओ जुग्गमायाए पेहमाणे, दट्ठूण तसे पाणे उद्धट्ठु पाए रीएज्जा, साहट्ठु पाए रीएज्जा, तिरिच्छं वा पायं कट्ठुरीएज्जा, सति परक्कमे संजयामेव परिक्कमेज्जा, नो उज्जुयं गच्छेज्जा । समणभूए से । केवलं से नाइए पेज्जबंधणे अवोच्छिन्ने भवइ । एवं से कप्पइ नायवीहिं पत्तेउं ११ ॥सू० २८॥

छाया—अथाऽपरा एकदाशी उपासकप्रतिमा । सर्वधर्मरुचिश्चापि भवति । यावद् उद्धिभक्तं तस्य परिज्ञातं भवति । स च खुरमुण्डितो वा लुञ्चितशिरस्कः वा गृहीताचारभाण्डकनेपथ्यः । योऽयं श्रमणानां निर्ग्रन्थानां वा धर्मः प्रज्ञप्तः, तं सम्यक् कायेन स्पृशन् पालयन् पुरतो युग्यमात्रया (दृष्ट्या) पश्यन् दृष्ट्वा प्रसान् प्राणान् उद्धृत्य पादम् ईरयेत्, संहृत्य पादम् ईरयेत् तिरश्चीनं वा पादं कृत्वा ईरयेत् । सति परक्रमे संयतमेव पराक्रमेत, नो ऋजुकं गच्छेत् । श्रमण-भूतः सः । केवलं तस्य ज्ञातीयं प्रेमबन्धनमव्युच्छिन्नं भवति । एवं तस्य कल्पते ज्ञातिवीर्धिं प्राप्तुम् ११ ॥ २८ ॥

टीका ‘अहावरा’—इत्यादि । अथ=दशमप्रतिमानिरूपणानन्तरम् अपरा=

जघन्य एक दिन दो दिन अथवा तीन दिन तक और उत्कृष्ट दश मास तक इसका आराधन करे । यह दशवीं प्रतिमा दश मास की होती है १० ॥ सू० २७ ॥

अब ग्यारहवीं प्रतिमा का निरूपण करते हैं:—“अहावरा एगारसमा” इत्यादि ।

दशवीं प्रतिमा का निरूपण कर के अनन्तर ग्यारहवीं प्रतिमा

त्रय द्विषस सुधी अने छिट्ठे दश मास सुधी तेनु आराधन करे आ दशमी प्रतिमा दश महिनानी थाय छे १० (सू० २७)

इसे अगीयारमी प्रतिमानु निरूपण करे छे—“अहावरा एगारसमा” इत्यादि दशमी प्रतिमानु निरूपण कर्या पछी अगीयारमी प्रतिमानु निरूपण करवाअं

टीका—‘अहावरा’ इत्यादि । अयं नवमीप्रतिमाप्ररूपानन्तरम् अपरा-
 तदन्या दशम्युपासकप्रतिमा विविच्यते, तथाहि—सर्वधर्मरुचिष्यापि मयति । यास्त-
 तस्य=उपासकस्य उद्दिष्टमन्त्र=तमुद्दिश्य कृत मन्त्रम्=अन्ननादिक परिहृतं=प्रत्या-
 खपात भवति । छुरमुण्डितः—छुरण=केशच्छेदकाद्यविशेषेण मुण्डितः, केशपातका वा
 मयति । तस्य=दशमीप्रतिमाधारिण ‘नं’ इति वाक्यान्कार आभाषितस्य
 केनाप्यहवार पृष्टस्य, समाभाषितस्य वा पुनः पुन पृष्टस्य द्वे भाष=अनन्ता
 वक्ष्यमाणे भाषितुं =वक्तुं कल्पेते, यथा-जानन्=किञ्चिद्वस्तु अयमुच्यमानः
 केनचित् ‘अमुक विषय जानासी’—ति शृष्ट सन् द्रष्टे—‘अहममुक विषयं
 जानामि’ इत्यका भाषा, एव केनचित् ‘अमुक विषय वेत्सी’ ति श्रु-
 त् सन् यदि अजानन्=अनयमुच्यमानस्तदोचरयति—‘न जाने=अमुकं विषयं
 न जानामी—ति द्वितीया । ॥ च—उपासकः पृताहणेन विहारेण विहारं कथ्येव
 एकाहं वा द्वयाहं वा त्रयाहं वा उत्कर्षेण दश मासान् विहरेत्=मन्त्रेत् । एवं
 दशम्युपासकप्रतिमा १० ॥ सू० २७ ॥

अयं दशमीप्रतिमा का वर्णन करते हैं—‘अहावरा वसमा’ इत्यादि ।
 नवमी प्रतिमा का निरूपण हुआ । अयं दशमी प्रतिमा का
 निरूपण करते हैं—यह सर्व धर्म में रुचि रखता है । यास्त इस के
 उद्दिष्टमन्त्र अर्थात् मन्त्र प्रतिमा वाले के लिये बनाये हुए आहार
 का भी परित्याग होता है । छुरमुण्डित होने अथवा केश रत्ने । इस
 दशमी प्रतिमाधारी को किसी द्वारा एक बार या अनेक बार पूछे जाने
 पर वो भाषा बोलनी कल्पे, अर्थात् किसी के पूछने पर जानता हो-
 ता “मैं जानता हूँ” ऐसा कहे, अगर न जानता हो तो “मैं नहीं
 जानता हूँ” ऐसा कहे । यह उपासक इस रीति से विचरता हुआ

इसे दशमी प्रतिमानु वर्णन करे है—‘अहावरा वसमा’ इत्यादि ।

नवमी प्रतिमानु निरूपण कर्षी पक्षी इने दशमी प्रतिमानु निरूपण करे है-
 आ सर्व धर्ममा रुचि राजे है यास्त तेने उद्दिष्टमन्त्र अर्थात् उक्त प्रतिमाधारीने
 भाटे अनावायेला अहवारमा मन्त्र परित्याग होय है छुर (अस्त्राणी) मुण्डित मय है
 अथवा केश रत्ने है आ दशमीप्रतिमाधारीने केवला वात्त जेक बार अथवा अनेक
 बार पुछ्यामां जावतां के जाया बोलनी कल्पे ॥ अर्थात् केवला पुछ्यामां ते जावतां
 होय तो हुं जायुं हुं जेभ करे अथवा न जायुं तो होय तो हुं नही जायुं
 जेभ करे आ उपासक आनी रीतमी विचरतां अथवा जेक दिवस के दिवस अथवा

अथैकादशीमुपासकप्रतिमां वर्णयति-‘अहावरा एगारसमा’ इत्यादि-

मूलम्-अहावरा एगारसमा उवासगपडिमा । सव्वधम्मरुई यावि भवइ । जाव उद्धिठ्ठभत्तं से परिण्णाए भवइ । से णं खुरमुंडए वा लुंचियसिरए वा, गहियायारभंडगनेवत्थे । जे इमे समणाणं निग्गंथाणं धम्मे पण्णत्ते, तं सम्मं काएणं फासेमाणे, पालेमाणे पुरओ जुग्गमायाए पेहमाणे, दट्ठूण तसे पाणे उद्धट्ठ पाए रीएज्जा, साहट्ठ पाए रीएज्जा, तिरिच्छं वा पायं कट्ठुरीएज्जा, सति परक्कमे संजयामेव परिक्कमेज्जा, नो उज्जुयं गच्छेज्जा । समणभूए से । केवलं से नाइए पेज्जबंधणे अवोच्छिन्ने भवइ । एवं से कप्पइ नायवीहिं पत्तेउं ११ ॥सू० २८॥

छाया-अथाऽपरा एकदाशीउपासकप्रतिमा । सर्वधर्मरुचिश्चापि भवति । यावद् उद्धिष्टभक्तं तस्य परिज्ञातं भवति । स च क्षुरमुण्डितो वा लुञ्चितशिरस्कः वा गृहीताचारभाण्डकनेपथ्यः । योऽयं श्रमणानां निर्ग्रन्थानां वा धर्मः प्रज्ञप्तः, त सम्यक् कायेन स्पृशन् पालयन् पुरतो युग्यमात्रया (दृष्ट्या) पश्यन् दृष्ट्वा प्रसान् प्राणान् उद्धृत्य पादम् ईरयेत्, संहृत्य पादम् ईरयेत् तिरश्चीनं वा पादं कृत्वा ईरयेत् । सति परक्रमे संयतमेव पराक्रमेत, नो ऋजुकं गच्छेत् । श्रमण-भूतः सः । केवलं तस्य ज्ञातीयं प्रेमबन्धनमव्युच्छिन्नं भवति । एवं तस्य कल्पते ज्ञातिवीथिं प्राप्तुम् ११ ॥ २८ ॥

टीका ‘अहावरा’-इत्यादि । अथ=दशमप्रतिमानिरूपणानन्तरम् अपरा=

जघन्य एक दिन दो दिन अथवा तीन दिन तक और उत्कृष्ट दश मास तक इसका आराधन करे । यह दशवीं प्रतिमा दश मास की होती है १० ॥ सू० २७ ॥

अब ग्यारहवीं प्रतिमा का निरूपण करते हैं:—“अहावरा एगारसमा” इत्यादि ।

दशवीं प्रतिमा का निरूपण कर के अनन्तर ग्यारहवीं प्रतिमा

त्रय द्विस्र सुधी अने छत्तुष्ट दश मास सुधी तेनु आराधन करे आ दशमी प्रतिमा दश महिनानी थाय छे १० (सू० २७)

इसे अगीयारमी प्रतिमानु निरूपण करे छे- “अहावरा एगारसमा” इत्यादि दशमी प्रतिमानु निरूपण कर्या पछी अगीयारमी प्रतिमानु निरूपण करवाभां

वदतिरिक्ता-एकादशयुपासकप्रतिमा प्रकल्प्यते, तथाहि-सर्वधर्मरुचिऽपि भवति ।
 स य क्षुरमुण्डित-क्षुरस्ननेष वा-अथवा लुब्धितक्षिरस्कः-इत्येन लुब्धितकेशो
 वा भवतीति शेषः । सुहीताचारमाण्डकनपथ्यः-सुहीताः-स्त्रीकृताः आचारः-आच-
 रणं य माण्डक-माण्डमेव माण्डक-पार्श्वं च, नेपथ्याः-यथाकल्प-संदोरकपुल-
 वल्लिकारजोहरण-प्रमार्जिका-प्रावरण-‘चहर’-इति भाषामसिद्ध-बोलपट्ट-शय्या-
 दिक्पारित्तलक्षणसाधुवेषभेष्येषामितरेतरयोग-आचार-माण्डक-नेपथ्या के
 स तथा-साधुवेषधारक, अमणानां निर्धन्यानां वा योऽसौ धर्मः-साध्याचार-
 रूपः प्रवृत्तः-मगबता प्रकल्पितः, त धर्म कायेन-शरीरेण न तु मनारयमाणेन
 स्पृशन्-स्पर्शं कुर्यात्, पालयन्-रक्षन् पुरतः-अग्रे युग्यमात्रमा-युग्यममात्ररूपमा
 ‘युग्य’ ‘क्षमरा’ इति भाषायाम्, शृणु परमन्-मार्गमवलोचयन् प्रतान्-
 द्वीन्द्रियादीन् माणान्-प्राणिनो रक्षा-विशोकम पाद-वरणम् उद्वृत्त्य-जीवरक्षा-
 र्थमुत्पाद्य ईरयेत्-गच्छेत् पाद-वरणं साहस्य-सकोप्य ईरयेत्-गच्छेत्, पाद-वर्ण

का निरूपण किया जाता है-यह सर्वधर्मविषयक रुचि वाला होता है
 यावत् उद्दिष्टभक्त का परिस्थान करता है । क्षुरमुण्डित होता है, अथवा
 केशों का लुब्धन करता है । वह साधु-जैसा आचार अर्थात् साधु
 के समान आचार और वेष-वल्ल, पात्र और यथाकल्प-डोरे के साथ
 मूलवल्लिका, रजोहरण एवं प्रमार्जिका, चहर, बोलपट्ट, शय्या, संस्त-
 रक आदि को धारण कर के अमण निर्धन्यों के लिए भगवान् नै
 जैसा धर्म धताया है, वैसे धर्म का सम्यक्कृतया काय से स्पर्श करता
 हुआ और पालन करता हुआ बलसे समग्र आगे युग्यमात्र-क्षमरा
 प्रमाण भूमिको देखता हुआ द्वीन्द्रिय आदि प्राणियों को देख कर वे
 को जीवकी रक्षा के लिये उठा कर लहे । एवं जीव की रक्षा के

आगे है-अथ सर्वधर्मविषयक क्षमराणां कायं छे नजी उद्दिष्ट भक्त (आधार) ने परि-
 त्वात्र करे छे अस्त्राधी मुठन कराने छे अथवा ईशानुं लुब्धन करे छे ते साधु वेष
 आचार अर्थात् साधुना समान आचार अने वेष वल्ल पात्र अने यथाकल्प होसनी
 आवे भुजवल्लिका, रजोहरण अने प्रमार्जिका चहर बोलपट्ट, शय्या, संस्तारक, आदिने
 धारण करीने अमण निर्धन्याने आटे लजवाने वेष धर्म लवाव्या छे तेवा धर्मनुं
 अस्पर्शतया हाथी स्पर्शकरवा अने पालन करवा आसती नपते आभज युग्ममात्र
 क्षमरा प्रमाण भूमिने वेषा द्वीन्द्रिय आदि प्राणियोंने लोछने पजने एवनी रक्षा आटे
 उपाधी सेवा आवे छे अर्थात् एवनी रक्षा आटे पजने अलुब्धित करीने आवे ॥ अने

तिरश्चीनं=तिर्यग्गतं कृत्वा ईरयेत् । अयं विधिरन्यमार्गाभावे, सति=विद्यमाने परक्रमे=मार्गान्तरे सयतमेव ईर्यासमित्यनुसारमेव पराक्रामेत्=गच्छेत् न ऋजु-
कं=सरल गच्छेत् यथा जीवरक्षा भवेत्तथा गच्छेदिति भावः । श्रमणभूतः=
साधुसदृशः सः । तस्य=उपासकस्य केवलं ज्ञातीयं=स्वजनसम्बन्धिकं प्रेमव-
न्धनं=स्नेहरूपवन्धनम्, अन्युच्छिन्नम्=अत्रोटितं भवति । एवम्=अनेन प्रकारेण
तस्य=उपासकस्य ज्ञातिव्रीथि-ज्ञातीनां=स्वगोत्रजनानां व्रीथिः=गृहपद्वक्तिः, तां
प्राप्तुं=भिक्षार्थं गन्तुं कल्पते ११ ॥ सू० २८ ॥

अथ श्रमणोपासकानां प्रतिमाधारिणां ज्ञातिकुले भिक्षाविधिमाह—
'एतथ णं से इत्यादि—

मूलम्—एतथ णं से पुव्वागमणेणं पुव्वाउत्ते चाउलोदणे
पच्छाउत्ते भिलिंगसूवे, कप्पइ से चाउलोदणे पडिगाहित्तए,
नो से कप्पइ भिलिंगसूवे पडिगाहित्तए । तत्थ णं से पुव्वा-
गमणेणं पुव्वाउत्ते भिलिंगसूवे पच्छाउत्ते चाउलोदणे कप्पइ
से भिलिंगसूवे पडिगाहित्तए, नो कप्पइ चाउलोदणे पडिगाहि-

लिये पैर को संकुचित करके चले और टेढ़ा करके चले किन्तु जीव-
सहित मार्ग पर सीधा न चले । यह विधि दूसरा मार्ग न होने पर
प्रयत्नशील होकर करे । अगर जीवरहित दूसरा मार्ग हो तो ईर्या-
समिति के अनुसार दूसरे मार्ग से चले, अर्थात् जिस प्रकार जीव-
रक्षा हो वैसे चलना चाहिये । यह प्रतिमाधारी आवक श्रमणभूत-
साधुसदृश होता है किन्तु इसके केवल ज्ञातिवर्ग से प्रेमबन्धन का
व्यवच्छेद नहीं होता है । वह स्वज्ञाति में ही भिक्षावृत्ति के लिए
जाता है ११ ॥ सू० २८ ॥

आज्ञा अवणा थधने यावे छे किन्तु एववाणा मार्ग पर सीधा यावता नथी आ विधि
भीजे मार्ग न होय त्तारे प्रयत्नशील थधने करे, अगर एवरहित भीजे मार्ग होय
तो धर्यासमितिने अनुसरी भीज्ज मार्गथी यावे अर्थात् जे प्रकारे एवरक्षा थाय जेवी
रीते यावतु जेधज्जे आ प्रतिमाधारी आवक श्रमणभूत-साधु जेवा होय छे, किन्तु
तेने केवल ज्ञातिवर्गथी प्रेमबन्धनने व्यवच्छेद होतो नथी, ते स्वज्ञातिमाज्ज भिक्षा-
वृत्तिने माटे जाय छे (सू० २८)

તદતિરિક્તા-एकादश्यापासकप्रतिमा प्रकल्प्यते, सवाहि-सर्वधर्मरक्षिऽपि भवति ।
 स च क्षुरमुण्डितः=क्षुरखनकेशः वा=अथवा क्षुञ्चितशिरस्क=इस्तेन क्षुञ्चितकेशो
 वा भवतीति शेषः । गृहीताचारमाण्डकनेपथ्य-गृहीताः=स्वीकृताः आचारः=आच-
 रणं च माण्डक-माण्डयेव माण्डक=पात्र च, नेपथ्यः=यथाकल्प-सदोरध्वस्त-
 नक्षिकारजोहरण-प्रमार्जिका-मावरण-'चहर'-इति मायाप्रसिद्ध-चोलपट्ट-चर्या-
 दिक्पारित्यस्मरणसाधुवेपथ्येत्येषामितरेतरयोग-आचार-माण्डक-नेपथ्या सेव
 स तथा=साधुवेपथ्यारक, अमणानां निर्ग्रन्थानां वा योऽसौ धर्मः=साक्षात्
 रूपः प्रज्ञप्तः=भगवता प्रकल्पित, स धर्म कायेन=शरीरेण न तु मनोरथमात्रेण
 स्पृष्टवन्=स्पर्श कर्षाणः, पालयन्=रसन्, पुरतः=अग्रे युग्यमात्रया=युग्यप्रमाणरूपया
 'युग्य' 'सूसा' इति मायायाम्, एष्टया परयन्=मार्गमद्वयोक्तयन् प्रसस्त-
 द्वीन्द्रियादीन् प्रमाणान्=प्राणिनो एष्टा=विश्लोक्य पाद=चरणम् उद्धृत्य=जीवरक्षा-
 र्थमुत्थाप्य ईरयेत्=गच्छेत् पाद=चरणं संहृत्य=सकोच्य ईरयेत्=गच्छेत्, पाद=चरणं

का निरूपण किया जाता है-यह सर्वधर्मविधायक कृषि वासा होता है
 यावत् उद्दिष्टमस्तु का परिस्थान करता है । क्षुरमुण्डित होता है, अथवा
 केशो का क्षुञ्चन करता है । वह साधु-जैसा आचार भयात् साधु
 के समान आचार और वेप-वस्त्र, पात्र और यथाकल्प-जोरे के साथ
 मुख्यवस्त्रिका, रजोहरण एवं प्रमार्जिका, चहर, चोलपट्ट, शय्या, संस्त-
 रक आदि को धारण कर के अमण निर्ग्रन्थों के लिए भगवान् ने
 जैसा धर्म बताया है, वैसे धर्म का सम्यक्कृतया काय से स्पर्श करता
 हुआ और पालन करता हुआ चलते समय आगे युग्यमात्र-सूसा
 प्रमाण भूमिको देखता हुआ द्वीन्द्रिय आदि प्राणियों को देख कर पैर
 को जीवकी रक्षा के लिये उठा कर चले । एवं जीव की रक्षा के

આવે છે-આ સર્વધર્મવિધાયક કૃષિવાસા હોય છે વળી ઉદ્દિષ્ટ ભક્ત (આકાર) નો પરિ-
 ત્યાગ કરે છે અસ્ત્રાથી યુદ્ધન કરાવે છે અથવા કૈશનું હૃદયન કરે છે તે સાધુ એવા
 આચાર અર્થાત્ સાધુના સમાન આચાર અને વેપ વસ્ત્ર પાત્ર અને વશાકર્ય દોરતી
 સાથે મુખવસ્ત્રિકા, રજોહરણ અને પ્રમાર્જિકા ચહર ચોલપટ્ટ, શય્યા, સંસ્તારક, આદિને
 ધારણ કરીને અમણ નિર્ગ્રન્થોને માટે ભગવાને એવા ધર્મ બતાવ્યા છે તેવા ધર્મનું
 અમ્યક્કૃતયા કાયાથી સ્પર્શકરતા અને પાલન કરતા આલવી વળતે આમળ યુગ્યમાત્ર-
 સૂસા પ્રમાણ ભૂમિકો જોતા દ્વીન્દ્રિય આદિ પ્રાણિઓને જોઇને પગને ઊપની રક્ષા માટે
 ઉપાધી લેતા આલે છે અર્થાત્ ઊપની રક્ષા માટે પગને સહુચિત કરીને આલે છે. અને

તિરશ્ચીનં=તિર્યગ્ગતં કૃત્વા ઈરયેત્ । અયં વિધિરન્યમાર્ગાભાવે, સતિ=વિદ્યમાને
પરક્રમે=માર્ગાન્તરે સયતમેવ ઈર્યાસમિત્યનુસારમેવ પરાક્રામેત્=ગચ્છેત્ ન ઋજુ-
કં=સરલં ગચ્છેત્ યથા જીવરક્ષા ભવેત્તથા ગચ્છેદિતિ ભાવઃ । શ્રમણભૂતઃ=
સાધુસદૃશઃ સઃ । તસ્ય=ઉપાસકસ્ય કેવલં જ્ઞાતીયં=સ્વજનસમ્બન્ધિકં પ્રેમવ-
ન્ધનં=સ્નેહરૂપવન્ધનમ્, અવ્યુચ્છિન્નમ્=અત્રોટિતં ભવતિ । એવમ્=અનેન પ્રકારેણ
તસ્ય=ઉપાસકસ્ય જ્ઞાતિવીર્થિ-જ્ઞાતીનાં=સ્વગોત્રજ્ઞાનાં વીર્થિઃ=ગૃહપદ્ધતિઃ, તાં
પ્રાપ્તું=ભિક્ષાર્થં ગન્તું કલ્પતે ૧૧ ॥ સૂ. ૨૮ ॥

અથ શ્રમણોપાસકાનાં પ્રતિમાધારિણાં જ્ઞાતિકુલે ભિક્ષાવિધિમાદ—
‘एत्थ णं से इत्यादि-

મૂલમ્—एत्थ णं से पुव्वागमणेणं पुव्वाउत्ते चाउलोदणे
पच्छाउत्ते भिलिंगसूवे, कप्पइ से चाउलोदणे पडिगाहित्तए,
नो से कप्पइ भिलिंगसूवे पडिगाहित्तए । तत्थ णं से पुव्वा-
गमणेणं पुव्वाउत्ते भिलिंगसूवे पच्छाउत्ते चाउलोदणे कप्पइ
से भिलिंगसूवे पडिगाहित्तए, नो कप्पइ चाउलोदणे पडिगाहि-

लिये पैर को संकुचित करके चले और टेढ़ा करके चले किन्तु जीव-
सहित मार्ग पर सीधा न चले । यह विधि दूसरा मार्ग न होने पर
प्रयत्नशील होकर करे । अगर जीवरहित दूसरा मार्ग हो तो ईर्या-
समिति के अनुसार दूसरे मार्ग से चले, अर्थात् जिस प्रकार जीव-
रक्षा हो वैसे चलना चाहिये । यह प्रतिमाधारी श्रावक श्रमणभूत-
साधुसदृश होता है किन्तु इसके केवल ज्ञातिवर्ग से प्रेमबन्धन का
व्यवच्छेद नहीं होता है । वह स्वज्ञाति में ही भिक्षावृत्ति के लिए
जाता है ११ ॥ सू. २८ ॥

આડા અવળા થઇને ચાલે છે કિન્તુ જીવવાળા માર્ગ પર સીધા ચાલતા નથી આ વિધિ
બીજો માર્ગ ન હોય ત્યારે પ્રયત્નશીલ થઇને કરે, અગર જીવરહિત બીજો માર્ગ હોય
તો ઈર્યાસમિતિને અનુસરી બીજા માર્ગથી ચાલે અર્થાત્ જે પ્રકારે જીવરક્ષા થાય એવી
રીતે ચાલવું બેઠાએ આ પ્રતિમાધારી શ્રાવક શ્રમણભૂત-સાધુ જેવા હોય છે, કિન્તુ
તેને કેવલ જ્ઞાતિવર્ગથી પ્રેમબન્ધનનો વ્યવચ્છેદ હોતો નથી, તે સ્વજ્ઞાતિમાત્ર ભિક્ષા-
વૃત્તિને માટે બંધ છે (સૂ. ૨૮)

तत्प । तत्प णं से पुव्वागमणेण दोवि पुव्वाउत्ताइ कप्पइ से
दोवि पडिगाहित्तप । तत्प ण से पच्छागमणेण दोवि पच्छा
उत्ताइ णो से कप्पइ दोवि पडिगाहित्तप । जे तत्प से पुव्वा-
गमणेण पुव्वाउत्ते से कप्पइ पडिगाहित्तप । जे से तत्प
पुव्वागमणेण पच्छाउत्ते से णो कप्पइ पडिगाहित्तप ॥सू० २९॥

जाया-अथ स्वच्छ तस्य पूर्वागमनेन पूर्वायुक्तः तण्डुलौदनः पद्मादायुक्तो
मिलिङ्गसूपः, कल्पते तस्य तण्डुलौदन मतिग्रहीतुम्, न कल्पते तस्य मिलिङ्ग-
सूप मतिग्रहीतुम् । तत्र स्वच्छ तस्य पूर्वागमनेन पूर्वायुक्तो मिलिङ्गसूपः पद्मा-
दायुक्तस्तण्डुलौदनाः, कल्पते तस्य मिलिङ्गसूप मतिग्रहीतुम्, नो कल्पते तण्डु-
लौदनं मतिग्रहीतुम् । तत्र स्वच्छ तस्य पूर्वागमनेन द्वावपि पूर्वायुक्तौ, कल्पते
द्वावपि मतिग्रहीतुम् । तत्र स्वच्छ तस्य पद्मादागमनेन द्वावपि पद्मादायुक्तौ नो
तस्य कल्पते द्वावपि मतिग्रहीतुम् । यस्तत्र तस्य पूर्वागमनेन पूर्वायुक्तः स
कल्पते मतिग्रहीतुम् । यस्तस्य तत्र पूर्वागमनेन पद्मादायुक्तः स नो कल्पते
मतिग्रहीतुम् ॥ २९ ॥

टीका-‘एस्य णं’-इत्यादि । अथ=अत्रान्तरे शक्तिकुले भिक्षार्यमागमनसमये
तस्य=प्रतिमाधारिण उपासकस्य पूर्वागमनेन=भिक्षार्यमागमनात्पूर्व, पूर्वागमनेन हेतु-
ना अपूर्वऽऽयुक्तः-पूर्व-प्रतिमाधारागमनात् प्राग् आयुक्तः=रन्ध्रनस्वात्प्रादी प्राकार्ष

अथ प्रतिमाधारी को स्वज्ञाति में भिक्षाविधि किस प्रकार करनी
चाहिये यह कहते हैं-‘एस्य णं से’ इत्यादि ।

प्रतिमाधारी उपासक स्वज्ञाति में गृहस्थ के घर जब भिक्षा
लेने को गया तब उपासक के यहाँ जाने के पहले गृहस्थ के घर में
चावल पके हों और दाल उपासक के आने के अनन्तर बनाने लगे

इसे प्रतिमाधारीने स्वज्ञातिमां भिक्षाविधि देना प्रकार करनी लेमने ते म्हे से-
‘एस्य णं से’ इत्यादि.

प्रतिमाधारी उपासक स्वज्ञातिमां गृहस्थने घर अन्धारे भिक्षा लेवाने लय त्वारे
उपासकना त्यां मया भडेलां गृहस्थना घरमां भिक्षा देवाय मया देय जने दाल उपा-
सकना आम्हा पछी जन्तवाती देय ते उपासके भोज करवुं लेमने के आतम तप

પ્રક્ષિપ્તઃ તળ્ડુલૌદનઃ, પશ્ચાત્=પ્રતિમાધારિણ ઉપાસકસ્યાગમનાદ્ અનન્તરમ્ આયુ-
ક્તો ભિલિઙ્ગમૂપઃ=મુદ્રાદિદાલી સ્યાચ્ચેત્તદા તળ્ડુલૌદનં પ્રતિગ્રહીતુમ્=આદાતું તસ્ય=
પ્રતિમાધરસ્યોપાસકસ્ય કલ્પતે, કિન્તુ ભિલિઙ્ગમૂપં પ્રતિગ્રહીતું તસ્ય ન કલ્પતે ।
તત્ર પૂર્વાયુક્તઃ=પ્રતિમાધરોપાસકાગમને પૂર્વમેવ નિજનિમિત્તં ગૃહસ્થૈઃ પક્તુમા-
રબ્ધઃ, પ્રતિમાધરે વા તત્ર ગતે સતિ યઃ પક્તુમારબ્ધઃ સ પશ્ચાદાયુક્તઃ, સ ન
કલ્પતે તસ્મિન્નધ્યવપૂરકાદિદોષસમ્ભવાત્, પૂર્વાયુક્તસ્તુ કલ્પતે, તત્ર તદભાવાત્ ।
તત્ર ચ્ચલુ=નિશ્ચયેન તસ્ય=પ્રતિમાપ્રતિપન્નસ્યોપાસકસ્ય ‘પૂર્વાગમનેન’ इत्यस्य
पूर्ववद्व्याख्या, પૂર્વાયુક્તો ભિલિઙ્ગમૂપઃ પશ્ચાદાયુક્તસ્તળ્ડુલૌદનઃ સ્યાચ્ચેત્તદા
ભિલિઙ્ગમૂપં પ્રતિગ્રહીતું તસ્ય કલ્પતે, કિન્તુદ્રમાદિદોષસમ્ભવાત્ તળ્ડુલૌદનં
પ્રતિગ્રહીતું નો=ન કલ્પતે । યદિ તત્ર ચ્ચલુ તસ્ય પૂર્વાગમનેન દ્વાવપિ=તળ્ડુલ-
ભિલિઙ્ગમૂપાવપિ પૂર્વાયુક્તૌ સ્યાતાં ચેત્તદા દ્વાવપિ=તળ્ડુલૌદન-ભિલિઙ્ગમૂપાવપિ
પ્રતિગ્રહીતું કલ્પતે । તત્ર ચ્ચલુ તસ્ય=પ્રતિમાધરસ્યોપાસકસ્ય પશ્ચાદાગમનેન
પશ્ચાત્કાલે=આગમનેન હેતુના દ્વાવપિ=તળ્ડુલ ભિલિઙ્ગમૂપૌ પશ્ચાદાયુક્તો યદિ સ્યાતાં
તદા તૌ દ્વાવપિ પ્રતિગ્રહીતું નો કલ્પતે, ઉદ્રમાદિદોષસમ્ભવાત્ । યઃ=તળ્ડુ-

તો ઉપાસક કો ચાહિયે કિ ચાવલ હી લે લે દાલ નહીં । અગર ગૃહસ્થ
કે ઘર ઉપાસક કે પહુંચને કે પહેલે યદિ દાલ પકી હો ઓર ચાવલ
ઉપાસક કે આને કે વાદ પકાને લગે તો કેવલ દાલ હી લેના ચાહિયે
ચાવલ નહીં, ક્યોં કિ ઉસ મેં અધ્યવપૂરક (અજ્ઞોયર) આદિ દોષ
કી સમ્ભાવના હોતી હૈ । ઓર પૂર્વાયુક્ત (પ્રતિમાધારી કે જાને કે
પહેલે પકાયા ગયા) લિયા જાતા હૈ ઉસ મેં દોષ કી સમ્ભાવના નહીં
હૈ । જો ઉસકે આને કે પહેલે દોનોં દાલ ઓર ચાવલ પૂર્વાયુક્ત હો,
અર્થાત્ પૂર્વ પકાયે ગયે હોં તવ દોનોં ભી લિયે જાતે હેં । ઓર યદિ
પ્રતિમાધારી કે આને કે પશ્ચાત્ દોનોં બનાયે ગયેં હો તો દોનોં નહીં
લેને ચાહિયે, ઉસ મેં ઉદ્ગમ આદિ દોષ કી સમ્ભાવના રહતી હૈ ।

લીએ, દાળ નહીં અગર ગૃહસ્થના ઘેર ઉપાસક પહોંચ્યા પહેલાં જો દાળ રધાઇ ગઇ
હોય અને ચોખા ઉપાસક આવ્યા પછી રધાતા હોય તો માત્ર દાળજ લેવી જોઇએ,
ભાત નહીં કેમકે તેમા અધ્યવપૂરક (અજ્ઞોયર) આદિ દોષની સંભાવના થાય છે
અને પૂર્વાયુક્ત (પ્રતિમાધારી જવા પહેલા રધાયેલ) લેવાય છે તેમા દોષની સંભાવના
નથી જો તેના આવ્યા પહેલાં જોઇ દાલ તથા ચોખા પૂર્વાયુક્ત હોય અર્થાત્ પૂર્વે પકા-
વેલા હોય તો જોઇ લેવાય છે અને જો પ્રતિમાધારીના આવ્યા પછી જોઇ બતાવ્યાં
હોય તો જોઇ ન લેવા જોઇએ તેમા ઉક્ત આદિ દોષની સંભાવના રહે છે અહીં

तप । तत्थ णं से पुव्वागमणेणं दोवि पुव्वाउत्ताइ कप्पइ से
दोवि पडिगाहित्तप । तत्थ ण से पच्छागमणेणं दोवि पच्छा-
उत्ताइ णो से कप्पइ दोवि पडिगाहित्तप । जे तत्थ से पुव्वा-
गमणेण पुव्वाउत्ते से कप्पइ पडिगाहित्तप । जे से तत्थ
पुव्वागमणेण पच्छाउत्ते से णो कप्पइ पडिगाहित्तप ॥सू० २९॥

छाया-अत्र स्वच्छ तस्य पूर्वागमनेन पूर्वोयुक्तः तण्डुलौदनः पश्चादायुक्तो
मिलिस्सुपः, कल्पते तस्य तण्डुलौदन प्रतिग्रहीतुम्, न कल्पत तस्य मिलि-
सुप प्रतिग्रहीतुम् । तत्र स्वच्छ तस्य पूर्वागमनेन पूर्वोयुक्तो मिलिस्सुपः पश्चा-
दायुक्तस्तण्डुलौदनः, कल्पते तस्य मिलिस्सुप प्रतिग्रहीतुम्, नो कल्पते तण्डु-
लौदनं प्रतिग्रहीतुम् । तत्र स्वच्छ तस्य पूर्वागमनेन द्वावपि पूर्वोयुक्तौ, कल्पते
द्वावपि प्रतिग्रहीतुम् । तत्र स्वच्छ तस्य पश्चादागमनेन द्वावपि पश्चादायुक्तौ नो
तस्य कल्पते द्वावपि प्रतिग्रहीतुम् । यस्तत्र तस्य पूर्वागमनेन पूर्वोयुक्तः स
कल्पते प्रतिग्रहीतुम् । यस्तस्य तत्र पूर्वागमनेन पश्चादायुक्तः स नो कल्पते
प्रतिग्रहीतुम् ॥ २९ ॥

टीका-‘एत्थ णं’-इत्यादि । अत्र=अत्रान्तरे हातिक्कुळे मिसार्यमागमनसमये
तस्य=प्रतिमाभारिण उपासकस्य पूर्वागमनेन=मिसार्यमागमनात्पूर्व, पूर्वागमनेन हेतु
ना पूर्वोऽयुक्त पूर्व-प्रतिमाभारागमनात् माग आयुक्तः=रन्ध्रनस्यास्यादौ पाकारे

अप प्रतिमाभारी को स्वशक्ति में निष्ठाविधि किस प्रकार करनी
चाहिये यह कहते हैं-‘एत्थ णं से’ इत्यादि ।

प्रतिमाभारी उपासक स्वशक्ति में गृहस्थ के घर जब निष्ठा
छेने को गया तब उपासक के यहाँ जाने के पहले गृहस्थ के घर में
चावल पके हों और दाल उपासक के आने के अनन्तर बनाने लगे

इने प्रतिमाभारीने स्वशक्तिमां निष्ठाविधि देवा प्रकार कस्वी लेउने ते अडे से
‘एत्थ णं से’ इत्यादि ।

प्रतिमाभारी उपासक स्वशक्तिमां गृहस्थने घर लभारे निष्ठा लेवाने लय त्वारे
उपासकेना त्वां जया पडेतां गृहस्थना घरमा गेआ पश्चात् जया होय जने दान उपा-
सकेना आआ पछी जयावाती होय ते उपासके जेअ कस्वु लेउने के आवक लय

પિણ્ડપાતપ્રતિજ્ઞયા=આહારગ્રહણપ્રતિજ્ઞયા અનુપ્રવિષ્ટસ્ય=ગતસ્ય એવં=વક્ષ્યમાણં
વદિતું=વક્તું કલ્પતે-‘ મો ! ગૃહપતયઃ ! શ્રમણોપાસકાય પ્રતિમાપ્રતિપન્નાય
ભિક્ષાં દદધ્વમ્=પ્રયચ્છત ?’ ઇતિ । કશ્ચિત્તં=પ્રતિમાપ્રતિપન્નમુપાસકમ્ એતાદૃશેન=
ભિક્ષાનિમિત્તેન વિહારેણ=પ્રવર્તનેન વિહરન્તં=વિચરન્તં દૃષ્ટ્વા વદેત્=પૃચ્છેત્-હે
આયુષ્મન્ ! =પ્રશસ્તાયુઃ ! ત્વં કો વક્તવ્યઃ=કથનીયઃ સ્યાઃ=ભવેઃ’ ઇતિ પૃષ્ઠઃ
સન્ સ ઉત્તરતિ યથા-“શ્રમણોપાસકઃ પ્રતિમાપ્રતિપન્નોઽહમસ્મી”-તિ વક્તવ્યં
સ્યાત્ । સ ચ=પ્રતિમાપ્રતિપન્ન ઉપાસકશ્ચ એતાદૃશેન=એતત્પ્રકારેણ વિહારેણ વિહરન્=
પ્રવર્તમાનઃ જઘન્યેન એકાદ્દં દ્વ્યદ્દં ત્ર્યદ્દં વા ઉત્કર્ષેણ એકાદશ માસાન્ વિહરેત્ ।
ઇત્યેકાદશ્યુપાસકપ્રતિમા ૧૧ ॥ સૂ૦ ૩૦ ॥

અચ શ્રમણોપાસક કે ભિક્ષા-યાચન કા પ્રકાર કહતે હૈં —

‘તસ્સ ણં’ ઇત્યાદિ ।

ઉસ ઉપાસક કો ગૃહસ્થ કે ઘર મેં પ્રવિષ્ટ હોને પર ઇસ પ્રકાર
બોલના કલ્પે-“ હે ગૃહપતિ ! પ્રતિમાપ્રતિપન્ન શ્રમણોપાસક કો ભિક્ષા દો । ”
ઇસ પ્રકાર પ્રતિમા વહન કરતે હુએ કો દેખ કર યદિ કોઈ પૂછે કિ-
“ હે આયુષ્મન્ ! તુમ કૌન હો ? ” તચ વહ કહે કિ-“ હે દેવાનુપ્રિય !
મેં પ્રતિમાધારી શ્રાવક હૂં । ” અર્થાત્ યદિ કોઈ ‘સ્વામિનાથ’ એસા કહ
કર વન્દના કરે તો કહે કિ-“ મેં પ્રતિમાધારી શ્રાવક હૂં ” ઇસ પ્રકાર
પ્રતિમા વહન કુરતા હુઆ વહ જઘન્ય એક દિન દો દિન યા ત્રીન
દિન ઔર ઉત્કૃષ્ટ ગ્યારહ માસ તક વિચરતા હૈ । યહ ગ્યારવીં પ્રતિમા
ગ્યારહ માસ કી હોતી હૈ ૧૧ ॥ સૂ૦ ૩૦ ॥

હવે શ્રમણોપાસકના ભિક્ષા-યાચનના પ્રકાર કહે છે-‘તસ્સ ણં’ ઇત્યાદિ.

તે ઉપાસકને ગૃહસ્થના ઘરમા પ્રવેશ કરતા આ પ્રકારે બોલતું કલ્પે-“ હે ગૃહ-
પતિ ! પ્રતિમાપ્રતિપન્ન શ્રમણોપાસકને ભિક્ષા આપો ” એ પ્રકારે પ્રતિમાનું વહન
કરતા તેને જોઇને જો કોઇ પૂછે કે-‘ આયુષ્મન્ ! તમે કોણ છો ? ’ ત્યારે તે કહે કે-
‘ હે દેવાનુપ્રિય ! હું પ્રતિમાધારી શ્રાવક છું ’ અર્થાત્ જો કોઇ ‘સ્વામીનાથ’ એમ
કહીને વન્દના કરે તો કહે કે-‘ હું પ્રતિમાધારી શ્રાવક છું ’ એ પ્રકારે પ્રતિમા વહન
કરતા થકા તે જઘન્ય એક દિવસ જો દિવસ કે ત્રણ દિવસ અને ઉત્કૃષ્ટ અગીયાર માસ
સુધી વિચરે છે આ અગીયારમી પ્રતિમા અગીયાર માસની થાય છે. ૧૧ (સૂ૦ ૩૦)

छौदनो मिच्छिद्दस्यो वा तत्र=हातिकुले तस्य पूर्वागमनेन पूर्वायुक्तः सा-
 तण्डुलौदन मिच्छिद्दस्यो वा प्रतिग्रहीतुं कल्पते, यः=तण्डुलौदनाविस्तस्य तत्र
 पूर्वागमनेन पश्चादायुक्तः स प्रतिग्रहीतुं न कल्पते । इह सूत्रे 'पूर्वागमनेन
 पश्चादागमनेन' इत्युभयत्र प्राकृतत्वात्पूर्वशब्दस्य पूर्वपयोगः । पञ्चम्यर्थे दृष्टीपा-
 दौदभ्या ॥ सू० २९ ॥

अथ भ्रमणोपासकस्य भिक्षायाचनप्रकारं वर्यामिति-‘तस्स नं’ इत्यादि ।

सूत्रम्-तस्स णं गाहावड्कुलं पिण्डवायपडियाए अणुप्पवि-
 ट्ठस्स कप्पइ एव वदित्तए “समणोवासगस्स पडिमापडिवत्तस्स
 भिक्ख दलयह” । त चेव एयारूवेण विहारेण विहरमाणं
 केइ पासित्ता वदिज्जा “केइ आउसो तुम वत्तंवे सिया”
 “समणोवासए पडिमापडिवण्णए अहमसीति” वत्तवं सिया ।
 से ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणे जहन्नेण एगाह वा इ-
 पाह वा सियाह वा उक्कोसेण एकारसमासे विहरेज्जा । एक्क-
 रस उवासगपडिमा ११ ॥ सू० ३० ॥

छाया-तस्य सख्यं गायापतिकुलं पिण्डपातप्रतिग्रहाऽनुप्रविष्टस्य कल्पते
 एव वदितुम् “भ्रमणोपासकाय प्रतिमाप्रतिपत्ताय भिक्षां ददध्वम्” तं वै
 एतादृशेन विहारेण विहरन्तं कश्चिद् दद्याद् वदेत्-“कः आयुष्मन् ! त्वं वक्तव्यः
 स्या” “भ्रमणोपासकः प्रतिमाप्रतिपन्नोऽहमस्मी”-ति वक्तव्यं स्यात् । स सख्यं
 एतादृशेन विहारेण विहरन् जघन्येन एकाहं वा द्वयहं वा त्रयहं वा उत्कर्षेण
 एकादशमासान् विहरेत् । एकादशी उपामकप्रतिमा ॥ सू० ३० ॥

टीका-‘तस्स’-इत्यादि । तस्य=प्रतिमाप्रतिपन्नस्य सख्यं गायापतिकुलं

यहाँ एक बात ठीक से समझनी चाहिये कि-प्रतिमापारी का भिक्षा
 के लिए आगमन निश्चित है और उस निश्चय के बाद यदि दाल भात
 अथवा दोनों पकाये जाय तो वे नहीं लेना चाहिये ॥ सू० २९ ॥

ये बात सारी रीत समझनी चाहिये है प्रतिमापारीनुं भिक्षा मागे आगमन नहीं
 करेता दोष करने तो निश्चय नहीं लेता, बात अथवा कुछ राशियाँ दोष तो ले
 लेना चाहिये । (सू० २६)

पिण्डपातप्रतिज्ञया=आहारग्रहणप्रतिज्ञया अनुप्रविष्टस्य=गतस्य एवं=वक्ष्यमाणं
वदितुं-वक्तुं कल्पते-‘ भो ! गृहपतयः ! श्रमणोपासकाय प्रतिमाप्रतिपन्नाय
भिक्षां ददध्वम्=प्रयच्छत ?’ इति । कश्चित्तं=प्रतिमाप्रतिपन्नमुपासकम् एतादृशेन=
भिक्षानिमित्तेन विहारेण=प्रवर्तनेन विहरन्तं=विचरन्तं दृष्ट्वा वदेत्=पृच्छेत्-हे
आयुष्मन् ! =प्रशस्तायुः ! त्वं को वक्तव्यः=कथनीयः स्याः=भवेः’ इति पृष्टः
सन् स उत्तरति यथा-“श्रमणोपासकः प्रतिमाप्रतिपन्नोऽहमस्मी”-ति वक्तव्यं
स्यात् । स च=प्रतिमाप्रतिपन्न उपासकश्च एतादृशेन=एतत्प्रकारेण विहारेण विहरन्=
प्रवर्तमानः जघन्येन एकाहं द्व्यहं त्र्यहं वा उत्कर्षेण एकादश मासान् विहरेत् ।
इत्येकादशुपासकप्रतिमा ११ ॥ सू० ३० ॥

अब श्रमणोपासक के भिक्षा-याचन का प्रकार कहते हैं —

‘ तस्स णं ’ इत्यादि ।

उस उपासक को गृहस्थ के घर में प्रविष्ट होने पर इस प्रकार
बोलना कल्पे-“ हे गृहपति ! प्रतिमाप्रतिपन्न श्रमणोपासक को भिक्षा दो । ”
इस प्रकार प्रतिमा वहन करते हुए को देख कर यदि कोई पूछे कि-
“ हे आयुष्मन् ! तुम कौन हो ? ” तब वह कहे कि-“ हे देवानुप्रिय !
मैं प्रतिमाधारी श्रावक हूँ । ” अर्थात् यदि कोई ‘ स्वामिनाथ ’ ऐसा कह
कर वन्दना करे तो कहे कि-“ मैं प्रतिमाधारी श्रावक हूँ ” इस प्रकार
प्रतिमा वहन करता हुआ वह जघन्य एक दिन दो दिन या तीन
दिन और उत्कृष्ट ग्यारह मास तक विचरता है । यह ग्यारह प्रतिमा
ग्यारह मास की होती है ११ ॥ सू० ३० ॥

હવે શ્રમણોપાસકના ભિક્ષા-યાચનના પ્રકાર કહે છે-‘તસ્સ ણં’ ઇત્યાદિ.

તે ઉપાસકને ગૃહસ્થના ઘરમાં પ્રવેશ કરતા આ પ્રકારે બોલવું કલ્પે-“ હે ગૃહ-
પતિ ! પ્રતિમાપ્રતિપન્ન શ્રમણોપાસકને ભિક્ષા આપો ” એ પ્રકારે પ્રતિમાનું વહન
કરતા તેને જોઇને જો કોઇ પૂછે કે-‘ આયુષ્મન્ ! તમે કોણ છો ? ’ ત્યારે તે કહે કે-
‘ હે દેવાનુપ્રિય ! હું પ્રતિમાધારી શ્રાવક છું ’ અર્થાત્ જો કોઇ ‘ સ્વામીનાથ ’ એમ
કહીને વન્દના કરે તો કહે કે-‘ હું પ્રતિમાધારી શ્રાવક છું ’ એ પ્રકારે પ્રતિમા વહન
કરતા થકા તે જઘન્ય એક દિવસ બે દિવસ કે ત્રણ દિવસ અને ઉત્કૃષ્ટ અગીયાર માસ
સુધી વિચરે છે આ અગીયારમી પ્રતિમા અગીયાર માસની થાય છે ૧૧ (સૂ૦ ૩૦)

मूष्म-पयाओ खलु ताओ थेरेहिं भगवतेहिं एकास
उवासगपडिमाओ पणत्ताओ चिवेमि ॥ सू० ३१ ॥

॥ छटा दसा समाप्ता ॥६॥

छाया-एताः खलु ताः स्वरैर्मगवन्दिरेकादशोपासकप्रतिमा प्रज्ञा
इति ध्रुवीमि ॥ सू० २१ ॥

॥ पण्टी दशा समाप्ता ॥६॥

टीका-‘एता’-इत्यादि । एताः खलु ताः=पूर्वोक्ताः स्वरैर्मगवन्दिरेकादशोपासकप्रतिमाः प्रज्ञा = प्रकृतिताः, इति ध्रुवीमि = सुषमास्वामी
जम्बूस्वामिने प्रत्याह-हे जम्बू ! यथा भगवन्मुस्तात् भुत तथा त्वां प्रवक्ष्यामि ॥ सू० ३१ ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्गुरुम-पसिद्धवाचक-पद्मदशमापा

कस्तिष्ठितकलापासापक-परिशुद्धगणपद्यनैस्त्रयनिर्मायक-

वादिमानमर्दक-श्रीशालुच्छपतिकोशपुरराममदच-

‘जैनशास्त्रार्थ’-पदभूषित-कोशपुररामशुक्-

-वाकप्रवचारि-जैनार्थ-जैनधर्मदिवाकर

पूज्यश्री-घासीलाल-प्रतिविरचितायाम्

श्रीदशभुतस्कन्धसूत्रस्य मुनिहर्षिभ्या-

रूपायां व्याख्यायाम्-उपासकप्रतिमा-

कस्य पष्ठमध्ययन समाप्तम् ॥६॥

पयाओ’ इत्यादि । यही स्वरि भगवन्तो ने ग्यारह उपासक
प्रतिमाओं का प्रतिपादन किया है । हे जम्बू ! जैसा मैंने भगवान्
के मुखसे सुना है वैसे ही मैं तुझे कहता हूँ ॥ सू० ३१ ॥

इति दशभुतस्कन्ध सूत्रकी ‘मुनिहर्षिणी’ टीका के

हिन्दी अनुवाद में ‘उपासकप्रतिमा’ नामका

छटा अध्ययन समाप्त हुआ ॥ ६ ॥

‘पयाओ’ इत्यादि.

आ प्रभासे स्वरि भगवन्तोने जगीआए उपासकप्रतिमाओंनु प्रतिपादन क्युं
३ हे जम्बू ! जेतुं मे भगवानना मुअमी साकारुं छेतुंछ हूँ तने हूँ हूँ (सू० ३१)
दशभुतस्कन्ध सूत्रकी ‘मुनिहर्षिणी’ टीका

अनुवादी अनुवादमें उपासकप्रतिमा नामक

छट्ट अध्ययन समाप्त थ्यु (६)

॥ अथ सप्तममध्ययनम् ॥

पश्चाध्ययने श्रमणोपासकस्यैकादशप्रतिमाः प्ररूपिताः । अत्र सप्तमाध्ययने द्वादशभिक्षुप्रतिमाः प्ररूप्यन्ते, यतो यो लघुकर्मा सर्वविरतिरूपं चारित्रं धारयितुं वाञ्छेत् सोऽवश्यं भिक्षुप्रतिमामवलम्बेतेति भिक्षुप्रतिमाभिधं सप्तमाध्ययनमाह, तस्येदमादिसूत्रम्—‘सुयं मे’ इत्यादि ।

यद्यपि भिक्षुप्रतिमा अनेकविधाः प्रतिपादिताः । यथा—(१) समाधिप्रतिमा—(२) विवेकप्रतिमा—(३) उपधानप्रतिमा—(४) प्रतिसंलीनताप्रतिमा—(५) एकाकिविहारप्रतिमा—(६) यवमध्यप्रतिमा—(७) चन्द्रप्रतिमा—(८) वज्रमध्यप्रतिमाप्रभृतयः, तथाप्येषां सर्वेषां श्रुतचारित्रप्रतिमयोरेवान्तर्भावः ।

सप्तम अध्ययन

छठे अध्ययन में श्रमणोपासक की ग्यारह प्रतिमाओं का निरूपण किया है । जो लघुकर्मी व्यक्ति सर्वविरतिरूप चारित्र को धारण करने की वाञ्छा रखे तो उसको भिक्षुप्रतिमाओं का अवश्य अवलम्बन करना चाहिये । इस सम्बन्ध से आये हुए इस सातवें अध्ययन में भिक्षुप्रतिमा का वर्णन करते हैं—‘सुयं मे’ इत्यादि ।

यद्यपि भिक्षुप्रतिमा अनेक प्रकार की है । जैसे—(१) समाधिप्रतिमा, (२) विवेकप्रतिमा, (३) उपधानप्रतिमा, (४) प्रतिसंलीनताप्रतिमा, (५) एकाकिविहारप्रतिमा, (६) यवमध्यप्रतिमा, (७) चन्द्रप्रतिमा, (८) वज्रमध्यप्रतिमा आदि । तथापि उन सबका अन्तर्भाव श्रुतप्रतिमा और चारित्रप्रतिमा में हो जाता है ।

अध्ययन सातसु

छठा अध्ययनमा श्रमणोपासकनी अगीयार प्रतिमाओंनु निरूपण करुं छे जे लघुकर्मी व्यक्ति सर्व विरतिरूप चारित्रने धारण करवानी वाञ्छा राखे तेने भिक्षुप्रतिमाओंनु अवश्य अवलम्बन करुं लेखे आ सगंधी आवेस आ सातमा अध्ययनमा भिक्षुप्रतिमानु वर्णन करे छे ‘सुयं मे’ इत्यादि

जेके भिक्षुप्रतिमा अनेक प्रकारनी छे जेभेके—(१) समाधिप्रतिमा, (२) विवेकप्रतिमा, (३) उपधानप्रतिमा, (४) प्रतिसंलीनताप्रतिमा, (५) एकाकिविहारप्रतिमा, (६) यवमध्यप्रतिमा, (७) चन्द्रप्रतिमा, (८) वज्रमध्यप्रतिमा आदि, तो पण ते गंधीने अन्तर्भाव श्रुतप्रतिमा अने चारित्रप्रतिमाभा श्रुत नय छे

मिथुमिः प्रतिमामेदोपमेदः स्वकार्यं साधनीयम् । अर्थादतद्वारा ज्ञाना-
वरणीयाद्यविषयकर्मणि संप्रयित्वा स्वाभीष्टं निर्वाणपदं लक्ष्मीकरणीयमिति ।
इममेव विषयमुद्दिश्य सप्तमाध्ययन आरम्भते—‘सुयं मे’ इत्यादि—

मूलम्—सुयं मे आउस, तेण भगवया एवमक्खाय—इह
खलु येरेहिं भगवतेहिं वारस भिक्खुपडिमाओ पणत्ताओ ।
कयरा खलु ताओ येरेहिं भगवतेहिं वारस भिक्खुपडिमाओ
पणत्ताओ ? । इमाओ खलु ताओ येरेहिं भगवतेहिं वारस
भिक्खुपडिमाओ पणत्ताओ । त जहा ॥ सू० १ ॥

छापा—धुतं मया, आयुष्मन् । तेन भगवतैवमाक्यातम्—इह खलु स्वविरै-
र्मगवन्नि द्विद्विमिथुमतिमाः प्रवृत्ताः । कतराः खलु ताः स्वविरैर्मगवन्निद्वौ-
द्वमिथुमतिमाः प्रवृत्ताः ? । इमाः खलु ताः स्वविरैर्मगवन्निद्वौद्वमिथु-
मतिमाः प्रवृत्ताः । तथवा—(सू० १)

टीका—‘अत मया’—इत्यादि । हे आयुष्मन् ! मे मन्त्रस्तापुः । मया
धुतम्, तेन भगवता एवम्—अनेन वक्ष्यमाणप्रकारेण, आख्यातम्—प्रकृतम्—
इह—मिनश्चासने स्थविरैर्मगवन्निद्वौद्वमिथुमतिमाः—तपःसमव्यवस्थितः कुत-

मिथुमो को प्रतिमा के मेद और उपमेद के साथ प्रतिमामों
द्वारा ही अपने कार्य की सिद्धि करनी चाहिये । अर्थात् इन प्रति-
मामोंद्वारा ज्ञानावरणीयादि आठ प्रकार के कर्मों को त्यागकर अपना
अभीष्ट-निर्वाणपद का लक्ष्य करना चाहिये । इस विषय को मनमें
रखते हुए सप्तम अध्ययन का आरम्भ करते हैं—‘सुयं मे’ इत्यादि ।

हे आयुष्मन् ! मैंने सुना है उन भगवान ने इस प्रकार प्रति-
पादन किया है—इस जिनशासन में स्थविर भगवन्तों ने धारण मिथु
प्रतिमामों का वर्णन किया है । यहाँ ‘मिथु’—शब्द का अर्थ होता

मिथुमोने प्रतिमाना केद अने उपमेदनी साथ प्रतिमामोंद्वारा ही अपने
कार्य की सिद्धि करनी चाहिये अर्थात् इन प्रतिमामोंद्वारा ज्ञानावरणीयादि आठ प्रकार
के कर्मों को त्यागकर अपना अभीष्ट निर्वाणपद का लक्ष्य करनी चाहिये । इस विषयने
मनमें रखते हुए सप्तम अध्ययन का आरम्भ करेंगे—‘सुयं मे’ इत्यादि ।

हे आयुष्मन् ! मैंने सुना है उन भगवान ने इस प्रकार प्रतिपादन किया है—
इस जिनशासन में स्थविर भगवन्तों ने धारण मिथुप्रतिमामों का वर्णन किया है । यहाँ

कारितानुमोदितपरिहारेण शुद्धमशनादिकं भिक्षक इत्येवंशीलो भिक्षुस्तस्य प्रतिमाः= प्रतिज्ञाः अभिग्रहविशेषा इति यावत् प्रज्ञप्ताः=परूपिताः। कतराः=काः खलु ताः स्थविरैर्भगवद्भिर्द्वादशभिक्षुप्रतिमाः प्रज्ञप्ताः?। इमा=वक्ष्यमाणाः खलु ताः स्थविरैर्भगवद्भिर्द्वादश भिक्षुप्रतिमाः प्रज्ञप्ताः। तद्=भिक्षुप्रतिमापरूपणं यथा-॥सू० १॥

अथ द्वादशानां भिक्षुप्रतिमानां क्रमेण नामान्याह-‘मासिया’ इत्यादि।

मूलम्-१ मासिया भिक्षुपडिमा, २ दोमासिया भिक्षु-
पडिमा, ३ तिमासिया भिक्षुपडिमा, ४ चउमासिया भिक्षु-
पडिमा, ५ पंचमासिया भिक्षुपडिमा, ६ छम्मासिया भिक्षु-
पडिमा, ७ सत्तमासिया भिक्षुपडिमा, ८ पढमा सत्तरांडिदिया
भिक्षुपडिमा, ९ दोच्चा सत्तरांडिदिया भिक्षुपडिमा, १० तच्चा
सत्तरांडिदिया भिक्षुपडिमा, ११ अहोरांडिदिया भिक्षुपडिमा,
१२ एगराइया भिक्षुपडिमा ॥ सू० २ ॥

छाया-१ मासिकी भिक्षुप्रतिमा, २ द्विमासिकी भिक्षुप्रतिमा, ३ त्रि-
मासिकी भिक्षुप्रतिमा, ४ चतुर्मासिकी भिक्षुप्रतिमा, ५ पञ्चमासिकी भिक्षु-
प्रतिमा, ६ षण्मासिकी भिक्षुप्रतिमा, ७ सप्तमासिकी भिक्षुप्रतिमा, ८ प्रथमा-
सप्तरात्रिदिवा भिक्षुप्रतिमा, ९ द्वितीया सप्तरात्रिदिवा भिक्षुप्रतिमा, १० तृतीया-
सप्तरात्रिदिवा भिक्षुप्रतिमा, ११ अहोरात्रिदिवा भिक्षुप्रतिमा, १२ एकरात्रिकी
भिक्षुप्रतिमा ॥ सू० २ ॥

टीका-‘१ मासिया’-इत्यादि। अत्रेदमुक्तं भवति-प्रथमादयः सप्तमी-
पर्यन्ता भिक्षुप्रतिमाः सप्तभिर्मासैर्भवन्ति। एकैका च एकैकमासेन सम्पन्ना भव-
है किः-जो तप और संयम में व्यवस्थित होकर कृत कारित और
अनुमोदितरूप से शुद्ध भिक्षाद्वारा अपना जीवननिर्वाह करता हैं वह
भिक्षु कहा जाता है। उसकी प्रतिमा भिक्षुप्रतिमा है। प्रतिमा-प्रतिज्ञा
अर्थात्-अभिग्रहविशेष को प्रतिमा कहते हैं ॥ सू० १ ॥

‘भिक्षु’ शब्दनेो अर्थ थाय थाय छे डे-ने तप अने संयममा व्यवस्थित थधने
कृत कारित अने अनुमोदित रूपथी शुद्ध भिक्षा द्वारा पोतानेो जीवन निर्वाह करे छे
तेने भिक्षु कडेवाय छे तेनी प्रतिमा ते भिक्षुप्रतिमा छे प्रतिमा-प्रतिज्ञा अर्थात्-
अभिग्रहविशेषने प्रतिमा कडे छे (सू १)

મિષ્ટુમિઃ પ્રતિમામેદોપમેદઃ સ્વકાર્ય સાધનીયમ્ । અર્પદેવદારા જ્ઞાના-
વરણીયાદ્યદ્વિષકર્માણિ સપયિત્થા સ્વામીષ્ટ નિર્વાણપદ સમીકરણીયમિતિ ।
इममेव विषयमुद्दिश्य सप्तमाध्ययनं प्रारम्भ्यते-‘सुय मे’ इत्यादि-

મૂષ્મ-સુર્ય મે આડસ, તેણ મગવયા એવમમ્ભવાય-इह
खलु घेरेहिं भगवतेहिं वारस भिक्षुपट्टिमाओ पणत्ताओ ।
कयरा खलु ताओ घेरेहिं भगवतेहिं वारस भिक्षुपट्टिमाओ
पणत्ताओ ? । इमाओ खलु ताओ घेरेहिं भगवतेहिं वारस
भिक्षुपट्टिमाओ पणत्ताओ । त जहा ॥ सू० १ ॥

छाया-भुव मया, आयुष्मन् ! तेन भगवतैवमाकपातम्-इह खलु स्थिरै
र्मगवद्भिर्द्वादशमिष्टुप्रतिमाः प्रहस्ताः । कतराः खलु ता स्थिरैर्मगवद्भिर्द्वा-
दश मिष्टुप्रतिमाः प्रहस्ताः ? । इमाः खलु ताः स्थिरैर्मगवद्भिर्द्वादश मिष्टु-
प्रतिमाः प्रहस्ताः । तथथा-(सू० १)

टीका-‘भर्त मया’-इत्यादि । हे आयुष्मन् ! = हे प्रहस्तायुः । मया
भुवम्, तेन भगवता एवम् = अनेन वक्ष्यमाणप्रकारेण, आयुष्यार्त = प्ररूपितम्-
इह = जिनशासने स्थिरैर्मगवद्भिर्द्वादश मिष्टुप्रतिमाः-तथाःसंयमव्यवस्थितः कृ-

મિષ્ટુઓં કો પ્રતિમા કે મેદ ઔર ઉપમેદ કે સાથ પ્રતિમાઓ
દ્વારા હી અપને કાર્ય કી સિદ્ધિ કરની ચાહિયે । અર્પાંત્ હન પ્રતિ
માઓદ્વારા જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ પ્રકાર કે કર્મોં કો સ્વપાકર અપના
અભીષ્ટ-નિર્વાણપદ કા લક્ષ્ય કરના ચાહિયે । હસ વિષય કો મનમેં
રખતે હુણ મસમ અધ્યયન કા આરમ્ભ કરતે હે-‘સુર્ય મ’-इत्यादि ।

હે આયુષ્મન્ ! મેંમે સુના હે ઊન મગવાન ને હસ પ્રકાર પ્રતિ
પાદન કિયા હે-इम जिनशासन में स्थिर भगवन्तो ने वारस मिष्टु
प्रतिमाओं का वर्णन किया है । यहाँ ‘मिष्टु’-शब्द का अर्थ होता

મિષ્ટુઓંને પ્રતિમાના બેઠ અને ઉપસેદની સાથે પ્રતિમાઓદ્વારાજ્ઞાના
કાર્યની સિદ્ધિ કરની બેઠએ અર્પાંત્ આ પ્રતિમાઓદ્વારા જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ પ્રકાર
કર્મોંને અપાનીને પોતાનાં અભીષ્ટ-નિર્વાણપદને લક્ષ્ય કરવું બેઠએ આ વિષયને
મનમાં રાખીને સાતમાં અધ્યયનનો આરંભ કરે છે ‘સુર્ય મે’-इत्यादि

હે આયુષ્મન્ ! મેં સાંભળ્યું છે તે ભગવાને આ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યું છે-
આ જિનશાસનમાં સ્થિર ભગવન્તોને વારસ મિષ્ટુપ્રતિમાઓનું વર્ણન કર્યું છે અર્થ

અથ પ્રતિમાપ્રતિપન્નસ્ય કર્તવ્યમાહ-‘માસિયં’ इत्यादि ।

મૂલમ્-માસિયં ણં મિશ્નુપુપડિમં પડિવન્નસ્સ અણગારસ્સ નિચ્ચં વોસટ્ઠકાણ ચિયત્તદેહે, જે કેહ ઉવસગ્ગા ઉવવજ્જંતિ, તં જહા-દિવ્વા વા માણુસ્સા વા તિરિક્ખજોણિયાવા, તે ઉપ્પણ્ણે સમ્મં સહઈ, રમઈ, તિતિક્ખઈ અહિયાસેણ ॥ સૂ. ૩ ॥

છાયા-માસિકીં ચલુ મિશ્નુપ્રતિમાં પ્રતિપન્નસ્યાનગારસ્ય નિત્યં વ્યુત્સૃષ્ટ-કાયઃ, ત્યક્તદેહઃ, ये केचिदुपसर्गाः उत्पद्यन्ते, तद्यथा-दिव्या वा मानुषा वा तिर्यग्योनिका वा तानुत्पन्नान् सम्यक् सहते, क्षमते, तितीक्षते, अध्यास्ते, ॥મૂ. ૩॥

ટીકા-‘માસિયં’ - इत्यादि । मासिकीं मिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य=प्राप्त-वतः अनगारस्य-अविद्यमानमगारं यस्य मोऽनगारस्तस्य भिक्षोः ये केचित् उप-सर्गाः-उपसृज्यन्ते=क्षिप्यन्ते निपात्यन्ते व्रतिनो यमनियमप्रतिज्ञादेर्येषु इत्युपसर्गाः =देवादिकृतोपद्रवाः उत्पद्यन्ते=प्रादुर्भवन्ति, तद्=उपसर्गप्रादुर्भवनं यथा-दिव्याः-द्यौः=स्वर्गस्तद्वासी देवोऽप्युपचाराद् द्यौस्तत्र भवाः तत्कृता दिव्याः=देव-सम्बन्धिनो वा, मानुषाः=मनुष्यसम्बन्धिनो वा, तिर्यग्योनिकाः-तिर्यश्च=पशु-पक्षिसर्पादयस्तद्योनिसम्बन्धिनो वा य उत्पद्यन्ते तान् अनुकूलप्रतिकूलरूपान् उत्पन्नान् उपसर्गान् नित्यं=सदा व्युत्सृष्टकायः=विशेषेण परीषहोपसर्गसहिष्णु-त्वलक्षणेनोत्सृष्टः=परित्यक्तः कायः=शरीरं येन स व्युत्सृष्टकायः=परिकर्मवर्जन-तस्त्यक्तशरीरः, त्यक्तदेहः=त्यक्तः=चित्तेन विसृष्टो देहः=देहममत्वं येन स त्य-क्तदेहः सन् सम्यक्=यथा कर्मनिर्जरा भवति तथा सहते=मुखाद्यविकारकर-

અથ પ્રથમ પ્રતિમા કા વર્ણન કિયા જાતા હૈ:-“ માસિયં ણં ” इत्यादि ।

માસિકી-એક માસકી પ્રથમ પ્રતિમા કો સ્વીકાર કરને વાલે અનગાર કો યદિ દેવ મનુષ્ય ઔર તિર્યચ્ચ સમ્બન્ધી કોઈ ઉપસર્ગ-ઉપદ્રવ ઉસન્ન હોં તો ઉનકો વહ કાયા કો વોસરા કર-દેહમમતા-રહિત હોકર સમ્યક્-જિસ રીતિ સે કર્મ નિર્જરા હો ઉસ પ્રકાર સે

હવે પ્રથમ પ્રતિમાનુ વર્ણન કરવામા આવે છે-‘માસિયં ણં’ इत्यादि

માસિકી-એક માસની પ્રથમ પ્રતિમાનો સ્વીકાર કરવાવાળા અનગારને જે દેવ મનુષ્ય અને તિર્યચ્ચ સમ્બન્ધી કેઇ ઉપસર્ગ=પપદ્રવ ઉત્પન્ન થાય તો તેણે તે કાયને વીસરી-દેહમમતા રહિત થઇને સમ્યક્ પ્રકારે-જે રીતે કર્મનિર્જરા થાય તે

तीति साधः । इदमपि सप्तमम्—पूर्वप्रतिमातां सप्तमं संयुक्त द्वितीयादिसप्तम्यन्त-
प्रतिमा द्विमासिकयादयः सप्तम्यन्ते । अष्टमी—नवमी—दशमीतां प्रत्येकं सप्ताहो-
राभिकृतया चास्तिष्ठः प्रतिमा एकविंशत्यहोरात्रेभ्यः । एकादशी वैशाखा-
श्रेण भवति । द्वादशी चैकरात्र्या । एवं त्रयोविंशतिराभाषिकाः सप्त मासा इ-
दमप्रतिमानां कासाः, इतः परं प्रातुर्सास्यागमनात् पूर्वमवशिष्टेर्दिनसैरन्यत्र विरा-
क्युं शक्यत इति ॥ सू० २ ॥

अथ चारह मिश्रप्रतिमा क्ता क्ता से मास कहते हैं—“मासिया”
इत्यादि ।

सासिकी द्विसासिकी, आदि का अर्थ स्पष्ट है । यहाँ यह सप्त-
मता आदिपे क्रि—महली प्रतिमा से लेकर सातवीं तक की सात
मिश्रप्रतिमाएँ सात महानों में पूर्ण होती हैं । इन में प्रत्येक प्रतिमा
एक एक मास की होती है । सारांश यह है कि—पूर्व—पूर्व की प्रतिमा
का समय मिलाने से दूसरी प्रतिमा द्विसासिकी, तीसरी द्विसासिकी
आदि, एवं सातवीं सप्तमासिकी, ऐसी संज्ञा होती है । आठवीं, नवमी
और दशमी, ये तीन प्रतिमाएँ प्रत्येक सात—सात अहोरात्री की होन
से इन तीनों में इक्कीस दिन लगते हैं । ग्यारहवीं प्रतिमा एक महो-
रात्र क्ता और बारहवीं एक रात्रि की होती है । इस प्रकार चारह
मिश्रप्रतिमाओं के आराधन में सात मास तेइस दिन लगते हैं ।
तदनन्तर अवशिष्ट—साकी रहे दिनोंमें बिहार कर के चौमासा करने
के पछे चौमासे के लिये अन्यत्र क्षेत्र में पहुँच सकते हैं ॥ सू० २ ॥

इदं चार मिश्रप्रतिमानां अनुक्रमेण नाम कहे छे —“मासिया” इत्यदि
मासिकी द्विसासिकी त्रिसासिकी चारमासिकी आदि के समस्त अनुक्रमे
छे—पछेवीं प्रतिमाभी कहेने आठवीं सुभी सात मिश्रप्रतिमानो सात मासमा पूर्व
मास छे तेषां प्रत्येक प्रतिमा कहे—कहे मासनी मास छे सारास छे छे छे पूर्व
पूर्वनी प्रतिमानो समय सप्तमावत पीछे प्रतिमा द्विसासिकी, पीछे त्रिसासिकी
आदि, के प्रमाणे आठवीं सप्तमासिकी केवी सूत्रा कहेने छे आठवीं नवमी जने
दशमी, आ त्रयो प्रतिमानो प्रत्येक सात सात अहोरात्रनी होवाधी आ त्रयो
कोठवीं दिनस जाने छे ज्योतिषाग्नी प्रतिमा कहे अहोरात्रनी जने बारही को
रात्रिनी होव छे के प्रकारे चार मिश्रप्रतिमानोना आराधनमा सात मास तेइस
दिनस जाने छे त्वाइ पछी अवशिष्ट साकी रहेछा दिवसोभा बिहार करीने चौमास
आव्या फेछा चौमासां माटे पीछे क्षेत्रमा पछेवीं कहे छे (सू० २)

अथ प्रतिमाप्रतिपन्नस्य कर्तव्यमाह—‘मासियं’ इत्यादि ।

मूलम्—मासियं णं भिक्षुपडिमं पडिवन्नस्स अणगारस्स निच्चं वोसट्ठकाए चियत्तदेहे, जे केइ उवसग्गा उववज्जंति, तं जहा—दिव्वा वा माणुस्सा वा तिरिक्खजोगियावा, ते उप्पण्णे सम्मं सहइ, खमइ, तितिक्खइ अहियासेए ॥ सू० ३ ॥

छाया—मासिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्यानगरस्य नित्यं व्युत्सृष्ट-
कायः, त्यक्तदेहः, ये केचिदुपसर्गाः उत्पद्यन्ते, तद्यथा—दिव्या वा मानुषा वा
तिर्यग्योनिका वा तानुत्पन्नान् सम्यक् सहते, क्षमते, तितिक्षते, अध्यास्ते, ॥मू० ३॥

टीका—‘मासियं’ — इत्यादि । मासिकीं भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य=प्राप्त-
वतः अनगरस्य—अविद्यमानमगारं यस्य सोऽनगरस्तस्य भिक्षोः ये केचित् उप-
सर्गाः—उपसृज्यन्ते=क्षिप्यन्ते निपात्यन्ते व्रतिनो यमनियमप्रतिज्ञादेर्येषु इत्युपसर्गाः
=देवादिकृतोपद्रवाः उत्पद्यन्ते=मादुर्भवन्ति, तद्=उपसर्गप्रादुर्भवनं यथा—दिव्याः—
द्यौः=स्वर्गस्तद्वासी देवोऽप्पुपचाराद् द्यौस्तत्र भवाः तत्कृता दिव्याः=देव-
सम्बन्धिनो वा, मानुषाः=मनुष्यसम्बन्धिनो वा, तिर्यग्योनिकाः—तिर्यश्चः=पशु-
पक्षिसर्पादयस्तद्योनिसम्बन्धिनो वा य उत्पद्यन्ते तान् अनुकूलप्रतिकूलरूपान्
उत्पन्नान् उपसर्गान् नित्यं=सदा व्युत्सृष्टकायः=विशेषेण परीपहोपसर्गसद्विष्णु-
त्वलक्षणेनोत्सृष्टः=परित्यक्तः कायः=शरीरं येन स व्युत्सृष्टकायः=परिकर्मवर्जन-
तस्त्यक्तशरीरः, त्यक्तदेहः=त्यक्तः=चित्तेन विसृष्टो देहः=देहममत्वं येन स त्य-
क्तदेहः सन् सम्यक्=यथा कर्मनिर्जरा भवति तथा सहते=मुखाद्यविकारकर-

अव प्रथम प्रतिमा का वर्णन किया जाता हैः—“ मासियं णं ”
इत्यादि ।

मासिकी—एक मासकी प्रथम प्रतिमा को स्वीकार करने वाले
अनगर को यदि देव मनुष्य और तिर्यश्च सम्बन्धी कोई उपसर्ग-
उपद्रव उत्पन्न हों तो उनको वह काया को वोसरा कर—देहममता-
रहित होकर सम्यक्—जिस रीति से कर्म निर्जरा हो उस प्रकार से

इवे प्रथम प्रतिमानु वणुंन करवासा आवे छे—‘मासियं णं’ इत्यादि

मासिकी—એક માસની પ્રથમ પ્રતિમાને સ્વીકાર કરવાવાળા અનગારને બે
દેવ મનુષ્ય અને તિર્યચ સંબંધી કોઈ ઉપસર્ગ=પપદ્રવ ઉત્પન્ન થાય તો તેણે તે
કાયને વીસરી—દેહમમતા રહિત થઈને સમ્યક્ પ્રકારે—બે રીતે કર્મનિર્જરા થાય તે

णेन मर्पति, समते=क्रोधाभावेन, तितितसते=अर्दीनभावेन, अध्यान्ते=निमल
भावेन जीवनाशामरणमयविप्रसक्तत्वात् । यद्वा-‘वामदृक्काए चिद्यच्छेद’ इति
पदद्वय सप्तम्यन्तम् । तत्र कर्मधारयः-तथानिषस्यानगारस्य यो व्युत्सृष्टः
त्यक्त ममत्वानापन्ना दृष्टस्तत्र य उपसर्गा दशाङ्किता उत्पद्यन्ते तान् उत्प
न्नान् सोऽनगारं स्रष्टे इत्याद्यन्वयः ॥ सू० ३ ॥

उक्तविषयमेव पुनर्वर्णयति-‘मामिर्यं’ ण’ इत्यादि ।

मृन्म-मासिय ण भिक्खुपडिम पडियस्स अणगारस्स
कप्पइ एगा दत्ती भोयणस्स पडिगाहत्तिए, एगा पाणगस्स ।
अण्णायउछ, सुद्ध, उवडह, निज्झहिता धहवे दुप्पय-चउप्पय
समण-माहण-अतिहि-कियण-वणीमगे कप्पइ से एगस्स
भुजमाणस्स पडिगाहत्तिए । णो दुण्ह णो तिण्ह णो चउण्ह
पचण्ह णो गुव्विणीए, णो धालवच्छाप, णो दारग पेज्जमा
णीए, णो अतो एल्लयस्स दोवि पाए साहइ दलमाणीए, णो

“सहेइ” मृन्म आदि का विकार न करता हुआ सहन करे । ‘ममह’-
क्रोधरहित होकर स्वमे-क्षमा करे । ‘तितितसह’-अर्दीन भाव से सहन
करे और जीवन की आशा, मरण का भय रहित होकर निमल
भाव से रहे ।

अथवा यह भी अर्थ होता है कि प्रथमप्रतिमाप्रतिपन्न अन-
गार के कापोत्सर्ग अवस्थायुक्त ममत्व रहित शरीर में यदि इह-
मनुष्यतिर्पञ्चमस्य भी उपसर्ग उपस्थित है तो उनको क्रोधादिभाव
रहित होकर अर्दीन मन से जीवन-आशा मरण-भयरहित हो
सम्पन्न प्रकार से सहन करे ॥ सू० ३ ॥

प्रकारे ‘सहेइ’ मृन्म आदिभी विकार न करता सहन करे ‘ममह’ क्रोधरहित कापोत्सर्ग
‘तितितसह’ अर्दीन भावे सहन करे अपने जीवन-की आशा मरण-का भय रहित
मर्पने निमल भावणी सहन करे अथवा जो पञ्च अर्थ साध ३ के पदेवी प्रतिमा-
प्रतिपन्न अनगारना क्रोधादिसर्व भय या युक्त ममत्वरहित शरीरमा जो मनुष्य तिर्पञ्च
अनभी उपसर्ग उपस्थित भाव तो तेजे क्रोधादिकावहित करने अर्दीन मनणी
जीवनआशा मरणभय रहित मर्पने सम्पन्न प्रकारे सहन करवा (सू. ३)

વહિં એલુયસ્સ દોવિ પાએ સાહટ્ટુ દલમાણીએ, એગં પાયં અંતો
કિચ્ચા એગં પાયં વહિં કિચ્ચા એલુયં વિક્કખંભઇત્તા એવં દલયઇ
એવં સે કપ્પઇ પઢિગાહિત્તએ, એવં સે નો દલયઇ એવં સે નો
કપ્પઇ પઢિગાહિત્તએ ॥ સૂ. ૪ ॥

છાયા-માસિકીં સ્વલુ ભિક્ષુપ્રતિમાં પ્રતિપન્નસ્યાનગારસ્ય કલ્પતે એકા
દત્તિર્ભોજનસ્ય પ્રતિગ્રહીતુમેકા પાનકસ્ય । અજ્ઞાતોઽઙ્ગં, શુદ્ધમુપહતમ્ , નિર્યૂહ
વહૂન્ દ્વિપદ-ચતુષ્પદ-શ્રમણ-બ્રહ્મણાઽતિથિ-કૃપણ-વનીપકાન્, કલ્પતે તસ્યૈકસ્ય
મુજ્ઞાનસ્ય પ્રતિગ્રહીતુમ્ । ન દ્વયોર્ન ત્રયાણાં, ન ચતુર્ણાં, ન પચ્ચાનાં, નો ગુવિ-
ખ્યાઃ, નો વાલવત્સોયાઃ, નો દારકં પાયયન્ત્યાઃ, નાન્તરેલુકસ્ય દ્વાવપિ પાદૌ
સંહત્ય દદત્યાઃ, નો વહિરેલુકસ્ય દ્વાવપિ પાદૌ સંહત્ય દદમાનાયાઃ, એક
પાદમન્ત-કૃત્વૈકં પાદં ત્રિઃ કૃત્વૈલુકં વિસ્કમ્યૈવં દદાત્યેવં તસ્ય કલ્પતે
પ્રતિગ્રહીતુમેવં તસ્ય નૈવ દદાત્યેવં તસ્ય નો કલ્પતે પ્રતિગ્રહીતુમ્ ॥ સૂ. ૪ ॥

ટીકા-‘માસિયં’-ઇત્યાદિ । માસિકીં ભિક્ષુપ્રતિમાં પ્રતિપન્નસ્ય=પ્રાપ્ત-
વતઃ અનગારસ્ય ભોજનસ્ય એકા=એકસંખ્યકા દત્તિઃ-દર્વીકટોરકાદિતોઽવિચ્છિ-
ન્નધારયા યા ભિક્ષા પેતતિ સા દત્તિરુચ્યતે, સા પ્રતિગ્રહીતુમ્=આદાતું કલ્પતે ।
એવં પાનસ્યૈકા દત્તિર્ગ્રહીતું કલ્પતે । અજ્ઞાતોઽઙ્ગમ્-અજ્ઞાતાત્=અપરિચિતકુલાત્

અવ સૂત્રકાર ફિર ઉક્ત વિષયકા હી વર્ણન કરતે હૈં—
‘માસિય ણં’ ઇત્યાદિ ।

માસિકીભિક્ષુપ્રતિમાપ્રતિપન્ન અનગાર કો એક માસ તક પ્રતિ-
દિન એક દત્તિ અન્ન કી ઓર એક દત્તિ પાની કી લેના કલ્પતા હૈ ।
યહાં દત્તિકા અર્થ યહ હૈ કિઃ—દાતા દ્વારા દર્વી (કડછી) અથવા
કટોરા આદિ સે દિયે જાતે હુએ પદાર્થ કી ધારા ન ટૂટે-અખળડ
બની રહે તબ તક વહ દત્તિ કહી જાતી હૈ । અજ્ઞાતો-ઙ્ગ-અજ્ઞાત=

હવે સૂત્રકાર ફરીને ઉક્ત વિષયનુજ વર્ણન કરે છે - ‘માસિય ણં’ ઇત્યાદિ

માસિકીભિક્ષુપ્રતિમાપ્રતિપન્ન અનગારને એક માસ સુધી પ્રતિદિન એક દત્તિ
અન્નની અને એક દત્તિ પાણીની લેવી કહેવાય છે અહીં દત્તિનો અર્થ એ છે કે -
દાતાદ્વારા દર્વી (કડછી) અથવા વાટકા આદિથી દેવાતા પદાર્થની ધારા ન ટુટે-અખડ,
ચાલુ રહે ત્યાં સુધી તે દત્તિ કહેવાય છે અજ્ઞાતોઽઙ્ગ=અજ્ઞાત= સાધુને ન જાણવા

णेन मर्यति, समते=क्रोधामावेन, तितिक्षते=अदीनमावेन, अभ्यास्ते=निषल
मावेन जीवनाशामरणमयनिप्रसुक्तस्थात् । यद्वा-‘बोसद्वकाए चियचदेहे’ इति
पदद्वय सप्तम्यन्तम् । तत्र कर्मधारयः-तथाविधस्यानगारस्य यो व्युत्पष्ट-
स्यक्तः ममत्वानापन्नो दहस्तत्र ये उपसर्गा देनादिकृता उत्पद्यन्ते तान् उत्प-
न्नान् सोऽनगारं सहते इत्याद्यन्वयः ॥ सू० ३ ॥

उक्तविषयमेष पुनर्बर्णयति-‘मासिय’ न’ इत्यादि ।

मूलम्-मासिय ण भिक्षुपडिम पडिवल्लस्त अणगारस्त
कप्पइ एगा दत्ती भोयणस्त पडिगाहत्तिण्, एगा पाणगस्त ।
अण्णायउल्ल, सुद्ध, उवड्ह, निज्झहिच्चा बह्वे दुप्पय-चउप्पय
समण-माहण-अतिहि-किवण-वणीमगे कप्पइ से एगस्त
मुजमाणस्त पडिगाहत्तिण् । णो वुण्ह णो तिण्ह णो चउण्ह
पच्चण्ह णो गुव्विणीय, णो बालवच्छाय, णो दारगं पेज्जमा
णीय, णो अतो घल्लयस्त दोवि पाय साहइ दलमाणीय, णो

“सहेइ” मुल आदि का विकार न करता हुआ सहन करे । ‘सम’-
क्रोधरहित होकर लमे-क्षमा करे । ‘तितिक्षइ’-अदीन भाव से सहन
करे और जीवन की आशा, मरण का भय रहित होकर निश्चल
भाव से मड़े ।

अथवा यह भी अर्थ होता है कि प्रथमप्रतिमाप्रतिपन्न अन-
गार के कायोत्सर्ग अवस्थायुक्त ममत्व रहित शरीर में यदि देव-
मनुष्यतिर्य्यक्सम्बन्धी उपसर्ग उपस्थित हों तो उनको क्रोधादिभाव
रहित हाकर अदीन मन से जीयन-आशा मरण-भयरहित हो
सम्यक् प्रकार से सहन करे ॥ सू० ३ ॥

प्रकार ‘सहेइ’ मुल आदिभी विकार न करता सहन करे ‘समइ’ क्रोधरहित अथवा
‘तितिक्षइ’ अदीन भाव से सहन करे अने जीवनकी आशा, मरणका भय रहित
मर्षने निश्चल भावभी सहन करे अथवा जो पक्ष अर्थ भाव छे के पक्षेभी प्रतिभा
प्रतिपन्न अनगारना कायोत्सर्ग अवस्था युक्त ममत्वरहित शरीरभा जो मनुष्य तिर्य्य-
क्षज भी उपसर्ग उपस्थित भाव तो तेव्हे क्रोधादिकावहित मर्षने अदीन मनभी
जीवनआशा मरणभय रहित मर्षने सम्यक् प्रकार सहन करे (५ ३)

बहिं एलुयस्स दोवि पाए साहट्ट दलमाणीए, एगं पायं अंतो
किच्चा एगं पायं बहिं किच्चा एलुयं विक्खंभइत्ता एवं दलयइ
एवं से कप्पइ पडिगाहित्तए, एवं से नो दलयइ एवं से नो
कप्पइ पडिगाहित्तए ॥ सू० ४ ॥

छाया-मासिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्यानगारस्य कल्पते एका
दत्तिर्भोजनस्य प्रतिग्रहीतुमेका पानकस्य । अज्ञातोऽच्छं, शुद्धमुपहतम्, निर्यूह
बहून् द्विपद-चतुष्पद-श्रमण-ब्रह्मणाऽतिथि-कृपण-वनीपकान्, कल्पते तस्यैकस्य
शुद्धानस्य प्रतिग्रहीतुम् । न द्वयोर्न त्रयाणां, न चतुर्णां, न पञ्चानां, नो गुवि-
ण्याः, नो बालवत्सोयाः, नो दारकं पाययन्त्याः, नान्तरेलुकस्य द्वावपि पादौ
संहृत्य ददत्याः, नो बहिरेलुकस्य द्वावपि पादौ सहृत्य ददमानायाः, एक
पादमन्तःकृत्वैकं पादं बहिः कृत्वैलुकं विस्कभ्यैवं ददात्येवं तस्य कल्पते
प्रतिग्रहीतुमेवं तस्य नैव ददात्येवं तस्य नो कल्पते प्रतिग्रहीतुम् ॥ सू० ४ ॥

टीका-‘मासियं’-इत्यादि । मासिकीं भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य=प्राप्त-
वतः अनगारस्य भोजनस्य एका=एकसंख्यका दत्तिः-दर्वीकटोरकादितोऽविच्छि-
न्नधारया या भिक्षा पेतति सा दत्तिरुच्यते, सा प्रतिग्रहीतुम्=आदातुं कल्पते ।
एवं पानस्यैका दत्तिर्ग्रहीतुं कल्पते । अज्ञातोऽच्छम्-अज्ञातात्=अपरिचितकुलात्

अब सूत्रकार फिर उक्त विषयका ही वर्णन करते हैं—
‘मासियं णं’ इत्यादि ।

मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगार को एक मास तक प्रति-
दिन एक दत्ति अन्न की और एक दत्ति पानी की लेना कल्पता है ।
यहाँ दत्तिका अर्थ यह है किः—दाता द्वारा दर्वी (कडछी) अथवा
कटोरा आदि से दिये जाते हुए पदार्थ की धारा न टूटे-अखण्ड
बनी रहे तब तक वह दत्ति कही जाती है । अज्ञातो-च्छं-अज्ञात=

इसे सूत्रकार इरीने उक्त विषयानुज वर्युन करे छे—‘मासियं णं’ इत्यादि
मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगारने ओक मास सुधी प्रतिदिन ओक दत्ति
अन्ननी अने ओक दत्ति पाणीनी लेवी कहे छे अही दत्तिनो अर्थ ओ छे छे—
दाताद्वारा दर्वी (कडछी) अथवा वाटका आदिथी देवाता पदार्थनी धारा न टूटे-अखण्ड,
आखु रहे त्या ‘सुधी ते दत्ति कहेवाय छे अज्ञातोऽच्छं=अज्ञात= साधुने न नक्षवा

उच्छं=स्तोक १ द्रव्यतः-स्वस्थोपयोगानुर्वरितम्, भाषतः-सत्कारसम्मान विना
 साधारणमिष्टुवरीयमानम् । शुद्धम्=उद्गमदिशोपरहितम्, उपहतम्=अन्याप
 निष्पाद्य भोजनस्थाने स्थापित स्वयंप्रत्यया तत्प्रतिग्रहीतुं कल्पत इत्यनेनान्वयः ।
 ग्रहण=प्रचुरान् द्विपद-चतुष्पद भ्रमण-प्राक्पण्डाऽतिथि कृपण-वनीपकान्, द्विपदा
 =दासी-तासादयः, चतुष्पदा=गवादयः, भ्रमणाः=निर्जन्य-शाक्य-तापम-गैरिक-
 =ऽऽजीविका, प्राक्पण्डा प्रसिद्धाः, अतिथयः=मिष्टुकविशेषाः, कृपणाः=द्विपदाः,
 वनीपकाः=स्वकीयदुरवस्थाप्रदर्शनपुरस्सर प्रियालापादिना याचका, एतान्
 निष्पद्यन्त्या एतेषां भोजनानन्तरमित्यर्थः, तस्य=प्रतिमाधारिणो मिष्टोः, एक
 स्य सुज्ञानस्य=पामकस्य=वस्त्वधिपतेः, प्रतिग्रहीतुं कल्पते, यस्मिन् वस्तुन्यक्त
 स्यैव स्वामित्वं तत् कल्पते, न तु द्रवादीनां स्वामित्वे सतीत्यर्थः । एतत्सर्वं

साधुका नहीं जानने वाले कुल से उछे=याहा थोडा छेना । उच्छ
 दो प्रकार का है—(१) द्रव्यतः (२) भाषतः । (१) द्रव्यतः=अपन
 उपभोग से क्या हुआ, (२) भाषत=सत्कार और सम्मान विना
 साधारण मिष्टु की तरह दिया हुआ । शुद्ध=उद्गम आदि दोष रहित ।
 उपहत=हमारे के लिए पका कर भोजन स्थान में रखा हुआ हो,
 उसमें से थोडा-सा ग्रहण करना चाहिये । तथा बहुत से दासी दास
 आदि द्विपद, गो महिषी आदि चतुष्पद, शाक्य, तापम, गैरिक,
 आजीविक आदि भ्रमण, प्राक्पण्डा-याचक, सामान्य मिष्टु आदि अतिथि,
 कृपण-दरिद्र, और अपनी दुर्धन्यवस्था का प्रदर्शनपूर्वक प्रिय-प्रिय आ-
 लाप करके मिष्टा मांगने वाला वनीपक, ये सब लेकर चले जायें
 तब प्रतिमाधारी मुनि जिस वस्तु का एक ही स्वामी हो जिस पर
 दो तीन आदि का स्वामित्व न हो वैसी मिष्टा लेवे । वह भी

वाञ्छ कुल पासोथी उछ भौदु-भौदु लेवु उछ ने प्रहारना छे (१) द्रव्यत (२) भाषत
 (१) द्रव्यत - पोतान्य उपभोजनी जमैसु (२) भाषतः सत्कार अने सम्मान विना
 साधारण मिष्टुनी पेटे जायेंसु 'शुद्ध'- उद्गम आदि दोषरहित, उपहत- धीरे-धीरे
 भाटे रायेंसु के भोजनस्थानमा राख्यु होय तेमाथी भौदु के भक्ष्य करवु लेयेंसु
 तथा भक्ष्य दासी दास आदि द्विपद, गाय बेंस, आदि चतुष्पद, शाक्य तापम
 गैरिक आदिभिक आदि भ्रमण प्राक्पण्डा-याचक, सामान्य मिष्टु आदि अतिथि,
 कृपण-दरिद्र तथा पोतानी दुर्धन्यवस्थाना प्रदर्शन पूर्वक प्रिय प्रिय आलाप करीने
 भिक्षा मागवत्याण वनीपक, जे कथा लखने आस्था व्यथ त्यारे प्रतिमाधारी मुनि
 के वस्तुनो ओकर अवलोक होय-जेना भाटे के तब आदिनी मातको न होय जेथी

मनुष्यमेव वक्ष्यते-‘णो दोण्ह’ इत्यादिना, एवं द्वयोस्त्रयोश्चतुर्णां पञ्चानामेकवस्तु तन्न कल्पते प्रतिग्रहीतुम् । गुर्विण्याः=गर्भिण्या हस्तादशनादिकं प्रतिग्रहीतुं न कल्पते ।

अयं जिनकल्पिनां कल्पः, स्थविरकल्पिनस्तु पणमासानन्तरमुत्थानादिक्रियां कृत्वा ददत्या हस्तान्नं गृह्णन्ति, सा यदि उपविष्टैव उत्थितैव वा ददाति तदा तद्धस्ताद् गृह्णन्तीति विवेकः । बालवत्सायाः-शिशुमत्याः, दारकं पाययन्त्याश्च बालं पृथक्कृत्याऽशनादिकं ददत्या हस्तात् प्रतिग्रहीतुं न कल्पते । तथा-

गर्भवती के अथवा बालवत्सा-छोटे बच्चे वाली के हाथ से आहार नहीं लेवे, तथा इनके लिये बनाया हुआ आहार आदि भी नहीं लेवे ।

गर्भिणी के हाथ से भोजन आदि नहीं लेना, यह जिनकल्पी मुनि का कल्प है । स्थविरकल्पी मुनि छः मास के बाद उत्थान आदि क्रिया करके देने वाली गर्भिणी के हाथ से ग्रहण नहीं करते हैं । अर्थात् गर्भवती स्त्री को गर्भ के छः मास होजाने के बाद जब मुनि अशन आदि लेने को आवें तब वह बैठी हो पश्चात् खड़ी होकर देवे तो, तथा खड़ी हुई बैठकर देवे तो उसके हाथ से मुनि को भिक्षा ग्रहण नहीं करनी चाहिये यदि गर्भिणी बैठी-बैठी देती हो, अथवा खड़ी रहकर ही देती हो तो ग्रहण करना चाहिये । जिस स्त्री का बालक छोटा हो और बच्चे को दूध पिलाती हो उस बच्चे को दूर रख कर यदि अशन आदि देने के लिये तैयार हो तो उसके हाथ से भिक्षा ग्रहण नहीं करनी चाहिये । यदि अशन आदि देने वाली

भिक्षा ग्रहण करे, तो पणु गर्भवतीना तथा बालवत्सा-नाना भस्त्रावाणीना हाथशी आहार आदि न ले, तथा तेमना भाटे अनावेला आहार आदि पणु न ले

गर्भिणीना हाथशी भोजन आदि न लेवुं अथे जिनकल्पी मुनिने कल्प छे स्थविरकल्पी मुनि छ मासनी पछी उत्थान आदि क्रिया करीने देवावाणी गर्भिणीना हाथशी ग्रहण करता नहीं अर्थात् गर्भवती स्त्री गर्भना छ मास थठ गया पछी न्यारे मुनि अशन आदि देवा भाटे आवे त्यारे ते भेठी होय पछी उषी थछने आपे तथा उषी होय पछी भेसीने आपे तो तेना हाथनी मुनिअे भिक्षा देवी न भेछमे ने गर्भिणी भेठी-भेठी आपती होय अथवा उषी रहीने न देती होय तो देवी भेछमे. ने स्त्रीनु भाणक नानु होय अने ते भाणकने दूध पाती होय ते भाणकने दूर रापीने ने अशन आदि देवाने भाटे तैयार थाय तो तेना हाथशी भिक्षा ग्रहण न करवी भेछमे ने अशन आदि देवावाणीना भेठ पण (उषी) उभ-

उच्छं=स्तोक २ द्रव्यत-स्वस्वोपभोगादुर्वरितम्, भावतः-सत्कारसम्मान विना
साधारणमिष्टुवहीयमानम् । शुद्धम्=उद्गमादिदोषरहितम्, उपहृतम्=अन्या
निष्पाद्य भोजनस्थाने स्थापित स्वस्वतया तत्प्रतिग्रहीतुं कस्यत इत्यनेनान्वयः ।
बह्वन्=पशुरान् द्विपद-चतुष्पद भ्रमण-ब्राह्मणाऽतिथि कृपण-वनीपकान्, द्विपदा
=वासीदासादयः, चतुष्पदाः=गवादयः, भ्रमणा=निर्ग्रन्थ-शाक्य-तापस-गैरिक-
ऽऽजीविका, ब्राह्मणा मसिदाः, अतिथय=मिष्टुकविशेषाः, कृपणाः=द्विष्टाः
वनीपका=स्वकीयदुरवस्थामदर्शनपुरस्सर मियाभापादिना याचकाः, एतत्
निर्युद्ध=इच्छा एतेषां भाजनानन्तरमित्यर्थः, तस्य=प्रतिमाधारिणो मिष्टोः, एक
स्य भुञ्जानस्य=पामकस्य=वस्त्वपिपतेः, प्रतिग्रहीतु कस्यते, यस्मिन् वस्तुन्यक्त
स्यैव स्वामित्वं तत् कस्यते, न तु इषादीनां स्वामित्वे सतीत्यर्थः । एतत्सर्वं

साधुको नहीं जानने वाले कुल से उच्छं=यादा थोड़ा छेना । उच्छ
दो प्रकार का है—(१) द्रव्यत (२) भावत । (१) द्रव्यत-अपने
उपभोग से क्या हुआ, (२) भावतः-सत्कार और सम्मान विना
साधारण मिष्टु की तरह दिया हुआ । शुद्ध-उद्गम आदि दोष रहित ।
उपहृत-हमारे के लिए पका कर भोजन स्थान में रखा हुआ हो,
उसमें से थोड़ा-सा ग्रहण करना चाहिये । तथा बहुत से वासी दास
आदि द्विपद, गो महिषी आदि चतुष्पद, शाक्य, तापस, गैरिक,
आजीविक आदि भ्रमण, ब्राह्मण-याचक, सामान्य मिष्टु आदि अतिथि,
कृपण-द्विष्ट, और अपनी दुर्बलवस्था का प्रदर्शनपूर्वक प्रिय-प्रिय आ-
लाप करके मिष्टा मांगने वाला वनीपक, ये सब लेकर बड़े जार्य
तब प्रतिमाधारी छुनि जिस वस्तु का एक ही स्वामी हो जिस पर
हो तीन आदि का स्वामित्व न हो वैसी मिष्टा लेवे । यह भी

बाण कुल पासेही उच्छं भौतु-भौतु देवुं उच्छं नि प्रहाण्य छे (१) द्रव्यत (२) भावत
(१) द्रव्यतः- पीताना उपभोगशी लयेषु (२) भावतः सत्कार करने के मान विना
साधारण मिष्टुनी पेटे जाये। 'शुद्धं'- उद्गम आदि दोषरहित । उपहृत- पीतने
भाटे शेष के कोकिलस्थानमां शत्रु को दान देमांही भौतुक अक्षय कस्य लेने
तथा पशु दासी दास आदि द्विपद, गवा वेंस, आदि चतुष्पद, शाक्य तापस
गैरिक आजीविक आदि भ्रमण ब्राह्मण-याचक, सामान्य मिष्टु आदि अतिथि
कृपण-द्विष्ट तथा पीतानी दुर्बलवस्थानां प्रदर्शन पूर्वक प्रिय प्रिय आलाप करीने
मिष्टा भाजनापाण्य वनीपक, ये तथा छुनि आस्था व्यय त्वाए प्रतिमाधारी छुनि
के वस्तुनी लेक्य आसिक कोष-लेना भाटे ने त्रय आदिनी आसिको न कोष लेनी

અથ ગોચરકાલાભિગ્રહં વર્ણયન્ પૂર્વ ગોચરકાલં વર્ણયતિ-‘માસિયં ણં’
 ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-માસિયં ણં ભિક્ષુવુપડિમં પઢિવન્નસ્સ અળગારસ્સ
 તઓ ગોચરકાલા પળ્લણ્ણત્તા, તં જહા-આદી, ૧ મજ્ઞે, ૨ ચરિમે
 ૩ । આદિ ચરેજ્ઞા, નો મજ્ઞે ચરેજ્ઞા, ણો ચરિમે ચરેજ્ઞા ૧ ।
 મજ્ઞે ચરેજ્ઞા નો આદિ ચરેજ્ઞા, નો ચરિમે ચરેજ્ઞા ૨ । ચરિમે
 ચરેજ્ઞા, નો આદિ ચરેજ્ઞા, નો મજ્ઞે ચરેજ્ઞા ૩ ॥ સૂ. ૫ ॥

છાયા-માસિકીં खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्यानगारस्य त्रयो गोचर-
 कालाः प्रज्ञप्ताः । तद्यथा-आदिर्मध्यश्चरमः । आदौ चरेत् न मध्ये चरेत्, न
 चरमे चरेत् १ । मध्ये चरेत्, नादौ चरेत् न चरमे चरेत् २ । चरमे चरेत्,
 नादौ चरेत्, न मध्ये चरेत् ३ ॥ सू. ५ ॥

ટીકા-‘માસિયં’-ઇત્યાદિ । માસિકીં खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्या-
 नगारस्य गोचरकालाः-‘गोरिव चरः=चर्या गोचरः, यथा-गौर्यत्र लघुतृणादिकं
 पश्यति तत्राऽल्पं, यत्र चाऽधिकं तत्र पूर्वापेक्षयाऽधिकं कवलं गृह्णाति न तु
 तृणादिकं गर्दभवन्मूलत उन्मूलयति, तथा मुनिरपि गृहस्थगृहे यथाऽवसरं यथा-
 सामग्रि चाशनादिकं गृह्णाति स गोचरः ।

अब गोचरी के काल में अभिग्रह का वर्णन करते हुए प्रथम
 भिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगार के गोचरीकाल का वर्णन करते हैं—
 ‘मासियं णं’ इत्यादि ।

गोचर शब्द का अर्थ होता है कि—‘गोरिव चरः-गोचरः’ जैसे
 गौ जहाँ छोटे-तृण आदि देखती है, वहाँ थोड़ा-थोड़ा ग्रहण करती
 है, और जहाँ अधिक तृण देखती है, वहाँ पूर्व की अपेक्षा से अ-
 धिक ग्रहण करती है, गद्दे की तरह तृण आदि को मूल से ही

હવે ગોચરીના કાલમા અભિગ્રહનુ વર્ણન કરતા પ્રથમ ભિક્ષુપ્રતિમાપ્રતિપન્ન
 અનગારના ગોચરીકાલનુ વર્ણન કરે છે — ‘માસિયં ણં’ ઇત્યાદિ

ગોચર શબ્દનો અર્થ થાય છે કે — ‘ગોરિવ ચરઃ-ગોચરઃ’ જેમ ગાય ન્યાં
 નાનાં નાનાં તૃણ આદિ જુએ છે ત્યાં થોડું-થોડું ગ્રહણ કરે છે, અને ન્યા વધારે તૃણ
 જુએ છે ત્યાં પૂર્વની અપેક્ષાથી અધિક ગ્રહણ કરે છે, ગધેડાની પેઠે તૃણ આદિને

यदि दावपि पादौ एलुकस्य=देहक्या अन्तः=मध्ये सहस्य=एकप्रीकृत्य धिप्र
इस्तु ददस्या इस्तात्मप्रिग्रहीतुं मिश्रानं कस्यते । पुन - एलुकस्य परि=वत्
ही पादौ सहस्य ददमानाया इस्तात्मा प्रतिग्रहीतुं कस्यते । एकं पादं=परस्म
अन्तः=देहक्या अभ्यन्तरमदशे, एकम्=अपर च ततो बहिः कृत्वा, एषम्=अनेन
मकारेण एलुकं=देहलीं विष्कम्भ्य=वरणयोरन्तराखे कृत्वा एषम्=एतादृश
विभिनाऽऽहारादिकं ददाति चेत्तदा तद्=आहारादिकं प्रतिग्रहीतुं तस्य कस्यते ।
एवं=पूर्वोक्तविभिना चेत्तस्मै प्रतिमाजुपे मिश्रये नैव ददाति तदैषम्=एतत्तत्त्वं
तद्=आहारादिकं प्रतिग्रहीतुं प्रतिमाप्रतिपक्षस्य न कस्यते ।

अयमत्र विषयः- जिनकस्त्रिणां यदि स्वमहादिना गर्भवतीगर्भज्ञानं
भवेत्तदा गर्भकाष्ठतस्वदीयइस्ताम्रिज्ञानं न ग्राह्या, स्थविरकस्त्रिणां तु गर्भपारवत्
सप्तममासादारभ्य न ग्राह्या ॥ सू० ४ ॥

के दोनो पैर देहली के भीतर ही हो अथवा दोनो पैर देहली से
बाहर हो तो अज्ञान आवि नहीं लेना चाहिये । जो एक पैर देहली
के भीतर और एक पैर देहली के बाहर रख कर अर्थात् देहली
को दोनो पैरों के बीच में कर निक्षा दे उसी से ही प्रतिमापारी
निक्षा ग्रहण करते हैं । उक्त विधि से न दे उस से निक्षा नहीं लेते हैं ।

यहाँ यह बात खूब धाढ़ रखनी चाहिये कि-जिनकस्त्री मुनि
को स्वप्रज्ञा से यदि गर्भवती के गर्भ का ज्ञान हो तो गर्भग्रहणकाल
से ही उसके हाथ से निक्षा नहीं लेना चाहिये । स्थविरकस्त्री मुनि
को गर्भवती के गर्भ का सातवाँ मास आरम्भ हो तब उसके हाथ
से निक्षा ग्रहण नहीं करना चाहिये ॥ सू० ४ ॥

शानी अदर के छात्र अथवा ठेठ पग डेलीनी अकारे छेप तो अशन आदि न
देना ओछेजे जो ओछे पग डेलीनी अदर अने ओछे पग डेलीनी अकारे शानीने
अर्थात् डेलीने से पगनी पक्षमा शानीने निक्षा जाये तोय प्रतिमापारी निक्षा अक्षय
करी शके छे उक्त विधिथी न आपि तेनी गसेधी निक्षा लेता नथी

अन्ही जो बात पूरा बाह शानी ओछेजे के-जिनकस्त्री मुनिने स्वप्रज्ञाथी जो
अर्थात्तनी अर्जनु ज्ञान बाध तो अर्जअक्षय कालथीय तेना कायथी आपरातां आपरी
निक्षा लेनी ओछेजे नहि स्थविरकस्त्री मुनिने गर्भवतीना गर्भना सातमा मास
आरका बाध त्थारे तेना कायथी आपाती निक्षा अक्षय न करवी ओछेजे (सू ४)

અથ ગોચરકાલાભિગ્રહં વર્ણયન્ પૂર્વે ગોચરકાલં વર્ણયતિ—‘માસિયં ણ’
ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-માસિયં ણં ભિક્ષુપડિમં પઢિવન્નસ્સ અણગારસ્સ
તઓ ગોચરકાલા પપ્પત્તા, તં જહા-આદી, ૧ મજ્ઞે, ૨ ચરિમે
૩ । આદિ ચરેજ્ઞા, નો મજ્ઞે ચરેજ્ઞા, ણો ચરિમે ચરેજ્ઞા ૧ ।
મજ્ઞે ચરેજ્ઞા નો આદિ ચરેજ્ઞા, નો ચરિમે ચરેજ્ઞા ૨ । ચરિમે
ચરેજ્ઞા, નો આદિ ચરેજ્ઞા, નો મજ્ઞે ચરેજ્ઞા ૩ ॥ સૂ. ૫ ॥

છાયા-માસિકીં સ્વલુ ભિક્ષુપ્રતિમાં પ્રતિપન્નસ્યાનગારસ્ય ત્રયો ગોચર-
કાલાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । તથથા-આદિર્મધ્યશ્ચરમઃ । આદૌ ચરેત્ ન મધ્યે ચરેત્, ન
ચરમે ચરેત્ ૧ । મધ્યે ચરેત્, નાદૌ ચરેત્ ન ચરમે ચરેત્ ૨ । ચરમે ચરેત્,
નાદૌ ચરેત્, ન મધ્યે ચરેત્ ૩ ॥ મૂ. ૫ ॥

ટીકા-‘માસિયં’-ઇત્યાદિ । માસિકીં સ્વલુ ભિક્ષુપ્રતિમાં પ્રતિપન્નસ્યા-
નગારસ્ય ગોચરકાલાઃ-ગોરિવ ચરઃ=ચર્યા ગોચરઃ, યથા-ગૌર્યત્ર લઘુત્વનાદિકં
પર્યયતિ તત્રાડ્યપં, યત્ર ચાડ્યધિકં તત્ર પૂર્વાપેક્ષયાડ્યધિકં ક્વલં ગૃહ્ણતિ ન તુ
તૃણાદિકં ગર્દભવન્મૂલત ડન્મૂલયતિ, તથા મુનિરપિ ગૃહસ્થગૃહે યથાડ્યવસરં યથા-
સામગ્રિ ચાશનાદિકં ગૃહ્ણતિ સ ગોચરઃ ।

અવ ગોચરી કે કાલ મેં અભિગ્રહ કા વર્ણન કરતે હુણ પ્રથમ
ભિક્ષુપ્રતિમાપ્રતિપન્ન અનગાર કે ગોચરીકાલ કા વર્ણન કરતે હેં—
‘માસિયં ણં’ ઇત્યાદિ ।

ગોચર શબ્દ કા અર્થ હોતા હૈ કિ—‘ગોરિવ ચરઃ-ગોચરઃ’ જૈસે
ગૌ જહાં છોટેર તૃણ આદિ દેખતી હૈ, વહાં થોડા-થોડા ગ્રહણ કરતી
હૈ, ઓર જહાં અધિક તૃણ દેખતી હૈ, વહાં પૂર્વ કી અપેક્ષા સે અ-
ધિક ગ્રહણ કરતી હૈ, ગદહે કી તરહ તૃણ આદિ કો મૂલ સે હી

હવે ગોચરીના કાલમા અભિગ્રહનુ વર્ણન કરતા પ્રથમ ભિક્ષુપ્રતિમાપ્રતિપન્ન
અનગારના ગોચરીકાલનુ વર્ણન કરે છે — ‘માસિયં ણં’ ઇત્યાદિ

ગોચર શબ્દનો અર્થ થાય છે કે — ‘ગોરિવ ચરઃ-ગોચરઃ’ જેમ ગાય જ્યાં
નાના નાના તૃણ આદિ જુએ છે ત્યાં થોડું-થોડું ગ્રહણ કરે છે, અને જ્યાં વધારે તૃણ
જુએ છે ત્યાં પૂર્વની અપેક્ષાથી અધિક ગ્રહણ કરે છે, ગધેડાની પેઠે તૃણ આદિને

यथा काचित् स्त्री पर्वणि गोग्राम दातु नानामृषणमृषिता गावृषेति तत्र गौ स्त्रिया रूपमृषणादिक न निरीयते किन्तु केवलं प्राप्तमेव, तथा साधुरपि गृहस्थश्च मिहार्थमुपेत स्त्रीरूपालङ्कारादिक न पश्यति किन्तु शुद्धादिकमव ।

एष च गोष्वरम्य काला प्रथः = प्रिमस्यका* मङ्गला, तपया १ आदिः = प्रिधाविमक्तस्य दिनस्य प्रथमो भागः, २ मध्यः = मध्यमो भाग, ३ चरमः = अन्तिमो भाग । आर्द्धः = दिनस्य प्रथमे भागे चरेत् = मिहार्थं गच्छेत्, तदा मध्ये न चरेत्, एष चरमे = तृतीये भागेऽपि न चरेत् १ । यदि मध्यः

नही उम्बाव कालती है । वसीतरह मुनि का भी गृहस्थ के घर पर यथावसर और यथासामग्री अशन आदि का प्रवर्ण करना वह गोष्वर कहा जाता है ।

तथा जिस प्रकार कोई स्त्री पर्व आदि में गोग्राम देन के लिये अनेक प्रकार का आभूषण पहिन कर गाव क पास जाती है तो गाय उस स्त्री के आभूषण आदि को नहीं देखती है, केवल प्राप्त की तरफ ही देखती है, वसी प्रकार साधु भी गृहस्थ क घर निष्ठा के लिये गया हुआ, स्त्री के रूप छावण्य आदि का नहीं देखत हुए केवल शुद्धा-शुद्धि के लिये आहार आदि की तरफ ही देखता है ।

गोष्वर के तीन काल हैं—(१) आदि अर्थात् दिवस का तत्त विभाग करने पर प्रथम भाग, (२) मध्यम भाग, (३) अन्तिम भाग । यदि दिवस के प्रथम भाग में निष्ठा के लिये जावे ता मध्य भाग में नहीं जाना चाहिये एव तृतीय भाग में भी नहीं जाना चाहिये

भूतया च उज्ज्वली नाप्यती नशी, ज्योतीश्च शीते भुवि पक्ष गृहस्थने धेर यथावसर अने यथासामग्री अशन आदिनु भक्षण करे छे ते गोष्वर कहेवाय छे

तथा ज्योती शीते छेछ भी पर्व आदिमा गोग्राम देना भाटे अनेक प्रकार आभूषण पहिने गायनी पास जाय छे तो जाय ते स्त्रीना आभूषण आदिने नही नही मात्र प्राप्तनी तरफ न लुके छे तेबीच शीते साधु पक्ष, न गृहस्थने धेर निष्ठा भाटे जाय छे त्या ते स्त्रीना रूप छावण्य आदिने नहि ज्योती मात्र शुद्धा-शुद्धिने भाटे आहार आदिनी तरफ लुके छे

गोष्वरना प्रथ काल छे (१) आदि-अर्थात् दिवसना प्रथ विभाग करीन तेमे प्रथम भाग (२) मध्यम भाग, (३) अन्तिम भाग जे दिवसना प्रथम भागमा निष्ठा भाटे जाय ते मध्य भागमा न लुके ज्योती, तेमच त्रीना कावमा पक्ष न लुके

દિનસ્ય દ્વિતીયે ભાગે ચરેત્ તદા આદૌ ન ચરેત્ એવં ચરમે=અન્તિમે ભાગે ચરેત્ ૨ । યદિ ચરમે=અન્તિમે ભાગે ચરેત્ । તદા આદૌ ન ચરેત્ એવં મધ્યે=દ્વિતીયે ભાગે ચ ન ચરેત્=ન મિશ્ણાર્થે ગચ્છેત્ ૩ ॥

અયમર્થઃ પર્યવ્રમિતઃ-પ્રતિમાધારિણોઽનગારસ્ય દિનસ્ય ત્રિધાવિભક્તસ્ય પ્રથમદ્વિતીયતૃતીયભાગેષ્વન્યતમસ્મિન્નેકદૈવ મિશ્ણાચરણીયા ન ત્વનેકવારમિતિ ભાવઃ ॥ સૂ૦ ૫ ॥

ઉક્તવિષયમેવ પુનર્વર્ણયતિ-‘માસિયં ણં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલ્કમ્-માસિયં ણં મિશ્ણુપડિમં પડિવન્નસ્સ અણગારસ્સ છવ્વિહા ગોચરચરિયા પણ્ણત્તા । તં જહા-પેડા ૧, અદ્ધપેડા ૨, ગોમુત્તિયા ૩, પયંગવીહિયા ૪, સંબુક્કાવટ્ટા ૫, ગંતુપચ્ચાગયા ૬ ॥ સૂ૦ ૬ ॥

છાયા-માસિકીં સ્વલ્લ મિશ્ણુપ્રતિમાં પ્રતિપન્નસ્યાઽનગારસ્ય પદ્ધવિધા ગોચર-ચર્યા પ્રજ્ઞાતા । સા યથા-પેટા ૧, અર્દ્ધપેટા ૨, ગોમૂત્રિકા ૩, પત્તન્નવીથિકા ૪, શ-મ્બુક્કાવર્ત્તા ૫, ગત્વાપ્રત્યાગતા ૬ ॥ સૂ૦ ૬ ॥

ટીકા-‘માસિય-’ઇત્યાદિ । માસિકીં સ્વલ્લ મિશ્ણુપ્રતિમાં પ્રતિપન્નસ્યા-નગારસ્ય પદ્ધવિધા=પદ્ધત્પ્રકારા ગોચરચર્યા પ્રજ્ઞાતા સા યથા-૧ પેટા=મઞ્જૂપા

૧ । યદિ દિવસ કે મધ્યભાગ મેં મિશ્ણા કે લિપે જાના હો તો પ્રથમ-ભાગ મેં ઓર અંતિમભાગ મેં નહીં જાવે ૨ । યદિ અંતિમભાગ મેં મિશ્ણા કે લિપે જાના હો તો પ્રથમભાગ મેં ઓર મધ્ય ભાગ મેં ન જાવે ૩ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિઃ-પ્રતિમાધારી અનગાર કો ચાહિયે કિ વહ દિનકા ત્રીન વિભાગ કર કે પ્રથમ દ્વિતીય ઓર તૃતીય ભાગોં મેં સે કિસી એક ભાગ મેં હો મિશ્ણા ગ્રહણ કરે, અનેકવાર નહીં ॥ સૂ૦ ૬ ॥

ફિર ઉક્ત વિષય કા હી વર્ણન કરતે હૈં-‘માસિયં ણં’ ઇત્યાદિ । માસિકીમિશ્ણુપ્રતિમાપ્રતિપન્ન અનગાર કો છઃ પ્રકાર કી ગો-

ભેદએ (૨) ભે દિવસના મધ્ય ભાગમા મિશ્ણા માટે જવાનુ હોય તો પ્રથમ ભાગમા અને અતિમ ભાગમા ન જાય (૨) ભે અતિમ ભાગમા જવાનુ હોય તો પ્રથમ ભાગમા અને મધ્ય ભાગમા ન જાય તાત્પર્ય એ છે કે- પ્રતિમાધારી અનગારે એમ કરવું ભેદએ કે દિવસના ત્રણ વિભાગ કરીને પ્રથમ, બીજો અને ત્રીજો એવા ભાગોના સે-થી કેઇપણ એક ભાગમા જ મિશ્ણા ગ્રહણ કરવી અનેકવાર નહીં. (સૂ ૫)

વળા ઉક્ત વિષયનુ જ વર્ણન કરે છે ‘માસિયં ણં’ ઇત્યાદિ માસિકામિશ્ણુપ્રતિમાપ્રતિપન્ન અનગારની છ પ્રકારની ગોચરવિધિ કહી છે જેમકે,

तद्वच्चतुष्कोणा, २ अर्द्धपेटा=अर्द्धपेटाकारा द्विकोणाकारा ३ गोमूत्रिका=गोमूत्राकारावक्षकाकारा, ४ पतङ्गवीथिका-पतङ्गस्य=पक्षिणो या वीथिः=मार्गः, सैव वीथिका तद्वद्, अर्थात् पतङ्गा यथा उड्डीय कञ्चित्प्रदेशे व्यवधानोपविशति तथैव एकस्मिन् ग्रहे मिलित्वा अनियमित क्रमहीन मिषां चरेत्, ५ शम्बूकावर्ता- शम्बूकः=शङ्खस्तस्य ये आवर्ताः=गोलाकाररेखास्तद्वद् या मिलावर्ता सा शम्बूकावर्ता, इयं च द्वेषा-तत्र यस्यां क्षेत्रवर्तिमाणाच्छङ्खवर्तगत्याऽऽन् क्षेत्रमध्यभागमायाति साऽऽम्यन्तरशम्बूकावर्ता, पस्यां तु मध्यमागाद्विर्धाति

चरविधि कहां गई है, जैसे—“पेटा १, अर्द्धपेटा २, गोमूत्रिका ३, पयगवीथिया ४, संयुक्तावहा ५, और गंतुपञ्चागया ६” ।

(१) पेटा-पेट्टी के समान चार कोने वाली, अर्थात् जिसमें निष्ठा के लिये चतुष्कोण गमन किया जाय । (२) अर्द्धपेटा-आधी पेट्टी, अर्थात् जिसमें दो कोण गमन किया जाय । (३) गोमूत्रिका-गोमूत्रिका के समान पांकी टेढ़ी निष्ठा की जाय । (४) पयगवीथिया-पक्षी जिस प्रकार उड़कर वीथ के प्रदेश को छोड़कर बैठता है उसी तरह जिसमें एक घर से निष्ठा लेकर अनियमित और क्रमरहित दूसरे घर पर निष्ठा के लिये जावे ।

(५) संयुक्तावहा-जिसमें शङ्ख की रेखा के समान गोलाकार से घूमकर निष्ठा की जाय वह शम्बूकावर्त है । यह दो प्रकार की होती है । (१) आम्यन्तरशम्बूकावर्त (२) बाह्यशम्बूकावर्त । जिसमें क्षेत्र के बहिर्भाग से शङ्ख के आवर्तन जैसी गति से घूमता हुआ क्षेत्र के पेटा (१), अर्द्धपेटा (२), गोमूत्रिका (३), पयगवीथिया (४), संयुक्तावहा (५) अने गंतुपञ्चागया (६)

(१) पेटा-पेट्टीना क्षेत्र आर पुष्पावाणी अर्थात् ने निष्ठाया चतुष्कोण गमन करवाया जावे । (२) अर्द्धपेटा-आधी पेट्टी अर्थात् क्षेत्र पुष्पाधी गमन करवाया जावे । गोमूत्रिका-जेभूत्रणी पेटे वाक्युका यह निष्ठा कराये । (४) पयग वीथिया-पक्षी ने प्रभारे उड़ने वयला प्रदेशने छोड़ने जैसे छे जेथीच रीते जेभा जेक वेशी निष्ठा लधने अनियमित ने क्रमरहित जीवे धेर निष्ठावे भाटे जतुं

(५) संयुक्तावहा-जेभां शङ्खनी रेखाणी पेटे गोलाकारणी करीने निष्ठा करावे ते ‘शम्बूकावर्त’ छे ते छे प्रकाशनी याव छे (१) आम्यन्तर-शम्बूकावर्त (२) बाह्य-शम्बूकावर्त जेभां क्षेत्रना अकारना आजधी शङ्खना आवर्तन जेथी

सा बाह्यशम्बूकावर्तेति । ६ गत्वा प्रत्यागता-अग्रे गत्वा ततः प्रत्यागता=परावृत्त्या या गृहपट्वक्ति सा भिक्षायोग्या, अर्थाद् अग्रे गत्वा ततः परावर्तनेन भिक्षा-ग्रहणम् ॥ सू० ६ ॥

अथ निवासविषये समयं निर्धारयति-‘मासियं णं’ इत्यादि ।

मूलम्-मासियं णं भिक्षुपडिमं पडिवन्नस्स अणगारस्स जत्थ णं केइ जाणइ कप्पइ से तत्थ एगराइयं वसित्तए । जत्थ णं केइ न जाणइ कप्पइ से तत्थ एगरायं वा दुरायं वा वसित्तए । नो से कप्पइ एगरायाओ वा दुरायाओ वा परं वत्थए । जे तत्थ एगरायाओ वा दुरायाओ वा परं वसइ से संतरा छेदे वा परिहारे वा ॥ सू० ७ ॥

छाया-मासिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्यानगरस्य यत्र खलु कोऽपि जानाति कल्पते तस्य तत्रैकरात्रं वस्तुम् । यत्र खलु कोऽपि न जानाति कल्पते तस्य तत्रैकरात्रं वा द्विरात्रं वा वस्तुम् । नैव तस्य कल्पते एकरात्राद् वा द्विरात्राद्वा परं वस्तुम् । यस्तत्रैकरात्राद् वा द्विरात्राद् वा परं वसति तस्य सान्तरा छेदो वा परिहारो वा ॥ सू० ७ ॥

टीका-‘मामिय’-इत्यादि । मासिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्या-अनगरस्य यत्र=यस्मिन् स्थाने खलु कोऽपि जनो-जानाति ‘अयं प्रतिमाधारीति’

मध्य भाग में आवे उसको आभ्यन्तरशम्बूकावर्त कहते हैं । और जहाँ क्षेत्र के मध्य भाग से बाहर आवे उसको बाह्यशम्बूकावर्त कहते हैं ।

(६) गंतुंपच्चागया-जिसमें गली (मुहल्ले) के अन्तिम घर से भिक्षा करता हुआ आवे ॥ सू० ६ ॥

अब निवास के विषय में समय का निर्णय कहते हैं-‘मासियं णं’ इत्यादि ।

मामिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगर को जहाँ कोई जानता

गतिथी करता क्षेत्रना मध्यभागमा अवाय तनं आभ्यन्तरशम्बूकावर्त कहे छे अने न्या क्षेत्रना मध्यभागमाथी पहार अवाय तेने बाह्यशम्बूकावर्त कहे छे

(६) गंतुंपच्चागया-जेमा मोडेल्लाना छेउना घरथी भिक्षा करता-करता अवाय (सू ६)

इवे निवासना विषयमा समयनो निर्णय कहे छे-‘मासियं णं’ इत्यादि
मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगरने न्या केछ ओणभता होय त्या ते ओक-

તમવપુચ્યતે તત્રૈકરાશં વસ્તુ=સ્વાતુ તસ્ય=પ્રતિમાધારિણો મિશ્નોઃ કલ્પતે ।
 યમ્ન=સ્થાને સ્વદ્ધ કોડયિ ન જાનાતિ તમ તસ્યૈકરાશ્ન-રામેસ્યસપ્તમ્યાદ્ ચ્ચો-
 રાશં દ્વિરાશ્ન=દ્વપદોરાશ્ન વા વસ્તુ કલ્પતે, કિન્તુ તસ્ય એકરાશ્નાદ્ વા દ્વિરાશ્નાદ્
 વા પરમ્=અધિક વસ્તુ ન કલ્પતે । ય=પ્રતિમાપ્રતિપક્ષઃ તત્ર=અપરિચિત્તમન-
 સ્થાનેડપિ યદિ એકરાશ્નાદ્=એકાદોરાશ્નાદ્ વા દ્વિરાશ્નાદ્=દ્વપદોરાશ્નાદ્ વા પરમ્=
 અધિક વસતિ તદા તસ્ય માન્તરા=મર્યાદોછ્છન્ને છેદો વા=વીક્ષાછેદ', પરિહાર=
 તપાવિશેષઃ, તપ્છ્છદ્યૈ કલ્પતે ॥ સૂ. ૭ ॥

અય પ્રતિમાપ્રતિપક્ષસ્થાનગારસ્ય માપાવિષયમાહ-‘માસિય’ ઇત્યાદિ ।

મૂલ્મ-માસિય ણ મિક્ષુપદિમં પદિષ્વસ્ત અણગારસ્ત
 કલ્પતિ ચત્તારિ માસાઓ માસિત્તણ્ । ત જહા-જાયળી,
 પુચ્છળી, અણુણવળી, પુટ્તસ્ત વાગરળી ॥ સૂ. ૮ ॥

છાયા-માસિકી સ્વદ્ધ મિષ્ટુપ્રતિમા પ્રતિપક્ષસ્થાનગારસ્ય કલ્પતે વત્સો
 માપા માપિતુમ્, તયથા-યાચની, પ્રચ્છની, મનુહાવની, પૃષ્ઠસ્ય વ્યાકરળી ॥ સૂ. ૮ ॥

ટીકા-‘માસિય’-ઇત્યાદિ । માસિકી મિષ્ટુપ્રતિમા પ્રતિપક્ષસ્ય મુનેઃ
 વત્સો માપાઃ માપિતુ કલ્પતે, વા યથા-૧ યાચની-યાચ્યતેડનયા સા

હે વહૈ વહ એક રાત્રિ રહ સકતા હૈ । ઝૌર જહૈ ડસકા કૌઈ નહીં
 જાનતા વહૈ વહ એક યા દો રાત્રિ રહ સકતા હૈ, કિન્તુ એક યા
 દો રાત્રિ સે અધિક રહના નહીં કલ્પતા હૈ । ઇસ સે અધિક જો
 જિતને દિન રહના ડસ કે સતન દિનોં કા છેદ બયવા તપ કા
 પ્રાયશ્ચિત્ત આતા હૈ ॥ સૂ. ૭ ॥

અય પ્રતિમાપ્રતિપક્ષ અનગાર કે માપા કે વિષય મેં કહતે હૈ-
 ‘માસિયં વ’ ઇત્યાદિ ।

માસિકીમિષ્ટુપ્રતિમાપ્રતિપક્ષ અનગાર કો ચાર માપાઈં બોલની
 કલ્પતી હૈ । જે ઇસ પ્રકાર-(૧) જાયળી, (૨) પુચ્છળી, (૩) અણુણ
 વળી, (૪) પુટ્તસ્ત વાગરળી ।

રાત્રિ સ્ત્રી રહે છે જન જ્યા તેન કાઈ જોજાખતા ન ઢોષ ત્યાં તે જોડે છે એ રાત્રિ
 સ્ત્રી રહે છે કિન્તુ જોડે છે એ રાત્રિથી વધારે ત્યાં સ્ત્રીનું કલ્પન નથી જાણી વધારે જે
 જેટલા દિવસ સ્ત્રી તેને તેટલા દિવસના જેડ અથવા તપનું પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે (સૂ. ૭)

કવે પ્રતિમાપ્રતિપક્ષ અનગારની માપાના વિષયમાં કહે છે-‘માસિયં ણ’ ઇત્યાદિ.

માસિકીમિષ્ટુપ્રતિમાપ્રતિપક્ષ અનગારને ચાર જાણી કહે છે તે જા
 પ્રકાર- (૧) જાયળી, (૨) પુચ્છળી, (૩) અણુણવળી, (૪) પુટ્તસ્તવાગરળી ।

=वस्तुयाचनविषया भाषा, २ प्रच्छन्ती-पृच्छयतेऽनयेति प्रच्छन्ती=सति प्रयोजने याचनी मार्गादिकं किञ्चित्पृच्छेत् ३ अनुज्ञापनी-अनुज्ञाप्यतेऽनयेत्यनुज्ञापनी=स्थानाद्यर्थमवग्रहरूपा भाषा, एवं ४ पृष्टस्य=प्रश्नविषयीकृतार्थस्य व्याकरणी-व्याक्रियते=व्युत्पाद्यते विशदीक्रियतेऽनयार्थः सा व्याकरणी=उत्तरप्रतिपादिका ॥८॥

अथोपाश्रयविषयं विवृणुते-‘मासियं’ इत्यादि ।

मूलम्-मासियं णं भिक्खुपडिमं पडिवन्नस्स कप्पंति तओ उवस्सया पडिलेहित्तए । तं जहा-अहेआरामगिहंसि वा, अहे-वियडगिहंसि वा, अहेस्खमूलगिहंसि वा ॥ सू० ९ ॥

छाया-मासिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य कल्पन्ते त्रय उपाश्रयाः प्रतिलेखयितुम् । तद्यथा-१ अधआरामगृहे वा, २ अधोविवृतगृहे वा, ३ अधोवृक्षमूलगृहे वा ॥ सू० ९ ॥

टीका-‘मासियं’-इत्यादि । मासिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य मुनेः त्रय उपाश्रयाः-उपाश्रीयन्ते=सेव्यन्ते तपःसंयमपालनार्थं ये ते उपाश्रयाः प्रतिलेखयितुम्=गवेषयितुं कल्पन्ते । तद्यथा-१ अधआरामगृहे-अधः=

(१) जायणी-आहार आदि के लिये याचना करनेरूप । (२) पुच्छणी-प्रयोजन होने पर मार्ग आदि के विषय में पृछनेरूप । (३) अणुण्णवणी-स्थान आदि में रहने के लिये आज्ञा लेनेरूप । (४) पुट्टस्सवागरणी-पूछे हुए प्रश्न का उत्तर देनेरूप ॥ सू० ८ ॥

अथ उपाश्रय के विषय में कहते हैं-‘मासियं णं’ इत्यादि ।

मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगार-मुनिको तीन प्रकार के उपाश्रय का प्रतिलेखन-गवेषण करना कल्पे । तपसंयम का आराधन करने के लिये जिसका आश्रय लिया जाय उसको उपाश्रय कहते हैं ।

(१) जायणी-आहार आदिने भाटे याचना करवाइय (२) पुच्छणी-प्रयोजन होतां मार्ग आदिना विषयमा पूछवाइय (३) अणुण्णवणी-स्थान आदिमा रहेवा भाटे आज्ञा लेवाइय (४) पुट्टस्सवागरणी-पूछयेला प्रश्नने उत्तर देवाइय (सू ८)

इये उपाश्रयना विषयमा कडे छे-‘मासियं णं’ इत्यादि

मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगार मुनिने त्रय प्रकारना उपाश्रयनु प्रति-लेखन-गवेषण करवुं कल्पे तप संयमनु आराधन करवा भाटे नेने आश्रय लेवाभां

અવો માગે સ્થિતો ય આરામઃ=ઉપવન, તસ્ય તપ્ત વા યદ્ યદ્ તસ્મિન્ ઉપાન-
યદે, ૨ અવોચિત્વતપ્તદે-અપ=સર્વતથાતુર્દિષ્ટુ વિરુત=યજ્ઞ કૃતચતુર્દારમ્ અનાવૃત
મુલ, તથા યદ્ તસ્મિન્ વા પ્રામાદ્યદિત્વૌ, ૩ અવોહૃતમૂલયદે-અપઃ=અપો માગે
હૃતામાં=વટાન્વત્યમમૃતીનાં તસ્ક્ષ્ણાં મૂલમય યદ્ નિર્દોષં તપ્ત વા પ્રતિમાપ્રતિપક્ષો
યસંતુ, एतत्स्त्रयमेव गवेषयितुं कल्पते नाश्राऽधिकमिति तात्पर्यम् ॥ सू० ९ ॥

પુનઃ પૂર્વોક્તમેવ વિષયં વર્ણયતિ-‘માસિય’ ઇત્યાદિ ।

મૂલ્-માસિય ણં મિષ્ણુપટિમ પટિવલ્લસ્ત કપ્પતિ તઓ
ઉવસ્સયા અણુણવિત્તપ્, ૧ અહેઆરામગિહ, ૨ અહેવિયડગિહં,
૩ અહેસ્સ્વમૂલગિહ । માસિય ણ મિષ્ણુપટિમ પટિવલ્લસ્ત
કપ્પંતિ તઓ ઉવસ્સયા ઉવાહ્ણાવિત્તપ્, સેસ ત ચેવ ॥સૂ૦ ૧૦॥

ઢાયા-માસિકીં સ્વલ્લ મિષ્ણુપટિમાં પ્રતિપક્ષસ્ય કલ્પતે પ્રય ઉપામયા
અનુદાપયિતુમ્, ૧ અપઆરામયદમ્, ૨ અવો ચિત્વતપ્તદમ્, અવો હૃતમૂલયદમ્,
માસિકીં સ્વલ્લ મિષ્ણુપટિમાં પ્રતિપક્ષસ્ય કલ્પન્તે પ્રય ઉપામયા ઉપાનાયયિતુમ્,
શેષં સદેવ । ॥ સૂ૦ ૧૦ ॥

ટીકા- માસિય’-ઇત્યાદિ । માસિકીં સ્વલ્લ મિષ્ણુપટિમાં પ્રતિપક્ષસ્ય
મુનેઃ પ્રય ઉપામયા અનુદાપયિતુમ્=ઉપામયાપિષ્ઠાદરજુહાં પ્રદીક્તું=કલ્પતે, કે વ

ધે ઇત પ્રચાર હૈં-(૧) અપઆરામયદ (૨) અવોચિત્વતપ્ત (૩) અવોહૃતમૂલયદ ।

(૧) અપઆરામયદ-આરામ ઉપાનત્ય ઉપામય । (૨) અવોચિત્વતપ્ત-
ચારોં ઓર સે સ્વુલા ઓર ઉચર સે આશ્ચાવિત યદ્ । (૩) અવોહૃત
મૂલયદ-વટ અન્વત્ય આદિ વૃક્ષોં કે નીચે અર્પાત્ વૃક્ષ વા મૂલરૂપી
ધર ॥ સૂ૦ ૯ ॥

પૂર્વોક્ત વિષયકા દી વર્ણન ક્રિયા આપા હૈં -‘માસિય ણં’ ઇત્યાદિ ।

માસિકીમિષ્ણુપટિમાપ્રતિપક્ષ અનગાર કો ત્રીન પ્રકાર કે ઉપા

આવં તેન ઉપામય કહે છે તે આ પ્રકાર છે (૧) અપઆરામયદ (૨) અવોચિત્વ
તપ્ત (૩) અવો હૃતમૂલયદ ।

(૧) અપઆરામયદ આરામ-ઉપાનત્ય ઉપામય. (૨) અવોચિત્વતપ્ત-અવો

અવોચી યુક્ત તથા ઉપરથી કહેલુ યુક્ત (૩) અવો હૃતમૂલયદ-વટ પીપ્પ્ત્રા આદિ
વૃક્ષાની નીચે અર્પાત્ વૃક્ષના મૂલરૂપી ધર (સૂ. ૯)

પૂર્વોક્ત વિષયકા વર્ણન ક્રિયા છે - ‘માસિય ણં’ ઇત્યાદિ-

માસિકીમિષ્ણુપટિમાપ્રતિપક્ષ અનગાર ત્રણ પ્રકારના ઉપામયની આપા લેવી કવિ

ते त्रयः ? इत्याह—‘अध’ इत्यादि—१ अधआरामगृहम्, २ अधो विवृतगृहम्, ३ अधोवृक्षमूलगृहम् । एतानि पूर्वस्मिन् सूत्रे व्याख्यातानि । मासिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य त्रय उपाश्रया उपानाययितुम्=उपग्रहीतुं स्वीकर्तुं कल्पन्ते । शेषं तदेव=पूर्वोक्तमेव सूत्रमत्र वाच्यम् । अधआरामगृहाधोविवृतगृहाधोवृक्षमूल-गृहरूपा एव त्रय उपाश्रया इति भावः ॥ सू० १० ॥

अथ संस्तारककल्प्यत्वं प्रदर्शयति—‘मासियं’ इत्यादि ।

मूलम्—मासियं णं भिक्खुपडिमं पडिवन्नस्स कप्पंति तओ संधारगा पडिलेहित्तए, तंजहा--पुढवीसिलं वा कट्टसिलं वा अ-हासंथडमेव वा । मासियं णं भिक्खुपडिमं पडिवन्नस्स कप्पंति तओ संधारगा अणुण्णवित्तए, सेसं तं चेव । मासियं णं भिक्खुपडिमं पडिवन्नस्स कप्पंति तओ संधारगा उवाङ्गणा-वित्तए, सेसं तं चेव ॥ सू० ११ ॥

छाया—मासिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्स कल्पन्ते त्रयः संस्तारकाः प्रतिलेखयितुम् । तद्यथा—(१) पृथ्वीशिलां वा (२) काष्ठशिलां वा (३) यथा-संस्तृतामेव वा । मासिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य कल्पन्ते त्रयः संस्तारका अनुज्ञापयितुम् । शेषं तदेव । मासिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य कल्पन्ते त्रयः संस्तारका उपानाययितुम् । शेषं तदेव ॥ सू० ११ ॥

टीका—‘मासियं’—इत्यादि । मासिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य मुनेः त्रयः संस्तारकाः प्रतिलेखयितुं=गवेषयितुं कल्पन्ते तत्तु=संस्तारककल्पनं

अथ की आज्ञा लेना कल्पे । (१) अधआरामगृह (२) अधोविवृतगृह (३) अधोवृक्षमूलगृह ॥ ये सर्व पूर्वसूत्र में निर्दिष्ट किये गये हैं । मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगार को तीन प्रकार के उपाश्रय का स्वीकार करना कल्पे । (१) अधआरामगृह, (२) अधोविवृतगृह और (३) अधोवृक्षमूलगृहरूप ॥ सू० १० ॥

(१) अधआरामगृह (२) अधो विवृतगृह, अधो वृक्षमूलगृह आ अधा पूर्व सूत्रमा निर्दिष्ट कराया गया छे मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगारने त्रय प्रकारना उपा-श्रयनो स्वीकार करवा कल्पे. (१) अधआरामगृह (२) अधो विवृतगृह (३) अधो-वृक्षमूलगृह ३५. (सू. १०)

यथा-१ पृथिवीशिला-पृथिवीरूपा शिमा पृथिवीशिला, तां प्रतिष्ठेत्प्रतिष्ठितुं कल्पते, एवं (२) काष्ठशिला = क्षयनाकारपरिणतामघटितकाष्ठरूपाम्, ३ ययामस्तृताम्-पूर्वतो भूतच्छे केनापि कारणेन विस्तारिता फलकादिरूपा न तु प्रतिमाप्रतिपन्नार्थम् । अन्यसाध्यर्थे विस्तारितं क्षय्यासस्तारकमन्यसाधुभ्यो न कल्पते चेत्तदा प्रतिमाप्रतिपन्नार्थं कथं कल्पितुमर्हति मायः । 'वा' विकल्पार्थे प्रतिष्ठेत्प्रतिष्ठितुं कल्पते । मासिकीं खलु मिश्रुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य भयः सस्तारका अनुज्ञापयितुं = तत्सामानिनिवेशं ग्रहीतुं कल्प्यते । तान् पूर्वोक्तानेव संस्तारकान् ग्रहीतुं प्रतिमाधारी मिश्रुरर्हतीत्यन्वयः । चकारो वाक्याऽन्वकारार्थः । मासिकीं खलु मिश्रुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य भयः सस्तारका उपानाययितुम् = उपग्रहीतुमर्हतीत्युक्तं कल्प्यते ॥ सू० १० ॥

अथ स्त्रीपुरुषयोरुपास्यं समागतयोः प्रतिमाधारिणः कर्तव्यं निर्विशति-
'मासियं' इत्यादि ।

मूल्म-मासिय ण भिक्षुपदिमं पदिवन्नस्स अणगारस्स
इत्थी वा पुरिसे वा उवस्सय हव्व उवागच्छेज्जा, से इत्थिय

अथ संस्तारक के विषय में कहा जाता है:- 'मासियं नं' इत्यादि ।

मासिकीमिश्रुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगार को तीन प्रकार के संस्तारक की गवेषणा करना कल्पे । (१) पृथ्वीशिला (२) काष्ठशिला, (३) यथासंस्तृत । यथासंस्तृत उसको कहते हैं जो किसी कारणवश गृहस्थ ने अपने लिए फलक-पाट आदि पिछाया हो तत्पक्ष । जो प्रतिमाधारी नहीं हैं वे भी गृहस्थद्वारा साधु के लिये पिछाया हुआ क्षय्या संस्तारक काममें नहीं लेते हैं तो प्रतिमाधारी मुनि कैसे काम में ले, अर्थात् नहीं ले । इसी तरह तीन प्रकार के क्षय्यासंस्तारक की आज्ञा लेना और उनकी ग्रहण करना कल्पता है ॥ सू० ११ ॥

इमे संस्तारकानि निषयमा भवेयमा आचरेत् - 'मासियं नं' इत्यादि.

मासिकीमिश्रुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगारने त्रय प्रकारना संस्तारकणी गवेषणा करनी कल्पे (१) पृथ्वीशिला (२) काष्ठशिला (३) यथासंस्तृत यथासंस्तृत तेने कहे छे के ने कहे छे पुनश्चात् गृहस्थे पाताने आये कहे पाट आदिकष पिछावेत केम ते, ने प्रतिमाधारी न होय ते पक्ष गृहस्थद्वारा साधुने आटे पिछावेत क्षय्या संस्तारक काममा लेना नही तो प्रतिमाधारी मुनि केनी रीते काममा स ? अर्थात् न तीजे नाही रीते त्रय प्रकारना क्षय्यासंस्तारकणी आज्ञा लेना आने तने प्रसङ्ग के पानु कल्पे (सू ११)

वा पुरिसे वा णो से कप्पइ तं पडुच्च निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ सू० १२ ॥

छाया—मासिकीं ग्वलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य अनगारस्य स्त्री वा पुरुषो उपाश्रयं द्रव्यमुपागच्छेत्, स्त्री वा पुरुषो वा (भवेत्) नो तस्य कल्पते तं प्रतीत्य निष्क्रमितुं वा प्रवेण्य वा ॥ सू० १२ ॥

टीका—‘मासियं’ इत्यादि । मासिकीं भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य मुनेः स्त्री वा=अथवा पुरुषः अत्र ‘वा’ शब्दश्चकारार्थः, उपाश्रय=माधुनिकामस्थानम् उपागच्छेत्=मैथुनसेवनार्थमागच्छेत्, सा स्त्री वा पुरुषो वा पूर्व पश्चादागतौ स्यातां चेत्तदा तत्=स्त्रीपुरुषयुगलं प्रतीत्य=परिचित्य=ज्ञात्वा तस्य भिक्षोः आभ्यन्तरे चेद् निष्क्रमितुं, वहिश्चेत् प्रवेण्डु न कल्पते, किन्तु मध्यस्थभावेन तत्रैव स्यात् कल्पते ॥ सू० १२ ॥

अयोपाश्रयेऽग्निकायप्रज्वलिते किं कर्तव्यम् ? इत्याह—‘मामिय’ इत्यादि ।

मूलम्—मासियं णं भिक्षुपडिसं पडिवन्नस्स अणगारस्स केइ उवस्सयं अगणिकाएणं ज्ञामेज्जा, णो से कप्पइ तं पडुच्च निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा । तत्थ णं केइ वाहाए गहाए आगसेज्जा नो से कप्पइ तं अवलंवित्तए वा पलंवित्तए वा, कप्पइ अहारियं रिडित्तए ॥ सू० १३ ॥

यदि उपाश्रय में स्त्री और पुरुष आजायें तो प्रतिमाधारी को क्या करना चाहिये ? सो कहते हैं—‘मासियं णं’ इत्यादि ।

मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगार—मुनि के उपाश्रय में स्त्री और पुरुष मैथुन सेवन के लिये आवें तो मुनि यदि बाहर हो तो भीतर नहीं आवे, और यदि भीतर हो तो बाहर नहीं आवे, किन्तु मध्यस्थ भाव से वहीं अपने तप समय में तल्लीन रहे ॥ सू० १२ ॥

नो उपाश्रयमा स्त्री अन पुरुष आव ता प्रतिमाधारीअ शु करुं नेधये ? तं कडे छे—‘मामिय णं’ इत्यादि

मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगार—मुनिना उपाश्रयमा स्त्री अने पुरुष मैथुनने भाटे आवे तो मुनि नो जहार होय तो अहर न आवे अने नो अन्दर होय तो जहार न जाय. किन्तु मध्यस्थ भावथा त्याज्येताना तप समयमा तल्लीन रहे (सू १२)

छाया-मासिकीं खलु मिधुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य अनगारस्य कश्चित् उपा-
भयमप्रिकायेन घमेत् ना तस्य कल्पते तम् (अग्निं) प्रतीत्य निष्क्रमितुं वा
प्रवेष्टुं वा । तत्र खलु कश्चित् बाहौ गृहीत्वाऽऽकर्षेत् ना तस्य कल्पते सम-
मन्वितुं वा, प्रमन्वितुं ना कल्पते तस्य यथेयमीरितुम् ॥ सू० १३ ॥

टीका-‘मासियं’-इत्यादि । मासिकीं मिधुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य मुने
कश्चिजनो यदि उपाभयमप्रिकायेन घमेत्-केनापि कारणेन यज्ज्वालयेत् उदा
तस्य=मिसां प्रतिमाप्रतिपन्नस्य तम्=अग्निं प्रतीत्य=अग्निमयमाधित्य उपाधयाद्
निष्क्रमितुं=नि ससु नैव कल्पते, एव परिधेयदापाधयान्तं प्रवेष्टुं नैव कल्पते ।
तत्र=उपाधये खलु कश्चित् बाहौ=बाहुविषयं गृहीत्वा आकर्षेत्=बहिरागयेत्
चेत्तदा तस्य=मिसाः तं=बहिराकर्षकं जनम् अवलम्बितुम्=आधायितुं प्रमन्वितुं=
नारिकेलतालफलकादिष्व् उपश्लेष्टुं नैव कल्पते, किन्तु तस्य=प्रतिमाधारिभौ
मिसाः यथेयम्=ईयांसमित्यनुसारं चतुर्हस्तात्मकयुग्ममात्रभूतलनिरीक्षणोऽन ईरितुं=
निस्तर्तुं कल्पते ॥ सू० १३ ॥

जय उपाभय को कोई अभिकाय से यज्ज्वालित करदे तो क्या
करना चाहिये ? सो कहते हैं-‘मासियं न’ इत्यादि ।

मासिकीमिधुप्रतिमाप्रतिपन्न मुनि के उपाधय को कोई अग्नि से
जलादे तो उस समय प्रतिमाप्रतिपन्नमिधु अन्दर हा तो अग्नि के भय
से बाहर न निकले । यदि बाहर हो तो भीतर न आवे । उस समय
यदि कोई उसकी मुजा पकड़ कर उसे लीखे तो लीखने वाले को
नारियल और तालफल की तरह अवलम्ब और प्रलम्ब नहीं करे,
अर्थात् उसकी मुजा भादि को पकड़ कर न लटके, किन्तु ईयां-
समिति के अनुसार चार हाथ के युग्ममात्र मूल को देखता हुआ
निकले ॥ सू० १३ ॥

अथ उपाभयमा अभिकाय यज्ज्वालित यय त्पारे शु कर्तुं नैधये ? ते
उधे उ-मासियं न इत्यादि

मासिकीमिधुप्रतिमाप्रतिपन्न मुनिना उपाभयने अभिकाय के लिये जानी है तो
ते समय प्रतिमाप्रतिपन्न मिधु अन्दर होय तो अभिकाय का भय न निकले
नो बाहर होय तो बाहर न आवे । ते समय नो के लिये तेना काय पकड़ने तेने
नैधे तो जे यथावाक्यने नारियेल अने तालफलनी पठे अवलम्बन तथा प्रलम्बन
न करे अर्थात् तेनी मुजा भादिने पकड़ने लटके नहिं । किन्तु धर्मा-समितिने अनु-
सारीने युग्ममात्र-चार हाथ सुधी भूतने जेना नीकणे । (सू १३)

अथ प्रतिमाप्रतिपन्नस्य चरणे कण्टकादिप्रवेशे किं कर्तव्य ? - मित्याह-
'मासिय' इत्यादि ।

मूलम्-मासियं णं भिक्खुपडिमं पडिवन्नस्स पायंसि खाणू
वा कंटए वा हीरए वा सक्करए वा अणुप्पवेसेज्जा नो से कप्पइ
नीहरित्तए वा विसोहित्तए वा, कप्पइ से अहारियं रिडित्तए ॥ सू० १४ ॥

छाया-मासिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य पादे स्थाणु वा कण्टकं
वा हीरकं वा शर्करा वाऽनुप्रविशेत् नो तस्य कल्पते निर्हर्तुं वा विशोधयितुं
वा, कल्पते तस्य यथैर्यमागितुम् ॥ सू० १४ ॥

टीका-'मासियं'-इत्यादि । मामिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य
पादे चरणे स्थाणुः=स्थूलकीलकं शुष्कवनस्पतिखण्डं वा, कण्टकः प्रसिद्धः, हीर-
कम्=सूचीमुखकाष्ठम् उपलक्षणात्काचादिकं वा, शर्करा=लघुपापाणखण्डं वा अनु-
प्रविशेत् चेत्तदा तस्य=भिक्षोः स्वयं निर्हर्तुं = निःसारयितुं वा विशोधयितुं=
सम्मार्जयितुं वा नो कल्पते । तर्हि किं कर्तुमुचित ? - मित्याह-कल्पते' इत्यादि,
तस्य भिक्षोः यथैर्यम्=ईर्यासमित्यनुसारम् ईरितुं=ततो गन्तुं कल्पते ॥ सू० १४ ॥

अथ प्रतिमाप्रतिपन्नस्य नेत्रे रजःप्रभृति कणप्रवेशे किं कर्तव्य ? - मित्याह-
'मासियं' इत्यादि ।

मूलम्-मासियं णं भिक्खुपडिमं पडिवन्नस्य अचिंसि पा-

अव प्रतिमाप्रतिपन्न के पैर में कांटा आदि लगे तब क्या करना
चाहिये ? सो कहते हैं-'मासियं णं' इत्यादि ।

मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न साधु के पैर में यदि लकड़ी का टूठा,
कांटा, हीरक, यहाँ हीरक का अर्थ नौकवाला काण्ट समझना चाहिये,
एवं कंकर प्रवेश करे तो उस प्रतिमाधारी को कांटा आदि निकालना
और उसका विशोधन-उपचार करना नहीं कल्पे, किन्तु वह ईर्या-
समिति के अनुसार गमन करे ॥ सू० १४ ॥

इसे प्रतिमाप्रतिपन्नना पगमा जे काटा आदि लागे तो शु करुं जेधये ?
ते छे छे-'मासियं णं' इत्यादि

मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न साधुना पगमा जे लाकडीनुं कुंडु, काटा, हीरक,
अर्द्ध हीरकने अर्थ आलीवाणु काण्ड समज्जु जेधये, अथवा काकरी प्रवेश करे
तो ते प्रतिमाधारीने काटा आदि काढवा तथा तेनुं विशोधन-उपचार कवा कवये
नर्ही, किन्तु ते ईर्या-समितिने अनुसार गमन करे (सू० १४)

जलंते पाईणाभिमुखस्स वा दाहिणाभिमुखस्स वा पडीणाभि-
मुखस्स वा उत्तराभिमुखस्स वा अहारियं रिद्धिण ॥ सू० १६॥

छाया-मासिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य यत्रैव सूर्योऽस्तमियात्
तत्रैव जले वा स्थले वा दुर्गे वा निम्ने वा पर्वते वा विपमे वा गर्ते वा दर्यां
वा कल्पते तस्य तां रजनीं तत्रैवोपातिनाययितुं, नो तस्य कल्पते पदमपि
गन्तुम् । कल्पते तस्य कल्पे प्रादुःप्रभातायां रजन्यां यावद् ज्वलति प्राची-
नाभिमुखस्य वा दक्षिणाभिमुखस्य वा प्रतीचीनाभिमुखस्य वा उत्तराभिमुखस्य
वा यथेयमोरितुम् ॥ सू० १६ ॥

टीका-‘मासियं’-इत्यादि । मासिकीं भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य साधोः
यत्रैव=यस्मिन्नेव स्थाने सूर्यः-अस्तमियात्=अस्तं गच्छेत् तत्रैव=तस्मिन्नेव
स्थाने जले=सरोवरादितटे वा स्थले=भूतले वा दुर्गे=दुर्गमे स्थाने वा निम्ने=
गभीरे नीचैस्तले वा विपमे=उच्चावचे कठिने वा गर्ते=खाते वा दर्यां=कन्द-
रायां गिरिप्रभृतीनां वा तस्य भिक्षोः तां=सूर्यास्तगमनोपलक्षितां रजनिं=रात्रिं
तत्रैव=अस्तमितसूर्यकस्थान एव उपातिनाययितुं=व्यतिगमयितुं कल्पते, किन्तु
तस्य=प्रतिमाधारिणः पदमपि=एकमपि चरणं गन्तुं नो कल्पते । किं कल्पते ?

अब प्रतिमाप्रतिपन्न के विहार करते हुए के मार्ग में यदि सूर्य
अस्त हो जाय तब वह क्या करे ? सो कहते हैं-‘मासियं णं’ इत्यादि ।

मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न साधु को जहाँ सूर्य अस्त हो जाय
वहीं रहना कल्पे । चाहे वहाँ जल-सरोवर आदि का तट हो, स्थल
हो, दुर्गम स्थान हो, गम्भीर स्थान हो, निम्न स्थान हो, ऊँचा-नीचा
स्थान हो, गर्त हो, या गुफा हो, उस को सारी रात वहीं पर व्य-
तीत करना कल्पे । वहाँ से एक पैर भी आगे बढ़ना नहीं कल्पे ।
रात में जिस-पूर्व, दक्षिण, पश्चिम अथवा उत्तर किसी भी दिशा की

छेवे प्रतिमाप्रतिपन्नने विहार करता मार्गमा नो सूर्य अस्त थछ नय तो
ते शु करे ? ते कहे छे-‘मासियं णं’ इत्यादि

मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न साधुने जहाँ सूर्य अस्त थछ नय त्या रहेवुं
कल्पे थछे त्या जल-सरोवर आदिना तट होय, स्थल होय, दुर्गम स्थान होय,
गम्भीर स्थान होय, निम्न स्थान होय, उच्च-नीच स्थान होय, भाडा के गुहा
होय, तो आभी रात त्याज व्यतीत करवी कल्पे त्याथी ओक पगडु पणु आगण
पधु कल्पे नहीं. रातमा नो दिशा- पूर्व, दक्षिण, पश्चिम अथवा उत्तर कौछ पणु

इत्याह-‘कल्प’ इत्यादि, कल्प=उपसि मातःकाळे प्राहुःप्रमातायां=प्रकृति
सूर्यदीप्ता रमन्त्याम्=प्रवसन्त्यायां रात्री यावद् ज्वलति=प्रकाशमाने सूर्ये प्राची
नामिगुप्तस्य=पूर्वामिगुप्तस्य वा-अथवा वसिष्ठाभिमुखस्य वा प्रतीचीनामिगु
प्तस्य=पश्चिमामिगुप्तस्य वा उत्तरामिगुप्तस्य वा तस्य यथर्थम्=ईयांसमित्यनु
सारम् ईरितुं=गन्तुं कल्पते ॥ सू० १६ ॥

अथ पूर्वोक्तविषयमेव वणायति-‘मासिय’ इत्यादि ।

मृन्म्-मासिय णं मिक्खुपडिम पडिबल्लस्स णो से कप्पइ
अणतरहियाए पुढवीए निहाइत्तए वा पयलाइत्तए वा, केवली
बुया आयाणमेय से तत्थ निहायमाणे वा पयलायमाणे वा
हत्थेहिं भूमिं परामुसेज्जा । अहाविहिमेव ठाणं ठाइत्तए वा
निक्खमित्तए वा । उच्चारपासवणे ण उव्वाहिज्जा नो से क
प्पइ ओगिणिहत्तए । कप्पइ से पुव्वपडिलेहिए थंडिले उच्चार
पासवणं परिट्ठवित्तए । तमेव उवस्सय आगम्म अहाविहि
ठाण ठावित्तए ॥ सू० १७ ॥

छाया-मासिकीं तल्ल मिश्रप्रतिमां प्रतिपन्नस्य ना तस्य कल्पते अन
न्तरदितायां पृथिव्यां निद्रातु वा प्रवत्तायितु वा, केवलीं द्रुयात्-भादानमेतत् ।
स च निद्रायमाणो वा प्रवत्तायमाणो वा इस्ताभ्यां भूमिं परामुसेत् । यथा
विधि एव स्थाने स्यात् वा निष्कमितु वा । उच्चारप्रसन्नने तल्ल उव्वाघे
यातां ना तस्य कल्पतेऽवग्रहीत् । कल्पते तस्य पूर्वप्रतिमिनिवृत्ते स्पष्टिष्ठे उच्चा
रप्रसन्नने परिष्ठापयितुम् । तमेवापाभयभागस्य यथाविधि स्थाने स्यात्तुम् ॥ सू० १७ ॥

टीका-‘मासिय’-इत्यादि । मामिकीं मिश्रप्रतिमां प्रतिपन्नस्य तस्य

तरफ मुख कर रात व्यतीत की हा प्रात काल सूर्योदय क अन्तर
उमी दिशा की तरफ ईयांस-समिति के अनुसार विहार करे ॥ सू० १६ ॥

फिर पूर्वोक्त विषय का ही वणन करते हैं-‘मासिय णं’ इत्यादि ।
मामिकीमिश्रप्रतिमाप्रतिपन्न मुनि का सविश्रुष्टी पर निद्रा

विश्रुः त इ भुज पाप्पीने व्यतीत करी ह्यव तो प्रत.काय सूर्योदय यथा पडी तव
विश्रुतो तव इ धर्माप्रतिमिने अनुमरीने निहार करे (सू. १६)

अथ पूर्वोक्त विषयनु वणन करे उ ‘मासिय णं’ इत्यादि-

मामिकीमिश्रप्रतिमाप्रतिपन्न मुनिने कविरा पृथ्वी पर निद्रा अवस्था प्रयत्ना

मुनेः अनन्तरहितायाम्-अन्तरे=व्यवधाने हिता=अन्तरहिता=अन्तर्हिता, नाऽ-
न्तरहिता=अव्यवहिता जीवेनेति शेषः, तस्यां तथा=सचित्तायां पृथिव्यां नि-
द्रातु=स्वप्नु प्रचलायितु वा=प्रचलां निद्रां सेवितु वा नो=न कल्पते। एवं-
स्थितौ निद्रा सेवितुमुल्लङ्घयितु वा क उपदिशे?—दित्याह—‘केवली=त्यादि, केवली=
केवलज्ञानी एव तदोपान् ज्ञातु वा वक्तु समर्थ इति हेतोः, ब्रूयात्=प्रतिमा-
प्रतिपन्नं निर्दिशेत्। किं निर्दिशे?—दित्याह—आदानमेतत्—एतत्=मचित्तभूविनि-
द्राकरणं दोषाणां प्राणातिपातात्मकानाम् आदानम्—आदीयन्ते-गृह्यन्ते स गृह्यन्ते
दोषा येन तदादानम्=दोषसङ्ग्रहसाधनम् कर्मबन्धहेतुरित्यर्थः ‘स तत्रे’-त्यादि
सः=प्रतिमाप्रतिपन्नो भिक्षुः तत्र=मचित्तभूमौ निद्राणो वा प्रचलायमाणो वा
हस्तादिना भूमिं=सचित्तां पृथिवीं परामृशेत्=स्पृशेत्, एवंकरणे प्राणातिपात-
दोषभागी स्यात्। तर्हि किं कर्तुमुचित?—मित्याह—‘यथाविधि’—इत्यादि,—यथा-
विधि—विधिमनतिक्रम्य यथाविधि=शास्त्रानुसारं स्थाने=आवासे स्थातु=वस्तु
युज्यते, तथा ततो निष्क्रमितु=वहिर्निःसर्तु कल्पते शास्त्रोक्तस्थानमधिवसतो
भिक्षोश्चेद् उच्चारप्रस्रवणे उद्वाधेयातां तदा तस्य अवग्रहितु=प्रतिरोधयितु न
कल्पते। तर्हि किमुचित?—मित्याह—‘कल्पते’ इत्यादि, पूर्वप्रतिलिखिते=पूर्वं
सम्यङ् निरीक्षिते निरवघ्रे स्थण्डिले उच्चारप्रस्रवणे परिष्ठापयितु कल्पते, स्थ-

अथवा प्रचला नामक निद्रा का सेवन करना नहीं कल्पे, क्यों कि
इस को केवली भगवान ने कर्मबन्धन का कारण कहा है। निद्रा-
सामान्य निद्रा, प्रचला-बैठे बैठे नींद निकालना। उस सचित्त भूमि
पर निद्रा लेते हुए अथवा प्रचला नामक निद्रा लेते हुए मुनि के
हस्त आदि से सचित्त पृथ्वी का स्पर्श अवश्य होने से वह प्राणाति-
पात आदि दोष का भागी होता है, अतः उसे यथाविधि—शास्त्रनु-
सार निर्दोष स्थान पर ही रहना या विहार करना कल्पे। यदि वहाँ
मुनि को उच्चार-प्रस्रवण=बडीनीत-लघुनीत की बाधा उत्पन्न होजाय

नामनी निद्रानु सेवन करवु कल्पे नहीं, केमके-तेने केवली भगवाने कर्मबन्धन कारण
कहेहु छे, निद्रा-सामान्य निद्रा, प्रचला-गेठा गेठा उध करवी ते सचित्त भूमि
पर निद्रा लेता अथवा प्रचलानामक निद्रा लेता मुनिना हाथ आदिथी सचित्त पृथि-
वीनो स्पर्श अवश्य थावाथी ते प्राणातिपात आदि दोषना भागी थाय छे भाटे तेले
यथाविधि शास्त्रानुसार निर्दोष स्थान परवु रहैहुं अथवा विहार करवो कल्पे ने त्या
मुनिने उच्चार-प्रस्रवण=मोटीनीत के लघुनीत (आडा पेशाण) नी बाधा उत्पन्न

विष्टे उदारपद्मवर्गपरिष्ठापनान्तर तमेव=पूर्वस्वीकृतमेव उपाभयम् भागस्य=प्राप्य यथाविधि=शास्त्रोक्तविध्यनुसार स्थाने=नियमिते प्राग्विष्टिते स्यादु निषादु=कल्पते ॥ सू० १७ ॥

अथ मिष्टोद्गृहपतिकुले निष्क्रमणप्रवेशविधिमाह—‘मामियं’ इत्यादि—

मूलम्—मासियं ण भिक्षुवुपडिम पडिवसस्स नो कप्पइ ससरक्खेवंगं काएण गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निस्सव मित्तए वा पविसित्तए वा । अह पुण एव जाणेज्जा से सस रक्खे काए सेयत्ताए वा जल्लत्ताए वा मलत्ताए वा पकत्ताए वा विद्धत्थे से कप्पइ गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निस्सवमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ सू० १८ ॥

छाया—मासिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य नो कल्पते सरजस्कैन कायेन गायपतिकुलं भक्षाय वा पानाय वा निष्क्रमितु वा प्रवेष्टुं वा । अथ पुनरेव जानीयात्—न सरजस्क काय स्वेदवपा वा भक्षवपा वा भक्षनया वा पक्षनया वा विष्वस्तं तस्य कल्पते गायपतिकुलं भक्षाय वा पानाय वा निष्क्रमितु वा प्रवेष्टुं वा ॥ सू० १८ ॥

टीका—‘मामिय’ इत्यादि—मासिकीं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य मिषो मज्जस्केन=सविषप्रोषकनेन कायेन=सरीरेण गायपतिकुलं=पुण्यकुलं भक्षाय वा पानाय वा निष्क्रमितु=निष्कर्षु वा=अवका प्रवेष्टुं नो कल्पते । अथ=प्रका-

नो उसको रोके नहीं किन्तु किसी पूर्वप्रतिष्ठित स्थान पर उसका उत्सर्ग करे और फिर अपने स्थान पर आकर कायास्पर्श आदि क्रिया करे ॥ सू० १७ ॥

अथ भिक्षु के, गृहपति के कुल में भिक्षा के लिए जाने आने का निरूपण करते हैं—‘मासिय ण’ इत्यादि ।

मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगार को सचिस्तरजयुक्त काय से

काय तो तेने शब्दे नहीं किन्तु केवल पुण्यतत्वे काय स्थान पर तेने। उत्सर्ग करे जाने पछी पानाना स्थान पर अनीन गारे उत्सर्ग आदि क्रिया करे (सू० १७)

अवे भिक्षुन गृहपतिना कुलमां भिक्षा मा? अथा गायपतु निष्क्रम्य करे से—‘मामिय ण’ इत्यादि

मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगार सचिस्तरजयुक्त कायकी गृहपतिने

ન્ટે નિષ્ક્રમણપ્રવેશવિષયે પુનઃ = ભૂયઃ એવં = વક્ષ્યમાણં જાનીયાત્ - સરજસ્કઃ = સચિત્તરજોયુક્તઃ કાયઃ સ્વેદતયા વા, જહ્લતયા-જહ્લઃ = કઠિનીભૂતઃ શરીરસમ્ભવો મલસ્તસ્ય ભાવો જહ્લતા તયા = શરીરમલતયા વા, મલતયા = હસ્તાદિસ્પર્શોદ્ભૂત મલતયા, પઙ્કતયા = સ્વેદાર્દ્રમલતયા હસ્તાદિઘર્ષિતમલ એવ સ્વેદેનાર્દ્રઃ પઙ્કુ ઇત્યુચ્યતે, તસ્ય ભાવસ્તત્તા, તયા, વિધ્વસ્તઃ = અચિત્તો ભવેચ્ચેત્તદા તસ્ય ભિક્ષો ગૃહપતિકુલં ભક્તાય વા પાનાય વા નિષ્ક્રમિતું વા પ્રવેષ્ટું વા કલ્પતે ॥ સૂ. ૧૮

અથ ભિક્ષોરાવશ્યકતા વિના મુલાદિપ્રક્ષાલનં નિષેધયતિ-‘માસિયં’ ઇત્યાદિ

મૂલમ્-માસિયં ણં ભિક્ષુપદિમં પઢિવન્નસ્સ નો કલ્પઈ સી. ઓદગવિયડેણ વા ઉસિણોદગવિયડેણ વા હત્થાણિ વા પાયાણિ વા દંતાણિ વા અચ્છીણિ વા મુહં વા ઉચ્છોલિત્તણ વા પથો ઇત્તણ વા ણણત્થ લેવાલેવેણ વા ભત્તમાસેણ વા ॥ સૂ. ૧૯ ।

છાયા-માસિકીં સ્વલુ ભિક્ષુપ્રતિમાં પ્રતિપન્નસ્ય નો કલ્પતે શીતોદઃ વિકટેન વા ઉષ્ણોદકવિકટેન વા હસ્તૌ વા પાદૌ વા દન્તાન્ વા અક્ષિણીઃ મુલં વોચ્છોલયિતુ વા પ્રધાવિતુ વા, નાન્યત્ર લેપાલેપેન વા ભક્તાસ્યેન વા ॥ સૂ. ૨૦

ટીકા-‘માસિયં’-ઇત્યાદિ । માસિકીં ભિક્ષુપ્રતિમાં પ્રતિપન્નસ્ય મુલં

ગૃહસ્થ કે ઘર અશન-પાન કે લિયે નિકલના યા પ્રવેશ કરના ન કલ્પે । યદિ વહ જાન જાય કિ સચિત્ત રજ પ્રસ્વેદ (પસીના) ર શરીર કે મલ સે અર્થાત્ હાથ આદિ કે સ્પર્શ હોને પર ઉત્પન્ન જુ મૈલ સે વિધ્વસ્ત-અચિત્ત હો ગયા હૈ તો ઉસકો ગૃહપતિ કે ઘર અશન-પાન કે લિયે જાના આના કલ્પના હૈ, અન્યથા નહીં ॥ સૂ. ૧૮

અવ ભિક્ષુ કે વિના કારણ હસ્તાદિપ્રક્ષાલન કા નિષેધ કહતે હ ‘માસિયં ણં’ ઇત્યાદિ ।

માસિકીભિક્ષુપ્રતિમાપ્રતિપન્ન અનગાર કો અચિત્ત — ઠંડે અથ

ઘેર અશન પાનને માટે નિકળવું કે પ્રવેશ કરવો કલ્પે નહીં જો તે બાણી કે સચિત્ત રજ પ્રસ્વેદ (પસીના) થી, શરીરના મેલથી અર્થાત્ હાથ આદિથી સ્પર્શથી ઉત્પન્ન થયેલ મેલથી વિધ્વસ્ત-અચિત્ત થઈ ગયેલ છે, તો તેને ગૃહપાત્ર ઘેર અશન પાન માટે જવા આવવાનું કલ્પે છે, અન્યથા નહીં (સૂ. ૧૮)

હવે ભિક્ષુ માટે વિના કારણ હસ્તાદિ ધોવાને નિષેધ કહે ‘માસિયં ણં’ ઇત્યાદિ

માસિકીભિક્ષુપ્રતિમાપ્રતિપન્ન અનગારને અચિત્ત-ઠંડા અથવા ગરમ પાણી

क्षीतोदकविकटेन—क्षीत च तदुदकं क्षीतोदकं, तदेव विकटं विगतजीवमपि च
मिति यावत्, तेन वा, उष्णोदकविकटेन—उष्णं च तदुदकं तदेव विकटं प्राप्तुं
तेन वा इत्नी पादौ वा दन्तान् वा मसिणी=नेत्रे वा मुखं वा उच्छोत्थयि-
तुम्=सकृद् धावितु, प्रधावितु=वारवार प्रक्षालयितु वा न कल्पते, नान्यप्र-
वक्ष्यमाणान्यप्र न कल्पते, तथा हि—छेपाछेपेन=छेपस्य अन्नाद्रिमस्रस्य
अछेपेन=तन्निवारणरूपेण वा, क्षरीराऽशुभ्याविछेपेन वा, तथा मक्तास्येन=
मक्तस्त्रिभुजेन, इत्यादि कारणं विना न धावेदित्यर्थः ॥ सू० १९ ॥

अथ तस्य गमननियमं दर्शयति—‘मासियं’ इत्यादि ।

मूल्म्—मासियं ण भिक्षुपदिमं पण्डितस्त नो कप्पइ
आसस्त वा हस्तिस्त वा गोणस्त वा महिसस्त वा कोलस्त वा
सुणगस्त वा दुट्टस्त वा आवयमाणस्त पयमवि पञ्चोसकित्तए ।
अवुट्टस्त आवयमाणस्त कप्पइ जुगमिच्च पञ्चोसकित्तए । सू० २० ॥

छाया—मासिकीं तच्छ भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य नो कल्पतेऽश्वस्य वा
इस्तिनो वा गोणस्य वा महिसस्य वा कोमस्य वा शुनकस्य वा व्याघ्रस्य वा
वुष्टस्य वाऽऽपततः पदमपि प्रत्यनज्जिक्कितुम् । अदुष्टस्य वाऽऽपततः कल्पते
युग्यमात्रं प्रत्यनज्जिक्कितुम् ॥ सू० २० ॥

टीका—‘मासियं’—इत्यादि मासिकीं भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य भिक्षोः
अश्वस्य इस्तिनो वा गोणस्य=वसीवर्धस्य वा महिसस्य वा कोमस्य=शूकरस्य

गरम पानी से हाथ, पैर, दांत आदि या मुख्य एक बार अथवा बार
बार चोना नहीं कल्पे किन्तु यदि किसी अशुद्ध वस्तु या अन्न आदि
से मुख्य हाथ आदि क्षरीरावयव लिप्त हो गये हों तो उनका वह पानी
से शुद्ध कर सकना है, अन्यथा नहीं ॥ सू० १९ ॥

अथ गमनक्रिया के बारे में कहते हैं—‘मासियं ण’ इत्यादि ।

मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगार के सामने यदि मद्योन्मत्त
हाथी, घोड़ा, पृथम, महिष, बराह (सुभर), कुशा, व्याघ्र आदि आ

हाथ पशु, दांत आदि के मुख कोकवाए अथवा बारबार धोवाना कल्पे नहीं किन्तु
जो दाँत अशुद्ध वस्तु के अन्न आदिसे मुख दाँत आदि क्षरीरमा अवयव लिप्त
(अवयव) होय तो तेने त पाणीसे शुद्ध करी शके छे अन्यथा नहीं (सू० १९)

अथ गमनक्रिया । आगमना कहे छे—‘मासियं ण’ इत्यादि

भिक्षुकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगरानी सामे जे भरो भए हाथी, घोड़ा

वा शुनः=कुक्कुरस्य वा व्याघ्रस्य वा दुष्टस्य वा आपततः=आक्राम्यतः प्रती-
काराय पदमपि=एकमपि चरणम् अवष्वक्कितुम्=पश्चात्पुरो वा गन्तु नो कल्पते ।
किन्तु-अदुष्ट-म्य=द्वीन्द्रियादिकस्य प्राणिनः साधुतो विभ्यतः आपततस्तद्रक्ष-
णार्थं युग्यमात्रम्=चतुर्हस्तमितं प्रत्यवष्वक्कितुम्=परावर्तितु कल्पते, ईर्याममित्य-
नुसारं परावर्तनमुचितमिति भावः ॥ सू० २० ॥

अथ परीषदमहनविधिमाह-‘मासियं’ इत्यादि ।

मूळम्-मासियं णं भिक्खुपडिसं पडिवन्नस्स नो कप्पइ
छायाओ सीयंति उण्हं एत्तए, उण्हाओ उण्हंति छांयं एत्तए,
जं जत्थ जया सिया तं तत्थ तया अहियासए ॥ सू० २१ ॥

छाया-मासियं खलु भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य नो कल्पते छायातः
शीतमिति उष्णम् एतुम्, उष्णतः उष्णमिति छायात् एतुम् । यद् यत्र यदा
स्यात् तत्तत्र तदाऽधिसहेत ॥ सू० २१ ॥

टीका-‘मासियं’-इत्यादि । मासिकीं भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य मुनेः
शीतकाले छायातः ‘शीतम्’ इति=एव कृत्वा उष्णम्=आतपयुक्तमुष्णस्थानम्

जायँ तो उसको उनसे डरकर प्रतिकार के लिए एक कदम भी पीछा
या आगे हटना नहीं कल्पे । परन्तु द्वीन्द्रियादि प्राणी जो कि साधु
से डरते हैं वे यदि आते हो तो उनके रक्षण के लिये चार हाथ
का नाप से आगे या पीछे हटना कल्पे ॥ सू० २० ॥

अथ परीषदमहन की विधि कहते हैं-‘मासियं णं’ इत्यादि ।

मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न साधु के ठंड के दिनों में छाया से

गणह, लेस, वराह (सूवर) कूतरै, वाघ आदि आवी जाय तो तेनाथी डरीने प्रती-
कार भाटे ओक पगलु पणु पाछण के आगण डटी जलु कइये नहि. परन्तु द्वीन्द्र-
यादि प्राणी के जे साधुथी डरे छे ते जे आवता होय तो तेना रक्षणने भाटे चार
हाथना मापथी आगण के पाछण डटवुं कइये (सू० २०)

इवे परीषदसहन की विधि कहे छे-‘मासियं णं’ इत्यादि

मासिकीभिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न साधुने ठंडीना दिवसोभा छायाथी ‘आ शीत छे’

एतु=गंतु नो कल्पते । तथा उष्णात्=उष्णाकाष्ठे तापजनकोष्णस्यानात्-‘उष्णम्’ इति=एतद्वृद्ध्या छायाम् एतु न कल्पते । तर्हि किं कुर्या ?- इत्याह-
‘यत् यत्रे’ इत्यादि-यत्=किमपि यत्र=यस्मिन् स्थाने यदा=यस्मिन् काष्ठ
स्यात्=उपविष्टेत् तत्-तत्र=तस्मिन् स्थाने तदा=तस्मिन् काष्ठे अभिसरेत्
श्रीतोष्णपरीपहमिति भाव ॥ सू० २१ ॥

साम्प्रतमुपसंहरन्नाह-‘एवं’ इत्यादि ।

मूत्रम्-एवं खलु मासिकी मिश्रुप्रतिमा अहासुत्त, अहाकप्य
अहामग्ग अहातच्च अहासम्म काएण फासिता, पालिता,
सोहिता, तीरिता, किहिता, आरोहिता, आणाए अणुपालिता
भवइ ? ॥ सू० २२ ॥

॥ पञ्चमा मिश्रुप्रतिमा ॥ १

छाया-एवं खलु मासिकी मिश्रुप्रतिमां ययामूर्धं ययाकल्प ययामार्गं
ययातत्त्वं ययासाम्यं कायेन स्पृष्टा, पामयिता, शोचयिता, तीरयिता, कीर्त
यिता, आराचयिता, आह्वाय अनुपामयिता भवति ? ॥ सू० २२ ॥

॥ इति षष्ठ्या मिश्रुप्रतिमा ॥ १ ॥

टीका-‘एवं’-इत्यादि । एवम्=अनेन प्रकारेण खलु-निश्चयेन मासिकी
मिश्रुप्रतिमां ययामूर्धं=सूत्रनिर्दिष्टविधिनुसारं, ययाकल्पं कल्पं=व्यविरादिकल्प
‘यह शीत है’ ऐसे मानकर उष्णस्थान में जाना एव गर्मी के दिनों
में ताप से परितप्त गर्मी के स्थानसे शीत स्थानमें जाना नहीं
कल्पे, किन्तु यह जिस समय जहाँ पर हो उस समय वहाँ पर शीत
अथवा उष्ण परीपह सहन करे ॥ सू० २१ ॥

अथ उपसंहार करते हुए कहते हैं-‘एव खलु’ इत्यादि ।

इस प्रकार मासिकीमिश्रुप्रतिमा को ‘अहासुत्तं’-सूत्रनिर्दिष्ट विधि
के अनुसार ‘अहाकप्यं’-व्यविर आदि कल्प के अनुसार ‘अहामग्गं’-

जेन माग्गीन उष्ण स्थानमां न्तु तेभज्ज अग्गीना द्विसेत्ता तापधी पत्तिपे
अग्गीना स्थानमाधी शीत स्थानमां न्तु कपे नकि, किन्तु ते जे अभये ज्जां देव
ते अभये त्वां न शीत अथवा उष्ण परीपह सहन करे (सू० २१)

इसे उपसंहार करते हैं-‘एवं खलु’ इत्यादि

आ प्रकारे मासिकीमिश्रुप्रतिमानु ‘अहासुत्तं’ सूत्रनिर्दिष्ट विधिनी अनुसार

मनतिक्रम्य कल्पानुसारमित्यर्थः, यथामार्गं=ज्ञान-दर्शन-चारित्रलक्षणमोक्षमार्गानतिक्रमेण क्षयोपशमभावानतिक्रमेण वा, यथातत्त्वं=तत्त्वानतिक्रमेण 'यथा-तथ्य' - मितिच्छायापक्षे सत्यानुसारमिति, यथासाम्यम्=समभावमनतिक्रम्य सुष्ठुप्रकारेण कर्मनिर्जरणभावनयेत्यर्थः कायेन=शरीरेण न पुनरभिलाषमात्रेण स्पृष्टा-समुचितकाले सविधिग्रहणात्, पालयिता-वारंवारमुपयोगेन तत्परत्वात्, शोधयिता-पारणकदिने गुर्वादिदत्तावशिष्टभोजनात् अतीचारपङ्कक्षालनात्, तीरयित्वा-पूर्णेऽपि तदवधौ स्वल्पकालावस्थानात् कीर्तयिता-पारणादिने 'इदं च दिनकृत्यं, तच्च मया कृत'-मित्येवं कथयिता, आराधयिता-अतिचारादि-वर्जनेन समाराधयिता, आज्ञाया=भवन्निदेशस्यानुपालयिता=तत्परिपालनशीलो भवति १ ॥ सू० २२ ॥

॥ इति प्रथमा भिक्षुप्रतिमा ॥ १ ॥

ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूपी मोक्षमार्ग के अनुसार अथवा क्षायोपशमिक भावों के अनुसार 'अहातत्त्वं'-जिनेन्द्रप्रतिपादित तत्त्व के अनुसार, 'अहासम्म'-समभाव से-जिस प्रकार कर्मों की निर्जरा हो उस प्रकार की भावनापूर्वक शरीर से 'फासिता'-स्पर्श करने वाला, 'पालिता'-वारंवार उसका उपयोगपूर्वक पालन करने वाला, 'सोद्विता'-पारणा के दिन गुरु आदि के द्वारा दिये गये अवशिष्ट अश्नादि का भोजन करने से अथवा अतिचार पंक के धोने से शोधन करने वाला, 'तीरिता'-प्रतिमा की अवधि पूर्ण होजाने पर भी पारणा के समय थोड़ी देर ठहरने वाला, 'किट्टिता'-पारणा के दिन "यह दिनकृत्य है, उसको मैंने पूरा किया" ऐसा कहने वाला, 'आराधिता'-अतिचार आदि

'अहाकप्पं' स्थविर आदि कल्पनी अनुसार, 'अहासम्मं' ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूपी मोक्षमार्गनी अनुसार अथवा क्षायोपशमिक लावेनी अनुसार 'अहातत्त्वं' जिनेन्द्र-प्रतिपादित तत्त्वनी अनुसार, 'अहासम्म' समभावथी के प्रकारे कर्मनी निर्जरा होय ते प्रकारनी लावनापूर्वक शरीरथी 'फासिता' स्पर्श करवावाणा 'पालिता' वारंवार तेना उपयोगपूर्वक पालन करवावाणा, 'सोद्विता' पारणाने दिवस शुरु आदिना द्वारा अपायेत अवशिष्ट अश्न आदिनु लोअन करवाथी अथवा अतिचार पंकना धोवाथी शोधन करवावाणा 'तीरिता' प्रतिमानी अवधि पूर्ण थछ जता पण पारणाने समये थोडीवार देखवावाणा, 'किट्टिता'- पारणाने दिवस 'आ दिवसनु कृत्य छे ते मे पूर

अथ द्वितीयप्रतिमामारम्य सप्तमप्रतिमापर्यन्तन्यवस्थां प्रदर्शयति—‘दो-
मासियं’ इत्यादि ।

मूलम्—दोमासिय भिक्षुपण्डित पञ्चिघ्नस्त निष्च वोसट्टकाय
चेव जाव दो दत्तीओ ॥१॥ तिमासिय तिण्णि दत्तीओ ॥३॥
चउमासिय चत्तारि दत्तीओ ॥४॥ पचमासिय पच दत्तीओ
॥५॥ छम्मासिय छ दत्तीओ ॥६॥ सत्तमासिय सत्त दत्तीओ
॥७॥ जेतिया मासिया सेतिया दत्तीओ ॥सू० २३॥

छाया—द्विमासिकीं भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य नित्यं व्युत्सृष्टकायः वै
यावद् द्वे वर्षी ॥२॥ त्रिमासिकीं तिस्रो दत्तयः ॥३॥ चतुर्मासिकीं चत्स्रो
दत्तयः ॥४॥ पञ्चमासिकीं पञ्च दत्तयः ॥५॥ षष्ण्मासिकीं षड् दत्तयः ॥६॥
सप्तमासिकीं सप्त दत्तयः ॥७॥ यावत्स्यो मासिक्यस्तावत्स्यो दत्तयः ॥सू० २३॥

टीका—‘दोमासिय’—इत्यादि । द्विमासिकीं भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य
यावच्छब्देन प्रथमप्रतिमाविधिं सहग्राह्य । नित्यम्=अनवरतम् व्युत्सृष्टकायः=
विक्षेपेण परीषदोपसर्गसहितसप्तसणेन वत्सृष्टः=वरित्यक्तः कायः=कायममस्य येन
स तथा, व्युत्सृष्टकाय एव मनेत्, तस्य द्वे वर्षी अन्तस्य द्वे पानस्य च प्रही-

का वर्जनं कर आरधना करने वाला मुनि, भगवान की आज्ञा का
आराधक होता है ॥ सू० २२ ॥

॥ यह पहली भिक्षुप्रतिमा हुई ॥ १ ॥

अब दूसरी प्रतिमा से लेकर सप्तमी प्रतिमा तक व्यवस्था कहते
हैं—‘दोमासियं’ इत्यादि ।

द्विमासिकीं भिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनन्तर निरन्तर व्युत्सृष्टकाय-परी
सह उपसर्ग के उपस्थित होने पर भी कायों की ममता का त्यागी
होता है । यह यावत्—प्रथम प्रतिमा में कही हुई सब विधि का

अर्थ जेम कहेनावाण, ‘आराधिता’ अतिथार आदिनु वर्जन करीने आराधना
करनावाण मुनि कणवाननी आराधना आ ॥५३ अथ ३ (सू. २२)

आ ॥ पहेली विक्षुप्रतिमा अथ (१)

इसे भील प्रतिमाही कहने सातमी प्रतिमा मुभी व्यवस्था कहे ३-
‘दोमासियं’ इत्यादि ।

द्विमासिकीं भिक्षुप्रतिमाप्रतिपन्न अनन्तर द्वितीया व्युत्सृष्टकाय परीषद उप-
सर्ग उपस्थित होने पर भी कायों की ममता का त्यागी होता है ।

તુમુચિતે ॥ ૨ ॥ એવમેકૈકદત્તિઘ્નદ્વયા સપ્તમીપ્રતિમાપર્યન્તં યોજના કર્તવ્યા ।
શેષં પૂર્વવત્ ॥ ૭ ॥

एवं चायमत्र पर्यवसितार्थः—यावत्यो=यावत्परिमाणिकाः मामिष्यः=
मासभवाः प्रतिमा भवन्ति तावत्यो दत्तयो भिक्षोः प्रतिमाधारणावस्थायां
कल्पन्ते, शेषं सर्वासु द्वितीयादिषु प्रतिमासु प्रथमप्रतिमावद्विधिविज्ञेयः ॥ मृ० २३ ॥

અથાઽષ્ટમીં ભિક્ષુપ્રતિમાં પ્રદર્શયતિ—‘પદમં’ ઇત્યાદિ ।

मूलम्—पदमं सत्तराङ्गद्वयं भिक्षुपडिमं पडिवन्नस्स अण-
गारस्स निच्चं वोसट्ठकाए जाव अहियासेइ । कप्पइ से चउत्थेणं
भत्तेणं अपाणएणं वहिया गामस्स वा जाव रायहाणीए वा
उत्ताणस्स वा पासिह्गस्स वा नेसज्जियस्स वा ठाणं त्तए ।
तत्थ दिव्वमाणस्स तिरिक्खजोणिया उवसग्गा समुप्पजेज्जा, तेणं
उवसग्गा पयालिज्ज वा पवाडिज्ज वा, णो से कप्पइ पयलित्तए
वा पवडित्तए वा । तत्थ णं उच्चारपासवणं उव्वाहिज्जा णो
से कप्पइ उच्चारपासवणं ओगिणिहत्तए । कप्पइ से पुव्वपडि-
लेहियंसि थंडिलंसि उच्चारपासवणं परिट्टवित्तए, अहाविहिमेव

आराधन करता हुआ दूसरी प्रतिमा में केवल दो दत्ति आहार की
और दो दत्ति पानी की ग्रहण करता है २ ॥ इसी प्रकार अन्न और
पानी की एक एक दत्ति की वृद्धि को लेकर तीसरी प्रतिमा से सातवीं
प्रतिमा तक समझ लेना चाहिये ३-७ ॥

यहाँ यह तात्पर्य है कि—जितने मास की प्रतिमा होती है उतनी
ही अन्न और पान की दत्तियाँ प्रतिमाधारी भिक्षु को कल्पती है ।
दूसरी प्रतिमासे लेकर सातवीं प्रतिमा तक अन्य सब विधि प्रथम
प्रतिमा की तरह जानना चाहिये ॥ सू० २३ ॥

મામા કહેલી સર્વવિધિનુ આરાધન કરતા બીજી પ્રતિમામા માત્ર બે દાત્ત આહારની
અને બે દાત્ત પાણીની ગ્રહણ કરે છે (૨) આ પ્રકારે અન્ન અને પાનની એકએક દાત્તની
વૃદ્ધિને લઈને ત્રીજી પ્રતિમાથી સાતમી પ્રતિમા સુધી સમજ લેવું જોઈએ (૩)થી (૭)
અહીં એ તાત્પર્ય છે કે—જેટલા માસની પ્રતિમા હોય છે તેટલીજ અન્ન અને
પાણીની દાત્તિઓ પ્રતિમાધારી ભિક્ષુને કહે છે બીજી પ્રતિમાથી લઈને સાતમી પ્રતિમા
સુધી અન્ય તમામ વિધિ પ્રથમ પ્રતિમાના જેવી સમજવી જોઈએ. (સૂ. ૨૩)

ठाणं ठाहत्तए । एव खलु एसा पढमा सत्तराहदिया भिक्खुपडिमा ।
(एय) अहासुत्त जाव आणाए अणुपालति भवइ ॥ ८ ॥ सू० २४॥

छाया-प्रथमां सप्तरात्रिदिवां मिष्टुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य अनगारस्य नित्यं व्युत्सृष्टकायो यावदपिसहते कल्पते तस्य चतुर्थेन भक्षतेनापानकेन बहिर्गामस्य वा पात्रद् रामधान्या वा, उद्यानस्य वा, पार्श्विकस्य वा, मैवेधिकस्य वा स्वान स्यादुम् । तत्र विव्यमानुष्यस्तिर्यग्योनिहा उपमर्गाः समुत्सयेन, ते खलु उपमर्गाः प्रवालयेयुषो मपातयेयुषो न तस्य कल्पते प्रवम्बितुं वा प्रपतितुं वा । तत्र खलु उद्यारप्रस्रवणे उद्वाधेयार्ता न तस्य कल्पते उद्यारप्रस्रवणे अमग्नहोतुं, कल्पते तस्य पूर्वप्रतिभित्तिसे स्याच्छिष्टे उद्यारप्रस्रवणे परिष्ठापयितुम् । यथाविष्येव स्थानं स्यादुम् । एव खल्वेया प्रथमा सप्तरात्रिदिवा मिष्टु प्रतिमा । एतां यथासूत्रे यावदाहाया अनुपालयिता भवति ॥८॥ ॥ सू० २४॥

टीका-‘पढम’-इत्यादि । प्रथमां सप्तरात्रिदिवां=सप्ताहोरात्रसम्प्रादनीया-मष्टमी-मित्ययः, मिष्टुप्रतिमां प्रतिपन्नस्यानगारस्य यावद् यावच्छब्देन प्रथममासिकप्रतिमाक्ताः ‘ये केचिदुपमर्गा उत्सृष्टे’ इत्यादीनां सङ्ग्रहः सानुत्सृष्टकायानुपमर्गाश्च नित्ये=सततं व्युत्सृष्टकायः=स्वाकस्मीरमत्वाः सन् अभिसहते । तस्य=मष्टमीं प्रतिमां प्रतिपन्नस्य मिष्टोः चतुर्थेन-मत्केन=उपवासेन अपानकेन=चतुर्विंशद्वारारहितेन ग्रामस्य बहिः=वाग्न वा यावद्-यावत्करभान्नगरादिसङ्ग्रहः । रामधान्या वा बहिः उद्यानस्य=अभिग्रहविशेषाद्ध्युत्सृष्टकायिनि, पार्श्विकस्य=

अथ आठवीं मिष्टु प्रतिमा का वर्णन करते हैं-‘पढम’ इत्यादि ।
तीन सप्ताहोरात्रो-सप्ताहों में से पहले सप्ताहोरात्र-सप्ताह की आठवीं मिष्टुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगार नित्य व्युत्सृष्टकाय-शरीर-प्रमत्ता का स्थानी होकर सम्पूर्ण परीपह और उपमर्गों को सहन करता है । यह चतुर्थभक्ष-पाषोद्वार उपवास कर । ग्राम के अथवा राज-धानी के बाहर अभिग्रह-विशेष से तीन आसन करे । उद्यान-

इसे आठमी मिष्टुप्रतिमानु वर्णन करे छे-‘पढम’ इत्यादि

त्रय सप्तमहोरात्र-सप्ताहमासी पढेता सप्तम अहोरात्र-सप्ताहनी आठमी

मिष्टुप्रतिमाप्रतिपन्न अनगार नित्य व्युत्सृष्टकाय पढने-शरीरप्रमत्ताने त्यागने सम्पूर्ण परीपह अने उपमर्गेन सहन करे छे ने चतुर्थभक्ष-पाषोद्वार उपवास करे छे ग्रामनी अथवा राजधानीनी अद्वार अभिग्रहविशेषमी त्रय आसन करे छे उद्यान

पार्श्वशायिनः नैषेधिकस्य=पूताभ्यां भूमानुपविष्टस्य वा तस्य स्थानं=कायोत्सर्गं
 स्थातु=कर्तुं कल्पते । तत्र=तस्मिन् स्थाने यदि दिव्याः=देवसम्बन्धिनः,
 मानुषाः=मनुष्यसम्बन्धिनः, तिर्यग्योनिकाः=पशुपक्षिसर्पादिसम्बन्धिनो वा उप-
 सर्गाः समुत्पन्नेरन=समुपतिष्ठेरन । समुत्पन्नाः सन्तस्ते खलु देवादिकृता उप-
 सर्गास्त प्रचालयेयुः=स्थानाद् ध्यानाद्वा पृथक्कुर्युः वा प्रपातयेयुः= स्थानाद्
 ध्यानाद्वा स्वलयेयुस्तदा तस्य स्थानाद् ध्यानाद्वा प्रचलितु=पृथग्भवितु वा ततः
 प्रपतितुं=प्रच्यवितु न कल्पते । तत्र=प्रतिमाराधनसमये खलु उच्चारप्रस्रवणे
 हृद्वाधेयातां=प्रपीडयेयातां तदा तस्य न कल्पते उच्चारप्रस्रवणे अवग्रहीतु=
 प्रतिरोधयितु किन्तु पूर्वप्रतिष्ठिते=पूर्वनिरीक्षिते स्थण्डिले परिष्ठापयितुं कल्पते ।
 तदनु तस्य भिक्षोः यथाविधि=शास्त्रोक्तविधिना एव स्थानं=कायोत्सर्गं स्थातु=
 क्तु कल्पते । एवम्=उक्तलक्षणा खलु एषा=इयम् प्रथमा=सप्तरात्रिदिवासु
 तिसृषु भिक्षुप्रतिमासु आद्या सप्तरात्रिदिवा-अष्टमी-भिक्षुप्रतिमा । एतां यथासूत्रं

चित्तसोना १, पार्श्विक-एक पसवाडे से सोना २, नैषेधिक-पुत-बैठक-
 जमोन पर लगाकर बैठना ३ । इन तीन आसनो से कायोत्सर्ग-
 रूप में रहे । वहाँ देव मनुष्य तिर्यच सम्बन्धी उपसर्ग यदि उसको
 कायोत्सर्ग से 'पयालिज्ज'-चलायमान करे, 'पवाडिज्ज'-पतित करे
 तो वह उस ध्यान से चलायमान नहीं होवे तथा पतित नहीं होवे ।
 यदि कायोत्सर्ग के समय मल-मूत्र की बाधा उत्पन्न हो तो उसे
 न रोके, किन्तु पहले प्रतिलेखन की गई भूमि पर उसका उत्सर्ग-
 त्याग कर फिर यथाविधि अपने आसन पर आकर कायोत्सर्ग में
 स्थित रहे । इस प्रकार प्रत्येक सातअहोरात्र-सातदिनरात की तीन
 भिक्षुप्रतिमाओं में यह प्रथम सातअहोरात्र=सप्ताह की-आठवीं-प्रतिमा

धित्ता सुबु १, पार्श्विक-एक पडणे सुबु २ नैषेधिक-पुत-बैठक जमीन पर लगा-
 वीने भेसबु ३, आ त्रषु आसनेथी कायोत्सर्गइपमा रहे त्या देव, मनुष्य तिर्य-
 य-
 सम्बन्धी उपसर्ग ने तेने कायोत्सर्गथी 'पयालिज्ज'-चलायमान करे, 'पवाडिज्ज'
 पतित करे तो ते पोताना ध्यानथी चलायमान न थाय तथा पतित न थाय ने
 कायोत्सर्गना समये मल-मूत्रनी बाधा उत्पन्न थाय तो ते रोके नहि किन्तु पडेलां
 प्रतिलेखन करायेला भूमिपर तेने उत्सर्ग=त्याग करीने पछी यथाविधि पोताना
 आसन पर आवीने कायोत्सर्गमा स्थित रहे आ प्रकारे प्रत्येक सात अहोरात्र
 (दिवस-रात)नी त्रषु भिक्षुप्रतिमाओमा आ प्रथम सात अहोरात्र (सप्ताह)नी आठमी-

યાવદ્-યાવચ્છન્દન 'યથાકર્ણં યથામાર્ગં યથાતત્ત્વં યથાસામ્યં કાયન સ્પૃષ્ઠા પાલ્પિતા ઘ્રોષપિતા સ્તીરપિતા કીર્તયિતા આરાધયિતા' એતેર્પાં સદ્ગ્રહ । મ્યામ્યા વપાં પ્રાગેષ કૃતા, આશ્વાયા=ભગવન્નિદેશમ્ય અનુપાલયિતા=તદારાધનશીલો મયતિ । ઇયમ્પનાસચતુષ્વયન પારણકપ્રયણ વ સમ્પદ્યતે । એવ નવમ-દશમ-પતિમયોર્નિદેશમ્ ॥ સૂ૦ ૨૪ ॥

અય નવમીં દશમીં વ મિશ્નુમતિમાં નિસ્પ્યતિ-‘એવ’ ઇત્યાદિ ।

મૂમ્-એવ દોઢ્યા સત્તરાહદિયા યાવિ । નવર દહાયતિ યસ્ત વા લગંઢસાહસ્ત વા ઉવ્કુહ્યસ્ત વા ઠાણં ઠાહત્તપ્, સેસ ત ચેવ જાવ અણુપાલિતા મવહ । ૧ ।

એવ તદ્વા સત્તરાહદિયા યાવિ । નવર ગોદોહિયાસણિયસ્ત વા ધીરા-સણિયસ્ત વા અવસ્તુજ્વાસણિયસ્ત વા ઠાણ ઠાહત્તપ્, સેસ ત ચેવ જાવ અણુપાલિતા મવહ । ૧૦ ॥ સૂ૦ ૨૫ ॥

છાયા-એવ દ્વિતીયા સપ્તરાષ્ટિદિવા વાપિ । નવર દણ્ઢાયતિક્તસ્ય વા સ્મગ્ઢજ્વાયિનો વા સ્ત્કુદુકસ્ય વા સ્થાન સ્થાતુમ્ । શેષં તદેવ યાવદ્નુપાલ્પિતા મવતિ । ૯ ।

એવ તૃતીયા સપ્તરાષ્ટિદિવા વાપિ । નવર ગોદોહિકાસનિક્તસ્ય વા ધીરાસનિક્તસ્ય વા આમ્નકુમ્નાસનિક્તસ્ય વા સ્થાનં સ્થાતુમ્ । શેષં તદેવ યાવદ્નુપાલ્પિતા મવતિ । ૧૦ ॥ સૂ૦ ૨૫ ॥

ટીકા-‘એવ’ ઇત્યાદિ । એવમ્=અનેન પ્રકારેણ દ્વિતીયા સપ્તરાષ્ટિદિવા-નવમી । નવરમ્=દશમય દૈશ્વિષ્ટમ્-દણ્ઢાયતિક્તસ્ય-દણ્ઢસ્વવાઽઽયતિઃ=દીપ્તા યસ્માસ્તિ સ દણ્ઢાયતિક્તસ્ય=પ્રસારિતશરીરમ્, સ્મગ્ઢજ્વાયિન-મ્મગ્ઢં=

હૈ, હમ્ કા સુશ્રોક્ત વિધિ સે આરાધન કરતા હુઆ યાવત્ ભગ-યાન કી આજ્ઞા કર આરાધક હોતા હૈ । યહ પ્રતિમા ચાર ઉપવાસ ઓર ત્રીન પારણા સે હોતી હૈ । હમ્ પ્રકાર નવમીં ઓર દશમીં પ્રતિમા મેં મી જાનના ચાહિયે ॥ સૂ૦ ૨૪ ॥

પ્રતિમા ડી આનુ સૂત્રોક્ત વિધિથી આરાધન કરતા યાવત્ ભગવાનની આજ્ઞાના આશ્રય થઈ શકે છે આ પ્રતિમા ચાર ઉપવાસ અને ત્રણ પારણાથી થાય છે એ પ્રકારે નવમી તથા દશમી પ્રતિમામાં પણ બાળવું જોઈએ (૨૪, ૨૪)

દુસંસ્થિતં ચક્રકાષ્ઠં, તદ્વત્કુબ્જતયા મસ્તકપાણિદ્વારા ‘પાણિ-ણ્ડિ’ ઇતિ ભાષાયામ્, ભૂમિ સ્પૃશન્ શયિતું શીલમસ્ય સ લગ્નશાયી તસ્ય=પૃષ્ઠપ્રદેષ-નાઽસ્પૃષ્ઠભૂતલે શયનામિગ્રહવતઃ૨, ઉત્કુટુકસ્ય-ઉત્કુટુકમ્=ઉત્કુટુકાસનં=ભૂમાવ-નચલગ્નપૂતતયોપવેશનં તદસ્યાસ્તીતિ ઉત્કુટુકસ્તસ્ય=ઉત્કુટુકાસનિકસ્ય૩, સતઃ સ્થાનં સ્થાતુ કલ્પતે । શેષમ્=ઉક્તાદન્યત્ તદેવ=પૂર્વોક્તવદેવ યાવદ્ આજ્ઞાયા અનુપાલયિતા ભવતિ । ૯ ॥

एवम्=अनेन प्रकारेण तृतीया मस्रात्रिदिवा दशमी-भिक्षुप्रतिमा चापि

अव नववीं और दशवीं भिक्षुप्रतिमा का निरूपण करते हैं-‘एवं दोच्चा’ ‘एवं तच्चा’ इत्यादि ।

इस प्रकार दूसरे सात अहोरात्र—सप्ताह की भिक्षुप्रतिमा भी है । विशेषता केवल इतनी है कि—यहाँ पर दूसरे प्रकार के तीन आसन करते हैं, वे इस प्रकार-‘दण्डायतिक’—दण्डके समान लम्बा होकर सोना १, अथवा लग्णशायी—अर्थात् चक्रकाष्ठ की तरह कुब्ज (कूबडा) होकर मस्तक और पैर की एडी द्वारा पृथ्वी का स्पर्श करता हुआ पीठ के भाग को पृथ्वी से नहीं लगाकर रहना २, और उत्कुटुकासनिक—अर्थात् भूमि पर पुत न लगाकर पैरों पर बैठना ३ । शेष विधि पहले के समान जानना चाहिये । इस प्रकार इस नौवीं प्रतिमा का सूत्रोक्त विधि से आराधन करने वाला मुनि भगवान की आज्ञा का आराधक होता है ९ ॥

इसी प्रकार तीसरे सातअहोरात्र-सप्ताह की दशवीं भिक्षुप्रतिमा

હવે નવમી અને દશમી ભિક્ષુપ્રતિમાનું નિરૂપણ કરે છે-‘एवं दोच्चा एवं तच्चा’ इत्यादि

આ પ્રકારે બીજી-સાત અહોરાત્ર (સપ્તાહ)ની ભિક્ષુપ્રતિમા પણ છે વિશેષતા માત્ર એટલીજ છે કે આમા બીજા પ્રકારના ત્રણ આસન કરે છે તે આ પ્રકારના છે ‘દણ્ડાયતિકા’ દડના જેવા લાંબા થઈને સુવુ ૧, અથવા ‘લગ્નશાયી’—અર્થાત્ વાકા લાકડાની જેમ કુબ્જ (કુબડા) થઈને મસ્તક તથા પગની એડી દ્વારા પૃથ્વીનો સ્પર્શ કરતા પીઠના ભાગને પૃથ્વીને અડાડયા વગર રહેવું તે ૨, અને ‘ઉત્કુટુકાસનિક’ અર્થાત્ ભૂમિપર પુત (બેઠક) ન લગાવતા પગ ઉપર બેસવુ તે ૩, બાકીની વિધિ પહેલાની જેમ જાણવી જોઈએ આ પ્રમાણે આ નવમી પ્રતિમાનું સૂત્રોક્ત વિધિથી આરાધન કરવાવાળા મુનિ ભગવાનની આજ્ઞાના આરાધક થાય છે (૯)

આ પ્રકારે ત્રીજા સાત અહોરાત્ર—સપ્તાહની દશમી ભિક્ષુપ્રતિમા પણ

મનતીતિ શ્લેષ* । નવરમ્-ગોદોહિકાસનિકસ્ય-ગાવોહર્ન-ગોદોહિકા ઉદ્યોગ્યં યદ્રા-
સનમ્=અગ્રકૃતપાદતલામ્બ્યામયસ્યાનલ્પલણ, તદસ્પાસ્તીતિ ગોદોહિકાસનિકસ્ય=
પાદતલે અગ્રે કૃત્વાપનિષ્ટસ્ય૧, વા=અથવા ધીરાસનિકસ્ય-ધીરાસન યયા-સિંહા-
સને ઉપવિષ્ટો ભૂન્યસ્તપાદ આસ્તે તયા સિંહાસનેઽપસારિસેઽપિ સિંહાસન ઉપ-
વિષ્ટા મુક્તમાનુક ઇષ નિરામ્ભવનેઽપિ, યદ્વસિદુષ્કરમેતદતા ધીરસ્ય=સાહસિક-
સ્પાઽસનમ્=પ્રવમ્બ્યાને 'ધીરામન' -મિત્યભિષીયતે, તદસ્પાસ્તીતિ ધીરાસનિક-
સ્તસ્ય૨, વા=અથવા આમ્રકુન્જાસનિકસ્ય-આમ્રમ્=આમ્રફલ, તદ્વત્કુન્જમ્=આમ્ર-
વત્કુટિલાકાર, તથા તદાસનમ્-આમ્રકુન્જાસન, તદસ્પાસ્તીતિ-આમ્રકુન્જાસન-
િકસ્તસ્ય, આમ્રફલવદ્ધિકાસનિકમ્ય૩ વા સતઃ સ્વાર્ન સ્પાસ્તું કલ્પતે । ઈર્ષ-
તદેવ=પૂર્વોક્તમેન યાવદ્-આજ્ઞાયા અનુપામયિતા મયતિ । ૧૦ ॥ મુ. ૨૫ ॥

ની હોતી છે । इसमें दूसरे प्रकार के तीन आसन करते हैं, वे
इस प्रकार हैं—(१) गोदोहिकासन, (२) धीरासन, (३) आम्रकुन्जासन ।
गोदोहिकासन - जिस प्रकार पैरों के तलों को ठाकर गाय दोहने के
लिए बैठते हैं उसी प्रकार बैठना । १। धीरासन— यदि कोई व्यक्ति
सिंहासन पर बैठा हो और दूसरा आकर उसके नीचे से सिंहासन
हटावे और बैठने वाला उसी आकार से अधिषलरूप से स्थित रहे
वह । यह अति कठिन होने से धीरासन कहलाता है, क्योंकि कि इस
में पड़ी धीरता रक्खनी पड़ती है । २। आम्रकुन्जासन— जिस प्रकार
आम का फल बक्राकर होता है उस प्रकार स बैठना । ३। इस प्रकार
इस द्मर्षी प्रतिमाका सूत्राक्त विधि से आराधन करने वाला मुनि
भगवान की आज्ञा का आराधक होता है ॥ १० ॥ सू. २५ ॥

અવ છે એમા બીજા પ્રકારના ત્રણ આસન કરાય છે તે બાબી રીતનાં ॥ (૧)
ગોદોહિકાસન, (૨) ધીરાસન (૩) આમ્રકુન્જાસન । ગોદોહિકાસન- જેવીરીતે
પરના તળીનાં ઉંચા માળીને આપ રેત્કવાને બેસાય છે એવી રીતે બેસવું
(૧) ધીરાસન ॥ કેઈ માણસ સિંહાસન ઉપર બેઠા હોય અને બીજા બાબીને
તેની નીચેથી સિંહાસન ઉપાડે (હટાવે) ત્યારે બેસવાવાળા તેજ આકાર (સ્થિતિ)માં
અનિચલરૂપથી સ્થિત રહે તે આ અતિ કઠિન ઢોળાબી ધીરાસન કહેવાય છે, કેમકે
એમા બહુ વીરતા રખવી પડે છે (૨) આમ્રકુન્જાસન-જે પ્રકારે આખાનું ફળ
વાક્ર આકારનું હોય તે પ્રકારે બેઠવું તે (૩) આ પ્રકારે આ દ્મર્ષી પ્રતિમાની સૂચોક્ત
વિધિથી આરાધના કરવાવાળા મુનિ ભગવાનની આજ્ઞાના આરાધક હોય છે ૧ (સૂ. ૨૫)

અથેકાદશીં મિશ્ણુપ્રતિમાં નિરૂપયતિ-‘એવં અહોં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-એવં અહોરાઈંદિયાવિ । નવરં છટ્ટેણં ભત્તેણં અપાણ-
ણં બહિયા ગામસ્સ વા જાવ રાયહાણિસ્સ વા ઈસિં દોવિ
પાણ સાહટ્ટુ વગ્ધારિયપાણિસ્સ ઠાણં ઠાઈત્તણ, સેસં તં ચેવ
જાવ અણુપાલિત્તા ભવઈ ॥ ૧૧ ॥ સૂ૦ ૨૬ ॥

છાયા-એવમહોરાત્રિદિવાડપિ । નવર પષ્ટેન ભક્તેનાપાનકેન બહિર્ગ્રામસ્ય
વા યાવદ્ રાજધાન્યા વા ઈષદ્ દ્વાવપિ પાદૌ સંહત્ય વ્યાધારિતપાણેઃ સ્થાનં
સ્થાતુમ્, શેષં તદેવ યાવદનુપાલયિતા ભવતિ ॥ ૧૧ ॥ સૂ૦ ૨૬ ॥

ટીકા-‘એવમહોરાઈંદિયાવિ-ઇત્યાદિ । એવમ્=અનેન પ્રકારેણ અહો-
રાત્રિદિવા=एकाहोरात्रसम्पाद्या एकादशी मिश्रुप्रतिमा भवति, નવરં=પૂર્વતોડય-
મત્ર વિશેષઃ-પષ્ટેન ભક્તેન અપાનકેન=ચતુર્વિધાહારરહિતેન ગ્રામસ્ય બહિઃ=વાહ્યે
યાવદ્-યાવચ્છબ્દેન નગરાદિસહગ્રહઃ । રાજધાન્યાઃ=રાજનિવાસસ્થાનાદ વા
બહિઃ ઈષદ્=અલ્પં દ્વાવપિ પાદૌ=ચરણૌ સંહત્ય=સંકોચ્ય સંહતૌ કૃત્વેતિ યા-
વત્ વ્યાધારિતપાણેઃ=પ્રલમ્બિતહસ્તસ્ય જાનુપર્યન્તપ્રસારિતમુજસ્ય સતઃ સ્થાનં
સ્થાતું કલ્પતે । શેષમ્=ઉક્તાદન્યત્ તદેવં=પૂર્વોક્તમેવ યાવદ્-આજ્ઞાયા અનુ-
પાલયિતા ભવતિ । ૧૧ ॥ સૂ૦ ૨૬ ॥

અવ ગ્યારહવીં મિશ્ણુપ્રતિમા કા નિરૂપણ કરતે હૈં-‘એવં અહોં’ ઇત્યાદિ ।
હસી પ્રકાર ગ્યારહવીં એક અહોરાત્ર કી પ્રતિમા કે વિષય મેં ભી
જાનના ચાહિયે । અર્થાત્ ગ્યારહવીં મિશ્ણુપ્રતિમા એક દિન - રાત સે
સમ્પન્ન હોતી હૈ । યહાં હતના વિશેષ હૈ કિ-યહ ચૌવિહાર ષષ્ઠ
તપ સે કી જાતી હૈ । હસ મેં ગ્રાસ યા રાજધાની સે વાહર જાકર
દોનોં પૈરોં કો સંકુચિત કર ઓર મુજાઓં કો જાનુપર્યન્ત લમ્બીકર
કાયોત્સર્ગ કિયા જાતા હૈ । શેષ વર્ણન પૂર્વવત્ હૈ । હસ પ્રતિમા કો

હવે અગીયારમી મિશ્ણુપ્રતિમાનું નિરૂપણ કરે છે-‘એવં અહોં’ ઇત્યાદિ

એજ પ્રકારે અગીયારમી એક અહોરાત્રની પ્રતિમાના વિષયમા પણ બાણુવું
જેઠાંએ અર્થાત્ અગીયારમી મિશ્ણુપ્રતિમા એક દિનરાતથી સમ્પન્ન થાય છે અહીં
એટલું વિશેષ છે કે - આ ચૌવિહાર ષષ્ઠ તપથી કરવામા આવે છે એમાં
ગામ કે રાજધાનીથી બહાર જઈને બેઠે પગને સમુચિત કરીને અને હાથને
સાથળ સુધી લાખા રાખીને કાયોત્સર્ગ કરવામા આવે છે બાકી વર્ણન પૂર્વવત્ છે.

अथ द्वादशीं मिश्रप्रतिमां निरूपयति-‘एगराह्यं’ इत्यादि ।

मूम्म्-एगराह्य मिश्रपुपटिम पटिवस्त्रस्स अणगारस्स निम्ब
 वीसदृकाए जाव अहियासेइ, कप्पइ से ण अट्टमेण भस्सेण
 अपाणएणं वहिया नामस्स वा जाव रायहाणिस्स वा ईसिं
 पब्भारणएण काएणं एगपोग्गलद्वियाए दिट्ठीए, अणिमिसन
 सणेहिं अहापणिहिंएहिं गाएहिं, सविदिपहिं गुत्तेहिं दोषि
 प्राप साइइ वग्घारियपाणिस्स ठाण ठाइत्तए, तस्य से दिव्व
 माणुस्सतिरिक्खजोणिया जाव अहियासेइ । से ण तस्य उ
 च्चारपासवण उट्ठाहिज्जा नो से कप्पइ उच्चारपासवण ओगि
 ण्हित्तए । कप्पइ से पुव्वपडिलेहियसि थंडिलंसि उच्चारपासवण
 परिह्वित्तए । अहाविहिमेव ठाणं ठाइत्तए ॥ सू० २७ ॥

छाया-एकरात्रिकीं मिश्रप्रतिमां प्रतिपन्नस्य अनगरस्य नित्यं व्युत्सृष्ट
 एकायाः, यावद्विहिते । कल्पते तस्य अष्टमेन भस्सेनापानकेन बहिर्ग्रामस्य
 वा यावद् राजधान्या वा ईपस्यान्मरुततेन कायन एकवृक्षस्थितया दृष्ट्या
 अनिमिषनयनाभ्याम् ययापविहितैर्गात्रैः, सर्वेन्द्रियैर्गात्रैः, द्वादशि पादौ संहस्य
 व्यापारितपाणैः स्थानं स्यादुम् । तत्र तस्य दिव्य-मानुष-तिष्ठयानिकाः या-
 वद् अधिसङ्गते । तस्य स्वच्छ तत्रोच्चारमस्रवणे उव्वासेयातां न तस्य कल्पते
 उच्चारमस्रवणे भवन्तीदृम् । कल्पते तस्य पूर्वप्रतिभित्तिरे-त्यन्त्रिणे उच्चारमस्र
 वणे परिष्ठापयितुम् । ययाविष्यथ स्थानं स्यादुम् ॥ सू० २७ ॥

टीका-‘एगराह्यं’-इत्यादि । एकरात्रिकीं मिश्रप्रतिमां प्रतिपन्नस्या-
 नगरस्य ‘कल्पते’ इत्यन्वयः । नित्यं व्युत्सृष्टकाया-त्यक्तशरीरममत्त्व । यावद्-
 तत्र यदि ये केचिदुपसर्गा दिव्यादिका उत्पद्यते, तान् अभिसङ्गते-सम्यक्
 शास्त्रोक्त विधि से पालने वाला भगवान की आज्ञा का आराधक
 होता है ॥ ११ ॥ सू० २६ ॥

अथ द्वादशीं मिश्रप्रतिमां निरूपण करते हैं-‘एगराह्यं’ इत्यादि ।
 एकरात्रिकी द्वादशीं मिश्रप्रतिमाप्रतिपन्न अनगर शरीर का

आ प्रतिमाने शस्त्रोक्त विधिशी पाजपाणा मुनि भगवान्नी आज्ञाना आराधक
 होता है ११ (सू० २६)

द्वे बारभी मिश्रप्रतिमानु निरूपण करे है-‘एगराह्यं’ इत्यादि ।

एकरात्रिकी बारभी मिश्रप्रतिमाप्रतिपन्न अनगर शरीरनु भवत्य न शरीरां
 परीपठ उपसर्गने सङ्ग करे है आर्मा विनिकार अष्टम अष्ट साधे जाय है

संहते । तस्य=एकादशीं भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नस्य मुनेः अपानकेन=नतुर्विधा-
हाररहितेन अष्टमभक्तेन ग्रामग्य वह्निः=वाले वा यावद्-यावत्करणाद् नगरा-
दिसंग्रहः, राजधान्या वा वह्निः ईषद्=अल्पं प्राग्भारनतेन=अग्रतोभारायनतेन
नम्रीभूतेन कायेन=जरीरेण एरुपुद्गलस्थितया=एरुपुद्गलावलम्बिन्या दृष्ट्या अ-
निमिषनयनाभ्यां=पक्षमस्पन्दनरहितनेत्राभ्यां यथाप्रणिहितैः=यथाऽस्थितैः गात्रैः=
शरीरैः गुप्तैः=वशीकृतैः सर्वेन्द्रियैः, द्वावपि पादौ=रणौ सहृत्य=संहतौ कृत्वा
व्याघारितपाणेः=अवलम्बितभुजस्य स्थानं स्थातुं कल्पते । तत्र=एकादशमप्रति-
मायां सः=भिक्षुः दिव्याः=देवसम्बन्धिनः, मानुषाः=मनुष्यसम्बन्धिनः तिर्य-
ग्योनिकाः=पशुपक्षिसर्पमभृतिमस्बन्धिन उपसर्गाः समुत्पद्यन्ते तान् अधिमहते ।
तस्य=प्रतिमाधारिणो भिक्षोः तत्र=प्रतिमाप्रतिपत्तौ उच्चारप्रसूत्रणे उब्धाधेयातां
चेत्तदा ते=उच्चारप्रसूत्रणे अवग्रहीतुं=निरोद्धुं नो कल्पते । तर्हि किं कल्पते ?
इत्याह-‘कल्पते’ इत्यादि, पूर्वप्रतिलिखिते=चक्षुषा माहूनिरीक्षिते स्थण्डिले
उच्चारप्रसूत्रणे परिष्ठापयितुं कल्पते । तदनन्तरं यथाविध्येव=विध्यनुल्लङ्घनेनैव
स्थानं=कायोत्सर्गं स्थातुं=कर्तुं कल्पते । १२ ॥ सू० २७ ॥

समत्व नहीं रखता हुआ परीषद् उपसर्ग को सहन करता है । इस
में चोविहार अष्टमभक्त के साथ ग्राम व राजधानी से बाहर जाकर
शरीर को थोड़ासा आगे की ओर झुकाकर एक पुद्गल पर दृष्टि
रखते हुए अनिमेष नेत्रोंसे, निश्चल अंगोंसे सब इन्द्रियों को काबू
में रख कर दोनों पैरों को संकुचित कर भुजाओंको लम्बी करके
कायोत्सर्ग किया जाता है । इस बारहवीं प्रतिमामें भिक्षु, देव मनुष्य
और तिर्यश्च सम्बन्धी जितने उपसर्ग उसन्न हो उन सबको सहन
करता है । यदि वहाँ मल-मूत्र की बाधा हो जाय तो उसको रोके
नहीं प्रत्युत किसी पूर्वप्रतिलिखित स्थान में उनका त्यागकर फिर आसन
पर आकर विधिपूर्वक कायोत्सर्गादि क्रिया में लग जावे १२ ॥सू० २७॥

राजधानीनी गडार जधने शरीरने जराके आगणना लागमा नभावीने ओके पुद्गल
पर दृष्टि राखता अनिमेष नेत्रोंवेडे, निश्चल अंगोशी सर्व इन्द्रियोने काबूमा राणीने
वेडे पगने स कुचित करीने हाथ ल गावीने कायोत्सर्ग करे छे आ बारमी प्रतिमामा
भिक्षु, देव, मनुष्य अने तीर्य्य सगधी जेटला उपसर्ग थाय ते गधाने सहन
करे छे जे त्या मल-मूत्रनी बाधा थछे जय तो तेने रोके नहीं पछु केछे पूर्व-
प्रतिवेधित स्थानमा तेना त्याग करीने पाछा आसन पर आवीने विधिपूर्वक कायो-
त्सर्गादि क्रियामा लागी जय १२ (सू० २७)

अथ द्वादश्या मिधुप्रतिमाया अपरिपालने दोषान् प्रदर्शयति—‘एगराइय’ इत्यादि ।

मूलम्—एगराइय मिधुबुपडिम अणणुपालेमाणस्स अण गारस्स इमे तओ ठाणा अहियाय, असुहाय, अक्खमाय, अणिस्सेयसाय, अणणुगामियत्ताय भवति । त जहा—उन्माय वा लमेज्जा १, दीहकालिय वा रोगायक पाउणेज्जा २, केवल्लि पणत्ताओ भम्माओ भसिज्जा ३, ॥ सू० २८ ॥

छाया—एकराधिकीं मिधुप्रतिमायननुपाख्यतोऽनगरस्येमानि व्रीषि स्थानान्यहिताय, अशुमाय, अक्षमाय, अनि श्रेयसाय, अनानुगामिकतायै भवन्ति । तथा—उन्मादं वा ममेत, दीर्घकालिक वा रोगात्तद्वृत्तायाः, केवल्लिमइ ताव् भर्माद् वा भ्रमेत ॥ सू० २७ ॥

टीका—‘एगराइय’—इत्यादि । एकराधिकीं मिधुप्रतिमाम् अननुपाख्यतम् न सम्पगाराभ्यतोऽनगरस्य इमानि=वक्ष्यमाणानि व्रीषि स्थानानि अहिताय=परिणामानिधमाय अशुमाय=अमङ्गलाय, अक्षमाय=अनुचितत्वाय अनिःश्रेयसाय=अक्षयाणाय, अनानुगामिकतायै=उपकारि सत् कालान्तरमनुगच्छतीति अनुगामि, तदेवाऽऽनुगामिकं नानुगामिकमनानुगामिकं तस्य भावोऽनानुगामिकता तस्यै=भागामिकाद्यै भवपरम्पराऽनुबन्धवृत्त्याय भवन्ति=जायन्ते । तत्=स्थानत्रयं यथा—उन्मादम्=उन्मत्तता वा लमेत=माधुपाह १ । दीर्घकालिक=चिर

बाहरवीं मिधुप्रतिमा का सम्यक् प्रकारसे पालन नहीं होनेसे जो दोष उत्पन्न होते हैं उनका वर्णन करते हैं—‘एगराइय’ इत्यादि ।

एकराधिकी बारहवीं मिधुप्रतिमा का सम्यक् प्रकारसे पालन न होने से अनगर को ये आगे कहे जाने वाले तीन स्थान अहितके लिये, अशुभके लिये अक्षमाके लिये, अकल्याणके लिये और आगामी काल में दुःखके लिये होते हैं । ये तीन स्थान ये हैं—(१) उन्माद

बारहवीं मिधुप्रतिमानु अभ्यक्ष प्रकारे पालन न कियेकी ये दोष उत्पन्न जाय ॥ तेनु वर्णन करे छे—‘एगराइय’ इत्यादि ।

अधिकाधिकी बारहवीं मिधुप्रतिमानु अभ्यक्ष रीते पालन न कियेकी अनगरसे जो दोष उत्पन्न होते हैं उनका वर्णन करते हैं—‘एगराइय’ इत्यादि ।

कालिकं रोगातङ्कं-रोगो दाहज्वरादिः, आतङ्कः=शीघ्रघातो शिरः-शूलादिः, अनयोः समाहारो रोगातङ्कः तत्, यद्वा-रोगो व्याधिः स चासावातङ्कश्च=दुःखदजीवितकारीति रोगातङ्कः=रोगस्वरूपातङ्कस्तम् प्राप्नुयात् २, केवलप्रज्ञप्तात्=केवलप्ररूपिताद् धर्मात्=श्रुतचारित्र्यरूपणाद् भ्रंसेत=पतेत् ३ ॥ सू० २८ ॥

अथ द्वादश्याः भिक्षुप्रतिमायाः परिपालने गुणानाह-‘एगराइयं’ इत्यादि ।

मूलम्-एगराइयं भिक्खुपडिमं सम्मं अणुपालेमाणस्स अण-
गारस्स इमे तओ ठाणा हियाए, सुहाए, खमाए, निस्सेय-
साए, आणुगामियत्ताए, भवंति । तं जहा-ओहिनाणे वा से
समुप्पजेज्जा १, मणपज्जवनाणे वा से समुप्पजेज्जा २, केवलनाणे
वा से असमुप्पन्नपुव्वे समुप्पजेज्जा ३ । एवं जल्ल एसा एग-
राइया भिक्खुपडिमा । तं अहासुत्तं, अहाकप्पं, अहामग्गं,
अहातच्चं अहासम्मं काएण फासिया, पालिया, सोहिया, ती-
रिया, किट्टिया, आराहिया आणाए अणुपालिया भवइ १२ ॥ सू० २९ ॥

छाया-एकरात्रिकीं भिक्षुप्रतिमां सम्यगनुपालयतोऽनगरस्येमानि त्री-
णि स्थानानि हिताय, शुभाय, क्षमाय, निःश्रेयसाय, आनुगामिकतायै भवन्ति,
तद्यथा-अवधिज्ञानं वा तस्य समुत्पन्नेत १, मनःपर्यवज्ञानं वा तस्य समुत्पन्ने-
त २, केवलज्ञानं वा तस्यासमुत्पन्नपूर्वं समुत्पन्नेत ३, । एवं खल्ल एषा एकरा-
त्रिका भिक्षुप्रतिमा । तां यथासुत्रं, यथाकल्पं, यथामार्गं, यथातत्त्व यथासाम्यं
कायेन स्पृष्टा, पालयिता, शोधयिता, तीरयिता, कीर्तयिता, आराधयिता
आज्ञाया अनुपालयिता भवति । १२ ॥ सू० २९ ॥

टीका-‘एगराइयं’-इत्यादि । एकरात्रिकीं भिक्षुप्रतिमां सम्यक्=सुष्ठु-
रीत्या शास्त्रोक्तविधिना अनुपालयतः=आराधयतः अनगरस्य इमानि=वक्ष्यमा-
णानि त्रीणि स्थानानि हिताय, शुभाय, क्षमाय, निःश्रेयसाय आनुगामिक-
की प्राप्ति हो जाय, (२) दीर्घकालिक रोगातङ्क की प्राप्ति हो जाय, और
(३) वह केवलभाषित श्रुतचारित्र्यरूप धर्मसे पतित हो जाय ॥ सू० २८ ॥

(१) उन्मादनी प्राप्ति थछ नय (२) दीर्घकालिक रोगात्ता कनी प्राप्ति थछ नय अने
(३) ते केवलभाषित श्रुतचारित्र्यरूप धर्मथी पतित थछ नय (सू २८)

તાપે=મયપરમ્પરાનુવંધિપિમુલ્લજનકાય મનન્તિ । તત્=સ્થાનપ્રથ યથા-મયપિજ્ઞા
 નમ્-ઇન્દ્રિયનોઇન્દ્રિયનિરપેક્ષ આત્મનો રૂપિદ્રવ્યપ્રત્યક્ષહેતુર્જ્ઞાનવિશેષ, તસ્ય=
 દ્વાદશીમેકરાત્રિકી મિશ્રપ્રતિમાં સમ્યગનુપાસ્યતો મુનેઃ મમુત્પયેત=માદુર્મયેત્ !
 મનઃપર્યયજ્ઞાન=સમયક્ષત્રસ્યસક્ષિપદ્ધેન્દ્રિયમનોગતમાવાવધોષનં ચા તસ્ય=મુનેઃ
 સમુત્પયેત=સનાયેતર । ચા=અથવા તસ્ય અસમુત્પન્નપૂર્વ=પૂર્વકાલે કદાપ્યપ્રાત
 કેવલજ્ઞાન=યથાવસ્થિતસકલમ્મૂતવર્તમાનમવિપ્યવ્માવસ્વમાવાવમાસિજ્ઞાનમ્ સમુ
 ત્પયેત=સપ્રાયતર । એવમ્=અમેન પ્રકારેણ સ્વછુ ણવા એકરાત્રિકી મિશ્રપ્ર
 તિમા । તાં યથામુક્રં, યથાકલ્પ, યથામાર્ગ, યથાતન્ત્ર યથાસામ્યં કાયેન સ્પૃષ્ટા

અથ ચારહઠી મિશ્રપ્રતિમા કા સમ્યક્ પાલન કરને મેં જો ગુણ
 પાપ્ત હોતે હૈં ઉનકા નિરૂપણ કરતે હૈં—‘એગરાઈયં’ ઇત્યાદિ ।

એકરાત્રિકી ચારહઠી મિશ્રપ્રતિમા કા સમ્યક્તપા પાલન કરતે હુપ
 મુનિકો યે વસ્યમાણ-ભાગે કહે જાને ચાલે ત્રીન સ્થાન હિત, શુભ, ક્ષમા, કલ્યાણ ઓર મયપરમ્પરાનુવંધી સુલ્લકે સિપ હોતે હૈં । યે
 સ્થાન હિત પ્રકાર હૈં — ડસકો ઇન્દ્રિય ઓર મન કી અપેક્ષા નહીં
 રસતા હુઆ રૂપી દ્રવ્યમાત્ર કો જાનને ચાલો અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન હોતા
 હૈં ? । અથવા મનુષ્યલોક મેં રહે હુપ સંશિપદ્ધેન્દ્રિય કે મનોગત ‘માવો’
 કા ધોષ કરાને ચાલો મનઃપર્યયજ્ઞાન ઉત્પન્ન હોતા હૈં ૨ । અથવા ડસકો
 પૂર્વ કાલમેં કમી નહીં હુઆ એસા યથાવસ્થિત સમસ્ત-મૂત, વર્ત-
 માન ઓર ‘મવિપ્ય’ ‘માવો’ કે સ્વમાવકા પ્રકાશન કરનેચાલો કેવલ-
 જ્ઞાન હોતા હૈં ૩ । હિત પ્રકાર હિત ચારહઠી એકરાત્રિકી મિશ્રપ્રતિમા

હવે જાત્રી મિશ્રપ્રતિમાના સમ્યક્ પાલનમાં જે શુદ્ધ પ્રાપ્ત થાય છે તેનું
 નિરૂપણ કહે છે—‘એગરાઈયં’ ઇત્યાદિ—

એકરાત્રિકી મિશ્રપ્રતિમાનું સમ્યક્ રીતે પાલન કરતાં મુનિને આ વશમાવ-
 હવે કહેવામાં આવતાં ત્રણ સ્થાન હિત શુભ, ક્ષમા કલ્યાણ તથા અવપત્તિપરાનુભવી
 મુખને માટે થાય છે તે સ્થાન આ પ્રકારનાં છે—તેને ઈન્દ્રિય તથા મનની અપેક્ષા
 ન થાયતા રૂપી દ્રવ્યમાત્રને અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે અથવા મનુ-
 શ્યલોકમાં રહેતા સંશિપદ્ધેન્દ્રિયના મનોગત ભાવોનાં બોધ કરવાનાં મન પર્યયજ્ઞાન
 ઉત્પન્ન થાય છે ૨, અથવા તને પૂર્વકાલમાં કદી ન થયેલું એવું યથાવસ્થિત કલમસ્ત-
 -મૂત, વર્તમાન અને અવિપ્યત ભાવોના રચનાને પ્રકાશન કરવાનાં કેવલજ્ઞાન
 થાય છે. ૩ આ પ્રકારે આ જાત્રી એકરાત્રિકી મિશ્રપ્રતિમાનું સ્વેચ્છા વિધિથી

पालयिता शोधयिता तीरयिता कीर्तयिता आराधयिता आज्ञाया अनुपालयिता भवति । एतेषां व्याख्या पूर्वमुक्ता सू० २९ ॥

उपसंहरन्नाह—‘एयाओ’ इत्यादि ।

मूलम्—एयाओ खलु ताओ थेरेहिं भगवंतेहिं वारस भि-
षखुपडिमाओ पणत्ताओ त्तिवेमि ॥ सू० ३० ॥

सत्तमी दसा समत्ता ॥ ७ ॥

छाया—एताः खलु ताः स्थविरैर्भगवद्भिर्द्वादश भिक्षुप्रतिमाः प्रज्ञप्ताः,
इति ब्रवीमि ॥ सू० ३० ॥

सप्तमी दशा समाप्ता ॥ ७ ॥

टीका—‘एया’—इत्यादि । एताः=इमा खलु=निश्चयेन ताः=पूर्वोक्ताः
स्थविरैर्भगवद्भिः द्वादश भिक्षुप्रतिमाः प्रज्ञप्ताः=प्ररूपिताः । सुधर्मस्वामी जम्बू-
स्वामिनमाह—हे जम्बूः ! यथा भगवन्पुष्पाच्छ्रुतं तथा इति=इदम् त्वां ब्रवीमि=
कथयामि ॥ सू० ३० ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा

कलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-

वादिमानमर्दक-श्रीशाहू-छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-

‘जैनशास्त्राचार्य’—पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-

-बालब्रह्मचारि - जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर

पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायाम्

“श्रीदशाश्रुतस्कन्धमूत्रस्य” मुनिहर्षिण्या-

ख्यायां व्याख्यायाम्-भिक्षुप्रतिमा-

ख्यं सप्तममव्ययनं समाप्तम् ॥७॥

का सूत्रोक्त विधि से कल्प-आचार और ज्ञानादिमार्गके अनुसार
यथार्थरूप से समभावपूर्वक काय से स्पर्शन, पालन, शोधन, पूरण,
कीर्तन और आराधन करनेवाला भगवानकी आज्ञाका आराधक
होता है ॥ सू० २९ ॥

६६५-आचार तथा ज्ञानादिमार्ग अनुसार यथार्थरूप से समभावपूर्वक कार्यशील स्पर्शन,
पालन, शोधन, पूरण कीर्तन अने आराधन करवावाणा भगवानकी आज्ञाना
आराधक होय छे (सू० २९)

उपसहार करते हैं—‘एषामो’ इत्यादि ।

ये ये पारद भिक्षुप्रतिमाएँ हैं जिनका स्थविर भगवन्तो ने प्रतिपादन किया है । श्री सुधर्मा स्वामी कहते हैं—ह जम्बू ! जैसा मैंने श्री भगवान के पास सुना है वैसा तुझे कहता हूँ ॥ सू० ३० ॥

इति दशामृततस्कन्ध सूत्रकी ‘मुनिवर्षिणी’ टीका के
हिन्दी अनुवाद में ‘भिक्षुप्रतिमा’ नामका
सातवाँ अध्यायन समाप्त हुआ ॥ ७ ॥

उपसहार करे ते—‘एषामो’— इत्यादि.

आ ते पार भिक्षुप्रतिमाणे। ते ते जेतुं स्थविर भगवन्तोणे प्रतिपादन कर्तुं
ते श्री सुधर्मा स्वामी कहे ते ते—ह जम्बू । जेतुं ते श्री भगवाननी पाससो
सांसज्ज ते ते भगवसेव तमने कहु छ

दशामृततस्कन्ध सूत्रकी ‘मुनिवर्षिणी’ टीका
गुजराती अनुवादार्थ भिक्षुप्रतिमा नामनु
सातवु अध्यायन समाप्त कहु (७)

॥ अथाष्टममध्ययनम् ॥

सप्तमाध्ययने भिक्षुणां द्वादश प्रतिमा वर्णिताः । प्रतिमासमाप्त्यनन्तरं वर्षाकाले संपाप्ते तं यापयितुं मुनिभिर्निवासयोग्यं क्षेत्रमन्वेषणीयम् । तत् उचितक्षेत्रं प्राप्य सम्पूर्णश्चातुर्मासिको वर्षाकालस्तत्रैव तैर्व्यतिगमनीयः । तत्र वर्षाकाले आषाढपौर्णमासीरूपात् चतुर्मासीप्रारम्भिकपाक्षिकदिवशाद् एकमास-विंशतिरात्रिसमनन्तरं शुक्लपञ्चम्यां संवत्सरीपर्व समायाति, तत्रैकं संवत्सरीपर्वदिनं, ततः प्रागव्यवहितानि सप्त दिनानि च मिलित्वाष्टौ दिनानि पर्युषणापर्वं निगद्यते, अत्राष्टासु पर्युषणापर्वदिवसेषु मुनिरन्तकृद्दशाङ्गसूत्रस्य वाचनां कुर्यात्, भगवतः श्रीवर्धमानस्वामिनश्चरित्रं च श्रावयेत्, इत्येव पूर्वेण सहाऽस्याभि

आठवाँ अध्ययन

सातवें अध्ययन में भिक्षुप्रतिमा का वर्णन किया है । प्रतिमा समाप्त करने के बाद वर्षाकाल आता है उसको व्यतीत करने के लिये मुनिको निवासयोग्य क्षेत्र का अन्वेषण करना पड़ता है । योग्य स्थान प्राप्त होने पर सम्पूर्ण वर्षाऋतु वहीं पर व्यतीत करनी पड़ती है । उस वर्षाकाल में आषाढपौर्णमासीरूप चतुर्मासी प्रारम्भ करने वाले पाक्षिकदिवस के बाद एक मास और बीस रात्रि के अनन्तर संवत्सरी-पर्व आता है । शुक्लपञ्चमी में ही वह पर्व होता है । उसमें एक संवत्सरीपर्वदिन और उसके पहले के सात दिन मिलकर आठ दिवस पर्युषणापर्व कहे जाते हैं । पर्युषणपर्व के आठों दिनों में मुनि “अन्तकृतदशाङ्ग” सूत्रका वाचन करते हैं । और भगवान श्री महावीर-

अध्ययन आठसुं.

सातमा अध्ययनमा भिक्षुप्रतिमानुं वर्णनं कथुं छे प्रतिमा समाप्त कथी पछी वर्षाकाल आवे छे ते व्यतीत करवा भाटे मुनिने निवासयोग्य क्षेत्रनुं अन्वेषण (तपास) करवी पडे छे योग्यस्थान प्राप्त थता सम्पूर्ण वर्षाऋतु त्या व्यतीत करवी पडे छे आ वर्षाकालमा अषाढपौर्णमासी इप चतुर्मासी प्रारम्भ करवावाणा पा-क्षिक दिवस पछी ओक मास अने बीस रात्रि पछी संवत्सरी-पर्व आवे छे शुक्ल पाचमनुं ओ पर्व होय छे तेमा ओक संवत्सरी पर्वदिन अने तेनी पड़ेखाना सात दिवस भणीने आठ दिवस पर्युषणापर्व कहेवाय छे पर्युषणा पर्वना आठे दिवसमा मुनि अन्तकृतदशाङ्ग सूत्रनुं वाचन करे छे अने भगवान श्री महावीर

सम्भवः । अस्मिन्नध्ययने भ्रमणस्य भगवतो महावीरस्य व्यपनादिकस्याप्यपञ्चक संक्षेपतः प्रदर्शितमित्यस्याध्ययनस्य प्रथम सूत्रमाह—‘तेर्ण कालेण’ इत्यादि।

मूलम्—तेण कालेण तेण समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स पच्च हत्थुत्तरा होत्था, सजहा—हत्थुत्तराहिं चुए, चुइत्ता गव्वम वक्कते १ । हत्थुत्तराहिं गव्वमाओ गव्वम साहरिए २ । हत्थुत्तराहिं जाए ३ । हत्थुत्तराहिं मुढे भविस्सा अगाराओ अणगारिय पव्वइए ४ । हत्थुत्तराहिं अणंते अणुतरे निव्वाधाए निरावरणे कसिणे पडिपुण्णे केवल्लवरणाणदंसणे समुप्पण्णे ५ । साइणा परिनिव्वुए भगव जाव मुज्जो उवदसेइ त्तिवेमि ॥सु०१॥

॥ इय पज्जुसणं नाम अट्ठम अज्झयणं समत्त ॥

छाया—तस्मिन् काले तस्मिन् समये भ्रमणस्य भगवतो महावीरस्य पञ्च हस्तोत्तरा भवन् । तद्यथा—हस्तोत्तरामिच्छ्युतम्युत्सा गर्भेऽप्यक्रान्त । १ । हस्तोत्तरामिः गमौद् गर्भे संवृतः । २ । हस्तोत्तरामिः जातः । ३ । हस्तोत्तरा-मिर्मुञ्चो भूत्वाऽगारादनगारितां मग्नमितः । ४ । हस्तोत्तरामिरनन्तमनुत्तरं निष्प्रापितं निरावरणं कृत्स्नं प्रतिपूर्णं केशमधरश्चानन्दश्च समुत्पन्नम् । ५ । सा-स्या परिनिर्मुक्तो भगवान् यावद् भूय उपवर्षयति, इति ब्रवीमि ।

॥ इति पर्युपणं नामाऽष्टममध्ययनं समाप्तम् ॥

टीका—‘तेर्ण’—इत्यादि । तस्मिन् काले=चतुर्धारकसंक्षेपे तस्मिन् स मयेऽधीयमानसंक्षेपे भ्रमणस्य भगवतो महावीरस्य पञ्च=पञ्चसंक्षेपकाः हस्तो-

स्वामी का जीवनचरित्र श्री इन्हीं दिनों में सुनाता हैं । इसी रीति से इसका पूर्व के साथ सम्बन्ध है । इस अध्ययन में श्री भ्रमण भगवान् महावीरका व्यवन आदि कल्याणपञ्चक संक्षेपसे कहा गया है । अथ इस अध्ययन का प्रथम सूत्र कहते हैं—‘तेर्ण कालेण’ इत्यादि । अथसर्पिणीकाल के चतुर्थ आरे के अन्त में अथण भगवान्

स्वामीनु एवमवस्थित पञ्च आरा द्विषोर्मा अभय कयावे छे आ रीते आने। पूर्वनी सामे अणम छे आ अभयवनमा श्री अभय भगवान् महावीरना व्यवन आदि कल्याणपञ्चक संक्षेपसी कथा छे कने आ अभयवननु प्रथम सूत्र कहे छे— ‘तेर्ण कालेण’ इत्यादि।

अथसर्पिणीकालना योना आशाना अन्तमा अभय भगवान् महावीर स्वामीन्त

उत्तराः=हस्तोपलक्षिता उत्तरा यासां ता हस्तोत्तरा उत्तराफल्गुन्यः अभवन् ।
तद्यथा=तथाहि-हस्तोत्तराभिः=हस्तोत्तरासु (अत्र प्राकृतत्वात् सप्तम्यर्थे तृतीया)
च्युतः विंशतिसागरोपमदेवसम्बन्धिस्थितिमुपभुज्य दशमप्राणतदेवल्लोकात् च्यु-
त्वा गर्भम् अवक्रान्तः=प्रविष्टः १ । हस्तोत्तराभिः=हस्तोत्तरासु = उत्तराफल्गु-
नीषु गर्भाद् गर्भ=गर्भान्तरं रहतः=देवेनाऽऽनीतः २ । हस्तोत्तरासु जातः=
चैत्रशुक्लत्रयोदश्यां जन्म गृहीतवान् ३ । हस्तोत्तराभिः=हस्तोत्तरासु मुण्डः=
मुण्डितो भूत्वा अगाराद्=गृहात् अनगारितां=मुनित्वं प्रव्रजितः=प्राप्तः ४ । हस्तो-
त्तराभिः=हस्तोत्तरासु अनन्तम्=अन्तरहितं निरवधिकम् अनुत्तरम्=अविद्यमान उ-
त्तरः=प्रधानो यस्मात् तदनुत्तरं=सर्वोत्कृष्टं, निर्व्याघातं=व्याघातो=विनाशस्त-
द्रहितं, निरावरणम्=आवरणम्=आच्छादनं तद्रहितम् कृत्स्नं=प्रतिपूणे=सम्पूर्णं

महावीरस्वामी के पाँच कल्याण उत्तराफाल्गुनी नक्षत्र में हुए । मूल
में हस्तोत्तरा शब्द है । उसका अर्थ यह होता है कि-हस्त से उप-
लक्षित उत्तरा, अर्थात् हस्त नक्षत्र के पहले जो उत्तरा नक्षत्र है
उसको हस्तोत्तरा - उत्तराफाल्गुनी नक्षत्र कहते हैं । मूल में प्राकृत
होने से सप्तमी के अर्थ में तृतीया विभक्ति है । वीस सागरोपम
देव की स्थिति का उपभोग कर भगवान् दशमप्राणतदेवल्लोक से च्यव
कर उत्तराफाल्गुनी नक्षत्र में गर्भमें आये १ । उत्तराफाल्गुनी में देव-
द्वारा एक गर्भसे दूसरे गर्भमें उनका संहरण हुआ २ । चैत्र-
शुक्लत्रयोदशी उत्तराफाल्गुनी नक्षत्रमें जन्म हुआ ३ । उत्तराफाल्गुनी
नक्षत्र में मुण्डित होकर अगारसे अनगार बने अर्थात् घर छोड़-
कर सयम लिया ४ । उत्तराफाल्गुनीमें अनन्त, प्रधान, अविनाशी,

पाञ्च कल्याण उत्तराफाल्गुनी नक्षत्रमा तथा भूलभा हस्तोत्तरा शब्द छे तेना अर्थ
अथ था छे के हस्तोत्तरा उपलक्षित उत्तरा अर्थात् हस्त नक्षत्रनी पहिला जे उत्तरा
नक्षत्र छे तेने हस्तोत्तरा-उत्तराफाल्गुनी नक्षत्र कहे छे. अर्थात् प्राकृत होवाथी
सप्तमीना अर्थमा तृतीया विभक्ति छे वीस सागरोपम देवनी स्थितिने उपभोग
करी भगवान् दशमा प्राणतदेवल्लोकथी व्यवीने उत्तराफाल्गुनी नक्षत्रमा गलभा
आव्या (१) उत्तराफाल्गुनीमा देवद्वारा अक गर्भथी गीन गर्भमा तेमनु संहरण
थयु (२) चैत्र शुक्ल त्रयोदश उत्तराफाल्गुनी नक्षत्रमा जन्म थयो (३). उत्तराफाल्गुनी
नक्षत्रमा मुण्डित अथ अगारमाथी अनगार गन्या अर्थात् घर छोडीने सयम दीधो (४)
उत्तराफाल्गुनीमा अनन्त, प्रधान, अविनाशी, निरावरण संपूर्ण देवलज्ञान अने

केवलपरज्ञानदर्शनं केवलं परं-अपान यज्ज्ञानं दर्शनं च तत् वैतालशुक्ल
दशम्यां समुत्पन्न-सनातम् ५ ।

स्वात्या-स्वात्यां स्वातीनक्षत्रे परिनिवृतः-निर्वाण कार्तिकामाषास्यायां
प्रातः भगवान् । यावत्-यावच्छब्देन-भगवद्विहारदिकं, भूयःपुनः उपदेशयति-
कथयति स्म । अपमत्र विशेषः—

१—गर्मे समागमनेन गर्भाधानादिसंस्कारो ज्ञातव्यः ।

२—जन्मना जन्ममहिम्नः सम्पूर्णवृत्तान्तो ज्ञेयः ।

३—दीक्षया-दीक्षापर्यन्तो जीवनवृत्तांतो बोध्यः ।

४—केवलज्ञानेन समस्तसाधुवृत्ति श्रीभगवद्विहारचर्चादिकं च ज्ञातव्यम् ।

निरावरण सम्पूर्ण केवलज्ञान और केवलदर्शन पाये । केवलज्ञान और
केवलदर्शन वैशाख सुदि दशमी के दिन हुए ५ ॥

स्वाति-नक्षत्र कार्तिक अमावास्या में भगवान् मोक्षको प्राप्त
हुए । 'जाव' यावत्-शब्दसे भगवान् के विहार परीषद्-सदन
आदिका गणधरों द्वारा पुनःपुनः उपदेश किया गया है ।

(१) गर्म में आना, इस से गर्भाधान आदि संस्कार जानना
चाहिये ।

(२) जन्मसे-जन्म महिमा का सम्पूर्ण वृत्तान्त जानना ।

(३) दीक्षासे-दीक्षा तक जीवनवृत्तान्त जानना ।

(४) केवलज्ञानसे-समस्त सुमि-अवस्था का वृत्तान्त और
श्री भगवान् की विहारचर्चा आदि जानना चाहिये ।

केवलदर्शन प्राप्त कर्वां केवलज्ञान और केवलदर्शन वैशाख सुदि दशमीने दिवस कर्वा (५)

स्वाति नक्षत्र कार्तिक अमावास्यायां भगवाने मोक्षने प्राप्त कर्वा । 'जाव'
शब्दभी भगवानना विहार परीषद्-सदन आदिने उपदेश द्वारा पुन पुन उपदेश
करवाया आये के आदि के विरीष के -

(१) गर्म में आने के लिये गर्भाधान आदि संस्कार समझने के लिये ।

(२) जन्मभी जन्म महिमा के सम्पूर्ण वृत्तान्त समझने

(३) दीक्षाभी दीक्षा सुधी जीवन वृत्तान्त समझने

(४) केवलज्ञानभी समस्त साधुओं की वृत्ति तथा श्री भगवानकी विहारचर्चा
आदि समझने के लिये

५-निर्वाणेन केवलज्ञानमारभ्य निर्वाणपदप्राप्तिपर्यन्तं सर्वं चरितं ज्ञेयम् ।
 एतत्प्रतिपादनस्येदं तात्पर्यम्-पञ्चसु कल्याणेषु श्रमणस्य भगवतो
 महावीरस्य सर्वं जीवनचरित्रं सूत्ररूपेण वर्णितम् ॥ इति ब्रवीमी-इति=एतत्
 हे जम्बूः ? त्वा भगवत्सकाशाद् यथा श्रुतं तथा कथयामि ॥ सू० १ ॥
 ॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभापाकलितललित-
 कलापालापक-प्रविशुद्गद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्र-
 पतिकोल्हापुरराजप्रदत्त - ' जैनशास्त्राचार्य ' -पदभूषित-कोल्हापुरराज-
 गुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-
 व्रतिविरचितायां श्रीदशाश्रुतस्कन्धसूत्रस्य मुनिहर्षिण्याख्यायां व्या-
 ख्यायां-पर्युषणाख्य-मष्टममध्ययनं समाप्तम् ॥८॥

(५) निर्वाण से—केवलज्ञान से लेकर निर्वाणपदप्राप्ति पर्यन्त
 सब चरित्र जानना ।

इस प्रकार कहने का तात्पर्य यह है कि पञ्चकल्याणों में
 श्रमण भगवान् महावीर 'स्वामी' का समस्त जीवनचरित्र सूत्ररूप से
 कहा गया है ।

तिवेमि-श्री सुधर्मास्वामी कहते हैं—हे जम्बू ! भगवान् के
 पास जैसा सुना वैसा मैं तुझे कहता हूँ ॥

इति दशाश्रुतस्कन्ध सूत्र की "मुनिहर्षिणी" टीका के हिन्दी अनुवाद
 में 'पर्युषण' नामक आठवां अध्ययन समाप्त हुआ ॥ ८ ॥

(५) निर्वाणुथी-केवलज्ञानथी लधने निर्वाणपदप्राप्ति सुधी आणु चरित्र
 समञ्जु

आ कडेवानु तात्पर्य छे के पञ्चकल्याणुमा श्रमणु भगवान् महावीर स्वामीनु
 एवमचरित्र सूत्रउपे कडेवामा आणु छे (८)

तिवेमि श्री सुधर्मास्वामी कहे छे हे जम्बू ! भगवान्नी पासे नेवु
 धामणु छे तेवुंज हु तमने कहुं छु

श्री दशाश्रुतस्कन्ध सूत्रनी "मुनिहर्षिणी" टीकाना गुजराती अनुवादमां
 'पर्युषणु' नामनु आठमुं अध्ययन समाप्त थयुं (८)

। नवममध्ययनम् ।

अष्टमाध्ययने पर्युपणाकस्यो वर्णितः । प्रत्येक मुनिमिरयमाराधनीय समुचितरीत्या । य इत्थ नाचरति स महाभोग्दानीयकर्मणि समुपार्जयति । अस्मिन्मध्ययने यैर्यैः कारणैर्मोहनीयकर्मसंज्ञानि यन्त्रणानि भवन्ति तान्येव वर्ण्यते । तेषां कारणानां स्वरूपज्ञानपुरस्सर ततोऽतिदूरे स्थातुं प्रयत्ननीयम् ।

मोहनीय कर्म किमुच्यते ? इति चेद्-निग्रन्थार्ता-मोहयति-सदसि वैकविक्रम करोत्यात्मानमिति मोहनीयम् बाहुल्यकार्त्तरीरिअनीयम्प्रत्ययः । यद्वा माहाय योग्यं तद् मद्यमिव माहनीयम् । यथा मद्यपानमत्तः प्राणी सदसि वैकविक्रमो भवति, एवमेतत् वितथतत्त्वप्रदानादिरूपम्, उक्तञ्च-“मज्ज व

अध्ययन नवर्षा

आठवें अध्ययन में पर्युपणाकस्य का वर्णन किया जाता है । प्रत्येक मुनि का योग्य रीति से पर्युपणा की आराधना करनी चाहिये । जो इस रीति से आचरण नहीं करता है वह महाभोग्दानीयकर्म का उपार्जन करता है । इस अध्ययन में जिन-जिन कारणों से महा-माहनीय कर्म का बन्ध जाता है उन्ही का वर्णन किया जाता है । इन कारणों के स्वरूप को जानकर उनसे सदा दूर रहने का प्रयत्न करना चाहिए । जो आत्मा को मत् अमत् के विवेकसे शून्य करता है उसको माहनीय कहते हैं । अथवा मोह के योग्य मय की तरह जो है वह माहनीय कहा जाता है । जिस प्रकार मादक द्रव्य के सेवन से आत्मा प्राण अपने बियक ओर चेतना को लो बैठता है,

अध्ययन नवर्षा

आठवा अध्ययनमा पर्युपणाकस्यनु वर्णन कस्यामा आग्यु छि प्रत्येक मुनिजे योग्य रीते पर्युपणाकी आराधना करनी ओर्धजे छि जे रीते आचरण नभी करता ते महाभोग्दानीयकर्मनु उपार्जन कर छि आ अध्ययनमा जे जे कारणोषी महाभोग्दानीय कर्मनु अजन बाध छि तनु वर्णन कस्यामा आव छि ते कारणोषी स्वरूपने बाछी छधने तेमनाषी अभिया अलग हदेबाना प्रयत्न करवे ओर्धजे जे आत्माने सत् असत् जेबा विवेकभी खिन राजे छि तेने भोग्दानीय हदेबाध छि अथवा भोग्दने योग्य भयनी पछे ? छि ते भोग्दानीय हदेबाध छि जे प्रकारे मादक द्रव्यना सेवनषी आत्मा धकु करीने पोताना बिरक तथा घेताने शुभावी छिसे छि ते प्रकारे भोग्दानीय कर्मना

મોહણિજ્ઞ” ઇતિ (મદ્યમિવ-મોહનીયમ્) અથવા-મુદ્ધત્યનેન પ્રાણીતિ મોહનીયં (કર્મ) । અનિત્યધન-દારાદૌ નિત્યત્વબુદ્ધ્યા ‘મમે’-ત્યજ્ઞાનાઘૃતબુદ્ધિલક્ષણમોહની-યકર્મૈવ ધાર્મિકક્રિયાશૂન્યઃ સન્ વિવેકવિકલશ્વતુર્ગતિકસંસારે પરિભ્રમતિ શરીરી । એતત્કર્મણઃ સ્થિતિકાલો જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તપરિમિતઃ, ઉત્કર્ષેણ સમ્પતિ-કોટિ કોટિસાગરોપમો ભવતિ । इदं कर्म सर्वतः प्रधानमतः प्रत्येकमित्तो दूरे स्थातुं यतितव्यम् । इतो भव्यान् रिरक्षिषुः सूत्रकारो नवममध्ययनमाह-‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

મૂલમ્-તેણં કાલેણં તેણં સમણં ચંપા નામં નયરી

इसी प्रकार मोहनीयकर्मके प्रभाव से भी आत्मा धार्मिक क्रियाओं से शून्य होकर सत् असत् के विवेक से विकल होजाता है । कहा है कि-“ मज्जं व मोहणिज्जं ” मद्य की तरह मोहनीय कर्म है । अथवा जिससे प्राणी मोह को प्राप्त करता है, वह मोहनीयकर्म कहाता है । अनित्य धन और स्त्री आदि में नित्यत्वबुद्धि से ‘ यह मेरा है ’ ऐसे अज्ञान से आवृत हुई बुद्धिरूप मोहनीय कर्म से ही धार्मिकक्रिया-रहित आत्मा विवेकशून्य होकर चारगतिवाले ससार में परिभ्रमण करता है । इस मोहनीय कर्म की स्थिति जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट सत्तर (७०) कौडाकोडी सागरोपम की है । यह कर्म सबसे प्रधान है अतः सबको इससे दूर रहने के लिये प्रयत्न करना चाहिये । इस मोहनीय कर्मसे भव्यों की रक्षा करने की इच्छा वाले सूत्रकार नवम अध्ययनका निरूपण करते हैं—‘ तेणं कालेणं ’ इत्यादि ।

પ્રભાવથી પણ આત્મા ધાર્મિક ક્રિયાઓથી રહિત થઇને સત્ અસતના વિવેકથી વિકલ થઇ જાય છે કહ્યું છે કે-“મજ્જં વ મોહણિજ્ઞ” મદ્યના જેવા મોહનીય કર્મ છે અથવા જેનાથી પ્રાણી મોહને પ્રાપ્ત કરે છે તે મોહનીયકર્મ કહેવાય છે અનિત્ય ધન તથા સ્ત્રી આદિમા નિત્યત્વ બુદ્ધિથી ‘ આ મારું છે ’ એવા જ્ઞાનથી આવૃત થયેલા (ઢકાયેલી) બુદ્ધિરૂપ મોહનીય કર્મથીજ ધાર્મિકક્રિયારહિત આત્મા વિવેકશૂન્ય થઇને ચાર ગતિવાલા સસારમા પરિભ્રમણ કરે છે આ મોહનીય કર્મની સ્થિતિ જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ (૭૦) સિત્તેર કોડાકોડી સાગરોપમની છે આ કર્મ બુધાથી શુભ્ય છે, તેથી સર્વેએ તેનાથી દૂર રહેવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ આ મોહનીય કર્મથી ભવ્યોની રક્ષા કરવાની ઇચ્છાવાળા સૂત્રકાર નવમા અધ્યયનનું નિરૂપણ કરે છે- ‘ તેણં કાલેણં ’ ઇત્યાદિ

होत्या । वण्णओ पुण्णमहे नाम चेद्दए, वण्णओ । कोणिए
राया । धारीणी देवी । सामी समोसडे । परिसा निग्गया ।
धम्मो कहिओ । परिसा पडिगया ॥ सू० १ ॥

छाया-तस्मिन् काळे तस्मिन् समय चम्पा नाम नगरी आसीत्, वर्णकः । पूर्णमद्रं नाम चैत्यम्, वर्णकः । कोणिका राजा । धारिणी देवी । स्वामी
समवसृत । परिपद् निगता । धर्म कथितः । परिपद् प्रतिगता ॥ सू० १ ॥

टीका-‘तेभं’-इत्यादि । तस्मिन् काळे=चतुर्धारकवस्त्रणे तस्मिन् स
मय=हीयमानवस्त्रणे ‘चेपा’=‘चम्पा’ इति नाम=प्रसिद्धा नगरी=रामधानी
अभवत्=आसीत् । अस्या नगर्यां वर्णक=वर्णनकारक ‘रिद्धत्थिमियसमिद्धा’
इत्यादिशब्द औपपातिकसूत्राद् विज्ञेयः । तत्र ‘पूर्णमद्रम्’=‘पूर्णमद्रे’-ति
नाम्ना नाम=प्रसिद्धं चैत्यम्=उद्यानम् आसीत् । अस्पोद्यानस्य वर्णकः=शब्द
औपपातिकसूत्रादेव बोद्धव्यः । तत्र कोणिका राजा ‘कोणिके’-ति नाम्ना
प्रख्यातो वृत्तिरासीत् । तस्य धारिणी=‘धारिणी’-ति नाम्ना प्रख्याता
देवी=महिषी आसीत् । स्वामी=भगवान् महावीरस्वामी समवसृतः=पूर्णमद्रचैत्ये
समागत । धर्मकथाप्रवणार्थं परिपद्=कोणिकराजमनुतिजनसमुदाय स्वस्वमा-

अवसर्पिणीकालं के चौथे आरे में चम्पा नामकी एक नगरी
थी । इस नगरी का वर्णन “रिद्धत्थिमियसमिद्धा” इत्यादि औपपा-
तिक सूत्रसे जान लेंगे । वहाँ पूर्णमद्रनामक एक उद्यान था । इस
उद्यानका वर्णन भी औपपातिक सूत्रसे जानना । वहाँ कोणिक
नामका एक राजा रहता था । उसकी धारिणी नामकी रानीथी ।
श्री अमण भगवान् महावीर स्वामी अपने शिष्यगणोंक साथ पूर्ण
मद्र उद्यान में समवसृत हुए-पधारे । नगरपरिवह भी भगवान् के
मुखसे धर्मकथा सुनने की इच्छासे निकल कर भगवान् के पास

अवसर्पिणीकालना धाया आशर्मा अया नामनी जेठ नगरी कती अण नज-
रीनु वर्णन “रिद्धत्थिमियसमिद्धा” इत्यादि औपपातिकसूत्रधी आक्षी देवुं, त्या
पुण्णमद्र नामनु जेठ उद्यान कतु, जे उद्याननु वर्णन पणु औपपातिकसूत्रधी आक्षुवुं,
त्या केविके नामे सव्व भुत्तेतो कते तेने धारिणी नामनी शक्की कती, श्री अमण
भगवान् महावीर स्वामी धाताना शिष्यगणनी साथे पूर्यमद्र उद्यानभां समवसृत
अया-पधार्थं नगरपरिवह श्री भगवानना अनुधी धर्मकथा सांभजवानी उम्हाधी नज-

सादादितो निर्गता=निःसृता, निःसृत्य पूर्णभद्रचैत्यमागता, ततो धर्मः=श्रुतचारित्रलक्षणः कथितः=भगवता महावीरेण प्ररूपितः । ततः परिपत् प्रतिगता=धर्मकथां श्रुत्वा भगवत्समीपात् स्वस्वस्थानं प्रति परावृत्ता ॥ सू० १ ॥

परिपत्प्रतिगमनानन्तरं भगवान् किमब्रवी ?-दिति निर्दिशति-‘अज्जोत्ति’ इत्यादि ।

मूलम्-अज्जो ! त्ति समणो भगवं महावीरे बहवे निग्गंथा य निग्गंथीओ य आमंतेत्ता एवं वयासी-एवं खलु अज्जो ! तीसं मोहट्टाणाइं जाइं इमाइं इत्थी वा पुरिसो वा अभिक्खणं अभिक्खणं आयारेमाणे वा समायारेमाणे वा मोहणिज्जताए कम्मं पकरेइ । तंजहा—॥ सू० २ ॥

छाया-हे आर्याः ! श्रमणो भगवान् महावीरो बहून् निर्ग्रन्थान् निर्ग्रन्थीश्चामन्त्र्यैवमवादीत्-‘एवं खलु हे आर्याः ? त्रिंशन्मोहनीयस्थानानि यानीमानि स्त्री वा पुरुषो वाऽभीक्ष्णमभीक्ष्णमाचरन् वा समाचरन् वा मोहनीयतया कर्म प्रकरोति तद्यथा- ॥ सू० २ ॥

टीका-‘अज्जो’-इत्यादि । हे आर्याः !-हे साधवः ! साध्व्यश्च ! इति संबोधनेन श्रमणो भगवान् महावीरो बहून् प्रचुरान् निर्ग्रन्थान् निर्ग्रन्थीश्च आमन्त्र्य=संबोध्य एवं=वक्ष्यमाणम् अवादीत्=अबोचत्-हे आर्याः=हे भवभयमोक्षवाञ्छनया श्रेष्ठाः ! अवन्=वक्ष्यमाणरीत्या खलु=निश्चयेन त्रिंशत्=त्रिंशत्सं

आयी, भगवान् ने धर्मकथा कही । परिपत् धर्मकथा सुनकर भगवान् के समीपसे अपने-अपने स्थान पर लौट गई ॥ सू० १ ॥

परिपत् के चले जाने के अनन्तर भगवान् ने क्या कहा ? सूत्रकार उसका वर्णन करते हैं-‘अज्जोत्ति’ इत्यादि ।

हे आर्यो ! इस प्रकार सम्बोधन से श्री श्रमण भगवान् महावीरस्वामीने बहुतसे निर्ग्रन्थ और निर्ग्रन्थियोंको आमन्त्रित कर

रीमाथी नीकणीने भगवान्नी पासो आवी भगवान्ने धर्मकथा कही परिपत् धर्मकथा सासणीने भगवान्नी पासोथी पोतपोताने स्थाने पाछी गछ (सू० १)

परिपत्ता आदया गया पछी भगवान्ने शु कछु ? सूत्रकार तेनु वण्णुन करे छे-‘अज्जोत्ति’ इत्यादि

हे आर्यो ! ओ प्रकारे सम्बोधन करीने श्री श्रमण भगवान् महावीर स्वामीओ धणु निर्ग्रन्थ तथा निर्ग्रन्थीओने बोलावीने कछु-भोक्षणी भय्छा राअवावाणा हे

स्थानानि मोहनीयस्थानानि मोहनीयस्थान=सामान्यतोऽष्टविधं कर्मणः, विशेषतो मोहनीयास्थानकर्मणः स्थानानि=निमित्तानि उत्पत्तिस्थितिकारणानि यानि पूर्व-
तीयद्वारेः प्रतिपादितानि सन्ति तानि इमानि=मनन्तरस्थानमाणां स्त्री वा पुरुषा वा अभीक्ष्णमभीक्ष्णम्=सुहृद्सुहृदः आचरन्=कुर्वाणा वा समाचरन्=तीमा-
ध्यवसायनं विदधानो वा मोहनीयतया=मोहनीयकर्मतत्त्वन कर्म प्रहरति मोह-
नीयं कर्म समुपार्जयतीत्यर्थः । तद्यथा=तानि स्थानानि यथा- ॥ सू० २ ॥

मोहनीयकर्मवर्णनस्थानानि वर्णयन् सूत्रकारः सम्प्रति प्रथमं मा-
नीयस्थानमाह-‘जे केइ’ इत्यादि ।

मूलम्-जे केइ तसे पाणे, चारिमज्जे विगाहिया ।

उदण्णाकम्म मारेइ, महामोहं पकुव्वइ ॥ १ ॥

छाया-यः कश्चित् प्रसान् प्राणान् चारिमध्ये विगाह्य ।

उदकेनाऽऽक्रम्य मारयति महामोहं प्रकुरुते ॥ १ ॥

टीका-‘जे केइ’-इत्यादि । यः सप्तसंज्ञिकविकलः कश्चित् प्रसान्=

धीन्द्रियादीन् प्राणान्=प्राणन्तीति प्राणा=प्राणिनस्तान् प्राणिनां चारिमध्ये=

कहा-मोक्षकी इच्छा रखने वाले हैं आपो ! तीस प्रकारके मोह-
नीय स्थान हैं । सामान्यतः आठ प्रकारके कर्मों की और विशेषतः
मोहनीय नामके चौथा कर्मकी उत्पत्ति और स्थितिके कारणोंको सामान्य
अथवा विशेषरूपसे स्त्री वा पुरुष पुनःपुनः आसेवन करते हुए मोहनीय
कर्म बाँधते हैं । वे तीस मोहनीय स्थान इस प्रकार हैं-॥सू०२॥

मोहनीय कर्म के तीस स्थानों का वर्णन करते हुए सूत्रकार
मोहनीय के प्रथम स्थान का वर्णन करते हैं-‘जे केइ’ इत्यादि ।

जो कोई विवेकविकल धीन्द्रिय आदि अस प्राणियों को पानी

आपों ! तीस प्रकारका मोहनीयस्थान छ सामान्यतः आठ प्रकारका कर्मों की तथा
विशेषतः मोहनीय नामका चौथा कर्मकी उत्पत्ति और स्थितिमा कारणोंको सामान्य
अथवा विशेष रूपसे स्त्री के पुरुष द्वयी द्वयीने (बारबार) आसेवन करता मोहनीयकर्म
जो है ते तीस मोहनीयस्थान का प्रकार छ (सू २)

मोहनीयकर्मों का तीस स्थानों का वर्णन करता सूत्रकार मोहनीयनां प्रथम स्थान-
ननु वर्णन करे छ-‘जे केइ’ इत्यादि ।

जो कोई विवेकविकल धीन्द्रिय आदि अस प्राणियों को पानीमा दुःखदीप्ते । अथ-

જલમધ્યે વિગાહ=નિમજ્જ્ય ઉદકેન=જલેન આક્રમ્ય=ઉપરિઘાદાક્રમણં કૃત્વા
મારયતિ=શરીરાત્ પ્રાણાન્ ત્રિયોજયતિ સ મહામોહં=મહાશ્વાસો મોહો મહામોહઃ ।

ઉક્તञ्च-“અગેગમ્મિ ય ણરમે, ગચ્છહિ જીવો અણેગસો જેણ ।

સો મહામોહો મણ્ણહિ, સન્વેહિં જિણવરેહિં ય” ॥ ૧ ॥

છાયા-“એકૈકસ્મિન્ નરકે ગચ્છતિ જીવોડનેકશો યેન ।

સ મહામોહો મણ્યતે સર્વૈર્જિનવરૈશ્ચ ” ॥ ૧ ॥ ઇતિ ।

ત પ્રકુરુતે=પ્રકર્ષેણોત્પાદયતિ ॥ ૧ ॥

અથ દ્વિતીયં મોહનીયસ્થાનમાહ-‘પાણિના’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-પાણિના સંપિહિત્તાણં, સોયમાવરિય પાણિણં ।

અતો નદંતં મારેહ, મહામોહં પકુવ્વહ ॥ ૨ ॥

છાયા-પાણિના સંપિધાય સ્તોત આવૃત્ય પ્રાણિનમ્ ।

અન્તર્નદન્તં મારયતિ મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૨ ॥

ટીકા‘પાણિના’-ઇત્યાદિ । પાણિના=હસ્તેન પિધાય=સ્થગયિત્વા સ્તોતઃ=

રન્ધ્રં મુલમિતિ યાવત્ આવૃત્ય=અવરુદ્ધ્ય, અન્તર્નદન્તં=ગલમધ્યે શબ્દં કુર્વન્તં

મેં હુયકિયાં દેકર જલ કે આક્રમણ સે મારતા હૈ વહ મહામોહનીય
કર્મકી ઉપાર્જના કરતા હૈ । મહામોહકા વર્ણન કહા બી હૈ:-

“એગેગમ્મિ ય ણરમે, ગચ્છહિ જીવો અણેગસો જેણ ।

સો મહામોહો મણ્ણહિ, સન્વેહિં જિણવરેહિં ય ॥ ૧ ॥ ”

અર્થાત્ જિસ કંમ સે પ્રાણી એક-એક નરકમેં અનેક-અનેક
વાર જાતે હૈં ઉસકો સર્વ જિનવરોં ને મહામોહ કહા હૈ ॥ ૧ ॥

અથ દૂસરે મોહનીય સ્થાન કા વર્ણન કરતે હૈં-‘પાણિના’ ઇત્યાદિ ।

જો વ્યક્તિ કિસી પ્રાણી કે શ્વાસોચ્છ્વાસકો રોકકર ઘુર-

રાવી પાણીમા ડુબાવી મારે છે તે મહામોહનીય કર્મનું ઉપાર્જન કરે છે મહામોહનું
વર્ણન કહ્યું પણ છે -

“અગેગમ્મિ ય ણરમે, ગચ્છહિ જીવો અણેગસો જેણ ।

સો મહામોહો મણ્ણહિ, સન્વેહિં જિણવરેહિં ય ॥ ૧ ॥ ”

અર્થાત્ જે કર્મથી પ્રાણી એક એક નરકમા અનેક વાર જાય છે તેને બધા
જિનવરોએ મહામોહ કહ્યું છે (૧)

હવે સૂત્રકર બીજા મોહનીયસ્થાનનું વર્ણન કરે છે-‘પાણિના’ ઇત્યાદિ

જે વ્યક્તિ કોઈ પ્રાણીના શ્વાસોચ્છ્વાસને રોકીને ઘુર-ઘુર આદિ અવ્યક્ત શબ્દ

(પુર્ણરાયમાણ) શ્વાસોર્ચ્છાસનિરોધેન કુમારેણ મારયતિ યઃ સ મહામોહ પ્રકુરતે ॥ ૨ ॥

અથ તૃતીય મોહનીયસ્થાનં વર્ણયતિ-‘જાયતેય’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-જાયતેય સમારબ્ધ, વહુ ઓરુમિયા જળં ।

અંતો ધૂમેણ મારેદ્, મહામોહ પ્રકુરત્ ॥ ૩ ॥

છાયા-જાતતેજસ મમારબ્ધ વહુનવરુષ્ય જનાન ।

અન્તર્ધૂમન મારયતિ મહામોહ પ્રકુરત્ ॥ ૩ ॥

ટીકા-‘જાયતેય’-ઇત્યાદિ । જાતતેજસમ્=અગ્નિ સમારબ્ધ=અગ્નિસમ્ય
વહુન્=વસુરાન જનાન્=સોકાન્ અવરુષ્ય=વસાયમાનાનપ્પાકુપ્ય અન્તઃ=અન્નપિ-
તયુદ્ધાભ્યન્તરે વહિના ધૂમેન ચા મારયતિ યઃ સ મહામોહ પ્રકુરતે ॥ ૩ ॥

અથ ચતુર્થ મોહનીયસ્થાનમાહ-‘સીસમ્મિ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સીસમ્મિ જો પહરદ્, ઉત્તમગમ્મિ ચેયસા ।

વિભજ્ઞ મત્થય કાલે મહામોહ પ્રકુરત્ ॥ ૪ ॥

છાયા-શ્રીર્ષે યઃ મહરતિ, ઉત્તમાદ્ધે ચેતસા ।

વિમગ્ન્ય મસ્તકં સ્ફોટયતિ મહામોહ પ્રકુરતે ॥ ૪ ॥

ટીકા-‘સીસમ્મિ’ ઇત્યાદિ । યો=મૂઢા ઉત્તમાદ્ધે=મસ્તકે ઉત્કુપ્ત્વા (મપાતા)
-વપરે શ્રીર્ષે=ચિરસિ ચેતસા=સંક્રિપ્તેન વિષેન મહરતિ=‘ઉત્તમાદ્ધે મહારેવાશરયમર્પ

ધુર આદિ અભ્યવત શાન્દ કરતે કુપ પ્રાણીકો મારતા હૈ વહ મહા-
મોહનીય કર્મ કી ઉપાર્જના કરતા હૈ ॥ ૨ ॥

અથ તૃતીય મોહનીયસ્થાનકા વર્ણન કરતે હૈ-‘જાયતેય’ ઇત્યાદિ ।

જો પ્રાણી કો અગ્નિ અથવા પૂર્ણે સે મારતા હૈ વહ મહામોહ
કરતા હૈ ॥ ૩ ॥

અથ ચતુર્થ મોહનીયસ્થાન કો કહતે હૈ-‘સીસમ્મિ’ ઇત્યાદિ ।

જો ‘મસ્તક કે બિદારણ સે મૃત્યુ અવશ્ય હો જાયગી’ એસા

કરતા પ્રાણીને મારે છે તે મહામોહનીય કર્મનું ઉપાર્જન કરે છે (૨)

હવે ત્રીજા મોહનીયસ્થાનનું વર્ણન કરે છે-‘જાયતેય’ ઇત્યાદિ.

જે પ્રાણીને અગ્નિ અથવા પુષ્પાદાથી મારી નાખે છે તે મહામોહને પ્રાપ્ત
કરે છે (૩)

હવે ચોથા મોહનીયસ્થાન કહે છે-‘સીસમ્મિ’ ઇત્યાદિ.

જે મસ્તકના બિદારણથી (શકનાથી) અવરજ મૃત્યુ થશે એવો કુપ વિચાર

મરિણ્યતી'-તિ જ્ઞાનેન શસ્ત્રાદિપ્રહારં કુરુતે, મસ્તકં=શિરો વિભજ્ય=વિદલય્ય સ્ફોટયતિ=સ્વપ્નશઃ કરોતિ સ મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૪ ॥

અથ પશ્ચમં મ મોહનીયસ્થાનં પ્રાહ-'સીસ' ઇત્યાદિ ।

મૂલમ-સીસં વેદેણ જે કેડ, આવેદેડ અભિક્ષણં ।

તિવ્વાસુભસમાચારે, મહામોહં પકુવ્વડ ॥ ૫ ॥

છાયા-શોર્પવેષ્ટેન યઃ કશ્ચિદાવેષ્ટયન્યમીક્ષણમ્ ।

તીવ્રાશુભસમાચારો મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૫ ॥

ટીકા-'સીસં'-ઇત્યાદિ । યઃ કશ્ચિત્ જનઃ વેષ્ટેન=આવેષ્ટેનેન આર્દ્રચમૌ-
દિમયેન વેષ્ટેનેન શીર્ષં=શિરઃ અમીક્ષણં=વારંવારમ્ આવેષ્ટયતિ=વધ્રાતિ અત
એવ તીવ્રશુભસમાચારઃ=પરિણામદુઃસ્વજનકત્વેન મયાનકઃ અશુભસમાચારઃ=
સાવચકર્મ યસ્ય સ તથા, સ મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૫ ॥

અથ પઠ્ઠં મોહનીયસ્થાનમાહ-'પુણો પુણો' ઇત્યાદિ ।

મૂલમ-પુણો પુણો પણિહીણ, પણિત્તા ઉવહસે જણં ।

ફલેણં અદુવ દંડેણં, મહામોહં પકુવ્વડ ॥ ૬ ॥

છાયા-પુનઃ પુનઃ પ્રણિચિના હત્વોપહસેજ્જનમ્ ।

ફલેનાથવા દળ્હેન મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૬ ॥

દુષ્ટ વિચાર કર શિર પર પ્રહાર કર મસ્તક કો ફોડ ટુકડે-ટુકડે
કરતા હૈ, વહ મહામોહ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥ ૪ ॥

અવ પશ્ચમ મોહનીયસ્થાન કા વર્ણન કરતે હૈં-'સીસં' ઇત્યાદિ ।

જો કોઈ વ્યક્તિ કિસી ત્રસ પ્રાણી કે શિર આદિ અજ્ઞોકો
ગીલે ચમડેસે વાંધ કર મારતા હૈ, વહ ઇસ પ્રકારકે અત્યન્ત અશુભ
આચરણ વાલા મહામોહનીય કર્મ પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥ ૫ ॥

કરી માથા ઉપર પ્રહાર કરી માથુ ફેડી નાખીને કટકે-કટકા કરે છે તે મહામોહને
પ્રાપ્ત કરે છે (૪)

હવે પાચમા મોહનીયસ્થાનનુ વર્ણન કરે છે-'સીસં' ઇત્યાદિ

જે કોઇ વ્યક્તિ કોઇ ત્રસ પ્રાણીના શિર આદિ અંગોને લીનાં ચામડાથી
બાંધીને મારે છે તે આ પ્રકારના અત્યન્ત અશુભ આચરણવાળો મહામોહનીય કર્મ
પ્રાપ્ત કરે છે (૫)

ટીકા-‘પુણો પુણો’-इत्यादि । पुनः पुनः=वारं-वारं प्रविशिता=मनो-
योगपूर्वकं फलेन=विशनादिकठोरफलेन वा दण्डेन=छगुडेन जनम्=उन्मत्तारि-
पुरुष इत्या=घातयित्वा (महत्स्य) उपहसेत् य स महामाह प्रकुरुते ॥ ६ ॥

અય સપ્તમસત્યજન્ય મોહનાયસ્થાનમાહ-‘ગૂઢાચારી’ इत्यादि ।

મૂલમ્-गूढाचारी निगूहिज्जा, माय मायाए छायए ।

असञ्चवाई णिण्हाइ, महामोह पकुव्वइ ॥ ७ ॥

छाया-गूढाचारी निगूहेत् मायां मायया छादयेत् ।

अमत्पवादी निगूहेत्, महामाह प्रकुरुते ॥ ७ ॥

ટીકા-‘गूढाचारी’-इत्यादि । या गूढाचारी=महाकपटी निगूहेत्=मोह-
येत् तदेव विशदयति-‘माया’-मित्यादिना, मायया=रूपटेन मायां=केतव छाद-
येत्=माच्छादयेत्, एवं सन् अमत्पवादी=पिप्पानिगद्वन्त्रीभो निगूहेत्=रूपटेन
सूत्रार्थं गोपयति स महामाह प्रकुरुते ॥ ७ ॥

અયઽપ્તમ મોહનીયસ્થાનં નિર્દિશતિ-‘પસેઈ’ इत्यादि ।

मूल्म्-धंसेइ जो अमूएण, अकम्म अत्तकम्मुणा ।

अवुवा तुमकासित्ति, महामोह पकुव्वइ ॥ ८ ॥

અય છટે મોહનીયસ્થાન કા વર્ણન કરતે હૈ-‘पुणो पुणो’ इत्यादि ।
विषवादि कठारफलस अपवा दण्डेसे किसी पागल या
भोले आदिका इरादापूर्वक बारबार मारकर हसता है, वह महामोह
कर्मको पाबना है ॥ ६ ॥

અબ સાતયે અમત્પ સે હોને વાલે મોહનીયસ્થાનકો કહતે
હૈ-‘गूढाचारी’ इत्यादि

જો અપને વોપોં કા છિપાના હૈ, માયા કા માયાસે આચ્છા
દિત કરતા હૈ, ઝૂઠ પોલતા હૈ, ઝીર વપડસે સૂત્રાર્થકા ગોપન
કરતા હૈ વહ મહામાહ પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥ ૭ ॥

દવે છૂઠા મોહનીયસ્થાનનું વર્ણન કરે છે- ‘पुणो पुणो’ इत्यादि
जिहां आदि कम्प इत्यादी अपवा उदासी केव अवा अपवा बोझ आदिने
इरादापूर्वक बारबार मारीने करते हैं ते महाभेद करने जाये हैं (१)

દવે સાતમા અમત્પથી ઘનાવાગ્ય મોહનીયસ્થાનમા કહે છે-‘गूढाचारी’ इत्यादि
ने पीतूना देवोने छुपावे छे अमाने आवायो बडे छे गूढे बोधे छे तथा
कपटी सूत्रार्थन गोपन करे छे ते महाभेद प्राप्त करे छे (७)

છાયા-ધ્વંસયતિ યોઽભૂતેનાઽકર્માણમાત્મકર્મણા ।

અથવા ત્વમકાર્પીરિતિ મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૮ ॥

ટીકા-‘ધંસેઈ’ इत्यादि । यः कोऽपि ‘अभूणं’ अभूतेन=असता अस-

ત્યેન આરોપેણ, ‘અદુઘા’ અથવા ‘અત્તકમ્મુણા’ આત્મકર્મણા=સ્વકૃતપાપકર્મણા
‘ત્વમકાર્પી’ ત્વમકાર્પી:- ત્વમેતદ્ ગર્હિતં કર્મ કૃતવાન્ ‘ત્તિ’ ઇતિ=એવં કૃત્વા
‘અકુસ્મ’ અકર્માણમ્=અકૃતપાપકર્માણાં નિર્દોષમિત્યર્થઃ ‘ધંસેઈ’ ધ્વંસયતિ
કલઙ્કિતં કરોતિ સ મહામોહ પ્રકુરુતે ॥ ૮ ॥

અથ નવમં મોહનીયસ્થાનં પ્રદર્શયતિ-‘જાણમાણો’ इत्यादि ।

મૂલમ્-જાણમાણો પરિસાણ, સચ્ચામોસાણિ ભાસઈ ।

અક્ષીણઙ્ગઙ્ગે પુરિસે, મહામોહં પકુવ્વઈ ॥ ૯ ॥

છાયા-જાનન્ પરિષદિ સત્યમૃષાં ભાષતે ।

અક્ષીણઙ્ગઙ્ગઃ પુરુષો મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૯ ॥

ટીકા-જાણમાણો इत्यादि । परिषदि=जनसमुदायलक्षणसभायां जानन्

સત્યમૃષાં=સત્યં=તથ્યં મૃષા=મિથ્યા ચ મિશ્રભાષાં ભાષતે=વ્યવહરતિ । एवं
યઃ=અક્ષીણઙ્ગઙ્ગઃ-અક્ષીણા=ન નષ્ટા ઙ્ગઙ્ગા=સદ્વૃગ્ગાન્યતરભેદનવાગ્વ્યાપારો यस્ય
સ તથા, સભાયાં મિશ્રવચનભાષકઃ પુરુષઃ=પુમાન્ મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૯ ॥

અબ અષ્ટમ મોહનીયસ્થાન કા વર્ણન કરતે હૈં-‘ધંસેઈ’ इत्यादि ।

જો વ્યક્તિ, જિસને સ્વરાય કાર્ય નહીં કિયા હો ડસકો અ-
સત્ય આક્ષેપસે ઓર અપને કિયે હુએ પાપોસે હી કલઙ્કિત કરતા
હૈ, અથવા ‘તૂનેહી એસા કિયા’ ઇસ પ્રકાર દૂસરોં પર દોષારોપણ
કરતા હૈ વહ મહામોહનીય પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥ ૮ ॥

અબ નવમ સ્થાન કા વર્ણન કરતે હૈં-‘જાણમાણો’ इत्यादि ।

જો સભામેં જાનતા હુઆ ખી સત્ય ઓર જૂઠ મિલાકર
અર્થાત્ મિશ્રભાષા બોલતા હૈ, ઓર સંઘ તથા ગણમેં છેદ ભેદ

હવે અષ્ટમ મોહનીયસ્થાનનુ વર્ણન કરે છે-‘ધંસેઈ’ इत्यादि

જે વ્યક્તિ, જેણે ખરાબ કામ કર્યું ન હોય તેના ઉપર અસત્ય આક્ષેપથી
અને પોતે કરેલા પાપોથીજ કલઙ્કિત કરે છે અથવા ‘તેજ એવું કર્યું’ એ પ્રકારે
બીજા ઉપર દોષારોપણ કરે છે તે મહામોહનીય પ્રાપ્ત કરે છે (૮)

હવે નવમા સ્થાનનુ વર્ણન કરે છે-‘જાણમાણો’ इत्यादि

જે સભામાં બાણ કરીને પણ સત્ય તથા જૂઠું મિલાવીને અર્થાત્ મિશ્રભાષા

अथ दशम मोहनीयस्यानमाह—‘अणायगस्स’ इत्यादि ।

मूलम्—आणायगस्स नयव, दागे तस्सेव धसिया ।

विउल विस्वोभइत्ता णं, किच्चा णं पडिवाहिर ॥

उवगसतपि जपित्ता, पडिलोमाहिं वग्गुहिं ।

भोगभोगे विचारेइ, महामोह पकुव्वइ ॥ १० ॥

अथा—अनायकस्य नयवान्, दारौस्वस्यैव ध्वसयित्वा ।

विपुलं विस्तोभ्य कृत्वा, खलु मतिवाद्याम् ॥

उपगच्छन्तमपि जल्पित्वा, मतिभोमामिर्वाग्मिः ।

भोगभोगान् विचारयति, महामोहं प्रकुर्वते ॥ १० ॥

टीका—‘अणायगस्स’ इत्यादि । अनायकस्य=स्वयं नायकस्वरहितस्य म-

न्त्रिनिर्भरस्य राज्ञो नयवान्=मन्त्री तस्यैव=स्वस्वामिन एव दारान्=रामदारान्

ध्वसयित्वा=क्षीभ्यतः स्मरयित्वा विपुलं=बृहत् सामन्तादिपरिकर विस्तोभ्य=

मेदकरणेन सचारय त रामान् मतिवाद्यं=राज्यानधिकारिण कृत्वा, तथा उप

गच्छन्तमपि=राज्यवशासनेच्छया स्वासनमुपागच्छन्तमपि तं मतिभोमामिः=मति-

कूलमिर्वाग्मिः जल्पित्वा=विरस्कृत्य भोगभोगान्=तस्य राज्ञः कोट्यराष्ट्रद्वयं

करने चाला है यह महामोहनीय प्राप्त करता है ॥ ९ ॥

अथ दशम स्थान का वर्णन करते हैं—‘अणायगस्स’ इत्यादि ।

अनायक—नायकगुणरहित, अर्थात् केवल मंत्री के विश्वास पर

ही राज्यशासन चलाने वाला राजा, उसका मन्त्री यदि अपने स्वामी

की क्रियाओं का शीलभंग करे, य सामन्त आविर्भूत होकर निकलें, और

अपने राजाको राज्यपदके अयोग्य ठहरावे, तथा राजपद चाहते

हुए उसको प्रतिकूलवाणीद्वारा पदसे भ्रष्ट करता हुआ उसके भोग

प्राप्ति के लिये तब तक प्रयत्न करता रहे—कोई उपायकरके जो तब तक मोहनीय प्रयत्न करे (६)

इसे दशमस्थाननुं वर्णन करे (७) ‘अणायगस्स’ इत्यादि ।

अनायक—नायकगुणहीन रक्षित, अर्थात् मात्र मन्त्रीना विश्वास पर ही राज्य-

शासन चलाववाला राजा, जो तेना मन्त्री पीताना स्वाधीनी कीज्यानु शीलभंग

करता है य अथवा सामन्तो (दरबारीयो) आविर्भूत होकर तब पीताना

राजाने राज्यपद छोड़ने को कहता है, तथा राजपदनी उच्छेद करत तब राजाने

प्रतिपुत्र वर्णनद्वारा पदही भ्रष्ट करता तेना को जलोभ—अर्थात् राज्यने अभिमान

તસૈન્યાદિરાજ્યાદ્ગૃતાનિ સમસ્તાનિ રાજ્યમુચ્ચાનિ વિદારયતિ=વિઘાતયતિ અપ-
હરતીત્યર્થઃ સ મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૧૦ ॥

અથૈકાદશં મોહનીયસ્થાનં પ્રતિપાદયતિ-‘અકુમાર૦’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-અકુમારમૂળે જે કેઈ, કુમારમૂળેત્તિ હં વણ ।

ઈતિથીવિસયગિદ્ધે ચ, મહામોહં પકુવ્વહ ॥૧૧॥

છાયા-અકુમારમૂળો યઃ કશ્ચિત્કુમારમૂળ ઇત્યહં વદેત્ ।

સ્ત્રીવિષયગૃદ્ધશ્ચ મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૧૧ ॥

ટીકા-‘અકુમારમૂળ’ ઇત્યાદિ । યઃ કશ્ચિદ્ અકુમારમૂળઃ-ન, કુમારો=
બ્રહ્મચારી ભવતિ તથાઽપિ ‘અહં કુમારમૂળઃ, બ્રહ્મચારી વિગ્રે’ ઇતિ=ઈત્યાકારકં
વચો વદેત્ વેત્, તથા સ્ત્રીવિષયગૃદ્ધઃ=સ્ત્રીવિષયલોલુપો ભવતિ તથાપિ ‘બાલ-
બ્રહ્મચારી અહ’-મિતિવક્તા મ મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૧૧ ॥

અથ દ્વાદશં મોહનીયસ્થાનં નિરૂપયતિ-‘અવંભચારી’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-અવંભચારી જે કેઈ, વંભચારિત્તિ હં વણ ।

ગદ્દહે વ્વ ગવં મજ્ઞે, વિસ્સરં નયઈ નદં ॥

અપ્પણો અહિયે વાલે, માયામોસં વહું ભસે ।

ઈતિથીવિસયગેહીણ, મહામોહં પકુવ્વહ । ૧૨ ॥

-ભોગ-અર્થાત્ રાજ્ય કે કોષ, રાષ્ટ્ર, મિત્ર સેના આદિ અંગો સે
હોને વાલે સમસ્ત રાજસુખોં કા નાશ કરે તો વહ મહામોહ કર્મ
કા ઉપાર્જન કરતા હૈ ॥ ૧૦ ॥

અવ ગ્યારહવેં મોહસ્થાન કા વર્ણન કરતે હૈ-‘અકુમારમૂળ’
ઇત્યાદિ ।

જો યથાર્થ મેં વાલબ્રહ્મચારી નહીં હૈ, કિન્તુ અપને આપકો
વાલબ્રહ્મચારી કહતા હૈ, ઓર સ્ત્રી આદિ કે ઓંગોં મેં આસક્ત રહતા
હૈ વહ મહામોહ પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥ ૧૧ ॥

રાષ્ટ્ર, મિત્ર, સેના, આદિ અંગોથી થતા સમસ્ત રાજસુખોના નાશ કરે તો તે
મહામોહ ઉપાર્જન કરે છે (૧૦)

હવે અગીયારમા મહામોહસ્થાનનું વર્ણન કરે છે-‘અકુમારમૂળ’ ઇત્યાદિ

જે યથાર્થમા વાલબ્રહ્મચારી ન હોય કિન્તુ પોતે પોતાને વાલબ્રહ્મચારી કહે છે,
તથા સ્ત્રી આદિના સોગોમા આસક્ત રહે છે તે મહામોહ પ્રાપ્ત કરે છે (૧૧)

छाया-अग्रज्वारी यः कश्चिद्, ब्रह्मचारीत्याहं वदेत् ।
 गर्वम इव गवां मध्ये, विस्तरं नदति नदम् ॥
 आत्मनोऽहितो बालो, मायासृष्टा बहु भाषते ।
 स्त्रीविषयसृष्ट्या, महामाहं प्रकुरुते ॥ १२ ॥

टीका—‘अग्रज्वारी’-इत्यादि । यः कश्चिद् अग्रज्वारी सन् ‘मां
 ब्रह्मचारी’ इति वदेत्=भाषेत स गवां मध्ये गर्वम इव=गर्वमो यथा विस्तर=

‘अप्यजो’ इत्यादि । यः आत्मनः=स्वस्य अहित=अपुः सावयकारि
 तयाऽपःपठनकारित्वात्, अत एव बालो=बाल इव सदसद्विवेकविक्रमः सन्
 मायासृष्टा=मायायुक्तानि मिथ्यावचनानि बहु=अधुन भाषते=बुद्धे, पुनः स्त्री
 विषयसृष्ट्या स महामाह प्रकुरुते ॥ १२ ॥

अथ प्रयोदशं मोहनीयस्यानं चित्तशुद्धे-‘जनिस्मिन्’ इत्यादि ।

मूस्म-जनिस्मिन् उव्वहइ, जससाहिगमेण वा ।

तस्स लुब्भइ चित्तंमि, महामोहं प्रकुव्वइ ॥१३॥

छाया-यस्मिन्निव उव्वहति, यस्माभिगमेन वा ।

तस्य लुब्धयति चित्ते, महामोहं प्रकुरुते ॥ १३ ॥

टीका-‘जनिस्मिन्’-इत्यादि । यस्मिन्निव=यस्याभिन्त सन् उव्वहति=जीर्ण
 निर्वाहति वा=अपवा-यश्चमा=स्वामिकीर्त्या अभिगमेन=अनुवरणेन सेवनेन उव्वहति

अथ पारद्वया मोहस्थान कहते हैं-‘अग्रज्वारी’ इत्यादि ।

जो ब्रह्मचारी नहीं है और कहता है कि मैं ब्रह्मचारी हूँ।
 वह गायों के बीचमें गर्वम के समान कर्णकठोर वाक्द करता है ।
 वह अपनी आत्मा का अहित करने वाला अज्ञानी पुरुष मायापूर्वक
 महासृष्टापाद षोडशतां श्रुता स्त्री के विषयसृष्टियों में खेलाप रहता है, वह
 महामोह प्राप्त करता है ॥ १२ ॥

इवे गारमु मोहस्थान कहताभा आवे छ-‘अग्रज्वारी’ इत्यादि.

जे ब्रह्मचारी नहीं छतां कहें छे ते-हुं ब्रह्मचारी छ ते ग्यथेनी वचभां
 अपेक्षाना नेवा कर्णकठोर वाक्द करे छे, ते पाताना आत्मनु अहित करवावाला
 अज्ञानी पुरुष मायापूर्वक महासृष्टापाद जेवते थके स्त्रीना विषयसृष्टिभां खेलाप रहे
 छे, ते महामोह प्राप्त करे छे (१२)

=जीविकां प्राप्नोति तस्य=जीवननिर्वाहकारणस्य स्वामिनो वित्ते=धने लुभ्यति=
लोभ करोति स्वामिजीविकां विघातयति यः स महामोहं प्रकुरुते ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशं मोहनीयस्थानं प्रदर्शयति-‘ईसरेण’ इत्यादि ।

मूलम्-ईसरेण अदुवा गामेणं, अणीसरे ईसरीकण ।

तस्स संपयहीणस्स, सिरी अतुलमागया ॥

ईसादोसेण आविहे, कलुसाविलचेयसा ।

जे अंतरायं चेइए, महामोहं प्रकुव्वइ ॥ १४ ॥

छाया-ईश्वरेणाथवा ग्रामेणानीश्वर ईश्वरीकृतः ।

तस्य सम्पत्तिहीनस्य श्रीरतुलाऽऽगता ॥

ईर्ष्यादोषेणाविष्टः, कलुषाविलचेतसा ।

योऽन्तरायं चेतयते, महामोहं प्रकुरुते ॥ १४ ॥

टीका-‘ईसरेणे’-त्यादि । यो जनः ईश्वरेण=ऐश्वर्यशालिना स्वामिना, अथवा
ग्रामेण=जनसमूहेन ग्रामस्थलोकेन वा अनीश्वरः=अधिकाररहितः ईश्वरीकृतः=
अनीश्वर ईश्वरः कृत इति ईश्वरीकृतः=स्वामित्वेन नियुक्तः, तस्य सम्पत्तिही

अव तेरहवें मोहनीयस्थान का वर्णन करते हैं-‘जंनिसिए’ इत्यादि ।

जिसके आश्रित होकर अपनी जीविका प्राप्त की है और
जिसके प्रताप से और सेवासे बड़ा है उसी के धन पर लुब्ध होवे,
अर्थात् उसी के धनका अपहरण करके अपने स्वामी की आजीविका
का घात करे वह महामोहनीय कर्म को बांधता है ॥ १३ ॥

अब चौदहवें मोहनीयस्थान का निरूपण करते हैं-‘ईसरेण’
इत्यादि ।

सम्पत्तिशाली स्वामीने अथवा गांवके लोगोंने अनधिकारी को
अधिकारी बनाया हो, और उनकी सहायतासे उस सम्पत्तिहीनके पास

हुवे तेरभा मोहनीयस्थाननु वर्णन करे छे-“जंनिसिए” इत्यादि-

जेना आश्रित थइने पोतानी एविका प्राप्त करी छाय अने जेना प्रतापथी
तथा सेवाथी आगण वध्या छाय तेना धन पर लुब्ध थाय अर्थात् तेनाज धननु अपहरण
करीने पोताना स्वामीनी आएविकाने नाश करे ते भइमोहनीय कर्मने पाधे छे (१३)

हुवे चौदभा मोहनीयस्थाननु निरूपण करे छे-‘ईसरेण’ इत्यादि

संपत्तिशाली स्वामीजे अथवा गांवना लोकाने अनधिकारीने अधिकारी
बनाव्ये छाय तथा तेमनी सहायताथी ते संपत्ति वगरनानी पासे भइ सम्पत्ति

નસ્ય અતુમા=અનુપમા શ્રી=મહમ્મી ઉપાગતા=સમિધિમાગતા, इति कृत्वा
'ईर्ष्यादोषेणे'—इत्यादि—ईर्ष्यादोषेण=पराभ्युदयसहनाऽसमर्प्यत्वरूपदूषणेन वा
विष्ट=माक्रान्तः सन् कलुषाविलसितसा=पापाद्वृत्तविधेन अन्तराय=विघ्न वेष्ट-
यति=उत्पादयति, एष सन् ग्रामस्वामिना प्रधानीकृतो ग्राम नाक्षयति स
महामोह प्रकुरुते ॥ १४ ॥

અય વિશ્વાસઘાતમન્ય પશ્ચદ્વર્ગ મોહનીયસ્થાનં પ્રિયજુતે—‘સપ્તી’ઈત્યાદિ ।
મૂષ્મ્-સપ્તી જહા અહઉહ, મત્તારં જો વિહિંસહ ।

સેનાબહ પસસ્થાર, મહામોહં પકુઝ્વહ ॥ ૧૫ ॥

છાયા-સર્પિણી યયાઽણ્ઠપુટ, મતારં યો વિહિનસ્તિ ।

સેનાપતિ પ્રજ્ઞાસ્તારં, મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૧૬ ॥

ટીકા—‘સપ્તી’ ઇત્યાદિ । યયા=યેન પ્રકારેણ સર્પિણી=દુનઢ્રી અણ્ઠપુટમ્=
અણ્ઠસમૂહમ્ વિહિનસ્તિ=પાતયતિ સયૈવ મતારં=સ્વામિન તથા સ્ત્રી સ્વસ્વામિનં,
મન્ત્રો રામાનં, સનાં ચ સનાપતિ=સનાનાયક, તથા પ્રજ્ઞાસ્તાર=જ્ઞાસનસ્તારં,
ક્ષત્રાચાર્ય ધર્માચાર્ય ચ વિહિનસ્તિ યઃ સ મહામોહ પ્રકુરુતે ॥ ૧૫ ॥

અતુલ સમ્પત્તિ હો ગઈ હો બહી દૂસરે કા અમ્યુદય સહન ન કરતા
હુઆ ઇર્ષાલુ ધનકર અપને મનકી મલિનતાસે યદિ અપને ઉપકારીકે
લાભમેં અન્તરાય ઉપસ્થિત કરે તો મહામોહ પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥ ૧૪ ॥

અય પન્નદ્વર્ગ મોહનીયસ્થાન કહતે હૈ—‘સપ્તી મહા’ ઇત્યાદિ ।

જૈસે સર્પિણી અપને અણ્ઠોકો ગિલતી હૈ, ટીક વસી પ્રકાર
સ્ત્રી અપને સ્વામીકો, મંત્રી રાજાકા, સેના સેનાપતિકો, શિષ્ય કલ્યાણ
ચાર્ય ઔર ધર્માચાર્યકો મારે તો મહામોહકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ ॥૧૫॥

અથ અથ હાય છતા તે બીજાનો અમ્યુદય સહન ન કરતા પ્રજ્ઞા બનીને પોતાના
મનની મહાનતાથી બે પોતાના ઉપકારીના લાભમાં અતરાય (વિગ્ન) નાજે તે તે
મહામોહ પ્રાપ્ત કરે છે (૧૪)

હવે પદ્મશ્રી મોહનાયસ્થાન કહે છે—‘સપ્તી મહા’ ઇત્યાદિ

જેમ સર્પિણી પોતાનાં ઈંદાને બીજી બાજ છે તેવીજ રીતે મહામોહ સ્ત્રી પો-
તાના સ્વામીને મંત્રી રાજાને, સેના સેનાપતિને, શિષ્ય કલ્યાણ તથા ધર્માચાર્યને
મારે તો મહામોહને પ્રાપ્ત કરે છે (૧૫)

અથ ષોડશં મોહનીયસ્થાનં નિરૂપયતિ-‘જો નાયગં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-જો નાયગં ચ રટ્ટસ્સ, નેયારં નિગમસ્સ વા ।

સેટ્ઠિં બહુરવં હન્તિ, મહામોહં પકુવ્વઈ ॥ ૧૬ ॥

છાયા-યો નાયકં ચ રાષ્ટ્રસ્ય, નેતારં નિગમસ્ય ચ ।

શ્રેષ્ઠિનં બહુરવં હન્તિ, મહામોહ પ્રકુરુતે ॥ ૧૬ ॥

ટીકા-‘જો નાયગં’ ઇત્યાદિ । યો રાષ્ટ્રસ્ય=અકદેશસ્ય નાયકં=પર્તિ વા નિગમસ્ય નેતારં=ગ્રામસ્ય સ્વામિનં બહુરવં=પ્રચુરશબ્દં=પ્રભૂતયશસં પરોપકારિ-
ણમિત્યર્થઃ, શ્રેષ્ઠિનં=લક્ષ્મીદેવતાહ્લિતપટ્ટવન્ધં હન્તિ=ઘાતયતિ સ અકદેશસ્વામિનો
ઘાતચિન્તકો મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૧૬ ॥

અથ સપ્તદશં મોહનીયસ્થાનં નિરૂપયતિ-‘બહુજનસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-બહુજનસ્સ નેયારં, દીવત્તાણં ચ પાણિણં ।

એયારિસ નરં હંતા, મહામોહં પકુવ્વઈ ॥ ૧૭ ॥

છાયા-બહુજનસ્ય નેતારં, દ્વીપત્રાણ ચ પાણિનામ્ ।

એતાદૃશં નરં હન્તા, મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૧૭ ॥

ટીકા-‘બહુજનસ્સ’ ઇત્યાદિ । યો મન્દધીઃ બહુજનસ્ય=પ્રભૂતજનસ્ય
નેતારં= નાયકં પ્રાણિનાં=જન્તૂનાં-દ્વીપત્રાણં-દ્વીપ ઇવ ત્રાયત્વ હતિ ત્રાણઃ આપ-

સોલહવેં મોહનીયસ્થાન કા નિરૂપણ કરતે હેં ‘જે નાયગં’ ઇત્યાદિ ।

જો રાષ્ટ્રકે નાયકકો, અથવા ગાંવકે સ્વામીકો, યશસ્વી પરો-
પકારી શેઠકો મારતા હૈ વહ મહામોહ પ્રાપ્ત કરતા હૈ । અર્થાત્ એક દેશકે
સ્વામીકા ઘાત કરને વાલા મહામોહનીય કર્મકા ભાગી ઘનતા હૈ ॥ ૧૬ ॥

અથ સત્તરવાં મોહસ્થાન કહતે હેં-‘બહુજનસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

જો મન્દબુદ્ધિ, પ્રભૂતજનસમુદાયકે નાયકકો, તથા પ્રાણિયોંકે
લિયે સમુદ્ર મેં દ્વીપકે સમાન આપત્તિયોંસે રક્ષા કરને વાલેકો અથવા

સોળમા મોહનીયસ્થાનનું નિરૂપણ કરે છે-‘જે નાયગં’ ઇત્યાદિ

જે રાષ્ટ્રના નાયકને અથવા ગામના સ્વામીને, યશસ્વી પરોપકારી શેઠને
મારે છે તે મહામોહ પ્રાપ્ત કરે છે અર્થાત્ એક દેશના સ્વામીને ઘાત કરવાવાળા
મહામોહનીય કર્મના ભાગી બને છે (૧૬)

હવે સત્તરમું મોહનીયસ્થાન કહે છે-‘બહુજનસ્સ’ ઇત્યાદિ

જે મન્દબુદ્ધિ, પ્રભૂત (બહુ) જનસમુદાયના નાયકને, તથા પ્રાણિઓને મારે
સમુદ્રમા દ્વીપસમાન આપત્તિઓથી રક્ષા કરવાવાળાને, અથવા અધિકારમા પડેલા

श्रयो रसक, यद्वा-दीपमाण-दीप इव दीपाऽज्ञानरूपान्धकारानृतमुद्दीनां, प्राप्नो
रसकस्त्वमेवादृश्यम्=इदं परोपकारिण नर=पुरुष इन्ता=इदं देशस्वामिनो पात-
चिन्तको महामोहं प्रकुरुते ॥ १७ ॥

अथाऽष्टादश मोहनीयस्थान निरूपयति-‘उबद्धिर्ष’ इत्यादि ।

मूलम्-उबद्धिर्ष पडिखिरय, सजय सुतयस्ति य ।

त्रिउक्तमह धम्माओ, महामोह पकुम्बह ॥ १८ ॥

छाया-उपस्थित प्रतिबिरत, सयतं सुतपस्विन्म् ।

व्युत्क्रामयति धर्माद्, महामोह प्रकुरुते ॥ १८ ॥

टीका-‘उबद्धिर्ष’-इत्यादि । यः काऽपि उपस्थितम्=संसारतापाद् आ-
स्मोषिधीर्षया प्रव्रजितमुपत प्रतिबिरतं=साधयोगेभ्यो निवृत्त निवर्तमान वा-
प्रव्रजितं प्रव्रजन्त चेति यावत्, अत एव सयतं=मिथेन्द्रिय सुतपस्विनं=सु-
श्रोमनं तपः=अनश्नादिभक्षणं यस्य स सुतपस्वी त धर्मात्=भुतधारिभक्षणात्
व्युत्क्रामयति=निविधनकारकविपरीतोपदेशपूर्वकमपः पातयति धर्मं कर्तुमुपतस्य
धर्मात्परिणाम पातयतीत्यर्थः स महामोहं प्रकुरुते ॥ १८ ॥

अधकारमें पडे हुए प्राणियोंको दीपकके समान ज्ञानरूप प्रकाशसे
सन्मार्ग पर लाने वाले परोपकारी पुरुषको मारता है वह महामोहको
प्राप्त करता है । अर्थात् बहुत बेशा के स्वामी का घातक महामोह
नीय कर्म यांचता है ॥ १७ ॥

अथ अठारहवें मोहनीयस्थान का वर्णन करते हैं-‘उबद्धिर्ष’
इत्यादि ।

जो धर्म करनेके लिए उद्यत हुआ है, तथा संसारसे विरक्त
होकर प्रव्रज्या ग्रहण करनेके लिये तैयार हुआ है, तथा जिम्मे दीक्षा
ग्रहण की है, जा सयमी और अनशन आदि तप करने चाहा है

आजिज्जोने दीपकसमन ज्ञानरूप प्रकाशवा स भाजो तापनाए परोपकारी पुरुषने भारे
उ ते महामोहने प्राप्त करे उ अर्थात् बहुत बेशा के स्वामी का घातक महामोह
नीय कर्मने यांचे ॥ (१७)

इसे अठारहवा मोहनीयस्थाननु वर्णन करे उ-‘उबद्धिर्ष’ इत्यादि ।

जो धर्म करने भाटे उद्यत भयो होय, तथा ससाधवी निवृत्त भवने प्रव्रज्या
ग्रहण करे भाटे तैयार भयो होय तथा जेबे दीक्षा ग्रहण करी होय जे सयमी

અથૈકોનવિંશં મોહનીયસ્થાનં નિરૂપયતિ-તહેવાણંતં' ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્--તહેવાણંતણાળીણં, જિણાણં વરદંસિણં ।

તેસિં અવણ્ણવં બાલે મહામોહં પકુંવહ ॥૧૯॥

છાયા-તથૈવાડનન્તજ્ઞાનિનાં, જિનાનાં વરદર્શિનામ્ ।

તેષામવર્ણવાનુ વાલો, મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૧૯ ॥

ટીકા-‘તહેવાણં’-ઇત્યાદિ । તથૈવ=તેન પ્રકારેણૈવ અનન્તજ્ઞાનિનામ્-અવિ-

ચમાનોડન્તુઃ=પારં યસ્ય જ્ઞાનસ્ય તદ્ અનન્તં, તત્ત્વ જ્ઞાનમ્-અનન્તજ્ઞાનં કેવલ-જ્ઞાનમિત્યર્થઃ, તદ્વૃત્પત્તિપ્રકારો હિ-ધાતિકર્મચતુષ્ટયક્ષયે સતિ લોકાલોકદર્શન-સમર્થે કેવલજ્ઞાનં કેવલદર્શનં ચ યુગપદેવોત્પદ્યેતે યથા-આવરણાન્તર્ગતદીપક-લિકાડડવરકમધ્યપ્રકાશસ્વરૂપા, આવરકાપનયને કૃતે સત્યેવ પ્રકાશત ઇતિ, તદ્ યેષામસ્તીતિ અનન્તજ્ઞાનિનસ્તેષામ્=અક્ષયિજ્ઞાનવતાં વરદર્શિનાં=કેવલદર્શન-શાલિનાં જિનાનામ્=અર્હતાં ભગવતાં તેષાં=લોકત્રયેડપિ પ્રસિદ્ધાનાં અવર્ણવાનુ-અવર્ણઃ=અવર્ણવાદો વર્ણનામાવકથનં નિન્દનમિત્યર્થઃ, સ વક્તવ્યત્વેનાસ્યાસ્તીતિ અવર્ણવાનુ=અવર્ણવાદી યથા-‘અસ્મિન્ સંસારે કશ્ચિદપિ સર્વજ્ઞો ન વર્તતે’ ઇતિ સર્વજ્ઞસત્ત્વેડપિ તદનગ્નીકારી ‘વાલે’ વાલઃ=અજ્ઞાની સ મહામોહં પ્રકુરુતે ॥૧૯॥

ઉસકે પરિણામોંકો શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મસે પતિત કરતા હૈ વહ મહા-મોહ કર્મકો વાંધતા હૈ ॥ ૧૮ ॥

અવ ઉત્તીસવે મોહનીયસ્થાનકા વર્ણન કરતે હૈ--‘તહેવાણંતં’ ઇત્યાદિ ।

ઉસી પ્રકાર જો મન્દબુદ્ધિ, જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય મોહ-નીય ઔર અન્તરાય, હન ચાર ધાતિ કર્મોંકા નાશ હોને પર ઉત્પન્ન હોને વાલે કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શનકે ધારિ જિન-ભગવાનકા અવર્ણ-વાદ અર્થાત્ ‘સર્વજ્ઞ નહીં હૈ’ ઇત્યાદિ બોલતા હૈ વહ મહામોહ કર્મ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ ॥ ૧૯ ॥

તથા અનશન આદિ તપ કરવાવાળો હોય તેના પરિણામોને શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મથી પતિત કરે છે તે મહામોહ કર્મને બાધે છે (૧૮)

હવે ઓગણીસમા મોહનીયસ્થાનનું વર્ણન કરે છે-‘તહેવાણંતં’ ઇત્યાદિ

એવીજ રીતે જે મન્દબુદ્ધિ, જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય મોહનીય તથા અન્તરાય, એ ચાર ધાતી કર્મોંના નાશ થતા ઉત્પન્ન થનાર કેવળજ્ઞાન કેવળદર્શનના ધારક જિનભગવાનના અવર્ણવાદ અર્થાત્ ‘સર્વજ્ઞ નથી’ ઇત્યાદિ બોલે છે તે મહા-મોહ કર્મને પ્રાપ્ત કરે છે (૧૯)

अथ विवक्षितं मोहनीयस्थान निरूपयति-‘नेयाइयस्स’ इत्यादि ।
मूल्म्-नेयाइयस्स मग्गस्स, दुट्ठे अवयरइ बहु ।

तं तिप्पयतो भावेइ, महामोह पकुंवइ ॥२०॥

छाया-नैयायिकस्य मार्गस्य, दुष्टाऽपकरोति बहु ।

त तर्पयन् भावयति, महामोह प्रकुरुते ॥ २० ॥

टीका-‘नेयाइयस्स’-इत्यादि य -दुष्ट-‘अपकारी’ ‘द्विष्टः’ इति छाया-
पक्षे तु द्वेषकारीत्यर्थं नैयायिकस्य=न्यायापेक्षस्य मार्गस्य=सम्यग्दर्शनज्ञानचार्ति-
प्रसङ्गमोक्षमार्गस्य बहु=अत्यर्थम् अपकरोति=विपरिजमयति । तन्न्याययुक्त-
मार्गं तर्पयन्=यनिन्दन् भावयति=निन्दया द्वेषेण च स्वस्य परस्य वात्सान-
वासयति स महामोहं प्रकुरुते ॥ २० ॥

साम्प्रतमेकविंशं मोहनीयस्थानं निर्दिशति-‘आयरियं’ इत्यादि ।

मूल्म्-आयरिय-उवज्जापहिं, सुयं विणय च गाहिय ।

ते चैव त्विसइ घाले, महामोह पकुंवइ ॥ २१ ॥

छाया-आचार्योपाध्यायाम्, भुत चिनय च प्राशितः ।

तावेव त्विसति बामो, महामोह प्रकुरुते ॥ २१ ॥

टीका-‘आयरिय’-इत्यादि । यो वाक्क=मन्दमति आचार्योपाध्या-
याम्-आचार्यः=शास्त्रोक्ताधारसमाराधकाः, उपाध्यायः-यम् उपेक्ष्य=यत्समी-

अथ बीसवां मोहनीयस्थान कहते हैं-‘नेयाइयस्स’ इत्यादि ।

न्याययुक्त सम्यग्दर्शन, सम्यग्ज्ञान, सम्यक्चारित्र्यरूप मोक्ष-
मार्गका जो द्वेष करता है और उसकी निन्दा करता है, एवं अपनी
और दूसरेकी आत्माको लक्ष्ययुक्त द्वेष और निन्दासे युक्त करता
है वह मोहनीय कर्मकी उपार्जना करता है ॥ २० ॥

अथ इसीमर्षे मोहनीयस्थान का वर्णन करते हैं-‘आयरियं’ इत्यादि ।

जो मन्दमति शिष्यने, आचार्य और उपाध्याय की कृपा से भुत

हवे बीसवु मोहस्थान कहते हैं-‘नेयाइयस्स’ इत्यादि

न्याययुक्त सम्यग्दर्शन सम्यग्ज्ञान सम्यक्चारित्र्यरूप मोक्षमार्गको जो द्वेष
करे छे अने तेनी निन्दा करे छे ओहवे के बीजना आत्माने ते विषय सबवे द्वेष
तथा निन्दाकी युक्त करे छे ते मोहनीय कर्मकी उपार्जना करे छे (२०)

हवे ओहीप्रकार मोहनीयस्थाननु वर्णन करे छे-‘आयरियं’ इत्यादि

जो मन्दमति शिष्य आचार्य तथा उपाध्यायनी कृपासे भुत तथा बीसवी
दिक्षा प्राप्त करे तब ओही आचार्यने अर्थ थाव छे के शास्त्र अनुसार ? अथ

પમાગત્ય અધીયતે શિષ્યાઃ મ ઉપાધ્યાયઃ=શાસ્ત્રપાઠકથ તાભ્યાં સુયં=શ્રુતં-શ્રૂયતે
યત્ તત્ શ્રુતં=શ્રુતજ્ઞાનં વિનયમ્=અભ્યુત્થાનાભિવાદનચરણસેવનાદિલક્ષણં ગુરુસ-
ન્તોષવરણં ગ્રાહિતઃ=પ્રાપિતઃ શિક્ષિતઃ, તાવેવ=આચાર્યોપાધ્યાયાવેવ સ્વિસતિ=
નિન્દતિ સ મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૨૧ ॥

અથ દ્વાવિંશં મોહનીયસ્થાનં વર્ણયતિ-‘આયરિયં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-આયરિય ઉવજ્ઞાયાણં, સમ્મં નો પઢિતપ્પણ્ણ ।

અપ્પઢિપૂયણ્ણ થદ્ધે, મહામોહં પકુન્વહ્ ॥ ૨૨ ॥

છાયા-આચાર્યોપાધ્યાયાનાં, સમ્યગ્ નો પરિતર્પકઃ ।

અપ્રતિપૂજકઃ સ્તબ્ધો, મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૨૨ ॥

ટીકા-‘આયરિયં’ ઇત્યાદિ । યો મન્દમતિઃ, આચાર્યોપાધ્યાયાનાં સ-
મ્યક્=સુષ્ટુપકારેણ નો=ન પરિતર્પકઃ=સન્તોષયિતા શુશ્રૂષાદિભિઃ, અપ્રતિપૂ-
જકઃ=ન સત્કારસન્માનવિધાયક આચાર્યોપાધ્યાયયોરન્યેષાં વા રત્નાધિકાનાં મતાં
તથા સ્તબ્ધઃ=અહંકારી સ્વમાનાભિલાષી ભવતિ સ મહામોહં પ્રકુરુતે ॥૨૨॥

ઔર ગીર્ય કી શિક્ષા પ્રાપ્ત કી હૈ । યદ્દા આચાર્ય કા અર્થ હોતા હૈ
કિ-શાસ્ત્રકે અનુસાર જો આચરણ કરતા હૈ । ઔર જિસકે સમીપ
જાકર શાસ્ત્ર પઢા જાતા હૈ, વહ ઉપાધ્યાય કહલાતા હૈ । શ્રુતકા
અર્થ હોતા હૈ શ્રુતજ્ઞાન । ઔર વિનયકા અર્થ હોતા હૈ અભ્યુત્થાન
નમન ઔર ચરણસેવન આદિ ગુરુ, કો સન્તોષ ઉત્પન્ન કરને વાલી
ક્રિયા । એસે આચાર્ય ઔર ઉપાધ્યાય કી જો નિન્દા કરતા હૈ વહ
મહામોહ પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥ ૨૧ ॥

અવ વાઈસવે મોહનીયસ્થાન કા વર્ણન કરતે હૈ-‘આયરિયં’ ઇત્યાદિ ।

જો આચાર્ય ઔર ઉપાધ્યાય કી અચ્છી તરહ સેવા નહીં કરને
વાલા, તથા અપ્રતિપૂજક-વડો કા સત્કાર-સન્માન નહીં કરને વાલા
અહંકારી મહામોહનીય કર્મ વાંધતા હૈ ॥ ૨૨ ॥

રણુ કરે છે અને જેની પાસે જઈને શાસ્ત્ર શીખી શકાય છે તેને ઉપાધ્યાય કહેવાય
છે. શ્રુતને અર્થ થાય છે શ્રુતજ્ઞાન અને વિનયનો અર્થ થાય છે અભ્યુત્થાન, નમન
તથા ચરણસેવન આદિ ગુરુને સતોષ ઉત્પન્ન કરવાવાળી ક્રિયા એવા આચાર્ય તથા
ઉપાધ્યાયની જે નિન્દા કરે છે તે મહામોહ પ્રાપ્ત કરે છે (૨૧)

હવે બાવીસમા મોહસ્થાનનું વર્ણન કરે છે-‘આયરિયં’ ઇત્યાદિ ।

જે આચાર્ય તથા ઉપાધ્યાયની સારી રીતે સેવા નહીં કરવાવાળા અને અપ્રતિપૂજક-
મોટેશનો સત્કાર સન્માન નહીં કરવાવાળા અહંકારી મહામોહનીય કર્મ બાંધે છે (૨૨)

अथ त्रयोविंश मोहनीयस्यान्माह—‘अबहुस्सुप’ इत्यादि ।

मूल्म्—अबहुस्सुप य जे केइ, सुएण पविकरथइ ।

सज्झायवाय वयइ, महामोह पकुव्वइ ॥ २३ ॥

छाया—अबहुभुतश्च य कश्चित्, भुतेन प्रविकल्पते ।

स्वाध्यायवादं वदति, महामोहं प्रकुरुते ॥ २३ ॥

टीका—‘अबहुस्सुप’—इत्यादि । य कश्चित् अबहुभुतः=अल्पभुतो बहु भुतापेक्षया स्वल्पवित् भुतेन=भुताभिमानेन प्रविकल्पते=आत्मानं श्रूयते—‘अहमपि बहुभुतः’ इति प्रमपति । अथपि सन् स्वाध्यायवादं सु=अतीव, आ=आह्वया, अध्यायः=अध्ययनं=स्वाध्यायस्तस्य वादस्तम् ‘अहमेव प्रवचनपठ नञीतिः’ इति वचनं वदति, यद्वा—सुप्लु अध्यायो येषां ते स्वाध्यायास्त एव स्वाध्यायाः=आगमास्तेषां वादः स्वाध्यायवादस्तम् ‘अहमेव प्रवचनरहस्य जानामी’ इति वचनम् वदति=उच्चारयति, व्यर्थमहम्मानं प्रशंसति, यद्यपि स्वयं बहुभुतो नास्ति तथापि ‘अहं बहुभुतः’ इति वक्ति स महामोहं प्रकुरुते ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंश मोहनीयस्यान्माह—‘अतवस्सी’ इत्यादि ।

मूल्म्—अतवस्सी य जे केइ, तवेण पविकरथइ ।

सव्वलोए परे तेणे, महामोह पकुव्वइ ॥ २४ ॥

छाया—अतवस्सी च यः कश्चित्, तपसा प्रविकल्पते ।

सर्वलोके परः स्तेनो, महामोहं प्रकुरुते ॥ २४ ॥

टीका—‘अतवस्सी’—इत्यादि । यः कश्चित् अतवस्सी=तपोरहितः समपि

अव तेईसवें मोहनीयस्थानका वर्णन करते हैं—‘अबहुस्सुप’ इत्यादि ।

जो कोई वास्तव में अपबहुभुत है, किन्तु जनता में अपने आप बहुभुत कहलाता है और कहता है कि—“मैं ही शुद्ध पाठ पढ़ता हूँ और मैं ही प्रवचन के रहस्य का जानकार हूँ” यह महामोहनीय उपार्जन करता है ॥ २३ ॥

अब चतुर्विंश मोहनीयस्थानका वर्णन करे हैं—‘अतवस्सी’ इत्यादि ।

जो कोई वास्तव में अतवस्सी छाय पण लोकों में चले पाताने बहुभुत छे कहने अने छे के “हुँ ही शुद्ध पाठ पढ़ता हूँ अने हुँ ही प्रवचन का रहस्य जानकार हूँ” ते महामोहनीय उपार्जन करता है (२३)

तपसा=तपस्वित्वेन प्रविकृत्यते=श्लाघते आत्मानं प्रशंसति स सर्वलोके=सर्वेषु
जनेषु परः=उत्कृष्टः स्तेनः=चोरः, अर्थात् स्वयं तपस्वी नास्ति तथापि 'अहं'
तपस्वी'-ति वक्ति स महामोहं प्रकुरुते ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशं मोहनीयस्थानं निर्दिशति-'साधारणद्व' 'सढे' इत्यादि ।
मूलम्-साधारणद्व जे केइ, गिलाणम्मि उवट्टिए ।

पभू न कुणइ किच्चं मज्झंमि से न कुव्वइ ॥

सढे नियडिपण्णाणे, कलुसाउलचेयसे ।

अप्पणो य अवोहीए, महामोहं पकुव्वइ ॥ २५ ॥

छाया-साधारणार्थ यः कश्चिद्, ग्लान उपस्थिते ।

प्रभुर्न कुरुते कृत्यं, ममाप्येष न करोति ॥

शठो निवृत्तिप्रज्ञानः, कलुपाकुलचेताः ।

आत्मनश्चावोधिको, महामोहं प्रकुरुते ॥ २५ ॥

टीका-'साधारणद्व'-इत्यादि । यः कश्चिद् ग्लाने=व्याधिते उपस्थिते=
विद्यमाने सति प्रभुः=वैयावृत्यं कर्तुं समर्थः सन् साधारणार्थम्-स्वपरोपकारार्थं
-स्वनिर्जरार्थं ग्लानहितार्थं च कृत्यं=स्वकर्तव्यं तद्वैयावृत्यरूपं न कुरुते, किन्तु

अव चौवीसवें मोहनीयस्थान का वर्णन करते हैं-'अतवस्सी'
इत्यादि ।

जो कोई अतपस्वी वास्तव में तपस्वी नहीं है और जनता
में अपने आपको तपस्वी कहता है वह सब लोगों में सब से बड़ा
चोर है अत एव महामोहनीय कर्म की उपार्जन करता है ॥ २४ ॥

अब पच्चीसवें मोहनीयस्थान का वर्णन करते हैं-'साधारणद्व'
इत्यादि ।

जो कोई मुनि ग्लान-रोगग्रस्त मुनि की वैयावच करने में
समर्थ है परन्तु वह 'यह रोगी दुर्बल होने से मेरा प्रत्युपकार नहीं

हुवे चौवीसमा मोहनीयस्थाननु वणुन करे छे-'अतवस्सी' इत्यादि

जे कोइ अतपस्वी-वास्तवमा तपस्वी न होय अने दोकोमा पोते पोताने
तपस्वी कहे ते भधा दोकोमा सौथी भोटो चोर छे तेथी महामोहनीय कर्मनी उपा-
र्जन करे छे (२४)

हुवे पच्चीसमा मोहनीयस्थाननु वणुन करे छे-'साधारणद्व' इत्यादि.

जे कोइ मुनि, ग्लान=रोगग्रस्त भनिनी वैयावच करवामा समर्थ होय छता,

अथ प्रयोर्विशं मोहनीयस्थानमाह—‘अबहुस्तुष्ट’ इत्यादि ।

मृन्म—अबहुस्तुष्ट य जे केइ, सुष्टण पविकत्थइ ।

सज्जायवाय वयइ, महामोह पकुव्वइ ॥ २३ ॥

छाया—अबहुस्तुष्ट य कश्चित्, भुतेन प्रविकल्पते ।

स्वाध्यायवाद् यदति, महामोहं प्रकुर्वते ॥ २३ ॥

टीका—‘अबहुस्तुष्ट’—इत्यादि । य कश्चिद् अबहुस्तुष्टः=अल्पभुतो बहु भुतापेक्षया स्वल्पचित् भुतेन=भुताभिमानेन प्रविकल्प्यते=आत्मानं आप्तं ‘अहमपि बहुभुतः’ इति प्रस्यति । अल्पज्ञः सन् स्वाध्यायवादं सुमतीर, अस्वाध्याया, अध्यायः=अध्ययनं=स्वाध्यायस्तस्य वादस्तम् ‘अहमेव प्रवचनपठं नक्षीकः’ इति वचनं वदति, यद्वा—सुष्ठु अध्याया येषां ते स्वाध्यायास्त एव स्वाध्यायाः=आगमास्तेषां वादः स्वाध्यायवादस्तम् ‘अहमेव प्रवचनरहस्य जानामी’ इति वचनम् वदति=उच्चारयति, व्यर्थमात्मानं प्रदर्शयति, यद्यपि स्वयं बहुभुतो नास्ति तथापि ‘अहं बहुभुतः’ इति वक्ति स महामोहं प्रकुर्वते ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशं मोहनीयस्थानमाह—‘अतवस्ती’ इत्यादि ।

मृन्म—अतवस्ती य जे केइ, तवेण पविकत्थइ ।

सव्वलोए परे तेणे, महामोहं पकुव्वइ ॥ २४ ॥

छाया—अतवस्ती य यः कश्चित्, तपसा प्रविकल्पते ।

सर्वलोके पर स्तेनो, महामोहं प्रकुर्वते ॥ २४ ॥

टीका—‘अतवस्ती’—इत्यादि । यः कश्चिद् अतवस्ती=तपोरहितः तपसि

अब तेईसबें मोहनीयस्थानका वर्णन करते हैं—‘अबहुस्तुष्ट’ इत्यादि ।

जो कोई आत्मन में अबहुस्तुष्ट है, किन्तु जनता में अपने आप बहुभुत कहलाता है और कहता है कि—“मैं ही शुद्ध पाठ पढ़ता हूँ और मैं ही प्रवचन के रहस्य का जानकार हूँ” यह महामोहनीय उपार्जन करता है ॥ २३ ॥

द्वे तेषां त्रयां महाभेदनीयस्थानानां वर्णनं इति हे—‘अबहुस्तुष्ट’ इत्यादि

ये हेतवः वास्तवमां अबहुस्तुष्ट दोष पण दोषाभा पीते पीताने अबहुस्तुष्ट दोष नराने अने ठेठे हेतवः शुद्ध पाठ जोडा छ अने हेतवः प्रवचनका रहस्यने समझ छुं ते महाभेदनीय अर्थ उपार्जन इति हे (२३)

સમૈ કથાધિકરણાનિ-કથા=પ્રવચ્ચકલ્પનારૂપા તત્ર અધિકરણાનિ-અધિક્રિયતે
વૈમનસ્પાદિ યત્ર તાનિ અધિકરણાનિ=કલ્પદર્શનિ, તથા કથાધિકરણાનિ કલ-
હોત્પાદિકાઃ કથા ઇત્યર્થઃ, પુનઃ-પુનઃ=વારંવાર સંપ્રયુક્તે=કરોતિ સ્ મહા-
મોહં પ્રકુરુતે, સદ્વુચ્છેદભેદકારી મહામોહાધિકારી ભવતીતિ ભાવઃ ॥ ૨૬ ॥

અથ સપ્તવિંશ મોહનીયસ્થાનં વર્ણયતિ-‘જે ય’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્--જે ય અહન્મિએ જોએ, સંપડંજે પુણો પુણો ।

સાહાહેડં સહીહેડં, મહામોહં પકુવ્વહ્ ॥ ૨૭ ॥

છાયા-યથાઽધાર્મિકં યોગં સંપ્રયુક્તે પુનઃ પુનઃ ।

શ્લાઘાહેતોઃ સચ્ચિહેતોર્મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૨૭ ॥

ટીકા-‘જે ય’-ઇત્યાદિ । યો મૂઠઃ અધાર્મિક-ધર્મ ચરતિ અર્હતિ વેતિ
ધાર્મિકો, ન ધાર્મિકઃ=અધાર્મિકસ્તં યોગં=વશીકરણાદિપ્રયોગં શ્લાઘાહેતોઃ=
આત્મસમ્માનસત્કારાર્થં સચ્ચિહેતોઃ=પ્રિયવ્યક્તિપ્રીત્યર્થ પુનઃ-પુનઃ=વારંવારં સંપ-

તીર્થ કહા જાતા હૈ । કિન્તુ આધાર કે વિના આધેય નહીં રહ સકતા
અતઃ ઉપલક્ષણ સે ચાર પ્રકાર કા સંઘ હી સર્વતીર્થ કહા જાતા હૈ ।
ઉસ કે ભેદ કે લિએ જો મનુષ્ય અધિકરણ-કલહ ઉત્પન્ન કરને વાલી
પ્રવચ્ચકલ્પનારૂપ કથા વારવાર કરતા હૈ વહ, અર્થાત્ સંઘ કા છેદ-
ભેદ કરને વાલા મહામોહ કર્મ બાંધતા હૈ ॥ ૨૬ ॥

અવ સત્તાવીસવે મોહનીયસ્થાન કા વર્ણન કરતે હૈં-‘જે ય’
ઇત્યાદિ ।

જો મનુષ્ય વશીકરણ આદિ અધાર્મિક યોગ અપના સમ્માન
ઔર પ્રસિદ્ધિ કે લિએ, પ્રિયવ્યક્તિ કો ખુશ કરને કે લિએ વારંવાર
વિધિપૂર્વક કરતા હૈ, અર્થાત્ તન્ત્રશાસ્ત્ર કે અનુસાર પ્રાણિયોં કે ઉપ-

આધેય રહી શકતુ નથી તેથી ઉપલક્ષણથી ચાર પ્રકારના સધનેજ તીર્થ ઢહેવાય છે
તેમા કાટકુટને માટે જે મનુષ્ય અધિકરણ-કલહઉત્પન્ન કરવાવાળી કથા વારવાર કરે છે
તે, અર્થાત્ સધના છેદ-ભેદ કરવાવાળા મહામોહ કર્મને બાંધે છે (૨૬)

હવે સત્તાવીસમા મોહનીયસ્થાનનુ વર્ણન કરે છે-‘જે ય’ ઇત્યાદિ

જે મનુષ્ય વશીકરણ આદિ અધાર્મિક યોગ, પોતાનાં સન્માન તથા પ્રસિદ્ધિ
માટે, પ્રિય વ્યક્તિને ખુશ કરવા માટે, વારવાર વિધિપૂર્વક કરે છે- અર્થાત્ તન્ત્રશાસ્ત્ર

‘મમાપ્યેય ન કરોતિ=ન કરિવ્યતિ-દુર્બલત્વાદયં મમ પ્રત્યુપકારં ન કરિવ્યતિ’
 इति मत्वा श्रुतो=निर्दया मवति, तथा निकृतिप्रज्ञान-निकृष्टा कृतिर्निकृतिः=
 माया तत्र प्रज्ञान-नैपुण्यं यस्य स तथा, यद्वा-निकृती प्रकृष्ट ज्ञान यस्य स
 निकृतिप्रज्ञानः=मायानिपुण, अत एव कलुषाकुलचेता-कलुषेण=पापेन आकुल
 =व्याप्त चेताः=अन्तःकरणं यस्य स तथा=पापाक्रान्तमानसः, अत एव आत्मनः=
 स्वस्य कृते अपोषिकः=अविद्यमाना बोधिर्यस्य स तथा=बोधिरहितो मवति नः
 स महामोह प्रकुरुते ॥ २५ ॥

અવ પદ્ધિર્શાં મોહનીયસ્થાન નિકૃણ્યતિ-‘જે’ ઇત્યાદિ ।

મૂળમ્-જે કહાહિગરણાઈ, સપડજે પુણો પુણો ।

सर्ववृत्तित्याग भेयार्ण, महामोह प्रकुर्व्वह ॥ २६ ॥

છાયા-ય કયાધિકરણાનિ, સપ્રયુક્તે પુનઃ પુનઃ ।

उर्ध्वतीर्थमेदाय, महामोहं प्रकुरुते ॥ २६ ॥

टीका-‘जे’ इत्यादि । य कश्चित् उर्ध्वतीर्थमेदाय-सर्वः=सर्वज्ञ तस्य
 तीर्थतीर्थये=ससारसागर पार्यंत येन तत् तीर्थे=ब्राह्मणं, किन्त्वाधारं पिताऽऽ
 धेयस्याऽऽत्ममत्वात् तदाधारीभूतवस्तुर्विषयसङ्गो लक्ष्यते, तस्य मेदः उर्ध्वतीर्थमेदस्त

कर सकेगा । ऐसा समस्तकर साधारणार्थी रोगी के हित के लिये तथा
 अपनी निर्जरा के लिय वैयावच्छस्य अपना कर्तव्य नहीं करता है, वह
 श्रुत-निर्दयी, मायाधी, कलुषपरिणामी अपनी आत्मा का अहित करने
 वाला महामोहनीय कर्म वाचता है ॥ २५ ॥

અવ છવીસવ મહામોહનીયસ્થાન કા વર્ણન કરતે હિ-‘જે’ ઇત્યાદિ ।

शर्व का अर्थ होता है-सर्वज्ञ । और तीर्थ का अर्थ होता है-
 जिस से ससाररूपी सागर पार किया जाया । अर्थात् ब्राह्मण सर्व

પણ તે આ રાગી દુર્બલ હોવાથી માન પર પ્રત્યુપકાર કરી શકશે નહિ । એમ જામલ
 સાધારણ્યથી રાગીના હિત માટે તથા પોતાની નિર્જરા માટે વૈયાવચ્છસ્ય પોતાનું કર્તવ્ય
 કરતો નથી તે શ્રુત-નિર્દયી, માયાવી-કલુષપરિણામી પોતાના આત્માનું અહિત કરવા
 વાળો મહામોહનીય કર્મ વાચ ॥ (૨૫)

હવે છવીસમા મહામોહનીયસ્થાનનું વર્ણન કરે છે-‘જે’ ઇત્યાદિ.

शर्व नेो अर्थ भाव छे सर्वज्ञ अने तीर्थनेो अर्थ वाव छे येनाभी ससार-
 रूपी सागर पार करी जवाय अवर्तत ब्राह्मण शर्वतीर्थे ब्रह्मवाय छे किन्तु व्याधर कर

स्मै कथाधिकरणानि-कथा=प्रबन्धकल्पनारूपा तत्र अधिकरणानि-अधिक्रियते
वैमनस्पादि यत्र तानि अधिकरणानि=कलहादीनि, तथा कथाधिकरणानि कल-
होत्पादिकाः कथा इत्यर्थः, पुनः-पुनः=वारंवार संप्रयुङ्क्ते=करोति स् महामोहं
प्रकुरुते, सङ्ख्यच्छेदभेदकारी महामोहनाधिकारी भवतीति भावः ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशं मोहनीयस्थानं वर्णयति-‘जे य’ इत्यादि ।

मूलम्--जे य अहन्मि ए जोए, संपउंजे पुणो पुणो ।

साहाहेउं सहीहेउं, महामोहं पकुव्वइ ॥ २७ ॥

छाया-यश्चाऽधार्मिकं योगं संप्रयुक्ते पुनः पुनः ।

श्लाघाहेतोः सखिहेतोर्महामोहं प्रकुरुते ॥ २७ ॥

टीका-‘जे य’-इत्यादि । यो मूढः अधार्मिक-धर्मं चरति अर्हति वेति
धार्मिको, न धार्मिकः=अधार्मिकस्तं योगं=वशीकरणादिप्रयोगं श्लाघाहेतोः=
आत्मसम्मानसत्कारार्थं सखिहेतोः=प्रियव्यक्तिप्रीत्यर्थं पुनः-पुनः=वारंवारं संप-

तीर्थं कहा जाता है । किन्तु आधार के बिना आधेय नहीं रह सकता
अतः उपलक्षण से चार प्रकार का संघ ही सर्वतीर्थ कहा जाता है ।
उस के भेद के लिए जो मनुष्य अधिकरण-कलह उत्पन्न करने वाली
प्रबन्धकल्पनारूप कथा वारवार करता है वह, अर्थात् संघ का छेद-
भेद करने वाला महामोह कर्म बांधता है ॥ २६ ॥

अब सत्तावीसवें मोहनीयस्थान का वर्णन करते हैं-‘जे य’
इत्यादि ।

जो मनुष्य वशीकरण आदि अधार्मिक योग अपना सम्मान
और प्रसिद्धि के लिए, प्रियव्यक्ति को खुश करने के लिए बारम्बार
विधिपूर्वक करता है, अर्थात् तन्त्रशास्त्र के अनुसार प्राणियों के उप-

आधेय रही शक्तु नहीं तेथी उपलक्षणुथी चार प्रकारना सधनेज तीर्थं छडेवाय छे
तेमा क्षाटकुटने भाटे जे मनुष्य अधिकरण-कलहउत्पन्न करवावाणी कथा वार वार करे छे
ते, अर्थात् सधना छेद-छेद करवावाणा महामोह कर्मने बाधे छे (२६)

इवे सत्तावीसमा मोहनीयस्थानानु वरुन करे छे-‘जे य’ इत्यादि

जे मनुष्य वशीकरण आदि अधार्मिक योग, पोतानां सम्मान तथा प्रसिद्धि
भाटे, प्रिय व्यक्तितने खुश करवा भाटे, बारवार विधिपूर्वक करे छे- अर्थात् तन्त्रशास्त्र

યુક્તે=સમ્યક્=તત્ત્વત્રિધિપૂર્વક પ્રવર્તયતિ અર્થાત્તન્નશાસ્ત્રાનુસારં પ્રાપ્ત્યુપમર્દના
શિત વચીકરણાદિમયોગં કરાતિ સ મહામોહ પ્રકુરતે ।

પૃથ્વ-મહામોહનીયકર્મબન્ધનમુપાર્મયમ સવરમાર્ગાભિર્ગત્યાઽઽસ્રવમાર્ગ
માફ્રામ્પતિ, કેનાપિ માથેન પૂર્વોક્તાપદેરાં કુર્વન્ પૂર્વોક્તકર્મબન્ધનમાભયતિ ॥૨૭॥
અપાઽઘ્ટારિરાં મોહનીયસ્થાન નિરુપયતિ-‘જે ય માણુસ્સપ’ इत्यादि ।

મૂલ્ક-જે ય માણુસ્સપ મોપ, અથુવા પારલોહ્ય ।

તેઽતિપ્પયતો આસયહ, મહામોહ પકુલ્લહ ॥ ૨૮ ॥

છાપા-યથ માનુપકાન્ મોગાન્, અથવા પારલૌકિકાન્ ।

તાનત્પ્પમાસ્વત્તે, મહામોહ પ્રકુરતે ॥ ૨૮ ॥

ટીકા-‘જે ય માણુસ્સપ’-इत्यादि । यथ कश्चिद् मानुपकान्=મનુષ્ય
સમ્બંધિનઃ, અથવા પારલૌકિકાન્=દેવલોકસમ્બંધિનો મોગાન્=સદ્વાદિરૂપાન્
અત્તમબન્ અત્તપ્પમ્મન્ન ત્પ્પત્તીતિ તથા=અસન્તુપ્પન્ તાન્=પૂર્વોક્તાન્ મોગાન્
માસ્વત્તે=માભયતિ અભિભવ્યતિ वा स महामोहं प्रकुरुते, વામમોગમ્ય તી
ઘામિલાપી મહામોહબન્ધન કરાતિ ॥ ૨૮ ॥

મર્દન સે સમ્યક્ રચને ચાલા ચચીકરણ આદિ પ્રયોગ કરતા હૈ વહ
મહામોહ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । ઇસ પ્રકાર મહામોહનીય કર્મ ચગ્ધન
કી ઉપાર્જના કરતા હુઆ ‘સવર’માર્ગ સે પતિત હોકર ‘આસ્રવ’માર્ગ મેં
પ્રવૃત્તિ કરને લગજાતા હૈ । ઉક્ત ઉપદેશ કરને ચાલા ચાહે કિસી કારણ
સે ‘મી ઉપદેશ કરે વહ ઉક્ત કર્મ કે વચ મેં અવરણ આજાયગા ॥ ૨૭ ॥

અથ અઠાઈસર્વ મોહનીયસ્થાન કા નિરુપણ કરતે હૈ-‘જે ય’ इत्यादि ।

જો જ્યક્તિ દેવ અથવા મનુષ્ય સમ્યક્ષી વામમોગો કી અતૃપ્તિ
સે તીવ્ર અભિલાષા કરતા હૈ વહ મહામોહ પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥૨૮॥

અનુસાર પ્રાણિજોના વિનાશની સાથે સજા થ શખવાવાળા ચચીકરણ આદિ પ્રયોગ કરે
છે તે મહામોહને પ્રાપ્ત થાય છે

આ પ્રકારે મહામોહનીય કર્મ ન થતું ઉપાર્જન કરતા ‘સવર’માર્ગથી પતિત
થઇને ‘આસ્રવ’માર્ગમા પ્રવૃત્તિ કરવા લાગી જાય છે ઉક્ત ઉપદેશ કરવાવાળા અમે
તે કારણથી ઉપદેશ કરે છતાં તે ઉક્ત કર્મના અંધનમાં અવરણ આવશે. (૨૭)

ફરે આકાશીમગ્ધ યે હસ્થાનનું નિરૂપણ કરે છે-‘જે ય’ इत्यादि

તે જ્યક્તિ દેવ અથવા મનુષ્ય સજાથી કામજોગેની અતૃપ્તિથી તીવ્ર અભિ
લાષા થાય છે તે મહામોહ પ્રાપ્ત કરે છે. (૨૮)

અથૈકોનત્રિંશત્તમં મોહનીયસ્થાનં નિરૂપયતિ ‘ ડહ્ઠી ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-ડહ્ઠી જુઈ જસો વળ્લો, દેવાણં વલ્લીરિયં ।

તેસિં અવળ્લવં વાલે, મહામોહં પકુવ્વહ્ ॥ ૨૯ ॥

છાયા-ઋદ્ધિર્જુતિર્યશો વર્ણો, દેવાનાં વલ્લીર્યમ્ ।

તેષામવર્ણવાન્ વાલો, મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૨૯ ॥

ટીકા-‘ ડહ્ઠી ’-ઇત્યાદિ । યઃ કશ્ચિત્ દેવાનામ્ ઋદ્ધિઃ=સમ્પત્તિઃ જુતિઃ=કાન્તિઃ, યશઃ, વર્ણઃ=ગૌરપ્રભૃતિઃ વલ=શારીરિકં, વીર્ય=જીવસમુત્પન્નં ચ વર્તતે, તેષાં=દેવદ્ધર્યાદીનાં પદાર્થાનામ્ અવર્ણવાન્=નિન્દકઃ, અત એવ વાલઃ=વાલસ-દશોઽજ્ઞાની, અર્થાદ્ દેવદ્ધિપ્રભૃતિનિન્દકો ભવતિ સ મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૨૯ ॥

અથ ત્રિંશત્તમ મોહનીયસ્થાનં નિરૂપયતિ-‘ અપસ્સમાણો ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-અપસ્સમાણો પસ્સામિ, દેવે જક્ખ્વે ય ગુજ્ઞગે ।

અળ્લાણી જિણપૂયટ્ટી, મહામોહં પકુવ્વહ્ ॥ ૩૦ ॥

છાયા-અપશ્યન્ પશ્યામિ, દેવાન્ યક્ષાંશ્ચ ગુહ્યકાન્ ।

અજ્ઞાની જિનપૂજાર્થી, મહામોહં પ્રકુરુતે ॥ ૩૦ ॥

ટીકા-‘ અપસ્સમાણો ’-ઇત્યાદિ । યોઽજ્ઞાની=જ્ઞાનવિકલોમૂઢ ઇતિ યાવત્ ‘ જિનપૂજાર્થી-જિનાનાં પૂજેવ પૂજા તામર્થયિતુ ’ શીલમસ્ય સ તથા=‘ જિનવદા-દરસત્કારાદિ મમાપિ ભવતુ ’ ઇતિ વ્રાસનાવાસિતાન્તઃકરણઃ સન્ દેવાન્ યક્ષાન્

અથ ઉનતીસવેં મહામોહનીયસ્થાન કા વર્ણન કરતે હૈં-‘ ડહ્ઠી ’ ઇત્યાદિ ।

દેવોં કી ઋદ્ધિ, કાન્તિ, યશ, ગૌર આદિ વર્ણ તથા શારીરિક બલ ઔર માનસિક વીર્ય સ્વયસિદ્ધ હૈં, ઉનકી જો અજ્ઞાની મનુષ્ય નિન્દા કરતા હૈ વહ મહામોહ પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥ ૨૯ ॥

અથ તીસવેં મોહનીયસ્થાન કા વર્ણન કરતે હૈં-‘ અપસ્સમાણો ’ ઇત્યાદિ ।

જો અજ્ઞાની, ‘ જિન ભગવાન કે સમાન મેરા ભી આદર-

હવે ઝોગણુત્રીસમા મહામોહનીયસ્થાનનુ વણુ ન કરે છે-‘ ડહ્ઠી ’ ઇત્યાદિ

દેવોની ઋદ્ધિ, કાન્તિ, યશ, ગૌર આદિ વર્ણ તથા શારીરિક બલ અને માનસિક વીર્ય સ્વયસિદ્ધ છે તેની જે અજ્ઞાની મનુષ્ય નિન્દા કરે છે તે મહામોહ પ્રાપ્ત કરે છે (૨૯)

હવે ત્રીસમા મોહનીયસ્થાનનુ વણુ ન કરે છે-‘ અપસ્સમાણો ’ ઇત્યાદિ

જે અજ્ઞાની ‘ જિન ભગવાનના સમાન મારો પણ આદર સત્કાર થાય ’ એવા

तथा गुणाकान् च अपश्यन्=मोहनगोचरान् न क्वन् अहं पश्यामि=चक्षुषा
 तान् साक्षात्करोमीति स्वकीयामसत्यपणक्रीडां कीर्तिं चितनोति स महामाह
 प्रकुरुते ॥ ३० ॥

पूर्वोक्तसप्तणानि मोहनीयस्थानानि भिषजिधानि निरूप्य तान्युपसहार
 गाथापञ्चकं सदुपदेशमर्पयत्कृत्या वर्णयति-‘एए’ इत्यादि ।

मूम्म-एए मोहगुणा वुत्ता, कम्मंता चित्तपञ्चणा ।

जे तु भिषखु विवज्जेजा, चरिजत्तगवेसए ॥ १ ॥

छाया-एए मोहगुणा उक्ताः, कर्मान्ताभिषयर्द्धनाः ।

यास्तु मिद्धुर्विचर्जयन्नेवात्मगवेसकः ॥ १ ॥

टीका-‘एए’-इत्यादि । एते=मनन्तर ये ‘जे केई’ इति प्रथममोह
 नीयस्थानप्रतिपादकगाथामारभ्य ‘अपस्समाणो’ इति भिषजमोहनीयस्थानप्र-
 तिपादकगाथापर्यन्तेन निरूपिता मोहगुणाः=मोहानां=मोहसाधनीभूतमोहनीय
 कर्मणां मोहजनक गुणा मोहगुणाः, साकपारिषादित्वान्मध्यमपदस्फोटः, ते
 कर्मान्ताः-ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधं कर्मैव अन्तः=भवसान परिणामो येषां त क

सत्कार’ हो ऐसे विचार वाला होकर देश यज्ञ शुद्धक आदि को न
 देखता हुआ भी कहता है कि-“मैं इनको देखता हूँ” वह महा
 मोह प्राप्त करता है ॥ ३० ॥

इस प्रकार महामोहनीय कर्म के तीस स्थानों का वर्णन कर
 उनका उपसहार करते हुए पाँच गाथाओं से सदुपदेश का वर्णन करते
 हैं-‘एए’ इत्यादि ।

‘जे केई’ इस प्रथम मोहनीयस्थान का प्रतिपादन करने वाली
 गाथा से आरम्भकर ‘अपस्समाणा’ इस तीसरी मोहनीयस्थान प्रति-
 पादक गाथा तक निरूपित किये हुए मोहका साधन मोहनीय कम हैं ।

विचारनाला मधने देव महा शुद्धक आदिने न लेता अहे छे के-कु तेने लेव भू’
 ते भक्ताभिष्ट प्राप्त करे छे (३)

आ प्रकार भक्ताभिष्टनीय कर्मना तीस स्थानानु वर्णन करीने तेना उपसहार
 करता पाँच गाथाही सदुपदेशानु वर्णन करे छे-‘एए’ इत्यादि ।

‘जे केई’ आ प्रथम मोहनीयस्थाननु प्रतिपादन करवाचाली गाथाही आरम्भ
 करीने ‘अपस्समाणो’ जे तीसरा मोहनीयस्थानप्रतिपादक गाथा सुधी निरूपण करेवा
 मोहना साधन मोहनीय कर्म छे तीर्थस्थेजे जे मोहजनक शुषु अशुभकर्मैव

मान्ताः=अशुभकर्मरूपफलवन्तः, अत एव चित्तवर्द्धनाः-अशुभवासनाभिर्वर्द्धयन्ति=वृत्तसमिद्धिर्वर्द्धिमिव विशालयन्तीति वर्द्धनाः, चित्तस्य=अन्तःकरणस्य वर्द्धनाश्चित्तवर्द्धनाः=अशुभभावनाभिरात्मविमुखतया चित्तभ्रमणकारकाः उक्ताः=भगवद्विजिनैः कथिताः, यान् तु-आत्मगवेषकः=आत्मार्या, आप्तगवेषक इति न्यायापक्षे आप्तानां तीर्थङ्कराणां गवेषकः=तद्वचनानुसरणपरायणो भिक्षुः=मुनिः विवर्जयेत्=त्यजेत्, तथा तान् परित्यजन् चरेत्=संयममार्गे विहरेत् ॥ १ ॥

पुनरप्युपदिशति-‘जपि’ इत्यादि ।

मूलम्-जं पि जाणो इओ पुव्वं, किच्चाकिच्चं बहुजडं ।

तं वंता ताणि सेविज्जा, जेहिं आयारवं सिया ॥२॥

छाया-यदपि जानीयादितः पूर्वं, कृत्याकृत्यं बहुजडम् ।

तद् वमित्वा तानि सेवेत, यैराचारवान् स्यात् ॥ २ ॥

टीका-‘जपि’-इत्यादि । इतः=अस्मात् प्रव्रज्याकालात् पूर्वं=प्राग् यदपि=यत्किञ्चिदपि स्वकृतं=बहुजडम्=अज्ञानबहुलं कृत्याकृत्यं-कृत्यम्=अविहि-

तीर्थंकरों ने ये मोहजनक गुण अशुभ कर्मरूप फल का देने वाले, अतएव जैसे घी और समिध (इन्धन) से अग्नि की वृद्धि होती है उसी तरह अन्तःकरण की वृद्धि करने वाले, और अशुभ भावना से आत्मविमुख होने से चित्त में भ्रमणा उत्पन्न करने वाले कहे हैं । जो भिक्षु आत्मा की गवेषणा में लगा है वह इनको छोड़कर संयम-क्रिया में प्रवृत्ति करे । वहाँ ‘आप्तगवेषक’ ऐसी छाया करने पर इसका दूसरा अर्थ भी होता है-आप्त का अर्थ तीर्थंकर, उनके गवेषक अर्थात् उनके वचन-अनुसार प्रवृत्ति करने वाला मुनि उन महा-मोहस्थानों को छोड़कर संयममार्ग में प्रवृत्ति करे ॥ १ ॥

कलने देवावाणा, ढोवाथी जेम घी तथा सामध (गणतणु) धी अग्निनी वृद्धि थाय छे तेवीज्ज रीते अन्तःकरणनी वृद्धि करवावाणा, अशुभभावनाथी आत्मविमुख ढोवाथी चित्तमा भ्रमण्ण उत्पन्न कर्वावाणा कट्ठा छे जे भिक्षु आत्मानी शोधमा लागेला छेय तेओओ तेने छोडीने संयम क्रियामा प्रवृत्ति करवी अही ‘आप्तगवेषक’ ओवी छाया करवाथी तेना पीजे अर्थ पणु थाय छे-आप्तने अर्थ थाय छे तीर्थ-कर, तेना गवेषक अर्थात् तेना वचन-अनुसार प्रवृत्ति करवावाणा मुनिओ ते महा-मोहस्थानेने छोडीने संयम-मार्गमा प्रवृत्ति करवी (१)

तानुष्ठानम्, अकृत्य=पापघरणं जानीयात्=स्वज्ञानविषयीभवेत् तत्सर्वं वमित्वा=
उत्तीर्य शुभमायनया इत्यतो निःसाय्य तानि=आज्ञानादुत्थितानि सेवेत=अनुवि-
ष्टेयै =अनुष्ठीयमानैरात्मा आचारवान्=साध्याचारसम्पन्न, स्याद्=भवेत् ॥२॥

पुनरप्याह-‘आचारगुप्तो’ इत्यादि ।

मूल्म्-आचारगुप्तो सुद्धया, धर्मे ठिच्चा अणुत्तरे ।

तओ धमे सए दोसे, विसमासीविसो जहा ॥३॥

छाया-आचारगुप्त शुद्धात्मा, धर्मे स्थित्वाऽनुत्तरे ।

ततो भवेत् स्वकान् दोषान् विषमासीविषो यथा ॥३॥

टीका-‘आचारगुप्तो’-इत्यादि । आचारगुप्तः-गुप्तः=सुरक्षितः साधन-
तयाऽनुष्ठितः आचारः=पञ्चविधसाध्याचारो येन स आचारगुप्तः, अत्र प्राकृत-
त्वाद् गुप्तशब्दस्य न पूर्वपयोगः । यद्वा-आचारेण गुप्तः=सुरक्षितः, अत एव
शुद्धात्मा=शुद्धो=निर्मल आत्मा=मन्तःकरणं यस्य स तथा, अनुत्तरे-अविद्यमान
उत्तरः=उत्तमः परो यः सोऽनुत्तरः=अनुत्तमस्तस्मिन्=अनुत्तरे धर्मे=भुतचारि-
त्रि-

फिर भी उपदेश करते हैं- जपि जाणे ’ इत्यादि ।

इस प्रव्रज्याकाल से पूर्व जो कुछ भी अपने किये हुए अज्ञान
बहुल कृत्य-अविहित का विधान और अकृत्य-पापाघरण को जान
छेवें तब उन सबको हृदय की भावना से समूल निकासकर उन्हीं
कृत्यों का सेवन करे कि जिन के सेवन से आत्मा आचारवान्-
सदाचारी बने ॥ २ ॥

और भी कहते हैं-‘आचारगुप्तो’ इत्यादि ।

जो पाँच प्रकार के आचार का पालने वाला अथवा आचार
से सुरक्षित अतएव शुद्धात्मा मुनि अनुत्तर-सर्वश्रेष्ठ धर्ममें-भुत

पणी पक्ष उपदेश करे छे-‘जपि जाणे’ इत्यादि.

आ प्रव्रज्याकाली अणुत्तरे जे अक्ष पक्ष पाताना करेवा अज्ञानबहुल कृत्य
अविहितना विधानने जाने अकृत्य-पापाघरणने अक्षी बने त्वारे ते जधाने हृदयनी
भावनापूर्वक समुक्त नाश करीने ते आचारवर्जित पालन करे के जेना पालनाथी
आत्मा आचारवान् भाव (२)

पणी पक्ष करे छे-‘आचारगुप्तो’ इत्यादि

जे मुनि पाँच प्रकारना आचारना अणुत्तरे अथवा आचारथी सुरक्षित जेद
देव शुद्धात्मा मुनि अनुत्तर-सर्वश्रेष्ठ धर्ममें-भुतचारित्रलक्ष्य धर्ममें रह्योने त्वारे

लक्षणे स्थित्वा=तत्पालकतयाऽवस्थाय ततः=उत्कृष्टधर्मावस्थानानन्तरम्, आशी-
विषः=दंष्ट्राविषः सर्पो विषं=गरलं यथा=येन प्रकारेण वमति=उद्गलति
तथा स्वकान्=निजान् दोषान्=विषयकषायरूपान् वमेत्=त्यजेत् ॥ ३ ॥

अथ-उक्तगुणसम्पन्न साधुः किं किं प्राप्नोतीत्याह-‘सुचत्तदोसे’ इत्यादि ।

मूलम्-सुचत्तदोसे सुद्धप्पा, धम्मट्ठी विदितावरे ।

इहेव लभए किंति, पेच्चा य सुगइं वरं ॥४॥

छाया-सुत्यक्तदोषः शुद्धात्मा, धर्मार्थी विदितापरः ।

इहेव लभते किंति, प्रेत्य च सुगतिं वराम् । ४ ।

टीका-‘सुचत्तदोसे’-इत्यादि । सु=सुष्ठु=सम्यक्प्रकारेण विवेकेन त्य-
क्ताः=वर्जिताः दोषाः-अज्ञानमिध्यात्वाविरतिलक्षणा येन स तथा, अत एव
शुद्धात्मा=पापकृत्यपरित्यागेन निर्मलान्तःकरणो धर्मार्थी=श्रुतचारित्ररूपधर्मानु-
ष्ठानाभिलाषी विदितापरः-विदितो=ज्ञातः अपरः-न परः=उत्कृष्टो यस्मादित्य-
परो मोक्षो येन स तथा=ज्ञातमोक्षस्वरूपः सन् इहेव=मर्त्यलोक एव कीर्तिं=
प्रशसारूपं यशः प्रेत्य=भवान्तरे वरां=श्रेष्ठां सुगतिं=शोभनगतिं देवलोकस्वरूपां
सुक्तिं च लभते=प्राप्नोति ॥ ४ ॥

चारित्रलक्षण धर्म में रहकर तदनन्तर जैसे सर्प जहर का वमन करता
है वैसे ही अपने विषयकषायरूपी दोषों का वमन करे ॥ ३ ॥

उक्तगुणसम्पन्न साधु क्या प्राप्त करता है ? उसका वर्णन
करते हैं-‘सुचत्तदोसे’ इत्यादि ।

जिसने विवेकसे अज्ञान मिध्यात्व आदि दोषों का त्याग किया
है ऐसा, अतएव पापकृत्य के परित्याग से शुद्ध अन्तःकरणवाला,
श्रुतचारित्ररूपी धर्म का अनुष्ठान करने वाला, मोक्ष को जानने वाला

पछी जेम सर्प सवे जेरनु वमन करे छे तेमज पोटाना विषयकषायरूपी दोषानु
वमन करे. (३)

उक्तगुणसम्पन्न साधु शु शु प्राप्त करे छे तेनु वरुनि करे छे-‘सुचत्तदोसे’
इत्यादि

छ जेछे विवेकसी अज्ञान मिध्यात्व आदि दोषाने त्याग करीं होय जेवा जेटवे
पापकृत्यना परित्यागसी शुद्ध अन्त करणवाला, श्रुतचारित्ररूपी धर्मानु अनुष्ठान करे-

मृत्म्-एव अभिसमागम्य, सूर्य दृढपराक्रमा ।

सर्वमोहविनिर्मुक्ता, जाइमरणमहक्रिया ॥५॥ इति चेमि ॥

प्राया-एवमिसमागम्य, सूर्य दृढपराक्रमाः ।

सर्वमोहविनिर्मुक्ता, जातिमरणमतिक्रान्ताः ॥५॥ इति प्रचीमि ॥

टीका-‘एष’ इत्यादि । एवम्=अनेन प्रकारेण अभिसमागम्य=विश्राम
सूर्यः=परीपदोपसर्गसहनसमर्थः दृढपराक्रमाः=तप सयमे निश्चयधीर्यमकाङ्क्षाः
सर्वमोहविनिर्मुक्ता = पूर्वोक्तसकलविषमोहनीयकर्मविपुक्ता मोहादिसकलकर्म
रहिता इत्यर्थः, जातिमरणं=जातिः जननं मरणं चेत्यनयो समाहारस्तत्र अति-
क्रान्ताः=पारितन्तो मयन्ति जन्म-मरणमुल्लङ्घयन्ति, अचम्मदममस्य शिव
माप्नुवन्तीति भाव ॥ ५ ॥

इस लोक में कीर्ति को पाकर अचान्त में सुगति और मुक्ति की प्राप्ति करता है ॥ ४ ॥

और भी कहते हैं-‘एष’ इत्यादि ।

इस प्रकारसे दोषों का परित्याग करके परीपद उपसर्गों के सहन करने में समर्थ, तप और सयम में पराक्रम कोढ़ने वाला, मोह आदि सकल कर्म से रहित होता हुआ जन्म और मरण का पार करने वाला हो जाता है, अर्थात् जन्म मरण मिटाकर अचल, अकल, अक्षय शिवपद की प्राप्ति करता है ॥ ५ ॥

वा.वा.प्र., भिक्षुने अभिव्याख्या की आ लोकभा कीर्ति भिक्षुने अचान्तमें सुगति तथा मुक्ति की प्राप्ति करे छे (४)

वर्ग ५५ के ॥ ‘एष’ इत्यादि.

आ प्रकारे दोषोना परित्याग करीने परीपद उपसर्गोंने सहन करवांमां समर्थ तप आने सबभूमा पराक्रम अतापनरा, मोह आदि सकलकर्मधी रहित धत्ता अन्म आने मरणने पार करवावाया यह अर्थ छे अर्थात् जन्म मरण मटादी छेने अचल, अकल अक्षय शिवपद की प्राप्ति करे छे (५)

इति ब्रवीमि-सुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामिनं प्रति कथयति-हे जम्बूः !

इति=भगवन्महावीरस्वामिमुख्याद् यथा श्रुतं तथा ब्रवीमि=त्वां प्रवक्षि ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा

कलितललितकलापालापक-प्रविशुद्भगवत्पद्मनैकग्रन्थनिर्मायक-

वादिमानमर्दक-श्रीगाहन्त्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-

‘जैनशास्त्राचार्य’-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-

-बालब्रह्मचारि - जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर

पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायाम्

“श्रीदशाश्रुतस्कन्धसूत्रस्य” मुनिहर्षि-

ण्यारूपायर्ग व्याख्यायाम्-महा-

मोहनीय स्थानाख्य नवम-

मध्ययनं समाप्तम् ॥९॥

सुधर्मा स्वामी जम्बू स्वामी से कहते हैं कि-हे जम्बू ! भगवान् महावीर स्वामी के मुख से जैसा सुना वैसा ही मैं तुझको कहता हूँ ।

इति दशाश्रुतस्कन्ध सूत्र की मुनिहर्षिणी

टीका के हिन्दी अनुवाद

में नौवाँ अध्ययन

समाप्त हुआ ॥ ९ ॥

सुधर्मस्वामी जम्बूस्वामीने कहे छे छे छे-हे जम्बू ! भगवान् महावीरस्वामीने सुधेथी जेवु सालज्यु तेवुज हु तमने कहुं छु

श्री दशाश्रुतस्कन्ध सूत्रनी मुनिहर्षिणी टीकाना गुजराती

अनुवादमां नवसु अध्ययन समाप्त थयुं (९)

॥ अथ दशममध्ययनम् ॥

नवमाध्ययने महामोहनीयस्थानानि वर्णितानि । कदाचित्दशमः साधुस्तपस्पन् निदानकर्म समाचरति । मोहप्रभावेण काममोगावृणा इदमेवादुर्मवति, तां पूरयितुं तीव्रवाञ्छया स निदानकर्म करोति, अल्प कर्मणोऽप्येव परिणाम - तस्य सेच्छाऽऽवृत्तिर्यन्त तिष्ठति, येनासौ भूया भूयो जन्ममरणवन्धनमासादयति । अतोऽस्मिन्मध्ययने निदानकर्मैव विविक्ष्यत, अपमेव नवमाध्ययनेन सहास्य षष्ठमाध्ययनस्य सम्बन्धः ।

इदमध्ययनम् 'आयति'-नामकम्' या जनो निदानकर्म कुर्यात् तत्फलं मोक्तुमवश्यमेव नवीन जन्म तस्य ग्राह्य म्यात् । आयनम्-आयतिः=लाम', इत्य

दशवा अध्ययन

नववें अध्ययन में तीस महामोहनीयस्थानों का निरूपण किया है । साधु कदाचित् उनके वशावर्ती होकर तप करते हुए निदान कर्म करता है । मोह के प्रभाव से कामभागों की इच्छा उसके चित्त में जाग उठती है । इस इच्छा की पूर्ति के लिए तीव्रवाञ्छा से वह 'निदान' निपाणा करता है । परिणाम यह होता है कि उसकी वह इच्छा 'आयति' अर्थात् आगामी काल तक पनी रहनी है, जिससे वह फिर जन्म मरण के बन्धन में फँसा रहता है । अतः इस अध्ययन में 'निदान' कर्म का ही निरूपण करते हैं । यही नववें अध्ययन के साथ दशवें अध्ययन का सम्बन्ध है ।

इस अध्ययन का नाम 'आयति' है । जो व्यक्ति निदानकर्म

अध्ययन दशमे

नवमा अध्ययनमा त्रिस महामोहनीयस्थानानुं निरूपणं कर्तुं ते साधु कदाचित् मोहना वशावर्ती होय तप करता करता निदान कर्म करे ते मोहना प्रभावधी काममोगावृणी इच्छा तेना चित्तमा जगृत आय ते जे ईवाछानी भूति भाटे तीव्रवाञ्छा ते 'निदान' निपाणा करे ते परिणाम जे आवे ते ते-तेनी ते इच्छा 'आयति' अर्थात् आगामी काल सुधी रही नवय ते जेथी ते पाछे जन्म मरणना बन्धनमा द्वाधर रहे ते तेथी मा अध्ययनमा निदानकर्मनुं निरूपण करे ते जे नवमा अध्ययननी साथे दशमा अध्ययनने सम्बन्ध ते

मा अध्ययननु नाम 'आयति' ते जे व्यक्ति निदानकर्म करे तेने तेनु इह लोकपया भाटे जगद्वन्धनमेव नवे जन्म ग्रहण करवे पडे ते 'आयति' शब्दने न्य

लाभः? इति चेद् उच्यते—जन्म-मरणयोरिति बोध्यम् । लाभ एवायतिः कथ्यते ।

अयं लाभो द्रव्यभावभेदाद् द्विविधः । द्रव्यलाभश्चतुर्गतिभ्रमणरूपः । भावलाभो ज्ञानादिप्राप्तिरूपः । संसारचक्रे परिभ्राम्यन् आत्मा द्रव्यलाभमधिकरोति । किन्तु यदा स संसारचक्रत उपरमते तदा ज्ञानादिकं भावलाभमधिकृत्य मोक्षपदमुपैति । प्रकृताध्ययने द्विविधलाभो वर्णितः । अस्यादिममिदं सूत्रम्—‘तेणं कालेण’ इत्यादि ।

मूलम्—तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे नामं नगरे होत्था । वण्णओ गुणसिलए चेइए । रायगिहे नगरे सेणिए राया होत्था, रायवण्णओ । एवं जहा उववाइए जाव चेह्ल-

करेगा उसको उसका फल भोगने के लिए अवश्य ही नया जन्म ग्रहण करना पड़ेगा । ‘आयति’ शब्द का व्युत्पत्ति द्वारा यह अर्थ होता है कि—‘आयनम्-आयतिः’ अर्थात् लाभ । किसका लाभ ? उसके उत्तर में ‘जन्म मरण का लाभ’ ऐसा कहा जाता है । लाभ ही ‘आयति’ कहाता है ।

यह लाभ द्रव्य और भाव के भेद से दो प्रकार का है । द्रव्यलाभ-चारो गतिरूप होता है । भावलाभ-ज्ञानादि की प्राप्तिरूप है । संसारचक्र में परिभ्रमण करता हुआ आत्मा ‘द्रव्यलाभ’ की प्राप्ति करता है, किन्तु जब वह इस संसारचक्र से विराम पाता है तब ‘भावलाभ’ ज्ञानादि की प्राप्ति कर मोक्षपद को पाता है । इस अध्ययन में दोनों प्रकार के लाभों का वर्णन किया गया है । इसका प्रथम सूत्र यह है—‘तेणं कालेण’ इत्यादि ।

त्यप्ति द्वारा ये अर्थ थाय छे के- ‘आयनम्-आयतिः’ अर्थात् लाभ, येना लाभ ? तेना उत्तरमा ‘जन्म मरणेना लाभ’ जेभ कहेवाय छे लाभज आयति कहेवाय छे

आ लाभ द्रव्य तथा भाव जेवा भेदथी जे प्रकारने छे द्रव्यलाभ-चारेय गतिरूप होय छे भावलाभ-ज्ञानादिनी प्राप्तिरूप छे संसारचक्रमा परिभ्रमण करतो आत्मा द्रव्यलाभनी प्राप्ति करे छे किन्तु ज्यारे ते आ संसार चक्रथी विराम पाभे छे त्यारे ‘भावलाभ’ ज्ञानादिनी प्राप्ति करी मोक्षपदने पाभे छे आ अध्ययनमां जेउ प्रकारना लाभोनु वर्णन करमाभा ज्योउ छे, आनु प्रथम सूत्र आ छे—‘तेणं कालेण’ इत्यादि

णाय सद्धिं जाव विहरइ । तए णं से सेणिए राया अण्णया
 वयाइ णहाए, कयवलिकम्मे, कयकोउयसगलपायच्छित्ते, सिरसा
 कठमालकढे, आविद्धमणिसुवण्णे, कप्पियहारद्वहारतिसरयपालव
 पलवमाण—कडिसुत्तयकयसोहे पिणद्धगेवेज्जअगुलिज्जगे जाव क
 प्परुक्खए चेव अलकियत्रिमूसिए णरिंदे सकोरटमह्छदामेण
 छत्तेण धरिज्जमाणेण जाव ससिञ्च पियदसणे नरवई जेणेव
 वाहिरिया उवट्टाणसाला जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ,
 उवागच्छित्ता सीहासणवरसि पुरत्थाभिमुहे निसीयइ । निसी-
 इत्ता कोट्टुवियपुरिसे सहावेइ, सहानित्ता एव वयासी ॥सू०१॥

छाया-तस्मिन् काष्ठे तस्मिन् समय राजगृहं नाम नगरमभवत् ।
 वर्णकः । गुणश्चिह्नं चैवम् । राजगृहं नगरे अणिको रामाऽभवत्, राजवर्णको
 ययौपपातिके यावत् वेच्छयया सार्द्धं यावत् विहरति, ततः स्वच्छ स अणिको
 रामा अन्यथा कदाचित् स्नातः कृतवन्निकर्मा कृतकौतुकमङ्गलमायचित्तः शिरसा
 कण्ठे मालकृतः, आविद्धमणिसुवर्णः, कप्पियहारार्द्धहारत्रिमरिकमाभ्यमभ्यम-
 नकटिसूत्रकृतशोभ, पिनदग्रैवेयाङ्गुलीयकः, यावत्कल्पवृक्ष इयाम्भक्तविभूषितो
 नरेन्द्र सकोरटकमाख्यदाम्ना छत्तेण प्रियमाणेन यावत्, सखीव प्रियदर्शनो
 नरपतिर्यत्रैव बाह्या उपस्थानधाम्ना, यत्रैव सिंहासनं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य
 सिंहासनवरे पौरस्त्याभिमुखो निपीडति, निपद्य कौटुम्बिकपुरुषान् हृदयति,
 हृदयित्वा एवमवादीत् ॥ सू० १ ॥

टीका—‘तेणं काष्ठेणं’—इत्यादि । तस्मिन् काष्ठे=चतुर्थीरकमन्त्रणे
 तस्मिन् समय हीयमानव्यसणे ‘राजगृहं’=राजगृह इति शब्देन कथ्यमान नाम=
 मसिद्धं नगरं=मूननगरम्—अभवत्—आसीत् । वर्णकः=वर्णनकारक ‘राजगृहस्य’—
 ति शेषः ‘रिद्धित्थिमियसमिद्ध’ इत्यादिशब्दसङ्ग्रह औपपातिकसुशोक्तसम्मानगरी

इस अवसरपिणीकाल क चौथे द्वार क अन्तिम भाग में राज-
 गृह नामका एक नगर था । राजगृह नगर का वर्णन औपपातिक

आ औपपातिकी शब्दना आया आशाना आन्तर्भ आजर्मा शब्दगुह ना नु नगर
 ६७ शब्दगुह नगरनु वधु न औपपातिक सूत्रमा अ पानगदीना संभान आधुनु ओपेजे.

वद् विज्ञेयः । गुणशिलक=गुणशिलकनामकं चेत्यम्=उद्यानम् आसीदिति शेषः । तत्र=तन्मिन् राजगृहे नगरे श्रेणिको राजाआसीत् । राजवर्णकः—रात्रः समस्त-वर्णनकारकः जब्दो यथा=येन प्रकारेण औपपातिके वर्तते तथाऽत्राऽपि वाच्यः । श्रेणिको राजा यावत् 'यावत्'—शब्देन चेल्लणानर्णनम् औपपातिकमृत्रो-क्तधारिणीवद् विज्ञेयम् । तथा चेल्लण्या देव्या सार्द्धं यावत्—'यावच्छब्देन'—अनुरक्तः इष्टान् शब्दस्पर्शरसस्पर्शान् पञ्चविधान् मातुष्यगान् कामभोगान् भुञ्जानो विहरति । ततः खलु श्रेणिको राजा अन्यदा=अन्यस्मिन् काले कदाचित् स्नातः=कृतदेहादिशुद्धिः कृतचलिकर्मा=कृतवायसादिवलिविधिः, कृतकौतु-कमङ्गलप्राश्चित्तः—कृतमपीपुण्ड्रदुःस्वप्ननाशकमाङ्गल्य-सर्पपदध्यक्षतचन्दनदूर्वादिधार-णरूपप्रायश्चित्तः, शिरसा=मस्तकेन कण्ठे मालकृतः=ग्रीवायां धृतमालः, आवि-

सूत्र मे चम्पानगरी के समान जानना चाहिए । उसके बाहर गुण-शिलक नामका एक उद्यान था । उस राजगृह नाम के नगर में श्रेणिक नामका एक राजा रहता था । राजा का वर्णन भी औपपातिकसूत्र में कोणिक का है ऐसा यहाँ भी जानना चाहिए । चेल्लणा नामकी उसकी पटरानी थी । इसका वर्णन भी औपपातिकसूत्र में कहे हुए धारिणी के समान जानना । श्रेणिक राजा उस चेल्लणा रानी के साथ अनुरक्त होकर इष्ट शब्दादि पाँच प्रकार के मनुष्य-सम्बन्धो काम-भोगों को भोगता हुआ विचरता था । अनन्तर वह श्रेणिक राजा कोई समय स्नान कर कौआ आदि को जिसने बलि—अन्न का भाग दिया, भाल में मषि तिलक आदि क्रिया और दुःस्वप्न के दोष का निवारण करने के लिए प्रायश्चित्त—अर्थात् दही चावल चन्दन और दूर्वा आदि को धारण किया । ग्रीवा में माला धारण की । वैदूर्य

तेनी भंडार शुष्कशिलक नामनु अेक उद्यान હતુ ને રાજગૃહ નામના નગરમા શ્રેણિક નામે અેક રાજા રહેતો હતો, રાજાનુ વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમા કોણિકનુ છે તેવુ જ અહીં પણ જાણી લેવુ જોઇએ ચેલણા નામે તેની પટરાણી હતી તેનુ વર્ણન પણ ઔપપાતિકમા કહેલુ ધારણીના સમાન જાણવુ શ્રેણિક રાજા તે ચેલણા રાણીની સાથે, અનુરક્ત થઇને ઇષ્ટ શબ્દાદિ પાંચ પ્રકારના મનુષ્યસબધી કામભોગોને ભોગવતા વિચરતો હતો પછી તે કોણિક રાજાએ કોઇ સમયે સ્નાન કરી કાગડા આદિને બલિ (અન્નભાગ) આપ્યો કપાળમા તિલક આદિ કર્યું અને દુઃસ્વપ્નાના દોષનુ નિવારણ કરવા માટે પ્રાયશ્ચિત્ત—અર્થાત્ દહી ચોખા ચન્દન તથા દુર્વા, ત્યાદિ ધારણુ કર્યા કોઇમા માળા

दमणिमुवर्णः भाविदाः=जटिताः सयोजिता निपक्ता इति यावत् मणयो=वै
 र्थनीलप्रवासादयो यत्र तानि आविदमणीनि तानि च सुवर्णानि असङ्गरी-
 भूतानि पस्य स तथा, यथा-मणिघटितानि भूषणरूपाणि सुवर्णानि सप्तमया
 सुवर्णमयानि भूषणानि आविद्वानि=भवणादिषु कृष्णआदितया परिहितानि विनि-
 योनिस्तानि येन स तथा, कल्पितहारहृद्धार-प्रिसरिकाप्राम्भ्यमसम्भमानकटिमु-
 क्तशोमः कल्पितानि=परिहितानि हारः= अष्टादशसरिक, अर्द्धहार =नवसरिका,
 प्रिसरिकाश्च, प्राम्भ्य=स्तवक प्राम्भ्यमान ए तत् कटिमुषं चेतानि, वैः कृतशोमः=
 विहितच्छदिः, विनटग्रैवेयाङ्गुलीयकः विनट्टे=परिहितं ग्रैवेयक=ग्रीवाऽऽमरणम्
 अङ्गुलीयकम्=अङ्गुलिभूषणं चेति ग्रैवेयाङ्गुलीयकं यन स तथा, यावत् कक्षपट्टस
 इव अकङ्कृत =भूषित, विभूषितः=विशेषेणावकृतश्च नरेन्द्रो=नरपतिः सकोरष्टमा-
 स्यदान्ता-कारष्टक =वनस्पतिविशेषस्तस्य माषयानि=माषायोग्यपुष्पाणि तेषां
 दाम, सकोरष्टकमाषयदाम तेन प्रियमाणेन=धार्यमाणेन एवम् यावत् शस्त्री=चन्द्र
 इव चन्द्रतुल्यः आद्यावत्स्थात् प्रियदर्शना नरपतिः=श्रेणिकराजः यत्रैव यस्मिन्नेव
 स्थाने वासा=वर्हिर्भूषदंशस्या उपस्थानशाला=भास्थानमण्डपः, यत्रैव सिंहासनं=

नील शङ्ख प्रवाल आदि मणियों से जड़े हुए सोन के आभूषण पहिने ।
 भववा मणि आदि से बनाये हुए गहने एव सोने के गहने कान
 हाथ आदि में धारण किये । अठारह लट्ठी का नवलट्ठी का तथा तीन
 लट्ठीका हार पहना । जिस में सुम्पक लटक रहा है वैसा कटिखट्ट-
 कजोरा पहना । हाथ में अंगुठियाँ पहनीं । ग्रीवा के आभूषण धारण
 किये । इस प्रकार वह कक्षपट्ट के समान आभूषणों से सुसज्जित
 हो गया । फिर यह कोरष्टक वृक्ष के पुष्पों की मालापुष्प छत्र धारण
 कर चन्द्रमा के समान प्रिय दर्शन वाला राजा जहाँ पर बाहर की
 उपस्थानशाला थी, जहाँ पर सिंहासन था, वहाँ आये । वहाँ आकर

आप्य इरी वैद्यु नील शङ्ख प्रवाल आदि मणिमोषी जड़ेवाँ सोनाना आभूषण
 पहरेवाँ भववा मणि आदिवाँ जड़ेवाँ धरेवाँ काने सोनाना गहनेवाँ कान हाथ आदिमा
 धारण करवाँ अठार सरेन, नव सरेन तथा त्रय सरेवाण्ये, जेवाँ हार पहरेवाँ जेवाँ
 सुम्पक लट्ठी वसु ८ जेतुं कटिमुख-हृद्धार । पहरेवाँ हाथमा नीलीमो पहरेवाँ सोनानां
 धरेवाँ धारण करवाँ जे प्रभारे ते आभूषणोषी सुसज्जित थक इवचन्द्रमा सभान
 सुन्दर रथ मये। जहाँ ते डोराव इण्डरानां पुष्पेनी भागवतु छत्र धारण करी अन्धमा
 अरमा प्रियदर्शनवाण्ये राजा जहाँ अठारली उपस्थान शाला दती, जहाँ सिंहासन

राजसिंहासनं तत्रैव उपागच्छति=समुपैति, उपागत्य च सिंहासनवरे=सिंहासनो-
त्तमे पौरस्त्याभिमुखः=पूर्वाभिमुखो निषीदति=उपविशति, निषद्य च कौटुम्बि-
कपुरुषान्=राजसेवकान् शब्दयति=आह्वयति स्म, शब्दयित्वा एवम्=वक्ष्यमाणम्
अवादीत्=अवोचत् आदिशदिति यावत् ॥ सू० १ ॥

श्रेणिकाराजस्य कौटुम्बिकान् प्रति वक्तव्यं प्रदर्शयति-‘गच्छह णं’ इत्यादि ।

मूलम्—गच्छह णं तुम्हे देवानुप्पिया’ जाइं इमाइं राय-
गिहस्स णयरस्स बहिया तंजहा—आरामाणि य उज्जाणाणि य
आएसणाणि य आयतणाणि य देवकुलाणि य सभाओ य
पवाओ य पणियगिहाणि य पणियसालाओ य लुहाकम्मंताणि
य वणियकम्मंताणि य कट्टकम्मंताणि य इंगालकम्मंताणि य,
वणकम्मंताणि य दब्भकम्मंताणि य, जे तत्थेव महत्तरगा
आणट्ठा चिट्ठंति ते एवं वदह ॥ सू० २ ॥

छाया—गच्छत खलु यूय देवानुप्रियाः । यानीमानि राजगृहस्थ नगरस्य
वर्हिस्तद्यथा—आरामानि च उद्यानानि चादेशनानि चायतनानि च देवकुलानि च
सभाश्च प्रपाश्च पण्यगृहाणि च पण्यशालाश्च क्षुधाकर्मान्तानि च वाणिज्यकर्मा-
न्तानि च काष्ठकर्मान्तानि चाद्धारकर्मान्तानि च वनकर्मान्तानि च दर्भकर्मान्तानि
च, ये तत्र महत्तरका आज्ञास्थास्तिष्ठन्ति तानेवं वदत ॥ सू० २ ॥

टीका—‘गच्छह’—इत्यादि । भो देवानुप्रियाः ! यूयं खलु=निश्चयेन
गच्छत=व्रजत यानि इमानि=वर्तमानानि आरामादीनि, राजगृहनगरस्य बहिः

ये पूर्व दिशा की और मुखकर उस श्रेष्ठ सिंहासन पर बैठकर राज-
सेवकों को बुलाया और उन से इस प्रकार कहने लगे ॥ सू० १ ॥

श्रेणिक राजाने राजपुरुषों को क्या कहा सो कहते हैं—‘गच्छह
-णं’ इत्यादि ।

हे देवानुप्रियो ! तुम जाओ और राजगृह नगर के बाहर जो

हेतु त्या आव्यो आवीने ते पूर्वदिशा तरक्क मुण्ठ कुरी तेखे श्रेष्ठ सिंहासन पर बैसीने
राजसेवकोने बोलाव्या अने तेमने आ प्रकारे कहेवा लाग्यो (सू १)

श्रेष्ठिक राजाये राजपुरुषोने शु कहु ते कहे छे— ‘गच्छह णं’ इत्यादि

हे देवानुप्रियो ! तमे नान्यो अने, राजगृह नगरनी बाहर ने न्ये—आगण भता-

વાણપદેશે સન્તિ તદ્=આરામાદિક યથા-આરામાઃ=ઉપવનાનિ ઉપાનાન=કે
 સિવનાનિ ચ=પુનઃ આવશ્વનાનિ-આદિરયતે=ઉપદિરપતેઽગ્રેત્યાદેશ્વનાનિ=ત્રિત્વિ
 શાલાઃ ચ=પુનઃ આયતનાનિ=નિર્ણયસ્થાનાનિ ધર્મશાલા વા, દેવકુલાનિ=મ્પતર
 નિવામસ્થાનાનિ ચ સમા=પરિપત પ્રપાઃ=જમશાલા પશ્યસૃષ્ટાણિ=દૃષ્ટાલાઃ પશ્ય-
 શ્રાપા=ક્રય્યવસ્તુશાલાઃ, છુષાકર્માન્તાનિ-છુષાકર્મણો=પુષ્પાકાયસ્ય ખ્નો=
 વિનાશો યથ તાનિ છુષાકર્માન્તાનિ=મોજનશાલા, ઘાણિજ્યકર્માન્તાનિ=ઘાણિજ્ય
 વ્યાપારમણ્ણપાઃ, કાષ્ટકર્માન્તાનિ=કાષ્ટશાલાઃ, અદ્વારકર્માન્તાનિ 'કાદ્વાપર' इति
 માપાપસિદ્ધાનિ મ્યાનાનિ, વનકર્માન્તાનિ=વન્યકાષ્ટવ્યાપારશાલા દર્મકર્માન્તાનિ
 દર્માઃ=કુશાદયઃ, ઉક્ત ચ-

“કુશાઃ કાશ્વા યવ્વનાશ્ચ, તથાઽન્યે તૃણગોમશ્ચાઃ ।

મૌજ્ઞાશ્ચ શાદ્વાસાશ્ચૈવ, પથ દર્મા પરિકીર્તિતા ॥૧૥॥” इति ॥

તેમાં કર્માન્તાનિ=ક્રયચિક્રયવ્યવહારશાલાઃ । તથા=આરામાનિપુ ય મદ
 સરકા=અભિષ્ઠાતારઃ આદ્યાસ્યા =આદ્યાકારિણઃ તિષ્ઠન્તિ=સન્તિ તન્ન एव
 વહ્યમાર્જ વદત=કથયત ॥ સૂ० ૨ ॥

અય ધેનિકરાજાઢાં પ્રદર્શયતિ-‘एवं खलु’ इत्यादि ।

મૂસ્મ-एव खलु देवाणुप्पिया । सेणिण राया भभसारे

એ-આગે કહે જાને થાલે સ્થાન હૈ, જૈસે આરામ ઉપવન કેલિવન,
 શિશ્વશાલા, નિર્ણયસ્થાન, ધર્મશાલા, દેવકુલ, સમા, જલશાલા, દ્વદ
 શાલા, ક્રસ્ય - સ્વરીવને યોગ્ય - વસ્તુશાલા, મોજનશાલા, ઘાણિજ્ય-
 વ્યાપારમણ્ણપ, લકઢી કે કારસ્થાન, પથ કોયલોં કે જગલોં કે ઔર
 મુજ્ઞ આદિ દર્મોં કે કારસ્થાને, દર્મ છદ પ્રકાર કે હોતે હૈ જૈસેઃ—
 કુશ, કાશ, યવ્વજ-વાસ વિરોપ તૃણરોમણ, મૌજ ઔર શાદલ ॥ ૧ ॥

इनके अत्यक्ष - स्वामी जो आज्ञाकारी बहो रहते हैं, उनसे
 जाकर इस प्रकार कहा ॥ सू० २ ॥

વવામી આપતા સ્થાન છે જેવાકે-ઉપવન, કેલિવન, શિશ્વશાલા, નિર્ણયસ્થાન, ધર્મ
 શાલા, દેવકુલ, સમા, જલશાલા, દ્વદશાલા કે-અરીકવા યાવમ-વસ્તુશાલ જે ન
 શાલા ઘાણિજ્ય-વ્યાપારમણ, લકઢાના કે આના કે કાયલાના, જ બેઠાના અને
 મુજ અને દેવોનાં કારખાનાં કે પ્રકારનાં થાય છે જેમકે-કુશ, કાશ, વદવજ, (જેકે
 પ્રકારનું થાય) તૃણરોમણ મુજ તથા શાર્બક (૧) ન મ્યાનોના અત્યક્ષ સ્વામી કે
 આજ્ઞાકારી જે ત્યાં રહે છે તેમને બળે આ પ્રકારે કહે (સૂ. ૨)

આળવેહ-જહા ણં સમણે ભગવં મહાવીરે આદિગરે તિત્થયરે
જાવ સંપાવિઝકામે પુઠ્ઠાનુપુઠ્ઠિં ચરમાણે ગામાણુગામં દૂઝ્જ-
માણે સુહં-સુહેણં વિહરમાણે સંજમેણં તવસા અપ્પાણં ભાવેમાણે
હમાગચ્છિજ્ઞા, તયા ણં તુસ્સે ભગવઓ મહાવીરસ્સ અહાપહિ-
રૂવં ઉગ્ગહં અણુજાણહ, અહારિહં, સેણિયસ્સ રત્તો મંભસારસ્સ
એયમટ્ઠં પિયં ણિવેદહ ॥ સૂ. ૩ ॥

છાયા-એવં સ્વલુ દેવાનુપ્રિયા: ! શ્રેણિકો રાજા મંભસાર આજ્ઞાપયતિ-
યદા સ્વલુ શ્રમણો મંભવાન મહાવીર આદિકરસ્તીર્થકરો યાવત્સંપ્રાપ્તુકામઃ પૂર્વાનુ-
પૂર્વ્યાં ચરન્ ગ્રામાનુગ્રામં દ્રવન્ સુખં સુખેન વિહરન્, સંયમેનં તપમાડડત્માન
માંવયન્ હમાગચ્છેત્તદા સ્વલુ યૂયં ભગવતો મહાવીરસ્ય યથાપ્રતિરૂપમવગ્રહમનુ-
ભાનીધ્વં યથાર્થે શ્રેણિકાય રાજે મંભસારાય એનમથ પ્રિયં નિવેદયત ॥મુ. ૩॥

ટીકા-‘એવં સ્વલુ’-હત્યાદિ । હે દેવાનુ પ્રિયા: ! શ્રેણિકો રાજા મંભ-
સાર: એવં વક્ષ્યમાણમ્ આજ્ઞાપયતિ=નિદિશતિ, આજ્ઞાપ્યવિષયમાહ-‘યદે’-ત્યાદિ
યદા=યસ્મિન્ કાલે સ્વલુ શ્રમણો મંભવાન્ મહાવીર: આદિકર: તીર્થકર:=
તીર્થતે=સંસારસાગર: પાર્યતેડનેનંતિ તીર્થ=દ્વાદશાંગપ્રવચનં, તદાચારશ્ચતુર્વિધ-
સદ્ધ્વ ઇતિ ભાવઃ, તત્કરણશીલ: યાવત્-સંપ્રાપ્તુકામઃ-મોક્ષ પ્રાપ્તુકામઃ પૂર્વા-
નુપૂર્વ્યાં=અનુક્રમેણ ચરન્ ગ્રામાનુગ્રામં=ગ્રામાદ ગ્રામાન્તરં દ્રવન્=ગચ્છન્ સુખં

અવ શ્રેણિક રાજા પ્તી આજ્ઞા કા વર્ણન કરતે હૈં-‘એવં સ્વલુ’
હત્યાદિ ।

શ્રેણિક રાજા મંભસાર આજ્ઞા કરતા હૈં કિ - જવ આદિકર
તીર્થકર અર્થાત્ જિસકે ઢારા સસારસાગર પાર કિયા જાય ઉસકો
તીર્થ કહતે હૈં, વહ દ્વાદશાંગરૂપ પ્રવચન હૈ, ઉસકા આધાર ચાર
પ્રકાર કા સઘ, ઉસકી સ્થાપના કરને વાલે યાવત્ મોક્ષગામી શ્રી
મંભવાન્ મહાવીર સ્વામી અનુક્રમ સે સુખપૂર્વક એક ગાંવ સે દૂસરે

હવે શ્રેણિક રાજાની આજ્ઞાનુ વર્ણન કરે છે-‘એવં સ્વલુ’ હત્યાદિ

શ્રેણિક રાજા મંભસાર આજ્ઞા કરે છે કે-જ્યારે આદિકર તીર્થકર અર્થાત્ જેના
દ્વારા સસારસાગર પાર કરાય તેને તીર્થ કહે છે તે દ્વાદશાંગપ્રવચન છે, તેના
આધાર ચાર પ્રકારના સઘ તેની સ્થાપના કરવાવાળા એટલે મોક્ષગામી શ્રી મંભસાર

सुखपूर्वकं सुखेन = अनायासेन विहरन् = पद्मपां विहरन् संयमेन तपसा आ-
त्मानं भाषयन् इत्याऽऽगच्छेत् चेत् तदा = तस्मिन् फाले सल्लु = निश्चयेन पूष
देवानुमियाः भगवतो महावीरस्य यथाप्रतिरूपं साधुविषयम् अवग्रहं श्रेष्ठतया
स्यानमिति यावद् अनुजानीष्यम् = आह्वययत्, यथाई = यथायोग्य, ततः शशि-
काय राज्ञे भम्मसाराम एतम् = माध्याह्निकं प्रियम् = इष्टम् अर्थ = समाचारं
निवेदयत् = कथयत् ॥ सू० ३ ॥

श्रेणिकराक्षनिवेशस्य रामपुरुषैः पालनप्रकारमाह - 'तए वं' इत्यादि ।

मूष्म-तए ण ते कोट्टुधियपुरिसा सेणियणं रत्ता भमसा-
रेणं एव बुत्ता समाणा हट्टुट्टु-जाव-धियया कयरल जाव एव
सामि-त्ति आणाए विणयणं पडिसुणीति पडिसुणिता एव
सेणियस्स रत्तो अतियाओ पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमित्ता राय
गिह नगर मज्झ-मज्झेणं निगच्छति, निगच्छित्ता जाइ इमाइ भवति
रायगिहस्स बहिया आरामाणि वा जाव जे तस्य महत्तरगा
आणट्टा चिट्ठति, ते एव वयति जाव सेणियस्स रत्तो एयमट्ट
पिय निवेदेज्जा । पिय भवतु, दोषपि तच्चपि एव वदति,
वदित्ता जाव जामेव दिस पाउम्भूया तामेव दिस पडिगया ॥ सू० ४ ॥

छाया-ततस्ते कौटुम्बिकपुरुषाः श्रेणिकेन राज्ञा भम्मसारेणैवमुक्ताः
सन्तो इष्टुष्ट-यावद्दृश्यः कर्तव्य-यावद् एवं स्वामिन् ! इत्याद्यां विनयेन
प्रतिगृण्वन्ति, प्रतिभुस्य च श्रेणिकस्य राज्ञाऽन्तिकत्वात् प्रतिनिष्कामन्ति, प्रति
गांव में पदविहार करते हुए संयम और तप से आत्मा का भावित
करते हुए यहाँ पधारे तो तुमलोग भगवान् महावीर को साधु के
वत्पनीय स्थान की आज्ञा दो और श्रेणिक राजा भम्मसार से इस
प्रियसमाचार को निवेदन करो ॥ सू० ३ ॥

महावीरराजी अनुक्रमेण पुनः पुनः ज्ञेयं आश्रयी नीचे आभ पदविहार करता समय
तथा तपशी आश्रयाने भावित करता अन्ती पधारे तो तम्हारे भगवान् महावीरने
साधुने वत्पनीय स्थान भारे आज्ञा देवी अने श्रेणिक राजा भम्मसारने ज्ञे प्रिय
समाचार निवेदन करता (सू ३)

निष्क्रम्य राजगृहनगरं मध्यमध्येन निर्गच्छन्ति, निर्गत्य-य एते राजगृहस्य वटिः-
आरामा वा यावद् ये तत्र महत्तरका आज्ञास्थितिपठन्ति तानेवं वदन्ति यावच्छ्रेणि-
कस्य राज्ञ एतमर्थं प्रियं निवेदयत प्रियं युष्माकं भवतु, एवं द्विवारं त्रिवारमपि
वदन्ति, उक्त्वा यावद् यस्या दिशः प्रादुर्भूताः तामेव दिशं प्रतिगता ॥मृ० ४॥

टीका-‘तए णं’-इत्यादि । ततो=राजाज्ञाश्रवणानन्तर ते=राजसेवकाः
श्रेणिकेन राज्ञा भम्भसारेण एवम्=उक्तरीत्या उक्ताः निर्दिष्टाः सन्तः हृष्टतुष्ट-
यावत्, यावत्पदेन ‘चित्तमाणंदिया पीडमणा परमसोमणस्सिया हरिसवसविस-
प्पमाणहियया’ इत्येषां सङ्ग्रहः, हृष्टतुष्टानन्दिताः प्रीतमनसः परमसौमनस्यिताः
हर्षवगविसर्पदधृदयाः, इतिच्छाया, करतल-यावत्, यावच्छब्देन ‘करतलपरि-
गृहीतं शिरसावतं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वैवमवादिषुः-हे स्वामिन्=एवम्=इत्यमेव क-
रिष्यामः, इति=एतत् विनयेन=नम्रतया आज्ञां=निदेशं प्रतिगृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्ति,
प्रतिश्रुत्य=राजाज्ञां स्वीकृत्य एवम्=अनेन प्रकारेण श्रेणिकस्य राज्ञोऽन्तिकात्=
समीपात् प्रतिनिष्क्रामन्ति=निर्गच्छन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य राजगृहनगरं मध्यम-
ध्येन=मध्यभागेन निर्गच्छन्ति, निर्गत्य यानि=इमानि आरामादीनि भवन्ति

श्रेणिक राजा के हुक्म का राजपुरुषों ने किस प्रकार पालन
किया सो कहते हैं—‘तए णं’ इत्यादि ।

तदनन्तर वे कौटुम्बिक पुरुष राजाकी आज्ञा को सुनकर हृष्ट-
तुष्ट-हर्षित हुए, उनके चित्त में आनन्द छाया, उनका मन प्रेम से
भर गया, मनकी अत्यन्त प्रसन्नता के कारण हृदय में फूले और
दोनों हाथ जोड़कर मस्तक पर अञ्जलिपुट को रखकर बोले—‘हे
स्वामिन् ! आपकी आज्ञानुसार हम करेंगे’ इस प्रकार राजाकी आज्ञा
शिरोधार्य करके वहाँ से निकले, और राजगृह नगर बीचो-बीच
होकर नगर से बाहर के आराम आदि में जितने भी आज्ञाकारी

कौटुम्बिक राजाना हुकमनु राजपुरुषोऽप्ये क्वी रीते पालन कथुं ते कडे छे-
‘तए णं’ इत्यादि

त्यार पछी ते कौटुम्बिक पुरुषवर्ग राजानी आज्ञाने साबणी हृष्ट-तुष्ट थया-
हर्षित थया तेमना चित्तमा आनन्द छवाथे तेमना मन प्रेमथी बराध गया मननी
अत्यत-प्रसन्नताने-कारणे हृदयमा पुलाधने जेठ हाथ जेडी मस्तक उपर अञ्जलि-
पुट राभीने कडेवा लाग्या ‘हे स्वामीन् ! आपनी आज्ञा अनुसार अमे करशु’
अ प्रकारे राजनी आज्ञा शिरोधार्य करीने त्याथी नीकण्या अने राजगृह नगरनी
बीचोपय थधने नगरनी अहारना उपवन आदिमा जेटला जेटला आज्ञाकारी कर्म-

राजगृहस्य=राजगृहनगरस्य वडिः=वडिःप्रदेशे आरामाभ्युपवनानि वा यावद्-
यावच्छब्देन-उद्यानानि, आदेशनानि, आयतनानि, खेवकुलानि ममाः, मया
पण्यगृहाणि, पण्यशाला, धुधाकर्मन्तानि, पाणिग्यकर्मन्तानि, काष्ठकर्मन्तानि
भक्षारकर्मन्तानि, वनकर्मन्तानि, दर्मकर्मन्तानि, एतेषां पूर्वग्यास्यातानां
सङ्ग्रहः । ये तत्र=आरामादिषु महत्तरकाः=अभिष्ठातार आश्रयाः=आश्रय-
रिगस्तिष्ठन्ति तान् एव=वश्यमाण वदन्ति=राजपुरुषा निदिशन्ति । यावद्-
यावच्छब्देन भेणिकस्याश्रावचन विशेषम् । भेणिकस्य राज्ञ एतं प्रियमर्थं=समा-
चारं निवेदयत=विज्ञापयत, युष्माकं=मवतां मिय=द्विष्टं कल्याणं भवतु एवम्
अनेन प्रकारेण द्विवारं भिवारमपि वदन्ति । उक्त्वा यस्या दिशः प्रादुर्भूताः
समागताः, तामस दिशं प्रतिगताः ॥ सू० ४ ॥

क्या रीत्या भगवत्समागमनमर्थवृत्त्या-‘तेण’ इत्यादि ।

मूलम्-तेण कालेण तेण समयेण समणे भगव महावीरे
आइगरे तिस्थयरे जाव गामाणुगामं दूइज्जमाणे जाव अप्पाणं
भावेमाणे विहरइ, तए ण रायगिहे नयरे सिंघाडग-तिय चउक्क
चच्चर० एव जाव परिसा निग्गया जाव फज्जुवासइ ॥ सू० ५ ॥

जाया-तस्मिन् काले तस्मिन् समये भ्रमणो भगवान् महावीर आदि
करस्तीर्यकरो यावद् ग्रामागुग्राम द्रवन याफ्वात्मानं भावयन् विहरति, ततः
खलु राजगृहे नगरे शृङ्गाटक-त्रिक-चतुष्क-वत्सर० एव यावद् परिपन्निर्गता
यावत्पुपास्ते ॥ सू० ५ ॥

टीका-‘तेण’-इत्यादि । तस्मिन् काले तस्मिन् समये भ्रमणो भग-
वान् महावीर आदिकरस्तीर्यकरो यावत्-सिद्धिगतिनामप्रेयं स्थानं सम्प्राप्तुकामः

कर्मचारी ये उन समयको राजाकी आज्ञा सुमार्ह और कहा कि-इस
प्रिय समाचार को भेणिकराज से निवेदन करो, सुम्हारा प्रिय हो ।
इस प्रकार दोतीन बार कहकर ये लोक राजा भेणिकका आकर सूचित
किया और जिस दिशा से आये थे उसी दिशा में चले गये ॥ सू० ४ ॥

यादी दत्ता तेमने राजनी आज्ञा सलणणी जने भुं ३-जे प्रिय समाचार भेवि-
शुकने निवेदन ३३॥ तमाइ प्रिय आनो जे भगवरे जे, जयवार कहीने ते दोहो
कह्य, सजिह ॥ फसे, जानी सूचित भुं जने जे दिशाभीणी आज्ञा दत्ता ते
दिशाभां पाछा आत्मा जया (स ४)

पूर्वानुपूर्वार्थं च न ग्रामानुग्रामं=ग्रामाद् ग्रामान्तरं त्रवन=गच्छन् यावत्-संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति । ततः=तदनन्तरं खलु राजगृहे नगरे शृङ्गा-टक्रिक-चतुष्क-चत्वारिंशदिषु शृङ्गाटको=द्विपथः, त्रयः=त्रिपथः, चतुष्कः=चतुष्पथः, चत्वारः=अनेकमार्गसङ्गमस्थानम्, इत्यादिषु, एवम्=अनेन प्रकारेण यावत् परि-पद=जनसमुदायो धर्मकथाश्रवणार्थं स्वस्वस्थानाद् निर्गता=निष्क्रान्ता, यावत्-पर्युपास्ते=श्रद्धाभक्तिपूर्वकं निगद्यरीत्या सेवते स्म ॥ सू० ५ ॥

उक्तमेव विषय पुनर्विजयति-‘तए णं’ इत्यादि ।

मूलम्--तए णं ते महत्तरगा जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खु-

भगवान् का आगमन किस रीति से हुआ सो कहते हैं—‘तेणं’ इत्यादि ।

उस काल उस समय में धर्म के आदिकर तीर्थंकर भगवान् महावीर स्वामी एक गांव से दूसरे गांव में विचरते हुए राजगृह नगर के गुणशिलक उद्यान में पधारे और समय तप से आत्मा को भावित करते हुए वहाँ निवास किया । तब राजगृह नगर के शृङ्गा-टक्र-त्रिक-चतुष्क चत्वार आदि मार्गों में अर्थात् नगर के दो मार्ग वाले स्थानों में, तीन मार्ग वाले स्थानों में, चार मार्ग वाले स्थानों में और अनेक मार्ग के संगमस्थानों में लोगों के मुख से भगवान् का आगमन सुनकर परिपक्व धर्मकथा सुनने के लिये भगवान् के पास आई और श्रद्धा भक्ति तथा विनयपूर्वक भगवान् की पर्युपासना करने लगी ॥ सू० ५ ॥

भगवान् आगमन देवी रीति यथु ते क्खे छे-‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

ते काल ते समयमा धर्माना आदिकर तीर्थंकर भगवान् महावीरस्वामी कोठे गाभथी धीरे गाभ विचरता यका राजगृह नगरना गुणशिलक उद्यानमा पधायि अने समय तपथी आत्माने भावित करता त्या निवास कर्यो । तयारे राजगृह नगरना शृङ्गाटक-त्रिक=चतुष्क चत्वार आदि मार्गोमा अर्थात् नगरना छे मार्गवाणा स्थानोमा, त्रयु मार्गवाणा स्थानोमा तयार मार्गवाणा स्थानोमा तथा अनेक मार्गवाणा संगम स्थानोमा दोहोना सुजेथी भगवान् आगमन सालणी परिपद धर्मकथा श्रवणवा भाटे भगवान् नीच्यासे आवी अने श्रद्धा भक्ति तथा विनयपूर्वक भगवान् की पर्युपासना करवा लागी (सू. ५)

पूर्वानुपूर्वार्थं चरन् ग्रामानुग्रामं=ग्रामाद् ग्रामान्तरं द्रवन्=गच्छन् यावत्-तयमेव
तपसा आत्मानं भावयन् विहरति । ततः=तदनन्तरं खलु राजगृहे नगरे शृङ्गा-
टकत्रिक-चतुष्क-चत्वरदिषु शृङ्गाटको=ट्रिपथः, त्रिकः=त्रिपथः, चतुष्कः=चतुष्पथः,
चत्वरः=अनेकमार्गसङ्गमस्थानम्, इत्यादिषु, एवम्=अनेन प्रकारेण यावत् परि-
षद्=जनसमुदायो धर्मकथाश्रवणार्थं स्वस्वस्थानाद् निर्गता=निष्क्रान्ता, यावत्-
पर्युपास्ते=श्रद्धाभक्तिपूर्वकं निरवधरीत्या सेवते स्म ॥ सू० ५ ॥

उक्तमेव विषय पुनर्निगदयति-‘तए णं’ इत्यादि ।

मूलम्--तए णं ते महत्तरगा जेणेव समणे भगवं महावीरे
तेणेव उवागच्छन्ति, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिकखु-

भगवान् का आगमन किस रीति से हुआ सो कहते हैं—
‘तेणं’ इत्यादि ।

उस काल उस समय में धर्म के आदिकर तीर्थकर भगवान्
महावीर स्वामी एक गांव से दूसरे गांव में विचरते हुए राजगृह
नगर के गुणशिलक उद्यान में पधारे और सयम नप से आत्मा को
भावित करते हुए वहाँ निवास किया । तब राजगृह नगर वे शृङ्गा-
टक-त्रिक-चतुष्क चत्वर आदि मार्गों में अर्थात् नगर के दो मार्ग
वाले स्थानों में, तीन मार्ग वाले स्थानों में, चार मार्ग वाले स्थानों
में और अनेक मार्ग के संगमस्थानों में लोगों के मुख से भगवान्
का आगमन सुनकर परिपक्व धर्मकथा सुनने के लिये भगवान् के पास
आई और श्रद्धा भक्ति तथा विनयपूर्वक भगवान् की पर्युपासना
करने लगी ॥ सू० ५ ॥

भगवान् आगमन देवी रीते थयु ते कहे छे-‘तेणं कालेण’ इत्यादि

ते काल ते समयमा धर्मात्मा आदिकर तीर्थकर भगवान् महावीरस्वामी जोक
गामथी भीजे गाम विचरता थका राजगृह नगरमा गुणशिलक उद्यानमा पधार्था अने
सयम तपथी आत्माने भावित करता त्या निवास कर्या । त्यारे राजगृह नगरमा
शृङ्गाटक-त्रिक=चतुष्क चत्वर आदि मार्गोमा अर्थात् नगरमा जे मार्गवाणा स्थानोमा,
त्रि-मार्गवाणा स्थानोमा चार मार्गवाणा स्थानोमा तथा अनेक मार्गवाणा संगम
स्थानोमा/दोहोना सुणेथी भगवान् आगमन सावणी परिषत् धर्मकथा सावणवा
भाटे भगवान् नीध्यासे आवी अने श्रद्धा भक्ति तथा विनयपूर्वक भगवान् की पर्युपा-
सना करवा लागी (सू. ५)

एकान्तमपक्रम्यैवमवादिषुः—यस्य खलु देवानुप्रियाः ! श्रेणिको राजा भम्भसारी दर्शनं काङ्क्षति, यस्य खलु देवानुप्रियाः ! श्रेणिको राजा दर्शनं स्पृहयति, यस्य खलु देवानुप्रियाः ! श्रेणिको राजा दर्शनं प्रार्थयति, यस्य खलु देवानुप्रियाः ! श्रेणिको राजा दर्शनमभिलषति, यस्य खलु देवानुप्रियाः ! श्रेणिको राजा नामगोत्रस्यापि श्रवणेन हृष्टतृष्ट० यावद् भवति, स खलु श्रमणो भगवान् महावीर आदिकरस्तीर्थकरो यावत् सर्वज्ञः सर्वदर्शी पूर्वानुपूर्व्यां चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् सुखं सुखेन विहरन्निहागत इह समवस्यत इह संभाषो यावदात्मानं भावयन् सम्पन्नं विहरति । तद् गच्छामः खलु देवानुप्रियाः ! श्रेणिकस्य राज्ञ एतमर्थं निवेदयामः, प्रियं भवता भवतु, इति कृत्वाऽन्योऽन्यस्य वचनं प्रतिशृण्वन्ति, प्रतिश्रुत्य यत्रैव राजगृहं नगरं तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य राजगृहं नगरं मध्यमध्येन यत्रैव श्रेणिकस्य राज्ञो गृहं यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य श्रेणिकं राजानं, करतलपरिगृहीतं, यावद् जयेन विजयेन वर्द्धयन्ति, वर्द्धयित्वैवमवादिषुः—यस्य खलु स्वामी दर्शनं काङ्क्षति यावत् स खलु भगवान् महावीरो गुणशिले चैत्ये यावद् विहरति, तस्य खलु देवानुप्रियाः ! प्रियं निवेदयामः । प्रियं भवतां भवतु ॥ सू० ६ ॥

टीका—‘तए णं’—इत्यादि । ततः=भगवत्संमागमनानन्तरं खलु=निश्चयेन महत्तरकाः=श्रेणिकराजस्याऽऽरामादिपालकाः, यत्रैव यस्मिन्नेव स्थाने श्रमणो भगवान् महावीरो विराजते तत्रैव=तस्मिन्नेव स्थाने उपागच्छन्ति, उपागत्य च श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वो वन्दन्ते = स्तुवन्ति, = नमस्यन्ति, वन्दित्वा नमस्यित्वा च नामगोत्रं = नाम च गोत्रं च पृच्छन्ति

उक्त विषय का और भी वर्णन करते हैं—‘तए णं ते महत्तरगा’ इत्यादि ।

भगवान् के आने के बाद श्रेणिक राजा के उद्यानपालक आदि जिस स्थान में श्रमण भगवान् महावीर स्वामी विराजते थे वहाँ आये और उन्होंने भगवान् की तीन बार प्रदक्षिणा कर उनको वन्दना नमस्कार किया । वन्दन-नमस्कार के बाद उनका नाम, गोत्र पूछा

उक्तविषयतु इरी वर्णन करे छे—‘तए णं ते महत्तरगा’ इत्यादि

भगवान्ना आग्या पछी श्रष्टिक राजन्ना उद्यानपालक आदि के स्थानमा श्रमण भगवान् महावीरस्वामी विराजता छता त्यां आग्या अने तेभण्णे भगवान्नी त्रयुवार प्रदक्षिणा करी तेभने पहिली प्रदक्षिणा करी तदनंतर पछी तेभनु

तो वंदति नमसति, वदित्ता नमसित्ता नामगोय आपुच्छति
 नामगोय आपुच्छित्ता नामगोय सपधारति, सपधारित्ता एगओ
 मिलति, एगओ मिलित्ता एगंतमवक्रमति, एगंतमवक्रमित्ता एव
 धयासी जस्स ण देवाणुप्पिया ! सेणिण राया भभसारे दसणं
 कल्लति, जस्स ण देवाणुप्पिया ? सेणिण राया दसणं पीहेति,
 जस्स ण देवाणुप्पिया ! सेणिण राया दसणं अभिलसति,
 जस्स णं देवाणुप्पिया ! सेणिण राया नामगोत्तस्स वि सवण
 याण हट्ठुट्ठे जाय भवति सेणं समणे भगवं महावीरे आदि
 गरे तित्थयरे जाय सव्वण्णू सव्वदसी पुव्वाणुपुर्व्वि चरमाणे
 गामानुगाम दूइज्जमाणे सुह सुहेण विहरमाणे इहमागए इह
 समोसदे इह संपत्ते जाय अप्पाण भावेमाणे सम्म विहरइ ।
 त गच्छामो णं देवाणुप्पिया ! सेणियस्स रत्तो एयमद्व निवे
 देमो पिय भे भवउ त्तिकहु अण्णमण्णस्स धयणं पडिसुणति,
 पडिसुणित्ता जेणेव रायगिहे नगरे तेणेव उवागच्छति, उवा
 गच्छित्ता रायगिह नगर मज्झांमज्जेणं जेणेय सेणियस्स रत्तो
 गिहे जेणेय सेणिण राया तेणेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता
 सेणिय राय करयन्परिगहिय जाय जण्णं यिजण्ण वद्धायेति,
 वद्धावित्ता एय धयासी—जस्स णं सामी दसणं कल्लति जाय
 से णं समणे भगव महावीरे गुणसिले चेइए जाय विहरइ
 तस्स ण देवाणुप्पिया ! पियं निवेदेमो । पियं भे भवउ ॥सू०६॥

छाया-ततः तल ते महाररा यथैः भ्रमणो भगवान् महावीरस्तथै
 बोधागच्छन्ति, उवागत्य भ्रमणं भगवन्तं महावीरं प्रकृत्वो पन्थं ते नमस्तपन्ति
 चन्द्रिका नमस्तपत्या नामगोः आपुच्छति नामगाभे आपुच्छ्य नामगोत्रे
 संपधारयन्ति, संपधार्यैकतो मिलन्ति, एकतो मिथित्वा एकान्तमवक्रमन्ति,

एकान्तमपक्रम्यैवमवादिषुः—यस्य खलु देवानुप्रियाः ! श्रेणिको राजा भम्भसारी दर्शनं काङ्क्षति, यस्य खलु देवानुप्रियाः ! श्रेणिको राजा दर्शनं स्पृहयति, यस्य खलु देवानुप्रियाः ! श्रेणिको राजा दर्शनं प्रार्थयति, यस्य खलु देवानुप्रियाः ! श्रेणिको राजा दर्शनमभिलपति, यस्य खलु देवानुप्रियाः ! श्रेणिको राजा नामगोत्रस्यापि श्रवणेन हृष्टुष्टु० यावद् भवति, स खलु श्रमणो भगवान् महावीर आदिकरस्तीर्थकरो यावत् सर्वज्ञः सर्वदर्शी पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् सुखं सुखेन विहरन्निहागत इह गमवस्रत इह संभाप्तो यावदात्मानं भावयन् सम्यग् विहरति । तद् गच्छामः खलु देवानुप्रियाः ! श्रेणिकस्य राज्ञ एतमर्थं निवेदयामः, प्रियं भवता भवतु, इति कृत्वाऽन्योऽन्यस्य वचनं प्रतिशृण्वन्ति, प्रतिश्रुत्य यत्रैव राजगृहं नगरं तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य राजगृहं नगरं मध्यमध्येन यत्रैव श्रेणिकस्य राज्ञो गृहं यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य श्रेणिकं राजानं, करतलपरिगृहीतं, यावद् जयेन विजयेन वर्द्धयन्ति, वर्द्धयित्वैवमवादिषुः—यस्य खलु स्वामी दर्शनं काङ्क्षति यावत् स खलु भगवान् महावीरो गुणशिले चैत्ये यावद् विहरति, तस्य खलु देवानुप्रियाः ! प्रियं निवेदयामः । प्रियं भवतां भवतु ॥ सू० ६ ॥

टीका—‘तए णं’—इत्यादि । ततः=भगवत्संमागमनानन्तरं खलु=निश्चयेन महत्तरकाः=श्रेणिकराजस्याऽऽरामादिपालकाः, यत्रैव यस्मिन्नेव स्थाने श्रमणो भगवान् महावीरो विराजते तत्रैव=तस्मिन्नेव स्थाने उपागच्छन्ति, उपागत्य च श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्यो वन्दन्ते = स्तुवन्ति, = नमस्यन्ति, वन्दित्वा नमस्यित्वा च नामगोत्रं = नाम च गोत्रं च पृच्छन्ति

उक्त विषय का और भी वर्णन करते हैं—‘तए णं ते महत्तरगा’ इत्यादि ।

भगवान् के आने के बाद श्रेणिक राजा के उद्यानपालक आदि जिस स्थान में श्रमण भगवान् महावीर स्वामी विराजते थे वहाँ आये और उन्होंने भगवान् की तीन बार प्रदक्षिणा कर उनको वन्दना नमस्कार किया । वन्दन-नमस्कार के बाद उनका नाम, गोत्र पूछा

उक्तविषयतु इरी वर्णन करे छे—‘तए णं ते महत्तरगा’ इत्यादि

भगवानना आग्या पछी श्रेणिक राजाना उद्यानपालक आदि के स्थानमा श्रमण भगवान महावीरस्वामी विराजता छता त्या आग्या आने तेमछे भगवाननी तेषुबार प्रदक्षिणा करी तेमने पहना नमस्कार कर्या, पहना नमस्कार पछी तेमनु

વિહરન્ ઇહ=રાજગૃહનગરે આગતઃ, ઇહ=ગુણશિલચૈત્યે સમવસૃતઃ, ઇહ=ગુણશિલ-
 ચૈત્યે સંપ્રાપ્તઃ=સપરિવારો વિરાજતે, યાવદ્-યાવન્છન્દેન 'સંયમેન, તપસા'
 ઇત્યનયોઃ સહ્ગ્રહઃ, આત્માનં ભાવયન્ સમ્યક્=ચારુરીત્યા વિહરતિ=અવતિષ્ઠતે ।
 હે દેવાનુપ્રિયાઃ ! તત્=તસ્માત્ કારણાત્ સ્વલ્પ=નિશ્ચયેન ગચ્છામઃ=વયં વ્રજામઃ,
 શ્રેણિકાય રાજ્ઞે એતમ્=ઇમં ભગવદાગમનપ્રિયસમાચારરૂપમ્ અર્થે નિવેદયામઃ=
 સૂચયામઃ, તતો 'ભવતાં=કૌટુમ્બિકપુરુષાણા પ્રિયં=કલ્યાણં મદતુ=અસ્તુ'
 ઇતિકૃત્વા એતામાશિષં વિધાય અન્યોઽન્યસ્ય=પરસ્પરસ્ય વચનં=વાક્યં તે મહ-
 ત્તરકાઃ=કૌટુમ્બિકપુરુષાઃ પ્રતિશૃણ્વન્તિ=પ્રતિજાનન્તિ અઙ્ગીકુર્વન્તિ, પ્રતિશ્રુત્ય=
 સ્વીકૃત્ય યત્રૈવ રાજગૃહં નગરં તત્રૈવોપાગચ્છન્તિ, ઉપાગત્ય રાજગૃહં નગરં મ-
 ધ્યમધ્યેન=મધ્યમાગેન યત્રૈવ શ્રેણિકસ્ય રાજ્ઞો ગૃહં=ભવન, યત્રૈવ શ્રેણિકો રાજા
 આસીત્ તત્રૈવ ઉપાગચ્છન્તિ=તત્સંનિર્ધિ યાન્તિ સ્મ, ઉપાગત્ય=તત્સમીપં ગત્વા
 શ્રેણિકં રાજાનં યાવદ્, યાવન્છન્દેન-'કરતલપરિગૃહીતં શિરઆવર્ત મસ્તકેઽચ્છ-

ગ્રામ વિચરતે હુણ સુખપૂર્વક વિહાર કરતે—કરતે રાજગૃહ નગર મેં
 આવે હેં ઓર નગર કે બાહર યહાં ગુણશિલક નામ કે ઉદ્યાન મેં
 વિરાજમાન હેં । તથા સંયમ ઓર તપ સે અપની આત્મા કો ભાવિત
 કરતે હુણ વિચરતે હેં તો હે દેવાનુપ્રિયો ! હમ ચલે ઓર શ્રેણિક
 રાજા સે ઇસ—પ્રિય વૃત્તાન્ત કો નિવેદન કરેં ।

‘આપકા કલ્યાણ હો’ એસા મંગલમય વચન બોલતે હુણ એક
 દુસરે કે કથન કો સ્વીકાર કરતે હેં । ઇસકે અનન્તર જહાં રાજ-
 ગૃહ નગર હૈ વહાં નગર કે મધ્ય મેં હોકર જહાં શ્રેણિક રાજા કા
 રાજમહાલ હૈ જહાં શ્રી શ્રેણિક મહારાજ વિરાજમાન થે વહાં ગયે ।
 વહાં જાકર ઉન્હોને હાથ જોડકર શ્રેણિક મહારાજ કો જય વિજય

ગામ વિચરતા વિચરતા સુખપૂર્વક વિહાર કરતા કરતા રાજગૃહ નગરમા આવ્યા છે
 અને નગરની બહાર ગુણશિલક નામના ઉદ્યાનમા વિરાજમાન છે સંયમ અને તપથી
 પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા વિચરે છે તો હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણે જઈએ અને
 શ્રેણિક રાજાને આ પ્રિય વૃત્તાન્ત નિવેદન કરીએ

“આપનું કલ્યાણ થાઓ” એવા મંગલમય વચન બોલતા બોલતા એક
 બીજાના કથનનો સ્વીકાર કરે છે. ત્યાર પછી જ્યાં રાજગૃહ નગર છે ત્યાં નગરના
 મધ્યમા થઈને જ્યાં શ્રેણિક રાજાનો રાજમહેલ છે જ્યાં શ્રી શ્રેણિક મહારાજ વિરા-
 જમાન હતા ત્યાં ગયા ત્યાં જઈને તેઓએ હાથ જોડીને શ્રેણિક મહારાજને જય

नगरगुत्तियं सदावेइ सदावित्ता एवं वयासी-खिप्पासेव भो
देवाणुप्पिया ! रायगिहं नगरं सच्चिभतरवाहिरियं आसित्तसंम-
ज्जिओवलित्तं जाव करित्ता पच्चप्पिणंति ॥ सू० ७ ॥

छाया-ततः खलु स श्रेणिको राजा तेषां पुरुषाणामन्तिके एतमर्थं
श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टं यावद् हृदयः सिंहासनादभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय यावद्
वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा तान् पुरुषान् सत्करोति, सम्मानयति,
सत्कृत्य सम्मान्य विपुलं जीवितार्हं प्रीतिदानं ददाति, दत्त्वा प्रतिविसर्जति ।
प्रतिविसृज्य नगरगोपकान् शब्दयति, शब्दयित्वैवमवादीत्-क्षिप्रमेव भो देवानु-
प्पियाः ! राजगृहं नगरं साभ्यन्तरवाह्यमासिक्तसम्मार्जितोपलिप्तं, यावत्
कृत्वा प्रन्यर्पयन्ति ॥ सू० ७ ॥

टीका—‘तए णं’-इत्यादि । ततः=भगवतो महावीरस्य गुणशिल-
चैत्ये विहरणसमाचारस्य राजपुरुषैर्निवेदनानन्तरं खलु सः=भगवद्दर्शनोत्कण्ठितः
श्रेणिको राजा तेषां=निवेदितभगवदागमनवृत्तानां राजपुरुषाणाम् अन्तिके=
समीपे एतम्=इमं भगवदागमनसम्बन्धिनम् अर्थ=समाचारं श्रुत्वा=आकर्ष्य नि-
शम्य=हृदि धृत्वा हृष्टतुष्टं यावद् हर्षवशविसर्पद् हृदयः सिंहासनात् राजसिंहा-
सनात् अभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय यावद्-वन्दते=सविधि स्तौति, नमस्यति=नमो-
त्पुणं’ इत्यादिभिः नमति, वन्दित्वा नमस्यित्वा च तान्=निवेदितभगवदागमन
समाचारकान् राजकीयान् पुरुषान्, सम्मान्य=सन्तोष्य च विपुलं=प्रचुरं

राजपुरुषो के निवेदन करने के बाद क्या हुआ सो कहते हैं—
‘तए णं से सेणिए’—इत्यादि ।

अनन्तर श्रेणिक राजा उन पुरुषों से इस वृत्तान्त को सुन-
कर विचारपूर्वक हृदय में अवधारणकर हृदय में हर्षित और सन्तुष्ट
हुए और राजसिंहासन से उठे । उठकर उन्होंने ने वन्दना-नमस्कार
किया । जिन्होंने ने भगवान् का आगमन निवेदित किया है ऐसे राज-

राजपुरुषोना निवेदन कर्था पछी शु थयु ? ते छडे छे—‘तए णं से सेणिए’
इत्यादि

पछी श्रेणिक राजा ते पुरुषो पासेथी ते वृत्तात् साक्षणीने विचारपूर्वक इह-
यमा अवधारण करीने हुइयमा हर्षित आने संतुष्ट यथा आने राजसिंहासनेथी छड्या
छडीने तेभे वन्दना-नमस्कार कर्था जेथे भगवान् आगमन निवेदित कर्था छत्तु

નીતિદાર્દ=નીતિપાત્ર પ્રીતિદાન-પ્રીત્યા=પ્રેમ્યા દાન-પ્રત્યાદિવિતરણ દદાતિ
 કરોતિ કરતા, મતિવિતરણ=તત્ત્વસ્વાધાન મમયતિ, મતિવિગત્ય નગરમાવગત
 નગરરક્ષકાન બદ્ધયતિ બદ્ધયિત્વા ધર્મ=વધ્યમાણમ્ અવાદાન્ = અવાપન્-મો
 વવાનુમિયા : । શિમમય=ગીઘમય રામશૂદ્ર મગરં શાઙ્ગ્યન્તરવાપમ્ અન્તરેધિઃ
 રાદિગમ્ આગિવત=મલેઃ પ્રતાપિત, મમ્માર્ગિગ=મમ્માગ-યા મનાપિતમ્, ડય
 યિત્ત શોમયમુતિકાદિમિત્રપદિયા કુરુત યાવદ્ સજગાદિકાંતિ કાર્યાણિ રિક્તોઃ
 મમ્વાપ અધિષ્ઠાતામ્ મત્યર્પયન્તિ='સર્વાણિ મગદ્પદિદ્યતાર્ગાણિ કારિતાની'
 તિ નિવદ્યન્તિ ॥ શ્લૃ ૭ ॥

નગરમમાર્ગનમરાશ્રમાયનન્તરં ધનિયઃ રાનારાનાદાર્ગમાદ-'તપ થે ત'
 દ્યગાદિ ।

મૂલમ્-સાગ ણં સં સનિગ ગયા ચલયાડય સદાચંદ્ર સદા
 ચિન્તા તય ધયાસી-ગિપ્પામેન મો વૈયાણુપ્પિયા ! હ્ય-ગય
 રહ-જોઈ-ફલિય ચાટરગિણિ સળ સળ્ળાહેહ, જાય નં વિ
 પદ્યપ્પિણદ્ ॥ શ્લૃ ૮ ॥

છાયા-સાગ ચલ ગ ધનિકા રામા વાલ્ક્યાપૂત વાલ્કયતિ બદ્ધયિ
 ત્વેયમવાદાન્-શિમમય મો વવાનુમિય । રમ-ગમ-રમ-ગોષકક્ષિતી પવુરિક્ષી
 રાનાં મલાદય વાલ્ક્યાપિ મત્યર્પયતિ ॥ શ્લૃ ૮ ॥

પુરર્ગો વા ચલ્કાર ધીર મ-મામ કિયા । ધર્મ ઉત્તકા ળીયમનિર્માદ
 વે યાગ્ય પ્રીતિદાન વેકર વિદા વિય । ઉગમ વાદ મગરરક્ષકા વો
 ગુળાય ધીર ઉગમ વક્તા વિ-દ વવાનુમિયો । રામશૂદ્ર વો નીતર
 ધીર વાહિર અણી તરહ વાગ તિદ્ય વર ધીર મમ્માર્ગિગર ગોષર
 તિદી આદિ મ ગિપ્પયા વા । રાજા વી રમ જાગા વા વાગર વે મગર
 રક્ષક ગય વાર્ય મૂળાં દ્વારા વગાર 'કે સ્થામિન્ । આગવી શાજા
 છુમાર મગર મુગરિગત દે ' વેશા રામા મ નિવદ્યન કરતે દે ॥શ્લૃ ૭॥

શ્રી રાજપુત્રનેના મ કાવ તથા સ માન કમ્ અરણ કે તામન છુવનનિર્વાદિમ્ય પ્રી
 તિદાન દ્યને વિદાય કર્તા તથા પછી નમરરક્ષકોને આતાબ્યા અને તોમન કમ્ કે-કે
 વવાનુમિયો । રાજપુત્રને અરહ તથા અદાવ સાદી રીત પાછી છાંટી અને સ માલિત
 કરી કાવ માટી આગિની લીવાની લીબો વાલ્ક્યની આ આજ્ઞા અજ્ઞા તે નમરરક્ષકો
 તે અર્ધા કાર્ય નોહરો દાસ કશીને 'કે વવામિન્ । આગવી આજ્ઞા પ્રમાણે નમર રક્ષ
 કિયા ૯' શ્રીમ વાલ્ક્યને નિવેદન કમ્ (શ્લૃ ૭)

टीका-‘तए णं’-इत्यादि । ततो=नगरसंमार्जनसेवनोपलेपनानन्तरं ‘णं’ इति वाक्यालङ्कारे, सः=असौ श्रेणिको राजा वञ्च्यापृतं=सेनानियोजितं सेना-नायकमिति यावत् शब्दयति=आह्वयति, शब्दयित्वा=सेनापतिमाह्वय एवं=वक्ष्य-माणम् अवादीत्=आदिशत्-भो देवानुप्रिय ! क्षिप्रमेव=शीघ्रमेव हयगजरथयो-यकलितां=अश्व-हस्ति-रथ-योधमहितां चतुरङ्गिणीं चत्वारि अङ्गानि अश्व-गज-रथ-योधरूपाणि यस्याः सा चतुरङ्गिणा ता सेनां=मैत्र्यं सन्नाहय=मञ्जीभृतां कुरु । इति निदेशानन्तरं यावत्-सोऽपि=सेनानायकोऽपि प्रत्यर्पयति=आज्ञानुमा-रेण चतुरङ्गिणीं सेनां सन्नाह निवेदयति ॥ सू० ८ ॥

अथोक्तविषयं विनियोजयति-‘तए णं’ इत्यादि ।

मूलम्-तए णं से सेणिए राया जाणसालियं सदावेइ, सदावित्ता एवं वयासी-भो देवाणुप्पिया ! खिप्पामेव धम्मियं जायप्पवरं जुत्तामेव उवट्टवेह, उवट्टवित्ता यम एयमाणत्तियं पच्चपिणाहि । तए णं से जाणसालिए सेणिएणं रत्ता एवं वुत्ते समाणे हट्टुट्टु० जाव हियए जेणेव जाणसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जाणसालं अणुप्पविसइ, अणुप्पवि-सित्ता जाणगं पच्चुवेक्खइ, पच्चुवेक्खित्ता जाणं पच्चोरुभइ,

इस के अनन्तर क्या हुआ वह सूत्रकार कहते हैं-‘तए णं से’ इत्यादि ।

नगर का सेवन सम्मार्जन और उपलेपन आदि करने पर श्रेणिक राजाने सेनापति को बुलाया और कहा-हे देवानुप्रिय ! तुम जल्दी जाओ, रथ, घोड़ा, हाथी और योद्धाओं से युक्त चतुरङ्गिणी सेना को तैयार करो । श्रेणिक राजा की आज्ञा के बाद सब सेना तैयार करके सेनानायकने आकर राजा को निवेदन किया ॥सू० ८॥

त्यार पछी शु थयु ते सूत्रकार कहे छे-‘तए णं से’ इत्यादि

नगरनु संमार्जन सेवन अने उपलेपन आदि थह गया पछी श्रेष्ठिक राजाने सेनापतिने बोलाव्यो अने कहु छे-हे देवानुप्रिय ! तमे जल्दी जाओ रथ, घोड़ा, हाथी अने योद्धाओ सहित चतुरङ्गिणी सेनाने तैयार करो. श्रेष्ठिक राजानी आज्ञा यता पछी सेना तैयार करीने सेनानायकने आपीने राजाने निवेदन कयु (सू० ८)

प्रतोदधरांश्च सममारोहयति. आरोग्याऽन्तराश्रमपटे यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य करतल यावद् एवमवादीत्-युक्तं ते स्वामिन् ! धार्मिकं यानप्रवरमादिष्ट भद्रं तव, आरुह ॥ सू० ९ ॥

टीका-‘तए णं’-इत्यादि । ततः=तैय्यमन्नाहानन्तरं खलु स श्रेणिको राजा यानशालिक=यानशालानायकं गच्छयति=आह्वयति. गच्छयित्वा एवम्=वक्ष्यमाणम् अवादीत्=आदिशत्. भो देवानुप्रिय ! शीघ्रमेव=शीघ्रमेव धार्मिकं=धर्मप्रयोजनकं धर्माय युक्तं वा-यमार्थं यानप्रवर=यानोत्तमं युक्तमेव=अवादि-युतमेव उपस्थापय=सन्निधौ आनय, उपस्थाप्य मम एताम् आज्ञप्तिकाम्=आज्ञां प्रत्यर्पय=यम्पाद्य निवेदय । ततः=आज्ञाऽनन्तरं खलु सः=असौ यानशालिकः श्रेणिकेन राजा एवम्=अनेन प्रकारेण उक्तः=आदिष्टः मन हृष्टुष्ट-यावद् हर्षवशविसर्पेद्दृढयः सन् यत्रैव यानशाला तत्रैवोपागच्छति=यानशालाऽन्तिकं याति, उपागत्य यानशालाम्-अनुप्रविशति=यानशालाऽभ्यन्तरं गच्छति, अनुप्रविश्य यानकं=स्थं प्रत्युपेक्षते=सम्यङ्निरीक्षते, प्रत्युपेक्ष्य=समवलोक्य यानं प्रत्यारोहयति=अधोऽवतारयति, अधोऽवतार्य दृश्यम्=आच्छादनवस्त्रम् अपनयति=यानतः पृथक्करोति, अपनीय यानकं सम्प्रमार्जयति=संशोधयति, संप्र-

और भी उक्त विषय का प्रतिपादन करते हैं—‘तए ण से’ इत्यादि ।

सेना के तैयार होजाने के बाद श्रेणिक राजाने यानशालिक को बुलाया और इस प्रकार कहा-हे देवानुप्रिय ! शीघ्र ही धार्मिक-धर्मक्रिया के काम में आने वाले रथ का घोड़े जुतवाकर तैयार करो । मेरी इस आज्ञा का पालनकर मुझे खबर दो । इस के बाद यानशालिक श्रेणिक राजा के उक्त आदेश को सुनकर हृदय में हर्षित और संतुष्ट होता हुआ जहाँ यानशाला थी वहाँ गया । और यान-रथ को देख, धूल आदि झाड़कर उसको साफ किया फिर नीचे

६७ पद्य उक्तविषयनु प्रतिपादन करे छे-‘तए ण से’ इत्यादि

सेना तैयार थई गया पछी श्रेणिक राजाने यानशालिकने गोलाव्यो अने आ प्रकारे कहु छे देवानुप्रिय ! जलदीही धार्मिक=धर्मक्रियाना काममा आपता स्थाने घोडा जोडावी तैयार करे भारी आ आज्ञानु पालन करी अने जगर आपो. तयार पछी यानशालिक श्रेणिक राजाने उक्त आदेश सामग्री हृदयमा हर्षित अने संतुष्ट थता न्या यानशाला हती त्या गया अने यान=स्थाने-जो धूल आदि जे भेरीने ते साफ

तोदधरांश्च सममारोहयति, आरोह्याऽन्तराश्रमपदे यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य करतल यावद् एवमवादीत्-युक्तं ते स्वामिन् ! धार्मिकं यानप्रवरमादिष्टं भद्रं तव, आरूढ ॥ मृ० ९ ॥

टीका-‘तए णं’-इत्यादि । ततः=सैन्यमन्त्राह्वानन्तरं खलु स श्रेणिको राजा यानशालिकं=यानशालानायकं गव्दयति=आह्वयति, गव्दयित्वा एवम्=वक्ष्यमाणम् अवादीत्=आदिशत्, भो देवानुप्रिय ! क्षिप्रमेव=शीघ्रमेव धार्मिकं=धर्मप्रयोजनकं धर्माय युक्तं वा-धर्मार्थं यानप्रवरं=यानोत्तमं युक्तमेव=अश्वादि-युतमेव उपस्थापय=सन्निधौ आनय, उपस्थाप्य मम एताम् आज्ञप्तिकाम्=आज्ञां प्रत्यर्पय=सम्पाद्य निवेदय । ततः=आज्ञाऽनन्तरं खलु सः=असौ यानशालिकः श्रेणिकेन राजा एवम्=अनेन प्रकारेण उक्तः=आदिष्टः मन हृष्टतुष्ट-यावद् हर्षवशविसर्पद् हृदयः सन यत्रैव यानशाला तत्रैवोपागच्छति=यानशालाऽन्तिकं याति, उपागत्य यानशालाम्-अनुप्रविशति=यानशालाऽभ्यन्तरं गच्छति, अनुप्रविश्य यानकं=रथं प्रत्युपेक्षते=सम्यङ्निरीक्षते, प्रत्युपेक्ष्य=समवलोक्य यानं प्रत्यवरोहयति=अधोऽवतारयति, अधोऽवतार्य दूष्यम्=आच्छादनवस्त्रम् अपनयति=यानतः पृथक्करोति, अपनीय यानकं सम्प्रमार्जयति=संशोध्यति, संप्र-

और भी उक्त विषय का प्रतिपादन करते हैं-‘तए णं से’

इत्यादि ।

सेना के तैयार होजाने के बाद श्रेणिक राजाने यानशालिक को बुलाया और इस प्रकार कहा-हे देवानुप्रिय ! शीघ्र ही धार्मिक-धर्मक्रिया के काम में आने वाले रथ का घोड़े जुनवाकर तैयार करो । मेरी इस आज्ञा का पालनकर मुझे खबर दो । इस के बाद यानशालिक श्रेणिक राजा के उक्त आदेश को सुनकर हृदय में हर्षित और संतुष्ट होता हुआ जहाँ यानशाला थी वहाँ गया । और यान-रथ को देख, धूल आदि झाड़कर उसको साफ किया फिर नीचे

६७ पद्य उक्तविषयनु प्रतिपादन करे छे-‘तए णं से’ इत्यादि

सेना तैयार थछ गया पछी श्रेणिक राजाने यानशालिकने गोलाव्ये अने आ प्रकार कहु छे देवानुप्रिय ! गलहीथी धार्मिक=धर्मक्रियाना काममा आपता रथने घोडा नेशावी तैयार करे भारी आ आज्ञानु पालन करी अने भणर आपो. तयार पछी यानशालिक श्रेणिक राजाने उक्त आदेश सामजी इह्यमा हर्षित अने संतुष्ट थता न्या यानशाणा हती त्या गया अने यान=रथने नेश धूण आदि भ भेरीने ते साक्ष

समानीय प्रतोदयष्टीः=कशादण्डान् 'चायुक' इति भाषायां प्रतोदधरान=
कशाधारिणः सारथीश्च समं=सार्द्धं आगेहयति, आरोह्य अन्तराश्रमपदे=अन्तः
पुरगये गृहपद्वित्तमार्गमध्ये वीथ्यामिति यावत् यत्रैव निवासे श्रेणिको राजा
तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य कन्तल० यावद् यावच्छब्देन 'करतलपरिगृहीतं
शिरआर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवं=वक्ष्यमाणम् अवदात् हे स्वामिन् ! यद्
धार्मिकं यानप्रगम् आदिष्टं=गच्छित्राऽऽनेतुमुपदिष्टं तद् योजितं ते=तत्र-भवनो
भद्रं=कल्याणं भवतु । आनन्द=यानप्रवरमारुहो भव ॥ म० ९ ॥

समलङ्कृतयानमग्निधाने सति श्रेणिकराजकार्यमाह-‘तए णं’ इत्यादि ।

मूलम्-तए णं से सेणिए राया भंभसारे जाणसालि-
यस्स अंतिए एयसट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठुट्ठु० जाव मज्जणघरं
अणुप्पविसइ अणुप्पविसित्ता जाव कप्परुक्खे चेव अलंकिय-
विभूसिए णरिंदे जाव मज्जणघराओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्ख-
मित्ता जेणेव चेह्णणादेवी तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता
चेह्णणं देवि एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिए ! समणे भगवं
महावीरे आइगरे तित्थयरे जाव पु०वाणुपुविं चरमाणे जाव
संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ ।

तं महप्फलं देवाणुप्पिए ! तहारूवाणं अरहंताणं जाव
तं गच्छामो देवाणुप्पिए ! समणं भगवं महावीरं वंदामो

तथा चायुक धारण करने वाले पुरुषों को एक साथ बैठाकर रथ को
गली और राजमार्ग से घूमाता हुआ जहाँ श्रेणिक राजा था वहाँ
आघा, और हाथ जोड़कर विनयपूर्वक कहने लगा - हे स्वामिन् !
आपकी आज्ञानुसार धार्मिक रथ सुसज्जित खड़ा है । आपका कल्याण
ही रथ पर चढ़िये ॥ सू० ९ ॥

आयुक धारण करवावणा पुरुषने ओक साथे जेसाडीने रथने गल्ली तथा राज
मार्गशी घुमावी देवनीने तथा श्रेणिक राजा डता त्या आयेओ अने हाथ जेडीने
विनयपूर्वक कहेवा लाग्यो-हे स्वामिन् आपनी आज्ञानुसार धार्मिक रथ सुसज्जित
हो छे आपनु कल्याण थाओ रथ पर चढो (सू० ९)

नमसामो गङ्गारमो गङ्गाणामो । फाटार्ण मंगलं देवय चैव
 पञ्जुयामामो गय ण दक्षभवे य परमय य हियाण सुहाण
 गमाण निम्नयसाण जाय आणुगामियत्ताण भविस्सइ । ताण
 ण सा चोदणामेयी गणियम्म रत्तो अतिण गयमइ सोशा
 निसम्मा ण्ठुत्तुत्तु जाय पडिमुणइ, पडिमुणिता जेणय मज्झण
 घरे तेणय उयागच्छइ, उयागच्छिता गहाया, पययलियम्मा,
 पययोउयमंगरुपायच्छिता, यग्पायपत्तनेउरा, मणिमंगरुहाहा
 रइयउयइया फडगग्रइदुगागगायलियट्ठमुत्तमरगयतिसग्यवग्गल
 यइम सुत्तयकुटलउज्जादयाणणा, गयणविभूतियगी, श्रीणमुयवरथ
 परिहिया, दुग्गुदुग्गुमात्तमगणिज्जउत्तरिजा, मन्त्रोउयसुरभि
 फुत्तुसमुन्दरगइयपत्तयमीहमयिकसमचिन्ता, प्ररचदणचचिया,
 यगऽभरणविभूतियगी, फाटार्णभूयभूयिया, सिरिममाणघस्ता,
 यदुहिं गुज्जाहिं चिलामियाहिं जाय माहत्तरगविंदपरिविम्बिता,
 जेणेय धाहिरिया उयट्टाणसाला जेणेय गणिण गया तणेय
 उयागच्छइ । ताण णं य सणिण राया चोदणात्त देयीत्त सच्छिं
 धम्मियं जाणण्यवर दूगइ, दूगहिता गङ्गारटमाइदामेण छनेण
 घग्गिमाणण, जाययाइयगमण णेयइय, जाय पञ्जुयासइ ।
 गय चोदणा देयी जाय माहत्तरगविंदपरिविम्बिता जेणेय समणे
 भगय माहायीरे तणेय उयागच्छइ, उयागच्छिता समणं भगयं
 माहायीरं पंदइ नमसइ सणिय रायं पुरम्भो फाउं ठिइया चेय
 जाय पञ्जु पासइ ॥ सू० १० ॥

छाया-तना स्वयं ग भेजिता राजा भवगारी याननायिकस्यान्ति
 यतमर्थं भुक्त्वा निष्कस्य इष्टतुल्य-गायत्तं भगवत्पुत्रमनुपविशति, अनुपविश्य याव

तत्पतरुखिवाङ्कृतो विभूषितो नरेन्द्रो मज्जनगृहात्प्रतिनिष्कामति, प्रतिनिष्काम्य यत्रैव चेष्टणादेवी तत्रैवोपागच्छति. उपागत्य चेष्टणादेवीमेवमवादीत्—एवं खलु देवानुप्रिये ! श्रमणो भगवान् महावीर आदिकरस्तीर्थकरो यावत् पूर्वानुपूर्व्यां चरन् यावत् संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति ।

तद् महत्फलं देवानुप्रिये ! तथारूपाणामर्हतां यावत् तद् गच्छामो देवानुप्रिये ! श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दामहे नमस्यामः सत्कुर्मः सम्मानयामः कल्याणं मङ्गलं दैवत चैत्यं पर्युपास्महे । एतत् अस्माकम् उद्भव च परभवे च हिताय, सुखाय, क्षमाय, निःश्रेयसाय यावदागामिकतायै भविष्यति । ततः खलु सा चेष्टणादेवी श्रेणिकस्य राज्ञोऽन्तिक एतमर्थं श्रुत्वा निश्चयं हृष्ट-तुष्टं यावत् प्रतिशृणोति, प्रतिश्रुत्य यत्रैव मज्जनगृहं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य स्नाता, कृतवल्किर्मा, कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता वरपादप्राप्तनूपुरा मणि-मेखलाहाररचितोपचिता, कटकखड्गदुकैकावलिकण्ठमूत्रमरकतत्रिशरकरवल्यहेम-सूत्रकुण्डलोद्द्योतितानना, रत्नविभूषिताङ्गी, परिहितचीनाशुकवस्त्रा, दूकूलसु-कुमारकान्तरमणीयोत्तरीया, सर्वतुङ्गमुरभिकुसुमसुन्दररचितप्रलम्बगोममानकान्त-विकसच्चित्रमाला, वरचन्दनचर्विता, वराभरणविभूषिताङ्गी, कालागुरुधूपधूपिता, श्रीसमानवेपा वङ्गीभिः कुब्जामिः किरातिकाभिर्यावद् महत्तरकवृन्दपरिक्षिप्ता यत्रैव ब्राह्मोपस्थानशाला यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छति । ततः खलु स श्रेणिको राजा चेष्टणया देव्या मार्जं धार्मिक यानप्रवर दूरोहनि दूरूह्य सको-रणमाल्यढाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन औपपातिकगमेन ज्ञातव्यं यावत्पर्युपास्ते । एवं चेष्टणादेवी यावद् महत्तरकवृन्दपरिक्षिप्ता यत्रैव श्रमणो भगवान् महा-वीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति श्रेणिकं राजानं पुरतः कृत्वा स्थितैव यावत् पर्युपास्ते ॥ सू० १० ॥

टीका—‘तए णं’—इत्यादि । ततः=वाहनसंनिधानानन्तरं खलु स श्रेणि-को राजा भम्भमारो वाहनशालिकस्य=यानशालाध्यक्षस्य अन्तिके=समीपे एतं

सुसज्जित धार्मिक रथ उपस्थित होने पर राजा क्या करते हैं सो कहते हैं—‘तए ण’ इत्यादि ।

रथ के आजाने पर भम्भसार श्रेणिक राजा यानशालिक के मुख

सुसज्जित धार्मिक रथ उपस्थित होता राजा शु करे छे ते कहें छे—
‘तए णं’ इत्यादि

रथ आवी जाता ललमार श्रेणिक राजा यानशालिकता मुखी ‘धार्मिक रथ

धारनाममिदं रूपम् अर्थ-तृणान्तं सुखा निगम्य-इदमर्थार्थं इष्टं एवावत,
 यावच्छब्द-यितानन्दिनः मौनमनाः मौनम्यया इषवन्नविमपद् इदयः, मन्त्र
 नष्ट-म्यानष्टम् अनुमन्त्रिणि, अनुमन्त्रिण्य यावत्-यत्पश्य इव भवच्छब्दः
 पर्याप्तगतिर्गपयः, विभूतिना गामागपय नरन्-भेणिगरानः यावत् मन्त्र
 श्रुतान् प्रतिनिष्कम्प्य-नि मन्त्र्य यथैव-पम्पिपपाञ्चः पुर चक्षुणा दृष्टी-वागी
 विद्यन् सर्वैव उपागच्छन्ति, उपागत्य चक्षुणां श्रुताम् एव-वक्ष्यमाणम् अना-
 दीन्-इ दृष्टानुमिय ! एवम्-एतादृशतृणान्ताज्जि यत् भवणा भगवान् मर-
 धीर आदिक्कम्पीर्यरः यावत् मिद्विगतिनामथय ध्यानं मयाप्नुकामः एवानु-
 पूष्यां चान् यावत् संवयन तपसा आत्मानं मावयन् विहरति, इ दृष्टानुमिय !
 तत्-तस्मान् कारणान् महत्त्वम्-अनुवमा स्यामा भवति यत् तथाल्लपार्मा
 तपःमयमर्मपद्मानां कथमज्ञानकथमदर्शनकथाम् अरतां यावत् नामगाप्रभवणेनापि,
 किं पुनरमिगमन-पन्न-नमम्यन-प्रतिगच्छन-पशुशायनादिना ? तत्-तस्मान्

स ' धार्मिक ग्रन्थ तयाग है ' वेमा वृत्तान्त मुनकर जपिन और मनुष्ट
दृष्ट । और स्नानकर स पदुषे । घट्टा स्नानकर अच्छ बस्त्र और
आभूषण पहन, तथा कम्बकृष्ट क समान मुञ्जोमिन हाकर बाहर
मिक्कळ, किं च्छङ्कणा दूधी क पाम आप और बदन लग कि—इ
त्यानुमिये ! धर्म की प्रयत्नना करन वाले और चार तीर्थों की स्थापना
करन वाला भगवान् महाश्रीर स्वामी मामानुमाय सिद्धार करते हुए
गुणधाम उद्यान में पधार है और तप संयम से अपनी आत्मा को
साधित करत हुए विराजत है । इ दयानुमिय । तथारूप अर्थात् तप
संयम स धुत्त, केषलान, कषल्लङ्गान क धरने वाले अर्हन्त भग
वान् क नाम गोप्र आदि क गुनन स ही कमनिर्भरारूप महाफल
दाता है, ता उनक अविनाशन-भामन जाने, धन्दन नमस्कार करन,

તેણે કે જો વૃન્તાત્ સંજ્ઞાગીન દર્શન તથા જાતુજ અથા, અને રત્નાનપદમાં પરોક્ષ
ત્વાં મ્નાન કરી શાસ્ત્રિ ભગ્ન તથા આશુભવ પદમાં તથા કલ્પવૃક્ષ સમાન મુદ્ધોક્ષ
અમને બદાર નીકળ્યા પછી મિલવા દેવીનાં પાસે આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે-
દેવાનુમિત્રે । અમની પ્રથમ ના કરવાવાગ્યા અને આર નીચીની સ્થાપના કરવાવાગ્યા ભગ-
વાન મહાન્નર સ્વામી ક્રોધે આગથી બીજ બાગ વિદાર કરતા મુખ્યચિત્ત ઉદ્ધતમાં
જપમાં છે અને તથ અવસથી પાતાના આમાને કાર્ણવ કરતા વિશાજ છે દે દેવા
નુમિત્રે । તથાકૃપ અર્પાત તથ અવસથી મુક્ત, કેવલગુણ કેવલગુણ મુક્ત બદના
ભગવાનનાં નામ ભાગ્ય આદિ સાંજગીન કર્મનિર્વાહક મહારૂઢ અથ છે તે તેમનું

કારણાત્ મહાફલવત્ત્વાત્ હે દેવાનુપ્રિયે ! વયં ગચ્છામઃ=ભગવત્સમીપં વ્રજામઃ
શ્રમણં ભગવન્તં મહાવીરં વન્દામહે=સ્તુમઃ, નમસ્યામઃ=નમામઃ, સત્કુર્મઃ=વિન-
યાદિભિરાદ્રિયામહે, સમ્માનયામઃ=ભક્તિવહુમાનૈઃ પ્રસાદયામઃ, કલ્યાણં=શ્રેયઃ-
સ્વરૂપં, મોક્ષદાયિત્વાત્, મદ્ગલં=મદ્ગલસ્વરૂપં સર્વહિતપ્રાપકત્વાત્, દૈવતં=ધર્મ-
દેવસ્વરૂપમ્ આરાધ્યત્વાત્ ચૈત્યં=જ્ઞાનસ્વરૂપં સમ્યગ્વોધજનકત્વાત્ પર્યુપાસમહે=
સર્વથા સમ્યગ્આરાધયામઃ એતત્=ભગવદ્દર્શનાદિક ણે=અસ્માકમ્ હ્ર ભવે=અસ્મિન્
નન્મનિ પરભવે=પરજન્મનિ ચ હિતાય=કલ્યાણાય, સુખાય=આનન્દાય, ક્ષમાય=
ભવતરણસામર્થ્યાય, નિઃશ્રેયસાય=મોક્ષાય, યાવત્ અનુગામિકતાયૈ=ભવપરમ્પરા-
તુવન્ધિસુગવજનકાય ભવિષ્યતિ । તતઃ=તદનન્તરં સા ચેલ્લણા દેવી શ્રેણિકસ્ય

પ્રશ્ન પૂછને ઔર ડનકી પર્યુપાસના - સેવા આદિ કરને સે જો ફલ
હોતા હૈ ડસકા તો કહના હી કયા ? અતઃ હે દેવાનુપ્રિયે ! અપન
ભગવાન્ કે પાસ ચલે ઔર શ્રવણ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી કો વન્દન
(સ્તુતિ) કરે, નમસ્કાર કરે, આદર કરે, સમ્માન-ભક્તિપૂર્વક બહુમાન
કરે । વે ભગવાન્ કલ્યાણ - મોક્ષ દેને વાલે હોને સે કલ્યાણસ્વરૂપ
હૈ, 'મદ્ગલં' - સર્વહિત કી પ્રાપ્તિ કરાને વાલે હોને સે મદ્ગલસ્વરૂપ હૈ,
'દૈવતં' - ભગ્યો કો આરાધના કરને યોગ્ય હોને સે દેવસ્વરૂપ હૈ,
'ચૈત્યં' - સમ્યગ્વોધ દેને વાલે હોને સે જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ, ડન ભગવાન્
કી પર્યુપાસના-સેવા કરે । ભગવાન્ કે દર્શન આદિ, હમ લોગોં કે
હિતાય - હહલોક ઔર પરલોક મેં હિત કે લિયે, સુખાય - સુખ કે
લિયે ક્ષમાય - ભવસાગર તૈરને મેં સામર્થ્ય કે લિયે, મોક્ષ કે લિયે
ઔર યાવત્ ભવ-ભવ મેં સુખ કે લિયે હોગા । હસ પ્રકાર ચેલ્લણા

આભગમન-તેમની સામા જુ, વદન-નમસ્કાર કરવા, પ્રશ્ન પૂછવા તથા તેમની પર્યુ-
પાસના-સેવા આદિથી જે ફલ થાય છે તેનું તો કહેવુંજ શું ? માટે હે દેવાનુપ્રિયે !
આપણે ભગવાનની પાસે જઈએ અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને વદન-સ્તુતિ
કરીએ, નમસ્કાર કરીએ, આદર કરીએ, સન્માન=ભક્તિપૂર્વક બહુમાન કરીએ.

તે ભગવાન કલ્યાણં=મોક્ષ દેવાવાળા હોવાથી કલ્યાણસ્વરૂપ છે મંગલં=હિતની
પ્રાપ્તિ કરાવવાવાળા હોવાથી ભગલસ્વરૂપ છે દૈવતં=ભગ્યોને આરાધન કરવા યોગ્ય
હોવાથી દેવસ્વરૂપ છે ચૈત્યં=સમ્યગ્ વોધ દેવાવાળા હોવાથી જ્ઞાનસ્વરૂપ છે તે ભગ-
વાનની પર્યુપાસના-સેવા કરીએ ભગવાનના દર્શન આદિ આપણા લોકોના આ મોક્ષ
તેમજ પરલોકના હિતને માટે, સુખને માટે, ક્ષમાય=ભવસાગર તરવામા સામર્થ્ય માટે
મોક્ષ માટે અને હરેક ભવેભવમા સુખ માટે યથે આ પ્રકારે ચેલણા રાણી પોનાના

राज्ञः=निमग्नः। अन्तिके=समीपे एत=माग्योदयजनकमग्नदर्शनसम्पत्तिम् अ-
 र्यम्=वृत्तान्तं भुत्वा=भक्षणपथप्रपनीय निश्चयम्=इष्टवषायं इष्टुष्टं पात्रं,
 यावच्छदेन चित्तानन्दिता प्रीतमनाः परमसौमनस्यिता इष्टवस्तुसिर्षद्वय-
 विनयन प्रतिवृणोति = स्वीकराति प्रतिभुत्य=मग्नदर्शनं प्रतिष्ठाप यत्रैव
 मञ्जनघृहं = स्नानघृहं तत्रैवापागच्छति, उपागत्य स्नाता=कृतस्नाना कृत
 बलिकर्मा=पशुपायसादिकृते कृमाभमागा, कृतशौकमङ्गलमायधिता=कृतानि कौ-
 तुकानि=मपीतिलकादीनि मङ्गलानि=मङ्गलसूचकानि सर्पपक्ष्यसतचन्दनदूरीदीनि
 य मायधितानीव दुःस्वप्नादिनिनाशायवश्यकर्षणत्वात् मायधितानि यथा सा
 तया। वरपादमातनूपुरा=सुन्दरनूपुरविभूषितचरणा, मणिमेखलाहारवितोषचिता=
 मणिघटितैः मेखलाहारैः=कणिभूषणैः रचिता=कृतशोभा, अत एव उपचिता=
 संयुता सभूषणहारतया पुष्पाङ्गीत्यर्थः, कटकलहृदकैकावलिकम्बुमरकतमिश्र
 कषरमलयदेममृषककुम्भोद्घोतितानना कटकः=करभूषणविशेषः खड्गदन्तः=अ-
 गुलिभूषणविशेषः, एकावलिः=नानामणिमयैकस्मरिकहारविशेषः, कम्बुसूत्रं=कम्बु

रानी अपने पति राजा अंगिक से माग्यका उदय करने वाले भा-
 ग्य के भागममरूप यवन सुनकर हर्षित और सन्तुष्ट हुई और उसने
 राजा के यवन को स्वीकार किया। स्नानघृह में गई, और स्नान
 किया। पशु कौआ आदि के लिये अन्नका भाग देनेरूप बलिकर्म
 किया, मपी तिलक आदि किया और दुःस्वप्न आदि का दाप निवा-
 रण के लिए मंगलवारक सर्प (सरसों), वृषी, चावल आदि धारण
 किये। पैरों में सुन्दर नूपुर पहने। मणि से जड़ा हुआ कटिसूत्र-
 कन्दोरा धारण किया, इससे रानी का अंग-शरीर पुष्ट मात्सूम होन
 लगा, कंबे और अंगुठियों से अंगों को सुषोभित किये। कण्ठ में
 एकावली हार, मरकत-रत्नों से जड़े हुए तीन लट्ठी को हार और

पति राजा अंगिक से माग्यका उदय करनेवाला भागममरूप यवन
 भाग्यजीने हर्षित होने सन्तुष्ट पथ होने देखे राज्यना यवनने स्वीकार किये स्नान-
 गृहमें गई स्नान किये पशु भागदा आदिने माटे मग्नने राजा देवाद्य प्रतिकर्म
 किये मपीतिलक आदि किये और दुःस्वप्न आदिना दोष निवारण करवा माटे भजत
 हारक सर्प (सरसव) वृषी घोआ आदि धारण किये भजत सुन्दर नूपुर पहने
 मणिसे जड़े कटिसूत्र (कन्दोरा) धारण किये। आधी शरीर पुष्ट देखा
 लाभ्य कर्म तथा वीटीको भी मग्नने सुषोभित किये कर्म अंगनली हार, मरकत

भूषणविशेषः सुवर्णशृङ्गलेत्यर्थः, मरकतत्रिशरकः=मरकतमणिजटितत्रिशरिकद्वारः,
 रावल्याः=सुन्दररुभूषणानि, हेमसूत्रकं=सुवर्णदोरकम्, कुण्डले=कर्णाभरणे
 एतैः उद्धोतितं=सुशोभितम् आननं=मुख यस्याः सा तथा । रत्नविभूषिताङ्गीः=
 इन्द्रीवैभूष्यादिरत्नालङ्कृतशरीरा, चीनांशुकवस्त्रपरिहिता=परिहितदिन्याम्बरा,
 दुक्लसुकुमारकान्तरमणीयोत्तरीया-दुकूलं=दुकूलाभिधानवृक्षविशेष त्वद्वनिर्मितवस्त्र-
 विशेषः, तदेव सुकुमारम्=अत्यन्तस्मिन् कान्तं=प्रियं रमणीयं=मनोहरम् उत्त-
 रीयम्=उत्तरासङ्गवस्त्रविशेषो यस्याः सा तथा, सर्वसुकुमारभिकसुमन्दररचितप्र-
 कम्बशोभमानधिरसचितमाला-सकलऋतुजात-सुगन्धिपुष्परुचिरविरचितप्रलम्बमा-
 नशोभमानविस्फुरन्मानावर्णमाला, वरचन्दनचर्चिता-वरम्=उत्तमं च चन्दनं वर-
 चन्दनं=कस्तूरी, केसर, कर्पूरादिवासितं=चन्दनं तेन चर्चिता=उपलिप्ता, वराभरणवि-
 भूषिताङ्गी=उत्तमभूषणालङ्कृतशरीरा, कालागुरुधूपधूपिता=कृष्णागुरुधूपवासिता,
 श्रीसमानवेपा=लक्ष्मीसदृशवेषधारिणी चेल्लणादेवी बहुभिः=प्रचुराभिः=कुब्जदेशो-
 त्पन्नाभिः चिलातिकाभिः=चिलातदेशोत्पन्नाभिः यावत्, यावच्छब्देन-‘वामनाभिः

उत्तम वलय—करभूषणविशेष, तथा हेमसूत्र—सोने की लड़ी, इत्यादि
 भूषण धारण किये, कानों में कुण्डल पहने जिससे मुख दीपने लगा ।
 रत्नों से समस्त अङ्गो को विभूषित किया, चीन देश के बने हुए
 रेशमी वस्त्र पहने, दुक्लनामक वृक्ष की त्वचा से बना हुआ वस्त्र,
 जो कि मनोहर उत्तरीय वस्त्र था, धारण किया । सकल ऋतु में होने
 वाले सुगन्धित पुष्पों से बनी हुई मनोहर अनेक वर्ण की मालाएँ
 पहनीं । कस्तूरी, केसर, चन्दन आदि का शरीर पर लेपन किया ।
 उत्तम गहनों से शरीर को शोभायमान किया । कृष्णागुरु के धूप
 से शरीर को सुगन्धित किया । ऐसी लक्ष्मी के समान वेषवाली चेल्लणा
 देवी अनेक कुब्ज देश की और चिलात देश की, यावत् शब्द से

रत्नोत्थी न डेल त्रण सरवाणा डार अने उत्तम वलय=उत्तमभूषण विशेष, तथा हेमसूत्र-
 सोनानी सेर, इत्यादि भूषण धारण कर्था तथा कानोमा कुण्डल पहियां जेथी सुभ दी-
 पवा लाग्यु रत्नोत्थी समस्त अंगोने विभूषित कर्था चीन देशमा भनेला रेशमी वस्त्र
 पहियां दुक्ल नामे वृक्षनी त्वचा (छाल)नु भनेलु वस्त्र ठे जे मनोहर उत्तरीय वस्त्र
 छु ते धारण कर्था गभी ऋतुमा थावावाणा सुगन्धित पुष्पोत्थी भनेली मनोहर अनेक
 वर्णनी मालाओ पहिरी कस्तूरी, केसर, चन्दन आदिनु शरीर उपर लेपन कर्था उत्तम
 वस्त्रोत्थी शरीरने शोभायमान कर्था । कृष्णागुरुना धूपथी शरीरने सुगन्धित कर्था । जेवी
 लक्ष्मी जेवा वेषवाली चेल्लणादेवी अनेक कुब्ज देशनी तथा चिलात देशनी ‘यावत्’

१, षटमाभि २, वर्षरीमि ३, यकुशिकाभिः ४, यौनकाभिः ५, पङ्किकाभिः ६, इति
निकाभिः ७, वासिनिकाभिः ८, लासिकाभिः ९, लकुशिकाभिः १०, द्राविडीभिः ११,
सिंहलीभिः १२, आरबीभिः १३, पञ्चणीभिः १४, यहुलीभिः १५, मुसण्डीभिः १६,
शषरीभिः १७, पारसीभिः १८, नानादध्याभिः, इजितविन्तिमार्पितचिन्नायिकाभिः
इत्यादीनां सङ्ग्रहः, एतादृशीमिर्दासीमियुक्ता । तथा महत्तरकृत्यैः मन्तपु
प्रधानपुरुषसमूहैः परिसितः परिबृता सती यत्रैव वाङ्मा=वर्हिमवा उवस्थानश-
मा=उपवेशनमण्डपः, यत्रैव भेणिको राजा तत्रैवापागच्छति । ततः वेक्समा-
समागमनानन्तरं स्वच्छ=निष्पत्तेन सः=भगवौ भेणिका राजा चेल्लणया दध्या
सार्द्धं धार्मिकप्रधानप्रवरं दूरोदति=भारादिति, दूष्य सकारणमाद्यदाम्ना=कोर
ण्टकृतसन्धिपुष्परचितमामायुष्मेन छत्रेण ध्रियमाणेन औपपातिकगमेन=औप-
पातिकसूत्रोक्तपाठेन शेष सर्वं ज्ञातव्यम् यावत् पर्युपास्ते=मगवन्त सेवते ।
यवम्=अनेनैव प्रकारेण भेणिकापवसनानन्तरं चेल्लणादेवी यावत् दासीमहत्तर

धामना १, षटमा २, वर्षरी ३, यकुशिका ४, यौनका ५, पङ्किका
६, इतिनिका ७, वासिनिका ८, लासिका ९, लकुशिका १०, द्राविडी
११, सिंहली १२, आरबी १३, पञ्चणी १४, यहुली १५, मुसण्डी १६,
शषरी १७, पारसी १८, भावि अनेक देश की इजित चिन्तित और
प्रार्थित को जानने वाली दासियों के साथ अतःपुर के प्रधान पुरुषों
द्वारा वेष्टित जहाँ पादर की उपस्थानशाला है, जहाँ भेणिक राजा
है वहाँ आई । तब भेणिक राजा चेल्लणा देवी के साथ प्रधान धार्मिक
रथ पर बैठे । कोरण्ट पुष्पों की माला से युक्त छत्र को घराते हुए
यावत् मगवान् के पास गये और सेवा करने लगे । विशेष धर्जन
औपपातिक सूत्र से जानना आदिप । इसी प्रकार चेल्लणा देवी भी

शषरी धामना (१) षटमा (२) वर्षरी (३) यकुशिका (४), यौनका (५), पङ्किका
(६), इतिनिका (७) वासिनिका (८), लासिका (९) लकुशिका (१०), द्राविडी (११),
सिंहली (१२) आरबी (१३) पञ्चणी (१४), यहुली (१५), मुसण्डी (१६) शषरी
(१७) पारसी (१८) भावि अनेक देश की इजित चिन्तित और प्रार्थितने अत्युत्तम
दासीको साथ अतःपुरना मुख्य पुरुषों द्वारा वेष्टित (पै लोली), तथा अक्षरणी उप-
स्थान शाला है, जहाँ भेणिक राजा है तथा आनी त्वां भेणिक राजा चेल्लणादेवीनी
स यै मुख्य धार्मिक रथमा अस्था. कोरण्ट पुष्पोंनी आलासी युक्त छत्र धरावेत्ता है
यावत् अत्रयान् पास अथा अने सेवा करवा लाव्या. विशेष धर्जन औपपातिक सूत्रभी
आनी देवु अथने के प्रकट चेल्लणादेवी पञ्च अथा अतःपुरना सेवकअनेकी धरावेत्ती

कन्दपरिणिता यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, श्रेणिकं राजानं पुरतःकृत्वा=अग्रे कृत्वा श्रेणिकभूषणप्रदेशे स्थितैव=उत्तिष्ठन्त्येव यावत् पर्युपास्ते, सेवते स्म ॥ सू० १० ॥

अथ भगवदुपदेशं वर्णयति 'तए णं' इत्यादि ।

मूलम्—तएणं समणे भगवं महावीरे सेणियस्स रण्णो भंभसारस्स चेल्लणा देवीए तीसे महइमहालयाए परिसाए, इसिपरिसाए, जइपरिसाए, मणुस्सपरिसाए, देवपरिसाए, अणे-गसयाए जाव धम्मो कहिओ, परिसा पडिगया, सेणियराया पडिगओ ॥ सू० ११ ॥

छाया-ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः श्रेणिकाय राज्ञे भंभसाराय चेल्लणादेव्यै तस्यां महाऽतिमहत्यां परिपदि, ऋषिपरिपदि, यतिपरिपदि, मनुष्यपरिपदि, देवपरिपदि, अनेकशतायां यावद्धर्मः कथितः, परिपत् प्रतिगता, श्रेणिकराजः प्रतिगतः ॥ सू० ११ ॥

टीका—'तए णं'—इत्यादि । ततः—चेल्लणादेव्या सह श्रेणिकस्य भगवत्सन्निधिसमागमनाऽनन्तरम्, खलु भगवता महावीरेण श्रेणिकाय राज्ञे भंभसाराय चेल्लणादेव्यै च तस्यां महाऽतिमहत्यां—महतीमतिक्रान्ता—अतिमहती,

सब अतःपुर के सेवक जनों से धिरी हुई जहाँ श्रमण भगवान् महावीर स्वामी विराजमान थे वहाँ आई । आकर उसने भगवान् की स्तुति की, नमस्कार किया तथा श्रेणिक राजा को आगेकर, राजा के पीछे खड़ी होकर भगवान् की पर्युपासना करने लगी ॥ सू० १० ॥

अब भगवान् के उपदेश का वर्णन करते हैं—'तए णं समणे' इत्यादि ।

चेल्लणादेवी के साथ श्रेणिक राजा भगवान् के समीप में आने के बाद श्रमण भगवान् महावीर स्वामी ने श्रेणिक राजा भंभसार

ज्यां श्रमण भगवान् महावीर स्वामी विराजता हुता त्या आवी आवीन तेले भगवान् की स्तुति करी नमस्कार कया तथा श्रेणिक राजाने आगण करी राजनी पाछण विसी रहीने भगवान् की पर्युपासना करवा लागी (सू० १०)

इसे भगवान् ने उपदेशनु वर्णन करे छे 'तए णं समणे' इत्यादि

चेल्लणादेवीनी साथे श्रेणिक राजा भगवान् की समीपमा आन्था पछी श्रमण भगवान् महावीर स्वामीके श्रेणिक राजा भंभसार तथा चेल्लणादेवीने आश्रयकरनी

कृन्दपरिक्षिप्ता यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमण भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, श्रेणिकं राजानं पुरतः कृत्वा=अग्रे कृत्वा श्रेणिकभूषणप्रदेशे स्थितैव=उत्तिष्ठन्त्येव यावत् पर्युपास्ते, सेवते स्म ॥ सू० १० ॥

अथ भगवदुपदेशं वर्णयति 'तए णं' इत्यादि ।

मूलम्—तएणं समणे भगवं महावीरे सेणियस्स रण्णो भंभसारस्स चेल्लणा देवीए तीसे महइमहालयाए परिसाए, इसिपरिसाए, जइपरिसाए, मणुस्सपरिसाए, देवपरिसाए, अणे-गसयाए जाव धम्मो कहिओ, परिसा पडिगया, सेणियराया पडिगओ ॥ सू० ११ ॥

छाया-ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः श्रेणिकाय राज्ञे भंभसाराय चेल्लणादेव्यै तस्यां महाऽतिमहत्यां परिषदि, ऋषिपरिषदि, यतिपरिषदि, मनुष्यपरिषदि, देवपरिषदि, अनेकशतायां यावद्धर्मः कथितः, परिपत् प्रतिगता, श्रेणिकराजः प्रतिगतः ॥ सू० ११ ॥

टीका—'तए णं'—इत्यादि । ततः—चेल्लणादेव्या सह श्रेणिकस्य भगवत्सन्निधिसमागमनाऽनन्तरम्, खलु भगवता महावीरेण श्रेणिकाय राज्ञे भंभसाराय चेल्लणादेव्यै च तस्यां महाऽतिमहत्यां—महतीमतिक्रान्ता—अतिमहती,

सर्व अतःपुर के सेवक जनों से धिरी हुई जहाँ श्रमण भगवान् महावीर स्वामी विराजमान थे वहाँ आई । आकर उसने भगवान् की स्तुति की, नमस्कार किया तथा श्रेणिक राजा को आगेकर, राजा के पीछे खड़ी होकर भगवान् की पर्युपासना करने लगी ॥ सू० १० ॥

अब भगवान् के उपदेश का वर्णन करते हैं—'तए णं समणे' इत्यादि ।

चेल्लणादेवी के साथ श्रेणिक राजा भगवान् के समीप में आने के बाद श्रमण भगवान् महावीर स्वामी ने श्रेणिक राजा भंभसार

न्यां श्रमण भगवान् महावीर स्वामी विराजता हुता त्या आवी आवीन तेणु भगवान् की स्तुति करी नमस्कार कयां तथा श्रेष्ठिक राजाने आगण करो राजान्नी पाछण उभी रहीने भगवान् की पर्युपासना करवा लागी (सू० १०)

इसे भगवान् की उपदेशनु वर्णन करे छे 'तए णं समणे' इत्यादि

चेल्लणादेवीनी साथे श्रेष्ठिक राजा भगवान् की समीपमा आव्या पछी श्रमण भगवान् महावीर स्वामीके श्रेष्ठिक राजा भंभसार तथा चेल्लणादेवीने आरप्रकारनी

महती चाऽसौ अतिमहती, महाऽतिमहती-तस्यां-महाऽतिमहत्यां परिषदि=समा-
याम्, ऋषिपरिषदि=ऋषिसमायाम्, मनुष्यसमायाम्, देवसमायाम्, अनेकशता-
याम्, अनेकानि बहूनि क्षतानि श्रोतगणा यस्या-साऽनेकशता, तस्याम्-अनेक-
शतायां यावद्धर्मः, यावच्छब्देन-अनेकशतायां परिषदि मध्यगतो (ममपान्)
विधिं धर्ममाख्याति-‘यथा जीवा बध्यन्ते, मुच्यन्ते, यथा च सङ्गिरन्ति’
इत्यादिस्वप्नो धर्मः=श्रुतचारिप्रलक्षणः कथितः - प्रकथितः । धर्मकथावर्णनम्-
श्रौतपातिकसूत्रतो विज्ञेयम् । तत् परिषत् प्रतिगता=पराहृता । श्रेणिको राजा
प्रतिगत - धर्मकथां श्रुत्वा समास्थानात्पराहृतः ॥ सू० ११ ॥

तदनन्तर जात वृत्तान्त सूचयति-‘तत्प्रेगइयाणं’ इत्यादि ।

मूलम्-तत्प्रेगइयाणं निग्गयाण निग्गयीण य सेणिय रायं
चेह्णं च देविं पासित्ता ण इमे एयारूखे अज्झरिथए जाव
रुक्कप्पे समुप्पज्जेज्जा ॥ सू० १२ ॥

आया-तत्रैकानां निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च श्रेणिक राजानं चेत्स्वमां च
देवीं इष्टा स्वस्वयमेतद्रूप आध्यात्मिको यावत् सकल्पः समुद्भवत् ॥ सू० १२ ॥

टीका-‘तत्प्रे’-इत्यादि । तत्र=तस्यां समायाम्, एकैकानां-केपाञ्चित्
निर्ग्रन्थानां साधूनाम्, च-पुनः-निर्ग्रन्थीनां-साध्वीनाम् श्रेणिकं राजानम्, च=पुनः
चेत्स्वमां देवीं इष्टा=विश्लोक्य स्वच्छ अपम् - एष एतद्रूपो बक्ष्यमाणस्तनः ।

और चेह्णदेवी को चार प्रकार की महापरिषद् में अर्थात् ऋषि-
परिषद्, मुनिपरिषद्, मनुष्यपरिषद्, देवपरिषद्, जिन में हजारों
श्रोतागण सुनने के लिये एकत्रित हुए हैं, ऐसी परिषद् के मध्य में
विराजमान होकर “जीव जिस प्रकार कर्मों से बद्ध होते हैं, मुक्त
होते हैं और छेड़ा पाते हैं” इत्यादि विविध प्रकार से श्रुतचारिधर्म
प्रलक्षण धर्म कथा । धर्मकथा सुनकर परिषद् अपने-अपने स्थान गई
और श्रेणिक राजा भी गये ॥ सू० ११ ॥

महापरिषद्मा अर्थात् ऋषिपरिषद् मुनिपरिषद्, मनुष्यपरिषद्, देवपरिषद् तेषां कलाया
श्रोतागण साक्षात्प्राप्ता माते ज्ञेयजित यथा ते श्रेणी परिषदना भवेत्तथा विराजमान स्थाने
एव ते ते प्रकारे कर्मोन्नी भवेत्तथा ते मुक्त भव्य ते अने कहेय पाप्मे ते ‘उत्पादि
विभिन्न प्रकारधी श्रुतचारिधर्मप्रलक्षण धर्म कथो धर्मकथा श्रोतगोत्रे परिषद् पातपोदाने
स्थाने अथ अने श्रेणिक राजा पञ्च मया (सू० ११)

आध्यात्मिकः=अन्तःकरणस्फुरितः, यावद्, यावच्छब्देन चिन्तितः, कल्पितः, प्रार्थितः, मनोगतः इत्येषां सङ्ग्रहः, संकल्पः-मानसिकोऽभिलाषः समुदपद्यत=प्रादुरभूत् ॥ सू० १२ ॥

अथ सूत्रकारः श्रेणिकराजचेल्लणादेवीदर्शनात्साधुसाध्वीनां, मनसि संजातमध्यवसायमाह-‘अहो ण सेणिए’ इत्यादि ।

मूलम्-अहो णं सेणिए राया महिड्ढिए जाव महासुक्खे जे णं णहाए, कयवलिकस्से, कयकोउयमंगलपायच्छित्ते, सव्वा-लंकारविभूसिए चेल्लणादेवीए सद्धि उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ । न मे दिट्ठा देवा देवलोगंसि सक्खं खलु अयं देवे । जइ इमस्स सुचरियतवनियमबंभचेर-गुत्तिवासस्स कल्लाणे फलवित्तिविसेसे अत्थि वया वयमवि आगमिस्साए एमाइं ताइं उरालाइं एयारूवाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा विहरामो । से तं साहु ॥ सू० १३ ॥

छाया-अहो ! खलु श्रेणिको राजा महर्द्धिको यावन्महासौख्यो यः खलु स्नातः कृतवलिकर्मा कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्तः । सर्वालङ्कारविभूषितश्चेल्लणा-देव्या सार्द्धमुदारान् मानुष्यकान् भोगाभोगान् भुञ्जानो विहरति । नाऽस्माभि-र्दृष्टा देवा देवलोके, साक्षात्कल्प्यं देवः । यद्येतस्य सुचरिततपोनियमब्रह्म-चर्यगुप्तिवासस्य कल्याणः फलवृत्तिविशेषः स्यात्, तदा वयमपि आगमिष्यति एतान् तानुदारान् एतद्रूपान् मानुषकान् भोगाभोगान् भुञ्जाणा विहरेम, तदेतत्साधु ॥ सू० १३ ॥

अनन्तर क्या हुआ ? सो कहते हैं-‘तत्थेगइयाणं’ इत्यादि ।

उस परिषद् में श्रेणिक राजा को और चेल्लणादेवी को देख-कर कई-एक निर्ग्रन्थ और निर्ग्रन्थियों के मन में इस प्रकार आध्या-त्मिक-मनोभाव अर्थात् अन्तःकरण की स्फुरणा यावत् मन में संकल्प-विकल्प उत्पन्न हुए ॥ सू० १२ ॥

यहाँ शु यथु ? ते कहे छे-‘तत्थेगइयाणं’ इत्यादि

ते परिषद्भा श्रेणिक राजा तथा चेल्लणादेवीने जेधने धया निर्ग्रन्थ तथा निर्ग्रन्थीओना मनभा आ प्रकटे आध्यात्मिक मनोभाव अर्थात् अतःकश्च स्फुरण आयेले मनभा स ४६५-वि३६। उत्पन्न थया (सू० १२)

टीका—अर्थात् इत्यादि अहो—इत्यादयम् । अथवा—सम्बोधनम्, मनुष्य-
निर्भयेन भणिका राजा महर्षिक—महर्षिर्ष्यासी यावमहासीत्यर्थः—नितान्त-
सीरूपसम्पन्न, यः स्नातः—कृतस्नानः कृतधर्मिकर्मा, कृतकौतुकमङ्गलमायमिषः
सन सर्वाऽप्यङ्गारविमूषितः श्वेत्स्वणादेव्या साद्रे उदागम्—उपमान् मानुषान्—
मनुष्यसम्पत्तिनो भोगमागान्—श्रद्धादिमागान् युञ्जान्—उपसवमान विहरति—
विनसति । अस्माभिः साधुसाध्वीभिर्देव्याकं देवा न दृष्टाः—न साक्षात्कृताः,
अथ—भणिकाः साक्षात्—प्रत्यक्षं गच्छ देवा विराजते, यदि—अमुष्य—अस्य सु-
चरिततपोनियमव्रतचर्यश्रुतिवासस्य-तपः—अनश्ननादि, नियमः—अभिग्रहस्तथा,
व्रतचर्यं—मैथुन—निवृत्ति, एतयां श्रुतिः—परिपालन तस्यां वास सुचरितः—सम्प-
त्कृतवासी तपानियमव्रतचर्यश्रुतिवासस्य स तथा तस्य कल्याणफलवृत्तिविशेषः—
सुखमयफलमिदिविशेषः—स्यात्—विद्येत चेत्, तदा—तर्हि यमपि निर्गन्था-

अथ प्रथम निर्गन्थों के विचारों का स्वरूप कहते हैं—‘अहो
न’ इत्यादि ।

अहो !—आश्चर्य है कि भणिक राजा महाशक्ति—महादीप्ति
शाली और महासुखों का अनुभव करने वाला है, जिसने स्नान बलि-
कर्म कौतुक मंगल और प्रायश्चित्त किया है । समस्त मूषणों से
अलङ्कृत होकर श्वेत्स्वणा देवी के साथ उत्तम मनुष्य-सम्बन्धी काम
भोगों को भोगता हुआ विचरता है । हमन देवलोक में देवों को
नहीं दृष्टा है किन्तु यही साक्षात् देव है । यदि इस तप नियम
और व्रतचर्यश्रुति का कोई फल-मिद्वि है, अर्थात् अनश्नान आदि तप,
अभिग्रहलक्षण नियम, मैथुन—निवृत्तिरूप व्रतचर्य, इनके परिपालन
में, सुचरितरूप से आचरण करने में यदि कोई भी फल की प्राप्ति

होवे तब तो निर्गन्थ-मैथुन-निवृत्ति-तप आदि—‘अहो न’ इत्यादि

अहो ! आश्चर्य है कि भणिक राजा महाशक्ति महादीप्तिशाली और महा-
सुखोन्माद अनुभव करनेवाला है । अथवा स्नान बलिधर्म कौतुक मंगल अन प्रायश्चित्त
कर्म से समस्त मूषणों से अलङ्कृत होकर श्वेत्स्वणा देवी के साथ उत्तम मनुष्य सम्बन्धी
कामभोगों को भोगता हुआ विचरता है । हमने देवलोक में देवों को नहीं दृष्टा है किन्तु
साक्षात् देव है जो तप नियम और व्रतचर्यश्रुति की कोई इतन्मिद्वि होकर
अर्थात् अनश्नान आदि तप अभिग्रह, व्रतचर्य नियम, मैथुन—निवृत्तिरूप व्रतचर्य-
मैथुन परिपालनमा सुचरितरूप से आचरण करने में यदि कोई भी फल की प्राप्ति

आगमिष्यति=भविष्यत्काले एतान् तान्=प्रत्यक्षतो दृश्यमानान् उदारान्=उत्कृ-
ष्टान् एतद्रूपान्=राज्ञा राज्याश्चानुभूयमानान्, मानुष्यकान्=मानुष्यसम्बन्धिनः,
भोगभोगान्=भोगोत्तमान् भुञ्जाना विहरेम, 'सेतं'=तदेतत् साधु=साधुचिन्त-
नम्, इत्येतन्मुनिचिन्तितं निदानम् ॥ सू० १३ ॥

अथ चेल्लणादेवीमालोक्य साध्वीनां हृदि समुत्पन्नं विचार सूत्रकार
आह—'अहो णं चेल्लणा' इत्यादि ।

मूलम्—अहो णं चेल्लणा देवी महिद्द्विया जाव महासुक्खा
जा णं णहाया, कयवलिकम्मा, कय—कोउय—मंगल—पायच्छित्ता,
जाव सब्बालंकारन्निभूसिया सेणिएणं रण्णा सद्धिं उरालाईं
माणुस्सगाईं भोगभोगाईं भुंजमाणी विहरइ, न मे दिट्ठाओ
देवीओ देवलोगंसि, सक्खं खल्ल इमा देवी । जइ इमस्स सु-
चरिय—तव—नियम—बंभचेरगुत्ति—वासस्स कल्लाणे फलवित्तिविसेसे
अत्थि तया वयमवि आगमिस्साए इमाईं एयारूवाईं उरालाईं
जाव विहरामो । से तं साहुणो ॥ सू० १४ ॥

छाया—अहो खल्ल चेल्लणा देवी महर्द्धिका यावन्महासौख्या या खल्ल
स्नाता, कृतवलिकर्मा कृतकौतुकमंगलप्रायश्चित्ता, यावत्सर्वालङ्कारविभूषिता
श्रेणिकेन राज्ञा सार्द्धमुदारान् मानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जाना विहरति ।
नैवाऽस्माभिर्दृष्टा देव्यो देवलोके साक्षात् खल्वियं देवी । यद्यस्य सुचरिततपो-
नियम—ब्रह्मचर्यगुप्ति—वासस्य कल्याणः फलवृत्तिविशेषः स्यात्, तदा वयमपि
आगमिष्यति एतान् एतद्रूपान् उदारान् यावत्—(मानुष्यकान् भोगभोगान्
भुञ्जानाः) विहरेम । तदेतत्साध्वी ॥ सू० १४ ॥

टीका—अहोणं इत्यादि । अहो इत्याश्रये खल्ल=निश्चयेन चेल्लणा देवी

है तो हम भी भविष्यत्काल में इस प्रकार के उदार कामभोगों को
भोगते हुए विचरें । यह सुनियों का चिन्तनरूप निदान है ॥ सू० १३ ॥

अथ चेल्लणा देवी को देखकर निर्ग्रन्थियों के मनमें उत्पन्न

होय सि—अमे पणु लविष्यत्कालमां आ प्रकारसा उदार कामभोगोने भोगवता थका
विचरीओ आ भुमिंजोना चिन्तनरूप निदान छे ॥ (सू० १३)

इवे चेल्लणादेवीने ओछने निग्रन्थियोना मनमा उत्पन्न थयेला प्रियारेनु पणुन

महर्दिका=विशालसम्पत्तिमती, महासौरभ्या=महाऽऽनन्दसम्पत्ता या स्नाता कृत-
 बलिकर्मा कृतकौतुक-मङ्गलप्रायश्चित्ता यावत्सर्वाऽलङ्कारविभूषिता सती भोजिकेन
 राज्ञा सार्द्धं=सह, उदारान् यावच्छब्देन-मानुष्यकान् भागभोगान् सुझाना
 विहरति । अम्मामिः साध्वीमिद्वैश्लोके देव्यो न इष्टाः । इय चेत्स्मण्या सापाद=
 प्रत्यसा देवी=देवाऽङ्गनाऽस्ति । यदि=चेत् मरुत=एतस्य सुचरिततपोनियमप्रस-
 र्ग्यगुप्तिवासस्य=प्रायुक्तरूपस्य कल्याण-अममद* फलवृत्तिविशेषः स्यात्, चेत्,
 तदा धयमपि-साध्व्योऽपि आगमिष्यति=महिष्यकाष्ठे इमान् एतद्वृत्तान् मानु-
 ष्यकान् भोगभोगान् सुझाना विहरेम । तदेतत्साध्वी=साध्वीचिन्तनम् ॥ सू० १४ ॥
 तदनन्तरं च किमभवत् ? इति प्रदर्शयति-‘अज्जोत्ति’ इत्यादि ।

मूमम्-अज्जो-त्ति-समणे भगव महावीरे सेवहवे निर्गण्ये

सुष्टु विचारों का वर्णन करते हैं—‘अहो नं चेष्टणा’ इत्यादि ।

महारानी चेष्टणा देवी को देखकर साध्वियों विचार करती हैं कि—आश्चर्य है कि यह चेष्टणा देवी महाकृति, महासीसिवाली, और महासुखवाली है । यह स्नानकर, बलिकर्मकर, कौतुक, मंगल और प्रायश्चित्तकर सब प्रकार के अलङ्कारों से विभूषित होकर भोजिक राजा के साथ उत्तमोत्तम भागों को भोगती हुई विचरण करती है । हमने देवलोक में देवियों नहीं देखी हैं किन्तु यह साक्ष्यात् देवी है । यदि हमारे इस सुचरित तप नियम और प्रत्यर्घ्य का कोई कल्याण कारक विशेष फल हो तो हम भी आगामीकाल में इस प्रकार के उत्तम भागों को भोगती हुई विचरण करें । यह साध्वियों का चिन्तनरूप निदान है ॥ सू० १४ ॥

३२ उ—‘अहो नं चेष्टणा’ इत्यादि

महारानी वैश्वदेवीने जोहने साध्वियों विचार करे ते हे-आश्चर्य है हे
 आ वैश्वदेवी महाकृति महासीसिवाली जने महासुखवाली ते ते बलिकर्म करी
 कौतुक मङ्गल तथा प्रायश्चित्त करी, जने तथा प्रहारना अलङ्काराधी विभूषित जने
 भोजिक राजा ॥ साथै उत्तमोत्तम जेजने भोगवती विचरण करे ते जमे देवदेवार्थ
 देवीजो नहीं जेष्ठ पण आ साक्षात् देवी ते जे जगत्सा आ सुचरित तप नियम
 जने प्रत्यर्घ्यनुं हेतु कल्याणकर निरीय हल दोष तो जमे पण जगत्सा हातमां
 आ प्रहारना उत्तम जेजने भोगवती विचरण करीजे आ साध्वियोंनां चिन्तनरूप
 निदान ते (सू० १४)

ય નનંથીઓ ય આમંતેત્તા એવં વયાસી-‘સેણિયં રાયં ચેલ્લના-
 દેવિં પાસિત્તા તુમ્હાણં મળંસિ ઇમેયારુવે અજ્ઞાતિયે જાવ
 સમુપ્પજિત્થા-અહો ણં સેણિયે રાયા મહિદ્ધિયે જાવ સેત્તં
 સાહુ । અહો ણં ચેલ્લના દેવી મહિદ્ધિયા જાવ સેત્તં સાહુણી ।
 સે પૂણં અજ્ઞો ! અદ્દે સમદ્દે ?’ હંતા અત્થિ ॥ સૂ. ૧૫ ॥

છાયા-આર્યા : ! ઇતિ શ્રમણો મગવાન્ મહાવીરસ્તાન્ વહૂન્ નિર્ગ્રસ્થાન્
 નિર્ગ્રન્થીશ્ચામન્યૈવમવાદીત્-‘શ્રેણિકં રાજાનં ચેલ્લનાદેવીં દુટ્ઠા યુષ્માકં મનસિ
 એતદ્રૂપો આધ્યાત્મિકો યાવત્ સમુદપ્પઘત-‘અહો સ્વલ્લ શ્રેણિકો રાજા મહર્દિકો
 યાવત્-તદેતત્સાધુ । અહો સ્વલ્લ ચેલ્લના દેવી મહર્દિકા યાવત્ તદેતત્સાધ્વી ।
 મ નૂનમ્ આર્યા : ! અર્થઃ મર્થઃ ?’ હન્ત ! અસ્તિ ॥ સૂ. ૧૫ ॥

ટીકા-‘અજ્ઞોત્તિ’-ઇત્યાદિ । હે આર્યા : ! ઇતિ=એવમ્-શ્રમણો મગવાન્
 મહાવીરઃ-તાન્ વહૂન્-નિર્ગ્રન્થાન્ નિર્ગ્રન્થીશ્ચ આમન્ય=સમ્બોધ્ય એવં=વક્ષ્ય-
 માણલક્ષણમ્ અવાદીત્=પ્રપચ્છ, પ્રશ્ન દર્શયતિ-શ્રેણિકં રાજાનં ચેલ્લનાદેવીં ચ
 દુટ્ઠા=વિલોક્ય યુષ્માકં મનસિ એતદ્રૂપઃ=વક્ષ્યમાણસ્વરૂપઃ આધ્યાત્મિકઃ સદ્ગુલ્પઃ=
 માનસિકો વિચારઃ સમુદપ્પઘત=પ્રાદુરભૂત-અહો ! સ્વલ્લ શ્રેણિકો રાજા મહર્દિકો
 યાવદ્-મહાસૌખ્યઃ, ઇત્યાદિ, ઉદાગન મોગમોગાન્ મુજ્ઞાનો વિહરતીતિ, તથા
 યદ્યસ્ય સુચરિતસ્ય તપોનિયમબ્રહ્મચર્યવામસ્ય કલ્યાણઃ ફલવૃત્તિવિશેષઃ સ્યાત્

અનન્તર કયા હુઆ સો કહતે હૈ-‘અજ્ઞોત્તિ’ ઇત્યાદિ ।

હે આર્યો ! હસ પ્રકાર સે શ્રમણ મગવાન્ મહાવીર ડન વહુત
 સે સાહુ ઓર સાધ્વિયોં કો સમ્બોધન કરકે કહને લગે કિ-શ્રેણિક
 રાજા ઓર ચેલ્લના દેવી કો દેસકર તુમ લોગોં કે મનમેં હસ પ્રકાર
 કા આધ્યાત્મિક-સંકલ્પ હુઆ-“આશ્ચર્ય” હૈ-શ્રેણિક રાજા હતના
 મહાકર્દિ મહાદીક્ષિણાલી ઓર મહાસુખસપ્ન હૈ ઓર મનુષ્યસમ્બન્ધી
 કામમોગોં કો મોગના હુઆ વિચરતા હૈ, તો યદિ હમારે હસ સુચ-

ત્યારપછી શુ થયુ તે કહે છે-‘અજ્ઞોત્તિ’ ઇત્યાદિ.

હે આર્યો ! આ પ્રકારથી શ્રમણ મગવાન્ મહાવીર તે ઘણા સાધુ તથા સાધ્વિ-
 જોને સંબોધન કરીને કહેવા લાગ્યા કે-શ્રેણિક રાજા અને ચેલ્લનાદેવીને જોઇને તમે
 લોકોના મનમાં એ પ્રકારનો આધ્યાત્મિક સંકલ્પ થયો-‘આશ્ચર્ય’ છે-શ્રેણિક રાજા
 એટલી મહાકર્દિ-મહાદીક્ષિણાલી અને મહાસુખસપ્ન છે અને મનુષ્ય સમ્બન્ધી
 કામમોગોને લોભવના થકા વિચરે છે તો એ અમારા આ સુચરિત તથા નિષ્કામ અને

મહર્દિકા=ચિદ્વાલસમ્પત્તિમતી, મહાસૌરભ્યા=મહાઽઽનન્દસમ્પન્ના યા સ્નાતા કૃત-
 થલિકર્મા કૃતકૌતુક-મહાસુખપ્રાપ્તિયા યામત્સવાઽલક્ષ્મીરચિત્પ્રિયા સતી ભેનિકેન
 રાક્ષા સાર્દે=સહ, ઇદારાન્ યાચ્છન્દેન-માનુષ્યકાન્ માગમોગાન્ હજ્જાના
 નિરરતિ । અમ્મામિઃ સાધ્વીમિર્વેદ્યમાકે દેખ્યો ન ત્થાઃ । ઇય વેલ્મયા સાશ્વાત-
 મત્પણા દેવી=દેવાઽઽનાઽસ્તિ । યદિ=ચેત્ અસ્વ=પતસ્ય સુષરિતતપોનિયમદ્વ-
 ચર્પણપ્રિવાસસ્ય=પ્રાગુક્તસ્ય કલ્યાણ-અથમમદઃ ફલરૂપિવિશેષઃ સ્યાદ્, ચેત,
 તદા ધયમપિ-સાધ્વ્યોઽપિ આગમિવ્યતિ=મથિવ્યકાષ્ઠે ઇમાન્ પતદ્ગુપ્ત મદ્વ-
 વ્યકાન્ મોગમોગાન્ મુજ્જાના નિરરેમ । તદેતત્સાધ્વી=સાધ્વીચિન્તનમ્ ॥ સૂ. ૦૧ ॥

તદનન્તર ચ કિમમથ્ ! इति प्रदर्शयति-‘अज्जोषि’ इत्यादि ।

મૂલ્મ-અજ્જો-ત્તિ-સમણે મગય મહાધીરે તે વહલે નિર્મણે

હુપ વિચારોં કા ષર્ણન કરતે હું-‘અહો ણં વેલ્લયા’ इत्यादि ।

મહારાની વેલ્લયા દેવી કો દેસકર સાધ્વિયા વિચાર કરતી હું
 કિ-આશ્ચર્ય હૈ કિ યહ વેલ્લયા દેવી મહાશક્તિ, મહાવીરિશાસ્ત્રી, ઔર
 મહાસુલવાલી હૈ । યહ સ્નાનકર, થલિકર્મકર, કૌતુક, મંગલ ઔર
 પ્રાયશ્ચિત્તકર સબ પ્રકાર કે અલક્ષ્મીઓં સે વિમૂવિત હોકર ભેનિક રાજા
 કે સાથ વસમોક્તમ ભાગોં કો મોગતી હુઈ વિચરણ કરતી હૈ ।
 હમને દેવલાક મેં દેવિયોં નહીં દેસી હું કિન્તુ યહ સાશ્વાત્ દેવી હૈ ।
 યદિ હમારે હસ સુષરિત તપ નિયમ ઔર પ્રજ્ઞચર્ય કા કોઈ કલ્યાણ-
 કારક વિશેષ ફલ હો તો હમ બી આગામીકાલ મેં હસ પ્રધર કે
 ઇક્ષમ ભાગોં કો મોગતી હુઈ વિચરણ કરેં । યહ સાધ્વિયોં કા
 ચિન્તનરૂપ નિદાન હૈ ॥ સૂ. ૧૪ ॥

૩૧ છે-‘મહો ણં વેલ્લયા’ इत्यादि

મહારાણી યેશ્વરદેવીને જોઈને સાધ્વિયો વિચાર ૩૧ છે કે-આશ્ચર્ય છે કે
 જા, યેશ્વરદેવી મહાશક્તિ મહાવીરિશાસ્ત્રી અને મહાસુખવાળી છે તે અલિકર્મ કરી
 કૌતુક મંગલ તથા પ્રાયશ્ચિત્ત કરી, અને બધા પ્રકારના અલક્ષ્મીઓ વિમૂવિત અને
 ભેનિક રાજાની સાથે ઉત્તમોક્તમ જોડોને જોડવતી નિમરણ કરે છે. અને દેવલોકમાં
 રેવીએ નથી જોઈ પણ આ સાશ્વાત્ રેવી છે જે અમારા આ સુચરિત તપ નિયમ
 અને પ્રજ્ઞચર્યનું ફલ કલ્યાણકારક વિશેષ ફલ હોય તો અમે પણ આગામી કાલમાં
 આ પ્રકારના ઉત્તમ જોડોને જોડવતા નિમરણ કરીએ. આ સાધ્વિયોનાં ચિન્તનરૂપ
 નિદાન છે (સૂ. ૧૪)

છાયા - એવં સ્વલુ શ્રમણા આયુષ્મન્તઃ ! મયો ધર્મઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, હદમેવ નૈર્ગ્રન્થં પ્રવચનં સત્યમ્, અનુત્તરમ્, પ્રતિપૂર્ણમ્, કેવલં, સંશુદ્ધમ્, નૈયાયિકમ્, શલ્યકર્તનમ્, સિદ્ધિમાર્ગઃ, મુક્તિમાર્ગઃ, નિર્યાણમાર્ગઃ, નિર્વાણમાર્ગઃ, અવિતથમ-સન્દિગ્ધમ્, સર્વદુઃસ્વપ્રદીપમાર્ગઃ, અત્ર સ્થિતા જીવાઃ સિદ્ધચન્તિ, બુદ્ધ્યન્તે, મુચ્યન્તે, પરિનિર્વાન્તિ, સર્વદુઃસ્વાનામન્તં કુર્વન્તિ ॥ સૂ૦ ૧૬ ॥

ટીકા-એવં સ્વલુ ઇત્યાદિ । હે આયુષ્મન્નઃ શ્રમણા : ! =પ્રજ્ઞસ્તજીવનકાલયુક્તાઃ મુનયઃ! એવમ્=અનેન પ્રકારેણ, સ્વલુ=નિશ્ચયેન મયા ધર્મઃ=શ્રુતચારિત્રલક્ષણઃ, પ્રજ્ઞપ્તઃ=પ્રભુવિત્ । હદમેવ=પ્રત્યક્ષકીર્તિતમેવ, નૈર્ગ્રન્થં પ્રવચનં, સત્યં=યથાર્થમ્, અનુત્તરમ્=અવિદ્યમાનમુત્તરં યસ્માત્-સર્વોપરિવર્તમાનમ્, પ્રતિપૂર્ણમ્=સર્વાર્થસમ્પન્નમ્, કેવલમ્=અદ્વિતીયં, સંશુદ્ધં=સકલદોષરહિતમ્ નૈયાયિકં=ન્યાયયુક્તમ્ નેતૃકમિતિ ઇત્યાપેક્ષે તુ મોક્ષનયનદક્ષમ્, શલ્યકર્તનમ્=માયાનિદાનમિથ્યાદર્શનરૂપશલ્ય-ત્રયચ્છેદકમ્, સિદ્ધિમાર્ગઃ=સિદ્ધિગતેઃ પન્થા, મુક્તિમાર્ગઃ=સકલકર્મક્ષયલક્ષણ-મુક્તિપથઃ, નિર્યાણમાર્ગઃ=મોક્ષમાર્ગ ઇત્યર્થઃ । નિર્વાણમાર્ગઃ=સકલદુઃસ્વનિવૃત્તિ-માર્ગઃ, અવિતથમ્=યથાર્થમ્ । અસન્દિગ્ધમ્-સંશયવિપર્યયાનધ્યત્રસાયદોષરહિતમ્,

અનન્તર ભગવાન ને જો કહા સો કહતે હૈં-‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ । હે આયુષ્માન શ્રમણો ! ઇસ પ્રકાર મૈને શ્રુતચારિત્રલક્ષણ ધર્મ પ્રતિપાદન કિયા હૈ । વહ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન સત્ય હૈ અર્થાત્ યથાર્થ હૈ । સર્વોપરિવર્તમાન હૈ । સર્વાર્થસમ્પન્ન હૈ । અદ્વિતીય હૈ । સમસ્ત દોષો સે રહિત હૈ । ન્યાયયુક્ત હૈ । અથવા મોક્ષ કી ઓર લેજાને મેં સમર્થ હૈ । માયા-નિદાન-મિથ્યાદર્શનરૂપ ત્રીન શલ્ય કો કાટને વાલા હૈ । સિદ્ધિ કા માર્ગ હૈ । સકલ કર્મો કા ક્ષયલક્ષણ મુક્તિ કા માર્ગ હૈ । મોક્ષ કા માર્ગ હૈ । સકલ દુઃસ્વ કી નિવૃત્તિ કા માર્ગ હૈ । યથાર્થ હૈ । સંશય વિપર્યય ઓર અનધ્યવસાયરૂપી ત્રીન દોષો સે રહિત હૈ ।

પછી ભગવાને જે કહ્યું તે કહે છે-‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ । હે આયુષ્માન શ્રમણો ! આ પ્રકારે મે શ્રુતચારિત્ર લક્ષણ ધર્મ પ્રતિપાદન કયું છે તે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન સત્ય છે અર્થાત્ યથાર્થ છે, સર્વોપરિવર્તમાન છે, સર્વાર્થસમ્પન્ન છે, અદ્વિતીય છે, સમસ્ત દોષોથી રહિત છે । ન્યાયયુક્ત છે અથવા ‘મોક્ષ-ત્રયચ્છેદ’ લઈ જવામા સમર્થ છે, માયા, નિદાન, મિથ્યાદર્શનરૂપ ત્રણ શલ્યને કાપ-વાળું છે । સિદ્ધિના માર્ગ છે સકલ કર્મોના ક્ષયલક્ષણ મુક્તિનો માર્ગ છે । મોક્ષનો માર્ગ છે સકલ દુઃસ્વની નિવૃત્તિનો માર્ગ છે, યથાર્થ છે, સંશય વિપર્યય અને અન-ધ્યવસાયરૂપી ત્રીન દોષો સે રહિત હૈ ।

तदा यमपि आगमिष्यति तान् चारुणान्, भोगभोगान् सुझाना, विहरेम ।
इति साधूनां हार्दिकोऽभिप्रायः । अहो ! खलु चेल्लणा देवी महाभक्तिशाली
सीस्या पावत्-पावच्छब्दात्पूर्वोक्तान् भागभोगान् सुझाना विहरति तथा य-
यस्माकं सुचरितस्य तपोनिधमादेः कल्याणः फलवृत्तिविशेषः स्यात् तदा एव
मपि तान् भोगान् सुझाना विहरेम । इदं साधु-प्रतत् साध्वीभिर्मन्त्रितम् ।
अथ भगवान् पृच्छति-सं नूनम् आर्याः ! अयं समर्थः ? = पूर्ववताऽर्थः
सत्यः ? साधवः प्रत्युत्तरं ददते-इन्त ! अस्ति । भगवत्कथित सर्वथा सत्यं
विद्यते ॥ सू० १५ ॥

एतदनन्तरं भगवता किं कथितम् ? इति दर्शयति-एवं खलु' इत्यादि ।
मूलम्-एव खलु समणाउसो मय धम्मो पण्णते । इणमेव
निग्गये पावयणे सञ्चे, अणुत्तरे, पटिपुण्णे, केवले, ससुद्धे,
णेयाउय, सहकत्तणे, सिद्धिमग्गे, मुत्तिमग्गे, निज्जाणमग्गे, नि
ट्ठाणमग्गे, अवितहमविसदिद्धे, सव्वबुक्खप्पहीणमग्गे । इत्थ
ठिया जीवा सिज्झन्ति, बुज्झन्ति, मुञ्चन्ति, परिनिव्वायन्ति, सव्व
बुक्खाणमत करेति ॥ सू० १६ ॥

रित तप नियम और प्रत्यार्थपालन का सुफल है, तो हमको भी
मगान्तर में ऐसे भोग मिलें । " साध्वियों के मनमें इस प्रकार
सङ्कल्प हुआ कि-" यह चेल्लणा देवी महाभक्तिशाली है, महासुख
शाली है और मनुष्यसम्बन्धी कामभोगों को भोगती है, यदि हमारे
सुचरित, तप, नियम और प्रत्यार्थपालन का सुफल है तो हम भी
मगान्तर में ऐसे भोगों को प्राप्त करें ।" हे आर्यो ! तुम लोगों
के मनमें ऐसे विचार हुए, क्या यह सत्य है ? उन्होंने उत्तर दिया
कि-" हे भदन्त ! जैसे आप कहते हैं वह वैसा ही है ॥ सू० १५ ॥

प्रत्यार्थपालन सुख होय तो भगने यण भवान्तरमा कोवा सेव भवे सति-
कोवा भनमा को भवान्तरमा सत्त्व भवे के-आ, वेत्तुसारेवी सुद्धादिशालिनी के
भुक्कसुद्धादि के भने मनुष्यसम्बन्धी कामभोगों को भवे के भवे, भवान्तरमा सुखसि
पय, निज्जम प्रत्यार्थपालन सुख होय तो भगने यण भवान्तरमा कोवा कोनेने
भुक्कसुद्धादि के भान्तरमा यथा वेत्तुसारेवी भनमा कोवा निज्जम यथा के भवे के
वेत्तुसारेवी भान्तरमा यथा वेत्तुसारेवी भनमा कोवा निज्जम यथा के भवे के

છાયા - એવં સ્વલુ શ્રમણા આયુષ્મન્તઃ ! મયા ધર્મઃ પ્રજ્ઞસઃ, હદમેવ નૈર્ગ્રન્થં પ્રવચનં સત્યમ્, અનુત્તરમ્, પ્રતિપૂર્ણમ્, કેવલં, સંશુદ્ધમ્, નૈયાયિકમ્, શલ્યકર્તનમ્, સિદ્ધિમાર્ગઃ, મુક્તિમાર્ગઃ, નિર્વાણમાર્ગઃ, નિર્વાણમાર્ગઃ, અવિતથમ-સન્દિગ્ધમ્, સર્વદુઃસ્વપ્રદીણમાર્ગઃ, અત્ર સ્થિતા જીવાઃ સિદ્ધયન્તિ, બુદ્ધ્યન્તે, મુચ્યન્તે, પરિનિર્વાન્તિ, સર્વદુઃસ્વાનામન્તં કુર્વન્તિ ॥ સૂ૦ ૧૬ ॥

ટીકા-એવં સ્વલુ ઇત્યાદિ । હે આયુષ્મન્તઃ શ્રમણા : ! = પ્રશસ્તજીવનકાલયુક્તાઃ મુનયઃ ! એવમ્ = અનેન પ્રકારેણ, સ્વલુ = નિશ્ચયેન મયા ધર્મઃ = શ્રુતચારિત્રલક્ષણઃ, પ્રજ્ઞસઃ = પ્રકૃષ્ટિતઃ । હદમેવ = પ્રત્યક્ષકીર્તિતમેવ, નૈર્ગ્રન્થં પ્રવચનં, સત્યં = યથાર્થમ્, અનુત્તરમ્ = અવિદ્યમાનમુત્તરં યસ્માત્-સર્વોપરિવર્તમાનમ્, પ્રતિપૂર્ણમ્ = સર્વાર્થસમ્પન્નમ્, કેવલમ્ = અદ્વિતીયં, સંશુદ્ધં = સકલદોષરહિતમ્ નૈયાયિકં = ન્યાયયુક્તમ્ નેતૃકમિતિ ન્યાયાપક્ષે તુ મોક્ષનયનદક્ષમ્, શલ્યકર્તનમ્ = માયાનિવાનમિથ્યાદર્શનરૂપશલ્ય-ત્રયચ્છેદકમ્, સિદ્ધિમાર્ગઃ = મિદ્ધિગતેઃ પન્થા, મુક્તિમાર્ગઃ = સકલકર્મક્ષયલક્ષણ-મુક્તિપથઃ, નિર્વાણમાર્ગઃ = મોક્ષમાર્ગ ઇત્યર્થઃ । નિર્વાણમાર્ગઃ = સકલદુઃસ્વનિવૃત્તિ-માર્ગઃ, અવિતથમ્ = યથાર્થમ્ । અસન્દિગ્ધમ્-સંશયવિપર્યયાનધ્યત્રસાયદોષરહિતમ્,

અનન્તર ભગવાન ને જો કહા સો કહતે હૈં-‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ । હે આયુષ્માન શ્રમણો ! હસ પ્રકાર મૈને શ્રુતચારિત્રલક્ષણ ધર્મ પ્રતિપાદન કિયા હૈ । વહ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન સત્ય હૈ અર્થાત્ યથાર્થ હૈ । સર્વોપરિવર્તમાન હૈ । સર્વાર્થસમ્પન્ન હૈ । અદ્વિતીય હૈ । સમસ્ત દોષોં સે રહિત હૈ । ન્યાયયુક્ત હૈ । અથવા મોક્ષ કો ઓર લેજાને મેં સમર્થ હૈ । માયા-નિવાન-મિથ્યાદર્શનરૂપ ત્રીન શલ્ય કો કાટને વાલા હૈ । સિદ્ધિ કો માર્ગ હૈ । સકલ કર્મોં કા ક્ષયલક્ષણ મુક્તિ કો માર્ગ હૈ । મોક્ષ કો માર્ગ હૈ । સકલ દુઃસ્વ કો નિવૃત્તિ કો માર્ગ હૈ । યથાર્થ હૈ । સંશય વિપર્યય ઓર અનધ્યવસાયરૂપી ત્રીન દોષોં સે રહિત હૈ ।

પછી ભગવાને જે કહ્યું તે કહે છે-‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ । હે આયુષ્માન શ્રમણો ! આ પ્રકારે મેં શ્રુતચારિત્ર લક્ષણ ધર્મ પ્રતિપાદન કર્યું છે તે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન સત્ય છે અર્થાત્ યથાર્થ છે, સર્વોપરિવર્તમાન છે, સર્વાર્થસમ્પન્ન છે, અદ્વિતીય છે, સમસ્ત દોષોથી રહિત છે । ન્યાયયુક્ત છે અથવા મોક્ષ-પ્રાપ્તિ સ્વરૂપ જવામા સમર્થ છે, માયા, નિવાન, મિથ્યાદર્શનરૂપ ત્રણ શલ્યને કાપ-વાળું છે । સિદ્ધિનો માર્ગ છે, સકલ કર્મોના ક્ષયલક્ષણ મુક્તિનો માર્ગ છે । મોક્ષનો માર્ગ છે । સકલ દુઃસ્વની નિવૃત્તિનો માર્ગ છે, યથાર્થ છે, સંશય વિપર્યય અને અનધ્યવસાયરૂપી ત્રીન દોષોં સે રહિત છે ।

तदा वयमपि आर्गमिष्यति तान् साहस्रान् भोगभोगान् सुज्ञाना, विद्वेह ।
इति साधूनां हार्दिकोऽभिप्रायः । भवो ! खलु चेक्ष्मणा देवी महर्दिका मा-
सौख्या यावत्-यावच्छब्दात्पूर्वोक्तान् भोगभोगान् सुज्ञाना विद्वरति तथा च
धस्माकं सुचरितस्य तपोनियमादेः कल्याणः फलवृत्तिविशेष स्यात् तदा इव
मपि तान् भोगान् सुज्ञाना विद्वेह । इदं साधु-वृत्तं साध्वीमिष्यन्ति ।
अथ भगवान् पृच्छति-स सूनुम् आर्याः । सर्वे : समर्थे : ? = पूर्वावधार्यः ।
सत्यः ? , साधवः मत्पुत्रर वदते-इति ! अस्ति । भगवत्कथितं सर्वथा सत्यं
विद्यते ॥ सू० १७ ॥

एतदनन्तरं भगवता किं कथितम् ? इति दर्शयति-एव खलु' इत्यादि ।
मूत्स्य-एव खलु समणाउसो मय धम्मे पण्णत्ते । इणमेव
निग्गये पावयणे सञ्चे, अणुत्तरे, पट्ठिपुण्णे, केवले, समुद्धे,
णेयाडप, सल्लकत्तणे, सिद्धिमग्गे, मुत्तिमग्गे, निज्जाणमग्गे, नि
व्वाणमग्गे, अवितहमविसदिद्धे, सव्ववुक्खप्पहीणमग्गे । इरपं
ठिया जीवा सिज्झति, वुज्झति, मुच्चति, परिनिव्वायति, सच्च
वुक्खाणमतं करेति ॥ सू० १६ ॥

रित तप नियम और ब्रह्मचर्यपालन का सुफल है, तो हमको भी
अध्वान्तर में ऐसे भोग मिलें । ” साध्वियों के मनमें इस प्रकार
सङ्कल्प हुआ कि-“ यह चेक्ष्मणा देवी महामाद्विधाली है, महासुख
वाली है और मनुष्यसम्बन्धी कामभोगों को भोगती है, यदि हमारे
सुचरित, तप, नियम और ब्रह्मचर्यपालन का सुफल है तो हम भी
अध्वान्तर में ऐसे भोगों को प्राप्त करें । ” हे आर्यो ! तुम लोगों
के मनमें ऐसे विचार हुए, क्या यह सच है ? उन्होंने मे उत्तर दिया
कि-“ हे भदन्त ! जैसे आप फरमाते हैं यह विसा ही है ॥ सू० १५ ॥

ब्रह्मचर्यपालनं सुखं तदा भवति यत्तु भवान्तरमां जेवा कोज अने साध-
वोना मनमां जे भवान्तरमां सङ्गप यथे हे-आ विसापुरेनी सदावद्विधातिनी हे
मुक्तामुपवासी हे अने मनुष्यसम्बन्धी कामभोगोने कोजये हे जे, जामांसं मुक्खि
पण, निग्गये पावयणे सञ्चे, अणुत्तरे, पट्ठिपुण्णे, केवले, समुद्धे,
णेयाडप, सल्लकत्तणे, सिद्धिमग्गे, मुत्तिमग्गे, निज्जाणमग्गे, नि
व्वाणमग्गे, अवितहमविसदिद्धे, सव्ववुक्खप्पहीणमग्गे । इरपं
ठिया जीवा सिज्झति, वुज्झति, मुच्चति, परिनिव्वायति, सच्च
वुक्खाणमतं करेति ॥ सू० १६ ॥

છાયા-એવં સ્વલુ શ્રમણા આયુષ્મન્તઃ ! મયો ધર્મઃ પ્રજ્ઞસઃ, હ્રદમેવ નૈર્ગ્રન્થં પ્રવચનં સત્યમ્, અનુત્તરમ્, પ્રતિપૂર્ણમ્, કેવલં, સંશુદ્ધમ્, નૈયાયિકમ્, શલ્યકર્તનમ્, સિદ્ધિમાર્ગઃ, મુક્તિમાર્ગઃ, નિર્યાણમાર્ગઃ, નિર્વાણમાર્ગઃ, અવિતથમ્-સન્દિગ્ધમ્, સર્વદુઃસ્વપ્રદીપમાર્ગઃ, અત્ર સ્થિતા જીવાઃ સિદ્ધ્યન્તિ, બુદ્ધ્યન્તે, મુચ્યન્તે, પરિનિર્વાન્તિ, સર્વદુઃસ્વાનામન્ત કુર્વન્તિ ॥ સૂ૦ ૧૬ ॥

ટીકા-એવં સ્વલુ ઇત્યાદિ । હે આયુષ્મન્તઃ શ્રમણા : ! =પ્રજ્ઞસ્તજીવનકાલયુક્તાઃ મુનયઃ! એવમ્=અનેન પ્રકારેણ, સ્વલુ=નિશ્ચયેન મયા ધર્મઃ=શ્રુતચારિત્રલક્ષણઃ, પ્રજ્ઞસઃ=પ્રભુષિતઃ । હ્રદમેવ=પ્રત્યક્ષકીર્તિતમેવ, નૈર્ગ્રન્થં પ્રવચનં, સત્યં=યથાર્થમ્, અનુત્તરમ્=અવિદ્યમાનમુત્તરં યસ્માત્-સર્વોપરિવર્તમાનમ્, પ્રતિપૂર્ણમ્=સર્વાર્થસમ્પન્નમ્, કેવલમ્=અદ્વિતીયં, સંશુદ્ધં=સકલદોષરહિતમ્ નૈયાયિકં=ન્યાયયુક્તમ્ નેતૃકમિતિ છાયાપક્ષે તુ મોક્ષનયનદક્ષમ્, શલ્યકર્તનમ્=માયાનિદાનમિથ્યાદર્શનરૂપશલ્ય-ત્રયચ્છેદકમ્, સિદ્ધિમાર્ગઃ=સિદ્ધિગતેઃ પન્થા, મુક્તિમાર્ગઃ=સકલકર્મક્ષયલક્ષણ-મુક્તિપન્થઃ, નિર્યાણમાર્ગઃ=મોક્ષમાર્ગ ઇત્યર્થઃ । નિર્વાણમાર્ગઃ=સકલદુઃખનિવૃત્તિ-માર્ગઃ, અવિતથમ્=યથાર્થમ્ । અસન્દિગ્ધમ્-સંશયવિપર્યયાનધ્યત્રસાયદોષરહિતમ્,

અનન્તર ભગવાન ને જો કહા સો કહતે હૈં-‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ । હે આયુષ્માન શ્રમણો ! હિસ પ્રકાર મૈને શ્રુતચારિત્રલક્ષણ ધર્મ પ્રતિપાદન કિયા હૈ । વહ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન સત્ય હૈ અર્થાત્ યથાર્થ હૈ । સર્વોપરિવર્તમાન હૈ । સર્વાર્થસમ્પન્ન હૈ । અદ્વિતીય હૈ । સમસ્ત દોષો સે રહિત હૈ । ન્યાયયુક્ત હૈ । અથવા મોક્ષ કી ઓર લેજાને મૈં સમર્થ હૈ । માયા-નિદાન-મિથ્યાદર્શનરૂપ ત્રીન શલ્ય કો કાટને વાલા હૈ । સિદ્ધિ કો માર્ગ હૈ । સકલ કર્મોં કા ક્ષયલક્ષણ મુક્તિ કા માર્ગ હૈ । મોક્ષ કા માર્ગ હૈ । સકલ દુઃખ કી નિવૃત્તિ કા માર્ગ હૈ । યથાર્થ હૈ । સંશય વિપર્યય ઓર અનધ્યવસાયરૂપી ત્રીન દોષોં સે રહિત હૈ ।

પછી ભગવાને જે કહ્યું તે કહે છે-‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ । હે આયુષ્માન શ્રમણો ! આ પ્રકારે મે શ્રુતચારિત્ર લક્ષણ ધર્મ પ્રતિપાદન કીધું છે તે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન સત્ય છે અર્થાત્ યથાર્થ છે, સર્વોપરિવર્તમાન છે, સર્વાર્થસમ્પન્ન છે, અદ્વિતીય છે, સમસ્ત દોષોથી રહિત છે, ન્યાયયુક્ત છે અથવા મોક્ષ-પ્રાપ્તિ સદૃશ જવામાં સમર્થ છે, માયા, નિદાન, મિથ્યાદર્શનરૂપ ત્રણ શલ્યને કાપ-વાળું છે, સિદ્ધિનો માર્ગ છે સકલ કર્મોના ક્ષયલક્ષણ મુક્તિનો માર્ગ છે, મોક્ષનો માર્ગ છે, સકલ દુઃખની નિવૃત્તિનો માર્ગ છે, યથાર્થ છે સંશય વિપર્યય અને અનધ્યવસાયરૂપી ત્રીન દોષોં સે રહિત હૈ ।

सर्वदुःखमहीममार्गः—सर्वाणि च दुःखानि शारीरिकमानसिकादीन्यसात्वानि तेषां यत्प्रहीणं=प्रदानं सत्य इति यावत् तस्य मार्गः, अप्रस्थिताः=निर्द्वन्द्वप्रवचने प्रवृत्ताः जीवाः सिद्ध्यन्ति=कृतकृत्यतया सिद्धा भवन्ति । मुख्यते=विमलके-
यणाऽऽलोकेन सकललोकां लोकं जानन्ति । मुख्यन्ते=कर्मबन्धनेभ्यो विमुक्त्यन्ते ।
पगिनिर्वाण्ति=समस्तकर्मकृतविकाररहितत्वेन स्वस्था भवन्ति । सर्वदुःखानामन्ते
कुर्वन्ति=ममस्तशारीरिकादिदुःखानां विनाशं कुर्वन्ति ॥ सू० १६ ॥

भगवता तदनन्तरं गृह्यमाणं तदाह—‘अस्मि यः’ इत्यादि ।

मूलम्—जस्स णं धम्मस्स निग्गये सिक्खाय उवट्टिए
विहरमाणे पुरा दिगिंछाय पुरा पिवासाय पुरा वातातवेहिं
पुरा पुट्टे विरूवरूवेहिं परीसहोवसमोहिं उदिण्णकामजाय विह
रिज्जा, से य परक्कमेज्जा, से य परक्कममाणे पासेज्जा—जे इमे
उग्गपुत्ता महामाउया, भोगपुत्ता महामाउया, तेसिं अण्णतरस्स
अइजायमाणस्स निजायमाणस्स उभओ पुरओ महदासीदास
किंकरकम्मकरपुरिसा पदातपरिक्खित्ता छत्त भिंगारं गहाय
निग्गच्छति ॥ सू० १७ ॥

जामा—यस्य सख्य परमस्य निर्ग्रन्थः शिष्यायै उपस्थितो विहरन् पुरा
दिगिञ्छया पुरा पिपामया पुरा वाताऽऽतपाभ्यां स्पृष्टो विरूवरूपैः परीषो-
पागीरुदीर्घकामजाया विहरेत् । स च पराक्रामेत्, स च पराक्रामन् परवेद-
य इमे—उग्रपुत्रा महामातृकाः, भोगपुत्रा महामातृकाः, तेषाम् पतरस्याऽविवाहा
निषीतः उभयतः पुरतः महादासीदासकिंकरकर्मकरपुत्रा पदातिपरिषिष्णाम्यग्रे
सुद्वारं गृहीत्या निर्गच्छन्ति ॥ सू० १७ ॥

शारीरिक मानसिक आदि असात्वा के विनाश का कारण है । इस
निग्रन्थ प्रयत्न में रहे हुए जीव कृतकृत्य होकर सिद्ध हो जाते हैं ।
विमल केवल आलोक से सकल लोकां लोक को जानते हैं । कर्मबन्धन
से मुक्त होजाते हैं । समस्त शारीरिक आदि सब दुःखों का नाश
करते हैं ॥ सू० १६ ॥

अथवापुत्री त्रय देवोषी कथित है शारीरिक मानसिक आदि असात्वाना विनाश
कारण है आ निर्ग्रन्थ प्रयत्नभां कहेतो एव कृतकृत्य भवति सिद्ध सख्य अथ है
विमल केवल आलोक से सकल लोकां लोक को जानते हैं । कर्मबन्धनभी मुक्त अथ अथ है
समस्त शारीरिक आदि तत्सम इन्द्रियो नाश करे है (सू० १६)

टीका-‘जस्स णं’ इत्यादि । यस्य खलु धर्मस्य - शिक्षायै=ग्रहण्यासेव-
नीरूपायै उपस्थितः=समुद्यतो निर्ग्रन्थः=साधुः पुरा=पूर्वम् दिगिच्छया-दिगिच्छा=
बुद्ध्या तया, पुरा पिपासया, पुरा वाताऽऽतपाभ्यां=वायुमूर्यातपाभ्यां शीतो-
ष्णाभ्यामित्यर्थः । पुरा=पूर्वं स्पृष्टः=तान् सहमानः विस्वरूपैः=नानाप्रकारैः,
परीषहोपसर्गैः पीडितो मोहोदयात्तान् असहमानो उदीर्णकामजातः=उदितकामया-
सनासमूहः सन् विहरेत्=भवेत् । स च साधुः पराक्रामेत्-तपःसंयममार्गं प्रय-
तेत् । स च साधुः पराक्रामन्=तपःसंयमयोर्वीर्यं स्फोटयन् पश्यति । किं
पश्यति ? इत्याह-‘ये’ इत्यादि, ये इमे=एते उग्रपुत्राः=उग्रकुलोद्भवाः ऋष-
भदेवेन कोट्टपालकत्वेन नियोजिताः, महामातृकाः-महत्तयो=महाकुलीना मातरो
येषां ते महामातृकाः=शुद्धमातृवंशाः, भोगपुत्राः=आदिदेवेन संस्थापितो यो
गुरुवंशस्तेषां पुत्राः महामातृकाः=उत्तममातृपक्षाः सन्ति, तेषामुग्रपुत्रभोगपुत्राणां
तादृशानामन्यतमस्य=तन्मध्ये कस्याऽप्येकस्य, अतियातः=गृहं गच्छतः, निर्यातः=
प्राग्वन्तिस्सरतः उभयतः=उभयोर्वामदक्षिणपार्श्वयोः, पुरतः=अग्रे महादासीदास-

इसी विषय में और भी कहते हैं—‘जस्स णं’ इत्यादि ।

जिस धर्म की ग्रहण आसेवनरूप शिक्षा के लिए उपस्थित
हुआ निर्ग्रन्थसाधु भूख, प्यास, शीत और उष्ण आदि नाना प्रकार
के परीषहों को सहन करता है, उसके चित्त में यदि मोहकर्म के
उदय से कामविकार उत्पन्न हो जाय तो भी साधु संयममार्ग में परा-
क्रम करे । पराक्रम करता हुआ वह साधु देखता है कि ये उत्तम
माता पिता के वंश में उत्पन्न हुए उग्रपुत्र जिनको ऋषभदेव भगवान्
ने कोट्टपालपने स्थापित किये, तथा उत्तम माता पिता के वंश में
उत्पन्न हुए भोगपुत्र, जिनको ऋषभदेव भगवान् ने लोगो में गुरुपने
स्थापित किये, उनमें से ऐश्वर्यसंपन्न किसी एक को दास-दासी आदि

आज विषयमा वणी पणु कडे छे-‘जस्स णं’ इत्यादि

जे धर्मनी ग्रहण आसेवनरूप शिक्षाने भाटे उपस्थित थयेला निर्ग्रन्थ साधु
भूख-तरस, शीत-उष्ण आदि नाना प्रकारना परीषहोने सहन करे छे तेमना चित्तमा
जे मोहकर्मना उदयथी कामविकार उत्पन्न थय जय तो पणु साधु संयम मार्गमा
पराक्रम करे. पराक्रम करता थका ते साधु जुग्ये छे के आ उत्तम मातापिताना वंशमा
उत्पन्न थयेला उग्रपुत्र जेने ऋषभदेव भगवाने कोट्टपालपणु स्थापित कर्था, तथा उत्तम
मातापिताना वंशमा उत्पन्न थयेला भोगपुत्र जेने ऋषभदेव भगवाने लोगोमा गुरुपणु
स्थापित कर्था, तेमांशी ऐश्वर्यसंपन्न कोछ ओकने दासदासी आदिना कठमाडपूरक,

किङ्करकर्मकरपुरुषाः-दास्यः = परिचारिकाः, दासाः=परिचारकाश्च, किङ्कराः=
 शारीरिककार्यकारिणः, कर्मकराः=पुत्र्याः, ते शामी पुरुषाश्च, महान्तशामी दासी-
 दामकिङ्करकर्मकरपुरुषाश्च ते तथा, तेऽपि कीदृशाः? अत्राऽऽह-पदातिपरितिताः-
 पद्भ्यां मन्थरणशीलपुरुषैः परमसेवकैः परितिताः=वष्टिताः सन्तः, उग्र, भ्राष्ट्र-
 म्भुवर्गनिर्मितमन्थपात्रप्रियोप गृहीत्वा=भ्राष्ट्राय निर्गच्छन्ति=निस्सरन्ति॥सू० १७॥

मूलम्-तयाणतर च ण पुरओ महाआसा आसवरा उभओ
 तैसिं नागा नागवरा पिट्ठओ रहवरा सगेह्छी, से णं उट्ठरिय-
 सेयछत्ते अब्भुग्गयभिगारे पग्गहियतालियटे पवीयतसेयचामद-
 धालवीयणए अभिक्खण अभिक्खण अइजाइ य निज्जाइ य।
 सप्पभाय सपुब्बावर च ण ण्हाए कयधलिकम्मे जाव सव्वा-
 लकारविभुसिए महइमहालयाए कूडागारसालाए महतिमहाल-
 यसि सीहासणंसि जाव सव्वरत्तिणं जोइणा झियायमाणेण
 इत्थिगुम्मपरिवुडे महया हय-नह-गीय-धाइय-तती-तल-ताल-
 लुडिय-घण मुइग-मइल-पडुप्पवाइयरवेण उरालाइ माणुस्सगाइ
 कामभोगाइ भुजमाणे विहरइ ॥ सू० १८ ॥

छाया-सदन्तरं च सल्ल (तस्य) पुरतो महाऽन्वा भववरा उभ-
 त्तेषां नागा नागवराः पुरतो रथा रथवराः संगम्विः (रथगमुदायः) स सल्ल
 उट्ठतथेनउग्रः, अभ्युग्रतथुद्धारः मगृहीतताम्यन्तः मवीर्यमानभेतषामार-वाक-
 टाव्याटपूर्वक आते-जाते नेयकर माधु निदानकर्म करता है। अब
 उनकी कदमिंपरि की घर्जन करते हैं-उन उग्रपुत्र भोगपुत्रों में से
 किसी एक के आने-जाने के समय में अनन्त दाम-दासी अर्थात्
 मौक-गाकर दोनों तरफ चलते हैं, कोई आगे शारी छेकर चलते
 हैं और कोई उनसे मिर पर उग्र घर रहे हैं, तथा अनेक पदाति
 आगे चल रहे हैं ॥ सू० १७ ॥

आपता जाता निजनि साधु निदानकर्म करे छे दवे तेमनी कदि सपत्तिनु नज्जैनइ
 छे-से उग्रपुत्र भोगपुत्रिभांभी केछ केकना आपका कमाना राधपभां अनेक धंससारी
 अप्पौत नोकर आह-नन्ने तरक भावे छे केछ आपका जारी छनि भावे छे अनेके
 तेमना छि-पर छत्र प्रादी कजे छे तथा अनेक पदाति आगेज आसना छि छे (सू० १७)

વ્યજનકા, અમીક્ષણમ્ અમીક્ષણમતિયાતિ નિર્યાતિ ચ । સપ્રભાતં સપૂર્વાડપરં સ્નાતઃ
કૃતવલિકર્મ્મા યાવત્સર્વાડલક્ષ્ણારવિમૂષિતો મહાતિમહાલયાયાં કૂટાકારશાલાયાં
મહાતિમહાલયે સિંઘાસને યાવત્સર્વરાત્રિકેણ જ્યોતિષા ધ્માયમાનેન સ્ત્રીગુલમપરિવૃત્તો
મહતાડઘટ-નાટ્ય-ગીત-વાદિત્ર-તન્ત્રી-તલ-તાલ-ત્રુટિત-ઘન-મૃદંગ-માર્દલ-
પદ્મ-પ્રવાદિતરવેણોદારાન્ માનુષ્યકાન્ કામભોગાન્ શુદ્ધાનો વિહરતિ ॥મૂ. ૧૮॥

ટીકા-તયાણંતરં इत्यादि । तदनन्तरं-तेषां पुरतः उग्रपुत्रादीनामग्रे महा-
ऽश्वाः=विशालघोटका, अश्ववराः=जातिमन्तोऽश्वाः, तेषामुग्रपुत्राणाम्, उभयतः=
उभयोः पार्श्वयोः नागाः=हस्तिनः, नागवराः=हस्तिराजाः पृष्ठतः=पश्चाद्भागे,
रथाः, रथवराः=रथप्रधानाः, संगेलिलः=रथानां समुदायो वर्तते । स खलु तेषां
मध्ये कश्चित् उग्रपुत्रादि-उद्धृतम्-ऊर्ध्वीकम् शिरस उपरि विस्तारित श्वेत-
च्छत्रं यस्यै सः, अभ्युद्धृतः=सावधानतया हस्ते धृतः-भृङ्गारः=सुवर्णनिर्मित-
जलपात्रविशेषो यस्यै स तथा, प्रगृहीतं=हस्ते धृतं तालवृन्तं=तालव्यजनं यस्यै
स तथा, प्रवीज्यमानानि=चाल्यमानानि=श्वेतचामराणि बालव्यजनानि च यस्यै
स तथा, एतादृशः सन् अमीक्षणम्-अमीक्षणम् पुनः-पुनः अतियाति गृहं प्रति,
च-पुनः, निर्याति गृहान्निःसरति । सप्रभातं=प्रभातकृत्यसहितं, सपूर्वापरं=पूर्व-
पश्चात्कर्तव्ययुक्तम् - सह पूर्वेण =पूर्वाह्नकर्तव्येन, अपरेण=अपराह्नकर्तव्येनेति
सपूर्वापरं=पूर्वापराराह्नमुखयुक्तम्, स्नातः=कृतस्नानः, कृतवलिकर्मा, यावच्छ-

फिर कहते हैं-‘तयाणंतरं’ इत्यादि ।

उनकी सवारी में आगे बड़े-बड़े घोड़े, दोनों ओर प्रधान
हाथी, पीछे रथ और रथों का समुदाय चलता है । कितनेक उनके
ऊपर छत्र धर रहे हैं । कितनेक के हाथ में सुवर्ण की झारियां हैं ।
कोई हाथ में तालवृन्त के पंखे लेकर हवा कर रहे हैं । कोई श्वेत
चामर डुलाते हैं । इस प्रकार के ठाटबाट से बार-बार वे अपने
भवन में प्रवेश करते हैं और निकलते हैं । फिर वे पूर्वाह्न-प्रातः-

વળી કહે છે-‘તયાણંતરં’ ઇત્યાદિ

તેમની સ્વારીમા આગળ મોટા મોટા ઘોડા, બેઉ બાજુ સુખ્ય હાથી, પાછળ
રથ તથા રથે નો સમુદાય આવે છે કેટલાક તો તેમના ઉપર છત્ર રાખી રહ્યા છે,
કેટલાકના હાથમા સુવર્ણની ઝારી છે કેઈ હાથમા તાલવૃન્તના પંખા લાધને હવા
નાખી રહ્યા છે કેઈ શ્વેતચામર લાળે છે આ પ્રકારના ઠાઠમાઠથી વારવાર તેઓ
પોતાના ભવનમા પ્રવેશ કરે છે તથા નીકળે છે પછી તેઓ પૂર્વાહ્ન=પ્રાતઃકાલે તથા

किङ्करकर्मकरपुरुषाः—शाम्पाः = परिवारिकाः, दासाः=परिवारकाश्च, किङ्कराः=
 शारीरिककार्यकारिण, कर्मकराः=गृह्याः, ते यामी पुम्पाम्, महान्तयामी दासी-
 दामकिङ्करकर्मकरपुरुषाश्च ते तथा, तेऽपि कीदृशाः? अथाऽऽह—पदातिपरिमिता-
 पदयोः मध्यगन्धीयपुरुषे* परमसेवकैः परिसिक्ताः=वेष्टिताः सन्त, छत्रे, धारा-
 =मुवर्गनिर्मितमयप्राप्रविशेषं गृहीत्वा=आदाय निर्गच्छन्ति=निस्सरन्ति ॥ सू० १७ ॥

मृष्य—तयाणंस्तर च ण पुरओ महाआसा आसवरा उमओ
 तैसि नागा' नागवरा पिटुओ रहवरा सगेछी, से णं उट्ठरिय
 सेयउत्ते अम्भुगयभिगारे पग्गहियतालियटे पवीयतसेयचामर
 घालवीयणए अमिक्खण अमिक्खणं अइजाइ य निज्जाइ य ।
 सप्पभाय सपुब्बावरं च ण ण्हाए कयवलिकम्मे जाव सव्वा-
 लकारनिभूसिण् महइमहालयाण कूडागारमालाए महतिमहाल
 यसि सीहासणंसि जाव सव्वरत्तिणणं जोइणा सियायमाणेण
 इत्थिगुम्मपरिवुडे महया हय-नइ गीय वाइय तती-तल ताल
 तुडिय चण सुइग' महल पडुप्पवाइयरवेणं उरालाइ माणुस्सगाइ
 कामभोगाइ भुजमाणे यिहरइ ॥ सू० १८ ॥

छापा-सद्वन्तारं च सव्य (तस्य) पुगतो महाश्वा अश्वरा उमय
 तम्भपां नागा नागवराः पृष्ठो रया रयवराः गंगन्धिः (रथगमुद्रापः) ॥ सस
 उट्ठत्थेनच्छत्रं, अम्भुगयभिगारः मण्डीयगाम्भन्तः मवीर्यमानभतचामर=बाण
 ठाण्पाटपूर्वक आले-जात देव्यकर माधु निदानकर्म फरता है । अब
 उनकी श्रद्धासंपत्ति का वर्णन करते हैं—उन उग्रपुत्र भोगपुत्रों में से
 किसी एक के आने-जाने के समय में अथवा दाम-दासी अपात
 नौकर-ग्राह्य दोनों तरफ चलाते हैं, फाई भागे शारी लेकर चलते
 हैं और कोई उनका मित्र पर छत्र धर रहे है, तथा अनेक पदार्थ
 भागे चले रहे हैं ॥ सू० १७ ॥

आवता आता लेजनि माधु निदानकर्म करे है दय तैमनी अदि अपत्तिनु वर्जित करे
 से-से उग्रपुत्र भोगपुत्रभाभी केरु लेजना आवता आवता समपत्ता अनेक दसदशी
 अपात नौकर ग्राह्य अनेक तरफ चले है केरु आवता जारी छति आते से अनेक
 तैमनी-दि-पर छत्र आली चले है तथा अनेक पदार्थ आवता आवता छले है (सं० १७)

પુનર્ગપિ કથયતિ—‘તસ્મ ણં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—તસ્મ ણં એગમવિ આળવેમાળસ્સ જાવ ચત્તારિ પંચ અવુત્તા ચેવ અબ્બુદ્દેતિ ભણ દેવાણુપ્પિયા ! કિં કરેસો ? કિં આહરેમો ? કિં ઉવળેમો ? કિં આચિટ્ઠામો ? કિં મે હિયડ્છિયં ? કિં તે આસગસ્સ સદતિ ? તં પાસિત્તા ણિગંથે ણિદાણં કરેડ્ ॥ સૂ. ૧૯ ॥

છાયા—તસ્ય સ્વલ્વેકમપ્યાજ્ઞાપયતો યાવદ્વત્વારઃ પશ્ચ વાઽનુક્તાશ્ચેવ અભ્યુપતિષ્ઠન્તિ—ભણ દેવાણુપ્રિય ! કિં કરવામ ? કિમાહરામ ? કિમુપનયામ ? કિમાતિષ્ઠામ ? કિં ભવતો હૃદિચ્છિતમ્ ? કિં તવાઽઽસ્યકાય સ્વદતે ? । તદ્ દૃષ્ટ્વા નિર્ગ્રંથો નિદાનં કરોતિ ॥ સૂ. ૧૯ ॥

ટીકા—‘તસ્મ ણં’—ઇત્યાદિ । તસ્ય=ઉગ્રપુત્રાદેઃ સ્વલ્લુ એકમપિ ભૂત્યમ્ આજ્ઞાપયતઃ=સ્વકાર્યાર્થ નિર્દિશતઃ, યાવદ્વચ્છબ્દેન દ્વો વા ત્રયો વેત્યનયોઃ સદ્ગ્રહઃ, ચત્વારો વા પશ્ચ વા ભૂત્યજના અનુક્તાઃ=અનાહૂતા એવ અભ્યુપતિષ્ઠન્તિ=ઉપસ્થિતા ભવન્તિ, પૃચ્છન્તિ ચ—હે દેવાણુપ્રિય ! મળ કથય કિં કાર્ય કરવામ, કિમુપનયામ,=કિં સ્વાદ્યં વસ્તુ સન્નિધૌ પ્રાપયામ, કિમ્ આહરામ=કિં વસ્તુજાતં સમાનયામ, કિમુપનયામ=કિમિતિ—વિદ્યમાનેષુ વસ્તુષુ કિં સમર્પયામ, કિમાતિષ્ઠામ=કીદૃશ ભોજ્યજાતં સમ્પાદયામ, અત્ર સર્વં પ્રાર્થનાયાં લોદ । કિં ભવતો હૃદિચ્છિત=હૃદયસ્યેષ્ઠમ્, કિં તવાઽઽસ્યકાય=મુલાય સ્વદતે ? =રોચતે ? । તત્=મયં સુલ્લં દૃષ્ટ્વા નિર્ગ્રંથો નિદાનં કરોતિ ॥ સૂ. ૧૯ ॥

ફિર મી કહતે હૈ—‘તસ્મ ણં’ ઇત્યાદિ ।

उनके एक दास के बुलाने पर चार या पाँच अपने आप-बुलाये बिना उपस्थित हो जाते हैं और कहते हैं कि—हे स्वामिन् ! कहिये हम क्या करें ?, आप के लिए क्या लावें ?, और इन वस्तुओं में से कौन सी वस्तु आप को अर्पण करें ?, आप के लिए कौनसा भोजन बनावें ?, आप के हृदय में क्या इच्छा है ? आप के मुख

વળી પણ કહે છે—‘તસ્મ ણં’ ઇત્યાદિ

(૧) તેઓ એક દાસને બોલાવે ત્યા આર પાચ દાસ પોતાની મેળે બોલાવ્યા વિના હાજર થઇ નથી છે, અને કહે છે કે સ્વામિન્ ! કહેા અમે શુ કરીએ ? આપના માટે શુ લાવીએ ? તથા આ વસ્તુઓમાંથી કઇ વસ્તુ આપને અર્પણ કરીએ ? આપને માટે કયુ (શુ) ભોજન બનાવીએ ? આપના હૃદયમાં શુ ઇચ્છા છે ? આપના મોઢે-કેઇ વસ્તુ

भवेन-कृतकौतुकमङ्गलपायधियाः, इत्यादीनां सङ्ग्रहः, सर्वाङ्गकारविशेषितः, महा-
 तिमहाभयायां-महातिमहान्याम्=अत्युच्चैस्तरायां विशालायां कूटाऽऽकारशालायाम्
 कूट=पर्वतशिखर तथाकारा=तत्सदृशी मोक्षदा सा आसीत् शाला=मन्दम्, उप-
 लक्षणं चैतन्मासादादीनाम्, सप्त महातिमहाभये=अतिविस्तीर्णे सिंहासने, वास्तु
 सर्वरात्रिकेण-सर्वा=अत्यधिकता सम्पूरेति यावत् या रात्रिस्तत्र भवेन रात्रिपर्यन्त
 स्यायिना, यद्वा-सर्वरात्रिकेन=सकलमणिमयान्विता ज्योतिषा=महाशेन ध्याय-
 मानेन=महाशयमानेन, स्त्रीयुक्त्वपरिवृत्तः=स्त्रीसमुद्रपरिवेष्टितः, महताऽऽहत-नाट्य-
 गीत-वादित्र-तंत्री=तस-तास-भुटित-घनमृदङ्ग-मर्दम-पटुप्रवादितरवेण, अत्येव
 विशेषणं, महता=विशालेन आहताः=वादिता ये तन्म्यादिमार्दलान्ता, तेषां पञ्च
 प्रवादितन=निपुणवाद्यकपादितेन महता रवेण उपलसितान् उदारान्-उत्तमान्
 मनुष्यान् कामभोगान् सुखान्=उपसेवमानो विहरति ॥ सू० १८ ॥

काल और अपराह्न-सायंकाल में स्नान, पलिकर्म, मपीतिलक, कौतुक
 तथा दधि अक्षत दूधों आदि धारण करनेरूप मंगल कर सर्व अल-
 ङ्कारों से विभूषित होकर अतिविशाल कूटाकारशाला-पर्वत के शिखर
 के आकारवाली उन्नतशाला में अर्थात् बड़े-बड़े राजमहल में यावत्
 सब प्रकार की सजावट से मजे हुए बड़े विस्तृत सिंहासन पर
 बैठकर आनन्द का अनुभव करते हैं । जिनके महल में सारी रात
 दीपमाला अथवा रत्नों की ज्योति जगमगाती रहती है, वह निपुण
 पुरुषों द्वारा बजाये हुए बाजों को तथा पीणा करताल मेघघनि
 वाले मृदङ्ग की मधुरध्वनियुक्त नाटक को स्त्रीसमुदाय के साथ देखते
 हुए और सुन्दर गीतों को सुनते हुए मनुष्यसंघी उत्तम काम-
 भोगों को भोगते हुए सुखमय जीवन व्यतीत करते हैं ॥ सू० १८ ॥

अथ श्लोकवाचकः स्नान पलिकर्म मपीतिलक कौतुक तथा दधि अक्षत दूधों आदि
 धारण करता मंगलमय सर्व अलङ्कारों से विभूषित होने अतिविशाल कूटाकारशाला
 पर्वतना शिखरना आकाशवाग्ने उन्नतशालाभा अर्थात् भौटभौट राजमहलभा अर्थात्
 सर्वप्रकारनी सजावटनी निष्ठावेस यथा विस्तृत सिंहासन पर बैसी आनन्दने अनु-
 भव करे छ नेना अपनमा आणी रात दीपमाला अथवा रत्नोंनी अपेति अत्रमयती
 रहे छ निपुणपुरुषेद्राया वाजता बाजा तथा पीणा करताल मेघघनिवाद्य मृदङ्गना
 मधुरध्वनियुक्त नाटकने स्त्रीसमुदाय साथे जेतां छने सुदूर पीता सांभगतां, मनुष्य-
 सभांभी उत्तम कामभोगिने भोगवतां सुप्रभम-स्वपन व्यतीत करे छ (सू० १८)

पुनरपि कथयति—‘तस्स णं’ इत्यादि ।

मूलम्—तस्स णं एगमवि आणवेमाणस्स जाव चत्तारि पंच अवुत्ता चेव अब्भुट्ठेति भण देवाणुप्पिया ! किं करेमो ? किं आहरेमो ? किं उवणेमो ? किं आचिट्ठामो ? किं भे हियइच्छियं ? किं ते आसगस्स सदति ? तं पासित्ता णिगंग्थे णिदाणं करेइ ॥ सू० १९ ॥

छाया-तस्य खल्वेकमप्याज्ञापयतो यावच्चत्वारः पञ्च वाऽनुक्ताश्चैव अभ्युपतिष्ठन्ति-भण देवाणुप्रिय ! किं करवाम ? किमाहराम ? किमुपनयाम ? किमातिष्ठाम ? किं भवतो हृदिच्छितम् ? किं तवाऽऽस्यकाय स्वदते ? । तद् दृष्ट्वा निर्ग्रन्थो निदानं करोति ॥ सू० १९ ॥

टीका-‘तस्म णं’-इत्यादि । तस्य=उग्रपुत्रादेः खलु एकमपि भृत्यम् आज्ञापयतः=स्वकार्याथे निर्दिशतः, यावच्छब्देन द्वौ वा त्रयो वेत्यनयोः सङ्ग्रहः, चत्वारो वा पञ्च वा भृत्यजना अनुक्ताः=अनाहूता एव अभ्युपतिष्ठन्ति=उपस्थिता भवन्ति, पृच्छन्ति च-हे देवानुप्रिय ! भण कथय किं कार्यं करवाम, किमुपनयाम,=किं खाद्यं वस्तु सन्निधौ प्रापयाम, किम् आहराम=किं वस्तुजातं समानयाम, किमुपनयाम=किमिति-विद्यमानेषु वस्तुषु किं समर्पयाम, किमातिष्ठाम=कीदृश भोज्यजातं सम्पादयाम, अत्र सर्वत्र प्रार्थनायां लोद । किं भवतो हृदिच्छित=हृदयस्येष्टम्, किं तवाऽऽस्यकाय=मुखाय स्वदते ? =रोचते ? । तत्=मयै सुखं दृष्ट्वा निर्ग्रन्थो निदानं करोति ॥ सू० १९ ॥

फिर भी कहते हैं—‘तस्स णं’ इत्यादि ।

उनके एक दास के बुलाने पर चार या पाँच अपने आप-बुलाये बिना उपस्थित हो जाते हैं और कहते हैं कि-हे स्वामिन् ! कहिये हम क्या करें ?, आप के लिए क्या लावें ?, और इन वस्तुओं में से कौन सी वस्तु आप को अर्पण करें ?, आप के लिए कौनसा भोजन बनावें ?, आप के हृदय में क्या इच्छा है ? आप के मुख

पणी પણ કહે છે-‘તસ્સ ણં’ ઇત્યાદિ

(૧) તેઓએક દાસને બોલાવે ત્યા ચાર પાંચ દાસ પોતાની મેળે બોલાવ્યા વિના હાજર થઈ નથી છે, અને કહે છે કે સ્વામિન્ ! કહેા અમે શુ કરીએ ? આપના માટે શુ લાવીએ ? તથા આ વસ્તુઓમાંથી કય વસ્તુ આપને અર્પણ કરીએ ? આપને માટે કયુ (શુ) ભોજન બનાવીએ ? આપના હૃદયમાં શુ-ઈચ્છા છે ? આપના મોઢે-કય વસ્તુ

अथ सुप्रकारो निग्रन्थस्य निदानकर्मविषये प्राह—‘जइ’ इत्यादि ।

मृषम्—जइ इमस्स सुचरियस्स तन्ननियमवभचेरगुत्तिवासस्स
त नेव जाव साहु । एवं म्वल्ल समणाउसो ! निग्गये णि-
दाणं किच्चा तस्स टाणस्स अणालोइय—अप्पड्ढिकस्से कालमासे
काल किच्चा अण्णतरेसु देवल्लोणसु देवत्ताए उववत्तारो भवइ
महिड्डिएसु जाव चिरट्ठिएसु । से ण तत्थ देवे भवइ महि-
ड्डिए जाव चिरट्ठिए । तओ देवल्लोगाओ आउक्खएण भव
क्खएण टिइक्खएण अणत्तर चय चइत्ता जे इमे उग्गपुत्ता
महामाउया भोगपुत्ता महामाउया तेसिं ण अन्नतरमि कुलंसि
पुत्तत्ताए पञ्चायाइ ॥ सू० २० ॥

प्राया—यद्यस्य सुचरितस्य तपोनियमव्यवर्णगुत्तिवासस्य तदत्र पात्रं
साधु । एव म्वल्ल भमणा ! आयुष्मन्त ! निग्रन्था निदानं कृत्वा तस्य स्वा-
नाम्य अनालाचिताऽप्रतिक्रान्तः काममास कार्यं कृत्वाऽन्यतमं द्बयोकेषु देवतरे
नापयत्ता भवति—महर्दिकपु यावधिरस्थितिकपु । स च तत्र देवो भवति मह-
र्दिको यावधिरस्थितिकः । ततो देवप्राकृतापुस्तयण भवत्ययण स्थितिभयणा
ऽनन्तर चय त्यक्त्वा य इम उग्रपुत्रा महामादका, भोगपुत्रा महामाद-
क्यानां स्वल्पतमं कष्टं पुत्रतया मत्स्यामाति ॥ सू० २० ॥

टीका—‘जइ’—इत्यादि । यदि—भूम्य सुचरितस्य तपोनियमव्यवर्णगुत्ति-
वासस्य तदत्र सर्वं पूर्णं कृत्वा सुनिश्चिततमं, यावन्मापुष्मयीधीनम् । एवम्—अपुन-
को कौनमी यत्तु म्पादिष्ट लगती है ? । इस प्रकार से सब सुखों
को म्वल्ल निग्रन्थ निदानकर्म करता है ॥ सू० १९ ॥

निग्रन्थ के निदानकर्म के विषय में कहते हैं—‘जइ इमस्स’
इत्यादि ।

यदि हमारे अच्छी तरह से आचरण किये हुए इस तप नियम
स्वादिष्ट होने में ? आ प्रकाशनां सर्वे सुभोने लोने निग्रन्थ निदानकर्म ३२ है (सू० १९)

निग्रन्थ निदानकर्म का विषय है ३६ है—‘जइ इमस्स’ इत्यादि ।

ये अभ्यास आती सीते आचरण करेगा आ तप नियम करने प्रकाशनां सुभ

પ્રકારેણ, સ્વલુ=નિશ્ચયેન હે શ્રમણાઃ ! આયુષ્મતઃ ! નિર્ગ્ન્યો નિદાનં કૃત્વા,
તસ્ય સ્થાનસ્ય=પાપસ્થાનસ્ય, અનાલોચિતઃ=ગુરુસમીપેઽક્રતપ્રકાશનઃ, અપતિ-
ક્રાન્તઃ=તસ્માત્પાપસ્થાનાદનિવૃત્તઃ, નિદાનં કૃત્વા કાલમાસે કાલં કૃત્વા=મૃત્યુ
સમયે મર્ણયર્મ પ્રાપ્ય દેવલોકેષુ મધ્યે અન્યનમે ગ્રૈવેયકાળાં મધ્યે કસ્મિંશ્ચિદે-
કસ્મિન્ દેવલોકે દેવત્વેન=દેવસ્વરૂપતયા ઉપપત્તા=ઉત્પન્નો ભવતિ । કીદશેષુ ?
મહર્દિકેષુ યાવચ્ચિરમ્થિતિકેષુ-ત્રિપુલ્લૈભવશાલિકેષુ ચિરાવસ્થાગિષુ=વહુકાલ-
સ્થિતિમન્સુ દેવેષુ । તત્ર મ નિદાનકર્તા મુનિર્દેવો ભવતિ । કીદશઃ ? મહર્દિકો
યાવચ્ચિરસ્થિતિકઃ । તતઃ=તસ્માત્ દેવલોકાત્ મ દેવ આયુઃશયેણ=દેવસમ્બન્ધિન
આયુર્દલિકસ્ય નિર્જરણેન, ભવક્ષયેણ=દેવભવનિવન્ધ્યભૂતકર્મણા ગત્યાદીનાં નિર્જર-
ણેન । સ્થિતિક્ષયેણ=તત્સમ્બન્ધિન આયુઃકર્મણઃ સ્થિતિવેદનેન અનન્તગમ્=આયુઃ-
પ્રભૃતિનિર્જરણોત્તરકાલે, ચયં=શરીરં ત્યક્ત્વા=ત્રિહાય, યે ઇમે ઉગ્રપુત્રાઃ મહામાતૃ-
કાઃ, ભોગપુત્રાઃ મહામાતૃકાઃ સન્તિ, તેષાં સ્વલુ અન્યતમે કુલે=કસ્મિંશ્ચિદ્વંશે
પુત્રતયા પ્રત્યાયાનિ=પશ્ચાદાયાતિ પુત્રત્વેનોત્પન્નો ભવતીત્યર્થઃ ॥ મુ. ૨૦ ॥

और ब्रह्मचर्य का शुभफल हो तो ऐसे सुख हमको भी मिले । हे
आयुष्मान् श्रमणो ! इस प्रकार निर्गन्थ निदानकर्म कर के उस पाप-
स्थान की आलोचना तथा प्रतिक्रमण किये बिना काल अवसर काल
कर के ग्रैवेयक आदि किसी एक देव लोक में देवपने उत्पन्न होता
है । वहाँ महाभृद्धि महादीप्तिशाली यावत् चिरस्थितिवाले देवों में
वह महर्दिक और चिरस्थिति वाला देव होता है । वह फिर उस
देवलोक से देवसम्बन्धी आयु भव और स्थिति के क्षय होने के बाद
उस देवशरीर को त्याग कर महामातृक उग्र और भोगकुलो में से
एक कुल में पुत्ररूप से उत्पन्न होता है ॥ सू. २० ॥

હે ડોાય તો આવા મુખ અમને પણ મળે હે આયુષ્માન શ્રમણો ! આ પ્રકારે નિર્ગ્ન્ય
નિદાનકર્મ કરીને તે પાપસ્થાનની આલોચના તથા પ્રતિક્રમણ કર્યા વગર કાલ અવસર
કાલ કરીને ગ્રૈવેયક અદિ કોઈ એક દેવલોકમાં દેવપણામાં ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાં મહા-
ભૂદિ મહાદીપ્તિશાલી ઉપરાત ચિર સ્થિતિવાળા દેવોમાં તે મહર્દિક અને ચિરાસ્થિતિ-
વાળો દેવ થાય છે તે પાછો તે દેવલોકથી દેવસમન્ધી આયુ ભવ અને સ્થિતિનો ક્ષય
થઈ ગયા પછી તે દેવશરીરનો ત્યાગ કરી મહામાતૃક ઉગ્ર તથા ભોગકુલોમાંથી કોઈ
એક કુલમાં પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે (સૂ. ૨૦)

अथ सूत्रकारो निर्ग्रन्थस्य निदानकर्मविषये पाठ- 'जइ' इत्यादि ।

मूकम्-जइ इमस्स सुचरियस्स तवनियममभवेरगुत्तिवासस्स
तं चेव जाव साहु । एवं खल्ल समणाउसो । निगंये नि-
दाण किच्चा तस्स ठाणस्स अणालोइय-अप्पइकते कालमासे
काल किच्चा अण्णतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवइ
महिद्धिएसु जाव चिरट्ठिइएसु । से ण तत्थ देवे भवइ महि-
द्धिए जाव चिरट्ठिइए । तआ देवलोगाओ आउक्खएण भव
क्खएण ठिइक्खएण अणत्तर चय चइत्ता जे इमे उग्गपुत्ता
महामाउया भोगपुत्ता महामाउया तेसिं णं अन्नतरसि कुलंति
पुत्तत्ताए पञ्चायाइ ॥ सू० २० ॥

छाया-यद्यस्य सुचरितस्य तपोनियममभवेरगुत्तिवासस्य तदव वास्तु
साधु । एवं खल्ल भ्रमणाः । आयुष्यन्त ! निर्ग्रन्थो निदानं कृत्वा तस्य स्वा-
नास्य अनालोचिताऽप्रतिक्रान्तः कालमासे कालं कृत्वाऽन्यतमे देवलोकेषु देवतरे
नोपपत्ता भवति-महिद्धिकेषु यावच्चिरस्थितिकेषु । स च तत्र देवो भवति महि-
द्धिको यावच्चिरस्थितिकः । ततो देवलोकादायुःक्षयणं भवक्षयणं स्थितिक्षयेना-
ऽन्तरं चयं त्यक्त्वा य इमे उग्रपुत्रा महामादकाः, भोगपुत्रा महामादका-
स्तथा तस्मिन्त्यतमे कुले पुनरुत्पत्त्या पत्यापाति ॥ सू० २० ॥

टीका-'जइ'-इत्यादि । यदि-अस्य सुचरितस्य तपोनियममभवेरगुत्ति-
वासस्य तदव सर्वे पूर्वोक्त मुनिचिन्तनम्, यावत्साधु-असमीचीनम् । एवम्-अमुना-

को फौनमी यत्तु स्यादिष्टं लगती है ? । इम प्रकार से सब सुत्तों
को दस्कर निर्ग्रन्थ निदानकर्म करता है ॥ सू० १९ ॥

निग्रन्थ के निदानकर्म के विषय में कहते हैं-'जइ इमस्स'
इत्यादि ।

यदि हमारे अन्तर्गत तरह से आचरण किये दृष्ट इम तप नियम
स्थापित होने ॥ आ प्रकरणों सर्वे सुभेने लेने निर्ग्रन्थ निदानकर्म ३२ छे. (सू० १९)

निर्ग्रन्थ निदानकर्म निषयमा कळे ॥ 'जइ इमस्स' इत्यादि.

अभावां सती रीते आचरण करेता आ तप नियम अने प्रकाशार्थं शुभ

यावद्-महादासीदासकिङ्करकर्मकरपुरुषा आज्ञापालनाय भवन्ति, यावत् पृच्छन्ति
च-किं तव आस्यकाय स्वदत्ते=रोचते इत्यादि ॥ सू० २१ ॥

अथ निदानकर्मणो धर्मविषयं वर्णयति-‘तस्म णं’ इत्यादि ।

मूलम्-तस्स णं तहप्पगारस्स पुरिसजायस्स तहारूवे समणे
वा माहणे या उभओकालं केवलपण्णत्तं धम्ममाइक्खेज्जा ?
हंता ? आइक्खेज्जा, । से णं पडिसुणेज्जा ?, णो इणट्ठे समट्ठे,
अभविण् णं से तस्स धम्मस्स सवणयाए । से य भवइ
महिच्छे महारंभे महापरिग्गहे अहम्मिण् जाव दाहिणगामी
नेरइण् आगमिस्साणं दुल्लहबोहिण् यावि भवइ । तं एवं खलु
समणाउसो तस्स णिदाणस्स इमेयारूवे फलविवागे जं णो
संचाएइ केवलपण्णत्तं धम्मं पडिसुणित्तए ॥ सू० २२ ॥

छाया—तस्मै खलु तथाप्रकाराय पुरुषजाताय तथारूपः श्रमणो वा
माह्नो वा उभयकालं केवलपज्ञप्त धर्ममाख्यायात् ? इन्त ! आख्यायात्, स
च प्रतिशृणुयात् ?, नाऽयमर्थः समर्थः, अभव्यः खलु स तस्य धर्मस्य श्रमण-
तायै । स च भवति महेच्छो महारम्भो महापरिग्रहोऽधार्मिको यावत्-दक्षिणगामी
नैगयिक आगमिष्यति दुर्लभबोधिकश्चापि भवति । तदेवं खलु श्रमणा ! आयु-
ष्मन्तः ! तस्य निदानस्याऽयमेतद्रूपः फलविपाको यन्नैव शक्नोति केवल-
पज्ञप्तं धर्मं प्रतिश्रोतुम् ॥ सू० २२ ॥

टीका-‘तस्स णं’ इत्यादि । हे भगवन् ! तस्मै खलु तथाप्रकाराय=निदा-
नकर्मकारिणे पुरुषजाताय=पुंस्त्वेनोत्पन्नाय, तथारूपः=तादृशः श्रमणो वा

भोगों को भोगता हुआ रहता है । और दाम-दासियाँ हर समय
पूछते हैं कि-हम आपके लिए क्या करें ?, कौन वस्तु लावें ?, इन
वस्तुओं में से कौनसी वस्तु अर्पण करे ? और आपको कौनसा पदार्थ
अच्छा लगता है ?, इत्यादि । इस प्रकार इस निदान का फल-
भोगता है ॥ सू० २१ ॥

आपने माँट शु करायें ? कछ (शु) वस्तु लावीय ? आ वस्तुओं-मार्थी कछ वस्तु
अर्पण करायें ? तथा आपने क्यो पढाय साश वागे छे ? इत्यादि ये प्रश्न ये
निदाननु क्षण भोगवे छे. (सू० २१)

सूत्रकारः पुनरपि प्रथमं सवधनमाह—‘से णं’ इत्यादि ।

मूमम्—से णं सत्थ दारणं भण्डं सुकुमालपाणिपायं जाव
सुरुवे । तए ण से दारणं उम्मुक्कवालभावे विण्णायपरिणय
मिच्छे जीवणगमणुप्पत्ते सयमेव पेइय पडिबज्झइ । तस्स ण
अइजायमाणस्स वा निज्जायमाणस्स वा पुरओ जाव महदासी-
जाव किं ते आसगस्स सदइ ॥ सू० २१ ॥

छाया—स खलु तत्र दारको भवति सुकुमारपाणिपादो यावत् सुखम् ।
ततः खलु स दारक उन्मुक्तपादमारो विज्ञानपरिणतमात्रा यौवनकमनुपमं
स्वयमेव पैतृकं प्रतिपद्यते । तस्य खलु भविष्यतो वा निर्वातो वा पुरतो मा-
दासीदास यावत् किं तत्रास्वकाय स्वदते ॥ सू० २१ ॥

टीका—‘से णं’ इत्यादि । स=मसी तत्र=उग्रपुत्रादिवशे दारकः=पुत्रो
भवति=जायते । कोइअः ? इत्याह—सुकुमारपाणिपादः=वत्पन्तकामकरचरणः,
यावद्=महीनपरिपूर्णपञ्चान्द्रियञ्जीरः, सुकपः=मण्डस्तरूपयुक्तः । ततः=तदनन्तरं
स दारकः, उन्मुक्तपादमाहः=म्वतीउपासाजस्य सन् विज्ञातपरिव्रतमात्रः-
विज्ञाना=सम्पन्नवृत्ता परिणता=परिपक्वमात्रा कथादिषु यस्य स तथा सङ्क-
कलाकुञ्जल इत्यर्थः, एवम्पूजः मन्, यौवनं=युवावस्थाम् अनुमाप्तः=क्रमेण प्राप्तः,
स्वयमेव=आत्मनैव पैतृकम्=पितृमन्त्रविधौ वनादिकं प्रतिपद्यन्=प्राप्नोति । तस्य
खलु भविष्यतः=भविष्यतः, निर्वातः=निर्वाणः उग्रपुत्रादेः पुरतः=अग्रतः,

सूत्रकार और श्री वर्णन करते हैं—‘से णं’ इत्यादि ।

वह वही कोमल कर-चरण वाला सचोक्तसुन्दर मालक होता
है । अनन्तर वह बालभाव को छोड़कर कला की निपुणता और
यौवन को प्राप्त कर अपने आपही पैतृक (कुलपरम्परागत) सम्पत्ति
का अधिकारी बन जाता है । फिर उसके भवन में प्रवेश करते
अथवा भवन से बाहर निकलते समय अनेक वाम-दाहिनी चौकर-
बाहर आदि सेवा में रहते हैं और वह समुत्पन्नसम्पत्ति उत्तम काम

सूत्रकार वर्णन पद्य वर्णन करे हैं ‘से णं’ इत्यादि ।

ते त्वां देवताः ८२=अथवावाये अर्वाभ्युदय आलोक वायु ८३ पक्षी ते जलभावने
अग्निने कलानिपुणता तथा यौवन प्राप्त कलां पाते चेतानी भिन्ने पैतृक (कुलपरम्परागत)
संपत्तिन्य आधिकारी बनी जाय ८४ कपि पक्षी पितामहों कवनभा प्रवेश कलां अथवा
अपनभांभी लक्ष्मी नीलकण्ठान्य समये अनेक वाम दाहिनी ८५ समय १०० ८६ ३=अथ

यावद्-महादासीदासकिङ्करकर्मरूपपुरुषा आज्ञापालनाय भवन्ति, यावत् पृच्छन्ति च-किं तव आस्यकाय स्वदत्ते=रोचते इत्यादि ॥ सू० २१ ॥

अथ निदानकर्मणो धर्मविषयं वर्णयति-‘तस्मिन् णं’ इत्यादि ।

मूलम्-तस्मिन् णं तद्वत्पुण्यारस्त पुरिसजायस्त तदारूवे समणे वा माहणे या उभयोक्तकालं केवलपण्णत्तं धम्ममाइक्खेज्जा ? हंता ? आइक्खेज्जा, । से णं पडिसुणेज्जा ?, णो इण्ठे समठे, अभविण् णं से तस्स धम्मस्स सवणयाए । से य भवइ महिच्छे महारंभे महापरिग्गहे अहम्मिण् जाव दाहिणगामी नेरइए आगमिस्साणं दुल्लहवोहिण् यावि भवइ । तं एवं खल्ल समणाउंसो तस्स निदानस्स इमेयारूवे फलविवागे जं णो संचाएइ केवलपण्णत्तं धम्मं पडिसुणित्तए ॥ सू० २२ ॥

छाया-तस्मै खल्ल तथाप्रकाराय पुरुषजाताय तथारूपः श्रमणो वा माहनो वा उभयकालं केवलपण्णत्तं धर्ममाख्यायात् ? हन्त ! आख्यायात्, स च प्रतिशृणुयात् ?, नाऽयमर्थः समर्थः, अभव्यः खल्ल स तस्य धर्मस्य श्रमण-तायै । स च भवति महेच्छो महारम्भो महापरिग्रहोऽधार्मिको यावत्-दक्षिणगामी नैगयिक आगमिष्यति दुर्लभवोधिकश्चापि भवति । तदेवं खल्ल श्रमणाः ! आयु-ष्मन्तः ! तस्य निदानस्याऽयमेतद्रूपः फलविपाको यन्नैव शक्नोति केवल-पण्णत्तं धर्मं प्रतिश्रोतुम् ॥ सू० २२ ॥

टीका-‘तस्मिन् णं’ इत्यादि । हे भगवन् ! तस्मै खल्ल तथाप्रकाराय=निदान-कर्मकारिणे पुरुषजाताय=पुंस्त्वेनोत्पन्नाय, तथारूपः=तादृशः श्रमणो वा

भोगों को भोगता हुआ रहता है । और दाम-दासियाँ हर समय पूछते हैं कि-हम आपके लिए क्या करें ?, कौन वस्तु लावें ?, इन वस्तुओं में से कौनसी वस्तु अर्पण करे ? और आपको कौनसा पदार्थ अच्छा लगता है ?, इत्यादि । इस प्रकार इस निदान का फल भोगता है ॥ सू० २१ ॥

आपने माँट शु करायें ? कष्ट (शु) वस्तु लावीय ? आ वस्तुओंमाथी कष्ट वस्तु अर्पण करायें ? तथा आपने क्या पदार्थ साक्षि वागे छे ?-इत्यादि. ये प्रश्न निदाननु क्षण भोगवे छे. (सू० २१)

દક્ષિણગામી=દક્ષિણદિશાગામી નારકો ભવતિ । આગમિગ્યતિ=ભવિગ્યત્યપિ કાલે
દુર્લભવોધિઃ=દુષ્પાપજ્ઞેનધર્મપ્રાપ્તિકો ભવતિ, તત્=તસ્માદ્ એવમ્=અનેન પ્રકારેણ
સ્વલુ=નિશ્ચયેન, હે આયુષ્મન્તઃ ! શ્રમણાઃ ! તસ્ય નિદાનસ્ય અયમેતદ્રૂપઃ=એતા-
દ્દશઃ, ફલવિપાકઃ=ફલપરિણામો ભવતિ યદ્=યસ્માત્ કેવલિપ્રજ્ઞં ધર્મ મતિ-
શ્રોતુમ્ ન શક્નોતિ=સમર્થો ન ભવતિ ॥ સૂ. ૨૨ ॥

ઇતિ પ્રથમં નિદાનમ્ ॥ ૧ ॥

અથ સાધ્વીમુદિશ્ય દ્વિતીયનિદાનમાહ-‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-એવં સ્વલુ સમણાઉસો ! મદ્ધમ્મે પળ્લન્તે ઇણ-
મેવ નિગ્ગંથે પાવયણે જાવ સવ્વદુક્ખાણં અંતં કરેતિ । જસ્સ
ણં ધમ્મસ્સ નિગ્ગંથી સિક્ખાણ્ ઉવઠ્ઠિયા વિહરમાણી પુરા
દિગ્ધિછાણ્ જાવ ઉદિણ્ણકામજાયા વિહરેજ્ઞા, સા ય પરક્કમેજ્ઞા,
સા ય પરક્કમમાણી પાસેજ્ઞા-સે જા ઇમા ઇતિથયા ભવઙ્, ઇગા
ઇગજાયા ઇગાભરણપિહાણા તેલ્લપેલા ઇવ સુસંગોવિયા, ચેલ-
પેલ્લા ઇવ સુસંપરિગ્ગહિયા, રયણકરંડકસમાણા, તીસે ણં અઙ્-
જાયમાણીણ વા નિજ્ઞાયમાણીણ વા પુરઓ મહં દાસીદાસઃ
તંચેવ જાવ કિં તે આસગસ્સ સદતિ । તં પાસિત્તા ણિગ્ગથી
ણિદાણં કરેઙ્ ॥ સૂ. ૨૩ ॥

અધર્મપરાયણ ઓર અધર્મ સે હી આજીવિકા કરને ચાલા હોતા હૈ,
યાવત્ - સરકર દક્ષિણગામી નૈરયિક હોતા હૈ ઓર દૂસરે જન્મ મેં
દુર્લભવોધી હોતા હૈ, અર્થાત્ ઉસકો જૈનધર્મ કી પ્રાપ્તિ નહીં હોતી હૈ ।
હે આયુષ્માન શ્રમણો ! ઉસ નિદાનકર્મ કા હસ પ્રકાર પાપરૂપ ફલ
હોતા હૈ, જિસસે વહ કેવલિભાષિત્ ધર્મ નહીં સુન સકતા હૈ ॥ સૂ. ૨૨ ॥

ઇતિ પ્રથમ નિદાન ॥ ૧ ॥

આજીવિકા કરવાવાળો હોય છે આથી મરી જતાં દક્ષિણગામી નૈરયિક થાય છે. અને
બીજા જન્મમા દુર્લભવોધી થાય છે અર્થાત્ તેને જૈનધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી. હે
આયુષ્માન શ્રમણો ! તે નિદાનકર્મનું આ પ્રકારે પાપરૂપ ફલ થાય છે, જેથી તે કેવલિ-
ભાષિત ધર્મ સાંભળી શકતો નથી. (સૂ. ૨૨)

ઇતિ પ્રથમ નિદાન (૧)

छाया-एष स्वच्छ भ्रमणाः । आयुष्मन्त । मया धमः प्रज्ञप्तः, इदमेव मैत्रेय्य प्रवचनं यावत्सर्वदुःखानामन्य कुर्वन्ति । यस्य स्वच्छ धर्मस्य निर्गन्धी त्रिषापै उपस्थिता विहरन्ती पुरा मिषत्सया यावदुदीर्णकामजाता विहरति, सा च पराक्रामति, सा च पराक्रामन्ती पश्यति-अथ येषां स्त्री भवत्येका, एकजाया, एकाऽऽमरणविधाना तैलपेटिकश्च सुसंगोपिना, चैलपेटिकेश्च सुसं-परिवृहीता, रत्नकरण्डकसमाना, तस्या अतियान्त्या निर्यान्त्या वा दुरागो महादासीदासः । तदेव यावत्, किं ते आस्यकाय स्वदत्ते । तद् इदं निर्गन्धी निदानं करोति ॥ सू० २३ ॥

टीका-‘एष स्वच्छ’-इत्यादि । एषम्-धर्मेण प्रकारेण स्वच्छ-निर्गन्धेन, हे आयुष्मन्तः । भ्रमणाः । मया धमः प्रज्ञप्तःप्ररूपितः । इदमेव निर्गन्धं प्रवचनम्=निर्गन्धोपदेशरूप यावत्-सर्वदुःखानामन्त करोति । यस्य स्वच्छ धर्मस्य त्रिषापै=त्रिषार्थम् उपस्थिता=ममृयता विहरन्ती=विचरन्ती पुरा=पूर्वम्, मिष-त्सया=पुष्टया यावत् विपासाद्यनुकूलप्रतिकूलपरिपक्षे पीडिताऽपि तान् तेषां यती । अधुना तानसहमाना मोहोदयन उदीर्णकामजाता=जायतविषयवासना सती विहरति, सा च पराक्रामति=तपःसंयमं प्रयतत । सा च पराक्रामन्ती पश्यति-अथ या एषा स्त्री भवति, यया-एका=प्रधाना एकजाया=सपत्नीक-

अथ निर्गन्धियौ का लक्षणा कर दूसरे निदान का वर्णन करते हैं-‘एष स्वच्छ’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान् भ्रमणो ! इस प्रकार मैने धम का निरूपण किया है । यह ही निर्गन्ध प्रवचन-मार्ग है यावत् इस धर्म के आराधक जीव सर्व दुःखों को अन्त करते हैं । जिस धर्म की शिक्षा के लिए उपस्थित निर्गन्धी तप संयम में विचरती है । छुपा विपासा आदि अनुकूल प्रतिकूल परिपक्षों को सहन करती हुई मोहकर्म के उदय से कामवासना आगत हुई तथापि वह तप संयम में पराक्रम करती है ।

इदं निर्गन्धीमाने लक्षणेने गीष्वा निदानं वर्णन करे छे-‘एष स्वच्छ’ इत्यादि

हे आयुष्मान् भ्रमणो ! आप प्रज्ञा में धर्मानुतिरूपक कर्तुं छे आप निर्गन्ध प्रवचन सत्य छे यावत् आप धर्मान् आराधक एष तप इत्यादिना अत तावे छे वे धर्मान् शिक्षाने भाटे उपस्थित निर्गन्धी तप संयम निर्याती होय छे । मुखा विषया आदि अनुकूल प्रतिकूल परिपक्षोने सहन करती यती ने मोहकर्मना उदयशी भ्रमण वासना व्यग्रत आत तो यत्ते तप संयममां प्रयत्न करे छे । पराक्रम करती यती

જિના, એકાઽઽભરણપિધાના-એકાભરણાનિ=એકજાતીયસુવર્ણરત્નાભરણાનિ, પ્રધા-
નાનિ ચ=વસ્ત્રાણિ=ચીનાંશુકાદીનિ યસ્યાઃ સા તથા । એકજાતીયોત્તમભૂષણ-
વ્યવસ્થા, તૈલપેટિકેત્ર=તૈલસમ્પ્રત્તકાચકુષ્પિકેવ સુસદ્ગોપિતા=સુરક્ષિતા, ચૈલ-
પેટિકેત્ર=વસ્ત્રમઞ્જૂપેત્ર સુસમ્પરિગૃહીતા=સાદર ધૃતા, રત્નકરણકસમાના=વહુ-
મૂલ્યતયા રત્નપૂર્ણમઞ્જૂપેત્ર યત્નતઃ સુરક્ષિતા યા વર્તતે, તસ્યા અતિયાન્ત્યા=
ગૃહં પ્રતિ ગચ્છન્ત્યાઃ, નિર્યાન્ત્યાઃ=ભવનાન્નિસરન્ત્યાઃ પુરતઃ=અગ્રતઃ, મહાદા-
સીદામાદય ઉપતિષ્ઠન્તિ, પૃચ્છન્તિ ચ-યદ્ ભવત્યા આસ્યકાય=મુલાય કિં સ્વદતે=
રોચતે? તત્=તથારૂપં સુખજાતં દૃષ્ટ્વા નિર્ગન્થી નિદાનં કરોતિ ॥ ૨ ॥ ॥મૂં ૨૩॥

કેન પ્રકારેણ નિદાન કરોતી?—‘જડ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-જડ્ ઇમસ્સ સુચરિયસ્સ તવનિયમવંભચેર-જાવ ભુંજ-
માણી વિહરામિ, સે તં સાહુણી ॥ સૂં ૨૪ ॥

છાયા-યદ્યસ્ય સુચરિતસ્ય તપોનિયમબ્રહ્મચર્ય-યાવદ્ ભુજાના વિહરામિ,
તદેતત્માધ્વી ॥ મૂં ૨૪ ॥

પરાક્રમ કરતી હુઈ નિર્ગન્થી સ્ત્રીગુણોં સે યુક્ત કિસી સ્ત્રી કો દેખતી
હૈ જો અપને પતિ કી એક હી પત્ની હૈ । જિસને એક હી જાતિ કે
વસ્ત્ર ઓર આભૂષણ પહેને હૈ । જો તેલ કી કુપ્પી કે સમાન અચ્છી
પ્રકાર સે રક્ષિત હૈ, વસ્ત્ર કી પેટી કી તરહ ભલી — જાતિ આદર
પાઈ હુઈ હૈ । ઓર રત્નોં કી પેટી કે સમાન યત્નપૂર્વક સુરક્ષિત હૈ
તથા જિસકે ભવન સે બાહર નિકલતે તથા ભવન મેં આતે સમય
અનેક દાસ-દાસિયાં સેવામેં રહતી હૈ, ઓર હર સમય પ્રાર્થના કરતી
હૈ કિ—હે સ્વામિની ! આપ કી કયા આજ્ઞા હૈ ? આપકો કોન પદાર્થ
અચ્છા લગતા હૈ ? । હસ પ્રકાર કે સુખોં કા અનુભવ કરતી હુઈ
ઉસ સ્ત્રી કો દેખકર નિર્ગન્થી નિદાન કરતી હૈ ॥ સૂં ૨૩ ॥

નિર્ગન્થી સ્ત્રી-ગુણોથી યુક્ત કોઈ સ્ત્રીને જુઓ કે-જે સ્ત્રી પોતાના પતિની એકજ પત્ની
હોય, જેણે એકજ જાતાના વસ્ત્ર અને ભૂષણ પહેર્યા હોય, જે તેલની કુપ્પીની પેઠે સારી
રીતે-રક્ષાયેલી-હોય, વસ્ત્રની પેટીની જેમ સારી રીતે આદર પામતી હોય અને રત્નોની
પેટીની પેઠે યત્નપૂર્વક સુરક્ષિત હોય, તથા જે ભવનથી બહાર નીકળતા તથા ભવનમાં
આવતી વખત અનેક દાસ-દાસીઓ સેવામાં રહેતી હોય તથા હરવખત પ્રાર્થના કરતી
હોય કે-હે સ્વામિની ! આપની શું આજ્ઞા છે ? આપને કેવા પદાર્થ સારા લાગે છે ?
જે પ્રકારના સુખનો અનુભવ કરતી તે સ્ત્રીને જોઈને નિર્ગન્થી નિદાન કરે છે. (સૂં ૨૩)

જાયા-એ સ્વલ્પ ભ્રમણા : ! આયુષ્મન્ત ! મયા ધમઃ મહત્તઃ, इमेव
 नैर्मन्य प्रवचनं यावत्सर्वदुःखानामन्तं करोन्ति । यस्य स्वल्प धर्मस्य निर्मन्त्री
 शिक्षायै उपस्थिता विहरन्ती पुरा भिषत्तया यावदुदीर्णकामजाता विहरति,
 सा च पराक्रामति, सा च पराक्रामन्ती पश्यति-अथ येषां स्त्री भवत्येका,
 एकजाया, एकाऽऽभरणविधाना तैलपेटिकया सुसंगोपिता, वैभवेटिकेन सुसं-
 परिगृहीता, रत्नकरण्डकसमाना, तस्या भित्तियान्त्या निर्यान्त्या वा पुरा
 महादासीशसः । तदेव यावत्, किं ते आस्यकाय स्वदते । तद् इदं निर्मन्त्री
 निदानं करोति ॥ सू० २३ ॥

टीકા-‘એ સ્વલ્પ’-इत्यादि । एवम्-अनेन प्रकारेण स्वल्प-निमित्तेन,
 हे आयुष्मन्तः ! भ्रमणाः ! मया धमः महत्तमरूपितः । इमेव नैर्मन्य
 प्रवचनम्=निर्मन्त्र्योपदेशरूप यावत्-सर्वदुःखानामन्तं करोति । यस्य स्वल्प धर्मस्य
 शिक्षायै=शिक्षार्थम् उपस्थिता=मनुष्यता विहरन्ती=विचरन्ती पुरा=पूर्वम्, भिष-
 त्तया=मुमुक्षया यावत् विषासाद्यनुकूलप्रतिकूलपरीपक्षैः पीडिताऽपि तान् सोढ-
 यती । अपुनः तानसहमाना मोहोदयन उदीर्णकामजाता=प्राप्तविषयसामना
 सती विहरति, सा च पराक्रामति=तपःसमं प्रयतत । सा च पराक्रमन्ती
 पश्यति-अथ या एषा स्त्री भवति, यया-एका=पधाना एकजाया=सपत्नीव

અથ નિર્મન્ટ્રિયો કા લક્ષણ કર વૃત્તરે નિદાન કા ઘર્ણન કરતે
 હૈ-‘એ સ્વલ્પ’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान् भ्रमणो ! इम प्रकार मेने धम का निरूपण किया
 है । यह ही निर्मन्त्र्य प्रवचन-मन्त्र है यावत् इस धर्म क भारावक
 जीव सर्व दुःखों को अन्त करते हैं । जिस धर्म की शिक्षा के लिए
 उपस्थित निर्मन्त्री तप संयम में विचरती है । पुरा पिपासा आदि
 अनुकूल प्रतिकूल परिपक्षों को सहन करती हुई मोहकर्म के उदय से
 कामवासना जाग्रत हुई तथापि यह तप संयम में पराक्रम करती है ।

હવે નિમ્ન-શ્રીજાને જોશીને બીજા નિદાનનું વર્ણન કરે છે-‘એ સ્વલ્પ’ इत्यादि
 हे आयुष्मान् भ्रमणो ! આ પ્રકારે મેં ધર્મનું નિરૂપણ કર્યું છે આજ નિર્મન્ત્ર્ય
 પ્રવચન સત્ય છે યાવત આ ધર્મના આશયક હવ તપ કરે એનો અર્થ થાય છે. એ
 ધર્મની શિક્ષાને માટે ઉપસ્થિત નિર્મન્ત્રી તપ સંયમમાં વિચરતી હોય છે. પુર્વા પિપાસા
 આદિ અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પરીપક્ષોને સહન કરતી થકી તે મોહકર્મના ઉદયથી/કામ-
 વાસના જાગૃત થાય તો પણ તે તપ સંયમમાં પરાક્રમ કરે છે પરાક્રમ કરતી થકી

મુજ્જાના વિહરતિ, સાં સ્વલુ તસ્માદ્ દેવલોકાત્ આયુઃક્ષયેણ, ભવક્ષયેણ સ્થિ-
તિક્ષયેણ અનન્તરં ચયં ત્યક્ત્વા યે ઇમે ભવન્ત્યુગ્રપુત્રા મહામાતૃકાઃ, ભોગપુત્રાઃ
મહામાતૃકાઃ, એતેષુ સ્વલ્વન્યતમે કુલે દારિકાતયા પ્રત્યાયાતિ । સાં સ્વલુ
તત્ર દારિકા ભવતિ સુકુમાર૦ યાત્રન્મુરુપા ॥ મૃ૦ ૨૬ ॥

ટીકા—‘એવં સ્વલુ’—ઇત્યાદિ । એવમ્=અમુના પ્રકારેણ હે આયુષ્મન્તઃ
શ્રમણાઃ ! નિર્ઘન્યી નિદાનં કૃત્વા, તસ્ય સ્થાનમ્ય=પાપસ્થાનસ્ય અનાલોચિતા=
ગુરુસમીપે અકૃતપાપપ્રકાશના, અપતિક્રાન્તા=પાપસ્થાનાદપરાવૃત્તા, કાલમાસે
કાલં કૃત્વા દેવલોકેષુ અન્યતમે=કસ્મિંશ્ચિદેકસ્મિન્ દેવલોકે દેવત્વેન ઉપપત્ત્રી
ભવતિ । મહર્દિકેષુ યાવત્-સા=વિહિતનિદાનકર્મા સાધ્વી તત્ર દેવલોકે દેવી
ભવતિ=સ્ત્રીવેદં વિહાય દેવપુંવેદતયા જાયતે, યાવદ્ દેવલોકસુખં મુજ્જાના વિ-
હરતિ । સાં સ્વલુ તતઃ=તસ્માત્ દેવલોકાત્ આયુઃક્ષયેણ, ભવક્ષયેણ સ્થિતિક્ષ-
યેણ અનન્તરમ્ ચયં=શરીરં ત્યક્ત્વા યે ઇમે ઉગ્રપુત્રા મહામાતૃકાઃ=ઉત્તમમાતૃ-
વંશકા ભવન્તિ, ભોગપુત્રા મહામાતૃકા ભવન્તિ, તેષાં મધ્યે અન્યતમે=એકસ્મિ-
શ્ચિત્ કુલે દારિકાતયા પ્રત્યાયાતિ=પરાવૃત્ત્ય આયાતિ દારિકા ભવતીત્યર્થઃ ।
સાં તત્ર દારિકા સુકુમારપાણિપાદા મુરુપા ભવતિ મૃ૦ ૨૫ ॥

અવ નિદાનકર્મ કા ફલ કહતે હૈં—‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ ।

હે આયુષ્માન શ્રમણો ! હસ પ્રકાર નિર્ઘન્યી નિદાનકર્મ કરકે
ઔર ડસ પાપ કા ગુરુ કે પાસ આલોચન, ગુરુ કે દિયે હુએ પાપ કે
પ્રાયશ્ચિત્ત કા પ્રતિક્રમણ કિયે બિના કાલ અવસર કાલ કરકે ગ્રૈવે-
યક આદિ દેવલોકો મેં સે કિસી એક દેવલોક મેં દેવપને ડસન હોતી
હૈ । જિસને નિદાનકર્મ કિયા હૈ વૈસી સાધ્વી દેવલોક મેં દેવતા
હોતી હૈ અર્થાત્ સ્ત્રીભાવ કા ત્યાગકર કે દેવ મેં પુરુષ ભાવ કો પ્રાપ્ત
કરતી હૈ ઔર વહ દેવલોક કે સુખોં કા અનુભવ કરતી હૈ । ફિર
વહ દેવલોક સે દેવસમ્બન્ધી આયુ, ભવ ઔર સ્થિતિ કે ક્ષય હોને

હવે નિદાન કર્મનુ કલ કહે છે—‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ

હે આયુષ્માન શ્રમણો ! આ પ્રકારે નિર્ઘન્યી નિદાનકર્મ કરીને તથા તે પાપનું
શુરુ પાસે આલોચન, શુરુએ જતાવેલું પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત તથા પ્રતિક્રમણ કર્યા બિના
કાલ અવસરે કાલ કરીને ગ્રૈવેયક આદિ દેવલોકમાંથી કોઈ એક દેવલોકમાં દેવપણથી
હિતપણ થાય છે જેણે નિદાનકર્મ કર્યું હોય એવી સાધ્વી દેવલોકમાં દેવતા થાય છે
અર્થાત્ સ્ત્રીભાવનો ત્યાગ કરીને દેવમાં પુરુષભાવને પ્રાપ્ત કરે છે અને તે દેવલોકનાં
સુખનો અનુભવ કરે છે. પછી તે દેવલોકથી દેવસમ્બન્ધી આયુ ભવ અને સ્થિતિનો ક્ષય

टीका-‘अइ’-इत्यादि । यदि अस्य सुचरितस्य=शामनाऽऽचरितस्य त-
पोनियमग्रहणार्थं यावत् , यावच्छन्देन-तपोनियमग्रहणार्थं गुप्तिपातस्य कल्याण-
कल्याणविशेषः स्यात् , तदाऽऽमपि आगमिष्यति इमान् उदारान् मानुष्यकान्
भोगभोगान् श्रुत्वा=उपसेवमाना विहरामि, तदेतस्मात्प्री=एतद् निश्चयी
चिन्तितम् ॥ सू० २४ ॥

अथ निदानपञ्चमाह-‘एष खलु,’ इत्यादि ।

मूयम्-एव खलु समणाउसो । निग्गधी णिदाणं किञ्चा
तस्स ठाणस्स अणालोइय अप्पडिक्खते कालमासे काल किञ्चा
अण्णतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवइ । महिद्धि-
एसु जाय सा णं तत्थ देवे भवइ जाव भुजमाणा विह
रइ । सा णं ताओ देवलोगाओ आउक्खएण भवक्खएणं
ठिइक्खएण अणंतर चय चइत्ता जे इमे भवति उमापुत्ता
महामाउया, भोगपुत्ता महामाउया, एतेसि ण अण्णतरसि
कुलसि दारियत्ताए पच्चायाइ । सा ण तत्थ दारिया भवइ
सुकुमालं जाव सुक्खा ॥ सू० २५ ॥

छाया-एव खलु भ्रमणा आयुष्मन्तः ! निग्रन्थी निदानं कृत्वा तस्मै
स्थानस्याभ्यासोपेक्षाऽप्रतिकान्ता काममास काम कृत्वाऽन्यनमे देवलोकेषु दे-
वदेवेनोपपत्तौ भवति महर्द्धिकेषु यात सा खलु तत्र देवो मरति, यावद्

१. अथ निग्रन्थी किस प्रकार से निदान करती है सो कहते हैं-
‘अइ णं’ इत्यादि ।

मेरे इस पवित्र आचार तप नियम और ब्रह्मचर्य का कोई
विशेष फल है, तो मैं भी इसी प्रकार सुखों का अनुभव करूँ । यह
साध्वी का निदानचिन्तन है ॥ सू० २४ ॥

कवे निग्रन्थी देवा भ्रमन्ती निदान करे छे ते छे छे-‘अइ णं’ इत्यादि ।
भ्रमन्ती अथ पवित्र आचार तप नियम आने ब्रह्मचर्यनु ने कोई विशेष
फल छेय तो छे परलभनी आ भ्रमन्ती सुखनो अनुभव करे आ साध्वीनु
निदानचिन्तन छे (सू० २४)

શુજ્ઞાના વિહરતિ, સા खलु तस्माद् देवलोकात् आयुःक्षयेण, भवक्षयेण स्थितिक्षयेण अनन्तरं चयं त्यक्त्वा ये इमे भवन्त्युग्रपुत्रा महामातृकाः, भोगपुत्राः महामातृकाः, एतेषु खल्वन्यतमे कुले दारिकातया प्रत्यायाति । सा खलु तत्र दारिका भवति सुकुमार० यात्रमुख्या ॥ सू० २५ ॥

ટીકા-‘एवं खलु’-इत्यादि । एवम्=अमुना प्रकारेण हे आयुष्मन्तः श्रमणाः ! निर्घन्थी निदानं कृत्वा, तस्य स्थानस्य=पापस्थानस्य अनालोचिता=गुरुसमीपे अकृतपापप्रकाशना, अपतिक्रान्ता=पापस्थानादपरावृत्ता, कालमासे कालं कृत्वा देवलोकेषु अन्यतमे=कस्मिंश्चिदेकस्मिन् देवलोके देवत्वेन उपपत्नी भवति । महर्द्धिकेषु यावत्-सा=विहितनिदानकर्मा साध्वी तत्र देवलोके देवी भवति=स्त्रीवेदं विहाय देवपुंवेदतया जायते, यावद् देवलोकसुखं शुज्ज्ञाना विहरति । सा खलु ततः=तस्मात् देवलोकात् आयुःक्षयेण, भवक्षयेण स्थितिक्षयेण अनन्तरम् चयं=शरीरं त्यक्त्वा ये इमे उग्रपुत्रा महामातृकाः=उत्तममातृवंशका भवन्ति, भोगपुत्रा महामातृका भवन्ति, तेषां मध्ये अन्यतमे=एकस्मिंश्चित् कुले दारिकातया प्रत्यायाति=परावृत्य आयाति दारिका भवतीत्यर्थः । सा तत्र दारिका सुकुमारपाणिपादा मुख्या भवति सू० २५ ॥

अब निदानकर्म का फल कहते हैं—‘एवं खलु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान श्रमणो ! इस प्रकार निर्घन्थी निदानकर्म करके और उस पाप का गुरु के पास आलोचन, गुरु के दिये हुए पाप के प्रायश्चित्त का प्रतिक्रमण क्रिये बिना काल अवसर काल करके त्रैवेयक आदि देवलोकों में से किसी एक देवलोक में देवपत्नी उत्पन्न होती है । जिसने निदानकर्म किया है वैसी साध्वी देवलोक में देवता होती है अर्थात् स्त्रीभाव का त्यागकर के देव में पुरुष भाव को प्राप्त करती है और वह देवलोक के सुखों का अनुभव करती है । फिर वह देवलोक से देवसम्बन्धी आयु, भव और स्थिति के क्षय होने

હવે નિદાન કર્મનું ફલ કહે છે—‘एवं खलु’ इत्यादि

હે આયુષ્માન શ્રમણો ! આ પ્રકારે નિર્ઘન્થી નિદાનકર્મ કરીને તથા તે પાપનું ગુરુ પાસે આલોચન, ગુરુએ ખતાવેલું પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત તથા પ્રતિક્રમણ કર્યા વિના કાલ અવસરે કાલ કરીને ત્રૈવેયક આદિ દેવલોકમાથા કોઈ એક દેવલોકમાં દેવપણુથી ઉત્પન્ન થાય છે જેણે નિદાનકર્મ કર્યું હોય એવી સાધ્વી દેવલોકમાં દેવતા થાય છે અર્થાત્ સ્ત્રીભાવને ત્યાગ કરીને દેવમાં પુરુષભાવને પ્રાપ્ત કરે છે અને તે દેવલોકના સુખનો અનુભવ કરે છે. પછી તે દેવલોકથી દેવસંબંધી આયુ ભવ અને સ્થિતિનો ક્ષય

તવેવ નિશ્ચયતિ—‘તથ ણં ત’ ઇત્યાદિ ।

મૂલ્મ—તથ ણ ત દારિય અમ્માપિયરો ઉમ્મુક્કવાલભાવ
 ષિણ્ણાયપરિણયમિત્ત જોઘ્ઘગમણુપ્પસ પઢિરુવેણ સુક્કેણ પઢિ
 રુવસ્સ ભત્તારસ્સ મારિયત્તાય દલયતિ । સા ણં તસ્સ મારિયા
 ભવદ્દ—પગા પગજાયા કટ્ટા કતા જાઘ રયણકરદગસમાણા ।
 તીસે જાઘ અતિજાયમાણીય વા નિજાયમાણીય વા પુરઓ મદ્દ
 દાસીદાસં જાઘ કિં તે આસગસ્સ સદતિ ॥ સૂ. ૨૬ ॥

છાયા—તતઃ સત્ત્વ તાં દારિકામમ્માપિયરો ઉમ્મુક્કવાલભાવાં વિદ્વાત્
 પરિણતમાર્ષા યૌવનકમનુપ્રાપ્તાં પ્રતિરુપેણ શુલ્કેન પ્રતિરૂપાય મર્ચે માર્યાત્વેન
 વતઃ । સા સત્ત્વ માર્યા મરતિ—પગા, પગજાયા, કટ્ટા, કાન્તા યાવદત્તનકર
 કસમાના । તસ્યા યાવદિતિયાન્ત્યા વા નિયાન્ત્યા વા પુરતો મહાદાસીદાસં
 યાવત્ કિં તે આસ્યકાય સ્વદત્તે ॥ સૂ. ૨૬ ॥

ટીકા—‘તથ ણં’—ઇત્યાદિ તતઃ=તદનન્તરમ્—ઉપપ્રમાદન્યતમકુલે જ-
 ન્યાઙ્ગનન્તરમ્ તાં=દિવસ્યુત્તાં દારિકાં પુત્રદારિકારૂપામ્, અમ્માપિયરો=જનની-
 જનકો, ઉમ્મુક્કવાલભાવામ્=અપરિણતવાલ્યાઙ્ગસ્યામ્, વિદ્વાત્પરિણતમાર્ષામ્=
 સક્રમ્મકલાકુલકામ્ યૌવનકમ્=તાલ્પ્યમનુપ્રાપ્તામ્ પ્રતિરુપેણ=સમુચિતેન શુલ્કેન
 વપુસમ્માનસૂષકદ્રવ્યેણ, પ્રતિરૂપાય=સદશ્વરપોરૂપપનકુલાદિનાઙ્ગુક્રમાય મર્ચે
 સ્વામિને માર્યાત્વેન=વત્નીત્વેન વતઃ=મર્ચયત । સા=દારિકા તસ્ય માર્યા મરતિ-
 કે યાદ યહાં તે સ્વચક્ર ઉપકુલ આદિ મેં કન્યારૂપ સે વત્પદ્મ હોતી
 હૈ । યહાં યહ સુકુમાર કરપરણવાલી રૂપવતી વાલિકા હોતી હૈ ॥સૂ. ૨૬॥

ફિર ઝમકા હો જર્જન કરતે હૈ—‘તથ ણં ત’ ઇત્યાદિ ।

ઝસકે યાદ યૌવન અવસ્થા પ્રાપ્ત હાને વર ઝસકે માતા પિતા
 ઝસકો દહેજ દેકર યોગ્ય વર કે સાથ ઝસકા વિવાહ કર દેતે હૈ ।

અહ યથા પછી ત્યાંથી અગ્નીને ઉપકુલ આદિમાં અન્નાદિ ઉપજત સાથ છે. ત્યાં તે
 સુખમાર કર-અરણ્યવાળી રૂપવતી વાલિકા સાથ છે. (સૂ. ૨૫)

વળી તેનુંજ વર્ણન કરે છે—‘તથ ણં ત’ ઇત્યાદિ.

ત્યાર પછી યૌવન અવસ્થા પ્રાપ્ત થતાં તેના માતા પિતા તેને રહેજ ઘડી
 યોગ્ય વર સાથે તેને વિવાહ કરી દીએ છે. તથા તે દારિકા યૌવના પતિની એકમાત્ર

एका=अद्वितीया, एकजाया=सपत्नीवर्जिता, इष्टा=प्रतिप्रिया, कान्ता=वल्लभा
यावद्-रत्नकरण्डकसमाना भवति तस्या यावद् अतियान्त्या वा निर्यान्त्या वा
पुरतः, महादासीदासकिङ्करकर्मकरपुरुषा उपतिष्ठन्ति पृच्छन्ति च - किं ते
भास्यकाय स्वदत्ते, इति ॥ सू० २६ ॥

अथ निदानकर्त्याः कीदृशं फलं भवती ?-त्याह-तीसे णं' इत्यादि ।

मूलम्-तीसे णं तहप्पगाराए इत्थियाए तहारूवे समणे वा
माहणे वा उभओकालं केवलिपण्णत्तं धम्मं आइक्खेज्जा ?
हंता ! आइक्खेज्जा ! । सा णं भंते ! पडिसुणेज्जा ? णो इण्ढे
समढ्ढे, अभविया णं सा तस्स धम्मस्स सवणयाए । सा च
भवइ महिच्छा, महारंभा, महापरिग्गहा अहम्मिया जाव दाहि-
णगामिए णेरइए, आगमिस्साए दुल्लहवोहिया यावि भवइ ।
एवं खलु समणाउसो ! तस्स णियाणस्स इमेयारूवे पावक-
म्मफलविवागे-जं णो संचाएइ केवलिपण्णत्तं धम्मं पडिसुणि-
त्तए ॥ सू० २७ ॥

और वह दारिका अपने पति की एकमात्र पत्नी होती है, अर्थात्
उसके सपत्नी (सोक) नहीं होती है अतः वह पति को परमप्रिय
मनको हरण करने वाली यावत् रत्नों की पेटी के समान सुरक्षित
होती है । जिस समय वह भवन के बाहर जाती है और भवन में
आती है तब उसके साथ अनेक दासियाँ और दास सेवा में रहते
हैं और वे प्रार्थना करते हैं कि-हे स्वामिनी ! हम क्या करें ? , क्या
लावें ? , क्या अर्पण करें ? और आपको कौनसा पदार्थ रुचिकर है ? ।
इत्यादि रूपसे वह सुखों का अनुभव करती है ॥ सू० २६ ॥

પત્ની થાય છે અર્થાત્ તેને સપત્ની (સોક) હોતી નથી તેથી તે પતિને પરમપ્રિય,
મનને હરણ કરવાવાળી એટલા કારણે રત્નોની પેટીની પેઠે સુરક્ષિત હોય છે જે સમયે
તે ભવનથી બહાર જાય છે તથા ભવનમાં આવે છે ત્યારે તેની સાથે અनेક દાસ તથા
દાસીઓ સેવામાં રહે છે અને પ્રાર્થના કરે છે કે-હે સ્વામિની અમે શું કરીએ ? શું
લાવીએ ? શું અર્પણ કરીએ ? તથા આપને કયો પદાર્થ રુચિકર છે ? ઇત્યાદિ રૂપથી
તે સુખનો અનુભવ કરે છે (સૂ० ૨૬)

छाया-तस्याः खलु तयापकारायाः स्त्रियास्तयारूप भ्रमणो वा मा-
हनो योभयकाल केवलप्रपन्न धर्ममास्यायात् ? इत्त ! आस्यायात् । सा खलु
भदन्त ! प्रतिशृणुयात् ? नाऽयमर्थः समर्थ, भ्रम-या खलु सा तस्य धर्मस्य
भ्रवणतापै । सा च भवति महेच्छा, महाारम्भा, महापरिग्रहा, अपार्मिका पास्तु
दक्षिणगामी नैरयिक, आगमिष्यति दुर्लभवाधिका चाऽपि भवति । एवं खलु
भ्रमणा आयुष्यन्त । तस्य निदानस्याऽयमतद्वेष पापकर्मफलविपाकापन्ना
वक्रोति केवलप्रपन्न धर्मं प्रतिभोतुम् ॥ सू० २७ ॥

टीका-‘तीसे’-इत्यादि । तस्यास्तयापकारायाः=तादृशयाः स्त्रिया, त-
यारूपः=तयारविषः भ्रमणो वा माहन=भ्रातृको वा उभयकास्म=साप-प्रातः
केवलप्रपन्न धर्मम् आस्यायात्=कथयेत् ? इत्त ! इति कामसम्बोधने, स्त्री-
कारे-आस्यायात्=कथयत् । सा खलु भगवन् ! प्रतिशृणुयात् ? , नाऽयमर्थः
समर्थ -न सम्भवतीति भावः, यत-भ्रमण्या खलु सा तस्य धर्मस्य भ्रवण-
ताप=सा तं धर्मं भोतुमयाग्या भवति । सा कीदृशी ?-स्पष्टाह-महेच्छा=विद्या-
रुपावृज्जवती, महाारम्भा=बृहदारम्भकारिणी, महापरिग्रहा=विपुलपरिग्रहवती, अ-
पार्मिकी=धर्माऽऽचरणशीला यावद् दक्षिणगामी नैरयिक, आगमिष्यति=भक्ति-

अयं धर्म के विषय में निदान का फल कहते हैं-‘तीसे न’
इत्यादि ।

गौतमस्वामी पूछते हैं-हे भदन्त निदान करनेवाली स्त्री को
भ्रमण अथवा माहन क्या केवलप्रतिपादित धर्म का उपदेश दे सकती
है ? हे गौतम ! ये सकते हैं । हे भदन्त ! क्या वह धर्म को
सुन सकती है ?

हे गौतम ! नहीं सुन सकती, वह धर्म सुनने के योग्य नहीं
है, क्योंकि वह महेच्छा-महाइच्छावाली महाभारम्भ करनेवाली
महापरिग्रहवाली, अपार्मिक, अधर्म के पीछे चलने वाली, अधर्म को
सेवन करने वाली, अधर्मिष्ठ, अधर्म को प्रकृषणा करने वाली, अधर्म

हरे धर्मता विषयमा निदानं क्व अस्ते-‘तीसे न’ इत्यादि

गौतमस्वामी पूछे हैं-हे भदन्त ! निदान करनेवाली स्त्री ने भ्रमण अथवा
माहन के केवलप्रतिपादित धर्म का उपदेश आपी शके ? हे गौतम ! आपी शके
हैं । हे भदन्त ! तो, वे धर्म को सुन सकती हैं ?

हे गौतम ! नहीं सुन सकती वे धर्म सुनने योग्य नहीं हैं । वे महेच्छा-
महाइच्छावाली, महाभारम्भवाली, महापरिग्रहवाली, अपार्मिक, अधर्म की
पिछे चलनेवाली, अधर्म को सेवन करनेवाली, अधर्मिष्ठ, अधर्म की प्रकृषणा करने-

અપિ કાલે દુર્લભવોધિકા=દુષ્પ્રાપજૈનધર્માં ચાપિ ભવતિ । હે આયુષ્મન્તઃ શ્ર-
મણાઃ ! એવમ્=અનેન પ્રકારેણ તસ્ય=પૂર્વોક્તસ્ય નિદાનસ્ય અયમ્ એતદ્રૂપઃ=
એતાદૃશઃ પાપકર્મફલવિપાકઃ=પાપકર્મપરિમાણો ભવતિ યત્=યસ્માદ્દેતોઃ સા કે
ત્રલિપ્રજ્ઞપ્તઃ=વીતરાગપ્રણીતં ધર્મં પ્રતિશ્રોતું=સ્વીકર્તુ ન શક્નોતિ ॥ સૂ. ૨૭ ॥

॥ ઇતિ દ્વિતીયં નિદાનમ્ ॥

અથ તૃતીયનિદાનમાહ-‘ એવં સ્વલુ ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્--એવં સ્વલુ સમણાસો ! મણ ધમ્મે પણત્તે ઇણ-
મેવ નિગ્ગંથે પાવયણે જાવ અંતં કરેતિ । જસ્સ ણં ધમ્મસ્સ
સિક્ક્યાણ ઉવટ્ઠિણ નિગ્ગંથે વિહરમાણે પુરા ડિગ્ગિંછાણ જાવ સે
ય પરક્કમમાણે પાસિજ્ઞા--ઇમા ઇત્થિયા ભવઇ, એગા એગજાયા
જાવ કિં તે આસગસ્સ સદઇ, તં પાસિત્તા નિગ્ગંથે ણિદાણં
કરેઇ ॥ સૂ. ૨૮ ॥

છાયા-એવં સ્વલુ શ્રમણા આયુષ્મન્તઃ ! મયા ધર્મઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, ઇદમેવ
નૈર્ગ્રન્થ્ય પ્રવચનં યાવત્ અન્તં કુર્વન્તિ, યસ્ય સ્વલુ ધર્મસ્ય શિક્ષાયૈ ઉપસ્થિતો
નિર્ગ્રન્થો વિહરન્ પુરા જિયત્સયા યાવત્ સ ચ પરાક્રામન્ પશ્યતિ-એષા સ્ત્રી

મેં અનુરાગ રાખને વાલી, અધર્મ કો દેખને વાલી, અધર્મ કો ઉસન્ન
કરને વાલી, અધર્મપરાયણ ઓર અધર્મ સે હી જીવનનિર્વાહ કરને
વાલી હોતી હૈ, યાવત્ વહ મરકર દક્ષિણગામી નૈરયિક હોતી હૈ, ફિર
વહ આગામી જન્મ મેં દુર્લભવોધી હોતી હૈ અર્થાત્ ઉસકો જૈનધર્મ
કો પ્રાપ્તિ નહીં હોતી । હે આયુષ્માન શ્રમણો ! નિદાનકર્મ કા યહ
પાપરૂપ ફલ હોતા હૈ જિસસે-વહ કેવલિભાષિત ધર્મ નહીં સુન
સકતી હૈ ॥ સૂ. ૨૭ ॥

યહ દૂમરા નિદાન હૈ ॥ ૨ ॥

વાળી, અધર્મમા અનુરાગ રાખવાવાળી, અધર્મને જોવાવાળી, અધર્મ જીવી, અધર્મને
ક્રિયન કરવાવાળી, અધર્મપરાયણ, અને અધર્મથી જ જીવનનિર્વાહ કરવાવાળી છોય
છે એટલે તે મરી જતા દક્ષિણગામી નૈરયિક થાય છે પછી તે આગામી જન્મમા
દુર્લભ બોધી થાય છે અર્થાત્ તેને જૈનધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી હે આયુષ્માન
શ્રમણો ! નિદાન કર્મનું એ પાપરૂપ ફલ થાય છે કે જેથી તે કેવલિભાષિત ધર્મ
સાંભળી શકતી નથી (સૂ. ૨૭)

આ બીજું નિદાન છે. (૨)

छाया-तस्याः खलु स्यामकारायाः स्त्रियास्तयारूपः भ्रमणो वा मा-
हनो बोधयकाम केवलप्रपञ्च धर्ममास्यायात् ? इन्त ! आस्यायात् । सा सञ्च
भवन्त ! प्रतिशृणुयात् ? नाऽयमर्थः समर्थ, भ्रमण्या खलु सा तस्य धर्मस्य
भरणताये । मा च भवति महेश्वा, महारम्मा, महापरिग्रहा, अपार्मिका यास्त
इतिगामी नैरयिका, आगमिष्यति दुर्लभवाधिका चाऽपि भवति । एवं स्त्र
भ्रमणा आयुष्यन्तः । तस्य निदानस्याऽयमेतद्वृत्तः पापकर्मकलविपाकः यथा
ब्रह्मोति केवलप्रपञ्च धर्मं प्रतिधातुम् ॥ सु० २७ ॥

टीका-‘तीस’-इत्यादि । तस्यास्तयामकारायाः=ठाहरयाः स्त्रिया, क-
यारूप=तयाविषः भ्रमणो वा माहन=भाषको वा त्रभयकास्म=साधे-प्रातः
केवलप्रपञ्च धर्मम् आस्यायात्=कथयेत् ? इन्त ! इति कोमलसम्बोधने, स्त्री-
कारे-आस्यायात्=कथयेत् । सा खलु भगवन् ! प्रतिशृणुयात् ? नाऽयमर्थः
समर्थः-न सम्भवतीति भाषः, पठः-भ्रमण्या खलु सा तस्य धर्मस्य भरण
ताये=सा तु धर्मं श्रोतुमयाग्या भवति । सा कीदृशी ?-स्यत्राह-महेश्वा=विज्ञा-
स्यच्छात्रती, महारम्मा=बृहदारम्माकारिणी, महापरिग्रहा=विपुलपरिग्रहवती, अ-
पार्मिकी=धर्माऽऽवरणहीना यावद् वृत्तिगामी नैरयिकाः आगमिष्यति=मनि-

अथ धर्म के विषय में निदान का फल कहते हैं-‘तीस ग’
इत्यादि ।

गौतमस्वामी पूछते हैं-हे भदन्त निदान करनेवाली स्त्री को
भ्रमण भ्रमण माहन क्या केवलप्रतिपादित धर्म का उपदेश दे सकते
हैं ? हे गौतम ! वे सकते हैं । हे भदन्त ! क्या वह उन धर्म को
सुन सकती है ?

हे गौतम ! नहीं सुन सकती, वह धर्म सुनने के योग्य नहीं
है, क्योंकि वह महेश्वा-महारम्मावाली महारम्मा करनेवाली
महापरिग्रहावाली, अपार्मिक, अधर्म को पीछे रखने वाली, अधर्म को
सेवन करने वाली, अधर्मिष्ठ, अधर्म को प्रकृषणा करने वाली, अधर्म

कवे धर्मना विषयमा निदाननु इत्य अत्रे-‘तीसे ग’ इत्यादि
जीवमस्यामी पूछे-हे भदन्त ! निदान करनेवाली स्त्रीने अधर्म व्यव-
साहन शु-देवप्रतिपादित धर्मना उपदेश आपी शके छे ? हे गौतम ! आपी शके
छे-हे भदन्त ! ते, ते धर्मने सांजगी शके छे ?

हे गौतम ! नहीं सांजगी शकती ते धर्म सांजकवाने योग्य नहीं है। हे भदन्त ते
महेश्वा-महारम्मावाली, महारम्मा करनेवाली, महापरिग्रहावाली, अपार्मिक, अधर्मनी
पीछे रखनेवाली, अधर्मनु सेवन करनेवाली, अधर्मिष्ठ, अधर्मनी प्रकृषणा करनेवाली

અતિ કાલે દુર્લભવોધિકા=દુષ્પાપજૈનધર્મા યાઽપિ ભવતિ । હે આયુષ્મન્તઃ શ્ર-
મણાઃ ! એવમ્=અનેન પ્રકારેણ તસ્ય=પૂર્વોક્તસ્ય નિદાનસ્ય અયમ્ એતદ્રૂપઃ=
એતાદૃશઃ પાપકર્મફલવિપાકઃ=પાપકર્મપરિમાણો ભવતિ યત્=યસ્માદ્દેતોઃ સા કે
વલિપ્રજ્ઞસં=વીતરાગપ્રણીતં ધર્મં પ્રતિશ્રોતું=સ્વીકર્તું ન શક્નોતિ ॥ સૂ. ૨૭ ॥
॥ ઇતિ દ્વિતીયં નિદાનમ્ ॥

અથ તૃતીયનિદાનમાહ-‘ એવં ચલુ ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્--એવં ચલુ સમણાઁસો ! મણ ધમ્મે પણત્તે ઇણ-
મેવ નિગ્ગંથે પાવયણે જાવ અંતં કરેતિ । જસ્સ ણં ધમ્મસ્સ
સિક્ખાણ્ણ ઉવટ્ઠિણ્ણ નિગ્ગંથે વિહરમાણે પુરા ડિગ્ગિંછાણ્ણ જાવ સે
ય પરક્કમમાણે પાસિજ્ઞા--ઇમા ઇત્થિયા ભવ્ઙ્ઙ, એગા એગજાયા
જાવ કિં તે આસગસ્સ સદ્ઙ્ઙ, તં પાસિત્તા નિગ્ગંથે ણિદાણં
કરેઙ્ઙ ॥ સૂ. ૨૮ ॥

છાયા-એવં ચલુ શ્રમણા આયુષ્મન્તઃ ! મયા ધર્મઃ પ્રજ્ઞસં, ઇદમેવ
નૈર્ગ્રન્થ્ય પ્રવચનં યાવત્ અન્તં કુર્વન્તિ, યસ્ય ચલુ ધર્મસ્ય શિક્ષાયૈ ઉપસ્થિતો
નિર્ગ્રન્થો વિહરન્ પુરા જિઘત્સયા યાવત્ સ ચ પરાક્રામન્ પશ્યતિ-એષા સ્ત્રી

મેં અનુરાગ રચને ચાલી, અધર્મ કો દેખને ચાલી, અધર્મ કો ઉસન્ન
કરને ચાલી, અધર્મપરાયણ ઓર અધર્મ સે હી જીવનનિર્વાહ કરને
ચાલી હોતી હૈ, યાવત્ વહ મરકર દક્ષિણગામી નૈરચિક હોતી હૈ, ફિર
વહ આગામી જન્મ મેં દુર્લભવોધી હોતી હૈ અર્થાત્ ઉસકો જૈનધર્મ
કો પ્રાપ્તિ નહીં હોતી । હે આયુષ્માન શ્રમણો ! નિદાનકર્મ કા ચહ
પાપરૂપ ફલ હોતા હૈ જિસસે-વહ કેવલિભાષિત ધર્મ નહીં સુન
સકતી હૈ ॥ સૂ. ૨૭ ॥

ચહ દૂમરા નિદાન હૈ ॥ ૨ ॥

વાણી, અધર્મમા અનુરાગ રાખવાવાણી, અધર્મને જોવાવાણી, અધર્મ જીવી, અધર્મને
ઉત્પન્ન કરવાવાણી, અધર્મપરાયણ, અને અધર્મથી જ જીવનનિર્વાહ કરવાવાણી હોય
છે એટલે તે મરી જતા દક્ષિણગામી નૈરચિક થાય છે પછી તે આગામી જન્મમા
દુર્લભ બોધી થાય છે અર્થાત્ તેને જૈનધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી હે આયુષ્માન
શ્રમણો ! નિદાન કર્મનું એ પાપરૂપ ફલ થાય છે કે જેથી તે કેવલિભાષિત ધર્મ
સાંભળી શકતી નથી (સૂ. ૨૭)

આ બીજી નિદાન છે. (૨)

મત્સ્યેકા, એકજાયા યાવત્ કિં તે આસ્યકાય સ્વતે । તદ્ દદ્વા નિર્ગ્ન્યો
નિદાનં ક્ષતેતિ ॥ છ૦ ૨૮ ॥

ટીકા-‘એ સ્વસ્તુ’-ઈત્યાદિ । હે આયુષ્માન્ ! અમમા ! એકમ્-એને
પ્રકારેણ સ્વસ્તુ=નિમ્મયેન મયા ધર્મે પ્રજ્ઞપ્તઃ=પ્રકાશિતા, હૃદમેવ=ચતુર્થાં નિર્ગ્ન્ય
મવચનમ્ યાવત્સ્વર્વદ્-સ્નાનામન્ત કુર્ષન્તિ । નિર્ગ્ન્યો યસ્ય ધર્મસ્ય સિસાપૈ ઉપ-
સ્થિતઃ=સમુપ્થતઃ, વિશરન્=વિષરન્ પુરા=પૂર્વમ્, ‘વિગિંછાપ૦’-શુલ્પિષાસાદિ
પરીપદૈઃ પીઢિતોઽપિ શાન્ત સોદ્ધ્યાન્ । અધુના જ્ઞાનસહમાનો મોહદોષેન યાવદ્
ઉદીર્ણકામજાતો મષતિ । સ ચ મરાક્રામન્=તપઃસયમે પ્રયતમાનઃ પરપતિ-
પ્પા=ઇયં સ્ત્રી મષતિ, એકા=અઠિતીયા, એકજાયા યાવદ્-યાવન્નન્મત્તેન-એકા-
મરણવિધાના=એકામરાણાનિ=એકજાતીયસુવર્ણરત્નામરણાનિ વિધાનાનિ ચ સ્ના-
નિ=ચીનાંશુકાદીનિ વસ્યા સા તયા । તેભપેટિકા-ઇવ મુસંગાપિતા, ચૈભપેટિકા-

અય તીસરા નિદાન કહતે હૈ-‘એ સ્વસ્તુ’ ઈત્યાદિ ।

હે આયુષ્માન અમણો ! હસ પ્રકાર મેને ધર્મ પ્રતિપાદન કિપા
હે । યહ નિર્ગ્ન્ય પ્રવચન સત્ય હૈ યાવત્ હસ કો આરબના કાને
ચાહે જીવ મય દુઃખોં કા અન્ત કરતે હૈ । જિસ ધર્મ કી શિક્ષા
પ્રાપ્ત કરને કે લિપે ઉપસ્થિત હોકર વિષરતા હુઆ નિર્ગ્ન્ય છુપા
પિપામા આદિ પરિપદોં કો સહન કરતા હુઆ ઓર તપ સયમ મેં
પગક્રમ કરતા હુઆ મોહકર્મ કે ઉદય સે વિષયવાસનાયુક્ત હોકર
દેવતા હૈ કિ-યહ સ્ત્રી અકેલી હી અપને ઘર કે પેશ્વર્ય કા ઉપભોગ
કર રહી હૈ । અઠિતીય હૈ અર્થાત્ હસકો સપત્ની નહીં હૈ । રૂપ-
લાઘવ્ય મેં મયસે એપ્ડ હૈ । યહો યાવત્ શબ્દ સે યહ અર્થ જાનના
ચાહિયે કિ-ઉત્તમ જાતિ કે આમરણ ઓર ધર્મોં સે સૂચિત તેહ

હવે ત્રીજુ નિદાન કહે છે-‘એ સ્વસ્તુ’ ઈત્યાદિ.

હે આયુષ્માન્ અમણો ! એ પ્રકાર મેં ધર્મ પ્રતિપાદન કર્યું છે આ નિર્ગ્ન્ય
પ્રવચન સત્ય છે તેથી અમરણ રીતે તેની આરાધના કરવાવાળા છુપા મુમક્ષુ દુઃખોં
અત લાવે છે એ ધર્મની શિક્ષા પ્રાપ્ત કરવા માટે ઉપસ્થિત થઈને વિષરતા નિર્ગ્ન્ય
છુપા પિપામા આદિ પરિપદોં સહન કરતાં અને તપ સયમમાં પગક્રમ કરતા મોહ
કર્મના ઉદયથી વિષયવાસનાયુક્ત થતા બુદ્ધે છે કે-આ સ્ત્રી એકલી પેવાન્ય ઘરના
પેશ્વર્યનો ઉપભોગ કરી રહી છે, અઠિતીય છે અર્થાત્ તેને સપત્ની નથી, હવે તપ
લાઘવમાં સીધી એપ્ડ છે અહીં યાવત્ શબ્દનો એ અર્થ આપ્યો એટલે કે-ઉત્તમ જાતનાં

ઇવ મુસંપરિગૃહીતા, રત્નકરણકસમાના, તસ્યાઃ અતિયાન્ત્યા વા નિર્યાન્ત્યા વા
પુત્રો મહાદાસીદાસકિઙ્કરકર્મકરપુરુષા ઉપતિષ્ઠન્તિ, પૃચ્છન્તિ ચ કિં તે આસ્ય-
કાય સ્વદતે=રોચતે । તત્પુત્રે દુઃખા નિર્ગ્રન્થો નિદાનં કરોતિ ॥ સૂ૦ ૨૮ ॥

નિદાનપ્રકારમાદ-‘દુઃખં યલ્લુ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-દુઃખં યલ્લુ પુમત્તણે જે ઇમે ઉગ્ગપુત્તા મહામાડયા
ભોગપુત્તા મહામાડયા, એતેસિં ણ અણ્ણતરેસુ ઉચ્ચાવણ્ણસુ મહા-
સમરસંગામેસુ ઉચ્ચાવયાઈં સત્થાઈં ઊરસિ ચેવ પહિસંવેદેતિ, તં
દુઃખં યલ્લુ પુમત્તણે, ઇત્થિત્તણં સાહુ । જઈ ઇમસ્સ તવનિયમ-
વંભવેરવાસસ્સ ફલવિત્તિવિસેસે અત્થિ વયમવિ આગમેસ્સાણં ઇમે-
યારુવાઈં ઊરાલાઈં ઇત્થિભોગાઈં મંજિસ્સામો । સે તં સાહુ ॥ સૂ૦ ૨૯ ॥

છાયા-દુઃખં યલ્લુ પુન્ત્વે ય ઇમે ઉગ્ગપુત્રા મહામાતૃકાઃ, ભોગપુત્રા
મહામાતૃકાઃ, એતેપાં યલ્લવન્ન્યતમે ઉચ્ચાવણ્ણે મહાસમરસંગ્રામેપુ-ઉચ્ચાવચાનિ શ-
ત્રાણિ ઊરસિ ચેવ પ્રતિસંવેદયન્તિ, તદ્ દુઃખં યલ્લુ પુન્ત્વે, સ્ત્રીત્વમેવ સાધુ ।
યથસ્ય તપોનિયમવ્રત્તચર્યવાસસ્ય ફલવૃત્તિવિશેષોઽસ્તિ, વયમપ્યાગમિષ્યતિ (કાલે)
પતદ્રૂપાનુદારાન્ સ્ત્રીભોગાન્ ભોક્ષામહે । તદેતત્સાધુ ॥ સૂ૦ ૨૯ ॥

ટીકા-‘દુઃખં’-ઇત્યાદિ । પુન્ત્વે=પુરુષશરીરધારણે યલ્લુ=નિશ્ચયેન દુઃ-
ખમસ્તિ-યે ઇમે=ઉગ્ગપુત્રા મહામાતૃકાઃ, ભોગપુત્રા મહામાતૃકાઃ સન્તિ, એતેષા-
ની કુપ્પીની તરહ સુરક્ષિત રહતી હૈ, કપડેની પેટી કે સામાન
સુગુણ, ઓર રત્નોની પેટી કે સમાન આદરણીય હૈ । ડસકે આને જાને
મેં દાસિયો ઓર દાસ હમેશા સેવામેં રહતે હૈ ઓર પ્રાર્થના કરતે હૈ
કિ-હે સ્વામિની ! આપની કયા આજ્ઞા હૈ ? હમ કયા કરે ? આપકો
કોન પદાર્થ રુચિકર હૈ ? ઇત્યાદિ । હસ પ્રકાર કે સુખોં કા અનુભવ
કરતી હુઈ સ્ત્રી કો દેખકર નિર્ગ્રન્થ નિદાન કરતા હૈ ॥ સૂ૦ ૨૮ ॥

આશરણ તથા વસ્ત્રોથી ભૂષિત, તેલની કુખ્ખીની પેટે સુરક્ષિત રહે છે, કપડાની પેટીની
પેટે સુગુણ અને રત્નોની પેટીની પેટે આદરણીય છે તેને આવતી જતી વખતે દાસ
દાસીઓ હમેશા સેવામાં રહે છે અને પ્રાર્થના કરે છે કે-હે સ્વામિની આપની શુ
આજ્ઞા છે ? અમે શુ કરીએ આપને કયો પદાર્થ રૂચિકર છે ? ઇત્યાદિ. એ પ્રકારે સુખોને
અનુભવ કરતી તે સ્ત્રીને જોઈને નિર્ગ્રન્થ નિદાન કરે છે (સૂ૦ ૨૮)

મન્યતમે ઉચ્ચાપધેપુ=ઉચ્ચમાડધમેપુ મહાસમરસગ્રામેપુ=મહાન્તચતે સમરાન્તર્ધાં,
 ઠપુ સગ્રામાઃ=દ્યયોદ્યેયોર્ધુદાનિ, તથા-ઉચ્ચાપધાનિ=સપુષ્પાનિ સ્વાધિ=શરતોષ-
 રાદિનિ, ઠરસિ=વસસિ ચેષ=નિશ્ચયેન પ્રતિષ્ઠેદયન્તિ=વીઢયન્તિ, યસ્માદેતા,
 તસ્માત્પુંસ્ત્વે સ્વછ દુઃસ્વમ્, અતઃ પુસ્ત્વાડપેસયા સ્ત્રીત્વમેવ=સ્ત્રીશ્રીરીરમેવસાપુ-
 સમીવીનમ્ । યદિ-અમ્ય તપોનિયમગ્રામચર્યયાસસ્ય ફલત્વપિવિશયોડસિ ક્ષા
 વયમપિ આગમિપ્યતિ=મરિપ્યતિ કાષ્ઠે પતત્રપાન=પ્તાદક્ષાન્ ઠદારાન્=ઉચ્ચમાન્
 સ્ત્રીમોગાન્=સ્ત્રીસમ્પન્નિમોગાન્ મોહ્યામહે=આસેવિપ્યામહે । તદેતત્સાપુ=મહત્તમ્,
 સાધુચિન્તનમેતત્ ॥ સૂ. ૨૯ ॥

ઉક્તચિપયં વિશ્વદ્યતિ-‘ઈયં સ્વછ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-एव स्वच्छ समणाउसो ! जिग्गये जिदाणं किञ्चा
 तस्स ठाणस्स अणालोइयअप्पडिक्कते कालमासे काल किञ्चा
 अण्णतरेसु देवलोपसु देवत्ताए उववत्तारो भवइ । से ण तथ
 देवे भवइ, महिद्धिए जाव विहरइ । से ण ताओ देव
 लोगाओ आउक्खएण भवक्खएण ठिइक्खएण अणंतरं चयं
 चइत्ता अण्णतरंसि कुलसि दारियत्ताए पञ्चायाइ ॥ सू. ૩૦ ॥

अब निदान का विषय कहते हैं—‘इयं स्वच्छ’ इत्यादि ।

इस सत्सार में पुरुषत्व मिश्रण ही कष्टकारक है । जो ये
 महामातृक उग्रपुत्र और भोगपुत्र हैं उनको किसी न किसी छोटे या
 बड़े महापुरुष में अनेक शत्रुओं के अनेक प्रकार अपनी जाती पर
 झेलने पड़ते हैं अतः पुरुष होना महादुःख है, स्त्री होना उत्तम है ।
 जो हमारे इस तप नियम और महाचर्यास का कुछ विशेष फल
 है तो हम भी आगामी कालमें इस प्रकार के प्रधान स्त्रियों के काम-
 भोगों को भोगते हुए विचरें । यही विचार भेद्य है ॥ सू. २९ ॥

કહે નિદાનના વિષય કહે છે- ‘ઈયં સ્વછ’ ઇત્યાદિ.

આ અસરમા પરત્વ નિશ્ચય કરાવે છે કે તે મહામાતૃક ઉગ્રપુત્ર તથા
 ભોગપુત્ર હોય તો તેને કોઈને કોઈ નાના કે મોટા મહાપુરુષમાં અનેક શત્રોના અનેક
 પ્રકાર પીતાની છાતી પર શીરવા પડતા હોય છે તેથી પુરુષ થવું મહાદુઃખના કષ્ટથી
 થવું ઉત્તમ છે એ અમારા આ તપ નિયમ તથા મહાચર્ય પાલનું કષ્ટક વિશેષ ફલ
 હોય તો અમે પણ આગામી કાલમા આ પ્રકારના આસ સ્ત્રીઓના કામભોગને ભોગ
 વતા થઈ વિચરીએ. આ જ એક છે (સૂ. ૨૯)

છાયા-एवं खलु श्रमणा आयुष्मन्तः निर्ग्रन्थो निदानं कृत्वा तस्य स्थानस्य अनालोचितोऽप्रतिक्रान्तः कालमासे कालं कृत्वा अन्यतमे देवलोकेषु देवतया उपपत्ता भवति । स खलु तत्र देवो भवति महर्द्धिको यावद् विहरति । स खलु ततो देवलोकात्-आयुःक्षयेण भवक्षयेण स्थितिक्षयेण अनन्तरं चयं त्यक्त्वा अन्यतमे कुले दारिकातया प्रत्यायाति ॥ सू० ३० ॥

ટીકા-‘एवं खलु’-इत्यादि । हे आयुष्मन्तः ! श्रमणाः ! एवं खलु निर्ग्रन्थो निदानं कृत्वा, तस्य स्थानस्य=निदानरूपपापस्य, अनालोचितः=गुरुसमीपे भक्तपापप्रकाशनः, अप्रतिक्रान्तः=पापस्थानादपरावृत्तः कालमासे कालं कृत्वा देवलोकेषु अन्यतमे = कस्मिंश्चिदेकस्मिन् देवलोके देवत्वेन उपपत्ता=उत्पन्नो भवति, स तत्र देवलोके देवो भवति, महर्द्धिको यावद्विहरति, स खलु ततः=तस्माद् देवलोकात्-आयुःक्षयेण भवक्षयेण स्थितिक्षयेण, अनन्तरं=तदनु चयं=शरीरं त्यक्त्वा अन्यतमे=उग्रकुलादिषु कस्मिंश्चिन्कुले दारिकातया=कन्यात्वेन प्रत्यायाति =देवलोकात् परावर्तते कन्या भवतीत्यर्थः ॥ सू० ३० ॥

સા કીદશી ભવતી ?-ત્યાહ-‘સા ણં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્--સા ણં તત્થ દારિયા ભવઈ સુકુમાલ૦ જાવ-સુરુવા

उक्त विषय का ही वर्णन करते हैं-‘एवं खलु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान श्रमणो ! इस प्रकार निर्ग्रन्थ निदानकर्म करके निदानरूपी पाप की गुरु के समीप आलोचना किये बिना और गुरु के दिये हुए पाप का प्रायश्चित्तरूप प्रतिक्रमण किये बिना काल अवसर काल करके ग्रैवेयक आदि देवलोकों में से किसी एक देवलोक में देवरूप से उत्पन्न होता है । वह वहाँ देवी के बीच में ऐश्वर्यशाली देवता होकर विचरता है । अनन्तर वह देवसम्बन्धी आयुष्य भव और स्थिति का क्षय होनेसे देवभव से च्यवकर उग्र आदि किसी एक कुल में कन्यापत्ने उत्पन्न होता है ॥ सू० ३० ॥

ઉક્ત વિષયનુ જ વર્ણન કરે છે-‘एवं खलु’ ઇત્યાદિ

હે આયુષ્યમાન શ્રમણો ! આ પ્રકારે નિર્ગ્રન્થ નિદાન કરીને નિદાનરૂપી પાપની શુરુની સમીપે આલોચના કર્યા બિના તથા શુરુથી અપાયેલા પાપના પ્રાયશ્ચિત્તરૂપ પ્રતિક્રમણ કર્યા બિના કાલ અવસરે કાલ કરીને ગ્રૈવેયક આદિ દેવલોકોમાંના કોઈ એક દેવલોકમાં દેવરૂપથી ઉત્પન્ન થાય છે તે ત્યાં દેવોની વચમાં ઐશ્વર્યશાલી દેવતા થઈને વિચરે છે દેવસમ્બન્ધી આયુ ભવ તથા સ્થિતિનો ક્ષય થતા દેવભવથી ચ્યવીને ઉગ્ર આદિ કોઈ એક કુલમાં કન્યાપણમાં ઉત્પન્ન થાય છે (સૂ૦ ૩૦)

मन्यतमे उद्यावचेपु=उद्यमाऽपयेपु महासमरसप्रायेपु=महान्तर्धते समरा=रणां,
 तपु सप्रामा=इयोऽंयोयुद्धानि, तप-उद्यावचानि=पशुचरन्ति क्षत्राधि=व्रतेश
 रादिनि, उरसि=वससि चैव=निषयेन प्रतिमपेन्यन्ति=पीडयन्ति, यस्माद्वतो,
 तस्मात्पुंस्त्व स्त्रु दुःस्वम्, अतः पुंस्त्वाऽपसया स्त्रीत्वमेव=स्त्रीपरीरमेवसाकु-
 समीचीनम् । यदि-अप्य तपोनियमग्रहार्थयासस्य पञ्चविधिश्रेयोऽस्ति एषा
 वयमपि आगमिष्यति=मविष्यति काळे एतद्रूपान्=एतादृशान् उदारान्=उत्तमान्
 स्त्रीभोगान्=स्त्रीसम्पन्निभोगान् साक्ष्यामहे=प्रासविष्यामहे । तदेतत्साधु=प्रवृत्तम्,
 साधुचिन्तनमेतत् ॥ सू० २९ ॥

उक्तविषय विनियमति—‘एष स्त्रु’ इत्यादि ।

मूलम्—एष स्त्रु समणाउतो । गिन्गये गिदाणं किन्ना
 तस्स ठाणस्स अणालोइयअप्पडिक्कते कालमासे काल किन्ना
 अण्णतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवइ । से ण तत्थ
 देवे भवइ, महिद्विण जाव विहरइ । से ण ताओ देव
 लोगाओ आउक्खएण भवक्खएण ठिइक्खएण अणंतर वयं
 चइत्ता अण्णतरसि कुलसि दारियत्ताए पच्चायाइ ॥ सु० ३० ॥

अथ निदान का विषय कहते हैं—‘इदम् स्त्रु’ इत्यादि ।

इस समार में पुरुषत्व निश्चय ही कष्टकारक है । जो ये
 महाभातृक उग्रपुत्र और भोगपुत्र हैं उनको किसी न किसी छोटे या
 बड़े महायुद्ध में अनेक शत्रुओं के अनेक प्रकार अपनी जानी पर
 झेलने पड़ते हैं अतः पुरुष होना महादुःख है, स्त्री होना उत्तम है ।
 जो हमारा इस तप नियम और ब्रह्मचर्यवास का कुछ विशेष फल
 है तो हम भी आगामी कालमें इस प्रकार के प्रधान स्त्रियों के काम-
 भोगों को भोगते हुये विचरें । यही विचार भेज है ॥ सू० २० ॥

इवे निदानेन विषय क्ते छे—‘इदम् स्त्रु’ इत्यादि ।

आ व साधुमां परमन्त्र निश्चयश्च कष्टकारक छे जे ते महाभातृक उग्रपुत्र तथा
 भोगपुत्र होय ते तेने केछने केछ नाना छे घाटा महायुद्धमां अनेक शत्रुना अनेक
 प्रकार घातानी छाती पर बीजवा पडना होय छे तेही पुरुष धनु महादुःखमां कठिनी
 धनु उत्तम छे जे अमारा आ तप नियम तथा ब्रह्मचर्य वासनुं कछे बिशीय इह
 होय ते अमि पञ्च आशामी भवमां आ भोगरत्न आस बीजिना भोगसोखने सोख-
 वता भव बिभरीजे आ न केछ छे (सू० २६)

छाया-एवं खलु श्रमणा आयुष्मन्तः निर्ग्रन्थो निदानं कृत्वा तस्य स्थानस्य अनालोचितोऽप्रतिक्रान्तः कालमासे कालं कृत्वा अन्यतमे देवलोकेषु देवतया उपपत्ता भवति । स खलु तत्र देवो भवति महर्द्धिको यावद् विहरति । स खलु ततो देवलोकात्-आयुःक्षयेण भवक्षयेण स्थितिक्षयेण अनन्तरं चयं त्यक्त्वा अन्यतमे कुले दारिकातया प्रत्यायाति ॥ सू० ३० ॥

टीका-‘एवं खलु’-इत्यादि । हे आयुष्मन्तः ! श्रमणाः ! एवं खलु निर्ग्रन्थो निदानं कृत्वा, तस्य स्थानस्य=निदानरूपपापस्य, अनालोचितः=गुरुसमीपे भक्तपापप्रकाशनः, अप्रतिक्रान्तः=पापस्थानादपरावृत्तः कालमासे कालं कृत्वा देवलोकेषु अन्यतमे = कस्मिंश्चिदेकस्मिन् देवलोके देवत्वेन उपपत्ता=उत्पन्नो भवति, स तत्र देवलोके देवो भवति, महर्द्धिको यावद्विहरति, स खलु ततः=तस्माद् देवलोकात्-आयुःक्षयेण भवक्षयेण स्थितिक्षयेण, अनन्तरं=तदनु चयं=शरीरं त्यक्त्वा अन्यतमे=उग्रकुलादिषु कस्मिंश्चिन्कुले दारिकातया=कन्यात्वेन प्रत्यायाति=देवलोकात् परावर्तते कन्या भवतीत्यर्थः ॥ सू० ३० ॥

सा कीदृशी भवती ?-त्याह-‘सा णं’ इत्यादि ।

मूलम्-सा णं तत्थ दारिया भवइ सुकुमाल० जाव-सुरूवा

उक्त विषय का ही वर्णन करते हैं-‘एवं खलु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान् श्रमणो ! इस प्रकार निर्ग्रन्थ निदानकर्म करके निदानरूपी पाप की गुरु के समीप आलोचना किये बिना और गुरु के दिये हुए पाप का प्रायश्चित्तरूप प्रतिक्रमण किये बिना काल अवसर काल करके ग्रैवेयक आदि देवलोकों में से किसी एक देवलोक में देवरूप से उत्पन्न होता है । वह वहाँ देवी के बीच में ऐश्वर्यशाली देवता होकर विचरता है । अनन्तर वह देवसम्बन्धी आयुष्य भव और स्थिति का क्षय होनेसे देवभव से च्यवकर उग्र आदि किसी एक कुल में कन्यापने उत्पन्न होता है ॥ सू० ३० ॥

उक्त विषयनु ४४ वर्णन करे छे-‘एवं खलु’ इत्यादि

हे आयुष्यमान श्रमणो ! आ प्रकारे निर्ग्रन्थ निदान करीने निदानरूपी पापनी शुरुनी समीपे आलोचना कर्या बिना तथा गुरुथी अपायेला पापनां प्रायश्चित्तरूप प्रतिक्रमण कर्या बिना काल अवसर करे काल करीने ग्रैवेयक आदि देवलोकैमाना छेछ ओछ देवलोकमा देवइथी उत्पन्न थाय छे ते त्यां देवानी वयमा ऐश्वर्यशाली देवता थयने विचरे छे देवसम्बन्धी आयु लव तथा स्थितिने क्षय थता देवसवथी च्यवीने उग्र आदि छेछ ओछ कुलमां कन्यापणमां उत्पन्न थाय छे. (सू० ३०)

तए ण त दारिय जाव भारियत्ताए दलयति । सा ण तस्स भारिया भवइ एगा एगजाया जाव तहेव सव्व भाणियव्वं । तीसे ण अतिजायमाणीए वा निज्जायमाणीए वा जाव किं ते आसगस्स सदति ॥ सू० ३१ ॥

छाया—सा सखु तत्र दारिका भवति सुकुमार० यावत्सुरुषा । तत्र स्त्री दारिका यावद् भार्यात्वेन दत्तः । सा सखु तस्य माया भवति । एव एव जाया यावत्तयैव सर्वे भणितव्यम् । तस्याः स्वस्वतिथिपान्त्या वा निर्पान्त्या वा यावद् किं ते आस्यकाय स्पदते ॥ सू० ३१ ॥

टीका—‘सा ण’—इत्यादि । सा सखु तत्र—उग्रपुत्रादिकुले दारिका कन्या भवति, सुकुमारपाणिपादा=प्रतिमशुभचरणा यावद् सुरुषा भवति । ततः सखु=कन्यारूपाया उत्पत्तरानन्तरम् सा दारिका=कन्या यावच्छब्देन भव्यापित्तौ उन्मुक्तशामभावां विज्ञातपरिणतमायां यौननक्षमनुमातां प्रतिक्रिय योग्यन शुचकन, प्रतिक्रियाय भवे भार्यात्वेन=पत्नीत्वेन दत्त=समर्पयता । सा सखु तस्य भार्या भवति कीदृशी ?—इत्याह—एकेति, एका=पदाना, एकजाया=सपत्नीरहिता यौवक्येन=शृष्टा, कोन्ता, इत्यादीनां सङ्ग्रहा, तयैव=तेनैव प्रकारेण सर्वे समस्त विज्ञेयभावकपद भणितव्यम्=वाक्यम् । तस्या अतिपान्त्या निर्पान्त्या वा यावद् यावच्छब्देन—दासीदासकिञ्चिद्व्यभिचारकपुरुषा

बह कन्या कैसी होती है ? सो कहते हैं—‘सा ण’ इत्यादि ।

बह उग्रपुत्र आदि के कुल में कन्या होती है । क्रोमल कर धरणावाली और अत्यन्त सुरूप होती है । अनन्तर उसके माता पिता तदुचित दहेज के साथ किसी याग्य कुल के संपत्तिवाली घर को भार्यारूप से दते हैं । बह उसकी एक=सपत्नीरहित भार्या होजाती है । अन्य सब वर्णन पूरके समान जानना चाहिये । जब बह भवन में आती है अथवा भवन से बाहर जाती है, तब उसके अनेक वासिया

ते कन्या कैसी आव छे ? ते हटे छे—‘सा ण’ इत्यादि ।

ते उग्रपुत्र आदिना कुलमा कन्या आव छे ते क्रोमल कर=धरणावाली अने अत्यन्त सुवृष आव छे यही तेना माता पिता तेने योग्य दहेज साथे केछ कोन्ता इत्यादि संपत्तिवाली घरने कार्यादि दे छे । ते तेनी एक=सपत्नीरहित कार्या बह आव छे यही बह वर्णन अग्रजिनी केम अग्रज कोन्ता आव छे ते भवनमा आव छे अथवा भवननी बाहर आव छे तब तेनी अनेक वासीया अने दास सेवका रह छे

ઉપતિષ્ઠન્તિ, इत्यादीनां संग्रहः, ते पृच्छन्ति च-किं तव आस्यकाय=मुखाय
सदते=रोचते ॥ सू० ३१ ॥

एवं निदानकर्म कृत्वा निर्ग्रन्थः स्त्री भवति तदा सा धर्मे कीदृशी
भवती ?-ति प्रदर्शयति-‘तीसे णं’ इत्यादि ।

मूलम्-तीसे णं तहप्पगाराए इत्थियाए तहारूवे समणे
वा माहणे वा धम्मं आइक्खेज्जा ? हंता आइक्खेज्जा । जाव
सा णं पडिसुणेज्जा ? णो इण्ढे समट्ठे । अभविया णं सा
तस्स धम्मस्स सवणयाए । सा च भवइ महिच्छा जाव
दाहिणगामिए णेरइए, आगमेस्साणं दुल्लभवोहिया यावि भवइ ।
तं एवं खलु समणाउसो ! तस्स णिदाणस्स इमेयारूवे
पावए फलविवागे भवइ जं नो संचाएइ केवलपण्णत्तं घम्मं
पडिसुणित्तए ॥ सू० ३२ ॥

छाया-तस्यै खलु तथाप्रकारायै स्त्रियै तथारूपः श्रमणो वा माहनो
वा धर्ममाख्यायात् ? इन्त ! आख्यायात्, यावत् सा खलु प्रतिश्रृणुयात् ? ना-
ऽयमर्थः समर्थः, अभव्या खलु सा तस्य धर्मस्य श्रवणतायै । सा भवति म-
हेच्छा यावद् दक्षिणगामी नैरयिकः, आगमिष्यति दुर्लभवोधिका चाऽपि भवति ।
तदेवं खलु श्रमणाः ! आयुष्मन्तः ! तस्य निदानम्याऽयमेतद्रूपः पापकः फल-
विपाको भवति यन्नो शक्नोति केवलप्रज्ञप्तं धर्मं प्रतिश्रोतुम् ॥ सू० ३२ ॥

टीका-‘ तीसे णं ’-इत्यादि । तस्यै तथाप्रकारायै=तादृश्य स्त्रियै तथा-

और दास सेवामें रहते हैं और कहते हैं कि-हे स्वामिनी ! आप
के लिये कौनसा पदार्थ लावें ? क्या आज्ञा है, इत्यादिरूप से वह
सुखों का अनुभव करती हुई विचरती है ॥ सू० ३१ ॥

इस प्रकार निदानकर्म करके निर्ग्रन्थ स्त्रीभव को पाता है तब
वह स्त्री, धर्म में कैसी होती है ? सो कहते हैं-‘तीसे णं’ इत्यादि ।

અને કહે છે કે-હે સ્વામિની ! આપના માટે કયો (શુ) પદાર્થ લાવીએ ? શુ
આજ્ઞા છે ? અને આપને કેવા પદાર્થની રૂચી છે ? ઇત્યાદિ રૂપથી તે સુખોનો અનુ-
ભવ કરતી વિચરે છે (સૂ૦ ૩૧)

આ પ્રકારે નિદાનકર્મ કરીને નિર્ગ્રન્થ સ્ત્રીભવને પામે છે ત્યારે તે સ્ત્રી, ધર્મમાં
કેવી હોય છે ? તે કહે છે-‘ તીસે ણં ’ ઇત્યાદિ

રૂપઃ અમણો ચા માહનો ચા=આયકો ચા, ધર્મસ્ આશ્વાયાતાત્પદિચેત્ ? રત્ !
 આશ્વાયાતાત્=રૂપયેત્, યાવત્ સા સ્તલ્લ પ્રતિનૃણ્યાતાત્=પ્રતિજાનીપાત્ ? અમયો
 ન સમર્થઃ, યતઃ-તસ્ય ધર્મસ્ય અવળાય સા અમમ્યા=અયોગ્યા મરતિ, કસ્મા-
 ઉત્તો ? યસ્માસ્તલ્લ સા મદેષ્છા મરતિ યાવદ્ યાવચ્છબ્દન-મહારમ્યા, મહા-
 પરિગ્રહા, અપાર્મિકી । દક્ષિણગામી નૈરયિકઃ=નારફી મરતિ । આગમિષ્યતિ
 કાષ્ઠે ચ દુર્લભયોધિકા ચાપિ મરતિ । હે આયુષ્મન્ત્ ! અમયા ! તદાત્=
 અનેન પ્રકારેણ સ્તલ્લ તસ્ય નિશાનસ્ય અપમેતર્થુપ=અસ્થમાનપ્રકારઃ યાવચ્છ-
 યાવત્તનકઃ પમ્બરિપાકો મરતિ યદ્=યસ્માદેતોઃ સા' કેવલિમશ્વત્ ધર્મ પ્રતિ-
 ધેતું ન શ્વનોતિ ॥ સુ. ૩૨ ॥

॥ इति तृतीयं निशानम् ॥ ३ ॥

ગૌતમ સ્વામી અગચાન્ સે પૂછતે હૈ—હે અવન્ત ! હસ પ્રકાર
 કી સ્ત્રી કો તપારૂપ-શુદ્ધ આચારવાન અમણ ઓર માહન કેવલિ-
 માપિત ધર્મ કા અપદેશ દેતે હૈ ? અગચાન્ કહતે હૈ—હે ગૌતમ !
 અપદેશ દેતે હૈ । ગૌતમ-કયા વહ ધર્મ કો સુન સકતી હૈ ?

અગચાન્—હ ગૌતમ ! નહીં સુન સકતી હૈ વહ ધર્મ સુનને
 કે યોગ્ય નહીં હૈ, કયોં કિ વહ મહાશ્વજા, મહામારંમ ઓર મહા-
 પરિગ્રહ-બાહી હોતી હૈ, યાવત્ મરકર નરક મેં દક્ષિણગામી નૈરયિક
 હોતી હૈ ઓર જન્માન્તર મેં દુર્લભયોધિ હોતી હૈ । હે આયુષ્મન્ત
 અમણો ! યદ્ હમ પ્રકાર કે નિશાનકર્મ કા યાવરૂપ કલ્-ચિપાક હૈ ।
 જિમ્સે વહ કેવલિમાપિત ધર્મ કો નહીં સુન સકતી હૈ ॥ સુ. ૩૨ ॥

॥ इति तृतीयं निशानम् ॥ ३ ॥

ગૌતમ સ્વામી અગચાનને પૂછે છે—હે અવન્ત ! આ પ્રકારની સ્ત્રી, તપારૂપ-
 શુદ્ધ આચારવાન અમણ તથા માહન કેવલિમાપિત ધર્મને ઉપદેશ આપે છે ?
 અગચાન કહે છે—હે ગૌતમ ! ઉપદેશ આપે છે ગૌતમ-શુ તે ધર્મને સાંભળી શકે છે ?
 અગચાન—હે ગૌતમ ! સાંભળી શકતી નથી. તે ધર્મ સાંભળવાને યોગ્ય નથી
 કેમકે તે મહાપરિગ્રહ મહામારંમ અને મહાપરિગ્રહ-બાહી હોય ॥ આથી મરી ગયા
 પછી તે નરકમાં દક્ષિણગામી નૈરયિક થાય છે અને જન્માન્તરમાં દુર્લભયોધિ થાય
 છે કે આયુષ્માન અમણો ! જે આવા પ્રકારના નિશાનકર્મના યાવરૂપ રૂપ-નિષાક છે,
 તેથી તે કેવલિમાપિત ધર્મને સાંભળી શકતી નથી. (સુ. ૩૨)

इति तृतीयं निशानम् (3)

અથ ચતુર્થે નિદાનકર્મ વર્ણયતિ—‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—એવં સ્વલુ સમણાસો ! મણ ધમ્મે પણ્ણત્તે, ઇણમેવ નિગંથે પાવયણે સચ્ચે સેસં તંચેવ જાવ અંતં કરેતિ । જસ્સ ણં ધમ્મસ્સ નિગંથી સિક્ખાણ્ણ ઉવટ્ઠિયા વિહરમાણી પુરા ડિગ્ગિ-
છાણ્ણ પુરા જાવ ઉદિણ્ણકામજાયા વિહરેજ્જા સા ય પરક્કમેજ્જા,
સા ય પરક્કમમાણી પાસેજ્જા—જે ઇમે ઉગ્ગપુત્તા મહામાડયા
ભોગપુત્તા મહામાડયા, તેસિં ણં અણ્ણયરસ્સ અજ્જાયમાણસ્સ
વા જાવ કિં તે આસગસ્સ સદતિ, તં પાસિત્તા ણિગંથી
ણિદાણં કરેહ ॥ સૂ. ૩૩ ॥

છાયા—એવં સ્વલુ શ્રમણા આયુષ્મન્તઃ ! મયા ધર્મઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, ઇદમેવ નૈર્ગંથ્યં પ્રવચનં સત્યં શેષં તદેવ યાવદ્ અન્તં કુર્વન્તિ । યસ્ય સ્વલુ ધર્મસ્ય નિર્ગંથી શિક્ષાયૈ ઉપસ્થિતા વિહરન્તી પુરા જિઘ્રત્સયા પુરા યાવદ્ ઉદીર્ણકામ-
જ્ઞાતા વિહરતિ, સા ચ પરાક્રામતિ । સા ચ પરાક્રામન્તી પશ્યતિ—ય ઇમે ઉગ્રપુત્રા મહામાતૃકા ભોગપુત્રા મહામાતૃકાઃ, તેષાં સ્વલુ અન્યતમસ્ય અતિયાતો વા યાવત્
તે આસ્યકાય સ્વદતે, તદ્ દૃષ્ટ્વા નિર્ગંથી નિદાનં કરોતિ ॥ સૂ. ૩૩ ॥

ટીકા—એવં સ્વલુ’—ઇત્યાદિ । હે આયુષ્મન્ત શ્રમણાઃ ! મયા ધર્મઃ
પ્રજ્ઞપ્તઃ=પ્રરૂપિતઃ ઇદમેવ=અનન્તરોક્તમેવ નૈર્ગંથ્યં પ્રવચન સત્યં=યથાર્થમ્ શેષમ્
ઉક્તાદન્યત્ તદેવ=પૂર્વોક્તમેવ, યાવત્-સર્વદુઃખાનામન્તં કુર્વન્તિ । યસ્ય સ્વલુ
ધર્મસ્ય શિક્ષાયૈ ઉપસ્થિતા=ઉચ્ચતા નિર્ગંથી વિચરન્તી=તપઃસંયમમાચરન્તી પુરા

અવ ચૌથે નિદાનકર્મ કા વર્ણન કરતે હૈં—‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ ।

હે આયુષ્મન્ત શ્રમણો ! મેંને ધર્મ કા નિરૂપણ કિયા ।-યહ-
નિર્ગંથ પ્રવચન સત્ય હૈ । શેષ વર્ણન પૂર્વવત્ જાનના । ઇસકા આરા-
ધન કરને વાલે જીવ સિદ્ધિ કો પાતે હૈં યાવત્-સમસ્ત દુઃખોં કા
અન્ત કરતે હૈં । જિસ ધર્મ કી શિક્ષા કે લિણ નિર્ગંથી ઉપસ્થિત

હવે ચોથા નિદાનકર્મનું વર્ણન કરે છે—‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ.

હે આયુષ્માન શ્રમણો ! મેં ધર્મનું નિરૂપણ કર્યું છે. આ નિર્ગંથ પ્રવચન
સત્ય છે. બાકીનું વર્ણન પૂર્વવત્ બાકીનું આનું આરાધન કરવાવાળા જીવ સિદ્ધિ
પ્રાપ્ત કરે છે તેથી સમસ્ત દુઃખોનો અન્ત કરે છે એ ધર્મની શિક્ષાને માટે નિર્ગંથી

रूपाः भ्रमणो वा माहजो वा=भ्रातृको वा, धर्मस्य आश्रयापातः=उपदिष्टे ! इति ।
 आश्रयापातः=अप्येव, यावत् सा स्वच्छ प्रतिशृणुयात्=प्रतिजानीयात् !, अथमर्थो
 न समर्थः, यतः-तस्य धर्मस्य भवणात् सा अमर्ष्या=अयोग्या भवति, कस्मा-
 देतोः ? यस्मात्स्वच्छ सा महेच्छा भवति यावत् यावच्छब्देन-महारम्भा, महा-
 परिग्रहा, अचार्मिकी । दक्षिणगामी नैरयिकः=नारकी भवति । आगमिष्यति
 काले च दुर्लभबोधिका चापि भवति । हे आयुष्मन्तः ! भ्रमणाः ! तद्वैष्ण-
 वमेव प्रकारेण स्वच्छ तस्य निदानस्य अवयवैर्गुणैः=वैष्णवमात्रप्रकारः पापक-
 पापजनकः फलविपाको भवति यद्वैष्णवैः सा केवलमिष्टं धर्मं प्रति-
 भोतुं न शक्नोति ॥ सू० ३० ॥

॥ इति तृतीयं निदानम् ॥ ३ ॥

गौतम स्वामी भगवान् से पूछते हैं—हे भदन्त ! इस प्रकार
 की स्त्री को तथारूप—छुड़ आचारवान् भ्रमण और माहज केवल-
 भाषित धर्म का उपदेश देते हैं ? भगवान् कहते हैं—हे गौतम !
 उपदेश देते हैं । गौतम—क्या वह धर्म को सुन सकती है ?

भगवान्—हे गौतम ! नहीं सुन सकती है वह धर्म सुनने
 के योग्य नहीं है, क्योंकि वह महाइच्छा, महाआरंभ और महा-
 परिग्रह—बाली होती है, यावत् मरकर नरक में दक्षिणगामी नैरयिक
 होती है और जन्मान्तर में दुर्लभबोधि होती है । हे आयुष्मन्त
 भ्रमणो ! यह इस प्रकार के निदानकर्म का पापरूप फल-विपाक है ।
 जिससे वह केवलभाषित धर्म को नहीं सुन सकती है ॥ सू० ३१ ॥

॥ इति तृतीयं निदानम् ॥ ३ ॥

गौतम स्वामी भगवान् से पूछते हैं—हे भदन्त ! इस प्रकार की स्त्री, तथारूप-
 छुड़ आचारवान् भ्रमण तथा माहज केवलभाषित धर्मों का उपदेश आपे छे ?
 भगवान् कहते हैं—हे गौतम ! उपदेश आपे छे । गौतम—यु ते धर्मं सांख्यी शब्दे छे ?

भगवान्—हे गौतम ! सांख्यी शब्दी नहीं, ते धर्मं सांख्यवाने योग्य नहीं
 है, ते महाइच्छा, महाआरंभ करने महापरिग्रह—बाली होता छे आपसी भरी जग
 पली ते नरकमां दक्षिणगामी नैरयिक यावत् छे जने जन्मान्तरमां इति ब्रह्मोपी याव
 छे हे आयुष्मान् भ्रमणो ! जो आपा प्रकारमा निदानकर्ममा पापरूप फल-विपाक छे,
 जेमी ते केवलभाषित धर्मं सांख्यी शब्दी नहीं (सू० ३२)

इति तृतीयं निदानम् (३)

अथ चतुर्थं निदानकर्म वर्णयति—‘एवं खलु’ इत्यादि ।

मूलम्—एवं खलु समणाउसो ! मए धम्मं पणत्ते, इणमेव निगंथे पावयणे सच्चै सेसं तंचेव जाव अंतं करेति । जस्स णं धम्मस्स निगंथी सिक्खाए उवट्ठिया विहरमाणी पुरा दिग्गि-
छाए पुरा जाव उदिण्णकामजाया विहरेज्जा सा य परक्कमेज्जा,
सा य परक्कममाणी पासेज्जा—जे इमे उग्गपुत्ता महामाउया
भोगपुत्ता महामाउया, तेसिं णं अण्णयरस्स अइजायमाणस्स
वा जाव किं ते आसगस्स सदति, तं पासित्ता णिगंथी
णिदाणं करेइ ॥ सू० ३३ ॥

छाया—एवं खलु श्रमणा आयुष्मन्तः ! मया धर्मः प्रज्ञप्तः, इदमेव
नैर्ग्रन्थं प्रवचनं सत्यं शेषं तदेव यावद् अन्तं कुर्वन्ति । यस्य खलु धर्मस्य
निर्ग्रन्थी शिक्षायै उपस्थिता विहरन्ती पुरा जिघत्सया पुरा यावद् उदीर्णकाम-
जाता विहरति, सा च पराक्रामति । सा च पराक्रामन्ती पश्यति—य इमे उग्रपुत्रा
महामातृका भोगपुत्रा महामातृकाः, तेषां खलु अन्यतमस्य अतियातो वा यावत्
किं ते आस्यकाय स्वदते, तद् दृष्ट्वा निर्ग्रन्थी निदानं करोति ॥ सू० ३३ ॥

टीका—एवं खलु—इत्यादि । हे आयुष्मन्त श्रमणाः ! मया धर्मः
प्रज्ञप्तः=प्ररूपितः इदमेव=अनन्तरोक्तमेव नैर्ग्रन्थं प्रवचनं सत्यं=यथार्थम् शेषम्
उक्तादन्यत् तदेव=पूर्वोक्तमेव, यावत्=सर्वदुःखानायन्तं कुर्वन्ति । यस्य खलु
धर्मस्य शिक्षायै उपस्थिता=उद्यता निर्ग्रन्थी विचरन्ती=तपःसंयममाचरन्ती पूरा

अब चौथे निदानकर्म का वर्णन करते हैं—‘एवं खलु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मन्त श्रमणो ! मैंने धर्म का निरूपण किया । यह-
निर्ग्रन्थ प्रवचन सत्य है । शेष वर्णन पूर्ववत् जानना । इसका आरा-
धन करने वाले जीव सिद्धि को पाते हैं यावत्-समस्त दुःखों का
अन्त करते हैं । जिस धर्म की शिक्षा के लिए निर्ग्रन्थी उपस्थित

हवे सोया निदानकर्मनु वर्णन करे छे—‘एवं खलु’ इत्यादि
हे आयुष्मान् श्रमणो ! मे धर्मनु निरूपण कर्तुं छे आ निर्ग्रन्थ प्रवचन
सत्य छे जाहीनु वर्णन पूर्ववत् जाननु आनु आराधन करवावाणा एव सिद्धि
पेणवे छे, तेथी समस्त दुःखोनो अन्त करे छे मे धर्मनी शिक्षाने माटे निर्ग्रन्थी

पूर्व धृतिपासाविपरीपहोपसगौन चोदवती पद्माचानसहमाना यावद्-उदीर्ण-
कामभावा चापि विहरति, सा च पराक्रामति । सा च पराक्रामन्ती पश्यति-
य-इमं उग्रपुत्रा महामातृकाः, भोगपुत्रा महामातृकाः सन्ति, तेषां ससु अन्त्य-
तरस्य अतियातो वा यावद्-यावच्छब्देन निर्णीतो वा दासीदासकिङ्कृत्कर्मकर-
पुरुषा उपविष्टान्ति, इत्यादीनां सग्रहः । ते पृच्छन्ति-किं ते आस्यकाय स्वदे-
रीषते । तद् दृष्ट्वा निग्रन्थी निदानं करोति ॥ सू० ३३ ॥

अथ तत्प्रकारमाह-‘दुस्त्वं खलु’ इत्यादि ।

मूस्त्व-दुस्त्व खलु इति त्तणए दुस्त्वचराइ गार्मतराइ जाव
सन्निवेशतराइ, से जहानामए-अवपेसियाइ वा मातुर्लिङ्गपेसियाइ
वा अंवाडगपेसियाइ वा मसपेसियाइ वा उच्छुखडियाइ वा
सबलिफलियाइ वा बहुजणस्स आसायणिज्जा, पत्थणिज्जा, पीइ
णिज्जा, अमिलसणिज्जा, एवामेव इत्थियावि बहुजणस्स आसा

होकर विचरती है । प्रथम धृषा पिपासा आदि परीपहों को सहती
है, उसके मोहकर्म के उदय से कामवासना जाग्रत हो जाती है तो
भी वह तप समय में पराक्रम करती है । तथा पराक्रम करती हुई
देखती है कि—ओ ये उग्र और भोगकुलों के महामातृक पुत्र हैं ।
उनमें किसी एक के अपने भवन में आते और भवन से बाहर
जाते समय अनेक नौकर-चाकर सेवा में रहते हैं, तथा पास में
रहते हुए हर समय पूछते रहते हैं कि—हे स्वामिन् ! आपकी क्या
आज्ञा है ? क्या करें ? क्या लयें ? कौनसी वस्तु आप को बचिकर
है । उसके ऐसे ठाटवाड को देखकर निग्रन्थी निदान करती है ॥ सू० ३३ ॥

उपस्थित स्थिति विचर ॥ पछेतां गृण तस्म आदि परीपछेतां खलु करे छे, तेने
जे मेहकर्मना उदयशी कामवासना जाग्रत छे अथ ते पणु ते तप समयमें परा-
क्रम करे छे तथा पराक्रम करत जुखे छे हे-हे आ हम जने भोगपुत्रना महामा-
तृक पुत्र (वराह) छे तेमथी कह्य जेकरे पीताना जुवनमां आवतां तथा जुवन-
मांभी लकार लती वधते अनेक नोकर आकर सेवामां बडे छे तथा तेमथी पासे
स्थीने तजो हर समय पूछता बडे छे हे-हे स्वामिन् ! आपनी शु आज्ञा छे ? शु
करौजे ? शु कापीजे ? कथं वस्तु आपने बचिकर छे ? तेना जेना आभासने जेजने
निग्रन्थी निदान करे छे (सू० ३३)

યણિજા જાવ અભિલસણિજા, તં દુઃખં ચલુ ઇત્થિત્તણે, પુમ-
ત્તણં સાહુ ॥ સૂ. ૩૪ ॥

છાયા-દુઃખં ચલુ સ્ત્રીત્વે-દુઃસશ્ચારાણિ ગ્રામાન્તરાણિ યાવત્ સંનિવેશ-
ન્તરાણિ । તદ્ યથાનામકમ્-આમ્રપેશિકેતિ વા, માતુલિન્નપેશિકેતિ વા, આમ્રા-
તકપેશિકેતિ વા, માંસપેશિકેતિ વા ઇશ્વુગ્વણ્ડિકેતિ વા, શાલ્મલીફલિકેતિ વા,
વહુજનસ્યાઽઽસ્વાદનીયા, માર્થનીયા, રપૃઢ્ણીયા, અભિલષણીયા, એવમેવ સ્ત્રીરપિ
વહુજનસ્યાઽઽસ્વાદનાયા યાવદભિલષણીયા, તદ્ દુઃખં ચલુ સ્ત્રીત્વે, પુંસ્ત્વં
ચલુ સાહુ ॥ સૂ. ૩૪ ॥

ટીકા—‘દુઃખં ચલુ’-ઇત્યાદિ । સ્ત્રીત્વે દુઃખમ્, તદેવવિશદયતિ-
દુઃસશ્ચારાણિ=દુઃખેન ગન્તવ્યાનિ, ગ્રામાન્તરાણિ=અન્યે ગ્રામાઃ-ગ્રામાન્તરાણિ યા-
વત્-સન્નિવેશાન્તરાણિ-સન્નિવેશાઃ=નગરાદ્વાહિર્નિવાસાઃ, અન્યે સન્નિવેશાઃ-સન્નિ-
વેશાન્તરાણિ દુઃસશ્ચારાણિ ભવન્તીતિ । યાવચ્છન્દેન નગરાઽઽકરાદયો યુદ્ધન્તે ।
તદ્ યથાનામકમ્-યથા=યેન પ્રકારેણ નામેતિ દૃષ્ટાન્તમ્દર્શને-આમ્રપેશિકા=
આમ્રફલસ્યાઽઽતલ્લવ્ઢઃ ઇતિ, વા=અથવા માતુલિન્નપેશિકા=ચીજપૂરફલસ્ય-આયતઃ
લ્લવ્ઢઃ, વા=અથવા આમ્રાતકપેશિકા=કપીતનફલસ્યાયતલ્લવ્ઢઃ-‘અંબાડા’ ઇતિ
લ્પાતફલસ્ય લ્લવ્ઢઃ, માંસપેશિકા ઇતિ, વા=અથવા ઇશ્વુગ્વણ્ડિકા ઇતિ વા,
શાલ્મલીફલિકા ઇતિ વા । એતાઃ સર્વા વહુજનસ્ય આસ્વાદનીયા=આસ્વાદન-

અવ ઉસ નિદાન કા પ્રકાર કહતે હૈં-‘દુઃખં ચલુ’ ઇત્યાદિ ।

સ્ત્રી હોને મેં દુઃખ હૈ ક્યોં કિ વહ એક ગામ સે દુસરે ગામ
અથવા નગર યાવત્ સંનિવેશ (ગામકે બહાર કી વસ્તી) આદિ મેં
અકેલી નહીં જા સકતી । ઇસો કો દૃષ્ટાન્ત દ્વારા સ્પષ્ટ કરતે હૈં-
જિસ પ્રકાર આમકી પેશી (કતલી) હો, માતુલિન્ન-ચિજોરા કી પેશી
હો, અથવા આમ્રાતક-કપોતન ‘અંબાડા’ નામકા સ્વાદિષ્ટ ફલવિશેષ,
ઉસકી પેશી હો, અથવા માંસકા પેશી હો, એ ઇશ્વુ-ગણેકા દુકડા
હો, અથવા શાલ્મલીકી ફલી હો, એ સવ ચીજેં જિસ પ્રકાર સવકે

હવે આ નિદાનનો પ્રકાર કહે છે-‘દુઃખં ચલુ’ ઇત્યાદિ

સ્ત્રી હોવામા દુઃખ છે કેમકે તે એક ગામથી બીજે ગામ કે નગર યાવત્
સંનિવેશ (પરા) આદિમા એકલી જઈ શકતી નથી. અને દૃષ્ટાંતથી સ્પષ્ટ કરે છે-

એવી રીતે કેરીની પેશી (ચીર) હોય, માતુલિન્ન-ચિજોરાની પેશી હોય, અથવા
આમ્રાતક-કપીતન, (કાંઠા) અળાડા નામના સ્વાદિષ્ટ ફલવિશેષ તેની પેશી હોય, અથવા
માંસની પેશી હોય, અથવા ઇશ્વુ-ચેરડી હોય, અથવા શાલ્મલીની ફલી હોય, એ

પૂર્વે છુત્તિપાસાદિપરીપહોપસગૌન્ પોઢયતી પમાપાનસહમાના યાવદ્-ઉદીર્ગ-
કામજાતા ચાપિ વિહરતિ, સા ચ પરાક્રામતિ । સા ચ પરાક્રામન્તી પમતિ-
યે-इमे उग्रपुत्रा महामातृका, मोगपुत्रा महामातृका सन्ति, तेषां सल्ल भन्-
तरस्य भवियातो वा यावद्-यावच्छब्देन निर्गता वा दासीदासकिङ्करधर्म-
पुरुषा उपतिष्ठन्ति, इत्यादीनां संग्रहः । ते पृच्छन्ति-किं ते आस्पृक्य स्वदे-
रोषते ! तद् दृष्ट्वा निर्ग्रन्धी निदानं करोति ॥ सू० ३३ ॥

અય તત્પ્રકારમાહ-‘દુષ્ત સલ્લ’ इत्यादि ।

મુખ્ય-दुस्त्व खलु इरिधत्तणए दुस्सचराइ गामंतराइ जाव
सन्निवेसतराइ, से जहानामए-अवपेसियाइ वा मातुलिंगपेसियाइ
वा अंवाइगपेसियाइ वा मसपेसियाइ वा उच्छुखडियाइ वा
सवलिललियाइ वा बहुजणस्स आसायणिज्जा, पत्थणिज्जा, पीह
णिज्जा, अभिलसणिज्जा, एवामेव इत्थियावि बहुजणस्स आसा

હોકર વિચરતી છે । પ્રથમ છુત્તિ પાસા આદિ પરીપહોં કો સહતી
હૈ, उसके मोहकर्म के उदय से कामयासना जाएत हो जाती है तो
भी वह तप सपन में पराक्रम करती है । तथा पराक्रम करती हुई
देखती है कि—जो ये उग्र और मागकुलों के महामातृक पुत्र हैं ।
उनमें किसी एक के अपने भवन में आते और भवन से बाहर
जाते समय अनेक मौकर - याकर सेवा में रहते हैं, तथा पास में
रहते हुए हर समय पूछते रहते हैं कि—हे स्वामिन् ! आपकी क्या
आज्ञा है ? क्या करें ? क्या लावें ? कौनसी वस्तु आप का अधिकार
है । उसके ऐसे ठाटबाट को देखकर निर्ग्रन्धी निदान करती है ॥सू० ३३॥

ઉપસ્થિત સ્થિતિ વિચરે છે, પહેલા મુખ્ય તરફ આદિ પરીપહોંને શબ્દન કરે છે, તેને
બે મોહકર્મના ઉદયથી કામયાસના અગત્ય થઈ આવે તો જ્યુ તે તપ સપનમાં પરા-
ક્રમ કરે છે તથા પરાક્રમ કરતા જુઓ છે કે—જે આ ઉગ્ર અને માગકુલના મહામા-
તૃક પુત્ર (વદ્યજ) છે તેમણી કોઈ બેકને પેતાના શુભનમા અપવાદ—તથા શુભન-
માંથી જલાર જતી વખતે અનેક નોકર આકર સેવામાં રહે છે તથા તેમની ખસે
શરીને તેઓ દરમુખ્ય પૂછતા રહે છે કે—હે સ્વામિન્ ! આપની શુ આજ્ઞા છે ? શુ
કરીએ ? શુ લાવીએ ? કઈ વસ્તુ આપને ફરિયાર છે ? તેના બેવા કામમાંને બેકને
નિર્ગ્રન્ધી નિદાન કરે છે (સૂ० ૩૩)

यणिजा जाव अभिलसणिजा, तं दुक्खं खलु इत्थित्तणए, पुम-
त्तणं साहु ॥ सू० ३४ ॥

छाया-दुःखं खलु स्त्रीत्वे-दुस्सञ्चाराणि ग्रामाऽन्तराणि यावत् संनिवेशा-
न्तराणि । तद् यथानामकम्-आम्रपेशिकेति वा, मातुलिङ्गपेशिकेति वा, आम्रा-
तकपेशिकेति वा, मांसपेशिकेति वा इक्षुखण्डिकेति वा, शाल्मलीफलिकेति वा,
बहुजनस्याऽऽस्वादनीया, प्रार्थनीया, स्पृहणीया, अभिलषणीया, एवमेव स्त्रीरपि
बहुजनस्याऽऽस्वादानाया यावदभिलषणीया, तद् दुःखं खलु स्त्रीत्वे, पुंस्त्वं
खलु साधु ॥ सू० ३४ ॥

टीका—‘दुक्खं खलु’-इत्यादि । स्त्रीत्वे दुःखम्, तदेवविशदयति-
दुस्सञ्चाराणि=दुःखेन गन्तव्यानि, ग्रामान्तराणि=अन्ये ग्रामाः-ग्रामान्तराणि या-
वत्-सन्निवेशान्तराणि-सन्निवेशाः=नगराद्वह्निर्निवासाः, अन्ये सन्निवेशाः-सन्नि-
वेशान्तराणि दुस्सञ्चाराणि भवन्तीति । यावच्छब्देन नगराऽऽकरादयो गृह्यन्ते ।
तद् यथानामकम्-यथा=येन प्रकारेण नामेति दृष्टान्तप्रदर्शने-आम्रपेशिका=
आम्रफलस्याऽऽतखण्डः इति, वा=अथवा मातुलिङ्गपेशिका=बीजपूरफलस्य-आयतः
खण्डः, वा=अथवा आम्रातकपेशिका=कपीतनफलस्यायतखण्डः-‘अंबाडा’ इति
ख्यातफलस्य खण्डः, मांसपेशिका इति, वा=अथवा इक्षुखण्डिका इति वा,
शाल्मलीफलिका इति वा । एताः सर्वा बहुजनस्य आस्वादननीया=आस्वादन-

अब उस निदान का प्रकार कहते हैं-‘दुक्खं खलु’ इत्यादि ।
स्त्री होने में दुःख है क्योंकि कि वह एक गाम से दूसरे गाम
अथवा नगर यावत् संनिवेश (गामके बहार की वस्ती) आदि में
भकेली नहीं जा सकती । इसी को दृष्टान्त द्वारा स्पष्ट करते हैं-
जिस प्रकार आमकी पेशी (कतली) हो, मातुलिङ्ग-बिजौरा की पेशी
हो, अथवा आम्रातक-कपीतन ‘अंबाडा’ नामका स्वादिष्ट फलविशेष,
उसकी पेशी हो, अथवा मांसका पेशी हो, ये इक्षु-गन्नेका टुकड़ा
हो, अथवा शाल्मलीकी फली हो, ये सब चीजें जिस प्रकार सबके

इसे आ निदानने प्रकार कहे छे-‘दुक्खं खलु’ इत्यादि

स्त्री होवामा दुःख छे केमडे ते ओके गामथी चीजे गाम के नगर यावत्
सन्निवेश (परा) आदिमा ओकेली जेथ शकती नथी, अने दृष्टातथी स्पष्ट करे छे-

जेवी रीते केरीनी पेशी (बीर) होय, मातुलिङ्ग-बिजोरानी पेशी होय, अथवा
आम्रातक-कपीतन, (कैडा) अंबाडा नामका स्वादिष्ट फलविशेष तेनी पेशी होय, अथवा
मांसनी पेशी होय, अथवा इक्षु-शेरडी होय, अथवा शाल्मलीनी कली होय, ओ

યોગ્યાઃ, પ્રાર્થનીયાઃ=પાષનીયાઃ, સ્પૃહણીયાઃ=ઈદનીયાઃ, અમિલપણીયા, મનન્તિ, એવમેવ સ્ત્રીરપિ મહુમનસ્ય આસ્વાદનીયા મનન્તિ, યાવચ્છબ્દેન-પ્રાર્થનીયા સ્પૃહણીયેત્યાદીનાં સમ્રદઃ સત્ =તસ્માદેતોઃ સ્ત્રીત્થે સ્વલ્લ બુઃસમ્, પુરુષસ્ત્રીર સસ સાપુ =સમીષીનમ્ ॥ સૂ. ૩૪ ॥

નિર્ગન્ધી પુનઃ કિં વિચારયતી?—ત્યાહ-‘અહ્ ઇમસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

મૂઝ્-જહ્ ઇમસ્સ તવનિયમં જાવ અતિથ વયમવિ ણ આગમેસ્સાણં ઇમેયારૂઘાહ ઠરાલાહ પુરિસભોગાહ મુંજમાણા વિહરિસ્સામો, સેત સાહુ ॥ સૂ. ૩૫ ॥

ઠાયા-વયસ્ય સ્વપોનિયમં યાવદસ્તિ વયમપિ સ્વલ્લ આગમિપ્યતિ ઇમાન્ એતદ્બૂપાન્ ઉદારાન્ પુરુષભોગાન્ મુઝ્જાના વિહરિપ્યામઃ, તવેતત્સાપુ ॥ સૂ. ૩૫ ॥

ટીકા-‘અહ્’-ઇત્યાદિ । યદિ અસ્ય સ્વપોનિયમં યાવદ્, યાવચ્છબ્દેન-પ્રમદવર્ણવાસસ્ય ફલ્લવિવિલેપોઽસ્તિ તદા વયમપિ સ્વલ્લ આગમિપ્યતિ કાઠે ઇમાન્-એતદ્બૂપાન્-એતાદિજ્ઞાન્ ઉદારાન્ સ્વપમાન્ પુરુષભોગાન્-પુરુષસમ્બન્ધિનો ભોગાન્ મુઝ્જાના વિહરિપ્યામઃ । તવેતત્સાપુ-સમીષીનમ્ ॥ સૂ. ૩૫ ॥

આસ્વાદનીય-આસ્વાદન યોગ્ય હોતી હૈં, પ્રાર્થનીય-પ્રાર્થના કરને યોગ્ય હોતી હૈં, અમિલપણીય-અમિલપણા કરને યોગ્ય હોતી હૈં, ઠીક હસી પ્રકાર સ્ત્રી ‘મી’ આસ્વાદનીય માલિ હોતી હૈં; અર્થાત્ સ્ત્રીકી સખકો આહના હોતી હૈં । હસ કારણ સે સ્ત્રીપને મેં મહાન બુઃસ હૈં । અતઃ પુરુષવારીર હોના અચ્છા હૈં ॥ સૂ. ૩૪ ॥

નિર્ગન્ધી ફિર કયા વિચાર કરતી હૈં ? સો કહતે હૈં-‘અહ્ ઇમસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

યદિ હસ તપ ધૌર મિયમ આલિ કા કોઈ ફલ્લવિલેપ હૈં તો

અમી વસ્તુએ જેમ સર્વને માટે આસ્વાદનીય-સ્વાદ લેવા યોગ્ય હોય છે. પ્રાર્થનીય-પ્રાર્થના કરવા યોગ્ય હોય છે, સ્પૃહણીય-સ્પૃહા કરવા યોગ્ય હોય છે, અમિલપણીય-અમિલપણા કરવા યોગ્ય હોય છે તેવીજ રીતે સ્ત્રી પણ વયસ્ય પુરુષને આસ્વાદનીય આલિ હોય છે, અર્થાત્ સ્ત્રીની આહના સર્વને હોય છે તે કારણથી સ્ત્રીપ્રકારમાં સ્ત્રી હોય છે, માટે પુરુષવારીરવારી થવું જ સારું છે (સૂ. ૩૪)

નિર્ગન્ધી વળી શું વિચાર કરે છે ? તે કહે છે- ‘અહ્ ઇમસ્સ’ ઇત્યાદિ

જે, આ તપ અને, નિયમ આલિતું હોય છે. વિલેપ હોય તો અમે, વય

भगवानाह-‘एवं खलु’ इत्यादि ।

मूलम्-एवं खलु समणाउसो ! णिग्गंथी णिदाणं किच्चा तस्स ठाणस्स अणालोइय अप्पडिक्कंता जाव अपडिवज्जित्ता कालमासे कालं किच्चा अण्णयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उव-
वत्तारो भवइ । सा णं तत्थ देवे भवइ महद्धिण्ण जाव महासोक्खे । सा णं ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं ३ अणं-
तरं चयं चइत्ता जे इमे भवन्ति उग्गगुत्ता तहेव दारए जाव किं ते आसगस्स सदइ । तस्स णं तहप्पगारस्स पुरिसजायस्स जाव अभविण्णं से तस्स धम्मस्स सवणयाए । से य भवति
महिच्छे जाव दाहिणगामिण्ण नेरइए, आगमिस्साए दुल्लहवोहिण्ण
धावि भवइ । एवं खलु समणाउसो ! तस्स णिदाणस्स इमेयारूवे पावकम्मफलविवागे जं णो संचाएइ केवल्लिपण्णत्तं
धम्मं पडिसुणित्तए ॥ सू० ३६ ॥

छाया-एवं खलु श्रमणा आयुष्मन्तः ! निर्ग्रन्थी निदानं कृत्वा तस्य स्थानस्य अनालोचिता अपतिक्रान्ता यावदप्रतिपद्य कालमासे कालं कृत्वाऽन्यतमे देवलोकेषु देवत्वेनोपपत्त्री भवति । खलु तत्र देवो भवति महर्द्धिको यावन्महासौरव्यः । सा खलु तस्माद्देवलोकादायुःक्षयेणः ३ अनन्तरं चयं त्यक्त्वा य इमे भवन्त्युग्रपुत्रास्तथैव दारको यावत् किं ते-आस्यकायं स्वदते ! तस्मै खलु तथाप्रकाराय पुरुषजाताय यावत्-अभव्यः खलु स तस्य धर्मस्य श्रवणं श्रौष्यै । स च भवति महेच्छः, यावदक्षिणगामिकी नैरयिकः । आगमिष्यति दुर्लभ-
बोधिकश्चापि भवति । एवं खलु श्रमणा आयुष्मन्तः ! तस्य निदानस्य अयमेत-
द्भूयः पापकर्मफलविपाकः-यन्न शक्नोति केवल्लिप्रज्ञत्वं धर्मं प्रतिश्रोतुम् ॥ सू० ३६ ॥

टीका-‘एवं खलु’-इत्यादि । हे-आयुष्मन्तः ! श्रमणा ! एवम्=अनेन

हम भी आगामी जन्म में इस प्रकार उत्तम पुरुषभोगो को भोगते हुए विचरें, यही अच्छा है ॥ सू० ३५ ॥

आगांभी जन्ममा-आ प्रकारना उत्तम पुरुषभोगोने भोगवती विचरीको कोइ छे. (सू० ३५)

પ્રકારેણ સ્વલ્પ નિર્ગ્રન્થી નિવાન કૃત્વા તસ્ય સ્વામસ્ય અનાઓષિતા=શુક્લમી-
 પેડમકાશિતપાપા, અપ્રતિક્રાન્તા=પાપસ્યાનાદનિહૃતા યાનત્ નિવાનસમ્બન્ધિ માય-
 મિત્ત સપઃકર્મ અપ્રતિપદ્ય=અસ્વીકૃત્ય, કાલમાસે કાલં કૃત્વા દેવલોકેષુ મન્ય
 તમે દેવલોકે દેવત્વેન સપપત્ની=ઉત્પન્ના મપ્રતિ । સા ય નિર્ગ્રન્થી તથ દેવ-
 લોકે દેવો મપ્રતિ-મહર્દિકઃ=વિશાલસમ્પત્તિકઃ યાવન્મહાસૌમ્યઃ=પરમસુલ-
 શાલી મપ્રતિ, ય પુનઃ સા સતઃ=તસ્માદ્ દેવલોકાત્ આયુઃક્ષયેન મવસયેષ
 સ્વિતિસયમ ય અનન્તરમ્=આયુરાવિસ્યાન્તરકાલે અયઃશ્રીરં ત્યક્ત્વા યે-દ્યે-
 ઉગ્રપુત્રા તયૈર=પૂર્વપત્-મહામાતૃકાઃ, મોગપુત્રા મહામાતૃકાઃ સન્તિ, તેષાં સ-
 સ્વન્યતમે કુલે દારકતયા પ્રસ્થાપાતિ । સ સ્વલ્પ દારકઃ=પુત્રો મપ્રતિ યાવ-
 ન્નન્દેન-મુકુમારપામિપાદઃ સુરૂપઃ । તતઃ સ્વલ્પ સ્તુ દારક ઉન્નુક્રાલમાષો
 મિત્તાસપરિણિતમાષો યૌવનમનુષ્યાસુ સ્વયમેષ પૈમ્ય=મિત્સમ્બન્ધિક બનાદિકં પ્રતિ-
 પદ્યતે । તસ્ય સ્વલ્પ અતિયાતો નિર્ણાતો યા પુરતઃ મહાદાસીદાસશ્ચિત્તુર્કર્મકર
 પુરુષા સપ્રતિમુન્તિ પૃષ્ઠન્તિ ય-કિ આસ્યકાય સ્વદત્તે=રોચતે । તસ્મૈ સ્વલ્પ
 તયામધારાય તાદૃશાય પુરુષજાતાય યાવન્નન્દેન-તથારૂપઃ અમળો યા માદનો

અથ મગધાન્ નિવાન કે ફલકા વર્ણન કરતે હૈ-‘પ્રથમ સ્વલ્પ’ હત્યાદિ ।

હે આયુષ્માન અમળો ! હસ પ્રકાર નિર્ગ્રન્થી નિવાનકર્મ કરકે
 ઠસકી શુર કે સમીપ આલોચના ઓર પ્રતિક્રમણ નહીં કરતી હૈ ।
 ઓર ઠસ નિવાનકર્મસમ્બન્ધી પાપ કા પ્રાપચ્ચિત્ત નહીં લેકર કાલ
 અવસર કાલ કરને પ્રેરેયક આદિ દેવલોકોં મેં સે કિસી ઇક દેવ
 લોક મેં દેવપને ઉત્પન્ન હોતી હૈ । વહ નિર્ગ્રન્થી ઠસ દેવલોક મેં મહા-
 કટિ મહાદીસિ પાવત્ મહાસુખવામા દેવ હોતા હૈ । પુનઃ વહ ઠસ
 દેવલોક સે દેવસમ્બન્ધી આયુ અથ ઓર સ્વિતિકા ક્ષય જાને કે બાદ
 વહો સે અવકર ઉગ્ર આદિ કિસી ઉત્તમ કુલ મેં પુત્રરૂપ સે ઉત્પન્ન
 હોતા હૈ ઓર વહ મહાકટિસમ્પલ્લ હોકર મનુષ્યસમ્બન્ધી ઉત્તમ સુલો

કવે અગધાન્ નિવાનના ફલતુ વર્ણન કરે છે-‘પ્રથમ સ્વલ્પ’ હત્યાદિ.

હે આયુષ્માન અમળો ! જો પ્રકારના નિર્ગ્રન્થી નિવાનકર્મ કરીને તેની શુરોત્તી
 પાસે આવીજના તથા પ્રતિક્રમણ કરતી નથી અને તે નિવાનકર્મસંબન્ધી પાપનું પ્રાપ-
 ચ્ચિત્ત ન લેવાથી કાલઅવસર કાલ કરીને પ્રેરેયક આદિ દેવલોકોઆથી કેઈ જો
 દેવલોકમાં કેવળપણમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે નિર્ગ્રન્થી તે દેવલોકમાં મહાકટિ મહા-
 દીસિ અને મહાસુખવાળા દેવ થાય છે કરીને તે, તે દેવલોકમાં દેવસંબન્ધી આયુ
 અથ અને સ્વિતિના ક્ષય થયા બાદ ત્યાંથી અવધીને ઉગ્ર આદિ કેઈ ઉત્તમ કુલમાં
 પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે અને તે મહાકટિસંપલ્લ થઈને મનુષ્યસંબન્ધી ઉત્તમ સુજાને

વા કેવલિપ્રગ્ણપ્તં ધર્મમાખ્યાયાત ? દન્ત આખ્યાયાત । સ ચ ધર્મ પ્રતિશ્રુણુયાત ? નાઽયમર્થઃ સમર્થઃ, તસ્ય ધર્મસ્ય શ્રવણાય સ પુરુષઃ અભવ્યઃ=અયોગ્યઃ સ્વલુ ભવતિ, સ ચ મહેચ્છઃ=વિશાલવિષયવાસનો ભવતિ યાવદ્ દક્ષિણગામિકો નૈરયિકઃ । આગમિષ્યતિ કાલે દુર્લભવોધિકથાપિ ભવતિ । એવમ્-અનેન પ્રકારેણ સ્વલુ=નિશ્ચયેન હે શ્રમણાઃ ! આયુષ્મન્તઃ ! તસ્ય નિદાનસ્ય-આયમેતદ્ભૂપઃ પાપ-કર્મફલવિપાકો ભવતિ યન્નો શક્નોતિ કેવલિપ્રગ્ણપ્તં ધર્મ પ્રતિશ્રોતુમ્ ॥ સૂ. ૩૬ ॥

॥ इति चतुर्थं निदानम् ॥ ४ ॥

અથ પરકીયં-સ્વવિકુર્ચિત-સ્વકીયદેવીભોગમમ્વાન્ધિકં પન્નમં દેવમવ-નિદાનમાહ-‘એવ’-મિત્યાદિ ।

મૂલમ્-એવ સ્વલુ સમણાઉસો ! મણ ધમ્મે પણ્ણત્તે, ઇણમેવ નિગથે પાવયણે તહેવ । જસ્સ ણં ધમ્મસ્સ નિગથે વા નિગથી વા સિક્ખાણ ઉવટ્ઠિણ વિહરમાણે પુરા ડિગિંછાણ જાવ ઉદિણ્ણ-કામભોગે વિહરેજ્ઞા, સે ય પરક્કમેજ્ઞા । સે ય પરક્કમમાણે માણુ-સ્સાહિં કામભોગેહિં નિવ્વેયં ગચ્છેજ્ઞા-માણુસ્સગા સ્વલુ કામ-ભોગા અધુવા અણિતિયા અસાસયા સડણ-પડણ-વિહ્મંસણધમ્મા ઉચ્ચારપાસવણ-સ્વેલ-જહ્લુ સિંઘાણગ-વંત-પિત્ત-સુક્ક-સોણિય-સમુ-

કા ભાગી હોતા હૈ । વહ કેવલિભાષિત ધર્મ સુનને મેં યોગ્ય નહીં હોતા હૈ, ક્યોં કિ વહ મહાઇચ્છા મહાઆરંભ ઓર મહાપરિગ્રહ-વાલા હોતા હૈ ઓર મરકર દક્ષિણગામી નૈરયિક હોતા હૈ ઓર દસરે ભવ મેં વહ દુલભવોધિ હોતા હૈ । હે આયુષ્માન શ્રમણો ! હસ નિદાન કા એસા પાપરૂપ ફલ હોતા હૈ કિ જિસ સે વહ કેવલિપ્રતિપાદિત ધર્મ કો સુન મી નહીં સકતા ॥ સૂ. ૩૬ ॥

॥ इति चतुर्थं निदानम् ॥ ४ ॥

ભોગવે છે. તે કેવાલભાષિત ધર્મ સામળવાન યોગ્ય હાતા નથી, કેમકે તે મહાઇચ્છા, મહાઆરંભ અને મહાપરિગ્રહ વાળા હોય છે અને મરી જતા દક્ષિણગામી નૈરયિક થાય છે તથા બીજા સવમા તે દુર્લભવોધી થાય છે હે આયુષ્માન્ શ્રમણો ! આ નિદાનનું એવું ફલ થાય છે કે જેથી તે કેવલિપ્રતિપાદિત ધર્મને સામળી શકતા, નથી ૪ (સૂ. ૩૬)

इति चतुर्थं निदानम् (४)

પ્રકારેણ સ્વલ્પ નિર્ગન્ધી નિદાનં કૃત્વા તસ્ય સ્થાનસ્ય અનાઓષિતા=શુદ્ધસમી
 પેઝમકાસિતપાપા, અપતિકાન્તા=પાપસ્યાનાદનિવૃત્તા યાવત્ નિદાનસમ્બધિ પ્રાપ-
 ક્ષિત્ત તપઃકર્મ અપતિપદ્ય=અસ્વીકૃત્ય, કાલમાસે કાલં કૃત્વા દેવલોકેષુ મન્ય
 તમે દેવલોકે દેવત્વેન હપપત્ની=ઉત્પન્ના મપતિ । સા ય નિર્ગન્ધી તપ દેવ-
 લોકે દેવો મપતિ-મહદ્દિકઃ=નિશાલસમ્પત્તિકઃ યાવન્મહાસૌભ્યઃ=પરમસુલ-
 શાલી મપતિ, ય પુન સા તત્ત=તસ્માદ્ દેવલોકાત્ આયુઃપ્રમેય મપતપેષ
 સ્થિતિપ્રમેય ય અનન્તરમ્=આયુરાદિપ્રાપ્તિપ્રાપ્તિરકાલે અયઃ=શરીર ત્પત્તવા યે-દમે-
 ઉગ્રપુષ્પાઃ તપેદ=પૂર્વવત્-મહામાતૃકા, મોગપુષ્પા મહામાતૃકાઃ સન્તિ, તેષાં સ-
 ષવ-યતમે કુલે દારકતયા મત્યાયાતિ । સ સ્વલ્પ દારકઃ=પુષ્પો મપતિ યાદ-
 વ્યન્દેન-મુકુમારપાણિપાદઃ મુરુપઃ । તત્ સ્વલ્પ સ દારક ઉન્મુક્તવાતમાનો
 ધિજાતપરિણતમાઓ યૌવનમન્નુમાપ્ત મ્યમેષ પૈત્ર્ય=મિતૃસમ્બન્ધિકં પ્રનાદિકં મતિ-
 પદ્યતે । તસ્ય સ્વલ્પ અતિયાસા નિર્વાતો યા પુરતઃ મહાદાસીદાસકિન્નુર્કર્મકર
 પુરુષા ઉપતિવૃન્તિ પૃચ્છન્તિ ય-કિં આસ્પકાય સ્વદતે=રોષતે । તસ્મે સ્વલ્પ
 તયાપકારાય તાદૃશાય પુરુષજાતાય યાવન્મ્યન્દેન તથારુપઃ અમયો યા માહનો

અથ મગધાન્ નિદાનં કે ફલકા ઘર્ણન કરતે હિ-‘પ્રથ સ્વલ્પ’ઇત્યાદિ ।

હે આયુષ્માન અમણો ! હસ પ્રકાર નિર્ગન્ધી નિદાનકર્મ કરકે
 હસકી શુદ્ધ કે સમીપ આલોચના ઔર પ્રતિક્રમણ નહીં કરતી હે ।
 ઔર હસ નિદાનકર્મસમ્બધી પાપ કા પ્રાપ્તિ નહીં હેકર કાલ
 અવસર કાલ કરને પ્રેરેયક આદિ દેવલોકોં મેં સે કિસી પ્રક દેવ-
 લોક મેં દેવપને ઉત્પન્ન હોતી હે । વહ નિર્ગન્ધી હસ દેવલોક મેં મહા-
 નદિ મહાવીસિ યાવત્ મહામુખવાસા દેવ હોના હે । પુનઃ વહ હસ
 દેવલોક સે દેવસમ્બધી આયુ અથ ઔર સ્થિતિકા ક્ષય હાને કે વર્ષ
 વર્ષા સે અવકર હપ્ર આદિ કિસી ઉત્તમ કુલ મેં પુત્રરુપ સે ઉત્પન્ન
 હોતા હે ઔર વહ મહાકલિસમ્પન્ન હોકર મનુષ્યસમ્બધી ઉત્તમ સુતાં

હને અમવાન નિદાનના દેવતું વર્ણન કરે છે-‘પ્રથ સ્વલ્પ’ ઇત્યાદિ ।

હે આયુષ્માન અમણો ! જે પ્રકારના નિર્ગન્ધી નિદાનકર્મ કરીને તેની શુદ્ધી
 પ્રાપ્તે આલોચના તથા પ્રતિક્રમણ કરતી નથી અને તે નિદાનકર્મસમ્બધી યાવત્ પ્રાપ્ત-
 ક્ષિત્ત ન દેવલોકી કાલઅવસરે કાલ કરીને એવંચક આદિ દેવલોકોંમાંથી કેઈ એક
 દેવલોકમાં દેવપત્નીમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે નિર્ગન્ધી તે દેવલોકમાં મહાનદિ મહા-
 વીસિ અને મહામુખવાસા દેવ થાય છે કરીને તે, તે દેવલોકમાં દેવસબધી આયુ
 અથ અને સ્થિતિના ક્ષય થયા બાદ તેમાંથી અપીને હમ આદિ કેઈ ઉત્તમ પુત્રરુપ
 પુત્રરુપે ઉત્પન્ન થાય છે અને તે મહાકલિસમ્પન્ન થઈને મનુષ્યસબધી ઉત્તમ સુતાને

વા કેવલિપ્રજ્ઞપ્તં ધર્મમાર્યાયાત્ ? ઇન્ત આર્યાયાત્ । સ ચ ધર્મ પ્રતિશ્રુણુયાત્ ?
 નાડ્યમર્યઃ સમર્યઃ, તસ્ય ધર્મસ્ય શ્રવણાય સ પુરુષઃ અમન્યઃ=અયોગ્યઃ સ્વલુ
 ભવતિ, સ ચ મહેચ્છઃ=વિશાલવિષયચાસનો ભવતિ યાત્ દક્ષિણગામિકો નૈર-
 યિકઃ । આગમિષ્યતિ કાલે દુર્લભવોધિકઃવાપિ ભવતિ । એવમ્-અનેન પ્રકારેણ
 સ્વલુ=નિશ્ચયેન હે શ્રમણા : ! આયુષ્મન્તઃ ! તસ્ય નિદાનસ્ય-આયમેતદ્રૂપઃ પાપ-
 કર્મફલવિપાકો ભવતિ યન્નો શક્નોતિ કેવલિપ્રજ્ઞપ્તં ધર્મ પ્રતિશ્રોતુમ્ ॥ સૂ. ૩૬ ॥

॥ ઇતિ ચતુર્થ નિદાનમ્ ॥ ૪ ॥

અથ પરકીયં-સ્વવિકુર્ષિત-સ્વકીયદેવીભોગમસ્વન્ધિકં પશ્ચમં દેવમવ-
 નિદાનમાહ-‘એવ’-મિત્યાદિ ।

મૂલમ્-એવ સ્વલુ સમણાઉસો ! મણ ધમ્મે પળ્લત્તે, ઇણમેવ
 નિગ્ગથે પાવયણે તહેવ । જસ્સ ણં ધમ્મસ્સ નિગ્ગથે વા નિગ્ગથી
 વા સિલ્લાણ ઉવટ્ટિણ વિહરમાણે પુરા ડિગિંછાણ જાવ ઉદિણ્ણ-
 કામભોગે વિહરેજ્ઞા, સે ય પરક્કમેજ્ઞા । સે ય પરક્કમમાણે માણુ-
 સ્સણ્ણિં કામભોગેહિં નિવ્વેયં ગચ્છેજ્ઞા-માણુસ્સગા સ્વલુ કામ-
 ભોગા અધુવા અણિતિયા અસાસયા સડણ-પડણ-વિહંસણધમ્મા
 ઉચ્ચારપાસવણ-સ્વેલ-જલ્લસિંઘાણગ-વંત-પિત્ત-સુક્ક-સોણિય-સમુ-

કા ભાગી હોતા હૈ । વહ કેવલિભાષિત ધર્મ સુનને મેં યોગ્ય નહીં
 હોતા હૈ, ક્યોં કિ વહ મહાઇચ્છા મહાઆરંભ ઓર મહાપરિગ્રહ-વાલા
 હોતા હૈ ઓર મરકર દક્ષિણગામી નૈરયિક હોતા હૈ ઓર દૂસરે ભવ
 મેં વહ દુલભવોધિ હોતા હૈ । હે આયુષ્માન શ્રમણો ! હસ નિદાન
 કા એસા પાપરૂપ ફલ હોતા હૈ કિ જિસ સે વહ કેવલિપ્રતિપાદિત
 ધર્મ કો સુન મી નહીં સકતા ॥ સૂ. ૩૬ ॥

॥ ઇતિ ચતુર્થ નિદાન ॥ ૪ ॥

ભોગવે છે. તે કેવાલભાષિત ધર્મ સામળવાન યોગ્ય હાતા નથી, કેમકે તે મહાઇચ્છા,
 મહાઆરંભ અને મહાપરિગ્રહ વાળા હોય છે અને મરી જતા દક્ષિણગામી નૈરયિક
 થાય છે તથા બીજા સવમા તે દુર્લભવોધી થાય છે હે આયુષ્માન્ શ્રમણો ! આ
 નિદાનનુ ઝોલું ક્ષેત્ર થાય છે કે જેથી તે કેવલિપ્રતિપાદિત ધર્મને સામળી શકેત,
 નથી. ૪ (સૂ. ૩૬)

ઇતિ ચતુર્થ નિદાન (૪)

अथवा वुरुवउस्तासनिस्तासा दुरंतमुत्तपुरीसपुण्णा वंतासवा पि-
त्तासवा खेलासवा पञ्छा पुरं च ण अवस्स विप्पजहणिज्जा।।सू० ३७॥

छाया-एव खलु भ्रमणा ! आयुष्मन्तः ! मया धर्मः प्रवृत्तः, इदमेव
नैर्ग्रन्थं प्रवचनं तथैव, यस्य खलु धर्मस्य निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा श्रित्तयै
उपस्थितो विहरति, पुरा दिगिच्छया यावदुदीर्घकामभोगो विहरति, स च
पराक्रामति, स च पराक्रामन् मानुषकेषु कामभोगेषु निर्वेदं गच्छति-मानुष्या
खलु कामभोगा अधुना अनित्या अशान्वताः छदन-पतन-विध्वंसनधर्माः,
उत्सार-प्रसङ्ग-श्लेष-जल-शिक्षात्मक-चान्त-पित्त-शुक्र-श्लोषित-समुद्भवा इव
पोद्भूतानिवासा, दुरन्तमूढ-पुरीषपूर्ण, चान्ताऽऽमवा पिताऽऽसवाः श्ले-
ष्माऽऽसवाः पश्चात् पुरा च खल्ववश्यं विमर्शेयाः ॥ सू० ३७ ॥

टीका-‘एवं खलु’-इत्यादि । हे आयुष्मन्तः ! भ्रमणा ! मया एवं
खलु धर्मः प्रवृत्तः=प्ररूपितः । इदमेव नैर्ग्रन्थं प्रवचनम्, तथैव=पूर्वोक्तप्रका-
रेणैव । यस्य खलु धर्मस्य निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा श्रित्तयै उपस्थितः=
समुपगतो विहरति, पुरा=पूर्वम्-दिगिच्छया=बुद्धसया यावत्-पिपासादिपरीपैः
पीडितोऽपि तान् पोडयान् पश्चान्मोहोदयेन उदीर्घकामभोगः=समुदितधमवासनो
विहरति=विष्ठति । स च=भाविर्भूतकामभोगः पराक्रामति=तपसयमे पराक्रमे

दूसरे की देवी तथा अपनी विकुर्बित देवी और अपनी
देवी के भोगसम्बन्धी पाँचवाँ देवभवननिदान का निरूपण करते हैं—
‘एवं खलु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान् भ्रमणो ! इस प्रकार मैंने धर्म का प्रतिपादन
किया है । यही निर्ग्रन्थ प्रवचन सत्य है यावत् इसका आराधन
करने वाले जीव सर्व दुःखों का अन्त करते हैं । जिस धर्म की शिक्षा
के लिए उपस्थित होकर विचरता हुआ निर्ग्रन्थ अथवा निर्ग्रन्थी बुद्धसा
पिपासा आदि परिपहों को सहन करता है । और मोहधर्म के बन्ध
से उसके कामभोगों की बाँधा उसका होने पर भी वह संपन्न मार्ग

भीषानी देवी तथा पीतानी विकुर्बित देवी तथा पीतानी देवीना भोगभवनपी
पाचवा देवभवननिदानं निरूपयति इति-‘एवं खलु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान् भ्रमणो ! आ प्रकार मे धर्मतु प्रतिपादन, बुद्धि जाव नि-
ग्रन्थ प्रवचन सत्य छि तेथी ते तेतु आराधन इत्याणां एव धर्म-इत्येते। अथ
इति छि मे धर्मनी शिक्षा आते उपस्थित अने विचरता निर्ग्रन्थ छि निर्ग्रन्थी बुद्ध
तस्थ आदि परीपहने सहन (इति छि, तेमने मोहधर्मना उदयवी कामभोगानी बांध

સ્પોટયતિ । સ ચ પરાક્રમન્ માનુષકેષુ=મનુષ્યસમ્બન્ધિષુ કામભોગેષુ નિર્વેદં=
 વૈરાગ્યં ગચ્છતિ=પ્રાપ્નોતિ । નિર્વેદમેવ વિગદયતિ-માનુષકાઃ । માનુ-
 પકાઃ=મનુષ્યસમ્બન્ધિનઃ- કામભોગાઃ=વિષયભોગાઃ, અપ્રુવાઃ=અસ્થિરા અનિ-
 ત્યાઃ=નિત્યત્વધર્મરહિતાઃ, અગ્તાશ્વતાઃ=ક્ષણમદ્ગુરાઃ, શટન-પતન-વિધ્વંસનધ-
 માંણઃ-શટનં=વિકૃતિઃ, પતનં=જલગતલવળમિત્ર નામરૂપપરિવર્તનમ્, વિધ્વંસનં
 =નાશશ્ચ ધર્મઃ=સ્વભાવો યેષાં તે તથા, ઉચ્ચાર-પ્રસ્રવણ-શ્લેષ્મ-જલ્લ-સિંધા-
 ણકવાત-પિત્ત-શુક્ર-ગોણિતસમુદ્ભવાઃ ઉચ્ચારઃ=પુરીષં, પ્રસ્રવણં=મૂત્રમ્, શ્લેષ્મા=
 કફઃ, જલ્લઃ=સંઘર્ષણેન નિર્ગમનશીલઃ શરીરમગ્નઃ, સિંધાણકઃ=નાસિકામલઃ,
 વાન્તં=વમનમ્, પિત્તં=પ્રસિદ્ધમ્, શુક્રં=વીર્યમ્, ગોણિતં=રુધિરમ્, एतेभ्यः स-
 मुद्भवः=ઉત્પન્ના ભવન્તિ । દૂરુપોચ્છ્વાસનિઃશ્વાસાઃ=કુત્તિસતોચ્છ્વાસનિઃશ્વાસાઃ,
 દુરન્તમૂત્રપુરીષપૂર્ણાઃ-દુર=દુઃસ્થેન અન્તો યેષાં તે દુરન્તાઃ શરીરે સર્વદાસ્થાયિ-
 ત્વાત્, તેસ્તાદૃશૈર્મૂત્રપુરીષૈઃ=પ્રસ્રવણોચ્ચારૈઃ પૂર્ણાઃ, વાન્તાઽઽસ્રવાઃ=વમનનિસ્સર-
 ણસ્વરૂપાઃ, પિત્તાઽઽસ્રવાઃપિત્તનિસ્સરણસ્વરૂપાઃ, શ્લેષ્માઽઽસ્રવાઃ=કફનિસ્સરણ-
 સ્વરૂપાઃ, પશ્ચાત્=મરણાદનન્તરમ્ પુરા=મરણાત્પૂર્વં રોગવાર્દકયાદૌ સ્વલુ=નિશ્વ-
 યેનાવચ્યં, વિપ્રહેયાઃ=પરિત્યાજ્યાઃ સન્તિ ॥ સૂ૦ ૩૭ ॥

મેં પરાક્રમ કરતા હૈં ઓર મનુષ્યસમ્બન્ધી કામભોગોં મેં વૈરાગ્ય કો
 પ્રાપ્ત કરતા હૈં ઓર ચિન્તન કરતા હૈં કિ-યે મનુષ્યસમ્બન્ધી કામ-
 ભોગ અનિત્ય હૈં, ક્ષણિક હૈં, વિકૃત ઓર પાની મેં નમક કે સમાન
 ગલને વાલે તથા વિનાશ હોને કે સ્વભાવ વાલે હૈં । इन भोगों का
 आधार मनुष्यशरीर विष्टा, मूत्र, श्लेष्म, मल, वमन, पित्त, शुक्र
 और शोणित का भाण्ड (पात्र) रूप है । यह कुत्तिसत् उच्छ्वास
 और निश्वास से युक्त है । दुर्गन्धवाले मल और मूत्र से पूर्ण है ।
 यह वमन का छार है इससे पित्त और श्लेष्म हर समय निकलता
 रहता है । ये कामभोग मृत्यु के अनन्तर अथवा बुढ़ापे के पूर्व
 अवश्य छोड़ने ही पड़ते हैं ॥ सू० ३७ ॥

ઉત્પન્ન થાય તો પણ તે અયમભાગીમા પરાક્રમ કરે છે અને મનુષ્યસંબંધી કામ-
 ભોગોમા વૈરાગ્યને પ્રાપ્ત કરે છે અને ચિંતન કરે છે-કે આ મનુષ્યસંબંધી કામભોગ
 અનિત્ય છે, ક્ષણિક છે, વિકૃત અને પાણીમા મીઠાની પેઠે ગળી જવાવાળા તથા
 વિનાશ હોવાના સ્વભાવવાળા છે એ ભોગોનો આધાર જે મનુષ્યશરીર છે તે વિષ્ટા,
 મૂત્ર, શ્લેષ્મ, મળ, વમન, પિત્ત, શુક્ર તથા શોણિત (લોહી)ના પાત્રરૂપ છે તે કુત્તિસત
 ઉચ્છ્વાસ અને નિશ્વાસથી યુક્ત છે. દુર્ગંધવાળા મળ અને મૂત્રથી પૂર્ણ છે તે વમ-

अथ दून्वउस्तासार्निस्सासा दुरतमुत्तपुरीसपुण्णा वंतासवा पि-
त्तासवा खेलासवा पच्छा पुर च णं अवस्स विप्पजहणिज्जा। मू० ३७

छाया-एव सन्दु भ्रमणा । आयुष्मन्तः । मया धर्मः प्रवृत्तः, इदमेव
नैर्ग्रन्थं प्रवचनं तथैव, यस्य सन्दु धर्मस्य निर्ग्रन्था वा निर्ग्रन्थी वा शिष्यायै
उपम्वितो विहरति, पुरा दिगिच्छया यावदुर्वीर्णकाममोगो विहरति, स च
पराक्रान्ति, स च पराक्रामनं मानुषक्यु काममोगेषु निर्वेदं गच्छति-मानुषया
सन्दु काममोगा अमुवा अनित्या अप्राप्ता गटन-पटन-विषमनधर्मान्,
उत्तर-प्रसवा-स्थान-अष्ट-सिद्धाणक-चान्त-पित्त-गुरु-व्यामित-समुद्रवा दुरु-
पाश्चात्सनिवासा, दुरन्तमूष-पुरीषर्षा, चान्ताऽऽसवा पिताऽऽसवा स्व-
प्ताऽऽसवा पश्चात् पुरा च सत्त्ववर्ष विमहया ॥ मू० ३७ ॥

टीका-‘एव सन्दु’-इत्यादि । हे आयुष्मन्तः ! भ्रमणाः । मया एवं
सन्दु धर्मः प्रवृत्तः-निरूपितः । इदमेव नैर्ग्रन्थं प्रवचनम्, तथैव-पूर्वोक्तमन्त्र-
रैर्गैव । यस्य सन्दु धर्मस्य निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा शिष्यायै उपम्वितः-
समुपगतो विहरति, पुरा-पूर्वम्-दिगिच्छया-बुद्धतया यावत्-पिपासादिपरीक्षा-
प्रादितोऽपि तान् पादवान् पश्चात्मादोदयेन उर्वीर्णकाममोगः-समुदितधनवासनो
विहरति-तिष्ठति । स च-आविर्भूतकाममोगः पराक्रामति-तपस्यमे पराक्रमं

हृत्तर की देवी तथा अपनी विकृष्टित दबी और अपनी
देवी क मागसम्बन्धी पाषाण देवमन्त्रनिदान का निरूपण करते हैं-
‘एवं सन्दु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान् भ्रमणो ! इस प्रकार मैंने धर्म का प्रतिपादन
किया है । यही निर्ग्रन्थ प्रवचन सत्य है यावत् इसका आराधन
करने वाले जीव सर्व दुःखों का अन्त करते हैं । जिस धर्म की शिक्षा
के लिए उपम्वित होकर विहरता हुआ निर्ग्रन्थ अथवा निर्ग्रन्थी बुद्धता
पिपासा भाति परिपक्वों को सहन करता है । और मोहधर्म के उदय
से उमक काममोगों की याता उत्तम ज्ञान पर भी वह सत्यम मार्ग

भीमानी देवी तथा पुरानी विदुषी देवी तथा पुरानी देवीना कोरकमभी
प्रथमा देवमन्त्रनिदानं निरूपणं इति उ-‘एव सन्दु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान् भ्रमणो ! आ प्रकारे मे धर्मं प्रतिपादनं कर्तुं भाव नि-
र्ग्रन्थं प्रवचनं सत्यं हि देवी ते तेन अपरधनं इत्येवमात्रं एव सर्वदुःखेनो ज्ञात
इति उ-‘एव सन्दु’ इत्यादि । यही निर्ग्रन्थ प्रवचन सत्य है यावत् इसका आराधन
करने वाले जीव सर्व दुःखों का अन्त करते हैं । जिस धर्म की शिक्षा
के लिए उपम्वित होकर विहरता हुआ निर्ग्रन्थ अथवा निर्ग्रन्थी बुद्धता
पिपासा भाति परिपक्वों को सहन करता है । और मोहधर्म के उदय
से उमक काममोगों की याता उत्तम ज्ञान पर भी वह सत्यम मार्ग

હોદયતિ । સ ચ પરાક્રમન્ માનુષકેષુ=મનુષ્યસમ્બન્ધિષુ કામભોગેષુ નિર્વેદં=
 રાગ્યં ગચ્છતિ=પ્રાપ્નોતિ । નિર્વેદમેવ વિશદયતિ-માનુષકાઃ । માનુ-
 કાઃ=મનુષ્યસમ્બન્ધિનઃ- કામભોગાઃ=વિષયભોગાઃ, અધ્રુવાઃ=અસ્થિરા અનિ-
 યાઃ=નિત્યત્વધર્મરહિતાઃ, અગ્તાશ્વતાઃ=ક્ષણમદ્ગુરાઃ, શટન-પતન-વિધ્વંસનધ-
 ણીણઃ-શટનં=વિકૃતિઃ, પતનં=જલગતલવળમિવ નામરૂપપરિવર્તનમ્, વિધ્વંસનં
 નાશશ્ચ ધર્મઃ=સ્વભાવો યેષાં તે તથા, ઉચ્ચાર-પ્રસ્રવણ-શ્લેષ્મ-જલ્લ-સિંધા-
 વાત-પિત્ત-શુક્ર-શોણિતસમુદ્ભવાઃ ઉચ્ચારઃ=પુરીષં, પ્રસ્રવણં=મૂત્રમ્, શ્લેષ્મા=
 ક્રફાઃ, જલ્લઃ=સંઘર્ષણેન નિર્ગમનશીલઃ ગરીરમઞ્ચ, સિદ્ધાણકઃ=નાસિકામલઃ,
 વાન્તં=વમનમ્, પિત્તં=પ્રસિદ્ધમ્, શુક્રં=વીર્યમ્, શોણિતં=રુધિરમ્, एतेभ्यः स-
 मुद्भवः=ઉત્પન્ના ભવન્તિ । દૂરુપોચ્છ્વાસનિઃશ્વાસાઃ=કુત્તિસતોચ્છ્વાસનિઃશ્વાસાઃ,
 દુરન્તમૂત્રપુરીષપૂર્ણાઃ-દુર=દુઃસ્થિતિ અન્તો યેષાં તે દુરન્તાઃ શરીરે સર્વદાસ્થાયિ-
 ત્વાત્, તેસ્તાદૈર્મ્યમૂત્રપુરીષૈઃ=પ્રસ્રવણોચ્ચારૈઃ પૂર્ણાઃ, વાન્તાઽઽસ્રવાઃ=વમનનિસ્સર-
 ણસ્વરૂપાઃ, પિત્તાઽઽસ્રવાઃપિત્તનિસ્સરણસ્વરૂપાઃ, શ્લેષ્માઽઽસ્રવાઃ=ક્રફનિસ્સરણ-
 સ્વરૂપાઃ, પશ્ચાત્=મરણાદનન્તરમ્ પુરા=મરણાત્પૂર્વ રોગવાર્દકયાદૌ खलु=નિશ્ચ-
 યેનાવશ્યં, વિમહેયાઃ=પરિત્યાજ્યાઃ સન્તિ ॥ સૂ૦ ૩૭ ॥

મેં પરાક્રમ કરતા હૈં ઓર મનુષ્યસમ્બન્ધી કામભોગોં મેં વૈરાગ્ય કો
 પ્રાપ્ત કરતા હૈં ઓર ચિન્તન કરતા હૈં કિ-યે મનુષ્યસમ્બન્ધી કામ-
 ભોગ અનિત્ય હૈં, ક્ષણિક હૈં, વિકૃત ઓર પાણી મેં નમક કે સમાન
 ગલને વાલે તથા વિનાશ હોને કે સ્વભાવ વાલે હૈં । इन भोगों का
 आधार मनुष्यशरीर विष्टा, मूत्र, श्लेष्म, मल, वमन, पित्त, शुक्र
 और शोणित का भाण्ड (पात्र) रूप है । यह कुत्तिसत उच्छ्वास
 और निश्वास से युक्त है । दुर्गन्धवाले मल और मूत्र से पूर्ण है ।
 यह वमन का द्वार है इससे पित्त और श्लेष्म हर समय निकल
 रहता है । ये कामभोग मृत्यु के अनन्तर अथवा बुढ़ापे के पूर्व
 अवश्य छोड़ने ही पड़ते हैं ॥ सू० ३७ ॥

ઉત્પન્ન થાય તો પણ તે અયમમાર્ગમા પરાક્રમ કરે છે અને મનુષ્યસમ્બન્ધી કામ-
 ભોગોમા વૈરાગ્યને પ્રાપ્ત કરે છે અને ચિંતન કરે છે-કે આ મનુષ્યસમ્બન્ધી કામભોગ
 અનિત્ય છે, ક્ષણિક છે, વિકૃત અને પાણીમા મીઠાની પેઠે ગળી જવાવાળા તથા
 વિનાશ હોવાના સ્વભાવવાળા છે એ ભોગોનો આધાર જે મનુષ્યશરીર છે તે વિષ્ટા,
 મૂત્ર, શ્લેષ્મ, મળ, વમન, પિત્ત, શુક્ર તથા શોણિત (લોહી)ના પાત્રરૂપ છે તે કુત્તિસત
 ઉચ્છ્વાસ અને નિશ્વાસથી યુક્ત છે. દુર્ગંધવાળા મળ અને મૂત્રથી પૂર્ણ છે તે વમન

मानुष्यककाममार्गेष्वरुचिं प्राप्य ॥ पुन किं विचारयती?—स्या-
'सति उहु' इत्यादि।

मृष्य-सति उहु देश देशलोगसि। ते ण तस्य अण्णेसि
देवाण देवीओ अभिजुजियर परियारेंति, अप्पणो चेव अप्पाण
विउव्वियर परियारेंति, अप्पणिज्जियाओ देवीओ अभिजुजियर
परियारेंति। जइ इमस्स तव-नियमं जाव त चेव सब्ब
भणियव्व जाव वयमवि आगमेस्साण इमाइ पयारुवाइ दि
व्वाइ भोगभोगाइ भुजमाणा विहरामो। सेत साहु ॥ सू० ३८॥

छाया-सन्तुष्टर्ष्व देवा दक्षलोके। ते स्वस्तु तत्राऽन्येषां देवानां देवी-
रभियुज्यर परिचारयन्ति, आत्मना चैवाऽऽत्मानं विकृषित्वा२ परिचारयन्ति,
आत्मीया देवीरभियुज्यर, परिचारयन्ति। यद्यस्य तपोनियमं प्राप्त-तदेव
सर्वं भणितव्यम्, यावत्-वयमप्यागमिष्यति इमान् अस्तद्रूपान् दिव्यान् भोग-
भोगान् सुञ्जाना विहरेम। तदेतस्माद्यु ॥ सू० ३८ ॥

टीका-‘सति’-इत्यादि। ऊर्ष्वम्=उपरि-देवलोके देवा सन्ति=विद्यते।
ते देवा स्वस्तु तत्र=देवलोके, अन्येषां=स्वभिन्नानां देवानां देवीः=देवाङ्गना
अभियुज्य-अभियुज्य स्थायणीकृत्य२ परिचारयन्ति=काममागतं सेवन्ते। आ-
त्मनश्चैव-आत्मानं=विकृष्य=देवीरूपतया परिणमय्य परिचारयन्ति। आत्मीयाः

मनुष्यसम्बन्धी भोगों में अरुचि प्राप्तकर फिर क्या विचार
करता है सो कहते हैं—‘सति उहु’ इत्यादि।

ऊपर देवलोक में देव रहते हैं। वे देव वहाँ देवलोक में
अपने से भिन्न देवों की देवियों को ब्रह्ममें कर उनसे कामभोग
करते हैं। इसी तरह अपनी वैकियशक्ति से देवियों का स्वरूप

ननु दाए ७ तेभाणी पत्त जने देवोभा वर समथ नीकण्ठा रहे छे जे कामभोजने
भुज्जुनी पछी कपचा छठपयुनी पढेलां जगत्थ छेअनाथ पढे छे। (सू. ३७)

भुज्जुसज्जणी कोयोभां कृषि प्राप्त कर्वा पछी हा विचार करे छे ते
हे छे ७-‘सति उहु’ इत्यादि।

ऊपर देवलोक में देव रहते हैं। वे देवा तथा देवलोक में पितृनी भुज्जु नीला देवनी
देवीजने क्या करीने तेभाणी कामभोग करे छे, तेनीव रीते पितृनी वैकियशक्ति

=સ્વીયા દેવીરભિયુજ્ય-અભિયુજ્ય પરિચારયન્તિ । યદિ=ચેત્ અસ્ય=વિદ્યમાનસ્ય તપોનિયમ૦ યાવત્સર્વ=સમસ્તં તત્=પૂર્વોક્તમેવ ભણિતવ્યમ્=કથયિતવ્યમ્, યા-વત્, અત્ર યાવચ્છબ્દેન-તપોનિયમવ્રત્તચર્યવાસસ્ય ફલવૃત્તિવિશેષઃ સ્યાત્ તદા વ્યયમપિ-આગમિષ્યતિ કાલે ઇમાન્ અતદ્દૂપાન્ દિવ્યાન્ ભોગભોગાન્ મુજ્જાના વિહરેમ । તદેતત્સાધુ ॥ સૂ૦ ૩૮ ॥

અથ ભગવાન્ તદવસ્થામાહ-‘એવં સ્વલ્લિ’-ત્યાદિ ।

મૂલમ્-એવં સ્વલ્લુ સમણાઉસો ! નિર્ગંથો વા નિર્ગંથી વા નિદાનં કિચ્ચા તસ્સ ઠાણસ્સ અણાલોઙ્ગય અપ્પડિક્કંતે, કાલ-માસે કાલં કિચ્ચા અણ્ણતરેસુ દેવલોણસુ દેવત્તાણ ઉવવત્તા ભવઈ, તંજહા-મહિઙ્ગિણસુ મહજ્જુઙ્ગણસુ જાવ પમાસમાણે અ-ણ્ણેસિં દેવાણં અણ્ણં દેવિં તં ચેવ જાવ પરિચારેઈ । સે ણં તાઓ દેવલોગાઓ આઝક્ખણં૩ તં ચેવ જાવ પુમત્તાણ પચ્ચા-યાઈ જાવ કિં તે આસગસ્સ સદઈ ॥ સૂ૦ ૩૯ ॥

છાયા-એવં સ્વલ્લુ શ્રમણા આયુષ્મન્તઃ ! નિર્ગંથો વા નિર્ગંથી વા નિ-દાનં કૃત્વા તસ્ય સ્થાનસ્ય અનાલોચિતોઽપ્રતિક્રાન્તઃ કાલમાસે કાલં કૃત્વા અન્યતમે દેવલોકેષુ દેવત્વેનોપપત્તા ભવતિ । તદ્યથા-મહર્લિકેષુ મહાદ્યુતિકેષુ યાવત્ પ્રમાસમાનોઽન્યેષાં દેવાનામ્ અન્યાં દેવીં તદેવ યાવત્ પરિચારયતિ । સ સ્વલ્લુ તતો દેવલોકાત્-આયુક્ષણેય૩ તદેવ યાવત્ પુંસ્ત્વેન પ્રત્યાયાતિ યાવત્ કિં તે આસ્યકાય સ્વદતે ॥ સૂ૦ ૩૯ ॥

બનાકર કામભોગ કરતે હૈં તથા અપની દેવિયોં કે સાથે ભી કામ-ક્રીડા કરતે હૈં સો યદિ હસ તપ નિયમ આદિ કા કુછ ફલ હો તો હમ ભી આગામી કાલ મેં હસ પ્રકાર કે દેવસમ્બન્ધી ભોગોં કો ભોગતે હુણ વિચરે । યહ હમારા વિચાર મર્વોત્તમ હૈ । હસ પ્રકાર સાધુ તથા સાધ્વી નિદાન કરતે હૈં, શેષ વર્ણન પૂર્વવત્ જાનના ચાહિયે ॥ સૂ૦ ૩૮ ॥

દેવાઓનું સ્વરૂપ બનાવીને કામભોગ કરે છે તથા પોતાની દેવીઓની સાથે કામક્રીડા કરે છે તો જો આ તપ નિયમ આદિનું કાંઈ ફલ હોય તો અમે પણ આગામી કાલમાં આ પ્રકારના દેવસમ્બન્ધી ભોગોને ભોગવના વિચારીએ આ અમારો વિચાર સર્વોત્તમ છે એ પ્રકારે સાધુ તથા સાધ્વી નિદાન કરે છે બાકી વર્ણન પૂર્વવત્ જાણવું જોઈએ. (સૂ૦ ૩૮)

मानुष्यककाममोगेष्वरुचिं प्राप्य स पुनः किं विचारयती?—स्या-
'सति उह' इत्यादि।

मूल्म—संति उह देव देवलोगसि। ते ण तस्य अण्णोसि
देवाण देवीओ अभिजुंजियर परियारेंति, अप्पणो चेष अप्पाण
विउब्बियर परियारेंति, अप्पणिज्जियाओ देवीओ अभिजुजियर
परियारेंति। जइ इमस्स तव—नियम० जाव त चेष सव्व
भणियव्व जाव वयमवि आगमेस्साण इमाइ पयारुवाइ दि
व्वाइ भोगमोगाइ सुजमाणा विहरामो। सेत साहु ॥सू० ३८॥

छाया—सन्त्पुर्ण देवा देवल्लोके। ते खलु तत्राज्येपा देवानां देवी-
रभियुज्यर परिचारयन्ति, आत्मना चैवाऽऽत्मानं विकुर्वित्वा परिचारयन्ति,
आत्मीया देवीरभियुज्यर, परिचारयन्ति। यद्यस्य तपोनियम० यावत्—तदे-
सर्वं भणितव्यम्, यावत्—वयमप्यागमिष्यति इमान् अन्नद्रूपान् दिव्यान् माण-
मोगान् सुजाना विहरेम। तदेतस्साधु ॥ सू० ३८ ॥

टीका—'सति'—इत्यादि। ऊर्ध्वम्=उपरि—देवल्लोके देवा सन्ति=विद्यन्ते।
ते देवा खलु तत्र=देवल्लोके, अज्येपा=स्वमिथानां देवानां देवी=देवाङ्गना
भमियुज्य=भमियुज्य स्वायत्तीकृत्यर परिचारयन्ति=कामभागान् सेवन्ते। आ-
त्मनैव=आत्मानं=विकुर्व्य=देवीरूपतया परिममप्य परिचारयन्ति। आत्मीयाः

मानुष्यसम्यग्भी भोगों में अरुचि प्राप्तकर फिर क्या विचार
करता है सो कहते हैं—'सति उह' इत्यादि।

ऊपर देवल्लोक में देव रहते हैं। वे देव वहाँ देवलाक में
अपने से भिन्न देवों की देवियों को वशमें कर उनसे कामभोग
करते हैं। इसी तरह अपनी वैश्वव्यापक से देवियों का स्वरूप

मानु दातु है तेमाणी। पत्त आने श्ते म इर समथ नीकण्ठा रहे छे जे कामसे अने
भुत्तुनी पछी अथवा मउपवणी पढेलां अनरथ छोडवाव पडे छे (सू० ३७)

भुत्तुसमभी को वेषां अरुचि प्राप्त कर्ना पछी शु विचार करे छे ते
है छे—'सति उह' इत्यादि।

ऊपर देवल्लोक में देव रहते छे ते देवे त्वां देवल्लोक में पितृणी लुप्य गीत्य देवेनी
देवीनेने नय करीने तेमनाणी कामसेव करे छे, तेनीच शीते पितृणी वैश्वव्यापकनी

=સ્વીયા દેવીરભિયુજ્ય-અભિયુજ્ય પરિચારયન્તિ । યદિ=ચેત્ અસ્ય=વિદ્યમાનસ્ય તપોનિયમં યાવત્સર્વં=સમસ્તં તત્=પૂર્વોક્તમેવ ભણિતવ્યમ્=કથયિતવ્યમ્, યાવદ્, અત્ર યાવત્ચ્છબ્દેન-તપોનિયમત્રહ્યર્ચવાસસ્ય ફલવૃત્તિવિશેષઃ સ્યાત્ તદા વ્યયમપિ-આગમિષ્યતિ કાલે ઇમાન્ અતદ્રૂપાન્ દિવ્યાન્ ભોગભોગાન્ શુદ્ધાના વિહરેમ । તદેતત્સાધુ ॥ સૂ૦ ૩૮ ॥

અથ ભગવાન્ તદવસ્થામાહ-‘એવં સ્વલ્પિ’-ત્યાદિ ।

મૂલમ્-એવં સ્વલ્પ સમણાઁસો ! નિર્ગંથો વા નિર્ગંથી વા નિદાણં કિંચા તસ્સ ઠાણસ્સ અણાલોઙ્ગય અપ્પલિક્કંતે, કાલમાસે કાલં કિંચા અણ્ણતરેસુ દેવલોણસુ દેવત્તાણ ઉવવત્તા ભવઈ, તંજહા-મહિદ્ધિણસુ મહજ્જુદ્ધણસુ જાવ પમાસમાણે અણ્ણેસિં દેવાણં અણ્ણં દેવિં તં ચેવ જાવ પરિચારેઈ । સે ણં તાઓ દેવલોગાઓ આઠકલ્લણ્ણં તં ચેવ જાવ પુમત્તાણ પચ્ચાયાઈ જાવ કિં તે આસગસ્સ સદઈ ॥ સૂ૦ ૩૯ ॥

છાયા-એવં સ્વલ્પ શ્રમણા આયુષ્મન્તઃ ! નિર્ગંથો વા નિર્ગંથી વા નિદાનં કૃત્વા તસ્ય સ્થાનસ્ય અનાત્રોચિતોઽપતિક્રાન્તઃ કાલમાસે કાલં કૃત્વા અન્યતમે દેવલોકેષુ દેવત્વેનોપપત્તા ભવતિ । તથથા-મહર્દિકેષુ મહાશ્રુતિકેષુ યાવત્ પ્રમાસમાનોઽન્યેષાં દેવાનામ્ અન્યાં દેવીં તદેવ યાવત્ પરિચારયતિ । સ સ્વલ્પ તતો દેવલોકાત્-આયુક્ષણેયઃ તદેવ યાવત્ પુંસ્ત્વેન પ્રત્યાયાતિ યાવત્ કિં તે આસ્યકાય સ્વદતે ॥ સૂ૦ ૩૯ ॥

બનાકર કામભોગ કરતે હૈં તથા અપની દેવિયોં કે સાથ મી કામ-ક્રીડા કરતે હૈં સો યદિ હસ તપ નિયમ આદિ કા કુછ ફલ હો તો હમ મી આગામી કાલ મેં હસ પ્રકાર કે દેવસમ્બન્ધી ભોગોં કો ભોગતે હુણ વિચરે । યહ હમારા વિચાર સર્વોત્તમ હૈં । હસ પ્રકાર સાધુ તથા સાધ્વી નિદાન કરતે હૈં, શેષ વર્ણન પૂર્વવત જાનના ચાહિયે ॥ સૂ૦ ૩૮ ॥

દેવાઓનુ સ્વરૂપ બતાવીને કામભોગ કરે છે તથા પોતાની દેવીઓની સાથે કામક્રીડા કરે છે તો જો આ તપ નિયમ આદિનુ કાંઈ ફલ હોય તો અમે પણ આગામી કાલમા આ પ્રધારના દેવસમ્બન્ધી ભોગોને ભોગવના વિચારીએ આ અમારો વિચાર સર્વોત્તમ છે એ પ્રકારે સાધુ તથા સાધ્વી નિદાન કરે છે બાકી વર્ણન પૂર્વવત જાણવું જોઈએ. (સૂ૦ ૩૮)

टीका-‘एवं’-इत्यादि । हे आयुष्मान् भगवाः । निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा एव=पूर्वोक्तलक्षणम् स्वलुर्वाक्याऽलङ्कारार्थः निदान पूर्वोक्तस्वरूप कृत्वा तस्य स्थानस्य अनालोचितः=अकृतपापप्रकाशनः, अप्रतिष्ठान्तः=पापस्थानाद् परावृत्त सन् काममासे कालं कृत्वा देवलोकेषु मध्यऽन्यतमे कस्मिंश्चिद् देवलोके देवत्वेन उपपत्ता=उत्पन्नो भवति । कीदृशपु ? तद्यथा-महर्षिकेषु=बृहत्सम्पत्तिकेषु महाशुक्तिकेषु=अतिशयकान्तिमस्तु यावत्प्रभासमानः=सुशोभमानः सन् अन्येषां=स्वातिरिक्तानां दवानाम् अन्यां=स्वीयमिमां देवीम्, तदेव=पूर्वाक्तमेव यावद् अभियुज्य-अभियुज्य परिचारयति । स स्वलु ततः=तस्मात् देवलोकात् आयुःसमेण तदेव यावत्, यावच्छब्देन-भक्त्येन स्थितिसंयमः, अनन्तर धर्मं त्यक्त्वा य इमे भवन्त्युग्रपुत्रा महामातृकाः, भोगपुत्रा महामातृका सन्ति, एतेषां स्वधन्यतमे कुले पुंस्त्वेन=पुरुषरूपेण प्रत्यापाति=जन्म गृह्णाति यावत्, यावच्छब्देन स स्वलु तत्र दारको भवति-सुकुमारपाणिपादः, यावत्-सुरूपः । ततः स्वलु स दारकः उन्मुक्तपासमात्रो विज्ञातपरिणतमात्रो यौवनमव

अब भगवान् जनकी अवस्था वर्णन करते हैं-‘एवं स्वलु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान् भगवो ! इस प्रकार निदानकर्म कर के निर्ग्रन्थ भयवा निर्ग्रन्थी पूर्वोक्त निदानकर्म के पाप कीशुद्धके समीप आलोचना किये बिना और उस पापस्थान का प्रतिक्रमण किये बिना काल अवसर काल करके श्रेयस्क आदि देवलोकों में से किसी एक देवलोक में देवरूप से उत्पन्न होती है । वह देव महामात्रि महामातृशाली होता है । वह वहाँ अन्य देवों की देवियों से तथा स्वविकृषित देवियों से और अपनी देवियों से कामग्रीवा करता हुआ विचरते है । फिर वह उस देवलोक से आयु भव और स्थिति के क्षय होने के बाद वहाँ से जाकर उग्र आदि उत्तम कुल में पूर्ववत् पुरुषरूपसे उत्पन्न

हवे भगवान् तेभ्यो अवस्थानुं वर्धुनं करे छ-‘एवं स्वलु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान् भगवो ! इस प्रकार निदानकर्म करके निर्ग्रन्थ भयवा निर्ग्रन्थी पूर्वोक्त निदानकर्मना पापनी आलोचना कर्त्तव्य बिना तथा ते पापस्थाननु प्रतिक्रमण कर्त्तव्य बिना काल अवसर काल करके श्रेयस्क आदि देवलोकैर्भाषी देव लोक देवलोकैर्भाषी देव रूपे उत्पन्न भवति छ ते देव महामात्रि महामातृशाली भवति छ ते त्वां अन्य देवैर्भाषी देवैर्भाषी साधे तथा पातनी विकृषित देवैर्भाषी साधे तथा पातनी देवैर्भाषी साधे कामग्रीवा कर्त्तव्य विचरति छ यस्मि ते, ते देवलोकैर्भाषी आयु भव भवे स्थितिना क्षय भव पत्नी

પ્રાપ્તઃ સ્વયમેવ પૈતૃકં પ્રતિપદ્યતે । તસ્ય સ્વલ્વાયાતો વા નિર્ધાતો વા પુરતો
મહાદાસીદાસાદય ઉપતિષ્ઠન્તિ, પૃચ્છન્તિ ચ તે-કિં તે આસ્યકાય=મુસાયા
સ્વદતે=રોચતે ॥ સૂ. ૩૯ ॥

અથ નિદાનકર્મપ્રભાવમાહ-‘તસ્મ’ इत्यादि ।

મૂલમ્-તસ્સ ણં તહપ્પગારસ્સ પુરિસજાયસ્સ તહારૂવે સમણે
વા માહણે વા જાવ પહિસુણેજ્ઞા ?, હંતા ! પહિસુણેજ્ઞા । સે
ણં સદ્દહેજ્ઞા પત્તિણ્ણા રોણ્ણા ? ણો ણ્ણદ્દે સમદ્દે । અભવિણ
ણં સે તસ્સ સદ્દહણયાણ । સે ય ભવઙ્ગ મહિચ્છે જાવ દાહિ-
ણગામિણ ણેરઙ્ગ, આગમિસ્સાણં દુલ્લહવોહિણ યાવિ ભવઙ્ગ ।
એવં સ્વલ્લુ સમણાસો ! તસ્સ ણિદાણસ્સ ઇમેયારૂવે પાવણ
ફલવિવાગે, જં ણો સંચાણ્ઙ કેવલિપણ્ણતં ધમ્મં સદ્દહિત્તણ
વા પત્તિણ્ણ વા રોઙ્ગત્તણ વા ॥ સૂ. ૪૦ ॥

છાયા-તસ્મૈ સ્વલ્લુ તથાપ્રકારાય પુરુષજાતાય તથારૂપઃ શ્રમણો વા
માહનો વા યાવત્પ્રતિશૃણુયાત્ ? હન્ત ! પ્રતિશૃણુયાત્ । સ સ્વલ્લુ શ્રદ્ધાયાત્ પ્રતી-
યાત્, રોચેત ? નાડયમર્થઃ સમર્થઃ, અભવ્યઃ સ્વલ્લુ સ તસ્ય શ્રદ્ધાનતાયૈ । સ ચ
ભવતિ મહેચ્છઃ-યાવદ્દક્ષિણગામી નૈરયિકઃ, ! તસ્ય નિદાનસ્યાયમ્ એતદ્રૂપઃ પાપકઃ
ફલવિપાકો યન્ન શક્નોતિ કેવલિપણ્ણતં ધર્મ શ્રદ્ધાતુ વા પ્રત્યેતું વા રોચિતું
વા ॥ સૂ. ૪૦ ॥

ટીકા-‘તસ્સ’-इत्यादि । तस्मै=देवल्लोकाऽऽगताय સ્વલ્લુ તથાપ્રકારાય=
તાદૃશાય પુરુષજાતાય=પુરુષત્વેનોત્પન્નાય તથારૂપઃ શ્રમણો વા માહનો વા
હોતા હૈ ઔર પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે મનુષ્યસંસ્વન્ધી સમસ્ત ભોગોં કો
પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥ સૂ. ૩૯ ॥

અવ નિદાનકર્મ કે પ્રભાવ કા વર્ણન કરતે હૈ-‘તસ્સ ણં’ इत्यादि ।

ગૌતમ સ્વામી પૂછતે હૈ-હે ભદન્ત ! દેવલોક સે આયે હુણ
એવં પુરુષપન કો પ્રાપ્ત હુણ નિદાનકર્મવાલે કો શ્રમણ અથવા માહન

ત્યાંથી અધીને ઉઘ આદિ ઉત્તમક્રમમા પૂર્વવત્ પુરુષરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે તથા પૂર્વોક્ત
પ્રકારે મનુષ્યસંગથી સમસ્ત ભોગોને પ્રાપ્ત કરે છે (સૂ. ૩૯)

હવે નિદાનકર્મના પ્રભાવનુ વર્ણન કરે છે-‘તસ્સ ણં’ इत्यादि

ગૌતમસ્વામી પૂછે છે કે-હે ભદન્ત ! દેવલોકમાથી આવેલા અને પુરુષપણને
પ્રાપ્ત થયેલા નિદાનકર્મવાળાને શ્રમણ અથવા માહણ ઉભયકાલ (સાય પ્રાત.) કેવલિ-

यावत्, यावच्छब्देन—उभयकालं केवलमिष्टमप्युक्तं धर्ममाख्यायात् ? इत्त ! आसपा-
यात्, स च प्रतिशृणुयात् ? इत्त प्रतिशृणुयात् ! स खलु भवत्यात् ? भवन्
माइनवाक्ये भद्रां प्रतीतिं रुचिं च विदध्यात् ? अपोचरमाह—नाऽपमर्धः समर्धः,
स तस्य धर्मस्य भद्रानताये=भद्रायैश्च अभव्यः=अयाग्यो भवति, स च पुरुषः
महेच्छः=विशालविषयतृष्णाः, यावत्, यावच्छब्देन—महारम्भः, महापरिग्रहः, क-
वार्मिकः, दक्षिणगामी नैरयिको भवति । आगमिष्यति कास्ते दुर्लभबोधिकमापि
भवति । हे आयुष्मन्तः भ्रमणाः ! तस्य निदानस्य एवम्=पूर्वोक्तलक्षणः सख
एतद्वृत्तिः=एतादृशः, पापकः=पापरूपः, फलविपाकाः=शरुमपरिणामः, यद्=
यस्मादेवोः स निदानकृत् केवलमिष्टमप्युक्तं=सर्वज्ञकथितं धर्मं भद्रातुम्=भद्रपाऽ
शीर्षम्, प्रत्येतुं=विश्वसितुम्, वा राक्षयितुं न शक्नोति ॥५॥ ॥सू० ४०॥
॥ इति पञ्चमं निदानम् ॥ ५ ॥

उभयकाल (सार्धं प्रातः) केवलमिष्टमपित धर्मका उपदेश देते हैं ?

भगवान् कहते हैं—हे गौतम ! देते हैं । गौतम—क्या वे उस
उपदेश को सुन सकते हैं ? भगवान्—हां सुन सकते हैं । गौतम—हे भदन्त !
वे भ्रमणमाइन के वाक्य में भद्रा, प्रतीति और रुचि कर सकता है ?

भगवान् हे गौतम ! नहीं कर सकता है, क्योंकि कि निदान
कर्म के प्रभाव से उसमें भद्रा आदि करने की योग्यता नहीं होती
है । वह महातृष्णावान् महाभारम्भी और महापरिग्रही मरकर
दक्षिणगामी नैरयिक होता है । तथा जन्मान्तर में दुर्लभबोधि होता
है । हे आयुष्मान् भ्रमणो ! उस निदानकर्म का इस प्रकार पापरूप
फल होता है कि—जिससे वह केवली भगवान् के कहे हुए धर्म में
भद्रा प्रतीति और रुचि नहीं कर सकता है ॥ सू० ४० ॥

॥ इति पञ्चमं निदानम् ५ ॥

अपित धर्मना उपदेश आपि ते ? भगवान् उच्यते—हे गौतम ! आपि हि

गौतम—शुं ते मे उपदेश आसणी शक्ते ते ? भगवान्—हां, आसणी शक्ते ते ?
गौतम—हे भदन्त ! तेजो अभव्य आसणी वाक्यमां भद्रा प्रतीति तथा रुचि करी शक्ते ते ?
भगवान्—हे गौतम ! नहीं करी शक्ता केभदे—निदानकर्मना प्रभावधी तेभं
भद्रा आदि करवा हि योग्यता होती नहीं ते महातृष्णावणा, महाभारभी अने
महापरिग्रही केवापी भरीने दक्षिणगामी नैरयिक आपि ते तथा जन्मान्तरमां दुर्ल-
भबोधि आपि ते हे भ्रमणान् भ्रमणो ! ते निदानकर्मन्ते केवा प्रभावन् पापवृत्ति-
वृत्ति ते के नभी ते केवली भगवान्ना उच्यते धर्ममां भद्रा प्रतीति अने रुचि
करी शक्ता नभी (५) (सू० ४०)

इति पञ्चमं निदानम्

अथ स्वविकुर्वित-स्वकीयदेवीभोगसम्बन्धिकं पष्ठं देवभवननिदानमाह-
'एवं खलु' इत्यादि ।

मूलम्-एवं खलु ससणाउसो मए धम्मो पणत्ते तं चेव ।
से य परक्कमेज्जा परक्कममाणे माणुस्सएसु कामभोगेसु निव्वेदं
गच्छेज्जा, माणुस्सगा खलु कामभोगा अधुवा अणितिया ।
तहेव जाव संति उहुं देवा देवलोगंसि ते णं तत्थ णो
अण्णेसिं देवाणं अण्णं देविं अभिजुंजियर परियारेंति, अप्पणा
चेव अप्पणं विउव्वित्ता परियारेंति । अप्पणिज्जयाओवि दे-
वीओ अभिजुंजियर परियारेंति । जइ इमस्स तव-नियमं
तं चेव सव्वं जाव वयमवि आगमेस्साणं इमाइं एयारूवाइं
दिवाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा विहरामो । सेतं साहु ॥सू०४१॥

छाया-एवं खलु श्रमणा आयुष्मन्तः ! मया धर्मः प्रज्ञप्तः, तदेव, स
च पराक्रामेत्, पराक्रामन् मानुषकेषु कामभोगेषु निर्वेदं गच्छेत् । मानुषकाः
खलु कामभोगा अधुवा अनित्याः । तथैव यावत् सन्त्युद्ध्वं देवा देवलोकेषु,
ते खलु नाऽन्येषां देवानामन्यां देवीमभियुज्यर परिचारयन्ति । आत्मना चै-
वाऽऽत्मानं विकुर्वित्वा परिचारयन्ति । आत्मीया अपि देवीर्विकुर्वित्वा परिचा-
रयन्ति । यद्यस्य तपोनियमं-तदेव सर्वम् । यावद् वयमपि आगमिष्यति इमानि
एतद्गुणाणि दिव्यानि भोगभोगानि भुञ्जाना विहरामः । तदेतत्साधु ॥सू०४१॥

टीका-‘एवं-इत्यादि । हे आयुष्मन्तः ! श्रमणाः ! एवं खलु मया
धर्मः प्रज्ञप्तः, तदेव=पूर्वोक्तमेव-इदमेव नैर्ग्रन्थं प्रवचनं सत्यमनुत्तरं, प्रतिपूर्णं,

अथ स्वविकुर्वित, स्वकीयदेवीभोगसम्बन्धी छटे देवभवननिदान
का वर्णन करते हैं-‘एवं खलु’ इत्यादि ।

हे आयुष्यमान श्रमणो ! मैंने यह धर्म प्ररूपित किया है ।
शेष वर्णन-पहले सूत्र के समान है । उस निर्ग्रन्थ धर्म में उपस्थित साधु

हवे स्वविकुर्वित, स्वकीयदेवीभोगसम्बन्धी-छटा देवभवननिदाननु वर्णन करे छे-
‘एवं खलु’ इत्यादि

हे आयुष्मान् श्रमणो ! मे आ धर्मनी प्ररूपित करी छे - आश्रीनु वर्णन
पहेला सूत्रना जेवुंछ छे ते निर्ग्रन्थ धर्मभा उपस्थित साधु अथवा साध्वी सत्यम भागभा

कथं, सगुह, नैमायिकम्, अविसन्दिग्धं, सर्वदुःखप्रहीणमार्गः, इत्यादिपदानां
 मागम्पारुष्यात्तानां सप्रः । च पराक्रामेत्, पराक्रामन्=प्रयत्नमानो मानुष
 केषु काममोगेषु=शब्दादिनिषयोपमोगेषु निर्वेदम्=भक्त्यं गच्छेत्=मानुषात् ।
 निषेदस्वरुमाह-‘मानुषकाः’ इत्यादि । मानुषकाः=मनुष्यसम्बन्धिनः स्तु
 काममोगाः=मधुवाः, अनित्याः, तथैव=पूर्वोक्तमकारणैव, पुन श्रुतनस्तनि
 ध्वसनपमोणः, उच्चार-मस्यज-श्लेष्म जल-सिंघाणक-चान्त पित्त-शुक्र-शोभित
 समुद्रवा, दूरुपो=सुसनिःश्वासा दुरन्तमृगपुरीषपूर्णा, वान्ताऽऽस्रवाः, पिता-
 ऽऽस्रवा, श्लेष्माऽऽस्रवाः, पश्चात्पुन च स्वल्पपर्यं विग्रहपाः, इत्येषा सप्रः ।
 ऊर्ध्वम्=उपरिदेवलोके देवा सन्ति, ते देवा सल्ल तत्र देवलोके अन्यथा=
 स्वमिभदवानाम् अन्या=स्वाऽतिरिक्ता दधीम् अमियुज्यर=स्वाधीमीकृत्य तथा
 न परिचारयन्ति, आत्मना=स्वैर्नैव, आम्मान=स्व विकृतिस्वा=देवीत्वेन परिषमय्य
 परिचारयन्ति, आत्मोया देवीरमियुज्यर परिचारयन्ति । यदि-अस्य तपोनियम-
 ब्रह्मचर्यवासस्येत्यादि तदैव=पूर्वोक्तमेव सर्वं संग्राह्यम्, पापच्छन्देनयमपि
 आगमिष्यति काले इमानि-एतद्वृत्तानि=पूर्ववर्णितानि दिव्यानि मोगमोगानि=
 देवसम्बन्धिकाममोगानि शुद्धाना विहरामः । तदेतत् साधु=समीचीनम् ॥ सू० ४१ ॥

अथवा साध्वी संयममार्ग में पराक्रम करें । और पराक्रम करता
 हुआ मनुष्यसम्बन्धी काममोगों में निर्वेद विरक्ति को पाता है और
 विचार करता है कि-ये मनुष्यसम्बन्धी काममोग अनित्य और
 बिनाशी हैं, तथा अशुभिरूप हैं, किन्तु ऊपर देवलोक में जो देवता
 हैं वे अन्य देवों की देवियों के साथ कामक्रीड़ा नहीं करते किन्तु
 अपनी ही आत्मा से वैक्यशक्ति द्वारा देव और देवियों का रूप
 बनाकर कामक्रीड़ा करते हैं । अथवा अपनी देवियों को ब्रह्म में कर
 उनके साथ कामक्रीड़ा करते हैं । यदि हमारे इस तप नियम आदि
 का कुछ फल है तो हम भी देव बनकर इस प्रकार के देवसम्बन्धी
 मोग भोगें ॥ सू० ४१ ॥

पराक्रम करे छे जने पराक्रम करता मनुष्यसम्बन्धी काममोगों में निर्वेदविश्रित पाम
 छे जने विचार करे छे छे-आ मनुष्यसम्बन्धी काममोग अनित्य जने बिनाशी छे
 तथा अशुभिरूप छे किन्तु ऊपर देवलोका में जे देवता छे ते अन्य देवोनी देवीजोनी
 साथे कामक्रीड़ा करता नथी, पक्षे पोताना आत्माधी वैक्य शक्तिद्वारा देव जने
 देवीजोना रूप बनावीने कामक्रीड़ा करे छे अथवा पोतपोतानी देवीजोने पथ करीने
 तेमनी साथे कामक्रीड़ा करे छे जे अमार्श आ तप नियम आदिनु छे हत छे
 ते अम पक्ष देव जनीने आ प्रकारता देवसम्बन्धी मोगो भोगीने (सू० ४१)

भगवान् तदवस्थामाह—‘एवं खलु’ इत्यादि

मूलम्—एवं खलु समणाउसो निर्गन्धे णिदाण किच्चा तस्स ठाणस्स अणालोइय अपडिक्कंते कालमासे कालं किच्चा अण्णतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवइ । तं जहा—महिद्धिएसु महज्जुइएसु जाव पभासमाणे णो अण्णेसिं देवाणं अण्णं देविं अभिजुंजियर परियारेइ । अप्पणो चेव अप्पाणं विउव्वित्ता परियारेइ । अप्पणिज्जियाओवि देवीओ अभिजुंजियर परियारेइ । से ण ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं३ तं चेव जाव पुमत्ताए पच्चायाइ जाव किं ते आसगस्स सदति ॥सू० ४२॥

छाया—एवं खलु श्रमणा आयुष्मन्तः । निर्ग्रन्थो निदानं कृत्वा तस्य स्थानस्थानालोचितोऽप्रतिक्रान्तः कालमासे कालं कृत्वा अन्यतमे देवलोकेषु देवत्वेन उपपत्ता भवति । तद्यथा—महर्द्धिकेषु महाश्रुतिकेषु यावत् प्रभासमानः न अन्येषां देवानामन्यां देवीम् अभियुज्यर परिचारयति । आत्मनश्चैवात्मानं विकुर्व्य परिचारयति । अस्मीया अपि देवीः अभियुज्यर परिचारयति । स खलु तस्माद्वेवलोकाद् आयुःक्षयेण३ तदेव यावत् पुंस्त्वेन प्रत्यायाति यावत् किं ते आस्यकाय स्वदते ॥ सू० ४२ ॥

टीका ‘एवं’—इत्यादि । हे आयुष्मन्तः ! श्रमणा ! एवं खलु निर्ग्रन्थो निदानं कृत्वा स्थानस्य=पापस्थानस्य अनालोचितः=अकृतपापप्रकाशनः अप्रतिक्रान्तः=पापस्थानादपरावृत्तः कालमासे कालं कृत्वा देवलोकेषु अन्यतमे=अन्यस्मिन् कस्मिंश्चिद्देवलोके देवत्वेन उपपत्ता=उत्पन्नो भवति । तद् यथा मह-

भगवान् उसकी अवस्था का वर्णन करते हैं—‘एवं खलु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान् श्रमणो ! इस प्रकार निदानकर्म कर के निर्ग्रन्थ पूर्वोक्त निदानकर्म के पापको आलोचना किये बिना और उस पापस्थान का प्रतिक्रमण किये बिना मरकर श्रैवेयक आदि देवलोकोमें से किसी एक देवलोक में महाश्रद्धि—महादीप्तिशाली देव होता है और

—भगवान् तेनी अवस्थानु वर्णन करे छे—‘एवं खलु’ इत्यादि

हे आयुष्मान् श्रमणो ! आ प्रकार निदानकर्म करीने निर्ग्रन्थ पूर्वोक्त निदानकर्मना पापनी आलोचना कर्या बिना तथा ते पापस्थानना प्रतिक्रमण कर्या बिना मरी जाता श्रैवेयक आदि देवलोकमाथी कछ ओक देवलोकमा महाश्रद्धि महादी-

केवलं, संशुद्ध, नैयायिकम्, अविसन्निगमं, सर्वदुःखप्रहीनमार्गं, इत्यादिपद्मानां
 माग्याख्यातानां समग्रं । स च पराक्रामेत्, पराक्रामन्=प्रपत्तमानो मानुष
 केषु कामभोगेषु=स्वादिविषयापभोगेषु निर्वेदम्=भक्त्या गच्छेत्=प्राप्नुयात् ।
 निर्वेदस्वरूपमाह-‘मानुषकाः’ इत्यादि । मानुषकाः=मनुष्यसम्पन्निनः स्तु
 कामभोगा-मधुराः, अनित्याः, तथैव=पूर्ववत्तमकारेणैव, पुनः कटनपतनरि
 र्भसनधर्माः, उद्यार-यज्ञवध-श्लेष्म जटु-सिंघाणक-चान्त पिच-शुक्र-कोबिह
 ससुद्धा, दूषपो=ह्यसनिःश्वासा दुरन्तमूषपुरीपपूर्णाः, चान्ताऽऽसनाः, पिच-
 ऽऽसना, श्लेष्माऽऽसनाः, पश्चात्पुरा च खश्चकश्ये विप्रहेयाः, इत्येषां समग्रं ।
 कर्ष्यम्=उपरिदेवलोके देवाः सन्ति, ते देवा त्वत् त्व देवलोके अन्येषां=
 स्वमिश्रदेवानाम् अन्याः=स्वाऽतिरिक्तां देवेभ्यः अभियुज्यर=स्वाभीनीकृत्व तथा
 न परिवारयन्ति, आत्मना=स्वैर्नैव, आप्मान=स्वमिहर्वित्त्वा=देवीत्वेन परिभ्रम्य
 परिवारयन्ति, आत्मीया देवीरभियुज्यर परिवारयन्ति । यदि-अस्य तपोनियम-
 ब्रह्मचर्यवासस्येत्यादि तदेव=पूर्ववत्तमेव सर्वं समग्रम्, यावच्छ्रदेनवयमपि
 आगमिष्यति काळे इमामि-एतद्व्यापि=पूर्ववर्तितानि दिव्यानि भोगभोगानि=
 देवसम्पन्निकामभोगानि मुञ्चाना विहरामः । तदेतत् साधु=समीचीनम् ॥सू० ४१॥

अथवा साध्वी सयममार्गं मे पराक्रम करें । और पराक्रम करता
 हुआ मनुष्यसम्पन्नी कामभोगों में निर्वेद विरक्ति को पाता है और
 विचार करता है कि-ये मनुष्यसम्पन्नी कामभोग अनित्य और
 विनाशी हैं, तथा अशुचिरूप हैं, किन्तु ऊपर देवलोक में जो देवता
 हैं वे अन्य देवों की देवियों के साथ कामक्रीड़ा नहीं करते किन्तु
 अपनी ही आत्मा से वैकल्पिकता द्वारा देव और देवियों का रूप
 बनाकर कामक्रीड़ा करते हैं । अथवा अपनी देवियों को ब्रह्ममें कर
 उनके साथ कामक्रीड़ा करते हैं । यदि हमारे इस तप नियम आदि
 का कुछ फल है तो हम भी देव बनकर इस प्रकार के देवसम्पन्नी
 भोग भोगें ॥ सू० ४१ ॥

पराक्रम करे छे अने पराक्रम करता मनुष्यसम्पन्नी कामभोगों में निर्वेदविरक्ति पछे
 छे अने विचार करे छे हे-आ मनुष्यसम्पन्नी कामभोग अनित्य अने विनाशी छे
 तथा अशुचिरूप छे किन्तु ऊपर देवलोक में जे देवता से ते अन्य देवों की देवियों की
 साथ कामक्रीड़ा करता नहीं, पक्ष पीतानाक आत्माशी वैकल्पिकताद्वारा देव अने
 देवियों की रूप बनायीने कामक्रीड़ा करे छे अथवा पीतपीताना देवियों के साथ करीने
 तेमन्नी साथ कामक्रीड़ा करे छे जे अथवा आप तप नियम आदिनु काय इस छेय
 तो अने पक्ष देव जन्मने आ प्रकारन देवजन्म भी भोग भोगी छे (सू० ४१)

(१) इन्त । इति कोमलामन्त्रणे प्रतिशृणुयान् । केवलप्रज्ञायं धर्मं यः प
ध्यात् प्रतीयात् गोचेत ? अयमर्थो न समर्थोऽस्ति ॥ सू० ४३ ॥

पूर्वोक्तनिदानकर्तुर्न्यतरस्मिन् कर्मिश्चिदर्थं श्रद्धा भवति न के ?-स्या-
'अणत्थरुई' इत्यादि ।

मूळम्-अणत्थरुई रुई-सायाण मे य भवद् । मे जे इमे
सारणिया आवसहिया गामंतिया कणहुई गहस्सिया णो बहु-
जया णो बहुविरया सत्तपाणभूय-जीव-सत्तेमु अप्पणा मग्धा-
तोसाहं एवं विप्पडिवदंति-अहं ण हंतव्वो अण्णे हंतव्वो,
अहं ण अज्झावेयव्वो, अण्णे अज्झावेयव्वो, अहं ण परिया-
वेयव्वो, अण्णे परियावेयव्वो, अहं ण परिधेयव्वो, अण्णे
परिधेयव्वो अहं ण उवदवेयव्वो, अण्णे उवदवेयव्वो । एवमेव
इत्थिकामेहिं सुच्छिया, गिद्धा, गहिया, अज्झोववण्णा जाव
कालमासे कालं किच्चा अण्णनगाहं आसुगाहं किञ्चिसियाहं
ठाणाहं, उववत्तागे भवंति । नञो विमुच्चसाणा भूजो मन्त-

अथ निदानकर्म के प्रभावका वर्णन करने हैं- 'नरम गी' इत्यादि ।

गौतम स्वाधी पृष्ठमें हैं कि-हे 'वरन्त' । देवलोका से आये हुए
एवं पुनर्पत्ने को प्राप्त हुए निदानकर्म आने को अथवा अथवा साधन
केवलसाधित धर्म का उपदेश देने हैं ? 'अगवान्'-हे गौतम । देने हैं ।
गौतम-क्या वह उपदेश को मूल सकता है ? 'अगवान्'-मूल सकता
है । हे 'वरन्त' । वह केवलसाधित धर्म से श्रद्धा, प्रीति और क्षति
कर सकता है ? हे गौतम । नहीं कर सकता ॥ सू० ४३ ॥

देव निदानकर्मना प्रभावकं वर्णन ४३ है- 'नरम गी' इत्यादि,

गौतम स्वाधी पृष्ठ में हैं- हे वरन्त । देवलोक से आये हुए पुनर्पत्ने
प्राप्त अथवा निदानकर्मप्राप्त अथवा अथवा केवलसाधित धर्म को उपदेश
आये हैं ? अगवान्-हे गौतम । आये हैं, गौतम-हैं न, उपदेश से आये हैं, यदि है ?
अगवान्-हां, आये हैं यदि है, हे वरन्त । न केवलसाधित धर्म से श्रद्धा प्रीति
और क्षति यदि है ? हे गौतम । नहीं कर सकता, (सू० ४३)

द्विकेषु=द्वैतसम्पत्तिकेषु महाशुक्तिकेषु=अविद्वयकान्निमस्तु यावत् प्रमासमान=
सुशोभमानः 'सन् न अयेपां=स्यातिरिक्तानां वेषानाम् अन्यां स्त्रीयमिमां
देवीम् अमियुज्य=स्वायत्तीकृत्य परिवारयति । आत्मनः=स्वस्य वैशात्मान
विकुर्ष्य=स्त्रीत्वेन परिणमस्य परिवारयति । आत्मीयाः=स्वकीया अपि देवी-
अमियुज्य परिवारयति । स खलु तस्मादेवलोकात् आयु क्षयेभ्यः-आयुर्मवस्थि-
तिक्षयेणेत्यर्थः तदेव=पूर्वोक्तमेव यावत् पुंस्त्वेन=पुरुषशरीरेण प्रत्यायाति=परा
वृत्त्य जन्म गृह्णाति यावत् किं ते आस्यकाय=मुखाय स्वदत्ते रोचते ॥ सू० ४२ ॥

अथ न्वानकर्मप्रमाणम्-‘तस्म ण’ इत्यादि ।

- मूळम्-तस्स ण तहप्पगारस्स पुरिसजायस्स तह्मरुवे सम
णेवा माहणे वा जाव पडिसुणेज्जा ? हता पडिसुणेज्जा जाव सै
ण सवहेज्जा पत्तियज्जा रोपज्जा ? णो इण्ढे समहे ॥ सू० ४३ ॥

छाया-तस्य खलु तथा प्रकाराय पुरुषमाताय तथारूपः भ्रमणो वा
माहनो वा यावत् प्रतिपृणुयात् ? इन् ! प्रतिपृणुयात् । यावत्स खलु भक्ष्यम्,
प्रसीयात् रोचेत् ? नाड्यमर्थः समर्थः ॥ सू० ४३ ॥

- टीका-‘तस्स’-इत्यादि । तस्य=देवलोकावापातस्य खलु=निक्षयेन पुरु-
षजाताय=पुरुषत्वेनोत्पन्नाय तथारूपः भ्रमणो वा माहनो वा यावत् प्रतिपृणु-

वहाँ अन्य देवी की देवियों के साथ कामक्रीडा नहीं करता है किन्तु
स्वविकुर्षित देवियों से और अपनी निजी देवियों से कामक्रीडा
करता हुआ विचरता है । फिर वह आयु भव और स्थिति के क्षय
होने पर जबकि यहाँ मनुष्यलोक में उग्र आदि किसी उत्तम कुल
में जन्म लेता है और उसके अनेक दास-दामियाँ सेवामें रहते हैं
और पूछते हैं कि-हे स्वामिन् ! आपकी क्या आज्ञा है ? इत्यादि ।
इस प्रकार सुखों का अनुभव करता हुआ विचरता है ॥ सू० ४२ ॥

पिताशानी देव भव है और तब भी वह देवीको देवीको साथ कामक्रीडा करता नहीं,
किन्तु स्वविकुर्षित देवीको साथ तथा पोतानी निष्ठ देवीको साथ कामक्रीडा करता
विचर है । यही त्वाणी आयु भव होने स्थितिमें क्षय कला भवने में यही मनुष्य-
लोकमें उग्र आदि उच्च कुलमें जन्म ले है और अनेक दास दामिनी तेनी
सेवामें रहे है और पूछ है-हे स्वामिन् ! आपकी क्या आज्ञा है ? इत्यादि ।
आ प्रकार सुखों का अनुभव करता विचर है (सू० ४२)

यात् ? इन्त ! इति कोमलामन्त्रणे प्रतिशृणुयात् । केवलप्रज्ञप्तं धर्मं स च
श्रद्धया प्रतीयात् रोचेत् ? अयमर्थो न समर्थोऽस्ति ॥ सू० ४३ ॥

पूर्वोक्तनिदानकर्तुरन्यतरस्मिन् कस्मिंश्चिद्धर्मे श्रद्धा भवति न वे ?—त्या-
ह—‘अणत्थरुई’ इत्यादि ।

मूलम्—अणत्थरुई रुई—मायाए से य भवइ । से जे इमे
आरण्या आवसहिया गामंतिया कण्हुई रहस्सिया णो बहु-
संजया णो बहुविरया सत्तपाणभूय—जीव—सत्तेसु अप्पणा सच्चा-
सोसाइं एवं विप्पडिवदंति—अहं ण हंतंओ अण्णे हंतंवा,
अहं ण अज्झावेयंओ, अण्णे अज्झावेयंवा, अहं ण परिया-
वेयंओ, अण्णे परियावेयंवा, अहं ण परिघेतंओ, अण्णे
परिघेतंवा अहं ण उवइवेयंओ, अण्णे उवइवेयंवा । एवामेव
इत्थिकामेहिं मुच्छिया, गिद्धा, गडिया, अज्झोववण्णा जाव
कालमासे कालं किच्चा अण्णतराइं आसुराइं किब्बिसियाइं
‘ठाणाइं, उववत्तारो भवंति । तओ विमुच्चमाणा भुज्जो एल-

अब निदानकर्म के प्रभावका वर्णन करते हैं—‘तस्स णं’ इत्यादि ।
गौतम स्वामी पूछते हैं कि—हे भदन्त ! देवलोक से आये हुए
एवं पुरुषपने को प्राप्त हुए निदानकर्म वाले को श्रमण अथवा माह्न
केवलिभाषित धर्म का उपदेश देते हैं ? भगवान्—हे गौतम ! देते हैं ।
गौतम—क्या वह उपदेश को सुन सकता है ? भगवान्—सुन सकता
है । हे भदन्त ! वह केवलिभाषित धर्म में श्रद्धा, प्रतीति और रुचि
कर सकता है ? हे गौतम ! नहीं कर सकता ॥ सू० ४३ ॥

इवे निदानकर्मणा प्रभावणु वर्णुन करे छे—‘तस्स णं’ इत्यादि

गौतम स्वामी पूछे छे—हे भदन्त ! देवलोकथी आवेला अने पुरुषपण्णाने
प्राप्त थयेला निदानकर्मवाणाने श्रमण अथवा माह्ण केवलिभाषित धर्मने उपदेश
आये छे ? भगवान्—हे गौतम ! आये छे । गौतम—शु ते, उपदेशने सामणी शके छे ?
भगवान्—हा, सामणी शके छे हे भदन्त ! ते केवलिभाषित धर्मभा श्रद्धा प्रतीति
अने रुचि करी शके छे ? हे गौतम ! नहीं करी शकता (सू० ४३)

दिकेपु=वृहस्सम्पत्तिकेपु मशानुतिकेपु=अतिषयकान्तिमत्सु यावत् प्रमात्मानः=
मुञ्जोममानः सन् न भयेषां=स्वातिरिक्तानां देवानाम् अन्यां स्वीयमिमां
देवीम् अभियुज्य=स्वायत्तीकृत्य परिचारयति । आत्मनः=स्वस्य चैवात्मान
चिङ्कर्त्य=सीत्वन परिणमस्य परिचारयति । आत्मीया=स्वकीया अपि देवी-
अभियुज्य परिचारयति । स खलु तस्मादेवमोकात् आयु भयेण=आयुर्मेवस्मि-
त्सिषयेणेत्यर्थः । तदेव=पूर्वोक्तयेव यावत् पुस्तवेन=पुरुषशरीरेण प्रत्यायाति=परा
वृत्त्य मन्म एहाति यावत् किं ते आस्यकाय=मुखाय स्वदत्ते रोचते ॥ सू० ४१ ॥

अथ निदानकर्मप्रमाणमाह-‘तस्म ण’ इत्यादि ।

मूष्म-तस्स ण तहप्पगारस्स पुरिसजायस्स तहारूवे सम
णेवा माहणे वा जाव पडिसुणेज्जा ? हता पडिसुणेज्जा जाव ते
ण सवहेज्जा पत्तिपज्जा रोएज्जा ? णो इण्ढे समढे ॥ सू० ४३ ॥

छाया-तस्य खलु तथा प्रकाराय पुरुषजाताय तयारूप भ्रमणो वा
माहनो वा यावत् प्रतिपृणयात् ? इन्न ! प्रतिपृणयात् । यावत्स खलु महप्पात्,
प्रवीयात् रोचेत् ? नाऽयमर्थः समर्थः ॥ सू० ४३ ॥

टीका-‘तस्स’-इत्यादि । तस्य=देवमोकादायातस्य खलु=निमग्नयेन पुरु-
षजाताय=पुरुषत्वेनोत्पन्नाय तयारूपः भ्रमणो वा माहनो वा यावत् प्रतिपृण

वहाँ अन्य देवी की देवियों के साथ कामक्रीडा नहीं करता है किन्तु
स्वविकृषित देवियों से और अपनी निजी देवियों से कामक्रीडा
करता हुआ विचरता है । फिर वह आयु भय और स्थिति के क्षय
होने पर चबकर यहाँ मनुष्यलोक में उग्र आदि किसी उत्तम कुल
में जन्म लेता है और उसके अनेक दास-दामियाँ सेवामाँ रहते हैं
और पूछते हैं कि-हे स्वामिन् ! आपकी क्या आज्ञा है ? इत्यादि ।
इस प्रकार सुखों का अनुभव करता हुआ विचरता है ॥ सू० ४२ ॥

भित्तशाली देव साथ है जाने त्वां गीण देवोन्नी देवीज्जा साथे कामक्रीडा करता नहीं,
किंतु स्वविकृषित देवीज्जा साथे तथा पोतान्नी निज देवीज्जा साथे कामक्रीडा करता
विचर है । पछी त्वांभी आयु क्षय जाने स्थितिने क्षय गर्ता भवन्तीने पछी मनुष्य-
लोकमाँ उग्र आदि देवाँ उत्तम कुलमाँ जन्म ले है जाने अनेक दास दामिज्जा सेनी
सेवामाँ रहते है जाने पूछे है-हे स्वामिन् ! आपकी क्या आज्ञा है ? इत्यादि
आ प्रकार सुजेने अनुभव करता विचर है (सू० ४२)

पात् ? एत ! इति कौमन्मन्त्रणे मतिभूणपात् । केवलप्रज्ञं धर्म न न भवपात् मतीपात् रोनेन ? भगवर्थो न नमर्थोऽस्ति ॥ सू० ४३ ॥

पूर्वोक्तनिदानकर्तुगन्धर्वतरस्मिन् कस्मिंश्चित् भग्न भवति न ते ?-त्या-
-‘भगवत्सु’ इत्यादि ।

मृग-अणत्थरुई रुई-मायाण ने य भवइ । ते जे इमे
आरण्या आवनहिया गामंतिया कणहुई रहस्सिया णो बहु-
संजया णो बहुविरया स-उपाणभूय-जीव-सत्तेसु अप्पणा सच्चा-
मोसाइं एवं विप्पडिवदंति-अहं ण हंतंओ अण्णे हंतंवा.
अहं ण अज्झावेयंओ. अण्णे अज्झावेयंवा. अहं ण परिया-
वेयंओ. अण्णे परियावेयंवा, अहं ण परिघेतंओ. अण्णे
परिघेतंवा अहं ण उवदवेयंओ. अण्णे उवदवेयंवा । एवामेव
इत्थिकामेहिं मुच्छिया, गिळा, गढिया. अज्झोववण्णा जाव
कालमासे कालं किच्चा अण्णतराइं आसुराइं किच्चिसियाइं
ठाणाइं, उववत्तारो भवंति । तओ विमुच्चमाणा भुज्जो एल-

अब निदानकर्म के प्रभावका वर्णन करते हैं-‘तस्मिन्’ इत्यादि ।

गौतम स्वामी पूछते हैं कि-हे भदन्त ! देवलोक से आये हुए
एवं पुरुषपते को प्राप्त हुए निदानकर्म वाले को भ्रमण अथवा माह्न
केवलिभाषित धर्म का उपदेश देते हैं ? भगवान्-हे गौतम ! देते हैं ।
गौतम-क्या वह उपदेश को सुन सकता है ? भगवान्-सुन सकता
है । हे भदन्त ! वह केवलिभाषित धर्म में अज्ञा, प्रतीति और रुचि
कर सकता है ? हे गौतम ! नहीं कर सकता ॥ सू० ४३ ॥

इसे निदानकर्मना प्रभावतु वर्णन करे है-‘तस्मिन्’ इत्यादि ।

गौतम स्वामी पूछे है-हे भदन्त ! देवलोकी भाषित धर्मने पुरुषपते
प्राप्त थयेला निदानकर्मवाणाने मयल्लु अथवा माहल्लु केवलिभाषित धर्मने उपदेश
आये है ? भगवान्-हे गौतम ! आये है. गौतम-तुं ते, उपदेशने सांख्यी शके है ?
भगवान्-हां, सांख्यी शके है. हे भदन्त ! ते केवलिभाषित धर्ममां अज्ञा प्रतीति
अने रुचि करी शके है ? हे गौतम ! नहीं करी शकता (सू० ४३)

ॐ कृत्वा आसुरेषु=असुरकुमारसम्बन्धिषु, किञ्चिपिकेषु=किञ्चिदपमानेषु स्थानेषु-उत्पन्ना मवन्ति । ततःअसुरकुमारसम्बन्धिस्थानेभ्यो विमुच्यमानाः=मुच्यमानाः सूर्याः=पुनः एवमुक्तत्वेन=येषुतुनयाऽन्यस्तत्राकत्वेन प्रत्यायान्ति=परावृत्त्य मनुष्यलोके जन्म गृह्णन्ति, हे आयुष्मान् ! भ्रमणाः ! एव खलु तस्य निदानस्य यावत्, यावच्छब्देन=अयमेतद्रूप पापक कल्पिकाको मवति, यद् नो शक्नोति केचपिप्रवृत्तं धर्मं भोतुम्, भद्रातुम्, प्रत्येतुम्, रोषयितुं वा इत्येवाऽन्यमर्थः पर्यवसन्तः-यः कामाऽऽसक्त्या निदानकर्म करोति, तस्य बाधिलामां न मवति ॥ सू० ४४ ॥

॥ इति षष्ठ निदानम् ॥

अथ क्रममार्थं स्वकीयदेवीमोगसम्बन्धिकं तत्तम देवमवनिदानमाह—
'एव खलु' इत्यादि ।

सूक्तम्—एव खलु समणाउसो मय धम्मे पण्णसे जावमाणुसगा खलु कामभोगा अधुवा, तद्देव । संति उद्ध देवा देवलोगसि । तस्थ ण णो अण्णेसिं देवाणं अण्णे देवे अण्ण देविं अभिजुजिय परियारेइ, णो अप्पणो चेव अप्पाण वेउव्विय

किन्ती एक असुरकुमार अथवा किञ्चिदप देवों क स्थान में देवपने उत्पन्न होते हैं । फिर वे वहाँ से जाकर पुनः पुनः भेद करके के समान मृक-पूंगे बनकर मनुष्यलोक में उत्पन्न होते हैं । हे आयुष्मान् भ्रमणो ! इस निदानकर्म का पापरूप यह फल होता है कि-निदान कर्म करने वाला वह केवलमायित धर्म सुनता है किन्तु उस धर्म में अद्रा प्रतीति और क्वि नहीं कर सकता अर्थात् सम्यग् धर्म में उसकी अद्रा नहीं होती है ॥ सू० ४४ ॥

॥ इति छठा देवनिदान ॥ ६ ॥

तथा आसक्त उ तेभ्यो हास अवसरे हास करीने देव जेह असुरकुमार अवसा किञ्चिदप देवाना स्थानमा देवपञ्चामा उत्पन्न जाव उ मही तेभ्यो त्वाधी भवतीने पुनः पुनः येदा जर्माना जेवा मुग्धा जनीने मनुष्यलोकाया उत्पन्न जाव उ उ आसुमान भवन्ति ! आ निदानकर्मना पापइव इह जे जाव उ उ-ते निदान करवावये। देवकि बाधित धर्म साधये उ, किन्तु ते धर्ममा अद्रा प्रवीति अने हृषी करी राखे नये अर्थात् अथर्ध धर्ममां तेनी अद्रा प्रवी नयी. (सू० ४४)

इति छठ देवनिदान (६)

परियारेइ, अप्पणिज्जियाओ देवीओ अभिजुंजिय परियारेइ, जइ
इमस्स तवनियम० तं सव्वं जाव एवं खलु समणाउसो नि-
गंथो वा निगंथी वा णिदाणं किच्चा तस्स ठाणस्स अणा-
लोइय अप्पडिक्कंते तं चेव जाव विहरइ ॥ सू० ४५ ॥

छाया-एवं खलु श्रमणाः ! आयुष्मन्तः ! मया धर्मः प्रज्ञप्तः । याव-
मानुषकाः खलु कामभोगा अधुवाः, तथैव । सन्त्युद्ध्वं देवा देवलोके । तत्र
खलु नाऽन्येषां देवानामन्यो देवोऽन्यां देवीमभियुज्य परिचारयति, नाऽऽत्म-
नैवाऽऽत्मानं विकुर्व्य परिचारयति । आत्मीयां देवीमभियुज्य परिचारयति ।
यस्य तपोनियम० तत्सर्वम्, यावद् एवं खलु हे श्रमणा आयुष्मन्तः ! नि-
र्ग्रन्थो वा, निर्ग्रन्थी वा निदानं कृत्वा तस्य स्थानस्य अनालोचितोऽप्रतिक्रान्तः,
तदेव यावद्विहरति ॥ सू० ४५ ॥

टीका-‘एवं’-इत्यादि । हे आयुष्मन्तः ! श्रमणाः ! मया धर्मः प्रज्ञप्तः,
यावद्-मानुषकाः खलु कामभोगा अधुवाः तथैव=पूर्वोक्तप्रकारेणैव सर्वं वि-
ज्ञेयम् । देवा ऊर्ध्वं देवलोके सन्ति । तत्र खलु अन्येषां=स्वातिरिक्तानां
देवानाम् अन्यः=स्वमिन्नः देवः अन्यां देवीमभियुज्य नो परिचारयति । स
देव आत्मना स्वमात्मानं विकुर्व्य=देवीरूपं विधाय न परिचारयति, किन्तु आ-

अब स्वकीयदेवीभोगसम्बन्धी सातवें देवभवनिदान को कहते
हैं-‘एवं खलु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान् श्रमणो ! इस प्रकार मैंने धर्म कहा है । यावत्
मनुष्यों के कामभोग अनित्य हैं, इसी तरह पूर्वोक्त प्रकार से सब
जानना चाहिये । ऊर्ध्व-देवलोक में जो देव हैं वे अन्य देवों की
देवियों से कामक्रीडा नहीं करते । अपनी आत्मा से विकुर्वित की
हुई देवियों से भी कामक्रीडा नहीं करते हैं । किन्तु अपनी देवियों

से स्वकीयदेवीभोगसम्बन्धी सातवां देवभवनिदान विषय छोड़ें-‘एवं खलु’
इत्यादि ।

हे आयुष्मान् श्रमणो ! आ रीते मे धर्म कह्यो छे ते प्रमाणे मनुष्य
मात्रता कामभोग अनित्य छे ओ रीते पूर्वोक्त प्रकारे अधु ज्ञाणुं जेधओ ऊर्ध्व
देवलोकमे जे देव छे तेओ अन्य देवानी देवीओ साथे कामक्रीडा करता नथी, पोताना
आत्माथी विकुर्वित करेही देवीओ साथे यणु कामक्रीडा करता नथी परंतु पोतानीज

बन्धविरतिमन्तो भवन्ति । सर्वप्राणभूतजीवसत्त्वेषु आत्मना=स्वयं सत्यमृषा=
मिश्रवचनानि विप्रतिवदन्ति=निरर्थकविवादं कुर्वन्ति, तथाहि-अहं न हन्तव्यः=
न ताडनीयः, अन्ये=मदतिरिक्ताः हन्तव्याः । अहं नाज्ञापयितव्यः=नाऽऽदे-
ष्टव्यः, अन्ये आज्ञापयितव्याः । अहं न परितापयितव्यः=न क्लेशयितव्यः,
अन्ये परितापयितव्याः । अहं न परिग्रहीतव्यः=न धर्तव्यः, अन्ये परिग्रहीतव्याः ।
अहं नोपद्रोतव्यः=उपद्रवान्वितो न विधेयः, अन्य उपद्रोतव्याः । एवमेव=अने-
नैव प्रकारेण स्त्रीकामेषु=स्त्रीसम्बन्धिकामभोगेषु मूर्च्छिताः=आसक्ताः, गृद्धाः=
लोलुपाः, ग्रथिताः=बद्धाः अध्युपपन्नाः=अत्यन्ताऽऽमक्ताः, यावत्-कालमासे का-

बहु संयत नहीं है अर्थात् प्राणातिपातादि में पूरी यतना करने वाले
नहीं हैं । 'नो बहुविरया' बहुविरत नहीं हैं अर्थात् निवृत्ति भाव
पूरा नहीं रखने वाले हैं, और जिन्होंने सब प्राणी भूत, जीव और
सत्त्वों की हिंसा से सर्वथा निवृत्ति नहीं की और अपने आप सत्य
मृषा अर्थात् मिश्र भाषा का प्रयोग करते हैं । जैसे:-

मुझे मत मारो, दूसरों को मारो, मुझे मारने के लिए आदेश
मत करो, दूसरों को मारनेके लिए आदेश करो, मुझको पीडित मत
करो, दूसरों को पीडित करो, मुझे मत पकडो, दूसरों को पकडो.
मुझे मत परेशान करो, दूसरों को परेशान करो । इस प्रकार प्राणा-
तिपात मृषावाद और अदत्तादान में लगे रहते हैं और इनके साथ-
साथ वे स्त्रीसम्बन्धी काम-भोगों में 'मूर्च्छिता' आसक्त रहते हैं ।
'गिद्धा'-लोलुप रहते हैं । 'गदिया'—उन्हीं में बन्धे रहते हैं ।
'अज्ज्ञोववन्ना' अत्यन्त आसक्त रहते हैं । वे काल अवसर काल करके

तापस ने 'नो बहुसजया' णहु सचयत नथी अर्थात् प्राणातिपात आदिमा पूरी
यतना करवावाणा होवा नथी, 'नो बहुविरया' णहु विरत नथी अर्थात् निवृत्तिभाव
पूरा न राखवावाणा होय छे तथा जेआन्हे सर्व प्राणी, भूत, एव तथा सत्त्वोनी
हिंसाथी सर्वथा निवृत्ति करी होती नथी अने पोते पोतानी भेगे सत्यमृषा अर्थात्
मिश्रभाषानो प्रयोग करे छे जेभके-भने न मारो, पीजने मारो, मारा माटे मार-
वानो आदेश न करो, पीजने माटे आदेश करो, भने पीडा न करो, पीजने पीडा
करो, भने न पकडो पीजने पकडो, भने परेशान न करो पीजने परेशान करो-
इसन करो आ प्रकारना प्राणातिपात मृषावाद अने अदत्तादानमा लागेला (भग्ग)
रहे छे तथा तेनी साथे-साथे स्त्री सणधी कामभोगमा 'मूर्च्छिता' आसक्ता रहे छे.
'गिद्धा' लोलुप रहे छे 'गदिया' तेमाज् ण पायेव रहे छे. 'अज्ज्ञोववन्ना' अ-

ॐ कृत्वा आसुरेषु=असुरकुमारसम्बन्धिषु, किञ्चिन्निषेधेषु=किञ्चिन्निषेधपदानेषु स्वा-
नेषु-उपपत्तारः=उत्पन्ना भवन्ति । ततः असुरकुमारसम्बन्धिस्थानेषु पितृ-
व्यमानाः=व्यवमानाः भूयः=पुनः एवमुक्तत्वेन=येषु पुनः व्याप्यकृतपापत्वेन प्रत्या-
यान्ति=पराहृत्य मनुष्यलोके जन्म गृह्णन्ति, दे आमुष्मन्तः ! भ्रमणाः । एष-
खलु तस्य निदानस्य यावत्, यावच्छब्देन-अयमेतद्वृत्त पापकः फलविपाकौ
भवति, यद् नो शक्नोति केचनपिप्लवर्धं भोषुम्, भद्रावुम्, प्रत्येवम्,
रोचयितुं वा इत्थं वाऽधर्म्यः पर्यवसन्नः-यः कामाऽऽसक्त्या निदानकर्म करोति,
तस्य बोधिलामो न भवति ॥ सू० ४४ ॥

॥ इति पष्ठं निदानम् ॥

अथ क्रमपाठं स्वकीयदेवीभोगसम्बन्धिकं सप्तमं देवभविदानमाह—
'एवं खलु' इत्यादि ।

सूक्ष्म-एवं खलु समणाउसो मय भस्मे पण्णत्ते जाव
माणुसगा खलु कामभोगा अघुवा, तहेव । सति उट्ठं देवा
देवल्लोगसि । तत्थ ण णो अण्णेसि देवानां अण्णे देवे अण्णे
देवि अभिजुजिय परियारेइ, णो अप्पणो चेष अप्पाण वेउव्विय

किस्ती एक असुरकुमार अथवा किञ्चिन्निषेध देवों के स्थान में देवपने
वत्पन्न होते हैं । फिर वे वहाँ से चक्कर पुनः पुनः भेड़ चकरेक
समान मूक-गूंगे बनकर मनुष्यलोक में उत्पन्न होते हैं । हे आमुष्मन्त
भ्रमणो ! इस निदानकर्म का पापरूप यह फल होता है कि-निदान
कर्म करने वाला वह केचलिमापित धर्म सुनता है किन्तु उस धर्म में
अज्ञा प्रतीति और कर्म नहीं कर सकता अर्थात् सम्यक् धर्म में
उसकी अज्ञा नहीं होती है ॥ सू० ४४ ॥

॥ इति षष्ठं देवनिदानम् ॥ ६ ॥

त्यत आसक्त ॐ तेजो दातु अथसरे दातु करीने इति ज्येष्ठ असुरकुमार अथवा
किञ्चिन्निषेध देवाना स्थानभा देवपण्यामा उत्पन्न भवति ॥ यत्ती तेजो त्वांही भवपीने पुन
पुन देवां जकराना जेवा सुभा जनीने मनुष्यलोकमा उत्पन्न भवति ॥ हे आमुष्मन्त
भ्रमणो ! अथ निदानकर्मना पापद्वय इति ज्येष्ठ आसक्त ॐ ते निदान करवावाणी देवकि
आपित धर्म संज्ञिते ॐ, किन्तु ते धर्ममा अज्ञा प्रतीति जने इच्छी करी शक्ते नथी,
अर्थात् अज्ञान धर्ममा तेनी अज्ञा प्रतीति नथी, (सू० ४४)

इति षष्ठं देवनिदानम् (६)

પરિયારેઙ્, અપ્પણિજિયાઓ દેવીઓ અભિજુંજિય પરિયારેઙ્, જઙ્
 ઇમસ્સ તવનિયમં તં સઠ્ઠં જાવ એવં સ્વલુ સમણાઁસો નિ-
 ગંથો વા નિગંથી વા ણિદાણં કિચ્ચા તસ્સ ઠાણસ્સ અણા-
 લોઙ્ગય અપ્પડિક્કંતે તં ચેવ જાવ વિહરઙ્ ॥ સૂ. ૪૫ ॥

છાયા-એવં સ્વલુ શ્રમણાઃ ! આયુષ્મન્તઃ ! મયા ધર્મઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । યાત્ર-
 માનુષકાઃ સ્વલુ કામભોગા અધ્રુવાઃ, તથૈવ । મન્ત્યૂર્ધ્વં દેવા દેવલોકે । તત્ર
 સ્વલુ નાઽન્યેષાં દેવાનામન્યો દેવોઽન્યા દેવીમભિયુજ્ય પરિચારયતિ, નાઽઽત્મ-
 નૈવાઽઽત્માનં વિકુર્વ્ય પરિચારયતિ । આત્મીયાં દેવીરભિયુજ્ય પરિચારયતિ ।
 યત્રસ્ય તપોનિયમં તત્સર્વમ્, યાવદ્ એવં સ્વલુ હે શ્રમણા આયુષ્મન્તઃ ! નિ-
 ગ્રંથો વા, નિગ્રંથી વા નિદાનં કૃત્વા તસ્ય સ્થાનસ્ય અનાલોચિતોઽપતિક્રાન્તઃ,
 તદેવ યાવદ્વિહરતિ ॥ મુ. ૪૫ ॥

ટીકા-‘એવં’-इत्यादि । हे आयुष्मन्तः ! श्रमणाः ! मया धर्मः प्रज्ञप्तः,
 यावद्-मानुषकाः स्वलु कामभोगा अध्रुवाः तथैव=पूर्वोक्तप्रकारेणैव सर्वं वि-
 श्रयेम् । देवा ऊर्ध्वं देवलोके सन्ति । तत्र स्वलु अन्येषां=स्वातिरिक्तानां
 देवानाम् अन्यः=स्वभिन्नः देवः अस्यां देवीमभियुज्य नो परिचारयति । स
 देव आत्मना स्वमात्मानं विकुर्व्य=देवीरूपं विधाय न परिचारयति, किन्तु आ-

અવ સ્વકીયદેવીભોગસમ્બન્ધી સાતવે દેવભવનિદાન કો કહતે
 હૈ-‘એવં સ્વલુ’ इत्यादि ।

હે આયુષ્માન શ્રમણો ! હસ પ્રકાર મૈને ધર્મ કહા હૈ । યાવત્
 મનુષ્યોં કે કામભોગ અનિત્ય હૈ, હસી તરહ પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે સવ
 જાનના ત્રાહિયે । ઊર્ધ્વ-દેવલોક મેં જો દેવ હૈં વે અન્ય દેવોં કી
 દેવિયોં સે કામક્રીડા નહીં કરતે । અપની આત્મા સે વિકુર્વિત કી
 હુઈ દેવિયોં સે બી કામક્રીડા નહીં કરતે હૈં । કિન્તુ અપની દેવિયોં

હવે સ્વકીયદેવીભોગસમ્બન્ધી સાતમા દેવભવનિદાન વિષે કહે છે-‘એવં સ્વલુ
 इत्यादि.

હે આયુષ્માન શ્રમણો ! આ રીતે મેં ધર્મ કહ્યો છે તે પ્રમાણે મનુષ્ય
 માત્રના કામભોગ અનિત્ય છે એ રીતે પૂર્વોક્ત પ્રકારે બધું બાણુવું બોધ્યું ઉર્ધ્વ
 દેવલોકમાં જે દેવ છે તેઓ અન્ય દેવાની દેવીઓ સાથે કામક્રીડા કરતા નથી. પોતાના
 આત્માથી વિકુર્વિત કરેલી દેવીઓ સાથે પણ કામક્રીડા કરતા નથી પરંતુ પોતાનીજ

ॐ कृत्वा आसुरेषु=असुरकुमारसम्बन्धिषु, किञ्चिदपि केषु=किञ्चिदप्यपानेषु स्वा-
नेषु=उपपत्तारः=उत्पन्ना भवन्ति । ततः असुरकुमारसम्बन्धित्यामेभ्यो सिद्-
ध्यमानाः=ज्यवमानाः भूयः=पुनः एवमूकत्वेन=मेघतुल्याऽप्यस्तवाकत्वेन प्रत्या-
यान्ति=परावृत्त्य मनुष्यलोके जन्म गृह्णन्ति, हे आयुष्मान्तः ! भ्रमणाः ! एव
सख्यु तस्य निदानस्य यावत्, यावच्छब्देन-अयमेतद्वृत्तः पापकः फलविपाकी
भवति, यद् नो शक्नोति केषलिप्रद्वष्ट धर्मं भोतुम्, भद्रातुम्, प्रत्येतुम्,
रोचयितुं वा इत्य वाऽयमर्थः पर्यवसन्न-यः कामाऽऽसक्त्या निदानकर्म करोति,
तस्य वापिसामो न भवति ॥ सू० ४४ ॥

॥ इति षष्ठं निदानम् ॥

अथ क्रममाप्त स्वकीयदेवीभोगसम्बन्धिक सप्तमं देवभविनिदानमाह—
'एवं सख्यु' इत्यादि ।

मूक्य-एव सख्यु समणाउसो मय धम्मे पणत्ते जाव
माणसगा खल्ल कामभोगा अधुवा, तद्देव । सति उट्ठ देवा
देवलोगसि । तस्थ ण णो अण्णोसिं देवाणं अण्णे देवे अण्णं
देविं अभिजुजिय परियारेइ, णो अप्पणो चेव अप्पाण वेउब्बिय

किस्ती एक असुरकुमार अथवा किञ्चिदपि देवा के स्थान में देवपने
उत्पन्न होते हैं । फिर वे वहाँ से चक्कर पुनः पुनः मेढ चकरे के
समान मूक-गूंगे बनकर मनुष्यलोक में उत्पन्न होते हैं । हे आयुष्मान्
भ्रमणो ! इस निदानकर्म का पापरूप यह फल होता है कि-निदान
कर्म करने वाला वह केषलि-मायित धर्म सुनता है किन्तु उस धर्म में
अद्रा प्रतीति और कवि नहीं कर सकता अर्थात् सम्पूर्ण धर्म में
उसकी अद्रा नहीं होती है ॥ सू० ४४ ॥

॥ इति षष्ठा देवनिदान ॥ ६ ॥

त्यत आसन्न ॥ तेनो काल अवसरे काल करीने डोअ ओइ असुरकुमार अथवा
किञ्चिदपि देवता स्थानमा देवपण्यामा उत्पन्न भवति ॥ ततो तेनो त्याधी भवतीने पुनः
पुनः देवा भवतीना नेवा भुञ्ज भवतीने मनुष्यलोकां उत्पन्न भवति ॥ हे आयुष्मान्
भ्रमणो ! आ निदानकर्मना यावत्त एव मे यावत्ते ते निदान कस्यावाये डेववि
भाषित धर्म साधये छे, किन्तु ते धर्ममा अद्रा प्रतीति अने इत्थी करी राहते नथी
अर्थात् सम्पूर्ण धर्ममा तेनी अद्रा यती नथी । (सू० ४४)

इति षष्ठं देवनिदान (६)

પરિયારેઙ, અપ્પણિજ્ઞિયાઓ દેવીઓ અભિજુંજિય પરિયારેઙ, જઙ
 ઇમસ્સ તવનિયમં તં સઠ્ઠં જાવ એવં સ્વલુ સમણાઽસો નિ-
 ગંથો વા નિગંથી વા ણિદાણં કિચ્છા તસ્સ ઠાણસ્સ અણા-
 લોઙ્ગય અપ્પહિકંતે તં ચેવ જાવ વિહરઙ ॥ સૂ. ૪૫ ॥

છાયા-એવં સ્વલુ શ્રમણાઃ ! આયુષ્મન્તઃ ! મયા ધર્મઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । યાવ-
 માનુષકાઃ સ્વલુ કામભોગા અધ્રુવાઃ, તથૈવ । મન્યુદ્ધર્વ દેવા દેવલોકે । તત્ર
 સ્વલુ નાઽન્યેષાં દેવાનામન્યો દેવોઽન્યાં દેવીમભિયુજ્ય પરિચારયતિ, નાઽઽત્મ-
 નૈવાઽઽત્માનં વિકુર્વ્ય પરિચારયતિ । આત્મીયાં દેવીરભિયુજ્ય પરિચારયતિ ।
 યત્તસ્ય તપોનિયમં તત્સર્વમ્, યાવદ્ એવં સ્વલુ હે શ્રમણા આયુષ્મન્તઃ ! નિ-
 ગ્રંથો વા, નિગ્રંથી વા નિદાનં કૃત્વા તસ્ય સ્થાનસ્ય અનાલોચિતોઽપ્રતિક્રાન્તઃ,
 તદેવ યાવદ્વિહરતિ ॥ મુ. ૪૫ ॥

ટીકા-‘એવં’-इत्यादि । हे आयुष्मन्तः ! श्रमणाः ! मया धर्मः प्रज्ञप्तः,
 यावद्-मानुषकाः स्वलु कामभोगा अध्रुवाः तथैव=पूर्वोक्तप्रकारेणैव सर्वं वि-
 ज्ञेयम् । देवा ऊर्ध्वं देवलोकं सन्ति । तत्र स्वलु अन्येषां=स्वातिरिक्तानां
 देवानाम् अन्यः=स्वभिन्नः देवः अन्यां देवीमभियुज्य नो परिचारयति । स
 देव आत्मना स्वमात्मानं विकृष्य=देवीरूपं विधाय न परिचारयति, किन्तु आ-

अब स्वकीयदेवीभोगसम्बन्धी सातवें देवभवनिदान को कहते
 हैं-‘एवं स्वलु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान શ્રમણો ! હસ પ્રકાર મૈને ધર્મ કહા હૈ । યાવત્
 મનુષ્યોં કે કામભોગ અનિત્ય હૈ, હસી તરહ પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે સવ
 જાનના ચાહિયે । ઊર્ધ્વ-દેવલોક મેં જો દેવ હૈં વે અન્ય દેવોં કી
 દેવિયોં સે કામક્રીડા નહીં કરતે । અપની આત્મા સે વિકૃર્વિત કી
 છુદ્દ દેવિયોં સે બી કામક્રીડા નહીં કરતે હૈં । કિન્તુ અપની દેવિયોં

હવે સ્વકીયદેવીભોગસંબંધી સાતમા દેવભવનિદાન વિષે કહે છે-‘એવં સ્વલુ
 ઇત્યાદિ.

હે આયુષ્માન શ્રમણો ! આ રીતે મે ધર્મ કહ્યો છે તે પ્રમાણે મનુષ્ય
 માત્રના કામભોગ અનિત્ય છે એ રીતે પૂર્વોક્ત પ્રકારે બધું બાણુબુ બોધ્યું ઉર્ધ્વ
 દેવલોકમા જે દેવ છે તેઓ અન્ય દેવોની દેવીઓ સાથે કામક્રીડા કરતા નથી, પોતાના
 આત્માથી વિકૃર્વિત કરેલી દેવીઓ સાથે પણ કામક્રીડા કરતા નથી પરંતુ પોતાનીજ

अ कृत्वा आसुरेषु=असुरकुमारसम्बन्धिषु, किस्त्रिषपिकेषु=किस्त्रिषमपानेषु स्वा-
नेषु=उपपत्तारः=उत्पन्ना भवन्ति । ततःअसुरकुमारसम्बन्धिस्थानेभ्यो विष्णु-
स्यमानाः=न्ययमानाः भूयः=पुनः एवमुक्तत्वेन=मेघतुल्ययाऽभ्यक्तवाक्त्वेन प्रका-
यान्ति=परावृत्त्य मनुष्यलोके जन्म गृह्णन्ति, हे आयुष्मान्तः ! भ्रमणाः ! एव
खलु तस्य निदानस्य यावत्, यावच्छब्देन=अयमेतद्रूपः पापकः फलविपाको
भवति, यद् नो शक्नोति केवलमिष्टं धर्मं श्रोतुम्, भद्रातुम्, प्रत्येतुम्,
रोषयितुं वा इत्थं चाऽयमर्थं पर्यवसन्नः-यः कामाऽऽसक्त्या निदानकर्म करोति,
तस्य बोधिसत्त्वो न भवति ॥ सू० ४४ ॥

॥ इति षष्ठ निदानम् ॥

अथ क्रममाप्तं स्वकीयदेवीभोगसम्बन्धिकं सप्तमं देवभविनिदानमाह—
'एव खलु' इत्यादि ।

सूत्रम्—एवं खलु समणाउत्तो मय धम्मं पण्णत्ते जाव
माणुसगा खलु कामभोगा अधुवा, तद्देव । संति उट्ट देवा
देवलोगसि । तत्थ ण णो अप्णेसिं देवाणां अप्णे देवे अप्णे
देविं अमिजुजिय परियारेड, णो अप्पणो चेव अप्पाण वेउज्विय

किसी एक असुरकुमार अथवा किस्त्रिष देवों के स्थान में देवपने
उत्पन्न होते हैं । फिर वे वहाँ से चक्कर पुनः पुनः मेड़ बकरे के
समान सूक-पूंगे बनकर मनुष्यलोक में उत्पन्न होते हैं । हे आयुष्मान्
भ्रमणो ! इस निदानकर्म का पापरूप यह फल होता है कि-निदान
कर्म करने वाला यह केवलमिष्टमाहित धर्म सुनता है किन्तु उस धर्म में
अद्रा प्रतीति और रुचि नहीं कर सकता अर्थात् सम्यग् धर्म में
उसकी अद्रा नहीं होती है ॥ सू० ४४ ॥

॥ इति षष्ठा देवनिदानम् ॥ ५ ॥

तत्र आसक्त्ये उ तेजो दास अयसरे दास करीने केव जेह अयसरे अयसरे
किस्त्रिष देवोना स्थानमां देवपण्णामां उत्पन्न याव उ पाती तेजो त्वांभी अयवीने पुन-
पुन- येदा अउराना देवा अमा जनीने मनुष्यलोकां उत्पन्न याव उ डे आसुमान
अमयो ! आ निदानकर्मना यावद्वय इह जे याव उ डे-ते निदान करपायाणि देवदि-
वापित धर्म सांक्ष्ये छे, किन्तु ते धर्ममां अद्रा प्रतीति अने इच्छी करी शक्ते नथी
अर्थात् अमय धर्ममां तेनी अद्रा प्रती नथी. (सू० ४४)

इति छठु देवनिदानम् (६)

परियारेइ, अप्पणिज्जियाओ देवीओ अभिजुंजिय परियारेइ, जइ
इमस्स तवनियम० तं सव्वं जाव एवं खलु समणाउसो नि-
गंथो वा निगंथी वा णिदाणं किच्चा तस्स ठाणस्स अणा-
लोइय अप्पडिक्कंते तं चेव जाव विहरइ ॥ सू० ४५ ॥

छाया-एवं खलु श्रमणाः ! आयुष्मन्तः ! मया धर्मः प्रज्ञप्तः । याव-
न्मानुषकाः खलु कामभोगा अधुवाः, तथैव । सन्त्युद्ध्वं देवा देवलोके । तत्र
खलु नाऽन्येषां देवानामन्यो देवोऽन्यां देवीमभियुज्य परिचारयति, नाऽऽत्म-
नोऽऽत्मानं विकुर्व्यं परिचारयति । आत्मीयां देवीरभियुज्य परिचारयति ।
यस्य तपोनियम० तत्सर्वम्, यावद् एवं खलु हे श्रमणा आयुष्मन्तः ! नि-
र्ग्रन्थो वा, निर्ग्रन्थी वा निदानं कृत्वा तस्य स्थानस्य अनालोचितोऽप्रतिक्रान्तः,
तदेव यावद्विहरति ॥ सू० ४५ ॥

टीका-‘एवं’-इत्यादि । हे आयुष्मन्तः ! श्रमणाः ! मया धर्मः प्रज्ञप्तः,
यावद्-मानुषकाः खलु कामभोगा अधुवाः तथैव=पूर्वोक्तप्रकारेणैव सर्वं वि-
ज्ञेयम् । देवा ऊर्ध्वं देवलोके सन्ति । तत्र खलु अन्येषां=स्वातिरिक्तानां
देवानाम् अन्यः=स्वभिन्नः देवः अन्यां देवीमभियुज्य नो परिचारयति । स
देव आत्मना स्वमात्मानं विकुर्व्यं=देवीरूपं विधाय न परिचारयति, किन्तु आ-

अब स्वकीयदेवीभोगसम्बन्धी सातवें देवभवनिदान को कहते
हैं-‘एवं खलु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान् श्रमणो ! इस प्रकार मैंने धर्म कहा है । यावत्
मनुष्यों के कामभोग अनित्य हैं, इसी तरह पूर्वोक्त प्रकार से सब
जानना चाहिये । ऊर्ध्व-देवलोक में जो देव हैं वे अन्य देवों की
देवियों से कामक्रीडा नहीं करते । अपनी आत्मा से विकुर्वित की
हुई देवियों से भी कामक्रीडा नहीं करते हैं । किन्तु अपनी देवियों

से स्वकीयदेवीभोगसम्बन्धी सातवां देवभवनिदान विषे कहे छे-‘एवं खलु’
इत्यादि ।

हे आयुष्मान् श्रमणो ! आ रीते मे धर्म कहे छे ते प्रमाणे मनुष्य
मात्रता कामभोग अनित्य छे ओ रीते पूर्वोक्त प्रकारे अधुं जलुं नोदओ उध्वं
देवलोकमा ले देव छे तेओ अन्य देवानी देवीओ साथे कामक्रीडा करता नथी, पोताना
आत्माथी विकुर्वित करेदी देवीओ साथे पलु कामक्रीडा करता नथी, परंतु पोतानी

स्मीया=स्वसम्पन्निनीर्देवीरमिषुभ्यः परिचारयति, यद्यस्य तपोनियमब्रह्मचर्यपा-
सस्य तत्पूर्वोक्त सर्व=सकलं सग्राह्यम्, यावद् पर्वं स्वल्प=निमित्तेन हे मातु
प्सन्त भ्रमणाः । निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा निदानं कृत्वा तस्य स्थानस्था-
ज्जाग्रोक्षित, ततः अप्रतिफ्रान्तः, तदेव=पूर्वोक्तमेव यावद् देवसम्पन्निकाम-
भागान् भुञ्जानो विहरति ॥ सू० ४५ ॥

अथ स कीदृशो भवती ?-त्याह-‘से णं’ इत्यादि ।

सूक्ष्म-से ण तत्थ णो अण्णेसिं देवाणां अण्ण देविं
अभिजुजिय परियारेइ, णो अप्पणा चेव अप्पाण विउत्थिय
परियारेइ, अप्पणिज्जियाओ देवीओ अभिजुजिय परियारेइ ।
से णं तओ आउक्खएण भवक्खएण ठिइक्खएण तहेव वत्तव्व ।
णवर हंता सबहेज्जा पत्तिएज्जा रोएज्जा । से ण सील-ध्वय
गुण-चेरमण-पच्चक्खाणपोसहोपवासाइ पडिक्खेज्जा ? णो इण्णहे
समट्ठे । से ण दंसणसावए भवइ ॥ सू० ४६ ॥

के साथ ही कामक्रीडा करते हैं । यदि हमारे इस तप नियम आदि
का कोई फल है तो हम भी देवलोक में अपनी ही देवियों से काम
क्रीडा करते हुए विचरें । वह अपने निदान के अनुसार देव बन
जाता है । इत्यादि सब बात पूर्ववत् जाननी चाहिये ।

हे आयुष्मान् भ्रमणो ! निर्ग्रन्थ अथवा निर्ग्रन्थी इस प्रकार
निदानकर्म करके उस पापस्थान की आलोचना और प्रतिक्रमण किये
बिना मरकर देवलोक में महाकष्टिघाला देव होता है और वहाँ निदान के
अनुसार देवसम्पन्नी कामभोग सेवन करता हुआ विचरता है ॥ सू० ४५ ॥

देवीजो साथै कामक्रीडा करे छे जे आभारां आ तप नियम आदिनु केअ केलोअ
ते। अमे पय देवलोकमा आभारीअ देवीजो साथै कामक्रीडा करता विचरीजे ते पित्ताना
निदान अनुसार देव बनी जेअ छे छत्यादि जेभी बात पूर्ववत् जाननी जेअजे

हे आयुष्मान् भ्रमणो ! निर्ग्रन्थ अथवा निर्ग्रन्थी आ प्रकारे निदानकर्म करीने
ते पापस्थाननी आलोचना तथा प्रतिक्रमण कर्वा बिना भरीने देवलोकमा महाकष्टि
वत्था देव याय छे जेने त्वां निर्ग्रन्थ अनुसार देवबनभी कामभोग सेवन करता
या विचरे छे (सू० ४५)

छाया-स खलु तत्र नान्येषां देवानामन्यां देवीमभियुज्य परिचारयति, नात्मनैवाऽऽत्मानं विकुर्वित्वा परिचारयति, आत्मीया देवीः अभियुज्य परिचारयति । स खलु तत आयुःक्षणेय भवक्षयेण स्थितिक्षयेण तथैव वक्तव्यम्, नवरं हन्त ! श्रद्धयात्, प्रतीयात् रोचेत । स खलु शील-व्रत-गुण-विरमण-प्रत्याख्यान-पोषधोपवासान् प्रतिपद्येत ? नायमर्थः समर्थः । स च दर्शनश्रावको भवति ॥ सू० ४६ ॥

टीका-‘स खलु’-इत्यादि । सः देवः तत्र=देवलोके, अन्येषां=स्वेतरेषां देवानाम् अन्याम्=अपरां देवीमभियुज्य न परिचारयति, आत्मनाऽऽत्मानं विकुर्वित्वा न परिचारयति किन्तु आत्मीयाः=स्वकीयाः देवीः अभियुज्य परिचारयति । स खलु ततः=देवलोकात् आयुःक्षयेण, भवक्षयेण, स्थितिक्षयेण तथैव=पूर्वोक्तप्रकारेणैव सर्वं वक्तव्यम्-स उग्रकुलादिषु समुत्पन्नो भवति । नवरम्=अयमत्र पूर्वतो विशेषः-हन्त ! श्रद्धयात्=केवलप्ररूपितधर्मे श्रद्धां कुर्यात्, प्रतीयात्=विश्वस्यात्, रोचेत=धर्मे रुचिं दध्यात् । स खलु किं तत्र शील-व्रत-गुण-विरमण-प्रत्याख्यान-पोषधोपवासान्-शीलानि=सामायिकदेशावकाशि-

वह कैसा होता है उसका वर्णन करते हैं-‘से ण’ इत्यादि ।

वह देवलोक में न दूसरे देवों की देवियों के साथ कामक्रीडा करता है और न अपने से विकुर्वित देवियों के साथ, किन्तु अपनी ही देवियों के साथ कामक्रीडा करता है । अनन्तर वह आयु भव और स्थिति के क्षय होने पर देवलोक से चवकर उग्रादि कुलों में उत्पन्न होता है इत्यादि सब वर्णन पूर्वोक्त निदानकर्मों के समान ही है । विशेषता केवल इतनी ही है कि-वह केवलिभाषित धर्म में श्रद्धा प्रतीति और रुचि करता है किन्तु वह शील गुण विरमण प्रत्याख्यान और पौषधोपवासादि व्रतों को ग्रहण नहीं कर सकता ।

ते देवा थाय छे तेनु वरुण करे छे-‘से ण’ इत्यादि

ते देवलोकमा नथी-ते णीन्त देवानी देवीओ साथे कामक्रीडा करता छे नथी करतो पोताथी विकुर्वित देवीओ साथे, परंतु पोतानीन्त देवीओ साथे कामक्रीडा करे छे पछी ते आयु लव अने स्थितिने क्षय थता देवलोकमाथी रचवीने उग्र आदि कुलोमा-उत्पन्न थाय छे, इत्यादि णधु वरुण पूर्वोक्त निदान कर्मोना जेवुन्त छे विशेषता मात्र ओटलीन्त छे छे ते देवलिभाषित धर्ममा श्रद्धा प्रतीति तथा इत्थि करे छे किन्तु ते शील, गुण, विरमण, प्रत्याख्यान अने पोषध उपवास आदि व्रतो अहण

स्मीया = मन्त्रसम्पन्निनीर्देवीरमिषुष्य परिचाग्यनि, यद्यप्य तपोनियमब्रह्मचर्यैरा-
सस्य तत्पूर्वोक्त सर्वे-सकलं संप्राप्तम्, यावद् एषं मन्त्रु-निर्भयेन हे मातु-
प्सन्त भयणाः ! निर्भन्वो वा निर्भन्वी वा निदान कृत्वा तस्य स्थानस्था-
ज्जाग्रोषिन, ततः अप्रतिफ्रान्त, तदेव-पूर्वोक्तमय यावद् यवसम्पन्निकाम-
मागान् मुञ्चानो विररति ॥ सू० ४० ॥

अथ स कीदृशा भवती ?-स्याह-'से णं' इत्यादि ।

पूर्वम्-से ण तत्थ णो अण्णेत्तिं देवार्णं अण्ण देविं
अभिजुजिय परियारेइ, णो अप्पणा चेव अप्पाण विठव्विय
परियारेइ, अप्पणिज्जियाओ देवीओ अभिजुजिय परियारेइ ।
से ण तओ आउक्खएण भवक्खएण ठिइक्खएण तहेव वत्तव्व ।
णवर हंता सइहेज्जा पत्तिएज्जा रोएज्जा । से ण सील-ध्वय
एण-वेरमण-पच्चक्खाणपोसहोपवासाइ पडिबज्जेज्जा ? णो इणट्ठे
समट्ठे । से णं ढसणसावए भवइ ॥ सू० ४६ ॥

के साथ ही कामक्रीडा करते हैं । यदि हमारे इस तप नियम आदि
का कोई फल है तो हम भी देवलोक में अपनी ही देवियों से काम
क्रीडा करते हुए बिचरे । यह अपने निदान के अनुसार दब बन
जाता है । इत्यादि सब बात पूर्णवत् जाननी चाहिये ।

इ आयुष्मान् भमणो ! निर्भन्व अथवा निर्भन्वी इस प्रकार
निदानकर्म करके इस पापस्थान की आलोचना और प्रतिब्रमण किये
पिना मरकर देवलोक में महाप्रद्विवाला दय्य होता है और वहाँ निदान के
अनुसार देवसम्पन्नी कामभोग सेवन करता हुआ बिचरता है ॥ सू० ४५ ॥

दवीज्जे साधेअ कामक्रीडा करे छे जे अभास आ तप नियम आदिनु डेअ हेल्लेअ
ते अमे पय देवदेअमा अभासीअ देवीज्जे साधे कामक्रीडा करता बिचरीअ ने पेतान्
निदान अनुसार देव जनी अथ ॥ इत्यादि अभी बात पूरवत् आयुषी जेअने

दे आयुष्मान् भमणो । निर्भन्व अथवा निर्भन्वी आ प्रकारे निदानकर्म करीने
ते अपस्थाननी आलोचना तथा प्रतिब्रमण कर्षा पिना भरीने देवदेअमां महाप्रद्वि
वगा देव साध ॥ अने तर्ष निदान अनुसार देवजन्मी कामभोग सेवन करता
हवा बिचरे छे (सू. ४५)

स जीवो भवती ?-त्याह-‘अभिगय०’ इत्यादि ।

इदम्-अभिगयजीवाजीवे जाव अट्टिमिंजापेमाणुरागरक्ते, अयमाउसो निगंथे पावयणे अट्टे एस परमट्टे ते ते अणट्टे ते णं एवारुवेणं विहारेणं विहरमाणे बहूडं वासाइं समणो-वासगपरियागं पाउणइ. पाउणिता कालमासे कालं किञ्चा अण्णतरेसु देवलोगेसु देवत्ताए उववत्तारो भवइ । एवं खलु समणाउसो ! तस्स णिदानस्स इमेयारुवे पावए फलविवागे जं णो संचाएइ शीलव्वयगुणव्वयवेरमणपच्चक्खाणपोसहोपवासाइं पडिवज्जितए ॥ सू० ४७ ॥

छाया-अभिगतजीवाऽजीवो यावदस्थिमज्जाप्रेमानुरागरक्तः । इदम् , आयुष्मन्तः ! नैर्यन्थं प्रवचनमर्थः, एष परमार्थः, शेषोऽनर्थः । स खलु एतद्रूपेण विहारेण विहरन् बहूनि वर्षाणि श्रमणोपामकपर्यायं पालयति, पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वाऽन्यतमस्मिन् देवलोकेषु देवत्वेनोपपत्ता भवति । एवं खलु श्रमणा आयुष्मन्तः ! तस्य निदानस्यायमेतद्रूपः पापकः फलविपाको यन्नो गक्नोति शीलव्रतगुणव्रतविरमणमत्याग्यानपोपधोपवासान् प्रतिपत्तुम् ॥ सू० ४७ ॥

टीका-‘अभिगय’-इत्यादि । अभिगतजीवाऽजीवः=विज्ञातजीवाऽजीवपदार्थः, यावत् यावच्छब्देन-उपलब्धपुण्यपापः, आस्रव-संवर-निर्जरा-क्रिया-धिकरण-बन्ध-मोक्षकुशलः, इत्यादि यावत् अस्थिमज्जाप्रेमाऽनुरागरक्तः-अस्थीनि, मज्जा=अस्थिमध्यगन्धातुविशेषः-अस्थिमज्जा, अत्र प्रेमानुरागशब्देन सर्वज्ञप्रव-

वह श्रावक कैसा होता है सो कहते हैं—‘अभिगय’ इत्यादि ।

वह जीव और अजीव को जानता है । यावत् शब्द से पुण्य और पापको जानता है । आस्रव, संवर, निर्जरा, क्रिया-कार्यकी आदि अधिकरण-गाडी यंत्र आदि बन्ध और मोक्ष में कुशल अर्थात् इन आस्रव आदि के हेय और उपादेय स्वरूप को जानने वाला

ते श्रावक डेवा थाय छे ते छडे छे-‘अभिगय’ इत्यादि

ते श्रव अने अश्रवने ज्ञेय छे यावत् शब्दधी पुण्य तथा पापने समझे छे आस्रव, संवर निर्जरा क्रिया-कार्यकी आदि, अधिकरण-गाडी-यंत्र आदि बंध अने मोक्षमा कुशल अर्थात् के आस्रव आदिना हेय तथा उपादेय स्वरूपने समझ-

कपोपभातिपिसविमागास्यानि, व्रतानि=पञ्चाणुव्रतानि, गुणा=श्रीणि गुणव्रतानि,
 विरमण=मिथ्यास्वाधिवर्तनम्, प्रत्याख्यानं=पर्वदिने त्याज्यानां त्यागः, पाप
 घोषवासः=पोषं=पुष्टि-धर्मस्य वृद्धिमिति यावत् घटे इति पापघः-अष्टमीचतु
 र्दशीपूर्णिमाऽमावास्यादिपर्वदिनाऽनुष्ठेयो व्रतविशेष स चाऽऽहार-शरीर-सत्का
 रत्याग-ब्रह्मचर्य-अध्यापारभेदाद्यनुष्ठेयः, उपवास=भजनम्, एतेषामितरेतर
 योगबन्धे ते, तान् प्रतिपद्येन=स्वीकुर्यात्-अनुष्ठेयतयाऽऽत्म्येत ? इति प्रश्नः,
 भगवानाह-अपमर्थः=श्रीसूत्रादिस्वीकाररूपोऽर्थः न समर्थः=न युक्तपोषपक्ष
 शीलव्रतादिक न स्वीकरोतीत्यर्थः । किन्तु स खलु दर्शनभावक-दर्शन=सम्य-
 क्तम्, तत्प्रधानः भावको भवति ॥ सू० ४६ ॥

सामायिक देशावकाशिक पोषघ और अतिधिसंविभाग, इनको शील
 कहते हैं । पोष अनुव्रतो को व्रत कहते हैं । तीन गुणव्रतों को गुण
 कहते हैं । मिथ्यास्व से निवृत्ति करना विरमण कहा जाता है ।
 पर्वदिन में त्याज्य वस्तुओं का त्याग प्रत्याख्यान कहा जाता है ।
 'पोष' का अर्थ होता है कि धर्म की पुष्टि, धर्म की वृद्धि, धर्मको
 'घटे' अर्थात् करता है उसको पोषघ कहते हैं । अष्टमी चतुर्दशी
 पूर्णिमा अमावास्या आदि पर्व दिनों में जो व्रत किया जाता है वह
 'पोषघ' कहा जाता है । उसके चार भेद हैं । आहारत्यागपोषघ १,
 शरीरसत्कारत्याग पोषघ २, ब्रह्मचर्य-पोषघ ३, और अध्यापार-
 पोषघ ४ । अनशन को उपवास कहते हैं । ऐसे शील आदि व्रतों
 को नहीं धारण करता है । वह केवल दर्शनभावक होता है ।
 सम्यक्त्वप्रधान भावक दर्शनभावक कहाता है ॥ सू० ४६ ॥

हरी नहीं शकते सामायिक देशावकाशिक पोषघ जने अतिधिसंविभाग, जने शील
 कहते हैं । पोष अनुव्रतोने व्रत कहते हैं । त्रय गुणव्रतोने गुण कहते हैं । मिथ्यास्व
 निवृत्ति करने के विरमण कहेंवाय है । पर्वदिनों में त्याज्य वस्तुओंको त्याग जे
 प्रत्याख्यान कहेंवाय है 'पोष' ने अर्थ याय है कि धर्मकी पुष्टि, धर्मकी वृद्धि तेने
 'घटे' अर्थात् करे है तेने पोषघ कहें है अष्टमी चतुर्दशी पूर्णिमा अमावास्या
 आदि पर्व दिनोंमें जे 'व्रत' करनेमें आवे है तेन 'पोषघ' कहेंवाय है तेन
 चार प्रकार है (१) आहार त्याग-पोषघ (२) शरीरसत्कारत्याग-पोषघ (३) ब्रह्मचर्य-
 पोषघ जने (४) अध्यापार-पोषघ, अनशनने उपवास कहेंवाय है जेनां शील
 आदि व्रतोने धारण करेते नहीं, ते केवल दर्शनभावक भाव है सम्यक्त्वप्रधान
 भावक दर्शनभावक कहेंवाय है । (सू० ४६)

સ કીદશો ભવતી ?-ત્યાહ-‘અભિગય૦’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-અભિગયજીવાજીવે જાવ અટ્ટિમિંજાપેમાણુરાગરક્તે, અયમાડસો નિગ્ગંથે પાવયણે અટ્ટે એસ પરમટ્ટે સે સે અણટ્ટે સે ણં એવારુવેણં વિહારેણં વિહરમાણે વહૂં વાસાં સમણો-વાસગપરિયાગં પાડણહ, પાડણિત્તા કાલમાસે કાલં કિચ્છા અણ્ણતરેસુ દેવલોગેસુ દેવત્તાએ ઉવવત્તારો ભવહ । એવં સ્વલુ સમણાડસો ! તસ્સ ણિદાણસ્સ ઇમેયારુવે પાવએ ફલવિવાગે જં ણો સંચાએહ શીલવ્વયગુણવ્વયવેરમણપચ્ચક્કવાણપોસહોપવા-સાં પહિવજિત્તએ ॥ સૂ૦ ૪૭ ॥

છાયા-અભિગતજીવાડજીવો યાવદસ્થિમજ્જાપ્રેમાનુરાગરક્તઃ । હદમ્ , યાયુગ્મન્તઃ ! નૈર્ઘન્યં પ્રવચનમર્થઃ, એષ પરમાર્થઃ, શેષોડનર્થઃ । સ સ્વલુ એત-દ્રૂપેણ વિહારેણ વિહરન વહૂનિ વર્ષાણિ શ્રમણોપાસકપર્યાયં પાલયતિ, પાલયિત્વા કાલમાસે કાલં કૃત્વાડન્યતમસ્મિન્ દેવલોકેષુ દેવત્વેનોપપત્તા ભવતિ । એવં સ્વલુ શ્રમણા યાયુગ્મન્તઃ ! તસ્ય નિદાનસ્વાયમેતદ્રૂપઃ પાપકઃ ફલવિપાકો યન્નો શ્વનોતિ શીલવ્રતગુણવ્રતવિરમણપત્યાગ્યાનપોપધોપવાસાન્ પ્રતિપત્તુમ્ ॥મૂ૦ ૪૭॥

ટીકા-‘અભિગય’-ઇત્યાદિ । અભિગતજીવાડજીવઃ=વિજ્ઞાતજીવાડજીવપ-દાર્યઃ, યાવત્ યાવચ્છબ્દેન-ઉપલબ્ધપુણ્યપાપઃ, આસ્ત્રવ-સંવર-નિર્જરા-ક્રિયા-ધિ-કરણ-બન્ધ-મોક્ષક્ષાલઃ, ઇત્યાદિ યાવત્ અસ્થિમજ્જાપ્રેમાડનુરાગરક્તઃ-અસ્થીનિ, મજ્જા=અસ્થિમ-વ્યગતધાતુવિશેષઃ-અસ્થિમજ્જા, અત્ર પ્રેમાનુરાગશબ્દેન સર્વજ્ઞપ્રવ-

વહ શ્રાવક કૈસા હોતા હૈ સો કહતે હૈ—‘અભિગય’ ઇત્યાદિ ।

વહ જીવ ઓર અજીવ કો જાનતા હૈ । યાવત્ શબ્દ સે પુણ્ય ઓર પાપકો જાનતા હૈ । આસ્ત્રવ, સંવર, નિર્જરા, ક્રિયા-કાર્યિકી આદિ અધિકરણ-ગાડી ચંત્ર આદિ બન્ધ ઓર મોક્ષ મેં કુશલ અર્થાત્ હન આસ્ત્રવ આદિ કે હેય ઓર ઉપાદેય સ્વરૂપ કો જાનને વાલા

તે શ્રાવક કેવો થાય છે તે કહે છે-‘અભિગય’ ઇત્યાદિ

તે જીવ અને અજીવને જાણે છે યાવત્ શબ્દથી પુણ્ય તથા પાપને સમજે છે આસ્ત્રવ, સંવર નિર્જરા ક્રિયા-કાર્યિકી આદિ, અધિકરણ-ગાડી-ચંત્ર આદિ બંધ અને મોક્ષમા કુશળ અર્થાત્ એ આસ્ત્રવ આદિના હેય તથા ઉપાદેય સ્વરૂપને સમજે

चनमीतिरुच्यते-अस्थिगतया मज्जागतया सर्वज्ञप्रवचनमीत्या रक्त-साऽनन्द-
हीत-सर्वज्ञप्रवचनः स्वयमेतद्रूपः सन् पुत्रादीन् प्रति कथयति-हे आयुष्मान् !
इदं नैर्ग्रन्थं प्रवचनम् अर्थ-सारः सर्वभोक्त्वात् परमार्थः-उत्कृष्टोऽर्थः भव-
न्धनमोचकत्वात्, शेषः-निर्ग्रन्थप्रवचनाद् अतिरिक्तोऽर्थः-कुप्रवचनादिरूपाऽर्थ-
मनर्थः-भवभ्रमणकारणत्वेनाऽनिष्टः । स स्वल्प-एतद्रूपेण विहारेण विहरन् य-
हनि वपाणि भ्रमणोपासकपयाय-भ्रमणोपासका-भाषकास्तेषां पर्याय पाप्मति,
यहनि वपाणि भ्रमणोपासकपयायं पाप्मयित्वा कालमास काल कृत्वाऽन्यतमे
देवलोकं देवतपोपपत्ता भवति । हे आयुष्मान् ! भ्रमणाः ! एवमनेन प्रका-
रेण स्वल्प तस्य पूर्वोक्तस्य निदानस्याऽयमेतद्रूप पापक कलविपाका भवति
यद्-यस्माद् हेतो स शीलव्रतगुणव्रतविरमभ्रमत्याख्यान-पापघोषवासान्-मा-
गुक्तव्यापन प्रतिपद्युं-स्तीकृतुं न शक्नोति ॥ सू० ४७ ॥

॥ इति सप्तम निदानम् ॥ ७ ॥

होता है । उसके हाव और हावकी मज्जा-मिजी सर्वज्ञप्रवचन की
प्रीति से रगी हुई होती है । यह तद्रूप होकर पुत्र आदि परिवार
को कहता है कि-हे आयुष्मान् ! यह निर्ग्रन्थ प्रवचन ही सब भर्मों
में ओछ होने से अर्थ-सार-हे और यही भवभ्रम से मुक्त करने
वाला होने से परमार्थ है । शेष सब अनर्थ है, क्यों कि उनसे भव
भ्रमण करना पड़ता है । इस प्रकार विचरता हुआ वह बहुत वर्षों
तक भ्रमणोपासक की पर्याय अर्थात् समझित को पाछन करता है ।
यह कालअवसर काल करके ग्रैवेयक आदि देवलोकों में से किसी
एक देवलोक में ऋद्धिवाली देव होता है । आयुष्मान् भ्रमणों ! उस
निदानकर्म का इस प्रकार का पापरूप कल होता है कि-जिससे उसके

बावाणो कोय छ तेनां हाव तथा हावनी मज्जा-मिजी (हावभा रहेली पाण) सर्वज्ञ
प्रवचनकी प्रीतिसे रगल अवा कोय छ ते तद्रूप अनि पुत्र आदि परिवारने कहे
॥ हे-हे आयुष्मान् ! या निर्ग्रन्थ प्रवचनस्य सर्व भर्मोभां ओछ कोवायी अर्थ-
सार छ तथा जेव भवभ्रमनी मुक्त करवावाण कोवायी परमार्थ छ । याही यहु
अनर्थ छ केमहे-तेनाथी भवभ्रमण करुं पडे छ जे प्रकारे विचरता ते वषा वर्षी
मुभी भ्रमणोपासकी पर्याय अर्थात् समझितनुं पावन करे छ ते हाव अवसर काल
हरीने देवेक आदि देवलोकोभांथी केछ जेक देवलोकां ऋद्धिवाली देव बाव छ के
आयुष्मान् भ्रमणो ! ते निदान कर्महुं जेनां प्रकारनुं पापरूप कल बाव

अथाष्टमं श्रावकभवसम्बन्धिकं निदानमाह—‘एवं खलु’ इत्यादि ।

मूलम्—एवं खलु समणाउसो ! मए धम्मं पणत्ते, तं चेव
सवं जाव, से य परक्कममाणे दिव्वंमाणुस्सएहिं कामभोगेहिं
निव्वेदं गच्छेज्जा—माणुस्सगा खलु कामभोगा अधुवा जाव
विप्पजहणिज्जा । दिव्वाधि खलु कामभोगा अधुवा, अणितिया,
असासया, चला, चलणधम्मा, पुणरागमणिज्जा, पच्छा पुव्वं
च णं अवस्सं विप्पजहणिज्जा, जइ इमस्स तवनियमं जाव
अहमवि आगमेस्साणं जे इमे भवंति उग्गपुत्ता महामाउया
जाव पुमत्ताए पच्चायंति, तत्थ णं समणो वासए भवामि—अभिगय-
जीवाऽजीवे उवलद्धपुण्णपावे जाव फासुय—एसणिज्जेणं असणपाण-
खाइम साइमेणं पडिलाभेमाणे विहरामि, से तं साहु ॥सू० ४८॥

छाया—एवं खलु श्रमणाः ! आयुष्मन्तः ! मया धर्मः प्रज्ञप्तस्तदेव सर्वं
यावत् । स च पराक्रामन् दिव्यमानुकेषु कामभोगेषु निर्वेदं गच्छेत्—मानुषकाः
खलु कामभोगाः अधुवा यावद् विप्रहेयाः, दिव्या अपि कामभोगा अधुवाः,
अनित्याः, अशान्धताश्चलाः, चलनधर्माणः, पुनरागमनीयाः, पश्चात् पूर्वं च
खल्ववश्यं विप्रहेयाः । यद्यस्य तपोनियमं यावदहमप्यागमिष्यति य इमे भव-
न्त्युग्रपुत्रा महामातृका यावत् पुस्त्वेन प्रत्यायान्ति, तत्र श्रमणोपासको भवा-

करने वाला व्यक्ति शीलव्रत, गुणव्रत, विरमण, प्रत्याख्यान और पौ-
षधोपवासादि को धारण नहीं कर सकता है, अर्थात् उसको किसी प्रकारका
व्रत प्रत्याख्यान नहीं होता है—वह अव्रती श्रावकरहता है ॥सू० ४७॥

॥ इति सप्तमं निदानं ॥ ७ ॥

ते करवावाणा व्यक्ति शीलव्रत गुणव्रत, विरमण, प्रत्याख्यान तथा पौषध-उपवास
आदिने धारण करी शकता नहीं अर्थात् तेनाथी ठाछ प्रकारनां व्रत प्रत्याख्यान थता
नथी—ते अव्रती श्रावक रहे छे (सू० ४७)

इति सातमं निदानं (७)

चनप्रीतिरुच्यते-अस्थिगतया मज्जागतया सर्वज्ञप्रवचनप्रीत्या रक्त = साऽनन्द-
हीत-सर्वज्ञप्रवचनः स्वयमेतद्रूपः सन् पुत्रादीन् प्रति कथयति-हे आयुष्मान् !
इदं नैर्ग्रन्ध्यं प्रवचनम् अर्थः=सार सर्वभेदस्थात् परमार्थ = उत्कृष्टोऽर्थं मन्त्र-
न्धनमोषकस्यात्, शेषः=निर्ग्रन्थप्रवचनाद् अतिरिक्तोऽर्थः=कुप्रवचनादिरूपोऽर्थः
अनर्थः=मन्त्रमन्त्रकारणत्वेनाऽनिष्टः । स स्वच्छ-एतद्रूपेण विहारेण विहरन् व
हनि वपाणि भ्रमणोपासकपर्याय-भ्रमणोपासकाः=भावकास्तेषां पर्याय पाम्पयि,
बहनि वपाणि भ्रमणोपासकपर्यायं पालयित्वा कालमासे काल कृत्वाऽन्यतम
देवल्लोके देवतयोपपत्ता मयति । हे आयुष्मान् ! भ्रमणाः । एवमनेन प्रका-
रेण स्वच्छ तस्य पूर्वोक्तस्य निदानस्याऽयमेतद्रूपः पापकः फलविपाको मयति
यद्=पस्माद् हेतोः स श्रीमद्भगवत्पुण्यतत्परिमण्यमत्याख्यान पापभोपसासान्=आ
गुक्तस्यान प्रतिपद्यु=स्तीकृतुं न कर्त्तव्यं ॥ सू० ४७ ॥

॥ इति सप्तम निदानम् ॥ ७ ॥

होता है। उसके हाव और हावकी मज्जा-मिज्जी सर्वज्ञप्रवचन की
प्रीति से रगी हुई होती है। वह तद्रूप होकर पुत्र आदि परिवार
को कहता है कि-हे आयुष्मान् ! यह निर्ग्रन्थ प्रवचन ही सब धर्मों
में श्रेष्ठ होने से अर्थ-सार-हे और यही भववचन से मुक्त करने
वाला होने से परमार्थ है। शेष सब अनर्थ है, क्योंकि उनसे भ्रम
भ्रमण करना पड़ता है। इस प्रकार विचरता हुआ वह बहुत वर्षों
तक भ्रमणोपासक की पर्याय अर्थात् समझित को पालन करता है।
वह कालभ्रमण काल करके श्रेष्ठेयक आदि देवल्लोकों में से किसी
एक देवलोक में भद्रिवाली देव होता है। आयुष्मान् भ्रमणों। उस
निदानकर्म का इस प्रकार का पापरूप फल होता है कि-जिससे उसके

बाबायो होय छ तेना दाढ तथा दाढनी मज्जा मिष्ट (दाढमां रडेही मात) सर्वज्ञ
प्रवचनकी प्रीतिसे रगाई जया होय छ ते तद्रूप छनि पुत्र आदि परिचारे भे
छ छे-हे आयुष्मान् ! आ निर्ग्रन्थ प्रवचनम् सर्व धर्मोंमां श्रेष्ठ होयामी अर्थ-
सार छ तथा भ्रमण भववचनकी मुक्त करवावाछ होयामी परमार्थ छ माझी मनु
अनर्थ छ केमछे-तेनामी भवभ्रमण करवुं पडे छ जे प्रकारे विचरता ते वर्षों पछे
सुभी भ्रमणोपासकनी पर्याय अर्थात् समझितनु पालन करे छ ते काल भ्रमण करे
करिने श्रेष्ठेयक आदि देवल्लोकोंमांभी केछ जे देवल्लोकमां भद्रिवासी देव बाब छ छे
आयुष्मान् भ्रमणों ! ते निदान कर्मनु जेवां प्रकारनु पापवृत्त कह बाब छ छे के

अथाष्टमं श्रावकभवसम्बन्धिकं निदानमाह—‘एवं खलु’ इत्यादि ।

मूलम्—एवं खलु समणाउसो ! मए धम्मं पणत्ते, तं चेव
सवं जाव, से य परक्कममाणे दिव्वंमाणुस्सएहिं कामभोगेहिं
निव्वेदं गच्छेज्जा—माणुस्सगा खलु कामभोगा अधुवा जाव
विप्पजहणिज्जा । दिव्वाधि खलु कामभोगा अधुवा, अणितिया,
असासया, चला, चलणधम्मा, पुणरागमणिज्जा, पच्छा पुव्वं
च णं अवस्सं विप्पजहणिज्जा, जइ इमस्स तवनियम० जाव
अहमवि आगमेस्साणं जे इमे भवंति उग्गपुत्ता महामाउया
जाव पुमत्ताए पच्चायंति, तत्थ णं समणो वासए भवामि—अभिगय-
जीवाऽजीवे उवलद्धपुण्णपावे जाव फासुय—एसणिज्जेणं असणपाण-
खाइम साइमेणं पडिलाभेमाणे विहरामि, से तं साहु ॥सू० ४८॥

छाया—एवं खलु श्रमणाः ! आयुष्मन्तः ! मया धर्मः प्रज्ञप्तस्तदेव सर्वं
यावत् । स च पराक्रामन् दिव्यमानुकेषु कामभोगेषु निर्वेदं गच्छेत्—मानुषकाः
खलु कामभोगाः अधुवा यावद् विप्रहेयाः, दिव्या अपि कामभोगा अधुवाः,
अनित्याः, अशाश्वताश्चलाः, चलनधर्माः, पुनरागमनीयाः, पश्चात् पूर्वं च
खल्ववश्यं विप्रहेयाः । यद्यस्य तपोनियम० यावदहमप्यागमिष्यति य इमे भव-
न्त्युग्रपुत्रा महामातृका यावत् पुस्त्वेन प्रत्यायान्ति, तत्र श्रमणोपासको भवा-

करने वाला व्यक्ति शीलव्रत, गुणव्रत, विरमण, प्रत्याख्यान ~~है~~
पथोपवासादि को धारण नहीं कर सकता है, अर्थात् उसको ~~नहीं~~
व्रत प्रत्याख्यान नहीं होता है—वह अव्रती श्रावक रहने ~~है~~

॥ इति सप्तम निदान ॥ ७ ॥

ते कश्चापाणा व्यक्ति शीलव्रत गुणव्रत, विरमण, प्रत्याख्यान ~~है~~
आदिने धारण, करी सकता नहीं अर्थात् तेनाथी ~~है~~
नहीं—ते अव्रती श्रावक रहे छे (सू० ४७)

इति सातमं निदानम्

વનમીતિકન્યસે-અસ્થિગતયા મજ્જાગતયા સર્વજ્ઞમવચનમીત્યા રક્ત-સાન્નદ-
 હીત-સર્વજ્ઞમવચનઃ સ્વયમેતદ્રૂપઃ સન્ પુત્રાદીન્ પ્રતિ કથયતિ-હે આયુષ્મન્ !
 હદે નૈર્ગન્ધ્યં મવચનમ્ અર્થઃ-સારઃ સર્વમેષુસ્વાત્ પરમાર્થઃ-ઉત્કૃષ્ટોઽર્થ મવ-
 ન્યનમોચકસ્વાત્, શોષઃ-નિર્ગન્ધમવચનાદ્ અતિરિક્તોઽર્થઃ-કુમવચનાદિસ્વોઽર્થ
 અનર્થઃ-મવચનમવચનકારણત્વેનાઽનિષ્ઠઃ । સ સ્વલ્લ-એસદ્રૂપેણ પિદારેણ નિહરન્ ૪
 હનિ વર્ષાણિ ભ્રમણોપાસકપર્વાય-ભ્રમણોપાસકાઃ-ભ્રાવકાસ્તેષાં પર્યાય પામ્યતિ,
 બહુનિ વર્ષાણિ ભ્રમણોપાસકપર્વાયં પામ્યતિત્વા કાલમામે કાલ કૃત્વાઽન્નતપે
 દેવલોકે દેવતયોપપન્ના મવતિ । હ આયુષ્મન્તઃ ! ભ્રમણાઃ ! એવમનેન પ્રક-
 રેણ સ્વલ્લ તસ્ય પૂર્વોક્તસ્ય નિદાનસ્યાઽયમેતદ્રૂપ પાપક ફલધિપાકો મવતિ
 યદ્-ચસ્માદ્ હેતો સ ધીભ્રમતગુણમ્મતચિરમણમસ્યાશ્ચયાન-પોષધોપવાસાન્-શ્રી
 યુક્તસ્પાન્ પ્રતિપદ્યું-સ્તીકર્તુ ન શ્વનોતિ ॥ સૂ. ૪૭ ॥

॥ इति सप्तम निदानम् ॥ ७ ॥

હોતા હૈ । વસકે હાથ ઓર હાથકી મજ્જા-મિંજી સર્વજ્ઞમવચન કી
 પ્રીતિ સે રગી હુઈ હાતી હૈ । યહ તદ્રૂપ હોકર પુત્ર આદિ પરિવાર
 કો કહતા હૈ કિ-હે આયુષ્માન ! યહ નિર્ગન્ધ પ્રવચન હી સબ ધર્મો
 મેં એષ્ટ હોને સે અર્થ-સાર-હે ઓર યહી મવચન સે યુક્ત કારને
 થાલા હોને સે પરમાર્થ હૈ । શોષ સય અનર્થ હૈ, ધર્મો કિ વનસે મવ
 ભ્રમણ કરના પદ્ધતી હૈ । હસ પ્રકાર વિચરતા હુઆ યહ બહુત ધર્મો
 તક ભ્રમણોપાસક કી પર્યાય અર્થાત્ સમક્તિ કો પાલન કરતા હૈ ।
 યહ કાલમવસર કાલ કરકે શ્રેવેયક આદિ દેવલોકોં મેં સે કિમી
 એક દેવલોક મેં અદિશાલી દેવ હોતા હૈ । આયુષ્માન ભ્રમણો ! હસ
 નિદાનકર્મ કા હસ પ્રકાર કા પાપરૂપ ફલ હોતા હૈ કિ-જિસસે વસકે

વાનાળો કોય છે. તેના હાથ તથા હાથની મજ્જા, મિંજી (હાથમાં રહેલી ખાત) સર્વજ્ઞ
 પ્રવચનની પ્રીતિથી રવાણ ગયાં કોય છે. તે તદ્રૂપ અને પુત્ર આદિ પરિવારને
 છે કે-નું આયુષ્માન્ ! આ નિર્ગન્ધ પ્રવચનના સર્વ ધર્મોમાં એક કોવાથી અર્થ
 સાર છે તથા એજ મવચનથી યુક્ત કરવાનાથી કોવાથી પરમાર્થ છે. બાકી બધું
 અનર્થ છે કેમકે-તેનાથી ભ્રમણમય કરવું પડે છે એ પ્રકારે વિચરતા તે ધર્મો વર્ષો
 સુધી ભ્રમણોપાસકની પર્યાય અર્થાત્ સમક્તિનું પાલન કરે છે તે કાલ મવસરે કાલ
 બીને શ્રેવેયક આદિ દેવલોકોમાંથી કેય એક દેવલોકમાં અદિશાલી દેવ થાય છે કે
 આયુષ્માન્ મવચો ! તે નિદાન કર્મનું એવા પ્રકારના પાપરૂપ ફલ થાય છે કે એથી

मातृकाः यावत्तत्र कस्मिंश्चित्कुले पुस्त्वेन प्रत्यायान्ति=उत्पन्ना भवन्ति, तत्र=उग्रपुत्रादिषु मध्ये श्रमणोपासको भवामि । कीदृशः ? अभिगतजीवाजीवः=विज्ञातजीवाजीवतत्त्वः, उपलब्धपुण्यपापः=प्राप्तपुण्यपापज्ञानः यावत् प्रासुकम्=अचित्तम् एषणीयं=निर्दोषं चेत्यनयोः समाहारः प्रासुकैषणीयं तेन अशनेन पानेन स्वाद्येन स्वाद्येन श्रमणनिर्ग्रन्थान् प्रतिलाभयन्=तेभ्यो दानं ददानो विहरामि, तदेतत् साधु=समीचीनं मम स्यादिति तात्पर्यम् ॥ सू० ४८ ॥

अथाष्टमनिदानकर्त्ता प्रव्रजितो भवति न वा ? इत्याह—‘एवं खलु’ इत्यादि ।

मूलम्—एवं खलु समणाउसो ! निग्गंथो वा निग्गंथी वा निदाणं किच्चा तस्स ठाणस्स अणालोइय जाव देवलोएसु देवत्ताए उववज्जइ जाव किं ते आसगस्स सदइ ॥ सू० ४९ ॥

छाया—एवं खलु श्रमणाः ! आयुष्मन्तः ! निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा निदानं कृत्वा तस्मै स्थानायानालोचितः यावद् देवलोकेषु देवत्वेन उपपद्यते यावद् किं ते आस्यकाय स्वदते ॥ सू० ४९ ॥

टीका—‘एवं’—इत्यारभ्य ‘आसगस्स सदइ’ इत्यन्तस्य व्याख्या प्राग् विहिता ॥ सू०-४९ ॥

नियम का कुछ फलविशेष है तो आगामीकाल में ये जो महामातृक उग्रपुत्रादि उग्र आदि उत्तम कुलों में पुरुषरूप से उत्पन्न होते हैं, उन में से किसी एक कुल में मैं भी उत्पन्न होऊँ और श्रमणोपासक बनूँ । फिर मैं यावत्—जीव अजीव पुण्य और पापको भलीभाँति जानता हुआ यावत् अचित्त और निर्दोष अशन, पान, खाद्य, स्वाद्य इन चार प्रकार के आहार से मुनियों को प्रतिलाभता हुआ अर्थात् दान देता हुआ विचरूँ । यह मेरा विचार ठीक है ॥ सू० ४८ ॥

आठवाँ निदान करनेवाला प्रव्रजित होता है या नहीं ? उसके सम्बन्ध में कहते हैं—‘एवं खलु’ इत्यादि ।

तप अने नियमनु काष्ठ फलविशेष छाय तो आगामी कालमा ते ने महामातृक उग्रपुत्रादि उग्र आदि उत्तम कुलोमा पुरुषरूपे उत्पन्न थाय छे तेओमाथी ठाँ छेक कुणमा हुँ पणु उत्पन्न थाँ अने श्रमणोपासक भनु यही हुँ णराणर एव-अणव, पुण्य-पापने सारी रीते समज्जता अचित्त तथा निर्दोष अशन, पान, पाद्य, स्वाद्य, ओ चार प्रकारना आहारथी मुनिओने प्रतिलाभतो थडे अर्थात् दान हेतो थडे विचइ, ओ भासो विचार ठीक छे (सू० ४८)

आठमा निदानकर्त्तना कर्त्ता प्रव्रजित थाय छे के नहि ते सम्बन्धे कडे छे—‘एवं खलु’ इत्यादि

मि-अभिगतनीयामीषः, उपसम्पुण्यपापः, यावत्पापमुक्तेयणीयेन-असनपानसा-
धस्वायेन प्रतिष्ठम्भयन् विहरामि, तदेतत्पापु ॥ सू० ४८ ॥

टीका-‘एव खलु’-इत्यादि । हे आयुष्मन्तः अमणाः ! मया धर्मः
प्रकृतः, तद्वत् सर्वम्-पूर्वोक्तमेव सकलं सम्राट्, यान्त् स च पराक्रमन्-
प्रयतमानो दिव्यमानुषकेषु-देवमनुष्योमयसम्बन्धिषु कामभोगेषु निर्वेद-वैराग्य-
माय गच्छति, एतदेव स्पष्टयति-मानुषकाः खलु कामभोगा अधुषाः, यावद्
विमहेयाः=परित्याग्याः, एवं दिव्या अपि-देवलोकासम्बन्धिनाऽपि कामभोगाः
खलु अधुषाः, अनित्या, अशान्ताः, चलाः=चञ्चलाः, समनधर्माः=वञ्च-
स्वभावाः अमिरा इति यावद्, पुनरागमनीया=पुनरावर्तिनः, पुनः पुनर्जन्म
मरणकारणीभूता इति भावः, ते पश्चात्=मरणोत्तरम्, पूर्व-मरणात्पाद्य रोग
वार्दक्यादी अवश्यं विमहेयाः=स्याग्याः, यद्यस्य तपोनिपमादेः, यावद्-कम्प्याः
कलहचिचिसेषोऽस्ति, तदाऽहमपि आगमिष्यति काले य इमे उग्रपुत्रा महा

अय आठवें आबकमवसम्भ की निदानकर्म का वर्णन करते हैं-
‘एव खलु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान् अमणो ! इस प्रकार मैंने धर्म प्रतिपादन किया ।
क्षोप वर्णन पूर्वोक्त प्रकार से जानना चाहिये । इस धर्म में पराक्रम
करते हुए निर्ग्रन्थ को देव अथवा मनुष्यसम्भ की कामभोगों में वैराग्य
वत्पन्न होजाना है । इसीका स्पष्टीकरण करते हैं-मनुष्यों के कामभोग
अनित्य हैं, हमी प्रकार देवों के भी कामभोग अनित्य हैं । अनिष्ट
और अनिश्चित हैं और बलाबल धर्मवाले अर्थात् बारबार जन्म मरण
में लाने वाले होते हैं । वे मृत्यु के बाद अथवा मृत्यु के पूर्व रोग
में या बुढ़ापा में अवश्य त्याग करने योग्य हैं । यदि इस तप और

द्वे आठवां आयुष्मन्त अमणी निदानकर्म का वर्णन करे है-‘एव खलु’ इत्यादि ।
हे आयुष्मान् अमणो ! इस प्रकार मैंने धर्म प्रतिपादन किया । जो भी धर्म
पूर्वोक्त प्रकार से जानने के लिये आ धर्म का प्रकट करेगा निर्ग्रन्थ को देव अथवा
मनुष्यसम्भ की कामभोगों में वैराग्य वत्पन्न होजावे है । इसीका स्पष्टीकरण करते हैं-
मनुष्यों के कामभोग अनित्य हैं जो देवों की भी कामभोग अनित्य हैं ।
अनिष्ट और अनिश्चित हैं तथा बलाबल धर्मवाले अर्थात् बारबार जन्म मरण
में लाने वाले होते हैं । वे मृत्यु के बाद अथवा मृत्यु के पूर्व रोग
में या बुढ़ापा में अवश्य त्याग करने योग्य हैं । यदि इस तप और

માતૃકાઃ યાવત્તત્ર કસ્મિશ્ચિત્કુલે પુસ્ત્વેન પ્રત્યાયાન્તિ=ઉત્પન્ના ભવન્તિ, તત્ર=
ઉગ્રપુત્રાદિષુ મધ્યે શ્રમણોપાસકો ભવામિ । કીદૃશઃ ? અભિગતજીવાજીવઃ=વિ-
જ્ઞાતજીવાજીવતત્ત્વઃ, ઉપલબ્ધપુણ્યપાપઃ=પ્રાપ્તપુણ્યપાપજ્ઞાનઃ યાવત્ પ્રાસુકમ્=અ-
ચિત્તમ્ એપણીયં=નિર્દોષં ચેત્યનયોઃ સમાહારઃ પ્રાસુકૈષણીયં તેન અશનેન પા-
નેન શ્વાદ્યેન શ્વાદ્યેન શ્રમણનિર્ગ્રન્થાન્ પ્રતિલાભયન્=તેષ્વપો દાનં દદાનો વિહ-
રામિ, તદેતત્ સાધુ=સમીચીનં મમ સ્યાદિતિ તાત્પર્યમ્ ॥ સૂ૦ ૪૮ ॥

અથાષ્ટમનિદાનકર્તા પ્રવ્રજિતો ભવતિ ન વા ? इत्याह—‘एवं खलु’ इत्यादि ।

મૂલમ્—એવં खलु समणाउसो ! निग्गंथो वा निग्गंथी वा
णिदाणं किच्चा तस्स ठाणस्स अणालोइय जाव देवलोएसु
देवत्ताए उववज्जइ जाव किं ते आसगस्स सदइ ॥सू० ४९॥

છાયા-एवं खलु श्रमणाः ! आयुष्मन्तः ! निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा
निदानं कृत्वा तस्मै स्थानायानालोचितः यावद् देवलोकेषु देवत्वेन उपपद्यते
यावद् किं ते आस्यकाय स्वदते ॥ सू० ४९ ॥

ટીકા-‘एवं’-इत्यारभ्य ‘आसगस्स सदइ’ इत्यन्तस्य व्याख्या प्राग्
विहिता ॥ सू० ४९ ॥

નિયમ કા કુલ ફલવિશેષ હૈ તો આગામીકાલ મેં યે જો મહામાતૃક
ઉગ્રપુત્રાદિ ઉગ્ર આદિ ઉત્તમ કુલોં મેં પુરુષરૂપ સે ઉસન્ન હોતે હૈ, ઉન
મેં સે કિસી એક કુલ મેં મેં ભી ઉસન્ન હોઁઁ ઓર શ્રમણોપાસક
બનું । ફિર મે યાવત્ - જીવ અજીવ પુણ્ય ઓર પાપકો ભલીભાતિ
જાનતા હુઆ યાવત્ અચિત્ત ઓર નિર્દોષ અશન, પાન, શ્વાદ્ય, સ્વાદ્ય
इन चार प्रकार के आहार से मुनियों को प्रतिलाभता हुआ अर्थात्
दान देता हुआ विचरू । यह मेरा विचार ठीक है ॥ सू० ४८ ॥

આઠવાં નિદાન કરનેવાલા પ્રવ્રજિત હોતા હૈ યા નહીં ? ઉસકે
સમ્બન્ધ મેં કહતે હૈ—‘एवं खलु’ इत्यादि ।

તપ અને નિયમનું કાંઈ ફલવિશેષ હોય તો આગામી કાલમા તે જે મહામાતૃક ઉગ્ર-
પુત્રાદિ ઉગ્ર આદિ ઉત્તમ કુલોમા પુરુષરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે તેઓમાથી કાંઈ એક કુળમા
હું પણ ઉત્પન્ન થાઉં અને શ્રમણોપાસક બનું પછી હું ણરાખર ભવ-અભવ,
પુણ્ય-પાપને સારી રીતે સમજતા અચિત્ત તથા નિર્દોષ અશન, પાન, શ્વાદ્ય, સ્વાદ્ય,
એ ચાર પ્રકારના આહારથી મુનિઓને પ્રતિલાભતા થકો અર્થાત્ દાન દેતો થકો
વિચરું, એ મારો વિચાર ઠીક છે (સૂ૦ ૪૮)

આઠમા નિદાનકર્મના કર્તા પ્રવ્રજિત થાય છે કે નહિ તે સબધે કહે છે—
‘एवं खलु’ इत्यादि

पूर्वाक्तप्रकारस्य पुरुषस्य धर्माख्यानादिनिषयं शिष्यः पृच्छति-‘तस्स नं’ इत्यादि ।

धम्म-तस्स ण तहप्पगारस्स पुरिसजायस्स तहारुवे समणे वा माहसे वा उभओ काल केवलपल्लत्त धम्ममाइक्खेज्जा ? हता आइक्खेज्जा, सेण पडिसुणिज्जा ? हता पडिसुणिज्जा । से ण सदहेज्जा ? हता सदहेज्जा । से ण सीलव्वय जाव पोसहोववासाइ पडिवज्जेज्जा ? हता पडिवज्जेज्जा । से ण मुढे भ वित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वयज्जा ? णो इणढे समढे ॥ सू० ५० ॥

छाया-तस्मै स्वच्छ तथाप्रकाराय पुरुषजाताय तयाख्यः भ्रमणो वा माहनो वा उभयस्य काल केवलप्रपञ्चत धर्ममाख्यायात् ? इन्त ! आख्यायात् । प्रतिभृशुयात् ? इन्त ! प्रतिभृशुयात् । स स्वच्छ भवप्यात् ? इन्त ! भवप्यात् । स स्वच्छ वीर्यवत् । यावत् पौपचोपवासान् प्रतिपद्येत् ? इन्त ! प्रतिपद्येत् । स स्वच्छ मुष्णो भूत्वा अगारात् अनगारितां प्रवजेत् ? नायमयः समर्थः ॥ सू० ५० ॥

टीका-‘तस्स’-इत्यादि । तस्मै=पूर्वोक्ताय स्वच्छ तथाप्रकाराय=तादृशाय अष्टमनिदानकर्त्रे पुरुषजाताय-पुरुष एव जातः=उत्पन्नस्तस्मै तयाख्य भ्रमणो वा माहनो वा केवलप्रपञ्चत धर्ममाख्यायात् ? इन्त ! आख्यायात् । स स्वच्छ प्रतिभृशुयात् ? इन्त ! प्रतिभृशुयात् । स पुरुषः स्वच्छ भवप्यात्=भ्रमण

यहाँ ‘एव’ से लेकर ‘आसगस्स सदइ’ तक की व्याख्या प्रथम निदान की तरह जानना चाहिये ॥ सू० ४९ ॥

पूर्वाक्त प्रकार का निदान करने वाले पुरुष के धर्मविषय में कहते हैं-‘तस्स नं’ इत्यादि ।

गौतम स्वामी मगवान् से पूछते हैं-हे भवन्त ! इस प्रकार के निदान करने वाले पुरुष को यदि कोई भ्रमण या माहण धर्म-कथा सुनावे तो क्या वह सुमता है ? हाँ गौतम सुनता है, तथा

अदि ‘एव’ भी कहने ‘आसगस्स सदइ’ सुधीनी व्याख्या प्रथम निदान

पूर्वोक्त प्रकार निदान करनेवाला पुरुष धर्म विषय में पूछे-‘तस्स नं’ इत्यादि । गौतम स्वामी मगवान् से पूछे-हे भवन्त ! क्या प्रकारों निदान-कथायाणां पुरुष ने जो कुछ भ्रमण के माहण धर्म-कथा सुनाने तो हाँ से सुनते हैं ।

સાઘનચ્ચને શ્રદ્ધાં કુર્યાત્ ? હન્ત ! શ્રદ્ધયાત્૩ । સ खलु किं शीलव्रत० यावत्, यावच्छब्देन ' गुणविरमणप्रत्याख्यान ' इत्यस्य संग्रहः, तथा च शीलव्रतगुण-विरमणप्रत्याख्यानपौषधोपवासन् पूर्वोक्तलक्षणान् प्रतिपद्येत=स्वीकुर्यात् ? हन्त ! प्रतिपद्येत । स खलु पुरुषः मुण्डो=लुञ्चितकेसो भूत्वा अगारात्=गृहात् अनगारितां =पायुतां प्रव्रजेत् ? अयमर्थो न समर्थः, नामो प्रव्रजितो भवतीति भावः॥सू० ५०॥

પુનસ્તદેવ વિગદયતિ—' સે ણં ' ડગ્યાદિ ।

મૂલમ્—સે ણં સમણોવાસણ ભવઈ—અભિગયજીવાજીવે જાવ પડિલાભેમાણે વિહરઈ । સે ણં ણયારૂવેણં વિહારેણં વિહરમાણે વહૂણિ વાસાણિ સમણોવાસગપરિયાગં પાડણઈ, પાડણિત્તા આવાહંસિ ઉપ્પણંસિ વા અણુપ્પણંસિ વા વહૂઈં ભત્તાઈં અણ-સણાણ છેદેઈ, છેદિત્તા આલોહયપડિકંતે સમાહિપત્તે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા અણ્ણયરેસુ દેવલોણસુ દેવત્તાણ ઉવવત્તારો ભવઈ । તં ઇવં खलु समणाउसो ! तस्स णिदाणस्स इमेयारूवे पाव-फलविवागे जे णं णो संचाएइ सब्बाओ सब्बत्ताए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए ॥ सू० ५१ ॥

છાયા—સ खलु श्रमणोपासको भवति—अभिगतजीवाजीवो यावत् प्रति-लम्भयन् विहरति । स खलु एतद्रूपेण विहारेण विहरन् बहूनि वर्षाणि श्रम-णोपासकपर्यायं पालयति, पालयित्वा आवाधायामुत्पन्नायामनुत्पन्नायां वा ब-हूनि भक्तानि अनक्षनया छिनत्ति, छित्त्वा आलोचितप्रतिक्रान्तः समाधिप्राप्तः कालमासे कालं कृत्वा अन्यतमे देवलोकेषु देवत्वेन उपपत्ता भवति । तद् एवं खलु श्रमणाः ! आयुष्मन्तः ! तस्य निदानस्य अयमेतद्रूपः पापफलवि-

શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ ઔર रुचि करता है, तथा वह शीलव्रत यावत् पौष-धोपवास आदि व्रतों को अंगीकार करता है अर्थात् व्रतधारी श्रावक होता है परन्तु वह मुण्डित होकर प्रव्रजित नहीं हो सकता ॥सू० ५०॥

ગીતમ ! તે સાંભળે છે તથા શ્રદ્ધા પ્રતીતિ અને રુચિ કરે છે તથા તે શીલવ્રત આદિ તેમજ પૌષધોપવાસ આદિ વ્રતોને અંગીકાર કરે છે અર્થાત્ વ્રતધારી શ્રાવક થાય છે પરંતુ તે મુહિત થઈને પ્રવ્રજિત થઈ શકતો નથી (સૂ ૫૦)

पूर्वाक्तप्रकारस्य पुरुषस्य धर्मास्थानादिनिषयं विषयः पृच्छति-‘तस्स न’ इत्यादि ।

मन्त्र-तस्स ण सहप्पगारस्स पुरिसजायस्स तहारूवे समणे वा माहसे वा उभओ काल केवल्लिपल्लत्त धम्ममाइक्खेज्जा ? हता आइक्खेज्जा, सेण पडिमुणिज्जा ? हता पडिमुणिज्जा । से ण सहहेज्जा ? हता सहहेज्जा । से ण सीलव्वय जाव पोसहोववासाइ पडिबज्जेज्जा ? हता पडिबज्जेज्जा । से ण मुडे भ वित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वपज्जा ? णो इणहे समहे ॥ सू० ५० ॥

छाया-तस्मै स्वच्छ तयामकाराय पुरुषभाताय तयारूपः भ्रमणो वा माहना वा उभयतः काय केवल्लिपल्लत्तं धर्ममाख्यायात् ? इन्त ! आख्यायात् । प्रतिशृणुयात् ? इन्त ! प्रतिशृणुयात् । स स्वच्छ भ्रष्ट्यात् ? इन्त ! भ्रष्ट्यात् । स स्वच्छ वीस्रवत्० यावत् पीपपोपवासान् प्रतिपयेत् ? इन्त ! प्रतिपयेत् । स स्वच्छ मुण्डा भूत्वा अगाराप् अनगारितो भवेत् ? नायमयः समर्थः ॥ सू० ५० ॥

टीका-‘तस्स’-इत्यादि । तस्मै=पूर्वोक्ताय स्वच्छ तयामकाराय=तादृशाय भ्रमणनिदानार्थे पुरुषभाताय-पुरुष एव जातः=उत्पन्नस्तस्मै तयारूपः भ्रमणो वा माहना वा केवल्लिपल्लत्तं धर्ममाख्यायात् ? इन्त ! आख्यायात् । स स्वच्छ किं प्रतिशृणुयात् ? इन्त ! प्रतिशृणुयात् । स पुरुषः स्वच्छ भ्रष्ट्यात्=भ्रमण

यहाँ ‘एवं’ से लेकर ‘आसगस्स सदइ’ तक की व्याख्या प्रथम निदान की तरह जानना चाहिये ॥ सू० ४९ ॥

पूर्वाक्त प्रकार का निदान करने वाले पुरुष के धर्मविषय में कहते हैं-‘तस्स न’ इत्यादि ।

गौतम स्वामी भगवान् से पूछते हैं-हे भवन्त ! इस प्रकार के निदान करने वाले पुरुष को यदि कोई भ्रमण या माहण धर्म-कथा सुमावे तो क्या वह सुनता है ? हाँ गौतम सुनता है, तथा

अर्द्धि ‘एवं’ भी लक्ष्मि ‘आसगस्स सदइ’ सुधीनी व्याख्या प्रथम निदान के लक्ष्मि लेखने (सू० ४६)

पूर्वोक्त प्रकार निदान करनेवाला पुरुषन्त धर्म विषयमां कहे छे-‘तस्स न’ इत्यादि । गौतम स्वामी भगवान् से पूछे छे-हे भवन्त ! क्या प्रकारानु निदान करनेवाला पुरुषन्त के लक्ष्मि लेखने के लक्ष्मि धर्मविषय सव्यावे तो सु ते संभवे छे । ६५

માનવચને શ્રદ્ધાં કુર્યાત્ ? હન્ત ! શ્રદ્ધયાત્ ૩ । સ खलु किं शीलव्रत० यावत्, यावच्छब्देन 'गुणविरमणप्रत्याख्यान' इत्यस्य संग्रहः, तथा च शीलव्रतगुण-विरमणप्रत्याख्यानपौषधोपवासन् प्रवृत्तलक्षणान् प्रतिपद्येत=स्वीकुर्यात् ? हन्त ! प्रतिपद्येत । स खलु पुरुषः मुण्डो=लुञ्चितकेशो भूत्वा अगारात्=गृहात् अनगारितान्=साधुतां प्रव्रजेत् ? अयमर्थो न समर्थः, नामौ प्रव्रजितो भवतीति भावः ॥ सू० ५० ॥

પુનસ્તદેવ વિશદયતિ—'સે જં' इत्यादि ।

મૂલમ્—સે જં સમણોવાસણ ભવઈ—અભિગયજીવાજીવે જાવ પડિલાભેમાણે વિહરઈ । સે જં ઇયારૂવેજં વિહારેજં વિહરમાણે વહૂણિ વાસાણિ સમણોવાસગપરિયાગં પાઉણઈ, પાઉણિત્તા આવાહંસિ ઉપ્પવણંસિ વા અણુપ્પવણંસિ વા વહૂઈં ભત્તાઈં અણ-સણાઈ છેદેઈ, છેદિત્તા આલોહયપડિકંતે સમાહિપત્તે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા અણ્ણયરેસુ દેવલોહસુ દેવત્તાઈ ઉવવત્તારો ભવઈ । તેં એવં खलु समणाउसो । तस्स णिदाणस्स इमेयारूवे पाव-फलविवागे जे जं णो संचाएइ सब्बाओ सब्बत्ताए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए ॥ सू० ५१ ॥

છાયા—સ खलु श्रमणोपासको भवति—अभिगतजीवाजीवो यावत् प्रति-लम्भयन् विहरति । स खलु एतद्रूपेण विहारेण विहरन् बहूनि वर्षाणि श्रम-णोपासकपर्यायं पालयति, पालयित्वा आवाधायामुत्पन्नायामनुत्पन्नायां वा ब-हूनि भवतानि अनशनया छिनत्ति, छित्त्वा आलोचितप्रतिक्रान्तः समाधिप्राप्तः कालमासे कालं कृत्वा अन्यतमे देवलोकेषु देवत्वेन उपपत्ता भवति । तद् एवं खलु श्रमणाः ! आयुष्मन्तः ! तस्य निदानस्य अयमेतद्रूपः पापफलत्रि-

શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ ઔર રુચિ કરતા હૈ, તથા વહ શીલવ્રત યાવત્ પૌષ-ધોપવાસ આદિ વ્રતોં કો અંગીકાર કરતા હૈ અર્થાત્ વ્રતધારી શ્રાવક હોતા હૈ પરન્તુ વહ મુણ્ડિત હોકર પ્રવ્રજિત નહીં હો સકતા ॥સૂ૦ ૫૦॥

બીજમ્ । તે સામણે છે તથા શ્રદ્ધા પ્રતીતિ અને રૂચિ કરે છે તથા તે શીલવ્રત આદિ તેમજ પૌષધોપવાસ આદિ વ્રતોને અંગીકાર કરે છે અર્થાત્ વ્રતધારી શ્રાવક થાય છે પરન્તુ તે મુણ્ડિત થઈને પ્રવ્રજિત થઈ શકતો નથી (સૂ૦ ૫૦)

પાકઃ યેન નો જ્ઞનોતિ સર્વતઃ સર્વતથા મુળ્હો મૃત્વા અગારાદ્ અનગારિતાં
મગ્નમિતુમ્ ॥ મૃ. ૫૧ ॥

ટીકા-‘સે જ’-‘સ્વાદિ’ । સ સ્વભ્રમણોપાસકઃ=ભ્રમણા મનતિ ।
કીદૃશઃ ? અભિગતમીષામીષઃ યાક્ષ મતિભ્રમણન=ભ્રમણનિર્મળન્યેભ્યઃ પ્રાપ્તકૈવ
ળીયમશ્વનાદિકં દદાનો વિહરતિ । સ સ્વભ્રમણ પૂર્વોક્ત પદ્મપેજ વિહારેન=ભ્ર
મણાધારેણ વિહરન્ બહુનિ વર્ષાણિ ભ્રમણોપાસકપર્વાયં પામ્યતિ, પામ્યતિ
આશાપાપામ્=આ=સમન્તાદ્ આશા=રોગપીડાન્તરાયાદિકૃપા તસ્માન્ ઉત્પન્નાર્પા=
જાતાર્પા યા=મયદા અનુત્પન્નાર્પા બહુનિ મક્તાનિ અનશ્વનયા છિનતિ, છિન્તિ
આશોચિત-પ્રતિક્રાન્તઃ=કૃતાશોચન-પ્રતિક્રમણ સમાધિમાત્ત =મશ્વન્તવિષ્ણુઃ કા
મમાસે=કાલાવસરે કાલં કૃત્વા દેવલોકેષુ અન્યતમે=કસ્મિન્નિદેવલોકે દેવ
ત્વેન ઉપપન્ના=ઉત્પન્નો મનતિ । હે આયુષ્માનઃ મનનાઃ ! તદ્ એવ તસ્ય=

ફિર ઉસીવાત કા વિશેષરૂપસે વર્ણન કરસે હૈ-‘સે જ’ સ્વાદિ’ ।

વહ આશક, જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોં કા જ્ઞાતા હોતા હૈ
યાવત્ અમણ ઓર નિર્મળ્યોં કો પ્રાપ્તકૈવળીય આહાર પાની આદિ
સે પ્રતિલાભિત કરતા હુઆ વિચરતા હૈ । હસ પ્રકાર વિચરતા હુઆ
યહુત વર્ષોં તક અમણોપાસક પર્વાય કા પાલન કરતા હૈ । રોગ
આદિ કે ઉત્પન્ન હોને મયદા ન હોને પર ખી અનશ્વનદ્વારા બહુત
મક્ત કા ક્ષેડન અર્થાત્ બહુત દિવોં તક આહાર પાની કા સ્વાગ-રૂપ
સંચારા કરતા હૈ ઓર અતિચારાદિકી આલોચના તથા પ્રતિક્રમણ કર
સમાધિયુક્ત વહ આશક કાલ અવસર કાલ કરકે પ્રત્યેક આદિ દેવ
લોકોમેંસે કિસી દેવ લોક મેં દેવરૂપ સે વસત્ત હોતા હૈ । હસ
પ્રકાર હૈ આયુષ્માન અમણો ! હસ નિવાન કા હસ પ્રકાર પાપરૂપ

વળી એવ વાતનું વિશેષરૂપે વર્ણન કરે છે-‘સે જ’ સ્વાદિ’ ।

તે આશક, જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોંને જ્ઞાતા થાય છે વળી અમણ તથા
નિર્મળ્યોંને પ્રાપ્તકૈવળીય આહાર પાની આદિકી પ્રતિલાભિત કરતા વિચરે છે એ
પ્રકારે વિચરતા તે યજ્ઞ વર્ષોં સુધી અમણોપાસકપર્વાયનું પાલન કરે છે શન આદિ
ઉપપન્ન થતાં કે ન થતાં પણ અનશ્વનદ્વારા યજ્ઞ જલતનું ઉદન અર્થાત્ જહુ દિવસોં સુધી
આહાર પાનીના ત્યાગરૂપ સંચારા કરે છે. અને અતિચાર આદિકી આલોચના તથા
પ્રતિક્રમણ કરી સમાધિયુક્ત તે આશક, કાલ અવસરે કાલ કરીને પ્રત્યેક આદિ દેવ
લોકોમાંના દેવ એક દેવલોકમાં દેવરૂપથી ઉપપન્ન થાય છે આ પ્રકારે, તે અમુકમાન

उक्तस्य निदानस्य अयमेतद्रूपः=पूर्वोक्तस्वरूपः पापफलविपाकः=पापरूपपरिणामो भवति येन पापपरिणामेन स सर्वतः=सर्वभावेन सर्वतया=सर्वप्रकारेण शुद्धितो भूत्वा आगारात्=गृहस्थभावाद् अनगारितां=साधुभावं प्रव्रजितुं=स्वीकर्तुं नो शक्नोति=न समर्थो भवति ॥ सू० ५१ ॥

॥ इत्यष्टमं निदानम् ॥ ८ ॥

अथ नवमं साधुसम्बन्धिकं निदानकर्म प्ररूपयति 'एवं खलु' इत्यादि ।

मूलम्--एवं खलु समणाउसो ! मए धम्मं पणत्ते जाव से य परक्कममाणे दिव्वमाणुसएहिं कामभोगेहिं निव्वेयं गच्छेज्जा-माणुस्सगा खलु कामभोगा अधुवा असासया जाव विप्पजहणिज्जा, दिव्वावि खलु कामभोगा अधुवा जाव पुणरागमणिज्जा, जइ इमस्स तवनियम० जाव अहमवि आगमेस्साणं जाइं इमाइं भवंति अंतकुलाणि वा पंतकुलाणि वा तुच्छकुलाणि वा दरिद्रकुलाणि वा किवणकुलाणि वा भिक्खागकुलाणि वा, एएसि णं अण्णतरंसि कुलंसि पुमत्ताए पच्चायामि । एस मे आया परियाए सुणीहडे भविस्सइ । से तं साहु ॥ सू० ५२ ॥

छाया-एवं खलु श्रमणा आयुष्मन्तः ! मया धर्मः प्रज्ञप्तः यावत् स च पराक्रामन् दिव्यमानुषकेषु कामभोगेषु निर्देष्टुं गच्छति-मानुष्यकाः खलु कामभोगा अधुवा अशाश्वता यावद् विप्रहेयाः, दिव्या अपि खलु कामभोगा अधुवा यावत् पुनरागमनीयाः, यदि अस्य तपोनियम० यावद् अहमपि आ-

फल हुआ जिससे इस निदान का करने वाला वह गृहस्थ भावको त्याग कर प्रव्रजित नहीं हो सकता अर्थात् निदानकर्म के प्रभाव से वह साधुवृत्ति नहीं ले सकता ८ ॥ सू० ५१ ॥

॥ यह आठवाँ निदान हुआ ॥ ८ ॥

श्रमणो ! ते निदानं तु मे रीतं तु पापं इव मेवुं थाय छे के नेथी आ निदान करवावाणा ते गृहस्थभावने त्याग करीने प्रव्रजित अथ शक्ता नथी, अर्थात् निदानकर्मना प्रभावशी ते साधुवृत्ति लभ शक्ता नथी. (सू० ५१)

आ आठवुं निदान थयुं (८)

अमिष्यति यान्येतानि भवन्ति अन्तकुलानि वा प्रान्तकुलानि वा दुष्टकुलानि वा
हरिद्रकुलानि वा कृष्णकुलानि वा मिथुनकुलानि वा, एतयामप्ययं कुले पुंस्त्वन्
मत्पायामि, एव मे आत्मा पर्यायं मुनिहन्तो भवत्यति । तदेतत्साधु ॥ सू० ५२ ॥

टीका—‘एष’—इत्यादि । हे आयुष्मान् अभ्यन्ता । मया धर्मं प्राप्तं
यावत्, यावच्छब्देन—‘इदमेव नैर्ग्रन्थं प्रवचनम्’ इत्यादीनां प्राग्ग्राह्यात्पद
दानां संग्रहः । ॥ च पराक्रमन्—धर्मं पराक्रम स्फोटयन् दिव्यमानुषकेषु—देव
मनुष्यसम्बन्धिषु कामभोगेषु निषेदः—वैराग्यं गच्छति—प्राप्नोति । तेषां दर्शयति—
‘मानुषकाः’ इत्यादि, मानुषकाः—मनुष्यसम्बन्धिनः कामभोगा अधुना—अस्थि
रत्वात् अशाश्वताः—विनश्यत्वात्, यावद्—विमर्शेयाः—परित्याज्या । तथा दिव्या
अपि—देवसम्बन्धिनोऽपि स्वसु कामभोगा अधुना यावत्, पुनरागमनीयाः—
पुनरावर्तिनः पुनःपुनर्गमनकारणीभूताः सन्तीत्यर्थः । यद्यप्येतानिपमं
यावत्, यावच्छब्देन ‘अथर्वणसिद्धान्तस्य कर्मविविधेषु’ स्यात्’ उदा अ
हमपि अत्रामिष्यति—अमिष्यति काष्ठे यानीमानि—वक्ष्यमाणानि अन्तकुलानि—

अयं नवर्षा साधुसम्बन्धी निदानकर्म का निरूपण करते हैं—
‘एष स्वसु’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान् अभ्यन्ता । मैंने धर्म का प्ररूपण किया ‘यावत्’
शब्द से ‘इदमेव नैर्ग्रन्थं प्रवचनम्’ इत्यादि पूर्व में व्याख्या किये हुए
पदोंका संग्रह समझना । वह निर्ग्रन्थ धर्म में पराक्रम करना हुआ
देव और मनुष्य सम्बन्धी कामभोगों के विषय में वैराग्य प्राप्त करता
है और पिचार करता है कि—मनुष्यों के कामभोग अधुना और
अशाश्वत अर्थात् अनित्य हैं अतः कभी न कभी उनको छोड़ना
ही होगा । देवों के कामभोग इसी तरह अनित्य और बारबार जन्म
मरण के कारणमूल होते हैं । यदि इस तथ और नियम का कुछ

कवे नवर्षा साधुसम्बन्धी निदानकर्मनु निरूपण करे छे—‘एष स्वसु’ इत्यादि

हे आयुष्मान् अभ्यन्ता । ये धर्मनु प्रवचनं कर्तुं ‘यावत्’ शब्दभी ‘इदमेव
नैर्ग्रन्थं प्रवचनम्’ इत्यादि पूर्वमा (अत्रात्) व्याख्या कर्मा अभ्यन्ते परेणा अत्र
समर्थयेते ते नैर्ग्रन्थं धर्ममा पराक्रमं कर्त्ता देव तथा मनुष्यसम्बन्धी कामभोगानां
निषेधमां देशमा प्राप्त करे छे अने विषय करे छे के—मनुष्याणां कामभोगेध मनुष्य अने
अशाश्वत अर्थात् अनित्य छे तेषीं कर्मके ने कर्मके तेने छोड़ना पड्यो, देवोंके
कामभोग अनेही रहते अनित्य तथा बारबार जन्म मरणना कारणमूल देव छे अने
अथ तप अने नियमनु कर्म हब छेय तो तु आश्विनी जन्मा अन्तकुल—दशमपथी

द्रव्यभावतो जघन्यकुलानि, वा=अथवा प्रान्तकुलानि=द्रव्यभावतोऽसारकुलानि,
वा=अथवा तुच्छकुलानि=अल्पकुटुम्बानि, वा=अथवा दरिद्रकुलानि=निर्धनकुलानि,
वा=अथवा कृपणकुलानि=धनसत्त्वेऽपि नितान्तनिस्सत्त्वस्वभावानि, वा=अथवा
मिक्षुककुलानि=याचककुलानि भवन्ति, एषाम्=अन्तर्प्रान्तादिकुलानां मध्ये अ-
न्यतमे=रुस्मिंश्चित् कुले पुंस्त्वेन प्रत्यायामि=उत्पन्नो भवामि येन एतेषु कुलेषु
एष मे=मम आत्मा=मद्रूपो जातः पर्याये=संयमपर्याये सुनिहतः=सुखेन नि-
स्सृतो भविष्यति, अहं सुखपूर्वकं संयमी भविष्यामीति भावः, तदेतत् साधु=
समीचीनम्, एतदेव मे श्रयस्करं भवतीति भावः ॥ सू० ५२ ॥

अथ भगवान् कथयति-‘एवं खलु’ इत्यादि ।

मूलम्-एवं खलु समणाउसो ! निग्गंथो वा निग्गंथी वा
णिदाणं किञ्चा तस्स ठाणस्स अणालोइय-अप्पडिक्कंते सब्बं तं
चेव, से णं मुंडे भवित्ता अगारओ अणगारियं पव्वइज्जा ?

फल हो तो मैं आगामी भव में अन्तकुल द्रव्य भाव से छोटा—
गरीब कर्षक आदि कुल, अथवा प्रान्तकुल द्रव्य भाव से साररहित
अर्थात् धन और बुद्धि आदि से सामान्य कुल, अथवा तुच्छकुल-
अल्पकुटुम्बवाला कुल, अथवा दरिद्रकुल-जन्म से निर्धन कुल, अथवा
कृपणकुल, अर्थात् धन होने पर भी धनरहित के जैसे स्वभाववाला
कुल, अथवा याचककुल, इन सब कुलोंमेंसे किसी एक कुल में पुरुष
का जन्म ग्रहण करूँ, जिससे मेरा यह आत्मा संयमपर्याय के लिये
सुखपूर्वक निकल सकेगा । अर्थात् इन कुलों में मुझे संयम लेते
समय कोई नहीं रोके और मैं सुखपूर्वक संयम ग्रहण कर सकूँगा ।
यही ठीक है ॥ सू० ५२ ॥

नानु-गरीब कर्षक आदि कुल, अथवा प्रान्तकुल-द्रव्यभावतो साररहित अर्थात् धन
तथा बुद्धि आदिमा सामान्य कुल, अथवा तुच्छकुल-अल्पकुटुम्बवाला कुल अथवा
दरिद्रकुल=जन्मशी निर्धनकुल अथवा कृपणकुल अर्थात् धन होवा छत्ता पण धनरहितना
एवा स्वभाववाला कुल, अथवा याचककुल, जे जथा कुलोमाथी डोछ ओक कुणमा
पुरुषो जन्म अहणु कर जेथी करीने मारे आ आत्मा संयमपर्यायने मोटे सुख-
पूर्वक नीकणी शक्ये अर्थात् जे कुलोमा मने संयम लेती वण्णते, डोछ शक्ये नही
अने हु सुखपूर्वक संयम अहणु करी शक्ये, जेव हीक छे (सू० ५२)

હતા । પવ્વહજ્જા । સે ણ તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિજ્જેઝ્જા
જાવ સવ્વદુક્ખાણમત કરેઝ્જા ? ણો હ્ણદે સમદે । સુ. ૫૩ ॥

છાયા-એ સ્વલ્પ ભ્રમણાઃ ! આયુષ્મન્તઃ ! નિર્મન્યો વા નિર્મન્યી વા
નિદાન કૃત્વા તસ્મૈ સ્થાનાય અનાભોષિતોઽપ્રતિક્રાન્તઃ સર્વે તદેવ । સ સ્વલ્પ
મુખ્ધો યૂત્સ્યા અગારાદ્ અનગારિતાં પ્રવ્રજેત્ ? હન્ત ! પ્રવ્રજેત્ સ સ્વલ્પ તેનૈવ મવ
પ્રવ્રજેત્ સિદ્ધેત્ ? યાવત્ સર્વદુઃસ્થાનામન્ત કુર્યાત્ ? નાયમર્યઃ સમર્યઃ ॥ સુ. ૫૩ ॥

ટીકા-‘એ સ્વલ્પ’-‘ઇત્યાદિ । હે આયુષ્મન્તઃ ! ભ્રમણાઃ ! એવમ્=મનેન
પ્રકારેણ સ્વલ્પ=નિમિષેન નિર્મન્યો વા નિર્મન્યી વા નિદાન કૃત્વા તસ્ય સ્થા
નસ્ય=નિદાનરૂપસ્ય અનાભોષિત=ગૃહસમીપેઽકૃતપાપપ્રકાશનઃ, અપ્રતિક્રાન્તઃ=
તત્તોઽનિવૃત્તઃ । સર્વે તદેવ સ સ્વલ્પ નિદાનકર્તા મુખ્ધો યૂત્સ્યા આગારાદ્=મુદ્દાર્
અનગારિતાં પ્રવ્રજેત્ ? इति गौतमप्रश्नः, भगवानाह-हन्त ! =बाहं प्रव्रजेत्, स
स्वल्पो तेनैव=तस्मिन्नेव मवप्रव्रजे=मवे सिद्धयेत्=सिद्धिं प्राप्नुयात्, यावद्,
यावच्छब्देन-मुदयेत्, मृष्येत्, परिनिर्वायात्, सर्वदुःस्थानामन्तं कुर्यात् ? भगवा-
नाह-अयमर्थो न समर्थः=तस्मिन्नेव मवे मोक्षं न प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ सू. ५३ ॥

इस विषय में फिर भगवान् कहते हैं-‘एवं स्वल्प’ इत्यादि ।

हे आयुष्मान् ભ્રમણો ! इस प्रकार से निर्मन्य अथवा निर्मन्यी
निदानकर्म करके उस पापस्थान की आलोचना और प्रतिक्रमण किये
बिना वह मर कर उसी अन्तर्प्रान्त आदि कुलोंमेंसे किसी एक कुल
में जन्म लेता है । गौतम स्वामी पूछते हैं-हे भदन्त ! क्या वह
मुष्विद्ध होकर प्रव्रजित हो सकता है ? भगवान् उत्तर देते हैं कि-
हैं गौतम ! अवश्य प्रव्रजित हो सकता है । हे भदन्त ! क्या वह
उसी जन्म में सिद्ध बुद्ध और कर्मों से मुक्त होकर सब दुःखों का
अन्त कर सकता है ? भगवान् कहते हैं-हे गौतम ! वह उसी भव
में मोक्ष प्राप्त नहीं कर सकता । ॥ सू. ५३ ॥

આ. વિષયમાં બળી ભગવાન કહે છે-‘એવ સ્વલ્પ’ ઇત્યાદિ.

હે આયુષ્માન ભ્રમણો ! આ પ્રકારે નિર્મન્ય અથવા નિર્મન્યી નિદાનકર્મ કરીને
તે અપસ્થાનની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કર્યા વિના મરી જતાં તે અન્ત પ્રાન્ત
આદિ કુલોમાંથી કોઈ એક કુલમાં જન્મ લે છે જોતમ સ્વામી પૂછે છે કે ભદન્ત ! શું
તે મુષ્વિદ્ત અથવા પ્રવ્રજિત થઈ શકે છે ? ભગવાન ઉત્તર આપે છે કે-હા જોતમ !
તે અવશ્ય પ્રવ્રજિત થઈ શકે છે

હે ભદન્ત ! શું તે તેજ જન્મમાં શિદ્ધ બુદ્ધ તથા કર્મોથી મુક્ત અથવા સર્વે
દુઃખોનો અન્ત કરી શકે છે ?

તર્હિ સ કીદશો ભવતી ? ત્યાહ-‘સે ણં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સે ણં ભવઈ સે જે અણગારા ભગવંતો ઈરિયાસમિયા
ભાસાસમિયા જાવ વંમયારી, તેણં વિહારેણં વિહરમાણે વહૂઈ
વાસાઈ સામણપરિયાગં પાડણઈ, પાડણિત્તા આવાહંસિ વા
ઉપ્પણંસિ વા અણુપ્પણંસિ વા વહૂઈં મત્તાઈં પચ્ચક્કાઈ, પચ્ચક્કિવત્તા
વહૂઈ મત્તાઈં અણસણાણ છેદેઈ, છેદિત્તા આલોડય-
પડિકંતે સમાહિપત્તે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા અણ્ણયરેષુ દેવ-
લોણસુ દેવત્તાણ ઉવવત્તારો ભવઈ । એવં ચલુ સમણાડસો !
તસ્સ ણિદાણસ્સ ઇમેયારૂવે પાવપલવિવાગે જં ણો સંચાણઈ
તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિઙ્ગિહંતં જાવ સવ્વદુક્ખાણમંતં કરેહં ॥સૂ.૦ ૫૪॥

છાયા-સ ચલુ ભવતિ અથ ચેડનગારા ભગવન્ત ઈર્યાસમિતા યાવત્-
બ્રહ્મચારિણસ્તેન વિહારેણ વિહરન્ વહૂનિ વર્ષાણિ શ્રામણ્યપર્યાયં પાલયતિ પાલ-
યિત્વા આવાધાયામુત્પન્નાયાં વા અનુત્પન્નાયાં વા વહૂનિ મત્તાનિ પ્રત્યાહ્યાતિ,
પ્રત્યાહ્યાય, વહૂનિ મત્તાનિ અનશનયા છિન્દ્યાત્, છિત્ત્વાડડલોચિતઃ પ્રતિક્રાન્તઃ
સમાધિપ્રાપ્તઃ, કાલમાસે કાલં કૃત્વાડન્યતમે દેવલોકેષુ દેવતયોપપત્તા ભવતિ ।
તદેવં ચલુ શ્રમણા આયુષ્મન્તઃ ! તસ્ય નિદાનસ્યાડયમેતદ્રૂપઃ પાપપલવિપાકો
યન શક્નોતિ, તેનૈવ મવગ્ગહણેન સેદુ, યાવત્સર્વદુઃખાનામન્તં કર્તુમ્ ॥સૂ.૦ ૫૪॥

ટીકા-‘સે ણં’-ઇત્યાદિ । સ ચ પૂર્વોક્તશ્ચ ભવતિ=વક્ષ્યમાણસ્વરૂપો
ભવતિ-‘સે’ અથ=તદનન્તરં ચે અનગારા ભગવન્તઃ ઈર્યાસમિતાઃ=યુગ્યપરિમિત-
ભૂમિનિરીક્ષણપૂર્વકં ગમનશીલાઃ, ભાષાસમિતા=હિતપરિમિતનિરવચ્ચમાર્ષિણઃ યાવત્,

તથ વહ કૈસા હોતા હૈ ? સો કહતે હૈ-‘સે ણં’ ઇત્યાદિ ।

વહ અનગાર હોતા હૈ કિસ પ્રકાર કા હોતા હૈ ? સો કહતે
હૈ-જો ચે અનગાર ભગવન્ત ઈર્યાસમિતિ વાલે અર્થાત્ યુગ્યપરિમિત-
ભૂમિનિરીક્ષણપૂર્વક ગમન કરને વાલે ભાષાસમિતિ વાલે, હિતકારી

ભગવાન કહે છે-હૈ ગૌતમ ! તે તેજ ભવમા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી (સૂ.૦ ૫૩)

ત્યારે તે દેવા થાય છે ? તે કહે છે-‘સે ણં’ ઇત્યાદિ

તે અણગાર થાય છે દેવા પ્રકારનો થાય છે ? તે કહે છે- જે અનગાર ભગ-
વન્ત ઈર્યાસમિતિવાળા અર્થાત્ યુગ્યપરિમિતભૂમિનિરીક્ષણપૂર્વક ગમન કરવાવાળા,

यावच्छब्देन—‘आदानमाण्डामप्रनिक्षेपणसमिता, उच्चरमस्रवमश्लेषसिङ्गणजल-
परिष्ठापनिकासमिता, मनोगुप्ता, पागुप्ता, कापगुप्ता, गुप्तेन्द्रियां, गुप्त’ इत्येषां
सङ्ग्रह, ‘गुप्त’ इति पदमयोपक्रमेण ‘गुप्तवस्त्रधारिणः सन्ति स तत्सदृशो भ-
वतीति भावः । तेन=तत्सम्बन्धिना तत्सदृशेन विहारण विहरन् स बहूनि
वर्षाणि भ्रामर्यपर्याय=संयमपर्याय पामयति, पानयित्वा आवाधायाम् उत्पन्ना-
यामनुत्पन्नायां वा बहूनि मक्तानि=चतुर्विधाभाराणि प्रत्यासपाति=परित्यजति
प्रत्यासपाय बहूनि मक्तानि अनश्नया छिनत्ति, छित्त्वा आलोचितपतिक्रान्तः
समाधिमाप्त कालमाप्त काल कृत्वा देवल्लोकेषु अन्यतम कस्मिंश्चिद् देवल्लोके
दवत्वन उपरवा=मनुष्यलो भवति । हे आयुष्मान् भ्रमणा ! एवम्=मेनेन
प्रकारेण खलु=निश्चयेन तस्य=निदानस्य अपमेतद्रूप=वक्ष्यमाणवस्त्रम् पाद

परिमित निरवयव भाषा धोखने वाले, पावन-शब्द से आदानमाणा-
मप्रनिक्षेपणसमिति वाले, उच्चर-ग्रस्रवण-श्लेष-सिङ्गण-जल-
परिष्ठापनिकासमिति वाले, मनोगुप्त, पागुप्त, कापगुप्त, गुप्तेन्द्रिय
और गुप्तवस्त्रधारी होते हैं, उनके सदृश अनगर होजाता है । इस
प्रकार विचरता हुआ वह बहुत वर्षों तक भ्रमणपर्याय का पालन कर
व्याधि उत्पन्न होने पर अथवा न होने पर पावन सभारा करके बहुत
भक्त-यज्ञ से दिनां तक चतुर्विध आहार-का त्याग कर बहुत
भक्त का अनशनद्वारा छेदन कर आलोचना और प्रतिक्रमणद्वारा
समाधि को प्राप्त करता है । एवं काल अवसर काल करके भ्रैवेयक
आदि देवल्लोकों में से किसी एक देवल्लोक में महाशक्तिवाली देवपत्नी
उत्पन्न होता है । हे आयुष्मान् भ्रमणो ! इस प्रकार उस निदानकर्म

आत्मसमितिवाग्नि विवक्षारी धर्मित निरवयव तथा विवक्षवाग्नि, यावत् शब्दों का
आदानमाप्रनिक्षेपणसमितिवाग्नि उच्चरग्रस्रवणश्लेषसिङ्गणजलपरिष्ठापनिकासमि-
तिवाग्नि मनोगुप्त, पागुप्त, कापगुप्त, गुप्तेन्द्रिय तथा गुप्तवस्त्रधारी रूप से
तेजस्य ज्ञेये त अनगर सद्य अव्यं छे मे प्रकारे विचरते ते लटु वर्षां शुभी अभय
पर्यायानु पालन करीने व्याधि उपपन्न यदा हे व्याधि न होय तदा पश्य जलान्न संयम
करीने लटुभक्त-लटु द्विषो शुभी चतुर्विध आहारान् त्याग करी लटुभक्तानु अन-
शनद्वारा छेदन करी आलोचना अने प्रतिक्रमणद्वारा समाधिने प्राप्त करे छे यही
काल अवसर काल करीने भ्रैवेयक आदि देवल्लोकोंआधी गेछे के देवल्लोक भा महाशक्ति-
वाली देवपत्नी आ उपपन्न वाय छे छे आयुष्मान् भ्रमणो ! आ प्रकारे ते निदानकर्म

ફલવિપાકઃ=પાપકારી પરિણામો ભવતિ યદ્=યસ્માદ્ પાપકારિનિદાનકર્મપરિ-
ણામાત્ સ તેનૈવ ભવગ્રહણેન=તસ્મિન્નેવ ભવે સ્વલુ નો શ્વનોતિ સેદ્ધં યાવત્
મર્વદુઃખાનામન્તં કર્તુમ્ ॥ મ્. ૫૪ ॥

॥ ઇતિ નવમં નિદાનં સંપૂર્ણમ્ ॥ ૯ ॥

॥ ઇતિ નિદાનકર્મ સંપૂર્ણમ્ ॥

અથ નિદાનરહિતસંયમફલં વર્ણયતિ-‘એવ’-મિત્યાદિ ।

મૂલમ્-એવં સ્વલુ સમણાઁસો મદ્ધ ધમ્મે પળ્લણ્ણે ઇણમેવ
નિગ્ગંથે પાવયણે જાવ સે ય પરક્કમેજ્જા સવ્વકામવિરત્તે સવ્વ-
રાગવિરત્તે સવ્વસંગાતીતે સવ્વહા સવ્વસિણેહાતિક્કન્તે સવ્વ-
ચરિત્તપરિવુદ્ધે ॥ સૂ. ૫૫ ॥

છાયા-એવં સ્વલુ શ્રમણા આયુષ્મન્તઃ ! મયા ધર્મઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, ઇદમેવ
નૈર્ગ્રન્થં પ્રવચનં યાવત્ સ ચ પરાક્રામેત્-સર્વકામવિરક્તઃ સર્વરાગવિરક્તઃ સર્વ-
સંજ્ઞાતીતઃ સર્વથા મર્વસ્નેહાતિક્રાન્તઃ સર્વચારિત્રપરિવુદ્ધઃ ॥ મ્. ૫૫ ॥

ટીકા-‘એવ’-ઇત્યાદિ । હે આયુષ્મન્ત શ્રમણાઃ ! એવમ્=અનેન પ્રકા-
રેણ સ્વલુ મયા ધર્મઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । ઇદમેવ નૈર્ગ્રન્થં પ્રવચન યાવત્ સ ચ=પૂર્વોક્તો
કા પાપરૂપ યહ ફલ હોતા હૈ કિ જિસસે ઉસકો કરને ચાલા વહ
ઉમ્મી જન્મ મેં સિદ્ધ બુદ્ધ ઓર મુક્ત હોકર મવ દુઃખોં કા અન્ત નહીં
કર સકતા ॥ ॥ મ્. ૫૪ ॥

॥ નવમ્ નિદાન સંપૂર્ણ ॥

॥ ઇતિ નિદાનકર્મ સંપૂર્ણ ॥

અથ નિદાનરહિત સંયમફલ કો કહતે હૈ-‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ ।

હે આયુષ્માન શ્રમણો ! હમ પ્રકાર મૈને ધર્મ પ્રતિપાદન કિયા
હૈ । યહ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન મન્ય હૈ ઇત્યાદિ । યાવત્ હમ પ્રવચન કા

પાપરૂપ એવુ ફલ થાય છે કે જેથી તે જગ્યાવાળો આ જન્મમા ગિદ્ધ બુદ્ધ અને મુક્ત
થઈને મર્વ દુઃખોને અત કરી શકતો નથી (મ્. ૫૪)

નવમ્ નિદાન સંપૂર્ણ (૯)

નિદાનકર્મ સંપૂર્ણ

હવે નિદાનરહિત સંયમફલને કહે છે-‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ

હે આયુષ્માન શ્રમણો ! આ પ્રકારે મેં ધર્મ પ્રતિપાદન કર્યો છે આ નિર્ગ્રન્થ

यावच्छन्देन—‘आदानमाणादमपनिक्षेपणसमिताः, उचरमस्रपणश्चेप्मसिङ्गाणजस्र-
परिष्ठापनिकासमिताः, मनागुप्ताः, वाग्गुप्ताः, कायगुप्ताः, गुप्तेन्द्रियाः, गुप्त’ इत्येषां
सङ्ग्रहः, ‘गुप्त’ इति पदसंयोजनेन ‘गुप्तब्रह्मचारीण सन्ति स तत्सदृशो भ-
वतीति भाव । तेन=तत्सम्बन्धिना तत्सदृशेन विहारेण विहरन् स बहूनि
वर्षाणि भ्रामण्यपर्याय=संयमपर्यायं पालयति, पालयित्वा आशपायाम् उत्पन्ना-
भामनुत्पन्नायां वा बहूनि भक्तानि=चतुर्विधाहाराणि प्रत्यासपाति=परिपन्नति
प्रत्यासपाय बहूनि भक्तानि अनसनया छिनत्ति, छित्वा आलोचितपतिक्रान्तः
समाधिप्राप्तः कालमासे काल कृत्वा देवल्लोकेषु अन्यतमे कस्मिंश्चिद् देवल्लोके
देवत्वेन उपपत्ता=समुत्पन्ना भवति । हे आयुष्मन्तः भ्रमणाः ! एवम्=अनेन
प्रकारेण स्वच्छ=निश्चयेन तस्य=निदानस्य भयमेतद्भूयः=वक्ष्यमाणसङ्गः पाप-

परिमित निरवयव भाषा बोलने वाले, यावत्-इत्यद् से आदान-माणा-
मपनिक्षेपणसमिति वाले, उचर-मस्रपण-श्चेप्म-सिङ्गाण-जस्र-
परिष्ठापनिकासमिति वाले, मनोगुप्त, वाग्गुप्त, कायगुप्त, गुप्तेन्द्रिय
और गुप्तब्रह्मचारी होते हैं, उनके सहस्र अनगार होजाता है । इस
प्रकार विचरता हुआ वह बहुत वर्षों तक भ्रमणपर्याय का पालन कर
व्याधि उत्पन्न होने पर अथवा न होने पर यावत् संयारा करके बहुत
भक्त-बहुत से दिनों तक चतुर्विध आहार-का त्याग कर बहुत
भक्त का अनजानद्वारा छेदन कर आलोचना और प्रतिक्रमणद्वारा
समाधि को प्राप्त करता है । एवं काल अवसर काल करके प्रेयेयक
आदि देवल्लोकों में से किसी एक देवल्लोक में महाशक्तिशाली देवपने
वसक होता है । हे आयुष्मान भ्रमणो ! इस प्रकार उस निदानकर्म

आपाद्यमितिवाण्या कितकारी परिमित निरवयव भाषा बोलनावाण्या, यावत् शब्दकी आ-
दानमादमपनिक्षेपणसमितिवाण्या उचरमस्रपणश्चेप्मसिङ्गाणजस्र-
परिष्ठापनिकासमि-
तिवाण्या, मनोगुप्त, वाग्गुप्त, कायगुप्त, गुप्तेन्द्रिय तथा गुप्तब्रह्मचारी यावत् छे-
तेमना केवे त अनगार कथं व्यक्त छे के प्रकारे विचरतो ते लघु वर्षां सुभी अभय-
पर्यायन्तु पालन करीने व्याधि उत्पन्न कया के व्याधि न होय त्वाए पक्ष भरणर संयारा
करीने लघुलक्षत-लघु दिवसी सुभी चतुर्विध आहारने त्याग करी लघुलक्षतन्तु अन-
शनद्वारा छेदन करी आलोचना अने प्रतिक्रमणद्वारा समाधिने प्राप्त कर छे पक्षी
काल अवसर काल करीने प्रेयेयक आदि देवल्लोकाभाषी काल लोक देवल्लोकमा भक्तद्वि-
शाली देवपक्षमा उत्पन्न यावत् छे के आयुष्मान भ्रमणो ! आ प्रकारे ते निदानकर्मन्तु

अनुपमेन दर्शनेन, अनुत्तरेण=सर्वप्रधानेन चारित्र्येण=यथाग्व्यातचारित्र्येण, अनुत्तरेण=सर्वोत्कृष्टेन परिनिर्वाणमार्गेण=कषायदाहप्रशमनमार्गेण आत्मानं भावयतः=वासयतः अनन्तम्=अनन्तार्थविषयत्वात्, यद्वा अनन्तम्=अन्तर्हितम् अपर्यवसितत्वात्, अनुत्तरं=सर्वोत्तरं सर्वोत्तमत्वात्, निर्व्याधातं कटुकुड्याद्यप्रतिघ्नतत्वात्, निरावरणं=क्षायिकत्वात् कृत्स्नं=सकलार्थग्राहकत्वात्, प्रतिपूर्णं=राकाचन्द्रवत् स-कलस्यांशसमन्वितत्वात्, केवलम्=असहायम्, अत्र एव वरं=प्रधानं ज्ञानं च दर्शनं च समुत्पद्यते=प्रादुर्भवति ॥ सू० ५६ ॥

ततः सः किम्भूतः सन्न किं करोती?—त्याह—‘तए णं’ इत्यादि ।

लम्—तए ण से भगवं अरहा भवइ जिणे केवली स-वण्णू स०वदंसी सदेवमणुयासुराए जाव बहूइं वासाइं केव-लिपरियागं पाउणइ, पाउणिता अप्पणो आउसेसं आभोएइ आभोइत्ता भत्तं पच्चक्खाइ, पच्चक्खित्ता बहूइं भत्ताइं अणस-णाए छेदेइ, छेदित्ता तओ पच्छा चरिमेहि उसासनीसासेहिं सिज्झइ जाव स०वदुक्खाणंमंतं करेइ ॥ सू० ५७ ॥

कहते हैं—‘तस्स णं’ इत्यादि ।

अनुपम ज्ञान अनुपम दर्शन और सर्वोत्कृष्ट परिनिर्वाणमार्ग अर्थात् कषायरूप अग्नि को शान्त करने वाले मार्ग से आत्मा को भावित करते हुए उन सर्वकाम — विस्तृप्तता आदि सर्वगुण वाले वीतराग संयमी अनगर भगवान को अनन्त-अन्तरहित, अनुत्तर-सर्वोत्कृष्ट, निर्व्याधात—प्रतिरोधरहित, निरावरण — आवरणरहित, कृत्स्न-सकल पदार्थ को ग्रहण करने वाला, प्रतिपूर्ण-सर्वांशसम्पूर्ण, ऐसा श्रेष्ठ केवलज्ञान और केवलदर्शन उत्पन्न होता है ॥सू० ५६॥

केवलज्ञान केवलदर्शन के उत्पन्न होने पर कैसे होते हैं ? सो

अग्निने शांत करवावणा मार्गशी आत्माने लाविन करता यका ते सर्वकामविरकतपणुं आदि सर्वगुणवाणा वीतराग संयमी अनगर भगवानने अनन्त-अन्तरहित अनु-त्तर-सर्वोत्कृष्ट निर्व्याधात-प्रतिरोधरहित, निरावरण-आवरणरहित कृत्स्न-सकल प-दार्थने ग्रहण करवावणा प्रतिपूर्ण-सर्वांशसम्पूर्ण, अथा, श्रेष्ठ केवलज्ञान तथा केवलदर्शन उत्पन्न थाय छे (सू० ५६)

केवलज्ञान अने केवलदर्शन उत्पन्न यता ते कैसे थाय छे ? ते कहे छे—

મુનિ પરાક્રમેત્=મયમમાર્ગે પરાક્રમ કર્યાત્ । તદ્દા સ યીદ્યો મવતી ?-સ્વાદ-
 'મન્વક્રમે' -સ્વાદિ, સર્વકામવિરક્તતા=મમસ્તવિષયવામનારહિત', સર્વરાગવિ-
 રક્ત=સંસારરાગનિવૃત્તિ, સર્વમાહાતીત=ધનધાન્યાદિમત્તપરિગ્રહવર્જિત સર્વયા-
 સર્વપ્રકારણ સર્વસ્નેહાતિક્રાન્ત=દૂરીકૃતપુત્રપત્ન્યાદિસ્નેહધન મર્યાદાવિષય-
 વૃદ્ધ=વધાવધાતચારિત્રપરિપુષ્ટા મવતિ ॥ મુ. ૫૫ ॥

પુનસ્તસ્ય કિં મવતી ?-સ્વાદ- 'તસ્મ ણ' -સ્વાદિ ।

મૂલ્-તસ્મ ણ મગવતસ્સ અણુત્તરેણ ણાણેણ અણુત્તરેણ
 દસણેણ અણુત્તરેણ ચારિત્તેણ અણુત્તરેણ પરિણિન્નાગમ્મણેણ
 અપ્પાણ ભાવેમાણસ્સ અણતે અણુત્તરે ણિધ્વાચાણ ણિરાવરણે
 કસિણે પઢિપુણે કેવલવરનાણદસણે સમુપ્પજ્જેજ્જા ॥ સુ. ૫૬ ॥

છાયા-તસ્ય ત્વહ મગવતઃ અણુત્તરેણ જ્ઞાનેન, અણુત્તરેણ દર્શનેન, અ-
 ત્તરેણ ચારિત્રેણ, અણુત્તરેણ પરિનિર્વાણમાર્ગેણ આત્માન માવપતઃ મનન્તમ્ અણુ-
 વર્ નિર્ધ્યાયાત નિરાવરણં કૃત્સ્તપતિપૂર્ણં કલ્પવરજ્ઞાનવર્ધનં સમુત્પદતે ॥ સુ. ૫૬ ॥

ટીકા- 'તસ્મ ણ' -સ્વાદિ । તસ્ય=સપ્તકામવિરક્તસ્વાદિગુણનિષ્ણિપ્તસ્ય
 પીતરાગસંયમવતો મગવતાઽનગારસ્ય અણુત્તરેણ=સર્વોચ્ચમેન જ્ઞાનેન, અણુત્તરેણ=

આરધન કરને થાલે ઝીંઘ સિદ્ધ મુદ્ધ મુક્ત હોકર મય મુન્દ્રો કા અન્ત
 કરતે હૈ । મુનિ ડસ ધર્મેમે સ્થિત સંયમમાર્ગે મેં પરાક્રમ કરતા હૈ ।
 સમસ્ત વિષયવાસના સે રહિત હોતા હૈ । સંસારરાગ સે નિવૃત્ત હોતા
 હૈ । ધન ધાન્ય આદિ સર્વ પરિગ્રહ કા ત્યાગ કરતા હૈ । પુત્ર પૌત્ર
 કલત્ર આદિ કે સ્નેહધન સં રહિત હોતા હૈ ઓર સર્વચારિત્રપરિ-
 પુષ્ટ અર્પાત્ વધાવધાતચારિત્ર સે પરિપુષ્ટ હોતા હૈ । ॥ સુ. ૫૫ ॥

ફિર વધાવધાતચારિત્ર થાલે અનગાર કો વધા હોતા હૈ ? મો

મગવત સત્ય ॥ ઇત્યાદિ । જસગર આ મગવતનું આરાધન કરવાવાળા જીવ સિદ્ધ મુદ્ધ
 મુક્ત થઈ સર્વ મુન્દ્રોનો અન્ત કરે છે તે મુનિ થઈને સત્યમર્માર્ગે પરાક્રમ કરે
 છે સમસ્ત વિષયવાસનાથી રહિત થાય છે સસાસ્થાથી નિવૃત્ત થાય છે ધન ધાન્ય
 આદિ સર્વ પરિગ્રહને ત્યાગ કરે છે પુત્ર પૌત્ર કલત્ર આદિના સ્નેહ બંધનથી રહિત
 થાય છે અને સર્વચારિત્રપરિપુષ્ટ અર્થાત વધાવધાત ચારિત્રથી પરિપુષ્ટ થાય છે (સુ. ૫૫)

વળી વધાવધાત ચારિત્રવાળા અનગારને ॥ કય છે ? તે કહે છે- 'તસ્મ ણ'
 ઇત્યાદિ.

અણુપમ જ્ઞાન અણુપમ દર્શન અને સર્વોત્કૃષ્ટ પરિનિર્વાણમાર્ગે અર્થાત વધાવધાત

अनुपमेन दर्शनेन, अनुत्तरेण=सर्वप्रधानेन चारित्र्येण=यथाग्व्यातचारित्र्येण, अनुत्तरेण=सर्वोत्कृष्टेन परिनिर्वाणमार्गेण=कषायदाहप्रशमनमार्गेण आत्मानं भावयन्तः=वासयतः अनन्तम्=अनन्तार्थविषयत्वात्, यद्वा अनन्तम्=अन्तरहितम् अपर्यवसितत्वात्, अनुत्तरं=सर्वोत्तरं सर्वोच्चमन्वात्, निर्व्याघातं कटकुड्याद्यप्रतिवृत्तत्वात्, निरावरणं=क्षायिकत्वात् कृत्स्नं=सकलार्थग्राहकत्वात्, प्रतिपूर्णं=राकाचन्द्रवत् सकलस्वांशसमन्वितत्वात्, केवलम्=अवहायम्, अत्र एव वरं=प्रधानं ज्ञानं च दर्शनं च समुत्पद्यते=प्रादुर्भवति ॥ सू० ५६ ॥

ततः सः किम्भूतः मन किं करोती?—त्याह—‘तए णं’ इत्यादि ।

लम्पू—तए णं से भगवं अरहा भवइ जिणे केवली सव्वणू सव्वदंसी सदेवमणुयासुराए जाव बहूइं वासाइं केवल्लिपरियागं पाउणइ, पाउणिता अप्पणो आउसेसं आभोएइ आभोइत्ता भत्तं पच्चक्खाइ, पच्चक्खित्ता बहूइं भत्ताइं अणसणाए छेदेइ, छेदिता तओ पच्छा चरिमेहिं उसासनीसासेहिं सिज्झइ जाव सव्वदुक्खाणेमंतं करेइ ॥ सू० ५७ ॥

कहते हैं—‘तस्स णं’ इत्यादि ।

अनुपम ज्ञान अनुपम दर्शन और सर्वोत्कृष्ट परिनिर्वाणमार्ग अर्थात् कषायरूप अग्नि को शान्त करने वाले मार्ग से आत्मा को भावित करते हुए उन सर्वकाम — विरक्तपना आदि सर्वगुण वाले वीतराग संयमी अनगार भगवान को अनन्त-अन्तरहित, अनुत्तर-सर्वोत्कृष्ट, निर्व्याघात—प्रतिरोधरहित, निरावरण — आवरणरहित, कृत्स्न-सकल पदार्थ को ग्रहण करने वाला, प्रतिपूर्ण-सर्वांशसम्पूर्ण, ऐसा श्रेष्ठ केवलज्ञान और केवलदर्शन उत्पन्न होता है ॥सू० ५६॥

केवलज्ञान केवलदर्शन के उत्पन्न होने पर कैसे होते हैं ? सो

अग्निने शांत करवावणा मार्गशी आत्माने भाविन करता थका ते सर्वकामविरक्तपणुं आदि सर्वगुणत्राणा वीतराग संयमी अनगार भगवानने अनन्त-अन्तरहित अनुत्तर-सर्वोत्कृष्ट निर्व्याघात-प्रतिरोधरहित, निरावरण-आवरणरहित कृत्स्न-सकल पदार्थने ग्रहण करवावणा प्रतिपूर्ण-सर्वांशसम्पूर्ण, ऐसा श्रेष्ठ केवलज्ञान तथा केवलदर्शन उत्पन्न थाय छे (सू० ५६)

केवलज्ञान अने केवलदर्शन उत्पन्न थका ते कैसे थाय छे ? ते छे छे

ज्ञाया-ततः स्वच्छ स भगवान् अर्हन् भवति जिनः केवली सर्वज्ञ सर्वदर्शी स देवमनुजामसुराणां पावद् बहुनि वर्षाणि केवलपियायं पालयति, पालयित्वा आत्मन आयुःशेषम् आमोगयति, आमोगयित्वा मनः प्रत्याख्याति, प्रत्याख्याप बहुनि मत्तानि मनश्चनया छिनत्ति, छिन्त्वा ततः पश्चात् चरमेरु-च्छवासनिःश्वातैः सिद्धयति यावत्सर्वेषु स्वानामन्त करोति ॥ सू० ५७ ॥

टीका-‘तए णं’-इत्यादि । ततः=केवलज्ञानकेवलदर्शनपादुर्भावानन्तर स्वच्छ=निश्चयेन सः=अनगारो भगवान् अर्हन्=अर्हत्स्वरूपो भवति, पुन जिनः=वीतरागः केवली=केवलज्ञानकेवलदर्शनवान् भवति, ततः स सर्वज्ञ=जीवा जीवादिसर्वद्रव्यपर्यायज्ञाता सर्वदर्शी=सर्वद्रव्यपर्यायद्रष्टा सन् स देवमनुजामसुराणां=देवमनुष्यामसुरसहिताणां समायां मध्यगता परममाख्यातिं धावत् सर्वमात्रान ज्ञानम् पश्यन् विहरति । सर्वमात्रान्=उत्पादव्ययधौष्यसंज्ञान् द्रव्यगुणपर्यायान् ज्ञानम्=सम्पगवगच्छन् पश्यन्=व्रतभ्यातमौक्तिकपदव्लोकयन् विहरति=आस्ते । तथा बहुनि वर्षाणि केवलपियायं पालयति, पालयित्वा आत्मनः=स्वस्य आयुःशेषम्=अवशिष्टमायु आमोगयति=केवलज्ञानेन ज्ञानाति, प्राप्त्वा

कहते हैं-‘तए णं से’ इत्यादि ।

केवलज्ञान और केवलदर्शन का प्रादुर्भाव होने पर वे अन गार भगवान् अर्हन्त होजाते हैं । फिर वे जिन वीतराग, केवली केवलज्ञान केवलदर्शन वाले, सर्वज्ञ — जीव अजीव आदि सयद्रव्य-पर्याय क ज्ञाता, और सर्वदर्शी-सर्वद्रव्यपर्याय को देखन वाले होते हैं । वे देव मनुष्य और असुरों की परिपद् में पिराजमान हाकर अमोघपारा से भ्रमदेशना देते हैं, उसाद-व्यय-धीर्यलक्षण द्रव्य-गुणपर्याय को हथेली में रहे हुए मोती के समान देखते हैं । इस प्रकार बहुत वर्षों तक केवलपियायं का पालन करके अपनी अव-

‘तए णं से’ इत्यादि

केवलज्ञान अने केवलदर्शनने प्रादुर्भाव के त अनगार भगवान् अर्हन्त हो जाते हैं । पछी ते जिन-वीतराग केवली-केवलज्ञान केवलदर्शनवाले सर्वज्ञ-एव अएव आदि सर्व द्रव्य पर्यायना ज्ञाता अने सर्वदर्शी-सर्वद्रव्यपर्यायने देखनावाला भाव है तेजो देव मनुष्य तथा असुराणी परिपद्भा निराजमान अने अमोघ पाराधी भ्रमदेशना दे ॥ उ-पाद-व्यय-धीर्यलक्षण द्रव्यगुणपर्यायने हथेलीमें राजेवां मोतीनी पड़े लुने है जे प्रकार धवा वर्षों मुपी केवलपियायं पालन करीने पितानी

મક્તં=ચતુર્વિધાદાર પ્રત્યાખ્યાતિ=પરિત્યજતિ, પ્રત્યાગ્વ્યાય વહ્નિ મક્તાનિ=અનેક-
મક્તાનિ અનશનયા છિનત્તિ, છિન્ના નતઃ પશ્ચાત્=તદનન્તરં ચરમૈઃ=અન્તિમૈઃ
ઉચ્છ્વાસનિઃશ્વાસૈઃ સિદ્ધયતિ યાવત્, યાવચ્છબ્દેન બુદ્ધયતિ, મુચ્યમે, પર્ગિનિર્વાતિ,
સર્વદુઃખાનામ્=સમસ્તક્લેશાનામ્ અન્તં=નાશં કરોતિ સિદ્ધો ભવતીત્યર્થઃ ॥ સૂ. ૫૭ ॥

પ્રસ્તુતમુપસંહરન્નાહ-‘એવં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-એવં સ્વલુ સમણાસો ! તસ્સ ઔણિદાણસ્સ ઇમે-
યારૂવે કલ્લાણફલવિવાગે-જં તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિજ્જઇ જાવ
સવ્વદુકલ્લાણમંતં કરેઇ ॥ સૂ. ૫૮ ॥

છાયા-એવં સ્વલુ શ્રમણા આયુષ્મન્તઃ ! તસ્યાનિદાનસ્ય અયમેતદ્રૂપઃ
કલ્યાણફલવિપાકો-યત્ તેનૈવ ભવગ્રહણેન સિદ્ધયતિ યાવત્ સર્વદુઃખાનામન્તં
કરોતિ ॥ સૂ. ૫૮ ॥

ટીકા-‘એવં સ્વલુ’-ઇત્યાદિ । હે આયુષ્મન્તઃ શ્રમણાઃ ! એવ સ્વલુ
તસ્ય પૂર્વોક્તસ્ય અનિદાનસ્ય=નિદાનકર્મરહિતસ્ય અયમેતદ્રૂપઃ=વક્ષ્યમાણલક્ષણઃ
કલ્યાણફલવિપાકો ભવતિ યત્=યસ્માદ્ નિદાનાકરણાત્ તેનૈવ ભવગ્રહણેન=તસ્મિ-
ન્નેવ ભવે સિદ્ધયતિ યાવત્ સર્વદુઃખાનામન્તં કરોતિ ॥ સૂ. ૫૮ ॥

શિષ્ટ આયુ કો કેવલજ્ઞાન સે જાનકર ચૌવિહાર સંધારા કરતે હૈં,
અનશનદ્વારા અનેક મક્તો કા છેદન કરકે અન્તિમ-ઉચ્છ્વાસ નિઃશ્વાસ
કે સાથ સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત હોકર સવ દુઃખોં કા અન્ત કરતે હૈં,
અર્થાત્ મોક્ષગતિ કો પાતે હૈં ॥ ॥ સૂ. ૫૭ ॥

પ્રસ્તુત વિષયકા ઉપસંહાર કરતે હુએ કહતે હૈં-‘એવ સ્વલુ’
ઇત્યાદિ ।

હે આયુષ્માન શ્રમણો ! જિસ નિદાનરહિત ક્રિયા કા ગ્રહ
કલ્યાણરૂપ ફલ હોતા હૈં કિ જિસસે વે ડસી ભવગ્રહણ સે અર્થાત્
ડસી જન્મ મેં સિદ્ધ હોજાતે હૈં ॥ સૂ. ૫૮ ॥

અવશિષ્ટ આયુને કેવલજ્ઞાનથી જાણીને ચૌવિહાર સંધારા કરે છે અનશન- દ્વારા
અનેક મક્તોના છેદન કરીને (ઉપવાસ કરીને) અન્તિમ ઉચ્છ્વાસ-નિ શ્વાસ સાથે સિદ્ધ,
બુદ્ધ, મુક્ત થઇને સર્વેં હુ જોનેા અત કરે છે અર્થાત્ મોક્ષગતિને પ્રાપ્ત કરે છે (સૂ. ૫૭)

પ્રસ્તુત વિષયનો ઉપસંહાર કરતા કહે છે-‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ

હે આયુષ્માન શ્રમણો ! આ એવુ નિદાનરહિત ક્રિયાનું કલ્યાણરૂપ ફલ થાય છે
કે જેનાથી તે તેજ ભવગ્રહણથી અર્થાત્ તેજ જન્મમા સિદ્ધ થઈ જાય છે (સૂ. ૫૮)

अथ सूत्रकारा भगवदुपदेशस्य साफल्यं वर्णयति 'तए नं' इत्यादि।

मूलम्—तए ण वह्वे निग्गथा य निग्गथीओ य समणस्स

भगवओ महावीरस्स अतिए एयमह सोच्चा णिसम्म समण

भगव महावीर वदति नमसति, वदिता नमसिता तस्स ठा

णस्स आलोयति पढिक्कमति जाव अहारिह पायच्छित्त तवो

कस्म पढिवज्जति ॥ सू० ५९ ॥

छाया—ततः खलु वदथा निर्ग्रन्थाय निर्ग्रन्थाय भ्रमणस्य भगवतो

महावीरस्यान्तिके एतमर्थं भ्रुत्वा निश्चय्य भ्रमणं भगवन्त महावीरं वन्दन्ते

नमस्यन्ति, वन्दित्वा नमस्तिप्त्वा तस्य ध्यानस्य आभाषयन्ति प्रतिक्राम्यन्ति

यावत् यथाई प्रायश्चित्त तपःकर्म प्रतिपद्यन्ते ॥ सू० ६० ॥

टीका—'तए ण'—इत्यादि। ततः निदानकर्मतत्फलस्वरूपणान्तरं खलु

=निश्चयन वदथः=अनेके केचिद् य निदानविचारवन्तः निर्ग्रन्थाः, च=तुनः

निर्ग्रन्थः=भ्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके=समोप एवं=पूर्वोक्तस्वरूपम् अर्थ

भ्रुत्वा=कर्णविपयीकृत्य निश्चय्य=इयवप्रायं भ्रमणं भगवन्त महावीरं वन्दन्ते=

स्तुवन्ति नमस्यन्ति=नमस्तुर्बन्ति वन्दित्वा नमस्तिप्त्वा च तस्य ध्यानस्य=

निदानकर्मणः आभाषयन्ति=भगवत्समस्तं तद्विषय आभाषणां कुर्वन्ति पाप प्रका

अथ सूत्रकार भगवान् क उपदेश की सफलता का वर्णन

करते हैं—'तए ण' इत्यादि।

निदानकर्म और उसके फल का निरूपण करने के बाद

निदानकर्म के विचार पाछे अनेक निर्ग्रन्थ और निर्ग्रन्थियों की भ्रमण

भगवान् महावीर स्वामी से इस पूर्वोक्त अर्थ को सुनकर और हृदय

में धारणकर भ्रमण भगवान् महावीर स्वामी को वन्दन और नम

स्कार करते हैं। फिर, उसी समय उस निदानरूप पापस्थान की

अथ सूत्रकार भगवान् उपदेश की सफलता का वर्णन करते हैं—'तए ण' इत्यादि।

निदानकर्म तथा तेषां कृतानां निदाने ५५ पक्षी निदानकर्मणा विचारयन्त

वापु निर्ग्रन्थी अने निर्ग्रन्थीओ धी भगव भगवन्त महावीर स्वामी पासधी

ओ पूर्वोक्त अर्थने आभाषीने दुद्वयभा धारण करीने भगव भगवान् महावीर स्वामीने

वन्दन अने नमस्कार करे ॥ अने पक्षी तेन समये ते निदानरूप पापस्थान की

નિર્હર્ષિણી ટીકા અ. ૧૦ ઉપસંહાર:

પ્રાપ્તીત્યર્થઃ, પ્રતિક્રામન્તિ=નિદાનકર્મતો વિમુક્તી ભવન્તિ યથાર્થ=યથાયોગ્ય
તપઃકર્મ=તપશ્ચરણરૂપં પ્રાયશ્ચિત્તં પ્રતિપદ્યન્તે=સ્વીકુર્વન્તિ ॥ સૂ૦ ૫૯ ॥

અથ મુવકારઃ પ્રસ્તુતવિષયમુપસહરન્નાહ-‘તેણં કાલેણ’ ઇત્યાદિ ।
મૂલમ્-તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરે
રાયગિહે નયરે ગુણશિલણ ચેઙ્ગણ વહૂણં સમણાણં વહૂણં સમ-
ણીણં વહૂણં સાવિયાણં વહૂણં સાવિયાણં વહૂણં દેવાણં વહૂણં
દેવીણં સદેવમણુયાસુરાણ પરિસાણ મજ્ઞગણ એવમાઙ્કલ્લહ
એવં ભાસહ એવં પન્નવેહ એવં પરુવેહ-આયતિટ્ઠાણં ણામં અજ્ઞો!
અજ્ઞયણં સઅટ્ટ સહેઉં સકારણં સસુત્તં સઅત્થં સતદુભયં
સવાગરણં ચ ભુજ્ઞો ભુજ્ઞો ઉવદંસેહ તિવેમિ ॥ સૂ૦ ૬૦ ॥

॥ દસમી દસા સમન્તા ॥

છાયા—તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરઃ
રાજગૃહે નગરે ગુણશિલકે ચૈત્યે વહુભ્યઃ શ્રમણેભ્યઃ વહ્નીભ્યઃ શ્રમણીભ્યઃ,
વહુભ્યઃ શ્રાવકેભ્યઃ, વહ્નીભ્ય શ્રાવિકાભ્યઃ વહુભ્યો દેવેભ્યઃ, વહ્નીભ્યો દેવીભ્યઃ,
સ દેવમનુજાસુરાયાઃ પર્વદો મધ્યગત એવમાઙ્ક્યાતિ, એવં ભાપતે, એવં પ્રજ્ઞાપયતિ
એવં પ્રરૂપયતિ । આયતિસ્થાનં નામ હે આર્યઃ ! અધ્યયનં સાર્થં સહેતું સકારણં સમન્ત્રં,
સાર્થં સતદુભયં સવ્યાકરણં ચ ભૂયો-ભૂય ઉપદર્શયતિ, ઇતિ વ્રવીમિ ॥ સૂ૦ ૬૦ ॥

॥ દશમી દશા સમાપ્તા ॥ ૧૦ ॥

ટીકા-‘તેણં’-ઇત્યાદિ । તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે શ્રમણો ભગવાન્
મહાવીરો રાજગૃહે નગરે ગુણશિલકે ચૈત્યે વહુભ્યઃ શ્રમણેભ્યઃ, વહ્નીભ્યઃ

આલોચના કરતે હૈં, અર્થાત્ ભગવાન કે સમીપ તદ્વિષયક પાપકા
પ્રકાશન કરતે હૈં, ઔર પ્રતિક્રમણ કરતે હૈં-નિદાન કર્મ સે વિમુક્ત
હોતે હૈં, અર્થાત્ નિદાનકર્મ કો વોસરાતે હૈ, યથાયોગ્ય તપરૂપ પ્રાય-
શ્ચિત્ત કો સ્વીકાર કરતે હૈ ॥ સૂ૦ ૫૯ ॥

આલોચના કરે છે અર્થાત્ ભગવાનની પાસે તદ્વિષયક પાપનું પ્રકાશન કરે છે-અને
પ્રતિક્રમણ કરે છે નિદાનકર્મથી વિમુક્ત (મુક્ત) થાય છે અર્થાત્ નિદાનકર્મને વોસ-
રાવે છે અને યથાયોગ્ય તપશ્ચ પ્રાયશ્ચિત્તને સ્વીકાર કરે છે. (સૂ૦ ૫૯)

अमणीभ्यः, बहुभ्यः भावकेभ्यः बहुषीभ्यः भाषिकाभ्यः, बहुभ्यो देवभ्यः बहुषीभ्यो दधीभ्यः सदेवमनुजामुराया देवमनुष्यामुरसंहिताया परिषदसमाया मध्यगतः मन मगधान एषम्=मागनिर्दिष्टम् धर्मम्=भुतचारिप्रसङ्गणम् भास्याति=मादाहरणं प्रदर्शयति, एष=मागुक्त मापते=कथयति स्म, एष=पूर्वोक्तं प्रज्ञापयति समद कथयति स्म एष=पूर्वोक्तं प्ररूपयति=निरूपयति स्मेति ।

श्री सुधर्मास्वामी जम्बूस्वामिन प्रति प्राह—हे आर्य ! हे जम्बू ! आप-
तिस्थानम् 'आयतिस्त्तर' काल' इति वचनाद् आयति=उत्तरकामस्तत्र
स्थान=पद यस्य तद् आयतिस्थान अर्थात् यम्प्योत्तरजन्मनि परिणामो भवति
तद् आयतिस्थानशब्देनाच्यते, तादृशकर्मनिरूपकम् अध्ययन नाम=आयतिस्था-
नामिषं निदानकर्माख्यं द्वायाध्ययन सार्ये=सप्रयाजन सद्गुरु=हेतुपुत्रं, सदा-

अथ सूत्रकार प्रस्तुत विषय का उपसंहार करते हैं—'तण काष्ठेण' इत्यादि ।

उस काल उस समय में अमण भगवान महावीर राजगृह
नगर के गुणशिल नामक चैत्य में अनेक अमण, अमणी, आवक,
आविका, देव और ठवियों को उपदेश करके देव, मनुष्य और
असुरों की समा क वाच में विराजमान होकर इस प्रकार 'अवसाइ'
उदाहरणपूर्वक प्रतिपादन करते हैं । इस प्रकार 'मासइ'—विशेषरूप
से कहते हैं । इस प्रकार 'पसवेइ' फल और अफल का दिवाते
हैं । इस प्रकार 'परुवेइ'—गुणार्थ बोध कराते हुए प्ररूपणा करते हैं ।

श्री सुधर्मास्वामी जम्बू स्वामी से कहते हैं कि—हे जम्बू !
आयतिस्थान—अर्थात् जिस निदान का उत्तर जन्म में परिणाम जाना
है उसको आयतिस्थान कहते हैं । उस अध का निरूपण करने वाला

अथ सूत्रकार प्रस्तुत विषय का उपसंहार करते हैं 'तण काष्ठेण' इत्यादि ।
त काष्ठ ने समय में अमण, भगवान महावीर राजगृह नगरना गुणशिल
नामना में समा अनेक अनेक आ ली अनेक आविक देव तथा देवीआने ठेठहीने
देव मनुष्य तथा अमनुष्यी सत्त्वानी वज्रमा विराजमान यथन का प्रकार 'अवसाइ'
उदाहरणपूर्वक प्रतिपादन करते हैं का प्रकार 'मासइ'—विशेषरूप ही करते हैं का
प्रधान 'पसवेइ' इस तथा अइतने गताव है का प्रकार 'परुवेइ' प्ररूपणा करते हैं
श्री सुधर्मास्वामी जम्बूस्वामीन से कहते हैं कि—हे जम्बू ! आयतिस्थान अर्थात्
निदानने उत्तर जन्म में परिणाम जानने के लिये आयति स्थान करते हैं तो अर्थ है

રણમ્=કારણસહિત, સમુત્ત્રં=પાઠમહિત, સાર્થમ્=અર્થેન સહિત સ તદુભયં=સૂત્રાર્થો-
ભયસહિત, સત્વ્યાકરણં=પ્રશ્નાપ્રશ્નનિરૂપણયુક્તં ચ ભૂયો-ભૂયઃ=પુનઃપુનઃ ઉપદર્શ-
યતિ=ભગવાનુપદિશતિ સ્મ । इति यथा भगवन्मुखान्मया श्रुतं तथा हे
जम्बू ! ब्रवीमि=ત્વાં પ્રતિ કથયામિ ॥ સૂ૦ ૬૦ ॥

અથ સર્વનિદાનસ્વરૂપં સંક્ષેપતો દર્શયતિ-

૧-પ્રથમં નિદાનં-મહદ્દિકં યાવત્ મહાસૌખ્યસમ્પન્નં રાજાદિકં દૃષ્ટ્વા
મુનિર્મનુષ્યભવસમ્બન્ધિકં કરોતિ । સ દેવો ભવતિ । તતશ્ચ્યુત ઉગ્રકુલાદૌ જન્મ
સમાસાદ્ય જિનપ્રણીતં ધર્મ ન શૃણોતિ । તન્નિદાનફલં ભુક્ત્વા દક્ષિણગામી
નૈરયિકો ભવતિ । ભવિષ્યતિ ચ કાલે દુર્લભબોધિજાયતે ॥ ૧ ॥

૨-દ્વિતીયં સ્ત્રી સ્ત્રિયાઃ સમ્બન્ધિકં કરોતિ ॥ ૨ ॥

અધ્યયન, આયતિસ્થાન અર્થાત્ નિદાનકર્મ નામકા દશમ અધ્યયન કા
પ્રયોજન, હેતુ, કારણ, સૂત્ર, અર્થ, ઔર તદુભય ઉન દોનોં કે સહિત
તથા 'સવાગરણં'-પ્રશ્નાપ્રશ્ન કે નિરૂપણસહિત ભગવાનને પુનઃ પુનઃ
ઉપદેશ ક્રિયા હૈ । જૈસા ભગવાન કે મુખ સે મૈને સુના વૈસા હી
હે જમ્બૂ ! મૈ તુજે કહતા હૂં ॥ સૂ૦ ૬૦ ॥

૧-પ્રથમ નિદાન-મહાસમૃદ્ધિવાલે ઔર મહાસુખવાલે રાજા આદિ
કો દેખકર મુનિ મનુષ્ય ભવસમ્બન્ધી નિદાન કરતા હૈ । વહ દેવ
હોતા હૈ વહ્ણા સે ચવકર ઉગ્રકુલ આદિ મેં જન્મ લેકર જિનપ્રણીત
ધર્મ કો નહીં સુનસકતા હૈ । ઉમ નિદાન ફલકો ભોગ કર દક્ષિણગામી
નૈરયિક હોતા હૈ । ઔર ભવિષ્યત્કાલ મેં દુર્લભબોધિ હોતા હૈ ॥૧॥

૨-દ્વિતીય નિદાન-સ્ત્રી, સ્ત્રી સમ્બન્ધિ નિદાન કરતી હૈ ॥ ૨ ॥

નેરૂપણ કરવાવાળા અધ્યયન, આયતિસ્થાન અર્થાત્ નિદાનકર્મ નામના દશમા અધ્ય-
યનનો પ્રયોજન, હેતુ, કારણ, સૂત્ર, અર્થ તથા તદુભય=ને બેઉ સહિત તથા 'સવાગરણં'
પ્રશ્નાપ્રશ્નના નિરૂપણસહિત ભગવાને પુન પુન. ઉપદેશ કર્યો છે. જેવું ભગવાનના
મુખથી મે સાંભળ્યું તેવું જ હે જમ્બૂ! હું તમને કહું છું (સૂ૦ ૬૦)

૧- પ્રથમ નિદાન-મહાસમૃદ્ધિવાલા અને મહાસુખવાલા રાજા આદિને
જોઈને મુનિ મનુષ્યભવ- સંબંધી નિદાન કરે છે. તે દેવ થાય છે ત્યાંથી રચવીને
ઉગ્ર આદિ કુળમાં જન્મ લઈને જિનપ્રણીત ધર્મને સાંભળી શકતા નથી તે નિદાનકેલને
લોગવીને નૈરયિક થાય છે અને ભવિષ્યત કાલમાં દુર્લભબોધી થાય છે (૧)

૨- બીજું નિદાન-સ્ત્રી, સ્ત્રીસંબંધી નિદાન કરે છે (૨)

३-तृतीय पुरुषः स्त्री सम्बन्धिकम् ॥३॥ ४-चतुर्थे स्त्रीपुरुषसम्बन्धिकम् ॥४॥

५-पञ्चम मनुष्यो देवसम्बन्धिकं करोति । स देवो भूत्वा परकीयदेव्या स्वविकुर्वितदेव्या आत्मीयया देव्या च सार्द्धं कामभागान् सेवते ॥ ५ ॥

६-षष्ठं मनुष्यो देवस्य निदानं कृत्वा देवो भवति । तप्तं स्वविकुर्वितदेव्या स्वकीयदेव्या च सह भोगान् गृह्णते, न परकीयया । ततश्च्युतो मनुष्यलोके जिनप्रणीतधर्मादन्यप्रकृतिः सन् आरण्यकादिः कन्दमूलाद्याहारं भवति । स्त्रीशामपु मूर्छितो मृत्वा असुरकुमारेषु किञ्चिदपि देवत्वेन समुत्पद्यते । ततश्च्युत्वा भूयो मनुष्यलोके एवमुक्तत्वेन भन्म गृह्णाति दुर्लभमोषिषं जायते ॥६॥

३-तृतीय निदान-पुरुष, स्त्री सम्बन्धि निदान करता है ॥ ३ ॥

४-चतुर्थ निदान-स्त्री पुरुषसम्बन्धी निदान करती है ॥ ४ ॥

५-पांचवां निदान-मनुष्य, देवसम्बन्धी निदान करता है । वह देव होकर परकीयदेवी के, स्वविकुर्वित देवी के और अपनी देवी के साथ कामभाग का सेवन करता है ॥ ५ ॥

६-छठा निदान-मनुष्य देवसम्बन्धी निदान करके देव होता है, वहाँ स्वविकुर्वित देवी से और अपनी देवी से कामभोग करता है । परकीय देवी से नहीं । अनन्तर वहाँ से चबकर मनुष्यलोक में जिन-भाषित धर्म से निमग्नधर्म में रुचि रखता है । आरण्यमें वास करता है । कन्द मूल आदिका आहार करता है । स्त्री की कामनामें मूर्छित होकर मरने के अनन्तर असुरकुमारों में किञ्चिदपि देव हाकर जन्म पाता है । वहाँ से चबकर फिर मनुष्यलोकमें गूंगा होकर जन्म लेता है और दुर्लभमोषि होता है ॥ ६ ॥

३-तृतीय निदान-पुरुष स्त्रीसम्बन्धी निदान करे छे (३)

४-चतुर्थ निदान-स्त्री पुरुषसम्बन्धी निदान करे छे (४)

५-पांचवां निदान-मनुष्य देवसम्बन्धी निदान करे छे । ते देव धामने पराश्र

देवीनी साथे स्वा कुर्वित देवी साथे जाने पोतानी देवी साथे कामभोगान् सेवन करे छे (५)

६-छठ्ठा निदान-मनुष्य, देवसम्बन्धी निदान करीने देव धाम छे त्या स्वविकुर्वित

देवी साथे जाने पोतानी देवी साथे कामभोग करे छे । पराश्र देवी साथे नहीं । पछी त्याची च्यवीने मनुष्यलोकामां जिनभाषित धर्मधी लुब्ध धर्ममा रुचि शोधे छे । आरण्यमा वास करे छे । कन्द मूल आदिने आहार करे छे । स्त्रीनी कामनामां मूर्छित धामने मरी जया पछी असुर कुमारेमां किञ्चिदपि देव धामने जन्म पाये छे । त्याची च्यवीने पाये मनुष्य लोकामां गूंगा धामने जन्म ले छे । जाने दुर्लभमोषि जाय छे । (६)

૭-સપ્તમં મનુજા દેવસ્ય કરાતિ । સ પરકીયયા દેવ્યા સ્વવિકુર્ચિત-
દેવ્યા ચ સહ ન ભોગાન્ શુલ્કેત કિન્તુ સ્વકીયયા દેવ્યા સહ કામભોગાન્
શુજ્ઞાનો વિહરતિ । તતશ્ચ્યુતો માનવો ભૂત્વા કેવલિપ્રજ્ઞપ્ત ધર્મ શ્રદ્ધાતિ કિન્તુ
શીલવ્રતાદિકં નાઙ્ગીકુરુતે, સ દર્શનશ્રાવકો ભવતિ ॥ ૭ ॥

૮-અષ્ટમં શ્રાવકસમ્પન્નિકં કરોતિ, સ દેવો મન્વતિ । તતશ્ચ્યુત ઉગ્ર-
કુલાદિષુ શ્રમણોપાસકત્વેન સમુત્પદ્યતે । તત્ર કેવલિપ્રજ્ઞપ્રથમં શ્રદ્ધાતિ, શીલ-
વ્રતાદિક પ્રતિપદ્યતે, પ્રાસુકૈષ્ણીયાશનપાનાદિના શ્રમણનિર્ગ્રન્થાન્ પ્રતિલભ્યન્
વિહરતિ કિન્તુ શ્રમણો ભતિતું નાર્જાતે ॥ ૮ ॥

૯-નવમં મનુષ્યઃ સાધુત્વનિદાનં કરોતિ । સ દેવો ભૂત્વા તતશ્ચ્યુતઃ
સન્ અન્તપ્રાન્તાદિકુલે સમુત્પન્નો ભવતિ યેન તસ્ય પ્રવ્રજ્યાગ્રહણેઽન્તરાયો ન
સમુપતિષ્ઠતે । સ પ્રવ્રજિતો કિન્તુ નસ્મિન્નૈવ ભવે ન મિધ્યતિ ॥ ૯ ॥

૭-સાતઠ્ઠા નિદાન-મનુષ્ય. દેવસમ્પન્ની નિદાન કરતા હૈં વહ પર-
કીય દેવી કે સાથ ઔર સ્વાચ્છુર્વિત દેવી કે સાથ કામ-ભાગોં કો
નહીં ભોગતા હૈં કિન્તુ સ્વકીય દેવી કે સાથ કામ-ભોગોં કો ભોગતા
હૈં । અનન્તર વહાં સે ચવકર મનુષ્ય હોંકર કેવલિભાષિત ધર્મ મેં શ્રદ્ધા
રખતા હૈં કિન્તુ શીલવ્રત આદિ કો અઙ્ગીકાર નહીં કરતા હૈં । વહ
દર્શનશ્રાવક હોતા હૈં ॥ ૭ ॥

૮-આઠઠા નિદાન-મનુષ્ય, શ્રાવકસમ્પન્ની નિદાન કરતા હૈં, વહ
દેવ હોતા હૈં । વહાં સે ચવકર ઉગ્રકુલ આદિમેં શ્રમણોપાસક હોતા હૈં ।
વહાં કેવલિભાષિત ધર્મ મેં શ્રદ્ધા કરતા હૈં । શીલવ્રત આદિકો સ્વીકાર
કરતા હૈં । પ્રાસુક ઇષ્ણીય અશન પાન આદિ સે શ્રમણ નિર્ગ્રન્થોં
કી પ્રતિલાભિત કરતા હુઆ વિચરતા હૈં પરન્તુ પ્રવ્રજિત નહીં હોતા હૈં ॥ ૮ ॥

૭-સાતમું નિદાન-મનુષ્ય દેવસમ્પન્ની નિદાન કરે છે તે પચાઇ દેવીની સાથે
તથા સ્વવિકુર્ચિત દેવીની સાથે કામભોગો ભોગવતો નથી કિન્તુ પોતાનીજ દેવીની સાથે
કામભોગો ભોગવે છે પછી ત્યાથી ચ્યવીને મનુષ્ય થઇને કેવલિભાષિત ધર્મમાં શ્રદ્ધા
રાખે છે કિન્તુ શીલ વ્રત આદિનો અંગીકાર કરતો નથી તે દર્શનશ્રાવક થાય છે (૭)

૮-આઠમું નિદાન-મનુષ્ય શ્રાવકસમ્પન્ની નિદાન કરે છે તે દેવ થાય છે ત્યાથી
ચ્યવીને ઉગ્રકુલ આદિના શ્રમણોપાસક થાય છે ત્યાં કેવલિભાષિત ધર્મમાં શ્રદ્ધા રાખે
છે શીલવ્રત આદિનો સ્વીકાર કરે છે પ્રાસુક ઇષ્ણીય અશન પાન આદિથી શ્રમણ
નિર્ગ્રન્થોને પ્રતિલાભિત કરતો થકો તે વિચરે છે પરંતુ પ્રવ્રજિત થતો નથી (૮)

अथानिदानस्य फलं प्रदर्शयति—

यः साधुनिदानं न करोति शुद्धचारित्र्यानं भवति, ॥ आचरणस्यैव
अर्हन् जिनं केषलो सर्वज्ञ सर्वदर्शी भूत्वाऽम्मिहाय भवे मिष्यति ॥ इति ॥
॥ इति श्री-विश्वविरूपात-अगद्वल्लभ-प्रसिद्धाचार्य-पञ्चदशभाषाकमिश्रमिश्र-
कृष्णपालाशक-प्रविशुद्धगणपतैकग्रन्थनिर्मायक-आदिमानमर्दक-श्रीशङ्खच-
पतिकान्हापुरराजमद्वय - ' जैनशास्त्राचार्य ' - पद्मपुत्र-काण्हापुरराज
गुरु-बाभ्रप्रह्लाचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मविचार-पूज्यभी-घासीलाल-
प्रतिधिरचितायाम् "श्रीदशामृतस्कन्धसूत्रस्य" मुनिहर्षिण्यास्वापां
व्याख्यायाम् - ' आर्यतिप्पाननिदानकम् ' नामक
दशममध्ययने समाप्तम् ॥ १० ॥

९-नवौ निदान-अनुष्य, साधुपना का निदान करता है । वह देव
होकर अनन्तर वहाँ से चषकर अन्त प्रान्त आदि कुल में जन्म
लेता है, जिससे उसको प्रव्रज्या ग्रहण करने में विघ्न नहीं उपस्थित
होता है । वह प्रयजित होता है किन्तु उसी जन्म में सिद्धि प्राप्त
नहीं कर सकता ॥ ९ ॥

अथ अनिदान का फल कहहे हैं :-

जो साधु निदान नहीं करता है, शुद्ध चारित्र्य वाला होत है ।
वह आचरण का क्षय होने पर अर्हन्, जिन, केषलो सर्वज्ञ, और
सर्वदर्शी होकर इसी जन्ममें सिद्धि को प्राप्त करता है ॥

इति श्री दशामृतस्कन्ध सूत्रकी 'मुनिहर्षिणी' टीका के
हिन्दी अनुवाद में 'आर्यतिप्पान-निदानकम्' नामका
सातवाँ अध्यायन समाप्त हुआ ॥ १० ॥

६-नवमु निदान-अनुष्य, साधुपनानु निदान करे छे ते देव धरने पमी त्याभी
अपनीने अन्त प्रान्त आदि प्रथमा जन्म ले छे जेथी तेने प्रव्रज्या ग्रहण करवायां किन्तु
उपस्थित धनु नभा. ते प्रव्रज्या आर छे किन्तु तेन जन्मभा सिद्धि भोगी राखेते नभी (६)
अवे अनिदाननु हल करे छे-

जे साधु निदान करेते नभी शुद्ध चारित्र्याण्डाल छे ते आचरणेनो क्षय वनां
अर्हन् जिन केषली सर्वज्ञ. अने सर्वदर्शी अपने अवधार्म सिद्धिने प्राप्त करे छे
इति श्री दशामृतस्कन्ध सूत्रकी मुनिहर्षिणी टीकाना
गुजराती अनुवादभा आर्यतिप्पान-निदान
कर्मनाभर्तु दशमु अध्यायन समाप्त (१०)

॥ अथ शास्त्रप्रशस्तिः—

काठियावाडदेशेऽस्मिन्, प्रान्ते हालारसंज्ञके ।

विशालभवनश्रेणी,—शोभिता मोरवी पुरी ॥ १ ॥

ग्रामाद् ग्रामान्तरं गच्छन् पद्भिः साधुभिरन्वितः ।

निर्वाहुं सांयमीं यात्रां, चातुर्मास्य इहागमम् ॥ २ ॥

श्रीदशाश्रुतसूत्रस्य, विवृतिं मुनिहर्षिणीम् ।

अकार्षे शुद्धभावेन, बालोपकृतिहेतवे ॥ ३ ॥

त्र्यधिके द्विसहस्रेऽन्दे, वैक्रमीये सुशोभने ।

कार्तिके शुक्लपक्षे च, त्रयोदश्यां गुरादिने ॥ ४ ॥

प्रजानुरागी नृपट्टन्दमुख्यो, वीरस्वरूपो लखधीरभूषः ।

समाप्तिकाले जिनराजधर्म, श्रोतुं प्रगस्तं समुपागतोऽयम् ॥ ५ ॥

अथ शास्त्रप्रशस्तिका हिन्दी-भाषानुवाद—

काठियावाड देश में हालार-नामक प्रान्त है । उस प्रान्त में

बड़े २ विशाल भवनों से सुशोभित मोरवी नाम की पुरी है ॥ १ ॥

छ साधुओं के साथ ग्रामानुग्राम विहार करता हुआ मैं संय-

मयात्रा के निर्वाहार्थ इस नगरी में चातुर्मास के लिये आया ॥ २ ॥

इस मोरवी नगरी में मैं (घासीलाल मुनि)ने श्री दशाश्रुतस्कन्ध

सूत्र की मुनिहर्षिणीनामकी टीका बालबुद्धि वालों के उपकार के लिये

विशुद्धभावसे रची है ॥ ३ ॥

दो हजार तीन (२००३) विक्रम संवत् के कार्तिक मास की

शुक्ल त्रयोदशी गुरुवार के दिन यह टीका सम्पूर्ण हुई ॥ ४ ॥

शास्त्रप्रशस्तिना गुजराती भाषानुवाद

काठियावाड (सौराष्ट्र) देशमा हालार नामे प्रांत छे ते प्रांतमा मोटा मोटा

विशाल-भवनोथी शोभायमान ओक मोरवी नामे पुरी छे (१)

आ नगरीमा हुं छ साधुओ साथे गामे-गाम विहार करतो करतो संय-

यात्राना निर्वाह भाटे चातुर्मास निमित्ते आय्ये (२)

आ मोरवी नगरीमा मे (घासीलाल मुनि) श्री दशाश्रुतसूत्रना मुनिहर्षिणी

नामनी टीका अल्पबुद्धिवालाओना उपकार भाटे विशुद्ध भावथी बनावी छे, (३)

आ टीका वि. सं. २००३ ना कार्तिक सुदि १३ तेरस शुक्रवारने

दिवसे संपूर्ण यह (४)

અપાનિદાનસ્ય ફલં પ્રદર્શયતિ—

યઃ સાધુનિદાન ન કરામિ શુદ્ધચારિશ્રવાન મરતિ સ આચરણપ્રમેષ
અર્હન્ મિનઃ કેવલો સર્વજ્ઞઃ સર્વદર્શી મૃત્વાઽમ્મિલેષ મયે મિશ્યતિ ॥ ઇતિ ॥
॥ ઇતિ શ્રી-વિશ્વવિરચ્યાત-જગદ્ગુહ્યમ-પ્રસિદ્ધવાચક-પદ્મદક્ષમાપાકમિતમમિત-
કમાપાભાષક-પરિશુદ્ધગદ્યપદ્યનૈકગ્રન્થનિર્માયક-પ્રાદિમાનમર્દક-શ્રીશાહચ્છત્ર
પતિકાશ્લાપુરરામપદ્ય - ‘જૈનશાસ્ત્રાચાર્ય’ - પદ્યસૂપિત-કાશ્લાપુરરામ
ગુરુ-પાવત્રપદ્યચારિ-જૈનાચાર્ય-જૈનધર્મદિવાકર-પૂજ્યશ્રી-ઘાસીલાલ-
પ્રતિવિરચિતાયામ્ ‘શ્રીદશામૃતસ્કન્ધસૂત્રસ્ય’ મુનિહર્ષિણ્યાસ્યાપો
શ્યાસુપાયામ્ - ‘આપતિસ્થાનનિદાનકર્મ’ નામક
દશમમધ્યપર્ન સમાપ્ત ॥ ૧૦ ॥

૯-નવકો નિદાન-મનુષ્ય, સાધુપના કા નિદાન કરતા હૈ । યહ દશ
હોકર અનન્તર વહૈા સે અચકર અન્ત પ્રાન્ત આદિ કુલ મૈં જન્મ
હેતા હૈ, જિસસે ઉમકો પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરને મૈં ધિખ્ન નહીં ઉપસ્થિત
હાતા હૈ । વહ પ્રવ્રજિત હોતા હૈ કિન્તુ ઇમી જન્મ મૈં મિદિ પ્રાપ્ત
નહીં કર સક્તા ॥ ૯ ॥

અપ અનિદાન કા ફલ કહહે હૈ :-

જો સાધુ નિદાન નહીં કરતા હૈ, શુદ્ધ ચારિત્ર ઘાલા હાતા હૈ ।
વહ આચરણ કા ક્ષય હોને પર અર્હન્, જિન, કેવલો સર્વજ્ઞ, ઓર
સર્વદર્શી હોકર ઇમી ભવમેં મિદિ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥

ઇતિ શ્રી દશામૃતસ્કન્ધ સૂત્રકી ‘મુનિહર્ષિણી’ ટીકા કે
હિન્દી અનુવાદ મૈં ‘આપતિસ્થાન-નિદાનકર્મ’ નામકા
સાતઘો અધ્યયન સમાપ્ત હુઆ ॥ ૧૦ ॥

૯-નવમુ નિદાન-મનુષ્ય, સાધુપનાનું નિદાન કરે છે તે દેવ થઈને પછી ત્યાંથી
અન્યને અન્ત પ્રાન્ત આદિ કુલમાં જ મેલે છે એથી તેને પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કે વામા લેધન
ઉપસ્થિત થતું નહીં તે પ્રવ્રજ્યત યાચક કિન્તુ તેજ જ મમાજિક મેળવા શકતો નથી.(૬)

૯વે અનિદાનનું ફલ કહે છે-

જો સાધુ નિદાન કરતો નથી, શુદ્ધ ચારિત્રવાળો હોય છે તે જાવનપુનેા ક્ષય થય
અર્હન્ જિન, કેવલી સર્વજ્ઞ, જને સર્વદર્શી થઈને અજ્ઞ ભવમાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે

ઇતિ શ્રી દશામૃતસ્કન્ધ સૂત્રકી મુનિહર્ષિણી ટીકાના

ગુજરાતી અનુવાદમાં આપતિસ્થાન-નિદાન

કર્મનામનું દશમું અધ્યયન સમાપ્ત (૧૦)

॥ अथ शास्त्रप्रशस्तिः—

काठियावाडदेशेऽस्मिन्, प्रान्ते हालारसंज्ञके ।

विशालभवनश्रेणी,—शोभिता मोरवी पुरी ॥ १ ॥

ग्रामाद् ग्रामान्तरं गच्छन् पद्मिः साधुभिरन्वितः ।

निर्वाहुं सांयमीं यात्रां, चातुर्मास्य इहागमम् ॥ २ ॥

श्रीदशाश्रुतसूत्रस्य, विवृतिं मुनिहर्षिणीम् ।

अकार्षं शुद्धभावेन, बालोपकृतिहेतवे ॥ ३ ॥

त्र्यधिके द्विसहस्रेऽब्दे, वैक्रमीये सुशोभने ।

कार्तिके शुक्लपक्षे च, त्रयोदश्यां गुरोर्दिने ॥ ४ ॥

प्रजानुरागी नृपट्टन्दमुख्यो, वीरस्वरूपो लखधीरभूषः ।

समाप्तिकाले जिनराजधर्म, श्रोतुं प्रशस्तं समुपागतोऽयम् ॥ ५ ॥

अथ शास्त्रप्रशस्तिका हिन्दी-भाषानुवाद—

काठियावाड देश में हालार-नामक प्रान्त है । उस प्रान्त में बड़े २ विशाल भवनों से सुशोभित मोरवी नाम की पुरी है ॥ १ ॥

छ साधुओं के साथ ग्रामानुग्राम विहार करता हुआ मैं संयमयात्रा के निर्वाहार्थ इस नगरी में चातुर्मास के लिये आया ॥ २ ॥

इस मोरवी नगरी में मैं (घासीलाल मुनि)ने श्री दशाश्रुतस्कन्ध सूत्र की मुनिहर्षिणीनामकी टीका बालबुद्धि वालों के उपकार के लिये विशुद्धभावसे रची है ॥ ३ ॥

दो हजार तीन (२००३) विक्रम संवत् के कार्तिक मास की शुक्ल त्रयोदशी गुरुवार के दिन यह टीका सम्पूर्ण हुई ॥ ४ ॥

शास्त्रप्रशस्तितो गुजराती भाषानुवाद

काठियावाड (सौराष्ट्र) देशमा હાલાર નામે પ્રાંત છે તે પ્રાંતમા મોટા મોટા વિશાલ-ભવનોથી શોભાયમાન એક મોરવી નામે પુરી છે (૧)

આ નગરીમા હું છ સાધુઓ સાથે ગામે-ગામ વિહાર કરતો કરતો સંયમ-યાત્રાના નિર્વાહ માટે ચાતુર્માસ નિમિત્તે આવ્યો (૨)

આ મોરવી નગરીમા મેં (ઘાસીલાલ મુનિ) શ્રી દશાશ્રુત-સ્કન્ધસૂત્રની મુનિહર્ષિણી નામની ટીકા અલ્પબુદ્ધિવાળાઓના ઉપકાર માટે વિશુદ્ધ ભાવથી બનાવી છે (૩)

આ ટીકા વિ. સ. બે હજાર ત્રણ ૨૦૦૩ ના કાર્તિક સુદિ ૧૩ તેરસ શુક્રવારને દિવસે સંપૂર્ણ થઈ. (૪)

શ્રુપાણાન્વયકણ્ઠગાસરમણિઃ સર્વાર્થિશામ્ભામરો,
 મોદં ચેતસિ માર્ચીનરપતિઃ શ્રી લક્ષ્મણીરો વહન્ ।
 બીરોદારપુરીખર્તા પ્રકટ્યન્ સાહિત્યકાર્યે શુમે,
 માવાર્ષિર્મમત્કિર્ણહૃદયો મુદામદ્ભ્રમ્ય ॥ ૬ ॥
 અપત્યઃ સુખદઃ કૃપામમુદય ધીનૈનમધા મિયાઃ,—
 મેમાનદ્વિધેવપદ્ધતિમિશ્રણાર્ધભાવર ।
 શુદ્ધસ્થાનકવાસિર્ધર્મનિરતો રત્નત્રયામ શુભઃ
 મદ્વાસાન નિગમે જિનપ્રવચને ધ્યન્યે સોમતૈ ॥ ૭ ॥

પ્રજા પર પ્રેમ રક્ષણે બાળે નૃપગણો મે ઘણી બીર શ્રી ૬
 સ્વલ્પીરસિંહની સાથે હમ સુત્ર કી ટોકા કે સમાપ્તિકાલ મે મગવાન
 જિનેન્દ્ર દેવ પ્રરૂપિત પ્રશસ્ત ધર્મ બા અચળ કરને ક લિયે આયે ॥૫॥

રાજવંશરૂપ કમલ કો વિકસિત કરને મે સૂર્યસમાન, પ્રાયઃ
 સમી વાચકો કી વાચના કો પૂર્ણ કરન બાળે, પ્રસન્નહૃદય મોરલીનરેશ
 શ્રીમાન્ સ્વલ્પીરસિંહની સાથે આપ બીજદયા કે કાર્ય મે સર્વદા સંલગ્ન
 રહતે હૈ । ઇન્હોને હસ સાહિત્યાદારરૂપી છુમકાર્ય મે અત્કિર્ણ નિ
 મલ હૃદય સે લો હનાર (૨૦૦૦) રૂપય દિયે ॥ ૬ ॥

પહોં કા શ્રી જૈનસંઘ સમી કે લિયે દિતકારી હૈ, કૃપાલુ હૈ,
 પરસ્પર પ્રેમ સે મિલકર કાર્ય કરનેવાલા હૈ, દીન ઓર ભાતોં કી
 રક્ષા મે સર્વદા તત્પર હૈ, શુદ્ધ સ્થાનવાસી ધર્મ મે નિરત હૈ, રત્ન

પ્રભવર પ્રેમ શામવાળા સ્વભાવોમાં અત્ત બીર શ્રી ૫ સ્વલ્પીરસિંહ
 સાહેબ મોરલીનરેશ બા સૂત્રની રીકાના સમાપ્તિ સમયે ભગવાન જિનેન્દ્ર દેવપ્રરૂપિત
 પ્રશસ્ત ધર્મનું અવલુ કરવા માટે પધાર્યા (૫)

સ્વલ્પશાસ્ત્રી કમલને વિકસાવવામાં સુખ સરખા, સુખવત. સર્વ માનકોની
 માનનાને પૂર્ણ કરવાવાળા, પ્રસન્નહૃદય મોરલીનરેશ શ્રીમાન્ સ્વલ્પીરસિંહ સાહેબ
 જીવદયાના કાર્યમાં કમિયા સ લગ્ન રહે છે તેઓએ બા સાહિત્યાદાર રૂપી શુભકર્મમાં
 અત્કિર્ણનું નિર્મલ હૃદયથી બેઠબાર (૨૦૦) રૂપયા અર્પણ કર્યા (૬)

અર્ધનિ શ્રી જૈન સઘ સર્વમાટે દિતકારી છે, કૃપાલુ છે, પરસ્પર પ્રેમથી
 મળીને ધર્મ કરવાવાળા છે, દીન-દુઃખીઓની રક્ષા માટે સર્વદા તત્પર રહે છે શુદ્ધ
 સ્થાનવાસી ધર્મમાં સ લગ્ન રહે છે રત્નત્રય (ગ્રાન્, ઇશ્વર, આરિય) શ્રી સુધૈર્મત

देवे गुरो धर्मपथे च भक्ति-र्येषां सदाचाररुचिर्हि नित्यम् ।

ते श्रावका धर्मपरायणाश्च, सुश्राविकाः सन्ति गृहे गृहेऽत्र ॥ ८ ॥

॥ इति शास्त्रप्रशस्ति सम्पूर्णा ॥

इति श्री-जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालवतित्रि-
चितया मुनिहर्षिण्याख्यया व्याख्याया समलङ्कृतं
श्रीदशाश्रुतस्कन्धसूत्रं सम्पूर्णम् ॥

त्रय से देदीप्यमान है, शुद्ध अन्तःकरण से युक्त है, एवं श्रेयस्कर
जिनप्रवचनागम में दृढ श्रद्धावान है । ऐसा यह श्रीसंघ अपने गुणों
से सर्वत्र प्रसिद्ध है ॥ ७ ॥

इस मोरवी नगरी के घर घर में देव गुरु और धर्म में
सर्वदा श्रद्धा रुचि रखने वाले तथा सदाचार से युक्त एवं धर्मपरा-
यण श्रावक और श्राविकायें विद्यमान हैं ॥ ८ ॥

॥ इति शास्त्रप्रशस्तिका हिन्दी अनुवाद सम्पूर्ण ॥

॥ इति दशाश्रुतस्कन्ध सूत्र की 'मुनिहर्षिणी'
टीका के हिन्दीअनुवाद सम्पूर्ण ॥

छे शुभ अन्तःकरणुथी युक्त छे ओ प्रमाणे कल्याणकारी जिनप्रवचनमा दृढ श्रद्धा-
वान छे आवो आ श्री संघ पोताना शुभोथी सर्वत्र प्रसिद्ध छे (७)

आ मोरणी नगरीमा घर घर देव गुरु अने धर्ममा सदाय श्रद्धा इन्नि राखवा-
वाणां तथा सदाचारयुक्त ओवा धर्मपरायण श्रावक तथा श्राविकाओ विद्यमान छे (८)

॥ इति शास्त्रप्रशस्तिनो गुजराती भाषानुवाद संपूर्ण ॥

॥ इति श्री दशाश्रुतस्कन्ध सूत्रनी 'मुनिहर्षिणी'

टीकानो गुजराती अनुवाद संपूर्ण ॥

